SCRIPTORES BYZANTINI V

GEORGIOS

SPHRANTZES

Memorii

1401-1477

EDIȚIE CRITICĂ
DE
VASILE GRECU

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

A cincea lucrare din colecţia „Scriptores byzantini" este Cartea de *Memorii* (cunoscută şi sub titlul de *Cronica mică)* a lui Georgios Sphrantzes, fost mare demnitar la curtea celor din urmă împăraţi bizantini, mai ales în zilele din mai 1453 cînd Constantinopolul rezista cu ultimele puteri asediului turcilor conduşi de sultanul Mahomed al II-lea.

În memoriile lui, autorul descrie amănunţit multe evenimente politico-diplomatice — la care a participat direct — din istoria Imperiului bizantin, el însuşi conducînd o serie de solii oficiale în capitalele statelor din Orientul apropiat (din nordul Asiei mici, Caucaz, la sultanatele otomane) sau din centrul şi vestul Europei cu scopul de a reconsolida poziţia slabă internaţională a statului lui şi de a obţine sprijin militar.

Paralel, G. Sphrantzes povesteşte multe amănunte din culisele vieţii bizantine, relevînd ţesătura intrigilor proprii cercurilor aristocratice bizantine. Zguduitoare este descrierea peregrinărilor bizantinilor care s-au expatriat în Occident după căderea Bizanţului, drama familiilor ai căror membri au fost în parte prinşi de oştile victorioase otomane.

În povestirea vieţii lui, împletită în bună parte cu istoria bizantină, G. Sphrantzes dă informaţii interesante despre istoria românilor (expediţiile otomane în ţările române, înfrîngerea oştilor lui Baiazid I la Rovine de Mircea cel Bătrîn).

MEMORII

1401—1477

CRONICA

1258—1481

SCRIPTORES BYZANTINI

V

GEORGIOS SPHRANTZES

Τὰ καθ' ἑαυτὸν καί τινα γεγονότα ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὑτοῦ

1401—1477

cum Pseudo-Phrantzes in appendice

SIVE MACARII MELISSENI

CHRONICON

1258—1481

EX RECENSIONE

BASILII GRECU

EDITIO ACADEMIAE REI PUBLICAE SOCIALISTAE ROMANIAE

SCRIPTORES BYZANTINI

V

GEORGIOS SPHRANTZES

MEMORII

1401—1477

În anexă

PSEUDO-PHRANTZES: MACARIE MELISSENOS

CRONICA

1258—1481

EDIȚIE CRITICĂ
DE
VASILE GRECU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

București, 1966

PREFAȚĂ

Pentru înfăptuirea acestei ediții am avut la îndemînă, prin ajutorul Academiei Republicii Socialiste România și prin bunăvoința academicianului Emil Condurachi, codicele OTVCD și AB în fotocopii foarte bune.

Această împrejurare mi-a înlesnit și m-a făcut în stare să pot da pentru prima oară o ediție critică, bazată pe toate manuscrisele știute, a lucrării Memorii *a lui Georgios Sphrantzes, intrată în circulație sub numele de* Cronica mică *a lui Georgios Phrantzes. Textul acesteia este tipărit cu corp 10/12.*

Așa-zisa Cronica mare *a lui Georgios Phrantzes, dovedită fiind ca un falsificat, plăsmuit cu o sută de ani mai tîrziu de mitropolitul Macarie Melissenos al Monemvasiei, s-a tipărit în anexă, textul fiind stabilit pe baza codicelor A și B, recunoscute ca fiind cele mai vechi și mai bune, și pe baza edițiilor anterioare. Locurile luate din lucrarea* Memorii *a lui Georgios Sphrantzes și formulate, de cele mai multe ori, de Macarie sînt tipărite cu corp 10/10; părți întregi, care au fost scoase din alte scrieri — fie textual, fie în formularea lui Macarie —, sînt tipărite cu corp 8/10; adaosurile personale ale lui Macarie care formează pasaje întregi, sînt tipărite cu corp 8/8, iar adaosurile mărunte, presărate pretutindeni, au fost culese rărit.*

INTRODUCERE

Biografia Ceea ce știm despre Georgios Sphrantzes, cunoscut de obicei sub numele de Phrantzes, o știm din ale sale *însemnări zilnice*, cărora li s-ar spune cel mai bine *Memorii*. S-a născut la 30 august 1401[1]. Fratele tatălui său a fost educatorul, iar băieții aceluia, verii săi, și cu dînșii și el însuși erau prieteni cu împăratul de mai tîrziu Constantin al XII-lea Paleologul, care era aproape de aceeași vîrstă cu Sphrantzes[2]. La vîrsta de 16 ani și jumătate, la 17 martie 1418, a intrat în serviciul personal al împăratului Manuil al II-lea Paleologul (1391—1425), căruia i-a fost un slujitor intim foarte credincios și devotat.

Acesta, cînd era pe pragul morții, l-a lăsat cu multă grijă și stăruință în seama următorului împărat, Ioan al VIII-lea Paleologul (1425—1448). Dar gîndul și tragerea de inimă a lui Sphrantzes îi era să ajungă în slujba vechiului prieten din copilărie, acum despotul[3] Constantin, fratele împăratului.

Împăratul s-a lăsat greu înduplecat să iasă din cuvîntul părintelui său, dar la stăruința și a împărătesei văduve, mama sa, cu prilejul călătoriei din 1427 a tustrei în Pelopones, îl lasă pe Sphrantzes cu fratele său despotul Constantin, devenit acum domnitor într-o parte a Peloponesului cu centrul la Vostița și dorind și dînsul foarte mult să-l aibă pe Sphrantzes în serviciul său, mai ales că în timpul cînd trăia părintele său împăratul multe le obținea prin stăruința lui Sphrantzes. În iulie 1428,

---

[1] La botez a fost ținut de cuvioasa Tomaida. Despre identificarea acesteia vezi „Byzantinische Zeitschrift", 16 (1907), 594 n. 2.

[2] În lucrarea sa *Memorii*, Sphrantzes ne spune că ultimul împărat bizantin, Constantin XII, cînd a murit, la căderea Constantinopolului, avea 49 de ani 3 luni și 20 de zile; se născuse deci la 24 august 1403.

[3] Titlul de despot nu era legat de o funcție, ci era o înaltă distincție personală dată de împăratul bizantin (vezi „Byzantinische Zeitschrift", 55 (1962), 164—165), distincție pe care a avut-o și Mircea cel Bătrîn (1386—1418). Feciorii împăraților delegați să domnească în Pelopones sau în altă parte aveau titlul de despoți. Vezi și R. Guilland, *Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin : le despote*—δεσπότης, în „Revue des études byzantines", 17 (1959), 77—78.

despotul Constantin căsătorindu-se, Sphrantzes e trimis să ia în seamă orașul Glarența, primit ca zestre. În primăvara 1429, la împresurarea orașului Patra (Patras), încă sub stăpînire latină, Sphrantzes îl scapă din mare primejdie pe despotul Constantin, în schimb însă, el însuși rănit, cade prizonier și suferă din greu 40 de zile în închisoare, legat în fiare. Scăpat din prinsoare, despotul Constantin, cu cuvinte de laudă și mîngîiere, îl încarcă de daruri bogate și, cum și Murad al II-lea are pretenții asupra orașului Patra, îl trimite pe Sphrantzes în solie la sultan. Și pînă în toamnă Sphrantzes, cu multă iscusință, dezleagă problema Patrei, așa încît orașul rămîne în stăpînirea despotului Constantin.

Apoi este trimis sol în despotatul Epirului, ca să-i împace pe moștenitorii răposatului despot, fratele răposatei soții a despotului Constantin; în cale, aproape de insula Sfînta Maura, antica Leucada, azi Lefkas, la 26 martie 1430, îl prind pirații care-l vînd la Glarența. În septembrie 1430, despotul Constantin îl face guvernator al orașului Patra. În 1432 este trimis în solie la împărat, care îi dă cinul de protovestiarit, și la sultan. În 1434 a plecat iarăși în solie la domnitorul Atenei, la sultan și la împărat. Încercările din vara anului 1435 de a lua pe seama domnitorului său Atena nu-i izbutesc; iar toamna pleacă împreună la Constantinopol. Cu toate că împăratul ar fi dorit să-l aibă pe despotul Constantin pe lîngă sine, totuși fratele său mai mare, despotul Teodor, care domnea la Sparta și care venise în capitală, îi ia locul. Atunci, în iunie 1436, Constantin pleacă în grabă în Pelopones să ia locul lui Teodor, iar pe Sphrantzes îl trimite la sultan să-l cîștige de partea sa. Cu succes își îndeplinește Sphrantzes misiunea; dar cînd se întoarce în Pelopones, îi găsește pe frați luptîndu-se între ei, căci și Teodor venise înapoi. În sfîrșit se face pace, cu învoiala ca despotul Constantin să plece înapoi în capitală, rămînînd pe lîngă împărat; și, la 24 septembrie 1437, împreună cu despotul, Sphrantzes ajunge cu bine la Constantinopol.

Cînd împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, în noiembrie 1437, pleacă la sinodul de la Ferrara-Florența, de unde se întoarce abia în februarie 1440, despotul Constantin i-a ținut locul; și tot timpul Georgios Sphrantzes a rămas la Bizanț. Aici, despotul Constantin îi ține la botez pe cel dintîi băiat al său și o fiică. La 6 decembrie 1440 e trimis în insula Lesbos și încheie logodna fetei domnitorului de acolo cu despotul Constantin. În septembrie 1441 se întoarce cu despotul în Pelopones și e trimis în solie la sultan și la împărat.

Cînd despotul Constantin, în noiembrie 1442, revine în capitală și la 1 martie 1443 primește Silimvria, l-a trimis pe Sphrantzes guvernator acolo. Iar cînd, și cu participarea lui Sphrantzes, s-a pus la cale ca despotul Constantin să plece ca domnitor la Mistra, iar fratele său, despotul Teodor, să vină de acolo în capitală, Sphrantzes, deși acesta îl roagă să rămînă mai departe, îi predă în martie 1443 Silimvria și pleacă la despotul Constantin în Pelopones.

În preajma luptei de la Varna din 1444, Sphrantzes este trimis sol la împărat, la sultan, ba chiar și la regele ungar, la reprezentantul papei și la amiralul flotei, „cu însărcinări de neapărată nevoie", după cum va ieși războiul. Spre sfîrșitul lunii decembrie 1445 se întoarce în Pelopones și la 1 septembrie 1446 despotul Constantin îi încredințează guvernarea ocolului Mistra, cel mai însemnat de sub domnia despotului. În august 1447 e trimis la Constantinopol și cu alte însărcinări, dar și cu gîndul să plece la împăratul din Trapezunt și la domnitorul din Iviria, în căutarea unei soții pentru despotul Constantin, căruia îi murise și cea de-a doua soție. Dar în iunie 1448 a murit urmașul la domnie, despotul Teodor, iar la 31 octombrie 1448 împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, și atunci despotul Constantin este proclamat împărat și Sphrantzes pleacă sol la sultanul Murad al II-lea ca să-i aducă aceasta la cunoștință, și sultanul cu cinste și multe daruri îl lăsă să plece înapoi.

Cît a domnit Constantin al XII-lea Paleologul (1448—1453) Sphrantzes i-a fost un sfetnic de aproape. La 14 octombrie 1449 Sphrantzes este trimis cu mare gătire și alai la Trapezunt și în Iviria, pe unde a fost nevoit să rămînă doi ani fără 30 de zile. Avea să pună la cale, după cum va socoti mai bine, cea de-a treia căsătorie a împăratului. Cînd împăratul din Trapezunt îi spune ca o veste de bucurie știrea despre moartea sultanului Murad al II-lea, Sphrantzes își arătă marea îngrijorare ce o are față de urcarea pe tron a tînărului sultan năvalnic, Mahomed al II-lea.

Auzind încă și despre întoarcerea la părinți a femeii răposatului sultan, Sphrantzes, cu toate darurile ce i se făgăduiau la Trapezunt și în Iviria, îi scrie împăratului să se gîndească la o eventuală căsătorie, care lui Sphrantzes i se părea mai avantajoasă din toate punctele de vedere, cu aceasta, fată a despotului Serbiei. Planul lui Sphrantzes a fost acceptat de împărat, dar n-a putut fi înfăptuit din cauza hotărîrii sultanei de a nu se mai căsători.

La 14 septembrie 1451, Sphrantzes se întoarce la Constantinopol și îi raportează împăratului, care este înțeles cu ceea ce a pus la cale în privința căsătoriei lui în Iviria. Sphrantzes mai avea să plece în solie, cu misiuni de încredere, în Pelopones, unde se gîndea, din cauza zvonului de război, să-și lase la rudele de acolo pe băiat și o parte din avere, apoi în insula Cipru și după aceea în Iviria, s-o aducă pe noua împărăteasă, iar împăratul se gîndea să-l ridice la cinul de mare logofăt, o demnitate mult mai înaltă decît cea de protovestiarit primită de la fostul împărat; dar din toate acestea nu se alege nimic în fața ostilităților deschise de Mahomed al II-lea. Începînd împresurarea orașului, împăratul îi încredințează lui Sphrantzes misiunea de a constata numărul apărătorilor de care poate dispune capitala, număr pe care numai împăratul și Sphrantzes l-au știut.

Odată cu cucerirea Constantinopolului de turci, Sphrantzes cu toți ai săi cad în robie. Răscumpărîndu-se, ajunge la 1 septembrie 1453 în Pelopones, unde despotul Toma îl primește în serviciul său, făcîndu-i

danie un sat. Acesta voieşte să-l trimită în solie la rudele sale, despoţii din Serbia. Dar din cauza răzmeriţelor din Pelopones şi a năvalei sultanului în Serbia nu mai poate îndeplini această misiune; şi, în septembrie 1454, pleacă la Adrianopol, unde îşi răscumpără soţia din robie, dar copiii ajunşi în robia sultanului şi-i pierde acolo. În februarie 1455, după multe suferinţe şi cheltuieli, ajunge înapoi în Pelopones.

În octombrie 1455 e trimis sol la Veneţia, unde este primit cu cinste şi daruri. Înfruntînd primejdia unei grele furtuni pe mare, la 6 aprilie 1456 a ajuns la Patra (Patras), de unde se întoarce la despotul Toma în Arcadia.

Despoţii fraţi luîndu-se la ceartă şi pornind război între ei, iar Sphrantzes prevăzînd urmările, în decembrie 1458, sub pretextul unor motive, se retrage la Metone, posesiune veneţiană în Pelopones. Urmările n-au întîrziat; Mahomed al II-lea cucereşte întreg Peloponesul, iar despotul Toma e silit să se retragă la Corfu. Sphrantzes, părăsind Metone la 11 iulie, ajunge şi el, la 2 august 1460, la Corfu. Apoi, cu toate că despotul îl ruga să rămînă pe lîngă el, Sphrantzes, de durere după copii şi din cauza tulburării din casa despotului, îl părăseşte şi se refugiază pe la mînăstirile din apropiere.

Mînat de nevoie, la 18 aprilie 1466 porneşte prin Ancona şi Vitelmo, căci aici se afla cardinalul Visarion, spre Roma, unde rămîne în locuinţa feciorilor despotului Toma 36 de zile, vizitînd monumentele oraşului. Apoi pleacă la Veneţia şi de acolo, la 5 septembrie 1466, ajunge înapoi la Corfu. În noiembrie 1467 pleacă în insula Santa Maura, antica Leucada, cu nădejdea să obţină de la domnitorul de acolo, care-i era oarecum îndatorat, vreun ajutor; dar se întoarce dezamăgit.

Bolnav şi sărăcit, de nu mai avea nici cu ce să se îmbrace, la 1 august 1468 ia rasa de monah, luînd numele de Grigore, iar soţia se călugăreşte şi ea. Căzut la boală foarte grea, este făcut, fără să-şi dea seama, călugăr desăvîrşit la 26 iulie 1472. La 1 septembrie 1476 se îmbolnăveşte din nou, aşa de greu, încît îşi doreşte moartea. Ajunge pînă în vara anului 1477, cînd mai înregistrează în *Memoriile* sale încă o ultimă ştire şi, foarte probabil, că în toamna acestui an, moartea l-a izbăvit de toate lipsurile şi suferinţele.

Numele

În titlul manuscrisului, considerat cel mai bun, apare numele Sphrantzes (aparatul critic p.2), de asemenea şi în text (ap. crit., p. 24, r. 7), dar şi Phrantzes (ap. crit. p. 18, r. 13) şi Sphantzes (ap. crit., p. 91). În celelalte manuscrise, pe lîngă aceste variante apare şi varianta Phrantzes, dar de mai puţine ori. Cercetările din urmă însă au arătat că numele cel adevărat a fost Sphrantzes, aşa că, ţinînd seama şi de tradiţia manuscriselor, varianta cea mai bună e Sphrantzes şi nu Phrantzes, nume care a fost veacuri întregi în circulaţie, se vede că din cauza pronunţării mai uşoare şi ca unul poate mai obiş-

nuit.[1] Apoi variantele Sphantzes, Sphratzes și Phratzes aduc mult a greșeli de copist.

Memoriile

Georgios Sphrantzes avea vădit obiceiul să-și scrie însemnările zilnice, în care își nota întîmplări personale și familiare pe care le credea mai însemnate, indicînd cît mai exact data (anul, luna, ziua, uneori chiar și ora). Stînd în serviciul personal și de mare încredere sub trei împărați, a notat întîmplări și din viața lor, adăugînd la acestea nu o dată, după cum și era lucru foarte firesc, și însemnări asupra unor evenimente publice. Căderea Constantinopolului — anul îl notase la începutul împresurării — o notează astfel: „Și la 29 mai, într-o zi de marți, la începutul zilei, sultanul a cucerit Constantinopolul și la cucerirea orașului în aceeași oră a murit, ucis, întru fericire răposatul domnul meu împăratul chir Constantin; eu în ora aceea nu mă aflam lîngă dînsul, ci din porunca lui am fost în inspecție, vezi doamne, în altă parte a orașului; vai de mine și de mine că n-am știut pentru ce vremuri mă păstrează providența! Iar toată viața acestui întru fericire răposat împărat martir a fost 49 de ani, 3 luni și 20 de zile, din care a domnit 4 ani 4 luni și 24 de zile".

Chiar din acest citat, dar mai ales din titlul și începutul lucrării *Memorii*, ca și din multe alte locuri în care se face aluzie la întîmplări de mai tîrziu[2], se vede lămurit că Sphrantzes, mai tîrziu pribeag sărăcit și fără ocupație, și-a prelucrat însemnările zilnice într-o adevărată carte de *Memorii*, în care, în chip firesc, figura sa își păstrează rolul principal. Această prelucrare pare să o fi înfăptuit între 1468 și 1476, căci la 1 august 1468 se călugărește, lăsîndu-se de orice ocupație publică, iar la 1 octombrie 1476 se îmbolnăvește foarte greu; și din tot răstimpul acesta nu notează decît foarte puține întîmplări și evenimente, și acestea în formă de scurte însemnări zilnice. În cursul prelucrării, Sphrantzes a mai amplificat unele însemnări, altele le-a dezvoltat în adevărate schițe literare, ca bunăoară povestirea despre nașa lui, Tomaida, sau întîmplarea de la împresurarea Patrei și suferințele din închisoare ș.a., iar alte note le-a lăsat neschimbate, păstrîndu-și înfățișarea de scurte însemnări zilnice. Vechiul „ziar" zilnic s-a pierdut și numai în această nouă formă, adăugită și lărgită, ni s-a păstrat, devenind o interesantă și prețioasă carte de *Memorii*.

---

[1] Vezi V. Laurent, **Σφραντζῆς** *et non* **Φραντζῆς**, în „Byzantinische Zeitschrift", 44 (1951), 373—378; idem, *Sphrantzes et non Phrantzes. A nouveau*, în „Revue des études byzantines", XX (1951), p. 170—171, cf. și P. Năsturel, *Témoignages roumains sur les formes Sphrantzes et Phrantzes*, în „Revue des études byzantines", XIX (1961), Mélanges Raymond Janin, p. 441—443.

[2] Vezi p. 65,7: „Luca Notara, care mai pe urmă a ajuns mare duce" sau „neștiind nenorocitul de mine că în viitor nenorociri mai dureroase vor da peste mine" ș.a.

Valoarea literară și istorică a operei

Această carte de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes este o scriere unică și credem că nu a fost îndeajuns apreciată. Scrieri ca aceasta lipsesc în literatura istorică bizantină aproape cu desăvîrșire. S-ar putea asemăna doar cu așa-zisul *Strategikon* al lui Kekaumenos. Scrierile istorice bizantine sînt de obicei foarte puțin personale și caută să fie scrise după toate regulile învățate ale unei opere istorice literare. Cartea de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes este o scriere personală firească și captivantă prin sinceritatea ei. Un mare demnitar bizantin, sfetnic apropiat a trei împărați, ajuns apoi rob de război, sărac și îndurînd multe suferințe, își povestește, cînd pe larg cînd pe sărite, nefericita sa viață, altă dată în mare cinste și de belșug; ne-o povestește cu amănunte personale, cu atît mai de preț cu cît mai rar se întîlnesc în literatura istorică bizantină, de obicei savantă și destul de rigidă. De aceea această carte de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes, mai ales în părțile ei narative, rămîne de o vădită valoare literară.

Dar și valoarea ei istorică este însemnată. Slujitor apropiat sub trei împărați, a avut prilejul să cunoască multe lucruri și întîmplări destul de importante, care, cunoscute fiind numai din cartea lui de *Memorii*, fără ea s-ar fi scufundat în noianul uitării. Spre a feri pe ultimul împărat de învinuirea că n-ar fi fost prevăzător în fața primejdiei ce amenința, ne povestește cu durere cît s-a zbătut și ce n-a făcut spre întîmpinarea catastrofei, lucruri neștiute de aiurea.[1]

Valoarea operei pentru istoria românilor

Și pentru istoria românilor opera lui Sphrantzes nu este lipsită de valoare. Numai în aceste *Memorii* se întîlnește știrea de preț că în preajma primejdiei care a dus la prăbușirea statului bizantin se aștepta ajutor, măcar în bani, de la români (XXXVI, 8); altă știre unică e că împăratul Constantin al XII-lea i-a cedat lui Iancu de Hunedoara printr-un hrisov, pe care însuși Sphrantzes îl scrie, Mesemvria în schimbul unui eventual ajutor militar (XXXVI, 11). În cap. XIII, 1—3 ne vorbește despre călătoria în Ungaria a împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul din 1424 și întoarcerea acestuia prin Chilia românească de la Dunăre, unde sînt trimise din Bizanț corăbii, care să-l aducă acasă. În 1456 înregistrează moartea guvernatorului Ungariei Iancu (XXXVII, 14), iar în 1462 expediția lui Mahomed al II-lea în Țara Românească (XLII, 3), în sfîrșit sub anul 1476, bătrîn, bolnav și din depărtare, amintește în chip vag și neexact de înfrîngerea suferită de Mahomed al II-lea în Moldova, confundînd-o cu Țara Românească (XLVII, 6).

Știri privitoare la români nu lipsesc nici în adaosul din istoria turcească, pe care Macarie l-a făcut la cartea de *Memorii* a lui Sphrantzes. În I 22, p. 335, 16—24 e amintită lupta de la Rovine, din care turcii

[1] Vezi V. Grecu, *Das Memoirenwerk des Georgios Sphrantzes*, în *Actes du XIIe Congrès International des Etudes Byzantines*, p. 336.

s-ar fi retras din cauza locului neprielnic, iar Mircea, Μίλτζας, s-ar fi împăcat să plătească tribut; iar în I 23, p. 229,13—14 se spune că Mahomed I a sporit pe cît s-a putut tributul Ţării Româneşti şi al Moldovei; şi tot I 23, p. 231, 10—14, că Murad al II-lea, după o expediţie nereuşită în Ţara Românească şi în Moldova, plecînd a doua oară cu război, iar românii chemînd pe unguri în ajutor, a rămas învingător căzînd dintre unguri şi români mai mult de 30 000, turci însă puţini.

Mitropolitul Macarie Melissenos

În octombrie 1571, flota turcească a fost învinsă la Naupactos (Lepanto) de Don Juan d'Austria. Macarie, mitropolit la Monemvasia, crezînd că ar fi venit timpul să scape de sub jugul turcesc, intră în legătură cu învingătorul. Dar, amăgit în nădejdile sale, trebuie să fugă din faţa stăpînirii turceşti şi pribegeşte la Neapole în Italia. Aici i-a căzut în mînă cartea de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes[1]. Voind ca lumea să-l bage în seamă şi, mai ales, să obţină anumite ajutoare, îndeosebi băneşti, a căutat să arate din ce neam vechi şi mare se trage şi ce origine strălucită are[2] şi ce bogăţii şi avere a lăsat în patria sa. Şi atunci s-a apucat şi a prefăcut în acest sens cartea de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes. Ca să aibă o înfăţişare cît mai verosimilă, i-a sporit mult cuprinsul, aproape de trei ori încă pe atîta. I-a adăugat la început o istorie pe scurt a dinastiei Paleologilor şi apoi a turcilor de la origine pînă la moartea cuceritorului Constantinopolului Mahomed al II-lea; acesta a murit în 1481, Macarie însă nu şi-a dat seama de acesta, căci la sfîrşit declară că încheierea scrierii sale o face în 1478. I-a mai făcut şi alte felurite adaosuri, mai mici sau mai mari, îndeosebi cu privire la neamul său Melissenos; a împărţit-o în patru cărţi şi a pus-o în circulaţie sub numele lui Georgios Phrantzes cu titlul de *Cronică*, Χρονικόν[3].

Cronica mare; Cronica mică

Lucrării *Memorii*, singura scriere autentică, fiind pe trei sferturi mai mică, i s-a spus *Cronica mică*, *Chronicon Minus*, iar falsificatului lui Macarie, *Cronica mare*, *Chronicon Maius*, amîndouă sub numele Georgios

[1] Şi anume un alt exemplar decît manuscrisele care ni s-au păstrat, dar la Neapole cartea de *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes se găsea. Învăţatul umanist italian Leo Allatius, grec originar din Chios, în studiul în legătură cu ediţia sa a *Istoriei* lui Gheorghe Acropolites, apărută în *Corpus scriptorum historiae byzantinae* de la Paris, 1651, studiu intitulat *De Georgiis Diatriba*, la pag. 426 ne spune că, pe lîngă *Codex Ottobonianus Graecus 260*, a mai avut un *Codex Napolitanus* din Bibliotheca Sanctorum Apostolorum Clericorum Regularium.

[2] Macarie şi-o urcă pînă în timpul lui Constantin cel Mare; se vede că pe atunci ticluirea de genealogii fantastice era la modă. F. Pall, *Marino Barlezio, uno storico umanista*, în *Mélanges d'histoire générale*, 2 (Cluj, 1938), arată că acest umanist a ticluit o genealogie pentru familia patronului său Angelo, urcînd-o pînă în timpurile romane (după „Byzantinische Zeitschrift“, 39, 1938, p. 262).

[3] Vezi V. Grecu, *Georgios Sphrantzes. Leben und Werk. Makarios Melissenos und sein Werk*, extras din „Byzantinoslavica“, XXVI/1 (1965, p. 62—73).

Phrantzes. În timp ce așa-zisa *Cronică mică* a rămas aproape uitată, falsificatul lui Macarie a avut o largă răspîndire[1], fiindu-ne transmisă prin numeroase manuscrise, și veacuri întregi a trecut drept adevărata operă istorică a lui Sphrantzes. Discuția ce se purta era mai mult în jurul problemei dacă *Cronica mică* prezintă un rezumat al celei mari sau dacă autorul și-a dezvoltat dintr-însa *Cronica mare*[2], concluzia aceasta fiind în general acceptată. Dar la Congresul de studii bizantine de la Sofia din 1934, I.B. Papadopoulos a pus în discuție autenticitatea așa-zisei *Cronica mare* a lui Georgios Phrantzes, aducînd argumente foarte vajnice contra autenticității ei[3]. Cu toată tăria argumentelor aduse, concluzia discuțiilor a fost însă că scrierea e totuși autentică, dar nu este lipsită de multe interpolări și falsificate ulterioare, adăugate de Macarie al Monemvasiei[4], părere la care s-a asociat și I.B. Papadopoulos. Dar în fața nepotrivirilor, nu puține, din *Cronica Mare*, R.I. Loenertz, în înțelegere cu Franz Dölger, au dovedit că numai așa-zisa *Cronică mică* — dar cred că acesteia i s-ar spune mai nimerit carte de *Memorii* — este scrisă de Georgios Sphrantzes, pe cînd așa-zisa *Cronică mare*, pusă în circulație sub numele Georgios Phrantzes, e un falsificat al lui Macarie Melissenos[5].

Manuscrise

Lucrarea *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes ni s-a păstrat în cinci manuscrise. Cel mai de seamă este codicele vatican *Ottobonianus Graecus 260* din secolul al XVI-lea. E un codice de cuprins variat și pe foile 113—206 cuprinde cartea de *Memorii* a lui Sphrantzes (vezi fig. 1—3). Îl însemnăm cu sigla **O**.

Al doilea manuscris atribuit secolului al XVII-lea, aflător în Biblioteca Națională din Torino, este codicele *Taurinensis 246* (B VI 20), pe care îl însemnăm cu sigla T. Pe urma unui incendiu întîmplat la 26 ianuarie 1904 a suferit, din fericire, puține stricăciuni. S-au nimicit

---

[1] Și cronicarul Radu Popescu s-a folosit de el (vezi N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. a 2-a, p. 360) și Dimitrie Cantemir, în *Istoria Imperiului otoman* (vezi P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir*, București, 1958, p. 1,7).

[2] Vezi V. Grecu, *Das Memoirenwerk des Georgios Sphrantzes*, p. 323.

[3] *Phrantzes est-il réellement l'auteur de la grande chronique qui porte son nom?* în „Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare", IX (1935), 177—189.

[4] Vezi îndeosebi Franz Dölger, *Ein literarischer und diplomatischer Fälscher des 16. Jahrhunderts: Metropolit Makarios von Monembasia.* Otto Glauning zum 60. Geburtstag Festausgabe aus Wissenschaft und Bibliothek, Leipzig, 1936, p. 25—35, sau *Byzantinische Diplomatik*, Buch-Kunst-Verlag Ettal, 1956, p. 371—383.

[5] R. I. Loenertz, *Autour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, Miscellanea G. Marcati III (= Studi e Testi, 123, 1948, p. 273—311), și semnalarea lui Frantz Dölger în „Byzantinische Zeitschrift", 43 (1950), p. 63. Printre izvoarele lui Macarie, din care și-a scos adaosurile, Loenertz indică și *Cronograful* lui Dorotei al Monemvasiei. Într-o scrisoare din 27 iunie 1962 îmi comunică faptul că, în urma dovezii aduse de Elisaveta Zachariadu în Πελοποννησιακά, V (1961), p. 46—59, ar înlocui „Dorotei al Monembasiei" cu Ἔκθεσις χρονικά din 1517. Izvoare de-ale lui Macarie au mai indicat și I.B. Papadopoulos și Stepsky-Doliwa, dar mai rămîn unele încă de descoperit.

un rînd-două de pe marginea de sus şi cîteva litere pe marginea dinăuntru, din jumătatea de sus a paginii, dar 22—23 de rînduri sînt aproape intacte (vezi fig. 4—5)[1].

Cel de-al treilea manuscris este codicele *Vallicellianus CLXXII*, fascicula 4, pe care îl însemnăm cu sigla **V**. E din secolul al XVII-lea. Pe pagina 1, în colţul de sus din dreapta, se găseşte următoarea însemnare autografă „*De hoc Leo Allatius diatriba de Georgiis in Georgio Phrantza pag. 426*" (vezi mai sus, p. XIII, n. 2). E deci foarte probabil că manuscrisul a fost scris de Leo Allatius (1586—1669). E şi scris mult mai îngrijit decît celelalte două şi e aproape fără greşeli de ortografie; îl are regulat pe iota subscriptum, care în O şi T lipseşte. Foarte probabil că tot Allatius a încercat să împartă textul în capitole, 68 de toate, dar foarte inegale; de aceea n-am păstrat această împărţire, mai ales că în O şi T textul este scris în continuare.

În toate trei manuscrisele anii sînt arătaţi prin cele două cifre din urmă ale erei bizantine (5508 de la facerea lumii pînă la anul 1 e.n.), pe margine fiind transformaţi în e.n., indicată prin ultimele trei cifre greceşti în O şi T, iar în V prin patru arabe. O, T şi V sînt independente unul de altul, fiecare fiind copiat din alt codice, aceasta o dovedesc lipsurile, adică lacunele care nu le sînt comune.

Celelalte două manuscrise, al patrulea şi al cincilea, codicele *Barberinianus Graecus 175 şi 176*, pe care le însemnăm cu siglele **C** şi **D**, prin aceleaşi greşeli şi variante comune, se arată a fi două copii fidele, dar independente una de alta, ale lui **V**. La început au chiar însemnarea „*Ex codice ms Leonis Allatii*" [2].

Deşi nu lipsesc ştiri că au existat şi alte manuscrise[3], totuşi n-am mai putut da de urma nici unui manuscris care să conţină textul *Memoriilor* a lui Georgios Sphrantzes.

Cum am amintit mai sus, cartea de *Memorii* falsificată de mitropolitul Monemvasiei Macarie Melissenos s-a păstrat în numeroase manuscrise, dar dat fiind că e vorba de un falsificat, pentru editarea textului acestuia nu ne-am folosit decît de două manuscrise constatate de I.B. Papadopoulos că sînt cele mai apropiate de arhetipul falsificatului, şi anume codicele *Ambrosianus P. 123 sup.* (gr. 641), însemnat cu sigla **A**, şi codicele *Taurinensis B II 20* (gr. 102 bis), însemnat cu sigla **B**[4]. Din aceste două codice reproducem în clişee ultimele două pagini (vezi fig. 6 şi 7), pentru că, aşa cum se prezintă în manuscris, sînt încă o dovadă a falsificării lui Macarie. Se prea poate ca aceste codice să fie dintre cele

[1] Vezi fotocopia paginei 1 la I.B. Papadopoulos, **Διατριβαί**, p. 88.

[2] Despre manuscrise mai pe larg vezi V. Grecu, *Das Memoirenwerk des Georgios Sphrantzes*, p. 328—332.

[3] Vezi mai sus, p. XIII, n. 2, unde, pe lîngă un codice napolitan, se mai aminteşte şi de un codice *Scoriaci in Bibliotheca Regia*.

[4] După I. B. Papadopoulos, p. X. din ediţia sa, B ar fi din secolul al XVI-lea, iar A de la sfîrşitul aceluiaşi secol.

dintîi încercări de falsificarea ticluită prin cei dintîi ani (1572—1575) de după refugiul său în Italia.

Ediții

Lucrarea *Memorii* a fost editată o singură dată de I. Franz, sub titlul: „Iohannes Franzius, Γεωργίου Σφραντζῆ Χρονικὸν μικρόν'', în colecția Classicorum auctorum e Vaticanis codicibus editorum tomus IX curante A. (ngelo) M. (ai). Romae 1837. Pe pag. 594 e o mică introducere, cu titlul *De Georgii Phrantzae Chronico Minore monitum*, și pe p. 595—596 un cuvînt către cititori: *Iohannes Franzius lectori* și apoi textul grecesc, cu o paginație deosebită 1—100. Textul a fost publicat după un singur manuscris, și anume după o copie făcută de August Theiner din codicele *Ottobonianus 260*. Această ediție o însemnăm cu sigla **f**. Ediția a fost retipărită în întregime de I.P. Migne, *Patrologia*, Series Graeca, vol. 156, Paris, 1866, col. 1025—1080.

Falsificatul lui Macarie, socotit drept operă autentică a lui Sphrantzes, a fost editat prima oară, după un singur manuscris aflător la München, de Franz Karl Alter la Viena în 1796 sub titlul Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν ἐπιμελείᾳ Φραγκίσκου Καρ. Ἄλτερ, δαπάνῃ καὶ γράμμασι Μαρκίδων Πουλίου[1].

Luîndu-se după această ediție și mai folosind încă un manuscris ce se găsea la Paris, Im. Bekker l-a editat în cunoscutul *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* inițiat de Niebuhr, apărut la Bonn, sub titlul: *Georgius Phrantzes, Ioannes Cananus, Ioannes Anagnostes ex recensione Immanuelis Bekkeri*, Bonnae, 1838, Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ Χρονικόν p. 1—453, de unde a fost retipărit de Migne, 156, 637—1022. Ediția lui Bekker o însemnăm cu sigla **b**.

În vederea unei îngrijite ediții critice, a făcut întinse pregătiri I.B. Papadopoulos[2], colaționînd și cercetînd nu mai puțin de 21 de manuscrise. Rodul muncii sale a fost editarea primelor două cărți în cunoscuta colecție „Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana" sub titlul: *Georgios Phrantzes, Chronicon*, vol. I, edidit I.B. Papadopoulos, Lipsiae, 1935, ediție pe care o însemnăm cu sigla **p**. Pornind cu credința că este o lucrare autentică a lui Sphrantzes, pe de o parte, iar pe de alta că falsificatul lui Macarie a fost făcut în grabă, fără atenția cuvenită și de aceea cu multe nepotriviri și locuri greșit

[1] *Les Markides Poulio*, pe cheltuiala cărora s-a tipărit, „c'étaient des Roumains balcaniques Puliu, Puiu", vezi N. Iorga, în „Revue historique", VII (1930) 247.

[2] Cele mai multe din numeroasele lui cercetări au fost adunate și editate de Odiseu Lampsides sub titlul: I. B. Παπαδοπούλου, Αἱ περὶ Γεωργίου Φραντζῆ διατριβαὶ ἐκδίδονται ἐπιμελείᾳ Ὀδυσσέως Λαμψίδου, Atena, 1957, p. 125. Să se vadă și completările făcute de R. J. Loenertz în „Byzantinische Zeitschrift", 52 (1959), p. 97—98.

înțelese, în fața acestor greutăți se vede că Papadopoulos a renunțat să scoată cel de-al doilea volum, care n-a mai apărut.[1]

Ediția de față

La întocmirea ediției de față, pentru stabilirea textului lucrării *Memorii* a lui Georgios Sphrantzes au fost folosite pentru prima oară toate manuscrisele cunoscute care ne-au păstrat acest text. La stabilirea textului, lucru care a format grija și preocuparea principală, s-a ivit o dificultate mare. Sphrantzes și-a scris *Memoriile* în limba de toate zilele a poporului. Dar în manuscrise se întîlnesc nu o dată alăturea și forme literare, ca αὐθεντός, αὐθέντες și αὐθένται, γυναῖκα și γυναῖκαν, μοι dar și μέ pentru dativ, ἀπό cu genetivul, dar și cu acuzativul, μετά cu acuzativul în loc de genetiv, dar și cu genetivul, ș.a.m.d. În lipsa manuscrisului original al lui Sphrantzes, neputîndu-se hotărî dacă inconsecvențele în limbă sînt chiar ale autorului sau ale diferiților copiști, mai ales că manuscrisul V din punctul de vedere al limbii este mai literar, pe cînd O și T se apropie mai mult de limba grăită, în textul ediției de față inconsecvențele au fost păstrate, dîndu-se totuși precădere codicelor O și T, și deosebirile fiind notate cu grijă în aparatul critic.

La stabilirea textului în așa-zisa *Cronică mare*, editorii de mai înainte, crezînd în autenticitatea ei, au căutat să îndrepte nepotrivirile și greșelile întîlnite, îndeosebi ultimul editor, I.B. Papadopoulos, luînd nu o dată în ajutor lucrarea *Memorii*. În ediția de față, ținîndu-se seama de faptul că așa-zisa *Cronică mare* a lui Phrantzes este un falsificat făcut în pripă de Macarie, nepotrivirile au fost păstrate în text, puse fiind pe socoteala falsificatorului, mai ales așa cum se întîlnesc în codicele A și B[2].

Aparatul critic

În aparatul critic n-au fost trecute din manuscrise greșelile de ortografie și de accent decît numai cînd însemnau o deosebire fie morfologică, fie de sens. Cînd în aparatul critic apare sigla **V**, să se știe că aceeași variantă e și în **C** și **D**; cînd rareori se întîlnesc variante deosebite în toate trei manuscrisele, sînt indicate și acestea, fiecare cu sigla ei. Cînd în aparatul critic, lîngă siglele **O** și **V**, nu apare și sigla **T**, să se știe că locul respectiv a fost distrus de incendiul suferit de **T**.

---

[1] Din aceeași cauză cred că n-a mai apărut nici ediția pe care o punea la cale J. B. Bury încă de la sfîrșitul secolului trecut. Vezi „Byzantinische Zeitschrift" VI, (1897), p. 214. Nu știm de unde scoate informația că vol. II din ed. Papadopoulos a apărut la Lipsca în 1954, M. E. Colonna, *Gli istorici bizantini dal IV al XV secolo, I. Storici profani*, Napoli, 1956, p. 122. Inexactă e și informația de la p. 121 că Sphrantzes în 1449 a fost în Spania.

[2] Din aceeași cauză n-au putut fi de folos pentru stabilirea textului așa-zisei *Cronici mari* nici propunerile din Stephanie von Stepski-Doliwa, *Studien zur Syntax des byzantinischen Historikers Georgios Phrantzes*, Inaugural-Dissertation, München, 1935.

SIGLE—SIGLA

O = *Codex Vaticanus Ottobonianus Graecus 260*, f. 113—206; **saec.** XVI.
T = *Codex Taurinensis 246* [B VI 20], saec. XVII.
V = *Codex Vallicellianus Gr. CLXXII*, fasc. 4, saec. XVII.
C = *Codex Vat. Barberinianus Gr. 175* f. 1—97, saec. XVII.
D = *Codex Vat. Barberinianus Gr. 176*, f. 1—81, saec. XVII.
A = *Codex Ambrosianus P 123 sup. (gr. 641)*; (1574—1576?)
B = *Codex Taurinensis B II 20 (gr. 102 bis)*; (1572—1574?)
f = Iohannes Franzius, **Γεωργίου Σφραντζῆ Χρονικὸν μικρόν**, Romae, 1837.
b = Bekker Immanuel, **Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ Χρονικόν**. Bonnae, 1938 pp. 1—453.
p = Papadopoulos, I. B., *Georgios Phrantzes*: *Chronicon*, vol. I, Lipsiae, 1935.
Char. = Ch. Ch. Charitomides, **Κριτικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆν**, in „Πλάτων" 4 (1952), 79—98.

Notă: Cînd o variantă este arătată sub sigla **V**, să se ştie că aceeaşi variantă se află în **C**, şi **D**; cînd, rareori, este vreo deosebire, se indică şi variantele respective sub siglele **C** şi **D**.

Cititorul aparatului critic va observa că uneori varianta din **T** nu este arătată. Nu a fost arătată pentru că rîndurile sau literele respective au fost distruse de incendiu.

Nota! **V** *indicat consensum codicum* **V C D**; *discrepantiae paucae, quae sunt, indicantur siglis* **C** *et* **D**.

Discrepantiae codicis **T** *nonnunquam desiderantur, quia illa loca incendio deleta sunt.*

Georgii Sphrantzis genuinum opus litteris 10/12 impressum est; *Pseudo-Sphrantzis loca ex genuino opere exhausta litteris 10/10, aliunde sumpta 8/10, ipsius additamenta continua longaque litteris 8/8 vel cursantibus rotundis impressa sunt, si brevia ubicumque raris spatiis dispersa fiunt.*

GEORGIOS SPHRANTZES

MEMORII
1401—1477

ΟΙΚΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΦΡΑΝΤΖΗΣ, Ο ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΤΑΧΑ ΜΟΝΑΧΟΣ, ΤΑΥΤΑ ΕΓΡΑΨΑΜΕΝ ΑΠΟ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΜΕΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΤΗΣ ΑΘΛΙΑΣ ΖΩΗΣ ΑΥΤΟΥ ΧΡΟΝΩ.

Καλὸν ἦν μοι, εἰ οὐκ ἐγεννήθην, ἢ παιδίον ἀποθανεῖν. Ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ἰστέον ὅτι ἐν ἔτει ,ςϡθ-ῳ ἐγεννήθην, Αὐγούστῳ λ', ἡμέρᾳ τρίτῃ· ἀνεγεννήθην δὲ ὑπὸ τῆς ὁσιωτάτης καὶ ἁγίας Θωμαΐδος, περὶ ἧς ἐν τῳ προσήκοντι τόπῳ μέλλομεν διηγήσεσθαι τἀληθές.[1]

I, 1. Καὶ τῇ κη-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ δεκάτου ἔτους ἐσκοτώθη ὁ ἀμηρᾶς Παϊαζήτης παρὰ τοῦ Τεμήρη· ὃς δὲ Παϊαζήτης ἦν πέμπτος αὐθέντης τῆς γενεᾶς αὐτοῦ. Ἐρτογρούλης γὰρ ἦν ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος Ὀτμάνης, ἐξ οὗ καὶ Ἀτουμαλίδαι· ὁ τρίτος Ὀρχάνης, ὁ τέταρτος Μοράτης, ὁ πέμπτος Παϊαζήτης, ὁ ἕκτος Μεχέμετις, ὁ ἕβδομος Μοράτης, ὁ ὄγδοος Μεχέμετις, ὃς δὴ καὶ ἡμᾶς ᾐχμαλώτευσε καὶ ἐξέωσε τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

II, 1. Εἰς τὰς ἀρχὰς οὖν τοῦ ιβ-ου ἔτους ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἅγιος βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

2. Καὶ τῷ ιγ-ῳ ἔτει μηνὶ Φευρουαρίου η-ῃ ἐγεννήθη αὐτῷ καὶ ὁ δεύτερος Κωνσταντῖνος, ὃς ἐγεγόνει καὶ βασιλεύς.

---

1 Σφραντζῆς O: Φραντζῆς, V | ὁ καὶ πρωτοβεστιαρίτης O: πρωτοβεστιαρίτης, καὶ V || 2 ἐγράψαμεν O: ἔγραψεν V | ἀπὸ] ὑπὸ OV: ὑπὲρ f || 3 ἑαυτὸν V: αὐτῶν O: αὐτὸν f | 3 γεγονότων TV: γενομένων O || 4 *post* χρόνῳ *add.* ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν (κυρίῳ ἡμῶν *om* C) Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ,αυα-ῳ ἔτει V: *om.* OT || 6 Ἐπειδὴ OT: Ἐπεὶ δὲ V | ἰστέον OT: ἴστε V | mg. ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ,αυα-ῳ OT: 1392 (!) V || 7 Αὐγούστῳ OT: Αὐγούστου V || 8 καὶ ἁγίας OT: *om.* V || 9 διηγήσεσθαι OV: διηγήσεσθεν T || 10 I] *titulum ponit* κεφάλαιον α' V: *om.* OT | μηνὸς O: *om.* TV | *mg.* υβ' OT: 1402 V || 11 Παϊαζήτης OT: Παγιαζήτης V | Τεμήρη OT: Ντεμήρη V || 13 Ὀτμάνης OT: Ὀτθμάνης V | 13 Ἀτουμαλίδαι OT: Ἀτουμαλίδους V || 14 Μοράτης OT: Μουράτης V | Παϊαζήτης OT: Παγιαζήτης V | Μεχέμετης O: Μεχέματ T: Μεεμέτης V || 14—15 ὁ ἕβδομος — Μεχέμετις OT: *om.* V || 15—16 ἡμᾶς—Κωνσταντινουπόλεως OT: τὴν Κωνσταντινούπολιν ᾐχμαλώτευσεν V || 17 II] *titul. pon.* κεφαλ. β' V: *om.* OT | *mg.* υδ' OT: 1404 V | 17 οὖν τοῦ OV: αὐτοῦ T || 20 *mg.* υε' OT: 1405 V | *post* αὐτῷ *add.* υἱὸς V: *om.* OT καὶ βασιλεὺς ἐγεγόνει V.

---

[1] Vide infra cap. XVIII.

NENOROCITUL DE MINE GEORGIOS SPHRANTZES, FOST ŞI PROTOVESTIARIT[1], CHIPURILE[2] MONAH GRIGORE, LE-AM SCRIS ACESTEA DESPRE MINE ŞI DESPRE UNELE DINTRE EVENIMENTELE DIN TIMPUL NENOROCITEI MELE VIEŢI.

Bine îmi era mie dacă nu m-aş fi născut sau să fi murit de copil. De vreme ce n-a fost aşa, să se ştie că m-am
1401 născut în anul 6909, august 30, într-o zi de marţi; iar la botez am fost ţinut de preacuvioasa sfînta Tomaida, despre care la locul cuvenit voi povesti tot adevărul[3].

1402 I,1. Şi la 28 ale lunii iulie din anul 10[4] a fost ucis sultanul Baiazid de către Temir[5]; acest Baiazid era al cincilea domnitor din neamul lui. Căci Ertogrul a fost întîiul, şi al doilea Otman[6], după care s-au şi chemat otmanlîii; al treilea Orchan[7], al patrulea Murad[8], al cincilea Baiazid[9], al şaselea Mehemet[10], al şaptelea Murad[11], al optulea Mehemet[12], care ne-a şi robit şi ne-a izgonit din Constantinopol.
1403 II, 1. La începutul anului 12[13] s-a întors din Apus la Constantinopol sfinţitul împărat chir Manuil Paleologul.
1405 2. Şi în anul 13[14], luna februarie 8, i s-a născut cel de-al doilea Constantin, care a ajuns şi împărat[15].

---

1 Sphrantzes O: Phrantzes V || 17 pe margine 404 OT: 1404 V.

---

[1] Protovestiaritul avea rangul al 19-lea în ierarhia aulică bizantină. Împăratul Constantin al XII-lea luase măsurile cuvenite să-l înalţe la rangul al 6-lea de mare logofăt (vezi XXXIV, 9). Dar evenimentele ce-au dus la cucerirea Constantinopolului precipitîndu-se, împăratul n-a apucat să-şi pună hotărîrea în aplicare. Aşa se face că G. Sphrantzes îşi pune numai titlul de protovestiarit. Cf. şi R. Guilland, *Le protovestiarite Georges Phrantzes* în „Revue des études byzantines", VI (1948), p. 48—57.

[2] τάχα = chipurile; arătîndu-se umilinţa călugărului care nu se pretinde a fi înzestrat cu adevărata virtute monahală.

[3] Vezi mai jos cap. XVIII.

[4] 6910.

[5] Timur-Lenk (1369—1404); de fapt Baiazid Fulgerul n-a fost ucis, ci a murit prizonier în 1403, după înfrîngerea din iulie 1402 la Ancara.

[6] 1288—1326.

[7] 1326—1362.

[8] Murad I (1362—1389).

[9] 1389—1402.

[10] Mahomed I 1402—1413 în Asia Mică; 1413—1421 şi în partea europeană.

[11] Murad al II-lea 1421—1451.

[12] Mahomed al II-lea 1451—1481.

[13] 6912 (1 septembrie 1403 — 31 august 1404).

[14] 6913.

[15] Constantin al XII-lea, Paleologul, 1448—1453.

III, 1. Ἀφ' οὗ δὴ ιβ-ου ἔτους μέχρι καὶ τοῦ κα-ου πολλῶν γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων, λέγω δή, τῆς εἰς τὴν Δύσιν ἀφίξεων τῶν πέντε υἱῶν ἀμηρᾶ τοῦ Παϊαζήτη, ἤγουν τοῦ Μουλσουμάνου, τοῦ Μωσῆ, τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Μεχέμετι καὶ τοῦ Ἰωσούφη, ὃς ἐγεγόνει καὶ Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνομάσθη· τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖ τοῦ ἁγίου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ καὶ θείου αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δεσπότου κὺρ Ἀνδρονίκου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀποκαταστάσεως· καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὸν Μυζηθρᾶν καὶ τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κὺρ Μανουὴλ εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύσεως· καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρᾶ Μουλσουμάνου παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωσῆ καὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου κὺρ Μανουήλ· καὶ τῆς περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσου ἐκτυφλώσεως Ὀρχάνη, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουλσουμάνου· καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεχέμετι τοῦ καὶ Κυρίτζη καὶ τῆς ἥττης καὶ ἐπιστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ πάλιν ἐλεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς Πόλεως εἰς τὴν Δύσιν καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μωσῆ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ ἁγίου τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουήλ, Κωνσταντίνου τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ, ἀλλὰ δὴ καὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ· καὶ τῆς γεννήσεως εἰς τὴν Πόλιν τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Μιχαὴλ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος καὶ τοῦ θανάτου ὁμοίως τοῦ τζαλαπῆ κὺρ Δημητρίου· καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Δημητρίου καὶ τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Θωμᾶ· καὶ ἄλλων τινῶν μερικῶν ἀναγκαίων. Ταῦτα δὴ πάντα διὰ τὸ τῆς ἡλικίας μου ἀτελὲς πάντη, οὐ καλῶς εἰδότος μου καὶ ἀκριβῶς, ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἐγένοντο καὶ πῶς, σιωπῇ παραλείπω.

IV, 1. Τὸν δὲ Ἰούλιον μῆνα τοῦ κα-ου ἔτους ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Πόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Θάσον ὁ ἅγιος βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ καὶ ἀπῆρεν αὐτὴν τὸν Σεπτέβριον τοῦ κβ-ου ἔτους. Εἶτ' ἀπ' ἐκεῖ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὸν Μορέαν καὶ ἔκτισε τὸ Ἑξαμίλιον.

1 τοῦ OT: τῶν V || 1—2 γενομένων OT: γεγονότων V || 2 τῆς V: τὴν OT || 3 Παϊαζήτη OT: Παγιαζήτη V || 3, 11 Μουλσουμάνου OT: Μουσουλμάνου V || 4 Μεχέμετι OT: Μεεμέτη V | Ἰωσούφη OTV || 7 θείου O: τοῦ θείου V || 7, 17 υἱοῦ V: *om.* O || 7 δεσπότου — 8—9 θανάτου τοῦ OTVC: *om* D || 8 ἀποκαταστάσεως TVB: καταστάσεως O || 9 τὸν OTV: τὴν BC || 9—10 Μυζηθρὰν OT: Μιζυθρὰν V || 10—11 τὸν Μορέαν OT: Μορεαν C: Μωρίαν VD || 10 τοῦ$_1$ TV: *om.* O || 12 τριετοῦς OTC: τριετοῦ C || 13 τοῦ^2 OT: *om.* V | Λαρίσσου OTV | Ὀρχάνη OT: Ὀρχάνου V || 14 Μουλσουμάνου OT: Μουσουλμάνου V || 15 τοῦ ἀδελφοῦ — Δύσιν OT: *om.* V | Μεχέμετη O: τοῦ Μεχάμετ T || 19 τὸν θάνατον OTV: τοῦ θανάτου. D || 21 λοιμώδους V: λοιμώδου OT || 22—23 Δημητρίου —κὺρ OTC *om.* VD Δημητρίου — κὺρ OTC *om.* V || 24 *add.* καὶ V: *om.* OT | πάντη OT: *om.* V || 27 *mg.* υιγ' OT: 1413 V | *mg. int.* κεφ. γ' V: *om.* OT || 28 νῆσον OT: *om.* V || 29 *mg.* υιδ' OT: 1414 V | *mg. int.* κεφ. δ' VD: *om.* OC | τὸν σεπτέβριον O: τῷ σεπτεμβρίῳ μηνὶ V || 30 Μωρέαν V | *post* ἔκτισε *add.* καὶ V: *om.* OT.

Evenimente din copilărie trecute sub tăcere

III, 1. Și din anul 12 pînă la 21 [1] s-au întîmplat multe evenimente vrednice de a fi neapărat amintite, și anume sosirea în Apus a celor cinci feciori ai sultanului Baiazid, adică a lui Musulman, Musa, Iese, Mehemet și Iosuf, care s-a și făcut creștin și s-a chemat Dimitrie; apoi moartea împăratului chir Ioan [2] la Salonic și venirea acolo a sfințitului împărat chir Manuil, unchiul lui, și instalarea la Salonic a fiului său, despotul chir Andronic [3]; și moartea la Mistra a despotului chir Teodor porfirogenitul [4] și venirea în Moreea a sfințitului împărat chir Manuil, fratele lui; și moartea sultanului Musulman [5] de mîna fratelui său Musa [6] și lupta de trei ani a acelui Musa cu sfințitul împărat chir Manuil; și orbirea, în părțile Larisei, a lui Orchan, feciorul lui Musulman, și venirea din Răsărit în Apus a fratelui său Mehemet Domnișorul [7] și înfrîngerea și întoarcerea lui în Răsărit și iarăși venirea lui prin Constantinopol în Apus și biruința lui și moartea lui Musa; dar încă și moartea la Monemvasia a celuilalt fecior Constantin al sfințitului împărat chir Manuil, dar și a două fete ale lui; și nașterea la Constantinopol a prințului chir Mihail și moartea lui de molima ciumii, așijderea și moartea lui Celebi [8] chir Dimitrie; și nașterea prințului chir Dimitrie și a prințului chir Toma; și anumite alte cîteva întîmplări însemnate. Toate acestea din cauza vîrstei mele fragede de tot, eu neștiind bine și întocmai în ce an și în ce lună și cum s-au petrecut, le trec sub tăcere.

1413 IV, 1. În luna iulie din anul 21 [9], sfințitul împărat chir Manuil, pornind din Constantinopol, a plecat spre insula Tasos și a ajuns în-
4013 tr-însa în septembrie anul 22 [10]. Apoi, de acolo a plecat la Salonic și în Moreea și a zidit Hexamilion [11].

28 *pe marg.* 1414 O. V.

[1] 6912 — 6921 (1 septembrie 1403 — 31 august 1413).

[2] Ioan al VII-lea Paleologul, nepot de frate al împăratului Manuil al II-lea Paleologul, care l-a lăsat să domnească în locu-i în timpul călătoriei sale în Apus, decembrie 1399—1403. Despre el vezi Fr. Dölger, *Iohannes VII, Kaiser der Romäer 1390—1408*, în „Byzantinische Zeitschrift", 31 (1931), p. 21—36.

[3] Cel de-al treilea fecior al împăratului Manuil Paleologul. Despre demnitatea de despot vezi R. Guilland, *Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin: le despote* **δεσπότης**, în „Revue des études byzantines", 17 (1959), p. 77—78.

[4] Teodor I Paleologul a fost despot, adică a domnit în numele împăratului în Pelopones de la 1384 la 1407. **Πορφυρογέννητος**, născutul în purpură, era o demnitate ce o dădea împăratul feciorilor săi, demnitate mai mică decît cea de despot.

[5] Suleiman 1403—1410.

[6] 1410—1413.

[7] Celebi.

[8] Domnișorul.

[9] 6921.

[10] 6922.

[11] Zidul de închidere a istmului de la Corint. Vezi și la V. Grecu, Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, p. 120, 18—33.

2. Τῷ κβ-ῳ ἔτει Μαρτίῳ γὰρ ἔσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεχρεῶν ὀνομαζομένῳ. Καὶ τῇ η-ῃ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν αὐτὸ δὴ τὸ Ἑξαμίλιον, ὅπερ ἔνι τὸ μῆκος οὐργιὲς ‚γω'. Ἀνέστησε δὲ πύργους ἐπ' αὐτῷ ρνγ'. Εὑρέθησαν καὶ γράμματα ἐν μαρμάρῳ λέγοντα οὕτως· «Φῶς ἐκ φωτός, θεὸς ἀληθινὸς ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ δοῦλον Βικτωρῖνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας τοὺς ἐκ θεοῦ ζῶντας.»

3. Καὶ τῷ κδ-ῳ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Πόλιν. Ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ ὁ πατριάρχης κὺρ Εὐθύμιος ἀπέθανε· καὶ τῇ κα-ῃ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει πατριάρχης ὁ Ἐφέσου κὺρ Ἰωσήφ.

4. Καὶ τῷ κε-ῳ ἔτει ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ἐν ὥρᾳ τοῦ φθινοπώρου· ἐν ᾧ δὴ καιρῷ, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος, τὸν πλαστὸν υἱὸν τοῦ Παϊαζήτου ἐκεῖνον τὸν Μουσταφᾶν ἀπῆρε διωκόμενον παρὰ τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεχεμέτι καὶ εἰς τὴν Λῆμνον ἀπέστειλε, μετέπειτα δὲ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν.

V, 1. Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ δὴ ἔτους θανατικοῦ γενομένου ἐν τῇ Μαύρῃ Θαλάσσῃ καὶ φαμελικῶς εὑρισκομένων εἰς κάστρον ἓν τῶν ἐκεῖσε κεφαλατεύοντες ὁ γαμβρός μου Γρηγόριος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μαμωνᾶς, ἀνὴρ ἄριστος υἱὸς μεγάλου δουκὸς τοῦ Μαρωνᾶ καὶ αὐθέντη ποτὲ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτήν· ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀδελφή μου καὶ γυνὴ αὐτοῦ καὶ παιδὶ ἓν αὐτῶν θῆλυ, ἀπέθανε πρῶτον τὸ παιδὶ καὶ εἰς ζ' ἡμέρας τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ εἰς ἑπτὰ ἡμέρας τοῦ πατρὸς ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἓξ τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἐναπολειφθέντων δὲ δύο καὶ μόνον τῶν αὐτῶν. Ἐλθόντες ἐν τῇ Πόλει εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοὺς ἀθλίους μου γενέτας, οἳ καὶ ἀλλοτρόπως ἀπέθανον ἀκούσαντες τοῦτο, εἰ καὶ οὐκ ἀπέθανον ὡς τελέως ἀπὸ τούτου, μετέπειτα καὶ ἀσθενῶς· ὅπερ ἦν καὶ αἴτιον τοῦ μὴ ἐλθεῖν τὸν γενήσαντά με εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Θωμᾶ εἰς τάξιν τατᾶ

1 *mg.* υιδ' O : 1415 V | *mg. int.* κεφ. ε' VC : *om.* B | κβ-ου O: κβ' V : κγ' BC Κεχρεῶν OTV || 2 ἀπριλλίου OTV | μηνὸς OT: *om.* V || 3 ‚γω' OT : τρεῖς χιλιάδες καὶ ὀκτακόσιες V | *mg.* Περὶ τοῦ Ἑξαμιλίου Μορέως O : *om.* V || 7 τοὺς ἐκ TV: ἐκ O || 9 *mg.* υις OT : 1416 V | *mg. int.* κεφ. ς' VD: *om.* OTC | ἐπανέστρεψεν V: ἐπανέστρεψαν OT || 13 *mg.* υιζ' OT : 1417 V | *mg. int.* κεφ. ζ' VD: *om.* OTC || 14 φθινοπώρου OT : μεσοπώρου V || 15 ἐκεῖνον V : ἐκεινοῦ OT || 16 Μεχεμέτι O : ἀμηρᾶ τοῦ Μεχεμέτ T : ἀμηρᾶ Μεεμέτη V || 17 *et passim* Μυζηθρὰν OT : Μιζυθρὰν V || 18 θανατικοῦ γενομένου OT : θανατικὸν γενόμενον V || 19 φαμελικῶς OT : φαμιλικῶς V || 20 κεφαλατεύοντες OT : κεφαλατευόντους V | ὁ Παλαιολόγος OT : Παλαιολόγος V || 21 αὐθέντη OT : αὐθέντου V || 23 παιδὶ O: παιδὶν VD: παιδίον C | παιδὶν OVD : παιδίον C || 25 αὐτοῦ OVD: *om.* C || 25,26 αὐτῶν OT: *om.* V || 26 μόνον O: μόνων TV | ἐν τῇ πόλει OTVD : εἰς τὴν πόλιν C || 28 ἀκούσαντες τοῦτο OT : *om.* V || 29 ἀσθενῶς OTV : ἀσθενεῖς *f* || 30 *et passim* Μορέαν OT : Μωρέαν V | τατὰ O : τὰ T: τὰ τοῦ V κατὰ f.

1414 2. În anul 22, anume în luna martie, a ajuns cu bine în portul numit Chenchre [1]. Şi în ziua de 8 a lunii aprilie a început să ridice dărămăturile şi să reclădească ştiutul Hexamilion, care în lungime este de 3 800 de stînjeni [2]; şi a ridicat pe el 153 de turnuri. S-a găsit şi o inscripţie pe o marmură, sunînd aşa: „Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, să păzească pe singur stăpînitorul Iustinian şi pe credinciosu lui slujitor Victorin şi pe toţi locuitorii din Elada care trăiesc din Dumnezeu" [3].

1416 3. Şi în anul 24 [4], luna martie, s-a întors la Constantinopol. În luna aceasta, după sosirea sfinţitului împărat, a murit şi patriarhul chir Eftimie; şi la 21 mai din acelaşi an a devenit patriarh mitropolitul Efesului chir Iosif.

1416 4. Şi în anul 25 [5], în vreme de toamnă, împăratul chir Ioan [6] a plecat în Moreea; cu acest prilej, trecînd prin Salonic, l-a luat pe acel Mustafa, feciorul fals al lui Baiazid, gonit fiind de către, chipurile, fratele său Mehemet, şi l-a trimis la Lemnos, iar mai pe urmă la Mistra [7].

1416 **Molimă de ciumă**

V, 1. Iarna din acelaşi an a izbucnit ciumă la Marea Neagră [8] şi se aflau guvernatori cu familiile lor, într-una din cetăţile de acolo, cumnatul meu Grigore Paleologul Mamonas, bărbat strălucit, feciorul marelui duce Mamonas, domn odinioară peste Monemvasia şi locurile dimprejurul ei; încă şi soru-mea, femeia lui şi o fetiţă a lor; şi mai întîi a murit fetiţa şi la şapte zile după dînsa tatăl ei şi la şapte zile după tatăl mama dînsei, dar încă şi şase dintre oamenii de sub mîna lor, şi bărbaţi şi femei, rămînînd însă numai doi dintre ei. Venind la Constantinopol, într-un glas le-au spus acestea nenorociţilor mei părinţi, care de altminteri erau să moară la auzul acestei ştiri; şi dacă n-au murit de aceasta cu totul, mai apoi au rămas bolnavi; asta a şi fost cauza că părintele meu n-a mers în Moreea cu prinţul chir Toma ca să ţie loc de tată [9] pe lîngă

14 *pe marg.* 417 OT: 1417 V.

[1] Orăşel, servind de port al oraşului Corint.
[2] Ceva peste 7 km.
[3] Adică botezaţi creştini.
[4] 6924.
[5] 6925; fiind vreme de toamnă, deci după 1 septembrie şi înainte de 31 decembrie, deci tot în anul 1416.
[6] Ioan al VIII-lea Paleologul, care şi dînsul era împărat din 19 ianuarie 1412, alături de tatăl său Manuil al II-lea Paleologul.
[7] Vezi şi Ducas, XXII 3—5 ed. V. Grecu, şi Laonic Chalcocondil *Expuneri istorice*, p. 130 20—131, 18.
[8] În ce priveşte numele, vezi K.A. 'Αμάντου **Γεωγραφικὰ ὀνόματα** în „'Επετερὶς τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν", 28 (1958), p. 3—4.
[9] Cuvîntul **τατᾶς** din manuscrisul **O**, ca să mă apropii cît mai mult de limba populară a scrierii, l-am redat cu „tată". Ducas, XXXV 5 (ed. Grecu) îl redă cu παιδαγωγός = pedagog, educator. Copiştii celorlalte manuscrise, ca şi editorul Franz sau copistul Theiner, neînţelegînd cuvîntul, l-au înlocuit cu altele, care nu dau frazei nici un înţeles bun.

αὔτοῦ, καὶ ἐμοῦ μετ' αὐτοῦ εἰς ὑπηρεσίαν ἐπιτραπεζίου καὶ κελλιώτου αὐτοῦ, ὡς ὡρίσθημεν παρὰ τοῦ ἁγίου βασιλέως, τοῦ πατρὸς τοῦ ῥηθέντος αὐθεντοπούλου· καὶ ἡτοιμαζόμεθα, καὶ ἀπὸ τοῦ ὅτι ὁ μὲν ἐμοῦ πρῶτος ἀδελφὸς ἦν εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ μετ' ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ, ἀφεὶς καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφούς, εἰς τὴν τοῦ Χαρσιανίτου λεγομένην μονήν, ἐν ᾗ ἦν καὶ ὁ κατ' ἀλήθειαν διδάσκαλος κὺρ Ἰωσήφ, γέγονε καλόγερος.

2. Τοῦ δ' αὐτοῦ θανατικοῦ γενομένου περὶ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος καὶ εἰς τὴν Πόλιν, ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας λοιμώθει νόσῳ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιβὸς μονῇ.

VI, 1. Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κς-ου ἔτους ἐστάλη καὶ εἰς τὸν Μορέαν παρὰ τοῦ ἁγίου βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Θωμᾶς· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης. Καὶ ἐμὲ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ προσηγάγετο Μαρτίῳ ιζ-η, ὑπάρχοντός μου χρόνων ιςς'', ἐκείνου δὲ τοῦ ἁγίου ξθς''.

2. Καὶ τῷ κζ-ῳ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία, ἡ τοῦ Μόντες Φεράντες μαρκεσίου θυγάτηρ. Καὶ τῇ ιθ-η τοῦ Ἰαννουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη αὐτὴν καὶ ἐστέφθη καὶ βασιλεὺς ὁ κὺρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἐν ᾗ δὲ στέψει ἐγεγόνει ὄντως ἑορτῶν ἑορτὴ καὶ πανήγυρις πανηγύρεων.

VII. Καὶ τῷ κη-ῳ ἔτει ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ καὶ Κυρίτζης καὶ Μεχεμέτης, ἵνα ἀπὸ τῆς Πόλεως περάσῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν· καὶ προμαθόντες ὡς ἐν μυστηρίῳ ἀπὸ τῶν ἐκείνου, ὅτι ὑπάγει, ἵνα τὰ τῆς Ἀνατολῆς διορθώσῃ, καί, ὡσὰν ἐπιστρέψῃ, ἔχει σκοπὸν καὶ μελέτην ἐλθεῖν κατὰ τῆς Πόλεως, πάντες οἱ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου ἐμπιστευθέντες τὸ μυστήριον, ἄρχοντες καὶ τῶν ἱερωμένων παρώτρυνον καὶ ἐβουλεύοντο τῷ ἁγίῳ βασιλεῖ, ἵνα πιάσῃ αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ οὐ κατεπείσθη ποτέ, λέγων. „Οὐκ ἀθετῶ τὸν ὅρκον, ὃν πρὸς ἐκεῖνον ἐποιησάμην, ἂν ἐβεβαιούμην καὶ ἔτι, ὅτι, καὶ ἂν ἔλθῃ, μέλλει αἰχμαλωτεύσειν ἡμᾶς· εἰ δὲ πάλιν ἐκεῖνος ἀθετήσῃ τοὺς ὅρκους του, ἀπέμεινεν εἰς τὸν θεὸν τὸν πολλὰ πλεῖον δυνάμενον ἐκείνου".

3 ἡτοιμαζόμεθα V : ἑτοιμαζόμεθα OT ‖ 4 τὸν Μορέαν OTC : τὸν Μωρέαν V : τὴν Μωρέαν D | ἐμὲ f : ἐμοῦ OTV ‖ 5 ἐπῆλθεν OT : ἀπῆλθεν V | τοῦ ἀδελφοῦ T : τῶν ἀδελφῶν OV ‖ 6 *post* ἀδελφούς *add.* ἀπελθὼν V : *om.* OT | ᾗ OT : ᾧ V ‖ 8 θανατικοῦ V: θανάτου OT ‖ 9—10 καὶ εἰς TV: εἰς O ‖ 10 ἡ ἀπὸ OT: ἀπὸ V ‖ 11 *mg.* υιη' OT : 1418 VC : *om.* D | *mg. int.* κεφ. η' V : *om.* OTCD | καὶ$_2$ *om.* C ‖ 12 καὶ$_2$ OT: *om.* V ‖ 13 ἐπανέστρεψεν V | ἐπανέστρεψεν καὶ OT ‖ 15 χρόνων T : χρόνου OV ‖ 17 *mg.* υιθ' O : 1419 VC : *om.* D | *mg. int.* κέφ. θ' VD : *om.* OC | ἦλθεν O : *om.* V ‖ 18 *mg.* Σή<μαινε> O ‖ 19 εὐλογήθειν O ‖ 22 *mg.* υκ' OT : 1420 V : *om.* CD | *mg. int.* κεφ. ι' V : *om.* OTCD | κλ-ω B ‖ 22—23 Μεχεμέτης O : Μεεμμέτης V ‖ 25 ὡσὰν OT : ὡς ἂν V | μελέτη O ‖ 27 ἐβουλεύοντο τῷ ἁγίῳ V : ἐβουλεύοντο τῷ T : ἐβούλευον τῷ O ‖ 29 *post* ὅρκον *add.* μου V : *om.* OT. ‖ 30 αἰχμαλωτεύσειν O: αἰχμαλωτεύσει T: καὶ αἰχμαλωτεύσῃ V ‖ 31 πολλὰ OT: πολλῷ V.

el, şi eu împreună cu dînsul, ca să-i slujesc ca stolnic şi camerier, cum am fost rînduiţi de către sfinţitul împărat, tatăl zisului prinţ; şi ne pregăteam şi după urma faptului, pentru că primul meu frate era în Moreа împreună cu împăratul. Iar celălalt frate de după mine, cînd a dat moartea peste fratele său, a lăsat şi tată şi mamă şi fraţi şi s-a făcut călugăr în mănăstirea numită a lui Harsianit, unde era şi cel cu adevărat dascăl chir Iosif.

2. Aceeaşi molimă de ciumă, spre primăvară şi vară, a ajuns la
1117 Constantinopol şi în luna august a murit de boala ciumii şi împărăteasa doamna Ana, cea din Rusia, şi a fost înmormîntată în mănăstirea lui Lips.

1417 **Sphrantzes la curtea împărătească**

VI, 1. Şi la începutul anului 26 [1], a fost trimis şi prinţul chir Toma în Moreea de către sfinţitul împărat [2] tatăl său; anul acesta şi împăratul chir Ioan [3] s-a întors la Constantinopol. Şi pe mine sfinţitul împărat [2], tatăl lui, m-a luat în serviciul său personal la 17 martie,
1418 eu avînd 16 ani şi jumătate, iar sfinţitul împărat 69 şi jumătate.
1418 2. Şi în anul 27 [4] în luna noiembrie a sosit în Constantinopol şi împărăteasa, doamna Sofia, fata marchizului Monte Ferante [5]. Şi
1419 la 19 ianuarie din acelaşi an, împăratul chir Ioan s-a cununat cu dînsa în biserica Sfînta Sofia şi i s-a pus pe cap şi diadema de împărat; la această încoronare a fost cu adevărat serbarea serbărilor şi petrecerea petrecerilor.

1419/1420 **Intîlnirea împăratului cu sultanul**

VII. În anul 28 [6] a venit sultanul Mehemet Domnişorul, pentru ca din Constantinopol să treacă în Anatolia; şi aflînd de mai înainte, ca în taină, de la oamenii aceluia, că merge ca să îndrepte starea de lucruri din Anatolia şi că, de îndată ce se va fi întors, are de gînd să vină asupra Constantinopolului, toţi oamenii sfinţitului împărat, încredinţaţi de această taină, mari dregători şi dintre clerici, îl îndemnau şi-i dădeau sfinţitului împărat sfatul ca să-l ia prizonier. Împăratul însă nu s-a lăsat nicidecum înduplecat şi spunea: „Nu-mi calc jurămîntul ce i l-am făcut, chiar dacă aş primi asigurări că venind are să ne robească; iar dacă el la rîndu-i o să-şi calce jurămîntul, rămîne în seama lui Dumnezeu, care este mult mai puternic ca dînsul".

---

11 *pe marg.* 418 OT: 1418 VC: *om.* D || 16 *pe marg.* 419 O: 1419 VC: *om.* D || 22 *pe marg.* 420 OT: 1420 V: *om.* CD.

---

[1] 6926.
[2] Manuil al II-lea Paleologul.
[3] Ioan al VIII-lea Paleologul.
[4] 6927.
[5] Monte Ferara; comp. D u c a s, XX 5.
[6] 6928; 1 septembrie 1419—31 august 1420, dar se vede că sultanul a trecut în Asia Mică în vara anului 1420.

2. Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν οὐδέ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔστειλεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀσεβοῦς, ἀλλὰ μόνους τὸν ἄριστον ἄνδρα Δημήτριον τὸν Λεοντάριν, Ἰσάκιον τὸν Ἀσάνην καὶ Μανουὴλ πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ πολλῶν ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ δώρων· οἳ καὶ συνήντησαν αὐτῷ περὶ τὰ Κουτουλοῦ καὶ ἦλθον μετ' ἐκείνου ἕως εἰς τὸ Διπλοκιόνιον, ὅλην δηλονότι τὴν ὁδὸν ὁμιλῶν μετὰ τοῦ Λεοντάρι.

3. Ἐκεῖσε δὲ εἰς τὸ Διπλοκιόνιον εὑρεθέντες καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἅγιος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μετὰ ἑνὸς κατέργου, ἵνα περάσῃ ἐκεῖνον, καὶ ἐμβὰς εἰς αὐτό, εἰς τὴν θάλασσαν μέσον ἐχαιρετήθησαν πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τὰ κάτεργα καὶ ὁμιλοῦντες ἀπῆλθον μέχρι εἰς τὸν πέρα τόπον τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ νῦν Σκουτάριον ὀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ κατέργου ἀνέβη εἰς τένδας, ἃς αὐτῷ προητοίμασαν. Οἱ δὲ βασιλεῖς μετὰ τῶν κατέργων τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ ἀποστολὰς τροφίμους πρὸς ἀλλήλους ἀποστέλλοντες, περὶ τὸν ἑσπερινὸν ἐκεῖνος μὲν καβαλικεύσας ἀπῆλθε τὴν ὁδὸν τὴν περὶ τὴν Νικομήδειαν φέρουσαν, οἱ δὲ βασιλεῖς ἐπανέστρεψαν οἴκαδε.

4. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντος εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιπόλεως, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν. Ὁ δὲ ἅγιος βασιλεὺς ἑτοιμάσας τὸν Λεοντάριν Δημήτριον ἔστειλε πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα καὶ περὶ τῶν προμελετωμένων μάθῃ καὶ προμηνύσῃ καὶ ἐκεῖνον ἐλέγξῃ διὰ τῆς καλῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς, ἧς πρὸς ἐκεῖνον ἐπεδείξαντο, καὶ διὰ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοιούτου ἀποκρισιαρίου, τοῦ προσώπου λέγω καὶ τῶν δώρων, ὧν προσεκόμιζεν. Εἶδεν οὖν αὐτὸν ὁ ἀμηρᾶς μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης ὅτι πλείστης καὶ τέλος εἶπε πρὸς αὐτόν· «Ἔχω ἡμέρας, ὅτι οὐχ ὑγιῶς ἔχω· ἀμὴ θέλω γενεῖν καλὰ καὶ θέλομεν φάγειν καὶ πιεῖν ὁμοῦ καὶ ὁμιλήσειν». Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε.

VIII, 1. Καὶ τὸν μὲν Λεοντάριν τὸ τυχὸν οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἦν εἰς τὴν κατούναν αὐτοῦ, καὶ τάχα θαυμάζων, πῶς οὐδὲν παρακαλεῖται αὐτὸν ὁ αὐθέντης, ἵνα καὶ τὰς δουλείας αὐτοῦ ἀκούσῃ. Τούτου μαθόντος τὸν θάνατον αὐτοῦ κατ' αὐτὴν δὴ σχεδὸν τὴν ὥραν, ἐπειδὴ δὲ τὰς στράτας ἔκλεισαν κρυφίως τὰς φερούσας εἰς τὴν Πόλιν, καὶ πολλοὺς γραμματοκομιστὰς ἀποστείλας ὁ Λεοντάρις, οὐδὲν τοὺς ἀφῆκαν νὰ διέλθουν. Καὶ ἡμέραι παρῆλθον, ἰδοὺ ἀπὸ τούτου τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεκαλύφθη μυ-

4 Καντακουζηνὸν OV: Κατακουζηνὸν T || 5 Κουτουλοῦ OTV: Κοτολοῦ C: Κοντολοῦ D || 6 Διπλοκιόνιον OT: Διπλοκιόνην VC: λεγόμενον Διπλοκιόνην D || 8 Δυπλοκιόνιον O: Διπλοκιόνην V || 11 πέρα OV: πέραν T || 12 Σκουτάριον OT: Σκούταρις V || 19 Ἀνδριανούπολιν OT: Ἀδριανούπολιν V. περὶ OT: *om.* V || 21 ἐλέγξῃ OT: ἐλέγξουσι V || 28 τὸν μὲν Λεοντάριν OT: τῷ ἐν Λεοντάρι V || 29 αὐτοῦ OVD: ἑαυτοῦ C || 31 ἐπειδὴ O: ἐπεὶ V || 32 ἔκλεισαν V: ἔκλεισε OT | τὰς φερούσας OT: οἷον τοὺς δρόμους ἔφραξαν τοὺς φέροντας V || 33 οὐδὲν OT: οὐδὲ V:

2. Din cauza aceasta nici n-a trimis întru întîmpinarea păgînului aceluia pe vreunul din feciorii săi, ci numai pe strălucitul bărbat Dimitrie Leondari, pe Isac Asan și pe protostratorul Manuil Cantacuzino, dimpreună cu mulți feciori de mari dregători și cu oșteni și daruri; aceștia s-au și întîlnit cu dînsul pe la Cutulon și au venit împreună cu el pînă la Diplochionion [1], tot drumul stînd de vorbă, anume cu Leondari.

3. Iar acolo, la Diplochionion, aflîndu-se sfințitul împărat și feciorii lui cu o corabie care să-l treacă dincolo și urcîndu-se într-însa, pe mare și-au dat bineţe unul altuia de pe corăbii și, stînd de vorbă, au mers pînă la locul de dincolo din Anatolia, care acum se cheamă Scutari [2], mai înainte însă Chrysopolis. Și acela, coborînd din corabie, a intrat în corturile ce i le pregătiseră de mai înainte. Iar împărații [3] de pe corăbii au stat la masă, mîncînd și bînd, și-și trimiteau unii altora oameni cu de-ale mîncării; spre seară, acela încălecînd a luat drumul ce duce spre Nicomedia, iar împărații s-au înapoiat acasă.

1421 4. Primăvara din același an [4], întorcîndu-se în Apus pe drumul de la Galipoli, a mers la Adrianopol. Iar sfințitul împărat, gătindu-l pe Leondari Dimitrie, l-a trimis la el, ca să afle și ce intenții are și să-l înștiințeze din timp și ca să-i pună înainte dovezi de bună prietenie și cinste, pe care i le-a arătat și cu prilejul trecerii și cu trimiterea unui sol ca acesta, mă gîndesc la persoana [5] și la darurile pe care i le aducea. Sultanul l-a primit pe acesta cu toată cinstea și prietenia și la urmă a grăit către el: „De cîteva zile nu mă simt sănătos, dar mă voi face bine și vom lua masa împreună la un pahar de băutură și vom sta de vorbă!“ *1421* Dar acela după trei zile a murit.

Moartea lui Mahomed I

VIII, 1. Și lui Leondari nu i s-a dat nici o atenție cît de mică, ci stătea în sălașul său și se mira, chipurile, cum de nu-l cheamă domnitorul ca să asculte și treburile pentru care a fost trimis. Acesta, aproape în aceeași oră, a aflat despre moartea aceluia; dar pentru că pe ascuns au închis drumurile care duceau la Constantinopol, pe mulți curieri trimiși de Leondari nu i-au lăsat nicidecum să ajungă. Și au trecut zile și iată că pe urma aceasta planul cel de taină contra Constantino-

5 Cutulon OTV: Cotolon C: Contolon D.

[1] Port la țărmul european al Bosforului; Diplochionion, adică la Coloana Îngemănată, azi Beșictaș, puțin mai la nord de Pera.

[2] Oraș pe țărmul asiatic din fața Constantinopolei azi Usküdar.

[3] Manuil al II-lea Paleologul și feciorul său mai mare Ioan VIII Paleologul încoronat și dînsul ca împărat.

[4] Primăvara din același an, 6928, amintit mai sus, ar fi 1420. Dar moartea lui Mahomed I, pe care o amintește îndată, n-a avut loc în 1420, ci în iunie 1421 (vz. M. Guboglu, *Sultani și mari dregători otomani*, „Hrisovul“, VII, 1947, p. 62); despre moartea lui Mahomed I vezi și D u c a s, XXII 8, 11 așa că am aștepta mai degrabă 6929.

[5] Despre Leondari vezi și D u c a s, XVIII 2; XXII, 3—5; XXIII 5, 7; XXIV 1—2, 11—12.

στήριον· καὶ θροῦς μέγας ἐγένετο καὶ βουλὴ καὶ μελέτη· καὶ πολλοὺς ἐλέγχους ὁ ἅγιος ἔλαβε βασιλεὺς παρὰ τῶν βουλευόντων, ἵνα πιάσῃ αὐτόν, εἰς τὴν μονὴν τῆς Περιβλέπτου δι' αἰτίαν θανατικοῦ εὑρισκομένου.

2. Μόλις οὖν ποτὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ τῆς εἰς Μεσέμβριαν ἀπαγούσης στείλας ὁ Λεοντάρις ἄνθρωπον καὶ ἀπ' ἐκεῖ διὰ θαλάσσης ἐλθόντος, ἔφερε γραφήν, ὅτι ὁ ἀμηρᾶς ἀπέθανε· καὶ ἐγένετο τοῦτο δὴ τὸ „Ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς καὶ εἰς τὸ πρωΐ ἀγαλλίασις."

3. Καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν φροντίδα καὶ βουλὴν καὶ μελέτην, πότερον νὰ ἔχωσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μουράτην ἀγάπην καὶ νὰ παραχωρήσωσιν εἶναι αὐτὸν αὐθέντην, ὡς καὶ τὰ ὁρκωμοτικὰ αὐτῶν διελάμβανον, ἢ νὰ φέρωσι τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ τοῦ Μυζηθρᾶ καὶ ποιήσωσιν αὐτὸν αὐθέντην εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Μουράτης ἔνι εἰς τὴν Ἀνατολὴν αὐθέντης. Τοῦ μὲν ἁγίου βασιλέως καὶ πατρὸς τὸ πρῶτον βουλευομένου καὶ κρίνοντος δίκαιον ἐκ πολλῶν αἰτιῶν, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Δημητρίου, ὅτι νὰ ποιήσουν τὸ δεύτερον, καὶ ὅτι δίδῃ τοὺς καὶ τὴν Καλλίπολιν, μόλις δέ ποτε οἱονεὶ ὡς κατὰ παραχώρησιν δέδωκεν ἐξουσίαν ὁ ἅγιος βασιλεὺς τῷ υἱῷ αὐτοῦ· „Ὡς θέλεις", ἐπειπών, „ποίησον· ἐγὼ γὰρ εἰμι, υἱέ μου, καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου, τὴν δὲ βασιλείαν καὶ τὰ αὐτῆς δέδωκα πρὸς σὲ καὶ ποίησον, ὡς θέλεις".

IX, 1. Καὶ ἐν μηνὶ Σεπτεβρίῳ τοῦ κθ-ου ἔτους μετὰ κατέργων ἀπελθόντος εἰς τὴν Καλλίπολιν τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου, ἀμηρᾶν τὸν Μουσταφᾶν φέρων ἀπὸ τοῦ Μορέως αὐθέντην ἐξέβαλεν εἰς τὴν Δύσιν· καὶ ἡ Καλλίπολις αὐτὸν προσεκύνησε καὶ μετά τινας ἡμέρας ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως, τάχα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις, ἀπεκρίνατο· „πάντες οἱ Τοῦρκοι λέγουσιν, ὅτι ἡ πίστις ἡμῶν ἡ Καλλίπολις ἔνι, καὶ οὐδὲν ἐμπορεῖ νὰ τὴν δώσωμεν", πολλὰ τοῦ Μουράτη ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν δι' ἀποκρισιαρίων δεομένου καὶ τάσσοντος.

2. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους περάσαντος τοῦ Παϊζήτη ἀπὸ τὸ ἐπάνω Στενὸν εἰς τὴν Δύσιν, ἀνδρὸς χρησίμου, μπεηλαρμπεῖ καὶ βιζίρου ὄντος τοῦ πατρὸς τοῦ Μουράτη καὶ τὴν Ἄγκυραν ἔχοντος κεφαλατίκιον, εἰς τὸ ἂν δυνηθῇ νὰ κρατήσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μουράτη τὴν Δύσιν δηλονότι. Καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἀπελθόντος ἀπὸ τὴν

1 θροῦς V : θοὺς O : πένθος T || 5 οὖν OTV : δ' οὖν CD | ποτὲ OT: *transp. post.* ὁ δοῦ V | Μεσέμβριαν OTV: Μεσιμβρίαν CD || 7 ἀπέθανεν V || 8 ἀγαλιάσης O || 9 ἔπεσεν CD || 10 ἔχωσι V : ἔχουσι OT | *post* ἔχουσι *add.* πρὸς f : *om.* OTV | ἀγάπην TV: ἀγάπα O. || 11—12 διελάμβανον αὐτῶν V || 14 τὸ α-ον TV: τὸν α-ον O || 15 κρίνοντος OT: κρίνοντα V | δίκαιον] δικαίου OV : δικαῖον T : δικαίως f || 16 τὸ δεύτερον V : τὸν β-ον OT || 22 *mg.* υκα' OT : 1421 VD : 1425 C | *mg. int.* κεφ. ια' VD : *om.* OC | Σεπτεβρίῳ OT: Σεπτεμβρίῳ V | *post* κατέργων *add.* πολλῶν V: *om.* OT || 22—23 ἀπελθόντος OT: ἀπελθόντων V || 24 Μωρέως V | τὴν T: *om.* OV || 25 παρὰ OT: ὑπὸ V || 26 ἀπεκρίνατο OT : ἀπεκρίναιτο V || 27 ἐμπορεῖ OT: ἠμπορεῖ V || 28 Μουράτη OT: Ἀμουράτη V | δι' *om.* V || 31—32 μπελαρμπεῖ O: μπεῖλαρμπεῖ T: μπεηλαρμπεὴ V | βυζίρου OT: βιζύρου V || 33 κεφαλατικόν V.

polului a fost dat pe față; și s-a făcut mare neliniște și sfat și grijă; și sfîntul împărat, care din cauza molimei de ciumă se găsea în mănăstirea Perivleptos [1], a auzit multe imputări de la cei ce-i dăduseră sfatul ca să-l ia prizonier.

2. În sfîrșit abia, Leondari pe alt drum, care duce la Mesemvria, a trimis un om și, de acolo mergînd pe mare, a adus scrisoare că sultanul a murit; și s-a împlinit cuvîntul că: „Seara se va sălășlui plîns, iar dimineața veselie“ [2].

3. Și iată că au căzut la altă grijă și sfat și preocupare dacă să aibă gînd bun de prietenie pentru Murad, feciorul lui și să-l lase pe el să fie domnitor, după cum glăsuiau și tratatele lor întărite cu jurămînt, sau să-l aducă de la Mistra pe Mustafa și să-l facă pe el domnitor în Apus, iar Murad să rămînă domnitor în Anatolia. Sfîntul împărat, tatăl, sfătuia să ia prima hotărîre, socotind-o dreaptă din multe motive, feciorul lui însă [3] și Cantacuzino Dimitrie ca să se facă hotărîrea a doua, pentru că le dă și Galipoli. În sfîrșit, abia sfîntul împărat s-a lăsat oarecum înduplecat și a dat feciorului său deplină putere, adăugînd: „Fă ce vrei! Căci eu, fiul meu, sînt și bătrîn și bolnav și aproape de moarte, iar domnia și grijile ei ți le-am dat ție în seamă; și fă cum vrei!“

1420 **Mustafa proclamat de bizantini sultan**

IX, 1. Și în luna septembrie din anul 29 [4], împăratul chir Ioan a plecat cu corăbii la Galipoli și, aducînd din Moreea pe Mustafa, l-a făcut domnitor în părțile de apus; și Galipoli i s-a închinat și, după cîteva zile, împăratul cerînd Galipoli, chipurile potrivit cu făgăduielile, a răspuns: „toți turcii spun că apărarea noastră e Galipoli și nu se poate să-l dăm“ [5]. Între timp Murad din Anatolia se ruga mult prin soli trimiși și făcea multe propuneri.

1421 2. Pe la începutul iernii din același an a trecut în Apus, prin partea de sus [6] a strîmtorii Bosforului, Baiazid, bărbat destoinic, beilerbei și vizir al tatălui lui Murad și avînd Ancara spre guvernare; scopul lui era să țină, dacă s-ar putea, sub stăpînirea lui Murad și Apusul. Și Mustafa, pornind iarăși împotrivă-i din Galipoli, cu scopul să pună

21 *pe marg.* 421 OT: 1421 VD: 1425 C.

[1] Mănăstirea închinată Maicii Domnului cu atributul **Περίβλεπτος**, adică Maica Domnului care poate fi văzută din toate părțile, preavestită, preastrălucită.
[2] *Psalmii*, 30, 6.
[3] Ioan al VIII-lea Paleologul.
[4] 6929.
[5] Comp. și L a o n i c C h a l c o c o n d i l, p. 140—141, și D u c a s, XXIII 5, 7; XXIV 1, 2, 11, 12.
[6] Dinspre Marea Neagră.

Καλλίπολιν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ αὐτοῦ, εἰς τὸ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἐπίασεν αὐτὸν δὴ τὸν Παϊαζήτην καὶ τὸν ἐσκότωσε καὶ τὴν εἰς τὴν Δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσεβῶν ἐκυρίευσεν.

3. Καὶ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλίπολιν τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Μουράτη εἰς τὴν Προῦσαν εὑρισκομένου· καὶ ἡττηθεὶς ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Δύσιν.

4. Καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέρασε καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Μουράτης μετὰ γενουϊτικῶν καραβίων καὶ διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ἐσκότωσε περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ λ-ου ἔτους.

X, 1. Καὶ τῇ η-ῃ τοῦ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔστειλε καὶ ἀπέκλεισε τὴν Πόλιν διὰ τοῦ Μιχάλμπεη καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ αὐτοῦ ἦλθε καὶ ὁ Μουράτης καὶ αὐθέντης αὐτοῦ καὶ ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, φέρων μετ' αὐτοῦ καὶ δεσμίους τοὺς ἀποκρισιαρίους, οὓς προαπέστειλαν εἰς ἐκεῖνον διὰ κατάστασιν ἀγάπης Δημήτριον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν γραμματικὸν Ἄγγελον τὸν Φιλομμάτην.

2. Καὶ τῇ κβ-ᾳ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐπολέμησεν αὐτὴν δὴ τὴν πόλιν καθολικὸν πόλεμον. Καὶ τῇ ς-ῃ τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ λα-ου ἔτους ἀπῆλθεν ἄπρακτος ἀπὸ τῆς Πόλεως βοηθείᾳ θεοῦ.

XI, 1. Καὶ τῇ λ-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν ὁ Μουσταφόπουλος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ Μουράτη καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἔπεσεν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περίβολον· καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον τῇ α-ῃ Ὀκτωβρίου ἦλθεν εἰς προσκύνησιν τῶν βασιλέων.

2. Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸν ἄριστον ἐγένετο τὸ τῆς ἡμιπληξίας νόσημα τῷ ἁγίῳ βασιλεῖ κὺρ Μανουήλ, ὃν ἰδόντες οἱ ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τοῦ Μουσταφοπούλου Τοῦρκοι καὶ θαυμάσαντες καὶ ἀπ' αὐτῆς μόνης τῆς θεωρίας αὐτοῦ μετὰ θαύματος ἔλεγον, ὅτι τὸν τῆς πίστεως αὐτῶν ἀρχηγὸν Μαχούμετ ὁμοιάζει, ὡς καὶ ὅ ποτε Παϊαζήτης καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ εἴρηκεν, ὅτι τὸν βασιλέα καὶ ὁποῦ οὐδὲν ἐγνωρίζει αὐτὸν καὶ ἀπὸ μόνης τῆς αὐτοῦ θεωρίας θέλει εἰπεῖν, ὅτι „αὐτὸς τυχένει νὰ ἔνι βασιλεύς".

3. Ὁ δὲ Μουσταφόπουλος πλημμελήσας καὶ πλείους ἡμέρας εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τὸ συμβὰν εἰς τὸν βασιλέα τὸν ἅγιον, τέλος ἀπῆλθε μέχρι καὶ τῆς Σηλυμβρίας καὶ μικρὸν διατρίψας ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ περάσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν. Τὸ δὲ ἔαρ πάλιν τοῦ αὐτοῦ

---

1 εἰς τὸ — Ἀνδριανούπολιν TV : *om.* O | Ἀνδριανούπολιν T : Ἀδριανούπολιν V ‖ 2 Μπαϊαζήτην O: Παϊαζήτην TV ‖ 5 ἐπέρασεν OT: ἐξεπέρασεν V ‖ 9 λ-ος ἔτους OT: τριακοστοῦ ἔτους VD: αὐτοῦ ἔτους τριακοστοῦ C ‖ 10 *mg.* υκβ' OT: 1422 V | *mg. int.* κεφ. ιβ' VD : *om.* OTC ‖ 12 ἐπολιόρκει TV : ἐπολιόρκουν O ‖ 13 τοὺς V : καὶ τοὺς O | εἰς OTVD : πρὸς C ‖ 15 Φιλομάτην OT ‖ 16 κβ-ᾳ V : κβ-ῃ O : κη-ῃ T | ἐπολέμησεν OTD : ἐξεπολέμησεν VC | 17 Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V ‖ 19 *mg.* υκγ' OT: 1423 V | *mg. int.* κεφ. ιγ' VD : *om.* OTC ‖ 20 Μωράτη D ‖ 21 τὸν VC: τὸ OTD | Ὀκτωβρίου OT : Ὀκτωμβρίου V. ‖ 23 ἡμεπληξίας V ‖ 26 αὐτῶν TV : αὐτὸν O ‖ 28 περὶ αὐτοῦ TV : *om.* O | ἐγνωρίζει OTV : γνωρίζει f | αὐτοῦ OT : *om.* V | αὐτὸς OT : αὐτὸν V ‖ 29 τυχένει OT : τυγχένει V ‖ 30 ἔνι OV : εἶναι T | *post* ἔνι *add.* ὁ V : *om.* OT.

mîna pe el, l-a prins prin apropiere de Adrianopol pe acel Baiazid și
l-a ucis; și a rămas stăpîn peste toată domnia din Apus a păgînilor.
1421 3. Și Mustafa, întorcîndu-se iarăși la Galipoli, a trecut în același
an în Anatolia contra nepotului său de frate Murad care se afla la Brusa;
și fiind învins s-a întors în partea de apus [1].
1421 4. Și, în același an, vara a trecut și însuși Murad cu corăbii genoveze și izgonind pe unchiul său l-a ajuns și l-a ucis pe la începutul anului 30 [2].

Război și pace cu Murad al II-lea

X, 1. Și la 8 iunie din același an a trimis
1421 pe Mihail-bei și a blocat Constantinopolul și
la 15 aceeași lună a venit și Murad, domnul său, și împresura orașul; și purta cu dînsul, legați, pe solii care fuseseră trimiși de mai înainte la el pentru restabilirea prieteniei, pe Dimitrie Cantacuzino și pe Matei Lascaris și pe grămăticul Anghel Filomatis.
2. Și la 22 ale lunii august a dat un atac general asupra orașului.
1422 Și la 6 ale lunii septembrie a anului 31[3], cu ajutorul lui Dumnezeu,
a plecat fără nici o ispravă de la Constantinopol.
1422 XI, 1. Și la 30 din aceeași lună a venit prințul Mustafa, frate cu însuși Murad, și a trecut în oraș și s-a oprit în parcul împărătesc. Și a doua zi dimineața, la 1 octombrie, a venit să aducă închinăciune împăraților [4].
2. Și în aceeași zi, după masă, sfîntul împărat chir Manuil, îmbolnăvindu-se, a fost paralizat pe jumătate; pe acesta, cînd l-au văzut turcii, care au venit din Anatolia cu prințul Mustafa, minunîndu-se numai la vederea lui, cu uimire spuneau că seamănă cu dătătorul lor de lege Mohamed, după cum și dușmanul său Baiazid a spus odată despre el, că și cine nu-l cunoaște de loc pe împăratul numai la vederea lui o să spună: „acela trebuie să fie împărat".
3. Iar prințul Mustafa, zăbovind din păcate mai multe zile la Constantinopole, în urma suferinței ce a dat peste sfîntul împărat, în sfîrșit a plecat pînă la Silimvria și, stînd puțin, s-a întors la Constantinopole
1423 și, trecînd dincolo, a plecat la Brusa. Iar în primăvara aceluiași an

9 *pe marg.* 422 OT : 1422 V 16 *pe marg.* 423 OT : 1423 V.

[1] Comp. Ducas, XXIV, 3—8; XXV, 9—10; XXVII 1—7, și Laonic Chalcocondil, p. 141—142.
[2] 6930
[3] 6931
[4] Manuil al II-lea Paleologul și Ioan al VIII-lea Paleologul.

ἔτους ἐπέρασε καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐσκότωσεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν ἰδίων αὐτοῦ.

XII, 1. Καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐχάλασε καὶ ὁ Τουραχάνης τὸ Ἑξαμίλιον εἰς τὸν Μορέαν καὶ πολλοὺς τῶν Ἀλβανιτῶν ἐσκότωσεν.

2. Καὶ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔφυγεν ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Δημήτριος μετὰ Ἰλαρίωνος Ντώρια καὶ Γιούργη Ἰζαοὺλ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ δὴ τοῦ Ντώρια καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἵνα ὑπάγωσιν εἰς τοὺς Τούρκους, εἰ καὶ οὐκ ἀπῆλθον, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγγαρίαν.

3. Καὶ τῇ ιε^{η} τοῦ Νοεμβρίου τοῦ λβ^{ου} ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Οὐγγαρίαν, ποήσας δεσπότην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντόπουλον κὺρ Κωνσταντῖνον καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς τὴν Πόλιν ἀντ' αὐτοῦ.

4. Τῇ δὲ κβ^{ϙ} τοῦ Φευρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὁρκωμοτικὰ ἀγάπην μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ τοῦ Μουράτη ἀποκρισιρίων ἀπελθόντων Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ τοῦ γεγονότος ὕστερον καὶ μεγάλου δουκός, τοῦ Μελαχρηνοῦ Μανουὴλ καὶ ἐμοῦ δι' αἰτίας ταύτας, ὅτι ὁ μὲν Μελαχρηνὸς προαπῆλθεν εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ ἐγνώρισεν, ὅτι θέλει γενέσθαι τὴν ἀγάπην· ὁ δὲ Νοταρᾶς, ἵνα τελέσῃ αὐτὴν καλῶς κατὰ τὸ δυνατὸν ὡς χρήσιμος καὶ καλός· ἐγὼ δὲ ὡς ἀπὸ τὴν ἁγίαν δέσποιναν συγγενίδα αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμηρᾶ ἀπὸ τὴν μάναν του καὶ ὅτι, ἂν δεήσῃ, νὰ γράψω καὶ δι' ὑφειλτῶν εἴς τε τὸν ἅγιον βασιλέα καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὑρισκόμενον.

XIII, 1. Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ λγ^{ου} ἔτους ἐπανῆλθε καὶ εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Δανούβιον ποταμὸν Κελλίου ὀνομαζομένου ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἀπελθόντων κατέργων ἀπὸ τῆς Πόλεως ἐκεῖσε.

2. Προέπεμψε γὰρ ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἄνθρωπον ἀλλόγλωσσον καὶ ἀλλογενῆ, τοῦ ἐλθεῖν διὰ τῆς στερεᾶς μετὰ πιττακίου ὑφειλτοῦ. Οὗπερ ἐλθόντος ἐζήτει νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα, ὅτι ἔχει τι τῶν ἀναγκαίων. Τοῦτο πῶς ἤθελε γενεῖν, ἄνθρωπος τοιοῦτος νὰ ἴδῃ βασιλέα ἀσθενῆ, κατάκοιτος γὰρ ἦν, καὶ μόνος πρὸς μόνον; Πολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων, τέλος ἐστά-

4 Μωρέαν V ‖ 6, 7 Ντώρια OT : Δώρια V ‖ 8, 10 Οὐγκαρίαν V ‖ 9 *mg.* υκδ' OT : 1424 V | *mg. int.* κεφ. ιδ' VD : *om.* OTC | τοῦ$_1$ *om.* f. | 13 κβ^{ϙ} V : κβ^{η} O ‖ 14 ὁρκωμοτικὰ ἀγάπην OT : ὁρκομωτικὸν ἀγάπης V ‖ 14—15 ἀπελθόντος C ‖ 16 ταύτας O: ταύτης T : τοιαύτας V ‖ 20 μάναν OTV : μητέραν f | νὰ OT : καὶ V ‖ 21 *post* ἅγιον *add.* τὸν V : *om.* OT ‖ 22, 27 Οὐγκαρίαν V ‖ 23 *mg.* υκε' OT : 1425 V | *mg. int.* κεφ. ιε' VD: *om.* OTC | μηνὸς OT : *om.* V ‖ 28 πιτακίου ὑφιλτοῦ OV ‖ 29 ὅτι—30 βασιλέα OT : *om.* V ‖ 30 γενεῖν OT : γενῆν f.

a trecut contra lui în Anatolia şi fratele său Murad şi l-a omorît, fiind trădat de către ai săi [1].

1423 XII, 1. Şi în mai din acelaşi an, Turachan a dărîmat Hexamilion [2] din Moreea şi a ucis mulţi dintre albanezi.

2. Şi în vara din acelaşi an a fugit şi prinţul chir Dimitrie cu Ilarion Doria şi cu Ghiurghi Izaul, ginerele [3] lui Doria şi au plecat la Galata ca să se ducă la turci, deşi n-au mers, ci în Ungaria.

1423 3. Şi la 15 noiembrie din anul 32 [4], împăratul chir Ioan a plecat în Italia şi Ungaria, după ce l-a făcut despot pe fratele său, prinţul chir Constantin [5], lăsîndu-l pe dînsul în locul său la Constantinopole.

1424 4. Iar la 22 ale lunii februarie din acelaşi an am încheiat cu sultanul Murad tratat de pace întărit cu jurămînt şi soli; am mers Luca Notara, care mai pe urmă a ajuns şi mare duce, Melahrinos Manuil şi eu din următoarele pricini, pentru că Melahrinos fusese de mai înainte la sultan şi a aflat că doreşte ca pacea să se încheie; iar Notara pentru ca să facă pe cît se poate mai bine tratatul de pace, ca un bărbat de ispravă şi destoinic ce este, iar eu ca din partea slăvitei împărătese înrudită [6] cu însuşi sultanul după bunica lui şi pentru că, dacă ar cere trebuinţa, să scriu scrisori cifrate [7] către slăvitul împărat şi către feciorul său împăratul [8], care se afla în Ungaria.

Intoarcerea lui Ioan al VIII-lea Paleologul din Ungaria prin Chilia

1424 XIII, 1. Şi la sfîrşitul lui octombrie din anul 33 [9], împăratul chir Ioan s-a întors la Constantinopol dinspre numita Chilia de la Dunăre, corăbii plecînd într-acolo de la Constantinopol.

2. Căci trimisese de mai înainte din Ungaria un om de altă limbă şi de alt neam, ca să vină pe uscat cu un răvaş cifrat [7]. Acesta, sosind, cerea să vadă pe împăratul, pentru că avea ceva neapărat de spus. Cum s-ar fi putut întîmpla aceasta, aşa om să vadă singur singurel pe împăratul bolnav, căci zăcea în pat?! Aşadar, după

---

8 *pe marg.* 425 OT: 1425 V.

---

[1] Comp. Ducas, XXVIII 8, şi Laonic Chalcocondil, p. 146, 2—23.

[2] Vezi p. 7 r. 3.

[3] În greceşte γαμβρὸς înseamnă cumnat, dar şi ginere.

[4] 6932.

[5] Împăratul Constantin al XII-lea de mai tîrziu.

[6] Soţia lui Manuil II Paleologul de origine sîrbă.

[7] Ὑφειλτά, πιττάκιον ὑφειλτόν, τὸ ὑφειλτὸν am redat cu „scrisori cifrate, răvaş cifrat, cifru". Expeditorul şi destinatarul aveau cîte un băţ. Expeditorul înfăşura băţul cu o fîşie de hîrtie de sus pînă jos şi scria pe ea. Desfăşurînd-o scrisoarea avea un conţinut incoerent. Destinatarul, înfăşurînd-o la fel pe băţ, o putea citi curent.

[8] Ioan al VIII-lea Paleologul. Despre călătoria lui în Ungaria vezi şi N. **Iorga**, *Notes et extraits*, I, p. 349, n. 2, şi p. 377, n. 1.

[9] 6933.

λησαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον δύο τῶν κελλιωτῶν καὶ συντρόφων μου καὶ εἶπον τῷ ἀνθρώπῳ· „Ἢ τῷ παρόντι εἰπὲ τὸ θέλεις", δείξαντές ἐμέ, „ἢ ἄπελθε, ἔνθα θέλεις".

3. Τότε παραλαβών με ἰδίως, δέδωκέ μοι χαρτὶ τὸ ὑφειλτὸν καὶ ἐδήλωσέ μοι καὶ ὅθεν καὶ ὁπότε ἐξῆλθεν. Ὡς διώρθωσα τὸ ὑφειλτὸν καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφερον, ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν, ἐπεὶ χαριέντα μέλλει ἀναφέρειν, ἐκεῖσε καὶ τῆς ἁγίας δεσποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς, τοῦ δεσπότου λείποντος εἰς τὸ κυνήγιον. Καὶ ἀναγνοὺς τὸ χαρτί, ὅτι καὶ ὑγιαίνει καὶ ἀπέρχεται καλῶς καὶ εἰς τὰ περὶ τὴν Μεγάλην Βλαχίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὸ Κελλὶν ὀνομαζόμενον τόπον κάτεργα, ἵνα ἐπάρωσι καὶ φέρωσιν αὐτόν, ἐχάρησαν μεγάλως.

4. Καὶ μετὰ μικρὸν ὁριζει ὁ ἅγιος βασιλεὺς πρὸς τὸν ῥοχάριν αὐτοῦ· „Δὸς πρὸς τὸν Σφραντζῆν τὸ καβάδι, τὸν μολυβὸν χαμουχᾶν, τὸν μετὰ βαρεοκοιλίας ἐνδεδυμένον· καὶ ἂς ἔχῃ καὶ τὸ σεντοῦκιν, ὅπερ μοι ἐζήτησεν". Ἦν γὰρ εἰς τὰς χεῖράς μου σεντοῦκιν κάλλιστον καὶ μέγα, ἔχον πολλὰ καὶ καλὰ εἴδη, ἅπερ διεδόθησαν τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἁγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Καὶ τέλος ἐζήτησα ἐγὼ τὸ σεντοῦκιν καὶ ὥρισέ μοι, ὅτι „αὐτὸ ἦτον τοῦ αὐθεντός μου, τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου, καὶ εἶχα ἐν αὐτῷ μετὰ τῆς εὐχῆς ἐκείνου πολλὰ καὶ καλὰ καὶ πολλῷ πλείω τῶν ὧν εἶδες, καὶ θέλω πάλιν νὰ τὸ δώσω καὶ ἐγὼ πρὸς τὸν βασιλέα τὸν υἱόν μου, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχῃ καὶ ἐκεῖνος μετὰ τῆς εὐχῆς μου τὰ ἑαυτοῦ". Τότε δὲ πάλιν ὥρισεν, ἵνα τὸ ἔχω· καὶ εἶχον αὐτὸ μετὰ τῆς ἁγίας εὐχῆς ἐκείνου γεμάτον ἀπὸ πάντων τῶν χρησίμων καὶ τιμίων τοῦ βίου τούτου τοῦ ματαίου. Ἡ δὲ ἁγία δέσποινα ὁρίζει καὶ φέρουσί με χαμουχᾶν καλὸν προύσινον, ἡ δὲ νέα δέσποινα μηνύει με, ὅτι „τὸ δεῖνά μου ῥοῦχον, ὅταν μέλλῃ λαβεῖν γυναῖκα, θέλει εἴσθεν ἐκείνης".

XIV, 1. Τῇ δὲ κα-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ὁ ἐν μακαρίᾳ τῃ λήξει γενόμενος ἀοίδιμος καὶ εὐσεβὴς βασιλεὺς κὺρ Μανουήλ, ὁ διὰ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς πρὸ ἡμερῶν δύο Ματθαῖος μοναχός· καὶ ἐτάφη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς, οἵας οὐ γέγονε πώποτε εἴς τινα τῶν ἄλλων. Ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἡμέραι ἔτη οζ′ καὶ ἡμέραι κε′.

2. Καὶ τῷ λδ-ῳ ἔτει μηνὶ Αὐγούστῳ διέβη φυγοῦσα εἰς τὴν αὐτῆς πατρίδα ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία.

---

1 πρὸς τὸν ἄνθρωπον OT : *transp. post* μοῦ V ‖ 2 τῷ ἀνθρώπῳ OT : αὐτῷ V‖ 4 χαρτὶ T: χαρτὶν O: χάρτην V | ὑφιλτὸν OTV ‖ 4—5 καὶ ἐδήλωσε — ὑφιλτὸν OTC: *om.* D 8 λίποντος OT : λειπόντος V ‖ 9 τὸ χαρτί TVD: τὸν χάρτιν O: τὸ χάρτιον C ‖ 10 ἀπέλθωσι D ‖ 11 τόπον OTV: λιμιῶνα f ‖ 12 *post* ἅγιος *add.* ὁ V: *om.* OT ‖ 13 Σφραντζῆν] Φρατζὴ OT : Φρατζῆν V | καβάδι OT: καβάδιν V | μολυβόν V: μολιβὸν OT | χαμουχὰν OT: καμουχὰν V ‖ 14 βαρεοκιλίας OTV ‖ 15 μεγάλον V ‖ 18 ἦτον OTVD: εἶπον C ‖ 19 εὐχῆς V : ψυχῆς O ‖ 22 εἶχον OT : εἶτον V : εἶλον f ‖ 25 πράσυνον CD ‖ 26 μέλλῃ] μέλλει OT : μέλλω V: μέλλῃς f | εἴσθεν V : ἥστεν OT : ἥσθεν f ‖ 29 ἀγγελικοῦ OT : εὐαγγελκοῦ V | σχήματος TV : σήματος O | πρὸ OTV : πρὸς C ‖ 31 περικαλλεῖ V : περικαλὴ OT. 34 *mg.* υκς′ T : 1426 V : *om.* O | *mg. int.* κεφ. ις′ VD : *om.* OTC λδ-ῳ TV : *lac.* O.

multă vorbă, în sfîrşit, au fost trimişi la om doi dintre tovarăşii mei şi au spus omului: „Sau spune-i acestuia de aici", arătîndu-mă pe mine, „ce voieşti, sau du-te unde vrei!".

3. Atunci, luîndu-mă la o parte, mi-a dat scrisoarea cifrată şi mi-a destăinuit şi de unde şi de cînd a pornit la drum. De îndată ce am potrivit cifrul şi am mers de l-am citit, am raportat că cer o răsplată, deoarece veşti de bucurie are să aducă scrisoarea; şi acolo şedea slăvita stăpînă cu noră-sa [1], despotul lipsind la vînătoare. Şi cînd am citit hîrtia, că e sănătos şi că porneşte cu bine înspre părţile de pe la Marea Ţară Românească şi ca să vină corăbii în localitatea numită Chilia, ca să-l ia şi să-l aducă, bucurie mare i-a curpins.

Sphrantzes încărcat de daruri

4. Şi peste puţin sfîntul împărat dispune garderobierului său: „Dă-i lui Sphrantzes caftanul, brocardul de culoare închisă, căptuşit cu blăniţe de veveriţă, şi să fie al lui şi cofărul ce mi l-a cerut!" Căci era la mine o ladă foarte frumoasă şi mare şi cu multe lucruri unice şi frumoase înăuntru; şi acestea au fost împărţite, unele feciorilor lui, iar altele au fost date de sufletul lui cel sfînt. Şi la urmă eu i-am cerut-o, iar el mi-a hotărît: „Aceasta a fost a tatălui meu împăratul şi, cu binecuvîntarea lui, am avut în ea multe lucruri frumoase şi cu mult mai multe decît le-ai văzut, şi gîndul îmi este să-l dau şi eu feciorului meu împăratul, ca şi dînsul cu urarea mea de bine să-şi ţină lucrurile într-însa". Atunci însă a dispus, dimpotrivă, ca să fie a mea; şi cu sfînta lui binecuvîntare am luat-o în primire plină cu tot felul de lucruri de trebuinţă şi de mare preţ în această viaţă de deşertăciuni. Iar sfînta împărăteasă dispune şi mi se aduce un brocard frumos verzui, iar tînăra împărăteasă îmi pune în vedere: „Cutare haină a mea, cînd are să-şi ia nevastă, va fi a ei".

1425 XIV, 1. La 21 ale lunii iulie din acelaşi an a răposat întru fericire în veci neuitatul binecredinciosul împărat chir Manuil, care prin dumnezeiască shimă îngerească şi-a schimbat cu două zile înainte numele în monah Matei, şi în aceeaşi zi a fost înmormîntat în venerabila preafrumoasa mînăstire împărătească a Atotţiitorului [2], cu jelire şi adunare de popor, cum n-a mai fost niciodată la altcareva din ceilalţi. Şi au fost toate zilele vieţii lui 77 de ani şi 25 de zile.

1426 2. Şi în anul 34 [3], luna august, a fugit şi a plecat în patria sa împărăteasa doamna Sofia [4].

13 Sphrantzes] Phratze OT: Phratzen V. 36 *pe margine* 426 T: 1426 V: *om* O

[1] Împărăteasa Elena, soţia lui Manuil al II-lea Paleologul, cu nora sa, împărăteasa Sofia, soţia lui Ioan al VIII-lea Paleologul.

[2] Mănăstirea Pantocratorului, ridicată în 1124 de împărăteasa Irina, soţia lui Ioan al II-lea Comnenul (1118—1143), azi Zeirek-giami.

[3] 6934.

[4] Vezi p. 9 (cap. VI 2); comp. D u c a s, XX 5—6.

3. Καὶ τῷ λε-ῳ ἔτει τοῦ Αὐγούστου κθ-ῃ ἔφερον μετὰ κατέργων ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα κυρὰν Μαρίαν τὴν Κομνενήν, θυγατέρα κυροῦ Ἀλεξίου βασιλέως Τραπεζοῦντος τοῦ Κομνηνοῦ.

4. Καὶ τῷ λς-ῳ ἔτει μηνὶ Σεπτεβρίῳ εὐλογήθη αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης.

XV 1. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἐξῆλθεν αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς Πόλεως καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν τῇ κς-ῃ Δεκεμβρίου μετὰ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου κυροῦ Κωνσταντίνου, διὰ τὸ βούλεσθαι γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον καλόγερον, καὶ ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ἐναπομείνῃ αὐθέντης τοῦ Μορέως, εἰ καὶ μετεμελήθη καὶ οὐκ ἐγένετο.

2. Μεθ' ὧν καὶ ἐγὼ ἀρχῇ εἰς τὸν Μορέαν ἦλθον, εἰς τὴν τοῦ βασιλέως μὲν δουλοσύνην ὑπάρχων, εἰς δὲ τὴν τοῦ δεσπότου κυροῦ Κωνσταντίνου ἀποβλέπων ἐξ αἰτίας τοιαύτης· τοῦ γὰρ ἀοιδίμου καὶ μακαρίτου πατρὸς αὐτῶν ἐγγίζοντος πρὸς τὸ ἀποθανεῖν, ὥρισέ μοι καὶ ἔγραψα ἰδίως, οὐχὶ διαθήκην αὐτοῦ, οὐ γὰρ διατίθενται οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προστάττουσιν, ὅτι νὰ ἔχῃ εἰς ἕκαστος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν τόδε, ὁ δὲ τόδε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀξιολόγων εἰδῶν· καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου αὐτοῦ ἵνα μερισθῇ εἰς τέσσαρα μεριδικά· εἰς παραστάσιμα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεπέκεινα τῶν συνήθων, ὧν πολυτελῶς καὶ καλῶς ἐτελέσθησαν παρὰ τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν εἰσοδημάτων τῆς βασιλείας, εἰς τοὺς πτωχούς, εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελλιώτας· ἐπίτροποι δὲ νὰ ὦσιν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ εἰς τῶν Ξανθοπούλων Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ διδάσκαλος Ἰωσὴφ ὁ εἰς τοῦ Χαρσιανίτου, καὶ ἐγώ.

3. Καὶ ἀναγνωσθείσης ταύτης δὴ τῆς προστάξεως παρ' ἐμοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς ἁγίας δεσποίνης καὶ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνων, τέλος ὥρισε πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ· „Υἱέ μου, ἤκουσας τὸ σᾶς προστάττω διὰ τοὺς ἰδίους μου, ὁποῦ με λατρεύουσιν· ἔγραφε γὰρ „οἱ δὲ κελλιῶταί μου, οἵτινες ἐδούλευσαν μοι καλῶς καὶ εὐνοικῶς διάκεινται καὶ δουλικῶς, ὡς ἔνι εἰκῶς, εἰς ἐμέ, ἂς ἔχωσι παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν υἱῶν μου ἀγάπην τε καὶ ἀναδοχὴν καὶ προμήθειαν κατὰ τὸ ἀναλογοῦν ἑνὶ ἑκάστῳ".

4. Ἰδίως δὲ πάλιν λέγω σοι διὰ τοῦτον δὴ τὸν Σφραντζῆν, ὅτι „ἐδούλευσέ μοι καλῶς καὶ ἐθεράπευσέ μοι εἰς τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τοῦ σώματος· καὶ νῦν εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας μου πλέον τῶν ἄλλων μοι θεραπεύει· θαρρῶ, ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς τὰ

1 *mg.* υκζ' T : 1427 V : *om.* O | *mg. int.* κεφ. ιζ' VD : *om.* OTC | λε-ω TV : *lac.* O || 2 Τραπεζοῦντα V : Τραπεζοῦνταν OT || 4 *mg.* υκη' T : 1428 V : *om.* O | λς-ω TV : *lac.* O | Σεπτεβρίῳ OT : Σεπτεμβρίῳ V | εὐλογήθη V : εὐλογήθην OT || 6 *mg. int.* κεφ. ιη' VD : *om.* OTC || 10 καλόγηρον O : καλόγερον VD : τὸν καλόγερον C | ἐναπομείνῃ V: ἐναπομείνει O | Μορέως O : Μωρέως V: Μορέου f || 11 εἰ OT : *om.* V | καὶ V : γὰρ O | 13 μὲν TV : μοῦ O || 15 αὐτῶν OV : αὐτοῦ T || 17 τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν τόδε V : τὸ καὶ τὸ O || 19 μεριδικὰ T : μερδικὰ O : μερτικά V || 23 εἰς OT : εἷς V || 26 αὐτῶν O: αὐτοῦ TV ||27 μόνων TV: μόνον O || 28 με V: *om.* OT | λατρεύουσιν OV: δουλεύουσιν T || 30 εἰκῶς TV : εἰκώς O || 33 Σφραντζήν VC : Σφρατζὴν D : Φρατζὴν O || 36 ὑπὲρ OT : *om.* V.

1427 3. Şi în anul 35 [1], august 29, au adus-o de la Trapezunt cu corăbiile pe doamna Maria Comnena, fata împăratului de la Trapezunt chir Alexie Comnenul [2].

1427 4. Şi în anul 36 [3], în luna septembrie, împăratul chir Ioan s-a cununat cu dînsa.

Sphrantzes pleacă în Moreea

XV, 1. Şi în acelaşi an, luna noiembrie, însuşi împăratul a pornit din Constantinopol şi a ajuns în Moreea la 26 decembrie, dimpreună cu fratele său despot chir Constantin, pentru că fratele lor, despotul chir Teodor, voia să se călugărească, şi chir Constantin să rămînă domnitor în Moreea, deşi s-a răzgîndit şi nu s-a călugărit.

1427 2. Atunci şi eu am venit întîia oară împreună cu ei în Moreea; eram, ce-i drept, în serviciul împăratului, gîndul însă îmi era să rămîn în al despotului chir Constantin, din următoarea pricină. Cînd neuitatul întru fericire adormitul tatăl lor era pe pragul morţii, mi-a poruncit şi însumi am scris — nu testamentul lui, căci împăraţii nu testează, ci ordonă — ca fiecare din feciorii lui să aibă, unul aceasta, iar celălalt aceea din unicele lui lucruri de mult preţ, iar cealaltă avere a lui să fie împărţită în patru părţi: pentru parastas şi liturghii de sufletul lui, mai multe ca de obicei, sfinte slujbe ce au fost săvîrşite frumos şi cu fast din averea sa şi din veniturile împărăţiei; pentru săraci, pentru medicii şi camerierii lui; iar executorii testamentari să fie duhovnicul său din mînăstirea familiei Xantopol, Macarie, de origine evreu, dascălul Iosif din mînăstirea lui Harsianit şi cu mine.

3. Şi cînd eu am citit acest ordin în faţa lui şi a sfintei împărătese şi a împăratului, feciorul lor, în faţa lor singuri, la sfîrşit a dispus către feciorul său: „Fiul meu, ai auzit ce dispoziţii vă dau cu privire la oamenii mei, care mă slujesc". Căci scria: „Iar camerierii mei, care mi-au servit bine şi-mi sînt devotaţi şi cu supunere, cum se cuvine, faţă de mine, să aibă de la voi toţi fiii mei parte de dragoste şi bună primire şi grije de viitorul lor, fiecare din ei în măsura ce i se cade".

4. Dar îndeosebi iarăşi îţi spun pentru acest Sphrantzes, că „mi-a servit cu credinţă şi a avut atîta grijă de trebuinţele sufleteşti şi trupeşti, şi acum, în timpul boalei mele, are grijă mai mult decît ceilalţi; şi am mare nădejde că, după moartea mea, va îndeplini cu credinţă

1 *pe margine* 427 T : 1427 V: *om.* 0

[1] 6935.
[2] Alexie IV (1417—1429); veri şi D u c a s, XX 7.
[3] 6936.

θέλει ἐξοικονομήσει. Ἡ νεότης οὖν αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν οὐδὲν ἀφῆκαν, ἵνα τι γένηται πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης αὐτοῦ. Ἀφίημι δὲ αὐτὸν εἰς σὲ καὶ νὰ ἔχῃς τὴν εὐχήν μου, τὸ ἐτύχενεν ἵνα γένηται παρ' ἐμοῦ καὶ οὐδὲν ἐγένετο, δι' ἃς αἰτίας εἶπον, ἅς γένηται παρὰ σοῦ".

5. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοῦ δεσπότου κυροῦ Κωνσταντίνου εἶχον ἀγάπην καὶ πληροφορίαν, ἣν ὁ θεὸς ἀπεδέχετο, ὅτι ὁ τοῦ πατρός μου ἀδελφὸς ἦν αὐτοῦ τατᾶς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ συνανάτροφοι καὶ φίλοι καὶ δοῦλοι αὐτοῦ καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν· εἶτα ἔφερεν ὁ καιρὸς καὶ οἰκείωσιν ἐμοῦ εἰς τὸν μακαρίτην καὶ ἀοίδιμον πατέρα αὐτοῦ καὶ τὰ ἔχρηζεν ἀπ' ἐκεῖνον, πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα, εὕρισκεν αὐτὰ δι' ἐμοῦ, ἠγάπα καὶ τὸ νά με εἶχε καὶ ἰδίως εἰς τὴν δουλοσύνην του.

6. Καὶ συνηθείας καὶ τάξεως οὔσης εἰς τὰ τῶν βασιλέων ὀσπήτια, ὅτι τοῦ πατρὸς οἱ κελλιῶται νὰ χωρῶσι καὶ εἰς τὰ κελλία τῶν υἱῶν αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ τῶν υἱῶν εἰς τὸ τοῦ πατρός, — τοῦτο δὲ ἕως ἂν ἐν τοῖς ζῶσιν ὁ πατὴρ εὑρίσκεται, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ θάνατον, — ὡς ἀπέθανεν ὁ μακαρίτης καὶ ἀοίδιμος πατὴρ αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐκείνου πρῶτον μνημόσυνον ἐπιστρέψαντες πάντες ἡμεῖς οἱ ἐκείνου κελλιῶται εἰς τὸ παλάτιν, — ἔθος γὰρ ἔνι καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως νὰ καταμένωσι περὶ τὸν τάφον αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ πρώτου μνημοσύνου, — ἀπῆλθον καὶ εἰς τὸ ὀσπήτιον, ὅπερ κατέμεινεν ὁ ῥηθεὶς δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος καὶ ἐκάθισα ἔξω ὡς οἱ πολλοί.

7. Μαθὼν δὲ τοῦτο ἔστειλε τὸν θίόν μου καὶ ὥρισέ μοι, ὅτι „σὺ μὲν ἐτήρησας τὴν τάξιν καὶ οὐδὲν ἦλθες εἰς τὸ κελλίον μου ἐξ ὀρθοῦ, ὡς ἐποίεις ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου· ἀμὴ πάλιν ἡμεῖς διὰ τὸ χρέος τῆς εἰς ἐκεῖνον ἀγάπης σου καὶ δουλοσύνης καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργετοῦμέν σοι καὶ οὕτως, „ὡσὰν ᾖ εἰς τὴν δουλοσύνην τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου, νὰ ἔρχεται ἐξ ὀρθοῦ εἰς τὸ κελλίν μου, ὡς καὶ πρότερον".

8. Ἀπὸ τούτων οὖν τῶν αἰτιῶν, ὡς ὡρίσθη παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι νὰ συνακολουθήσω αὐτῷ ἀπερχομένῳ εἰς τὸν Μορέαν, δι' ἣν αἰτίαν προεδηλώσαμεν, ὥρισέ μοι ἰδίως, ὅτι „τόδε μέλλει γενέσθαι· καὶ ἀγαπῶ νὰ ἠμπορῇ νά σε εἶχον μετ' ἐμοῦ". Καὶ ἀνέφερον αὐτῷ „καὶ ἐγὼ τοῦτο πολλῷ πλέον, σωζομένου μόνον, ὅτι νὰ ἔνι μετὰ ἀποδοχῆς καὶ ὁρισμοῦ τοῦ αὐθεντὸς τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ σου".

1 ἐξοικονομήσει OT : ἐξοικονομήσῃ V | οὖν OT : γὰρ V | 2 ἀφῆκαν OT : ἄφησαν V | τὶ TV : *om.* O || 6 Ἐπεὶ δὲ V : Ἐπειδὲ OT || 7 ὁ θεὸς OV: θεὸς T | ἀπεδέχετο T: ἀπεδέχετον OV || 9 αὐτῶν OV: αὐτοῦ T || 10 πατέρα V: πατέραν OT | 12 του OT : αὐτοῦ V || 14 νὰ O : ἵνα TV || 14—15 αὐτοῦ OT : αὐτῶν V || 16 εὑρίσκεται OTV : εὑρίσκηται f || 18 παλάτιν OT : παλάτιον V || 19 οἱ OV : *om.* T || 21 κὺρ O : ὁ κὺρ V || 23 μοι OT : με V | σὺ OTV : οὐ f || 24 ἐτήρησας OT : ἐτήρησες VC : ἐτήρηξες D || 27 ὡσὰν OT : ὡς ἂν V || 31 νὰ συνακολουθήσω V : νὰ κολουθήσῃ O : νὰ συνακολουθήσῃ T || 33 ἰμπόρη OT: σε ἠμπόρῃ || 34 πολλῷ OT: πολλὰ V || 35 αὐθεντὸς OT: αὐθέντου τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ σου TV : τοῦ ἀδελφού σου τοῦ βασιλέως O

cele cuvenite pentru sufletul meu. Dar tinereţele lui şi bătrîneţele mele n-au îngăduit să-i fac vreo răsplată pe măsura afecţiunii şi a serviciului lui. Ţi-l las dar în seama ta cu dorinţa-mi fierbinte: ceea ce întîmplător trebuia să fie făcut din partea-mi faţă de el și nu s-a făcut nimic din pricinile care le-am spus, să se facă din partea ta!"

5. Dar pentru că aveam cu despotul chir Constantin strînse legături de încredere şi mare prietenie, cu care Dumnezeu m-a miluit, fiindcă fratele tatălui meu i-a fost pedagog [1], iar băieţii aceluia crescuseră împreună cu dînsul şi-i erau prieteni şi slujitori şi eu dimpreună cu ei, pe urmă timpul a adus cu sine ca eu să intru într-un serviciu intim la întru fericire adormitul în veci neuitatul părintele său și multe din cele de care avea neapărată nevoie prin mine le dobîndea de la el; de aceea și dorea mult să mă aibă anume în slujba sa.

6. Şi era obicei şi rînduială la casele împărăteşti ca pajii camerieri ai tatălui să intre şi în camerele fiilor lui, nu însă şi acei ai fiilor în ale tatălui; şi aceasta cît timp tatăl se afla în viaţă, nu însă şi după moarte. Cînd a murit întru fericire adormitul în veci neuitatul tatăl său, noi toţi pajii camerieri ai aceluia, după primul parastas, ne-am întors la palat; căci este şi acest obicei, ca pajii camerieri ai împăratului să rămînă lîngă mormîntul lui pînă după primul parastas. Apoi mersei și la casa în care şedea numitul despot chir Constantin şi stătui afară ca şi mulţi alţii.

7. Dar el, aflînd aceasta, a trimis pe unchiul meu şi mi-a spus hotărît: „tu ai păzit rînduiala şi n-ai intrat în camera mea dis-de-dimineaţă, cum făceai cînd trăia domnul meu împăratul, tatăl meu; dar noi din nou pentru datoria serviciului şi a dragostei tale faţă de acela şi faţă de noi, îţi facem favoarea şi astfel ca și cum ar fi în serviciul împăratului, fratele meu, să vină dis-de-dimineaţă în camera mea, ca şi mai înainte".

8. Așadar, pentru aceste motive, cînd s-a hotărît de către împăratul, fratele său, să-l însoţesc, din cauza pe care am arătat-o mai înainte, în Moreea, atunci el mi-a spus anume: „Aceasta are să se întîmple şi aş dori să se poată să rămîi cu mine". Aceeaşi dorinţă i-am arătat-o şi eu cu mult mai mult, adăugînd; „Bineînţeles, numai să fie cu încuviinţarea și ordinul domnitorului, împăratul fratele tău". Şi a cerut de la fratele

[1] Vezi p. 7 n. 9.

Ἐζήτησεν οὖν τοῦτο τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰτίων ἀναγκαίων, ὁποῦ τὸν ἠνάγκαζον, ἵνα ἔχῃ τὸ ἐμὸν χρείαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀπελογίσατο, ὡς ζητοῦντα ἀδύνατόν τι, οὐ δι' ἄλλο τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐμὴν διὰ στόματος παράδοσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἐζήτησε τοῦτο διὰ τῆς ἁγίας δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτῶν καὶ ἔτι μετὰ τῶν μεσαζόντων αὐτοῦ. Καὶ μόλις ποτὲ ὥρισε τοῦτο, ὅτι „ἂς ἔλθῃ μεθ' ἡμῶν ὁ Σφραντζῆς· καὶ εἰ μὲν ἀπομείνῃ ὁ ἀδελφός μου ἐκεῖ, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ ἔχῃ αὐτόν, ἐπεὶ καὶ ἡ κυρά μου ἡ δέσποινα ὥρισέ μοι περὶ τούτου καὶ συγχωρεῖ το. Εἰ δὲ ἐπαναστρέψει ἐδῶ ὁ ἀδελφός μου μετ' ἐμοῦ, οὐδὲν τυχένει, εἰ μὴ νὰ ἔνι εἰς ἐμέ, καθὼς ὥρισεν ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς ὁ πατήρ μου, νὰ ἔχωμεν δίκαιον νὰ ποιήσωμεν εἰς αὐτόν."

XVI, 1. Ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὸν Μορέαν, τοῦ μὲν ὑπῆρχον τελείως ὑποχεῖριος, ὡς προεῖπον, πρὸς δὲ τὸν ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι προσαπέβλεπον. Ἀποσωθέντες οὖν εἰς τὸν Μορέαν καὶ κατὰ τοῦ τόπου παντός, οὗ ἐντὸς τοῦ Μορέως ἐκράτει δεσπότης ὁ Κάρουλος, ἀπελθόντες πάντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοί, τέλος, ἐπεὶ οὔτε οὗτοι ἦσαν τεθαρρηκότες, ὅτι θέλουν δολώσειν εἰς ἑαυτοὺς ὅλον τὸν τόπον, ὃν εἶχεν ὁ Κάρουλος, οὔτε πάλιν ἐκεῖνος, ὅτι νὰ δυνηθῇ νὰ φυλάξῃ τὸν ἐπίλοιπον τόπον, ὁποῦ ἀπέμεινεν αὐτόν, — ἀπήρασι γὰρ οἱ αὐθένται ἡμῶν τινὰ τῶν αὐτοῦ, — ἐφάνη καλόν, ἵνα ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος ἐπάρῃ τὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ δὴ τοῦ Καρούλου δεσπότου εἰς νόμιμον γυναῖκα καὶ τὰ κάστρη, ὅσα δὴ καὶ εἶχεν εἰς τὸν Μορέαν, λάβῃ εἰς προῖκαν αὐτῆς. Οὗ δὴ γενομένου τελείου τῇ α-ῃ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον τὴν Γλαρέντζαν, καὶ ἄλλοι τὰ ἄλλα.

2. Καὶ ἐπαναστρέψαντες εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἐνεργεῖτο τὸ τῆς καλογερικῆς τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου.

3. Διὰ δὲ τὸ νὰ ἐπάρουν, ἂν ἠμπορέσουν, τὴν Πάτραν, ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον τόπον, καὶ διὰ τὸ νὰ μηδὲν εὑρίσκωνται εἰς τὸν Μυζηθρᾶν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν βουλομένου γενέσθαι καλόγερον, ἐξελθόντες τῇ α-ῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἦλθον κατὰ τῆς Πάτρας οἱ τρεῖς τῶν ἀδελφῶν. Καὶ περὶ τοὺς μύλους αὐτῆς σκηνώσαντες, ἐκεῖσε καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ δεσπότου Καρούλου ἔφερον, κυρὰν Θεοδώραν· καὶ ἐκεῖσε αὐτὴν καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος τὴν εὐλογήθη.

4. Εἰς δὲ τὴν Πάτραν οὐδὲν ἐκατορθώθη τι πρὸς ἅλωσιν, ἀλλ' ἦν μᾶλλον καὶ αἴτιον, ὅτι καὶ ὅπερ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν κὺρ Θεόδωρος ὁ δε-

---

3 τι OT: τις V | ἄλλο τι OTVD : ἀλλ' ὅτι C || 5 διὰ τῆς OT : διὰ στόματος τῆς V || 7 Σφραντζῆς OV : Σφραντζὴς CD : Φραντζῆς T || 9 μοι O: με V || 10 ἐμοῦ O: ἐμὲ V | τυχένει O : τυγχένει V || 14 προσαπέβλεπον OT: προσανέβλεπον V || 16 Μορέος OT : Μωρέως V | Κάρουλος V: Κάρολλος OT || 18 εἶχεν V: ἦρχεν OT | Κάρουλλος OT || 19-20 ὁποῦ ἀπέμεινεν OT: ὃν ἐναπέμεινεν V || 20 ἀπήρασι V: ἀπείρασι OT : ἀπῆραν f || 22 Καρούλλου OT | κάστρη V: κάστροι OT : κάστρα f || 23 καὶ OT : *om.* V | λάβῃ TV: νάβῃ O || 24-25 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OT || 28 δὲ τὸ Ον : *om.* T || 29 καὶ διὰ τὸ — p. 26, 30 ἐν ᾗ καὶ κατέμενε OT : *om.* V || 33 Καρόλλου O || 34 εὐλογήθη f : εὐλογήθειν O.

său aceasta pentru sine, rugîndu-l mult şi arătîndu-i de ce are neapărată nevoie şi trebuinţă ca să mă aibă pe lîngă sine. Acela însă a întîmpinat că cere ceva imposibil, nu de alta decît numai din cauza poruncii tatălui lor, ale cărui cele din urmă cuvinte au fost să rămînă pe lîngă acela. El însă şi-a repetat cererea prin sfînta împărăteasă, maica lor, şi încă prin mijlocirea celor dintîi sfetnici ai lui. Şi, în sfîrşit, a dat dispoziţia aceasta: „Las să vină Sphrantzes cu noi! Şi dacă fratele meu o să rămînă acolo, o să-l las să-l aibă, pentru că şi slăvita împărăteasă mi-a vorbit despre aceasta şi o îngăduie. Iar dacă fratele meu se va întoarce cu mine aici, nu se poate întîmpla decît să rămînă la mine, precum a rînduit domnul meu împăratul, tatăl meu, ca să putem să-i dăm dreptul lui"[1].

Sphrantzes rămîne în Moreea cu despotul Constantin

XVI, 1. Mergînd în Moreea, pe de o parte, eram cu totul sub mîna unuia, cum am spus mai înainte, dar pe de altă parte doream şi speram să ajung sub mîna celuilalt. Aşadar, după ce am sosit cu bine în Moreea, toţi domnitorii fraţi au pornit contra întregii regiuni peste care despotul Carol stăpînea în Moreea şi la urmă, deoarece şi aceştia pierduseră nădejdea că-şi vor putea supune toată regiunea pe care o deţinea Carol, şi el aşijderea că va fi în stare să-şi păstreze restul de ţară ce-i mai rămînea — căci domnitorii noştri îi luaseră unele din ale lui —, au crezut că e bine ca despotul chir Constantin să ia pe nepoata[2] acelui despot Carol de femeie legiuită, iar cetăţile, cîte le mai avea în Moreea, să i le dea drept zestre. Punîndu-se la cale aceasta definitiv,
1428 la 1 mai din acelaşi an eu am fost trimis şi am luat în seamă Glarenţa, iar alţii altele.

2. Şi cînd s-au întors la Mistra, se preocupau de faptul că despotul chir Teodor umbla să se călugărească.

3. Pentru ca să ia, dacă s-ar putea, Patra, localitate importantă şi de mare folos, şi pentru ca să nu se afle nicidecum la Mistra fraţii fratelui lor care voia să se călugărească, au pornit la întîi iulie din acelaşi an, cîteştrei fraţii[3] şi au mers asupra Patrei. Şi ridicîndu-şi corturile lîngă morile oraşului, au adus-o acolo pe nepoata despotului Carol, domniţa Teodora, şi despotul chir Constantin s-a cununat acolo cu dînsa.

4. Iar la Patra nu s-a făcut nici o ispravă pentru luarea oraşului, ci a fost mai degrabă motiv ca şi fratele lor chir Teodor, să răstoarne

7 Sphrantzes OV; Phrantzes T.

[1] Vezi XV, 4.
[2] De frate sau soră.
[3] Ioan al VIII-lea Paleologul, Constantin şi Toma.

σπότης εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἔστησεν, ἵνα ποιήσῃ, ἀθετήσῃ, ὅπερ ἦν αἴτιον πολλῶν κακῶν.

5. Ὡς οὖν εἰς τὰ τῆς Πάτρας τι συμπέρασμα χρηστὸν οὐδὲν ἐκατορθοῦτο, ἀλλ' ἢ μόνον τρία καστελλόπουλα ὁποῦ ἀπῆραν, ποιήσαντες εἰρήνην μετὰ τῶν ἐν τῷ κάστρῳ καὶ ὅτι νὰ δίδουν καὶ κατ' ἔτος πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον φλωρία φ', ἐγερθέντες ἀπῆλθον, ὁ μὲν βασιλεὺς δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος δι' ἄλλης εἰς τὸ Χλουμοῦτζιν μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ βασιλίσσης.

6. Μετὰ δέ τινα καιρὸν ὀλίγον, ἐπεὶ ὁ βασιλεὺς ἤθελεν ἵνα ἀπέλθῃ ὄπισθεν εἰς τὸ ὀσπήτιον αὐτοῦ, μηνυθεὶς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἀπὸ τὸ Χλουμοῦτζιν. Κἀκεῖσε διαβιβάσαντες ἀμφότεροι οἱ δὴ ἀδελφοὶ ἡμέρας ὀλίγας, τῷ Ὀκτωβρίῳ μηνὶ τοῦ λζ-ου ἔτους ἐκαβαλλίκευσαν ὁμοῦ καὶ ἀπῆλθον μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐμβὰς εἰς τὰ κάτεργα ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἀπῆλθεν ὄπισθεν τὴν αὐτὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν· καὶ ὁ κὺρ Θωμᾶς ὁ αὐθεντόπουλος, μετ' αὐτοῦ μέχρι τινός, ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάβρυτα.

7. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότου διὰ τῆς ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰς τὴν Βοστίτζαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ καλόγερος οὐ ἐγένετο ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ἵνα ἀπομείνῃ ἅπας ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀλλ' οὖν καὶ οὕτως δέδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν Βοστίτζαν, καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος, ὅσα δὴ ἦρχεν ὁ Φραγγόπουλος πρωτοστράτωρ, Ἀνδροῦσαν λέγω καὶ Καλαμάταν καὶ Πήδημα καὶ Μάνην καὶ Νησὶν καὶ Σπιτάλιν καὶ Γρεμπένιν καὶ Ἀετὸν καὶ Λωῒ καὶ Νεόκαστρον καὶ Ἀρχάγγελον καὶ ἕτερα πολλά· ἃ καὶ σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον ταῦτα παρὰ τοῦ ῥηθέντος πρωτοστράτορος.

8. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Μαρτίῳ δ-ῃ, τέθνηκεν ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος, ὁ διὰ τοῦ θείου σχήματος μετονομασθεὶς Ἀκάκιος· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, ἐν ᾗ καὶ κατέμενε.

XVII, 1. Βουλῆς δὲ ἀποκρύφου, μόνον εἰς ἐμὲ οὔσης παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου, ὅτι νὰ ἀπέλθωμεν κατὰ τῆς Πάτρας· καὶ εἰ μὲν ἐπάρωμεν αὐτήν, ἰδοὺ νὰ εὑρισκώμεθα εἰς τὸν Μορέαν καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ ὁ τῆς Μαύρης δηλονότι θαλάσσης δοθῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα. Εἰ δὲ οὐδὲν ἐπάρωμεν τὴν Πάτραν, νὰ ὑπάγωμεν ὄπισθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ νὰ ἔχῃ ἐνταῦθα εἰς τὸν Μορέαν τὰ τῆς προικὸς αὐτοῦ κάστρη καὶ ἐκεῖσε τὸν τόπον τοῦ τὴν Μαύρην δηλονότι θάλασσαν· τὰ δὲ δοθέντα παρὰ τοῦ δεσπότου κάστρα πάλιν νὰ δοθῶσιν, ἔνθα ὁ βασι-

3 Ὡς O : ἕως T || 12 Χλουμούτζι T. 13 δὴ OT : δύο f | *mg.* υκθ' T : *om.* O | λζ-ου T: *lac.* O || 14 ἐκαβαλίκευσαν OT || 19 αὐθεντὸς OT || 25 Καλομμάτα OT | Πήδημα O : Πίδημα T | Σπιτάλιν O : Σπητάλην T || 31—32 παρὰ τοῦ αὐθεντὸς OT : πα (*linea desinente* V) τοῦ αὐθέντου V (αὐθέντος CD) || 33 *post* εὑρισκώμεθα *add.* εἰς αὐτὴν C: *om.* OTVD || 36 τὸν Μο(ωVC)ρέαν OT: τὴν Μωρέαν D || 37 δηλονότι supra lineam O : *mg.* T : *om.* V

ceea ce stătea să facă la Mistra; și aceasta a fost pricină de multe nenorociri.

5. Cum deci pentru săvîrșirea întreprinderii de la Patra nu se făcea nici o treabă, ci au luat numai trei castele mici, au făcut pace cu cei din oraș și ca să dea despotului chir Constantin în fiecare an 500 de galbeni; și, ridicînd tabăra, au plecat, împăratul pe alt drum la Mistra, iar despotul chir Constantin pe altul la Chlumuți, dimpreună cu femeia sa vasilisa.

6. Iar după cîtva timp, puțin, pentru că împăratul voia să plece înapoi acasă, fratele său fiind anunțat și dînsul, a plecat de la Chlumuți la Mistra. Și acolo amîndoi frații rămînînd puține zile, în luna octombrie
1428 din anul 37[1] au pornit împreună de-a călare și au plecat pînă la Corint. Și împăratul, urcîndu-se în corăbii, a plecat pe mare la Constantinopol; iar despotul chir Teodor a plecat înapoi pe același drum ce duce la Mistra; și prințul chir Toma, o bucată de drum împreună cu el, a plecat la Calavrita.

7. Iar noi cu domnul nostru, despotul chir Constantin, am mers pe alt drum la Vostița. Căci deși despotul chir Teodor nu se făcuse călugăr, pentru ca toată țara lui să-i rămînă fratelui său chir Constantin, dar și așa i-a dat Vostița și în altă parte cîte le guverna Frangopol, protostrator, anume Andrusa și Calamata, Pidima și Mani, Nisi și Spitali, Grebeni și Aetos, Loi și Neocastron, Arhanghel și altele multe; acestea, fiind eu trimis, le-am și luat în primire de la zisul protostrator.

1429 8. Și în același an, la 4 ale lunii martie, a murit despotul chir Andronic, care întru dumnezeiasca shimă și-a schimbat numele în Acachie; și a fost înmormîntat în mănăstirea Atotțiitorului[2], în care și locuia.

XVII, 1. Iar în taină s-a pus la cale planul de care știam numai eu de la domnul meu despotul, ca să plecăm asupra Patrei; și dacă am luat-o, iată că să rămînem în Moreea, și țara, anume aceea de la Marea Neagră, va fi dată fratelui său împăratul. Iar dacă n-a fost chip să luăm Patra, să mergem înapoi la Constantinopol și aici în Moreea să aibă orașele zestrei sale și acolo țara sa, anume acea de la Marea Neagră; iar orașele ce i-a fost date de către despot, să fie date unde împăratul hotă-

13 *pe marg.* 429 T : *om.* O.

[1] 6937.
[2] Vezi p. 19 nota 2.

λεὺς διακρίνει. Παρηκολούθησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦτον ἀπὸ μέρος βεβαίωσις τῆς ἀποκρύφου μελέτης.

2. Ἀπὸ τῆς Βοστίτζας διερχόμενοι διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Πάτρας, ἵνα εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὸ Χλουμοῦτζιν ἀπέλθωμεν, ἔνθα καὶ ἡ βασίλισσα, ἐστάλη Ἀνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης εἰς τοὺς ἐν τῇ Πάτρᾳ ἄρχοντας διά τινας δουλείας· κἀκεῖσε προσμείναντος, συνέτυχον αὐτῷ ἰδίως καὶ ἱερεὺς καὶ λαϊκοὶ περὶ τοῦ, ἂν θέλῃ ὁ αὐθέντης αὐτοῦ, ἔχουσι τρόπον, ὅτι νὰ ποιήσουν νὰ ἐπάρῃ τὴν Πάτραν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Λάσκαρι καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῶν Πατρηνῶν ἀπόκρυφα ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ περισσὰ καὶ ἀκούσαντος καὶ λέγοντος.

3. Σταλεὶς οὖν εἰς κεφαλὴν εἰς τὴν Ἀνδροῦσαν ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες εἰς τὰ ἐκεῖσε κάστρη κεφαλάδες, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ ὀσπητίου αὐτοῦ ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος εἶχε λαβεῖν εἰς κεφαλάτικον τὴν Βοστίτζαν καὶ ἐναπέμεινεν ἐκεῖσε.

4. Διερχόμενοι, ὡς δεδήλωκα, τοῦ δεσπότου καὶ αὐθεντός μου μετ' ἐμοῦ καὶ μόνου ἐνεργοῦντος τὸ περὶ τῆς Πάτρας, εὑρισκομένων εἰς τὴν Γλαρέντζαν, ἐγράψαμεν πολλάκις πρὸς οὓς συνέτυχον περὶ τούτου τὸν Παδιάτην καὶ ἀντέγραψάν μας καὶ πολλάκις, πλὴν ἔκρινον τὸ παρ' ἡμῶν ἀδύνατον, ὡς καὶ ὁ καιρὸς ἔδειξεν.

5. Τέλος ἐστήσαμεν, ἵνα ἀπέλθωμεν καὶ νυκτὸς οὔσης εὑρεθῶμεν εἰς τόπον πλησίον τοῦ τέλους ἀμπελίων αὐτῶν δὴ τῶν πατρηνῶν εἰς Τρεῖς Ἐκκλησίας ὀνομαζόμενον, ἐπεὶ καὶ ἦσαν παλαιόθεν <ἐκεῖσε>· ἐκεῖσε δὲ εὑρεθῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ δηλώσωσιν εἰς πλάτος τὰ διὰ γραφῆς· καὶ εἰ μὲν δυνατά εἰσι, νὰ ἐνεργηθῶσιν, εἰ δ' οὖν, νὰ ἀπέλθωμεν φανερῶς καὶ νὰ ἀποκλείσωμεν τὸ κάστρον καὶ ὡς φέρῃ τὸ φέρον.

6. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν ὁρισμοὺς εἰς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀνδρούσης, ὅτι τῇ ιε^{η} τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἵνα ἔλθωσι μετ' ἁρμάτων καὶ τῶν πλειόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, ἵνα μετὰ πρέποντος διέλθῃ τὸν τόπον τοῦ πριγκίπου καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὰ περὶ Ἀνδροῦσαν ὁ νέος αὐθέντης τοῦ τόπου ἐκείνου· ὁμοίως ἐμηνύθη καὶ Λάσκαρις ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν.

7. Ἐλθόντες δέ, ὡς ἐκαβαλλικεύσαμεν καὶ οὐδὲν ἐπιάσαμεν τὴν περὶ τὸν Ἀλφειὸν ὁδόν, ἀλλὰ τὴν ἀριστεράν, ἐθαύμαζον καὶ πρὸς ἀλλή-

1 διακρίνει OT : διακρίνῃ V | μέρος OT : μέρους V || 3 Βοστίτζας OTV : Βοστίτζης f | τῆς Πάτρας O : τῶν Πατρῶν V || 4 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζα OT | Χλομούτζιν O : Χλουμούτζην V || 7 ἱερεὺς OV : ἱερεῖς | θέλῃ V : θέλει OT || 8 Πάτραν TV : Πάτρα O || 8—9 Λάσκαρι OT : Λασκάρεως V || 12 κάστρη V : κάστροι OT : κάστρα f | κεφαλάδες OT : κεφαλάτικον V || 14 κεφαλάτικον OT : κεφαλατικὸν V f || 15 αὐθεντός OT : αὐθέντου V || 16 εὑρισκομένων OTV : εὑρισκόμεθα f || 17 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OTCD | 17 πρὸς — 18 μας καὶ V : *om.* OT | συνέτυχον] συνέτυχε V || 18 πλὴν OTV: πάλιν f | τὸ OTV: τὰ f || 19 ἀδύνατον V: ἀδύνατα OT || 20 εὑρεθῶμεν TV : εὑρωθῶμεν O || 21 εἰς τόπον OV : *om.* T || 24 μὲν OT : μὴ V | δυνατά TV : δυνατό O || 25 καὶ$_1$ D : *om.* OT | φέρῃ V : φέρει OT || 28 μετὰ ἁρμάτων V || 29 πριγκίπου O : πριγγίπου V || 32 Ἐλθόντες OTV : Ἐλθόντος f | ἐκαβαλικεύσαμεν OTC || 33 ὁδόν OV: *om.* T | Ἀλφιόν OTV.

răște. Aceasta s-a și întîmplat, ceea ce a fost într-o măsură o confirmare a preocupării celei tăinuite.

2. De la Vostița, mergînd pe drumul spre Patra, ca să ajungem la Glarența și la Chlumuți, unde era și vasilisa, a fost trimis Andronic Lascaris Padiate la marii dregători din Patra pentru unele treburi; și, stînd acolo, s-au întîlnit anume cu dînsul un preot și mireni cu privire la faptul că, dacă domnul său voiește, ei au chip să facă să ia Patra. Dar Lascaris, mergînd și vorbind cu alții și despre planurile de taină ale patrenilor, a fost respins, ca unul care a auzit și vorbește despre lucruri imposibile și fără nici un rost.

3. Același Lascaris a fost trimis guvernator la Andrusa, dar încă și alți mari dregători în orașele de acolo ca guvernatori. Lascaris Alexie primul dintre marii dregători ai casei sale, a primit spre guvernare Vostița și a rămas acolo.

4. Mergînd mai departe, cum am arătat, despotul stăpînul meu se preocupa cu mine numai de planul privitor la Patra; și, aflîndu-ne la Glarența, am scris de multe ori către acei care s-au întîlnit în privința aceasta cu Padiate, și ne-au scris și înapoi de multe ori, numai că socoteau planul nostru imposibil, precum și timpul a arătat-o.

5. În sfîrșit am stabilit să plecăm și, încă noapte fiind, să ne aflăm într-un loc chiar pe aproape de capătul viilor patrenilor, numit „La Trei Biserici", pentru că și erau din vechime acolo; iar acolo să se afle și oamenii și să ne arate pe larg despre ce ne scriseseră; și dacă sînt posibile vor fi puse în lucrare, de alt cum să pornim pe față și să blocăm orașul și întîmple-se ce se va întîmpla.

6. Și iată că scriserăm porunci către toți cei din ocolul Andrusei
1429 că la 15 ale lunii martie din același an să vină înarmați cu oameni cîți mai mulți din guvernămîntul fiecăruia dintr-înșii, pentru ca noul domnitor al țării să poată trece în modul cuvenit țara principelui și să plece în părțile de pe la Andrusa; tot așa a fost înștiințat și Lascaris Alexie de la Vostița.

Sphrantzes în închisoare la Patras

7. Iar după ce au venit, am plecat de-a călare și, cum n-am apucat drumul de lîngă Alfios, ci pe cel de-a stînga, oamenii se mirau și vorbeau

λους ἔλεγον ἐρωτῶντες· „Ποῦ ἀπερχόμεθα;„ Ἐλθόντες δὲ περὶ τὸν συμφωνηθέντα τόπον περὶ ὥραν ἀλεκτροφωνίας καὶ εὑρόντες καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδόντες αὐτοὺς καὶ ἀπράκτους καὶ ἄπρακτα λέγοντες, ἀπεπέμψαμεν. Ἐξημερωθέντες δ' ἐκεῖσε, βουλευόμενοι τί ἄρα νὰ πραχθῇ· τὸ φωσσάτον νὰ πηλαλήσῃ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τοὺς εὑρισκομένους ἔξωθεν ἀνθρώπους καὶ πᾶσαν τῶν Ἑβραίων οἴκησιν, ὡς ἐφάνη ἄπρακτον διὰ πολλὰ αἴτια, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὸ κάστρον ἰδόντες ἡμᾶς καὶ ἀπορήσαντες, τί ἄρα καὶ ἔνι, — οὐδὲ γὰρ προενόησαν τὸ τυχόν, — ἀπέστειλαν ἕνα τῶν ἀρχόντων καὶ ἕνα κανόνικα Μάρκον ὀνομαζόμενον μετὰ καὶ δραγομάνου καὶ ἀνθρώπων, ἵνα μάθωσι, τίς ἔνι καὶ διὰ τί; Ὡς δὲ εἶδον, τίς ἔνι, καὶ ἤκουσαν, ὅτι „ἤλθομεν ἢ νὰ μᾶς δώσητε τὸ κάστρον ἢ νὰ τὸ ἐπάρωμεν, μεθ' οἵου τρόπου ἐμπορέσωμεν, ἐπιστρέψαντες καὶ μετὰ σπουδῆς καὶ κρούσαντες λάρμα συνήχθησαν βίᾳ πάντες οἱ ἐκτὸς ἐντός. Ἡμεῖς δ' ἐπὶ τὴν αὔριον, ἡ τῶν Βαΐων καὶ ἑορτὴ τυχοῦσα, τεμόντες πάντες βαΐα μυρσίνης, τοῦ τόπου πλῆθος ἔχοντος, καὶ φέροντες ἀνὰ χεῖρας, ἐλθόντες ἐπέσαμεν περὶ τὰς πόρτας τοῦ κάστρου.

8. Ὡς δ' ἐκείμεθα τῇ κς-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου μετὰ τὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου ἀκολουθίαν, ὡς ἐφάγομεν, ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν τένταν, ὁμιλοῦντες περισσά. Ἄφνω δὲ ἐξεπόρτησαν ἀπὸ τῆς Πόρτας τῆς Ἑβραϊκῆς ἢ τοῦ Ζευγαλατίου, — καὶ οὕτως γὰρ ὠνομάζετο, — καβαλλάριοι ὀλίγοι καί, διωχθέντες ὡς ἐφάνησαν, ἀπῆλθον καὶ ἐσέβησαν εἰς τὴν τοῦ Ἀγιαλοῦ Πόρταν, ἐκεῖσε κατασκευαστικῶς πάντες οἱ τοῦ κάστρου ὑπάρχοντες μετὰ τζαγρῶν καὶ τοξαρίων καὶ σκολόπων. Τοῦ δὲ δεσπότου κἀμοῦ εὑρεθέντων ἔμπροσθεν εἰς τὸν διωγμὸν τῶν καβαλλαρίων, διὰ τὸ εὑρεθῆναι κατὰ τύχην τὰ ἄλογα ἡμῶν ἕτοιμα πλησίον τοῦ γεφυρίου τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπερχομένης εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν, τὶς τῶν Πατρηνῶν ἐτόξευσεν οὕτως τὸ τοῦ δεσπότου ἄλογον, ὅτι εὐθὺς ἔπεσε· καὶ δραμόντες, ἵνα ἢ σκοτώσωσιν ἢ πιάσωσιν αὐτόν, εὑρέθην ἐγὼ ὑπέρμαχος καὶ ἐκεῖνος μὲν θεοῦ βοηθείᾳ ἀποπλακεὶς ἀπὸ τὸ ἄλογον ἔφυγε πεζός.

9. Ἐγὼ δὲ καὶ δέδωκα καὶ ἕνα καὶ ἐπίασα, υἱὸν Σταματέλλου, ἀλλὰ καὶ δεδώκασί με, καὶ ἐμὲ καὶ τὸ ἄλογόν μου τοσαῦτα, ὅτι ἀδυνατῆσαν ἔπεσε καὶ ἐπλάκωσέ με, ἄλογον ἄριστον, ὅπερ ὁ ἀμηρᾶς δέδωκε τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ, ὅταν ἐσυνήντησαν ἐκείνῳ· ὁ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Φιλανθρωπηνῷ Γεωργίῳ κἀκεῖνος τῷ ἀνεψιῷ αὐτοῦ τῷ Κομνηνῷ

1 Ποῦ OT: Καλέ, ποῦ V || 5 φωσάτον OT: φουσάτον V | πηλαλήσῃ O : πιλαλήσῃ TD: πιλαλείσῃ V : πιλασήσῃ C || 6 πᾶσαν OTV : πᾶσαν τὴν f | *ante* διὰ *add.* καὶ D : *om.* OTVC || 9 κανόνικα OTV || 11 δώσητε V : δώσεται OTV | 12 ἐμπορέσωμεν OTV || 13 λάρμα OT: λ' ἄρμα V | συνήχθησαν OTVD: συνήλθησαν C || 18–19 αὐθεντὸς OT : αὐθέντου V || 20 ζευγαλατίου OV : ζευγελατίου T | καὶ οὕτως *bis* O | ὀ(ὠT)νομαζετο OT : ὀνομαζεται V || 22 ἀγιαλοῦ OT : ἀγγέλου V || 23 τζαγρῶν OTV : τζαγγρῶν f | δοξαρίων OT | σκολόπων p : σκλόπων OTV || 24 δὲ OT : *om.* V || 24 εὑρεθέντων — 25 διὰ τὸ TV : *om.* O || 29 βοηθεία OT : *om.* V | ἀποπλακεὶς O : ἀπομπλακεὶς TV || 31 καὶ$_2$ OT : *om.* V || 32 ὅτι *bis* O || 34 ἐσυνήντησαν OTV : ἐσυνήντησεν f || 35 Φιλανθρωπινῷ OT.

unii cu alţii, întrebîndu-se: „Unde mergem?“ Venind la locul convenit pe la cîntători[1], am găsit şi oamenii; şi văzîndu-i că n-au făcut nimic şi că vorbesc lucruri irealizabile, i-am lăsat să plece. Iar cînd s-a făcut de ziuă, ne sfătuiam acolo ce e de făcut; să dea armata repede năvală să robească oamenii care se găseau pe afară şi toată mahalaua evreiască din multe cauze ni s-a părut peste putinţă; şi atunci iată că, fiind zăriţi din oraş şi aceia fiind nedumeriţi ce să fie — căci nu se gîndiseră de mai înainte la ce s-a întîmplat —, au trimis pe unul din marii dregători şi pe un canonic cu numele Marcu şi cu un tălmaci şi oameni ca să afle cine e şi la ce au venit? Dar cînd au văzut cine este şi au auzit: „Am venit să ne daţi oraşul sau să-l luăm, cu orice chip vom putea“, s-au întors în grabă mare şi, dînd alarma, cu repezeală cei de afară au fost aduşi înăuntru. Iar noi, a doua zi dimineaţă, întîmplîndu-se să fie şi duminica floriilor, cu toţii am tăiat stîlpări de mirte, locul fiind plin de acestea, şi cu stîlpările în mînă am mers de am căzut pe lîngă porţile oraşului.

1429 8. Iar la 26 din aceeaşi lună martie, cum ne aflăm după slujba din sîmbăta mare, după ce am luat masa, şedeam în cortul domnitorului nostru, vorbind despre cîte de toate. Dar deodată din Poarta Evreiască sau a Văcarului — căci se chema şi aşa — au năvălit puţini călăreţi şi, cum s-au ivit, fiind puşi pe fugă, au plecat şi au intrat în Poarta de la Marginea Mării; acolo toţi cei din oraş stăteau pregătiţi bine cu arcuri grele şi uşoare şi cu ţepe. Iar despotul cu mine, aflîndu-ne în frunte la fugărirea călăreţilor, pentru că din întîmplare caii noştri se găseau înşeuaţi lîngă podeţul de pe drum ce duce la sfîntul Andrei, unul din patreni a săgetat calul despotului aşa încît a căzut de îndată; şi alergînd ca sau să-l omoare, sau să-l prindă, eu m-am nimerit ca să-l apăr luptîndu-mă; şi el, cu ajutorul lui Dumnezeu, despleticindu-se de cal, a fugit pe jos.

9. Iar eu am dat într-înşii şi pe unul l-am şi prins, fecior al lui Stamatelo, dar şi ei au dat, şi în mine şi în calul meu, atîtea lovituri, încît acesta fără putere a căzut şi m-a strivit; era un cal strălucit, pe care sultanul i l-a dat lui Asan Isaac cînd a avut loc întîlnirea cu acela[2]; iar Asan i l-a dat ginerelui său Filantropinos Gheorghe şi acela nepotului său, Comnenul, ginerele protostratorului Cantacuzino; şi fugind

[1] Înspre zorii zilei, cînd încep a cînta cocoşii.
[2] Vezi p. 11 (VII, 2).

τῷ τοῦ πρωτοστράτορος τοῦ Καντακουζηνοῦ γαμβρῷ· καὶ φεύγοντος μετ' αὐτοῦ, ἵνα εἰς τὸν Γαλατᾶν ἀπέλθῃ, φθάσας ὁ ἀδελφός μου ἐπίασεν αὐτὸν καὶ εὐεργετήθη ὁ ἀδελφός μου τὸ ἄλογον αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπῆρα τοῦτο παρ' ἐκείνου, ἐρχόμενος εἰς τὸν Μορέαν.

10. Πιάσαντές με οὖν, μετὰ πολλῶν λαβωμάτων ἀπαγαγόντες με, ἔβαλόν με εἰς τὸν κουλᾶν εἰς ὀσπήτιον σκοτεινόν, ἔχον μύρμηκας καὶ σιταρόψιρας καὶ ποντικοὺς διὰ τὸ εἶναι ἐν αὐτῷ πρὸ τοῦ σιτηρέσιον· ἔβαλόν με καὶ σίδηρα μονοκάνονα καὶ εἰς τὸν ἀριστερὸν πόδα ἄλυσον στερεὰν εἰς τζόπον μέγαν καρφωμένην. Καὶ ἐκοιτώμην ἐν τῇ τοιαύτῃ φυλακῇ πικρῶς διαβιβάζων ἀπό τε τῶν λαβωμάτων καὶ τῶν σιδήρων καὶ τοῦ ξηροῦ κοιτασμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ὁποῦ εἶχεν, ὡς ἐδηλώσαμεν, τὸ ὀσπήτιον κακῶν.

XVIII, 1. Ἐνταῦθα δ' ἐστι προσῆκον διηγήσασθαι καὶ περὶ τῆς ὁσιωτάτης Θωμαΐδος. Αὕτη γένους χρησίμου ὑπάρχουσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀπορφανισθεῖσα, φέροντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, δέδωκασι τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν, τῶν Καβασιλαίων, καὶ μητρὶ τοῦ σοφωτάτου Καβασίλα Νικολάου.

2. Ἡ δὲ ταύτην ἔχουσα καὶ παιδεύουσα μετὰ καιρόν τινα ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, Νείλου του Καβάσιλα καὶ ἀδελφοῦ αὐτῆς ἀρχιερέως ἐκεῖσε ὄντος, καὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας ᾤκησαν μετὰ Παλαιολογίνας, γυναικὸς ἐναρέτου καὶ λογίας, περὶ ἧς πολλοὺς καὶ πολλάκις ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ ἐπαίνους· καὶ πολλοὺς κανόνας εἴς τε τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ τὴν ἁγίαν Θεοδώραν καὶ ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐκείνης ποιήματα, ἔχουσαι σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ὁσίαν Θωμαΐδα καὶ παιδεύουσαι εἴς τε ἀρετὴν καὶ λόγον.

3. Ὡς δὲ ἦλθεν τὸ τέλος αὐτῶν, κατέλιπον αὐτὴν πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τοῦ Κυπριανοῦ γυνήν, ἥτις ἀγανακτήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπελθοῦσα εἰς τὰς ῥηθείσας μοναχὰς καλογραία γέγονεν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν εἰς τὴν κληρονόμον ἐκείνων καὶ τοῦ βίου ὅπως δήποτε καὶ τῆς ἀρέτης ὑπετάγη· καὶ καλῶς διήνυσε τὸν τῆς ὑποταγῆς δρόμον μέχρι θανάτου, Κυπριανοῦ δε γυνὴν λέγω, τοῦ ἐλθόντος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος τὴν εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἐπονομαζομένην δὲ τοῦ Κυπριανοῦ.

---

1 τοῦ₂ TV : *om.* O | Καντακουζηνοῦ OV : Κατακουζηνοῦ T | φεύγοντος OT : φεύγοντες V || 5 με OT : *om.* V || 7 σιταρόψιρας καὶ OT : σιταρόφθειρας καὶ μεῖς οἷον V | σιτη (ι OT) ρέσιον OTV : σιτάριον f || 8 με OT : με δὲ V | σίδηρα OTV : σιδηρᾶ f | ἄλυσον OTV : ἄλυσιν f || 9 τζόπον (τζόκον f) μέγαν OT : ξύλον μέγα V || 11 ὁποῦ — ἐδηλώσαμεν OT : ὡς ἐδηλώσαμεν, ὁποῦ εἶχε V || 18 Καβασιλαίων Char. : Καβασιλέων OT : βασιλέων V || 19 Νείλου OTV : Νικολάου f || 20 ᾤκησαν V : οἴκησαν OT || 21 Παλαιολογίνας OT : Παλαιολογίνης V || 25 Θωμαΐδα TV : Θωμαΐδαν O | εἴς OT : ἐς V || 26 αὐτὴν O : αὐτῇ V || 28 καλογραία O : καλογρ T : καλογρία V || 29 τὴν OTVD : τὸν C | ἐκείνων OTVD : ἐκεῖνον C || 30 ὅπως δήποτε OT : ὁπωσδήποτε VD : ὁποσδήποτε C || 33 Θεοδώρων OT : ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Θεοδώρων, Τήρωνος λέγω καὶ τοῦ Στρατηλάτου V | Κυπριανῆς OT : Κυπριανοῦ V ||

ca să meargă la Galata, fratele meu, ajungîndu-l, l-a prins; și împăratul i-a dat fratelui meu calul aceluia în dar, iar eu plecînd în Moreea, l-am luat de la el.

10. Așadar, prinzîndu-mă acoperit de multe răni, m-au dus și m-au aruncat în culă[1] într-o încăpere întunecoasă, plină de furnici și gărgărițe și șoareci, pentru că înainte de asta era într-însa magazie de grîne; m-au pus și în fiare și de piciorul stîng m-au legat cu un lanț greu pironit într-un butuc mare. Și dormeam într-o închisoare ca aceasta, suferind amar și de răni și de lanțuri și de patul vîrtos și de alte rele pe care le avea încăperea, cum am spus.

Cuvioasa Tomaida

XVIII, 1. Aici e locul potrivit ca să povestesc și despre preacuvioasa Tomaida. Aceasta era de neam bun din Anatolia; rămînînd orfană, rudele ei au dus-o la Constantinopol și au dat-o surorii celor trei frați arhierei Cavasila, mama marelui învățat Cavasila Nicolaie.

2. Aceasta, ținînd-o și crescînd-o, a plecat după un timp la Salonic, fratele ei Nil Cavasila fiind acolo arhiereu[2]; și au locuit în mănăstirea sfintei Teodora, dimpreună cu Paleologhina, femeie plină de virtute și învățătură bisericească; despre aceasta am auzit deseori de la în veci neuitatul împărat chir Manuil multe cuvinte de laudă; și am citit multe canoane în cinstea sfîntului Dimitrie și a sfintei Teodora și a altor sfinți, lucrări de-ale aceleia; dimpreună cu dînsele o aveau și pe cuvioasa Tomaida și o creșteau întru virtute și modestie la vorbă.

3. Iar cînd le-a venit sfîrșitul vieții, i-au lăsat ei toate ale lor, dar și pe femeia lui Ciprian, care, necăjită de răutatea bărbatului ei, a plecat la zisele monahe și s-a făcut călugăriță; și deoarece s-a făcut pe la sfîrșitul vieții lor, s-a supus din nou ascultării clironoamei acelora și a felului de viață și mai ales a virtuții; și drumul ascultării și l-a împlinit bine pînă la moarte, anume femeia lui Ciprian, iar el, venind la Constantinopol, a ridicat mănăstirea închinată sfinților Teodor, numită a lui Ciprian.

30 Teodor OT: și slăviților marii mucenici Teodor, anume Tiron și Stratilat V.

[1] După cronica lui Pseudo-Sphrantzes un turn.

[2] Au fost deci trei frați Cavasila arhierei, dintre care unul, Nil, e arhiereu la Salonic și nepotul lor de soră e învățatul Nicolaie Cavasila, trăind între 1320 și 1391. Vezi „Byzantinische Zeitschrift", 52 (1959), 202. În ed. I. Franz fiind „Νικολάου Nicolaie" în loc de „Νείλου Nil", s-a bănuit („Revue des études byzantines", VI (1948), p. 117—121, și VII (1949), p. 17, n. 4) greșit că locul nu este autentic.

4. Τῶν δὲ ἀσεβῶν τὴν Θεσσαλονίκην παραλαβόντων, ἐξελθοῦσα ἡ ὁσία Θωμαῒς μετὰ καὶ τῆς ὑπτακτικῆς αὐτῆς τῆς Κυπριανῆς ἦλθεν εἰς τὴν Λῆμνον, ἵνα ἀπ᾽ ἐκεῖσε πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐν ῇ Λήμνῳ ὁ πάππος μου εὑρισκόμενος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων, ἰδοῦσα αὐτὴν καὶ τὴν αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον ἡ πρώτη τῶν τριῶν θυγατέρων αὐτοῦ, — τῆς κυρίως πρώτης θυγατρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπομεινάσης μετὰ καὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τῶν παίδων — καταλείψασα γονεῖς καὶ ἀδελφὰς καὶ ἀδελφοὺς καὶ τὸν ὃν ἐμνηστεύσατο εἰς ἄνδρα, ἀπελθοῦσα γέγονε καλογραία καὶ ἐν ὑποταγῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐξελθοῦσαι καὶ ἐλθοῦσαι αἱ τρεῖς καὶ μόνον ἐν τῇ Κωνσταντίνου κατήντησαν ἀρχὴν ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπονομαζομένῃ τῆς Κλέραινας.

5. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας καὶ ἡ εἰς τὴν θείαν γραφὴν ἐμπειρία εἴς τε τὸν βασιλέα καὶ τὸν πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐγύρευσεν, ἵνα καὶ λάβῃ μοναστήριον, οἷον ἔνι μεγαλώτερον καὶ πολυεισοδώτερον, ὁ δὲ πατριάρχης τὸ δοῦναι αὐτὴν ἔνταλμα πνευματικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας, οἱ δὲ τῆς πόλεως ὅτι καὶ νὰ προσέρχωνται καὶ νὰ βλέπουν καὶ νὰ θεραπεύουν εἰς τὰς πρὸς χρείαν αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐν ἐκείναις οὔτε χρυσίον, οὔτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλοτι, εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμήθεια.

6. Λαβοῦσα δὲ μικρόν τι κάθισμα, συνέδραμον εἰς ὑποταγὴν τοσαῦται, ὅσαι οὐκ ἂν ἐχώρησαν εἴς τε τὴν τοῦ Λιβὸς μονὴν καὶ τῆς Κυραμάρθας, ἡ δὲ οὐ πλείους ἢ δύο καὶ δέκα προσελάβετο. Καὶ ἦσαν τοιαῦται εἴς τε ἀκτημοσύνην καὶ ὑπακοὴν καὶ σωφροσύνην καὶ πᾶν εἴ τι εἰς θεὸν εὐαπόδεκτον, ὅτι κατέλιπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν „ἡ ἁγία", ἀλλ᾽ „αἱ ἅγιαι". καὶ αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα εἶχον εἰς αὐτὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν καλογραιῶν τὸ κοινὸν τῆς τροφῆς καὶ φορεμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ἴδιον καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ μικρότερον, ἢ πρὸς κοινὸν ἢ πρὸς ἰδίαν χρείαν, εἰ μὴ μετὰ συγχωρήσεως, καὶ τὸ ἀνυπόδητον καὶ ὀλιγότροφον καὶ τὸ χαμαὶ κεῖσθαι καὶ ἐν εὐτελεῖ καὶ τ᾽ ἄλλα, ὅσα τῆς ἀρετῆς εἰσιν ἐκμαρτύρια, τῶν περισσῶν ἐστι διηγῆσθαι. Ὁμοίως δὴ πάλιν καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς μητρός, τῆς εἰς ἐκείνην συνδρομῆς καὶ θεωρίας βασιλέως καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, αἱ μὲν δι᾽ ἐξομολόγησιν, αἱ δὲ δι᾽ εὐχὴν καὶ θεωρίαν, τίς ἂν ἀκριβῶς καὶ ταῦτα καὶ τὴν ἐκείνης ἀρετὴν δυνηθείη ἀκριβῶς διηγήσασθεν;

---

post πάλιν *add.* ἀπέλθῃ f | Κωνσταντινούπολιν OT : Κωνσταντίνου V || 5 τὸν λόγον OT: τῶν λόγων V || καταλείψα (|| 10 καὶ μόνον OT: μοναχαὶ V || 1 —11 ἐν τῇ T : ἐν O 1 ἀρχὴν OT: ἀρχῇ V || 13 θείαν OTVC: θείων D. || 16 αὐτὴν OV : αὐτὸν || 17 βουλομένας O: βουλευομένας V || 22 Λαβοῦσα OTV: Λαβοῦσαι f | δέ τι μικρὸν V || 23—24 Κυρᾶς Μάρθας || 27 δὴ OV : *om.* T | αὐτὰς OV : τὰς T || 28 τὶ OV : τὸ T || 2 ποιῆσαι OV : μοιῆσαι T || δσίας OV : οὐσίας TCD || 34 βασιλέως OT : βασιλέων V || 35 καὶ ταῦτα OVC : *om.* T || 5 καὶ ταῦτα — 36 ἀκριβῶς *om.* D || 36 διηγήσασθεν OT : διηγήσασθαι V

4. Iar cînd necredincioșii au luat Salonicul[1], cuvioasa Tomaida a pornit împreună cu Cipriana de sub ascultarea ei și a venit la Lemnos, ca de acolo să se întoarcă la Constantinopol. La Lemnos se afla bunicul meu cu femeia și copiii, cea dintîi dintre cele trei fete ale sale[2], de fapt cea dintîi fată a lui rămăsese la Salonic cu bărbatul ei și cu copiii; cînd a văzut-o pe dînsa și virtutea și învățătura ei a lăsat părinți și surori și frați și pe logodnicul ei, pe care și-l alesese de bărbat, și plecînd s-a făcut călugăriță sub ascultarea cuvioasei. Plecînd de acolo și venind numai tustrele la Constantinopol, s-au oprit la început în mănăstirea numită a Clerenei.

5. Virtutea acestei cuvioase și știința ei în dumnezeiasca scriptură ajungînd la urechile împăratului și patriarhului și a întregului oraș, împăratul a căutat ca dînsa să primească o mănăstire mai mare și cu mai mult venit, iar patriarhul să-i dea împuternicire duhovnicească la femeile din oraș care voiesc[3]; și locuitorii orașului să poată merge să le asculte și să le poarte de grijă pentru cele de trebuință, căci la ele nu se găsea nici aur, nici argint, nici altă avere și nu trăiau decît din lucrul mîinilor și din grija lui Dumnezeu pe urma ajutoarelor din partea oamenilor cu bună stare.

6. Primind o mică așezare monahală, au alergat sub ascultarea ei atît de multe, cît n-ar fi încăput în mănăstirea lui Lips și a Chiramartei, însă ea n-a primit mai multe de douăsprezece. Și erau astfel în dorința de a nu avea nici o avere, în dorința de ascultare și înfrînare și de tot ce e plăcut lui Dumnezeu, încît locuitorii orașului au încetat de a mai spune „sfînta", ci „sfintele"; și această denumire o aveau pentru sfintele acelea. Și cît despre traiul îndeobște al călugărițelor, hrana și îmbrăcămintea le erau în comun; și să nu aibă nimic personal și să nu facă nici cel mai mic lucru, fie pentru trebuința comună sau personală, decît numai cu încuviințare, și să umble desculțe și să ia hrană puțină și să se culce pe jos și pe așternut sărac și toate celelalte, cîte-s mărturii ale virtuții, să le povestesc este un lucru din cele de prisos. Tot așa iarăși și despre cuvioasa duhovniceasca maica lor, cum mergeau deseori s-o vadă împăratul și împărătesele[4], boierii și jupînesele, unele pentru mărturisire, altele pentru rugăciuni și vedere, cine ar fi în stare să le istorisească amănunțit, și acestea și virtutea ei cu de-amănuntul?

[1] Cucerirea Salonicului de către turci a avut loc în 1430; vezi mai jos XXI, 2.
[2] Prima din cele două care se aflau acasă la Lemnos, căci cea mai mare rămăsese la Salonic.
[3] Să-și aleagă duhovnice, ca să se mărturisească la ele.
[4] Ioan al VIII-lea Paleologul cu mama și soția sa.

7. Ἓν δὲ καὶ μόνον διηγησάμενοι δείξομεν πάντα ἀληθῆ. Τῷ ῥηθέντι μεγάλῳ Σαββάτῳ, ᾧπερ μοι συμβέβηκεν, ἅπερ διηγησάμην, καθημένης μετὰ τελετὴν τῆς λειτουργίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσαι αἱ καλογραῖαι αὐτῆς καὶ προσμένουσαι, ἵνα μικρόν τι καὶ ἀπογεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδώρου μετάληψιν, εἶτα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τεθῆναι ἀνάγνωσιν, λέγει ἡ ὁσία· „Καλογραῖαι, ἐγείρεσθε· — "Αἱ δέ· „Τί ἐστί σοι χρεία, κυρία ἡμῶν ἁγία"; Ἡ δέ· „Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ προσῆλθε πειρασμός· καὶ ἵνα δεηθῶμεν τῆς θεοτόκου ὑπὲρ ἐκείνου". Τὸ δὲ ἀκούσασαι πᾶσαι, ἐξαιρέτως δὲ αἱ τῆς μητρός μου ἀδελφαί, — καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ καὶ ὑστέρα γέγονε κἀκείνη καλογραία καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς καλή, — προσέδραμον μετὰ δακρύων· „Τί ἐστι τοῦτο, κυρία ἡμῶν ἁγία"; Ἡ δὲ πρὸς αὐτάς· „Μὴ θροεῖσθε· ὁ θεὸς ὁ συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν θέλει χορηγήσει καὶ τὴν βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ". Καὶ σταθεῖσαι ἔψαλλον τὴν εἰς τὴν θεοτόκον παράκλησιν μετὰ δακρύων. Τούτου τί κρεῖττον ἐκμαρτύριον τῆς εἰς θεὸν ἐκείνης ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως;

8. Ζήσασα οὖν οὕτω καλῶς καὶ πολλὰ ἐκμαρτύρια τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἐνδείξας ὁ θεός, τέλος καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου καὶ τῶν ἀνθρώπων προέβη. Ἡμέρας γάρ τινας ἀσθενήσασα μικρὸν καὶ πάσας κοινῶς νουθετήσασα καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς μητρός μου ἀδελφῆς, ἣ καὶ πρώτη εἰς ἀρετὴν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν, καὶ πάντα τὰ τοῦ κελλίου αὐτῶν ἐκείνης διοικούσης, εἶτα ὡς ἔνθους γενομένη ἐκάθητο, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κεκλεισμένους, τὸ δὲ στόμα ἀεὶ κινοῦσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαριστίας πρὸς θεόν, μήτε τι προσλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποτίμου, μήτε ὁμιλοῦσα τὸ τυχόν, ἄνευ τοῦ καθ' ἡμέραν ἐρχομένου τοῦ ἱερέως εἰς τὸ μεταλαβεῖν αὐτὴν τῶν θείων μυστηρίων· τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν αἴρουσα καὶ συγχώρησιν αἰτοῦσα μετελάμβανεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν, καὶ ἄλλοτε πολλάκις εἰς ἐκείνην ἀπελθόντων, ἀλλα δὴ καὶ τότε διὰ τελευταίαν εὐχήν, καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν καὶ ἐκκρίτων καὶ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν, ἀνένευε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει· καὶ οὕτως διαρκέσασα ἡμέρας ἑπτὰ πρὸς κύριον ἐξεδήμησεν. Καὶ ἐτάφη φιλοτίμως συνδραμόντων σχεδὸν πάντων ἱερέων καὶ ἱερομονάχων ἀκλήτως καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ ἀληθῶς.

XIX, 1. Ἐμοῦ δὲ κειμένου ἐν φυλακῇ ἡμέρας μ', ὡς ἦλθεν ἡ μνήμη τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων, τοῦ μεγαλομάρτυρος δηλονότι Γεωργίου, ἐδεήθην αὐτοῦ, ὡς κἀγὼ Γεώργιος καὶ παιδιόθεν δοῦλος αὐ-

---

1 διηγησάμενοι OT : διηγησόμενοι V || 2 ᾧπερ OT : ἐν ᾧπερ V || 3 τελετὴν OTVC: τελευτὴν D || 4 σμικρόν C. || 18 τέλος OT : τὸ τέλος V || 20 τῆς μητρὸς — 21 ὑποταγὴν OT : *om.* V || 22 ἔνθους OTVD : ἔνθες C || 24 πρὸς OT : εἰς V || 25 τοῦ OT : *om.* V || 28 κυροῦ OTVC : κυρίου D || 29 ἀλλὰ δὴ V : ἀλλ' αὐτῇ O || 31 μοναχῶν O : *om.* V | ἀνένευε O : ἀνένευε V || 32 διακέρσασα T || 32—33 ἐξεδήμησε D || 34 καὶ$_1$ V : *om.* OT | ἀκλήτως OTV : κλητῶν καὶ ἀκλήτων f.

7. Dar istorisind și numai o singură întîmplare, toate le vom dovedi că sînt adevărate. În amintita sîmbătă mare, în care mi s-au întîmplat cele ce le-am povestit, stînd după slujba liturghiei în biserică și împreună cu dînsa călugărițele ei toate, așteptînd ca să guste puțin din sfînta anafură și apoi să treacă la citirea Faptelor Apostolilor, cuvioasa spune: „Călugărițe, sculați-vă!“ Iar ele: „Ce ai, sfînta noastră doamnă?“ Iar dînsa: „Grea încercare a dat peste domnul Georgios și să ne rugăm la Maica Domnului pentru dînsul!“ Toate auzind aceste vorbe, dar mai ales surorile mamei mele — căci și cealaltă soră, cea din urmă, s-a făcut și dînsa călugăriță sub ascultarea ei cu multă osîrdie — au alergat cu ochii plini de lacrimi: „Ce înseamnă asta, sfînta noastră doamnă?“ Iar ea le spune: „Nu vă spăimîntați! Cu îngăduirea lui Dumnezeu a venit nenorocirea și el îi va aduce și ajutor și izbăvire din acea încercare“. Și stînd în picioare cîntau cu lacrimi în ochi paraclisul Maicii Domnului. Ce dovadă mai bună decît aceasta pentru virtutea și apropierea ei de Dumnezeu?

8. Ducînd astfel o viață frumoasă și Dumnezeu arătînd multe dovezi de virtutea ei, în sfîrșit i-a venit și moartea cu cinste în fața Domnului și a oamenilor. Căci după o boală ușoară de cîteva zile și după ce în obște tuturora le-a dat povețe, le-a lăsat întru ascultarea surorii mamei mele, care îi și era cea dintîi întru virtute și ascultare față de dînsa, ea conducînd toate treburile chiliei lor. Apoi ședea ca într-un extaz, cu ochii închiși, dar gura mișcînd-o într-una, spre a da laudă și mulțumire lui Dumnezeu, neluînd nimic în gură, nici mîncare nici băutură, nevorbind nici un cuvînt cît de puțin, fără decît preotul venind zilnic spre a o împărtăși cu sfintele taine; și atunci, ridicîndu-și mîinile și ochii către cer și cerîndu-și iertare, se împărtășea. Dar și împăratul chir Ioan și împărătesele, care și de altă dată deseori, și de astă dată au venit la dînsa pentru cea din urmă binecuvîntare și boieri și jupînese și oameni de seamă și ieromonahi și monahi, iar ea clătina din cap și dădea iertăciune și binecuvîntare; și așa ținînd șapte zile, s-a mutat la Domnul. Și a fost înmormîntată cu mare cinste, adunîndu-se, fără să fie chemați, aproape toți preoții și ieromonahii și marii dregători și soțiile lor. Și acestea într-adevăr s-au petrecut așa.

Eliberarea din închisoare a lui Sphrantzes

XIX, 1. Iar eu stînd 40 de zile la închisoare, cînd a venit ziua de pomenire a izbăvitorului celor din robie, anume a marelui mucenic Gheorghe, m-am rugat lui, ca unul ce și eu mă chemam tot Gheorghe și din copilărie rob al lui și cînd m-am trezit, mi s-a părut

τοῦ· καὶ ἀφυπνισθεὶς ἔδοξέ μοι, ὅτι εὑρέθην εἰς τὸν περικαλλῆ ναὸν τὸν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῶν Μαγγάνων ἐπονομαζόμενον, εἰς τὴν φιάλην ἱστάμενος καὶ φορῶν καὶ τὰ σίδηρα. Διερχομένου τοῦ βασιλέως, τάχα ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπέλθῃ, ἐδεήθην αὐτοῦ, ἵνα με ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὰ σίδηρα· καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς διέβη ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἄρχων δέ τις νέος ἐπιστρέψας πρὸς ἐμὲ λέγει μοι· „Ὥρισεν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεύς, ἵνα σε ἐκβάλουν ἀπὸ τὰ σίδηρα· ἐζήτησέ το γὰρ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν δέσποινα".

2. Καὶ περὶ τὴν αὐγὴν αὐτὴν τῆς νυκτὸς ἐν ὥρᾳ ἀσυνήθει, ἰδοὺ οἱ τοῦ κουλᾶ ἄρχοντες καὶ ἕτεροι μετὰ σιδηρικῶν καὶ ἐκβάλλουσί με ἅπαντα τὰ σίδηρα· καὶ ἐξαιτιῶντας καὶ λέγουσιν, οὐχ ὅτι ἐχθρωδῶς ἔχουσι, καλῶς οὐδέν με τρέφουσιν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔχουσιν. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλθόντες πάλιν ζητοῦσί με καὶ δέομαι τοῦ αὐθεντός μου διὰ γραφῆς, ὅτι νὰ ἐνδώσῃ νὰ ἐξέλθουν ἄρχοντες νὰ συντύχουν πρὸς συμβίβασιν, ὅπερ καὶ γέγονε.

3. Καὶ συμβιβασθέντες δεδώκασιν αὐτῷ τὸ Σαραβάλε οὕτως, ὅτι νὰ σηκωθῷ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ δσπήτιον αὐτοῦ τὴν Γλαρέντζαν· καὶ μέχρις ὅλου Μαΐου εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέντης αὐτῶν, ποιήσει ἐκεῖνος, ὡς θέλει, εἰ δ' οὖν, νὰ δώσωσιν τὸ κάστρον. Καὶ γεγονότων ὅρκων καὶ παραλαβόντος καὶ τὸ Σαραβάλε, τῇ ε-ῃ Μαΐου ἐκαβαλλίκευσε καὶ ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σκλαβίτζας καὶ τοῦ Ῥιόλου τὰ ὅρια.

4. Δι' ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννην τὸν Ῥωσατᾶν, ἵνα με ἐπάρῃ· σωζομένου γὰρ τοῦ ἐλευθερωθῆναί με ἕξουσι τὸ βέβαιον τὰ πραχθέντα. Καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθνὴς δὲ μόλις ἀπέσωσα, ἔνθα καὶ ὁ αὐθέντης μου, ὃς ἰδών με μετὰ χαρᾶς ὅτι πολλῆς, καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἤμην οὕτως ἡμιθνής, τὸ δὲ ὅτι ἠλευθερώθην, καὶ ὁρίσας πολλοὺς λόγους πρὸς ἔπαινον, καὶ παραμυθίαν μου, ὡς ἀπῆλθον εἰς τὴν κατούναν μου, ἔφερόν με εὐεργεσίαν αὐτοῦ ταμπάριον διπλὸν χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ τὴν Λούκκαν ἀξιόλογον, μετὰ καὶ πρασίνης τζόχας καὶ καλῆς ἐνδεδυμένον, σκούφιαν Θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου ἐνδεδυμένην, καβάδι χρεμεζῆν χαμουχᾶν μετὰ βαρέου καταράχου ἐνδεδυμένον, κουρτζουβάκιν χα-

2 τὸ OT : *om.* V | Μαγκάνων TV || 4—5 ἐλευθερώσουν OT : ἐλευθερώσῃ V || 5 ἀπὸ OT : *om.* V || 7 ἐζήτησέν(έV) της το OTV : *om.* ἐζήτησέν το f || 11 ἐξαιτιῶντας OT : ἐξαιτιῶνται V || 14 *post* ἐνδώσῃ *add.* εἰς τὸ V : *om.* OT ||14 συντύχουν OT : συντύχωσι V || 16 Σαραβέλε D || 17 συκωθῇ OTV | δσπήτιον O : δσπίτιον V || 18 ποιήσει O : ποιήσῃ V || 19 ἐκεῖνος OVD: ἐκεῖ C | ὡς O : ὃ V | οὖν OT : οὐ V || 20 παραλαβόντος OTV : παραλαβόντες C | Σα(ευγ)ρα(εD) βαλ(λλOT)ε OTV : Σαρβαλε *Char.* | ε-ῃ OTVD: *lac.* C || 21 Ῥιόλου OT: Ρηόλη || 22 με f: μη O: μοι TV || 22—23 *post* σωζομένου *add.* μου V : *om.* OT || 24 μου O : ἐμοῦ TV || 27 ὡς — μου OT : *om.* V | με OTVD: μου C || 28 εὐεργεσίαν OT: εὐεργεσιῶν V || 29 *post* μετὰ *add.* δὲ V: *om.* OT | πρασίνης OT : πρασύνας V | σκούφιαν OTV || 30 χασδίου V : χασδέου OT | καβάδι O : καβάδην TV ||30—31 χρεμεζὴν O: χρεμιζὴν T: κερμεζὶν *add.*: καρμεζὴν p : καρμεζὴν b || 31 κουρτζουβάκιν O : κουρτζονβακ T : κουτζουβάκιν V : κουρτζουβράκαν p : κουρτζουβράκιν f : κουρτζουβάκαν b.

în vis, că mă găseam în atît de frumoasă biserică, numită din Mangane, închinată sfîntului Gheorghe, şi stăteam, legat în lanţuri, în locul unde se făceau botezurile[1]. Iar împăratul, trecînd, chipurile, să meargă la slujba bisericii, m-am rugat la el să fiu izbăvit din fiare; şi împăratul a intrat înăuntrul bisericii, dar un tînăr dregător, întorcîndu-se spre mine, îmi spune: „Împăratul, domnul nostru, a hotărît să fii dezlegat din lanţuri, căci pentru aceasta a stăruit şi doamna noastră împărăteasa".

2. Şi în aceeaşi noapte, în zori, la o oră neobişnuită, iată-i şi pe dregătorii închisorii şi alţii cu cleşte în mîini şi-mi desfac toate fiarele şi cerîndu-şi scuze, îmi spun că nu din vreo duşmănie nu-mi dau bine de mîncare, ci pentru că nu au. Şi după două zile, venind iarăşi, îmi cer ca eu să-l rog cu o scrisoare pe domnitorul meu să îngăduie să vină mari dregători să se întîlnească pentru împăcare, ceea ce s-a şi făcut.

3. Şi, împăcîndu-se, i-au dat Saravale, cu condiţia să se ridice şi să plece acasă la Glarenţa; şi dacă în cursul lunii mai va veni mitropolitul, domnitorul lor, acela va face cum voieşte; de altfel, să-i dea oraşul.
1429 Şi după ce şi-au jurat şi a luat în seamă Saravale, în ziua de 5 mai a încălecat şi a plecat pînă la hotarele Sclaviţei şi ale Riolului.

4. Iar din cauza mea l-a lăsat pe Ioan Rosatà ca să mă ia, căci numai sub rezerva că eu voi fi eliberat cele încheiate vor avea tărie. Şi eliberat, pe jumătate mort, abia de am ajuns unde se afla şi domnitorul meu. Acesta, văzîndu-mă, s-a bucurat foarte mult, dar s-a şi întristat, pe de o parte căci eram aşa pe jumătate mort, pe de alta că am fost eliberat, şi găsind multe cuvinte de laudă şi mîngîiere pentru mine, cînd m-am dus la sălaşul meu, mi-au adus răsplata din partea lui anteriu de brocart dublu verde, de la Luca, de mult preţ şi cu căptuşeală verzuie frumoasă, o tichie de Salonic roşie căptuşită cu mătase aurie, caftan

14 Sarvale *Char.*

[1] În greceşte φιάλη. S-a crezut că ar fi avut şi numele Φιαλίτης. Vezi Διον. Α. Ζακυθηνοῦ, Σφραντζῆς ὁ Φιαλίτης în „Ἐπετερίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν" 23 (1953), p. 662. Dar mult mai probabil că Φιαλίτης e o născocire tîrzie chiar pe urma acestui vis.

μουχᾶν χρυσὸν προύσινον καὶ φωτᾶν προύσινον καὶ σπαθὶν ἐγκεκοσμημένον.

5. Ἐπὶ τὴν αὔριον ἀπελθόντες εἰς τὴν Γλαρέντζαν, ἰδοὺ καὶ ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ μετά τινας ὀλίγας ἡμέρας, λέγων ὅτι „ἡ Πάτρα δίδει με χαράτζι καὶ διαβαίνει ἰδική μου· σηκώθησαι οὖν ἀπ' αὐτῆς καὶ μηδὲν πολιορκῇς αὐτήν· εἰ δ' οὖν, θέλομεν πέμψειν φωσάτον κατά σου". Ὁ δ' αὐθέντης μου πάλιν εἶπε πρὸς αὐτόν· „Ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι θέλουν νὰ δώσουν αὐτὴν τοὺς Καταλάνους· οὐδὲν οὖν ἐφάνη πρέπον ἐχθροὺς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ καὶ ἡμῶν νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ ἐπάρωσι τοιοῦτον κάστρον εἰς τὴν μέσην τοῦ τόπου μας. Διὰ τοῦτο ἀπήλθομεν ἐκεῖ· καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα, ἐστήσαμεν νὰ μηδὲν γένηται. Καὶ ἰδού, ὡς βλέπεις, ἐσηκώθημεν καὶ ἤλθομεν εἰς τὸ σπίτιον ἡμῶν· εἰς ὀλίγας οὖν ἡμέρας ἔχω σκοπὸν νὰ στέλλω τοῦτον δὴ τὸν ἄρχοντα εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν", — δεικνὺς ἐμέ, — „καὶ θέλει δηλώσειν καὶ τοὺς πλείονας ἡμῶν λόγους". Ὁ δὲ Τοῦρκος ἀκούσας τούτους λόγους, ἔτι δὲ καὶ φιλοφρονηθεὶς καλῶς, ἀπῆλθε χαίρων.

6. Ἐκείνου δὲ ἀπελθόντος, ὥρισεν ἐμέ· „Ἰδοὺ προετοίμαζε τὰ πρὸς χρείαν τῆς ὁδοῦ", μὴ εἰδότος μου πρότερον τὸ τυχόν. Ἐγὼ δ' ἀνέφερον αὐτῷ ὅτι „μόνον νὰ δώσῃ ὁ θεὸς νὰ μηδὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ νὰ δώσουν ἡμᾶς τὸ κάστρον, καὶ ἐγὼ νὰ ἀῤῥωσθῶ τί ποτε πλέον· ἀμὴ πάντα θέλω τὰ ἕξειν ἕτοιμα εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποδοχῆς σου".

7. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθούσης καὶ τοῦ μητροπολίτου οὐκ ἐλθόντος, τῇ α-ῃ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καβαλλικεύσαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Πάτραν. Ἐν αὐταῖς οὖν ἡμέραις καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Θωμᾶς τὸ τοῦ πρίγκιπος κεντυρίωνος κάστρον τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ καὶ μετέπειτα γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ ἐπολιόρκει. Ὡς δὲ διήρχετο ὁ αὐθέντης μου καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν Πάτραν, κατελθὼν καὶ οὗτος δὴ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἔμειναν ὁμοῦ εἰς τὴν Καμενίτζαν.

8. Ὡς δὲ ἔμαθε τοῦτο καὶ ὁ εἰς τὴν Χαλαντρίτζαν τοῦ πρίγκιπος εὑρισκόμενος ἄρχων, ὁ Ἰωαννοῦτζος Μπαλότας, αἰτήσας ἀφίρωσιν, ἵνα ἔλθῃ καὶ προσκυνήσῃ ἀμφοτέρους τοὺς αὐθέντας· ἦλθε· καὶ ἐξελθόντος

1 φωτὰν προυσινὸν OT : φωτῖν πράσυνον V | σπαθὶν TV : σπαθὴν O ‖ 3 ἀπελθόντες OT : ἐξελθόντες καὶ ἀπελθόντες VD : ἐξελθόντες C | Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OT ‖ 4—5 χαράτζη OT: χαράτζην V | ἰδική O : ἐδική TV | συκώθησε OT: συκώθησαι VD: σηκώθητι f ‖ 5—6 πολιορκεῖς OTV: πολιόρκει f ‖ 6 οὖν OTV: οὐ D | πέμψειν φωσάτον OT : πέμψει φουσάτον V ‖ 7 θέλουν V : θέλει OT ‖ 8 ἐφάνη V: ἐφάνειν O ‖ 9 μεγάλου O: *om.* V ‖ 12 Καὶ ἰδού—12—13 ἡμῶν OTV: *om.* CD ‖ 12 σπίτιον T ‖ 13 στέλλω OV: στείλλω T ‖ 14 μέγαν OT: *om.* V ‖ 15 λόγους OTVD : χρόνους C ‖ 18 δὲ O : δ' TV | προετοίμαζε V: προητοίμαζε OT ‖ 19 εἰδότος f : ἰδότος OT : ἰδόντος V ‖ 20 μηδὲν OT : μὴν V ‖ 24 μηνὸς O : *om.* TV ‖ 26 Κεντυρίονος V: Τζεντουρίου OT: ‖ 31 πρίγκιπος OT: πριγκίπου V ‖ 32 Ἰωαννοῦτζος OV: Ἰωαννοῦτζις f ‖ 33 προσκυνήσῃ O : εἰς προσκύνησιν V | ἐξελθόντος O : ἐλθόντος V.

de brocart cărămiziu cu căptușeală groasă, nădragi scurți de lînă de la Brusa și brîu de lînă de la Brusa și o spadă cu podoabe.

5. A doua zi dimineața, pornind spre Glarența, iată că după cîteva zile și un mare dregător de-al sultanului vine cu vorba „Patra îmi dă haraci și trece drept a mea! Așadar, ridică-ți tabăra și să nu o împresori; de altcum vom trimite oastea asupra ta“. Iar domnitorul meu, la rîndu-i, a spus către el: „Noi am auzit că vor să o dea catalanilor; și atunci am crezut că nu se cade să lăsăm ca dușmanii, și ai fratelui meu[1], marele sultan și ai noștri, să ia un oraș ca acesta în mijlocul teritoriului nostru. De aceea am plecat acolo; și cercetînd starea de lucruri, am oprit să nu se facă nimic. Și iată, cum vezi, ne-am ridicat și am venit la curtea noastră; peste puține zile am intenția să trimit la fratele meu, marele sultan, pe acest mare dregător — arătîndu-mă pe mine — și-i va face știute și mai multe cuvinte din partea noastră“. Iar turcul, ascultînd aceste cuvinte și fiind și bine omenit, a plecat vesel.

6. Dar după plecarea aceluia mi s-a poruncit: „Vezi de te pregătește de drum cu cele de trebuință“, eu unul neștiind nimic ce s-a mai întîmplat mai înainte. Cu supunere însă i-am răspuns: „Numai să dea Dumnezeu să nu vină mitropolitul și să ne dea nouă orașul: iar eu să mă întremez ceva mai bine! Dar vreau toate să le am pregătite pentru împlinirea dorinței tale“.

1429 **Ocuparea orașului Patras**

7. Împlinindu-se vedeaua și mitropolitul nevenind, la zi întîi a lunii iunie din același an am încălecat să plecăm spre Patra. În zilele acelea și prințul chir Toma împresura Chalandrița, oraș al principelui Centurione, care mai pe urmă i-a fost socru. Iar cînd domnitorul meu cu frații lui treceau pe drumul care duce la Patra, a venit și acest frate al său și au rămas împreună în Camenița.

8. Cînd însă a aflat aceasta și Ionuț Balotă, guvernatorul din Chalandrița al principelui, a cerut îngăduire să vină și să se închine la amîndoi domnitorii; și a venit și, ieșind în fața lui a scos de îndată

---

[1] După concepția bizantină, toți domnitorii aveau o anumită legătură de rudenie cu împăratul bizantin. Sultanul turcilor îi era frate, țarul bulgarilor fiu ș.a.m.d. Vezi Fr. Dölger, *Die „Familie der Könige“ im Mittelalter*, „Historisches Jahrbuch“ hrsg. von Joh. Spörl, Bd. 60 (1940). Festgabe R. v. Heckel, p. 397—420, sau *Byzanz und die europäishe Staatenwelt*, Buch-Kunstverlag Ettal, 1953, p. 34—69.

εὐθὺς ἐκβαλὼν τὰς τοῦ κάστρου κλεῖς δέδωκε ταύτας τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότῃ, εἰπών· „Τοῦτο ἔνι κάστρον ἰδίως τοῦ αὐθέντη μου καὶ συγγάμβρου τῆς βασιλείας σου“· καὶ γὰρ ὁ τοῦ πρίγκιπος υἱὸς προαπῆρεν εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλίσσης κυρᾶς Θεοδώρας· — „καὶ ὥρισέ μοι, ἵνα παραδώσω τοῦτο αὐτήν“. Ὁ δὲ ἀπεκρίθη αὐτῷ· „Οὕτως ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μοῦ ἐστιν ὁ τόπος, ἀλλ' οὐ γνησιεστέρου τοῦ ἀδελφοῦ μου· λοιπὸν προγενέστερον ἂν εἶχε ποιήσειν τοῦτο καὶ ὁ ἀδελφός μου, ὡς εἰς ἐμόν, οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρήσειν τι, καὶ ἐγὼ εἰρηνικῶς ἤθελα εἴχειν αὐτὸ καὶ ὁ αὐθέντης σου ἀλλοτρόπως· ἀμὴ νῦν ἄν τὸ ἐπάρω, ἀναγκάζει νὰ διαφερώμεθα μετὰ τὸν ἀδελφόν μου· καὶ οὐδὲν τυχένει διὰ πολύ τι, πολλῷ μᾶλλον διὰ τοσοῦτον· ἀλλ' ἄπελθε ἐν αὐτῷ καί, ὡς δύνασαι, ποιει“.

9. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσεν, ἐζήτησεν, ἵνα καλῶς ἐμβῇ εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ. Ὠρίσθην δ' ἐγὼ καὶ ἀπῆρα αὐτὸν μετὰ στρατιωτῶν καὶ ἀπερχόμην. Καὶ περὶ τὸ κάστρον εὑρεθεὶς Ῥαοὺλ ὁ Θωμᾶς ἐνόμισεν εὐκόλον εἶναι, ἵνα ἐπάρῃ αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ εἰς κίνδυνον ἦλθε τοῦ γενέσθαι μέσον τῶν ἀδελφῶν μέγα τι μάχιμον καὶ λυπηρόν, ὅμως οὖν θεοῦ εὐδοκήσαντος, ἐκεῖνον μὲν καλῶς ἀπεκατέστησα εἰς τὸ κάστρον αὐτοῦ καὶ ἐγὼ καλῶς ἐπιστρέψας εὗρον τὸν αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ναῷ καὶ τάφῳ ἀποσωθέντα τῇ δ-ῃ τοῦ Ἰουνίου ἀργά.

10. Τῇ δὲ ε-ῃ πρωῒ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος α-ῃ, ἐξελθόντες οἱ τοῦ κάστρου ἔκκριτοι καὶ πᾶς ὁ λαὸς καὶ ἐλθόντες μέχρι καὶ τοῦ ῥηθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου, τῷ δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ μου προσεκύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου δεδώκασι. Καὶ καβαλλικεύσαντες μετὰ πλείστης ὅτι χαρᾶς καὶ τοῦ ἑνὸς μέρους καὶ τοῦ ἄλλου, ἐσέβημεν εἰς τὸ κάστρον καὶ μέχρι τῶν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὀσπιτίων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάσης κατεστρωμένης πάντων ἀνθέων καὶ εὐκοσμίας καὶ ἀπὸ τὰ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ὀσπίτια πάντων ῥαινομένων διὰ ῥοδοσταγμάτων καὶ ῥόδων καὶ τριακονταφύλλων, ἀπὸ δ' ἄνωθεν τοῦ κουλᾶ διὰ σκευῶν καὶ τζαγρῶν κακῶς δεξιουμένων ἡμῶν, εἰ καὶ οὐδὲν τι ἔβλαψαν· οἱ γὰρ τοῦ μητροπολίτου κρατήσαντες τὸν κουλᾶν, ἔτι δὲ καὶ τὰ αὐθεντικὰ πλησίον αὐτοῦ ὀσπίτια καὶ σιταρχήσαντες καὶ ἀφιρώσαντες, κατέσχον ἐλπίζοντες [ὅτι] ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου διὰ τούτου ἕξειν πάλιν, ἅπερ καὶ πρότερον εἶχον.

1 αὐθέντη OT : αὐθέντου V || 3 πρίγγιπος OT : πριγκίπου V || 8 ἐπιχειρήσειν f : ἐπιχειρισθεῖν OT : ἐπιχειρισθῇ V || 9 ἄν τὸ OTV : εἰ αὐτὸ f || 9 — 10 ἀναγκάζει OTV : ἀναγκαῖον f || 10 τὸν ἀδελφὸν OTV : τοῦ ἀδελφοῦ f | πολύ f : πολὺν OT : πολλὺν VD : πολλὴν C || 14 — 15 ἀπερχόμην OT: ἀπηρχόμην V || 17 μέγα τι OT: μέγαν V || 20 ναῷ OT : θείῳ ναῷ V | Ἰουνίου V : Ἰαννουαρίου OT || 23 οἱ OT : πάντες οἱ V || 27 ὅτι OT : ὅσης V || 30 διὰ — 32 δεξιουμένων OTVC : *om.* D || 30 τριακονταφύλλων OTVD: τριανταφύλλων C || 31 τζαγρῶν OV : τζαγγρῶν T | ἡμῶν OTV : ἡμᾶς f | εἰ OT : οἱ V || 32 τι OT : *om.* V || 33 αὐθεντικὰ OT : αὐθεντόπουλα V || 33 — 34 ἀφιρώσαντες TV : ἀφιερώσαντες O || 34 ὅτι OTV : del. || 35 εἶχον V : εἶχε OT.

cheile orașului și i le-a dat domnului meu despotul, cu cuvintele: „Acest oraș este doar al domnitorului meu cuscrul maiestății tale (căci și feciorul principelui luase mai înainte de femeie legiuită pe sora vasilisei chira Teodora) „și mi-a poruncit să-l predau dînsei orașul acesta". Iar el i-a răspuns: „Într-adevăr, așa e, că localitatea este a unei rudenii a mele, și nu a uneia mai apropiate ca fratele meu, prin urmare, de o făcea aceasta mai înainte vreme, iar fratele meu, în ce mă privește, n-ar fi întreprins nimic, și eu orașul l-aș fi primit în pace, de altminteri și stăpînul tău; acum însă dacă-l iau, neapărat trebuie să ajung la ceartă cu fratele meu; și nu se întîmplă pentru un lucru mare, ci mai degrabă numai pentru atîta: Ci întoarce-te în oraș și fă ce poți".

9. Cînd a auzit vorbele acestea, a cerut ca să ajungă cu bine în orașul său. Și poruncindu-mi-se, l-am luat cu ostași și am plecat. Și prin apropierea orașului, aflîndu-se Raul Toma, i s-a părut lucru ușor să-l prindă de la mine. Și era cît pe ce să se iște mare și dureroasă luptă între frați; totuși, prin bunăvoința lui Dumnezeu, am izbutit pe acela să-l duc în orașul său, iar eu, întorcîndu-mă cu bine, l-am găsit pe domni-
1429 torul meu ajuns pe înserate la 4 iunie lîngă biserica și mormîntul celui dintîi apostol chemat, ale sfîntului Andrei.

10. Iar la zi 5 din aceeași lună, duminică dimineața, au ieșit fruntașii orașului cu tot poporul și, venind pînă la amintita biserică a sfîntului, s-au închinat despotului, domnitorul meu, și i-au predat cheile orașului. Și mergînd de-a călare cu mare și multă bucurie, și o parte și cealaltă, am intrat în oraș și am mers pînă la casele de lîngă biserica sfîntului Nicolaie, tot drumul fiind presărat de tot felul de flori și împodobit frumos și din casele de-a dreapta și de-a stînga stropindu-ne cu apă de trandafir; de sus însă din culă ni s-a făcut o rea primire cu tunuri și cu arcuri grele, deși nu ne-a pricinuit nici o stricăciune ceva; căci oamenii mitropolitului, avînd în stăpînire cula, dar încă și casele domnești din apropiere, și fiind stăpîni pe provizii și fiindu-i devotați, le țineau ocupate în nădejdea că, venind mitropolitul, prin acesta vor avea iarăși situația de mai înainte.

11. Ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ ἁγίοῦ Νικολάου ναῷ καὶ παντὸς τοῦ τῆς χώρας λαοῦ, δεδώκασι ὅρκον, ὅτι νὰ ὦσι πιστοὶ δοῦλοι τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν τοῦ δεσπότου. Καὶ ἐμὲ εἰς κεφαλὴν αὐτῶν ἐζήτησαν· ἤκουσαν δὲ ὅτι „καὶ διὸ καὶ πλέον τούτου τὸν χρεωστοῦμεν καὶ διὰ τὴν ὑμῶν αἴτησιν θέλει εἶσθεν αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ὑμῶν".

XX, 1. Καὶ τῇ η-ῃ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς περάσαντός μου εἰς τὸν Ναύπακτον, ἵνα εἰς τὸν βασιλέα πρῶτον ἀπέλθω, ἵνα κἀκεῖνος τὰ εἰς τὴν Πάτραν παρακολουθήσαντα μάθῃ, εἶτ' ἀπ' ἐκεῖσε μετὰ καὶ ἄρχοντος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμηρᾶν. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν δ-ην τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐν ᾗ φθάσαντες ἐμείναμεν ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ναῷ, ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τὸν Ναύπακτον ἐπέρασαν δύο Τοῦρκοι, ὁ μὲν τοῦ ἀμηρᾶ, ὁ δὲ τοῦ Τουραχάνη, λέγοντες ὁρισμόν, ὅτι τὴν Πάτραν ἵνα μὴ ἐπάρωμεν αὐτήν. Οἱ δὴ πάλιν ὑπέστρεψαν μετ' ἐμοῦ, ἀπολογίαν λαβοντες ὅτι „ἐπεὶ ὁ παρὼν ἄρχων ἐμοῦ ὑπάγει εἰς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν, ὡσὰν ὁρίσῃ, θέλομεν ποιήσειν»».

2. Ὡς οὖν περάσαντες ἐν τῷ Ναυπάκτῳ ἐμείναμεν, πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης, ἰδοὺ ἐκεῖσε καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης Παντούλφω Μαλατέστας μετὰ κατεργοῦ Καταλανικοῦ ἦλθεν. Διερχόμενος γὰρ ὡς ἔμαθε περὶ τὰ νησύδρια τὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὅτι ἐδόθη τὸ κάστρον πρὸς τὸν δεσπότην, ἐπίασε τὴν λιβέραν τοῦ μέρους τοῦ Ναυπάκτου, ἵνα πρῶτον τοῦτο καλῶς μάθῃ, ὡς ἐγένετο. Ἐδέησεν ἐπιμεῖναι κἀμοὶ ἐκεῖσε καὶ τὴν αὔριον, ἵνα πρῶτον μηνύσω τοῦτο τῷ αὐθέντῃ μου, ὅπερ καὶ γέγονε· καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦτο πρῶτον ἔμαθε· καὶ δεύτερον, ἵνα καὶ τὶς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ μητροπολίτου, τὸ δυνατόν, μάθω.

3. Μέσου δὲ γενομένου καὶ τοῦ Περνάρδου Μαρτζέλλου ἐκείνου καπετάνου Ναυπάκτου, εἴδομεν καὶ ἀλλήλους· δν ἰδὼν ἐθαύμασα, ὅτι διέφερε πάντων ἀνθρώπων εἰς τὸ δυσειδῆ εἶναι. Ἐξετάζων οὖν ἐκεῖνος, τί βούλομαι ποιῆσαι εἰς τὸν ἀμηρᾶν, κἀγὼ ἐκεῖνον, τί κατὰ τῆς Πάτρας,

---

2 τῆς — νὰ OT : τοῦ δήμου τῶν πολιτῶν ὤμοσαν μετὰ ὅρκων, ἵνα V ‖ 3 δοῦλοι OT : δοῦλοι καὶ ὑποτακτικοὶ V | αὐθεντὸς OT : αὐθέντου V ‖ 4 διὸ OT : δύο V ‖ 5 θέλει ἦστεν OT : ἴσηται V : ἔσεται p ‖ 7 καὶ — 8 ἵνα εἰς OT : Τῇ δὲ η-ῃ (κ-ῃ C) τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ἰουνίου διερχομένου μου εἰς Ναύπακτον, ἵνα πρὸς V ‖ 8 ἵνα κἀκεῖνος OT: ἀκουστὸν ποιῆσαι αὐτῷ V ‖ 9 μάθῃ OT : *om.* V ‖ 10 εἰς OT: πρὸς V | τὴν OTVC: τὸν D ‖ 11 ἀπὸ τὸν — 13 αὐτὴν OT: δύο Τοῦρκοι διερχόμενοι τὴν Ναύπακτον, ὁ μὲν εἰς ἦν τοῦ ἀμηρᾶ, ὁ δ' ἄλλος τοῦ Τουραχάνη μετὰ ὁρισμοῦ, ἵνα μὴ τὴν Πάτραν ἐπάρωμεν V ‖ 14 ἄρχων — 15 εἰς OT : ἡμῶν ἄρχων ἀπέρχεται πρὸς V ‖ 15 ὡσὰν — 16 ποιήσειν OT: καὶ ὡς ἐκεῖνος ὁρίσει, οὕτως καὶ ποιήσωμεν V ‖ 17 Ὡς οὖν περάσαντες OT : Ἀναχωρησάντων οὖν ἡμῶν V ἐμείναμεν OTVC : ἐμείναν D. 18 ἔτι TV : *om.* O | Παντούλφω OT: Πανδοῦλφος V ‖ 19 ἦλθεν OT: ἔφθασεν V ‖ 20 πρὸς τὸν δεσπότην OT : τῷ δεσπότῃ V ‖ 21 ἐπίασε *add.* καὶ T : *om.* OV ‖ 21 ἵνα — 22 μάθῃ OT: ὅπως καλῶς μάθῃ τοῦτο πρῶτον V ‖ 22 κἀμοὶ OT: κἀμὲ V | τὴν OT: τῇ V: τῇν CD ‖ 23 ἵνα OT : ἵνα τοῦτο V | τοῦτο OT : *om.* V ‖ 24 ἐπίσκοπος OT: σκοπὸς V ‖ 26 Περνάρδου Μαρτζέλου OT : Βεράρδου Μαρκέλλου V ‖ 27 καπετάνου OT : καπιτάνου V | ἰδὼν O : καὶ ἰδὼν T : ἰδὼς V ‖ 28 εἰς τὸ δυσειδεἰς OT : διὰ τὸ δυσειδῆ V ‖ 29 εἰς τὸν ἀμηρᾶν OT : εἰς τοῦ ἀμηρᾶ V | ἐκεῖνον OT: ἐκείνῳ V | κατὰ OT : καλὰ V | ἐκείνου OT : αὐτοῦ V

11. Iar noi, a doua zi, adunîndu-ne în biserica sfîntului Nicolaie împreună cu întregul popor al țării, s-au legat cu jurămînt ca să fie cu supunere și credință față de domnitorul nostru despotul. Iar pe mine m-au cerut în fruntea lor; și au auzit vorbele: „Și pentru că, mai mult decît aceasta, îi sînt îndatorat și pentru că îl cereți va fi în fruntea voastră“.

1429 **Sphrantzes în solie la sultan**

XX, 1. Și la 8 ale lunii iunie am trecut la Naupactos, ca mai întîi să mă duc la împăratul, ca și dînsul să afle ce s-a petrecut la Patra; apoi de acolo să plec cu un mare dregător de-al lui la sultan. Căci în ziua de 4 ale aceleiași luni, cînd am sosit și am rămas peste noapte la biserica sfîntului Andrei, iată că și doi turci au trecut de la Naupactos, unul de la sultan, iar celălat de la Turachan, spunîndu-ne hotărît că, în ce privește Patra, să nu o ocupăm. Aceștia s-au întors o dată cu mine cu răspunsul că, „deoarece acest mare dregător merge la fratele meu, marele sultan, voi face precum o să hotărască“.

2. Cînd, așadar, trecînd la Naupactos, am rămas peste noapte, dimineața fiind încă întuneric, iată că acolo a sosit cu o corabie catalană și mitropolitul vechii Patre, Pandulfo Malatesta. Căci în trecere, cînd a aflat la mijlocul drumului, pe lîngă insulele cele mici, că orașul a fost dat despotului, a apucat calea liberă din partea orașului Naupactos, ca mai întîi să se informeze bine despre aceasta, cum s-a întîmplat. Atunci a trebuit ca și eu să rămîn și a doua zi, ca întîi să anunț aceasta domnului meu, ceea ce am și făcut; căci de la mine a aflat mai întîi aceasta; și, al doilea, pentru ca să aflu, pe cît se poate, care este intenția mitropolitului.

3. Iar știutul căpitan de la Naupactos, Bernardo Marcel, a mijlocit de ne-am văzut unul pe altul. Văzîndu-l pe acesta m-am minunat, că se deosebea de toți oamenii, de urît ce era. Așadar, acela ispitindu-mă ce voiesc să fac la sultan, iar eu pe el ce gînduri are asupra Patrei,

26 Bernardo OT: Berardo V.

ἀπῆρα ἐγὼ παρ' ἐκείνου τὸ δὴ λεγόμενον κουκουζέλα, ἐκεῖνος δὲ παρ' ἐμοῦ βρύα.

4. Ὅμως δεδωκὼς ὁ μητροπολίτης τοῖς σκλάβοις χαρτία πρός τε τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὸν Τουραχάνην, πολὺν λογισμὸν ἐνέβαλεν εἰς ἐμέ, μή ποτε ὑπισχνεῖται δοῦναι καστέλλιά τινα τῆς Πάτρας, εἴπερ αὐτὸν βοηθήσῃ, ἵνα ἐπάρῃ αὐτήν, ἢ πολλά τινα χρήματα. Καὶ οὐκ ἔπαυσεν ὁ ἐμὸς λογισμός, ἕως οὗ πολλὰ κοπιάσας καὶ μεθύσας πολλάκις καὶ ἀκουσίως, ἐμέθυσα κἀκείνους τοσοῦτον, ὅτι ἀπῆρα τοὺς τὰ χαρτία καὶ ἀνέγνωσα καὶ μετέγραψα· κἀκεῖνα πάλιν ἐβούλωσα καὶ ἀφῆκα.

5. Ὡς δὲ ἔφθασα εἰς τὴν Πόλιν, ἐδόθη μοι συναποκρισιάρης Μάρκος Παλαιολόγος ὁ Ἴαγρος, ὁ ὕστερον πρωτοστράτωρ, τότε δὲ πρωτοβεστιαρίτης, πλέον ἀνατεθεὶς εἶναι κατὰ τῆς δουλείας μου ἢ ὕπερ αὐτῆς· οὐκ οἶδα δὲ ἄλλο τι αἴτιον, ἀλλ' ἢ τὸ „φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον". Ἀπελθόντες δ' ὁμοῦ εἰς τὸν ἀμηρᾶν, ἀπήραμεν ἀπολογίαν, ἵνα δώσωμεν αὐτὴν οἷς εἶχον· ἀπολογησάμην οὖν τῷ τότε πρώτῳ βυζήρῃ καὶ ἄρχοντι, τῷ Μπραῒμ πασίᾳ, ὅτι „τοῦτο ἐγὼ τὸν αὐθέντη μου οὐδὲν τολμῶ, ἵνα εἴπω, ἀλλ' ἐπεὶ ἐκεῖνος ὁπωσδήποτε ἄρχοντα αὐτοῦ ἀπέστειλε πρὸς τὸν μέγαν αὐθέντην, ἰδοὺ ἂς ὁρίσῃ καὶ ὁ αὐθέντης σκλάβον του καὶ ἂς ἔλθῃ μετ' ἐμοῦ καὶ ἂς εἴπῃ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ μεγάλου αὐθεντός". Καὶ ἔστερξε τοῦτο καὶ εἶπε· „Φρόνιμα καὶ καλὰ λέγετε". Τοῦ Ἰάγρου ἰδίως σκώπτοντος τοῦτο εἰς ἐμὲ ὡς ἄπρακτον καὶ μόνον ἐπιζήμιον. Ἐγὼ δὲ θεοῦ εὐδοκοῦντος ἔπραξα τοῦτο καὶ ἀπῆρα ἀρχοντόσκλαβον· καὶ ἦν τοῦτο πρῶτον αἴτιον τοῦ λαβεῖν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας.

6. [Ἔν τε δ'αὐτῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ δεσπότης ὁ Κάρουλος εἰς τὰ Ἰωάννινα.]

7. Καὶ τῷ λη-ῳ ἔτει ἐν μηνὶ Σεπτεβρίῳ εἰς τοὺς Κρατικοὺς ἔπραξαν τὸ συνοικέσιον τοῦ αὐθεντοπούλου κυροῦ Θωμᾶ οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ οἱ δεσπόται μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πρίγκιπος Ἀσάνη Ζαχαρία τοῦ Κεντυρίωνος.

8. Ἐν ᾧ δὴ μηνὶ κἀγὼ πάλιν ἐπανέστρεψα εἰς τὰ Τρίκαλα πρὸς τὸν Τουραχάνην καὶ τὴν περὶ τῆς Πάτρας δουλείαν τελείως διώρθωσα.

9. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἡ βασίλισσα κυρὰ Θεοδώρα εἰς τὸ Στάμηρον εὑρισκομένη ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλὴν

1 κουκουτζέλλα V || 3 χαρτία OT: χαρτίον V || 11 ὕστερον OT : ὕστερον καὶ V || 13 ἢ τὸ OTVC : ἤτοι D || 14 Ἀπελθόντες OT: Ἀπελθόντος V || 15—16 βυζήρῃ OT: βιζύρει V || 16 Μπραῒμ πασία OT : Πραὴμ πασιᾶ V | τὸν αὐθέντη OT : τῷ αὐθέντῃ V || 17 ἄρχοντα V : ἄρχονταν OT || 18 μέγαν αὐθέντην OT : ἀμηρᾶν V || 20 λέγετε f. λέγεται OT : λέγων V || 21 ἰδίως OTVC : ἴδως D | σκώπτοντος OTV : σκάπτοντος CD || 22 δὲ V : *om.* OT || 25—26 V : *om.* OT || 25 Ἔν τε] Ἔστι V || 27 *mg.* υλ' OT : 1430 VC : *om.* D | *mg. int.* κ-φ. ιθ' V : *om.* OTCD | ἔτει *om.* C | Σεπτεβρίῳ OT : Σεπτεμβρίῳ V | Κρατικοὺς OTV : Κραστικοὺς N. A. Bees, B.N.J. 8 (1931) 261 || 29 δεσπόται OTVC : δεσπότου C || 29—30 Κεντυρίωνος V: Κεντηρίωνος OT. || 32 τελείως T: τελέως OV || 33 Καὶ O : *om.* V ||

eu am luat de la el, după cuvîntul din poveste, pipirig, iar el de la mine pleavă.

4. Totuşi, cînd mitropolitul a dat sclavilor scrisori către sultan şi Turachan, m-a muncit mult gîndul ca nu cumva să făgăduiască să dea unele castele de-ale Patrei, dacă l-ar ajuta să ia înapoi Patra sau vreo sumă mai mare de bani. Şi gîndul n-a încetat să mă muncească, pînă ce cu multă osteneală şi îmbătîndu-mă deseori, fără să vreau, i-am îmbătat şi pe aceia în aşa fel, încît le-am luat scrisorile, le-am citit şi le-am copiat şi apoi iarăşi le-am pecetluit şi le-am lăsat.

5. Iar cînd am ajuns la Constantinopol mi s-a dat un tovarăş de solie, Marcu Paleolog Iagros, care mai pe urmă a ajuns protostrator, atunci însă era protovestiarit, pus mai mult să-mi fie spre îngreuiarea slujbei mele decît să mi-o uşureze; şi n-aş şti altă pricină decît vorba „invidia nu ştie să dea precădere la ceea ce este de folos". Mergînd împreună la sultan, am primit răspunsul să dăm Patra celor care au avut-o; iar eu am dat răspuns primului vizir şi mare dregător de atunci, Ibraim-paşa, că „eu unul n-aş îndrăzni de loc să spun aceasta domnitorului meu, dar pentru că acela oricum a trimis un mare dregător al său la marele domnitor, iată să hotărască şi domnitorul un sclav al său să vină împreună cu mine şi să spună hotărîrile marelui domnitor". Şi a aprobat aceasta şi a zis: „Înţelept şi bine aţi grăit". Iagros îşi rîdea de mine, mai ales că aceasta n-ar fi nici o ispravă, ci numai spre pagubă. Eu însă cu bunăvoirea lui Dumnezeu am făcut-o aceasta şi am luat un sclav dregător; şi acesta a fost primul pas pentru rezolvarea favorabilă a chestiunii cu Patra.

1429 6. [În aceeaşi lună iulie din acelaşi an a murit şi despotul Carol, la Ioanina].

1429 7. Şi în anul 38[1] în luna septembrie, la Cratichi[2], fraţii lui buni despoţii au pus la cale căsătoria prinţului chir Toma cu fata principelui Asan Zaharia Centurione.

8. În aceeaşi lună şi eu m-am întors iarăşi în Tricala la Turachan şi
1429 am rezolvat definitiv însărcinarea în legătură cu Patra.

9. Şi în acelaşi an, în luna noiembrie, vasilisa doamna Teodora a murit la Stamiron, unde se afla, lăsînd în urma ei multă jale şi pentru

28 *pe marg.* 430 OT: 1430 VB: *om* C.

[1] 6938 (1 septembrie 1429 — 31 august (1430).

[2] N.A. Bees, *Ein verkannter Dorfname in der Chronik des Georgios Phrantzes*, în „Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher", 8 (1931) 261—265, îndreaptă în Crastichi, un sat lîngă Calavrita. Dar toate manuscrisele ne transmit εἰς τοὺς Κρατικούς.

καὶ εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τινὸς εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας· καὶ μετὰ ταῦτα ἀπῆγαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῷ Μυζηθρᾷ τοῦ Ζωοδότου μονήν.

10. Καὶ τῷ Ἰαννουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη καὶ ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Θωμᾶς εἰς τὸν Μυζηθρᾶν κυρὰν Αἰκατερῖναν, τὴν θυγατέρα τοῦ ῥηθέντος πρίγκιπος.

XXI, 1. Τῇ δὲ κς-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ, ὁποῦ με ἐπίασαν οἱ Πατρηνοί, ἀπερχομένου μου εἰς τὸ δεσποτᾶτον ὡς ἀποκρισιαρίου, ζητήσει αὐτῶν ἕνεκα εἰρήνης τοῦ ἀνεψιοῦ δεσπότου τοῦ Καρούλου καὶ γυναικαδελφοῦ τοῦ αὐθεντός μου καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ Καρούλου· Ἕρκουλα καὶ Μενώνου, — ἐποίησαν γὰρ ἐνόρκους συμφωνίας, ὅτι „εἴτι ἄρα διακρίνῃ ὁ ζητήσει ἡμῶν σταλεὶς ἄρχων τοῦ δεσπότου κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς τὰ μέσα ἡμῶν διαφερόμενα, στέρξομεν καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη," — κατὰ τὰ πλησίον νησύδρια τῆς Ἁγίας Μαύρας ἀπήρασί με οἱ Καταλάνοι μετὰ πολλῶν καὶ ἀνθρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμων ὄντα με. Καὶ κρατήσαντες μέχρι τινὸς καὶ ἀπαγαγόντες μέχρι καὶ τῆς Κεφαλλωνίας, ὡς δῆθεν περάσοντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νεάπολιν, τέλος ἐγυρίσαμεν εἰς τὴν Γλαρέντζαν καὶ ἐπούλησαν καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς σὺν ἐμοί.

2. Ἐν ᾧ δὴ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μουράτμπεῖς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῆρεν ἀπὸ τοὺς Βενετίκους πολέμῳ.

3. Ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος, τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τὸν κουλᾶν τῆς Πάτρας ἀπῆρεν ἀπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας τῶν εὑρισκομένων ἐντὸς αὐτοῦ.

4. Καὶ τῇ ιζ-ῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆραν οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν, ἣν καὶ κρατήσαντες μέχρι τινὸς πάλιν ἐπούλησαν αὐτήν.

5. Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον πρέσβεις ὅ τε Μάρκος ὁ Ἴαγρος καὶ μέγας στρατοπεδάρχης, καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγγελος καὶ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς Μακάριος ὁ Μακρὺς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ ἄριστος κατά τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν, ἐποίησαν ὁρισμῷ τοῦ βασιλέως δεσπότην τὸν αὐθεντόπουλον κὺρ Θωμᾶν.

3 Γλαρέντζας V : Γλαρέτζας OT | εἰς τὴν TV : *om.* O | Μυζηθρὰ OT : Μιζυθρᾳ VC : Μιζυθρᾷν D || 5 καὶ$_2$ OTVD : *om.* C || 6 Μυζηθρὰν OT : Μιζυθρᾶν V || 7 πρίγκιπος OT: πριγκίπου V || 9—10 ἀποκρισιαρίου OT: ἀποκρισιάριος V | 10 ἕνεκα OT: ἕνεκαν V : ἕνεκεν CD || 11 γυναικαδελφοῦ OTV | αὐθεντός OT : αὐθέντου V || 12 Μειόνου C | ἐνόρκους OT : ἐν ὅρκοις V || 13 διακρίνῃ V : διακρίνε O : διακρίνει T || 16 καὶ$_1$ OT : *om.* V || 17 ἀπαγαγόντες OV : ἐπαγαγόντες CD || 18 Νεάπολιν V : Νέαν Πόλιν OT || 19 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OTCD || 21 Μουράμπεῖς O : Μουράτης V || 22 ἀπῆραν C || 27 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OTCD || 33 Μακρὺς OTV : Μακρῆς p : Μακρὸς f || 34 τε OT : γε V.

bărbatul ei şi pentru noi oamenii lui, pentru că era foarte bună. Şi pînă la un timp a fost înmormîntată în una din bisericile din Glarenţa, şi după aceea au dus-o în mănăstirea De-viaţă-dătătorului din Mistra.

1430 10. Şi în luna ianuarie din acelaşi an s-a cununat şi prinţul chir Toma la Mistra cu domniţa Ecaterina, fata sus-zisului principe.

Sphrantzes prins de piraţi

1430 XXI, 1. La 26 martie din acelaşi an, în timp ce plecam în despotat[1] ca sol, la cererea lor ca să-i împac pe nepotul de frate al despotului Carol, fratele soţiei domnitorului meu, cu feciorii naturali ai aceluiaşi Carol: Ercul şi Menon[2] — căci se învoiseră cu jurămînt că „orice ar hotărî în aceste certuri ale noastre marele dregător trimis la cererea noastră de despotul chir Constantin vom primi amîndouă părţile " — în cale, pe aproape de micile ostroave de lîngă Santa Maura[3], în ziua şi ora cînd am fost luat prizonier la Patra[4], m-au răpit catalanii, fiind eu şi cu mulţi oameni şi cu lucruri de mult preţ. Şi ne-au ţinut cîtva timp, ducîndu-ne pînă la Chefalonia, cu gîndul să treacă înspre Neapole; la urmă ne-am întors la Glarenţa şi m-au vîndut şi pe mine şi pe cei ce erau cu mine.

1430 2. În această lună martie a luat şi sultanul Murad-bei Salonicul de la veneţieni cu război.

3. Iar domnitorul meu despotul chir Constantin, în luna mai din acelaşi an, a luat cula oraşului Patra cu foamea şi cu alte suferinţe ale celor ce se găseau înăuntru în culă.

4. Şi la 17 iulie din acelaşi an, catalanii au luat Glarenţa, pe care, ţinînd-o pînă la un timp, au vîndut-o înapoi.

5. Şi în luna august din acelaşi an, întorcîndu-se solii trimişi din partea împăratului chir Ioan la papa Martin, anume marele stratopedarh Marcu Iagros şi marele protosincel şi egumen al venerabilei împărăteştii mănăstiri a Atotţiitorului, duhovnicul ieromonah Macarie cu numele Lungul, bărbat strălucit şi la cuvînt şi la virtute şi cuminţenie, l-au făcut din ordinul împăratului pe prinţul chir Toma despot.

[1] La Ianina, în despotatul Epirului.

[2] Despotul din Epir, Carol, pe a cărui nepoată Teodora (XX, 9) despotul Constantin Paleologul o luase de soţie (XVI, 1), murind (XX,6), a lăsat moştenitori pe fratele Teodorei şi pe doi fii naturali (comp. şi Laonic Chalcocondil, p. 147). Aceştia, luîndu-se la ceartă, Gheorghe Sphrantzes urma să-i împace.

[3] Insula Santa Maura este antica Leucada; identificată pe cît se pare greşit cu Itaca.

[4] Vezi XVII, 9—10.

6. Καὶ τῷ λθ·ῳ ἔτει μηνὶ Σεπτεβρίῳ εὐεργετήθην ἐγὼ τό κεφαλάτικον τῆς Πάτρας.

7. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἀπῆρεν ὁ μπεϊλαρμπεὶς τῶν Τουρκῶν ὁ Σινάνης τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν αὐτῶν περιοχήν.

8. Καὶ τῇ κς·ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῇ αὐτῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ προγεγονότα μοι συνέβησαν, ἐδεξάμην καὶ τὸ ἀπευκταῖον ἐμοὶ μήνυμα δι' ὁρισμοῦ τοῦ αὐθεντός μου ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν, ὅτι τῇ τοῦ παρελθόντος Ἰαννουαρίου ζ·ῃ τέθνηκε λοιμώδει νόσῳ ὁ ἄριστος κἀμοῦ φίλος ὁ Μακάριος καὶ ὢν καὶ καλούμενος ὁ Μακρύς, ὁ παρ' ὀφθαλμῷ μὲν πατριαρχικῷ ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπλήστῳ ἀγαρικῇ καρδίᾳ αἱρετικός, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ ὀρθόδοξος. Ὃς καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργείᾳ ἰδικῇ μου· ὡς οἱ πάντες ἠπίσταντο, καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε κἀκείνου, πᾶν εἴ τι καλὸν καὶ πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς αὐτὴν μονὴν προεχώρησε.

9. Καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔαρος αὐτοῦ δὴ τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Τουραχάνης καὶ κατεχάλασε καὶ ἔτι τὸ Ἑξαμίλιον. Καὶ θανατικὸν ὅτι πολὺ εἰς τὴν Πάτραν ἐγένετο.

10. Καὶ τῇ λα·ῃ Ἰαννουαρίου τοῦ μ·ου ἔτους ὁρισθεὶς ἀπῆλθον ἀποκρισιάριος εἴς τε τὸν βασιλέα, ἀφ' οὗ καὶ τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίτου τότε ὀφφίκιον εὐεργετήθην, καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν.

11. Ἐν ᾧ ἔτει κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κυροῦ Κωνσταντίνου καὶ κυροῦ Θωμᾶ ἐγένετο· καὶ ὁ μὲν ἀπῆρε τὰ Καλάβρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε τοῦ Κυροῦ Θωμᾶ, ὁ δὲ πάλιν τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀνδροῦσαν πάντα.

12. Καὶ τῷ μα·ῳ ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα μὲν θυγάτηρ, γυνὴ δὲ τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου, κυρὰ Κλεώπη· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ.

13. Καὶ τῷ μβ·ῳ ἔτει Ἰαννουαρίου ζ·ῃ πάλιν ἀπῆλθον ἀποκρισιάριος εἴς τε τὸν Ἀντώνιον καὶ αὐθέντην τῶν Ἀθηνῶν, καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ εἰς τὸν βασιλέα.

1 *mg.* υλα' OT : 1431 V | *mg. int.* κεφ. κ' VD : *om.* OTC | Σεπτεβρίῳ OT : Σεπτεμβρίῳ V || 1—2 κεφαλατικὸν V : κ φαλατ OT : κεφαλατίκιον f || 3 ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ OT : *om.* V | μπ(πτ)εϊλαρπεῖς τῶν Τουρκῶν OT : ὁ τῶν Τουρκῶν λαρπῆς ὀνόματι V || 5 κς OT : κα V || 6 καὶ OT : *om.* V || 7 αὐθεντὸς O : αὐθέντι T : αὐθέντου V || 9 Μακρὺς OTV: Μακρῆς p Μακρος f || 10 ὑπερηφανῷ V| ἀγαρικὴ O: ἰαγαρικῇ V : ἀγροίκῳ p : ἀγροικικῇ *Char.* || 14 ἠπίσταντο OT : ἐπίσταντο V || 21 *mg.* υλβ' OT : 1432 V | *mg. int.* κεφ. κα' VD : *om.* OTC || 22 πρωτοβεστιαρίτου OTV : πρωτοβεστιαρίου f || 23 καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν T : εἰς τὸν ἀμηρᾶν O : *om.* V || 24 κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα OT : καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ V || 27 Γλαρέντζαν V : Γλαρέτζαν OTCD | τὴν Ἀνδροῦσαν OT : αὐτῆς V || 28 *mg.* υλγ' OT : 1433 V | *mg. int.* κεφ. κβ' VD : *om.* OTC || 29 δὲ OT : *om.* V | Κλεώπη OT : Κλεώπα V || 31 *mg.* υλδ' OT: 1434 V | *mg. int.* κεφ. κγ' VD : *om.* OTC || 31—32 ἀποκρισιάριος OT: πρέσβεις V || 32 εἴς τε OT : πρὸς V | καὶ OT: τὸν καὶ V | τῶν OT : *om.* V | εἰς₂ OT : πρὸς V || 33 εἰς OT : πρὸς V.

1430 6. Şi în anul 39[1], în luna septembrie, am fost miluit cu demnitatea de guvernator al Patrei.

7. Şi în acelaşi an în luna octombrie, beilerbeiul turcilor Sinan a luat Ioanina în toată întinderea ei.

1431 8. Şi la 26 martie din acelaşi an, în aceeaşi zi şi oră în care mi s-au întîmplat şi nenorocirile de mai înainte, am primit prin pitacul domnitorului meu de la Vostiţa şi vestea rea pentru mine că, la 7 ianuarie trecut, a murit de molimă de ciumă bărbatul distins şi prieten al meu Macarie, care şi era şi se chema Lungul şi care în ochiul patriarhicesc semeţ şi în inima neînfrînată de păgîn trecea de eretic, dar în faţa ochiului neadormit al atotţiitorului şi al dreptei judecăţi era ortodox. Acesta s-a întors de la Sfîntul Munte la Constantinopol şi a primit la îndemnul şi îndeosebi cu ajutorul meu mănăstirea Atotţiitorului; şi tot binele pentru întocmirea şi împodobirea acelei mănăstiri, precum o ştiau toţi, s-a înfăptuit cu ajutorinţa mai întîi a atotţiitorului Dumnezeu, iar apoi prin silinţa şi grija mea şi a aceluia.

1431 9. Şi la sfîrşitul primăverii din acelaşi an a venit Turachan şi a dărîmat din nou Hexamilion[2]. Iar la Patra a fost molimă de ciumă cu foarte multă moarte de oameni.

Sphrantzes protovestiarit

1432 10. Şi la 31 ianuarie din anul 40[3] mi s-a poruncit şi am plecat în solie la împăratul, care m-a miluit atunci cu demnitatea de protovestiarit[4], şi la sultan.

11. În acest an, în cursul lunii martie, s-a făcut şi schimbul localităţilor între amîndoi fraţii despoţi, chir Constantin şi chir Toma; şi unul a luat Calavrita şi toate de acolo ale lui chir Toma, iar celălalt 1432/ iarăşi Glarenţa şi toate împrejurimile de la Andrusa.

1433 12. Şi în anul 41[5] a murit fata lui Malatesta, femeia despotului chir Teodor porfirogenitul, chira Cleopi; şi a fost înmormîntată în mănăstirea De-viaţă-dătătorului.

1434 13. Şi în anul 42[6], la 7 ianuarie, iarăşi am plecat în solie şi la domnitorul Atenei, Antonio, şi la sultan, şi la împăratul.

---

[1] 6939

[2] Vezi IV, 1; XII, 1.

[3] 6940.

[4] Despre demnitatea de protovestiarit, şi nu protovestiar, vezi R. Guilland, *Le protovestiarite Georges Phrantzes*, în „Revue des études byzantines", VI (1948), p. 48—57.

[5] 6941.

[6] 6942.

14. Ἐν ᾧ δὴ Ἰαννουαρίῳ τῇ κθ$^{\eta}$ αὐτοῦ νυκτὸς ὥρᾳ γ$^{\eta}$ ἐπυρπόλησε τὸν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς θεομήτορος περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπερ ἀκηκόαμεν ἐκεῖσε ἀπερχόμενοι εἰς τὸν ποταμὸν τὸν Μεστὸν ὀνομαζόμενον τῇ α$^{\eta}$ Φευρουαρίου, ὥρᾳ μετὰ ἑσπερινὸν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Καὶ ἐλογισάμεθα αὐτὸ ψεῦδος, ἐπεὶ ὁ εἰρηκὼς οὐκ ἐγνώσθη· καὶ διελθόντες εἰς τὸ ἔμπροσθεν μονὰς ε′ καὶ οὐδὲν περὶ τούτου ἀκούσαντες, τῇ εἰς τὸν Ῥαιδεστὸν ς$^{\eta}$ μονῇ ἡμῶν ἐμάθομεν τοῦτο ἀκριβῶς, ὅπως καὶ ὁπότε ἐγένετο, ὅπερ παράδοξον.

XXII, 1. Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ μγ^{ου} ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν αὐθέντης κὺρ Ἀντώνιος Ντελαντζιόλης καὶ ζητήσει τῆς ἐκείνου γυναικὸς ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνόρκου ἀργυροβούλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παραλάβω τὴν Ἀθήναν καὶ ἄλλον εἰς τὸν Μορέαν αὐτῇ δώσω τόπον, ὁπόσον καὶ ὁποῖον φαίνηταί μοι· προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θήβαν ἀποκλείσαντος, ἣν καὶ ἀπῆρε μετά τινας ἡμέρας, ἄπρακτος ἐγύρισα ἀπὸ τὸ Ἑξαμίλιον, τοῦτο παρεγγελίαν ἔχοντος μου.

2. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὑρισκομένου τοῦ δεσπότου καὶ αὐθεντός μου καὶ τὰ τῆς πραγματείας κάτεργα Βενετικὰ ἐκδεχομένου, ἵνα ἐμβὰς εἰς τὴν Πόλιν ἀπέλθῃ, ἰδοὺ κἀγὼ ἄπρακτος ἔφθασα. Καὶ ἐμβὰς κἀγὼ ἀπερχόμεθα· καὶ εἰς τὴν Εὔριπον φθάσαντες, ἐφάνη καλὸν καὶ ἐστάλην εἰς τὸν Τουραχάνην, εἰς τὴν Θήβαν εὑρισκόμενον καὶ τὴν δουλείαν τὴν περὶ τῆς Ἀθήνας ἐδηλοποίησα αὐτῷ.

3. Καὶ ἐπληροφόρησέ μοι μεθ' ὅρκου, ὅτι „διὰ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην καὶ σὲ ἐγνωριμίαν καὶ ἀγάπην, καλῶς καὶ προθύμως ἤθελα παραχωρήσει, ἵνα πραχθῇ τοῦτο, ἂν εἶχα ἐξεύρειν τι πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν με ἀπὸ τὸ ὀσπίτιόν μου καὶ ἐλθεῖν ἐνταῦθα, ἐπεὶ ὁρισμῷ τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς οὐδὲν ἐποίησα τοῦτο· καὶ εὑρισκομένου εἰς τὸ ὀσπίτιόν μου, εἶχον πολλὰ σκεπάσματα, νῦν δὲ πλέον σκέπασμά τι οὐκ ἔχω". Φιλοφρονηθεὶς δὲ φιλοτί-

---

1 ἐπυρπόλησε — 4 Μεστὸν OT : ἔκαυσάν τινες παῖδες ἀρχοντόπουλοι τὸν ἐν Βλαχέρχναις εἰς ὄνομα τῆς θεομήτορος περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν καὶ θαυματουργόν, θέλοντες πιάσαι νεοττοὺς τῶν περιστερῶν· ὃς ἔκειτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πλησίον τοῦ Κερατίου Κόλπου ἐν τῷ αἰγιαλῷ· ὅπερ ἠκούσαμεν ἐκεῖσε ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπερχόμενοι τὸν Μέστον ποταμὸν V ‖ 6 ὁ εἰρηκὼς οὐκ ἐγνώσθη OT : οὐδὲν ἐγνωρίσαμεν τὸν εἰπόντα V | διελθόντες OT : προσελθόντες V ‖ 7 τὸν OT : τὸ V ‖ 10 *mg.* υλε′ OT : 1435 V | *mg. int.* κδ′ V : *om.* OT ‖ 11 ντελαντζιόλης OT : δι' ἀτζαΐολης V ‖ 13 Ἀθήναν OT : Ἀθηνῶν V : ‖ 14 ὁπόσον — μοι OT : *om.* V ‖ 15 ἀποκλείσαντος OTV : ἀποκλείσαντα CD ‖ 16 ἐγύρησα OT : ἀπέστρεψα V | τὸ Ἑξαμίλιον OT : τοῦ Ἑξαμιλίου V | τοῦτο OTV : τούτου CD ‖ 18 αὐθεντός OT : αὐθέντου V ‖ 19 τὰ τῆς — ἐκδεχομένου OT : τὰς ἐμπορικὰς τριήρεις τῶν Βενετίκων προσδοκοῦντος V ‖ 20—21 κἀγὼ—φθάσαντες OT: ἔτι ἐγὼ σὺν αὐτῷ ἀνεχωρίσαμεν καὶ φθάσαντες εἰς τὴν Εὔριπον V ‖ 21 εἰς, OT: πρὸς V ‖ 22 τὴν δουλείαν τὴν OT : ὅσα τὰ V ‖ 24 μεθ' OTVD : δι' C ‖ 25 σὲ OTVC: εἰς D ‖ 25—26 ἤθελα παραχωρήση OT : παραχωρήσω V ‖ 26 ἂν εἶχα ἐξεύρειν OT: εἰ ἔγνων V ‖ 26—27 ἀπὸ τὸ ὀσπήτιόν O: τοῦ οἴκου V ‖ 27 ἐλθεῖν O : ἐλθεῖν με V ‖ 27—28 αὐθεντὸς οὐδὲν OT: αὐθέντου οὐκ V ‖ 28 εὑρισκομένου — ὀσπήτιόν OT : ὅτε ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ V | πολλὰ σκεπάσματα OT: πλείστας προφάσεις V ‖ 29 πλέον — ἔχω OT : πρόφασιν οὐκ ἔχω οὐδεμίαν V.

1434 14. Tot în acest ianuarie, în 29, la ora a treia din noapte[1], focul a mistuit preafrumoasa şi dumnezeiasca biserică din Vlaherne[2], închinată maicii lui Dumnezeu din Constantinopol; aceasta am auzit-o, în cale spre acolo, lîngă rîul numit Mestos, la 1 februarie, o oră după vecernia sărbătorii domneşti a întîmpinării. Şi pentru că pe acela care ne-a spus-o nu-l cunoşteam, am socotit-o un neadevăr, şi trecînd înainte 5 popasuri de drum, n-am auzit nimic despre aceasta; iar la al 6-lea popas al nostru de la Redestos am aflat aceasta în chip amănunţit, cum şi cînd s-a întîmplat acest lucru de necrezut.

1435 XXII, 1. Şi la începutul verii anului 43[3] a murit domnitorul Atenei şi al Tebei, chir Antonio Delanţioli[4], şi, la cererea soţiei aceluia, eu am fost trimis cu un hrisov cu pecete de argint[5], întărit cu jurămînt şi împreună cu mulţi ostaşi, ca să iau în primire Atena şi dînsei să-i dau alt loc în Moreea, cît şi care voi socoti eu. Dar Turachan a apucat-o înainte şi a împresurat Teba şi după cîteva zile a şi luat-o; iar eu, avînd ştiri de aceasta, m-am întors de la Hexamilion[6] fără nici o ispravă.

2. Iar despotul, stăpînul meu, aflîndu-se la Stilaria, aştepta vase negustoreşti veneţiene ca să se îmbarce şi să plece la Constantinopol; şi atunci iată că am sosit şi eu fără ispravă. Şi îmbarcîndu-mă şi eu, am plecat; şi ajungînd la Eurip[7], s-a crezut că e bine şi am fost trimis la Turachan, care se găsea la Teba, şi i-am expus însărcinarea mea în legătură cu Atena.

3. Şi cu jurămînt mi-a făcut ştiut că „deoarece îmi sînteţi cunoscuţi şi pentru prietenia ce o am cu despotul şi cu tine, aş fi lăsat cu bucurie să se înfăptuiască aceasta, dacă aş fi ştiut cîtuşi de puţin înainte de a fi pornit de acasă şi de a fi venit aici; căci aceasta nici n-am făcut-o din porunca marelui domnitor şi, dacă mă găseam acasă, aveam multe scuze de acoperire, acum însă nu mai am nici una". Şi după ce am fost primit

1 — 2 focul a mistuit OT: nişte băieţi de boieri au aprins V || 2 biserica — 4 lîngă OT: şi făcătoarea de minuni biserică, voind să prindă pui de porumbei; aceasta era situată în Constantinopol aproape de Cornul de Aur, lîngă ţărm; aceasta am auzit-o în cale spre acolo lîngă V || 11 Delanţioli OT: Di Aţaioli V.

[1] Trei ore după apusul soarelui.
[2] Cartierul din colţul de nord-vest al Constantinopolului.
[3] 6943.
[4] Del Acciaiouli.
[5] Hrisoave cu pecete de aur dădea numai împăratul bizantin; despoţii bizantini din Pelopones foloseau numai pecetea de argint.
[6] Istmul de Corint.
[7] Capitala insulei Eubeea, azi Negroponte.

μως παρ' ἐκείνου καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ φέροντος εἰς προσκύνησίν μου, καὶ παραδοὺς αὐτοὺς πρὸς ἐμὲ καὶ τὸν αὐθέντην μου, ἐξ ὧν εἰς ἥν καὶ ὁ νῦν πολὺς καὶ μέγας Ἀμάρης, ἐπανέστρεψα κἀκεῖθεν ἄπρακτος.

4. Καὶ ἐπεὶ προλαβόντες οἱ ἐν τῷ Εὐρίπῳ ἐσήκωσαν τὸ γεοφύριν, καὶ ἀκουσίως ἐμείναμεν εἰς τὰς ἔξω τοῦ γεοφυρίου πέτρας· διεβιβάσαμεν οὖν τοιαύτην νύκταν ἀπό τε κρύους, — κθ-ῃ ἦν τοῦ Αὐγούστου, — ἀπό τε πείνας, ἀπό τε ξηρότητος τῶν πετρῶν, ἀπό τε φόβου καὶ κλεπτῶν τῶν ἀπὸ τοῦ φωσάτου τοῦ Τουραχάνη διὰ τὰ ξένα ἄλογα, ἃ ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ κάστρῳ ἐδανεισάμεθα, ὅτι παροιμία ἐγένετο ἐπὶ κακῷ τοῖς μετ' ἐμοῦ τότε οὖσιν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον.

5. Ἀναβάντες οὖν εἰς τὰ κάτεργα ἐπὶ τὴν αὔριον, τῇ κγ-ῃ τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ μδ-ου ἔτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔφθασαμεν.

6. Καὶ τῇ κε-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ ἡ τοῦ Παρασπονδύλου μεγάλου δουκὸς θυγατέρα Ζωὴ μετὰ κατέργου βασιλικοῦ, ὁποῦ ἐστάλη μετὰ Παλαιολόγον τὸν Μανουήλ, ἵνα φέρωσιν αὐτήν· ἣν δὴ καὶ μετά τινας ἡμέρας εὐλογήθη αὐτὴν ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος.

7. Μεθ' οὗ δὴ κατέργου ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ἵνα ἐκεῖνος εἰς τὴν πόλιν εὑρίσκεται καὶ διάδοχος, ὡς δεύτερος ἀδελφός, τῆς βασιλείας. Ὃ καὶ βασιλεὺς ἔστεργε μὲν ἀκουσίως, ἐπεὶ τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου, — πολλάκις με ἐπληροφόρησε καὶ ἐνόρκως ὡς ἐν μυστηρίῳ, — ἠγάπα καὶ ἤθελεν, ὡς καὶ ὁ λόγος προιὼν δηλώσει.

8. Ἐπεὶ δὲ οὕτως παρηκολούθησεν, ἐσπούδαζεν, ἵνα εἰς τὸν Μορέαν τοὺς τρῖς ἄλλου ἀδελφοὺς ἐγκατοικίσῃ. Ὁ γοῦν αὐθέντης μου πάλιν ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότου, — ἦν γὰρ εἰς τὴν πόλιν μεθ' ἡμῶν ὁ πρῶτος ἄρχων τοῦ ὀσπιτίου ἐκείνου Ῥαοὺλ Μιχαὴλ ὁ Ἰσῆς, — ἐσπούδαζον, ἵνα οἱ δύο μὲν σὺν τῷ βασιλεῖ εὑρίσκωνται εἰς τὴν πόλιν, οὗτοι δὲ οἱ δύο αὐθένται εἰς τὸν Μορέαν.

9. Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς Πόλεως εἰς τὸν Μορέαν ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος ὡς φυγὰς μετὰ γαλιώτου καὶ ἐγὼ ἐστάλην παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμηρᾶν διὰ ταύτην δὴ τὴν δουλείαν, ἵνα αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν ἔχωσι. Καὶ ἀπῆλθον καὶ καλῶς ᾠκονόμησα τὰ ἀνατεθειμένα· καὶ διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἔφθασα.

---

2 παραδοὺς OTV : παραδόντος f | πρὸς — αὐθέντην OT : ἐμοὶ καὶ τῷ αὐθέντῃ V | εἰς ἥν TV: ἣν O ‖ 3 πολὺς OT: ὁ πολὺς V | Ἀμάρτης C ‖ 4 τῷ OT: τῇ V ‖ 4—5 γεοφύριν καὶ OT : γεφύριον V ‖ 5 ἔξω (ἔξωθεν) τοῦ γεοφυρίου OT : ἔξωθεν τοῦ γεφύρου V ‖ 6 νύκταν OT : νύκτα V ‖ 7 πίνας O : πτύας T : πείνης V | καὶ O : *om.* TV | τῶν OT : *om.* V ‖ 11 *mg. int.* κεφ. κδ' (!) VD : *om.* OTC ‖ 12 *mg.* υλς' OT : 1436 V ‖ 11—12 Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V ‖ 12 εἰς τὴν — 1 ἔτους *om.* D ‖ 15 Παλαιολόγον τὸν OT : Παλαιολόγου τοῦ V ‖ 16 εὐλογήθη O : εὐλογήθειν T : ηὐλογήθη V ‖ 19 εὑρίσκεται OTVC : εὑρίσκετο D ‖ 21 τὸν O: καὶ V ‖ 4 παρηκολούθησαν C ‖ 25 ἐγκατοικήσῃ OTV ‖ 34 ἑαυτὸν O: αὐτὸν T: ἑαυτοῦ C: ἑαυτῶν VD | ἔχωσι V: ἔχουσι OT.

cu multă cinste de el, aducîndu-i ca să mi se ploconească și prezentîndu-i cu recomandații către mine și către domnul meu și pe feciorii lui, dintre care unul era și puternicul și marele Amar de azi, m-am întors și de acolo fără ispravă.

4. Și pentru că locuitorii din Eurip apucaseră de au ridicat podețul, am rămas fără să vrem pe pietrele din afara podețului[1]; și așa am petrecut o noapte de frig ca aceea — era 29 august — , de foame și de asprimea pietrelor, de frică și de hoți și de cei din armata lui Turachan, pentru caii străini pe care îi împrumutaserăm de la locuitorii din oraș, încît pentru timpul de mai tîrziu întîmplarea a devenit zicală de rău la cei ce erau atunci cu mine.

1435 5. A doua zi, îmbarcîndu-ne în corăbii, am ajuns la 23 septembrie din anul 44[2] la Constantinopol.

1436 6. Și la 25 martie din același an a venit la Constantinopol și fata marelui duce Paraspondil, Zoe, cu o corabie împărătească de război, trimisă cu Paleolog Manuil, ca să o aducă. Și după cîteva zile despotul chir Dimitrie s-a și cununat cu dînsa.

7. Cu aceeași corabie a venit la Constantinopol și despotul chir Teodor, pentru ca el, ca al doilea frate, să rămînă în capitală ca urmaș la domnie, ceea ce și împăratul o aproba, ce-i drept fără s-o vrea, pentru că — deseori mi-a spus-o și cu jurămînt, ca în taină — îl avea drag și-l voia pe domnul meu chir Constantin, precum și cuvîntul înainte o va arăta[3].

8. Dar fiindcă s-a întîmplat așa, căuta pe ceilalți trei frați să-i așeze în Moreea. Dar stăpînul meu despotul chir Constantin la rîndu-i, cu fratele său chir Toma — căci în capitală era împreună cu noi Raul Mihail Isis, primul mare dregător al casei lui — căutau ca doi frați să se afle în capitală cu împăratul, iar aceștia doi în Moreea domnitori.

1436 9. Din cauza aceasta, despotul chir Constantin a și trecut, în iunie același an, de parcă ar fi fost gonit, cu o galeră din Constantinopol în Moreea, iar eu am fost trimis de dînsul la sultan cu această însărcinare, ca acela să țină partea lui. Și am plecat și însărcinările ce mi-au fost date le-am pus bine la cale; apoi pe uscat am sosit în Moreea.

13 pe marg. 436 OT: 1436 V.

[1] În evul mediu orașele, înconjurate cu zid, mai aveau înaintea zidului un șanț, uneori umplut cu apă. Un podeț ducea peste șanț la poartă. Peste noapte și la primejdie podețul era ridicat în sus.
[2] 6944 (1 septembrie 1435 — 31 august 1436).
[3] Vezi mai jos XXV, 1 (p. 65).

10. Εὗρον δὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ αὐθέντας ἔχοντας ὄχλησιν μάχης μεγάλης. Καὶ γὰρ ὄπισθεν τοῦ κυριοῦ Κωνσταντίνου καὶ αὐθεντός μου σταλεὶς μετὰ κατέργου καὶ ὁ κὺρ Θεόδωρος ἐμάχετο τοῖς δυσὶν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὡς καὶ φωσάτων συναχθέντων ἐπ᾽ ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι καὶ πολέμου μερικοῦ μέσον αὐτῶν γεγονότος.

11. Τῷ με-ῳ ἔτει καὶ ἀποίκρισιαρίων ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ βασιλέως, — ἦσαν δὲ ὁ καλὸς κἀγαθὸς Διονύσιος ἱερομόναχος, ὁ χρηματίσας καὶ μητροπολίτης Σάρδεων, καὶ Δισύπατος Γεώργιος, — τὴν μάχην ἀπὸ μέρους κατεπράϋναν. Τέλος δὲ πάλιν ἄλλων ἐλθόντων ἀποκρισιαρίων τοῦ βασιλέως, Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ, τοῦ χρηματίσαντος ὕστερον καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτοῦ δὴ πάλιν Γεωργίου τοῦ Δισυπάτου, συνεβίβασαν, ἵνα ὁ μὲν αὐθέντης μου δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος ἀπέλθῃ καὶ ἔνι εἰς τὴν πόλιν, ὁ δὲ κὺρ Θεόδωρος καὶ κὺρ Θωμᾶς οἱ δεσπόται εἰς τὸν Μορέαν.

12. Καὶ τῇ ε-ῃ Σεπτεβρίου τοῦ μς-ου ἔτους διέβημεν ἀπὸ τῆς Πάτρας διὰ τῆς στερεᾶς εἰς τὸν Εὔριπον μετὰ τοῦ αὐθεντός μου λέγω, καὶ ἐσέβημεν εἰς κάτεργον Βενέτικον ἀπὸ τὸ καστέλλιον τῆς Εὐρίπου τὴν Κάρυστον. Ἐν ᾧ δὴ κατέργῳ ἦν καὶ ὅ ποτε μὲν ἐν τῇ Πάτρᾳ κανόνικος Μάρκος, ὅταν ἀπήλθομεν κατ᾽ αὐτῆς, γεγονὼς δὲ λεγάτος παρὰ τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ καὶ παρ᾽ ἐκείνου καὶ ἀποκρισιάριος εἰς τὸν βασιλέα. Καὶ τῇ κδ-ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεβρίου ἀπεσώθημεν εἰς τὴν Πόλιν.

XXIII, 1. Καὶ τῇ κζ-ῃ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δεσπότου κυροῦ Δημητρίου καὶ πολλῶν ἀρχόντων τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντων σχεδὸν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων διὰ τὴν μελετηθεῖσαν, ὡς μὴ ὤφελε, σύνοδον.

2. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο διά τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα, ταῦτα γὰρ παρ᾽ ἄλλοις ἐδόθησαν κρίνεσθαι ἐμοί δ᾽ ἀρκεῖ ἡ πατρική μου διαδοχή τῆς πίστεως, καὶ ὅτι οὐδέποτε παρά τινος τῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ἤκουσα, ὅτι τὸ ἡμῶν κακόν, ἀλλὰ καλὸν καὶ ἀρχαῖον, καὶ τὸ ἐκείνων οὐ κακόν, ἀλλὰ καλόν.

3. Καὶ νὰ εἴπω, ὡς ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν Μέσην ὁδὸν τῆς πόλεως, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον, διέρχομαι πολλοὺς χρόνους μετά τινων, δι᾽ ἧς ἐκαταντῶμεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Εἶτα μετά τινας καιροὺς εὑρέθη παρά τινων καὶ ἄλλη ὁδὸς καταντῶσα, ὡς λέγουσι, καὶ αὕτη ἐκεῖ· καὶ

1 αὐθεντὸς OT : αὐθέντου V ‖ 4 συναχθέντων OTVD : ἐπαχθέντων C ‖ 6 *mg.* υλζ' OT : 1437 V | *mg. int.* κεφ.κε' VD : *om.* OTC. ‖ 8 Δύσιπτος OT : Δυσίπατος V ‖ 9 ἀποκρισιαρέων V ‖ 12 Δυσιπάτου OTV ‖ 15 *mg.* υλη' OT : 1438 V | *mg. int.* κεφ. κς' VD : *om.* OTC ‖ 15 *et* 21 Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V ‖ 16 τὸν Εὔριππον OTV | αὐθεντὸς OT: αὐθέντου V ‖ 16 — 17 ἐσέβημεν OTV: εἰσέβημεν f ‖ 17 βενέτικον OT: βενετικὸν V | τὸ καστέλιον τῆς Εὐρίππου τὴν κάριστον OT : τοῦ καστελλίου τοῦ Εὐρίππου τὴν κάριστρον V ‖ 18 κανόνικος OTV : κανονικὸς f ‖ 20 ἀποκρισιάριος OT : ἀποκρισιάρης V ‖ 29 ἡ πατρική μου διαδοχὴ OT : τῆς πατρικῆς μου V ‖ 34 διέρχομε O : διερχόμεθα V.

10. Iar pe domnitorii frați i-am găsit cuprinși în luptă mare; căci în urma domnului meu chir Constantin, trimis fiind cu o corabie de război și chir Teodor, se lupta cu cei doi frați ai săi, de au fost strînse și armate de amîndouă părțile și război a izbucnit în oarecare măsură între ei.

1436/1437 11. În anul 45[1] au fost trimiși și soli din partea împăratului — aceștia erau vrednicul ieromonah Dionisiu, carele a ajuns și mitropolit al Sardelor, și Disipatos Gheorghe — și au domolit întrucîtva lupta. Iar, în sfîrșit, venind din nou alți soli de ai împăratului, Grigore ieromonah și duhovnic, care mai pe urmă a fost și patriarh al Constantinopolului[2], și iarăși acel Gheorghe Disipatos, s-au învoit ca stăpînul meu despotul chir Constantin să plece și să rămînă în capitală, iar despoții chir Teodor și Toma în Moreea.

1437 12. Și la 5 septembrie din anul 46[3] trecurăm pe uscat de la Patra la Eurip, eu adică și cu domnul meu, și de la Caristos, castelul Euripului, ne-am urcat pe o corabie venețiană. În această corabie se afla și Marcu, canonicul de odinioară din Patra, cînd am plecat contra ei; papa Eugheniu, rudă cu dînsul, îl făcuse legat și l-a trimis în solie la împăratul. Și la 24 din aceeași lună septembrie am ajuns cu bine la Constantinopol.

Sinodul de la Florența

1437 XXIII, 1. Și la 27 noiembrie din același an a plecat împăratul chir Ioan cu patriarhul și cu despotul chir Dimitrie și cu mulți mari dregători mireni și clerici și cu aproape toți mitropoliții și episcopii pentru sinodul care a fost pus la cale cum nu trebuia.

2. Și aceasta o spun nu din cauza dogmelor bisericii, căci altora le-a fost dat să le judece pe acestea, iar mie îmi ajunge credința ce am apucat-o din străbuni și că niciodată n-am auzit de la nimeni din partea cealaltă că punctul nostru de vedere este rău, ci bun și din vechime; și al acelora nu este rău, ci bun.

3. Și să o spun, ca într-o pildă, că eu merg de mulți ani împreună cu alții pe calea din mijlocul capitalei[4], netedă și largă, pe care ajungem cu toții la Sfînta Sofia. Pe urmă, după cîtva timp, a fost descoperită de unii și altă cale, ducînd, cum spun ei, și ea tot acolo; și să mă îndemne:

---

[1] 6945 (1 septembrie 1436 — 31 august 1437).
[2] Vezi mai jos pag. 69, 19.
[3] 6946.
[4] Strada principală din Constantinopolul bizantin era **Μέση ὁδός**, Calea Centrală, care ducea de la Poarta de Aur, azi înădită, pînă la marea biserică Sfînta Sofia. Pe acest bulevard bizantin se desfășurau odinioară alaiurile triumfale ale oștilor bizantine biruitoare.

νά με παροτρύνωσιν, ὅτι „ἐλθὲ καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἧς εὕρομεν· καὶ γάρ, εἰ καὶ ἔστιν αὕτη, ὁποῦ ἀπέρχῃ, καλὴ καὶ ἀρχαία καὶ ἡμῖν ἀρχῆθεν σὺν ὑμῖν γνωστὴ καὶ διερχομένη, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἣν εὕρομεν νῦν, καλή ἐστιν". Ἐγὼ δὲ νὰ ἀκούω παρὰ μὲν τῶν, ὅτι καλή ἐστι, παρὰ δὲ τῶν, ὅτι οὐ καλή, διὰ τὶ νὰ μηδὲν εἴπω· „Μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης ἀπέρχεσθε καλῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὁπόθεν βούλεσθε· ἐγὼ δὲ πάλιν θέλω διέρχεσθαι διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ μεθ' ὑμῶν πολύν τινα χρόνον διηρχόμην καὶ καλὴν αὐτὴν καὶ παρ' ὑμῶν καὶ τῶν προγόνων μου μαρτυρουμένην καὶ διερχομένην".

4. Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον τὸ „ὡς μὴ ὤφελεν", ἤθελα γὰρ νὰ εἶχε γενεῖν καλῶς ἑνώσει τῶν ἐκκλησιῶν καὶ νά με ἔλιπεν ὁ εἷς τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἦν καὶ αὕτη ἡ τῆς συνόδου δουλεία αἰτία μία καὶ πρώτη καὶ μεγάλη εἰς τὸ νὰ γένηται ἡ κατὰ τῆς Πόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν ἡ πολιορκία καὶ ἡ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν.

5. Καὶ ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς, τὴν αὐτοαλήθειαν προβαλομένου μου μάρτυρα. Εἶπεν ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα κὺρ Ἰωάννην, μόνος πρὸς μόνον, ἱσταμένου καὶ ἐμοῦ μόνου ἔμπροσθεν αὐτῶν, ἐμπεσόντος λόγου περὶ τῆς συνόδου· „Υἱέ μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσης τῆς καρδίας δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι πολλὰ τοὺς φοβεῖ, μὴ συμφωνήσωμεν καὶ ἑνωθῶμεν μὲ τοὺς Φράγκους· ἔχουν το γάρ, ὅτι, ἂν τοῦτο γένηται, θέλει γενεῖν μέγα τι κακὸν εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν τῆς Δύσεως Χριστιανῶν δι' ἡμᾶς.

6. Λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου, μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ἀνακάτωνε, καὶ μάλισθ' ὅταν ἔχῃς χρείαν τινα φοβῆσαι τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ νὰ ποιήσῃς, αὐτήν, μηδὲν ἐπιχειρισθῇς αὐτό, διότι οὐδὲν βλέπω τοὺς ἡμετέρους, ὅτι εἰσὶν ἁρμόδιοι πρὸς τὸ εὑρεῖν τινα τρόπον ἑνώσεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, ἀλλ' ὅτι νὰ τοὺς ἐπιστρέψουν εἰς τὸ νὰ ἔσμεν ὡς ἀρχῆθεν. Τούτου δὲ ἀδύνατον ὄντος σχεδόν, φοβοῦμαι μὴ καὶ χεῖρον σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεσκεπάσθημεν εἰς τοὺς ἀσεβεῖς".

7. Τοῦ δὲ βασιλέως, ὡς ἔδοξε, μὴ δεξαμένου τὸν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτου, μηδὲν εἰπών, ἀναστὰς ἀπῆλθε. Καὶ μικρὸν σύννους γεγονὼς ὁ μακαρίτης καὶ ἀοίδιμος πατὴρ αὐτοῦ, ἐμβλέψας πρὸς ἐμὲ ὁρίζει· „Ὁ βασιλεὺς ὁ υἱός μου ἔνι μὲν ἁρμοδίως βασιλεῖ, οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ. Βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλα καὶ τοιαῦτα, οἷα οἱ καιροὶ ἔχρῃζον τῆς

1—2 καὶ γὰρ OT : *om.* V ‖ 2 ἀπέρχῃ OT : ἀπέρχεται V ‖ 3 γνωστὴ *bis* O ‖ 5 μηδὲν OT : μὴν V ‖ 7 ἣν OT : ἧς V ‖ 9 καὶ διερχομένην TV : *om.* O ‖ 10 τὸ TV : *om.* O ‖ 11 γενεῖν OTV : γενῆν f | καλῶς OTVD καλὴ C | ἑνώσι O : ἕνωσις V | ἔλιπεν OTVD : ἔλειπεν C ‖ 12 τὸ OTV : τί; f | ἡ τῆς συνόδου TV : ἡ σύνοδος O ‖ 16 προβαλομένου O : προβαλλομένου TV ‖ 17 μάρτυρα V : μαρτρ OT : μαρτυρίαν. f ‖ 20 δὴ O : αὐτῶν δὴ V : δὴ τῶν αὐτῶν CD ‖ 21—22 ἔχουν το] ἔχουντο OVD : ἠχοῦντο C: ἠγοῦντο ‖ 22 γενεῖν OV: γενῆν f ‖ 25 μάλισθ' O: μαλιστα TV ‖ 26 ἐπιχειρισθῇς CD: ἐπιχειρισθεὶς OT : ἐπιχειριθῇς V | ἡμετέρους OTVC : ἡμέρους D ‖ 29 ἀδύνατον OTV : ἀδυνάτου f ‖ : ἐμὲ TVC : μὲ O : αὐτοῦ D ‖ 34 ἁρμοδίως βασιλεῖ OT : ἁρμόδιος βασιλεὺς V ‖ 35 τῆς OTV : ἐπὶ τῆς f.

„vino și pe calea aceasta, pe care am descoperit-o. Căci deși aceasta pe care pleci este bună și veche și ne este bine cunoscută din vechime și umblată împreună cu voi, ci și aceasta pe care am descoperit-o acum este bună". Iar eu de la unii să aud că este bună, de la alții însă că nu e bună, de ce să nu spun: „Mergeți cu bine, în pace și dragoste, la Sfînta Sofia, ori pe unde voiți! Eu însă voiesc să merg tot pe drumul pe care, mult timp împreună și cu voi am mers, bun și acela și recunoscut și umblat și de voi și de străbunii mei".

4. Așadar, nu din cauza aceasta am rostit cuvintele „cum nu trebuia", căci aș fi dorit să fi ieșit bine cu unirea bisericilor și să nu-mi fi lipsit unul din ochii mei, ci le-am rostit de aceea, pentru că și această preocupare cu sinodul a fost una și cea dintîi și mare pricină ca să se facă năvala păgînilor asupra Constantinopolului și pe urmă împresurarea și robirea și nenorocirea noastră fără de margini.

5. Și ascultați cuvinte adevărate, eu punînd însuși adevărul drept martor. Răposatul împărat a grăit către feciorul său, împăratul chir Ioan, unul singur către unul singur, stînd și eu singur în fața lor, venind vorba despre sinod: „Fătul meu, știm bine și cu adevărat, din adîncul inimii păgînilor, că pe ei mult îi sperie să ne înțelegem și să ne unim cu frîncii! Căci o socotesc că, dacă aceasta s-ar face, va veni de dragul nostru din partea creștinilor din Apus o mare nenorocire asupra lor.

6. Prin urmare, preocupă-te de chestiunea sinodului și frămînt-o mereu și mai ales, cînd ai vreo nevoie, să-i sperii pe păgîni; să faci însă ca să aibă loc, aceasta să nu o încerci nicidecum, deoarece nu-i văd pe ai noștri că sînt dispuși ca să găsească vreo modalitate de unire și de pace și de înțelegere, ci ca să-i întoarcă și să fim ca în timpurile de demult. Dar aceasta fiind aproape o imposibilitate, teamă îmi este să nu se facă shismă și mai rea! Și iată că ne-am dat de gol în ochii păgînilor".

7. Împăratului însă, pe cît s-a văzut, nu i-a plăcut vorba tatălui său și, sculîndu-se fără să spună nimic, a plecat. Și întru fericire răposatul în veci neuitatul tătăl său a rămas puțin pe gînduri și, întorcîndu-și ochii către mine, spune: „Feciorul meu împăratul este, ce-i drept, bun de împărat, dar nu pentru timpurile de acum. Căci are vederi mari și gînduri

εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν· ἅμη σήμερον, ὡσὰν παρακολουθοῦσιν εἰς ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ βασιλέα θέλει ἡ ἡμῶν ἀρχή, ἀλλ' οἰκονόμον· καὶ φοβοῦμαι, μήποτε ἐκ τῶν ἐνθυμημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμὸς τοῦ ὀσπιτίου τούτου. Προεῖδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτοῦ καὶ τὰ ἐδόξαζε κατορθῶσαι μὲ τὸν Μουσταφᾶν, καὶ εἶδον καὶ τὰ τέλη τῶν κατορθωμάτων, εἰς τι κίνδυνον μᾶς ἔφερον".

8. Ἕτερον βεβαιοῦν τὴν ποτε βουλὴν τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς αὐτοῦ. Ὡς ἐστάθη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστάλη εἰς τὸν ἀμηρᾶν ἀποκρισίαρης Ἀνδρόνικος ὁ Ἴαγρος, δηλῶσαι τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν. Κἀκεῖνος ἀπελογήσατο, ὅτι „οὐδέν μοι φαίνεται καλὸν νὰ ὑπάγῃ νὰ κοπιάσῃ τοσοῦτον καὶ νὰ ἐξοδιάσῃ καὶ τὶ νὰ κερδίσῃ; Ἰδοὺ ἐγώ, καὶ ἐὰν ἔχῃ χρείαν καὶ ἄσπρων δι' ἔξοδον καὶ εἰσόδημα καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἕτοιμός εἰμι νὰ τὸν θεραπεύσω". Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλή, πότερον νὰ γένηται τὸ τοῦ ἀμηρᾶ, ἢ νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὴν σύνοδον. Καὶ ἐγένετο, ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλεὺς ἢ μᾶλλον ἡ κακὴ τύχη.

9. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου, ἐβουλεύσατο ὁ ἀμηρᾶς, ὅτι νὰ ποιήσῃ μάχην τὴν Πόλιν καὶ νὰ πέμψῃ φωσάτον κατ' αὐτῆς· οὐ τοσοῦτον, ὅτι νὰ ἐπάρῃ αὐτήν, ὅσον ἵνα ποιήσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπιστρέψῃ.

10. Καὶ τοῦτο ἐβεβαιώθη καὶ ἐστάθη παρὰ πάντων τῶν αὐτοῦ ἄνευ μόνου τοῦ Χαλὶλ πασία, ὅστις ἀντέστη λέγων, ὅτι „μᾶλλον μὲν οὖν αἴτιον θέλει εἶσθεν, ἐὰν ποιήσῃς μάχην τὴν Πόλιν, ἵνα ὁ βασιλεὺς εἴπῃ τοὺς Φράγκους ἀπὸ ἀνάγκης, ὅτι „ὅπερ λέγετε, στέργω το". Καὶ ἰδοὺ ἐγένετο, ὅπερ φοβούμεθα· ἀμὴ ἄφες το καὶ ἴδε τὸ τὶ θέλει πράξειν. Καὶ εἰ μὲν ὁμονοήσουν, σὺ ἀγάπην ἔχεις μετ' ἐκείνους καὶ ὅρκους· εἰς τὸ ἔμπροσθεν πάλιν, ὡς ἂν βλέπῃς, θέλεις πράττειν. Εἰ δὲ μᾶλλον οὐδὲν ὁμονοήσουν, τότε μᾶλλον ἐξέβη ὁ λογισμὸς καὶ μὲ πλέον θάῤῥος ποίησον τὸ θέλεις". Καὶ αὕτη ἡ βουλὴ τὸν μὲν ἀμηρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν.

11. Πρὸ δὲ τοῦ Χαλὶλ πασία τὴν βουλὴν δόντος τοῦ καιροῦ μαθεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν ἄλλων, ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἄρχοντες ἐξώρθωσαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν. Καὶ λογισμὸς καὶ τρικυμία τοῖς ἐν τῇ Πόλει περιέπεσεν ὅτι πλείστη, ἕως οὗ πάλιν ἐμάθομεν τὴν ἰσχύσασαν βουλὴν τοῦ Χαλὶλ πασία.

---

3 ἐνθυμημάτων OTV : ἐπιθυμημάτων f || 5 μὲ OT : μετὰ V || 8 ἐστάθη OT : ἐστάλθη V || 11—12 κερδίσῃ OT : κερδήσῃ V || 12 ἄσπρων V : ἀσπρῶν OT || 14—15 ἢ νὰ OTVC : ἵνα D || 18 *et* 23 τὴν πόλιν OT : τῇ πόλει V || 19 πέμψῃ OT : πέμψῃ καὶ V || 22 *et* 30 Χαλὶλ πασία], Χαλὶ πασία OT : Χαλιμπασσία VD : Χαλιμπασσὰ C || 22 ἀντέστη OTV : ἀνέστη f || 23 εἶσθεν V : ἤετεν OT : ἦσθεν f || 24 ὅπερ TV : ἄπερ O | λέγετε V : λέγεται OT | τὸ OTV : τὰ f || 25 φοβούμεθα OTV : ἐφοβούμεθα f | θέλει OT : θέλουν V || 26 ὁμονοήσουν OT : ὁμονοήσωσιν V | ἐκείνους OT : ἐκεινου V | ἐκείνων f || 27 ἔμπροσθεν OT : παρέκῃ V | ὡς ἂν βλέπῃς, θέλῃς πράττειν OT : ὡς ἴδῃς, οὕτω καὶ πράξεις V | οὐδὲν OT : οὐχ V || 28 ἐξέβη] ἐξέβην OT : ἐξέρχεται V || 28—29 θάρος ποίησον τὸ θέλεις OT : θάρσος θέλεις ποιήσειν ὃ θέλεις V || 30 Πρὸ OT : περὶ V || 31 ἡμᾶς OT : ἡμᾶς μέλλει V | τὴν OT : τῶν V | ὁ δεσπότης V : δεσπότης O. || 32 πρὸς V : *om.* O || 33 περιέπεσεν ὅτι OT : περιέπεσε V || 34 ἐμάθωμεν OT : μάθωμεν V | Χαλὶλ πασία] Χαλὶ πασία OT : Χαλιμπασσία VD : Χαλιμπασσὰ C.

mărețe de așa fel, cum le cereau timpurile bune din vremea străbunilor noștri, dar astăzi, cum se desfășoară evenimentele în fața noastră, nu împărat cere statul nostru, ci un bun gospodar! Și teamă îmi este ca din planurile și încercările lui să nu se întîmple odată prăbușirea casei acesteia. Căci am prevăzut gîndurile lui cu Mustafa și ce credea că o să izbîndească și am văzut și rezultatele izbîndirilor, în ce primejdie ne-a băgat".

8. Alt fapt care adeverește sfatul de odinioară al în veci neuitatului său părinte! Cînd a fost să plece la sinod, a fost trimis în solie la sultan Andronic Iagros, ca să-i aducă la cunoștință aceasta ca unui, chipurile, prieten și frate[1]. Și acela a întîmpinat că „mie nu mi se pare de loc bine să meargă și să se ostenească atîta și să cheltuiască, și ce să cîștige?! Iată că eu, de are nevoie de bani de cheltuială sau de venituri sau de altceva spre binele lui, eu sînt gata să-i fac pe plac". Și s-a făcut multă vorbă și sfat dacă să facă precum a spus sultanul sau să plece la sinod. Și s-a făcut ce voia împăratul sau mai degrabă ursita cea rea.

9. Așadar, pornind împăratul din capitală și plecînd, sultanul a ținut sfat să ridice război asupra Constantinopolului și să trimită oaste contra lui, nu așa de mult pentru ca să o ia, cît să-l facă pe împăratul să se întoarcă din drum.

10. Și în sensul acesta au grăit și au stăruit toți ai lui, afară de singur Chalil-pașa, care s-a împotrivit, spunînd că, dacă ridici război asupra Constantinopolului, o să fie mai degrabă motiv ca împăratul, împins de nevoie, să spună frîncilor că „primesc tot ce spuneți!" Și iată că s-a întîmplat de ce ne temem! Dar părăsește acest plan și așteaptă ce are să facă. Și dacă se vor înțelege, tu ai cu ei tratat de pace legat cu jurămînt; apoi în viitor o să faci, după cum o să vezi. Iar dacă mai degrabă nu se vor înțelege, atunci mai mult a ieșit pe gîndul nostru și cu mai multă încredere fă ce voiești". Și acest sfat l-a oprit pe sultan de la intenția sa.

11. Dar înainte de ce să fi avut prilej ca noi să știm sfatul ce l-a dat Chalil-pașa, ci pe acela al altora, domnul meu despotul și marii demnitari l-au pornit pe Paleolog Toma și l-au trimis la împărat. Și valuri de gînduri și mare grijă a căzut asupra constantinopolitanilor, pînă ce am aflat că sfatul lui Chalil-pașa a ieșit mai tare.

[1] Vezi mai sus, pag. 41 nota 1.

12. Καὶ ἰδοὺ ἐκμαρτυρία τοῦ „ὡς μὴ ὤφελε γενέσθαι τὴν σύνοδον". Ἀφίημι γὰρ τὰ ἄλλά, ἃ παρηκολούθησαν ἀπὸ τούτου.

XXIV, 1. Τοῦ δὲ αὐτοῦ μς-ου ἔτους τῇ κς-η τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς εὐλογήθην ἐγὼ Ἑλένην, τὴν θυγατέραν τοῦ ἐπὶ κανικλείου Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Τζαμπλάκωνος.

2. Καὶ Μαΐῳ α-η τοῦ μζ-ου ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ υἱὸς Ἰωάννης, ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, ὁ καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς στεφαώσας.

3. Καὶ Δεκεμβρίῳ ιζ-η τοῦ μη-ου ἔτους ἀπέθανεν ἡ δέσποινα κυρὰ Μαρία ἡ ἀπὸ Τραπεζοῦντας· καὶ τῇ α-η Ἰαννουρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἡ δέσποινα Εὐγενία, ἡ τοῦ Γατελιούζη θυγάτηρ· αἳ καὶ ἐτάφησαν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, καὶ σφοδροῦ εἴ πέρ ποτε χειμῶνος τότε γενομένου. Καὶ τῇ ιζ-η τοῦ αὐτοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἀπέθανεν ἡ βασίλισσα κυρὰ Ζωὴ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῆς Κυραμάρθας μονῇ.

4. Καὶ τὸν Φευρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέστρεψαν εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τῆς συνόδου ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ ἀπελθόντες πάντες ἄλλοι, τοῦ πατριάρχου καὶ μόνον καὶ τοῦ καλοῦ καγαθοῦ Σάρδεων κἀμοὶ πλεῖστα φίλων ἐκεῖσε τελευτησάντων, τουτου μὲν εἰς Φεῤῥαρίαν, τοῦ δὲ πατριάρχου ἐν Φλωρεντίᾳ ὕστερον.

5. Καὶ τῇ κζ-η Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ λαμπρᾷ κυριακῇ ἐγεννήθη μοι ὁ δεύτερος υἱὸς Ἀλέξιος, ὃς καὶ ἐπέζησεν ἡμέρας καὶ μόνον λ'.

6. Καὶ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἐγεγόνει καὶ πατριάρχης ὁ πρότερον Κυζίκου κὺρ Μητροφάνης.

7. Καὶ τῇ ς-η Δεκεμβρίου τοῦ μθ-ου ἔτους ὁρισθεὶς ἀπῆλθον εἰς τὴν νῆσον Λέσβον καὶ κατέστησα τὸ συμπενθέριον καὶ ἐποίησα καὶ μνηστείαν γάμου μετὰ κυρᾶς Αἰκατερίνης τῆς θυγατρὸς αὐθεντὸς τῆς Μιτυλήνης καὶ τῶν ἑξῆς κυροῦ Ντωρῆ Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούζη.

8. Καὶ τῇ ις-η Ἀπριλλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ λαμπρᾷ πάλιν κυριακῇ ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ ἡ Θάμαρ, ἣν ἀνεδέξατο καὶ αὐτὴν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος.

---

2 Ἀφίημ — τούτου OT : *om.* V ‖ 3 *mg.* 1438 V : *om.* OT | *mg. int*. κεφ. κζ, VD : *om.* OTC | αὐτοῦ OT : *om.* V ‖ 4 θυγατέραν OT : θυγατέρα VD ‖ 5 Τζαμπλάκωνος OTV: Ζαμπλάκωνος CD ‖ 6 *mg.* υλθ OT : 1439 V | *mg. int.* κη' VD : *om.* OTC | Μαΐῳ OTV: Μαΐου f | ὁ V: *om.* OT ‖ 7 ὁ βασιλεὺς V : βασιλεὺς OT | ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ αὐθέντης μου V ‖ 8 προτοῦ OT : ποτὲ V ‖ 9 *mg.* υμ' T : τμ' O : 1440 V : *mg. int.* κεφ. κθ' VD : *om.* OTC | δέσποινα OT: *om.* V ‖ 10 Τραπεζοῦντας OTV | Ἰαννουαρίου OT : Ἰουνίου V ‖ 11 Εὐγενεία OTV Γατελιούζ OT : Κατελιούτζη V : Κατελλιούτζη CD ‖ 12 μονῇ τοῦ Παντοκράτορος V | εἴ πὲρ ποτε OT : ὑπέρ ποτε V ‖ 13 Ἰαννουαρίου OT : *om.* V ‖ 14 κυραμάρθας V : κυρᾶς Μάρθας OT ‖ 15 ἐπανέστρεψαν OT : ὑπέστρεψαν V ‖ 17 πάντες ἄλλοι T : ἄλλοι πάντες V : ἄλλοι O | *mg. add.* Διονύσιος Σάρδεων V (*alt. man*) ‖ 18 εἰς TV : εἰς τὴν O ‖ 19 *post* πατριάρχου *add.* κυροῦ Ἰωσὴφ V : *om.* OT ‖ 22 τὸ ἔαρ O : τῷ ἔαρι V ‖ 24 *mg.* υμα' O : 1441 V | *mg. int.* κεφ. λ' VD : *om.* OC | ὁρισθεὶς OT : προσταχθεὶς V ‖ 25 τὸ συμπενθέριον T : τὸ συμπεθέριον O : τὴν συμπεθερίαν V ‖ 26 μετὰ OΓ : ἀναμεταξὺ V | αὐθεντὸς OT : τοῦ αὐθέντου V ‖ 27 *post.* ἑξῆς *add.* καὶ V : *om.* OT. | Ντωρῆ OT : Ντορῆ V : Νοταρᾶ f | Γατελιούζη OT : Κατελιούτζη V ‖ 29 ἣν—30 Κωνσταντῖνος V : *om.* OT.

12. Iată dovada de adevărul cuvintelor „cum că sinodul nu trebuia să aibă loc". Căci alte urmări rezultate din acest fapt le trec cu vederea.

Felurite însemnări

1438 XXIV, 1. Iar în același an 46[1], la 26 ale lunii ianuarie, eu m-am cununat cu Elena, fata secretarului împărătesc Alexie Paleologul Ţamplacon.

1439 2. Şi la 1 mai din anul 47[2] mi s-a născut fiul meu Ioan, pe care și împăratul, oblăduitorul meu chir Constantin, l-a ţinut la sfîntul botez, el care înainte de aceasta ne și cununase.

1439 3. Şi la 17 decembrie din anul 48[3] a murit împărăteasa doamna
1440 Maria, cea din Trapezunt; şi la 1 ianuarie din acelaşi an a murit împărăteasa doamna Eughenia, fata lui Gateliuzi; acestea au fost înmormîntate în mănăstirea Atotţiitorului, fiind atuncea o iarnă grea ca niciodată. Şi la 17 ale aceleiaşi luni ianuarie a murit doamna Zoe vasilisa și a fost înmormîntată în mănăstirea Chiramarta.

4. Şi în februarie din acelaşi an s-au întors în Constantinopol de la sinod împăratul și despotul și toţi ceilalţi care au fost plecaţi, numai patriarhul și bunul și vrednicul arhiereu al Sardelor, prieteni buni ai mei, au murit acolo, acesta la Ferrara, iar patriarhul mai pe urmă, în Florenţa.

1440 5. Şi la 27 martie din acelaşi an, în duminica luminată, mi s-a născut cel de-al doilea fiu, Alexie, care mi-a trăit numai 30 de zile.

6. Şi primăvara în acelaşi an a fost ales patriarh chir Mitrofan, arhiereu mai înainte al Cizicului.

1440 7. Şi la 6 decembrie anul 49[4], din poruncă am plecat în insula Lesbos și am pus la cale cuscrenia și am încheiat și logodna de nuntă cu domniţa Ecaterina, fiica domnitorului Mitilenei şi al celorlalte, chir Dori Paleologul Gateliuzi.

1441 8. Şi la 16 aprilie din acelaşi an, tot în duminica luminată, mi s-a născut fiica Tamar, pe care domnitorul meu despotul chir Constantin a ţinut-o şi pe dînsa la sfîntul botez.

10 ianuarie OT: iunie V.
pe marg. Dionisiu al Sardelor V (altă mînă?). 29 pe care — botez V: *om.* OT.

[1] 6946.
[2] 6947.
[3] 6948.
[4] 6949 (1 septembrie 1440 — 31 august 1441).

9. Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ λαβὼν τὴν αὐτοῦ θυγατέραν Ἀσανῖναν τὴν Θεοδώραν Παῦλος ὁ Ἀσανης ἔφυγεν ἀπὸ τῆς Πόλεως καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μεσέμβριαν καὶ δέδωκεν αὐτὴν εἰς νόμιμον γυναῖκα τῷ δεσπότῃ κὺρ Δημητρίῳ.

10. Καὶ τῇ κζ-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μιτυλήνην μετὰ κατέργων βασιλικῶν καὶ εὐλογήθη ὁ αὐθέντης μου δηλονότι τὴν ῥηθεῖσαν κυρὰν Αἰκατερῖναν Γατελιούζέναν, καπετανίου ὄντος εἰς τὰ κάτεργα τοῦ μετὰ ταῦτα γεγονότος μεγάλου δουκὸς Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ.

11. Καὶ τὸν Σεπτέβριον μῆνα τοῦ ν-ου ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα τὴν βασίλισσαν καὶ γυνὴν αὐτοῦ ὁ αὐθέντης μου δηλονότι, ἤλθομεν εἰς τὸν Μορέαν μὲ τὰ αὐτὰ κάτεργα καὶ τῆς Μιτυλήνης ἑτέρου ἑνός.

XXV, 1. Καὶ τῇ κ-ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὁρισθεὶς διέβην ἐγὼ εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὸν βασιλέα ἀποκρισιάρης, ἔχοντος μου καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι, ἐὰν ἐνδώσῃ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεύς, νὰ ἀπέλθω εἰς τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον ἄνω εἰς τὴν Μεσέμβριαν καὶ δώσω πρὸς ἐκεῖνον ἅπαντα τὸν τόπον, ὃν ὁ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν εἶχεν, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐλθὼν εἰς τὴν Πόλιν ἔχῃ τὴν Σηλύβριαν καὶ τὸν πρώην τόπον αὐτοῦ Μεσέμβριαν καὶ τὰ ἄλλα ἕως τῶν Δέρκων, καὶ εἰς ἐλπίδαν εἶναι τῆς βασιλείας, ὡς ἠγάπα ὁ βασιλεύς, ἐκεῖσε εὑρισκόμενον. Ὁ δὴ καλῶς ἀποδεξάμενος ὁ βασιλεύς, τὸν Ἰαννουάριον μῆνα εἰς τὴν Μεσέμβριαν πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον ἀπῆλθον. Ἐκεῖνος δὲ ἐνεργῶν τὰ κατὰ τῆς πόλεως, ἢ μᾶλλον τὰ κατ' ἐκείνου, ἀπέπεμψέ με ἄπρακτον.

2. Ἐν ᾧ μηνὶ καὶ ἀποπληξίᾳ δεινῇ περιπεσὼν Παῦλος ὁ Ἀσάνης ἐναπέψυξεν.

3. Ἐμοῦ δ' ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν πόλιν καὶ προσμένοντος ὁρισμῷ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι εἰς τὸν αὐθέντην μου, τῇ κγ-ῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπηλάλησε μετὰ Τουρκῶν καὶ ἀπέκλεισε καὶ ἔφθειρε τὰ τῆς πόλεως ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος. Ἐν ᾧ δὴ μηνὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐγεννήθη αὐτῷ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ.

4. Καὶ τὸν Ἰούλιον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐρχομένου τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως καὶ διὰ τῆς Μιτυλήνης διελθόντος καὶ λαβόντος καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα τὴν βασίλισσαν, εἰς τὴν Λῆμνον ἦλθε· καὶ εὑρεθέντος ἐκεῖσε ἐπολεμήθη εἰς τὸν Κότζηνον ἡμέρας πολλὰς ὑπὸ τοῦ στόλου παντὸς τῶν Τουρκῶν. Ἀπελθόντος δ' ἀπράκτου τοῦ στόλου βοηθείᾳ θεοῦ, ἡ βασίλισσα ἀπὸ

---

1 αὐτοῦ — 2 Θεοδώραν OT : θυγατέρα αὐτοῦ V ‖ 2 ἦλθεν OT : ἀπῆλθεν V ‖ 3 Μεσέμβρειαν OTV *passim* ‖ 7 Γατ λιούτζεναν OTV. | καπετανίου OT : καπετάνου V ‖ 10 *mg.* υμβ' OT : 1442 V | *mg. int.* κεφ. λα' VD : *om.* OTC | Σεπτέβριον OT : Σεπτέμβριον V ‖ 12 μετὰ αὐτὰ TV : μετ' αὐτὰ O | μετὰ τῶν αὐτῶν κατέργων f ‖ 13 ἑτέρου OTVD : ἕτερα C ‖ 16 ἐνδώσῃ OV : δωσῃ T ‖ 18 εἶχεν εἰς τὸν Μορέαν V ‖ 20 τῶν Δέρκων f : τὴν Δέρκους OV | *post* Δέρκων *add.* διὰ τὸ f AB | ἐλπίδαν OT : ἐλπίδα V ‖ 24 με f : μοι OTV ‖ 29 ἐπιλάλησε OTV : ἐπελαλησε f ‖ 32 αὐθεντὸς OT : αὐθέντου V ‖ 34 καὶ αὐτοῦ γυναῖκα OT : τὴν γυναῖκα αὐτοῦ V.

9. Şi în aceeaşi zi Paul Asan a fugit cu fiica sa Asanina Teodora din Constantinopol şi a venit la Mesemvria şi a dat-o de femeie legiuită despotului chir Dimitrie.

10. Şi la 27 a lunii iulie din acelaşi an, domnitorul meu a plecat anume la Mitilene în corăbii de război împărăteşti şi s-a cununat cu amintita domniţă Ecaterina Gateliuzena, căpitan al corăbiilor fiind Luca Notara, care mai pe urmă a ajuns mare duce.

1441 11. Şi în luna septembrie din anul 50[1] domnitorul meu, lăsînd acolo la părintele ei pe soţia sa, vasilisa, amîndoi am venit în Moreea cu aceleaşi corăbii şi cu încă una din Mitilene.

XXV, 1. Şi la 20 octombrie din acelaşi an, eu am plecat din poruncă în solie la sultan şi la împărat; şi aveam şi o însărcinare de taină, că, dacă împăratul are să îngăduie aceasta, să mă duc la despotul chir Dimitrie în sus la Mesemvria şi să-i dau lui toată ţara pe care domnul meu o avea în Moreea, iar el venind iarăşi în Constantinopol să aibă Sili[m]vria şi ţara sa de mai înainte, Mesemvria şi celelalte pînă la Derca; şi aflîndu-se acolo, să aibă nădejde să fie urmaş la domnie, cum
1442 dorea împăratul. Împăratul, aprobînd aceasta, am plecat în luna ianuarie la despotul chir Dimitrie în Mesemvria. Acela însă, uneltind contra capitalei sau, mai bine spus, contra lui însuşi, m-a lăsat să plec fără nici o ispravă.

2. În luna aceasta, Paul Asan, lovit de o grea dambla, şi-a dat sufletul.

3. Iar eu, întorcîndu-mă în capitală, în timp ce aşteptam, din porunca împăratului, să mă întorc la domnul meu, la 23 ale lunii aprilie din acelaşi an despotul chir Dimitrie a năvălit cu turcii şi a blocat capitala şi strica împrejurimile. În această lună şi zi i s-a născut şi fiică-sa.

4. Şi în luna iulie din acelaşi an, domnul meu despotul chir Constantin, în drum într-ajutorul capitalei, trecînd prin Mitilene, a luat pe femeia sa vasilisa şi a sosit la Lemnos; şi, aflîndu-se acolo, a fost împresurat cu război în Coţinos multe zile de întreaga flotă a turcilor. Cu ajutorul lui Dumnezeu flota a plecat fără nici o ispravă, dar vasilisa îmbolnăvindu-se de această împrejurare, a lepădat şi a murit în

1 Asanina Teodora OT: *om.* V.

[1] 6950 (1 septembrie 1441 — 31 august 1442).

τῆς περιστάσεως ἀσθενήσασα καὶ ἐκτρωθεῖσα τὸν Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλεόκαστρον τοῦ αὐτοῦ νησίου τῆς Λήμνου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

5. Καὶ τῇ ιδ-ῃ τοῦ Σεπτεβρίου μηνός τοῦ να-ου ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ ἕτερος υἱὸς Ἀλέξιος.

6. Καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν ὁ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος· καὶ τῇ α-ῃ Μαρτίου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν βασιλέα τὴν Σηλύβριαν καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ ἐκεῖσε εἰς κεφαλήν, ἵνα καὶ ἀπὸ τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δεδωκότα βασιλέα προστάξας φυλάττω.

7. Καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν Φραγκόπουλος ὁ πρωτοστράτωρ· καὶ ὁρισθεὶς κἀγὼ ἀπὸ τὴν Σηλύβριαν εἰς τὴν Πόλιν ἦλθον. Καὶ συμφωνίαι γεγόνασιν, ὅτι ὁ μὲν δεσπότης καὶ αὐθέντης μου εἰς τὸν Μορέαν ἀπέλθῃ καὶ τὸν τόπον πάντα τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου λάβῃ, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔλθῃ καὶ τὴν Σηλύβριαν λάβῃ· ἃ δὴ καὶ ἐγένετο.

XXVI, 1. Καὶ τῇ ι-ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ νβ-ου ἔτους μετὰ καραβίου ἐξελθόντος ἀπὸ τῆς Πόλεως τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου καὶ ἀπελθόντος εἰς τὸν Μορέαν, καὶ πάλιν μετ' αὐτοῦ δὴ τοῦ καραβίου ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος τὸν Δεκέμβριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὴν Πόλιν ἀπέσωσε. Καὶ τὸν Μάρτιον παρέδωκα ἐγὼ πρὸς αὐτὸν τὴν Σηλύβριαν.

2. Καὶ ἐμβάντος μου εἰς καράβιον τοῦ ἀπὸ τὴν Κρήτην Ὑαλινᾶ Ἀντωνίου εἰς τὴν τοῦ Εὐρίπου Κάρυστον ἐπάφηκέ με. Καὶ τῇ γ-ῃ τοῦ Ἰουνίου διὰ τῆς στερεᾶς ὁδοῦ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἔφθασα, πολλὰ τοῦ δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου ζητοῦντός με καὶ παροτρύνοντος, ἵνα καὶ τὴν Σηλύβριαν ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὑρίσκωμαι.

3. Διερχόμενος δὲ εὗρον καὶ τὸ Ἑξαμίλιον κτισθὲν παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου τῷ παρελθόντι καιρῷ τοῦ ἔαρος.

4. Φθάσαντός μου οὖν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, μετά τινας ἡμέρας ὀλίγας, τοῦ καρδιναλίου καὶ βιτζεκαντζελλαρίου καὶ λεγάτου καθολικοῦ τοῦ πάπα ἀπερχομένου μετὰ πολλῶν κατέργων εἰς τὴν Πόλιν διὰ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ ῥηγὸς τῆς Οὐγγαρίας ἐξέλευσιν, ἐστάλην καὶ ἐγὼ πάλιν ἀποκρισιάρης πρός τε τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν καὶ αὐ-

2 ἔτους — αὐτοῦ *om.* C ‖ 4 *mg.* υμγ' OT : 1443 VD : *om.* C | *mg. int.* κεφ. λβ' VD : *om.* OTC | Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V ‖ 8 *et.* 12 Σηλυβρίαν OT : Σηλυμβρείαν V | 8 κεφαλὴν OTC : κεφαλικὸν f *corr.*=ὴν VD ‖ 11 Ἰούνιον O : Ἰούνιο μῆνα V : Ἰούλιον f ‖ 11—12 Φραγκόπουλος OV : Φραγγόπουλος T | 12 ὁ OT : *om.* V ‖ 16 ἃ OTVD : ὃ C ‖ 17 *mg.* υμδ' OT : 1444 V | *mg. int.* κεφ. λγ' VD : *om.* OTC | Ὀκτωβρίου OT : Ὀκτωμβρίου V ‖ 18, 28—29 αὐθεντός OT : αὐθέντου V ‖ 21 πρὸς OT : *om.* V ‖ 21—22, 27 Σηλυβρίαν OTV : Σηλυμβρίαν CD ‖ 23 τὴν Κρήτην OT : τῆς Κρήτης V ‖ 24 τοῦ Εὐρίππου OT : Εὐρίππου VD : Εὔριππον C | Κάρυστον OT : Κάρυστρον V | με f : μοι OTV ‖ 25, 30 Μυζηθρὰν OT : Μυ (ιVC) ζυθρᾶν V ‖ 26 με OT : μοι V ‖ 29—30 αὐθεντός O : αὐθέντι T : αὐθέντου V ‖ 29 καὶ OT : τοῦ V ‖ 31 βιτζεκαντζελαρίου OT : βιτζουκαγγελλαρίου V ‖ 33 Οὐγγαρίας OT : Οὐγκαρίας V.

august în acelaşi an la Paleocastron în aceeaşi insulă Lemnos unde a şi fost înmormîntată.

1442 5. Şi la 14 ale lunii septembrie din anul 51[1] mi s-a născut celălalt fiu, Alexie.

6. Şi în noiembrie acelaşi an a venit la Constantinopol despotul
1443 domnitorul meu chir Constantin; şi la 1 martie a primit de la împăratul Sili[m]vria şi m-a trimis pe mine acolo guvernator cu porunca să o păzesc şi dinspre partea sultanului şi a despotului Dimitrie şi chiar a împăratului care a dat-o.

7. Şi în iunie din acelaşi an a venit la Constantinopol protostratorul Frangopol; şi, din poruncă, am venit şi eu de la Sili[m]vria în Constantinopol. Şi s-a căzut de acord, despotul domnul meu să meargă în Moreea şi să primească toată ţara despotului chir Teodor, iar acela să vină în capitală şi să primească Sili[m]vria; ceea ce s-a şi făcut.

1443 XXVI, 1. Şi la 10 octombrie din anul 52[2] domnul meu despotul a pornit din Constantinopol cu o corabie şi a plecat în Moreea; şi tot cu aceeaşi corabie despotul chir Teodor a sosit cu bine la Constantinopol în luna decembrie din acelaşi an. Şi în martie eu i-am predat Sili[m]vria.

2. Şi îmbarcîndu-mă în corabia lui Hialina Antoniu din Creta,
1444 m-a lăsat la Caristos în Eurip. Şi la 3 iunie, făcînd drumul pe uscat, am ajuns la Mistra, deşi despotul chir Teodor îmi cerea mult şi mă îndemna să păstrez Sili[m]vria şi să fiu printre cei dintîi supuşi ai lui.

1444 3. În trecere, am aflat Hexamilion[3] închis din primăvara trecută cu zid de către domnul meu despotul.

Expediţia de la Varna

4. Ajuns deci la Mistra, deoarece cardinalul vicecancelar şi reprezentant general al papei pleca la Constantinopol cu multe corăbii de război pentru expediţia regelui Ungariei contra păgînilor, după cîteva zile puţine am fost iarăşi trimis şi eu sol, şi la împăratul şi la sultanul

[1] 6951 (1 septembrie 1442 — 31 august 1443).
[2] 6952 (1 septembrie 1443 — 31 august 1444).
[3] Vezi IV, 1 şi XII, 1.

τὸν δὴ τὸν ῥῆγαν, ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸν λεγᾶτον καὶ πρὸς τὸν καπετάνιον Ἀλωΐζω Λορδᾶν δι' ἀναγκαίας δουλείας, πρὸς οὗ προβῶσι τὰ πράγματα.

5. Καὶ διερχομένου μου τὴν Κόρινθον τῇ λ-ῃ τοῦ Αὐγούστου, ἵνα εἰς τὸν Εὔριπον τὰ κάτεργα τῆς ἀρμάτας φθάσω, εὗρον θαπτόμενον τὸν καλὸν κἀγαθὸν Κορίνθου Μάρκον, ὅς καὶ ἐν τῇ αὐλῇ ἡμῶν ἐγεννήθη καὶ μεθ' ἡμῶν ἀνετράφη· καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ τῆς μητρυιᾶς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλας θεραπείας παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὕρισκεν, εἰ καὶ ἀναγκασθεὶς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὸν πατέρα αὐτου καὶ εἰς τὴν τῶν Ξανθοπούλων μονὴν ἀπῆλθε καὶ τοιοῦτος χρήσιμος ἀπεκατεστάθη.

6. Φθάσας οὖν ἐγὼ εἰς τὸν Εὔριπον, τὰ δὲ κάτεργα οὐ φθάσας δι' ἄλλου πλευσίμου εἰς τὴν Λῆμνον ἀπεσώθην κἀκεῖσε εὑρὼν κάτεργον βασιλικὸν εἰς τὴν Πόλιν ἀπεσώθην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου τοῦ νγ-ου ἔτους.

7. Τῷ δὲ αὐτῷ μηνὶ ια-ῃ ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγγαρίας ἐσκοτώθη παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν.

8. Καὶ τῇ ιζ-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης.

9. Ἐν ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κὺρ Γρηγόριος πατριάρχης ἐγεγόνει.

10. Καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ υἱὸς Ἀνδρόνικος, ὅς ἔζησεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ.

XXVII, 1. Καὶ τῷ νδ-ῳ ἔτει Δεκεμβρίῳ μηνὶ πρὸς τέλος, ἐλθόντος μου εἰς τὸν Μορέαν μετὰ τῶν τῆς πραγματείας Βενετικῶν κατέργων,[1] Σεπτεβρίου α-ῃ τοῦ νε-ου ἔτους εὐεργετήθην τὸ κεφαλατίκιον τοῦ Μυζηθρᾶ μετὰ καὶ πάντων τῶν περὶ αὐτόν, ἤγουν Κουλᾶ, Ἑβραϊκῆς, Τρύπης, Τζεραμίου, Πακοτῶν καὶ Σκλαβοχωρίου καὶ μετὰ πάντων τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, ὡς οὐκ εἶχεν ἄλλος τις οὕτως πώποτε τὸ τοῦ Μυζηθρᾶ κεφαλατίκιον.

2. Ὥρισέ μοι δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι „ἐγὼ δέδωκά σοι τὸν Μυζηθρᾶν εἰς κεφαλατίκιον καὶ διὰ τὴν σὴν καλὴν δουλοσύνην καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ ἀναδοχὴν καὶ ἀγάπην, καὶ ὅτι θέλω νὰ ἔνι καὶ τοῦτο ἕν ὡς ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Πάτρα, ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις.

1 ῥήγαν OT : ῥῆγα V || 1—2 : καπετάνιον Ἀλωΐζω Λορδᾶν O: καπετάνον Ἀλωΐζω Λαυρεδάνον V || 4, 11 τὸν Εὔριππον OV || 5 τῆς Κορίνθου V | ὅς OT : ὃν V | *post* ἡμῶν *add.* Καὶ 1V: *om.* O || 11 δὲ OT: *om.* V || 12 κἀκεῖσε — 13 ἀπεσώθην TV : *om.* O || 13 *in.* υμε' OT : 1445 V | *mg. int.* κεφ. λδ' VD : *om.* OTC || 15 δὲ αὐτῷ O : αὐτῷ δὲ TV | *post* μηνὶ *add.* καὶ νγ-ῳ ἔτει, V : *om.* OT | ὁ OT : καὶ ὁ V | Οὐγκαρίας V || 18 καὶ OT : *om.* V || 19 Γρηγόριος OV : Γεώργ Γριγώριος T || 22 ὁ υἱὸς TV : υἱὸς O || 23 *mg.* υμς' OT : 1446 V | *mg. int.* κεφ. λε' VD : *om.* OTC | τέλος OTV: τέλει f || 25 *mg.* υμζ' O : 1447 VD : *om.* C | *mg. int.* κεφ. λς' VD : *om.* OC | Σεπτεβρίου OT: Σεπτεμβρίου V || 25, 31 κεφαλατίκιον OT: κεφαλάτικον V || 25—26, 28 Μυζηθρὰ OT: Μιζυθρᾶ V || 27 Πακοτῶν OV: Παγκότων fp || 29 κεφαλιάτκ O : κεφαλατικὸν V | 30 Μυζηθρὰν OT : Μιζυθρὰν V || 33 Καντακουζηνὸς OV: Κατακουζηνὸς T.

[1] Post κατέργων notitiae desiderantur ita, ut lacunam esse probabile sit.

și chiar la rege, ba și la reprezentantul papei și la căpitanul flotei Aloisio Lordan, cu însărcinări de neapărată nevoie, după cum de partea cui vor fi ieșit bine lucrurile.

1444 5. Și cînd am trecut prin Corint, la 30 august, ca să apuc la Eurip vasele de război, l-am găsit înmormîntîndu-se pe arhiereul Corintului Marcu, bărbat întreg la minte și la trup, care s-a născut la curtea noastră și a fost crescut împreună cu noi; și pătimind mult de răul mașterii sale, afla multă mîngîiere la părinții mei, totuși, silit de atîta rău, a fugit de la tatăl său și a intrat în mănăstirea familiei Xanthopol și a ajuns așa de departe.

6. Ajungînd eu, așadar, la Eurip, n-am apucat corăbiile de război, dar cu alt vas am ajuns la Lemnos și acolo dînd peste o corabie de război împărătească, am ajuns cu bine la Constantinopol pe la începutul lui noiembrie din anul 53[1].

1444 7. Iar în aceeași lună la 11, regele Ungariei a fost ucis de către sultan la Varna.

8. Și la 17 ale lunii iulie din același an a fost în toată lumea o arșiță nemaipomenită.

1445 9. Vara aceasta duhovnicul chir Grigore fusese ales patriarh.

10. Și la 15 ale lunii august din același an mi s-a născut fiul Andronic, care a trăit numai opt zile.

Sphrantzes guvernator la Mistra

1445 XXVII, 1. Și în anul 54[2], spre sfîrșitul lunii decembrie, venind eu, pe corăbii de negoț venețiene[3], în Moreea, la 1 septembrie din anul
1445 55[4], am fost miluit cu guvernămîntul Mistriei cu toate împrejurimile ei, și anume Cula, Slobozia Evreiască, Tripi, Țeramion, Pacota și Slobozia Slavă, și cu toate veniturile lor, cum n-a avut niciodată altcineva guvernămîntul Mistriei.

2. Și mi-a mai hotărît așa: „Eu ți-am dat spre guvernare Mistra, pentru că mi-ai fost un slujitor bun și pentru bunăvoința și dragostea mea față de tine și pentru că voia îmi este ca acest guvernămînt să fie unul, ca și Corintul și Patra, dintre care pe unul îl are Ioan Cantacuzino, iar pe celălalt Alexie Lascaris.

---

2 Lordan O: Loredan V||19 Grigore fusese ales patriarh OV: Gheorghe fusese ales patriarh Grigore T.||32—33 Cantacuzino OV: Catacuzino T.

---

[1] 6953 (1 septembrie 1444 — 31 august 1445).
[2] 6954 (1 septembrie 1445 — 31 august 1446).
[3] După fraza care sfîrșește — cu „venețiene" pare să lipsească ceva, căci din timpul de la sfîrșitul lui decembrie pînă la întîi septembrie am mai aștepta alte știri care ar u ma în chip mai firesc.
[4] 6955.

3. Καὶ γίνωσκε, ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐδὲν θέλω ποιήσειν πάρεξ αὐτὸν δὴ τὸν Εὐδαιμονοϊωάννην, ὃν ἔχω· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα θέλω εὑρίσκεσθεν ἀεί, ἀμὴ θέλω διέρχεσθεν τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα.

4. Καὶ ὅταν μὲν εὑρίσκωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, θέλω πράττειν τὰς ἐμὰς δουλείας καὶ τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Εὐδαιμονοϊωάννου· ὅταν δὲ εἰς τὴν Πάτραν ἀπέλθω, πάλιν μὲ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Εὐδαιμονοϊωάννην, καταλιμπάνων τὸν Καντακουζηνὸν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ· ὅταν δέ εἰμι ἐνταῦθα, μετὰ σοῦ καὶ τοῦ Εὐδαιμονοϊωάννου.

5. Καὶ ἄλλο, ὅτι, ὅταν σὺν θεῷ ἕξω καὶ γυναῖκαν, διὰ σοῦ θέλω ἕξειν αὐτὴν καὶ ἐνταῦθα τὸν πλείονα χρόνον θέλω διαβιβάζειν καὶ θέλεις εἶσθεν καὶ σὺ ὁ πλέον ἐγνώριμος αὐτῆς εἰς τὰ τῆς θεραπείας αὐτῆς.

6. Νῦν δ' ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς οἰκοδομὴν καλίω τοῦ Ἑξαμιλίου· σὺ δὲ ἐνταῦθα εὑρισκόμενος ἄρχε καλῶς τὴν ἀρχήν σου καὶ παῦσαι τὰς ἀδικίας καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς τῶν ἐνταῦθα εὑρισκομένων καὶ ποίησον πάντας τοὺς ἐνταῦθα, ἵνα σὲ μόνον ἔχωσιν ἀρχὴν ὡς ἐμὲ μόνον αὐθέντην." Προσκυνήσαντός μου οὖν αὐτῷ καὶ εὐχαριστήσαντος, ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ἑξαμίλιον τῇ η-ῃ τοῦ αὐτοῦ Σεπτεβρίου μηνός.

XXVIII, 1. Τὸν δὲ Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Γλαρέντζας ἡ θυγάτηρ κυροῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότου κυρὰ Ἑλένη, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Λάζαρον τὸν υἱὸν κυροῦ Γιούργη δεσπότου ἄνδρα λάβῃ· ὅπερ καὶ ἐγένετο.

2. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δεσπότην καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Λάζαρον ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης διὰ τοῦ Φιλανθρωπινοῦ Γεωργίου τετίμηκε[1].

3. Τῇ δὲ κζ-ῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς κατὰ Ἑξαμιλίου καὶ τῇ ι-ῃ Δεκεμβρίου ἀπῆρεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐχάλασε· καὶ ἀπελθόντος αὐτοῦ καὶ ἕως εἰς τὴν Πάτραν, τὴν χώραν καὶ τὴν μόνην ἀπῆρε καὶ κατέκαυσε καὶ ἠφάνισε.

4. Καὶ τὸν Αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην πάλιν ἐγὼ εἰς τὴν Πόλιν καὶ δι' ἄλλας μὲν δουλείας καὶ διὰ τὴν εἰς τὴν Τραπεζοῦνταν καὶ τὴν Γοτθίαν συνοικεσίου διὰ τοῦ αὐθεντός μου δουλείαν, ἐπεὶ προεσύντυχαν ἀπ' ἐκεῖσε, εἰς ἃ μέρη καὶ ἱερομόναχον τὸν Ἰσίδωρον, τὸν ὕστερον χρηματίσαντα καὶ Ἀθηνῶν, καὶ ἀνθρώπους μου ἔστειλα καὶ ἔγραψα.

2—3 εὑρίσκεσθεν OVD: εὑρίσκεσθαι TC ‖ 3 διέρχεσθεν OT : διέρχεσθαι V ‖ 4 μὲν TV : *om.* O | θέλω OT : καὶ θέλω V ‖ 5 τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ V : ποτὲ ἐκείνου μεγάλου OT ‖ 10 ἄλλο V : ἄλλον OT | γυναῖκαν OT : γυναῖκα V | θέλω V : θέλει OT ‖ 11 καὶ TV : *om.* O ‖ 12 εἶσθεν VC : ἧστεν OT : εἶσθε D ‖ 13 δ' OV : δὲ T ‖ 18 Σεπτεβρίου μηνὸς O : Σεπτεμβρίου V ‖ 19 Ὀκτώβριον OTV ‖ 20 Γλαρέντζας OV ‖ 21 Γιούργη δεσπότου OTV : Γεωργίου f ‖ 23 καὶ$_3$ OT : *om.* V ‖ 25 κζ-ῃ OT : κ-ῃ V | μηνὸς OT : *om.* V ‖ 26 τὸ OT : *om.* V | 27 εἰς TV : *om.* O ‖ 30 ἄλλας μὲν δουλείας OT: ἄλλην μὲν δουλείαν | Τραπεζοῦνταν OTV ‖ 31 τοῦ αὐθεντός O: τὸν αὐθέντην TV ‖ 31—32 προεσύντυχαν OTV: προσυνέτυχον f ‖ 32 ἐκεῖσε OTV : ἐκεῖθεν ‖ 32 ἱερομόναχον — 33 Ἀθηνῶν OT: ἱερομονάχους V.

[1] Cf. Ducas XXX, 3.

3. Şi să ştii că alt prim-sfetnic[1] nu mai voiesc să numesc, afară de Eudaimonoioan pe care-l am; dar nici aici nu voiesc să stau mereu, ci voiesc să umblu prin ţara mea pentru multe consideraţii de folos.

4. Şi cînd o să mă aflu la Corint voi îndeplini îndatoririle mele şi trebuinţele locului aceluia cu Ioan Cantacuzino şi cu Eudaimonoioan împreună; iar cînd o să plec la Patra, iarăşi cu Lascaris şi cu Eudaimonoioan, pe Cantacuzino lăsîndu-l în guvernămîntul său; iar cînd sînt aici, cu tine şi cu Eudaimonoioan.

5. Şi să-ţi mai spun alta, că atunci cînd, cu voia lui Dumnezeu, voi avea să-mi iau nevastă, cu ajutorul tău voiesc s-o iau şi cel mai mult timp am să stau aici şi vei sta şi tu ca un bun cunoscut al ei întru ajutorinţa ei.

6. Iar acum plec să întăresc mai bine cu zid Hexamilionul[2]; tu însă, rămînînd aici, guvernează bine guvernămîntul tău şi fă să înceteze nedreptăţile şi guvernările cele multe ale acelora ce se găsesc aici şi fă-i pe toţi de aici ca numai pe tine singur să te aibă guvernator, ca pe mine singur domnitor". Şi eu i-am adus mulţumirile mele cu multe
1446 închinăciuni, iar el, la 8 din aceeaşi lună septembrie, s-a dus la Hexamilion.

XXVIII, 1. Iar în octombrie din acelaşi an fata despotului chir Toma, domniţa Elena, a pornit din Glarenţa, ca să plece în Serbia şi să ia de bărbat pe Lazăr, feciorul despotului chir Giurgi[3]; ceea ce s-a şi întîmplat.

2. Şi de aceea împăratul chir Ioan, trimiţînd pe Gheorghe Filantropinos[4], l-a cinstit cu titlul de despot şi pe acel Lazăr.

1446 3. Iar la 27 ale lunii noiembrie din acelaşi an a venit sultanul asupra istmului Hexamilion de la Corint şi la 10 decembrie l-a luat şi l-a dărîmat; şi, plecînd pînă şi la Patra, a cuprins numai satele şi le-a ars şi distrus.

1447 4. Şi în august din acelaşi an eu am fost trimis iarăşi la Constantinopol şi cu alte însărcinări şi cu aceea ca să mă ocup la Trapezunt şi în Gotia[5] de cuscrenia domnitorului meu, deoarece de mai înainte s-au întîlnit şi au stat de vorbă pe acolo, unde i-am trimis pe ieromonahul Isidor, care mai pe urmă a fost şi mitropolit al Atenei, şi oameni de ai mei cu scrisori.

22 Ghiurghi OTV: Gheorghe.

[1] În greceşte **μεσάζων**, care era un fel de prim-ministru, dar puteau fi şi mai mulţi **μεσάζοντες** deodată.

[2] Vezi XXVI, 3.

[3] J. Papadrianos: A fost Djordj Branukovič înrudit cu dinastia Palologilor (în croată în Jugosl. „Časopis" 2,87—88 Beograd 1964 sau **Τίνες οἱ δεσμοὶ συγγενείας τοῦ Γεωργίου Βρανκοβιτζ πρὸς τὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων** în „**Ἐπετερὶς Ἑταιρείας Βυζ. Σπουδ.**, 33 (1964) 140—142 (după „Byzantinische Zeitschrift" 58, 1965, p. 216).

[4] Comp. Ducas, XXX, 3.

[5] Iviria.

5. Καὶ προσμένοντός μου ἐκεῖ, τὸν Ἰούνιον τοῦ νς-ου ἔτους ἀπέθανεν ἀπὸ λοιμώδους νοσήματος εἰς τὴν Σηλυμβρίαν ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος· καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὴν Πόλιν ἔθαψαν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ.

6. Καὶ τῇ ιε-η τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανεν ἐμοὶ ὁ υἱὸς Ἀλέξιος, ζήσας χρόνους ε' καὶ μῆνας ια', θάνατος καὶ σφόδρα μου καθήψατο, οὐκ εἰδότος μου τοῦ ἀθλίου τὰ μέλλοντά μοι συμβήσεσθαι λυπηρότερα.

7. Καὶ τῇ λα-η τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ νζ-ου ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης χρονῶν ὑπάρχων νς' καὶ μηνῶν ι' καὶ ἡμερῶν ιε'. Καὶ ἐτάφη τῇ α-η Νοεμβρίου εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, αὐτοκρατορήσας χρόνους κγ' καὶ μῆνας γ' καὶ ἡμέρας ι'.

XXIX, 1. Καὶ τῇ ιγ-η τοῦ αὐτοῦ Νοεμβρίου μηνὸς ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν μετὰ καραβίου ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς, οὐκ εἰδὼς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ περὶ τὴν Καλλίπολιν διερχόμενος ἀκούσας αὐτόν.

2. Ἐκείνου δὲ ἐλθόντος ἔπαυσαν πολλῷ πλέον, ἅπερ ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος ἢ μᾶλλον οἱ αὐτοῦ σφετεριζόμενοι ἐνεργοῦσαν, ἵνα βασιλεύσῃ, τὸν οὐχὶ καὶ δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον παρὰ τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν ἄξιον ὄντα κρίνεσθαι, ζῶντος τοῦ πρώτου καὶ τοιούτου ἀδελφοῦ, τοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς πρωτεύοντος ἄνευ τοῦ δυστυχὴς εἶναι. Ὅμως τὸ πρέπον καὶ δίκαιον ἴσχυσαν ὁρισμῷ τῆς ἁγίας δεσποίνας καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ.

3. Τῇ ς-η τοῦ Δεκεμβρίου ἀπῆλθον ἐγὼ ἀποκρισιάρης εἰς τὸν ἀμηρᾶν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ Πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα κρίνουσι, καὶ νὰ ἐπίσταται τοῦτο κἀκεῖνος δὴ ὁ ἀμηρᾶς, ὅπερ καὶ ἔστερξε καὶ ἀπεδέξατο· καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δώρων κἀμὲ ἀπέπεμψε.

4. Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας καὶ ἄρχοντες ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν Μορέαν ἐστάλησαν Ἀλέξιος Φιλανθρωπινὸς ὁ Λάσκαρις, — ὃς ἐστάλη εἰς τὴν πόλιν παρὰ τοῦ αὐθεντὸς ἡμῶν μετὰ τοῦ δεσπότου κυροῦ Θωμᾶ ὑπὲρ τῶν δουλειῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ δεσπότου εἰς τὸν βασιλέα καὶ αὐτὸς ἐπιμεληθῆναι, — καὶ Μανουὴλ Παλαιολόγος ὁ Ἴαγρος καὶ βασιλέα πεποιήκασιν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν τῇ ς-η Ἰαννουαρίου τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον.

1 *mg.* υμη' OT : 1448 V | *mg. int.* κεφ. λζ' VD : *om.* OTC || 2 Σηλυμβρίαν OT: Συληβρίαν V || 5 ἀπέθανεν ἐμοὶ O : ἀπέθανε μοι TV || 9 *mg.* υμθ' OT: 1449 VD: *om.* C | *mg. int.* κεφ. λη' VD : *om.* OTC || 10 χρονῶν OTV | καὶ$_2$ O : *om.* V | 16 δὲ ἐλθόντος O : δ' ἐλθόντος TVC : διελθόντος D | πολλῷ OT : πολλὰ V | ὁ OTVC : *om.* D || 20 τοῦ καὶ T: καὶ τοῦ O: αὐτοῦ καὶ V || 25 καὶ ἡ ἀρετὴ OT: *om.* V || 28 ἀπέπεμψε OT : ἔπεμψεν V || 30 Φιλανθρωπινὸς O : *lac.* T : Φιλανθρωπηνὸς V || 31 αὐθεντὸς OT : αὐθέντου V || 31—32 ὑπὲρ τῶν δουλειῶν OT : διὰ ταῖς δουλείαις V || 32—33 ἐπιμεληθῆναι OT : ἐπιμεληθήσεται V || 33 *post* Μανουὴλ *add.* ὁ V: *om.* OT | πεποιήκασιν O : ἐποίησαν V || 34 Μυζυθρὰν O : Μιζυθρὰν V.

1447 5. Şi aşteptînd eu acolo, în iunie anul 56[1], a murit la Silimvria de boliştea ciumii despotul chir Teodor; şi, aducîndu-l la Constantinopol, l-au înmormîntat în mănăstirea Atotţiitorului.

6. Şi la 15 august din acelaşi an mi-a murit fiul Alexe, care a trăit cinci ani şi unsprezece luni; moartea acestuia m-a lovit greu, neştiind nenorocitul de mine că nenorociri mai dureroase vor da în viitor peste mine.

1447

Moartea împăratului Ioan al VIII-lea

7. Şi la 31 ale lunii octombrie din anul 57[2] a murit şi împăratul chir Ioan, fiind de 56 de ani, 10 luni şi 15 zile. Şi la 1 noiembrie a fost înmormîntat în mănăstirea Atotţiitorului după o domnie ca singur împărat de 23 de ani, 3 luni şi 10 zile.

XXIX, 1. Şi la 13 ale aceleiaşi luni noiembrie a venit la Constantinopol pe mare despotul chir Toma, neştiind de moartea împăratului, ci auzind de ea cînd trecea pe la Galipoli.

2. Cu sosirea lui au încetat şi mai mult planurile ce le punea la cale despotul chir Dimitrie sau mai degrabă aceia care puneau stăpînire pe dînsul, ca să fie împărat el, pe care constantinopolitanii nu-l socoteau vrednic nici de despot şi porfirogenit, în viaţă fiind un astfel de frate mai mare, care se distingea prin toate însuşirile bune, fără să aibă noroc. Totuşi, ceea ce se cuvenea şi era cu dreptate a biruit prin hotărîrea sfintei împărătese şi a feciorilor ei despoţii şi prin sfatul şi părerea marilor dregători.

1447 3. La 6 decembrie eu am plecat la sultan cu solia, că şi însuşi maică-sa şi fraţii săi şi vîrsta mai mare şi virtutea şi dragostea aproape a tuturor locuitorilor din Constantinopol îl aleg pe chir Constantin de împărat şi ca să ştie şi el, sultanul, aceasta, ceea ce a şi luat la cunoştinţă şi i-a plăcut; şi cu cinste şi daruri m-a lăsat să plec.

Constantin al XII-lea proclamat împărat

4. În aceleaşi zile au fost trimişi din capitală în Moreea Alexie Filantropinos Lascaris — acesta fusese trimis de domnitorul nostru în capitală împreună cu despotul chir Toma la împărat, ca să stăruie şi dînsul pentru chestiuni de-ale acelui despot — şi Manuil Paleologul Iagros şi l-au proclamat împărat pe despotul chir Constantin, la 6 ianuarie în Mistra.

[1] 6956 (1 septembrie 1447—31 august 1448).
[2] 6957 (1 septembrie 1448 — 31 august 1449).

5. Καὶ τῇ ιβ-ᾳ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθε καὶ εἰς τὴν Πόλιν μετὰ καραβίου καταλανικοῦ καὶ παρὰ πάντων ἀσπασίως ἐδέχθη.

6. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Πόλεως ὁ δεσπότης, ὁ πορφυρογέννητος τιμηθεὶς κὺρ Θωμᾶς καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μορέαν.

7. Καὶ τῇ α-ῃ Σεπτεβρίου τοῦ νη-ου ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ δεσπότης καὶ πορφυρογέννητος κὺρ Δημήτριος καὶ ἀπῆλθε κἀκεῖνος εἰς τὸν Μορέαν, εἰς τὴν Πόλιν συμβιβασθέντων ἔμπροσθεν τῆς κυρίας καὶ ἁγίας μητρὸς αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ καὶ ἡμῶν τῶν ἐκκρίτων ἀρχόντων καὶ ὅρκους πεποιηκότων, οὓς καὶ κακῶς ἔστερξαν καὶ κακῶς ἀπέλαβον, ὡς εἶδον ὕσετερον κἀγώ, εἰ καί, πῶς πρὸς ἀλλήλους διετέθησαν, οὔτε τῶν ἀναγκαίων διηγεῖσθαι, οὔτε ἐν τῇ πόλει εὑρισκόμην, ἵνα καλῶς αὐτὰ ἐπίσταμαι.

XXX, 1. Τῇ γὰρ ιδ-ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ εἴς τε τὸν τῆς Ἰβηρίας μέπεν, ἤγουν βασιλέα Γεώργιον, καὶ τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος κὺρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ χαρίτων ἀξιολόγων καὶ παρασκευῆς ὅτι πολλῆς καὶ καλῆς, μετὰ ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ ψαλτῶν καὶ ἰατρῶν καὶ τεχνιτῶν κρατούντων καὶ ὄργανον· οἳ καὶ ἤκουον ὄνομα μὲν αὐτό, τὶ δέ ἐστιν, οὐκ εἶδον καὶ ἐπιὲπιθυμοῦσαν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι οἱ Ἴβηρες. καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνέτρεχον ἐκ τῶν περάτων αὐτῆς δὴ τῆς Ἰβηρίας, ἵνα ἀκούσωσιν αὐτοῦ.

2. Ἀπῆλθον δὲ διὰ συμπεθέριον, ὅπου ἄρα με φανῇ ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐδέησεν οὖν, ἵνα διὰ τὸ ἀναίτιόν μου πλέον δηλώσω τῷ αὐθέντῃ μου τῷ βασιλεῖ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ τὰ ἐναντία· καὶ πάλιν, ὡσὰν ὁρίσει. Καὶ ἔστειλα γραφὰς μετὰ ἀνθρώπων, καὶ πάλιν ἄλλους ὁ αὐθέντης μου ἀπολογησάμενος· καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυάγησαν. Καὶ ἕως οὗ νὰ μάθῃ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς νὰ στείλῃ ἄλλους, διεβίβασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα χρόνους β′ παρὰ ἡμέρας λ′.

1 αὐτοῦ ἔτους T : αὐτοὺς O : *om.* V ‖ 2 παρὰ — 3 ἐδέχθη OT : πάντες ἐδέχθησαν αὐτὸν ἀσπασίως V ‖ 4 ἀπὸ τῆς πόλεως TV : *om.* O ‖ 5 ὁ πορφυρογέννητος — Θωμᾶς OT : κὺρ Θωμᾶς ὁ καὶ πορφυρογέννητος τιμηθεὶς V ‖ 7 Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V | νη-ου OT : ′ς ϡ νη-ου V | *mg.* υν′ OT : *om.* V | ἐξῆλθε καὶ ὁ T : ἐξῆλθε καὶ O : ἐξῆλθεν ὁ V ‖ 8 καὶ$_1$ OT : ὁ V ‖ 9 εἰς τὴν πόλιν συμβιβασθέντων OT : οἳ ἐν τῇ πόλει ἐσυνηβάσθησαν V ‖ 11 ποιήσαντες V | ἔστερξαν OT : ἐδέξαντο V ‖ 12 εἰ καὶ πῶς OT : καὶ V ‖ 13 εὑρισκόμην OV : εὑρισκομένην T ‖ 15 Ὀκτωβρίου OTBC : Ὀκτωμβρίου V ‖ 16 εἰς OT : πρὸς V ‖ 16, 23 Ἰβηρίας OT : Ἰβερίας V ‖ 17—18 χαρίτων ἀξιολόγων OT : χαρισμάτων ἀξιεπαίνων V ‖ 18 ὅτι OT : *om.* V | 18 μετα V : *om.* OT ‖ 19 καὶ ψαλτῶν OT : *om.* V ‖ 20 οἳ OT : εἰ V | *post* αὐτὸ *add.* εἶναι V : *om.* OT | δὲ OT : δ' V ‖ 21 Ἴβηρες OT : Ἴβεροι V ‖ 24 συμπεθερίον V : συμπενθέρου συμπεθερίου O : συμπενθερίαν f | με φανῇ O : μοι φανήσεται V ‖ 25 Ἐδέησεν O : Ἔδει V ‖ 26—27 καὶ πάλιν, ὡσὰν — 27—28 ἄλλους OT : πάλιν ἄλλως ‖ 28 τὴν Ἀμισὸν V : τὴν Ἀμινσῶ OT : τὸν Ἀμισὸν f ‖ 29 ἐναυάγησαν OT : ἀρμένισα V | νὰ OT : *om.* V ‖ 30 νὰ στείλῃ —

1449 5. Și la 12 ale lunii martie din același an a și venit pe o corabie catalană la Constantinopol și toți l-au întîmpinat cu mare bucurie.

6. Și în același an, în luna august, a pornit din Constantinopol despotul chir Toma, cinstit fiind cu titlul de porfirogenit, și a plecat în Moreea.

1449 7. Și la întîi septembrie din anul 58[1] a pornit și despotul și porfirogenitul chir Dimitrie și a plecat și dînsul în Moreea, ei împăcîndu-se la Constantinopol în fața doamnei, sfînta maica lor, și a fratelui împăratul și în fața noastră, cei mai aleși mari dregători, și au jurat jurăminte pe care nu le-au ținut și le-au călcat în picioare, cum și eu mai tîrziu am văzut-o deși cum s-a purtat unul cu altul nu mai e nevoie s-o povestec și nici nu mă aflam în capitală ca să le știu bine toate.

Sphrantzes în solie în Ivíria și la Trapezunt

1449 XXX, 1. Căci la 14 ale lunii octombrie din același an, eu am fost trimis la mepeh[2] al Iviriei, adică la împăratul Gheorghe, și la împăratul Trapezuntului, chir Ioan Comnenul; și am fost trimis cu deosebite lucruri plăcute de distracție și cu gătire cît mai mare și mai frumoasă, însoțit de feciori de mari dregători și de ostași, de ieromonahi și psalți, de medici și de meșteri în cîntări din țimbale pe care le țineau în mîini. Aceia știau din auzite de numele acestea, ce este însă n-au văzut, și ivirenii doreau să vadă și să audă, și de aceea au alergat de la marginile Iviriei ca să asculte.

2. Și am plecat pentru cuscrenie unde mi s-ar părea mai bine din cele două dinastii. A trebuit, așadar, mai mult spre a fi ferit de orice imputare, să arăt oblăduitorului meu împăratul avantajele amînduror părților și dezavantajele; și apoi cum va hotărî. Și am trimis oameni cu scrisori și domnitorul meu iarăși pe alții cu răspunsul; și în cale pe la Amisos au suferit naufragiu. Și pînă să afle aceasta oblăduitorul meu împăratul și să trimită pe alții, am stat prin țările acelea doi ani fără 30 de zile.

[1] 6958 (1 septembrie 1449 — 31 august 1450).
[2] Vezi mai jos Anexa Pseudo-Phrantzes sau Macarie Melissenos, cartea III, 1.

3. Εὑρισκομένου μου οὖν ἐκεῖσε τῇ κγ-ῃ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ἡ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένη ἀοίδιμος καὶ ἁγία δέσποινα, ἡ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχή· καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς.

4. Καὶ τὸν Φευρουάριον τοῦ νθ-ου ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ Μουράτης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀκούσαντός μου εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ὡς ἦλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λέγει μοι ὁ βασιλεύς „Ἄρχον ἀποκρισιάρη, νά σε εἴπωμεν καλὰ μαντάτα, μόνον νὰ μᾶς δώσῃς τὰ συγχαρίκια". Καὶ ἀναστὰς προσεκύνησα εἰπών· „Νὰ ποίησῃ ὁ θεος πολυχρόνιον τὴν βασιλείαν σου, ὁποῦ πᾶσι τρόποις εὐεργετεῖς ἡμῖν καὶ θέλεις εὐεργετήσειν καὶ νῦν τὰ καλὰ μαντάτα. Ἀμὴ ἡμεῖς τὶ ἄξιον ἔχομεν νὰ ἀποδώσωμεν τῇ βασιλείᾳ σου"; Καὶ λέγει μοι τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ υἱός αὐτοῦ αὐθέντης καὶ δέδωκε πολλὰ τὸν βασιλέα καὶ ἔστερξεν, ἵνα ἔχῃ καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν μετὰ τοῦ πατρός του εἶχε τὸ ὀσπίτιον ἐκεῖνο.

5. Καὶ ἀκούσας τοῦτο ἐγενόμην ἄφωνος καὶ οὕτως ὀδυνηθείς, ὥσπερ νὰ μὲ ἔλεγεν θάνατον τῶν ἐμῶν φιλτάτων· καὶ μέχρι τινὸς καταφιάσας λέγω· „Δέσποτά μου, τοῦτο οὐ χαριὲν μαντάτον, ἀλλὰ καὶ ὀδυνὸν λίαν. Καὶ λέγει· „Πῶς καλέ"; Καὶ εἶπον· „Διότι ἐκεῖνος ἦν γέρων καὶ τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ καὶ πλέον οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρισθεῖν τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἤθελε μόνον τὴν ἀγάπην καὶ εἰρήνην· ἀμὴ οὗτος, ὁποῦ ἐγένετο νῦν αὐθέντης, ἔνι νέος καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, νὰ ὑβρίζῃ καὶ νὰ ἐπαπειλῆται, ὅτι θέλει ποιήσειν τὰ καὶ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

6. Καὶ ἡ Πόλις, ἥπερ ἄλλοτε ἔνι ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως, τοῦ γαμβροῦ σου, ἠπορημένη καὶ χρέος εἰς τὰ εἰσοδήματα ἐκείνης πολὺ καὶ ἀπορία εἰς πάντα. Καὶ ὁ αὐθέντης μου ὁ βα-

1 οὖν OT : ἵνα ἀποστείλῃ ἀνθρώπους διεβίβασα ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ἔτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα. Ὄντος μου V ‖ 2 γενομένη OT : ἡ V ‖ 3 ἀγγελικοῦ OT : εὐαγγελικοῦ V ‖ 6 *mg.* υνα' OT: 1451 V | *mg. int.* κεφ. λθ' VD: *om.* OTC | τὸν Φευρουάριον τοῦ νθ OT : τῷ Φευρουαρίῳ μηνὶ τοῦ ς϶νθ V ‖ 7 οὐκ — Ἰβηρίαν OT : ἀκούσας ἐγὼ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ εὑρισκόμενος V ‖ 8 μοι OT : *om.* V | ἀποκρισιάρι OT : ἀποκρισιάριε V ‖ 8 νὰ σε — 9 Καὶ OT : εἰπωμέν σοι καὶ καλὰς ἀγγελίας, εἰ μὴ δὴ (δὴ *om.* C) δῶσαι ἡμῖν τι δῶρον χαρᾶς. Κἀγὼ V ‖ 9 καλὰ O : καὶ καλὰ T ‖ 10 εἰπων. — Πολυχρόνιον OT : λέγων. „Ὁ θεὸς πολυχρονήσῃ ‖ 11 ὁποῦ — θέλεις (θέλεις μας T) — 14 πολλὰ (καὶ πολλὰ T) — 16 Καὶ OT : τὸν πολυτρόπως εὐεργετοῦντα ἡμᾶς, ὡς καὶ τὰ νῦν εὐεργετήσεις πάλιν τὰς καλὰς ἀγγελίας, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστι ἀντάξιον ἀποδοῦναι τῇ ἁγίᾳ σου βασιλείᾳ." Καὶ οὕτως εἰπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρᾶ καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο αὐθέντης, ὅς καὶ πλεῖστας χάριτας ἐποίησε πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἡ ἀγάπη ἐστερεώθη ἀναμέσον αὐτῶν τηρᾶν αὐτήν, ὡς καὶ πρώην μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχεν ἐκεῖνο τὸ ὀσπίτιον. Κἀγὼ V ‖ 16 οὕτως — 17 θάνατον O : τοσοῦτον ὠδυνούμην, ὡς ἤθελον ἀκούειν περὶ τοῦ θανάτου V ‖ 17 μέχρι τινὸς O : μικρὸν V ‖ 18 μαντάτον V : μανδάτον OT | ὀδυνὸν OT : δεινὸν V : ὀδυνηρὸν f ‖ 19 λέγει OT : ὁρίζει V ‖ 20 ἀπεπειράσθη αὐτῷ V : ἀπεπειράσθειν αὐτὸ OT ‖ 21 ἀλλ' OT : καὶ V ‖ 21—22 οὗτος - αὐθέντης OT : αὐτός V ‖ 22 ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν OT : ἦν χριστιανομάχος καὶ V ‖ 25 ἥπερ OT : εἴπερ V | αὐθεντός OT : αὐθεντοῦ V ‖ 27 πολὺ OT : πολλὰ V.

1450 3. Şi cînd mă găseam pe acolo, la 23 ale lunii martie din acelaşi an, a murit întru fericire adormita în veci pomenita sfînta împărăteasă, care luînd dumnezeiasca shimă îngerească şi-a schimbat numele în Ipomoni monaha; şi a fost înmormîntată în mănăstirea Atotţiitorului, lîngă întru fericire adormitul în veci pomenitul împărat, bărbatul ei.

1451 4. Şi în februarie din anul 59[1] a murit sultanul Murad. Şi ştirea aceasta n-am auzit-o în Iviria; cînd însă am venit la Trapezunt, împăratul îmi grăieşte: „Domnule sol, să-ţi spun veşti bune, numai să ne dai dovezi de mulţumire". Iar eu ridicîndu-mă m-am închinat şi i-am spus: „ Să dea Dumnezeu să trăiţi mulţi ani măria-ta, care în toate chipurile ne faci părtaşi de bine şi acum voieşti să ne faci părtaşi de veşti bune. Dar noi ce răsplată vrednică am putea avea pentru măria-ta, împărate?!" Şi-mi spune moartea sultanului şi că feciorul lui a ajuns domnitor[2] şi a dat multe împăratului[3] şi a luat hotărîrea să ţină legăturile de prietenie ce le avea casa aceea cu tatăl său.

5. La auzul acestei veşti am rămas fără de glas şi aşa durere m-a cuprins, de parcă mi-ar fi spus moartea celor mai dragi ai mei; şi stînd cîteva clipe adînc mîhnit, spun: „Măria-ta, stăpîne, aceasta nu e veste de bucurie, ci de mare durere!" Iar el spune: „Cum omule?" Şi eu i-am spus: „Pentru că acela era bătrîn şi încercarea lui împotriva Constantinopolului a dat greş şi nu mai voia să întreprindă de loc aşa ceva, ci dorea numai prietenie şi pace: dar acesta care a ajuns acum domnitor este tînăr şi de copil duşman al creştinilor, ca să-şi bată joc şi să ameninţe că va face aceea şi aceea contra creştinilor.

6. Şi Constantinopolul este mai mult decît altădată într-o situaţie grea de pe urma stării de lucruri slabe a domnitorului meu, împăratul ginerelui tău[4] şi datorii multe asupra veniturilor oraşului şi lipsuri în toate privinţele. Şi stăpînul meu împăratul, domnitor nou, are nevoie

---

7 n-am-Iviria OT: am auzit-o, aflîndu-mă în Iveria V.

---

[1] 6959.
[2] Mahomed al II-lea Cuceritorul (1451—1481).
[3] Constantin al XII-lea Paleologul (1448—1453).
[4] Adică viitorul tău ginere.

σιλευς νέος αὐθέντης καὶ θέλει καιρὸν εἰρηνικόν, νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ἐκείνης· καὶ ἂν παραχωρήσῃ ὁ θεὸς νὰ νικηθῇ ἀπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακίας καὶ νὰ ὁρμήσῃ κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα, τί νὰ γένηται; Ναί, ἂν εἶχεν εὐδοκήσειν ὁ θεός, νὰ ἀπέθνησκεν οὗτος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἰδοὺ εὐφρόσυνος κατὰ ἀλήθειαν ἀγγελία, ἐπεὶ ἄλλον οὐκ εἶχε καὶ ἀπὸ τῆς λύπης ἤθελε γενεῖν καὶ ἀσθενέστερος καὶ ὀλιγοχρονιώτερος· καὶ μέσον τούτου ἤθελεν ἀναῤῥωσθῆναι καὶ τὸ ὀσπίτιον ἐκεῖνο καί, ἀποθανόντος ἐκείνου, ἤθελεν ὑπάγειν εἰς προτίμησιν μεγάλην." Καὶ λέγει μοι· „Σὺ ἦσαι καὶ τῶν φρονίμων καὶ τῶν πρώτων ἀρχόντων τοῦ ὀσπιτίου ἐκείνου καὶ θέλεις γινώσκειν καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα καλίω· ὅμως ὁ θεὸς δυνατὸς ἔνι νὰ τὸ ποιήσῃ διὰ καλόν." Καὶ εἶπον· „Οὕτως ἔνι, ὡς ὁρίζεις". Καὶ ἀπέμεινεν εἰς ἐκεῖνον.

XXXI, 1. Ἐγὼ δὲ ὡς ἤκουσα τοῦτο καὶ ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἀμηρᾶ, ἡ θυγάτηρ δεσπότου Σερβίας, ἐντίμως καὶ καλῶς ἐπανέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῆς, ἐπεὶ ἐγὼ ἔμελλον μεῖναι εἰς τὴν Τραπεζοῦντα διὰ αἴτια πολλά, πλεύσιμον δὲ ἀπερχόμενον εἰς τὴν Πόλιν, ἔστελλον καὶ ἄλογα καὶ παιδία δύο, ἅτινα ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας ἀπελθὼν περὶ τὸ Σαμαχὶν ἐκρούσευσε καὶ ἔστειλέ μοι χάριν, καὶ ἄλλα τινά, ἃ καὶ ἐχαρίσθημεν καὶ ἐκτησάμεθα ἀλλοτρόπως· καθίσας ἔγραψα πρὸς τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλέα, ὅσα καὶ εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἔπραξα καὶ ὅσα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὑποπτέυω, ὅτι μέλλω πράξειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκεῖσε προσμονῆς.

2. Ἔγραψα καὶ ἑτέραν ἀναφοράν, περὶ ὧν μέλλω δηλώσειν· καὶ δοὺς τὰς γραφὰς ἑνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχοντοπούλων ἔστειλα αὐτὸν παραγγείλας, ὅτι „τὴν μὲν μίαν δὸς τῷ αὐθέντῃ ἡμῶν βασιλεῖ, ὡσὰν προσκυνήσῃς αὐτῷ· καὶ διὰ στόματος πάντα καθ' ἡμᾶς ἀνάφερε· ἐπὶ δὲ τὴν αὔριον δὸς τὴν ἑτέραν".

3. Ἔγραφε δὲ οὕτως· „Ἐγὼ ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ, φθάσας ἐνταῦθα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, παρὰ τοῦ βασιλέως· ἔμαθον καὶ τῆς ἐξαδέλφης αὐτοῦ τῆς ἀμηρίσσας ἐπαναστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῆς. Λοιπὸν συλλογισάμενος, φαίνεταί μοι κάλλιον καὶ ὠφέλιμον εἰς πολλὰ τὸ ἐκείνης, ἂν τὸ εὕρῃς νὰ τὸ πράξῃς παρὰ τὰ ἐνταῦθα.

4. Τέσσαρα γὰρ μόνον εὑρίσκω τὰ προσιστάμενα· τὸ ἔλαττον τοῦ γένους, τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν συγγένειαν, τὸ ὅτι εἶχεν ἄνδρα καὶ δ-ον ὅτι ἔνι χρόνου πλείονος καὶ ἔνι λογισμός, μήποτε ἐλθόντος καιροῦ τοῦ τεκεῖν παιδίον κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ γράφουσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπισυμβαίνει.

1 ἐξοικονομήσῃ OT : οἰκονομήσῃ V || 4 οὗτος OT : αὐτός V | αὐτοῦ OT : του V || 5 κατὰ OT : κατ' V | 6 γενεῖν OTV: γενῆν f || 7 ἀναρωσθῆναι O: ἀναῤῥωσθεῖν TV || 11 τὸ OTVD : τὰ C | ἐνι f : ἔνε OT : ἔναι VD || 15 μεῖναι O : προσμεῖναι TV | διὰ OT : δι' V || 16 ἔστελεν B || 17 Σαμαχὴν OTV || 17—18 ἐκρούσευσε OTV: ἐκουρσευσε? || 20 καὶ ὅσα OT: καὶ εἰς ὅσα V | Τραπεζοῦνταν OT || 24 δὸς OT: δώσῃ V || 25 ἐπὶ δὲ τὴν OTV : ἔπειτα f || 27 Ἔγραφε OTV : Ἔγραψα f || 29 ἀμηρίσσας OTV : ἀμηρίσσης f || 31 ἐκείνης ἂν τὸ OTV : ἐκεῖσε αὐτὸ νὰ f | παρὰ f : παρὸ OTV || 33 τῆς OTV : τὸ τῆς f | ἄνδρα OTV : ἄνδρα Τοῦρκον f.

de timp de pace ca să chibzuiască la îndreptarea nevoilor Constantinopolului; şi dacă Dumnezeu va îngădui ca acela, mînat de tinereţele lui şi de răutate, să pornească asupra oraşului, nu ştiu ce are să fie?! Da, dacă ar fi dat Dumnezeu să fi murit acesta, feciorul lui, iată într-adevăr veste de bucurie, pentru că alt fecior nu avea şi de supărare s-ar fi făcut şi mai bolnav şi cu mai puţine zile de viaţă; şi între timp s-ar fi întremat şi casa aceea[1] şi, murind acela, ar fi ajuns la o stare de frunte". — Şi-mi spune: „Tu eşti dintre cei dintîi mari dregători înţelepţi ai casei aceluia[2] şi vei fi fiind mai priceput la lucruri de acestea; totuşi Dumnezeu are puterea să îndrepte lucrurile spre bine". Şi atunci am spus: „Aşa e cum zici". Şi cu asta vorba noastră s-a încheiat.

Proiect neizbutit

XXXI, 1. Iar eu cum am auzit ştirea aceasta şi că femeia sultanului, fata despotului Serbiei, s-a întors cu bine şi cu cinste la părinţii ei, deoarece eu aveam să mai rămîn pentru mai multe pricini la Trapezunt şi întîmplîndu-se un vas să plece la Constantinopol, am trimis doi cai şi doi robi, pe care împăratul Iviriei, pornind asupra regiunii de pe la Samahin, i-a luat pradă de război şi mi i-a trimis în dar, şi alte cîteva lucruri pe care le-am primit în dar şi pe care le-am dobîndit şi în alte chipuri. M-am pus pe scris apoi şi am arătat oblăduitorului meu, împăratul, ce-am făcut în Iviria şi ce cred că am să fac şi la Trapezunt şi cauza pentru care mai rămîn acolo.

2. Am scris şi a doua anafora despre o chestiune de care am să mai vorbesc; şi dînd scrisorile unuia dintre feciorii de boieri care erau cu mine, l-am trimis spunîndu-i: „Una dă-o domnului nostru, împăratul, îndată ce te vei înfăţişa să i te închini; şi fă-i şi oral un raport despre tot ce ne priveşte, iar a doua zi dă-i-o pe cealaltă".

3. Şi într-însa scria aşa: „Ajungînd aici la Trapezunt, am aflat de la împăratul despre moartea sultanului; şi am mai aflat că vară-sa sultana s-a întors acasă la părinţii ei. Prin urmare, chibzuindu-mă, mi se pare mai bine şi mai avantajos din multe puncte de vedere dacă o să cauţi să-ţi împlineşti gîndul la aceea decît la acestea de aici.

4. Şi numai patru puncte găsesc care s-ar împotrivi: rangul mai mic al neamului, dinspre partea bisericii din cauza înrudirii, că a avut bărbat şi al 4-lea, că e mai înaintată în vîrstă şi e teamă că, venind timpul naşterii unui copil, să nu ajungă în primejdie de moarte, cum scriu naturaliştii că se întîmplă de cele mai multe ori.

[1] Casa împărătească bizantină.
[2] A împăratului Constantin al XII-lea Paleologul.

5. Λοιπὸν περὶ τοῦ πρώτου λέγω, ὅτι οὐδὲν ἔνι παράδοξον, ἐπεὶ οὐδὲν ἔνι ἐλάττονος γένους τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου μητρός σου· περὶ τοῦ δευτέρου, καὶ ἄν ὅλως ἐλπίζωμεν, ὅτι τὸ τῆς Τραπεζοῦντος, ἄν γένηται, θέλει συγχωρήσει αὐτὸ ἡ ἐκκλησία, δοθέντων χρημάτων εἴς τε τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς πτωχούς, πολλῷ μᾶλλον θέλει συγχωρήσει τὸ τοῦ δεσπότου Σερβίας, ὁποῦ τὸν ἐντρέπονται καὶ χρεωστοῦσι τοσαύτας χάριτας καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ μοναχαὶ καὶ πτωχοί.

6. Περὶ δὲ τοῦ τρίτου καὶ οὐδὲν ἔνι παράδοξον, ἐπεὶ καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Εὐδοκία ἄνδρα προεῖχε Τοῦρκον καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθέντην καὶ παιδία μετ' ἐκεῖνον ἐποίησεν· ἀπῆρε δὲ αὐτὴν εἰς γυναῖκαν ὁ πάππος σου. Αὕτη δὲ ἦν τοιούτου μεγάλου αὐθεντὸς γυνὴ καὶ οὐδὲ κἂν μετ' ἐκεῖνον, ὡς ἠκούομεν, ἔμεινε. Περὶ δὲ τοῦ δ-ου, καὶ τοῦτο ἄς ἔνι εἰς θεὸν καὶ ὡσὰν τοῦτο εὐδοκήσῃ.

7. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἄλλα πάντα θέλει εἴσθεν συμφερώτερον καὶ οἱ γονεῖς περιχαρῶς θέλουν δέξεσθεν τοῦτο, στεῖλέ τινα ἢ τῶν τοῦ ὀσπιτίου σου ἢ τῶν μοναχῶν καὶ ἄς ἴδῃ τὶ περὶ τούτου· καὶ μηδὲν γένηται ἀναβολή, ἀλλὰ πρᾶξαι αὐτό".

8. Ἀποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν ἐν τῇ Πόλει τῇ κη-η Μαΐου, τοῦ δὲ βασιλέως ὄντος εἰς χοιροκυνήγιον, ὡς ἐλαλήθη, ὅτι ἦλθον οἱ εἰς τὴν Ἰβηρίαν, σχολάσας ἦλθεν οἴκοθεν, χαίρων διὰ τὴν τῆς Σερβίας δουλείαν, ὡς παρακατιὼν ὁ λόγος δηλώσει.

9. Ἔτυχε δὲ ὅτι τὴν αὐτὴν δὴ τῆς κη-ης ἑσπέραν φαίνεταί μοι καθ' ὕπνους, ὅτι ἔφθασα εἰς τὴν Πόλιν καὶ πεσόντος μου ἀσπάσασθαι τοὺς βασιλέως πόδας, οὐκ ἀφῆκέ με, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἐφίλησέ με τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ ἔξυπνος γενόμενος λέγω τοὺς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦντας· „Τὸ καὶ τὸ νῦν ἔδοξέ μοι καθ' ὕπνους καὶ ἐνθυμεῖσθε τὴν ἡμέραν".

10. Ὁ γοῦν αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς εἰδώς, ὅτι οὐκ ἦλθον ἐγώ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σὺν ἐμοί, καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀνέγνωσε, περίλυπος ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει καὶ τὴν ἐμὴν κατηγόρει βραδύτηταν. Ὡς δ' ἐπὶ τὴν αὔριον τὴν ἄλλην γραφὴν ἀνέγνω, ἰδοὺ ἀπέμεινεν ἀρκετός, ὡς εἰ ἠρχόμην κἀγώ. Καὶ εὐθὺς οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον, τὸν ἀνεψιὸν Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίσσας, ἔστειλεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐδοκιμᾶσθη τὸ περὶ τούτου· καὶ ἤκουσαν οἱ γονεῖς αὐτῆς ἡδέως τὸν λόγον καὶ ἑτοίμως εἶχον καὶ πρὸς τὸ ἔργον.

1 τοῦ πρώτου O : τούτου πρῶτον V ‖ 1 οὐδὲν — 3 ὅτι D *bis* ‖ 4 συγχωρήσει O : συγχωρήσειν V ‖ 5—6 συγχωρήσει O : συγχωρίσει T : συγχωρήσειν V ‖ 6—7 τοσαύτας OT : καὶ τοσαύτας ‖ 11 ἐκεῖνον OTV: ἐκείνου V f | ἀπῆρε V : ἀπεῖρεν OT | γυναῖκαν O : γυναῖκα TV ‖ 12 αὐθεντὸς OT : ἀνθρώπου V | γυνὴ OT : γυναῖκα ‖ 12 οὐδὲ κἂν OV: οὐδ' ἂν T ‖ 13 ἐκεῖνον OT: ἐκείνου V ‖ 15 εἴσθεν] ἦστε OT : εἶστε VC : εἴσται B ‖ 16 θέλουν δέξεσθεν OT : θέλουσι δεχθεῖν V ‖ 17 ἄς ἴδῃ τί V: ἴδη τὸ OT : ἴδε τὸ f ‖ 18 πρᾶξαι OTV : πράξε f ‖ 25 με TV : μοι O ‖ 28 εἰδώς] ἰδὼς OTV : ἰδὼν f ‖ 29 *post.* ἐμοὶ *add.* ὡς f : *om.* OTV ‖ 30 βραδυτῆταν OT : βραδυτῆτα V | δ' OT : δὲ V ‖ 32 ἠρχόμην OT : ἠχόμην V ‖ 33 πρωτοστρατόρισας O : πρωτοστρατορίσσης V.

5. Așadar, în ce privește primul punct, zic că nu este nimic la ce nu te-ai aștepta, deoarece nu este de neam mai de jos decît stăpîna mea în veci pomenita maică-ta[1]; iar în ce privește al doilea punct, avem doar toată nădejdea că, dacă s-ar face la Trapezunt, biserica va îngădui-o, dîndu-se milostenii la biserici și la săraci; cu atît mai mult o va îngădui la despotul Serbiei, pe care-l stimează mult și căruia îi datorează milostenii atît de mari și biserica și ieromonahii și călugării și călugărițele și săracii.

6. Iar în ce privește al treilea punct, nu este nimic neobișnuit, deoarece și împărăteasa doamna Eudochia a avut mai înainte bărbat turc, domnitor peste o țară mică și neînsemnată, și a făcut copii cu el; iar bunicul tău a luat-o de soție. Aceasta însă a fost femeia unui domnitor atît de mare și, cum am auzit, nici n-a trăit măcar cu acela. Iar în ce privește punctul al patrulea, acesta să-l lăsăm în seama lui Dumnezeu, după cum va fi bună voirea lui întru aceasta.

7. Și deoarece și în toate celelalte privințe o să fie mai avantajos și deoarece și părinții vor primi cu mare bucurie aceasta, trimite pe cineva, sau din oamenii casei tale, sau dintre monahi, și vezi ce e cu aceasta; și să nu fie la mijloc nici o tărăgănare, ci fă-o aceasta".

8. Cei ce duceau scrisorile ajungînd cu bine la Constantinopol
1451 în 28 mai, împăratul, care era dus la vînătoare de mistreți, cum i s-a grăit că au venit cei plecați în Iviria, încetînd cu vînătoarea, a venit acasă și s-a bucurat de serviciul cu Serbia, precum cuvîntul înainte o va arăta.

9. Și s-a întîmplat că în aceeași seară de 28 mai am visat că am sosit la Constantinopol și, căzînd la picioarele împăratului ca să le sărut, nu m-a lăsat, ci apucîndu-mă, m-a sărutat pe ochi; și, trezindu-mă, spun celor care dormeau cu mine: „Aceea și aceea mi s-a arătat în vis și țineți bine minte ziua".

10. Oblăduitorul meu împăratul a citit scrisoarea întîia și, știind așadar că n-am venit eu, ci din cei care erau cu mine, s-a supărat mult și era necăjit și mă învinuia de întîrziere. Cînd însă a doua zi a citit cealaltă scrisoare, iată că a rămas mulțumit, de parcă aș fi venit eu. Și de îndată rînduind pe Manuil Paleologul[2] vărul Cantacuzinesei, soția protostratorului, l-a trimis în Serbia și a făcut încercările cuvenite în privința aceasta. Și părinții ei au auzit cu plăcere vorba și erau gata să treacă și la faptă.

---

[1] Soția lui Manuil al II-lea Paleologul, mama lui Constantin al XII-lea Paleologul, a fost tot sîrboaică.

[2] Să fie identic cu Manuil Paleologul Iagros (vezi mai jos XXIX, 4) după J. Papadrianos: *Manuil Paleolog sol din Bizanț la sîrbi în 1451* (sîrbește în „Zbornik Radova", 8/2: *Melanges Ostrogorsky* II, 1964, 311—315; după „Byzantinische Zeitschrift", 58, 1965, p. 216).

11. Ἀλλ' εὑρέθη, ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδεήθη τοῦ θεοῦ καὶ ἔταξεν, ἵνα, εἰ διά τινος τρόπου ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὸ ὀσπίτιον τοῦ τάχα ἀνδρὸς αὐτῆς, ἄνδρα ἕτερον εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ζωὴν νὰ μηδὲ ἐπάρῃ, ἀλλὰ νὰ μένῃ ἐλευθέρα καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπεύουσα τὸν τὴν ἐλευθερίαν αὐτῇ δεδωκότα. Ἐναπέμεινεν οὖν διὰ ταύτην αἰτίαν τὸ περὶ τούτου ἀργόν.

12. Τὸν δ' αὐτοῦ τοῦ ἔτους Αὔγουστον διέβη ἀπὸ τῆς Πόλεως ὡς φυγὰς καὶ ὁ πατριάρχης κὺρ Γρηγόριος.

XXXII, 1. Καὶ ἐγὼ τῇ ιδ-ῃ τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ ξ-ου ἔτους εἰς τὴν Πόλιν ἀπέσωσα μετὰ τοῦ καραβίου τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Ῥίτζου τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως αὐτοῦ, τελέσας ἢ μᾶλλον πλέον βεβαιώσας τὸ τῆς Ἰβηρίας συνοικέσιον, εἰδὼς τὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλάττονα πολλῷ πλέον ἐκείνων.

2. Εἰπέ μοι γὰρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας, ὅτι „ἐφ' ἡμῖν τοῦτο οὐκ ἔστι σύνηθες „ὅτι νὰ δίδωσιν αἱ γυναῖκες χρήματα τοὺς μέλλοντας λαβεῖν ἄνδρας, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ σὺ μαθεῖν ἤθελες ἐνταῦθα. Διὰ τοῦτο ποιοῦμεν μετ' αἰδοῦς καὶ ἀσυμβουλεύσεως ἀπὸ τοὺς ἐμοὺς καὶ δίδω τὴν θυγατέραν μου ἄνευ τῶν φορεμάτων καὶ σκευῶν τῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς φλωρία χιλιάδας λς' καὶ νὰ ἔχῃ καὶ κατ' ἔτος χιλιάδας γ', διὰ τὸ νὰ δίδῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ πτωχοῖς καὶ ὅπου ἂν φανῆται αὐτῇ.

3. Σὺ δὲ ἀκούω, ὅτι ἔχεις παιδία δύο· καὶ τὸ ἀρσενικὸν ἐβάπτισέν το ὁ βασιλεὺς καὶ ἔνι ἐκείνου, τὸ δὲ θηλυκὸν νὰ ἔνι ἀπὸ τὴν σήμερον τῆς θυγατρός μου καὶ νὰ ὀφείλῃ νὰ τὸ ὑπανδρεύσῃ, ὅπου ἂν σὺ κρίνῃς ἄξιον καὶ εὕρῃς μετὰ βίου ἰδικοῦ της.

4. Ὅταν δὲ ἔλθῃς σὺν θεῷ νὰ τὴν ἐπάρῃς, νὰ ἔχῃς παρ' ἐμοῦ γομάρια τέσσαρα μετάξεως· ἔνι δὲ ψιλὸν καί, ὡς ἠκούσαμεν, ἔχει τὸ γομάρι φλωρία πεντακόσια".

5. Ὡς οὖν πάντα τὰ τοῦ ἀποκρισιαρίου ἀπὸ μέρους ἀνέφερα, ἦλθον καὶ εἰς τὸ τῆς Σερβίας καὶ ἠρώτησα μαθεῖν. Καὶ ὥρισέ μοι οὕτως· „Ἐγὼ ὀφείλω σοι πολλὰ διὰ τὴν εἰς ἐμέ σου ἀγάπην παιδιόθεν καὶ πίστιν καὶ δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ τὸ σὸν σήμερον τὸ περὶ τῆς Σερβίας ἦν βεβαίωσις καὶ ἐκσφράγισμα τῆς εἰς ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, ὁποῦ λέγω καὶ εἰς ἐμὲ τοῦ νὰ χρεωστῶ νὰ ἀνταμείβωμαι. Νὰ κοπιάσῃς γὰρ τοσαῦτα καὶ νὰ πασχήσῃς καὶ νὰ λίπῃς ἀπὸ τὸ ὀσπίτιόν σου τοσοῦ-

5 ταύτην O : ταύτην δὴ TV || 9 *mg.* ϛυβ' OT : 1452 V | *mg. int.* κεφ. μ' VD : *om.* OTC | Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V || 15 ὅτι νὰ O : ἵνα TV || 16 μαθεῖν OT : μάθην V || 17 ἀσυμβουλεύσεως O : ἀσυμβόλως V || 19—20 χιλιάδας TV : χιλιάδες O || 20 τὰς OT: *om.* V | πτωχοῖς OT : πτωχοὺς V || 23 το OV : *om.* T | τὴν OV : τῆς T || 24 νὰ ὀφειλῃ OTVD : νὰ τοῦ ὀφείλῃ C || 25 ἰδικοῦ της OTV : ἰδικωτέρου f || 26 νὰ ἔχῃς OT : ἵνα ἔχῃς V | παρ' OTVD : μετ' C | 27 τέσσαρα μετάξεως O: μετάξεως τέσσαρα TV | καὶ TV: *om.* O || 27—28 γομάριν V || 35 πασχήσῃς OTV: πασχίσῃς f | λίπῃς OT : λείπῃς V | ὀσπίτιον T : σπήτιον O : ὀσπίτῃ V.

11. Dar s-a descoperit că sultana s-a rugat lui Dumnezeu şi şi-a făgăduit că, dacă în vreun chip oarecare o va izbăvi pe dînsa din casa, chipurile, a bărbatului ei, să nu ia, toată viaţa ei, alt bărbat, ci să rămînă liberă și, după putinţă, să slujească aceluia care i-a dat libertatea[1]. Din cauza aceasta, aşadar, planul a rămas neînfăptuit.

1451 12. În august din acelaşi an şi patriarhul chir Grigore[2] a plecat ca refugiat din Constantinopol.

Intoarcerea din solie

1461 XXXII,1. La 14 ale lunii septembrie din anul 60[3] am ajuns şi eu cu bine în Constantinopole pe corabia lui Antonio Rizzo, om bun, care mai pe urmă a suferit şi moartea de martir pentru credinţa lui întru Hristos [4]; şi am încheiat sau, mai bine zis, m-am hotărît pentru legătura de căsătorie din Iviria, cunoscînd că starea de lucruri de la Trapezunt este cu mult mai prejos de celelalte.

2. Căci împăratul Iviriei mi-a grăit: „La noi nu e obiceiul ca femeile să dea bani bărbaţilor care au de gînd să le ia, precum şi tu vei fi auzit aici. De aceea o facem cu teamă faţă de ai mei şi, fără a mă sfătui cu dînşii, dau fetei mele, pe lîngă veşmintele şi vasele ce sînt pentru trebuinţa ei, încă 36 000 de galbeni şi să aibă şi în fiecare an 3 000, pentru ca să dea la biserici şi săracilor şi pe unde va crede dînsa.

3. Iar tu aud că ai doi copii; şi pe băiat ţi l-a botezat împăratul şi este în seama aceluia, copila însă, începînd cu ziua de azi, să fie în grija fetei mele şi să aibă îndatorirea să o mărite unde o să socoteşti tu, că e de demnitatea ei şi o să găseşti corespunzător cu starea ei.

4. Iar cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să vii ca să o iei, să aibi de la mine patru valuri de mătase; este fină şi, cum am auzit, valul face cinci sute de galbeni".

5. După ce, aşadar, am raportat punct cu punct totul dinspre partea soliei mele, am ajuns şi la chestiunea Serbiei şi am întrebat să aflu. Şi mi-a grăit aşa: „Eu îţi sînt mult îndatorat pentru dragostea ta din copilărie faţă de mine şi pentru credinţa ta şi pentru că mi-ai fost bun slujitor; dar această grijă a ta cu Serbia a fost o dovadă de întărire şi adeverire a dragostei şi a devotamentului tău faţă de mine, pentru care declar că sînt îndatorat să ţi-o răsplătesc. Să te osteneşti atîta şi să înduri atîtea şi să lipseşti atîta timp de acasă şi să afli cîte le-ai aflat,

[1] Această sultană Mara, numită de sîrbi „ţariţa Mara", a fost o femeie de remarcabil talent politic şi diplomatic; Mahomed al II-lea Cuceritorul s-a folosit de serviciile ei diplomatice pînă la sfîrşitul vieţii sale. Vezi F. Babinger, *Ein Freibrief Mechemeds II*, în „Byzantinische Zeitscrift", 44 (1951), p. 12—13.

[2] Patriarh unionist.

[3] 6960 (1 septembrie 1451 — 31 august 1460).

[4] Vezi şi Ducas XXXV, 2.

τον δὴ καιρὸν καὶ νὰ εὕρῃς, ὅσα εὗρες, καὶ τοσαύτας καὶ τοιαύτας ἐπαγγελίας εὐεργεσιῶν καὶ τιμῶν, ἐὰν μόνον τὸ ἐκείνων τελέσῃς, σὺ δὲ νὰ προκρίνῃς, τὸ ἐνόησας διὰ συμφέρον πλέον ἐμόν, καὶ νά με γράψῃς καὶ νά με βουλεύσεσαι, ἅπερ μοι ἔγραψας, τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς ἀληθοῦς σου ἀγάπης εἰς ἐμὲ καὶ δουλοσύνης καὶ πίστεως. Καὶ πληροφορήθητι ἀληθῶς, δτι θέλεις ἕξειν καὶ παρ' ἐμοῦ ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, εἴπερ ἐν τοῖς ζῶσιν εὑρίσκομαι.

6. Τὸ περὶ τούτου οὖν παρηκολούθησεν οὕτως. Ὡς ἀπέθανεν ὁ ἀμηρᾶς καὶ τὸ τῆς θυγατρὸς δεσπότου Σερβίας οὕτως παρηκολούθησεν, ἐλθοῦσα ἡ πρωτοστρατόρισσα συνέτυχέ μοι περὶ τούτου καὶ πολλὰς δόσεις καὶ ἐπαγγελίας εἰς τὸ μέλλον ὠφελίμους ἔταξεν, ἅπερ καὶ ἐγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα αὐτὰ καὶ πολλὰ καὶ καλὰ ἀληθῆ καὶ συμφέροντα. Ὅμως δὲ ἤθελε εἰς τοῦτο καὶ ἄλλων βουλὴν καὶ σκέψιν πῶς ἂν τυχένῃ νὰ γένηται, ἵνα καὶ γένηται.

7. Τίνα οὖν νὰ εὐβουλευόμην; Ἡ κυρά μου ἡ δέσποινα καὶ ἀπέθανεν· ὁ Καντακουζηνός, ὁποῦ ὡς ἂν πολλῷ τῶν ἄλλων ἀπροσπαθῶς ἐβουλεύετο, καὶ ὁμοίως ἀπέθανεν· ὁ Νοταρᾶς καὶ πάντα τά ἄλλα, φανερῶς καὶ ἀφανῶς λέγει, ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦσιν, εἰ μὴ μόνον τὸ ἐκείνου, καὶ πάντα λίθον κινεῖ, ὡς ὁ λόγος, ὡς καὶ σὺ καλλίω τῶν ἄλλων, ἐπίστασαι· ὁ μέγας δομέστικος καὶ διάκειται ἐχθρωδῶς εἰς τὰ τῆς Σερβίας. Καὶ ἰδοὺ μετὰ Καντακουζηνὸν Ἰωάννην ὁμονοήσαντες ἀεὶ παροτρύνουσί με εἰς τὸ τῆς Τραπεζοῦντος. Ποῦ νὰ ἐκούμβιζον; Εἰς καλογέρους; Καὶ εἰσι τῶν τοιούτων ἀπράγμονες. Εἰς ἄρχοντας; Καὶ τίνα νὰ εὕρισκον ἀπροσπαθῆ καὶ νὰ μηδὲν πρόσκειται εἴς τι ἢ νὰ μηδὲν τὸ ἐξείπῃ πρὸς τοὺς ἄλλους; Λοιπὸν ἐδεινοπάθουν εἰς τὴν σὴν βραδύτηταν.

8. Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνώμην σου ἔγνωκα. Καὶ τὰ εἴχομεν καὶ ἡμεῖς προσιστάμενα, φρονίμως καὶ καλῶς ἔλυσας. Καὶ εὐθὺς τὸν Παλαιολόγον ἔστειλα δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θείας του δὲ τῆς πρωτοστρατορίσσας εἴπῃ τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος καὶ ἐπαύσαμεν. Λοιπὸν σὺν θεῷ ἂς τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας."

9. Καὶ γεγονότος χρυσοβούλλου καὶ ὑπογραφέντος, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ νὰ ἔνι γυνὴ αὐτοῦ καὶ δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὗτος δὲ νὰ ἔνι ἀνὴρ ἐκείνης εἰς τὰς συμφωνίας, ἃς μετ' ἐμοῦ ἔστησεν ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας. Καὶ κληθεὶς ὁ αὐτὸς σταλεὶς μεθ' ἡμῶν ἐκείνου

2 ἐκείνων OTVD : ἐκεῖνον C | τελέσῃς V : τελέσας OT || 3 προκρίνῃς OT : προὐκρίνῃς V || 4 βουλεύσεσαι OTV : βουλεύεσαι f || 6 ἀντάμειψιν OTV : ἀντίμειψιν CD || 8 Τὸ O : Τὰ V | παρηκολούθησεν OTCD : παρηκολούθησαν V || 12 καλὰ ἀληθῆ OT : καλὰ καὶ ἀληθῆ V || 13 ἤθελε OTV || 15 εὐβουλευόμην OT: ἐβουλευόμην V | ἡ OT : *om.* V || 16 ἂν πολλῷ OT : ἂν πολλὰ V : ἀπὸ πολλῶν f || 21 μετὰ OT μετὸν V || 25 βραδυτῆταν OT : βραδυτῆτα V || 26 σου OT : *om.* V || 29 του δὲ OTV : τοῦ δὲ D : σου καὶ C | πρωτοστρατόρισας OT : πρωτοστρατορίσσης VC : πρωτορίσσης D || 31 τὸ τοῦ βασιλέως OT : τοῦ βασιλέως τὸ V || 35 σταλεὶς V : στηλεὶς OT.

astfel de făgăduieli mari de daruri şi onoruri, dacă numai o să îndeplinești planul lor, tu însă să preferi ceea ce ai observat că e mai mult în interesul meu și să-mi scrii și să-mi dai sfaturile, pe care mi le-ai scris, aceasta a fost o mare dovadă de adevărata ta dragoste faţă de mine, ca și de credincioasă slujbă. Şi să știi cu adevărat că vei avea și din partea mea vrednică răsplată, dacă o să trăiesc.

6. Aşadar, cît despre aceasta, s-a petrecut aşa. Cînd a murit sultanul și cu fata despotului Serbiei s-a întîmplat aşa, a venit soţia protostratorului și mi-a vorbit despre aceasta şi că voi primi multe și în viitor voi avea multe avantaje, pe care și eu din multe motive le-am socotit într-adevăr multe și bune și în interesul nostru. Dar totuși la aceasta era de dorit și sfatul altora şi chibzuire, cum ar avea să se facă, pentru ca să se realizeze.

7. Şi cine putea să-mi dea un sfat bun? Maică-mea, împărăteasa, murise; Cantacuzino, care de obicei mai mult ca alţii te sfătuia în mod dezinteresat, de asemenea murise; Notara despre toate spune pe faţă și pe la spate că nimic nu e de vreun folos decît numai ce pornește de la dînsul, și pune în mişcare, cum spune vorba, toată piatra, după cum și tu o știi mai bine ca alţii; marele domestic nici nu e prieten faţă de Serbia. Şi iată că toţi fiind într-un gînd cu Ioan Cantacuzino, mereu mă îndeamnă înspre Trapezunt. Pe cine să mă razem? Pe călugări?! Dar nu au cap pentru lucruri de acestea! Pe marii dregători?! Dar pe cine l-aş putea găsi obiectiv și neinteresat la nimic și să nu divulge altora vreun amănunt! Prin urmare eram supărat de întîrzierea ta.

8. Venind însă scrisoarea ta, iată că te-am cunoscut și pe tine și părerea ta prielnică. Şi intenţiilor pe care le aveam și noi, le-ai dat o dezlegare bună și cu minte. Şi de îndată l-am trimis pe Paleolog, în aparenţă pentru alte treburi, dar să aducă vorba despre aceasta ca din partea mătușii sale, soţia protostratorului. Şi iată că auzirăm cauza piedicii și ne-am oprit. Prin urmare, cu ajutorul lui Dumnezeu să ducem la capăt planul cu împăratul Iviriei".

9. Şi s-a făcut și s-a iscălit hrisov, ca fata aceluia să fie femeia lui și împărăteasă în Constantinopol, iar acesta să fie bărbatul dînsei în condiţiile pe care împăratul Iviriei le-a stabilit împreună cu mine. Şi, chemat fiind acel mare dregător al lui, din cei de-al doilea rang,

ἀρχῶν ἀπὸ τοὺς δευτέρους, ἔμπροσθέν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέντης μου οἰκειοχείρως σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινναβάρεως εἰς τὸ ἄνωθεν μέτωπον τοῦ χρυσοβούλλου εἰς βεβαίωσιν, ὡς ἡ ἐκείνων συνήθεια. Καὶ λαβὼν τὸ χρυσόβουλλον ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ ἀκούσας „ἰδοὺ οὗτος", δείξας ἐμέ, „ὃς σὺν θεῷ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἔρχεται μετὰ κατέργων, ἵνα ἐπάρῃ αὐτήν", προσκυνήσας ἀπῆλθεν.

XXXIII, 1. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο, ὅτι βούλεται ὁ ἀμηρᾶς ἐλθεῖν εἰς τὸ Στενὸν περὶ τὸν Ἀσώματον κτῆσαι κάστρον, ἐβουλεύσατο ὁ βασιλεύς, ἵνα εἰς τὸ Μορέαν ἀποστείλας φέρῃ ἕνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὃς ἂν καταδέξηται τοῦτο καὶ τὰ συμπεφωνημένα στέρξῃ, ἵνα χρείας τυχὸν ἐπελθούσης, πρὸς τὰ ἴδωσιν εἰς τὸν ἀμηρᾶν, εἰς ἐκ δύο ἀπέλθῃ εἰς τοὺς τῆς Δύσεως αὐθέντας.

2. Καὶ τούτου σταθέντος, ὁρίζει πρός με μίαν τῶν ἡμερῶν· „Πρωτοβεστιαρῖτα, εἰς τὸ ἐβουλευσάμεθα, σὺ λέγω νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὸν Μορέαν καί, ὡς ἂν κατορθώσῃς τὸ ἐκεῖσε, ἐκεῖνος μὲν νὰ ἔρχεται ἐνταῦθα, οἷος ἂν ᾖ τῶν ἀδελφῶν μου, ὁποῦ θελήσει τοῦτο· σὺ δὲ νὰ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Κύπρον εἰς τὴν ἀνεψιάν μου τὴν ῥήγεναν. Καὶ ἡμεῖς ἐδῶ θέλομεν ἑτοιμάσειν τὰ εἰσιν ἐν χρείᾳ, ὡσὰν ἔλθῃς ἀπὸ τὴν Κύπρον, νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ἵνα ἐπάρῃς τὴν μελλοκυράν σου".

3. Ἀνέφερον δ' αὐτῷ· „Ἡ ἀγάπη καὶ τὸ χρέος τῆς δουλοσύνης μου ἀπαιτεῖ, ὅτι νὰ εἴπω εἰς τὸν ὁρισμόν σου · ἀμὴ πάλιν φοβοῦμαι διὰ τὴν δούλην καὶ συντέκνισσάν σου, μήποτε ἀγανακτήσῃ καί, ἢ ἀπέλθῃ καὶ γένηται καλογραία, ἢ ἀφήσῃ με καὶ ἐπάρῃ ἄλλον· χθὲς γὰρ ἦλθον, ποιήσας εἰς τὴν Ἰβηρίαν χρόνον καὶ μῆνας ια', καὶ πάλιν νὰ ἀπέλθω νῦν, δίκαιον θέλει ἔχει νὰ ποιήσῃ, οἷον ἐκ τῶν δύο ποιήσει." Καὶ γελάσας ὁρίζει· „Ἀλλὰ εἰπὲ αὐτῇ, ὅτι ταῦτα καὶ μόνον ταξίδια νὰ σὲ συγχωρήσῃ νὰ ποιήσῃς καὶ νὰ τὴν ποιήσω ἔνορκον πρόσταγμα, ὅτι πλέον νὰ μηδέν σε ἐνοχλήσω διὰ τοιοῦτόν τι.

4. Καὶ μᾶλλον καὶ σὺ ἐπίστασαι, τὶ ἐνθυμούμεθα καὶ ἀμφότεροι συντυχένομεν καὶ βουλευόμεθα ποιῆσαι. Καὶ τοῦτο βεβαῖον καὶ χωρὶς ἐνόρκου προστάγματος, ὅτι τὰ διά σου ἀπκρισιαρίκια νὰ παύσουν". — Ἦν δ' ὅπερ συνετυχένομεν καὶ ἐβουλευόμεθα, ὅτι νὰ μηνύσῃ τὸν μέγαν δοῦκαν τὸν Νοταρᾶν, ὅτι τὸ μεσαστίκιον οὐδὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἔχῃ. — „Καὶ οὐδὲν τυχένει νὰ τοῦ τὸ ἐπάρωμεν διὰ τὴν τιμήν του, ἀμὴ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐκεῖνος· νὰ ἔχῃ δὲ καὶ τὸ πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς καὶ πρό-

3 *post* μέτωπον *add.* τοῦ χαρτίου, ἦτο V : *om.* OT || 8 *post* ἀμηρᾶς *add.* ἐλθεῖν TV : *om.* O | κτῆσαι OTV : κτίσαι f || 9 φέρει OTV || 10—11 συμπεφωνημένα OT : συμφωνημένα V || 11 τυχὸν ἐπελθούσης V : τυχὸν O : τυχον ἀπελθούσης T || 14 λέγω OTV : λέγεις f || 15 ἔρχεται OTV : ἔρχηται f || 16 θελήσει V : θελήσῃ O || 17 εἰς OT : πρὸς V | ῥήγεναν OTC : ῥηγῆναν V : ῥήμναν || 18 ἐν TV : *om.* O || 19 Ἰβηρίαν OT : Μεσέμβρειαν | μελλοκυρὰν OT: καλογρέαν V || 19 σου — p 88, 23. καλόγερον OT : *om.* V || 22 συντέκνησάν OT || 23 ἀφίσε OT || 25 ἔχει OT : ἔχειν f | ποιήσει O : ποιήσῃ f || 30 βεβαῖον] βεβαιῖ O : βεβαιεῖ T : βεβαιοῦ f || 32 συνετυχένομεν O : συντυχένομεν T | ἐβουλευόμεθα O : βουλευόμεθα T || 32—33 δοῦκαν O : δοῦκ καὶ T || 34 τοῦ] τῆς OT | ἀφίσῃ OT.

care fusese trimis deodată cu mine, oblăduitorul meu împăratul în fața lui a făcut chiar cu mîna sa, sus în fruntea hrisovului, trei cruci cu chinovar, spre adeverire după obiceiul lor. Și luînd în primire din mîinile împăratului hrisovul, am auzit cuvintele: „iată-l pe acesta" arătîndu-mă pe mine — „care cu ajutorul lui Dumnezeu, primăvara ce vine, merge cu vase împărătești ca s-o ia"; și acela, închinîndu-se, a plecat.

sept. 1451

XXXIII, 1. Deoarece însă de la începutul aceluiași an se zvonea că sultanul voiește să vină să-și dureze cetate la strîmtoarea Bosforului lîngă Cel fără de trup (Arhanghelul), împăratul s-a chibzuit să trimită în Moreea și să aducă pe unul din frații săi; și dacă acesta va primi propunerea și se va învoi cu cele convenite, unul din ei în caz de trebuință, față de cele ce le-au văzut la sultan, să plece la domnitorii din Apus.

Planuri de noi plecări în solie

2. Și aceasta fiind situația, într-una din zile ordonă către mine: „Protovestiarite, în chestiunea în care ne-am chibzuit, zic tu să pleci în Moreea și cum o să pui acolo la cale, oricare ar fi dintre frații mei care va voi aceasta, acela să vină încoace; iar tu să pleci la Cipru la nepoată-mea regina. Și noi aici vom pregăti tot ce trebuie ca de îndată ce ai sosit din Cipru să pleci în Iviria ca s-o aduci pe viitoarea ta stăpînă".

3. Iar eu i-am raportat: „Devotamentul și datoria serviciului meu cere ca să dau urmare poruncii tale; dar, pe de altă parte, teamă îmi este pentru roaba și fina ta, ca supărarea să nu o apuce în sfîrșit odată și, sau să plece și să intre în mănăstire, sau să mă lase și să ia pe altul. Căci ieri alaltăieri am sosit după o ședere de un an și 11 luni în Iviria și acum iarăși să plec, pe bună dreptate o să facă una din două, ce-și va alege". Iar el, zîmbind, porunci: „Ci spune-i că numai și numai aceste călătorii să ți le îngăduie să le faci și eu o să-i dau pitac cu jurămînt, că nu te voi mai necăji pentru așa ceva.

4. Dar mai ales știi și tu ce ne gîndim și punem la cale și ne chibzuim amîndoi să facem. Și aceasta-i sigur și fără pitac cu jurămînt, că însărcinările tale în solii o să înceteze". Iar ceea ce puneam la cale și ne chibzuiam era ca să-l anunțe pe marele duce Notara că nu mai poate să dețină funcția de cancelar imperial[1]. „Și nu e vorba să i-o luăm pentru rangul ce-l are, ci el să renunțe la ea, dar să aibă mai departe locul întîi în ierarhia marilor dregători și în senat[2] și un venit într-alt chip,

[1] μεσάζοντες, μεσαστίκιον, într-un timp cea mai înaltă funcție la bizantini. Vezi I. Verpeaux, *Contribution à l'étude de l'administration byzantine*: ὁ μεσάζων, „Byzantinoslavica", XVI (1955) 270—296, și H.G. Beck, *Der byzantinische Ministerpräsident*, în „Byzantinische Zeitschrift", 48 (1955), p. 309 și 338. Dar mai ales R.J. Loenertz, *Le chancelier impérial à Byzance au XIII-e et au XIV-e siècle*, în „Orientalia Christiana Periodica", 26 (1960), p. 275—300. Vezi și „Byzantinische Zeitschrift", 54 (1961), p. 199. Comp. XXVII, 3.

[2] Senatul la bizantini nu era o instituție politică, ci cuprindea pe toți marii dregători de la un anumit rang în sus.

σοδόν τινα δι' ἄλλου τρόπου, ἐπεὶ ἔχω χρείαν νὰ ποιήσω ἄρχοντας δύο, ὡς ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου, οὐχὶ μεσάζοντας, ἵνα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας ὦσι μετ' ἐμοῦ μέχρι πολλῆς ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ τὰς δουλείας μου πράττω". Ὅπερ καὶ ἐγένετο.

5. Καὶ ἐμηνύθη ὁ μέγας δοὺξ διὰ τοῦ συντέκνου αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ, ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ Νεοφύτου τοῦ εἰς τὴν Χαρσιανίτου. Ὁ δὴ καὶ ἔστερξεν, ἑκουσίως ἀκουσίως, οὐκ οἶδα· καὶ μᾶλλον ἔδειξεν, ὅτι κἀκεῖνος ἐβούλετο τοῦτο ποιῆσαι καὶ ὅτι μόνον νὰ ποιήσῃ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τιμήν. Καὶ ἐστάθη, εἰ καὶ οὐδὲν ἐτελέσθη, ἐπελθοῦσαι αἱ συμφοραὶ εἰς πάντας ὁμοῦ.

6. Καὶ ὥριζεν, ὅτι ἐγὼ μὲν θέλω εἶσθαι ὁ εἷς· καὶ ὅτι στοχάζεται πρὸς τον Γουδέλην Νικόλαον. Καὶ ἂν ἀρεστὴ ἔνι ἡ συντροφία, νὰ γένηται καὶ μέσον ἡμῶν συμπεθέριον, ὁ υἱός μου τὴν ἐκείνου θυγατέραν. Καὶ αὕτη μὲν ἦν ἡ δουλεία, ὁποῦ ὥριζεν, ὅτι ἤθελαν παύειν εἰς ἐμὲ τὰ ἀποκρισιαρίκια.

7. Ὥρισέ μοι δὲ ὅτι „πέμψειν ἤθελα εἰς τὸν Μορέαν καὶ ἀπὸ τούτους τάχα τοὺς γεραιτέρους, ἀλλὰ θέλω νὰ δώσω οἰκειόχειρόν μου ἀνάθεσιν ἔχουσαν κεφάλαια ε', ἵνα εἴπῃ τὸ α-ον εἰς συμβίβασιν· εἰ δ' οὖν, τὸ β-ον ἢ τὸ γ-ον ἢ τὸ δ-ον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ ε-ον Καὶ δοξάζω, ὅτι οἷον ἀποστείλω ἄνευ σοῦ, θέλει ὑπάγειν καὶ τὸν νὰ τον τάξουν κανένα χωρίον ἀργυροβούλλῳ ἢ ὅτι θέλει ἔχει ἐκεῖνον καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ οὕτως καὶ οὕτως, εὐθὺς θέλει δώσειν τὸ ε-ον, ὅπερ θέλει εἶσθεν εἰς ἐμὲ βαρύ.

8. Εἰς τὸ τῆς Κύπρου, καὶ ἐπίστασαι τὸν καλόγερον, ὅς μοι συνετύχενε τὴν δεῖνα ἡμέραν; Εἰπέ μοι ἀπὸ τὴν ἀνεψιάν μου, ὅτι τίποτε ἔχει τῶν ἀναγκαίων· ὁποῦ ἤθελεν, ἤ, ἂν ἦν τῶν δυνατῶν, νά με τὸ ἔλεγε διὰ στόματος αὐτῆς, ἢ κἂν νὰ τὸ ἐμήνυε διὰ πιστοῦ καὶ φρονίμου ἀνθρώπου αὐτῆς, ἂν εἶχεν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν οὐκ ἔχει, τὸ δὲ ἔνι ἀδύνατον, νὰ στείλω ἐγὼ τόν, ὅν με θέλει φανεῖν ἁρμόδιον, νά το ἀκούσῃ.

9. Τὶς οὖν πρὸς τοῦτο ἁρμοδιώτερος; Εἰς τὸ τρίτον καὶ τοῦτο λόγου οὐ δέεται, σὺ γάρ, ὁποῦ καὶ ἔπραξας καὶ ἔστησας καὶ εἶδες τὸ πρόσωπον καὶ συνέτυχες καὶ ἐπληροφορήθης, πῶς ἠμπορεῖ τὸ τέλος τῆς δουλείας νὰ γένηται παρ' ἄλλου"; Ἀνέφερον αὐτῷ· „Τοῦτο ὁμολογουμένως οὕτως ἔχει, ὡς ὁρίζεις· καὶ συγκατατίθεταί το καὶ ἡ δούλη σου ἡ σύντροφός μου, ἐπεὶ καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπαιτεῖ καὶ ὅτι διὰ τούτου θέλει ἔχειν, καὶ ἅπερ μου ἔταξας, καὶ τόπον καὶ τιμὴν καὶ ἀναδοχὴν πλείω τῶν ἄλλων ἀρχοντισσῶν. Ἀμὴ εἰς τὰ ἄλλα οὐδὲν ἠξεύρω, τὶ νά σε ἀναφέρω". Καιροῦ δ' ὄντος τοῦ ἀρίστου, ἀπῆλθον ἐγὼ οἴκαδε.

---

6 τὴν Χαρσιανίτου ? T : τὸν Χαρσιανίτην O || 9 ἐστάθην OT || 11 ὅριζεν O : ὅριζέ μου T | εἶσθαι] ἧστεν OT : ἧσθεν f || 13 συμπεθέριον OT : συμπενθέριον f || 20 καὶ τὸν OT : καὶ f || 21 ἔχει ἐκεῖνον OT : ἔχειν ἐκεῖνος f || 22 εἶσθεν] ἧσθεν O : εἷς τε T || 25 μὲ τὸ ἔλεγε OTVD : τὸ ἔλεγέ με C || 27 τὸ δὲ OTV : οὐδὲ CD || 30 δέεται O : δεῖται V || 33 ἡ δούλη σου OT : ἡ τῆς βασιλείας σου δούλη V || 34 τούτου O : τοῦτο TV || 35 μου OT : μᾶς V | ἔταξας f : ἔταξαν OTV || 36 σε OT : *om.* V.

pentru că am nevoie să aleg doi mari dregători, ca şi fratele meu împăratul, nu în calitate de cancelari, ca de la începutul zilei şi pînă noaptea tîrziu să fie cu mine şi să-mi îndeplinesc îndatoririle mele". Şi aceasta s-a şi făcut.

5. Şi marele duce a fost anunţat prin finul lui şi al meu, ieromonahul duhovnic Neofit din mănăstirea Harsianit. Şi el a acceptat; vrînd-nevrînd, nu ştiu; şi s-a mai exprimat că şi dînsul voia s-o facă aceasta şi că numai să-i pună feciorii la rang de cinste. Şi la aceasta ne-am oprit, deşi nimic nu s-a înplinit din cauza nenorocirilor ce au dat peste toţi laolaltă.

6. Şi mai poruncea că unul voi fi eu şi că se mai gîndeşte la Gudelis Nicolaie. Şi dacă tovărăşia în funcţie iese pe plac, să aibă loc între noi şi cuscrenie, feciorul meu luînd pe fata aceluia. Şi aceasta era slujba în care hotăra ca însărcinările mele în solie să înceteze.

7. Şi încă mi-a mai spus: „Aş fi voit să trimit în Moreea şi din aceştia, chipurile, mai în vîrstă, dar voinţa îmi este să dau o dispoziţie a mea personală alcătuită din cinci puncte, ca la facerea învoielii să propună punctul întîi; iar de altcum al doilea sau al treilea sau al patrulea şi la nevoie al cincelea. Şi mă apasă gîndul că pe oricare l-aş trimite afară de tine va merge şi-i vor da lui vreun sat cu pitac întărit cu pecete de argint[1] sau că acela şi copiii lui vor avea aşa şi aşa, şi atunci el de îndată va propune punctul al cincilea, ceea ce pentru mine va fi lucru greu.

8. În ce priveşte lucrul din Cipru, îl ştii doar pe călugărul care în ziua cutare s-a prezentat la mine? Mi-a spus din partea verii mele că nu are nimic de ceea ce are neapărată nevoie, de aceea voia sau, dacă ar fi un lucru din cele posibile, să-mi fi spus personal din gură, sau măcar să-mi fi anunţat printr-un om de credinţă al ei şi cuminte, dacă l-ar avea. Dar deoarece, pe de o parte, nu-l are, iar pe de altă parte e o imposibilitate, să trimit eu deci un om, care mi se va părea potrivit să o asculte.

9. Aşadar, cine ar fi mai potrivit pentru lucrul acesta? Şi pentru acest caz al treilea nu este nevoie de motivare, căci tu doar ai lucrat şi ai fost şi ai văzut şi te-ai întîlnit şi te-ai lămurit şi cum ar putea să fie săvîrşit de altul?" I-am raportat: „Şi părerea mea este că aceasta-i aşa precum porunceşti; şi la aceasta se învoieşte şi serva ta tovarăşa mea de viaţă, deoarece şi lucrul o cere aceasta şi pentru că în schimb va avea şi rangurile ce le-ai hotărît pentru mine, şi loc de cinste şi rang de consideraţie mai multă decît alte soţii de mari dregători. Dar despre altele nu ştiu ce ţi-aş putea raporta". Şi fiind timpul prînzului, eu am plecat acasă.

---

[1] Vezi p. 53, nota 5.

XXXIV, 1. Ἀπὸ δὲ γεύματος ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκός, ὥρισε πρὸς αὐτόν, ὅσα μετ' ἐμοῦ περὶ τῶν ἀποκρισιαρικίων ὥρισε, πρὸς τὸ νὰ ἀπέλθω, οὐ μὴν τὰ αἰτία. Καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι „ἔνι καὶ χρεία, καὶ ἡμεῖς νά τον τιμήσωμεν· εἰς γὰρ τὸ ὀφφίκιον, ὁποῦ ἔχει, χάρις ἡμᾶς οὐδὲν ἔχει, εἰ μὴ τὸν βασιλέα τὸν ἀδελφόν μου. Λοιπὸν ἰδὲ αὐτὸν πρὸς τοῦτο καὶ ἐγροίκησον, ποῖον τῶν ὀφφικίων νὰ ὀρέγεται καὶ πρὸς οὗ ἀκούσωμεν".

2. Συνέτυχέ μοι οὖν καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐγὼ ἐν νῷ εἶχον, ὅτι νά τον ζητήσω νά με εὐεργετήσῃ ὀφφίκιον μεγαλώτερον, πλὴν ὅπερ ἄλλος οὔτε ἔχει, ἀλλ' οὐδὲ νά το εὐεργετήσῃ ζῶντός μου, διότι καὶ οὕτως μοι φαίνεται πρέπον καὶ ἠγάπουν· καὶ ἀφ' οὗ μάλιστα εἰς τὴν Τραπεζοῦνταν ἀπῆλθον καὶ τοσαῦτα ὀνείδη καὶ κατηγορίας ἤκουσα, πῶς εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἓν ὀφφίκιον εἰσὶν ἄρχοντες τρεῖς ἐνταῦθα, καὶ ἔτι ἐβεβαιώθη ὁ λογισμός μου εἰς τὴν ὄρεξιν, ἣν εἶχον. Λοιπὸν ἄς με εὐεργητήσῃ τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου".

3. Ἀπῆλθε καὶ ἀνέφερε ταῦτα τῷ βασιλεῖ καὶ ὁρίζει πρὸν αὐτόν· „Τοῦτο, Νοταρᾶ, τινὰ οὐδὲν τὸ θέλω δώσειν, διότι ὁ πρῶτός μου πενθερὸς ἦν μέγας κοντόσταυλος γεγονὼς παρὰ τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου εἰς τὸ Ἑξαμίλιον· ἀμὴ νά τον δώσω μεγαλώτερον τούτου ἵνα τὸν ποιήσω μέγαν λογοθέτην, ὅπερ ἔνι ὀφφίκιον δ-ον καὶ τὸ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἔνι ζ-ον".

4. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας δούξ· „Καὶ τί νὰ γένηται μετὰ τὸν Παλαιολόγον τὸν Μετοχίτην, ὁποῦ ἐποίησας τὸν υἱὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ζητήσει τοῦ δεσπότου τοῦ ἀδέλφοῦ σου, διὰ τὴν συγγένειαν τῆς συγγαμβρίας καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα πρωτοστράτορα; Καὶ ἐκεῖνος ὑπάγει νὰ δώσῃ τὴν ψυχήν του τὸν διάβολον, ἄν καὶ νῦν ποιήσῃς καὶ τὸν Σφραντζῆν μέγαν λογοθέτην, ὁποῦ ἔνι καὶ αὐτὸ πρῶτον ἀπὸ τό του μεγάλου στρατοπεδάρχη. Τί θέλει γενεῖν; Ἀμὴ δὸς αὐτῷ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὁποῦ ἔνι μετὰ τὸν στρατοπεδάρχην".

5. Καὶ ὁρίζει πρὸς αὐτόν· „Ἐκεῖνος προεῖπέ μοι, ὅτι οὐ δὲν θέλει κανένα, ἂν ἔνι τὸ μεγαλώτερον, ἂν ἔχῃ αὐτὸ ἄλλος. Πῶς θέλει καταδέξεσθεν αὐτό; Ὅμως εἰπὲ τοῦτο πρὸς αὐτὸν καὶ ἄς ἀκούσωμεν".

2 ἀποκρισιαρικείων OTV || 6 ἐγρήκησον OTV || 8 ἐγὼ OT: καὶ ἐγὼ V || 9 τὸν OT: *om.* V || 9 ὀφφίκιον — 10 εὐεργετήσῃ (ωO) OV: *om.* CD || 10 μεγαλότερον O: μεγαλειότερον V | 10 διότι V: διότις || 11 φαίνεται OC: ἐφαίνετο VD | ἠγάπουν OCD: ἠγάπων V || 11—12 Τραπεζοῦνταν O: Τραπεζοῦντα V || 14 λογισμὸς OT: λόγος V || 15 κοντοστάβλου V *passim* || 19 μεγαλότερον OTCD: μεγαλείτερον V || 20 ἵνα OV: νὰ T | ἔνι OT: εἶναι V || 22 τί νὰ V: τίνα OT || 22—23 μετὰ Παλαιολόγον τὸν Μετοχιτά (ιτT) OT: μὲ τὸν Παλαιολόγον τὸν Μετοχίτην V || 23 ἐποίησας OTV: ἐποίησεν ἡ βασιλεία σου f | Καντακουζηνοῦ OV: Κατακουζηνοῦ T || 24 σου OT: τῆς βασιλείας σου V || 26 τὸν διάβολον OV: διάβολον T || 26—27 Σφραντζὴν V: τὸν Σφαντζὴν O: τὸν Φραντζὴν T || 28 στρατοπεδάρχη OT: στρατοπεδάρχου V | γενεῖν OTV: γενῆν f | τοῦ TV: *om.* O || 31 μεγαλότερον OTV | ἔχῃ OT: ἔχει V || 31—32 καταδέξεσθεν OT: καταδέξασθαι V.

Sphrantzes viitor mare logofăt

XXXIV,1. Iar după masă venind marele duce, i-a comunicat ce dispoziţii a luat privitoare la mine în legătură cu plecările mele în solie, nu şi motivele. Şi a mai adăugat şi aceasta: „E vremea ca şi noi să-i dăm un cin mai înalt, căci pentru demnitatea ce o are, n-are să ne mulţumească nouă, ci numai fratelui meu împăratul. De aceea vezi-l în privinţa aceasta şi caută care dintre demnităţi ar dori-o şi pînă la care să-l ascultăm".

2. S-a întîlnit deci cu mine şi am grăit către dînsul: „Eu mă purtam cu gîndul să cer împăratului să mă miluiască cu o demnitate mai mare, dar cu una pe care altul nu o are, dar nici să nu o dea altuia, cît trăiesc eu, deoarece aşa mi se pare, că mi se cade şi-mi era şi dorinţa, mai ales de cînd am fost la Trapezunt şi am auzit atîtea cuvinte umilitoare şi observaţii, că aici pentru unul şi acelaşi cin sînt trei demnitari, mi-s-a întărit şi mai mult gîndul pentru dorinţa ce o aveam. Aşadar, să mă miluiască cu demnitatea de mare contostaul"[1].

3. S-a dus şi a raportat aceasta şi împăratul îi porunci: „Notara, această demnitate nu voiesc să o dau nimănui, deoarece primul meu socru a fost făcut mare contostaul de domnul meu împăratul, tatăl meu, la Hexamilion[2]. Dar să-i dau una mai mare ca aceasta, ca să-l fac mare logofăt, care este a patra demnitate, iar cea de contostaul e a şaptea".

4. Iar marele duce îi spune: „Şi ce o să se întîmple cu Paleolog Metohitul, unde l-ai avansat pe feciorul lui Cantacuzino, la cererea fratelui tău despotul, din cauza înrudirii de cuscrenie şi a protostratorului, tatăl aceluia? Şi acela o să-şi dea dracului sufletul dacă şi acuma îl vei face şi pe Sphrantzes mare logofăt, care este şi aceasta o demnitate mai mare decît cea de mare stratopedarh. Ce o să fie?! Dar dă-i lui demnitatea de mare primicer care este după marele stratopedarh".

5. Iar împăratul îi porunci: „Sphrantzes mi-a declarat dinainte că nu vrea nici o demnitate, chiar de este cea mai mare, dacă o mai are altul. Cum o să primească pe acesta?! Totuşi, spune-i aceasta şi să-l auzim".

26 Sphrantzes V: Sphantzes O: Phrantzes T.

[1] Μέγας κοντόσταυλος pare să fie un fel de mareşal al palatului; comandant al gărzii palatului. Μέγας κοντόσταυλος τοῦ στόλου era marele amiral al flotei, Ducas, XXXVIII, 7.

[2] Vezi mai sus IV, 1 şi XII, 1.

6. Ἔρχεται καὶ λέγει πρὸς ἐμέ, ὅτι „περὶ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου τὸ ὀφφίκιον ὁρίζει, ὅτι διὰ τὸ εἶναι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ μέγαν κοντόσταυλον οὔτε σὲ οὔτε ἄλλον θέλει εὐεργετήσει τοῦτο· ἀμὴ νά σε εὐεργετήσῃ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὅπερ ἔνι καὶ πρὸ τούτου". Εἶπον δ' ἐγὼ πρὸς αὐτόν, ὅτι „ἐὰν ἦν καὶ πρῶτον τοῦ μεγάλου δουκός, οὐδὲν τὸ θέλω, ἐπεὶ τὸ ἔχει καὶ ἄλλος". Διελύθη ὁ λόγος.

7. Βουλευθέντος δέ μου μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων καὶ οἰκείων, ἐφάνη καλόν, ὅτι τὸ περὶ τῶν ὀφφικίων ἄς γένηται, νὰ ἀπέλθω δὲ εἰς τὸν Μορέαν καὶ τὴν Κύπρον, καὶ ὅτι νὰ ἐπάρω καὶ μετ' ἐμὲ καὶ τὸν ἄριστόν μου υἱὸν καὶ κρείττονα σχεδὸν πάντων τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ κινητοῦ μου βίου τὸ πλέον μεριδικὸν καὶ νὰ ἀπέλθωμεν τῆς στερεᾶς καὶ νὰ ἴδῃ καὶ τοὺς τόπους καὶ νὰ παιδευθῇ εἰς πᾶν εἴ τι χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ· καὶ πρὸς οὓ ἀναδιδάξουσιν ἡμῖν τὰ τοῦ ἀμηρᾶ καί, ἄν τυχένῃ, νὰ ἀφήσω τὸν υἱόν μου εἰς τὸν Μορέαν μὲ τὸν βίον μου εἰς τοὺς ἀπὸ μητρὸς γνησίους αὐτοῦ συγγενεῖς, ἢ πάλιν μετ' ἐμοῦ νὰ ἐπαναστρέψῃ. Ὅπερ αἴτιον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐδυσώπησεν, ὁ λογισμὸς δηλονότι τῆς μάχης καὶ συνεχώρησε τὴν πάλιν ἐξέλευσίν μου.

8. Ὡς δὲ πάντα τὰ χρειώδη τῆς ὁδοῦ οἰκονόμησα καὶ ἔλιπον μόνον αἱ γραφαί, μίαν τῶν ἡμερῶν ἀπελθόντος μου εἰς τὸ παλάτιον, ἐσέβηκα εἰς τὸ τοῦ βασιλέως κελλίον, ὡς σύνηθές μοι. Καὶ ὡς οὐχ εὗρον ἐκεῖσε τὸν βασιλέα, ἐρωτήσας, εἶπόν μοι, ὅτι εἰς τὸ τετράσαρον, ἕτερον τοῦ κελλίου αὐτοῦ πλησίον ὀσπίτιον, συντυχένει μετὰ τοῦ παπᾶ Ἀντωνίου τοῦ Ῥοδαίου. Καὶ προσμείνας μικρόν, ἰδοὺ καὶ ὁ βασιλεὺς θυμοῦ πνέων καὶ ὁρίζει πρός με· „Εἶδές τον, — καὶ παραλείπω τὴν ὕβριν, — τὸν μεσάζοντά σου· σὺ ἐζήτησας τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου· καὶ ἐγὼ εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι «τοῦτο οὔτε αὐτὸν οὔτε ἄλλον τινὰ τὸ θέλω δώσειν», δι' ἃς αἰτίας εἶπον. Εἶπον δὲ ἐγὼ τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου· καὶ εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι θέλει ὑπάγειν, ἵνα κρεμνήσῃ ὁ Παλαιολόγος μέγας στρατοπεδάρχης, ὅτι ποιῶ καὶ σὲ πρὸ ἐκείνου. Καὶ σήμερον ἔστειλε τὴν προβατίναν τὸν παπᾶν Ἀντώνιον, ὅτι, ἐπεὶ ἐζήτησεν, ἵνα τιμήσωμεν τὰ μουσκαράκιά του, ζητεῖ, ἵνα ποιήσωμεν τὸν πρῶτον μέγαν λογοθέτην καὶ τὸν δεύτερον μέγαν κοντόσταυλον, ἐπεὶ καὶ τοὺς λογατόρους νῦν ἐκεῖνος ἄρχει, ὅπερ ἔνι ὑπηρεσία τοῦ αὐτοῦ ὀφφικίου.

9. Λοιπὸν λέγω σοι, ὅτι ἐκείνους, ἂν θέλῃ, θέλω τοὺς δώσειν ἄλλα μικρότερα ὀφφίκια, ἃ ἀκόμη θέλουν εἴσθεν καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν τους·

3 εὐεργετήσει OT : εὐεργετήσειν V | ἀμὴ OT : ἀλλὰ V || 4 τὸ O : τὴν V | ὅπερ O: ὁποῦ V || 5 δουκός O: δουκάτου V || 8 ἀς OT: ὡς V: νὰ γένηται, ὡς f || 9 ἐμὲ OTV : ἐμοῦ f || 11 μεριδικὸν TV : μερδικὸν O || 11—12 διὰ τῆς στερεᾶς? || 13 ἀναδιδάξουσιν OTV: ἀναδιδάξωσιν f || 14 ἀφίσω OTV || 15—16 ἐπαναστρέψη OT: ἐπιστρέψῃ V || 18 οἰκονόμησα OT : ᾠκονόμησα || 21 τετράσ(σσT)αρον OTV: τετράσορον f || 22 ὀσπήτιον O : ὀσπιτίου TV || 26 ὅτι — αὐτὸν TV : *om*. O || 28 μέγας OTV : ὁ μέγας f || 30 παπὰν OT : παπᾶν VD: πασὰν C | ἐπεὶ TV: *om* O || 31 μουσκαράκια OT : μοσχαράκια V || 32 λογατόρους OT : ῥογατόρους V || 34 θέλῃ, θέλω *scripsi* : θέλλη θέλλουν OT : θέλει θέλουν V || 35 θέλουν ἤσθεν V : θέλλε ἤστεν OT .

6. Vine şi-mi spune: „În ce priveşte demnitatea de mare contostaul, împăratul hotărăşte că, deoarece socrul său este mare contostaul, nu te va milui nici pe tine, nici pe altul cu această demnitate; dar să-ţi dea pe cea de mare primicer, care este şi înaintea acesteia". Eu însă am grăit către el: „Chiar de-ar fi şi înaintea marelui duce, nu o vreau, pentru că o are şi altul". Cu aceasta ne-am despărţit.

7. Iar eu, sfătuindu-mă cu rudele şi prietenii şi căsaşii mei, am crezut că e mai bine ca în privinţa demnităţilor să nu mai mă interesez, dar să plec în Moreea şi în Cipru şi să iau cu mine şi pe feciorul meu, un băiat strălucit, care întrecea aproape pe toţi cei de o seamă cu el; şi să iau o parte bună din averea-mi mişcătoare şi să plecăm pe uscat, ca să vadă locurile şi să-i fie de învăţătură la orice-i de folos în viaţă; şi după cum ne vor îndruma planurile sultanului şi, dacă ar fi să fie cazul, să-mi las feciorul cu averea în Moreea, la rudele lui drepte dinspre mamă, sau să se întoarcă iarăşi cu mine. Această consideraţie a muiat-o şi pe maică-sa, anume teama de război, şi s-a arătat înţeleasă cu plecarea mea.

Intrigi mărunte

8. După ce am făcut toate pregătirile cuvenite de drum şi nu mai lipseau decît scrisorile, într-una din zile, mergînd eu la palat, am intrat în camera împăratului, cum o făceam de obicei. Şi cum nu l-am găsit acolo pe împărat, întrebînd mi s-a spus că vorbeşte cu popa Antoniu Rodeul în tetrasaron,[1] în altă odaie aproape de camera lui. Şi aşteptînd puţin, iată că şi împăratul, pufnind de mînie, zice către mine: „Îl văzuşi — şi trec peste înjurătură — pe cancelarul[2] nostru?! Tu ai cerut demnitatea de mare contostaul şi eu i-am spus: „Aceasta nu voiesc să i-o dau nici lui, nici altcuiva", pentru motivele pe care le-am spus. Dar i-am zis despre cea de mare logofăt! Iar dînsul a spus că marele stratopedarh Paleolog va merge să se prăpădească dacă te pun şi pe tine în rang înaintea lui. Şi astăzi a trimis pe oaia de popă Antoniu, că deoarece a cerut să-i ridic în rang de cinste pe viţelandrii lui, cere pe întîiul să-l facem mare logofăt, iar pe cel de-al doilea mare contostaul, pentru că acela stă acum şi în fruntea lefegiilor[3], ceea ce ţine de serviciul acelui rang de demnitate.

9. Drept aceea, îţi spun că acelora, dacă vrea, le voi da alte demnităţi, dar mai mici, fiind însă încă peste vrednicia lor, iar tu primeşti

[1] Clădire cu patru caturi.

[2] Vezi XXXIII, 4.

[3] Lefegii, ῥογάτοροι, λογάτοροι, erau ostaşii mercenari frînci (apuseni) intraţi în serviciul bizantinilor; vezi **'I. B. Παπαδοπούλου, Αἱ περὶ Φραντζῆ διατριβαί**, Atena, 1957, p. 8. Codinos ed. Bonn 33, 17.

σὺ δὲ ἔχε τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Τοῦτο δὲ μόνον σὲ ζητῶ, ὅτι διὰ πολλὰ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν αἴτια νὰ μηδέν με προσκυνήσῃς εἰς παράστασιν ἑορτῆς ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀμὴ νά σε τὸ γράψῃ ὁ γραμματικὸς ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ τὴν ῥήγεναν καὶ ἁπλῶς πρὸς πάντας, οὓς μέλλει γράψειν, ὅτι ἔρχεται αὐτοῦ ὁ μέγας λογοθέτης. Καὶ σὺ πάλιν θέλεις τὸ γράψειν ἐδῶ πρὸς ἐμὲ καὶ τοὺς σούς· καὶ θέλεις τὸ βάλλειν εἰς τὸ στόμα τους καί, ἄν τοὺς φανῇ δριμὺ ἢ πικρόν, τέλος θέλουν τὸ καταπιεῖν".

10. Ἐγὼ δὲ ἀπελογησάμην· „Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἀμὴ δέομαί του καὶ παρακαλῶ, ὅτι δι' ἐμὲ μηδὲν ἔνι τίποτε, ὁποῦ νὰ προξενήσῃ λύπην, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ δέρμα μου ἀφαίρεσε, ἄν ἠμπορῇ νὰ ἔνι πρὸς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς ἁγίας βασιλείας σου". Κἀκεῖνος ὁρίζει· „Ὡς καλὸς ὑποχείριος λέγεις, πλὴν μηδὲν τὸ ἔχεις τίποτε· πρὸς γὰρ τὰς ὑπολήψεις αὐτῶν τῆς πρός σε τάχα φιλίας καὶ τοὺς τρόπους των ἀπιδὼν ἐλυπήθηκα. Ἀμὴ λάλησόν μοι ἐδῶ τὸν γραμματικόν· τίς ἔνι αὐτοῦ"; Καὶ ἀποκριθείς τις ἀπῆλθε καὶ ἐλάλησεν αὐτόν.

11. Καὶ ὡς ἦλθεν, ὁρίζει πρὸς αὐτόν· „Εἴπομεν πρός σε, πρὸς τίνα καὶ τίνα νὰ γράψῃς <γραφὰς> πιστώσεως, ὅτι θέλει μαθεῖν· καὶ γράψε, ὅτι θέλει μαθεῖν παρὰ τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ δεῖνος. Καὶ ἐὰν ζῶμεν καὶ παρέμπροσθεν, θέλω τὸν γράψειν καὶ συγγενεῖν εἰς τὴν πομπὴν ἐκείνων, ὁποῦ νά το κακίσουν. Μόνον καὶ σὺ ἔχε τοῦτο, γραμματικέ, ὡσὰν ἀπόκρυφον μέχρι τινός."

12. Καὶ ἐξοικονομήσας τοὺς ὁρισμοὺς ἔλαβον αὐτοὺς καὶ σήμερον νὰ προσκυνήσω καὶ αὔριον ὁμοίως. „ Καὶ ὅτι ὁ ἀμηρᾶς ἐξῆλθε τῆς Ἀνδριανουπόλεως καὶ ἔρχεται· καὶ ἄς ἴδωμεν, μή ποτε καὶ καθ' ὁδὸν συναντήσῃ σοί τι ἀπευκταῖον".

XXXV, 1. Ἰδοὺ τῇ κς-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ Στενόν, ἵνα ἐκεῖσε κτήσῃ τὸ κάστρον· καὶ σήμερον νὰ ἴδωμεν καὶ αὔριον καὶ ὅτι διὰ τῆς στερεᾶς οὐδὲν τυχένει, ἐπεὶ ἐπικίνδυνον θέλει εἶσθεν· ἰδοὺ εὑρεῖν θέλομεν πλεύσιμον.

2. Τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπεσκεπάσθη ἡ μάχη καὶ πηλαλήσαντος φωσάτου, οὓς ἔξωθεν εὗρεν, ἀπῆρε καὶ τὴν πόλιν ἀπέκλεισε. Καὶ τελέσας τὸ κάστρον, τῇ λα-ῃ τοῦ Αὐγούστου ἐγερθεὶς ἀπ' ἐκεῖ, ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὰς σούδας τῆς πόλεως.

1 *post* ἔχε *add.* καὶ C: *om.* OTVD | ζητῶ σέ T ‖ 5 μέλλει OT : μέλλω V ‖ 7 δριμὺ f : δρυμὴν OT : δριμὶν V ‖ 9, 12 βασιλείας σου OT : σοῦ βασιλείας V ‖ 11 ἀφαίρεσε] ἀφέρεσε OT: ἀφαίρησε V ‖ 11—12 ἰμπορεῖ O: ἰμπορῇ T: ἰπορῇ V ‖ 12 *post* ἁγίας σου βασιλείας *iterum scr.* (10) ἀμὴ — τίποτε *punctisque del.* D ‖ 13 ὁρίζει OTVC : *om.* D | τίποτες T ‖ 15 λάλησον OV : κάλεσον f ‖ 18 γραφὰς πιστώσεως] πιστώσεως V : πιστωσ O : πιστ T : πίστωσιν f | θέλει OTVD : θέλεις C | μαθεῖν OT : μάθην V ‖ 19 θέλει f : θελλ OT : θέλω V | ἐὰν ζοῦμεν OT : ἄν ζῶμεν V ‖ 20 θέλλω OT : θέλεις V | συγγενὴν OTV ‖ 21 ὡς σὰν OT : ὡς ἄν V ‖ 25 Ἀνδριανουπόλεως OT : Ἀδριανουπόλεως V | μήποτε OVD : *om.* C | 26 συναντίσε OT : συναντήσε V | ἀπευκταῖον TV : ἀπεκταῖον O ‖ 27 *mg. int.* κέφ. μὰ VD : *om.* OTC | ἑξηκοστοῦ OT: ξ-ου V ‖ 28 κτήση OT : κτίσῃ V ‖ 29 νὰ ἴδωμεν καὶ αὔριον OT : καὶ αὔριόν ἴδωμεν V | οὐδὲν V : οὐδὲ OT ‖ 30 εἶσθεν V : ἦστεν OT.

demnitatea de mare logofăt. Atîtea numai îți cer că, avînd în vedere împrejurările și pe anumiți mari dregători, pentru multe motive, la serbarea de recepție să nu-mi faci închinare pentru aceasta, dar diacul, în toate scrisorile către frații mei și către regină, să-ți pună acest titlu și, răspicat spus, către toți către care ar avea să scrie, că vine marele lui logofăt. Și tot așa și tu îl vei scrie aici către mine și către toți ai tăi; și îl vei pune și în gura lor și, dacă li se va părea ceva neplăcut și amar, pînă la urmă o vor înghiți-o".

10. Iar eu am întîmpinat: „Mulți ani să trăiești, sfînta ta maiestate, dar eu te rog și iar te rog ca din cauza mea nimic să nu se întîmple ce ar putea să te supere, ci mai degrabă să fiu jupuit și de piele, dacă poate fi sfintei tale maiestăți spre liniște și bucurie". Și el îmi răspunde: „Grăiești ca un bun slujitor, dar de asta să nu ai nici o grijă; numai că, uitîndu-mă cum înțeleg ei, chipurile, prietenia față de tine și cum se poartă, m-am supărat. Dar chiamă-mi-l încoace pe diac! Cine-i aici?" Și cineva, răspunzîndu-se, s-a dus și l-a chemat.

11. Și cum a venit îi porunci: „Ți-am spus către cine și cine să scrii scrisori de încredințare că va afla, și scrie că va afla de la marele logofăt cutare. Și dacă o vom mai apuca, voi scrie că a fost împreună și la trimiterea lor, pentru ca să aibă ce huli. Numai și tu, diece, ține-o aceasta deocamdată în taină".

12. Și, întocmind pitacele, le-am luat în primire și astăzi să mă închin de plecare și mîine așijderea. „Și că sultanul a pornit din Adrianopol și vine; și las să vedem, ca nu cumva și pe drum să dea peste tine vreo nenorocire!"

Războiul de cucerire începe

1452 XXXV, 1. Iată că la 26 martie din același an șasezeci[1] a venit sultanul și a picat la strîmtoarea Bosforului, ca să zidească acolo cetate. Și azi să vedem și mîine și că pe uscat nu se poate face nimic, deoarece va fi cu primejdie, iată că vom căuta să plecăm pe mare.

1452 2. În iunie același an, războiul a izbucnit pe față și armată năvălind cu mare iuțeală, pe care i-a găsit afară i-a luat și orașul l-a blocat. Și, săvîrșind cetatea la 31 august, s-a ridicat de acolo și, venind, a năvălit asupra palisadelor orașului.

[1] 6960.

3. Καὶ τῇ γ-ῃ τοῦ Σεπτεβρίου μηνὸς τοῦ ξα-ου ἔτους διέβη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὡς φαίνεται, ὅτι τὰς δύο ἡμέρας αὐτὰς ἵνα κρυφίως ἴδῃ τὸ κάστρον καλῶς καὶ τὰ τοῦ κάστρου.

4. Καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ φθινοπώρῳ ἦλθεν ὁ Τουραχάνης μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου εἰς τὸν Μορέαν, ἐν ᾧ καιρῷ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἑάλω ὑπὸ τῶν Μοραϊτῶν.

5. Καὶ τῇ ιζ-ῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους διάδοχος καὶ κληρονόμος ὁ κὺρ Ἀνδρέας ὁ Παλαιολόγος.

6. Καὶ τῇ δ-ῃ τοῦ Ἀπριλλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθε πάλιν ὁ ἀμηρᾶς καὶ παρέπεσε τὴν Πόλιν πολιορκῶν τὴν πόλιν πᾶσι τρόποις καὶ πάσαις μηχαναῖς διά τε γῆς καὶ θαλάσσης, περικυκλώσας καὶ τὰ ιη' μίλια τῆς πόλεως, τετρακοσίων πλευσίμων ὄντων ἀπὸ τὴν θαλασσαν μικρῶν καὶ μεγάλων, διακοσίων δὲ χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ τῆς στερεᾶς, ἐχούσης τῆς πόλεως, τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος, ἄνδρας πρὸς ἀντιπαράταξιν 'δψογ' ἄνευ τῶν ξένων μόλις ὄντων σ-ων ἢ μικρόν τι πρός.

7. Ἔγνων οὖν ἐγὼ τοῦτο οὕτως ἔχον ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης. Τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαντος τοῖς δημάρχοις ἔγραψεν εἷς ἕκαστος τὴν δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ δυναμένου σταθῆν ἐν τῷ καστρῷ κοσμικοῦ καὶ καλογέρου καὶ τί καὶ τί ἅρμα πρὸς ἄμυναν νὰ ἔχῃ εἷς ἕκαστος αὐτῶν· καὶ φέροντες, εἷς ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὸ κατάστιχον τῆς αὐτοῦ δημαρχίας τῷ βασιλεῖ.

8. Εἶτα ὁρίζει πρὸς ἐμέ· „Αὕτη ἡ δουλεία πρὸς σὲ ἀφορᾷ καὶ οὐ πρὸς ἄλλον τινὰ διὰ τὸ ἐπίστασθαί σε καὶ καλῶς ἀριθμεῖν καὶ καλῶς φυλάσσειν τὰ φυλακῆς δεόμενα καὶ ἀπόκρυφα· καὶ λαβὲ τὰ κατάστιχα καὶ καθίσας εἰς τὸ ὀσπίτιόν σου, λογάριασε ἀκριβῶς, πόσοι εἰσὶν ἄνθρωποι καὶ πόσα ἅρματα καὶ πόσα κοντάρια καὶ πόσα σκουτάρια καὶ πόσα τοξάρια." Καὶ ἐκτελέσας τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ φέρων δέδωκα τῷ αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ καταστιχόπουλον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος ὅτι πολλῆς. Καὶ ἔμεινεν μόνον ἐν ἀποκρύφῳ ἡ ποσοτης εἰς ἐκεῖνον καὶ ἐμέ.

9. Καὶ τῇ κθ-ῃ Μαΐου, ἡμέρᾳ γ-ῃ, ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἀρχῇ ἀπῆρε τὴν Πόλιν ὁ ἀμηρᾶς, ἐν ᾗ ὥρᾳ καὶ ἁλώσει τῆς πόλεως καὶ ὁ μακαρίτης αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς κὺρ Κωνσταντῖνος σκοτωθεὶς ἀπέθανεν, ἐμοῦ

---

1 *mg.* 'αυνγ' OT: 1453 V | *mg. int.* κεφ. μβ' VD : *om.* OTC | Σεπτεβρίου μηνὸς OT : Σεπτεμβρίου V || 2 Ἀνδριανούπολιν OT : Ἀδριανούπολιν V || 3 *post* κάστρον *add.* ὁμοίως V : *om.* OT || 4 φθεινοπόρῳ OT : μετοπώρῳ V || 5 ᾧ O : ᾧ δη V || 7 *mg. int.* κεφ. μγ' VD : *om.* OC || 8 καὶ₁ O : *om.* V | *post* διάδοχος *add.* καὶ τῶν Ῥωμαίων μικροῦ τούτου σπινθῆρος εἶθε διάδοχος TV : *om.* O || 11 ὁ ἀμηρᾶς OT : ὁ Μεεμὲτ ἀμηρᾶς V || 12 πάσαις V : πᾶσι OT || 12 καὶ τὰ OT : τὰ V || 13 ἀπὸ τὴν θάλασσαν OT : διὰ θαλάσσης V || 15 πρός OT : *om.* V || 19 τοῦ δυναμένου... κοσμικοῦ καὶ καλογέρου OTV : τοὺς δυναμένους... κοσμικοὺς καὶ καλογέρους f || 21 φέροντες OTVC : φέροντος D || 23 ἐμὲ OT : με V || 25 λάβε OTV || 26 σου OT : μου V || 29 καταστιχόπουλον OT : κατάστιχον V || 30 ὅτι OV : *om.* T || 33 ὁ ἀμηρᾶς OT: *om.* V || 33—34 αὐθέντης — ἀπέθανεν OT : ὁ αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος σκοτωθεὶς V.

1452 3. Şi la 3 ale lunii septembrie din anul 61[1] a trecut spre Adrianopol, pentru ca, pe cît se pare, în cele două zile să vadă bine pe ascuns cetatea şi condiţiile de apărare ale cetăţii.

1452 4. Şi în acelaşi an toamna a venit Turachan dimpreună cu feciorii lui şi cu multă armată asupra Moreii; cu prilejul acesta a fost luat şi feciorul lui prizonier de către moreiţi.

1453 5. Şi la 17 ianuarie din acelaşi an s-a născut chir Andrei Paleologul, urmaşul şi moştenitorul neamului Paleologilor.

6. Şi la 4 ale lunii aprilie din acelaşi an a venit din nou sultanul şi a năvălit asupra Constantinopolului, împresurînd oraşul în toate chipurile şi cu toate maşinăriile de război dinspre uscat şi mare, înconjurînd cele 18 mile ale oraşului; şi erau dinspre mare patru sute de corăbii, mici şi mari, iar dinspre uscat două sute de mii de bărbaţi, în timp ce oraşul, atît de mare ca întindere, avea spre apărare 4773, fără de străini, care abia erau 200 sau ceva puţin peste 200.

7. Şi eu ştiu că aceasta era aşa din următorul fapt. Împăratul a poruncit dimarhilor şi fiecare a însemnat în scris amănunţit despre dimarhia sa [cartierul] pe cei ce puteau sta la apărarea cetăţii, mirean şi călugăr, şi ce fel de arme poate avea fiecare din ei; şi au adus şi au dat fiecare dintre dimarhi împăratului catastihul despre dimarhia sa.

8. După aceea îmi porunci mie: „Această treabă te priveşte pe tine, şi nu pe altcineva, pentru că te pricepi bine şi la socotit şi păstrezi bine tainele care trebuie păzite; ia deci catastihele şi, stînd acasă, socoteşte exact cîţi oameni sînt şi cîte arme şi cîte lănci şi cîte scuturi şi cîte arcuri". Şi executînd-i porunca, am adus şi am dat cu multă durere şi faţă posomorîtă domnului meu împăratul caieţelul; şi suma a rămas în taină, ştiind-o numai el şi eu.

1453 **Oraşul e cucerit, Sphrantzes robit**

9. Şi la 29 mai, într-o zi de marţi, la începutul zilei, sultanul a cucerit Constantinopolul şi, la cucerirea oraşului, în aceeaşi oră a murit ucis întru fericire răposatul domnul meu împăratul chir Constantin;

[1] 6961 (1 septembrie 1452—31 august 1453).

πλησίον αὐτοῦ οὐχ εὑρεθέντος τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ προστάξει ἐκείνου εἰς ἐπίσκεψιν δῆθεν ἄλλου μέρους τῆς πόλεως, ἰού, ἰοὺ κἀμοί, τῆς προνοίας οὐκ εἶδ' εἰς τίνα με καιρὸν φυλαττούσης.

10. Ἦν δὲ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ δὴ τοῦ μακαρίτου βασιλέως καὶ μάρτυρος χρόνοι μθ' καὶ μῆνες γ' καὶ ἡμέραι κ', ὧν ἦν βασιλεὺς χρόνους δ', μῆνας δ' καὶ ἡμέρας κδ', ὄγδοος βασιλεὺς τοῦ γένους αὐτοῦ τῶν Παλαιολόγων ὑπάρχων. Ὁ γὰρ α$^{-ος}$ ἦν Μιχαήλ, ὁ β$^{-ος}$ Ἀνδρόνικος, ὁ γ$^{-ος}$ Μιχαήλ, ὁ δ$^{-ος}$ Ἀνδρόνικος, ὁ ε$^{-ος}$ Ἰωάννης, ὁ ς$^{-ος}$ Μανουήλ, ὁ ζ$^{-ος}$ Ἰωάννης καὶ ὁ ὄγδοος Κωνσταντῖνος. Ἦρχον δὲ καὶ ἐβασίλευον ταύτην δὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ τούτων γένος τῶν Παλαιολόγων χρόνους ἑκατὸν ἐνενήκοντα τέσσαρας καὶ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας δ'.

11. Ἁλοὺς οὖν ἐγὼ καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκὼν ὁ ἄθλιος, τέλος ἐξαγορασθεὶς τῇ α$^{-η}$ Σεπτεβρίου τοῦ ξβ$^{-ου}$ ἔτους εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἀπέσωσα, τῆς γυναικός μου καὶ τῶν παιδίων μου ὑπὸ γερόντων καὶ καλῶν Τουρκῶν ἁλωθέντων καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν πραθέντων εἰς τὸν τοῦ ἀμηρᾶ μεραχούρην, ἤγουν κόμητα τῶν αὐτοῦ ἀλόγων, ὃς καὶ πολλὰς καὶ καλὰς ἄλλας τῶν ἀρχοντισσῶν ἠγόρασε καί πολλὰ ἐκέρδισεν ἐπ' αὐταῖς.

12. Τοῦ δὲ κάλλους καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν παιδίων μου οὐ δυναμένου κρυβῆναι, μαθόντος περὶ αὐτῶν τοῦ ἀμηρᾶς ἀπῆρεν αὐτὰ δοὺς πρὸς τὸν μεραχούρην ἄσπρας χιλιάδας πολλάς. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία μήτηρ μόνη μετὰ μιᾶς καὶ μόνης ἀνατροφῆς αὐτῆς, αἱ δὲ ἄλλαι διεμερίσθησαν.

XXXVI, 1. Ἐρωτήσειε δ' ἄν τις, καὶ τί ἐγεγόνει παρὰ τοῦ βασιλέως τὸν δία μέσου καιρὸν τῆς μάχης, ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ καιρῷ ὁ ἀμηρᾶς παρεσκευάζετο, καὶ τί πρὸς βοήθειαν ἐποίησαν οἱ ἔξωθεν χριστιανοί;

2. Καὶ τῶν μὲν ἔξωθεν Χριστιανῶν, δῆλόν ἐστιν, ὅτι οὐδὲ τίποτε, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ εἰς τὸν τῆς Σερβίας δεσπότην Γεώργιον ἀποσταλεὶς ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ, ἵνα γένηται μέσος εἰς ἀγάπην μετὰ τῶν Οὐγκρῶν, ἦν ἀνατεθειμένος ὁ μετὰ τοῦ ἀποκρισιαρίου τοῦ ἀπερχομένου γραμματικὸς Χριστιανὸς παρά τινων Τουρκῶν τῶν τῆς βουλῆς, ἵνα εἴπῃ τῷ δεσπότῃ καὶ ποιήσῃ τρόπον ἀναβολῆς εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι, ἂν γένηται ἡ μετὰ τῶν Οὐγκρῶν ἀγάπη, εὐθὺς ὑπάγει ὁ ἀμηρᾶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκεῖνος λόγον οὐκ ἐποιήσατο, οὐκ εἰδότος τοῦ ἀθλίου, ὅτι, ἂν τυχὸν ἀφαιρεθῇ ἡ κεφαλὴ σώματος, τὰ μέλη εἰσὶ νεκρρά.

3 εἶδ' OT: οἶδα V || 4 μακαρίτου OT: ἀοιδίμου V || 4—5 καὶ μάρτυρος OT: κυροῦ Κωνσταντίνου V || 5 ἡμέραι V : ἡμέραις OT : ἡμέρας CD || 11 τέσσαρας OT : τεσσάρεις V | δ' OT : τέσσαρας VD : τέσσαρεις C || 12 *mg. int.* κέφ. μδ' VD : *om.* OTC | ἐγὼ OT : κἀγὼ V || 13 *mg.* υνδ' OT : 1454 V | Σεπτεβρίου OT : Σεπτεμβρίου V || 15 καὶ καλῶν OT: *om.* V || 16 μεραχούρην TV: μελαχούρην O || 17 ἄλλας TV : *om.* O || 19 δὲ OT : δὴ V || 20 κρυβῆναι OVC : *om.* D || 21 μεραχούρην TV : μελαχορην O | δὲ OT: γὰρ V || 24 δ' OV: δὲ T || 27 οὐδὲ τίποτε OT : οὐδέποτε V || 29 μέσος OTVD : μέσον C | ἀγάπην OTVC : ἀ=D *(linea desinente)* || 30 ἀνατεθειμένος f : ἀνατεθημένος OTV || 31 Τουρκῶν OTV : Τούρκων f || 33 τῶν Οὐγκρῶν OT : τῶν Τουρκῶν καὶ Οὐγκρῶν V | ἀμηρᾶς OT : Τοῦρκος V || 35 ἡ V : *om.* OT.

eu în ora aceea nu mă aflam lîngă el, ci din porunca lui am fost în inspecţie, vezi doamne, în altă parte a oraşului; vai de mine, şi de mine că n-am ştiut pentru ce vremuri mă păstrează providenţa!

10. Iar toată viaţa acestui întru fericire răposat împărat şi martir a fost 49 de ani, 3 luni şi 20 de zile, din care a domnit 4 ani, 4 luni şi 24 de zile, fiind al optulea împărat din neamul lui, al Paleologilor. Căci primul a fost Mihail, al doilea Andronic, al treilea Mihail, al patrulea Andronic, al cincilea Ioan, al şaselea Manuil, al şaptelea Ioan şi al optulea Constantin. Şi au domnit şi au fost împăraţi în acest Constantinopol din neamul acestor Paleologi o sută nouăzeci şi patru de ani, zece luni şi 4 zile.

11. Iar eu, fiind luat prizonier şi îndurînd, nenorocitul de mine, toate neajunsurile şi relele robirii, în sfîrşit răscumpărat, am ajuns
1453 cu bine la 1 septembrie din anul 62[1] la Mistra; iar soţia şi copiii mei au fost robiţi de către nişte turci bătrîni buni şi iarăşi vînduţi de ei merahurului sultanului, adică marele comis peste caii lui; acesta a mai cumpărat şi alte multe femei nobile frumoase şi a cîştigat mult la vînzarea lor.

12. Iar frumuseţea şi celelalte bune însuşiri ale copiilor mei neputînd rămîne ascunse, sultanul aflînd despre ei, i-a luat, dîndu-i merahurului [marelui comis] multe mii de arginţi. Iar nenorocita mamă a rămas singură cu o singură femeie care a crescut-o, iar celelalte au fost despărţite.

Măsurile în vederea primejdiei

XXXVI,1. Şi s-ar putea întreba cineva: şi ce-a făcut împăratul în timpul pînă la luptă, în vremea şi timpul în care sultanul îşi făcea pregătirile de război, şi ce-au făcut spre ajutor creştinii din alte ţări?!

2. Dar e lucru lămurit că din partea creştinilor din alte ţări nu s-a făcut nimic, ci mai degrabă, şi cînd un mare dregător de-al sultanului fusese trimis la despotul Gheorghe al Serbiei, ca să mijlocească pace cu ungurii şi unii turci din cei din divan încredinţaseră diacului creştin care era cu solul ce pleca misiunea să-i spună despotului şi să facă fel şi chip de amînare a păcii, pentru că de se face pace cu turcii, sultanul de îndată porneşte asupra Constantinopolului, acela n-a suflat un cuvînt, nenorocitul nedîndu-şi seama că, dacă se întîmplă şi va fi luat capul trupului, mădularele rămîn moarte.

[1] 6962 (1 septembrie 1453 — 31 august 1454).

3. Εἰς τὴν Βενετίαν καὶ βουλῆς γενομένης μεγάλης ἀντέστη ὁ δὸξ Φραντζέσκω Φούσκαρις οὐ κατ' ἄγνοιαν, — καὶ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ὥριζέ μας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ ὁμιλίσαντες αὐτόν, ὅτι φρονιμώτερον ἄνθρωπον εἰς τὴν Ἰταλίαν οὐκ εἶδον, — ἀλλὰ διὰ κακίαν καὶ φθόνον· οὐκ οἶδε γὰρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Ἦν δὲ τὸ αἴτιον τοῦτο· τοῦ Ἀλωΐζου Διέδου ἐκείνου μέσου γεγονότος, ἵνα ὁ μακαρίτης αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος, δεσπότης ὢν καὶ εἰς τὸν Μορέαν αὐθέντης εὑρισκόμενος, ἐπάρῃ εἰς γυναῖκαν αὐτοῦ δὴ τοῦ δουκὸς τὴν θυγατέραν καὶ μετὰ πολλῆς προικός, ὁ αὐθέντης μου οὖν οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὸ γενέσθαι οἱονεὶ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Βενετίας ἕν, συνεκατέβαινε τὸ τοιοῦτον συμπενθέριον, ἐμοῦ πλέον τῶν ἄλλων συναινοῦντος τοῦτο καὶ ἀναγκάζοντος· καὶ ἰδοὺ ἦν, ἵνα γίνηται.

4. Ὡς δὲ βασιλεὺς ἐγεγόνει καὶ εἰς τὴν Πόλιν ἀπῆλθε, τοῦτο ἦν πάλιν ἀνοίκειον. Τίς γὰρ τῶν τῆς πόλεως ἀρχόντων ἢ ἀρχοντισσῶν κυρίαν καὶ δέσποιναν κατεδέξατο Βενετίκου θυγατέραν, ἐνδόξου μὲν ἴσως καὶ δουκός, ἀλλὰ προσκαίρως; ἢ τοὺς γαμβροὺς τοὺς ἄλλους αὐτοῦ ὡς συγγάμβρους ἢ τοὺς υἱοὺς ὡς γυναικαδελφοὺς τοῦ βασιλέως; Λοιπὸν τοῦτο γυρεύσαντος ἀπεπέμφθη καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος ἐχθρός. Καὶ πολλὰ εἰπόντων τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἀλωΐζου Λουρδᾶ καὶ Ἀντωνίου Διέδου καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ ἀποδειξάντων, ὅτι, ἂν ἁλωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, εἰς πολλὴν ζημίαν θέλει εἶσθεν καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτῶν, οὐκ ἴσχυσαν.

5. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης καὶ τί περὶ τούτου ἐφρόντισεν; Εὑρεθέντος καὶ γὰρ τοῦ καρδηναλίου Ρωσσίας εἰς τὴν Πόλιν, μέσος ἐγὼ παρ' αὐτοῦ γέγονα εἰς τὸν ἀοίδιμον καὶ μακαρίτην αὐθέντην μου τὸν βασιλέα, ἵνα γένηται πατριάρχης· καὶ τὰ καὶ τὰ γένωνται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάπα, ἢ κἂν ἐκ δευτέρου νὰ μνημονευθῇ ὁ πάπας.

6. Καὶ πολλῶν λόγων καὶ βουλῆς καὶ μελέτης γενομένης ἔδοξε τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἓν νὰ λείψῃ παντελῶς, διότι πατριάρχου γενομένου ἔνι χρεία πάντες, ἢ νὰ πείθωνται αὐτῷ, ἢ ἔχθρα νὰ γένηται καὶ πόλεμος μέσον αὐτοῦ καὶ τῶν μὴ πειθομένων αὐτῶν. Καὶ εἰς τοιοῦτον καιρόν, ὁποῦ μᾶς ἐπεμβαίνει ἔξωθεν πόλεμος, νὰ ἔχωμεν καὶ ἔσωθεν πόλεμον, πόσον κακόν· τοῦ δὲ μνημοσύνου, ἂς γένηται διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς βοηθείας ἡμῶν εἰς ἀνάγκην. Καὶ ὅσοι ποιήσουν τοῦτο εἰς τὴν Ἁγίαν

1—2 ὁ δὸξ (δοὺξT) Φραντζέσκω Φούσκαρις OT : ὁ τοῦ τότε καιροῦ δοὺξ Φραγκίσκο (Φραγκίσκος C) Φούσκαρι V || 3 αὐτόν OT : αὐτῷ || 8 γυναῖκαν O : γυναῖκα V || 9, 16 θυγατέραν OT: θυγατέρα V | καὶ O : *om.* V || 10 αὐτὸς OT: αὐτὸν V || 11 συμπενθέριον OTV : συπεθέριον C : συμπεθερίον D | ἐμοῦ OT : ἐμοῦ καὶ V || 15 πάλιν OT : πάλιν πάνυ V | τὶς OTVD : τῆς C || 16 κατεδέξατο OT : καταδέξηται V || 18 συγγάμβρους OT : συγγαμβροὺς V | γυναικαδελφοὺς OTV : γυναικαδέλφους f || 18 Λοιπὸν — 19 ἀπεπέμφθη OT : Λοιπὸν πάλιν τοῦτο γυρεύσαντα ἀπεπέμφθη (=μφη D)V || 20 Λουρδᾶ OT : Λαορεδάνου V : Λαουρεδάνου CD || 22 εἶσθεν V: ἦστεν OT || 24 καὶ γὰρ OT: γὰρ καὶ V|| 26 καὶ τὰ καὶ τὰ O: καὶ τὰ TV || 29 παντελῶς OT : παντὲς V || 30 πάντες OT : οἱ πάντες V || 31 *post.* πόλεμος *add.* μεγάλος V : *om.* OT || 32—33 πόλεμον O : μάχην V || 33 κακόν O : τὸ κακόν V.

3. La Veneția s-a ținut și Marele Consiliu și dogele Francesco Fuscari a fost contra, nu din neștiință — căci și împăratul chir Ioan ne spunea, dar și alții care l-au văzut și au vorbit cu el, că n-au văzut în Italia om mai cuminte — , ci din răutate și invidie; căci invidia nu știe să dea precădere la ceea ce-i de folos. Iar pricina a fost aceasta: știutul Aloizo Diedo a fost mijlocitor ca întru fericire răposatul oblăduitor al meu chir Constantin, cînd era despot și se găsea domnind în Moreea, să ia de femeie pe fata dogelui și cu zestre multă; și atunci oblăduitorul meu, nu pentru aceasta, ci pentru ca și el și țara sa să devină una cu Veneția, s-a coborît la o cuscrenie ca aceasta, eu fiind mai mult decît alții de această părere și că trebuie s-o facă. Și iată că era să se înfăptuiască.

4. Cînd însă ajunsese împărat și a mers în Constantinopol, aceasta nu se mai potrivea. Căci cine dintre marii demnitari ai capitalei sau din soțiile lor ar fi primit de doamnă și împărăteasă pe fata unui venețian, se poate că plin de mărire și doge, dar vremelnic?! Sau celelalte rude ale lui ca rudenii sau pe feciorii drept cumnați ai împăratului?! Prin urmare, stăruind pentru aceasta, a fost respins și omul a devenit dușman. Și marii dregători Aloizo Lurda și Antonio Diedo și mulți alții au adus multe argumente și au dovedit că, dacă Constantinopolul va fi cucerit, va fi spre marea pagubă și pentru stăpînirea lor, dar n-au izbutit.

5. Iar biserica Romei, ce grijă a avut pentru această primejdie? Găsindu-se în Constantinopol cardinalul Rusiei[1], eu am fost din partea lui mijlocitor pe lîngă în veci neuitatul întru fericire răposatul oblăduitorul meu împăratul, ca să fie patriarh, și atunci el și papa din acea vreme au să facă aceea și aceea pentru întîmpinarea primejdiei, chiar dacă papa ar fi să fie pomenit în locul al doilea la ieșirea cu sfintele daruri.

6. Și făcîndu-se multă discuție și sfătuindu-se și chibzuindu-se, în veci neuitatul împărat a hotărît ca una să nu se facă nicidecum, pentru că devenind patriarh toți trebuie sau să asculte de el, sau să-i fie dușmani, și are să fie mare luptă între el și cei care nu l-ar urma. Și într-un timp ca acesta, cînd dinafară ne așteaptă război, să ne învrăjbim și înăuntru, cîtă nenorocire! Iar cît despre pomenire, să se facă în vederea nădejdii de ajutor pentru noi la nevoie; și oricîți vor face aceasta în

19 Lurda OT: Laoredano V: Lauredano CD.

[1] Isidor

Σοφίαν, οἱ ἄλλοι θέλωσιν εἴσθεν ἀναίτιοι καὶ εἰρηνικοί. Καὶ γενομένου τῇ ιβ-ῃ Δεκεμβρίου μηνός, διέβησαν ἰδοὺ μῆνες ἓξ καὶ τοσοῦτον λόγον ἐποιήσαντο ὑπὲρ βοηθείας, ὅσον ἐποιήσατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεως.

7. Ἀπὸ δὲ τῆς Σερβίας δυνατοῦ ὄντος νὰ ἀποστείλῃ χρήματα καὶ κρυφίως ἀπὸ πολλὰ μέρη καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου, εἶδε τίς ἕνα ὄβολον; Ναί, ἀληθῶς ἔστειλαν πολλὰ καὶ χρήματα καὶ ἀνθρώπους εἰς τὸν ἀμηρᾶν πολιορκοῦντα τὴν πόλιν. Καὶ ἐθριάμβευσαν αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔδειξαν, ὅτι „ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὑμῶν εἰσι."

8. Τὶς τῶν Χριστιανῶν ἢ τάχα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζοῦντος ἢ τῶν Βλαχῶν ἢ τῶν Ἰβήρων ἀπέστειλαν ἕνα ὄβολον ἢ ἕνα ἄνθρωπον εἰς βοήθειαν ἢ φανερῶς ἢ κρυφίως;

9. Οἱ Οὔγγαροι ἔστειλαν ἴσως ἀποκρισιαρίους, λέγοντες ὅτι „σωζομένου τοῦ νὰ ἔχετε καὶ μετὰ τῆς Πόλεως ἀγάπην, ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν τὴν ἀγάπην· εἰ δ' οὖν, θέλομεν τὴν χαλάσειν". Ἦλθε τὸ ἀποκρισιαρίκιον σχεδὸν κατὰ τὴν ἑβδομάδαν, ἐν ᾗ ἔμελλον, ἵνα πολεμήσουν, καί, εἰ μὲν ἐπάρουν αὐτήν, ἵνα εἴπωσι πρὸς αὐτούς· „Ἰδοὺ ἀπήραμεν αὐτὴν καὶ ὑμεῖς ἀπέλθατε καί, ὡσὰν θέλετε, ἔχετε ἡμᾶς ἢ ἀγάπην ἢ μάχην." Ὃ δὴ καὶ ἐγένετο· καὶ τοῦτο πρὸς ἐκείνους ἐῤῥέθη. Εἰ δὲ καὶ οὐδὲν τὴν ἔπερνον, νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ εἴπωσιν, ὅτι „καὶ διὰ τὴν ὑμῶν ἀγάπην καὶ τὸν λόγον τῆς συμφωνίας ἐσηκώθημεν·" ἢ καὶ νὰ ποίῃ καὶ ἀγάπην, ὡς ἠκούομεν, ὅτι ἔλεγεν, ὅτι „ἂν οὐδὲν ἐπάρω αὐτήν, εὐθὺς νὰ ποιήσω ἀγάπην, ὅ τι εἰς πᾶσάν μου τὴν ζωὴν νὰ ἵσταται".

10. Ὁ δὲ μακαρίτης καὶ αὐθέντης μου ὁ βασιλεύς, τί οὐκ ἔπραξε κρυφίως καὶ φανερῶς πρὸς βοήθειαν τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἢ τῆς ζωῆς αὐτοῦ; Ἢ ἐνεθυμεῖτο ὅτι, ἐὰν ἐπισυμβῇ τίποτε, νὰ φύγῃ, δυνατοῦ καὶ εὐκόλου ὄντος;

11. Τὶς γὰρ ἠπίστατο τῶν ἄλλων πάντων πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου καὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Ἰάγκος προεζήτησε νὰ τὸν δώσῃ ἢ τὴν Σηλυβρίαν ἢ τὴν Μεσέμβριαν καὶ νὰ ἔνι εἰς τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔχῃ καὶ εἰς καιρὸν μάχης τῶν Τουρκῶν νὰ ἔνι ἐχθρὸς ἐκείνων καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μά-

1 θέλωσιν εἴσθεν V : θέλλ ἤστεν OT | ἀναίτιοι V : ἄναιτοι OT || 2 μηνὸς O : *om.* V | μῆνες ἓξ OT : ἓξ μῆνες V || 3 : ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεος OT : ὁ τῆς Αἰγύπτου σουλτάνος V || 4 νὰ ἀποστείλ(ῃ) OT : τοῦ ἀποστεῖλαι V || 5—6 ἴδε τίς OTV : εἶδέ τις f || 7 ἀμηρᾶν OT : Τοῦρκον V || 10 Βλαχῶν OTV | ἀπέστειλαν OT : ἀπέστειλεν V || 11 *post.* κρυφίως *add.* τῷ ἁγίῳ ὀσπιτίῳ τούτῳ V : *om.* OT || 12 Οὔγγαροι O: Οὔγγροι T : Οὔγκροι V | ἀποκρισιαρίους OT : ἀποκρισιάριν V || 13 ἔχεται OT : ἔχητε V : ἔχητε f. || 14—15 τὸ ἀποκρισιαρίκ(ιον) OT : δὲ τὸ ἀποκρισιαρίκην V || 15 ἑβδομάδαν OT : ἑβδομάδα ||15—16 πολεμήσουν V: πολεμίσουν OT|| 17 ἀπέλθατε OTV : ἀπέλθετε f || ἐκείν(ους) OT : ἐκεῖνον || 19 καὶ OT : *om.* V || 20 ὑμῶν TV : ἡμῶν O | ποίῃ] ἐποίει OV || 22 εἰς πᾶσάν OT : εἰ (ἢ C) ἅπασάν V || 24 αὐτοῦ] αὐτοῦ OV : καὶ αὐτοῦ V || 27 ἠπίστατο] *vide* p. 104, 4 *et* 7 : ἐπίστατο OV : ἐπίσταται T | Καντακουζηνοῦ OV: Κατακουζηνοῦ T || 28 καὶ ἐμοῦ TV : *om.* O || 28—29 Σηλυβρίαν OTV : Σηλυμβρίαν f ||29 Μεσέμβρι(ειD)αν OTV: Μεσημβρίαν f||30 ἔχῃ] ἔχει OT : ἔχειν V || 30—31 Τουρκῶν OTV || 31 ὡς ἐγένετο ἡ μάχη OT : γενομένης τῆς μάχης V.

Sfînta Sofia, ceilalţi nu vor avea nici un motiv şi vor sta liniştiţi. Şi s-a făcut la 12 ale lunii decembrie şi iată că s-au scurs şase luni şi au vorbit despre ajutor tot atîta cît a vorbit sultanul din Cairo.

1452 7. Iar din Serbia fiind cu putinţă a trimite bani, şi în taină din multe părţi, şi oameni aşijderea într-alt chip, cine a văzut un singur ban? Da, într-adevăr au trimis sultanului care împresura oraşul şi bani mulţi, şi oameni. Şi turcii i-au purtat în alai şi au spus-o pe faţă: „Iată şi sîrbii sînt împotriva voastră!“

8. Cine dintre creştini sau poate de-ai împăratului din Trapezunt sau dintre vlahi[1] sau iviri au trimis în ajutor un ban sau un om, fie pe faţă, fie într-ascuns?

9. E drept că ungurii au trimis soli [la turci], spunînd că, „sub condiţia că ţineţi pace şi cu Constantinopolul, am făcut şi noi pace cu voi, de altcum o vom strica-o“. Solia a venit aproape în săptămîna în care avea de gînd să dea atacul, şi dacă ar lua oraşul să le spună: „Iată că l-am luat şi voi plecaţi şi, cum vreţi: ţineţi pace cu noi sau faceţi război!“ Aceasta s-a şi întîmplat; şi aceasta li s-a spus. Iar dacă n-ar lua oraşul, să plece şi să spună: „Şi pentru pacea cu voi, şi pentru înţelegerea ce o avem, am plecat“; sau să şi facă pace, pentru că, după cum se auzea, spunea: „Dacă nu iau oraşul, am să fac pace de îndată, care să ţină toată viaţa mea“.

10. Iar întru fericire răposatul oblăduitorul meu împăratul ce n-a făcut, în taină şi pe faţă, pentru ajutorarea casei lui şi a creştinilor sau a vieţii sale? Sau s-a gîndit că, dacă s-ar întîmpla ceva, să fugă, putînd-o face cu uşurinţă?

11. Căci dintre toţi ceilalţi, afară de Cantacuzino Ioan şi cu mine, cine ştia că Iancu ceruse de mai înainte să-i dea Silimvria sau Mesemvria şi să fie unul din supuşii lui şi să aibă acolo mulţi oameni de-ai săi şi la vreme de război cu turcii să le fie duşman lor şi oraşului de ajutor.

3 din Cairo] Careului OT: Eghiptului V.

[1] Nu poate fi vorba decît de Ţara Românească.

χη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσέμβρια καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη· καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου, ὁ τοῦ Μιχαήλου υἱός, ἐκόμισεν εἰς ἐκεῖνον.

12. Τὶς ἠπίστατο τὴν τοῦ ῥηγὸς ζήτησιν τῶν Καταλάνων, ὅτι νὰ δοθῇ πρὸς ἐκεῖνον ἡ Λῆμνος καὶ νὰ ἔνι κατὰ τῶν Τουρκῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς Πόλεως ἐν ἀνάγκῃ βοηθός; Καὶ ἐπράττετο.

13. Τὶς ἠπίστατο, ὅσα δὴ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκε καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρώπους καὶ οὐκ ἔστειλαν;

14. Τὶς καὶ νηστείας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων διδοὺς αὐτοῖς χρήματα, ἢ τοῖς πτωχοῖς πλείω ἐθεράπευσεν, ἢ ἐπαγγελίας ἐποιήσατο πλείους εἰς θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Τουρκῶν; Ἀλλ' ὅμως πάντα ταῦτα μὲν παρεῖδε θεός, τίσι κρίμασιν, οὐκ οἶδα, τὰ δὲ ἠγνοοῦσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἕκαστος ἔλεγε κατ' ἐκείνου τὸ ἤθελεν. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοῦ λόγου ἐπανέλθωμεν.

XXXVII, 1. Τῷ αὐτῷ δὴ φθινοπώρῳ τοῦ ξβ-ου ἔτους δηλονότι τελείως ἐπανέστησαν οἱ τοῦ Μορέως Ἀλβανῖται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθεντῶν αὐτῶν καὶ τόν, οὐκ οἶδα τί εἰπεῖν, Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασι.

2. Τὸν δὲ Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἐλθόντος πάλιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη μετὰ φωσάτου ὑπὲρ βοηθείας τῶν δεσποτῶν καὶ κακώσαντος μικρὸν τοὺς Ἀλβανίτας καὶ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν χάριτα λαβὼν ἐπανέστρεψεν.

3. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἀνεῖλεν αὐτοχειρίᾳ τὸν φίλτατόν μου υἱὸν Ἰωάννην ὁ ἀσεβέστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμηρᾶς ὡς δῆθεν βουληθέντος τοῦ παιδὸς τοῦτο ποιῆσαι κατ' αὐτοῦ, — οἴμοι τῷ δυστυχεῖ καὶ ἀθλίῳ γενέτῃ, — χρόνου ὄντος ιδ-ου καὶ μηνῶν η' παρὰ ἡμέραν, φρόνημα καὶ κορμὶν ἔχων πολῷ πλειόνων χρονῶν.

4. Τῷ αὐτῷ δὴ Δεκεμβρίῳ καὶ εἰς τὸ Λεοντάριν ἀπῆλθον κἀγὼ καὶ τὸν δεσπότην κὺρ Θωμᾶν τὸν πορφυρογέννητον προσεκύνησα· καὶ εἰς τὴν δουλοσύνην αὐτοῦ με προσεδέξατο καὶ τὸ χωρίον Κέρτεζιν εὐεργέτησεν ἀργυροβούλλῳ· καὶ πρὸς τοὺς δεσπότας Σερβίας, τὸν συμπένθερον

1 Μεσέμβρια OT : Μεσέμβρεια V : Μεσημβρία f | χρυσόβολλον OT. || 4 *et* 7 ἠπίστατο OT : ἐπίστατο V || 4 ῥηγὸς ζήτησιν τῶν Κατελάνων OT : Καταλάνων ῥηγὸς ζήτησιν V || 5, 13 Τουρκῶν OT : ἀσεβῶν V || 8 ἵνα — ἀνθρώπους OT : *om.* V || 10 καὶ$_1$ OT : *om.* V || 13—14 πάντα ταῦτα μὲν OT : ταῦτα πάντα, τὰ μὲν V || 15 ἐκείνου OT : ἐκεῖνον V || 15—16 τοῦ λόγου ἐπανέλθωμεν O : ἐπανέλθωμεν τοῦ λόγου V || 17 *mg. int.* κεφ. με' V : *om.* OC | φθηνοπόρω OT : μετοπώρῳ | δηλονότι OT : δηνότι V || 17—18 τελείως O : τελέως TV || 19 Καντακουζηνὸν OV : Κατακουζηνὸν T | Μανουὴλ OT : Μανοῆλον V || 21 χρόνου OT : ἔτους V || 22 *post* Τουραχάνη *add.* τοῦ Ἀμάρη V : *om.* OT | φωσάτου OT: φουσάτου V || 22 μικρὸν OV : μικρόν τι T | χάριτα O : χάριταν TVD : χάλιταν || 25 χρόνῳ OT : ἔτει B : ἔτος VD || 26—27 βουληθέντος OT : βουληθὲν V || 27—28 ἀθλίῳ καὶ δυστυχεῖ T || 28 χρόνου OTV : χρόνων f | ιδ-ου V: ιδ OT | η' OTVD : *om.* C || 29 κορμὶν O: κορμὴν TV | χρονῶν OT : χρόνων V || 31 κὺρ OTV: κύριον CD || 32 Κέρτεζην (τασιν f) εὐηργέτησεν OT f : Κερδεζ(ξC)ιν παρ' αὐτοῦ εὐηργετήθην V || 33 συμπένθερον OTVD : συμπέθερον C.

Și cînd războiul a izbucnit, i s-a dat Mesemvria și hrisovul a fost scris de mine; iar ginerele lui Teodosiu din Cipru, feciorul lui Mihail, i l-a dus.

12. Cine știe de cererea regelui catalanilor[1], ca să-i dea insula Lemnos și să fie pe mare mereu contra turcilor și Constantinopolului de ajutor la nevoie? Și s-a făcut.

13. Cine știe ce promisiuni a făcut și cîți bani a trimis prin Galata la Chios, ca să trimită oameni și n-au trimis?!

14. Cine ținea posturi și făcea rugăciuni, și el însuși și prin preoți, dîndu-le bani, sau cine a alinat mai mult suferințele săracilor, sau cine a făcut mai multe făgăduințe lui Dumnezeu pentru izbăvirea creștinilor de sub robia turcilor? Ci totuși toate acestea Dumnezeu le-a trecut cu vederea, prin ce judecăți nu știu, iar oamenii nu le știau și fiecare grăia contra lui ce voia. Ci să ne întoarcem la subiectul povestirii.

1453 XXXVII,1. În aceeași toamnă, a anului 62[2] adică, s-au răsculat cu totul albanezii din Moreea contra despoților, domnitorii lor, și l-au făcut, nu știu ce să mai spun, chipurile despot pe Cantacuzino Manuil.

1453 2. Iar în decembrie din același an, venind iarăși feciorul lui Turachan cu armată în ajutorul despoților, a făcut albanezilor puțină stricăciune și, drept mulțumită, luînd în primire pe fratele său, care căzuse prizonier[3], s-a întors.

3. În anul și luna aceasta, nelegiuitul și cruntul sultan l-a omorît cu mîna lui pe preaiubitul meu fiu Ioan, chipurile pentru că băiatul ar fi voit să facă aceasta contra lui — vai de mine, vai, nefericitul și nenorocitul părinte! Și era băiatul de 14 ani și 8 luni fără o zi, la minte și la trup fiind de ani cu mult mai mulți.

În slujba despotului Toma

1453 4. Tot în decembrie am plecat și eu la Leondari, de m-am închinat despotului chir Toma porfirogenitul și m-a primit în serviciul său și mi-a făcut danie printr-un hrisov cu pecete de argint[4] satul Chertezi.
1454 Și m-a pregătit ca la primăvară, în același an, să plec la despoții Ser-

17 feciorul OT: Omar, feciorul V.

[1] Alfonso al V-lea de Aragon, rege în Sicilia și în Neapole. Vezi Laonic Chalcocondil, p. 163—164.
[2] 6962 (1 septembrie 1453 — 31 august 1454).
[3] Vezi Ducas XXXV, 4 și Laonic Chalcocondil, p. 224, 1.
[4] Vezi p. 53, nota 5.

καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ, ἑτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ὠφελίμους ἀμφοτέρων, τούτου λέγω καὶ κἀκείνων.

5. Καὶ ὀρθωθεὶς ἀπῆλθον καὶ εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα διὰ τοῦ πλευσίμου ἀπέλθω εἰς τὸ Ῥαούζη καὶ ἀπὶ ἐκεῖ εἰς τὴν Σερβίαν, εἰ καὶ ἐσκόπει, εἰς τὸν Μορέαν μὲν τοῦ γυναικαδελφοῦ αὐτοῦ, Κεντηρίωνος υἱοῦ τοῦ πριγκίπου, ἀπὸ τὴν φυλακὴν τοῦ Χλουμουτζίου φυγόντος καὶ σύγχυσιν ποιήσαντος εἰς τὴν τόπον, τοῦ δὲ ἀμηρᾶ κατὰ τῆς Σερβίας ἀπελθόντος, ἐν ᾧ δὲ καιρῷ καὶ τὸν Ὁμόμβρυδον ἀπῆρεν.

6. Ὡς δὲ πλέον τὸ τῆς Σερβίας οὐκ εἶχε καιρὸν πραχθῆναι, ἀπῆλθον διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πάτραν. Καὶ ἀπ' ἐκεῖ περάσας ἀπὸ τὴν Βοστίτζαν πέρα, τῇ α^{η} Σεπτεβρίου τοῦ ξγ^{ου} ἔτους ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Αἶνον, ἵνα ἀποκρύφως διαβιβάσω καιρόν, ἕως οὗ ἀπὸ τοῦ τῆς Σοφίας μέρους ἐπαναστρέψῃ ὁ ἀμηρᾶς καὶ ὁ τὴν ἀθλίαν τῶν παίδων μου μητέραν ἔχων εἰς χωρίον μεραχούρης αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν ἔλθῃ. Ἣν καὶ ἐξαγοράσας, ἐπιστρέψαντός μου εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοβεργίναν, ἐν τῇ Πάτρᾳ τὸν Φευρουάριον ἐπανέστρεψα μετ' αὐτῶν, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ ἐξοδιάσας.

7. Τὸν δ' Ὀκτώβριον, ἐν ᾧ δὴ ἐγὼ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν διέτριβον, ἐλθόντος τοῦ Τουραχάνη μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλοῦ φωσάτου ὑπὲρ βοηθείας τῶν αὐθεντῶν καὶ δεσποτῶν, τοὺς Ἀλβανίτας ἐδούλωσαν, ὁπωσδήποτε κακώσαντες, καὶ τὸν ψευδοδεσπότην ἐδίωξαν.

8. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ τῇ β^{α} Ἰαννουαρίου ἐγεννήθη καὶ τῷ δεσπότῃ κὺρ Θωμᾷ καὶ ὁ κὺρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

9. Καὶ τὸν Σεπτέβριον τοῦ ξδ^{ου} ἔτους ἀπέθανε Θάμαρ ἡ καλή μου θυγάτηρ ἐν τῷ τοῦ ἀμηρᾶ σαραγίῳ λοιμώδει νόσῳ, — ἰού, ἰού μοι τῷ ἀθλίῳ γενέτῃ, — οὖσα χρονῶν ιδ^{ων} καὶ μηνῶν ε'.

10. Ἐμοῦ δὲ τοῦ ἀθλίου οὐκ εἰδότος τοῦτο τῇ κε^{η} τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεστάλην ἀποκρισιάρης εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετικῶν, δουκὸς ὄντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Φραντζέσκω Φούσκαρι· ὑφ' ὧν καὶ ἐτιμήθηκα καὶ εὐεργετήθηκα καὶ διὰ χρημάτων καὶ γραμμάτων.

1 ἑτοίμασεν OT : ἡτοιμασεν V | αὐτοῦ OT : *om.* V || 5 Ῥαούζη OT : Ῥαούζην V || 6 γυναιαδελφοῦ OV | Γκεντηρίωνος O : Κεντυ(η C) ρίωνος V || 7 πριγγίπου V || 8 ἀμηρᾶ OT : Τούρκου V || 9 τὸν Ὁμόμβρυδον OTV : τὸ Ὁμόβρυδον f || 10 *mg. int.* κεφ. μς' VD : *om.* OTC || 12 *mg.* υνε' OT : 1455 VC : *om.* D || 12—13, 16 Ἀνδριανούπολιν OT : Ἀδριανούπολιν V || 14 ἀμηρᾶ (ἀO)ς OT : Τοῦρκος V || 15 μεραχούρης TV : μελαχούρης O || 20 Ὀκτώβριον OT : Ὀκτώμβριον V | τὰ περὶ OT : *om.* V || 22 φωσάτου OV : φουσάτου T || 23 ἐδούλωσαν OTV : ἐδούλευσαν CD || 25 τῇ ιβ^{η} OT : ιβ' V || 27 *mg.* υνς' OT : 1456 V | *mg. int.* κεφ. μζ' VD: *om.* OTC | Σεπτέβριον OT : Σεπτέμβριον V || 28 θυγάτηρ OV : θυγατέρα T | ἀμηρᾶ OT : Τούρκου V | σαραγίω OT : σερραγίῳ V || 29 χρονῶν OT : χρόνων V || 30 κε OTVD : κδ C | Ὀκτωβρίου OT : Ὀκτωμβρίου V ||31 ἐστάλην T | ἀποκρισιάρ(ης) OT : ἀποκρισιάρις V | Βενετικῶν OT : Βενετιῶν V ||32 Φραντζέσκω Φούσκαρι OT : Φραγκ (γC) ίσκου Φόσκαρι V || 33 διὰ O : *om.* V.

biei, la cuscrul şi ginerele său, avînd de îndeplinit multe şi neapărate misiuni şi de folos amîndurora adică lui şi acelora.

5. Şi, refăcut, am plecat la Methone, ca pe mare să plec la Rauzi (Ragusa) şi de acolo în Serbia, deşi se ştia că, pe de o parte, în Moreea fratele soţiei lui, feciorul principelui Centirione, era fugar din închisoarea de la Chlumuţi şi a provocat tulburări în ţară, iar pe de altă parte sultanul plecase contra Serbiei, cînd a luat şi Omobridon[1].

6. Iar cum nu mai era vremea potrivită să îndeplinesc misiunea în Serbia, am plecat pe mare la Patra. Şi de acolo, trecînd de la Vostiţa
1454 dincolo[2], am plecat la 1 septembrie din anul 63[3] la Adrianopol şi de acolo la Enos, ca să rămîn un timp într-ascuns, pînă ce sultanul se va fi întors din părţile Sofiei şi va fi venit la Adrianopol merahurul lui, care avea într-un sat pe nenorocita mamă a copiilor mei. Şi, întorcîndu-mă la Adrianopol, am răscumpărat-o pe ea, dar şi pe Chrisoverghina, care era cu dînsa; şi după multe suferinţe şi mari cheltuieli, m-am întors
1455 cu ele în februarie la Patra.

1454 7. Iar în octombrie, cînd eu mă aflam cu treburile mele pe la Adrianopol, a venit Turachan cu feciorii lui şi cu multă armată într-ajutorul despoţilor domnitori şi i-a supus pe albanezi şi, făcînd oricum stricăciuni, l-au alungat pe pseudodespotul.

1455 8. În acest an, la 2 ianuarie, i s-a născut despotului chir Toma şi chir Manuil Paleologul.

1455 9. Şi în septembrie din anul 64[4] a murit Tamar, buna mea copilă, în seraiul sultanului de boala ciumii — oh, oh, mie, nenorocitul părinte! Şi era de 14 ani şi 5 luni.

10. Iar eu, nenorocitul de mine, neştiind nimic de asta, am fost trimis la 25 octombrie sol la stăpînirea veneţienilor, doge fiind acelaşi Francesco Fuscari, şi mi s-a făcut mare cinste şi în bani şi cu scrisori.

---

[1] Omobridon e probabil Novobrod; comp. L a o n i c C h a l c o c o n d i l, p. 240, 31—241, 9; şi C r i t o b u l, I 8, 4 şi 9, 5

[2] Peste golful de Corint, din Pelopones în Grecia de mijloc

[3] 6963 (1 septembrie 1454 — 31 august 1455).

[4] 6964 (1 septembrie 1455 — 31 august 1456).

11. Καὶ τῇ ς-η Ἀπριλλίου ἐπανέστρεψα εἰς τὴν Πάτραν, θεοῦ καὶ μόνου βοηθείᾳ ἀπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος τῆς θαλάσσης κακοῦ, οὗπερ καθ' ὁδὸν ἡμᾶς συνήντησεν.

12. Καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ χρόνου ἀπῆρεν ὁ ἀμηρᾶς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων.

13. Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὸ Μπελγράδον, τὸ πλέον μερικὸν ἀλώσαντος, αὐτὸς τέλος κακῶς ἐδιώχθη παρὰ τῶν εἰς αὐτὸ ἐλθόντων εἰς βοήθειαν, τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ τοῦ Καπιστριάνου καὶ ἑτέρων ἀξιολόγων ἀνδρῶν. Καὶ ἡττηθεὶς καὶ τοῦ χρησίμου μπεϊλερμπεῖ αὐτοῦ ἀποθανόντος ὡς φυγὰς ᾤχετο.

14. Καὶ τῷ ξε-ῳ ἔτει ὁ τοῦ Οὐγγαρίας φωσάτου ἄρχων καὶ κουβερνάριος ὁ Ἴαγκος ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Καπιστριάνος, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἄρχων καὶ δεσπότης κὺρ Γεώργιος ὁ Βοῦλκος ἐτελεύτησε. Καὶ Μαΐου β-ᾳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ βασίλισσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ᾗ σχεδὸν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ διέβη εἰς τὸν ἀμηρᾶν ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀμήρισσα μετὰ τοῦ α-ου ἀδελφοῦ αὐτῆς καὶ τυφλοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτῆς Θωμᾶ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ παντὸς τοῦ βίου αὐτῶν, φοβηθέντες διὰ τὸν βίον τῆς μητρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην αὐτῶν.

15. Καὶ τῷ ξς-ῳ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Λάζαρος ἀπέθανε· καὶ ὁ ἀμηρᾶς τὸν μπεϊλερμπεῖν αὐτοῦ Μεχεμέτην ἀπέστειλεν, ἵνα, εἰ δυνατόν, τὸ Σμεντόροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερβίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν τόπον δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαζάρου, ὅπερ τότε μὲν οὐ κατώρθωσεν, ἀλλὰ μόνον τὸ Περιστέριν ἀπῆρε προδοσίᾳ, μετά τινα δὲ καιρὸν καὶ τὸ Σμεντόροβον καὶ τὸν ἄλλον τόπον καὶ ἔδωκε τὴν βασίλισσαν τάχα κάστρα τινά, ἅπερ ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Μπόσθαν εἶχε.

XXXVIII, 1. Μαΐῳ ιε-ῃ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὸν Μορέαν ἦλθε καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καταλύσας φωσάτον, εἶχε ταύτην ἀποκλεισμένην, αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὴν μέσην τοῦ τόπου· καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε, τὰ μὲν ᾐχμαλώτευσε, τὰ δὲ κατέκαυσε καὶ ἠφάνισεν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν Ἄκωβαν, τὸν Ἀετὸν καὶ Πενταχώρια. Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖσε ἦλθε καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ Μουχλίν, ὃ δὴ καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ἀσάνης Δημήτριος.

---

2 βοηθείᾳ OT : εὐδοκίᾳ καὶ βοηθείᾳ V | οὗπερ OVD : οὗ C || 4 χρόνου OT : ἔτους V | ἀμηρᾶς OT : Τοῦρκος || 4—5 πόλιν τῶν Ἀθηναίων OT : τῶν Ἀθηνῶν πόλιν V || 6 ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ OT : ἀπῆλθεν ὁ ῥηθεὶς Τοῦρκος V || 7 Μπελγράδον TV : Μπελοσγράδον O | τὸ — αὐτὸς O : τὸ — ἀλώσαντος τὸ α-ον T : καὶ σχεδὸν τὸ πλέον μερδικὸν ἀλώσαντος αὐτὸς V || 10 μπεϊλερμπεῖ V: μπεϊλαρμπεῖ OT || 11 *mg*. υνζ' OT : 1457 V | *mg. int*. κεφ. μη' VD : *om*. OTC | Οὐγγαρίας O : Οὐγκαρίας TV || 11—12 κουβερνάριος OT: κουβερνοῦρος V || 14 β' O: β-η T: β-ᾳ V. || 17 Καντακουζηνοῦ OV : Κατακουζηνοῦ T | αὐτῶν OTV : αὐτοῦ f || 19 *mg*. υνη' OT : 1458 V | *mg. int*. κεφ. μθ' VD : *om*. OTC || 20 ἀμηρᾶς OT : Τοῦρκος V | μπειλαρμπεῖν T || 21 Σμεντώροβον OT: Σμα(εC)ντορωβον V || 25 κάστρα O: κάστρη V || 26 ὁ ἀμηρᾶς O : *om*. V | Μπόσθαν O : Μπόσθναν V || 28 καταλύσας O : καταλείψας TV || 31 Πενταχώρια TV : πέντε χωρία O || 32 Μουχλὶν f : Μουχλὴν OV.

1456 11. Și la 6 aprilie m-am întors la Patra, scăpînd numai și numai cu ajutorul lui Dumnezeu de furtuna grozavă a mării ce a dat peste noi în cale.

12. Și în iunie același an, sultanul a luat orașul atenienilor.

13. Iar în iulie același an, sultanul mergînd asupra Belgradului și cucerindu-l o bună parte, la urmă dînsul a fost alungat cu rușine de către cei care au venit în oraș într-ajutor, anume Iancu și Capistrian și alți bărbați însemnați. Și, înfrînt fiind și destoinicul său beilerbei murind, a luat-o la fugă.

1456 14. Și în anul 65[1] s-a săvîrșit din viață comandantul armatei, guvernatorul Ungariei, Iancu[2], ci și acel Capistrian, dar încă și dom-
1457 nitorul[3] Serbiei, despotul Gheorghe Vulc. Și la 2 mai din același an a murit și vasilisa, femeia lui; aproape în aceeași zi și oră, fata ei sultana[4] a trecut la sultan dimpreună cu întîiul ei frate orb și cu unchiul ei Toma Cantacuzino și cu toată averea lor, fiindu-le frică pentru averea mamei lor de fratele și de cumnata lor.

1457 15. Și în anul 66[5], luna noiembrie, a murit și dînsul, despotul Lazăr[6]; și sultanul a trimis pe beilerbeiul Mehemet ca, dacă se poate, să ia pe cale pașnică Smedorovo (Semendria) și chiar toată Serbia, iar femeii și copiilor lui Lazăr să le dea în locul acestora altă țară, ceea ce atuncea n-a izbutit, ci prin trădare a luat numai Peristeri[7], iar după cîtva timp și Smederovo și toată țara și vasilisei i-a dat, chipurile, unele cetăți pe care sultanul le avea în Bosnia.

1458 **Turcii năvălesc în Moreea**

XXXVIII, 1. La 15 mai din același an sultanul a venit în Moreea; și la Corint lăsînd în tabără armată, îl ținea blocat, iar el însuși, mergînd mai departe, a năvălit în interiorul țării; și toate de acolo unele le-a robit, iar altele le-a ars și nimicit, îndeosebi Acova, Aetos și Pentachoria. Și pornind de acolo a venit și a năvălit la Muchli, pe care i l-a și predat voinicosul Asan Dimitrie.

---

[1] 6965 (1 septembrie 1456 — 31 august 1457).

[2] A murit la 11 august 1456 și e înmormîntat, după dorința lui, în Transilvania, la Alba-Iulia.

[3] Care se intitula și „despot", titlu primit de la împăratul bizantin.

[4] Vezi mai sus, XXXI, 11 și nota: precum și Ducas, XXXIII, 11 și p 256, 21, și Laonic Chalcocondil, p. 159. 9.

[5] 6966 (1 septembrie 1457 — 31 august 1458).

[6] Lazăr Brancović (1456—1458).

[7] Vezi Ducas, XLII, 11, nota.

2. Τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμηρᾶς ἦλθε καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν Κόρινθον, ἣν δὴ καὶ δεδώκασι πρὸς αὐτὸν οἱ γενναῖοι ἄρχοντες ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκάνης Νικηφόρος ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ ς-η, ὧν ὁ μὲν εἷς ἦν κεφαλὴ εἰς αὐτήν, ὡς μὴ ὤφελεν, ὁ δὲ Ἀσάνης δραμὼν ἦλθεν εἰς αὐτὴν πρότερον, ἵνα ἢ καλλίω φυλαχθῇ ἢ συντομωτέρως δοθῇ, οὐκ οἶδα, εἰ καὶ δῆλον ἐκ τῶν πραγμάτων.

3. Δεδωκότες οὖν τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος τοῦ Μορέως τὴν Κόρινθον, τάχα καὶ ὁρκωμοτικὰ ἀγάπης πεποιήκασι, καὶ οὕτως ὅτι καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς τὴν Πάτραν δώσῃ μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα καὶ τὸ Γρεβενὸν καὶ ἁπλῶς πάντα, ὅσα ὁ μακαρίτης βασιλεὺς κὺρ Κωνσταντῖνος δεσπότης ὢν καὶ εἰς τὸν Μορέαν εὑρισκόμενος εἶχεν.

4. Ἅπερ δὴ ἀκούσας ὁ αὐθέντης καὶ κύριος αὐτῶν, — ἦν γὰρ εὑρισκόμενος εἰς τὴν Μαντίνειαν πανοικί, — δραμὼν εἰς τὰ περὶ τῆς Τρίπης βουνά, ἔνθα δὴ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἦν καὶ οἱ ῥηθέντες καταστάται τῶν τοιούτων ἀξιεπαίνων ἔργων ἦλθον, οὐ βουλευσάμενος οὐδ' ἀναβολὴν τὴν οἱανοῦν ποιήσας, ἀλλὰ πέμψας τὸν αὐτοῦ ὄντως μέγαν πριμικήριον τὸν Λάζαρον, πάντα τῷ ἀμηρᾷ παραδέδωκεν ὡς λάχανα κήπου. Τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἡμέραν καὶ ὁ ἀμηρᾶς, ἐπεὶ ἦν ἀναγκαζόμενος ἐξελθεῖν διά τινα αἴτια, καταλείψας Ἀμάρην, τὸν τοῦ Τουραχάνη υἱόν, ἵνα αὐτὰ λάβῃ, ἐξῆλθε τοῦ Μορέως.

5. Τὸν δ' Ὀκτώβριον τοῦ ξζ-ου ἔτους ἀποκρισιάρην ὁ ἀμηρᾶς ἐστείλην εἰς τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον, ἵνα τὴν θυγατέραν αὐτοῦ εἰς γυναῖκαν πέμψῃ αὐτῷ δὴ τῷ ἀμηρᾷ· εἰ δ' οὖν, μάχη μέσον αὐτῶν ἔσται.

6. Ὅς δὴ ἀποκρισιάρης καὶ εἰς τὸν δεσπότην κὺρ Θωμᾶν ἐλθών, εἰς τὸν Ποντικὸν εὑρισκόμενον, ὅρκους αὐτοῦ ἀπῆρεν ἀγάπης καὶ τὰ μὴ φθάσαντα δοθῆναι κάστρη εἰς τὸν αὐθέντην αὐτοῦ καὶ ἀπῆλθεν.

XXXIX, 1. Τὸν δὲ Ἰαννουάριον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ καλὸς κἀγαθὸς Λουκάνης Νικηφόρος, ἢ μᾶλλον Μορεοφθόρος, καὶ τῶν πρώτων καὶ πιστῶν ἀρχόντων τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου λογιζόμενος, καί τινες ἄλλοι Ἀλβανιτῶν καὶ Μοραΐτῶν ,οὓς καὶ αὐτὸς πλέον τὸ εἰς κακίαν ἐκείνων πρόχειρον ᾠκονόμησεν, ἔπεισαν τὸν δεσπότην κὺρ Θωμᾶν, ἵνα καὶ κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐπανάστασιν ποιήσῃ

---

1 ἐκεῖ O : ἐκεῖσε TV ‖ 5 ὤφελεν V : ὤφελε O : ὤφειλε T | ἦλθεν O : εἰσῆλθεν TV | αὐτὴν OV : τὴν T ‖ 5—6 καλλίω OV : καλίον T ‖ 6 συντομωτέρως OT : συντομώτερον V | ἐκ OT : ἐν V ‖ 9 ἀγάπης V : ἀγάπ<ην> OT : ἀγάπην f | καὶ[2] TV : *om.* O ‖ 12 βασιλεὺς OT: ὁ βασιλεὺς V ‖ 15 Μαντίνειαν OT : Μαντινείαν V | πανοικὶ OV: πανικί T ‖ 15—16 Τριπης OTV ‖ 18 τὴν OTV: τιν' f ‖ 20 αὐτὴν O: δ' αὐτὴν V ‖ 21 αἴτια OT : αἰτίαν V | τοῦ OTVD : *om.* C ‖ 23 *mg.* υνθ' OT : 1459 V | *mg. int.* κεφ. ν' VD : *om.* OTC | Τὸν δ' Ὀκτώβριον OT : Τῷ δ' Ὀκτωμβρίῳ V | ἀποκρισιάρ OT : ἀποκρισιαρίους V : ἀποκρισιάριον f | ὁ ἀμηρᾶς OT: ὁ αὐτὸς ἀμηρᾶς V ‖ 24 Δημήτριον — 26 κὺρ OTVC: *om.* D ‖ 24 θυγατέραν OT: θυγατέρα VC ‖ 25 αὐτῶν OT: αὐτὸν VC ‖ 26 Ὅς OTVB : ὡς f | ἀποκρισιάρ<ης> OT : ἀποκρισιάρις VC : ἀποκρισιάριος f ‖ 28 κάστρη V : κάστροι OT: κάστρα f ‖ 29 καὶ OT: *om.* V ‖ 30 μᾶλλον OT: μᾶλλον εἰπεῖν V ‖ 32 αὐτός OTV : αὐτοὺς f.

1458 2. Şi de acolo sultanul, în iulie acelaşi an, întorcîndu-se iarăşi, a venit şi a căzut asupra Corintului, pe care i l-au şi predat la 6 a lunii august vitejii boieri Asan Matei şi Lucan Nichifor; dintre aceştia, unul era guvernator în oraş, după cum n-ar fi trebuit, iar Asan a venit, fuga, de mai înainte în oraş, nu ştiu dacă să fie mai bine păzit sau mai repede dat, deşi din faptele lui e lucru lămurit.

3. Şi după ce au dat capul trupului Moreei, Corintul, au făcut, chipurile, şi pace cu jurămînt, şi anume aşa că şi despotul chir Toma să dea Patra cu împrejurimile ei, dar încă şi Calavrita şi Grebenon şi, într-un cuvînt, toate cîte întru fericire răposatul împărat chir Constantin le avea cînd era despot şi se afla în Moreea.

4. Auzind acestea, domnitorul şi stăpînul lor — căci se afla la Mantinea cu toată casa — a alergat în munţii de pe la Tripi, unde era şi fratele său şi unde au venit şi amintiţii înfăptuitori ai unor lucruri de mare fală ca acestea; şi fără să se mai chibzuiască şi să mai încerce vreo tărăgănare, a trimis pe cu adevărat marele lui primicer Lazăr şi toate le-a predat sultanului ca pe nişte zarzavate din grădină. Aproape în aceeaşi zi şi sultanul, deoarece pentru oarecare pricini era nevoit să plece, l-a lăsat pe Amar [Omar], feciorul lui Turachan, ca să le ia în primire şi a plecat din Moreea.

1458 5. Iar în octombrie din anul 67[1] sultanul a trimis sol la despotul chir Dimitrie ca să-i trimită lui, sultanului, pe fiică-sa de femeie, că altfel război va fi între ei.

6. Tot acest sol, venind şi la despotul chir Toma, care se afla la Ponticos, i-a luat jurămîntul de pace, precum şi cetăţile ce nu au apucat să fie date domnitorului său, şi a plecat.

Lupte între fraţi

1459 XXXIX, 1. Iar în luna ianuarie din acelaşi an şi voinicosul Lucan Nichifor sau mai bine zis aducător de pierzare Moreii[2], el care trecea drept cel dintîi dintre marii dregători credincioşi ai despotului chir Dimitrie, şi alţi cîţiva dintre albanezi şi moreiţi, pe care tot el i-a pus la cale să se repeadă mai mult spre nenorocirea lor, l-au înduplecat pe despotul chir Toma să facă răscoală şi contra sultanului şi contra fratelui său şi să-şi calce, de parcă ar mînca

[1] 6967 (1 septembrie 1458 — 31 august 1459).

[2] Numele grecesc Νικηφόρος — Nichifor înseamnă „aducător de biruinţă"; şi Sphrantzes face un joc de cuvinte cu Μορεοφθόρος „Aducător de pierzare, distrugător al Moreei".

καὶ φάγῃ τοὺς ὅρκους ὡς λάχανα, οὓς πρὸ ὀλίγου μετ' αὐτοὺς ἐποίησεν· καὶ ταῦτα, τοῦ ἄλλου ἀγαθοῦ ἀνδρὸς Ἀσάνη Ματθαίου πρὸ ὀλίγου ἀπελθόντος καὶ ὄντος εἰς τὸν ἀμηρᾶν ἀποκρισιαρίου διὰ τὴν δουλείαν δῆθεν τοῦ συνοικεσίου τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ.

2. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ δεσπότου κυροῦ Θωμᾶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φευρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἑνωθέντος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὰ κατ' αὐτοῦ ἢ καὶ τὰ κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ λόγος προιὼν δηλώσει, ἀπῆραν ἀπὸ μὲν τοὺς Τούρκους τὰ Καλάβρυτα καὶ μόνων ἐκ τῶν κάστρων, ὧν ἐθαῤῥοῦσαν λαβεῖν, ἐξ ὧν ἐκρατοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τοῦ δεσπότου κυροῦ Δημητρίου, ἅπερ αὐτοὶ οἱ ἐργάται τῶν κακῶν ἐκρατοῦσαν ὡς κεφαλατίκια, ἤγουν Καρύταιναν, Βορδόνιαν, Καστρίτζαν καὶ ἑτερά τινα· καὶ οὕτως, ἵνα πάλιν ἔχωσιν αὐτοὶ ταῦτα ὡς αὐθένται αὐτῶν, οὐχ ὡς κεφαλάδες.

3. Ἐκατόρθωσαν δὲ οὐδὲν ἄλλο οἱ φρόνιμοι καὶ πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες, ἢ μόνον ὅτι ἀπῆραν κατ' αὐτῶν θεὸν τὸν τοῦ παντὸς ποιητήν, αὐθέντην ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον καὶ ἀδελφὸν καὶ αὐθέντην ἐντὸς τοῦ τόπου, οὐκ ἐνθυμηθέντες οἱ ἄθλιοι οὔτε τοῦ ἀψευδοῦς τὸ λόγιον, ὅτι πᾶσα οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται οὔτε τὸν παροιμιώδη λόγον τὸν „πρὸς τοὺς δύο οὐδ' Ἡρακλῆς", ἀλλ' ἐπανέστησαν καὶ πρὸς τρεῖς καὶ τοιούτους.

4. Καὶ τούτων οὕτως προβάντων, πρῶτον μὲν θεὸς παρεῖδεν αὐτοὺς καὶ τὶ ἔπράττον, οὐκ ἐγίνωσκον, ἀλλ' ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς μέσον τῆς σαγήνης ὄντας, οἱ ἀγνωοῦσιν, ὅτι πάντες ὁμοῦ ἕλκονται εἰς γῆν, ἐκεῖνοι δέ, ἕως τοῦτο γένηται, διώκουν καὶ διώκονται καὶ ἁλίσκονται καὶ φθείρονται οἱ ἐλάττονες ὑπὸ τῶν μεγαλωτέρων, οὕτω καὶ οὗτοι.

5. Ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς παρέπιπτε καὶ ἐπολιόρκει τὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Καλαμάταν καὶ Μαντίνειαν καὶ συνεργοὺς εὗρε πρωτοστράτορα τὸν ἄριστον, πρωτοστράτορα τὸν Σεβαστόπουλον Νικόλαον, μεσάζοντα καὶ σύγγαμβρον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ τὸν περιπόθητον γυναικοθεῖον, τὸν πλέον Κυδωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα[1].

6. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Δημήτριος πάλιν τὸ Λεοντάρι καὶ τὰ αὐτοῦ καὶ τὸ Πίδημα διὰ τοῦ Παλαιολόγου Γεωργίου, περιποθήτου ἐξαδέλφου καὶ μεσάζοντος τοῦ δεσπότου κυροῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Μποχάλη Μανουήλ, εἰ καὶ ὁ μὲν τάχα ἀπῆρε τὴν Καλαμάταν καὶ τὸ Λεῦκτρον καὶ πολὺ τοῦ τῆς Μάνης ζυγοῦ.

---

1 αὐτοὺς OTV : αὐτῶν f || 3 ἀποκρισιαρίου OT : ἀκρισιαρέου V || 6 μηνὸς OT : *om.* V || 9 κάστρων TV : καστρῶν O || 11 Καρίται(εV)ναν OV || 14 δὲ OT : οὖν V | οὐδὲν OTVD : *om.* C || 16 *post* αὐθέντην *add.* τὸν f : *om.* OTV | ἐντὸς OV: ἐκτὸς T || 22 τῆς TV : *om.* O || 24 τοῦτο OT : τούτου V || 27 Καλαμάταν C : Καλομάταν OTV : Καλομάνταν D || 27—28 πρωτοστράτορα τὸν ἄριστον, πρωτοστράτορα OT: τὸν ἄριστον πρωτοστράτορα V || 28 *post.* Νικόλαον *add.* Εὐδαίμονα Ἰωάννην Λέοντα f. *(Pseudo = Phrantzes) : om.* OTV || 30 Τζαμπλάκωνα V: Τζαπλάκωνα OT || 34 *post* μεσάζοντος *add.* ὄντος V: *om.* OT || 35 Καλομ(μμO)αταν OT: Καλυμάταν V | 35–36 Λεῦκτρον V: Λεύτρον OT.

---

[1] Vide XXIV, 1.

nişte zarzavaturi, jurămintele pe care le jurase puţin timp mai înainte cu aceia; şi de aceasta s-a apucat, cînd alt prea vrednic bărbat Asan Matei, plecînd puţin mai înainte, era doar în solie la sultan pentru chestiunea căsătoriei nepoatei sale[1].

1459 2. Aşadar, despotul chir Toma — pornind în acelaşi an, la începutul lunii februarie, din Arcadia şi unindu-se cu aceia care puneau în lucrare planurile potrivnice lui sau şi lor înşişi, precum cuvîntul înainte o va dovedi — a luat de la turci numai Calavrita dintre oraşele pe care le stăpîneau şi pe care aveau mare nădejde să le ia, iar din ţara despotului chir Dimitrie numai acela pe care făcătorii de rele ei înşişi le deţineau ca teritorii de guvernămînt, anume Caritena, Vordonia, Castriţa şi altele cîteva; şi anume aşa ca ei iarăşi să le aibă acestea ca domnitori, nu ca guvernatori.

3. Dar deştepţii mari dregători, iscusiţii şi vitejii de ei n-au făcut altă ispravă decît numai că au ridicat asupra lor pe Dumnezeu creatorul universului, pe un domnitor mai puternic pe pămînt şi pe fratele domnitor dinăuntrul ţării; nenorociţii de ei n-au vrut să-şi aducă aminte de cuvîntul Celui prea adevărat[2], că toată casa, învrăjbită înăuntrul ei, rămîne pustie[3], nici de zicala că „faţă de doi nici Hercule (nu poate izbuti)“, ci s-au răsculat faţă de trei şi încă astfel de trei!

4. Şi pornind ei aşa, mai întîi Dumnezeu şi-a întors ochii de la ei şi ei nu-şi dădeau seama ce făceau, ci ca şi peştii care, fiind înlăuntrul plasei, nu ştiu că toţi deodată sînt traşi la uscat; dar pînă ce aceasta se întîmplă, se urmăresc între ei şi cei mici sînt prinşi şi înghiţiţi de cei mari; aşa făceau şi aceştia.

5. Căci despotul chir Toma năvălea şi împresura oraşele fratelui său, Calamata şi Mantinea, şi a găsit ajutători în strălucitul protostrator, protostratorul Sevastopol Nicolaie, prim-sfetnic şi cumnat al fratelui său şi pe preaiubitul unchi al nevestii, mai mult un Chidonide decît Ţamplacon[4].

6. Iar despotul chir Dimitrie la rîndul său împresura Leondari şi ce ţinea de el şi Pidima prin Gheorghe Paleologul, preaiubitul văr şi prim sfetnic al Despotului chir Toma şi prin ginerele aceluia Bochali Manuil, deşi unul luase, chipurile, Calamata şi Leuctron şi o bună parte din culmea Mani.

31 Ţamplacon V: Ţaplacon OT.

[1] Vezi mai sus, XXIV, 9.
[2] Adică Hristos. Vezi 'I. B. Παπαδοπούλου Διατριβαί, p. 125.
[3] *Evanghelia* lui Matei 12,25.
[4] Vezi mai sus XXIV. 1.

7. Τοῦ δὲ δεσπότου κυροῦ Δημητρίου ἐρχομένου ἐμβῆναι ἐν τῷ Λεονταρίῳ, ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἔδραμε καὶ προλαβὼν ἐσέβη ἐν αὐτῷ· καὶ ἀπέμεινεν ἄπρακτος ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος, τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν Μποχαλέων φυγόντων μόνον καὶ ἀπελθόντων εἰς αὐτὸν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν ἐπαναστρέψαντα.

8. Ἔτι δὲ καὶ τὸ κάκιστον καὶ ἀφελέστατον γένος τῶν Ἀλβανιτῶν, καιροῦ λαβόμενον τῆς ὑπολήψεως καὶ ἁρπακτικῆς αὐτῶν γνώμης ἁρμοδίου, τί οὐκ ἔπραξαν ἢ τί οὐκ εἰργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ δὶς τοῦ σαββάτου, ἀπὸ τὸν ἕνα τῶν αὐθεντῶν εἰς τὸν ἄλλον ἀπήρχοντο· καὶ κάστρα, ὡς ἡ ἐκείνων γλῶσσα, εἰς κεφαλατίκια ἀπῄτουν, εἰ δ' οὖν, εἰς τὸν ἄλλον ἀπήρχοντο καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τὸν ἕτερον τῶν δεσποτῶν ὁμοίως. Διὰ μέσου οὖν, εἴ τι ἄρα καὶ εὕρισκον τῶν ἀθλίων τάχα Ῥωμαίων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν Ἀλβανιτῶν καὶ συγγενῶν πολλάκις καὶ οἰκείων αὐτῶν, πάντα διηρπάζοντο καὶ ἠφάνιζον. Ἐγένοντο δὲ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, ὅτι τὶς ἀξίως αὐτὰ θρηνήσειεν;

9. Ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, οἱ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ τὸ Μουχλὶν καὶ τὴν Πάτραν εὑρισκόμενοι, καιροῦ λαβόντες δικαίου, τοὺς μὲν αἰχμαλώτιζον, τοὺς δὲ ἀπέκτεινον, τοὺς δ' αὐθέντας καὶ τοὺς ἄρχοντας κατεγέλων, βλέποντες καθ' ἑαυτῶν τὰ ξίφη ὠθοῦντας.

10. Ταύτας δὴ τὰς ἐργασίας κἀμοῦ ἐννοήσαντος, εὑρισκομένου μου εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔνθα δὴ καὶ ἐπράττοντο, καὶ τὰ αὐτῶν συμπεράσματα σκοπήσαντος, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν τὸν δεσπότην ἀπὸ τῆς Ἀρκαδίας, ἐξῆλθον κἀγώ, πλάσας αἰτίας τινάς, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Πίδασον, ἣν Μεθώνη καλεῖται, περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ χρήσιμος ἄρχων ἀπό τε γνώσεως καὶ πράξεως Γεώργιος ὁ Ῥαούλ, καὶ αὐτὸς ἀφεὶς καὶ αὐθέντην καὶ τὰ πλείω τῶν αὐτοῦ, ἦλθε καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Μεθώνῃ.

11. Καὶ καθήμενοι ἀμφότεροι ἐν λιμένι ἐκαραδοκοῦμεν καθ' ὥραν τὸ τῆς τοιαύτης τρικυμίας τέλος, εἰ καὶ τοῦ θεοῦ μακροθυμήσαντος ἐμάκρυνεν, ἵνα οἱ ἀσύνετοί ποτε συνήσωσι καὶ οἱ μωροί ποτε φρονήσωσι καὶ ὁμόνοα καὶ εἰρήνη γένηται μέσον αὐτῶν· καὶ τοῦ θεοῦ δεηθῶσιν, ἔτι δὲ καὶ τοιοῦ ἀμηρᾶ, καὶ ἐλεήσει μὲν αὐτοὺς ὡς ἐλεήμων θεός, προστάξει δὲ καὶ τὸν δήμιον αὐτοῦ ἀμηρᾶν καὶ ἀφήσει αὐτοὺς ζῆσαι πλείονα χρόνον. Τόπον γὰρ καὶ τάξιν ἔχει καὶ αὐτὸς εἰς θεόν, οἵαν οἱ αὐτοῦ δήμιοι πρὸς αὐτόν, οἵτινες πληροῦσι μὲν τῷ θελήματι καὶ τῇ προστάξει αὐτοῦ, εἰσὶ δὲ μισητοὶ καὶ ἀποτρόπαιοι.

---

2 Λεονταρίω OT: Λεονταρι V ‖ 2—3 ἐσέβη V: ἐσέβειν O ‖ 3 ἀπέμεινεν OT: ἀπόμεινεν V ‖ 4 Μποχαλέων OT : Μπουχαλέων V | μόνον OTV : μόνων f ‖ 5 Μυζηθρὰν OT : Μιζυθρὰν V ‖ 6 ἀφελέστατον OTV : ἀνωφελέστατον f ‖ 7 ἁρπακτικῆς OT : ἁρπακτικῆς καὶ ἀδίκου VD : ἀδικοῦ C ‖ 8 τί[2] OV : *om.* T | εἰργάσαντο f : ἠργάσαντο OTV ‖ 9—10 καὶ κάστρα — 11 ἀπήρχοντο OT : *om.* VCD ‖ 15 ἀξίως V : ἄξιος OT ‖ 17 Μουχλὴν OTV ‖ 18 αἰχμαλώτιζον OTV: ᾐχμαλώτιζον f | ἀπέκτεινον f : ἀπεκταίνον OTV ‖ 24 τὸ τέλος OTV : τοῦ τέλους f ‖ 30 συνήσωσι f : συνίσωσι OTV ‖ 32 ἐλεήσει OTV : ἐλεήσῃ f | προστάξει OT : προστάξῃ V ‖ 33 ἀφίσῃ OT : ἀφείσῃ V ‖ 35 τῷ θελήματι καὶ τῇ προστάξει OTV ‖ 36 δὲ OT : δὲ καὶ V.

7. Iar despotul chir Dimitrie, venind să intre în Leondari, deîndată ce fratele său a auzit aceasta, a alergat şi, apucînd să intre el în oraş, despotul chir Dimitrie a rămas fără nici o ispravă, numai Paleologul şi Bochaleştii au fugit la el şi au plecat cu dînsul care s-a întors la Mistra.

8. Dar încă şi neamul cel atît de netrebnic şi uşuratic al albanezilor, apucînd prilej potrivit cu felul şi gîndul lor hapsîn şi hrăpăreţ, ce n-au făcut sau cîte rele n-au făptuit?! Căci, călcîndu-şi cuvîntul de două ori într-o săptămînă, treceau de la un domnitor la altul şi oraşele, după numele din limba lor, le cereau să fie guvernatori în ele, de altcum treceau la celălalt; şi alţii tot aşa la altul dintre despoţi. Şi între timp orice găseau nu numai de-a nenorociţilor bizantini, ci şi de-a albanezilor, deseori şi de-a rudelor şi a oamenilor lor, toate le jefuiau şi le distrugeau. Şi s-au întîmplat nenorociri aşa de multe şi de mari, încît cine ar putea în chip vrednic să le deplîngă?!

9. Dar şi turcii care se aflau în Corint şi la Muchli şi Patra, dînd peste prilej bine motivat, pe unii îi luau în robie, pe alţii îi ucideau, iar de domnitorii şi marii dregători îşi băteau joc cînd îi vedeau ridicînd săbiile unii asupra celorlalţi.

Sphrantzes se retrage

10. Dîndu-mi şi eu seama de aceste fapte, cînd mă aflam în Arcadia, unde se şi săvîrşeau acestea, şi prevăzînd urmările, încă înainte de ce a plecat despotul din Arcadia am plecat şi eu, sub pretextul unor motive, şi m-am dus la Pidasos, care acum se cheamă Metone, pe la
1458 sfîrşitul lunii decembrie din acelaşi an. Dar şi marele dregător, destoinic şi la judecată şi la faptă, Gheorghe Raul, părăsind şi dînsul şi pe domnitor şi cele mai multe din ale sale, a venit şi el la Metone.

11. Şi şezînd amîndoi în port, aşteptam clipă de clipă sfîrşitul unei furtuni ca aceasta, deşi Dumnezeu, fiind îndelung răbdător, a prelungit sfîrşitul, pentru ca şi nepricepuţii să priceapă odată şi proştii să se cuminţească odată, şi unire şi pace să se facă între ei; şi să se roage lui Dumnezeu, dar şi sultanului, şi Dumnezeu ca milostiv se va milostivi de ei, iar călăului său sultanul îi va porunci şi-i va lăsa să mai trăiască un timp. Căci şi dînsul are la Dumnezeu locul şi rînduiala pe care le au călăii lui pe lîngă dînsul; şi aceştia îi împlinesc voinţa şi poruncile lui, sînt însă urîţi în ochii lui.

12. Καὶ τούτων δὴ τῶν προῤῥηθέντων κακῶν εἰς τὸν ἅπαντα τοῦ Μορέως ἀθλίου τόπον γινομένων, ἐλθόντος καὶ φωσάτου μερικοῦ ἔξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἅπαντα, ἵνα, ἅπερ κακὰ παρέλιπον οἱ οἰκήτορες καὶ κύριοι καὶ αὐθένται καὶ ἄρχοντες, οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως, ἀλλ' ἀπὸ ἀδυναμίας, πράξωσιν αὐτοί, τοῦ μὲν ἑνὸς τῶν δεσποτῶν ἐχθροὶ ὄντες, τοῦ δ' ἄλλου τάχα φίλοι.

13. Ὃν δὴ δεσπότην καὶ ἐχθρὸν αὐτῶν κὺρ Θωμᾶν εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάριν εὑρόντες καὶ διώξαντες κακῶς εἰσέβαλον εἰς τὸ κάστρον, πολλοὺς τῶν αὐτοῦ καὶ σκοτώσαντες καὶ αἰχμαλωτίσαντες· ἔπειτα φέροντες τὸ κατουνοτόπιον, ἤτοι τὰς τένδας αὐτῶν, πλησίον τῶν ὀσπιτίων τοῦ Λεονταρίου ἔθηκαν. Εἶτα ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὸν Μυζηθρᾶν καὶ τὸν φίλον αὐτῶν δεσπότην· καὶ ἀπ' ἐκεῖ διέβησαν νικηταὶ καὶ μετὰ πολλοῦ κέρδους ζώων τε καὶ ἀνθρώπων.

14. Μόλις οὖν ποτε ἐννοήσαντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ τὸ κακὸν τῆς ἑαυτῶν μάχης καὶ συναχθέντες εἰς τὸ Καστρίτζιν, ἐποίησαν τάχα ὅρκους εἰρήνης. Καὶ τοῦ Λακεδαιμονίας μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ λειτουργήσαντος, ὁπόταν τοὺς Χριστιανοὺς μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πίστεως προσελθεῖν ἐπιβοῶσιν οἱ ἱερεῖς, προσελθόντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ καὶ ὀμόσαντες, ἔμεινεν, ὡς ἠκούσαμεν, ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος ἐν τοῖς συμπεφωνημένοις μέχρι τινός.

15. Καὶ πάλιν ἦν ὁ αὐτός, ὡς οὐδενὸς καινοῦ γεγονότος, — ὢ τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς αἰτίους· — καὶ ἤρξαντο πάλιν τὰ κακὰ καὶ ἔτι τῶν χθὲς τοιούτων φρικτῶν ὅρκων λυθέντων· καὶ ἔπραττεν ὁ καθεὶς κατὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἠδύνατο, τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ὁ μὲν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ ἀμηρᾶ καὶ βοήθειαν καὶ τὴν ἀδικίαν, ὁποῦ ἠδικήθη εἴς τε τοὺς ὑποχειρίους αὐτοῦ καὶ τὰ κάστρα, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐπιορκίαν τοῦ ἄλλου καὶ εἰς τὸ κατὰ τῶν ἀσεβῶν τάχα μάχεσθαι. Τούτων οὖν οὕτω κακῶς πραττομένων διέβη καὶ ὁ χειμὼν τοῦ ξη-ου ἔτους.

XL, 1. Καὶ τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἰδοὺ καὶ ὁ ἀμηρᾶς ἦλθεν κατ' ἀμφοτέρων. Ἀπελθόντος δ' αὐτοῦ ἐξ ὀρθοῦ εἰς τὸν Μυζηθρᾶν, ἐπεὶ ἐκεῖ εὑρίσκετο ὁ δεσπότης, διὰ τὸ εὑρίσκεσθαι τὸν ἀδελφὸν καὶ ἐχθρὸν αὐτοῦ εἰς τὴν Καλαμάταν καὶ πολεμίζοντος τὴν Μαντίνειαν, κατῆλθε καὶ

---

2 ἀθλίου OT : ἄθλιον V ‖ 5 ἀδυναμίας V : δυναμίας OT ‖ 8 εὑρόντες OTVC : εὑρίσκοντες D | κακῶς εἰσέβαλλον — 9 σκοτώσαντες V : *om.* OT ‖ 10—11 τῶν — Λεονταρίου OT: τοῦ Λεοντάρι ὀσπιτίων V ‖ 11 Μυζηθρὰν OT: Μιζιθρὰν V ‖ 12 τὸν OT: τὸ V ‖ 15 Καστρίτζην OV : Καστρίτζη T ‖ 17 φόβου OCD : φόβου καὶ TV ‖ 19 ὡς ἠκούσαμεν OT: *om.* V ‖ 20 συμπεφωνημένοις OT: συμφωνημένοις V ‖ 21 ὁ αὐτὸς OT : αὐτὸς V ‖ 24 ἠδύνατο OT : ἐδύνατο V ‖ 25 ἀμηρᾶ OT: Τούρκου V ‖ 26 αὐτοῦ OT: του V ‖ 27 *mg. int.* κεφ. νὰ VC : *om.* OTB ‖ 29 *mg.* υξ′ OT : 1460 V ‖ 30 αὐτοῦ OT : αὐτοῦ ξη-ου V | ἀμηρᾶς OT : Τοῦρκος V ‖ 31 ἐξ ὀρθοῦ OTVC : *om.* D ‖ 31 Μυζηθρὰν OT : Μιξυθρὰν V ‖ 32 εὑρίσκετο f : εὑρίσκετον OTV | τὸ OV : τὸν T ‖ 33 Καλαμάταν f : Καλοματαν O : Καλομμάταν TV | Μαν(ρ1)τίνειαν OT: Μαντινείαν VC : Ματινείαν D.

12. Şi aceste rele amintite mai sus se întîmplau peste tot locul din nenorocita Moreea; şi, mai venind şi armată străină, au străbătut jefuind toată ţara, pentru ca relele ce le-au lăsat nefăcute locuitorii şi domnitorii despoţi şi marii dregători nu de voie ci din neputinţă, să le facă turcii, fiind duşmani ai unuia dintre despoţi, iar ai celuilalt, chipurile, prieteni.

13. Dînd peste despotul chir Toma, inamic al lor, în părţile de pe la Leondari şi punîndu-l rău pe goană, l-au aruncat în cetate, ucigînd şi robind mulţi din oamenii lui; apoi, mutînd tabăra, adică ducînd corturile lor, le-au aşezat pe aproape de casele din Leondari. După aceea, pornind, s-au dus în părţile de pe la Mistra la despotul prieten al lor; şi de acolo s-au îndepărtat biruitori şi cu mult cîştig din pradă şi de dobitoace şi de oameni.

14. Atunci abia despoţii fraţi, dîndu-şi seama în sfîrşit de nenorocirea adusă de lupta dintreolaltă, s-au întîlnit la Castriţa şi au făcut, chipurile, pace întărită cu jurămînt. Şi mitropolitul Lacedemoniei liturghisind în mantia arhierească, în clipa cînd preoţii cheamă cu glas mare pe creştini să se apropie cu frica lui Dumnezeu şi cu credinţă, despoţii fraţi, apropiindu-se, au jurat; şi despotul chir Dimitrie a rămas, după cum am auzit, la înţelegerea făcută pînă la un timp.

15. Şi apoi tot el a fost acela care, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic nou — o îndurarea şi îndelungata ta răbdare, Hristoase împărate, şi faţă de el şi faţă de cei vinovaţi! — Şi răutăţile au început iarăşi şi jurămintele atît de înfricoşătoare, de ieri încă, au fost călcate. Şi fiecare făcea contra celuilalt tot ce putea, unul bizuindu-se pe prietenia şi ajutorul sultanului şi pe nedreptatea ce-au suferit-o supuşii săi şi oraşele sale, iar altul pe călcarea de jurămînt a celuilalt şi pe faptul că lupta doar împotriva păgînilor. În timp deci ce se desfăşurau aceste fapte aşa
1459/1460 de rele, a trecut şi iarna anului 68[1].

1460 **Cucerirea Peloponesului**

XL, 1. Şi, în mai din acelaşi an, iată că şi sultanul a venit contra amîndurora. Şi, plecînd de-a dreptul la Mistra, întrucît acolo se găsea despotul, fiindcă fratele duşman al aceluia se afla la Calamata şi se războia cu Mantinea, vrînd-nevrînd a coborît din cetate şi i s-a supus.

33 Calomata OTV.

[1] 6968 (1 septembrie 1459 — 31 august 1460).

ἀκουσίως ἑκουσίως καὶ ἐδουλώθη εἰς αὐτόν. Λαβὼν δὲ ὁ ἀμηρᾶς καὶ αὐτὸν καὶ τὸν Μυζηθρᾶν καὶ φυλακὴν περιθεὶς εἶπε πρὸς τὸν δεσπότην· „Σύ μεν, ὦ δέσποτα, ἐπεὶ οὕτως ἦλθον εἰς σε τὰ πράγματα, τὸν τόπον τοῦτον πλέον οὐδὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἄρχῃς· ἀλλ' ἐπεὶ πατέραν σε ἐστήσαμεν ἔχειν καὶ τὸ κορίτζι σου ἐστήσαμεν λαβεῖν εἰς γυναῖκα μας, τὸν τόπον τοῦτον δὸς ἡμῖν. Σὺ δὲ καὶ τὸ κορίτζι σου ἔλθετε μεθ' ἡμῶν καὶ θέλομέν σας δώσειν ἕτερον κόσμον, εἰς τὸ νὰ ἔχετε νὰ ζῆτε".

2. Ἅπερ στέρξας καὶ ἀκουσίως ἔπεμψε καὶ ἄρχοντας αὐτοῦ καὶ Τούρκους, ἵνα καὶ τὴν γυναῖκαν αὐτοῦ τὴν βασίλισσαν καὶ τὴν θυγατέραν λάβωσι καὶ φέρωσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Μονεμβασίαν παραδώσωσιν, ἐκεῖσε γὰρ αὗται εὑρίσκοντο. Ὧν τὸ μὲν ἐγένετο, ἐξῆλθον γὰρ καὶ ἦλθον ἑκουσίως, ἔνθα ἦσαν ὅ τε ἀμηρᾶς καὶ ὁ δεσπότης.

3. Οἱ δὲ Μονεμβασιῶται καὶ ὁ εἰς κεφαλὴν εὑρισκόμενος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος κρατήσαντες τὸ κάστρον δεδώκασιν αὐτὸ τῷ δεσπότῃ κὺρ Θωμᾷ μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς τάχα τῷ πάπᾳ.

4. Ὁ δ' ἀμηρᾶς τὴν μὲν βασίλισσαν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέραν οἰκονομήσας ἔστειλεν ἔξω μετά τινας τῶν αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, τὸν δὲ δεσπότην ἦγε καὶ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ.

5. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν Βορδώνιαν καὶ τὸ Καστρίτζι, οἱ μὲν εἰς τὴν Βορδώνιαν γενναῖοι ἄρχοντες αὐτῆς φοβηθέντες ἔφυγον ἀφέντες αὐτήν, οἱ δὲ εἰς τὸ Καστρίτζι τάχα μέχρι τινὸς ἀντισταθέντες καὶ πολεμήσαντες, τέλος προσεκύνησαν καὶ κατελθόντες στεφανωθῆναι ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν, οὓς μὲν αὐτῶν ἐκαρατόμησεν, οὓς δὲ εἰς πάλους ἐκάθισε, τὸν δὲ Προινοκοκοκᾶν ἐκδείρας ἐτελείωσεν, ἄξιον τέλος τῶν ἐργασιῶν καὶ πράξεων ἀπολαύσαντος.

6. Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάρι καὶ αὐτὸ τὸ Λεοντάρι καὶ εὑρὼν αὐτὸ ἔρημον ἀνθρώπων, αὐτὸ μὲν ἀπῆρε. Εἰς δὲ τὸ Γαρδίκι, ἔνθα οἱ ἄνθρωποι ὡς ἰσχυρότερον ἀπῆλθον φυλαχθησόμενοι, ἀπελθὼν ἐπολεμήθη μέχρι τινὸς παρὰ τῶν Λεονταριτῶν. Τέλος δὲ ἐδουλώθησαν καὶ ἐγένοντο πάντες παρανάλωμα μαχαίρας σὺν γυναιξὶ καὶ παισί.

---

1 καὶ OT : *om.* V | εἰς αὐτὸν OT : αὐτῷ V | δὲ ὁ ἀμηρᾶς OT : δ' ὁ Τοῦρκος V || 2 τὸν Μυζηθρὰν OT: τὸ Μιζυθρὰν V || 3 Σὺ μὲν ὦ δέσποτα OT: *om.* V || 4 ἱμπορεῖ OT : ἱπορεῖ V : ἠμπορεῖς f | πατέραν OT : πατέρα V || 5, 6 κορίτζην OTV || 5 λαβεῖν OTVD : *om.* C | γυναῖκα OTVC : γυναῖκαν D | τὸν OTVD : καὶ τὸν C || 6 ἔλθετε V : ἔλθατε OT || 7 ἱώσειν O : ἱώσει TV | ἔχετε OT : ἔχητε V || 8 στέρξας καὶ ἀκουσίως OT : καὶ ἀκουσίως στέρξας V || 9 γυναῖκαν O : γυναῖκα V | τὴν² OVD : καὶ τὴν C || 9—10,16 θυγατέραν OT : θυγατέρα V || 11 ἐκεῖσε OT : ἐκεῖ V | εὑρίσκοντο O : εὑρισκώ(οῦ)νται TV || 12 ἀμηρᾶς καὶ ὁ δεσπότης OT : δεσπότης καὶ ὁ Τοῦρκος V || 13 Μονοβασιῶται O || 15 Θωμᾶ OTV || 16 δ' ἀμηρᾶς OT : δὲ Τοῦρκος V | αὐτῆς OT : *om.* V || 17 τινας OTV : τινῶν f | αὐτοῦ καὶ αὐτῆς OT : αὐτῆς καὶ αὐτοῦ V || 17 τὸν — 18 ἑαυτοῦ OT : *om.* V || 19 καὶ τὸ — 20 Βορδώνιαν OTVD : *om.* C || 19 *et* 21 Καστρίτζην V || 24 Προινοκοκοκᾶν OT: Προινοκᾶν V || 25 ἀπολαύσαντος OT : ἀπολαύσαντα V || 26 Λεοντάρι] Λεοντάρ OT: Λεοντάριν V ||27 καὶ αὐτὸ τὸ Λεοντὰρ(ρΟ)ριν OV) OTV : *om.* CD || 28 Γαρδίκι] Γαρδίκην OTV || 30 δὲ OT : δ' V.

Iar sultanul, luîndu-l şi pe el şi Mistra şi punînd strajă primprejur, a grăit către despot: „Tu, despotule, deoarece ai ajuns în aşa situaţie, nu se mai poate să domneşti peste ţara aceasta; dar fiindcă am hotărît ca pe tine să te am tată, iar copila ta am hotărît să ne-o luăm de femeie, ţara aceasta dă-ne-o nouă. Iar tu şi copila ta veniţi cu noi şi vă vom da vouă alt pămînt să aveţi din ce trăi".

2. Acela, acceptînd aceasta, fără să şi vrea, sultanul a trimis mari dregători de-ai aceluia, precum şi turci, ca să ia şi să aducă pe vasilisa, femeia şi pe fiica aceluia, dar să predea şi Monemvasia, căci acelea se aflau acolo. Şi aşa s-a făcut, căci au ieşit şi au venit de bună voie unde erau sultanul şi despotul.

3. Iar monemvasioţii şi guvernatorul Manuil Paleologul, rămînînd stăpîni pe cetate, au dat-o despotului chir Toma, apoi şi acesta, chipurile, papei.

4. Iar sultanul, chibzuindu-se, pe vasilisa şi pe fiica ei le-au trimis din Moreea cu vreo cîţiva oameni de-ai săi şi de-ai ei, pe despotul însă îl purta şi-l ducea cu sine.

5. Venind la Vordonia şi la Castriţi, vitejii de conducători din Vordonia au fugit de frică şi au părăsit-o, iar cei din Castriţi s-au împotrivit, chipurile, pînă la un timp, luptîndu-se; la urmă s-au închinat şi, coborînd din cetate, spre a-şi primi cununile pentru isprăvile lor de vitejie, unora dintre ei le-a tăiat capul, iar pe alţii i-a tras în ţeapă; pe Prinocococas însă, jupuindu-l de piele, s-a săvîrşit din viaţă şi şi-a dobîndit un sfîrşit vrednic de isprăvile şi faptele sale.

6. Iar sultanul însuşi, venind şi în părţile de pe la Leondari şi chiar la Leondari, l-a găsit părăsit de oameni şi l-a ocupat. Iar la Gardichi, unde oamenii plecaseră ca într-o cetate mai puternică spre a fi la adăpost, cînd a sosit sultanul, cei din Leondari i s-au împotrivit cu război pînă la un timp. Pînă la urmă însă au fost robiţi şi toţi, cu femei şi copii, au căzut jertfă sabiei.

23 Proinocococas OT:Proinocas V.

7. Τοῦτο ἂν καὶ οἵ ποτε ἀρχηγοὶ αὐτῶν Μποχαλαῖοι ἔπαθον, εἰ μὴ φθάσας ὁ μπεϊλαρμπεῒς Μαχουμούτης ἐξεζήτησεν αὐτούς, τῆς γυναικὸς Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη δισεξαδέλφης οὔσης αὐτοῦ, εἰ καὶ κακὰ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ἀντὶ τούτου. Διδοὺς γὰρ αὐτοῖς ἀνθρώπους, ἵνα μετὰ ἀνέσεως καὶ ἀναπαύσεως ἀπέρχωνται τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν ἔξω τόπον, διερχόμενοι περὶ τὸν Ποντικὸν εὑρόντες πλεύσιμον καὶ δολίως ἀποκτείναντες τοὺς ἀπάγοντας ἀνθρώπους τοῦ μπεϊλαρμπεῖ, ἐμβάντες ἔφυγον εἰς Κέρκυραν· καὶ αὐτοὶ μὲν ἠλευθερώθησαν τῆς δουλείας ὁπωσδήποτε.

8. Ὁ δὲ πενθερὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Μποχάλη Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, πρωτεξάδελφος δέ, ὡς προεδηλώσαμεν, τῆς μητρὸς τοῦ μπεϊλαρμπεῖ, βληθεὶς εἰς σίδηρα ἤγετο. Αὐτὸς γάρ, ὡς προείπομεν, φυγὼν ἀπὸ τὸ Λεοντάρι μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Μυζηθρᾶν καὶ τὴν δουλοσύνην τοῦ δεσπότου κυροῦ Δημητρίου. Πολέμου δὲ γεγονότος περὶ τὴν Βορδώνιαν καὶ τὴν Τρίπην, κακῶς λαβωθεὶς ἑάλω· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον εἰς τόν ποτε αὐθέντην αὐτοῦ τὸν δέσποτην κὺρ Θωμᾶν. Ὡς δὲ ἰάθη ἀπὸ τοῦ λαβώματος, περιωρισμένου δὲ ὄντος καὶ φυλαττομένου ὁπωσδήποτε περὶ τὸ Δυῤῥάχιον, ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε· καὶ πάλιν εὑρίσκετο εἴς τε τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον καὶ εἰς τὸ Ἀνάπλι τὸν πλείονα καιρόν, τῆς γυναικός αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων εὑρισκομένων εἰς τὰ Βενέτικα.

9. Τοῦ οὖν ἀμηρᾶ, ὡς δεδηλώκαμεν, δουλώσαντος τὸ Λεοντάρι καὶ τὰ περὶ αὐτό, ἐδούλωσεν ἔτι δὲ καὶ τὸν Ἅγιον Γεώργιον. Ταῦτα γὰρ ἰδόντος τοῦ Κροκοντύλου, ἢ μᾶλλον Κροκοδείλου εἰπεῖν οἰκειότερον, προσεκύνησε καὶ αὐτὸς τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὸ κάστρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ αὐτῷ δέδωκεν. Αὐτὸς δὲ ἔλαβε χάριν τούτων τοῦ Λωΐ, ἢ μᾶλλον τοῦ ἐλωῒ ἐλωΐ, τουτέστι, θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί μὴ καὶ αὐτὸν προεγκατέλιπες, τῶν προλεχθέντων κακῶν πρωτεργάτην;

10. Τούτων οὖν ἐκεῖσε γενομένων, ἢ μᾶλλον γινομένων, ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς, ἀφεὶς τὴν Καλαμάταν καὶ περάσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κόσμεναν καὶ τὸ Πεταλίδι, ἦλθε καὶ ἐσέβη εἰς τὸν Ἀβαρῖνον κἀκεῖθεν εἰς τὸ Μαράθι, προγενέστερον τῆς βασιλίσσαης καταλειψάσης τὴν Ἀρκαδίαν κἀκεῖσε ἀπελθούσης μετὰ καὶ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν εὑρισκομένων ἐκεῖσε εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἀρχόντων.

---

1 Τοῦτο OT : Καὶ τοῦτο V | Μποχαλαῖοι OV || 2 μπαΐλαρμπεῒς O : πελαρπεῒς V || 3 δυσεξαδέλφης OTV : ἐξαδέλφης f || 6 τὸν Ποντικὸν OTV : Ποτικον CD || 7 μπεϊλαρμπεί OT: πελαρπεῖ V || 11—12 μπεϊλαρπεῖ OT: πελαρπεή (ῖC) V || 13 Μυζηθρὰν OT : Μιζυθρὰν V || 15 Τρίπην OTV || 16 τὸν TV : *om.* O || 18 ὁπωσδήποτε V: ὅπως δήποτε OT || 19 εὑρίσκετο] εὑρίσκετον OT : εὑρίσκεται V || 20 Ἀνάπλι] Ἀνάπλην OTVD : Ἀνάπην C || 21 Βενέτικα OT : Βενετικάτα V || 22 ἀμηρᾶ OT : Τούρκου V || 24 κροκοδύλου εἰπεῖν οἰκειότερον OT : εἰπεῖν κροκοδύλου V || 26 λωΐ O: ἐλωΐ, ελωΐ V || 26—27 τοῦ ἐλωΐ ἐλωΐ O: εἰπεῖν τοῦ ἐλωΐ, ἐλωΐ V || 27 μὴ OT: με V || 29 γινομένων V: γενομένων OT || 30 Καλομ(μμV)αταν OTV || 30—31 Κόσμεναν V: Κόσμναν OT || 31 Πεταλίδι T: Πεταλίδιν O : Πεταλίδην V | Ἀβαρίνον OT : Ναβαρῖνον V || 32 Μαράθην OTV || 33 κἀκεῖσε—34 Ἀρκαδίαν OTVD : *om.* C.

7. Aceasta ar fi pățit-o și conducătorii lor de odinioară Bochaleștii, dacă, sosind, beilerbeiul Mahumut nu i-ar fi scăpat, deoarece femeia lui Manuil Bochali îi era vară de-al doilea, deși în schimb i-a răsplătit cu rău. Căci, dîndu-le oameni ca să plece în liniște și pace pe drumul ce duce afară din Moreea, cînd treceau pe la Ponticos, găsind un vas și în chip viclean omorînd pe oamenii beilerbeiului care îi duceau, s-au îmbarcat și au fugit la Cercira; și ei, oricum, s-au izbăvit de robie.

8. Dar socrul lui Manuil Bochali, Gheorghe Paleologul, văr primar, precum am arătat-o mai înainte, al mamei beilerbeiului, era dus în lanțuri. Căci acesta, precum am spus-o mai sus[1], fugind din Leondari cu ginerele său, a plecat la Mistra și s-a pus în slujba despotului chir Dimitrie. Cînd s-au dat lupte pe la Vordonia și Tripi, a fost greu rănit și luat prizonier; și l-au dus legat la domnul său de altă dată, despotul chir Toma. Iar cum s-a vindecat de rană a fost trimis în surghiun și oricum, era ținut sub pază pe la Dirrachium; el însă, amăgind pe paznici, a fugit. Și iarăși se găsea la despotul chir Dimitrie la Anapli[2], pentru că soția și copii lui se aflau în părțile venețiene.

9. Așadar, sultanul, cucerind, cum am arătat, Leondari și împrejurimile, a cucerit încă și Sfîntul Gheorghe. Căci Crocondil, sau mai degrabă zis, mai potrivit, Crocodil, văzînd acestea s-a închinat și dînsul sultanului și i-a dat cetatea și pe cei doi feciori ai lui. Iar el, în schimb, a luat localitatea Loï sau mai degrabă zis „Eloï-eloï", adică „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu", de ce nu l-ai părăsit mai înainte și pe el, capul relelor spuse mai sus.

10. Așadar, acestea întîmplîndu-se acolo sau mai degrabă fiind încă în curs de desfășurare, despotul chir Toma a părăsit Calamata și, trecînd în părțile de pe la Cosmena și Petalidi, a venit și a intrat în Avarino[3] și de acolo la Marati; căci vasilisa, părăsind de mai înainte Arcadia, a plecat într-acolo și cu copii ei și cu marii dregători care se aflau acolo în Arcadia.

27-28 Avarino OT: Navarino V.

[1] XXXIX, 7.
[2] Nauplia, Ναυπλία, în antichitate.
[3] Pylos în antichitate.

11. Ὡς δὲ ὁ ἀμηρᾶς ἀπῆρεν αὐτά, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρύταιναν παρὰ τοῦ Σγουρομάλλη Παλαιολόγου καὶ γυναικαδέλφου τοῦ μεγάλου Λουκάνη, ὃς προαπέθανεν εἰς ἀπόπατον διαβιβάσας τὴν ψυχὴν ἅμ' ἐγκάτοις, κατῆλθεν εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα ἀπῆλθε θεάσασθαι τὴν Κορώνην, εἶτ' ἀπ' ἐκεῖσε διέβη καὶ εἶδε καὶ τὴν Μεθώνην, εἶτα εἰς τὴν Πύλον καὶ τὸν Ἀβαρῖνον.

12. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἐξῆλθε, προητοίμασε γάρ τινα πλοιάρια· καὶ ἦλθεν ἐν τῳ Πόρτῳ Λόγγῳ ὀνομαζομένῳ, ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε καιροῦ λαβόμενος εἰς τὴν Κέρκυραν ἀπέλθῃ, ὃ δὴ καὶ γέγονε. Καὶ τῇ κη^{η} τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπεσώθη ἐκεῖσε, ἤγουν τοὺς Κορφούς, ὡς νῦν ὀνομαζεται ἡ Κέρκυρα.

13. Εὑρόντος δὲ κἀμοῦ πλευσίμου ἀπαγομένου ἐκεῖσε, ἐμβὰς τῇ ια^{η} Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ θανατικοῦ ἐν τῇ Μεθώνῃ, τῇ β^{α} τοῦ Αὐγούστου ἀπεσώθημεν, ἔχοντός μου τὸν σκοπόν, ἵνα εἰς τὴν Κρήτην ἀπέλθω ἢ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην Βέῤῥοιαν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐκεῖ καλλίστην μονὴν εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἥνπερ τῆς μητρός μου ὁ πατὴρ ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων. Τοῦ δὲ Ῥαοὺλ Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἀπελθόντων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότου μετὰ καὶ τῶν ἄλλων πάντων, μετέπειτα καὶ ἐμὲ παρώτρυνον καὶ ἐβουλεύοντο ἐκεῖσε ἀπελθεῖν, ἀπῆλθον κἀγώ.

14. Τοῦ δὲ ἀμηρᾶ λαβόντος τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖσε διερχομένου εἰς τὰ κάτω μέρη τοῦ Μορέως καὶ λαμβάνοντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἰσχυρότατον Χλουμοῦτζι καὶ Σανταμέρι τῶν μπεϊλαρμπεΐδων ὁποῦ εἶχον αὐτά, ταῦτα ἀφέντων κούφων καὶ ἀπελθόντων καὶ αὐτῶν εἰς Κορφούς, ἦλθε μέχρι καὶ τῆς Πάτρας κἀκεῖσε προσέμεινε.

15. Καὶ τὰ Καλάβρυτα λαβόντος παρὰ τοῦ οὔτ' εἰς δεσπότας, οὔτ' εἰς ἀμηρᾶν πιστοῦ Δόξα, ἀλλ' οὐδ' εἰς θεὸν νομίζω, αὐτὸς μὲν ἔδωκεν δίκην ἀξίαν ἐκδαρείς, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες, οἱ μὲν ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλάς, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἀπήχθησαν.

16. Τὸ δὲ κάστρον ὁ ἀμηρᾶς καλῶς ἀσφαλισάμενος καὶ παντὶ τρόπῳ ἀφηρώσας, ἐγειρθεὶς ἀπὸ τὴν Πάτραν διέβη εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενίκον καὶ Λίστραιναν καὶ Βοστίτζαν, ὧν τὴν μὲν Βοστίτζαν καὶ Λίστραιναν

1 ἀπῆρεν VC : ἀπεῖρεν OT : ἐπῆρεν D || 2 Σιγουρομάλλη D || 4 Ἀδροῦσαν OTV || 5 πάντα OT : ἅπαντα V || 6 τὴν Πύλαν καὶ τὸν OTV : τὸν Πύλον τὸν καὶ f. || 10 ἤγουν τοὺς Κορφούς OT : εἰς τοὺς Κορυφούς V || 12 Εὑρόντος — ἐμβὰς OT: Εὑρόντων δὲ καὶ ἡμῶν πλευσίμου ἀπαγομένου ἐκεῖσε ἐμβάντες V || 13 καὶ θανατικοῦ OTV : κακῶν θανατικὸν f || 14 μου OT : ἡμῶν V ἵνα OT : ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε V || 15 ἀπέλθω OT : ἀπέλθωμεν V | τὴν OT : *om.* V || 16 με OT : μὲν V || 17 δὲ OTVD : *om.* C || 18 ἀπελθόντων O : προαπελθόντων V || 19 πάντων — 20 κἀγώ OT : πάντων μετέπειτα, καὶ εἰς αὐτὰ μέρη βουλομένων προσμένειν, καὶ ἐμὲ παρώτρυνον, ἵνα ἐκεῖσε ἀπέλθω V || 23 Χλουμούτζι OT : Χλουμούτζην V | Σανταμέρι OT : Σανταμέρη V | μπεΐλαρμπεΐδων OT : μπη(π.D)λαρμπ(ρπV)εΐδων V || 24 ἀφέντων OT : αὐθέντων V || 25 Κορφούς OT : Κορυφούς || 26 τὰ OV : μετὰ T || 27 Δόξα O : Δόξαν TV | νομίζω O : ὡς νομίζω TVD : ὡς κομίζω C || 31 ἀφηρώσας OTV : ὀχυρώσας f.

11. Iar sultanul, de îndată ce a luat nu numai localitățile acelea, ci și Caritena de la Paleolog Sguromali (Crețul), fratele femeii marelui Lucan, care murise mai înainte în ieșitoare, dîndu-și sufletul deodată cu măruntaiele, a coborît în părțile de pe la Andrusa și, ocupînd-o și pe aceasta și toate cele de primprejur, s-a dus să vadă Corone, apoi de acolo a trecut și a văzut Metone[1]; apoi a mers la Pylos, numit și Avarino.

12. În aceeași zi a plecat din Pelopones și despotul chir Toma, căci pregătise de mai înainte cîteva vase; și a venit în numitul Porto Longo, pentru ca de acolo, apucînd vreme bună, să plece la Cercira, ceea
1460 ce s-a și întîmplat. Și la 28 ale lunii iulie a ajuns cu bine acolo, adică la Corfu, cum se numește acum Cercira.

Refugiu în Corfu

13. Dînd și eu peste un vas care pleca într-acolo, m-am îmbarcat la 11 iulie, pentru că la Metone, pe lîngă alte neajunsuri, a izbucnit și
1460 ciuma, și la 2 august am ajuns cu bine, eu care aveam intenția să plec în Creta sau la Veria de lîngă Salonic, deoarece acolo aveam o mănăstire foarte frumoasă închinată sfîntului Nicolaie, pe care tatăl mamei mele o ridicase din temelie. Dar Raul Gheorghe a plecat cu ginerele și fiica sa și încă și despotul cu toți ceilalți și apoi mă îndemnau și pe mine și mă sfătuiau să plec într-acolo și am plecat și eu.

14. Iar sultanul, ocupînd Arcadia și de acolo trecînd în părțile de jos ale Moreii, a ocupat toate cele de acolo, chiar și Chlumuți cel foarte întărit și Santameri ale beilerbeilor, care le dețineau pe acestea și care, părăsindu-le cu ușurință, au plecat și ei la Corfu; apoi sultanul a mers pînă la Patra și acolo a mai zăbovit.

15. Și cînd a luat Calavrita de la Doxa, om fără credință nici față de despoți, nici față de sultan, și cred că nici față de Dumnezeu, acesta și-a luat răsplata cuvenită, jupuit fiind de piele, iar la toți ai lui unora li s-a tăiat capul, iar alții au fost duși în robie.

16. Orașul însă sultanul l-a pus bine la adăpost și întărindu-l în tot chipul, s-a ridicat de la Patra și a trecut în părțile de pe la Salmenic și Listrena și Vostița, din acestea a luat Vostița

[1] Posesiuni venețiene.

ἔλαβε, τὸ δὲ Σαλμενίκον ἐκράτησε μέχρι τινὸς Παλαιολόγος ὁ τὸ ἐπίκλην Γρέτζα.

XLI, 1. Τοῦ δὲ δεσπότου, ὡς εἴπομεν, πανοικὶ ἐλθόντος εἰς τοὺς Κορφούς, ἦλθον πρὸς αὐτὸν καὶ γράμματα ἀπὸ τὸν σούμπασιν Ἀγγελοκάστρου διαλαμβάνοντα, ὡς „ὁ ἀμηρᾶς ἔχει ὀρέξεως ἀπελθεῖν εἰς ἐκεῖνόν τις τῶν ἀρχόντων σου καὶ γενήσεται συμβίβασις μέσον ὑμῶν ἀγάπης· καὶ δοθῇ παρ' ἐκείνου καὶ τόπος μετά τινων συμφωνιῶν πρός σε".

2. Συνδιασκεψάμενος οὖν μετὰ τοὺς αὐτοῦ ὁ δεσπότης ἔδοξε καλόν, ἵνα ὁ μὲν Ῥαοὺλ Γεώργιος ἀπέλθῃ εἰς τὸν ἀμηρᾶν, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Ῥάλης Ἰωάννης ἀπέλθῃ εἰς τὸν πάπαν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς τοὺς Κορφοὺς τοῦ δεσπότου πλημμέλειαν δηλώσῃ τῷ πάπᾳ, ὁ δὲ ἴδῃ, τίς ὁ τοῦ ἀμηρᾶ σκοπὸς τοῦ λόγου. Οἳ καὶ ἀπῆλθον ὁ μὲν τῇ θ-ῃ, ὁ δὲ τῇ ια-ῃ Αὐγούστου.

3. Θανατικοῦ δ' ἐπιγεγονότος καὶ εἰς τὸ κάστρον τῶν Κορυφῶν, ὁ δεσπότης καὶ ἡμεῖς ἀπήλθομεν εἰς χωρία, ἐκδεχόμενοι καὶ τὰ τῶν ἀποκρισιαρίων ἀποτελέσματα.

4. Ὁ μὲν οὖν Ῥαοὺλ Γεώργιος διελθὼν διὰ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἔφθασε τὸν ἀμηρᾶν εἰς τὰ περὶ τὴν Βέρροιαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ, ὅ τε Ῥαοὺλ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐδεσμεύθησαν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἠσφαλίσθησαν σιδήροις. Διαβιβάσαντες οὖν οὕτως ἡμέρας τινάς, ὡς ἐξῆλθεν ὁ ἀμηρᾶς καὶ αὐτοὶ οὕτως δέσμιοι, μετά τινας ὁδοὺς ἡμερῶν εἰς τὰ περὶ τοῦ Μαύρου Ὄρους βουνὰ ἐλευθέρωσεν αὐτοὺς εἰπών, ὅτι „ ἐγὼ ἐκδεχόμην, ἵνα πλησίον τοῦ Μορέως εὑρισκομένου μου ἔλθῃ ὁ δεσπότης ἢ στείλῃ υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων καὶ γένηται χάρις πρὸς αὐτὸν καὶ κάθηται καὶ ζῇ. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἐγένετο, πάλιν λέγομεν, ἂν θέλῃ, ἄς γένῃ, καὶ ἀπελθόντος σοῦ, ἂς ἔλθῃ ὁ δεσπότης, ἢ ἂς στείλῃ ἀπὸ τὰ παιδία αὐτοῦ καὶ θέλομεν ποιήσειν εἰς ἐκεῖνον καλά."

5. Ἐπιστρεψάντος τοῦ Ῥαοὺλ ἀπράκτου τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ξθ-ου ἔτους, τῇ ις-ῃ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐμβὰς εἰς ἓν τῶν Κορφιατικῶν καραβοπούλων ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς μετὰ καὶ τῶν πλειόνων ἀρχόντων αὐτοῦ διέβη εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἀπ' ἐκεῖσε εἴς τε τὸν πάπαν καὶ τὸν δούκαν Μιλάνας καὶ ἀλλαχοῦ ἀπέλθῃ, εἰς τοὺς Κορφοὺς καταλείψας τήν τε βασίλισσαν καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ καί τινας τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς φαμελίας τῶν ἐκείνῳ ἀκολουθούντων.

---

1 Σαλμενίκον TV : Σαλμενιάκον O || 2 Γρέτζα O : Γράτζαν T: Τραίτζα D : Γροίτζα VC || 4 σούμπασιν OT : σούπασιν V || 5 ὀρέξεως OTV : ὄρεξιν f || 6 ὑμῶν OT : ἡμῶν V || 8 τοὺς OT : τῶν V || 9 Ῥαοὺλ O : Ῥάλης TV || 10 Ῥάλη;] Ῥαοὺλ OTV || 12 σκοπὸς τοῦ λόγου OT : λόγου σκοπός V || 17 Ραυοὺλ O: Ῥάλης V || 19 Ῥαοὺς] Ῥάλης OTV || 23 ἔλθῃ O : ἔλθῃ ἢ TV || 26 γένη OT : γενῇ V || 27 ἐκεῖνον V : ἐκείνους OT || 28 Ῥαοὺλ OT : Ῥάλης V | Ὀκτώβριον OT : Ὀκτώμβριον V || 28 *mg.* υξα' O : *om.* T : 1461 V || 29 *mg. int.* κεφ. νβ' VD : *om.* OTC | τοῦ² OT : *om.* V | Νοευρίου T | *post* Νοεμβρίου *add. punctisque del.* μηνὸς O: *om.* TV || 29—30 Κορφιατικῶν O Κορυ(ιT)φιατικῶν V || 32 δούκαν Μηλάνας OT : δοῦκαν Μεδιολάνων V | εἰς τοὺς Κορ(ρυT)φοὺς OT: εἰς δὲ τοὺς Κορυφοὺς V || 34 φαμελίας OT: φαμιλίας f.

şi Listrena, iar Salmenic l-a ţinut pînă la un timp Paleolog cu porecla Greţa.

Tratative zadarnice cu sultanul; despotul Toma pleacă în Italia

XLI, 1. Iar despotul, venind cu toată casa, cum am spus, la Corfu, i-a venit şi scrisoare de la subaşa din Anghelocastro, spunînd într-însa: „Sultanul e stăpînit de dorinţa să vină careva din marii dregători ai tăi la el şi se va face înţelegere de bună pace între voi; şi cu anumite învoieli el îţi va da şi o ţară".

2. Despotul deci, chibzuindu-se dimpreună cu ai săi, a crezut că e bine ca Raul Gheorghe să meargă la sultan, iar ginerele său Rali Ioan să meargă la papa, ca unul să facă ştiut papei şi aceasta şi zăbovirea despotului în Corfu, iar celălalt să vadă ce intenţie ascunde vorba sultanului. Aceştia au şi plecat, unul la 9, iar celălalt la 11 august.

1460 3. Ivindu-se ciuma şi în oraşul corfioţilor, despotul şi noi am plecat la sate, aşteptînd rezultatele solilor trimişi.

4. Raul Gheorghe, aşadar, trecînd prin Anghelocastro, l-a ajuns pe sultan în părţile de pe la Veria; şi el a poruncit de îndată ca Raul şi cei cu dînsul să fie legaţi şi picioarele să le fie puse în cătuşe. Stînd deci cîteva zile aşa, pînă ce sultanul a pornit mai departe cu dînşii aşa legaţi, după cîteva zile de drum, în munţii de prin apropiere de Munte Negru, i-a dezlegat, zicînd: „Eu aşteptam ca atunci cînd mă aflam aproape de Moreea să vină despotul sau să trimită pe feciorul lui cu mari dregători; şi să avem milă cu el şi să şadă şi să trăiască. Întrucît nu s-a făcut nimic, iarăşi spunem, dacă voieşte, las să fie, şi după plecarea ta să vină despotul sau să trimită din copiii lui; şi voim să-i facem bine".

1460 5. În octombrie din anul 69[1], întorcîndu-se Raul fără nici o ispravă, la 16 noiembrie din acelaşi an, despotul chir Toma s-a îmbarcat dimpreună cu mai mulţi mari dregători de-ai săi într-un caic de-al corfioţilor şi a trecut la Ancona, ca de acolo să plece la papa şi la ducele din Milano şi aiurea; la Corfu a lăsat pe vasilisa şi copii săi şi pe cîţiva din marii dregători, dar şi familiile acelora care îl însoţeau pe el.

---

10 Rali] Raul OTV || 16 Raul O: Rali V || 17 Raul] Rali OTV || 26 Raul OT: Rali V.

---

[1] 6969 (1 septembrie 1460 — 31 august 1461).

6. Οὗ δὴ κἀμὲ πολλὰ διορισαμένου καὶ ζητήσαντος, ἵνα μετ' αὐτοῦ ἀπέλθω, ἢ ἐνταῦθα μετὰ τῆς βασιλίσσης, εὑρίσκωμαι καὶ ὡς ἄρχων τοῦ ὀσπιτίου αὐτῆς, ἐγὼ ἀπό τε τοῦ ἐλέους τοῦ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος θεοῦ, ἀπό τε τῆς λύπης ὧν ἐγέννησα, ἀπό τε τῆς ἀταξίας πάντων τῶν τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ, ἀνήκους ἐγενόμην καὶ εἰς ἀμφότερα, ἀλλ' ἐπιμείνας καὶ ἕτερον καιρὸν εἰς αὐτὸ δὴ τὸ χωρίον τὰ Μολιβοτινά, ὅπερ εὑρισκόμην, ὅταν καὶ ὁ δεσπότης εἰς τὸν Χλομὸν διὰ τὸν φόβον τοῦ θανατικοῦ, ὡς δεδήλωται.

7. Ὡς εὗρον μετὰ καιρὸν κάθισμα τὸ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἠλίου, πλησίον τοῦ κάστρου, ἀπελθόντος μου ἐκεῖσε Σεπτεβρίου ς-ῃ του ο-ου ἔτους, κατέμεινον μετὰ τῶν ἐμῶν καὶ μόνου τοῦ θεοῦ δεόμενος, ἵνα ἡμᾶς ἐλεήσῃ καὶ ἐξοικονομήσῃ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Διαβιβάσαντός μου οὖν ἐκεῖσε μῆνας ε' καὶ μικρόν τι πρός, ὡς οὐδὲν ἐνοήσαμεν ἀναπαυθῆναί με τοὺς ἔχοντας τὸ τοιοῦτον κάθισμα, καὶ διὰ τὸ νὰ ἕξωμεν καὶ πλέον τὸν πλησιασμὸν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ φίλου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Δωροθέου, εὑρισκομένου αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, εὑρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν λβ' ἱερέων τὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου κάθισμα τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου ἀπήραμεν αὐτὸ Μαρτίου ιε-ῃ τοῦ αὐτοῦ ο-οῦ ἔτους δηλονότι.

8. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς φθάσας εἰς τὸν Ἀγκῶνα καὶ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ῥώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν, εἰ μὴ ὅτι δέδωκε τῷ πάπᾳ Πίῳ τὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου κάραν κἀκεῖνος πρὸς αὐτὸν τὸ μόλις νὰ ζῇ μὲ τοὺς αὐτοῦ αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἀναγκαίαν τροφήν.

9. Διαβιβάσαντος δὲ μερικὸν καιρὸν ἔδοξεν αὐτῷ καὶ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετιῶν καὶ πάλιν ἀπ' ἐκεῖσε εἰς τὸν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ τῆς βασιλίσσης Σερβίας ἐκεῖσε ἀπελθούσης· καὶ διατρίψας ἡμέρας τινὰς εἰς θεωρίαν αὐτῆς, ἐκεῖνος μὲν διέβη πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην, ἡ δὲ βασίλισσα εἰς τὸ Ῥαούζη ἐπέρασεν.

10. Ἡ δὲ εἰς τοὺς Κορφοὺς βασίλισσα καὶ μήτηρ αὐτῆς, κακῶς διαβιβάζουσα, ἐλεηθεῖσα ὑπὸ θεοῦ τῷ αὐτῷ ἔτει ο-ῳ Αὐγούστῳ κς-ῃ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μονῇ Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου.

XLII, 1. Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων τὸν αὐτὸν δὴ χρόνον ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σφεντιάρη ἀπῆρε τὸ ἐκείνου περιβόητον κάστρον Σινώπην ὀνομαζόμενον, ὃ δὴ κἀγὼ ἐθεασάμην, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν ἄλλον αὐτοῦ ἅπαντα τόπον.

---

1 Οὗ f : Ὃς OVD : Ὡς C || 2 ἀπέλθω V : ἀπέρθω O || 6 ἕτερον O : ἕως V || 9 *mg. int.* κεφ. νγ' VD : *om.* OC | κάθισμα O : *om.* V | Ἡλιοῦ O : προφήτου Ἡλιοῦ V || 10 *mg.* υξβ' O : 1462 VD : *om.* C || 11 ἐμῶν O : ἡμῶν V || 12 ὑπὸ OV : ἀπὸ f || 17,33—34 Σωσηπάτρου OV || 18 ἁγίου O: ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν V || 19 αὐτὸ O: τοῦδε V | Μαρτίου OV : Μαρτίῳ f || 25 δὲ O : οὖν τοῦ δεσπότου κυροῦ Θωμᾶ V || 29 αὐτῆς O : αὐτῶν V || 30 Ῥαούζη] Ῥαούζην O : Ῥαγούζην V || 31 Κορφοὺς O : Κορυφοὺς V || 32 Αὐγούστω O : Αὐγούστου V || 36 Σφεντιάρη OVC : Σφεντιάρ D | Σινόπιν O : Σινόπιον V.

Sphrantzes se refugiază pe la mănăstiri

6. Şi în privinţa mea dînsul a stăruit mult şi mi-a cerut ca sau să plec împreună cu el, sau să rămîn aici cu vasilisa ca mare dregător al casei ei; dar eu, şi din mila lui Dumnezeu care toate bine le rînduieşte, şi de durerea copiilor mei, şi din cauza tulburării a toate cele din casa lui, n-am ascultat nici de una, nici de alta, şi am rămas şi celălalt timp în acelaşi sat Molivotina unde mă găseam cînd şi despotul de frica ciumii era la Chlomos, cum s-a spus mai sus.

7. După un timp, cum am aflat o aşezare călugărească aproape de oraş, închinată sfîntului Ilie, am plecat într-acolo la 6 septembrie
1461 70[1] şi am rămas împreună cu ai mei, rugîndu-mă numai lui Dumnezeu să ne aibă în mila sa şi să ne conducă pînă la capăt cu bunătatea şi iubirea lui de oameni. Stînd eu acolo cinci luni şi mai bine, cînd ne-am dat seama că nu mă pot odihni cu aceia care aveau aşa aşezare călugărească, şi apoi ca să-l pot avea şi mai aproape pe bunul şi vrednicul prieten, părintele duhovnicesc Dorotei, care se afla în mănăstirea sfinţilor apostoli Iason şi Sosipatru, aflînd şi noi de la tagma celor 32 de preoţi chilia sfîntului Nicolaie, cea numită a lui Tarhaniot, am luat-o la 15 martie
1462 din acelaşi an, adică 70.

8. Iar despotul chir Toma, ajungînd la Ancona şi de acolo la Roma, n-a izbutit cu nimic alta decît că a dat papei Pius capul sfîntului celui dintîi chemat apostol Andrei; şi papa i-a dat să aibă abia din ce trăi cu cei ai lui şi numai pentru hrana trebuincioasă.

9. Stînd oarecare timp, s-a hotărît şi s-a întors în republica veneţienilor şi de acolo iarăşi la Ancona, fiindcă acolo venise fiică-sa, vasilisa Serbiei; rămînînd cîteva zile ca să o vadă, dînsul a mers din nou la Roma, iar vasilisa a trecut la Raguza.

10. Vasilisa maică-sa însă, ducînd-o rău la Corfu, Dumnezeu s-a îndurat de ea şi la 26 august din acelaşi an 70 a murit şi a fost înmormîntată în mănăstirea sfinţilor apostoli Iason şi Sosipatru.

Sinope, Trapezunt cucerite

XLII, 1. Iar căpetenia păgînilor a pornit în acelaşi an asupra lui Sfentiar şi a luat vestitul oraş al aceluia, numit Sinope, pe care şi eu l-am văzut; dar a luat şi toată cealaltă ţară a lui.

[1] 6970 (1 septembrie 1461 — 31 august 1462).

2. Ἔτι δὲ καὶ παρέμπροσθεν ἀπελθόντος αὐτοῦ ἀπῆρε καὶ τὴν Κερασοῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἅπασαν τὴν περίχωρον αὐτῶν δὴ τῶν βασιλέων Τραπεζοῦντος καί, πάντας σχεδὸν τῶν ἐκεῖσε ἀτύχων αὐθεντῶν καὶ ἀρχόντων ἐκβαλών, εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν φέρων κατῴκισεν, ἔνθα δὴ καὶ ὁ τοῦ Μορέως αὐθέντης· ᾧ δὴ καὶ δέδωκεν ἔχειν εἰς ζωάρκειαν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν μεγάλην Αἶνον, τὴν Λῆμνον, τὴν Ἴμβρον καὶ τὴν Σαμοθρᾴκην, τὸν δὲ Τραπεζοῦντος βασιλέα τὸν Κομνηνὸν κὺρ Δαβὶδ χωρία περὶ τὸ Μαῦρον Ὄρος. Ὃν δὴ καὶ μετά τινος χρόνου μικροῦ παραδρομήν, εὑρὼν τάχα εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν μικρὰν καὶ οὐκ ἀληθῆ, πάντα τὰ αὐτοῦ ἔλαβε κἀκεῖνον πνιγμῷ ἐτελείωσε.

3. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ο-ου ἔτους διέβη ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Μεγάλην Βλαχίαν καὶ ἐδιόρθωσε τὰ κατ' αὐτοῦ ἐκεῖσε ἐνεργούμενα.

4. Καὶ ἐπιστρέψας ἐποίησεν ἁρμάτωμα καὶ πέμψας κατὰ τῆς Λέσβου ἀπῆρεν αὐτήν.

5. Τὸν δὲ Νοέμβριον τοῦ οα-ου ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη, Ἀμάρη, ἀπῆρε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναύπακτον καὶ τὴν αὐτοῦ περιοχὴν τὸν Γαλατᾶν, οὕτω Βενετίκους, ὡς τάχα καὶ Χαρατζαρίους τοῦ τῆς Μικρᾶς Βλαχίας Φλαμπούλου αὐτοῦ.

6. Ὅπερ μαθὼν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνος καὶ πρὸς βοήθειαν δραμών, εἰς τὴν ἀντίπερα πόλιν τοῦ ἀμηρᾶ Βοστίτζαν περάσας ἔκαυσε καὶ αἰχμαλώτευσε πᾶσαν ἄνευ μόνον τοῦ κουλᾶ· καὶ φέρων τοὺς Βοστιτζιάνους ἐν τῷ Ναυπάκτῳ μὲ τοὺς αὐτοῦ ἐναλλαγὴν ἐποιήσατο, καὶ δὴ προμελετωμένης οὔσης μάχης τοῦ γενέσθαι μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ παρὰ τῆς αὐθεντίας τῶν Βενετιῶν, διὰ τὸ πᾶσι τρόποις χρήσασθαι τυχεῖν τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τοῦ Μορέως.

7. Τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀπεκάλυψεν αὐτὴν καὶ ἀρχὴ κατέστη· καὶ ἐλθόντος τοῦ τζενεράλη καπετάνου Ἀλωΐζου Λορδᾶ ἐκείνου μετὰ πολλῆς ὅτι παρασκευῆς καὶ δυνάμεως, ἐπίασε τὸ Ἑξαμίλιον καὶ ἔκτισεν αὐτό, κακῶς δὲ ἀπὸ τῆς συντομίας. Οὐ γὰρ ἐν συντόμῳ τὰ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς ἐπεὶ ἐπολέμησε τὴν Κόρινθον καὶ οὐκ ἔτυχε τοῦ ἐλπιζομένου, ἀφεὶς καὶ τὸ Ἑξαμίλιον ἀπῆλθε.

8. Τὸ δὲ οβ-ον ἔτος ἀπῆραν τὴν Μονεμβασίαν οἱ Βενέτικοι οὐ τοσοῦτον θελήσει καὶ χάριτι τῶν κυρίων αὐτῆς, ὅσον ἀφελείᾳ τοῦ κρατοῦν-

2 περίχωρον OVD : περιχωρῶν C ‖ 3 βασιλέων V : βασιλειῶν | ἀτύχων OV ‖ 4 Ἀνδριανούπολιν O : Ἀδριανούπολιν V ‖ 4—5 κατῴκισεν V: κατωκησε O ‖ 7 τὴν Σαμοθρᾴκην V: τὸ Σαμοθρᾴκην CD : τὸ Σαμοθρᾶκ O : τὸ Σαμοθρᾴκιον f ‖ 7 τὸν δὲ — Κομνηνὸν O : τῷ δὲ τῆς Τραπεζοῦντος βασιλεῖ τῷ Κομνη·ῷ V ‖ 15 *mg.* υξγ' O : 1463 V | *mg. int.* κεφ. νδ' VD : *om.* OC ‖ 17 Βενετίκους OTV *(subst.)* ‖ 19 Βενετικῶν OTV *(adject.)* | καπετάνος OT : καπιτάνος V ‖ 20 πόλιν OV : *om.* T ‖ 20, 23 ἀμηρᾶ OT Τούρκου V ‖ 21 αἰχμαλώτευσε OTV: ἠχμαλώτευσε f | μόνον OT : μόνου V ‖ 22 Βοστιτζιάνους OTV ‖ 24 Βενετιῶν OT: Ἐνετῶν V ‖ 26 καὶ TV: *om.* O ‖ 27 τζενερὰλ καπετάνου Ἀλωΐζου Λορδὰ OT : καπιτάνου τζενεράλε Λαουήζου Λαουρεδάνου V ‖ 30 ὡς ἐπεὶ O : ὡς ἔτει T: ᾧ ἐπεὶ V ‖ 32 *mg.* υξδ' OT : 1464 VD: *om.* C | *mg. int.* κεφ. νε' VD : *om.* OTC | δὲ OTVC: *om.* D | ἀπῆραν OV: ἀπῆρεν T | Βενέτικοι OT: Βενετικοὶ V ‖ 33 αὐτῆς V : αυτ OT : αὐτῶν f | ἀφελείᾳ OTV : ἀνωφελείᾳ f.

2. Iar dînsul, plecînd încă şi mai departe, a luat şi Cherasunda şi Trapezuntul şi toată ţara de primprejur a acelor împăraţi din Trapezunt şi, alungînd aproape pe toţi nenorociţii domnitori şi mari dregători de acolo, i-a dus şi i-a aşezat la Adrianopol, unde se afla şi domnitorul Moreii, căruia i-a şi dat să aibă pentru îndestularea vieţii lui şi a lor săi, marele oraş Enos şi insulele Lemnos, Imbros şi Samotrace; iar împăratului din Trapezunt, chir David Comnenul, sate de prin Muntenegru. După trecere de puţin timp, găsindu-i acestuia, chipurile, o mică şi neadevărată pornire de duşmănie, i-a luat toate ale lui şi pe el l-a sugrumat.

1462

Invazie în Ţara Românească. Lesbos cucerit

3. Iar primăvara din acelaşi an 70, sultanul a trecut în Ţara Românească şi a pus la cale bine tot ce se făcea acolo contra lui[1].

4. Si, întorcîndu-se, a pregătit o flotă şi trimiţînd-o contra insulei Lesbos, a luat-o.

1462

Război între turci şi veneţieni

5. Iar în noiembrie din anul 71[2], năvălind Amar, feciorul lui Turachan, i-a prins pe toţi cei de la Naupactos şi cartierul mărginaş Galata, atît veneţieni cît şi pe acei care, chipurile, dădeau haraci chiar din Flambulos în Vlahia mică.

6. Căpitanul corăbiilor veneţiene aflînd aceasta şi alergînd într-ajutor, a trecut în oraşul din faţă Vostiţa al sultanului şi l-a ars şi l-a robit în întregime, afară de culă; şi ducînd pe vostiţeni la Naupactos, a făcut schimb cu de-ai săi; şi pregătirile de război cu sultanul se puneau la cale de mai înainte de către republica veneţienilor, cu scopul ca, folosindu-se de toate chipurile, să ajungă la domnia şi stăpînirea Moreii.

7. Întîmplarea aceasta a făcut ca războiul să izbucnească pe faţă; şi venind căpitanul general, ştiutul Aloizo Lorda, cu multă pregătire şi mare putere, a ocupat Hexamilion şi l-a întărit cu zid, dar rău din cauza grabei. Căci graba strică treaba, precum spune zicala; şi cum n-a izbutit cu ce spera, cînd a atacat cu război Corintul a părăsit şi Hexamilion şi a plecat.

1463/ 8. Iar în cursul anului 72[3] veneţienii au luat Monemvasia, şi nu
1464 aşa de mult din dorinţa şi prin bunăvoinţa stăpînitorilor ei, cît din pros-

28 Lorda OT : Lauredano V.

[1] E vorba despre expediţia lui Mahomed al II-lea contra lui Vlad Ţepeş (1456—1462) şi înlocuirea lui prin Radu cel Frumos (1462—1474). Vezi mai pe larg în Laonic Chalcocondil, p. 282—295; Ducas, XLV 23, (p. 432—435); Critobul, IV, 10.

[2] 6971 (1 septembrie 1462 — 31 august 1463).

[3] 6972 (1 septembrie 1463 — 31 august 1464).

τος αὐτὴν ἄρχοντος, ὥσπερ δὴ ὁμοίως ἀφελείᾳ καὶ ἀποτυχίᾳ καὶ τοῦ κεφαλατικεύοντος τὸ τῆς Λήμνου κάστρον, τὸ λεγόμενον Παλαιόκαστρον ἐκλάπη καὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος κουλᾶς αὐτοῦ καὶ παρὰ ἐξωτερικοῦ τυχόντος καὶ ἐδόθη πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Βενετιῶν· καὶ ἐξ αὐτοῦ δηλονότι τοῦ κάστρου καὶ ἅπαν τὸ νησὶν ἐκληρώσαντο.

9. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσβον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ καπετάνου καὶ πολεμήσαντος αὐτήν, οὐκ ἔπραξέτι, ἀλλ' ἀπῆλθεν ἄπρακτος.

10. Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ ογ-ου ἔτους ἀποστείλας ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἐμύνησεν, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ ἐκεῖσε ἀπέλθωσιν, ὅπου κἀκεῖνος. Καὶ γενομένου καὶ ἀποσωθέντων μετὰ καραβίου εἰς τὸν Ἀγκῶνα καὶ μόνον ἀκούσαντος, ὅτι ἀπεσώθησαν, οὐ φθάνοντος δὲ ἰδεῖν αὐτά, ἀλλὰ Μαίῳ ιβ-ῃ ἐν Ῥώμῃ εὑρισκόμενος τέθνηκεν, ὑπάρχοντος χρονῶν νς' καὶ μικρόν τι πρός.

11. Αὐτὰ δὲ ὀλίγον καιρὸν διαβιβάσαντα εἰς τὸν Ἀγκῶνα, πέμψας ὁ πάπας ἐπιμελείᾳ καὶ σπουδῇ καὶ βοηθείᾳ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καρδιναλίου τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος, ἀπῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν οἰκονομίαν πρὸς τὸ ζῆν, ἣν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν εἶχε· καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κὺρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαιολόγον δεσπότην ὁ πάπας τετίμηκεν.

12. Τῷ δὲ οδ-ῳ ἔτει Ὀκτωβρίου ιε-ῃ καὶ πνευματικὸς πατὴρ ἡμῶν καὶ ἀδελφὸς καὶ φίλος ἄριστος ὁ Δωρόθεος ἀπῆλθεν ἀποθανὼν εὐφραινόμενος ἐν οὐρανοῖς, ἡμᾶς δὲ καταλέλοιπε καὶ τὴν ἐκείνου λυπομένους στέρησιν.

XLIII, 1. Κἀγὼ δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδείας Ἀπριλλίῳ ιη-ῃ ἐξῆλθον καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Ἀγκῶνα τῇ ιζ-ῃ Μαΐου. Καὶ τῇ α-ῃ πάλιν Ἰουνίου ἐξελθόντος μου, ἀπῆλθον διὰ τῆς ὁδοῦ Βιτέλμου, ἐπεὶ κἀκεῖσε εἰς τὰ θέρμα εὑρίσκεσθαι τὸν καρδηνάλιν μεμαθήκαμεν. Δι' ἡμέρας θ' εἰς τὴν Ρώμην ἐφθάσαμεν καὶ ποιήσας εἰς τὸ ὀσπίτιον τῶν αὐθεντῶν ἡμῶν, τοῦ δεσπότου κυροῦ Ἀνδρέου καὶ αὐθεντοπούλου κυροῦ Μανουὴλ τῶν Παλαιολόγων ἡμέρας λς', ἐν αἷς ἡμέραις καὶ τοὺς τάφους τῶν μακαρίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου προσεκύνησα καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων ἐκεῖσε τεθαμμένων.

2. Καὶ ἱστορήσας τὰ ἐν τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ καὶ περιβοήτῳ καὶ παλαιᾷ, τῇ ις-ῃ Ἰουλίου ἐξῆλθον καὶ ἦλθον διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς τὸν Ἀγκῶνα καὶ μικρόν τι προσμείνας διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Βενετίαν ἀπῆλθον τῇ κη-ῃ τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησα ἐκεῖσε εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας κς', ἕως Αὐγούστου δηλονότι κγ', ἐν ᾗ ἀργὰ σὺν θεῷ ἐξελθόντες

---

1 ἀποτυχίᾳ OV : ἀτυχίᾳ T || 1—2 κεφαλατικεύοντος TV : κεφαλεύοντος O || 3—4 τυχόντος O : τοῦ τυχόντος V || 7 ἀλλ' OT : ἀλλὰ VC || 8 *mg.* υξε' OT : 1465 VD : *om.* C | *mg. int.* κεφ. νς' VD : *om.* OTC || 12 ἀλλὰ Μαίῳ V : Μαίῳ OT | χρονῶν OTV || 13 νς' T : μς' V : ις' O || 14 διαβιβάσαντα OT : ἀναβιβάσαντα V || 18 τὸν κὺρ OT : κὺρ V || 20 *mg.* υξς' OT : 1466 V | *mg. int.* κεφ. νζ' VD : *om.* OTB | Ὀκτωβρίου OT : Νοεμβρίου V || 26 ὁδοῦ OT : ὁδοῦ τοῦ V || 27 θέρμα OTV : θερμὰ f || 28 ὀσπήτιον OT: σπίτι V || 29 Ἀνδρέου OT : Ἀνδρέα V.

tia marelui dregător care avea în mînă puterea, după cum tot așa din prostia și greșeala și a guvernatorului a fost pierdută cetatea din Lemnos, numită Paleocastro; și mai ales că un om din afară s-a întîmplat să fie într-o culă ca aceea a ei și a fost dată republicii veneţienilor. Și, pornind dintr-acea cetate, au dobîndit și insula toată.

9. Dar același căpitan, mergînd și asupra insulei Lesbos și bătînd-o cu război, n-a izbutit nimic, ci a plecat fără nici o ispravă.

Moartea despotului Toma

10. În primăvara anului 73[1], despotul chir Toma le-a anunțat printr-un trimis feciorilor lui și fiicei sale să plece într-acolo unde-i și dînsul. Și s-a făcut și au ajuns cu bine la Ancona cu o corabie; și dînsul a auzit numai că au sosit cu bine, dar n-a apucat să-i vadă, ci a murit,
1465 aflîndu-se la Roma, la 12 mai, în vîrstă de 56 de ani și ceva.

11. Stînd ei puțin timp la Ancona, a trimis papa și prin grija, stăruința și cu ajutorul preavenerabilului cardinal și patriarh al Constantinopolului Visarion, au plecat la Roma, primind aceeași îngrijire pentru viață ca și tatăl lor. Și pe primul fecior chir Andrei Paleologul papa l-a cinstit cu demnitatea de despot.

1465 12. Iar în anul 74[2], la 15 octombrie, și duhovnicul nostru părinte și frate și prieten, bunul Dorotei, a murit, plecînd să se veselească în ceruri, iar pe noi ne-a lăsat să jelim lipsa lui.

1466 **Călătoria lui Sphrantzes în Italia**

XLIII, 1. Iar eu, mînat de nevoie, la 18 aprilie am pornit la drum și am ajuns la Ancona la 17 mai. Și la 1 iunie, pornind iarăși la drum, am plecat prin Vitelmo, deoarece aflasem că acolo se găsește la băi calde cardinalul. În nouă zile am ajuns la Roma, rămînînd în casa domnitorilor noștri Paleologi, despotul chir Andrei și prințul Manuil, 36 de zile; în timpul acesta m-am închinat și la mormintele sfinților apostoli Petru și Paul și ale altor mulți sfinți înmormîntați acolo.

2. Și, după ce am căutat să văd monumentele din acest mare și vestit oraș vechi, la 16 iulie am pornit și am mers de-a dreptul la Ancona și, mai rămînînd puțin, am venit pe mare la Veneția la 28 ale aceleiași luni. Și acolo am stat în mănăstirea Sfintei Cruci 26 de zile, adică pînă la 23 august; în această zi, tîrziu, pornind cu ajutorul lui

[1] 6973.
[2] 6974 (1 septembrie 1465 — 31 august 1466).

καὶ πολὺ ἀσθενήσας εἰς τὸν Εὔριπον εὑρισκόμενος ἀπέθανε καὶ γέγονε καπετάνιος Ἰάκωβος Λορδᾶς, ὁ τοῦ Πέτρου Λορδᾶ ἐκείνου υἱὸς καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ Ἀλωΐζου Λορδᾶ καπετανίου πρωτεξάδελφος.

9. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τῷ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου χειμῶνι παρηκολούθησαν· τὸ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Αὐγούστῳ.

XLIV, 1. Τῇ κθ^{ῃ} τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ οε^{ου} ἔτους ἐν ᾗ καὶ τὸ ἡμέτερον μέγα πάσχα γέγονεν, ἐναπέψυξεν ὁ τῶν κακῶν πάντων τοῦ Μορέως αἴτιος Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης· καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ μελῴδημα καὶ ἔτι πεπλήρωται τὸ „ἀναστήτω ὁ θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν."

2. Καὶ τούτου γενομένου, ὡς ἠκούσαμεν παρά τινων, ἄπεμψε καὶ ὁ δεσπότης τὴν τοῦ ἀμηρᾶ πρὸς αὐτὸν πρόσοδον καὶ τὸ χρέος τῆς δουλείας εἰς τὰ φωσάτα, εἰπόντος· „Ἐγώ εἰμι γέρων καὶ ἀσθενής· ὁ ἐκπληρῶν τὴν δουλοσύνην ἀπέθανε. Λοιπὸν ἡ πολλὴ πρόσοδος ἂς δοθῇ, ὅπου ὁρίσῃς· ἐμοὶ δὲ ἂς δοθῇ, ὅσον νὰ ζῶ, καθήμενος ἐνταῦθα μετά τινων ὀλίγων." Ἀπελογήσατα ὁ ἀμηρᾶς· „Καλῶς λέγει· καὶ ἂς χωρίσῃ τοὺς θέλει." Καὶ ἐχώρισε· καὶ δέδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα ʹν, ἵνα ἔχῃ αὐτὰς ἀπὸ τὸ κουμέρκι τοῦ ἀλεύρου, τοὺς δὲ πλείονας τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ περιορίσας ἀπῆρεν, ἵνα εὑρίσκωνται εἰς τὴν Πόλιν. Ἄλλοι δὲ εἶπον ἄλλως γεγονέναι καὶ μέλλομεν μαθεῖν καὶ διηγήσεσθεν.

3. Τοῦ δ'αὐτοῦ χρόνου τὸ θέρος ἐγεγόνει τοσαύτη λοιμώδης νόσος εἴς τε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν καὶ τὴν Καλλίπολιν καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν κάστρη καὶ κωμοπόλεις καὶ χώρας, οἷα οὐ γέγονε παρόπισθε χρόνους πολλούς. Τεθνήκασι γάρ, ὡς λέγουσι, μυριάδες πολλαὶ ἀνθρώπων, οὐ χιλιάδες, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότου θυγάτηρ.

XLV, 1. Τοῦ δὲ ος^{ου} ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον κἀγὼ εἰς τὴν Ἁγίαν Μαῦραν, παρακινήσει τῆς βασιλίσσης κυρᾶς Ἑλένης καὶ πενθερᾶς τοῦ αὐθεντὸς τοῦ τόπου ἐκείνου κυροῦ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἐκεῖσε ἀναθεωρήσω καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψιοῦ τοῦ μακαρίτου αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παθόντος μου ζημίαν μεγίστην, ὡς προεδήλωσα ἐν τῷ λη^{ῳ} ἔτει, ἀπολαύσω τινὸς εὐεργεσίας ἐτησίου ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐπανέστρεψα δὲ τῇ κβ^{ᾳ} τοῦ αὐτοῦ, εὐτελῆ πάν-

---

1—2 γέγονε καπετάνιος OT : ἐγενετο καπετάνος V || 2 Λορδᾶς OT : Λαουρεδάνος V | Λορδᾶ OT : Λαουρεδάνου V || 3 Ἀλωΐζου Λορδᾶ καπετανίου O : Λαουήζου Λαουρεδάνου καπετάνου V || 4 τῶ O : τὰ V : τῷ f || 5 φθηνοπώρου OT : μετοπώρου V || 6 μηνὸς τοῦ OT : μηνὸς τοῦ αὐτοῦ VD : μηνὸς αὐτοῦ C || 8 Μωρέως V: Μορέου OT | ἰδοῦ OV: ἰδὼν T || 17 λέγ OT: λεγει f : λέγεις V || 18 θέλει OTV || 21 γεγονέ αι OT : γέγονε V | διηγήσεσθεν OT : διηγήσασθαι V || 23 Ἀνδριανούπολιν OT: Ἀδριανοῦ V || 23—24 Καλλίπολιν OT: Καλλιοῦ V || 24 κάστρη V: κάστροι OT: κάστρα f || 25—26 μυριάδες O f : μυριάδαι V || 26 πολλαὶ f : πολαῖς O: πολλῶν V || 28 *mg.* υξη' O : 1468 V | *mg. int.* κεφ. νθ' VD : *om.* OC || 30 τόπου OT : ποτὲ V || 32 αὐθεντός OT : αὐθέντου V || 34 τινὸς TV : τινὰς O | ἐτησίου OTV : ἐτησίους f.

căpitanul îndurerat s-a îmbolnăvit greu şi a murit, aflîndu-se la Eurip; şi a fost făcut căpitan Iacob Lorda, feciorul ştiutului Petru Lorda şi vărul primar al căpitanului dinaintea sa, Aloizo Lorda.

9. Dar acestea s-au desfăşurat în timpul iernii din anul în curs; *1466/67* iar întîmplarea de la Patra înaintea toamnei, în august.

1467

Ştiri despre despotul Dimitrie

XLIV, 1. La 29 ale lunii martie din anul 75[1], în ziua în care a căzut şi marea sărbătoare a paştelui nostru, şi-a dat sufletul Matei Asan, vinovatul de toate nenorocirile care au dat peste Moreea; şi iată că şi cîntarea lui David s-a şi împlinit: „Să se scoale Dumnezeu şi să risipească vrăjmaşii lui şi să fugă din faţa lui cei ce-l urăsc pe el“[2].

2. Şi după această întîmplare şi despotul, după cum am auzit de la unii, a trimis înapoi venitul pe care i-l dădea sultanul şi s-a lăsat de îndatorirea ce o avea cu serviciul la armată, spunînd: „Eu sînt bătrîn şi slab; acela care îndeplinea slujba a murit[3]. Prin urmare venitul cel mare să fie dat unde o să hotărăşti; iar mie să mi se dea cît să pot trăi, şezînd aici cu vreo cîţiva puţini“. Sultanul a răspuns: „Grăieşte bine, să se despartă de care voieşte“. Şi s-a despărţit; şi i-a dat 50 000 de aspri[4], ca să-i aibă din vama făinii; iar pe cei mai mulţi dintre oamenii de sub mîna lui luîndu-i i-a pus să locuiască în Constantinopol. Alţii însă spun că s-a întîmplat altfel, şi am să caut s-o aflu şi s-o istorisesc[5].

3. În acelaşi an, vara, se iscase o molimă de ciumă aşa de mare, şi la Constantinopol şi la Adrianopol şi la Caliupoli [Galipoli] şi în oraşele şi tîrgurile şi satele de primprejur, cum n-a fost de mulţi ani. Căci au murit cum se spune, nu multe mii, ci zeci de mii, iar cu aceia şi fata despotului.

1467

Spharantzes sărăcit şi bolnav se călugăreşte

XLV, 1. În luna noiembrie din anul 76[6] am plecat şi eu la Santa Maura[7], la îndemnul vasilisei, doamna Elena, soacra domnitorului de acolo, chir Leonard, ca să mai văd locul şi pe cei de acolo; acela era doar înrudit cu răposatul meu domn, împăratul chir Constantin, iar eu am îndurat pentru tatăl lui mare suferinţă, după cum am arătat mai sus la anul 38[8]; şi am plecat ca să dobîndesc vreun ajutor anual, ca un bătrîn bolnav şi sărăcit ce eram de pe urma robirii. M-am întors

2,3 Lorda OT: Lauredano V || 3 Aloizo OT: Lauizo V.

[1] 6975.
[2] Psalm 68, 2.
[3] Adică Matei Asan, cumnatul despotului Dimitrie.
[4] Monedă de argint. Comp.: L a o n i c C h a l c o c o n d i l, p. 271, 34, unde se vorbeşte de 60 000, şi C r i t o b u l, III, 4—5 chiar de 70 000, dacă nu cumva aceste cifre indică „venitul cel mare“.
[5] Despre aceasta nu se mai aminteşte nimic nicăieri.
[6] 6976 (1 septembrie 1467 — 31 august 1468).
[7] Vezi XXI, 1 n. 3.
[8] 19 Vezi mai sus XXI, 1.

τα καὶ ἰδὼν καὶ ἀπολαύσας ἄνευ τοῦ ὑπερέχειν ἐν τῷ μπασταρδικῷ γένει τὴν πᾶσαν ἀρχὴν αὐτοῦ· δεῖ γὰρ τοῖς ἀρχομένοις ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἄρχουσι.

2. Καὶ τὸν Ἰαννουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ὁ τῆς Ἀλβανιτίας αὐθέντης Σκαντάρης τέθνηκε φυσικῷ θανάτῳ· καὶ τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ ἔλαβεν ἡ αὐθετία τῶν Βενετιῶν, τὸ δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱός, Τοῦρκος ὢν καὶ εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ σταλεὶς παρ' ἐκείνου.

3. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεως ἔαρος τοῦ αὐτοῦ, δηλονότι ος-ου ἔτους καὶ ὅλου τοῦ θέρους διαβιβάσαντός μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήθους ἀσθενείας τοῦ ῥευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμικῶν φορεμάτων μου διαλυθέντων, ἐρασοφορέσαμεν τῇ α-ῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς καὶ ἀντὶ Γεώργιος Γρηγόριου, ἀντὶ δὲ Ἑλένη Εὐπραξία ὠνομάσθημεν, διδόντες πρῶτον τὴν εἰς θεὸν τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἡμῶν ἔχουσαν οὕτως·

4. Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι οὐδ' ὑπὸ χρόνον κατὰ τὸν ἄφρονα Ἄρειον, ἀλλ' ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ θεῷ καὶ πατρί, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων πάντων, ὕστερον δὲ σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου.

— Πιστεύω τὸ πνεῦμα ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτεροῦσιον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁ Μακεδόνιος ὁ κενὸς τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐβλασφήμει, ἀλλα θεὸν ἀληθινόν, ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸς υἱὸν ἐκπορευτῶς, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς. —Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν προαιώνιον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὁ ἄφρων Νεστόριος ἐβλασφήμει, ἀλλὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα δύο μὲν εἶναι μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσεις, ἕνα δὲ τῇ ὑποστάσει τῇ θεϊκῇ δηλονότι· διὸ καὶ τὴν αὐτὸν τεκοῦσαν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον εἶναι καὶ οὐ Χριστοτόκον κατ' ἐκεῖνον τὸν ἄφρονα. — Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν μὴ εἰς μίαν φύσιν τὰς δύο συνάψαι κατὰ τοὺς ἄφρονας Διόσκορον καὶ Εὐτυχῆ, οἳ τῇ θεότητι τὰ πάθη προσῆπτον, ἀλλ' ἐν δύο φύσεσι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀσυγχύτως γνωριζόμενον, καὶ μήτε προϋπάρχειν τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων, μήτε τέλος εἶναι κολάσεως μήτε ἀποκατάστασιν δαιμόνων κατὰ τὸν ἄφρονα Ὠριγένην. — Πιστεύω

---

1 μασταρδικῷ OV : μαστραδιακῶ T ‖ 2 δεῖ γὰρ τοῖς ἀρχομένοις OTVD : τοῖς ἀρχομένοις γὰρ δεῖ C : δεῖ γὰρ τοὺς ἀρχομένους f ‖ 5 τὸ μὲν D f : τὸν μὲν OTVC ‖ 6 τὸ δὲ f : τὸν δὲ OTV ‖ 7 ἀμηρᾶν OV : ἀμηρᾶ T ‖ 9 ἡμισ O : ἡμήσεως TV : ἡμισοῦς f ‖ 10 διαβιβάσαντος OTVC: διαβιβάσαντα D ‖ 12 Γεώργιος O: Γεωργίου V ‖ 13 Ἑλένη O : Ἑλένης TV ‖ 14 τῆς πίστεως O : πίστεως V : πίστην T *mg. corr.* τῆς πίστεως ‖ 15 πιστεύω OV: πιστεύομεν T ‖ 17 ποιητὴν OTVD: ποιητῶν C ‖ 18 πάντων OV : τῶν πάντων f ‖ 19 ἀειπαρθένου O : παρθένουν V ‖ 23—24 γεννητῶς OTV : γεννητός D : γέννηται C ‖ 30 ἐνανθρώπησιν O : ἐνανθρωπήσει ἕνωσιν TV ‖ 31 Διόσκορον OTV | Εὐτυχῆ V : Εὐτυχὴν OT ‖ 32 μήτε OTVD: μήποτε C ‖ 33 τέλος OTVD : τέλεος C.

însă la 22 din aceeaşi lună, alegîndu-mă cu puţin şi toate văzîndu-le sărăcăcioase, afară numai de fala în toată ţara lui la acel neam bastard; căci supuşii trebuie să fie la fel cu aceia care domnesc peste ei.

1468 2. Şi în ianuarie din acelaşi an a murit de moarte bună şi domnitorul Albaniei Scandar, şi o parte din ţara şi domnia lui a luat-o republica veneţienilor, iar alta feciorul surorii lui care se turcise şi fusese trimis de el la sultan.

1468 3. De pe la mijlocul primăverii din acelaşi an, 76[1] adică, şi toată vara mergîndu-mi rău din cauza bolii mele obişnuite a reumatismului, dar şi hainele de mirean fiindu-mi rupte, am îmbrăcat rasa de monah la zi întîi a lunii august şi ne-am chemat în loc de Gheorghe, Grigore, iar în loc de Elena, Eupraxia, după ce mai întîi am dat mărturisirea credinţei noastre în Dumnezeu, mărturisire care sună aşa:

Mărturisirea credinţei

4. Cred că fiul lui Dumnezeu nu este creat de nimeni, nici nu este legat de timp, după Arie cel fără de minte, ci este o fiinţă şi tot aşa veşnic, ca şi Dumnezeu tatăl, Dumnezeu adevărat, făcătorul anilor şi al tuturor făpturilor, pe urmă însă s-a întrupat pentru noi din duhul sfînt şi din Maria pururea fecioară.

— Cred că duhul sfînt nu este creat de nimeni, nici nu este de altă fiinţă decît tatăl şi fiul, precum Machedoniu, cel golit de graţia lui, spunea blasfemii, ci Dumnezeu adevărat, de o fiinţă şi veşnic cu tatăl şi cu fiul cu purcedere din tatăl către fiul, precum fiul cu naştere dintr-însul.

— Cred că fiul, cel înainte de veci, al lui Dumnezeu nu este unul, iar Iisus Hristos cel născut din fecioară altul, cum spunea blasfemii Nestoriu cel fără de minte, ci în cel născut dintr-însa sînt, după mine, două firi, una însă din substanţă divină, de aceea şi aceea care l-a născut, era înainte de toate cu adevărat Născătoare de Dumnezeu şi nu Născătoare de Hristos după acel nebun.

— Cred că fiul lui Dumnezeu, după întrupare, nu a contopit într-una singură cele două firi, după Dioscor şi Eutihie cei fără de minte, care legau de dumnezeire pătimirile, ci în cele două firi, şi după unire, recunosc o stare de neamestec, şi că nici sufletele oamenilor nu există încă de mai înainte, nici că chinul din iad are un sfîrşit şi dracii vor fi iertaţi, după Origine cel fără de minte.

[1] 6976 (1 septembrie 1467 — 31 august 1468).

τὸν υἱόν τοῦ θεοῦ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐχ ἓν θέλημα ἔχειν φυσικὸν καὶ μίαν ἐνέργειαν κατὰ τὸν Ῥώμης Ὀνώριον καὶ Πύῤῥον τὸν ἄφρονα, ἀλλα δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, θεϊκὴν δηλαδὴ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ θέλησιν καὶ μηδετέραν τῶν αὐτοῦ φύσεων ἀθέλητον εἶναι ἢ ἀνενέργητον. — Πιστεύω τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις, οὐ λατρευτικῶς, ἀλλὰ σχετικῶς ἀσπάζεσθαι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ τιμᾶν, οὐ τῇ ὕλῃ τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ πρωτοτύπῳ ἀπονέμουσαν· ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. — Πιστεύω μήτε ἀνενέργητον εἶναι τὴν θείαν φύσιν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιωδῶν ἔρημον, μήτε ταὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπ' ἐκείνης, μήτε κτιστὰς εἶναι ταύτας, κατὰ τοὺς ἄφρονας Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιώδεις καὶ ἑτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ἀκτίστους εἶναι καὶ λεγομένας θεότητος. — Ὁμολογῶ βεβαίως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἅμα κατὰ τοὺς Ἰταλούς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἑνικῶς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἑνικῶς γεννᾶται, πέμπεσθαι δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, οἷον αὐτὴ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ δίδωσιν.

XLVI, 1. Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ οζ·ου ἔτους ἀπῆλθεν ἡ βασίλισσα κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογῖνα, ἡ τοῦ δεσπότου Σερβίας γυνή, εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς Βενετίας, ἐγκαλοῦσα τοὺς τὸν βίον αὐτῆς κλέψαντας εἰς τοὺς Κορυφούς.

2. Καὶ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἴς τε τὴν Ἁγίαν Μαύραν καὶ τὴν Κεφαλωνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐχάλασαν πολλὰ τῶν αὐτῶν· τὸ δὲ τῆς Κεφαλωνίας κάστρον τελείως ἅπαν ἐχάλασε καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνήκασι.

3. Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν ὁ τῶν Βενετικῶν κατέργων καπετάνιος Νικολὸ ντὲ Καναλίας καὶ ᾐχμαλώτευσε τὴν μεγάλην Αἶνον· καὶ ἐπιστρέψας καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν Μορέαν, ἔκτισε τὴν Βοστίτζαν τῷ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

4. Τὸν δὲ χειμῶνα τοῦ οη·ου ἔτους Ἰαννουαρίῳ κε·η ἔπεσεν εἰς τὸ καθόλον νησίον χιὼν τοσαύτη, ὅσην οὐδὲν εἶδον οἱ τῶν Κορυφῶν ἄνθρωποι ἄλλοτε, ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωοὺς διὰ τῶν οἰκείων χειρῶν θηρεύειν, ἀλλα δὴ καὶ εἰς τὸν τῆς δύσεως τόπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τῆς ἀνατολῆς πολλῷ γε μᾶλλον.

---

1 τὸν υἱὸν — Χριστὸν OT : τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογε ῆ V || 4 μηδετέραν f : μηδ' ἑτέραν OTV || 10—11 μήτε — ἐκείνης OT : *om.* V || 12 θείας OT : *om.* V || 13 θεότητος T : θεότητας OV || 16 ὥσπερ — 17 ἑνικῶς OT : *om.* V || 16 ἀμέλει OV : ἀμέλω T || 18 δίδωσιν OT : δίδωσι VD : δίδωσις C || 19 *mg.* υξθ' OT : 1469 V | *mg. int.*κεφ. ξ' VD : *om.* OTC | φθε νόπο(ω1)ρον OT : μετόπωρον V || 22 Κορυφοὺς OTV || 28 καπετάνιος Νικολῶ ντε Κανάλιας OT : καπετάνος Νικολὸ ντε Κανάλης V || 29 καὶ ἐλθὼν O : ἐλθὼν V || 31 *mg.* υο' O : 1470 V | *mg. int.* κεφ. ξα' VD : *om.* OC | κε OV : κη T || 32 καθόλ OT : καθόλου V: καθολικον f || 33 οἰκείων OT : ἰδίων V.

— Cred că domnul nostru Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu, după întrupare, nu are din fire o singură voinţă şi o singură putere de lucrare, după Onoriu al Romei şi Pirrus cel fără de minte, ci două voinţe şi două lucrări, adică lucrare şi voinţă dumnezeiască şi omenească, şi că nici una din firile lui nu este lipsită de voinţă sau lucrare.

— Cred că înfăţişările de pe icoane, biserica lui Dumnezeu le cinsteşte şi li se închină nu ca unor divinităţi, ci făcînd o legătură numai, dînd veneraţiune nu materiei, ci prototipului de pe ea; căci cinstirea icoanelor trece asupra prototipului, după marele Vasile.

— Cred că firea dumnezeiască nu este fără lucrare şi pustie de lucrări esenţiale şi că esenţă şi lucrare nu este unul şi acelaşi lucru în firea dumnezeiască, nici că acestea sînt create, după Varlaam şi Achindin cei fără de minte, ci că lucrările dumnezeieşti sînt esenţiale şi că acestea sînt altele decît însăşi esenţa şi că numitele însuşiri ale dumnezeirii sînt necreate.

— Mărturisesc cu toată tăria că duhul sfînt nu purcede deodată din tatăl şi fiul, după italieni, ci din însăşi ipostaza tatălui în chip unic, precum negreşit şi însuşi fiul dintr-aceeaşi ipostază în chip unic se naşte, dar că duhul este trimis de tatăl şi fiul, cum însuşi harul şi darul lui o dă.

1468 **Ştiri felurite** XLVI, 1. Toamna din anul 77[1] vasilisa chira Elena Paleologhina, femeia despotului Serbiei, a plecat la stăpînirea Veneţiei, ca să reclame pe aceia care i-au furat averea la Corfu.

1469 2. Şi primăvara din acelaşi an s-au întîmplat multe cutremure mari în Santa Maura, în Chefalonia şi Zachint şi au suferit mari stricăciuni; capitala Chefaloniei s-a dărîmat în întregime şi au murit mulţi oameni.

3. Iar vara aceluiaşi an a pornit căpitanul corăbiilor veneţiene Nicolo de Canalia şi a cucerit marele Enos; şi, întorcîndu-se şi mergînd
1469 în Moreea, a zidit din nou Vostiţa în timpul verii din acelaşi an[2].

1470 4. Iarna anului 78[3], la 25 ianuarie, a căzut peste întreaga insulă o zăpadă atît de mare, cîtă oamenii din Corfu n-au mai văzut altă dată, încît şi vulpile şi iepurii îi prindeau cu mîinile; deşi a căzut şi în partea de apus, în partea de răsărit a fost cu mult mai mare.

---

[1] 6977 (1 septembrie 1468 — 31 august 1469).
[2] Pe care tot veneţienii o arseseră; vezi mai sus XLII 5.
[3] 6978.

5. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Εὐρίπου ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρχων ἦλθεν εἰς αὐτὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός. Τὸ δὲ ἁρμάτωμα αὐτοῦ τὸ διὰ θαλάσσης, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν ἅπαν τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὴν Καλλιούπολιν, ἀπελθὸν εἰς τὴν Λῆμνον ἀπῆρε τὸν Κότζινον καὶ τὰ εἰς ἅπαν τὸ νησὶν εὑρισκόμενα χωρία ἄνευ τοῦ Παλαιονκάστρου καὶ τῆς σκάλας καὶ ὑπέστρεψεν.

6. Ἐπελθὸν δὲ τὸ τῆς Πόλεως καὶ Νικομηδείας καὶ ὅποθεν ἄν ἦν, ὁμοῦ ἐξῆλθον καὶ ἦλθε καὶ αὐτὸ εἰς τὸν Εὔριπον, ὁποῖον ἰδὼν ὁ ἐξάρχων τοῦ ἅρματος τῶν Βενετικῶν ἀνεχώρησεν, ἴσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δέ, ὅτι οὐκ ἦλθε βαλλεῖν δύναμιν εἰς τὸν Εὔριπον. Ἐρχόμενον δὲ τὸ τοῦ ἀμηρᾶ ἁρμάτωμα καθ' ὁδὸν ἀπῆρε τὴν Ἴμβρον. Εἶτα ἦλθεν εἰς τὸν Εὔριπον, καθ' ὃν δὴ μῆνα καὶ ὁ ἀμηρᾶς· καὶ πολεμήσαντες σφοδρῶς ἀπό τε τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, τῇ ιβ-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπῆραν τὸ κάστρον πολέμῳ. Καὶ τούτου γενομένου πάντα τὰ περὶ αὐτὸν νησίδρια καὶ καστέλλια ἐδουλώθησαν ἑκουσίως ἀκουσίως. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς προσκαρτερήσας μικρόν τι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου ἐξῆλθε καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

7. Τὸν δὲ μπεϊλαρμπεῖν αὐτοῦ ἐπαφῆκε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν Μορέαν· ἦλθε δὲ τὸ δεξιὸν μέρος παρὰ θάλασσαν καὶ διερχόμενος, οἱ περὶ τὴν Βοστίτζαν, οἱ μὲν ἀφέντες αὐτὴν ἔφυγον, οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέδωκαν αὐτῷ ταύτην. Διερχόμενος δὲ παρέμπροσθεν, ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Βουμέρῳ καὶ τῇ Ὠλαίνᾳ καὶ τῷ Χελιδόνι καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ· ὅπερ ὡς εἶναι εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἐχάλασαν μέχρι καὶ θεμηλίων, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι. Διελθόντος δὲ αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ Πριγκιπάτου, ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τοῦ Μορέως.

8. Τὸν δὲ ῥηθέντα καπετάνιον Νικολὸ ντὲ Καναλία, στείλαντες ἕτερον καπετάνιον τὸν Θωμᾶν Μουτζενίγον, ἔπιασαν αὐτὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ τὸν γραμματικὸν καὶ σιδήροις δεσμεύσαντες ἔστειλαν εἰς τὸν αὐθέντην αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φθινοπώρου τοῦ οθ-ου ἔτους.

---

1 ἐκστρατεύσας — 2 αὐτὸν OT : τῶν ἀσεβῶν ἄρχων κατὰ τοῦ Εὐρίππου στρατεύσας εἰς αὐτὸν ἦλθε V ‖ 2 μηνός OT : *om.* V ‖ 4 τὴν (αὐτὴν OT) Καλλιούπολιν OTV | ἀπελθὸν f : ἀπελθὼν OTV ‖ 7 καὶ[1] OTV : ἐκ f ‖ 8 ἐξῆλθον OTV : ἐξῆλθεν f | αὐτὸ OT : αὐτὸν V ‖ 9 ἅρματος OT : ἁρματώματος V ‖ 10—11 Ἐρχόμενον δὲ τὸ OT : Ἐρχομένου δὲ V ‖ 14 νησίδρια OTV ‖ 15 ἀμηρᾶς OT : Τοῦρκος V ‖ 18 μπεϊλαρμπεῖν O : μπεϊλαρπεῖν T : μιλαρπεὴν V | *post* καὶ *scr.* punctisque sub lin. *del.* ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν D ‖ 19 διερχόμενος OVD: διερχόμενοι C ‖ 20—21 παρέδωκαν O : παρέδωσαν V ‖ 22 ἐν OV : ἐκ T | Βουμέρω OT : Βουμερῷ V | τῇ Ὠλαίνᾳ f : τὴν Ὤλαιναν O : τὴν Ὤλασαν T : τὴν Ὤλεναν | Χελιδόνι f : Χελιδων OT : Χελιδώνιον V ‖ 24 ἔχουσι V: ἔχωσι OT ‖ 26—27 καπετάνιον OT: καπετάνον V ‖ 27 Τομᾶ Μουτζ νίγον OT : Θωμᾶν Μοτζενίκον V ‖ 28 *post* γραμματικὸν *add.* αὐτοῦ V : *om.* OT ‖ 28—29 τὸν αὐθέντην OT : τὴν αὐθεντίαν V ‖ 29 *mg.* υοα' OT : 1471 V | φθεινοπόρου OT : μετοπώρου V.

1470 **Turcii cuceresc Lemnos, Imbros şi Eubeea**

5. Pe la sfîrşitul primăverii din acelaşi an, domnitorul păgînilor, pornind cu război asupra Euripului, a venit acolo pe la sfîrşitul lunii iunie. Iar puterea lui armată de pe mare înainte de a porni toată, care se afla la Caliupoli (Galipoli), plecînd la Lemnos, a ocupat Coţinos şi localităţile ce se află în toată insula, afară de Paleocastro şi de port şi s-a întors.

6. Apoi sosind flota de la Constantinopole şi Nicomedia şi de pe oriunde era, a pornit deodată şi a venit şi ea la Eurip; cînd comandantul armatei veneţienilor a văzut-o, s-a retras; şi poate că bine a făcut, rău însă că n-a venit să pună o garnizoană puternică în Eurip. În cale, flota sultanului, venind, a luat Imbros. Apoi a venit la Eurip; şi în aceeaşi lună a venit şi sultanul, şi dînd război mare şi de pe uscat
1470 şi de pe mare la 12 ale lunii iulie a luat cetatea cu război. Şi, întîmplîndu-se aceasta, toate ostroavele şi castelele de primprejur s-au supus vrînd-nevrînd. Iar sultanul mai rămînînd puţintel pe loc, pe la începutul lui august s-a ridicat şi a plecat la Constantinopol.

7. Pe beilerbeiul lui însă l-a lăsat şi a venit în Moreea; a venit pe partea dreaptă de lîngă mare şi în trecere, cei de la Vostiţa, unii părăsind-o au fugit, iar alţii i s-au închinat şi i-au predat-o. Trecînd înainte mai departe, tot aşa au făcut şi cei de la Bumeros, Olena şi Helidon şi cei din Ponticos; pe acesta, cum era aşezat la marginea mării, l-au dărîmat pînă la temelie, altele însă le-au păstrat. Pătrunzînd pînă şi la Princhipato, s-a întors şi a ieşit din Moreea.

8. Iar pe numitul căpitan Nicolo de Canalia, trimiţînd alt căpitan, pe Toma Mucenigo, l-au prins pe el şi pe feciorul lui şi pe grămătic şi, aruncîndu-i în lanţuri, i-au trimis la stăpînitorul lor, la începutul
1471 toamnei din anul 79[1].

[1] 6979 (1 septembrie 1470 — 31 august 1471).

9. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ τῇ ...τοῦ ... μηνὸς καὶ ὁ εἰς τὴν Ἀνδριανοούπολιν δεσπότης κὺρ Δημήτριος τέθνηκε, γεγονὼς καὶ καλόγηρος καὶ Δαβὶδ ἐπονομασθείς, πρὸ αὐτοῦ χρονῶν ὀλίγων ἀποθανούσης τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· ἔτι δὲ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἡ βασίλισσα τέθνηκε μετά τινα καιρὸν ὀλίγον τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

10. Τῇ δὲ κς-ῃ τοῦ Ἰολίου μηνὸς τοῦ π-οῦ ἔτους περιέπεσον ἐγὼ εἰς ἀσθένειαν τοιαύτην, ὥστε καὶ ἐποίησάν με καὶ τέλειον καλόγηρον καὶ μεγαλόσχημον, μὴ ἐννοήσαντος μου τὸ τυχόν.

11. Περὶ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ πα-ου ἔτους ἐπαναστρέφοντος ἀπὸ τὸν ῥῆγαν τῆς Φράντζας καὶ τὸν δοῦκαν τῆς Μπεργωνίας, ὁ καρδηνάλιος κὺρ Βησσαρίων, ἀπεστάλη γὰρ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι αὐτούς, καθ' ὁδὸν τῇ ιε-ῃ Νοεμβρίου ἀπέθανε· καὶ φέροντες αὐτὸν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τιμῆς ὅτι πλείστης ἔθαψαν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα δὴ καὶ προκατέμενε καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ προετοίμασε πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας ὁσιομάρτηρος Εὐγενείας.

XLVII, 1. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου ἀμηρᾶ τοῦ Μεχεμέτη καὶ διέδραμε τόπους αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν· καὶ ἐξῆλθε οὕτως ὁ ἀμηρᾶς ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνίκησεν ἐκεῖνος φωσάτον τοῦ ἀμηρᾶ, ὅπερ ἐξῆλθεν ἔμπροσθεν κατ' ἐκείνου· ἐν ᾧ ἐσκότωσε καὶ τὸν μπεϊλαρπεῖν τῆς Δύσεως, υἱὸν τοῦ ποτε Παλαιολόγου Θωμᾶ τοῦ Γίδου ἐκείνου καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ὄντων εἰς τὴν Δύσιν ἀρχόντων καὶ κεφαλάδων. Εἶτα ἀπελθόντος καὶ κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμηρᾶ ἐνικήθη καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ ὁ ἀμηρᾶς ἐπιστρέψας ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν.

2. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆρεν καὶ ἡ αὐθεντία τῶν Βενετίκων τὸ πλησίον τῶν Κορυφῶν καστέλιν Στροφύλιν ὀνομαζόμενον.

3. Τῇ δὲ ζ-ῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ πβ-ου ἔτους τέθνηκεν εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν καὶ ἡ βασίλισσα κυρὰ ἡ Παλαιολογῖνα, καὶ μοναχὴ γενομένη καὶ Ὑπομονὴ μετονομασθεῖσα.

4. Τῇ δὲ θ-ῃ τοú Δεκεμβρίου μηνὸς τέθνηκε καὶ ὁ μεθ' ἡμῶν εὑρισκόμενος ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς κὺρ Ἱερόθεος, ὁ καὶ διὰ

---

1 *mg. int.* κεφ. ξβ' VD : *om.* OTC | *post* τῇ *et* τοῦ *lac.* 2—4 *litt.* OTV | Ἀνδριανούπολιν O : Ἀδριανούπολιν TV ‖ 2 καλόγηρος OT : καλογερος V ‖ 3 πρὸ αὐτοῦ OV : πρὸς αὐτὸν T | χρονῶν OT : χρόνων V ‖ 4 ἡ V : *om.* OT ‖ 6 *mg.* υοβ' OT: 1472 V | *mg. int.* κεφ. ξγ' VD: *om* OT C ‖ 7 καλόγηρον O: καλόγερον TV ‖ 9 *mg.* υογ' OT : 1473 V | *mg. int.* κεφ. ξδ' VD: *om.* OTC | φθεινόπωρον OT : μετόπωρων V | ἐπαναστρέφοντος OTV : ἐπαναστρέφων f ‖ 10 ῥῆγαν OT : ῥῆγα | καρδηνάλ OT : καρδινάλις VC : καρδινάλης D ‖ 11 Βεσσαρίων T | εἰρηνεῦσαι OTVD : εἰρηνεύεσθαι C ‖ 13—14 ἀποστόλων O : ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου V ‖ 14 προετίμασε O : προητοίμασε V ‖ 17 Μεχεμέτι O : Μεεμέτου V ‖ 18 οὕτως O : οὗτος TV ‖ 19 τῆς OTV : *om.* CD ‖ 21 μπεϊλαρπ ῖν OT : μελαρπεὴν V ‖ 27 Βενετίκων OT : Βενετικῶν V | καστέλιν(λT) Στροφυλ OT: καστελλιον Στροβύλην V ‖ 29 *mg.* υοδ' OT: *om.* V | τέθνηκεν V : τέθνηκε καὶ OT ‖ 30 καὶ OT : *om.* V ‖ 32 δὲ V : *om.* OT.

Moartea despotului Dimitrie și a cardinalului Visarion

9. În acest an la... ale lunii...[1] a murit la Adrianopol despotul chir Dimitrie, după ce s-a făcut și călugăr și și-a schimbat numele în David, murindu-i fiica sa cîțiva ani înaintea lui; și femeia lui vasilisa încă a murit puțin timp după moartea lui.

1472 10. Iar la 26 ale lunii iulie din anul 80[2], eu am căzut la boală așa de grea, încît m-au făcut și călugăr deplin cu shima cea mare, eu nedîndu-mi seama de nimic.

11. Înspre toamna anului 81[3], întorcîndu-se de la regele Franței și de la ducele de Burgundia cardinalul Visarion, căci fusese trimis
1472 de biserică pentru a-i împăca, în cale a murit la 15 noiembrie; și, aducîndu-l la Roma cu cinste cît mai mare, l-au înmormîntat în biserica sfinților apostoli, în locul unde stătea și mai înainte și-și pregătise mormîntul lîngă mormîntul sfintei mucenice cuvioasa Eughenia.

1473 **Război între Uzun Hasan și Mahomed al II-lea**

XLVII, 1. Înspre primăvara aceluiași an a pornit și Zuhasan[4] asupra țării sultanului Mehemet și a străbătut ținuturi de-ale lui din Anatolia; și atunci a pornit și sultanul de la Constantinopol și a plecat contra aceluia cu toată puterea sa. Și apropiindu-se acela, a învins la început o armată a sultanului, care pornise mai înainte contra lui; atunci a ucis și pe beilerbeiul apusului, feciorul știutului Paleolog Toma Ghidis de odinioară, și pe mulți alți mari dregători și guvernatori din partea de apus. Apoi, pornind de-a dreptul piept la piept și contra sultanului, a fost învins și, luînd calea întoarsă, a plecat în țara sa; de asemenea și sultanul, întorcîndu-se, a mers la Constantinopol.

1473 **Diferite știri**

2. Pe la sfîrșitul lunii iulie din același an, republica venețienilor a luat castelul numit Strofili de lîngă Corfu.

3. Iar la 7 ale lunii noiembrie din anul 82[5] a murit la Santa Maura și vasilisa Elena Paleologhina, făcîndu-se și monahă și schimbîndu-și numele în Ipomoni.

4. Iar la 9 ale lunii decembrie a murit, găsindu-se împreună cu noi, ieromonahul și duhovnicul chir Ierotei, care, cînd a îmbrăcat shima cea

---

[1] Sphrantzes n-a aflat ziua și luna morții și n-a mai apucat să le treacă în însemnările sale.

[2] 6980.

[3] 6981 (1 septembrie 1472 — 31 august 1473).

[4] Hasan cel Lung (1453—1478).

[5] 6982 (1 septembrie 1473 — 31 august 1474).

τοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθεὶς Ἰωσήφ, ὃς ἦν ἐκ νεότητος μεθ' ἡμῶν καὶ συσχολίτης καὶ φίλος μέχρι καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ.

5. Τὸ δὲ θέρος τοῦ πγ-ου ἔτους ποιήσας ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρχων ἁρμάτωμα μέγα καὶ πέμψας αὐτὸ εἰς τὰ ἄνω μέρη τῆς Μαύρης Θαλάσσης ἀπῆρε τὸ μέγα κάστρον, τὸν Καφᾶν κεγόμενον.

6. Τὸ δὲ θέρος τοῦ πδ-ου ἔτους ἀπῆλθε κατὰ Βλαχίας[1] μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὸν δὲ Σεπτέβριον τοῦ πε-ου ἔτους ἐπέστρεψε πλέον νικηθεὶς ἢ νικήσας. Καὶ τὸν μὲν μπεϊλερπεῖν ἀφῆκεν εἰς τὴν Σοφίαν, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν· καὶ ποιήσας ἡμέρας τινὰς ἐξελθὼν ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

XLVIII, 1. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῇ α-ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐπῆλθεν ἐμοὶ ῥευματισμὸς εἴς τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γόνατα καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ στόματός μου καὶ τῆς ῥινὸς καὶ τῶν ὠτίων τοσαύτη ὑγρασία, ὅτι ἀπέλπισάν με· καὶ τρὶς τῶν ἀχράντων μυστηρίων με ἐκοινώνησαν τὸν ἀνάξιον, ὅπερ καὶ εἴθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ θεραπεία πάντων τῶν ἐν ἐμοὶ δυσχερῶν, καὶ τοῦ γέρους λέγω καὶ τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας οὐ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ συνήθων ἀπὸ νεότητος, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν τῶν ἀναγκαίων, εἰ μὴ ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ εὐχαριστία πρὸς θεόν, θεοῦ χάριτι, αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρῆσαι αὐτὸν πολλὰ τῶν ὧν πρὸς αὐτὸν ἔπταισα. οὐ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἁμάρτημα, οὐδὲ πρᾶξις, οὐδὲ κακία, ἣν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ ἄθλιος κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν, καὶ θέσει καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας ὡς ἄλλος οὐδεὶς πώποτε.

2. Ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου ἀπέμεινα κωφὸς μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σήμανδρα ἀκούειν, ἔτι δὲ καὶ κατάκοιτος ἀπὸ τῶν ποδῶν τὰς ὀδύνας· ἀπέμεινε δὲ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν, ἢ νὰ ἀπαλλαγῶ τῶν τοιούτων, ἡμερῶν παρελθουσῶν, ἢ ἐπελθόντος μοι τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεῖος Ἰὼβ προηγόρευσεν.

3. Ἀλλ' ἐγὼ δέομαι τοῦ θεοῦ οὕτως· „Ἀλλ' εἴ με, σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν, — τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν σῶν κριμάτων; — τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἱονεί μου τὰ πάθη βδελυττομένης, τῆς δ' αὖ δικαιοσύνης δρώσης τὸ ἑαυτῆς, εἰς γοῦν τὸν ἐκδεχόμενον λῆξιν τόνδε χρόνον τὸ δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου, ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα τὸν ἀπέραντον, ἔνθα

1 τοῦ — Ἰωσήφ OT : τοῦ θείου καὶ μεγάλου καὶ ἀγγελικοῦ (πνευματικοῦ C) σχήματος Ἰωσὴφ μετονομασθεὶς V ‖ 2 συσχολίτης f : συσκολίτης OT : συνσχολίτης V | τέλους OTVD : τέλου C ‖ 3 *mg.* υοε' OT : 1475 VD : *om.* C | *mg. int.* κεφ. ξς' VD : *om.* OTC ‖ 5 Καφᾶ(ὰ'ν)ν VD : Καφὰ T ‖ 6 *mg.* υος' OT: 1476 V | . *mg. int.* κεφ. ξζ' VD : *om.* OTC ‖ 7 *mg.* υοζ' O: 1477 V | Σεπτεβριον O : Σεπτέμβριον V ‖ 8 μπεϊλερπεῖν O : μηλαρπεὴν V ‖ 9 Ἀνδριανούπολιν OT : Ἀδριανούπολιν V ‖ 9 καὶ—10 Κωνσταντινούπολιν (Ἀνδριανούπολιν O) OT : *om.* V ‖ 11 *mg. int.* κεφ. ξή VD : *om.* OC | Ὀκτωβρίου OTC : Ὀκτωμβρίου VC | μηνὸς OT : *om.* V ‖12 *post* ἐμοὶ *add.* ὁ V: *om.* OT | *post* ῥευματισμὸς *add.* μου C : *om.* OTVD ‖ 16 γέρους OTV : γέρως f ‖ 18 πρὸς OV : εἰς T ‖ 19 μέλλει OT : μένει V ‖ 20 οὐ OV : οὐδὲ T ‖ 25 σήμανδρα OT : σήμαντρα V | κατάκοιτος f : κατάκειτος OTV ‖ 33 τὸν V *om.* O.

[1] Reapse contra Moldaviam Stephani Magni (1457—1504).

mare, și-a schimbat numele în Iosif; acesta din tinerețe și pînă la sfîrșitul vieții sale ne-a fost tovarăș și prieten.

1475 5. Iar în anul 83[1], vara, domnitorul păgînilor, gătind o armată mare și trimițînd-o în părțile de sus ale Mării Negre, a luat cetatea cea mare numită Cafa.

Înfrîngerea lui Mahomed al II-lea în Moldova

1476 6. Iar vara din anul 84[2] a pornit cu toată puterea sa asupra Vlahiei; în septembrie însă din anul 85[3] s-a întors mai mult învins decît învingător. Și pe beilerbeiul l-a lăsat în Sofia, iar el a venit la Adrianopol; și zăbovind cîteva zile a pornit și a venit la Constantinopole.

Sphrantzes greu bolnav

1476 XLVIII, 1. În același an la zi întîi a lunii octombrie, m-a apucat un reumatism și la cap și la genunchi și mi-a curs din gură, din nas și din urechi atîta umezeală, încît, în ce mă privește, orice nădejde de scăpare a fost pierdută și de trei ori m-au împărtășit pe mine nevrednicul cu preasfintele taine; și, cu aceasta, de mi-ar fi venit moartea, alinarea tuturor greutăților ce-au dat peste mine, și anume a bătrîneților și a bolii și a lipsurilor, nu de multele bunătăți cu care eram deprins din tinerețe, ci aproape și de cele de neapărată trebuință; dar poate răbdarea unor suferințe ca acestea și simțămîntul de mulțumire față de Dumnezeu au să fie, prin harul lui Dumnezeu, cauza ca el să-mi ierte multele păcate ce le-am săvîrșit față de el; căci nu a fost în viața aceasta greșeală, nici faptă, nici răutate, pe care nenorocitul de mine n-aș fi săvîrșit-o, cu gîndul și cu vorba și cu voința, greșind mereu ca nimeni altul vreodată și în starea în care mă aflam, și cu mintea ce-o aveam, și cu fapta ce săvîrșeam.

2. Totuși, izbăvit de moarte, am rămas surd pentru mult timp, încît nici toaca de lîngă mine nu o auzeam, iar de durerea picioarelor mai zăceam încă și în pat; dar a rămas în seama proniei celei de sus, sau cu trecerea zilelor să fiu mîntuit de unele ca acestea sau să-mi vină moartea, odihna oamenilor, cum a spus mai înainte dumnezeiescul Iov[4].

3. Ci eu mă rog lui Dumnezeu așa: „Mîntuitorule, dacă trebuie ca eu să pătimesc — căci cine poate să știe adîncul judecăților tale?! —, deoarece pe de o parte iubirea ta de oameni urăște suferințe ca ale mele, pe de alta însă dreptatea își face datoria, fă așadar ca în acest timp, care are sfîrșit, să-mi iau pedeapsa, dar nu în veacul fără

[1] 6983.
[2] 6984.
[3] 6985 (1 septembrie 1476 — 31 august 1477). Sub Vlahia sau chiar Marea Vlahie, Μεγάλη Βλαχία, spre deosebire de alte Vlahii din Peninsula Balcanică, istoricii bizantini înțeleg Țara Românească. Dar aici nu poate fi vorba decît de expediția lui Mahomed al II-lea contra lui Ștefan cel Mare (1457—1504) al Moldovei.
[4] Cartea lui Iov, 17, 3.

οὐκ ἔστι μεταπσεῖσθαι τὰ πράγματα. Ἐνταῦθά με τοίνυν ἀνακαθάρας, ἅπασι χρησάμενος τοῖς εἰς τοῦτο φέρουσιν, οὕτω τῶν τῇδε μεταστήσαις ἄξιον τοῦ μὴ τῶν σῶν ἐκπεσεῖν οἰκτιρμῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ σου."

4. Τὸ δὲ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους πε^{ου} ἔστειλε ‹ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρχων› πολὺ φωσάτον κατὰ τοῦ Ναυπάκτου, ἵνα ἐπάρῃ αὐτόν, εἶτα εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν ἔλθῃ, ὅπερ βοηθείᾳ θεοῦ οὔτε τὸν Ναύπακτον ἀπῆρεν, οὔτε κατὰ τῆς ἁγίας Μαύρας ἦλθεν, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτος.

2 μεταστήσαις OTVD : μεταστήσου C || 3 μὴ OT : μὲν V || 5 αὐτοῦ OTVD : *om.* C | ὁ — ἄρχων *om.* OTV || 6 πολὺ f : πολὺν OTV | τοῦ V : *om.* OT | Ναυπάκτου OTV : Ναύπακτον f | αὐτόν V : αὐτό OT || 7 τὸν Ναύπακτον OT : αὐτὸν VD : αὐτὴν C || 8 ἄπρακτος V: ἄπρακτον OT.

sfîrşit care are să vină, cînd starea de lucruri nu se mai poate schimba. Aici deci, curăţindu-mă prin toate mijloacele care duc la aceasta, aşa să mă poţi muta din lumea aceasta ca pe un vrednic să nu fiu îndepărtat de la mila ta la cea de-a doua înfricoşată venire a ta".

1477 4. Vara din acelaşi an 85[1] ‹domnitorul păgînilor› a trimis multă armată asupra oraşului Naupactos ca să-l ia şi apoi să meargă la Santa Maura; dar cu ajutorul lui Dumnezeu nici Naupactos nu l-a luat, nici asupra insulei Santa Maura n-a venit, ci s-a întors fără nici o ispravă.

[1] 6985.

PSEUDO-PHRANTZES adică MACARIE MELISSENOS

CRONICA

1258–1481

PSEUDO-PHRANTZES sive MACARIOS MELISSENOS

CHRONICON

1258–1481

ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ

ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΙΣΑΝΤΟΣ ΠΡΩΤΟΒΕΣΤΙΑΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ, ΔΙΑ ΔΕ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΓΓΕΛΙΚΟΥ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΘΕΝΤΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Τὸ τῆς ἱστορίας χρήσιμον καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ πολλοὶ συγγραψάμενοι διωρίσαντο καὶ ἅπερ ἂν ἐκείνοις ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ταῦτα ἂν καὶ ἡμεῖς ἐρεῖν ἔχωμεν· τί γὰρ ἂν εὕροιμεν καινότερον νόημα τοσούτων ἱστορησάντων καὶ σύμπαν τῆς ἱστορίας ἀποφηναμένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασι; τάχα δὲ ὁ πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις ἡμῖν λέξειν ἄξιον,|τοῦτό γε ἂν τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς προβαλλώμεθα· τὸ δὲ *4 b* ἔστιν ὅτι, καινοτέρων ἡμῖν προκειμένων πραγμάτων, ἃ μήπω τις γραφῇ παρέδωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι καὶ τὸ ὠφέλιμον, ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημένων, ἅπερ ὁ ῥέων χύδην λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεται. Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶς συγγραψάμενοι ἄλλην ἄλλως πεποίηνται τὴν ἀρχήν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τῆς ἀρχῆς, ἢ Περσῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὑτινοσοῦν ἐθνῶν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ οἰκεῖον καταρτιζόμενος σύγγραμμα. Καὶ ἡμῖν οὐχ ἥκιστα οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθήσεται. Τὰ μὲν γὰρ ἅπαντα γεγενημένα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως πολλοῖς τε καὶ πολλάκις ἐξιστορήθη, οὐχὶ λέγειν με. Καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ πλείους οὐ συνεφώνησαν τὰ τῶν βασιλέων συγγράφοντες, ἀλλοιώσεις τε χωρῶν καὶ πόλεων στάσεις καὶ πολέμων συῤῥήξεις καὶ ἀνδραποδισμοὺς καὶ νίκας καὶ ἥττας καὶ ὅσα τοιαῦτα συμβαίνει τοῖς καθ' ἡμᾶς. Πολυσχιδῶν γὰρ τουτωνὶ τελούντων καὶ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἴσως τῶν ἐνεργούντων γινωσκομένων, σχολῇ γε ἂν τοῖς ἐξιστοροῦσι τοῦ ἀληθοῦς παντάπασι γενήσεται ἡ ἐπίτευξις· ἐκ τοῦ μᾶλλον δὲ καὶ ὅσα τῇ κοινῇ φήμῃ γνωρίζεται, ταῦτα παραλήψασθαι δέον, εἰ μὴ ἀδικεῖν οὗτος ἐθελήσειε τὴν ἀλήθειαν ὡς οἱ τοὺς ὀβολοὺς κερ- *5 b* ματίοις ἐλλυμαινό|μενοι ἢ καὶ παραχαράττειν βουλόμενοι. Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε

1—4 A: Χρονικόν Γεωργίου τοῦ Φρατζῆ μεγάλου λογοθέτου, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποτὲ βασιλείας Ῥωμαίων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πρωτοβεστιαρίτου, τοῦ μετέπειτα γεγονότος μεγάλου λογοθέτου καὶ ἐν ὑστέροις μετονομασθέντος Γρηγορίου μοναχοῦ B || 6 ξυγγραψάμενοι AB || 7 ἂν ἐκείνοις G. Acropolites: ἀνὰ AB | ἐρεῖν ἔχομεν Acrcp.: εὑρήσομεν AB ||7—8 εὕροιμεν Acrop.: εὕρωμεν AB||8 ξύμπαν AB || 8—9 ἀποφηναμένων Acrop.: ἀποφηνάμενοι AB||9 σφετέροις Acrop.: ἱεροῖς AB | ξυγγράμμασι AB|| 10 προβαλλώμεθα AB : προβαλούμεθα Acrcp. || 12 συμβαίνει Acrop.: συμβαίνειν AB| ἐκείνων Acr.: ἐκεῖνο AB || 12—13 γεγενημένων Acr.: γεγενημένον AB || 13 ὁ χύδην ῥέων Acrop.: ὁ ῥέων χύδην p: ὡραίων χυδῆ ὁ (ὁ *om.* B) AB || 14 ἄλλως Acrop.: ἀλλ' ὡς AB | πεποίηνται Acrop.: πεποίηται AB || 15 τῆς AB : τινὸς Acrop. || 18 ἅπαντα AB: ἀπ' ἀρχῆς Acrop. || 19 οὐχὶ λέγειν με AB : οὐ χρὴ δὲ λέγειν Acrop.: οὐκ ἦν λέγειν μοι b | καὶ AB : καὶ ὡς Acrop.: καὶ ‹εἰ› p | οἱ Acrop.: ἢ AB | οὐ συνεφώνησαν AB : ἠναντιοφώνησαν Acrop. || 20 χώρων AB | στάσεις Acrop.: καὶ τὰς AB || 21 συῤῥήξεις Acrop.: συρράξεις A : συρρίξεις B | συμβαίνει Acrop.: σύμμικτα AB || 22 πολυσχιδῶν Acrop.: πολυσχεδὸν AB | τουτωνὶ τελούντων Acrop.: τὰ αὐτῶν AB || 22—23 ἐνεργούντων A: εὐεργούντων B || 23 σχολῇ γ' Acrop.: σχολή τε AB | ἀληθοῦς Acrop.: ἀληθέως AB || 24—25 παραλήψασθαι Acrop.: παραλήψεσθαι AB|| 25 οὔτε Acrop.: οὐ AB | οὐδὲ Acrop.: οὔτε AB.

CRONICA LUI GHEORGHE PHRANTZES

CARE A FOST PROTOVESTIARIT ŞI MAI PE URMĂ MARE LOGOFĂT, IAR PRIN DUMNEZEIASCA ŞI ÎNGEREASCA SHIMĂ ŞI-A SCHIMBAT NUMELE ÎN MONAH GRIGORE

PREFAŢĂ [1]

Cît de folositoare este istoria au precizat-o şi înaintea noastră mulţi scriitor şi ceea ce le-a venit acelora în minte să spună, acestea am avea şi noi să le spunem; căci ce idee nouă am mai putea descoperi, cînd atîţia istorici au arătat în scrierile lori întreg înţelesul istoriei? Dar poate, ceea ce în aceste rînduri face ca noi să spunem mai mult decît aceia, aceasta să o punem în prefaţa operei noastre; iar aceasta este că, de vreme ce în faţa noastră stau lucruri noi pe care încă nimeni nu le-a aşternut pe hîrtie [2], se întîmplă şi folosul să fie nou prin faptul că la cunoştinţa oamenilor au ajuns evenimente pe care ştirile ce circulă deobşte nu le prezintă în chip adevărat. Cei ce-au scris istoria evenimentelor din timpurile noastre, unii au început-o într-un fel, alţii într-alt fel; căci unii dintre ei au început de la facerea lumii, iar alţii de la domnia memorabilă a perşilor sau a elenilor sau a romanilor sau a vreunui alt popor, fiecare făcînd legătura scrierii cu scopul pe care-l urmărea. Tot aşa vom săvîrşi şi noi scrierea noastră. Toate întîmplările de la facerea lumii au fost istorisite deseori de mulţi şi nu e nevoie să le spun eu. Şi cei mai mulţi nu sînt de aceeaşi părere în istoriile ce le scriu, despre împăraţi, despre schimbări din ţări, răscoale din oraşe şi izbucniri de războaie, despre robiri, biruinţe şi înfrîngeri şi cîte de acestea li se întîmplă şi celor de azi. Căci doar acestea fiind foarte complicate şi neştiindu-le poate nici chiar aceia care iau parte la ele, istoricii cu greu numai vor izbuti să atingă totdeauna adevărul; mai ales pe urma faptului că istoricul, cîte se ştiu din faima generală, trebuie să le accepte, dacă n-ar voi să vateme adevărul, ca şi aceia care strică monedele cu materialul din bani mărunţi sau voiesc să le falsifice. Aşadar, datoria istoricului este să compună, nici de dragul

---

[1] Întreg pasajul întîi este luat din prefaţa lui Gheorghe Acropolites la scrierea sa istorică. Iar titlul de sus e o contrafacere a lui Macarie Melissenos.

[2] Aceasta se potriveşte la Gheorghe Acropolites, care descrie o epocă nedescrisă încă de altcineva, dar timpul descris în cronica de faţă l-au descris şi alţii. Nepotrivirea nu se poate explica decît prin graba şi neatenţia lui Macarie Melissenos.

πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος ἢ καὶ πρὸς εὔνοιαν συγγράφειν χρεὼν ἐστι τὸν συγγράφοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῷ, ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν, παραδοθῆναι τὴν ἱστορίαν, μένειν δὲ ζῶσάν τε καὶ λαλοῦσαν φωνὴν καὶ ἔμψυχον καὶ διαπρύσιον κήρυκα δι' ἀπεράντων αἰώνων.

Οὕτως τοίνυν κἀγὼ Γεώργιος Φραντζῆς ὁ χρηματίσας πρωτοβεστιαρίτης καὶ Γρηγόριος τάχα μοναχός, ὁ καὶ μέγας λογοθέτης γεγονώς, πρὶν τοῦ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαβεῖν, ταῦτα ἔγραψα περὶ τῶν καθ' ἑαυτῶν καὶ τινων μερικῶν ἀναγκαίων γεγονότων ἐν τῷ τῆς ζωῆς μου χρόνῳ πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἄλλων τινῶν, ἃ εἶδον ἐγγράφως καὶ ἤκουσα.

Καὶ πρῶτον μὲν διηγησομεθα περὶ τῶν αἰτιῶν καὶ ἀφορμῶν τῆς τῶν Παλαιολόγων βασιλείας καὶ τίς ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἐκείνων γένους καὶ τίς αὐτῶν ὁ βίος κατ' ἐπιτομὴν ἄχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τουρκῶν καὶ πόσοι υἱοὶ καὶ θυγατέρες καὶ δεσπόται ἐγεννῶντο αὐτοῖς· καὶ πόθεν κατάγονται οἱ τῷ γένει ἐκ Τολέδου τῆς τῶν ἑσπερίων Ἰβηρίας εὐγενεῖς ἄρχοντες· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν Ὀθουμάνων γενεαλογίας πόθεν ἤρξαντο κατάγεσθαι καὶ πῶς ἐμεγαλύνθησαν καὶ ηὐξύνθη αὐτῶν ἡ ἀρχή. Ταῦτα οὖν διηγήσομαι ἄχρι τοῦ ἀμηρᾶ Μεχεμέτη τοῦ τὴν Πόλιν ἁλώσαντος· καὶ πόθεν καὶ πῶς ὁ αὐτῶν ψευδοπροφήτης Μωάμεθ κατάγεται καὶ τί ἐληρήσατο φληναφῶν καὶ ἐδίδαξεν αὐτούς, καθ' ὧν τῶν αὐτοῦ ῥημάτων καὶ ληρημάτων ἀντιῤῥησόμεθα εὐλόγως· καὶ περὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν ἐλεύσεως τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἕνεκεν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου καὶ πῶς ἡ Ἑνετῶν γερουσία ἐδέχθη αὐτόν, ὁμοίως καὶ ὁ Φεῤῥαρίας μαρκίων, ἀπελθόντος τοῦ βασιλέως εἰς Φεῤῥαρίαν. Εἶτα διηγησόμεθα καὶ περὶ ὧν εὐεργεσιῶν καὶ προνομίων, ἃ τὸ περιώνυμον τῆς Μονεμβασίας ἄστυ εὐηργετήθη παρὰ τῶν βασιλέων, καὶ περὶ τῶν γεγονότων πολέμων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀνὰ τῶν δεσποτῶν καὶ ἀδελφῶν, λέγω κὺρ Δημητρίου καὶ κὺρ Θωμᾶ· καὶ περὶ τῆς τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ μετὰ ἑτέρων ἀρχόντων ἐλεύσεως ἐν Κερκύραις, εἶτα ἐν Ῥώμῃ καὶ πῶς ἐδέχθη αὐτοὺς ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ αὐτῷ εὐηργέτησε σιτηρεσίων καὶ μετὰ τὴν τούτου τελευτὴν τῆς τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐλεύσεως ἐν Ῥώμῃ καὶ ἑτέρων τινῶν ἀναγκαίων, μνήμης ἀξίων. Διηγήσομαι ἔτι δὲ καὶ περὶ τινων ἱστοριῶν, μέρος περὶ τῆς Κρήτης πῶς ὑπὸ τῶν τῆς Ἱσπανίας Ἀγαρηνῶν ἐκυριεύθη καὶ αὖθις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλέων καὶ τίς ἡ αἰτία ὅτι ὑπὸ τῆς ὧν Ἑνετῶν γερουσίας κυριεύεται, καὶ ἄλλα πολλά, ἃ ἐν τῷ πίνακι τῶν κεφαλαίων συντόμως εὑρεθήσονται τοῖς ἀναγινώσκουσιν.

1—2 χρεὼν ἐστι τὸν συγγράφοντα Acrop.: χρέον ἐστὶ τῷ συγγράφοντι AB || 2—3 οἶδε γεννᾶν, παραδοθῆναι Acrop.: *om.* AB || 3 μένειν δὲ b p: μὲν AB || 5 τοίνυν b p: τὴν νῦν AB || 7 πρὶν AB: πρὸ p || 12 διηγησόμεθα A : διηγησώμεθα B || 13 ἐκ B : *om.* A || 14—15 Τουρκῶν AB|| 15 ἐγεννῶντο AB: ἐγένοντο b p|| 16 Τολέδου τῆς τῶν ἑσπερίων A: Τολέδου τῆς B || 18 Μεχεμέτη B : Μεέμετη A || 20 ἐληρήσατο p: ἐληρίσατο AB || 21 ἀντιῤῥησόμεθα AB: ἀντειῤῥησόμεθα ? Char. || 23 ἀπελθόντος B: παραγενομένου A || 24 διηγησώμεθα B : διηγηθησόμεθα A || 28 ἄκρος p: ἄκρον AB || 28 et 33 τῆς ***add.*** p: *om.* AB.

cuiva, nici mînat de invidie, dar nici din ură și cu părtinire, ci numai de dragul istoriei, ca să nu fie scufundată în noianul uitării, pe care timpul este în stare s-o producă, dimpotrivă să rămînă grai viu și vorbitor și crainic însuflețit care să străbată prin veacuri nesfîrșite.

Astfel, așadar, și eu, Gheorghe Phrantzes, care am fost protovestiarit și, chipurile, monah Grigore, eu *care am ajuns și mare logofăt*, le-am scris acestea *înainte de a fi îmbrăcat shima monahală*, despre viața mea și despre unele evenimente importante întîmplate în timpul vieții mele, *înainte de robire și după robire și despre altele cîteva pe care le-am citit și le-am auzit.*

Și mai întîi voi istorisi despre cauzele și începuturile domniei Paleologilor și cine din ei a fost întîiul împărat din neamul acelora și care a fost viața lor, voi istorisi pe scurt pînă la cucerirea Constantinopolului de turci și cîți feciori și fete și despoți li s-au născut; și de unde se trag înalții dregători de neam mare de la Toledo din Iviria de apus; dar încă și despre genealogia osmanilor, de unde au început să se tragă și cum au ajuns la mare putere și cum domnia lor s-a mărit. Așadar, acestea le voi istorisi pînă la sultanul Mehemet, care a cucerit Constantinopolul; și de unde și cum și-a luat începutul profetul lor mincinos Mohamed și ce nerozii a spus, flecărind, și i-a învățat pe dînșii; împotriva acestor vorbe și nerozii ale lui vom întîmpina cu bun temei; și vom povesti despre plecarea în Italia a împăratului chir Ioan Paleologul pentru sinodul din Florența și cum l-a primit senatul veneților, precum și marchizul din Ferrara, cînd împăratul a plecat la Ferrara, apoi și despre binefacerile și privilegiile de care a avut parte vestita cetate a Monemvasiei și despre războaiele ce s-au purtat în Pelopones între frații despoți, anume chir Dimitrie și chir Toma; și despre plecarea la Cercira a despotului chir Toma dimpreună cu alți mari dregători și apoi la Roma și cum i-a primit preaînaltul arhiereu al Romei celei vechi și lui i-a făcut parte de tain; și despre venirea la Roma după moartea acestuia a fiilor lui și despre alte cîteva întîmplări vrednice de a fi amintite. Dar voi mai povesti încă o parte din istoria Cretei, cum a fost supusă sub stăpînirea agarenilor din Spania și apoi iarăși sub a împăraților bizantini și care este cauza că e sub stăpînirea senatului venețian, și multe altele, pe care cititorii le vor afla pe scurt în titlul capitolelor.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ 6 b

I. Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς τῶν Παλαιολόγων βασιλείας

Ὁ τῆς ἀρχῆς ἐπιβήτωρ Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Κομνηνός ὁ τυφλώσας τὸν ἀδελ-
φὸν Ἰσαάκιον Αγγελον καὶ τὴν βασιλείαν λαβὼν καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κακὰ τῷ
Ῥωμαΐδι ἀρχῇ ἔγινε παρὰ τῶν Ἰταλῶν δι' αὐτοῦ, ἄῤῥεν μὲν οὐκ ἦν αὐτῷ, θυγατέρας
δὲ εἶχε δύο. Καὶ τὴν μὲν πρωτογενῆ, Εἰρήνην τοὔνομα, ἐρυθροῖς πεδίλοις ὑποδεδέσθαι
ἔταξεν, ἵνα αὐτή τε καὶ ὁ ταύτῃ μνηστευθησόμενος διάδοχοι καὶ κληρονόμοι τῆς βα-
σιλείας ὦσι μετὰ τὸ τεθνάναι αὐτόν. Ὅθεν καὶ εἰς λέχος δέδωκεν αὐτὴν Ἀλεξίῳ τῷ
Παλαιολόγῳ καὶ εὐθὺς αὐτὸν δεσπότην τετίμηκε· καὶ εἰ μὴ ἐκ τοῦ βίου τούτου ἐγέ-
νετο, αὐτὸς ἐβασίλευσεν ἂν μετὰ τὸν πενθερὸν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ θανὼν ὁ Παλαιολό-
γος Ἀλέξιος, θυγατέρα μόνην κατέλιπεν, ἐλθὸν δὲ εἰς νόμον ἡλικίας τὸ κοράσιον,
Εἰρήνη ἡ μήτηρ αὐτῆς συνέζευξεν αὐτὴν Ἀνδρονίκῳ τῷ Παλαιολόγῳ ὃν καὶ ὁ βασι-
λεὺς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις, ὁ τὴν ἑτέραν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου εἰς γυναῖ-
κα λαβών, μέγαν δομέστικον ἐποίησε καὶ τετίμηκεν ὕστε|ρον· ἐξ οὗ ἐγεννήθησαν υἱοὶ 7 b
τρεῖς· Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης, διπλοπαλαο-
λόγοι ὄντες πατρόθεν καὶ μητρόθεν·' εἶχε μὲν ἐνταῦθα ἀφορμήν, ὡς εἴρηται, εἰς τὴν
αὐτὴν ὑπόθεσιν· Ἀδρυνθεὶς δὲ ὁ Μιχαήλ, πρῶτος υἱός ὢν τῷ Ἀνδρονίκῳ κατὰ γέννη-
σιν, μεταξὺ τῶν ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἐπέκεινα εἰς ἦν, πολλὴν ἔχων τοῦ προσώπου τὴν
ἱλαρότητα, τῇ ὁμιλίᾳ χρηστός, ἀστεῖος τὸ ἦθος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν χεῖρα ἔχων
φιλότιμον. Καὶ διὰ ταύτας γοῦν τὰς ἀρετὰς καὶ χάριτας πολλοὶ αὐτὸν ἠγάπουν καὶ
ἤθελον· καὶ ἐν εὐκολίᾳ πάντας εἵλκιζε· στρατηγούς, ταξιάρχας, δημότας καὶ τῆς συγ-
κλήτου πολλούς. Διὰ τοῦτο γοῦν διαβολαί τινες ἀνεφύησαν κατ' αὐτοῦ, ὅτι βασιλείας
ὀρέγεται· ἦν γὰρ τότε ὁ βασιλέων Ρωμαίων Ἰωάννης ὁ Βατάτζης· καὶ ταῦτα ψιθυρί-
σαντες ἦσάν τινες τῶν φίλων αὐτοῦ λέγω τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅθεν προστάγματι βασιλι-
κῷ ἄγουσιν αὐτὸν εἰς ἐξέτασιν. Ἦσαν δὲ οἱ ἐξετάζοντες ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀρσένιος,
ὅς καὶ πολλὰ δυνάμενος τότε παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ ἕτεροι τῶν ἐλλογίμων. Παραστὰς
δὲ Μιχαὴλ ὁ Κομνηνὸς καὶ πολλὰ ἐρωτηθεὶς καὶ εἰπόντες αὐτῷ, εἶτα λέγει αὐτῷ ὁ
ἀρχιεπίσκοπος· „Μὴ γὰρ τοῖς ἁμαρ|τάνουσιν ἀπολείπεται συγγνώμη τὸ σιγᾶν καὶ μη- 8 b
δὲν ὑπὲρ τῶν γεγενημένων φθέγγεσθαι· εὐγενὴς ὢν καὶ ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος, τι-
μιώτατε ἄνερ, ἐρωτῶ σε καὶ δῆλόν μοι ποίησον τὴν ἀλήθειαν· Τίνες ὑπάρχουσιν οἱ
συνωμόται καὶ συνίστορες καὶ συνήγοροι τῆς βουλῆς ταύτης καὶ οἱ συμβουλεύοντες
ἐν τούτῳ; Φράσον μοι τὸ ἀληθὲς καὶ ὀμνύω σοι ἐν τῷ σωτῆρι μου Χριστῷ, ὅτι αὐτοὶ
μὲν κολασθῶσι ταῖς τοῦ νόμου ποιναῖς, σὺ δὲ ἐλεύθερος ἔσῃ ἀπὸ παντὸς πειρατηρίου.“
Ἀπελογήσατο οὗτος· „Ἐγὼ εἰπόν σοι καὶ λέγω ,ὅτι οὔτε ἐνεθυμήθην περὶ τούτου πώ-
ποτε, οὔτε ἐν τῇ διανοίᾳ μου ὁ αὐτὸς σκοπὸς ἦλθεν, οὔτε τις μικρὸς ἢ μέγας περὶ
τοιαύτης ὑποθέσεως ἀνέφερέ μοι· Εἰς τὸν αἰῶνα μὴ γένοιτο· Μάρτυρα χρῶμαι τὸν

10 ἐβασιλευσεν p: ἐβασίλευεν AB || 16 ἐνταῦθα ἀφορμὴν AB : ἐντεῦθεν ἀφορμάς p|| 17 αὐτὴν AB : τοιαύτην p | Ἀδρυνθεὶς AB : Ἀνδρυθεὶς p || 19 πρὸς τοῖς ἄλλοις p: πρὸς τῆς ἄλλης AB || 23 Ἰωάννης ὁ Βατάτσης p: Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος *punctisque sub lineam positis del. et in mg.* Ἰωάννης ὁ Βατάτζης B: *lac.* A || 25 Ἀρσένιος b: *lac.* AB p || 28 ἀρχιεπίσκοπος b: ἐπίσκοπος AB p | μὴ b: μία; AB p|| 31 συνωμόται p: ἰσονομῖται AB || 32 ὀμνύω p: ὀμνέω AB || 33 δὲ p: γὰρ A : μὲν B || 34 ἐνεθυμήθην A : ἐνθυμήθην B || 36 μοι b : *om* AB p.

CARTEA ÎNTÎI

I. Începuturile domniei Paleologilor

Uzurpatorul domniei Alexie Anghel Comnen, care l-a orbit pe fratele Isaac Anghel şi s-a urcat pe tron şi pe urma căruia împărăţia bizantină a suferit din partea italienilor atîtea nenorociri mari, n-a avut nici un băiat, fete însă două. Şi a rînduit ca prima născută, cu numele Irina, să fie încălţată cu pantofii roşii [1], pentru ca dînsa cu viitorul ei bărbat să fie după moartea lui urmaşi şi moştenitori ai împărăţiei. De aceea a şi dat-o după Alexie Paleologul şi pe acesta l-a distins de îndată cu rangul de despot; şi dacă nu s-ar fi săvîrşit din viaţă, el ar fi domnit după socrul său. Iar pentru că la moartea sa Alexie Paleologul n-a lăsat decît o singură fiică, mamă-sa Irina, cînd copila a ajuns la vîrsta legiuită, a căsătorit-o cu Andronic Paleologul, pe care şi împăratul Teodor Lascaris, care a luat de soţie pe cealaltă fiică a împăratului Alexie, l-a făcut mai pe urmă mare domestic [2] şi l-a cinstit cu această demnitate; acesta a avut trei feciori: Mihail Comnenul, Constantin Paleologul şi Ioan, fiind dublu Paleologi, după mamă şi după tată; de aici şi-a luat îndemnul, precum s-a spus, spre acea intenţie [3]. Iar cînd a ajuns în vîrsta bărbăţiei, Mihail, care era primul născut al lui Andronic, era mai presus de alţii care ocupau dregătorii, fiind cu faţa mult senină, plăcut la vorbă, tglumeţ din fire, pe lîngă altele avînd şi mîna darnică. Şi din cauza acestor însuşiri alese şi plăcute, mulţi îl iubeau şi-l doreau; şi cu uşurinţă îi atrăgea pe toţi: generali, comandanţi, conducători din popor şi pe mulţi din senat. De aceea s-au ridicat unele cleveiri împotriva lui, că ar năzui la împărăţie; împărat bizantin era atunci Ioan Vataţes [4]; şi erau unii din prietenii lui, adică ai Comnenului, care le şopteau acestea. De aceea din poruncă împărătească îl duc la cercetare. Iar cei ce făceau cercetarea erau arhiepiscopul Arsenie [5], care avea atunci mare putere pe lîngă împărat şi alţii dintre bărbaţii cu vază. Mihail Comnenul, stînd în faţa lor, l-au întrebat şi i-au grăit mult; şi apoi arhiepiscopul grăieşte către dînsul: „Nu le este doar îngăduit celor ce greşesc să tacă şi să nu spună nimic despre cele întîmplate; nobil fiind şi coborîtor din neam mare, te întreb, omule, descopere-mi fără teamă întreg adevărul! Cine sînt conjuraţii, complicii şi ajutătorii la acest plan şi aceia care îndemnau la aceasta? Spune-mi adevărul şi-ţi jur pe mîntuitorul meu Hristos că dînşii îşi vor primi pedepsele cerute de lege, tu însă vei fi izbăvit de orice tortură". Acesta s-a apărat zicînd: „Eu ţi-am spus şi-ţi spun că nu m-am gîndit la aceasta niciodată, că această intenţie nici nu mi-a trecut prin minte, că nimeni, nici mic nici mare nu mi-a vorbit despre un plan ca acesta! Şi în veci să nu se întîmple! Martor îmi

[1] A purta încălţăminte roşie era în Imperiul bizantin o prerogativă a împăratului şi a prezumtivilor lui urmaşi.

[2] General comandant al armatelor.

[3] Adică să pună mîna pe domnie.

[4] Ioan al IV-lea Vataţes, Βατάτζης, domnind la Niceeea (1222—1254).

[5] Fost patriarh apoi în două rînduri : 1255—1260 şi 1261—1267.

Θεὸν καὶ πάντας τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἀοράτως παρισταμένους μοι. Εἰ δὲ καὶ οἱ συκοφαντήσαντές με τοῖς ὠσὶ τοῦ βασιλέως ἐβάρυναν ψεύδει κατ' ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ οὐ πιστεύετέ μοι ἄν, οὐκ ἔχω τί λέγειν ἢ τίς ἔσεταί μοι μάρτυς τῆς ἀληθείας μου· Εἰ μή, ὦ δέσποτα, δέομαί σου, ποίησόν μοι χάριν· βάλον σίδηρον ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου καὶ ἔασον αὐτὸν ὑπὲρ μέτρον ἐκκαῆναι καὶ φέρετέ μοι αὐτὸν καὶ πιάσω ταῖς χερσί μου καὶ ἄνθρακας πυρὸς | ἐπὶ τὸ στῆθός μου φλέξομαι. Καὶ ἐλπίζω εἰς τὸν *9 b* Θεὸν τὸν λυτρώσαντα τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ τῆς καμίνου τῆς φλογός, καὶ ὁ ἀλάθητος καὶ ἀκοίμητος ἐκεῖνος ὀφθαλμὸς ὁ ἐρευνῶν καρδίας καὶ νεφρούς, εἰδὼς ὅτι οὔτε ἐνεθυμήθην, οὔτε ἐλογισάμην, περὶ ὧν με ἐπερωτᾷς, εἰ τύχῃ, φυλάξει με ἀβλαβῆ ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ καιομένου." Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος· „Τοῖς Ῥωμαίοις καὶ τοῖς σοφοῖς Ἕλλησιν οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ ἔθος, ἵνα βασανίζωσι τοὺς ἐξεταζομένους καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖς ὡς αὐτός, ἀλλὰ βαρβαρικόν ἐστι τὸ πρᾶγμα καὶ ἄτοπον καὶ ἐθνικὸς ὁ νόμος." Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Κομνηνός· „Ἐπεί, δέσποτα ἅγιε, οὐκ ἔστιν ἔθος οὔτε νόμος Ῥωμαίοις, ἃ εἰπόν σοι, καθὼς λέγεις, ἀλλὰ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ἐθνῶν, κἀγὼ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ ταπεινὸς Ῥωμαῖος εἰμι, καὶ ἀνακρίνατέ με καὶ ἐξετάσατέ με, εἰ τῇ ὑμετέρᾳ βουλῇ ἀρεστόν ἐστι, κατὰ νόμους Ῥωμαϊκοὺς καὶ ἔθη. Καὶ εἰ μὲν νομίμως αἴτιος εὑρεθῶ καταδίκης, ἵλεως μὴ ἔστω μοι· εἰ δὲ καὶ ἀναίτιος, κατὰ νόμους πάλιν μή μοι τὸ κριτήριον. Οὐχ ὅρα τοὺς λόγους τῶν συκοφαντούντων με ἀδίκως καὶ παραλόγως ἕνεκεν φθόνου καὶ ἔριδος."

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀναφορὰν τοὺς λόγους πάντας τῷ | βασιλεῖ *10 b* πεποίηκε. Καὶ πάλιν ἀντέλεγον, οἱ ἐλέγχειν ἑτέρωθεν προὔτεινον, ἀλλ' οὐκ ἐφάνησαν ἐν ἀληθείᾳ, ἐδόκει, καὶ ὡς ψευδεῖς αἱ διαβολαὶ ἔδειξαν, εἰ καὶ σχεδιάσαντος τοῦ καιροῦ. Καὶ οὕτως ἦν, ὅμως ὁ βασιλευς προστάξας, ἵνα ἐνόρκως βεβαιώσῃ, ὅτι αἱ διαβολαὶ ψευδεῖς εἶναι καὶ οὔποτε ἐβουλήθη ποιῆσαι, ἃ ἐσυκοφαντήθη· ὃ καὶ ἐγένετο. Καὶ κελεύσας ὁ βασιλεὺς ἐλεύθερον εἶναι τοῦτον τοῦ λοιποῦ τῆς καταδίκης καὶ ὑποψίας ἁπάσης καὶ τῆς προτέρας ἀπολαμβάνειν τιμῆς· καὶ τὴν ἡγεμονίαν Νικάεων ἐπέτρεψεν αὐτὸν ἔχειν.

Διαβάντι δὲ τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ ἔῳ καὶ πρὸς Νίκαιαν διατρίβοντι νόσος ἐνσκήπτει δεινὴ καί, ὡς νεκρὸς ἐπὶ τρεῖς διατελέσας ἡμέρας, εἶτα, <ὅτι> ἀνέφερεν, ἔδοξεν, αὖθις καὶ περὶ τὸ Νύμφαιον ἀσθενὴς ἐλθὼν ἐποίει τὰς διατριβάς. Καὶ πάσης ἰατρικῆς ἐπιστήμης γενομένης πρὸς θεραπείαν, ἐξ ἀνθρώπων ἐπεποιήκει γενέσθαι, αὐτοκρατορήσας ἔτη τριάκοντα καὶ τρία· καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ νέος τὴν βασιλείαν διεδέξατο, ὃς κατὰ κλῆρον πατρικὸν διάδοχος ἔμελλεν εἶναι.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ῥηθέντος Ἰωάννου βασιλέως, ὁ Μιχαὴλ ὁ Κομνηνός, ποιήσας τινὰ καιρὸν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, εἶτα φυγὼν ἀναχωρήσας διέβη ἐν τῷ Ἰκονίῳ πρὸς τὸν σουλτάνον. Ἡ δὲ αἰτία τῆς φυγῆς αὐτοῦ ἦν, ὅτι ἑώρα οὐκ ὀλίγους καθ' ἑκάστην ἡμέραν πάλιν ἐκ δευτέρου πολλὰς μηχανὰς πολυτρόπως συρράπτειν περὶ αὐτοῦ πρὸς

---

6 φλέξομαι Char.: θελξωμαι AB: θελξομαι p || 7 τῆς καμίνου τῆς φλογός AB : τῆς φλογὸς τῆς καμίνου p || 8 ὅτι p: *om* AB || 8—9 ἐνεθυμήθην p: ἐνενθυμηθην AB || 10 ἀρχιεπίσποκος] ἐπίσκοπος AB p|| 14 λέγεις A : εἴρηκας Bp | ἐθνῶν ABp: ἐθνικῶν Charit. || 15 ἀνακρίνατε p: ἀνακρίνετε AB || 18 οὐχ p: χ' AB || 20 ἀρχιεπίσκοπος] ἐπίσκοπος Bp: *om.* A | ὁ p : *om.* AB || 21 προὔτεινον p: προυτείνων B: προτείνων A || 22 ἔδειξαν AB: ἔδοξαν p || 26 ἐπίτρεψεν AB || 29 *post* εἶτα *add.* μὲν p: *om* AB | ὅτι *add.* p: *om.* AB || 30 τὸ Νύμφαιον p: τὸν Νήφεον AB || 33 εἶναι p: *om.* AB || 35 *post* ποιήσας *add.* δὲ A: *del.* B||36 *post* αὐτοῦ *add.* καὶ συκοφαντίας p: *om.* AB

e Dumnezeu şi martori îmi sînt toţi îngerii, care în chip nevăzut mă ocrotesc. Iar dacă denunţătorii mei au împuiat urechile împăratului cu minciuni contra mea, slujitorul lui, şi dacă nu mă credeţi, nu mai am ce spune, sau cine îmi va fi martor pentru adevărul meu?! Dar, stăpîne, te rog numai fă-mi o favoare: pune un fier în flacăra cuptorului şi lasă-l să se înroşească peste măsură şi aduceţi-mi-l şi-l voi apuca cu mîinile mele şi iar îmi voi aprinde pe piept; şi am nădejde în Dumnezeu care a izbăvit pe cei trei tineri din văpaia cuptorului şi în ochiul cel neadormit căruia nimic nu-i rămîne ascuns şi pătrunde adîncurile inimii, ştiind că nici nu m-am gîndit şi nici prin minte nu mi-a trecut despre ce mă întrebi, mă va păzi, dacă s-ar întîmpla, neatins de para focului". Iar arhiepiscopul îi spune: „Nu este lege nici obicei la bizantini şi la înţelepţii elini să tortureze pe acei care sînt cercetaţi şi mai ales pe cei nobili ca tine, ci lucrul este barbar şi nelalocul lui, iar legea e păgînă". Atunci Comnenul îi spune: „Deoarece, sfinţite stăpîne, nu este la bizantini nici obicei nici lege despre ce ţi-am grăit, precum zici, ci treabă de barbari şi păgîni, şi eu, slavă lui Hristos, sînt un umil bizantin, judecaţi-mă şi cercetaţi-mă, de binevoiţi să fiţi de această părere, după legile şi obiceiurile bizantine. Şi dacă după lege voi fi descoperit vrednic de osîndă, de îndurare să nu am parte; iar dacă-s nevinovat, tot după lege să fiu supus la judecată. Nu te uita la vorbele celor care, certăreţi fiind, mă denunţă din invidie pe nedrept şi fără cuvînt".

Auzind arhiepiscopul acestea, a raportat împăratului toate cuvintele. Iar aceia care cereau să aducă şi alte dovezi vorbeau iarăşi împotrivă, dar se părea că adevărul nu este cu ei şi bîrfelile au arătat că vorbele lor nu-s adevărate, deşi timpul le-a dat întruchipare. Şi era aşa, totuşi împăratul a poruncit ca să se întărească cu jurămînt că sînt neadevărate calomniile şi că niciodată n-a voit să facă despre ce a fost denunţat; ceea ce s-a şi întîmplat. Şi împăratul a dispus ca acesta în viitor să fie izbăvit de orice condamnare şi de toată bănuiala şi să-şi primească rangul de mai înainte; şi l-a lăsat să fie guvernator la Niceea.

Iar împăratul, trecînd în Răsărit, dă peste el, în drum spre Niceea, o boală grea şi trei zile a stat ca mort; apoi parcă iarăşi şi-a revenit şi, bolnav, plecînd la Nimfeon zăbovea pe acolo. Şi căutînd vindecare în toată ştiinţa medicală, n-a izbutit şi s-a săvîrşit din viaţă după o domnie de treizeci şi trei de ani; şi feciorul său Teodor Lascaris cel Tînăr, care avea să-i fie urmaş în moştenirea părintească, s-a urcat pe tron.

După moartea zisului împărat Ioan, Mihail Comnenul a stat cîtva timp în Bitinia, apoi, fugind, a plecat şi a trecut la sultanul din Iconion. Cauza fugii lui însă era aceea că vedea zilnic cum nu puţini urzesc a doua oară în felurite chipuri intrigi multe contra lui, din invidie, pe lîngă tînărul împărat, umplîndu-i pe ascuns urechile

τὸν νέον βασιλέα ἕνεκεν φθόνου καὶ ψιθυρισμοὺς πολλοὺς καὶ λόγους φθόνου μεστοὺς λάθρα τὴν ἀκοὴν αὐτοῦ περικλύζοντας, καὶ πάντοτε κολάσεις μελετουμένας ἐμάνθανεν, ἐφ' ἡσυχίας μένειν ὅλως οὐκ ἐδύνατο· ἀλλὰ μεστὸς λογισμῶν ὑπάρχων, φοβούμενος γὰρ καὶ ἐδεδίει τὸ ὀξύῤῥοπον καὶ ἀπότομον καὶ ἀπηνὲς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ οὐδὲν ἥμερον οὐδὲ συμπαθὲς ἐνενοίει γενησόμενον. Ἐπεὶ καὶ | μεγάλας συκοφαντίας 11 b καὶ μηχανὰς εἰς τέλος κορυφωθείσας μακρὸν οἱ ἀντικείμενοι, ἤτοι οἱ ἀντίδικοι αὐτοῦ, ἐποίησαν καὶ τὰς τοῦ νέου ἄνακτος ἐνέπλησαν ἀκοάς, διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ παθεῖν τῇ σωτηρίᾳ ἐχρήσατο. Ἀπελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰκονίῳ εὗρε τὸν σουλτάνον σπουδῇ τὰς ἑαυτοῦ ἀθροίζοντα δυνάμεις, ἵνα ἐξέλθῃ κατὰ τῶν μαχομένων αὐτῷ Σκυθῶν. Ἐδέξατο οὖν αὐτὸν ὁ σουλτάνος μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ καταλέξας στρατὸν ἐκ τῶν Χριστιανῶν, ἦσαν γὰρ ὑπ' αὐτῷ πάλαι δεδουλωμένοι τινὲς Ῥωμαῖοι, καὶ ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Παλαιολόγον ἔταξεν αὐτούς, καὶ ῥωμαϊκὴν καὶ ξένην στολὴν κελεύσας ἵνα φορέσωσιν, ὅπως καταπλήξῃ τοὺς ἐναντίους, ὡς καὶ ἐγένετο. Ἰδόντες γὰρ οἱ Σκύθες ἐξαίφνης στρατὸν ἐπαγόμενον, ὃν οὐκ ἤλπιζον, φεύγοντες ᾤχοντο. Καὶ οὕτως τὰ ἐν τῷ Ἰκονίῳ γεγόνασιν.

Οἱ δὲ Νικαεῖς γράφουσι τῷ βασιλεῖ, ἔνθα ἦν, περὶ τῆς φυγῆς τοῦ Παλαιολόγου καὶ ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεύς, περίλυπος ἐγεγόνει καὶ εἰς ταραχὴν λογισμῶν οὐκ ὀλίγην ἐνέπεσε. Καὶ ὀλίγος παρελθὼν καιρός, γράφει πρὸς τὸν Πα|λαιολόγον, ἀνακαλούμενος 12 b αὐτὸν καὶ πολλὴν ὑπισχνούμενος τὴν στοργήν, καὶ ἔνορκον ἔχοντα ἀσφάλειαν ἣν διελάμβανον. Καὶ οὕτως πάλιν τὸν Κομνηνὸν ἡ Ῥωμαίων γῆ ἔλαβεν. Ὁμοίως πρῶτον καὶ αὐτὸς μετὰ ὅρκων φρικτῶν καὶ μᾶλλον εἰπεῖν φρικωδεστάτων δέδωκε τὴν ἀσφάλειαν πρὸς τὸν ἀνάκτορα, ὥστε ἐμμένειν ἀεὶ πιστὸς καὶ ὑποτεταγμένος καὶ μὴ ζητεῖν ἢ θέλειν βασιλεῦσαί ποτε, ἀλλὰ ἔχειν τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν στοργὴν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ τοὺς ἑτέρους διαδόχους τῆς βασιλείας. Καὶ ἐπὶ τοῦτο πάλιν ὁ βασιλεὺς μέγαν κοντόσταβλον ἐτίμησε, καθὼς αὐτὸς εἶχε καὶ πρότερον.

Ἐν τούτῳ γὰρ ἀσχολούμενος ὁ βασιλεύς, ἀσθενείᾳ περιπεσὼν βαρυτάτῃ, ἐξ ἀνθρώπων ἐγεγόνει. Καὶ πρὶν τῆς τελευτος αὐτοῦ, μοναχὸς γενόμενός, καταλιπὼν ἐπίτροπον τῶν βασιλικῶν πραγμάτων Ἀρσένιον τὸν πατριάρχην καὶ Γεώργιον τὸν Μουζάλωνα, πρωτοβεστίαριον ὄντα, μέχρις ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης φθάσῃ εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἡλικίαν, ἦν γὰρ τῇ ἡλικίᾳ ἕκτου ἔτους ὁ παῖς. Καὶ ἐν τούτοις ὁ πατριάρχης τὴν σύγκλητον πᾶσαν συνάξας καὶ δημηγορήσας, καὶ πάντες ὅρκους ἐποίησαν φρικτούς· ἵνα φυλάσσωσι τὴν πρέπουσαν εὔνοιαν καὶ πίστιν πρὸς τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸν Μουζάλωνα, ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὀλίγαι οὖν παρελθοῦσαι ἡμέραι, καί τινες | τῶν ἐν ἀξιώματι καὶ λαμπρότητι ταχέως ἐνεωτέρισαν, φθονήσαντες τὸν Μου- 13 b ζάλωνα. Ἔννατος ἡμέρα ἦν μετὰ τὴν θανὴν τοῦ βασιλέως καὶ ἅπασαι τῶν ἐνδόξων συνήχθησαν γυναῖκες ἐπὶ τὴν μονὴν τῶν Σωσάνδρων, ὁποῦ τέθαπται ὁ βασιλεύς, ἵνα

1 φθόνου p: *om.* AB || 2 μελετουμένας AB : μελετωμένας b Charit. || 4 ἐδεδίει p: δεδοίει AB || 6 οἱ ἀντίδικοι Charit.: ἀντίδικοι AB || 7 νέου A *mg.*: *om* B || 8 τῇ σωτηρίᾳ ἐχρήσατο AB : φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσατο p || 9 ἀθροίζοντα A: ἀθροίζων B | αὐτῷ A : αὐτὸν B || 15 γεγόνασι p: ἐγεγονασιν AB || 16 Οἱ δὲ A : Καὶ οὕτως οἱ B *punctisque del.* || 19 ὑπισχνούμενος p: ὑπισχούμενος AB || 20 ἣν AB: ὧν p | διελάμβανον A: διελαμβάνων B || 23 πρὸς AB : πρό; τε p b || 25 ἐτίμησε AB: ἐτίμησεν || 30—31 ἀνήκουσαν p: ἐνήκουσαν AB || 33 τοῦ B : *om.* A || 35 *post* καὶ *add.* γένους p: *om.* AB || 36 τῶν AB : αἱ τῶν p.

cu multe şoapte şi vorbe pline de invidie, şi, pentru că mereu auzea că se pun la cale ciuntiri, nu putea de loc să stea liniştit, ci, bătut de gînduri şi plin de frică, îi era teamă de firea irascibilă şi stăpînită de cruzime sălbatică a împăratului şi-şi dădea seama că nu va avea parte de nici o milă şi blîndeţe. Şi deoarece adversarii lui, adică pîrîşii lui de la proces, au făcut ca denunţuri mari şi intrigi să ajungă în sfîrşit la culme şi au umplut urechile tînărului domnitor, de aceea şi-a căutat salvarea, înainte ca s-o păţească. Iar dînsul, plecînd la Iconion, l-a găsit pe sultan adunîndu-şi în grabă armatele ca să pornească asupra sciţilor care se războiau cu el. Sultanul l-a primit cu bucurie mare şi, adunînd oaste din creştini, căci erau sub stăpînirea lui unii bizantini subjugaţi de demult, i-a rînduit sub comanda Paleologului şi a poruncit să poarte echipament bizantin şi străin ca să bage spaima în duşmani, după cum s-a şi întîmplat. Căci sciţii, văzînd venind dintr-o dată armată la care nu se aşteptau, au luat-o la fugă. Şi aşa s-au petrecut lucrurile la Iconion.

Dar niceenii scriu împăratului, unde se afla, despre fuga Paleologului; şi împăratul, cînd a auzit, s-a îndurerat mult şi zbucium mare de gînduri l-a cuprins. Şi după o trecere de puţin timp scrie Paleologului, chemîndu-l înapoi şi promiţîndu-i mare dragoste şi dînd în scrisoare încredinţări de asigurare întărite cu jurămînt. Şi ţara bizantinilor l-a primit înapoi pe Comnenul. Tot aşa şi dînsul întîi a dat către domnitor încredinţări cu jurăminte înfricoşătoare, sau mai bine spus foarte înspăimîntătoare, că rămîne pentru totdeauna cu credinţă şi supunere şi că nu caută şi nu voieşte să domnească niciodată, ci este devotat şi cu dragoste către împărat şi fiul acestuia Ioan şi ceilalţi urmaşi la domnie. Şi după aceasta, împăratul l-a distins iarăşi cu demnitatea de mareşal, pe care o avea şi mai înainte.

În timp ce împăratul era preocupat de aceasta, a căzut la boală foarte grea şi s-a săvîrşit din viaţă. Şi înainte ca să moară, s-a făcut călugăr şi a lăsat epitrop al treburilor împărăteşti pe patriarhul Arsenie şi pe protovestiarul Gheorghe Muzalon, pînă ce fiul său va ajunge la vîrsta cuvenită; căci era băiatul în vîrstă de şase ani. Şi între timp patriarhul, convocînd întreg senatul şi ţinînd o cuvîntare, cu toţii au jurat jurăminte înfricoşătoare să păstreze devotamentul cuvenit şi credinţă către fiul împăratului şi ascultare faţă de Muzalon ca epitrop al acestuia. După o trecere de puţine zile, au şi început repede unii dintre marii dregători cu multă vază şi trecere să umble după schimbări, pizmuindu-l pe Muzalon. Era ziua a noua de la moartea împăratului şi soţiile celor cu mare vază se strînseseră la mănăstirea Sosandra, unde era înmormîntat împă-

ποιήσωσι τὸ νενομισμένον πένθος καὶ τὰ μνημόσυνα, παρόντες δὲ οἱ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. Καὶ ἔτι τῆς ἱερᾶς τελουμένης λειτουργίας, τὰ ξίφη γυμνώσαντες ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ φυγὼν ὁ Μουζάλωνας καὶ ἐκεῖ αὐτὸν ἔσφαξαν ἀπηνῶς. Καὶ οὕτως αἱ γυναικες καὶ ὁ λοιπὸς λαὸς τὸ πένθος εἴασαν καὶ ἔφυγον· καὶ πολὺς θροῦς καὶ θόρυβος ἐγένετο. Φεῦ τῶν χθὲς καὶ πρότριτα τελεσθέντων φρικτῶν ὅρκων εἰς ἐκείνους καὶ παλαμναιοτάταις ἀραῖς· καὶ σήμερον ἀντ' οὐδενὸς ἐλογίσθησαν. Ὦ τῆς εὐσπλαγχνίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ τῆς μακροθυμίας σου!

Ὁ δὲ πατριάρχης μόνος ἐναπολειφθεὶς καὶ οὐ τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν περὶ τοιαύτης διοικήσεως εἰς λογισμοὺς καὶ φροντίδας μεγάλας ἐνέπεσε· φανταζόμενος τὸν κίνδυνον τοῦ παιδὸς καὶ τῶν ὅλων πραγμάτων, θλιβόμενος καὶ στενοχωρούμενος ὑπῆρχε καὶ κατὰ νοῦν ἐθορυβεῖτο, τίς ἂν εἴη ἐκ τῆς συγκλήτου ὁ δυ|νάμενος τοσούτους *14 b* καὶ τοιούτους κλύδωνας καὶ θαλάσσας κυβερνῆσαι καὶ τὰς νῆας καὶ τοὺς πλέοντας οὐ βλάψαι ἢ καταποντίσαι. Ἐφάνη αὐτῷ περὶ τοῦ εἰρημένου Κομνηνοῦ Μιχαήλ, ἵνα διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ τῷ πατριάρχῃ βοηθήσῃ. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τοῖς πᾶσιν ἐπίσημος καὶ περίβλεπτος, καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ τὰς τῶν ἁπάντων ἀκοὰς ἐνηχίζουσα, φιλούμενος ὑπὸ πολλῶν, ὡς εἴρηται· ὁμοίως καὶ ὁ πατριάρχης τῶν ἐκεῖνον ἀγαπώντων οὐ μακρὰν διέκειτο, ἀλλὰ κρεῖττον καὶ πλέον τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸς ἐφίλει τὸν τοιοῦτον. Καίτοι γε καὶ τὰς κλεῖς τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν αὐτῷ μόνῳ ἐνεμπίστευε· καὶ οἵῳ δὴ καιρῷ χρημάτων τὰ στρατιωτικὰ ἐδέοντο πράγματα καὶ ἡ τῶν κοινῶν χρεία, αὐτῷ ἀπήτουν· ὃ εἰς τὰ μελετούμενά ποτε καιρῷ περὶ αὐτοῦ ἀνυσιμώτατον, καὶ τοῖς θρυλλουμένοις ἐκ πολλοῦ πέρας ὀξύτατον. Λαβόμενος γὰρ ἀδείας εἰς τὸ τοσαῦτα μεταχειρίζεσθαι χρήματα, καὶ πάντας τοὺς ἐν γένει καὶ τῶν στρατιωτῶν οὐκ ὀλίγους ἐνέπλησεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσων τὴν γλῶσσαν ῥαδίαν εἶχον, δημαγωγεῖν τὸν ὄχλον ἐδύνατο. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ἱκανὸς ἐν γνώσει τε καὶ πράξει, καὶ ἐν τῷ λέγειν ἐπιτηδειότατος καὶ ἔμπειρος πραγμάτων παντοίων καὶ βασιλείας καὶ λαῶν διοικήσεως. Τί | χρὴ *15 b* λέγειν; οἱ πάντες αὐτὸν ἐψηφίσαντο, οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης αὐτὸν ἐβεβαίωσε καὶ σύμψηφον ἐποιεῖτο, ἕως οὗ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς φθάσῃ ἐν ἡλικίᾳ τῇ προσηκούσῃ· καὶ ἦν ἐπὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων πᾶσαν ἐξουσίαν διεζωσμένος ὁ Παλαιολόγος ὁ Μιχαήλ. Καὶ αὕτη ἡ αἰτία γίνεται πρώτη πρὸς τὸν Μιχαὴλ τῆς εἰς βασιλείαν ἀναγωγῆς καὶ καταστάσεως. Μετὰ δὲ τινας ἡμέρας, πάλιν ἑτέρας μηχανὰς ῥάπτουσιν οἱ σπουδάζοντες ἀναβιβάσαι αὐτὸν εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπήν. Βουλὴν καινὴν ἀνάμεσον αὐτῶν ποιήσαντες ἔλεγον ἔν τε πλατείαις καὶ ῥύμαις. „Οὐκ ἔστι πρέπον οὐδὲ δίκαιον τὸν τὰ κοινὰ διοικοῦντα πράγματα καὶ πρέσβεις πολλῶν ἐθνῶν ἀναδεχόμενον μὴ ἔχειν καί τι ἀξίωμα μέγα ἐγγὺς τῆς βασιλείας, ἵνα πρῶτον ἔσηται φήμη καὶ μεγαλοπρέπεια τῷ γένει τῶν Ῥωμαίων καὶ βεβαίωσις τῶν γινομένων καταστάσεων τοῖς ἔθνεσι." Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὑποκεκρυμένην ἔννοιαν καὶ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα δέχεται γνώμῃ

6 παλαμναιοτάταις ἀραῖς AB: παλαμναιοτάτων ἀρῶν p || 8 τοσοῦτον p: τοσοῦτος AB || 9 λογισμοὺς p: λογισμὸν AB | φροντίδας p: φροντίδες AB | ἐνέπεσε AB: ἐνέπεσεν p || 12 *post* θαλάσσας *add.* ἵνα p: *om.* AB | κυβερνῆσαι b: κυβερνησῃ ABp | τοὺς A: *om.* B || 13 βλάψαι b: βλάψῃ ABp | καταποντίσαι b: καταποντίσῃ ABp || 14 πατριαρχῃ AB: παιδὶ p || 16 μακρὰν A: μακρὰ B || 19 ἀπήτουν AB: ἀπαιτοῦσαν p || 20 μελετούμενα A: μελετῶμεν B || 22 καὶ AB: *om.* p || 23 ὅσων AB: ὅσοι b Charit. | *post* εἶχον *add.* καὶ: *om.* AB | ἐδύνατο AB: ἐδυναντο p. || 27 *post* σύμψηφον *add.* ἑαυτὸν p: *om.* AB || 29 *post* γίνεται *ponit* πρώτη AB: *om.* p || 30 *post* καταστάσεως. *add* πρώτη p: *om.* AB || 31 τὴν p: *om.* AB || 32 ῥίμαις B: ῥύμναις A || 33 πολλῶν ἐθνῶν AB: ἐθνῶν πολλῶν p.

ratul, ca să facă obişnuita jelire şi pomenire, de faţă fiind marii dregători şi popor. Şi în timp ce se săvîrşea încă sfînta liturghie, trăgînd săbiile, Muzalon a fugit lîngă dumnezeiescul şi sfîntul pristol; şi acolo l-au ucis cu sălbăticie. Şi atunci femeile şi celălalt popor au lăsat jelirea şi au fugit; şi s-a făcut mare învălmăşeală şi tărăboi. Vai de înfricoşătoarele jurăminte ce s-au făcut mai ieri-alaltăieri şi cu ucigătoare blesteme asupra lor! Şi astăzi întru nimic au fost socotite. O, îndurarea ta Hristoase împărate şi îndelungata ta răbdare!

Iar patriarhul, rămas singur şi neavînd atîta experienţă pentru o administraţie ca aceasta, era bătut de gînduri şi griji mari; punîndu-şi înaintea ochilor primejduirea băiatului şi a întregului aparat de stat, era deprimat şi strîmtorat şi se zbuciuma în mintea lui cine din senat ar fi în stare să cîrmuiască pe mări cu atîtea şi astfel de valuri mari şi să nu ducă la pierzare sau înecare corăbiile şi călătorii. I s-a părut, în ce-l priveşte pe numitul Comnen Mihail, ca să fie prin colaborarea sa de ajutor patriarhului. Era doar bărbat însemnat şi vestit în ochii tuturora şi faima lui era în gura lumii, alintat fiind de mulţi, precum s-a spus [1]; de asemenea şi patriarhul nu se ţinea departe de aceia care ţineau la acela, ci şi el avea toată simpatia pentru un bărbat ca acela mai mult decît alţii. Şi, de fapt, numai lui îi încredinţa cheile visteriilor împărăteşti; şi oricînd era nevoie de bani pentru cheltuieli militare sau publice de la dînsul îi cereau; această împrejurare i-a fost de mare folos pentru planurile lui de viitor şi au dus la grabnic sfîrşit cele ce erau de mult timp în gura tuturor. Căci, avînd voie să umble cu atîţia bani, i-a umplut pe toţi cei de neam mare şi pe mulţi din armată, dar şi pe toţi cîţi aveau limbă uşoară, putînd face propagandă în mulţime. Dar şi însuşi Comnenul era foarte priceput şi destoinic în faptă şi înzestrat cu mare elocinţă şi cu experienţă la tot felul de treburi şi la administraţia împărăţiei şi la cîrmuirea oştilor.

Ce să mai spun? Toţi l-au ales şi patriarhul l-a întărit, fiind de unanimă părere, pînă ce fiul împăratului va ajunge la cuvenita vîrstă; şi Mihail Paleologul a fost investit cu toată puterea la conducerea trebilor publice. Şi acest fapt devine începutul şi primul pas pentru Mihail, ca să se înalţe şi să se aşeze la domnie. După cîteva zile, cei ce se sileau să-l ridice pe tronul împărăţiei urzesc iarăşi alte planuri. Sfat nou făcînd între ei, spuneau pe străzi şi pe pieţe: „Nu se cade şi nu este cu dreptate ca acela care guvernează statul şi primeşte soli de-ai multor popoare să nu aibă şi un mare rang pe aproape de cel împărătesc, ca mai întîi neamul bizantinilor să aibă faimă şi măreţie şi apoi stările de lucruri ce se încheie cu popoarele străine să fie trainice". Din această cauză şi cu gînd ascuns primeşte şi rangul de despot [2], cu ştirea şi voinţa poporului

[1] Dar nu „s-a spus" nicăieri pînă acum. Poate că acolo de unde va fi luat Macarie s-a spus şi a uitat să taie cuvintele ce nu se mai potriveau. Sau poate este o aluzie neiscusită.

[2] Rangul prezumtivului urmaş la tron.

τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου καὶ τοῦ δυστυχοῦς κληρονόμου τῆς βασιλείας. Ἐν ἐκείνοις δὲ τοῖς καιροῖς τὰ βασίλεια καὶ ὁ πατριάρχης ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ὑπῆρχε διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν.

II. Καιροῦ δὲ πα|ρελθόντος πάνυ ὀλίγου καὶ οἱ τὰ παντοῖα κακὰ συῤῥάπτοντες *16 b*
καί τινες τῶν ἐν δόξῃ καὶ γένους καὶ λαμπρότητος ὑπερέχοντες καθίσαντες αὐτὸν ἐπὶ ἀσπίδος βασιλέα αὐτὸν ἀναγορεύουσιν. Ἀκούσας δὲ ὁ πατριάρχης Ἀρσένιος τὴν τοιαύτην παράνομον ἀναγόρευσιν ξίφος ὡς εἰπεῖν χαλεπὸν ἐδέξατο κατά της καρδίας καὶ ἐν ἀφορισμῷ φρικώδει καθυπέβαλε τοὺς ἀναγορεύσαντας καὶ τὸν ἀνηγορευμένον ὡς ἐπιόρκους καὶ παρανόμους καὶ ἐπιβάτας καὶ δυνάστας. Ἔπειτα βουλευσάμενος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ μετά τινων τῆς συγκλήτου ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν καὶ βέλτιον ἡγήσατο ὅρκοις ἀσφαλίσασθαι φρικωδεστάτοις τὴν τοῦ παιδὸς ζωήν, μὴ χεῖρα ἐπιβάλῃ ἐπιβουλῆς, μήτε παρευδοκίμησιν τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἢ ὑστέρησίν τινα ἐνθυμηθῇ· καὶ οὕτως ἐγεγόνει. Καὶ Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν οἰκείαις χερσὶν ὁ πατριάρχης διαδήματι ἔστεψε τῷ βασιλικῷ καὶ οὐ τὴν αὐτοκρατορικὴν διηνεκῶς χαρίζεται, ἀλλὰ διὰ τὰ συμβάντα τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ἠναγκάζοντο· καὶ διοικητὴν αὐτὸν ποιεῖ μετὰ ἐξουσίας βασιλικῆς, μέχρις ὁ τῆς βασιλείας κληρονόμος ὁ γνήσιος καὶ διάδοχος φθάσῃ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ. Τότε δὲ παρεχώρησε τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων καὶ τῶν ἑτέρων ἁπάντων βασιλικῶν συμβόλων. Καὶ ἀναμέσον τούτων πάλιν αὖθις ὅρκοι φρικωδέστατοι τῶν προτέρων ἐτελοῦντο.|

Ἀναζωσάμενος δὲ τὴν ὅλην βασιλείαν καὶ πολέμου μεγάλου συμβεβηκότος ἀνὰ *17 b*
τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἠπείρου κρατοῦντος Μιχαὴλ τοῦ δεσπότου ἔχοντος καὶ συμμάχους τοὺς δύο γαμβροὺς αὐτοῦ, τὸν τῆς Σικελίας ῥῆγα Μαφφρὲ καὶ τὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιπα, καὶ κατὰ κράτος νικήσαντες αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ πολλοὺς ᾐχμαλώτισαν· ἐν οἷς ἦν εἷς τῶν αἰχμαλώτων ὁ τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀχαΐας πρίγκιψ. Καὶ εἰς ὤνησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ ὁ πρίγκιψ ἐδωρήσατο χώρας τρεῖς τῆς Πελοποννήσου τὰς ἰσχυροτέρας τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων τήν τε Μονεμβασίαν, τὰ Λεῦκτρα Μαΐνης, τὰ καὶ Νετάριά ποτε καλούμενα καὶ τὴν τῆς Λακωνικῆς Σπάρτην. Καὶ οὕτως πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τοῖς τῆς Πελοποννήσου χεῖρα ἐπέβαλον· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τριῶν καὶ ἅπασα ἡ λοιπὴ νῆσος Ῥωμαίοις ἐγεγόνει, ὡς καὶ τὸ πρότερον, πλὴν ὀλίγων φρουρίων καὶ χώρων ἡ ἀριστοκρατία τῶν Ἐνετῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Καὶ πάλιν ἑτέρα νίκη περιφανὴς καὶ μεγάλη καὶ ἀξία μνήμης αἰωνίου ἐν τῷ κόσμῳ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἐγένετο. Τὸν γὰρ καίσαρα Ἀλέξιον τὸν ἐπίκλην Στρατηγόπουλον, ὃς καὶ τὰ ῥηθέντα νικητήρια Ῥωμαίοις ἐποίησε κατὰ τοῦ τῆς | Αἰ- *18 b*
τωλίας καὶ Ἠπείρου δεσπόζοντος, στείλας πάλιν ἐκ δευτέρου ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ, δοὺς αὐτῷ τινας τῶν Βιθυνίων, μέρος ὡσεὶ ὀκτακοσίους ἱππότας καὶ ἑτέρους στρατιώτας ὀλίγους Θρᾷκας καὶ Μακεδόνας, ὁ δὲ καῖσαρ θέλων περάσαι

5 καὶ AB : *del.* p | λαμπρότητος AB: λαμπρότητι p | αὐτὸν AB : *del.* p || 6 ἀναγορεύουσιν AB: ἀναγορεύουσι p ||10 καὶ βέλτιον AB : βέλτιον p|| 12 ἢ p: *om.* AB|| 14 *post* αὐτοκρατορικὴν *add.* ἀρχὴν p: *om.* AB|| 15 ἠναγκάζοντο AB: ἀναγκαζόντων p|| 17 δὲ παρεχώρησε AB : δ' αὐτὸν παραχωρεῖν ἐκείνῳ p|| 21 τοῦ p: τῶν AB || 22 ἔχοντος p: ἔχων AB || 24 καὶ AB : *del.* p || 27 τὴν p: *om.* AB || 30 *post* χώρων *add.* ὧν p: *om.* AB|| 35 στείλας — 36 αὐτοῦ A: καὶ τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ, ὡς εἴπομεν, στείλας πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐκ δευτέρου, B || 36 Βιθυνίων, μέρος AB : Βιθυνῶν μοίρας p.

şi a patriarhului şi a nenorocitului moştenitor al împărăţiei. În acele timpuri reşedinţa împărătească şi patriarhul se găseau la Niceea în Bitinia, pentru că împărateasa oraşelor[1] era sub stăpînirea italienilor.

Mihail Paleologul proclamat împărat; izgonirea italienilor din Constantinopol

II. Dar după o trecere de foarte puţin timp, cei ce urzesc tot felul de rele şi unii din cei de la mărire, care se distingeau prin strălucirea neamului lor, l-au ridicat pe scut şi l-au proclamat împărat. Iar patriarhul Arsenie, cînd a auzit de o proclamare ca aceea nelegală, parcă o sabie aprigă i-a trecut prin inimă şi a aruncat afurisenie îngrozitoare asupra acelora care au făcut proclamarea şi asupra aceluia care a fost proclamat, ca unii ce şi-au călcat jurămîntul şi legea şi sînt nişte asupritori şi uzurpatori. Apoi, chibzuindu-se în mintea sa şi sfătuindu-se cu unii din senat, clerici şi mireni, a socotit că e mai bine să asigure prin jurămintele cele mai groaznice viaţa băiatului, ca să nu întindă mînă vrăjmaşă asupra lui, nici să nu se gîndească să-i ia domnia sau să-l îndepărteze cumva; şi aşa s-a făcut. Şi patriarhul cu înseşi mîinile sale l-a încoronat cu diadema împărătească pe Mihail Comnenul, dar nu-i oferă pentru totdeauna puterea de singur împărat, ci de nevoie, din cauza împrejurărilor şi a timpului şi a întîmplărilor din stat, îl face pe dînsul guvernator cu putere împărătească, pînă ce adevăratul moştenitor al împărăţiei şi urmaş o să ajungă la vremea cuvenită. Atunci s-a dat la o parte de pe tronul de singur stăpînitor şi a renunţat la toate celelate însemne împărăteşti. Şi între ei se săvîrşesc iarăşi din nou juraminte, mai înfricoşătoare decît cele de mai înainte.

Încingîndu-se cu toată puterea împărătească şi pornindu-se mare război între bizantini şi stăpînitorul Etoliei şi al Epirului, despotul Mihail[2], avînd şi aliaţi pe cei doi gineri ai lui, pe regele Mafre[3] din Sicilia şi pe principele[4] Peloponesului şi al Ahaiei, bizantinii l-au biruit cu desăvîrşire[5] şi au făcut mulţi prizonieri; între aceştia, unul a fost principele Peloponesului şi al Ahaiei. Şi la răscumpărarea libertăţii lui principele a dăruit împăratului bizantin cele mai puternice trei localităţi din Pelopones: Monemvasia, Leuctra din Maina, numită odinioară Netaria[6], şi Sparta din Laconia. Şi aşa bizantinii au pus din nou piciorul în Pelopones şi, pornind din cele trei locuri, toată cealaltă peninsulă a ajuns să fie a bizantinilor, cum a fost şi mai înainte, afară de cîteva cetăţi şi locuri pe care era stăpînă republica veneţienilor.

În timpurile acelea s-a mai întîmplat şi altă victorie mare strălucită şi vrednică de veşnică amintire în lume. Împăratul adică a trimis iarăşi pe cezarul[7] Alexie, numit Stratigopol, care a şi cîştigat bizantinilor amintitele mari victorii contra stăpînitorului Epirului şi al Etoliei, de a doua oară contra ginerilor aceluia; şi i-a dat o unitate de bitinieni, ca la opt sute de călăreţi, şi alţi ostaşi puţini, traci şi macedoneni; iar

[1] Constantinopol.
[2] Mihail al II-lea domnind în despotatul Epirului între 1237 şi 1271.
[3] Manfred de Hohenstaufen.
[4] Vilhelm de Villehardouin.
[5] În lupta de la Pelagonia din toamna anului 1259.
[6] Stricat din Tenaron, Tenaria.
[7] Mare demnitate bizantină.

νυκτὸς μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ μέρους τῆς Πόλεως ὀλίγον ἐγγύς, κατὰ συγκυρίαν ἐσυνήντησεν αὐτοὺς γηραιός τις ἀνήρ. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὸν οἱ στρατιῶται, ἤγαγον αὐτὸν πρὸς καίσαρα. Λέγει δὲ αὐτῷ ὁ καῖσαρ· „Πόθεν ἔρχῃ καὶ ποὺ πορεύῃ;" Εἶπε δὲ ὁ γέρων· „Ἐκ τῆς πόλεως." Λέγει αὐτῷ ὁ καῖσαρ· „Οὐκ ἔστιν ἀληθῆ ἃ λέγεις· νυκτὸς οὔσης, πῶς ἐξῆλθες τῶν τειχῶν;" Ὁ δὲ γέρων δειλιάσας ἔφη· „Ἔστιν ὀπὴ ὑποκεκρυμμένη, κύριέ μου, τῇ γῇ, ἣν οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ἐγώ, ἣν καὶ ἔκπαλαι γινώσκω καὶ δι' αὐτῆς ἐξέρχομαι καὶ εἰσέρχομαι, ὅταν βούλωμαι ἀνεμποδίστως. „Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ καῖσαρ περὶ τοῦ τοιούτου πράγματος χαρίεις ἐγένετο καὶ λέγει τῷ γέροντι πολλῶν δωρεῶν ἐπαγγελίας, ἵνα δείξῃ αὐτῷ τὸν τόπον, ὅπως καὶ ὁ καῖσαρ εἰσίῃ μετὰ τοῦ στρατεύματος ἔνδον τῆς πόλεως· ὃ καὶ ἐποίησε. Καὶ προστάξας πῦρ βαλεῖν ἐν τοῖς οἴκοις, εὐθὺς ἐνέπρηζε τὴν πόλιν κατὰ τόπους οὐκ ὀλίγους τὸ στράτευμα· ἦν γὰρ καὶ πνεῦμα ἀνέμου βορέως πνέον πολὺ κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἀνῆψεν ἡ φλόξ. Καὶ ἀλαλάξαντες οἱ στρατιῶται Ῥωμαῖοι· „Νίκη Ῥωμαίοις" ἔκρα|ζον. Οἱ δὲ Ἰταλοὶ τὸν θόρυβον ἀκούσαντες ἄφνω μέγας ἐνέπεσε θόρυβος ἐπ' αὐ- *19 b* τοὺς ἔκ τε τοῦ πυρὸς καὶ τῶν πολεμίων, καὶ γυμνοὶ ἐκ τῶν κοιτώνων ἐξήρχοντο καὶ φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγένετο καὶ ἀπώλεια, καὶ ἡ νίκη τοῖς Ῥωμαίοις περιφανής. Καὶ οὕτως ἡ βασιλεύουσα παντοκρατοικῇ βοηθείᾳ καὶ δία στρατιωτικῆς ἐμπειρίας καὶ μηχανῆς τοῦ καίσαρος Ῥωμαίοις ἐγένετο καὶ ἐκ τῶν Ἰταλῶν χειρῶν ἠλευθέρωτο ἡ μεγαλόπολις, κρατουμένη ὑπ' αὐτῶν ἔτη πεντήκοντα ἐννέα, μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας τέσσαρας.

Ἀγγελθεῖσα δὲ ἐν Νικαίᾳ ἡ τοιαύτη μεγάλη νίκη τῷ βασιλεῖ, ἐθαύμασε καὶ οὐκ ἐπίστευε, πῶς μετ' ὀλίγου πάνυ στρατοῦ ὁ καῖσαρ ἔγινε ἐγκρατὴς τῆς τοιαύτης καὶ τηλικαύτης πόλεως. Καὶ ἐκ δευτέρου ἕτερος ἐλθὼν δρομεύς, τὰς ἀγγελίας κομίζων τῷ βασιλεῖ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ καίσαρος γράμματα, ὃς ἰδών, ἐπίστευσε καὶ τῷ Θεῷ χαριστήρια δίδωσι, καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς μετα γνώμης τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συγκλήτου πάσης διὰ τὴν νίκην τὴν θαυμαστὴν καὶ ἔργα μεγάλα, ἃ ἐποίησεν ὁ καῖσαρ εἰς αὔξησιν τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων, ἵνα εἰς πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τῶν Ῥωμαίων ὁ πατριάρχης, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία μετὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος φήμην ἐμφημήσωσι καὶ μνημονεύσωσι | τὸν καίσαρα ἐν ταῖς θείαις καὶ ἱεραῖς *20 b* λειτουργίαις καὶ ἐν πάσῃ ἑτέρᾳ ἱεροτελεστῇ καὶ ἀκολουθίᾳ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν μεγαλοφώνως· ὁμοίως καὶ τὰ παράσημα τοῦ καίσαρος φέρειν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν παντὶ τόπῳ καὶ ὥρᾳ ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαντες αὐτῷ, ὡς ἔθος ἦν ποιεῖν τοῖς νικηταῖς ἐν ταῖς τοιαύταις νίκαις.

Εἶτα ἐξογκωθεὶς ταῖς της τύχης νίκαις ὁ βασιλεύς, γνωρίσας καὶ τῆς συγκλήτου τινὰς καὶ τοῦ δήμου πολλοὺς διαφυλάττοντας πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ πίστιν, καὶ ἐπαρθεὶς τῇ διανοίᾳ, μὴ φοβούμενος τοὺς φρικώδεις καὶ φοβεροὺς ὅρκους, οὓς κατενώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐξαποστείλας ἐλεινῶς ἐστέρησε τῶν ὀφθαλμῶν τὸν διάδοχον καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν καὶ ἀνύποπτον φόβου παντὸς οὕτος τὴν βασιλείαν ἐλευθέραν ἑαυτῷ κατεστή-

---

4 Εἶπε δὲ ὁ γέρων B: Ὁ δὲ γηρεὸς ἔφη A || 9 ὅπως A: *om* B || 10 καὶ B: *om* A | εἰσίῃ p: εἰσίσῃ AB (εἰσεισι ?) || 11 ἐνέπρηζε AB : ἐνέπρησε p || 12 καὶ p : *om.* AB || 14 ἐνέπεσε AB: ἐπέπεσε p|| 20 τέσσαρας p: τέσσερεις AB|| 22 ἐπίστευε A: ἐπιστευεν B|| 23 ἐλθὼν ABp: ἦλθεν Char. || 29 ἐμφημήσωσι AB: εὐφημήσωσι p || 31 φέρειν AB: φορεῖν p|| 37—38 ἐστέρησε p: ἐστέρισε AB || 39 καὶ AB : καὶ οὕτως p| οὗτος AB : *om* p.

cezarul, voind să treacă noaptea pe aproape de Constantinopol, întîmplarea a făcut ca ostașii lui să dea peste un om bătrîn. Iar aceia, cum l-au zărit, l-au dus la cezar. Și cezarul grăiește către dînsul: „De unde vii și unde mergi?" Iar moșneagul răspunde: „Din oraș"! Cezarul îi spune: „Nu-i adevărat ce spui! Noapte fiind, cum ai putut ieși dinăuntrul zidurilor?" Iar moșneagul, apucat de frică, a zis: „Stăpîne, este o groapă ascunsă în pămînt, de care nimeni nu știe decît eu singur și pe care o știu de demult și prin care ies și intru, cînd vreau, neoprit de nimeni". Cînd cezarul a auzit un lucru ca acesta, bucurie mare l-a cuprins și promite moșneagului multe daruri, ca să-i arate locul, ca și cezarul să poată intra cu armata inăuntrul orașului; ceea ce a și făcut. Și poruncind îndată armatei să dea foc la case, orașul a început să ardă în multe locuri, căci și vîntul dinspre miazănoapte sufla tare asupra orașului și s-a încins foc mare. Și ostașii bizantini, scoțînd strigăte de război, răcneau: „Victorie bizantinilor!" Iar italienii, auzind dintr-o dată larma, învălmășeală mare i-a apucat și de pe urma focului și din cauza dușmanilor și, dezbrăcați, ieșeau de prin casele unde dormeau; și s-a făcut printre ei mult omor și pierzare, iar pentru bizantini o foarte mare biruință strălucită. Și astfel, capitala, cu ajutorul atotțiitorului și prin știința și iscusința militară a cezarului a ajuns să fie a bizantinilor și marele oraș a fost eliberat din mîinile italienilor, stăpînit fiind de dînșii cincizeci și nouă de ani, trei luni și patru zile.

Anunțîndu-i-se împăratului la Niceea o izbîndă mare ca aceea, s-a mirat și nu-i venea să creadă cum cezarul cu foarte puțină armată a pus stăpînire pe așa oraș atît de mare. Și, venind a doua oară alt curier cu știri și cu scrisori din mîna cezarului pentru împăratul, acesta văzîndu-le a crezut și aduce lui Dumnezeu rugăciuni de mulțumire; și împăratul, cu știrea și voința patriarhului și a întregului senat, pentru minunata izbîndă și pentru marele isprăvi ce le-a făcut cezarul întru sporirea împărăției bizantine, a dispus ca în toată împărăția bizantină patriarhul, arhiepiscopi, episcopi și toată biserica, după pomenirea împăratului la sfintele daruri, să-l amintească și să-l pomenească la dumnezeieștile și sfintele liturghii și la orice alt serviciu divin și slujbă a sfintelor biserici cu glas mare pe cezarul; de asemenea și insemnele de cezar să le poarte toată viața lui în fiecare zi și în orice loc și timp și i-au aranjat mari alaiuri triumfale, cum era obiceiul să se facă învingătorilor la astfel de izbînzi.

Apoi împăratul, mîndru de biruințele norocoase, știind și pe unii din senat și pe mulți dintre reprezentanții poporului că păstrează față de persoana sa devotament, dragoste și credință, îngîmfat în gîndul lui, nu-i mai este teamă de înspăimîntătoarele și groaznicele jurăminte pe care le-a făcut înaintea altarului lui Hristos, ci a trimis de i-a luat vederea urmașului și moștenitorului împărăției Ioan Lascaris, într-un chip vrednic de milă, și și-a însușit fără nici o teamă domnia devenită liberă. Iar patriarhul,

σατο. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ πατριάρχης τὴν τοῦ ταλαιπώρου κληρονόμου τῆς βασιλείας τύφλωσιν, χερσὶ μὲν ἔτυπτε τὰ στέρνα, ξίφει ὡς εἰπεῖν τέτρωτο τὴν καρδίαν, γῇ καὶ ἡλίῳ τὴν ἀδικίαν ἐβόα καὶ τὰ στοιχεῖα πρὸς ἐπικουρίαν ἐπεκαλεῖτο, κλαίων καὶ στενάζων καὶ τὸν πώγωνα χερσὶ ἐκριζώνων καὶ μετὰ λίθων ἀγρίων τὸ στῆθος καὶ τὰ γόνατα ὀδυρόμενος ἔτυπτε καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους ἔῤῥιπτε, κράζων γοερῶς· „Ὦ φρῖξον, ἥλιε, ὦ στέναξον, γῆ, καὶ κλονουμένη βόησον τὴν ἀδικίαν καὶ | ἐπιβουλὴν 21 b καὶ ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπότητα!" Ὡς δὲ ὁ πατριάρχης μὴ ἔχων τι ἕτερον πρᾶξαι, ἐν ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς συνίστορας καὶ συνηγόρους καθυπέβαλε καὶ τὴν ἐκκλησίαν παραιτησάμενος καὶ τὸν θρόνον ἐν τῷ ὑπ' αὐτῷ ἀσκητηρίῳ ᾤχετο. Καὶ τοιουτοτρόπως ἦλθεν ἡ βασιλεία, ὡς εἰρήκαμεν, ἐπὶ Μιχαὴλ τὸν πρῶτον τῶν Παλαιολόγων, ὡς μὴ ὤφελεν.

III. Οὗτος μὲν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετὰ τὸ κερδῆσαι τὴν Πόλιν καὶ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, τὸν διαδράσαντα βασιλέα Βαλδουῖνον ἀκούσας εἰς Ἰταλίαν ἐλθεῖν ἀφικόμενον καὶ μετὰ Καρούλου τοῦ ῥηγὸς τῆς Ἰταλίας καὶ ἑτέρων αὐθεντῶν ὁμονοήσαντα καὶ συνθήκας ἅνα αὐτῶν ποιήσαντες, ἵνα κατὰ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης παρασκευάζωνται ἐλθεῖν, ἵνα πάλιν τὸν Βαλδουῖνον εἰς τὴν ἀρχήν, ἣν ἀπώλεσεν, ἀποκαταστήσωσι, καὶ τὸ τῆς πόλεως ἀσθενὲς θεωρῶν καὶ οὐχ ἕτερον ἔχων τί πρᾶξαι, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν πάπαν*** περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἑνώσεως, εἰ μὴ μόνον ἐμποδίσῃ τὴν τοιαύτην ἐπιχείρισιν. Καὶ ὁ πάπας ἀσμένως τὴν πρεσβείαν δέχεται καὶ ὑπόσχεται ἐκτελέσαι ὁπόσα τῷ βασιλεῖ ἀρεστά. Καὶ ἡ ἕνωσις ἐγεγόνει ἐφ' δρων τριῶν κεφαλαίων· πρῶτον ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνῳδίαις τὸν πάπαν μνημονεύεσθαι μετὰ τῶν ἑτέρων τεσσάρων πατριάρχων, | δεύτερον δὲ τῆς ἐκκλήτου, τὸν βουλόμενον 22 b ἐξιέναι καθάπερ ὡς μεῖζον ἀνατρέχῃ δικαστήριον, τρίτον τὸ πρωτεύειν ἐν πᾶσι· περὶ δὲ τῶν ὅσα αὐτοὶ καινοτομοῦσιν, οὐδὲν ἐῤῥέθη. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἱερὸς τῆς ἐκκλησίας κατάλογος οὐκ ἠρέμησαν καὶ τὸν ὄχλον ἀνέσειον, ὡς μέγαν ἐντεῦθεν ἐγείρεσθαι θόρυβον καὶ ἐπὶ μέγιστον κορυφοῦσθαι τὰ πράγματα κλίδωνα. Καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκονομίᾳ λέγων γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐχὶ καινοτομίᾳ, καὶ τοὺς μὴ πειθομένους πολλοὺς ἐμαστίγωσε καὶ ἐκάκωσε καὶ ἐξώρισε. Καὶ ταῦτα πάντα μεθοδεύοντος τοῦ βασιλέως οὐδὲ ὠφελήθη ἢ ἐκατώρθωσεν, ἀλλὰ τοῦ Καρούλου καὶ Βαλδουίνου μετὰ στρατοῦ πολλοῦ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐλθόντων καὶ πολέμου γεγονότος, ἡ ἄμαχος δύναμις τὰς βουλὰς καὶ δυνάμεις τῶν Ἰταλῶν ἀπράκτους καὶ ζημιωμένας μετὰ αἰσχύνης ἀπέπεμψε καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ θεῖον ῥητὸν ἐπληρώθη τὸ „ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἐλπίζων ἐπ' ἄνθρωπον." Καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης πάλιν ὁ στόλος τῶν Ῥωμαίων τὸν τοῦ Καρούλου στόλον ἐτρόπωσεν. Εἶτα ἐξελθὼν προσελήφει καὶ τὰς ἐν Αἰγαίῳ πελάγει νήσους μικρὸν

---

3 ἐπεκαλεῖτο p. ἐπικαλεῖτο AB || 4 ἀγρίων AB : ἀγρίως p || 5 καὶ—ἔῤῥιπτε B : *om.* A || 9 ἀσκητηρίῳ AB: κτισθέντι ἀσκητηρίῳ p || 13 *et* 16 Βαλδουῖνον p: Βαλδούνιον AB || 13 ἐλθεῖν AB : *del.* p || 13—14 ἀφικόμενον p: ἀφικόμενος AB || 14 τῆς A: *om.* B | ὁμονοήσαντα p: ὁμονοησάντων AB || 15 ποιήσαντες AB: ποιησάντων p || 16 παρασκευάζωνται A: προπαρασκευάζωνται B || 18 *post* πάπαν *lac. indic.* AB || 19 *post* μόνον *add.* ἵνα p: *om.* A: *del.* B || 21 ὅρων A : ὁρῶν B : ὅρῳ p || 22 τῆς AB : τοῦ p | ἐκκλήτου p: ἐγκλήτου AB | τὸν AB : ἤτοι τὸν p || 23 ἐξιέναι AB : ἐξεῖναι πρός αὐτὸν p | ὡς AB : εἰς p | ἀνατρέχῃ AB : ἀνατρέχειν p || 24 τῶν p: τὰ AB | καινοτομοῦσιν AB : καινοτομοῦσι p || 29 Βαλδουίνου p: Βαλδουνίου AB || 31 ζημιωμένας p: ζημιωμένους AB || 33—34 Καρούλου B: κάστρου A || 34 προσελήφει B : προσελήφθει A : προσειλήφει p | *post* ἐν *add.* τῷ p: *om.* AB | μικρὸν AB : μικροῦ Char.

cînd a auzit despre orbirea nenorocitului moştenitor al împărăţiei, îşi dădea cu pumnii în piept, iar inima îi fusese străpunsă ca de o sabie; îşi striga pămîntului şi soarelui nedreptatea şi chema stihiile[1] într-ajutor, plîngînd şi suspinînd şi smulgîndu-şi cu mîinile barba, şi cu pietre colţuroase, bocind, îşi bătea pieptul şi genunchii şi, punîndu-şi capul în piept, striga cu durere: „O, înspăimîntă-te soare, o, suspină pămîntule şi cutremură-te, spune cu strigăt mare nedreptatea şi vrăjmăşia, cruzimea şi sălbăticia!" Iar patriarhul, cum nu avea ce face altceva, aruncă pe capul împăratului şi al celor care au ştiut şi l-au ajutat afurisenie de nedezlegat şi, abdicînd de la conducerea bisericii şi de la tronul patriarhicesc, s-a retras în schitul său. Şi în acest chip împărăţia a ajuns, precum am spus, în mîna lui Mihail, cel dintîi dintre Paleologi, într-un fel cum nu ar fi trebuit.

Politică unionistă

III. După ce acest împărat Mihail a cîştigat Constantinopolul şi a intrat în oraş, a auzit că împăratul fugar Balduin[2] a plecat în Italia şi, sosind, s-a înţeles cu regele Italiei, Carol[3], şi cu ceilalţi domnitori, încheind între ei tratate, ca să se pregătească şi să vină pe uscat şi pe mare asupra împăratului oraşelor, pentru ca să-l pună iarăşi pe Balduin în domnia pe care o pierduse; şi Mihail, văzînd oraşul slăbit şi neavînd ce face altceva, trimite soli la papa în vederea unirii bisericilor, numai să poată împiedica aşa întreprindere. Şi papa primeşte cu multă plăcere solia şi promite să facă tot ce-i pe placul împăratului. Şi unirea s-a făcut cu trei condiţii principale: întîi, papa să fie pomenit în sfintele cîntări de laudă împreună cu ceilalţi patru patriarhi; al doilea, în ce priveşte dreptul de apel, cel care voieşte să meargă mai departe să meargă la papa ca la o instanţă mai înaltă; al treilea, papa să aibă între toţi locul întîi; cît despre înnoirile lor în biserică nu s-a spus nimic. În faţa acestor lucruri, înaltul cler al bisericii n-a stat liniştit şi aţîţa mulţimea, încît din cauza aceasta se iscă o mare tulburare şi valul de furtună se ridică la culme. Şi împăratul spunea că lucrul s-a făcut din intenţia unei bune întocmiri în stat, nu pentru a face schimbări în credinţă, şi pe cei care nu-i dădeau ascultare pe mulţi îi bătea şi îi muncea şi îi surghiunea. Şi împăratul, punînd toate acestea la cale, nu s-a folosit şi nu a izbîndit nimic, ci Carol şi Balduin au venit cu multă armată asupra împărăţiei bizantine; şi, făcîndu-se război, puterea cea nebiruită a lui Dumnezeu a zădărnicit planurile italienilor şi armatele lor s-au întors cu pagubă şi cu ruşine, şi s-a împlinit cuvîntul dumnezeiesc al lui David: „Încărcat de blestem e tot omul care îşi pune nădejdea în om". Şi pe mare flota bizantină a pus

[1] Cele patru elemente din care este alcătuit universul: focul, aerul, apa şi pămîntul, după concepţia antică.
[2] Balduin al II-lea (1228—1261), fost împărat latin în Bizanţ.
[3] Carol de Anjou, rege în Sicilia şi Neapole, a pus la cale tratatul de la Viterbo din mai 1267 contra lui Mihail al VIII-lea Paleologul.

πάσας· Ῥόδον τε καὶ Κῶον, Χίον καὶ Λῆμνον καὶ ὅσας ἑτέρας, αἳ τοῖς Λατίνοις ἐδούλευον!

Ἀρσένιος δὲ ὁ πατριάρχης τὸν θρόνον | καταλιπών, χειροτονεῖται Γερμανὸς ὁ 23 b ἀρχιεπίσκοπος Ἀνδριανουπόλεως. Εἶτα δὲ πάλιν ὁ Γερμανὸς ἀκούων ὑβριζόμενος ὡς παρανόμως τὸν θρόνον ἔχων, καί τε τοῦ Ἀρσενίου ἔτι ζῶντος, παρεχώρει τοῖς βουλομένοις τὸν θρόνον καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ Ἰωσὴφ πατριαρχήσας ἔτη ***, εἶτα ὁ Βέκκος ὁ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας χαρτοφύλαξ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος, διὰ τοὺς πολέμους τοὺς ἐν Εὐρώπῃ παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ἀρχὴ τῶν δεινῶν τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς παρὰ τῶν Τουρκῶν ἐγεγόνει. Ἐν τῇ Παμφλαγονίᾳ γὰρ πόλεμον ἔχων μετὰ τῶν Τουρκῶν, τὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς ἄκρον ἐσφάλισαν καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπησαν. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν πολλοὺς ἀπέκτεινον καὶ ᾐχμαλώτιζον· αὐτοὶ δὲ πάντοτε ἔφευγον παρὰ τὸν ποταμὸν ἀμετάστρεπτοι. Καὶ ὅσην αἰχμάλωτον ἔσχον γῆν οἱ σατράπαι αὐτῶν, αὐτὴν διελόμενοι διέζωσαν πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης τῆς περὶ τὸν Πόντον καὶ Γαλατίαν ἕως θαλάσσης τῆς περὶ Λυκίας καὶ Καρίαν καὶ τὸν ποταμὸν Εὐρυμέδοντα. Καὶ οὗτος ὁ πόλεμος ἀρχὴ ἦν καὶ αἰτία καὶ ἀφορμὴ τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας καταστροφῆς. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπηγορηκώς, πολίχνοις συχνοῖς τὸν ποταμὸν Σαγγάριον ὠχύρωσεν, ἵνα μὴ ἀποβάντες κυριεύσωσι καὶ τὴν Βιθυνίαν. |

Ἐγέννησε δὲ υἱοὺς δύο· Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρο- 24 b γέννητον καὶ θυγατέρας ***. Καὶ ἐν τῷ Θετταλικῷ πολέμῳ ἐρχόμενος καὶ ἔν τινι χώρῳ εὑρισκόμενος λεγομένῳ Παχουμίου καὶ Ἀλλαγῆς, νόσος ἐνσκήπτει δεινὴ περὶ τὴν καρδίαν, θάνατον σύντομον ἀπαγγέλουσα. Καὶ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ διὰ ἡμερῶν δύο τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν, ἐπὶ ἔτους ,ςψϟα', ἰνδικτιῶνος ιδ-ης, ἐτῶν ὑπάρχων ἑξήκοντα καὶ ὀκτώ, ἐξ ὧν βασίλευσεν ἔτη τριάκοντα πέντε. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος τηνικαῦτα παρών, τῆς νενομισμένης τοῖς βασιλεῦσι ταφῆς τὸν πατέρα οὐκ ἠξίωσεν, ἀλλ' οὐδ' ὁποία δημόταις καὶ ἀπόροις ἐφεῖται. Μόνον δὲ κελεύσας νυκτός τινας ὀλίγους ἄνδρας πόῤῥω τοῦ στρατοπέδου τὸ πτῶμα ἀγαγεῖν, πλείστην ἐπεσώρευσαν γῆν, ἵνα μὴ θηρίων στόμασι τὸ βασιλικὸν σῶμα διαμερισθῇ· τὸ δὲ αἴτιον ἡ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἐκκλησίας δόγματος παρατροπή, ᾗ ζῶν μὲν ἐκεῖνος, ὡς εἰρήκαμεν, ἐχρήσατο.

Βασιλεία Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου τοῦ πρώτου

IV. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρὸς τὸν υἱὸν Ἀνδρόνικον ἡ τοῦ κράτους καὶ τῶν βασιλικῶν σκήπτρων μετέβη διαδοχή, εἰς ταραχὴν οὐκ ὀλίγην ἦλθον τὰ πράγματα. Ἵνα μήτε νεωτέρι|σις γένηται, ἤτοι ἀπόστασις, ἢ ἀφηνιασμός, αὐτὸς δὲ συνετὸς ὢν καὶ 25 b

1—2 τοῖς Λατίνοις p: τῶν Λατίνων AB || 4 Ἀνδριανουπόλεως AB: Ἀδριανουπόλεως p | ὑβριζόμενος AB : ὑβριζόμενον p || 5 ὡς p: *om.* AB | καί τε AB : καίτοι p || 6 πατριαρχήσας AB : πατριαρχεύσας p | *post* ἔτη *lac. ind.* AB || 10 Παμφλαγονίᾳ AB : Παφλαγονίᾳ p || 11 ἐσφάλισαν AB: ἐσφάλησαν p || 13 διελόμενοι p: διελωμένην AB || 14 Πόντον B : τόπόν τον A | Γαλατίαν AB : Γαλάτιαν p || 15 Εὐρυμέδοντα p: τὸν Εὐρημηδόντα AB || 16 ἀπηγορηκώς B: ἀπηγορικῶς A : ἀπηγορευκώς p || 16—17 πολίχνοις AB: πολιχνίοις p || 17 Σαγγάριον p: Σαγκάριον AB || 20 *post* θυγατέρας AB *ind. lac.* || 21 Παχουμίου AB : Παχωμίου p || 25 οὐκ p: *om* AB || 26 οὐδ' ὁποία p: οὐδὲ ποῖα AB | ἐφεῖται p: ἔφητε AB || 32 *post* ἵνα *add.* δὲ p: *om.* AB || 33 νεωτέρισις B: νεωτέροις A | δὲ AB: *del.* p.

pe fugă flota lui Carol. Apoi, pornind, a ocupat aproape toate insulele din Marea Egee, și Rodos, și Cos, Chios și Lemnos și cîte altele erau robite latinilor.

Iar patriarhul Arsenie, părăsind tronul, este ales Gherman, arhiepiscopul Adrianopolului. Apoi Gherman, la rîndu-i, auzind că e luat în bătaie de joc ca unul care, cu toate că și Arsenie e în viață, ocupă ilegal tronul, cedează celor ce-l voiesc și în loc e hirotonisit Iosif, fiind patriarh ani***, apoi Becos, hartofilaxul marii biserici.

Cuceriri turcești

Pe timpul domniei acestui împărat, din cauza războaielor în Europa [1] pricinuite de italieni s-a făcut început nenorocirilor împărăției bizantine în Asia din partea turcilor. Căci, avînd în Paflagonia război cu turcii, încercările bizantinilor au dat greș cu totul și au fost puși pe fugă. Și la fugă turcii pe mulți îi ucideau și-i robeau; apoi bizantinii fugeau mereu spre rîu, fără să se uite înapoi. Și cîtă țară pașalele lor o ocupaseră, peste toată au pus stăpînire cu desăvîrșire, de la marea de pe lîngă Pont și Galatia pînă la marea de pe la Lichia și Caria și pînă la rîul Eurimedon. Și acest război a fost începutul și cauza de pornire spre catastrofă a împărăției bizantinilor. Și împăratul, ajuns la desperare, a întărit cu numeroase cetăți rîul Sangarios, pentru ca turcii, trecîndu-l, să nu pună stăpînire și pe Bitinia.

Moartea lui Mihail al VIII-lea Paleologul

Împăratul a avut doi feciori: pe Andronic împăratul și pe Constantin porfirogenitul și fete***[2]; și plecînd la războiul din Tesalia, pe cînd se afla pe o moșie numită a lui Pahumie și a Alaghei, cade la o boală grea de inimă, care îi prevestește o moarte grabnică. Și în acel loc, după două zile, se săvîrșește din viață, la anul 6791, indictionul al 14-lea, fiind de șaizeci și opt de ani, din care a domnit treizeci și cinci [3]. Iar feciorul său împăratul Andronic, fiind atunci acolo, nu l-a socotit pe tatăl său vrednic nici de ceremonia înmormîntării obișnuită pentru împărați și nici de una cum se face oamenilor de rînd și săraci. A poruncit numai la cîțiva oameni să ducă noaptea mortul departe de tabără; și l-au acoperit cu pămînt foarte mult, ca trupul de împărat să nu fie sfîșiat de gurile fiarelor; iar cauza a fost abaterea de la dogma dreaptă a bisericii, abatere la care el în viață s-a dedat, cum am spus.

Domnia lui Andronic Paleologul I

IV. După ce, așadar, succesiunea împărăției și a puterii împărătești a trecut asupra feciorului său Andronic, statul a ajuns nu la puțină tulburare. Și ca să nu se facă răzmeriță, adică vreo revoltă sau răscoală, el însă fiind cu minte și prevăzînd

[1] Europa cu înțelesul Peninsula Balcanică cu Grecia.

[2] Numărul lipsește din manuscrise; editorii Alter și Bekker îl completează cu trei: Irina, Eudochia și Ana.

[3] De fapt numai 24 de ani: 1258—1282. Și pentru anul 6791 (1282) indictionul este 11, nu 14

τὰ ἐρχόμενα, ἤτοι μέλλοντα, πάντα σάλον καὶ σκάνδαλον φρονίμως ἐκυβέρνησε καὶ τὰ ὅσα ἀρεστὰ τοῖς ἐπηκόοις ἐποίησε. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν τῆς ἐκκλησίας κατάστασιν καὶ διόρθωσιν ἐπρομηθεύσατο καὶ ἐποίησε· ζῶντος γὰρ τοῦ πατρός, ὡς ἔφημεν, ἔκρυβε. Καὶ θεσπίσματα βασιλικὰ καὶ δόγματα διεπέμποντο, τὴν τῆς ἐκκλησίας διόρθωσιν εὐαγγελιζόμενα καὶ ἅμα τοὺς διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ζῆλον ὑπερορίους κατάγοντα. Καὶ τὸν πατριάρχην Βέκκον εὐθὺς ἐκ τοῦ θρόνου καταβιβάσαντες, ὡς τὰ Λατίνων φρονοῦντα, διαδέχεται δὲ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον μοναχός τις Ἀθανάσιος τοὔνομα, παιδιόθεν τοῖς ἀσκητικοῖς γεγυμνασμένος πόνοις, διατρίβων δὲ ἐν τοῖς τοῦ Γάνου ὄρεσιν, ὁρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀνδρούσης· καὶ διὰ τοῦτο μὲν προστάξει βασιλικῇ καὶ ψήφῳ συνοδικῇ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Ἀνδροῦσαν ἐπισκοπὴν ἐτίμησε καὶ τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας ὑποτάσσεσθαι. Μετὰ δὲ τὴν καθαίρεσιν καὶ ἐξορίαν τοῦ πατριάρχου Βέκκου, πάντας τοὺς ἑτέρους ἀρχιερεῖς τοὺς ὄντας συγκοινωνοὺς τῇ γνώμῃ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πατριάρχου μετὰ αἰσχύνης πάντας τῆς ἀρχιερωσύνης ἐγύμνωσαν· καὶ ἕτερα σκάνδαλα ἄξια θρήνου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γεγόνασι παρὰ τῶν τότε ἀρχιερέων. Καὶ τὸ φιλότιμον τοῖς στρατιώταις ἔπειτα μὲν ἀσμένως ἐδωρήσατο· καὶ τὸ ὑπήκοον πᾶν χαρᾶς ἐνεπλήσ|θησαν. 26 b

Ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ πόλει καὶ εἰς μνήμην ἐληλυθώς, ὧν ὁ πατὴρ ἔπραξε κατὰ τοῦ νέου Ἰωάννου τοῦ Λασκάρεως, καίπερ ἡ τῆς βασιλείας μᾶλλον προσῆκε διαδοχή, καὶ τῆς συνειδήσεως κέντρῳ πληττόμενος, καὶ μείζονα πάντων τῶν ἀρετῶν τὴν διάκρισιν ἔλεγεν· ἧκε παρὰ τὸν τυφλωθέντα δι' αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρός, ἔν τινι πολιχνίῳ τῆς Βιθυνίας εὑρισκόμενον, καὶ ἰδὼν αὐτὸν καὶ τὰ ἥκοντα παραμυθούμενος καὶ μεγάλου σχήματος ταπεινώσεως συγχώρησιν αἰτῶν παρ' αὐτοῦ, οὐκ εἰδὼς ἃ ὁ πατὴρ ἐποίησε· καὶ ἐὰν καὶ ἦν δυνατόν, καὶ ἀρεστὸν ὑπάρχῃ, ἵνα τὴν βασιλείαν πάλιν μερίσωσι καὶ πᾶσα ἐξουσία εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἔσηται. Καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἄφθονα πάντα πλουσίως παρέσχεν αὐτῷ διὰ τοῦ βίου, ὃ δὴ καὶ πεπραχὼς καὶ πράττεσθαι καὶ προστεταχὼς ἀσμένως ποιεῖ πάντοτε.

Ἀνεφύησαν δέ τινες διαβολαὶ κατὰ τοῦ Πορφυρογεννήτου, αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλείας ἔρωτι τρέφεται· καὶ στείλας ἐπιάσασεν αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς συνομιλοῦντας γνησίους.

Ἐν οἷς ἦν ὁ προύχων, ὑπῆρχε τὰ μάλιστα καὶ πλούτων καὶ γένους λαμπρότητι καὶ ἐν στρατηγίαις περιβόητος, Μιχαὴλ Στρατηγόπουλος ὁ Μελισσηνός· καὶ ἐνδεσμωτηρίοις καθείργνυται καὶ πολλά, ὧν ἐκέκτητο ἀγαθῶν ἐδημοσίευσεν. |

---

1 ἐρχόμενα B: γενόμενα A | ἐκυβέρνησε AB: ἐκυβέρνησεν p || 4 δόγματα A: δοδιδογματα B: διατάγματα p || 5 διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ζῆλον p: διά τε τῆς ἐκκλησίας ζήλου AB || 8—9 ὄρεσιν AB : ὄρεσι p || 12 *post* ὑποτάσσεσθαι *add.* ἔταξε p: *om.* AB || 15 ἐγύμνωσαν AB : ἐγύμνωσε p || 19 καίπερ AB: ᾧπερ p || 21 ἔλεγεν AB : λέγων p || 22 ἥκοντα AB : εἰκότα p || 22 παραμυθούμενος p: παραμυθούμενον AB | *ante* μεγάλου *add.* μετὰ p: *om.* AB || 23 παρ' p : δι' AB || 25 διὰ βίου p: *om.* A : διὰ τοῦ βίου *punctis del.* B | καὶ$_2$ AB : *om.* p || 27 ἀσμένως AB : ἄσμενος p || 29 τρέφεται b: θρέφεται AB p | πιάσας AB : ἔπιασεν p || 30 *post* συνομιλοῦντας *add.* αὐτῷ p: *om.* AB || 31 ἦν AB : *del.* p | πλούτων AB : πλούτῳ p || 34 ἐδημοσίευσεν A : ἐδημοσίευσε B.

cele ce vin, adică viitorul, a înlăturat cu înţelepciune toată tulburarea şi zîzania şi a intrat în voia poporului. Şi mai întîi a avut grijă de a restabili starea de lucruri cea dreaptă în biserică, deoarece pe cînd trăia tatăl său, cum am spus, se ţinea la o parte [1]. Şi erau trimise în toate părţile decrete şi hotărîri împărăteşti cu veşti bune despre îndreptarea în biserică şi totodată despre întoarcerea din surghiun a celor surghiuniţi din cauza zelului lor pentru biserică. Şi pe patriarhul Becos l-au dat jos de pe tron, ca pe unul ce se ţinea de părerile latinilor, şi urmaş pe tronul patriarhicesc îi este un oarecare călugăr Atanasie cu numele, care trăind încă de băiat în înfrînări ascetice, îşi ducea traiul prin Munţii Ganos. *Se trăgea din Pelopones, din localitatea numită Andrusa; şi de aceea, din ordin împărătesc şi hotărîre sinodală, a dat locului său de naştere Andrusa rangul de episcopie şi să fie supusă mitropoliei Monemvasiei* [2]. După îndepărtarea şi surghiunirea patriarhului Becos, celorlalţi arhierei care au împărtăşit părerea fostului împărat şi a fostului patriarh, tuturor cu ocară le-au luat darul arhieresc; şi alte tulburări jalnice s-au făcut în biserică de către arhiereii de atunci. Şi mai pe urmă şi pe ostaşi i-a făcut părtaşi la recompense generoase, cum fusese obiceiul; şi tot poporul s-a umplut de bucurie.

Iar după ce a venit în capitală şi-a adus aminte de ce-a făcut tatăl său contra tînărului Ioan Lascaris, cu toate că aceluia mai degrabă i se cuvenea succesiunea la împărăţie; şi, împins de ghimpele conştiinţei, spunea că din toate virtuţile dreapta judecată e mai mare; şi a mers la cel orbit de tatăl său, acela aflîndu-se într-o cetăţuie din Bitinia, şi văzîndu-l îi aduce cuvenitele mîngîieri şi, în ţinută de mare umilinţă, îi cere iertare, el neştiind ce-a făcut tatăl său; şi dacă ar fi cu putinţă, s-ar şi hotărî să împartă domnia; şi în mîinile lui ar fi toată stăpînirea şi puterea. Şi i-a oferit din belşug toate cele de trebuinţă cu multă dărnicie pe toată viaţa; şi aceasta a şi făcut-o şi a dat dispoziţii să se facă şi o face mereu cu bucurie.

S-au făcut şi unele denunţuri calomnioase contra porfirogenitului, frate drept al împăratului, că ar năzui după domnie; şi a trimis de l-a prins pe el şi pe toţi cîţi îi erau complici.

Între aceştia cel mai de frunte era Mihail Stratigopol Melisenos, care era cu multă faimă mai ales pentru averile lui multe şi strălucirea neamului şi isprăvile lui în războaie şi este aruncat în închisoare şi marea lui avere i-a confiscat-o.

[1] Adică n-a luat atitudine faţă de politica bisericească a tatălui său. Despre aceasta trebuie să fi fost vorba în izvorul folosit de Macarie, care a uitat că locul acela a fost sărit de el şi a repetat, „cum am spus", fără să mai fie nevoie.

[2] Loc adăugat de Macarie despre un fapt inexistent: vezi St. Binon, în „Écho d'Orient", 37 (1938), p. 302.

Ἐγέννησε δὲ υἱοὺς ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος τούσδε· Μιχαὴλ 27 b
τὸν βασιλέα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν δεσπότην ἐκ τῆς τῶν Οὐγγρῶν πρώτης αὐτοῦ συζύγου. Ἐκ δὲ τῆς δευτέρας Εἰρήνης τῆς ἀπὸ Λογγοβαρδιας, τῆς ἐπ' ἀδελφῆς θυγατρὸς τοῦ ῥηγὸς Ἰσπανίας, ἀπογονῆς δὲ μαρκίωνος Μοντεφερράτου, τοῦ κληρωσαμένου τὴν Θεσσαλονίκην, ὡς προέφημεν, — καὶ ῥὴξ Θετταλίας ἐγεγόνει, ὅτε οἱ Ἰταλοὶ τῆς Ῥωμαίων γῆς ὀλίγον καιρόν τινα ἐγκρατεῖς ἐγένοντο, — ἐγέννησεν οὖν Ἰωάννην, Θεόδωρον καὶ Δημήτριον καὶ θυγατέρα ὀνόματι Σιμωνίδα, ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα ὁ δεσπότης Σερβίας. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης γυναικὶ συζευχθείς, ἄπαις τέθνηκεν. Ἡ δὲ βασιλὶς καὶ δέσποινα Εἰρήνη ἐνῆγε δὲ εἰς τοῦτο μάλιστα· ζηλότυπος ἦν ὡς μητρυιὰ καὶ περὶ τὸν πρόγονον ἔτρεφεν· οὐ διέλιπεν ὅθεν νύκτα τε καὶ ἡμέραν ἐνοχλοῦσα τὸν βασιλέα καὶ σύζυγον, ἵνα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῆς κοινωνοὺς καὶ συμμεριστὰς καταστήσῃ τοῦ κράτους. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀδύνατον εἶναι ἔλεγεν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων πολυαρχίαν ποιήσῃ. Πολλὰ δὲ πραξάσης καὶ εἰπούσης καὶ τῶν ἐλπίδων ψευσθεῖσα, θυμῷ ληφθεῖσα καὶ λύπῃ, πλεῖστα χρήματα τῷ ἑαυτῆς υἱῷ Θεοδώρῳ δώσασα εἰς Λογγοβαρδίαν ἀπέστειλε καὶ μαρκίωνα | τοῦτον κατέστησεν ἐν τῇ ἑαυτῆς πατρίδι. Ἐκεῖσε δὲ γυναικὶ συ- 28 b
ζευχθεὶς τὸ γένος Σπίνουλα καὶ υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐγέννησεν.

V. Ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος ἐκ τῆς Ἀσίας τὰ μέγιστα τῶν κακῶν ἀνεῤῥάγησαν πελάγη. Συνασπισμὸν οἱ τῶν Τουρκῶν σατράπαι ποιήσαντες πάλιν, νεωστὶ πάντα τόπον κατέδραμον ἄχρι θαλάττης ἀκτῶν. Ἐν οἷς σατράπαις ὑπῆρχε καὶ ὁ Ὀτθμάνης, εἷς αὐτῶν. Τῇ νίκῃ ἐκείνῃ θρασυθέντες, διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐν τῇ Χεῤῥονήσῳ τῆς Θρᾴκης περάσαντες, πᾶν κακὸν καὶ δεινὸν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι διέπραξαν καὶ πολὺν τόπον διήρχοντο ληΐζοντες, ὥστε μήτε ἀροτριᾶν, μήτε σπείρειν, οὔτε τῶν πόλεων ἐξιέναι ἐδύναντο ἐπὶ ἔτος ἓν καὶ μῆνας δέκα.

Ἔτυχε δὲ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις ἐμπεσεῖν Λατῖνόν τινα Καταλάνον, Ῥογέριον τοὔνομα, ἀθροῖσαι ἐκ τῆς κάτω Ἰβηρίας στρατόπεδον. Καὶ τριήρεις τέσσαρας πληρώσας, καὶ ληστρικὸν ἀδεῶς μετῄει βίον, δεινότατος ἐν τούτῳ γενόμενος· οὐ μόνον ναυσὶ φορτίοις ἐπετίθετο, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς δὴ τὰς μεγάλας τῶν νήσων ἐσκύλευε καὶ φοβερὸς ἐν τῇ κάτω θαλάσσῃ ἐδόκει εἶναι. Ἔδοξε τοίνυν τούτῳ τῷ ἄρχοντι, διαπρεσβευσαμένῳ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον συμμαχῆσαι αὐτῷ κατὰ τῶν Τουρκῶν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν πρεσβείαν δεξάμενος, ἄρας ἐκεῖνος ἐκ τῶν ἑσπε|ρίων πρὸς 29 b
τὸ Βυζάντιον ἔρχεται, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δυσχιλίους ἄνδρας μαχικούς· καὶ ὁ βασιλεὺς τῷ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφικίῳ τοῦτον ἐτίμησε. Μετ' ὀλίγον δὲ ἥκει καὶ ἕτερος Καταλάνος τοὔνομα Μπιγκέριο Τέντζας, συγγενὴς τοῦ Ῥογερίου. Καὶ ὁ βασιλεὺς μὲν τὴν

1 δὲ υἱοὺς B : υἱοὺς δὲ A || 2 τῶν B : *om.* A | Οὐγγρῶν p : Οὐγκρῶν AB || 3 τῆς$_3$ p: τὴν AB | ἀδελφῆς AB : ἀδελφῇ p | θυγατρὸς p: θυγατέρα AB || 4 Μοντεφερράτου p: Μόντη Φεῤῥάτου AB || 5 *ante* καὶ *add.* ὅς p: *om.* AB || 6 *post* ἐγένοντο *add.* καὶ ὑπῆρχον p: *om.* A : *punctis del.* B || 10 πρόγονον AB : προγονὸν p | διέλιπεν A : διέλιπε B || 11 τοὺς υἱοὺς p: τοῖς υἱέσιν AB || 13 *ante* ποιήσῃ *add.* ἵνα p: *om.* AB | πραξάσης, εἰπούσης AB: πράξασα,εἰποῦσα p || 15 κατέστησεν A: κατεστησε B || 18 *post* πελάγη *add. punctisque del.* Ἐν οἷς ὑπῆρχεν εἷς τῶν σατράπων ὁ Οτθμάνης B || 19 Ἐν — 20 αὐτῶν A : *om.* B || 20 Ὀτθμάνης p: Ὀτθουμάνης A | θρασυθέντες AB : θρασυνθέντες Char. | Ἑλλησπόντου p: Ἑλεσπόντου AB || 25 ἀθροῖσαι AB : ἀθροίσας p || 26 καὶ AB : *del.* p || 27 φορτίοις AB : φορτίσι p || 27—28 ἐσκύλευε B : ἐσκύλευσε A || 29 συμμαχῆσαι p: καὶ συμαχῆσαι AB || 31 μαχικούς p: μαχηκούς AB: μαχητικούς Char. || 32—33 Καταλάνος p: Κατελάνος AB || 34 Μπιγκέριο AB: Πιριγκέριος p | Τέντζας p: Τέτζας AB | Ῥογερίου p: Ῥουγερίου AB.

Împăratul singur stăpînitor Andronic a avut aceşti feciori: pe Mihail împăratul[1] şi pe Constantin despotul de la prima sa soţie din Ungaria. Iar de la cea de-a doua, Irina din Longobardia, fata surorii regelui Spaniei, descendentă însă a marchizului Monteferato, căruia i s-a atribuit Salonicul, precum am spus mai înainte[2], şi ajunsese rege al Tesaliei cînd italienii au pus stăpînire cîtva timp, puţin, pe ţara bizantinilor, de la aceasta a avut deci pe Ioan, Teodor şi Dimitrie şi o fată cu numele Simonida, pe care a luat-o de soţie despotul Serbiei. Şi Ioan, însurat fiind, a murit fără copii. Dar împărăteasa Irina stăruia cel mai mult pentru planul acesta: ca maşteră era invidioasă pe feciorii vitregi; de aceea ziua şi noaptea nu contenea să necăjească pe soţul ei împăratul ca să-i asocieze şi pe fecioarii ei şi să le facă şi lor parte din stăpînirea împărăţiei. Iar împăratul spunea că este cu neputinţă să prefacă monarhia bizantină, care e o singură stăpînire, în multe stăpîniri. Iar dînsa, stăruind mult cu fapta şi cu vorba, a rămas dezamăgită în speranţele ei şi, cuprinsă de mînie şi supărare, l-a dat feciorului ei Teodor foarte mulţi bani şi l-a trimis în Longobardia; şi pe acesta l-a făcut marchiz în patria ei. Iar acolo, însurîndu-se cu o femeie din casa Spinula, a avut feciori şi fete.

Năvăliri turceşti; jafuri catalane

V. În domnia zisului împărat singur stăpînitor au izbucnit dinspre Asia valuri mari de nenorociri. Conducătorii turcilor, făcînd legătură de strînsă prietenie, au început din nou să străbată jefuind toată ţara pînă la marginile mării. Între aceşti conducători se afla şi unul între ei Otman. Îndrăzneţi pe urma biruinţei aceleia, au trecut peste Helespont în Chersonesul tracic şi au săvîrşit prin părţile acelea toate relele şi grozăviile şi au străbătut mult loc prădînd, încît un an şi zece luni nu s-a putut nici ara, nici semăna şi nici ieşi afară din oraşe.

Dar în timpurile acelea s-a întîmplat de a venit un latin catalan, numit Roger, cu armată strînsă din Iberia de Jos; şi echipînd patru trireme, ducea fără teamă o viaţă de pradă şi jaf, răspîndind din cauza aceasta mare groază. Ataca nu numai corăbii de transport, ci prăda chiar şi vasele de război din insule şi era o spaimă pentru marea de jos[3]. Acest conducător s-a hotărît să intre în tratative cu împăratul Andronic, spre a-i fi aliat contra turcilor. Şi împăratul, primind solia lui, acela ridicîndu-se din părţile de apus vine la Bizanţ, avînd cu sine două mii de bărbaţi războinici; şi împăratul l-a cinstit pe acesta cu demnitatea de mare duce. După puţin timp a venit şi alt catalan, cu numele de Bincherio Tenţaş[4], o rudă de a lui Roger. Şi împăratul a cheltuit îndea-

[1] Avînd acest titlu de formă alături de părintele său Andronic, împărat de fapt, de aceea avînd titlul βασιλεὺς αὐτοκράτωρ — împărat singur stăpînitor.

[2] De fapt nu s-a spus nicăieri.

[3] Marea Egee.

[4] Berenger d'Etença; vezi R. Guilland, în „Byzantinische Zeitschrift“, 44 (1951), p. 232.

τῶν χρημάτων δαπάνην τὴν ἀρκοῦσαν περὶ τὰ ἐκείνων ἐνδύματα καὶ τὰς δωρεὰς καὶ τὰ ἐπίλοιπα σιτηρέσια εἰς πλησμονὴν ἔδωσεν. Ὀλίγου δὴ καιροῦ παρελθόντος διέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ στρατοῦ τοῦ πολεμεῖν τοὺς ἐχθρούς. Περὶ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγα αὐτοῖς ἔμελεν, ἀλλὰ τὸ ὑπήκοον πλεῖστα ἐλύπουν. Καὶ τί χρὴ λέγειν ὁπόσα εἰργάσαντο κακὰ παριόντες καὶ δεινὰ τοῖς Χριστιανοῖς; ἀνδράσι τε καὶ γυναιξὶν οὐδὲν ἄμεινον οἵῳ ἀνδραποδισμῷ ἐχρήσαντο· καὶ οὐκ ἠλέουν τινὰ δακρύοντα, ἀλλὰ τοῖς ὑπηκόοις ἐποίουν κακὰ ὑπὲρ ἀσεβεῖς καὶ ἐχθρούς. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὐ μόνον τὰς οὐσίας ἁρπάζειν τῶν ταλαιπόρων Χριστιανῶν, ἀλλὰ θυγατέρας τε καὶ γυναῖκας ὑβρίζοντες. Πρεσβῦται καὶ ἱερεῖς ἐδεσμεύοντο καὶ ἐμαστιγοῦντο. Ταῦτα μαθὼν ὁ βασιλεύς, θυμῷ ἐτήκετο καί τινος μηχανῆς βοηθούσης ἐδέετο. Διαβαίνειν πρὸς τὴν Θρᾴκην τὸν Ῥόγεριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου ἐκέλευσε πρὸς τὸ τῆς Καλιουπόλεως φρούριον. Καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖ κατέλιπον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Ῥογέριος μετά τινων εἰς προσκύνησιν ἔρχεται, οὗ γενομέ|νου, ὁ βασιλεὺς τοὺς περιστάτας ξιφήρεις προστάξας τού- *30 b*
τους κατακόπτειν. Μαθόντες δὲ οἱ ἕτεροι Λατῖνοι, οἱ ἐν τῇ Καλιουπόλει, τὰ γενόμενα, εἰς ἀποστασίαν ἐτράπησαν καὶ τὸ φρούριον ὀχυρώσαντες, ὡς ὁρμητήριον εἶχον. Καὶ μετὰ τῶν Τουρκῶν ὁμονοήσαντες εἰς φανερὰν λῃστείαν καὶ ἁρπαγὴν ἐξῆλθον. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τὰς Θρᾳκικὰς καὶ Μακεδονικὰς δυνάμεις λαβὼν ἦλθε κατ' αὐτῶν καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς, οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ζημιωμένος ἐπανέστρεψεν. Εἶτα οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν διαφερόμενοι ἐμερίσθησαν· καί τινες μὲν πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον, ἕτεροι δὲ μετὰ τῶν Τουρκῶν ἐστράτευον, ἕτεροι δὲ λῃστεύοντες τοῦ ζῆν ἐπορίζοντο, ἕως καὶ εἰς τέλος ἐξουθενήθησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ στρατὸν πάλιν συναθροίσας, ἔρχεται πρὸς τὴν Χεῤῥόνησον κατὰ τῶν Τουρκῶν καὶ τοσοῦτον ἐσφάλη· καὶ αἰφνιδίως τὸν στρατὸν οἱ ἐναντίοι περικυκλώσαντες, εἰς φυγὴν ἐτράπησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καταλιπόντες τὰς σκηνὰς τὰς βασιλικὰς καὶ τὰ βασιλικὰ χρήματα καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ παράσημα. Καὶ ἐκ τρίτου ἕτερον στρατὸν οἰκονομήσας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὐ παραγίνεται, εἰ μὴ καταστήσας | ἔξαρχον τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως Φιλῆν τὸν Παλαιολόγον, τὸν τότε τὴν πρωτο- *31 b*
στρατορικὴν ἀρχὴν διεζωσμένον. Καὶ στρατεύσας κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσε καὶ ᾐχμαλώτευσε. Καὶ οἱ ἐναπολειφθέντες ὀλίγοι ζῶντες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ κακῶς ἐκ τῆς Χεῤῥονήσου Θρᾴκης ἐδιώχθησαν.

Ἀθανάσιος δὲ ὁ πατριάρχης ἐπὶ ἔτη τέσσαρα τὸν θρόνον διοικῶν, εἶτα ἐγγράφως παραιτησάμενος ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι ἐλθὼν ἡσύχαζε· καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἰωάννης ὁ ἐκ Σωζοπόλεως, ὅστις γυναῖκα καὶ τέκνα ἔχων, ἔπειτα θανάτῳ τὴν γυναῖκα ἀποβαλών, τὸ μοναδικὸν ὑποδὺς τριβώνιον καὶ ὁ χρόνος καὶ ἡ ἀρετὴ προβιβάσαντες αὐτόν, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐχρημάτισε. Και-

2 δὴ A : δὲ B || 6 οἵῳ ἀνδραποδισμῷ ἐχρήσατο AB: ἢ ὡς ἀνδραπόδοις ἐχρήσαντο p || 8 ὑβρίζοντες AB : ὑβρίζοντας p || 10 βοηθούσης AB p : βοηθησούσης Char. || 10—11 τὸν Ῥογέριον p: ὁ Ῥουγέριος AB || 12 κατέλιπον καὶ AB : καταλιπὼν p | ὁ B : *om.* A | Ῥογέριος p: Ῥουγέριος AB || 13 περιστάτας AB : περιστάντας p || 14 κατακόπτειν AB : κατακοπτουσι p || 20 τοῦ ζῆν AB : τὸ *sive* τὰ τοῦ ζῆν Char. || 24 οἱ Ρωμαῖοι p: *supra lin.* A: *om.* B || 26 ἀλλ' AB : *del.* p || 27 Φιλῆν p : Φιλετὸν AB | τὸν$_1$ p: *om.* AB || 27—28 πρωτοστρατορικὴν p : πρωτοστρατορικῆς AB || 29 αὐτοῖς p : αὐτοὺς AB | ἠχμαλώτευσε AB : ᾐχμαλώτισε p || 30 Θρᾴκης AB p : τῆς Θρᾴκης Char. || 33 παραιτησάμενος b : παρατησάμενος AB p | κτισθέντι p : κτισθὲν AB || 34 Σωζοπόλεως AB : Σωζουπόλεως p || 35 ὑποδεὶς AB : ὑπέδυ p.

juns bani pentru îmbrăcămintea și răsplata lor și a dat din plin pentru celelalte provizii. După puțin timp au trecut cu armata în Asia, ca să ducă război cu dușmanii. Dar lor puțin le păsa de dușmani, ci aduceau multă suferință locuitorilor. Și, ce să mai spun, cîte rele și grozăvii au făcut în trecerea lor creștinilor?! Cu bărbați și cu femei, întru nimic nu se purtau mai bine, de parcă i-ar fi luat robi; și nici o milă nu aveau de plînsul cuiva, ci făceau locuitorilor mai mult rău decît păgînii și dușmanii. Și puteai să-i vezi prădînd nu numai avutul nenorociților de creștini, ci își băteau joc și de fete și de femei. Moșnegi și preoți erau legați și bătuți. Împăratul, auzind acestea, se topea de durere întru inima lui și simțea nevoia de vreun mijloc de ajutor. A trimis poruncă lui Roger să treacă împreună cu armata în Tracia spre cetatea Caliupoli [Galipoli]. Și armata au lăsat-o acolo și Roger cu vreo cîțiva merse la împărat să i se închine; cu acest prilej împăratul a poruncit oamenilor de gardă care stăteau înarmați cu săbii să-i taie pe aceștia. Iar ceilalți latini care se aflau la Caliupoli, auzind de cele întîmplate, s-au lepădat de împărat și, întărindu-se în cetate, o aveau ca bază de operații. Și, unindu-se cu turcii, au ieșit pe față la jaf și pradă. Împăratul Mihail însă, luînd armatele din Tracia și Macedonia, a mers contra lor și, încăierîndu-se cu dînșii, n-a făcut nici-o ispravă, ci mai degrabă înfrînt a plecat înapoi. Apoi conducătorii lor, neînțelegîndu-se între ei, s-au despărțit; și unii au venit la împărat, iar alții plecau în expediții războinice împreună cu turcii, iar ceilalți trăiau din prădăciuni, pînă în sfîrșit au ajuns de nimic.

Dar împăratul Mihail, strîngînd din nou armată, pleacă spre Chersones contra turcilor și a nimerit rău de tot: dușmanii înconjurînd pe neașteptate armata, bizantinii au luat-o la fugă, părăsind corturile și visteria împărătească și toate insemnele împărătești. Și, pregătind de-a treia oară altă armată, împăratul nu mai veni el însuși, ci puse în fruntea armatei pe Files Paleologul, care ocupa atunci demnitatea de general comandant. Și pornind cu armata contra agarenilor și încăierîndu-se cu ei, în sfîrșit i-a învins și pe mulți i-a ucis și i-a luat robi. Și cei puțini cîți au scăpat atunci cu viață au fost izgoniți din Chersonesul tracic, îndurînd multe rele.

Schimbări de patriarhi

Iar patriarhul Atanasie a stat pe tron cîrmuind patru ani, apoi, prezentîndu-și în scris demisia s-a retras în liniștea schitului întemeiat de el. Și în locul lui este ales Ioan din Sozopole, care, avînd femeie și copii, mai apoi murindu-i femeia, a îmbrăcat mantia monahală și, cu timpul evidențiindu-se prin virtute, a ajuns patriarh al Constantinopolului. Un timp oarecare strălucind pe tronul

24 Files p: Filetos AB.

ρῷ δέ τινι τὸν θρόνον διαπρέψας, εἶτα παραιτησάμενος καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐκ δευτέρου τὸν θρόνον ἀνέλαβε, κρατήσας τὰς οἴακας τῆς ἐκκλησίας ἔτη ὀκτώ. Εἶτα πάλιν σκάνδαλά τινα ἀνεφύησαν, — καὶ οὗτος τὴν ἡσυχίαν πάντοτε ἦν ἀσπαζόμενος, — αὖθις τὸν θρόνον παρῃτήσατο. Καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Νήφων ὁ τῆς Κυζίκου πρόεδρος καὶ καιρὸν ὀλίγον τὸν θρόνον διαπρεψας, εἶτα καταβιβάζεται καὶ ἀνάγεται ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν Ἰωάννης ὁ Γλυκύς, λογοθέτης ὢν τοῦ δρόμου, ἔχων καὶ αὐτὸς τέκνα τε καὶ γυναῖκα | Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ πάνυ σοφώτατος· ἔλαχε *32 b* δὲ φιλασθενὴς εἶναι καὶ οὐκ ἐδύνατο τὴν αὐτὴν ὑπηρεσίαν τελείως ἐκπληρεῖν καὶ διὰ τοῦτο παρῃτήσατο καὶ χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ μοναχός τις ἐκ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, τοὔνομα Γεράσιμος, πολιὸς μὲν τὴν τρίχα, ἀνωφελὴς δὲ τὸν τρόπον· καὶ πατριαρχήσας ὀλίγον, ἑκὼν καὶ ἄκων καὶ μὴ ἀρέσκοντι αὐτῷ τὸν θρόνον ἀφήσας καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται Ἠσαΐας, ἀνὴρ γηραιὸς καὶ τίμιος ἐκ τοῦ ὄρους Ἄθωνος· κατὰ συγκυρίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει λαχών, ἐγεγόνει πατριάρχης.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ συνέβη γενέσθαι σεισμὸν τὸν παμμέγιστον καὶ πολλοὶ οἶκοι περιφανεῖς καὶ τῶν ἁγίων ναοί, οἱ μὲν πεπτώκασιν, οἱ δὲ ἐρράγησαν· καὶ πολλοὶ στῦλοι τῶν ἱσταμένων εἰς τοὺς κίονας ἄνωθεν ἔπεσον.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος τὰς τριήρεις αὔξησεν εἰς πλῆθος. Καὶ τινες μὲν τῆς συγκλήτου βουλῇ τῷ κρατοῦντι βουλεύουσιν οὔκουν ἑτοιμάζειν καὶ διορθώνειν καὶ κρατεῖν· ματαίως τῶν νηῶν ἡ δαπάνη, ἔλεγον, μικροῦ τῶν ἄλλων πάντων ἐπέκεινα τὸ βασιλικὸν ἐπιτρίβουσα ταμεῖον. Ὁ βασιλεὺς τοῖς λόγοις αὐτῶν πεισθείς, τὰς τριήρεις ἀνεπιμελήτους καταλείψας, τῷ χρόνῳ διεφθάρησαν· καὶ αἱ μὲν διερράγησαν, αἱ δὲ κατέδυσαν εἰς πυθμένας | θαλάσσης. Ὕστερον δὲ χρείας *33 b* καὶ ἀνάγκης οὔσης, οὐκ ἦσαν κυβερνῆται καὶ αἱ τριήρεις, ὡς προείπομεν, γεγόνασι· καὶ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ βούλευμα πολλὰ κακὰ καὶ δεινὰ προεξένησεν.

Ὁ οὖν Μιχαὴλ βασιλεὺς ἐγέννησε θυγατέρας δύο Ἄνναν καὶ Θεοδώραν, ἄρρενας δὲ δύο Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα καὶ Μανουὴλ τὸν δεσπότην· καὶ ἦν πλεῖστα φιλούμενος ὁ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πάππου καὶ βασιλέως καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐκέλευσε τρέφεσθαι. Ἀνδρυνθεὶς δὲ νύκτωρ ἐκώμαζε πρὸς γυναῖκά τινα ἑταίραν ὡραίαν πάνυ καὶ ταύτης ἐρασθεὶς ἦν καὶ ἐρώμενος· καὶ ζηλοτυπία γάρ τις ἐπυρπόλει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ξυφοφόρους καὶ τοξότας ἠναγκάζε προσμένειν καὶ προσλοχίζειν περὶ τὴν τῆς ἑταιρίδος οἰκίαν. Ἐν μιᾷ δὲ νυκτὶ ὁ ἀδελφὸς καὶ δεσπότης Μιχαὴλ τὸν βασιλέα καὶ ἀδελφὸν ζητῶν ἔτυχε παριέναι τὴν τῆς ἑταιρίδος οἰκίαν, ὃν οἱ τοῦ ἀδελφοῦ σκοποὶ θεασάμενοι καὶ διὰ τὸ σκότος μὴ γνόντες τίς ἦν, ἀλλ' ὑποτοπήσαντές τινα τῶν ἐρωμένων τῆς γυναικὸς εἶναι, βέλη συνεχῶς κατ' αὐτοῦ ῥίπτουσι, καὶ πλήξαντες αὐτόν, ἀπέθανε. Μαθὼν δὲ τοῦτο ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ὁ Μιχαὴλ βασιλεύς, ὁ πατὴρ αὐτοῦ,

1 παραιτησάμενος p: παρατησάμενος AB || 3 *post* ἀσπαζόμενος *add.* καὶ p: *om.* AB || 4 Νήφων p: Νύμφων AB || 9 παρῃτήσατο b: ἐπαράτησε ABp || 9—10 Μαγγάνων p: Μαγκάνων AB||10—11 πατριαρχήσας AB: πατριαρχεύσας p||11 ἀρέσκοντι AB: ἀρέσκοντος p| καὶ$_3$ AB : *del.* p|| 12 κατὰ AB :ὃς κατὰ p|| 15 πεπτώκασιν b : ἐπεπτώκασιν AB : ἐπεπτώκεισαν p|| 15—16 πολλοὶ στῦλοι AB p : πολλαὶ στῆλαι Char. || 17 αὔξησεν AB: οἱ Ῥωμαῖοι ηὔξησαν p|| 18 βουλῇ AB : βουλῆς p || 21 πεισθεὶς B : πλεισθεὶς A || 22 πυθμένας AB: πυθμένα p||23 αἱ *et* ὡς προείπομεν AB: *del.* Char. | γεγόνασι p: ἐγεγόνασι AB || 24 προεξένησεν AB: προεξένησε p||28 τρεφεσθαι b : θρεφεσθαι AB p || 30 ξυφοφόρους AB : ξυφηφόρους p | προσλοχίζειν AB : προλοχίζειν p || 33 γνόντες p: γνῶναι AB | ὑποτοπήσαντες AB : ὑποτοπάσαντες p.

patriarhicesc, şi-a dat apoi demisia şi iarăşi Atanasie s-a urcat de-a doua oară pe tron, ţinînd cîrma bisericii opt ani. După aceea, iarăşi ivindu-se oarecare zîzanii — şi acesta era întotdeauna iubitor de linişte —, a renunţat din nou la tron. Şi în locul lui este ales Nifon, mitropolitul Cizicului, şi stînd cu strălucire puţin timp pe tron, este apoi coborît şi în locul lui este înălţat la strălucita treaptă patriarhicească Ioan Glykys, care era logofăt al curierilor şi a avut şi copii şi nevastă. Şi era foarte învăţat, dar s-a întîmplat să fie bolnăvicios şi nu era în stare să îndeplinească acel serviciu cu totul şi de aceea a abdicat şi în locul lui este ales un călugăr din mănăstirea Mangane, cu numele Gherasim, cărunt la păr, dar netrebnic la nărav; şi rămînînd puţin timp patriarh, vrînd-nevrînd şi fără să-i fie pe plac a lăsat tronul şi în locu-i este ales Isaia, călugăr bătrîn şi venerabil de la Muntele Atos. Întîmplîndu-se să fie în Constantinopol, a fost făcut patriarh.

În timpul acela a fost un cutremur foarte puternic şi multe case măreţe şi biserici sfinte unele s-au surpat, altele au crăpat; şi multe chipuri din cele ce stau pe columne au căzut de sus.

Neglijarea flotei

Sub domnia sa, acest împărat singur stăpînitor a sporit în număr mare triremele. Şi unii din senat dau împăratului sfatul să nu le construiască şi să le repare şi să le întreţină; zadarnic, spuneau ei, se face cheltuială cu flota, întrecînd aproape toate celelalte cheltuieli şi secătuind visteria împărătească. Împăratul, ascultînd de vorbele lor, a lăsat triremele fără întreţinere şi cu timpul s-au stricat şi unele au crăpat, iar altele s-au scufundat în adîncurile mării. Mai tîrziu însă, fiind trebuinţă şi nevoie de ele, nu mai erau cîrmaci de corăbii, iar cu triremele s-a întîmplat cum am spus mai înainte; şi sfatul acela a adus bizantinilor multe neajunsuri grozave.

Moartea lui Mihail al IX-lea; răscoala lui Andronic al III-lea

Împăratul Mihail [1] a avut două fete, Ana şi Teodora, iar băieţi doi, pe Andronic împăratul şi pe Manuil despotul; şi pe Andronic, bunicul său împăratul îl avea cel mai drag şi a poruncit să fie crescut la palat. Ajungînd la vîrsta bărbăţiei, umbla noaptea la o femeie curtizană, frumoasă foarte, fiind îndrăgostit de aceasta şi iubind-o; şi gelozie mare îi ardea sufletul şi puse numaidecît oameni cu săbii în mînă şi arcaşi să pîndească prin prejurul casei. Într-o noapte fratele său despotul Manuil îşi căuta fratele împărat şi s-a întîmplat să treacă pe lîngă casa curtezanei, pîndarii fratelui văzîndu-l pe acesta şi din cauza întunericului necunoscîndu-l cine era, ci bănuind că este vreun curtezan al femeii, dau cu săgeţi una după alta asupra lui şi l-au rănit de moarte. Iar tatăl său împăratul Mihail

[1] Vezi mai sus p. 173, n. 1.

ἐκ τῆς χολῆς καὶ τῆς πολλῆς λύπης ἀσθενίᾳ βαρυτάτῃ περιπεσὼν ἐξ ἀνθρώπων ἐγε-
γόνει. Ὡς δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους ἐπαρῆλθον, ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς τὸν βασιλέα
Ἀνδρόνικον προσκαλεσάμενος μετὰ | κλαυθμοῦ νουθετῶν αὐτὸν καὶ ὀνειδίσας, ὡς *34 b*
ἔθος τοῖς πατράσι ποιεῖν πρὸς τοὺς φιλτάτους, οὗτος μὲν κατηφὴς γενόμενος οὐδὲν
ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ θυμῷ ληφθεὶς καὶ φοβηθεὶς, ἵνα μὴ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ καὶ
τὰς [illegible] τῆς νεότητος ἀκαταστασίας, ἃς ἐποίει, τῆς βασιλείας γυμνώσῃ αὐτὸν ὁ
πάππος καὶ τῷ θείῳ Κωνσταντίνῳ δώσῃ, μετὰ τίνων συνηλικιωτῶν καὶ συνωμοτῶν φυ-
γόντες ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ ἀπῆλθον· καὶ στρατὸν συναθροίσαντες εἰς μάχην ἐξῆλθον
κατὰ βασιλέως καὶ πάππου αὐτοῦ. Καὶ πολλῶν πολέμων ἐμφυλίων γεγονότων καὶ φό-
νων καὶ πάλιν εἰς συνηβάσεις ἦλθον· καὶ μετ' ὀλίγον διὰ μικρῆς αἰτίας αὖθις τὰς συ-
νηβάσεις καὶ συνθήκας ἠθέτουν· καὶ ἦν τὰ σκάνδαλα πλεῖστα καὶ πολλά.

VI. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς Θεόδωρος ὁ μαρκίων, ὁ πρὸ
ἐτῶν συχνῶν εἰς τὴν μητέρος πατρίδα πεμφθείς, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ μετὰ τὸν τούτης θά-
νατον ἐπανῆκε πρὸς τὸν πατέρα, παῖδας καὶ γυναῖκα ἐκεῖσε καταλιπών. Ἴδε ὅτι καὶ
γνώμῃ καὶ πίστει καὶ σχήματι καὶ γενείων κουρᾷ Λατῖνος ἦν ἀκραιφνής. Καὶ κηδε-
μονίας ἁπάσῃ καὶ εὐμενείας καὶ χορηγίας χρημάτων ὁ πατὴρ ἐχαρίσατο· αὐτὸς δὲ
τὸν Ἰοῦδα ἐκεῖνον μιμησάμενος, προδότης εἵλετο γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς
καὶ θερμότερος πάντων | ἐχθρὸς ἐγένετο. Καὶ πᾶσαν αἰδὼ πατρικὴν ὀπίσω λιπών, πρὸς *35 b*
τὸν νέον βασιλέα καὶ ἀνεψιὸν αὐτόμολος παραγίνεται καὶ πλεῖον τὸ σκάνδαλον ηὔ-
ξησε. Τότε μὲν διὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὰς ἀκαταστασίας ὁ Ὀτθμάνης ὁ
τῆς Βιθυνίας κρατῶν, εὐκαιρίαν εὑρών, ἐκ τοῦ ἐναπολειφθέντος μέρους τοῖς Ῥωμαίοις
οὐκ ὀλίγον ἔλαβεν. Ἡ δὲ εἴσοδος τοῦ νέου βασιλέως ἐντὸς τῆς Πόλεως οὕτως ἐγέ-
νετο· προδόται δὲ δύο ἐλθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον, τοὔνομα ὁ εἷς Καστελάνος καὶ
ὁ ἕτερος Κάμαρις, οἳ ἦσαν φύλακες ἔν τινι τόπῳ τῆς πόλεως ἐγγὺς τῆς πύλης τῆς λε-
γομένης τῆς Ἀνδριανουπόλεως καὶ συνηβάσεις μετὰ τοῦ νέου βασιλέως ποιήσαντες,
καὶ ἐλθὼν ὁ στρατὸς νυκτὸς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, τὰς κλίμακας ἔβαλον καὶ ἔσω τῆς πόλεως
μέρος ἐξ αὐτῶν γεγόμενοι καὶ τὴν πύλην ἀναπετάσαντες, ὁ ἐναπολειφθεὶς στρατὸς μετὰ
τοῦ νέου βασιλέως ἔνδον γέγονε. Καὶ εὐθὺς συγκαλέσας πάντα ὑφ' ἑαυτὸν στρατόν,
παρεκελεύετο μᾶλλον σφοδρῶς, μήτε χεῖρα φονεύτριαν, μήτε γλῶσσαν ὑβρίστριαν ἐπε-
νεγκεῖν μήτε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, μητ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· οὐ γάρ φησιν
ἡμεῖς, ἀλλ' ὁ θεὸς ταύτην παρέσχε τὴν νίκην. Καὶ περὶ τῆς τοῦ πάππου καὶ βασιλέως
ζωῆς ἐφρόντισεν. Ἐγκρατὴς δὲ τῆς πόλεως καὶ βασιλείας γενόμενος τοῦ πάππου ἔτι
ζῶντος, ληστρικῶς καὶ δυναστικῷ τρόπῳ βασιλείας τοῦτον ἐξέωσεν. Ἐβασίλευσε μετὰ
τοῦ υἱοῦ Μιχαὴλ ὁ γηραιὸς Ἀνδρόνικος, ἕως οὗ ἐξώ|σθη ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ καὶ *36 b*
νέου Ἀνδρονίκου, ἔτη μέ, ἔτει ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ‚ατκη', ἀπὸ δὲ κτίσεως
κόσμου ‚ςωλς'.

Βασιλεία Ἀνδρονίκου τοῦ νέου

VII. Καὶ παραλαβὼν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν πόλιν ὁ νέος Ἀνδρόνικος, καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαμεν, καὶ κύριος καὶ δεσπότης εἰς πᾶσαν ἐξουσίαν γενόμενος, τὸν πάππον καὶ βασιλέα προμηθείας ἱκανῆς τοῦ βίου καὶ τοῦ ζῆν ἠξίωσε· τὸν δὲ θεῖον αὐτοῦ Κων-

1 βαρυτάτῃ περιπεσὼν AB : περιπεσὼν βαρυτάτῃ p || 10 μικρῆς AB p : μικρὰς Char. || 14 γυναῖκα A : γυναῖκας B || 17 Ἰοῦδα AB: Ἰοῦδαν p || 23 δὲ AB : *del.* p || 25 Ἀνδριανουπόλεως AB : Ἀδριανουπόλεως p || 28 ἑαυτὸν p : ἑαυτοῦ AB || 29 μᾶλλον AB : μάλα p || 35 ἔτει p : ἔτη AB.

fiind la Salonic şi auzind aceasta, de amărăciune multă şi durere a căzut la boală foarte grea şi s-a săvîrşit din viaţă. După trecerea zilelor de jale, bunicul împărat l-a chemat pe Andronic împărat şi cu lacrimi în ochi i-a făcut imputări şi l-a mustrat, cum obişnuiesc părinţii să facă celor mai dragi ai lor; aceasta, ce-i drept, s-a ruşinat şi n-a răspuns nimic, dar s-a necăjit şi-i era teamă că din cauza morţii fratelui său şi a celorlalte purtări dezordonate ale tinereţii, la care se deda, bunicul să nu-l dezbrace de împărăţie şi să o dea unchiului său Constantin; de aceea, cu vreo cîţiva conspiratori de aceeaşi vîrstă cu el, au fugit şi au plecat la Didimotich şi, adunînd armată, au ieşit la luptă contra bunicului împărat. Şi după mai multe bătălii şi ucideri între cei de acelaşi neam, au ajuns iarăşi la împăcare şi, după puţin timp, pentru o pricină de nimic, stricau din nou împăcarea şi învoielile şi era zîzanie mare şi multă.

Detronarea lui Andronic al II-lea

VI. În timpul acela, feciorul împăratului marchizul Teodor, care înainte cu mulţi ani fusese trimis, cum am spus, în patria mamei sale, după moartea acesteia s-a şi întors la tatăl său, lăsînd copii şi nevasta acolo. Şi iată că în ce priveşte gîndul şi credinţa şi raderea bărbii era latin curat. Şi tatăl său i-a făcut parte de toată ocrotirea şi favoarea şi de contribuţii băneşti, el însă, luîndu-se după pilda lui Iuda, a preferat să se facă trădătorul tatălui său împăratul şi i s-a făcut duşman mai înverşunat decît toţi. Şi, dînd la spate toată sfiala faţă de tatăl său, dezertează la tînărul împărat, nepotul său de frate şi zîzania a sporit şi mai mult. Atunci, din cauza luptelor civile şi răzmeriţelor, Otman, stăpînitorul Bitiniei, aflînd prilej binevenit, a luat nu puţină parte din locul ce mai rămăsese bizantinilor. Iar intrarea tînărului împărat înăuntrul capitalei s-a făcut aşa: doi trădători venind în tabără, unul cu numele Castelan şi celălalt Camaris, care erau paznici într-o parte a oraşului aproape de poarta numită a Andrianopolului, s-au înţeles cu tînărul împărat; şi armata, venind noaptea înspre partea aceea, a pus scările şi o parte din ostaşi intrînd înăuntrul oraşului şi deschizînd larg poarta, a intrat înăuntru restul armatei împreună cu tînărul împărat. Şi de îndată, convocînd toată armata de sub mîna sa, a dat aspră poruncă de tot, nici mînă ucigaşă să nu se întindă, nici gură batjocoritoare să nu se deschidă, nici asupra bunicului împărat, nici asupra altcuiva dintre toţi ceilalţi, căci spune: nu noi am cîştigat această biruinţă, ci Dumnezeu a dat-o. Şi a avut grijă de viaţa bunicului împărat. Dar punînd mîna pe capitală şi pe domnie, cînd bunicul său era încă în viaţă, l-a dat jos din domnie tîlhăreşte şi cu de-a sila. Andronic cel bătrîn a domnit împreună cu fiul său Mihail [1] pînă ce a fost scos din domnie de nepotul său Andronic cel tînăr, în anul de la naşterea lui Hristos 1328, iar de la facerea lumii 6836, ani 45.

Domnia lui Andronic cel tînăr

VII. Andronic cel tînăr, luînd în seamă împărăţia şi capitala în modul în care am spus, şi făcîndu-se domn şi stăpîn asupra întregii puteri de stat, a ţinut să aibă destulă purtare de grijă pentru viaţa şi traiul bunicului său împărat; pe unchiul său

[1] De fapt numai pînă la 1320, cînd Mihail al IX-lea Paleologul a murit.

σταντῖνον πιάσας ἐν εἱρκτῇ ἐζοφωμένῃ ἔθετο. Καὶ τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Μετοχίτου, τοῦ ποτε ἀνακαινίσαντος καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν μονὴν τοῦ Ζωοδότου τὴν καλουμένην τῆς Χώρας, τὰ κτήματα πάντα καὶ χρήματα ἐδημοσίευσεν. Εἶτα ὕστερον πάλιν, συμπαθὴς ὢν ὁ βασιλεύς, τοὺς πάντας ἐπρομηθεύσατο.

Ἄρτι δὲ τῆς ὥρας ἐπιστάσης τοῦ ἔαρος, τὰς τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις συναθροίσας κατὰ τοῦ Ὀρχάνου τοῦ τῆς Βιθυνίας ἀμηρεύοντος περάσας ἐστράτευσε καὶ τὴν προκαθεζομένην τῆς Βιθυνίας πόλιν Νίκαιαν διπλῷ πολέμῳ πολιορκουμένην καὶ κινδυνεύουσαν εἰς ἄκρον ὁρῶν βοηθῆσαι, τὰ τῶν Ῥωμαίων ἐσφάλησαν τρόπῳ τοιῷδε. Ἐλθὼν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συμβαλὼν τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἀκροβολισμῶν γενομένων καὶ συμπλοκῆς, τὸ τῶν Ῥωμαίων στράτευμα ἐκ τῆς ἕκτης ὥρας τῆς ἡμέρας ἕως τῆς ἑσπέρας καλῶς καὶ ἀνδρείως ἀντελέγοντο τοῖς Ἀγαρηνοῖς· καὶ οἱ Τοῦρκοι σχεδὸν πρὸς τὸ κλῖναι ὀλί|γον ἀρχὴν ἐποίουν καὶ ὁ ἀμηρᾶς εἰς δειλίαν ἐνέπεσε. Τοῦ δὲ πολέμου 47 b λυθέντος διὰ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐγγύζειν, εὑρέθη τετρωμένος τὸν πόδα ὁ βασιλεὺς ἐλαφρῷ τινι βέλει· καὶ θέλοντος εἰσελθεῖν εἰς τὸ τῆς Φιλοκρινῆς πολίχνιον, πλεῖστα ἐγγὺς ὄν, θεραπείας ἕνεκα τοῦ ποδός, οὐκ οἶδα πῶς, ἐξ ἁμαρτιῶν, μικρὸν ἐψιθυρίσθη ἐν τῷ στρατῷ, τὴν αἰτίαν μὴ εἰδότες, ἀλλὰ φεύγειν ἐνόμιζον τοῦτον ἀπὸ δειλίας αὐτοῦ. Καὶ ὁ στρατὸς πᾶς ἀσυντάκτως καὶ μετὰ βίας φεύγειν ὥρμησαν ὑπό τινος μὴ διωκόμενοι. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν διὰ τὸ σκότος ὑπ' ἀλλήλων κατεπατήθησαν, καὶ πολλοί τινες ἀναμέσον ἐτρώθησαν· καὶ ἐν τοῖς ὀρύγμασι τοῦ πολιχνίου μέρος φθάσαντες ἀσυντάκτως κατεγκρεμίζοντο· ἄλλοι δὲ ἐν τῷ αἰγιαλῷ φθάσαντες, πολλοὶ ἀπεπνίγησαν διὰ τὸ ἐμβὰν πλῆθος ἐπὶ τοῖς ἀκατίοις. Οἱ δὲ σκοποὶ τοῦ Ὀρχάνου, ὡσεὶ τριακόσιοι ἔφιπποι στρατιῶται ὄντες, τὴν ἀσύντακτον φυγὴν καὶ θύρυβον ὁρῶντες, μετὰ φονῶν μόνον αὐτοὺς ἐδίωχνον· καὶ ἐγκρατεῖς πάσης τῆς σκηνῆς τῆς βασιλικῆς καὶ πάσης παρασκευῆς καὶ ἵππων βασιλικῶν καὶ ἐφεστρίδων πολυτίμων παρ' ἐλπίδα κύριοι γεγόνασι· καὶ νίκην μεγάλην χωρὶς πολέμου ἐκέρδησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πολιχνίῳ ἐκείνῳ προσμείνας ἡμέρας τρεῖς, μετὰ λύπης μεγάλης καὶ δακρύων ἀπαραμυθήτων τὴν τῶν Ῥωμαίων δυστυχίαν κλαίων ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου ἐπανέστρεψε. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς μετ' ὀλίγας ἡμέρας | ἐγκρατὴς καὶ τῆς πόλεως Νικαίας γέγονε. 38 b

VIII. Τοῦ δὲ φθινοπώρου ἱσταμένου συλλεξάμενος ὅσας ἂν ἦσαν τριήρεις Ῥωμαίοις κατὰ Μαρτίνου τοῦ τὴν Χίον ἐπιτροπεύοντος τὸν πλοῦν ποιησάμενος, τήν τε νῆσον κατέσχε ξὺν οὐδενὶ κόπῳ καὶ πόνῳ· καὶ αὐτὸν τὸν Μαρτῖνον χειρωσάμενος, δεσμότην τοῖς Βυζαντίοις παρέπεμψεν. Εἶτα κατὰ τῶν Φωκαίων Λατίνων πλεύσας ὑποτελεῖς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐποίησε καὶ ἐνέχυρον τοὺς αὐτῶν υἱοὺς τῷ βασιλεῖ ἔδωσαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ Νικομήδεια, τῶν Βιθυνῶν μητρόπολις, ἑάλω ὑπὸ τοῦ Ὀρχάνου, τῷ πολλῷ λιμῷ καταπονηθεῖσα.

Ὁ δὲ βασιλεὺς στρατεύει κατὰ τῶν Ἀκαρνῶν καὶ Αἰτωλῶν καὶ Ἠπειρίων καὶ Ἰλλυρίων καὶ αὐτοὺς ἐδούλωσε· καί τινα φρούρια, τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἔλαβεν.

---

5 ἔαρος p : ἄερος AB ‖ 8 *post* ὁρῶν *add.* καὶ p : *om.* AB | *post* βοηθῆσαι *add.* βουλόμενος p: *om.* AB ‖ 9 οὖν AB : *del.* p ‖ 13 *post* τὸ *add.* τὸ p : *om.* AB ‖ 14 Φιλοκρινῆς AB : Φιλοκρήνης p ‖ 15 ὄν p : ὢν AB | οἶδα p : οἶδον AB | πῶς *transp. post.* ἁμαρτιῶν AB ‖ 17 *post* ἀσυντάκτως *add. punctisque del.* αὐτῶν B: *om.* A ‖ 21 ἐπὶ AB : ἐν p ‖ 24 ἐλπίδα p: ἐλπίδων AB ‖ 26 τῶν B: *om.* A ‖ 29 ὅσας AB: ὅσαι p ‖ 33 τοὺς αὐτῶν υἱοὺς p : τοῖς αὐτῶν υἱοῖς AB ‖ 37 $καὶ_1$ B : *om.* A | αὐτοὺς p: αὐτῷ AB.

Constantin însă, prinzîndu-l, l-a aruncat într-o închisoare întunecoasă. Şi marelui logofăt Metohitul, care a înnoit şi a adăugat odinioară mănăstirea Dătătorului de viaţă, numită „Din ţarină“ [1], i-a confiscat toate proprietăţile şi lucrurile şi banii. Mai pe urmă, împăratul fiind bun la inimă, iarăşi a avut de toţi toată grija.

Nu începuse încă primăvara şi, adunînd armata bizantină, a trecut contra lui Orchan, sultanul Bitiniei, şi văzînd capitala Bitiniei, oraşul Niceea, împresurată cu îndoit război şi ajunsă la mare primejdie, a pornit ca s-o ajute; dar planul bizantinilor a dat greş din următoarea pricină. Venind împăratul şi întîlnindu-se cu duşmanii şi trăgînd cu arcurile şi încăierîndu-se, armata bizantinilor de la ora şase din zi [2] pînă seara s-a împotrivit vitejeşte agarienilor; şi turcii aproape începeau să se clatine puţin şi teamă îl apucase pe sultan. Dar lupta încetînd din cauza întunericului nopţii care se apropia, împăratul fusese uşor rănit la picior de o săgeată, şi voind să intre în orăşelul Filocrine din apropiere să-şi vadă de rana de la picior, nu ştiu cum, din greşeală, s-a şoptit puţin în armată, fără să se ştie pricina, că acesta fuge de frică. Şi întreaga armată fără nici o ordine şi în grabă s-a pornit să fugă, fără să fie urmăriţi de nimeni. Şi în fugă din cauza întunerecului nopţii se călcau unii pe alţii şi destul de mulţi dintre ei au fost răniţi şi o parte, ajungînd în dezordine la şanţurile orăşelului, s-au rostogolit în jos, iar alţii, ajungînd la marginea mării, mulţi s-au înecat, deoarece se urcau prea mulţi în caice. Iscoadele lui Orchan însă, ca la trei sute de ostaşi călări, văzînd fuga şi învălmăşala dezordonată, numai cu răcnete îi goneau şi întreaga tabără împărătească au cucerit-o şi au pus mîna, fără să se aştepte, pe toate bagajele şi caii împărăteşti şi harnaşamentul de mult preţ şi au cîştigat mare biruinţă fără nici o luptă. Iar împăratul a mai rămas trei zile în acel orăşel, deplîngînd cu mare durere şi lacrimi nemîngîiate nenorocirea bizantinilor, şi apoi s-a întors la Constantinopol. Şi după puţine zile, sultanul a cucerit Niceea.

VIII. La sosirea toamnei, strîngînd cîte trireme aveau bizantinii, a pornit cu flota contra lui Martin, care deţinea Chios, şi a ocupat fără nici o greutate şi osteneală insula şi pe însuşi Martin, prinzîndu-l, l-a trimis legat la Bizanţ. Apoi a plecat cu flota asupra latinilor din Foceea şi i-a făcut tributari împărăţiei sale; şi ei au dat împăratului ostatici pe feciorii lor.

Sub domnia acestui împărat a fost cucerită de Orchan şi Nicomedia, mitropolia bitinienilor, strîmtorată fiind de multă foamete.

Iar împăratul porneşte cu război contra acarnenilor şi etolilor şi epiroţilor şi ilirilor şi i-a supus; şi a luat cîteva cetăţi de sub mîna bulgarilor.

---

[1] Actuala Kharie-giami din colţul de nord-vest al Istambulului de azi; vezi Ducas, *Istoria tu co-bizantină*, ed. V. Grecu, p. 339, nota la XXXVIII, 10.
[2] Ora şase din zi de atunci este ora 12 de acum.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει Κωνσταντίνου παιδίον συμφυὲς μὲν ἀπὸ ποδῶν ἄχρις ὀμφαλοῦ, τὰ δὲ ἑξῆς διαιρούμενον, ὤμους καὶ στέρνα καὶ ῥάχιν, καὶ δύο μὲν ἔχον κεφαλάς, χεῖρας δὲ τέσσαρας· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξεπεπνεύκει. |

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦλθε καὶ ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν μοναχός *39 b* τις Καλαβρός, τοὔνομα Βαρλαάμ, ὃς μέγας καὶ πολὺς ἐδόκει εἶναι αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν καὶ διαλέγεσθαι, περὶ ὧν οἱ Λατῖνοι καινοτομοῦσι, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐν Θαβορίῳ λέγων εἶναι κτιστόν. Ὅθεν καὶ εἰς διάλεξίν τινα ἐκάλει καὶ ὁ βασιλεὺς προστάξας τὸν κὺρ Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, τὸν τότε τὸν τῆς Θεσσαλονίκης θρόνον περιέποντα, ἵνα μετὰ τοῦ Καλαβροῦ διαλεχθῇ. Καὶ πολλὰς διαλέξεις ἀναμέσον αὐτῶν ποιήσαντες τὰς πιθανολογίας καὶ φληναφίας τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαὰμ ὡς ἱστὸν ἀράχνης ὁ Παλαμᾶς ἐξετίναξε. Καὶ τοῦ Χρυσολωρᾶ Ἰωάννου τὰ ὅμοια δοξάζοντος καὶ δεινοῦ ἐν τῷ λέγειν καὶ διαλέγεσθαι καὶ αὐτοῦ ὄντος, τὰ ὅμοια ἔπαθεν.

Οὗτος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς δεσποίνης Εἰρήνης τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν ἄπαις ὤν, ἀποθανούσης δὲ αὐτῆς, δευτέραν γυναῖκα ἔλαβεν, Ἄνναν τοὔνομα, μεθ' ἧς ἐγέννησε θυγατέρας μὲν δύο, ὧν τὴν πρωτότοκον τῶν Μυσῶν ἀρχηγοῦ υἱῷ εἰς γυναῖκα ἔδωκε καὶ εἰρήνη μεγάλη ἀναμεταξὺ Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων γέγονε. Τὴν ἑτέραν ὕστερον ὁ ἀμηρᾶς Ὀρχάνης εἰς γυναῖκα ἔλαβεν· ἄρρεν μὲν ἐν τῷ βασιλεῖ, κὺρ Ἰωάννης ἐγεννήθη. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ τὸν βασιλέαν Ἰωάννην, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, θεωρῶν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὄντα καὶ μὴ τὴν βασιλείαν διοικεῖν εἶναι ἐπιτήδειον, εἴασεν ἐπίτροπον | αὐτοῦ τὸν μέγαν δομέστικον Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν καὶ οἰκονόμον τῆς βα- *40 b* σιλείας, ὃς καὶ ἐπὶ πολλὰ δυνάμενος ἦν τότε ἐγγὺς τοῦ βασιλέως, ἄρχι καιροῦ ἡλικίας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, καὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ προστάξας συζευχθῆναι τὸν παῖδα.

Ὑπῆρχε δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς χαρίεις τῷ εἴδει καὶ τῇ γνώμῃ φιλάνθρωπος, τῷ ἤθει ἱλαρός, συμπαθὴς τοῖς πᾶσιν· ἐμίσει γὰρ περὶ αὐτὸν πλῆθος ἀνθρώπων ὁρᾶν, ἠγάπα δὲ πλεῖστα τὰ κυνήγια· διὸ καὶ ἔτρεφε κύνας πλέον τῶν χιλίων καὶ τετρακοσίων· ὄρνεα δὲ ἤτοι ἱέρακας πλέον τῶν χιλίων καὶ τοὺς αὐτὰ ἐπιμελοῦντας ἐγγὺς τοσούτους εἶχεν. Ἐτεθνήκει δὲ κατὰ τὸ ͵ςωμθ-ῳ ἔτει· ὁ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἅπας χρόνος πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐτύγχανεν, ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη εἴκοσιν.

Πῶς ἐβασίλευσεν ὁ Καντακουζηνός καὶ ἡ βασιλεία ἐπὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἦλθεν;

IX. Ἤδη δὲ ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ὁ Καντακουζηνὸς τὴν βασιλείαν καὶ πᾶσαν τὴν διοίκησιν καὶ ἐξουσίαν ἀναζωσάμενος, εὐθὺς βασιλεὺς ἀνηγορεύθη καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ δέσποιναν ἔστεψε καὶ τῷ πρώτῳ υἱῷ αὐτοῦ ἐρυθροῦ πεδίλου μετέδωκε· τὸν δὲ ἕτερον δεσπότην ἐν τῇ Σπάρτῃ ἐποίησε, βουλόμενος δὲ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἀρχὴν ὑφ' | ἑαυτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ κλῆρον ποιῆσαι. Περὶ δὲ τοῦ βασιλέως Ἰωάν- *41 b*

5 αὐτὸν AB : *del.* p || 7 τινὰ AB : πάντας p || 15 τῶν AB : τῷ τοῦ p || 17 *ante* κὺρ *add.* ὁ p: *om.* AB | 17—18 ἐγεννήθη A : *om.* B || 20 Καντακουζηνὸν p : Κατακουζηνὸν AB || 21 ἐπὶ AB : *del.* p || 24 ἐμίσει p : ἐμίσα AB || 25 ἔτρεφε b: ἔθρεφε AB p | τῶν B: ἢ A || 27 θ-ῳ ἔτει AB : θ' ἔτος p || 28 ἐτυγχανεν AB : ἐτύγχανε p | εἴκοσιν B : εἴκοσι A || 29 *et* 31 Κάντακουζηνὸς p: Κατακουζηνὸς AB || 33 ἔστεψε B: ἔστεψεν A || 34 δὲ AB: *del.* p | *ante* πᾶσαν *add.* ἵνα p: *om.* AB || 35 ποιῆσαι b : ποιήσῃ AB.

În timpul acesta, la Constantinopol s-a născut un copil de la picioare pînă la buric crescut la un loc, mai departe însă despărțit la umeri, piept și spinare, și avea două capete și patru mîini, și după puține zile a murit.

În vremea aceea a venit și din Italia la Constantinopol un călugăr din Calabria cu numele Varlaam, care se credea tare iscusit la cuvîntări și dispute în privința schimbărilor ce le făceau latinii în credința creștină și spunea că lumina ce s-a arătat pe Muntele Taborului este creată. De aceea provoca și la o dispută și împăratul a dispus ca chir Grigore Palamas, care atunci ocupa tronul mitropolitan al Salonicului, să stea la dispută cu calabrezul. Și ținînd multe dispute între ei, Palamas a spulberat încercările de a convinge și vorbăriile goale ale lui Varlaam din Calabria ca o pînză de păianjen. Și Ioan Chrysoloras, care avea o credință la fel și care era și dînsul strașnic la cuvînt și dispută, a pățit-o tot așa.

Împăratul acesta n-a avut copii de la doamna Irina din Alamania, aceasta însă murind, a luat o a doua soție, cu numele Ana, cu care a avut două fete; și pe cea dintîi a dat-o după feciorul domnitorului misilor [bulgarilor] și a fost pace trainică între misi și bizantini. Pe cealaltă a luat-o mai pe urmă sultanul Orchan [1] de femeie. Băiat a avut împăratul unul, pe chir Ioan. În clipa morții sale, văzînd pe fiul său împăratul Ioan că, fiind tînăr de ani, nu este în măsură să administreze împărăția, i-a pus epitrop pe marele domestic [2] Ioan Cantacuzino și l-a făcut gospodar al împărăției; acesta era atunci cu mare putere pe lîngă împărat și l-a lăsat epitrop pînă ce fiul său Ioan va veni la vîrstă și a dispus ca băiatul să fie căsătorit cu fiica aceluia.

Și era acest împărat plăcut la înfățișare și iubitor de oameni în gîndul său, vesel de obicei și iubit de toți, nu-i plăcea să vadă în jurul său mulțime de oameni; îi plăcea însă mult să umble la vînătoare, de aceea și ținea cîini mai mulți de o mie patru sute, iar șoimi de vînătoare mai mult de o mie și tot pe atîția oameni care să aibă grijă de aceste animale. A murit în anul 6849; iar viața lui întreagă a fost de patruzeci și cinci de ani, din care a domnit douăzeci [3].

Cum a domnit Cantacuzino și împărăția a ajuns în mîinile lui

IX. După moartea împăratului, Cantacuzino, luînd în seamă împărăția și toată administrația și puterea, de îndată s-a proclamat împărat și pe soția sa a încoronat-o împărăteasă și primului său fecior i-a dat să poarte încălțăminte roșie; iar pe celălalt fecior l-a făcut despot în Sparta și voia toată puterea și domnia să o aducă în mîna sa și a feciorilor săi. Cît despre împăratul Ioan, ginerele său, nici nu-i păsa. Cînd Ioan a

[1] Tatăl său Mihail al IX-lea Paleologul a dat o fată după țarul bulgarilor, iar Ioan VI Cantacuzino după Orchan, Andronic al III-lea Paleologul însă nu.
[2] Un înalt mare dregător bizantin în epoca Paleologilor.
[3] De fapt 13 ani, 1328—1341, dar e adevărat că s-a răsculat din 1321.

νου τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ οὐκέτι αὐτῷ ἔμελεν. Ἀνδρυνθεὶς οὖν τῇ ἡλικίᾳ ὁ Ἰωάννης ἀπήτει τὴν βασιλείαν λαβεῖν ὡς γνήσιος διάδοχος καὶ κληρονόμος ἐκ τῶν τοῦ πενθεροῦ χειρῶν. Ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ἑαυτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ θέλων κλῆρον ποιῆσαι, πολλαὶ μάχαι καὶ πόλεμοι ἐμφύλιοι ἀναμεταξὺ τοιούτων διαφορῶν ἐγένοντο καὶ κάκωσις καὶ φθορὰ μεγάλη καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοὶ εἰς τὸ ὑπήκοον τὸ ταλαίπωρον. Καὶ ὁ Ὀρχάνης τότε ἄδειαν τελείαν καὶ εὐκαιρίαν δραξάμενος, τὰ ἐναπομείναντα ὑποτελῆ Ῥωμαίων ἐν τῇ Βιθυνίᾳ ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο καὶ αὖθις τὴν τῆς Θρᾴκης Χεῤῥόνησον περάσας πολίχνιά τινα καὶ φρούρια ἔλαβε.

Καί τινες μὲν τῶν ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν καὶ τοῦ δήμου τὸν Παλαιολόγον ὡς διάδοχον γνήσιον καὶ κληρονόμον τῆς ἀρχῆς βασιλέα ἤθελον βοηθοῦντες καὶ συμπονοῦντες αὐτῷ. Τινὲς δὲ πάλιν τὰ ἐναντία φρονοῦντες ἔλεγον· τὰ ὅσα ὁ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς ὁ πρόπαππος αὐτοῦ ἐποίησε τῷ Ἰωάννῃ τῷ Λασκάρει, τυφλώσας αὐτὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαβών, καὶ αὐτὸς ὁ ἔγγονος αὐτοῦ τὰ νῦν ὑπὸ ἑτέρων ἀνταποδίδεται. Καὶ τῷ μέτρῳ ᾧ ἐμέτρησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν ἔλαβον, καὶ οὗτος τὰ νῦν ἀντιμετρηθήσεται. Καὶ ὁ Παλαιολόγος ἀπορηθεὶς καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐλθὼν καὶ οὐκ ἔχων τι | ἕτερον πρᾶξαι πρὸς τὸν Τοῦρκον ἀμηρᾶν Ὀρχάνην διέδραμεν βοήθειαν αἰ- 42 b τῶν, ἵνα τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς ἐγκρατὴς γένηται, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα ἔδωσε τῷ Ὀρχάνῃ. Καὶ αὐτὸς μετὰ χαρᾶς τὴν αἴτησιν δεξάμενος, καὶ μάλιστα διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ τὰ φρούρια, ἃ ἐν τῇ Θρᾴκῃ διερχόμενος ἔλαβεν, αὖθις τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, τῷ ἑαυτοῦ γυναικαδέλφῳ ἐχαρίσατο, καὶ χεῖρα δώσας αὐτῷ, οἵαν ἐβούλετο. Καὶ ἐν τῇ πόλει περάσας τὸν Καντακουζηνὸν καὶ πένθερον ἐκ τῆς βασιλείας ἐξέωσε καὶ ἐγκρατὴς πάσης τῆς πατρικῆς ἀρχῆς ἐγένετο. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ὡς φυγὰς ἐν τῇ Σερβίᾳ πρὸς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ τὸν ταύτης κρατοῦντα ἐλθών, τὰ διατριβὰς ἐποιεῖτο, ἡσυχάζων διὰ τὸν φόβον τοῦ Ὀρχάνου· καὶ ἐζήτει πάντοτε καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα, εἰ δυνατόν, παλιν δοκιμάσῃ καὶ τὴν βασίλειαν ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσῃ ἐλθεῖν. Ἀκούσας δὲ τὸν τοῦ Ὀρχάνου θάνατον καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν διεδέξατο, στρατὸν οἰκονομήσας ἔκ τε τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ἵνα πάλιν κατὰ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως Ἰωάννου ἔλθῃ· ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ταῦτα μαθὼν ἔστειλε πρέσβυν πρὸς τὸν πενθερὸν μετ' ἐπιστολῆς περιεχούσης οὕτως.

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν τὸν πενθερὸν αὐτοῦ

X. Ἐγὼ μεν πολλάκις καὶ τὰ νῦν συλλογιζόμενος, ἐθαύμασα πῶς ἡ συνείδησις καὶ ἡ διάκρισις καὶ τὸ γῆρας οὐκ | ἐλέγχει σε, ἵνα κατὰ νοῦν ἐνθυμηθῇς τὸν θάνατον 43 b καὶ τὴν κρίσιν τοῦ ἀπροσωπολήπτου ἐκείνου κριτοῦ, ἐν ᾗ μέλλομεν πάντες γυμνοὶ καὶ

1 αὐτῷ B : ἑαυτῷ A || 3 οὐκ ἐβούλετο p : *lac.* AB || 5—6 τὸ ταλαίπωρον p: τῶν ταλαιπώρων AB || 7—8 τὴν τῆς Θρᾴκης Χεῤῥόνησον A : *supra lin.* B : ἐν τῇ Θρᾴκῃ πρὸς τὴν Χεῤῥονίαν *punctis del.* B || 12 Λασκάρει p : Λάσκαρει AB || 14 τῷ μέτρῳ ᾧ p: τὸ μέτρον ὃ AB || 18 ἔδωσε p : δῶσαι AB || 19 *post* διερχόμενος *add. punctisque del.* ἤτοι περάσας B : *om.* A || 20 *post* ἐχαρίσατο *add. punctisque del.* αὐτά B : *om.* A || 21 *post* πενθερὸν *add.* αὐτοῦ p: *om.* AB || 21 *et* 22 Καντακουζηνὸν (-ὸς) p : Κατακουζηνὸν (ὸς) AB || 25 δοκιμάσῃ p : δοκιμάσαι AB || 28 βασιλεὺς B : *om.* A || 30 Κατακουζηνὸν AB || 32 καὶ τὰ νῦν A : κατὰ νοῦν B || 33 ἐλέγχει σε A *mg.* ἐλέχισεν AB.

ajuns la vîrsta bărbăţiei, cerea să i-a din mîinile socrului său împărăţia ca urmaş şi moştenitor de drept. Dar acela nu voia, ci dorea să rămînă în mîinile sale şi ale feciorilor săi, şi în cursul unor astfel de neînţelegeri s-au iscat multe lupte şi războaie civile şi pagube şi stricăciuni mari, şi vaiete şi plînsete au cuprins poporul nenorocit. Şi atunci Orchan, apucînd prilej binevenit, a subjugat în deplină voie ce a mai rămas din Bitinia în mîinile bizantinilor; şi, trecînd iarăşi în Chersonesul tracic, a luat cîteva orăşele şi cetăţi.

Război civil între Ioan al V-lea Paleologul şi Ioan al VI-lea Cantacuzino

Şi unii din cei de vază şi dintre reprezentanţii poporului îl doreau pe Paleologul de împărat, ca un urmaş şi moştenitor de drept al domniei, stîndu-i în ajutor şi ostenindu-se împreună. Alţii însă, dimpotrivă, avînd gînduri potrivnice, spuneau cîte a făcut împăratul Mihail, străbunul lui, lui Ioan Lascaris, luîndu-i vederea şi împărăţia, şi el strănepotul [1] lui primeşte aceeaşi răsplată de la alţii; şi măsura cu care au măsurat înaintaşii lui şi au luat împărăţia, cu aceea i se măsoară acum acestuia. Şi Paleologul, neştiind încotro s-o apuce şi ajungînd la deznădejde şi neavînd alta ce face, aleargă la sultanul turc Orchan, cerînd ajutor, pentru ca să dobîndească împărăţia părintească; şi i-a dat lui Orchan pe soră-sa de femeie [2]. Şi acela cu bucurie i-a împlinit cererea; şi mai ales din cauza rudeniei i-a dat înapoi împăratului Ioan, cumnatul său, cetăţile pe care le-a luat, invadînd Tracia, şi i-a mai dat armată cîtă voia. Şi trecînd în capitală, l-a scos din împărăţie pe socrul său Cantacuzino şi s-a făcut stăpîn pe toată domnia părintească. Iar Cantacuzino, venind fugar în Serbia la ginerele său, domnitorul acesteia, şade liniştit de frica lui Orchan; şi mereu căuta prilej potrivit ca să încerce iarăşi, de s-ar putea, să facă împărăţia să vină în mîna lui. Şi auzind că Orchan a murit [3] şi că Amurat a urmat la domnie, şi-a făcut rost de armată din Serbia şi Bulgaria, ca să vină iarăşi contra ginerelui său, împăratul Ioan, dar împăratul Ioan, auzind aceasta, a trimis sol la socrul său cu o scrisoare avînd următorul cuprins.

Scrisoarea împăratului Ioan către socrul său Cantacuzino

X. Eu deseori frămîntînd în gîndul meu starea de lucruri de acum, m-am minunat cum conştiinţa, judecata şi bătrîneţele nu-ţi fac mustrări, ca să te gîndeşti la moarte şi să-ţi aduci aminte de judeţul acelui judecător nepărtinitor la care toţi avem să ne

[1] De fapt răstrănepotul.

[2] E inexact; Cantacuzino şi-a dat pe fiică-sa Teodora după Orchan şi cu ajutorul lui s-a urcat pe tron în 1347, iar Ioan al V-lea Paleologul şi-a dat pe soră-sa Maria după Francisco Gattilusio, care l-a ajutat să-şi redobîndească tronul în 1354 şi care a mai primit drept răsplată insula Lesbos, unde dinastia Gattilusio-Paleolog a domnit pînă în anul 1462, cînd Mahomed al II-lea a cucerit insula. Vezi D u c a s. După N i c h i f o r G r e g o r a s, p. 36, 7 şi 13—15 (III 504, 19—20; 507, 2.2—509, 10 ed. Bonn) un fecior Chalil de-al lui Orchan a luat o fată de a lui Ioan al V-lea Paleologul.

[3] În 1362, cînd Cantacuzino era acum călugăr la Athos, unde mînăstirea Vatopedi păstrează pînă azi mari foliante scrise caligrafic de învăţatul împărat.

τετραχηλισμένοι παρίστασθαι, καὶ κατὰ τὰς πράξεις καὶ ἔργα αὐτοῦ ἕκαστος τὴν ἀντάμειψιν λήψεται. Ἔδει γάρ σε ὡς συνετὸν καὶ πρακτικὸν καὶ τὰς Γραφὰς καλῶς εἰδότα καὶ εἰς πάντα ἐπιτήδειον, ὡς σὺ λέγεις καὶ μεγαλαυχεῖς καὶ ἐπαίρεσαι, ἵνα εἰς αἴσθησιν ἔλθῃς τοσοῦτον καιρὸν τί ἂν εἴη τὸ παρ' ἐμοῦ αἰτεῖς, καὶ τί τὸ σὸν δίκαιον νομίμως καὶ κανονικῶς κατὰ τάξιν Ῥωμαίων καὶ συνήθειάν ἐστι. Καὶ οὐκ ἀρκέσθης ἕως τοῦ νῦν τοσαῦτα σκάνδαλα καὶ τοσούτους ἐμφυλίους πολεμους καὶ φόνους καὶ αἱματοχυσίας καὶ ἀνδραποδισμοὺς τῶν ὁμοφύλων καὶ Χριστιανῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ τοσούτην φθορὰν καὶ κακὸν εἰς πᾶν τὸ ὑπήκοον; Ἔασον, ἔασον διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ παναγάθου Θεοῦ, ἵνα ἄνεσιν λάβωσι καὶ ἀνάπαυσιν μικρὰν τῶν κακῶν καὶ ὀδυνῶν οἱ ταπεινοὶ καὶ ἐλεεινοὶ καὶ δυστυχεῖς Χριστιανοί. Ἐν μὲν Ἀσίᾳ, ὡς οἶδας, τὸ μέγιστον κακὸν καὶ θηρίον, ἡ τοῦ Ὀτθμάνου γονὴ τοὺς πάντας διέφθειρε καὶ ἀπώλεσε καὶ ἠφάνισε· τοὺς δὲ φυγόντας ἐκ τῶν ἐκεῖθεν χειμώνων καὶ συμφορῶν καὶ ἄμφω τοὺς ἐναπομείναντας ἐνταῦθα καὶ ἀναψυχὴν ἀφήσωμεν ἵνα λαβῶσι. Καὶ ἐὰν περὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα ὁ θεῖος Δαβὶδ παρακαλῶν φησίν, ἵνα διασκορπισθῶσι τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα, πόσον | μᾶλλον κρῖμα ἕξομεν ἡμεῖς, οὓς ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν δι' 44 b
ἄφατον ἔλεος αὐτοῦ τῷ οἰκείῳ αἵματι ἐξηγόρασε καὶ νόμον καὶ ἐντολὰς ἐχαρίσατο ἡμῖν, τήν τε εἰρήνην καὶ ἀγάπην ἐνομοθέτησε σημεῖον πρῶτον καὶ κεφάλαιον τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς 'θέλω εἶναι' ἔφησεν. Οἶδας γὰρ καλῶς καὶ τοῦτο, καὶ τοῖς πᾶσι φανερόν ἐστι, ὡς ὁ ἐμὸς ἀείμνηστος πατὴρ καὶ βασιλεὺς ἐκ μικροῦ ὄντα σε εἰς μέγα ἀξίωμα καὶ ὀφφίκιον ἀνεβίβασε καὶ ἕως καὶ βασιλείας ὄνομα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἠξίωσέ σε. Ἐνθυμήθητι καλῶς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διάθεσιν πνευματικήν, ἣν εἶχε πρός σέ. Καὶ ἐμὲ τὸν ταλαίπωρον καὶ δυστυχῆ εἰς χεῖρας σου ἐπαρέδωκε, καὶ τὴν συγγένειαν προστάξας, ὥστε καὶ ἐν ὑστέραις ὥραις τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀνὰ ἡμῶν καὶ ὑμῶν γενέσθαι ὥρισε, καὶ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν τοῦ διοικεῖν καὶ ποιμαίνειν καὶ ἐμὲ καὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων εἰς χεῖρας σου ἐνεμπίσευσε. Σὺ μὲν οὐχ ὡς ποιμὴν ἀληθινὸς εἰς ἅπαντα ἐποίησας καὶ οὐ παύεσαι ποιεῖν, ἀλλ' ὡς ἄντικρυς λύκος καὶ λῃστὴς καὶ κλέπτης, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, εἰ δυνατόν, θέλεις καὶ βούλεσαι, ἵνα ἐμὲ τὸν κληρονόμον τῆς ἀρχῆς καὶ διάδοχον καὶ τεσσάρων βασιλέων ἀπόγονον τῆς βασιλείας γυμνώσῃς καὶ ἰδιωτεύσῃς καὶ σὲ τὸν ἰδιώτην ὄντα βασιλέα ποιήσῃς. Ἐγὼ δὲ τῇ ἀμάχῳ δυνάμει τὴν ἀδικίαν, ἣν ἐποίησας εἰς ἐμὲ καὶ ποιεῖς, καὶ τὸν τὰ πάντα τὰ σκάνδαλα ποιοῦντα καὶ ἀρχὴν τούτων ὄντα ἀνατίθημι καὶ τὸ εὐθὲς ἐνώπιον κυρίου γενήσεται.

Πῶς ὁ Καντακουζηνὸς ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν;

XI. Λαβὼν δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Καντακουζηνὸς καὶ τὰ γεγραμμένα ἰδών, τὴν συνείδησιν οὐκ ἐκάμφθη καὶ τὴν καρδίαν οὐ ἐμαλάχθη, ἀλλὰ τὴν παρασκενὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ πολέμου πάντοτε ἡτοίμαζεν ἐλπίζων ἵνα καὶ βοήθειαν ἕξῃ παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ

4 παρ' p : ὑπὲρ AB || 5 συνήθειαν b : συνήθεια AB || 6 τοσούτους ἐμφυλίους πολέμους καὶ AB : *om.* p || 8 τοσούτην AB : τοσαύτην p || 9 παναγάθου B : *om.* A || 13 καὶ$_1$ AB : *del.* p | ἵνα p : *om.* AB || 18 θέλω A : θέλων B p || 19 ὡς p : καὶ AB | ὄντα AB p : *del.* Char. || 23 ὑστέραις ὥραις p : ὑστέροις ὥρας AB || 27 θέλεις — τὸν B : *om.* A || 28—29 γυμνώσῃς καὶ ἰδιωτεύσῃς p : γυμνώσαικαὶ ἰδιωτεύσαι AB || 29 ποιήσῃ B : πάσης A || 30 *ante* τὸν *add.* σὲ p : *om.* AB || 32 *et* 33 Κατακουζηνὸς AB || 33 τὴν ἐπιστολὴν A : τὰ γεγραμμένα B | καὶ τὰ γεγραμμένα A : *om.* B | ἰδὼν p : εἰδὼς A: *om.* B || 34 τὴν καρδίαν B : τῇ καρδίᾳ A || 35 βοήθειαν p : βοηθείας AB | παρὰ p : ὑπὸ B : *om.* A.

înfățișăm goi și cu grumazul plecat și fiecare își va lua răsplata după faptele și lucrările lui. Căci trebuie ca tu, ca om cu minte și cu experiență și bun cunoscător al sfintelor scripturi și iscusit la toate, cum tu o spui și te lauzi în gura mare și te fălești, să fi băgat de seamă într-atîta timp ce ar putea să fie ceea ce ceri de la mine și care este dreptul tău după lege și pravilă în rînduiala și obiceiul bizantinilor. Și nu-ți este de ajuns pînă acum atîta zîzanie și atîtea războaie lăuntrice și omor și vărsare de sînge și robire între frați de-ai noștri creștini de același neam și atîta pierzare și nenorocire asupra întregului popor?! Încetează pentru îndurarea preabunului Dumnezeu, încetează, ca neputincioșii și vrednicii de milă și nenorociții creștini să afle puțină alinare și odihnă de atîtea rele și dureri. În Asia, cum știi, fiara cea mai mare și mai rea, seminția lui Otman pe toți i-a nenorocit și i-a prăpădit și i-a nimicit, și amîndouă părțile, și pe cei care au fugit de furtunile și nenorocirile de acolo și pe cei care au rămas aici, să-i lăsăm să mai răsufle. Și dacă despre neamurile păgîne care n-au lege dumnezeiscul David în rugăciune spune: „Risipite să fie neamurile care doresc războaie", cu cîtă osîndă mai mare vom avea noi, pe care Hristos dumnezeul nostru pentru mila lui negrăită ne-a răscumpărat cu însuși sîngele lui și ne-a dat legi și porunci și printr-un cuvînt de ordine ne-a hotărît pacea și iubirea și drept lucru principal a spus ucenicilor lui „doresc pace să fie". Știi doar bine, și aceasta și e lucru știut de toți, că neuitatul meu părinte împăratul te-a ridicat din mic, fiind la mare demnitate și funcție, și la moartea lui te-a învrednicit pînă și de nume împărătesc. Îți aduci bine aminte de iubirea și atitudinea lui sufletească față de tine. Și pe mine, neputinciosul și nenorocitul, m-a predat în mîinile tale și, dispunînd, cum a hotărît și în cele din urmă clipe ale vieții lui, ca între mine și tine să se facă înrudire, a încredințat în mîinile tale toată puterea, să mă conduci și să mă păstorești și pe mine și împărăția bizantinilor. Tu însă în toate n-ai făcut ca un păstor adevărat și nu contenești să faci, ci dimpotrivă ca un lup și tîlhar și hoț și vrei și dorești neapărat și numaidecît, de-i cu putință, ca pe mine, moștenitorul domniei și urmașul coborîtor din patru împărați, să mă scoți din domnie și să mă prefaci în om particular, iar pe tine, care ești om particular, să te faci împărat. Dar cu nedreptatea care mi-ai făcut-o și mi-o faci, și pe acela care pricinuiești toate certurile și este inițiatorul acestora, îl las în seama puterii celei nebiruite și dreptatea se va face în fața domnului Dumnezeu.

Cum a primit Cantacuzino scrisoarea?

XI. Cantacuzino, primind scrisoarea și văzînd cele scrise, nu și-a îndoit conștiința și nici inima nu și-a muiat, ci mereu se pregătea și-și vedea de treaba războiului, sperînd să aibă și din partea sultanului ajutor. Împăratul Ioan însă, cînd a auzit și a

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὡς εἶδε καὶ ἤκουσε τὸν στρατὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ πενθεροῦ ἐρχόμενον καὶ ἑτοιμαζόμενον καὶ μὴ ἔχων ἀντιστῆναι, πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Ἀμουράτην διεπρεσβεύσατο, ἵνα ἔλθῃ καὶ συμμαχήσῃ αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς δεινὸς ὢν καὶ τὰς ἐννοίας αὐτοῦ ὑποκεκρυμμένας διπλῶς ἔχων, μετὰ χαρᾶς δεξάμενος τὴν πρεσβείαν καὶ δώδεκα χιλιάδας στρατὸν στείλας ἐνέμπροσθεν εἰς βοήθειαν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, εἶτα καὶ αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατοῦ περάσας ἐκ τῆς Ἀβύδου, ἦλθεν ἐν τῇ Θρᾴκῃ κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἵνα τὸν βασιλέα βοηθήσῃ, ὑποκεκρυμμένως δὲ ἵνα, ἐὰν τὸν καιρὸν εὕρῃ ἀρέσκοντά τι, ὃ καὶ ἐγένετο, τόπους καὶ χώρας ἑαυτῷ περιποιήσηται ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ αὐξήσῃ. Ὁ δὲ Καντακουζηνὸς μετὰ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων ἐλθὼν κατὰ τοῦ Παλαιολόγου καὶ εἰδὼς τὸν | ἀμηρᾶν, ὅτι διπλῶς διέκειτο, *46 b* καὶ οὐδὲν κατορθώσαντες, τὰ πάντα καταλιπών, μοναχὸς ἐγένετο καὶ ἀντὶ Ἰωάννου Ἰωάσαφ ὠνομάσθη, κρατήσας τῆς βασιλείας, ἕως οὗ καὶ ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ πολεμῶν, ἔτη ἓξ καὶ μῆνα ἑπτά.

Ὁ δὲ Ἀμουράτης τὸν καιρὸν εὑρὼν ἐπιτήδειον καὶ ἐν τῇ Θρᾴκῃ εὑρισκόμενος ἕτοιμος καὶ παρασκευασμένος μετὰ τοσούτου στρατοῦ καλῶς, καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων βλέπων εἰς ἄκρον τεταπεινωμένα διὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ συγχύσεις, καὶ οὐκ εἶχον ἀντιστῆναι ταῖς δυνάμεσιν αὐτοῦ, — τότε πρῶτον ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὸ τῶν Ὀτθουμαλίδων γένος αὐθέντες χεῖρα ἐν τῇ Θρᾴκῃ ἔβαλον, — καὶ τὴν Καλλιούπολιν ἔλαβε καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους τόπους καὶ χώρας καὶ φρούρια ἔκ τε τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων αὐθέντων Χριστιανῶν, καθὼς ἐν ὀλίγῳ ἐν τῇ τῆς ζωῆς αὐτοῦ διηγήσει ῥηθήσεται. Ἦσαν γὰρ περάσαντες, ὡς προέφημεν, καὶ ἐν ἑτέροις καιροῖς οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ εἰς τὴν Χεῤῥόνησον τῆς Θρᾴκης, ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθησαν στῆναι, οὔτε κυριεῦσαι τοσούτους τόπους καὶ φρούρια καὶ πόλεις ὡς τὰ νῦν, διά τι μὲν πολλάκις νόμῳ πολέμου ἐδιώχθησαν, πολλάκις ὡς λῃσταὶ περάσαντες πάλιν ἔφυγον. Λοιπὸν ὁ Ἀμουράτης καὶ τῆς Ἀνδριανουπόλεως ἐγκρατὴς γενόμενος καὶ πολυμερῶς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, τέλος πάντων δὲ ἀγάπην μετὰ τοῦ βασιλέως ἕως τέλους ζωῆς αὐτῶν ποιήσαντες καὶ ὅρκους | ἀναμέσον, ἵνα *47 b* τὰς συνθήκας καὶ τὴν ἀγάπην φυλάξωσι καὶ εἷς ὑπὲρ ἑτέρου ἔσται βοηθός.

Οὗτος δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἔσχε τούσδε υἱούς· Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, Μανουὴλ τὸν βασιλέα, Θεόδωρον τὸν πορφυρογέννητον καὶ Μιχαὴλ τὸν δεσπότην. Ὅς τῷ μὲν πρωτογενεῖ Ἀνδρονίκῳ, ὡς διαδόχῳ τῆς βασιλείας ἐν τῇ πόλει προστάξας εἶναι, τὸν δὲ βασιλέα κὺρ Μανουὴλ τοῦ διοικεῖν καὶ κυβερνᾶν τὴν Θεσσαλονίκην, τὸν δὲ Θεόδωρον τὸν πορφυρογέννητην μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸν ἐν τῇ Σπάρτῃ κύριον καὶ αὐθέντην ἀπέστειλεν. Ἐλθὼν δὲ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουήλ, καὶ ἀγάπην καὶ φιλίαν εἶχον μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ πρώτων τῆς πόλεως Σεῤῥῶν, βουλὴν ποιήσαντες, ἵνα τοὺς φύλακας Τούρκους τοὺς φρου-

---

1 εἶδε καὶ ἤκουσε p : οἶδε καὶ ἤκουε AB | Κατακουζηνοῦ AB || 7 μὲν p : δὲ AB || 8 τι AB : αὐτῷ p || 9 Κατακουζηνὸς AB || 17 *post* ἀντιστῆναι *add.* εἰς p : *om.* AB | ταῖς δυνάμεσιν b : τὰς δυνάμεις AB p | τὸ B : *om.* A : οἱ τοῦ p || 17—18 Ὀτθουμαλίδων AB: Ὀτθμανλίδων p || 18 γένος AB: γένους p || 19 τῆς τῶν p : τῶν τῆς AB || 24 διά τι AB p : διότι b || 25 Ἀνδριανουπόλεως AB : Ἀδριανουπόλεως p || 28 βοηθὸς A : βοηθεία B || 29 υἱοὺς AB : τοὺς υἱοὺς p || 30 Μανουὴλ τὸν βασιλέα B : *om.* A | καὶ Μιχαὴλ τὸν δεσπότην AB : *del.* p || 33 Κατακουζηνοῦ AB || 34 ἀπέστειλεν AB : ἀπέστειλε p || 36 Σεῤῥῶν p : Σερῶν AB.

văzut că armata socrului său Cantacuzino vine cu mare pregătire şi neavînd cum să se împotrivească, a trimis soli la sultanul Amurat să vină şi să-i fie aliat. Sultanul, avînd mare putere şi fiind întru gîndurile lui ascunse cu două feţe, a primit cu plăcere solia şi a trimis înainte armată, douăsprezece mii, într-ajutor împăratului Ioan; apoi el însuşi trecînd la Abidos cu mulţime de armată, a venit în Tracia, pe faţă ca să ajute împăratului într-ascuns însă ca, dacă o să găsească vreun prilej pe plac, ceea ce s-a şi întîmplat, să-şi supună locuri şi ţări în Europa şi să-şi mărească stăpînirea. Iar Cantacuzino, venind cu sîrbi şi cu bulgari contra Paleologului şi cunoscînd că sultanul umblă cu două feţe, şi ei neizbutind întru nimic, el a lăsat toate şi s-a făcut călugăr şi şi-a luat numele de Ioasaf în loc de Ioan; şi a ţinut împărăţia şase ani şi şapte luni, pînă ce, cu tot războiul, a fost scos din domnie de ginerele său.

Iar Amurat, găsind prilej potrivit şi aflîndu-se în Tracia bine pregătit cu atîta armată, şi statul bizantin văzîndu-l extrem de neputincios din cauza războaielor şi tulburărilor lăuntrice, şi nu aveau cum să se împotrivească armatelor lui — atunci neamul Otumalizilor pentru întîia oară au adus armată în Tracia — a ocupat Caliupoli şi alte locuri nu puţine şi ţări şi cetăţi de sub stăpînirea bizantinilor şi a celorlaţi domnitori creştini, *după cum, peste puţin, se va povesti în istorisirea vieţii lui*[1]. Căci turcii trecuseră, precum am spus-o mai înainte[2], şi cu alte prilejuri în Europa în Chersonesul tracic, dar nu putură rămîne, nici să cucerească atîtea locuri şi cetăţi şi oraşe ca acum, pentru că deseori au fost alungaţi după legea războiului, deseori pornind după pradă, au plecat iarăşi înapoi. Astfel, Amurat a pus stăpînire şi pe Adrianopol şi pe o bună parte din Macedonia şi Bulgaria şi Serbia, iar la urma urmelor, făcînd şi ţinînd pace cu împăratul pînă la capătul vieţii lor, şi-au jurat unul altuia să păzească învoielile şi pacea şi să fie de ajutor unul pentru celălalt.

Manuil I Paleologul şi Murad I

Acest împărat Ioan a avut aceşti feciori: Andronic despotul, Manuil împăratul, Teodor porfirogenitul şi Mihail despotul[3]. Primului născut, ca urmaş la domnie, i-a poruncit să rămînă în capitală, iar împăratul chir Manuil să administreze şi să guverneze Salonicul, iar pe Teodor porfirogenitul, după moartea feciorului lui Cantacuzino, l-a trimis domn şi stăpînitor la Sparta. Împăratul chir Manuil venind la Salonic, cei de acolo aveau legături de mare prietenie cu cei dintîi mari dregători ai oraşului Sere şi au făcut sfat să ucidă pe paznicii turci din cetate şi să

26 — 27 şi Mihail despotul AB: *taie* p

[1] Vezi mai jos p. 221.
[2] Vezi mai sus p. 173, 185.
[3] Ioan al V-lea Paleologul n-a avut nici un fecior Mihail.

ροῦντας τὸ φρούριον ἀποκτείνωσι καὶ τὸ ἄστυ τῷ κὺρ Μανουὴλ δώσωσιν. Αὕτη δὲ ἡ βουλὴ οὐκ ἔλαθε τὸν ἀμηρᾶν καὶ στείλας τὸν Καραλίμπασια μετὰ στρατοῦ πλήθους πολλοῦ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐλθεῖν καὶ τοῦ Μανουηλ, παραγγείλας αὐτῷ μὴ ὀπισθεν ἐλθεῖν, ἕως οὗ τὴν Θεσσαλονίκην ἁλώσῃ καὶ τὸν Μανουὴλ δέσμιον ἀγάγῃ. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ κὺρ Μανουὴλ καὶ θεωρῶν, ὅτι οὐκ ἐδύνατο ἀντιστῆναι τοσούτῳ στρατῷ, εἰς δειλίαν καὶ φόβον ἐνέπεσε καὶ μὴ ἔχων τι ἕτερον πρᾶξαι, φυγεῖν τῇ σωτηρίᾳ ἐχρήσατο, θέλων ἐλθεῖν | πρὸς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα ἐν τῇ Πόλει. Ὁ δὲ πατὴρ διὰ 48 b
τὸν φόβον τοῦ ἀμηρᾶ οὐκ ἤθελε δεχθῆναι αὐτόν, δεικνύων αὐτῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπειλήσας σφοδρῶς. Ἐλπίζων δὲ δεχθῆναι αὐτὸν οἱ τῆς Λέσβου δεσπόζοντες, ἐλθὼν ἐκεῖσε, αὐτοὶ ἀληθῶς καὶ φανερῶς οὐκ ἀνέσχοντο ἰδεῖν ἢ συνομιλῆσαι αὐτῷ διὰ τὸν τοῦ Ἀμουράτου φόβον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσωσιν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐλπίδας καὶ θεωρῶν, ὅτι οὐδεὶς ἤθελε δεχθῆναι αὐτόν, ταῦτα λογίζεται, ἵνα αὐτοθελὴς ἐν τῇ Προύσῃ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ὑπάγῃ καὶ συγχώρησιν αἰτήσῃ. Ἐλθὼν δὲ ἐνέμπροσθεν τοῦ ἀμηρᾶ, ὡμολόγει τὰ ὅσα ἀγνοῶν ἔπραξεν· οὗτος δὲ ὁ ἀσεβὴς φρόνιμος ὢν καὶ ἰδὼν τὴν ὑποταγήν, ἣν ἔδειξεν ὁ κὺρ Μανουὴλ καὶ αὐτοθελῶς αὐτοῦ ἐνέμπροσθεν ἐλθόντος, μετὰ εὐσπλαγχνίας μεγάλης ἐνηγκαλίσατο, καταφιλήσας αὐτὸν καὶ χαρᾶς ἔμπλεος γεγονώς. Καὶ ἡμέραις τισὶ καθίσαντες τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ εὐθυμήσαντες καὶ πολλὰ εἰπόντες καὶ χάριτας ἐπηγγείλατο καὶ σιτηρέσια δώσας ἔχειν ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ. Εἶτα ἐν τῷ ἐπανιέναι μέλλοντος, εἶπεν αὐτῷ. „Κὺρ Μανουὴλ τζελεπή, γίνωσκε τοῦτο ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν διὰ τὴν ὑποταγήν, ἣν ἔδειξας ἐλθὼν πρός με καὶ ὁμολογήσας ἐνώπιόν μου καὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων γινώσκοντος, τὰ | ἐσφαλμένα σοι, πληροφορήθητι τοῦτο ἀληθῶς· ὡς υἱόν ἔχω ἀγάπην πρὸς σέ. Πλὴν 49 b
πρόσεχε ἐκ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, ἵνα μὴ τοιούτων ἔργων ἐπιχειρισθῇς, ὅτι μέγα σκάνδαλόν ἐστιν· οἶδας γάρ, ὅτι φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐσμὲν καὶ ἀνὰ ἡμῶν οὐκ ἔστι δίκαιον διαφορὰ καὶ μάχη εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον φιλία καὶ ἀγάπη. Σὺ δὲ νέος φρόνιμος καὶ καλὸς εἰς τὰ πάντα καὶ ἐπιτήδειος ὑπάρχεις καὶ οἶδας τί ποιεῖν καὶ λέγειν. Ἄρχου τῶν σῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μὴ ζητῇς τὰ ἀλότρια. Καὶ ἐὰν ἀνάγκη ἐστὶ σοί τις ὑπὲρ χρημάτων ἢ ἑτέρας συνδρομῆς χρήζεις, ἐγὼ πάντοτε ἕτοιμος ἔσομαι μετὰ χαρᾶς πληρῶσαι σοῦ τὴν αἴτησιν". Καὶ ἕτερα πολλὰ εἰπόντες, ἀπέλυσεν αὐτόν, φιλοδωρήσας τὰ μέγιστα καὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πατέρα γράψας, ἵνα ἀσπασίως δέξηται αὐτὸν παρακαλῶν καὶ φιλεῖν μᾶλλον ὑπὲρ αὐτὸν καὶ συγχωρῆσαι περὶ ὧν κατὰ ἄγνοιαν ἔπραξε.

Περάσαντος δὲ τοῦ Ἀμουράτου ἦλθεν ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει, βουλόμενος πόλεμον ποιῆσαι κατὰ τῶν Οὐγγρῶν. Τινὰς δὲ τῶν σατράπων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀπο-

---

2 Καραλίμπασια AB : Καραλῆ-Πασιᾶν p ‖ 3 παραγγείλας AB : παρήγγειλεν p ‖ 4 ἀγάγῃ p : ἀγαγεῖν AB ‖ 5—6 τοσούτῳ στράτῳ p : τοσούτου στρατοῦ AB ‖ 6—7 φυγεῖν τῇ σωτηρίᾳ ἐχρήσατο AB : φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσατο p ‖ 8 αὐτὸν p : *om.* AB | δεικνύων AB : φιλίαν δεικνύων p ‖ 9 Λέσβου p : Λέσβῳ AB ‖ 13 αἰτήσῃ p: αἰτῆσαι AB ‖ 16 ἐλθόντος AB: ἦλθεν p ‖ 17 τρώγοντες — εὐθυμησαντες B : *transp. post* ἐπηγγείλαντο A | εὐθυμήσαντες B: εὐθυμοῦντες A ‖ 18 ἐπηγγείλατο p: ἐπηγγείλαντο AB : ‖ 19 ἐν τῷ AB : *om.* p | τζελεπή AB : τζελεμπῆ p ‖ 20 ἐλθὼν p : ἐλθεῖν σὲ AB ‖ 21 ἐνώπιόν μου AB: ἐνώπιον ἐμοῦ p | τὰ$_1$ AB : *om.* p ‖ 24 *post* δίκαιον *add.* ἵνα p : *om.* AB ‖ 25 εἶναι A : ἔσηται B p ‖ 26 τί p : τοῦ AB | Ἄρχου AB : Ἄρχε Char. ‖ 31 συγχωρῆσαι p : συγχωρήσῃ AB ‖ 32 Περασάντος δὲ τοῦ Ἀμουρατου AB: Περάσας δὲ ὁ Ἀμουράτης p | Ἀνδριανουπόλει AB: Αδριανουπολει p ‖ 33 Οὐγγρῶν p: Οὐγκῶν AB | Τινὰς p : Τινὲς AB ‖ 33—1 ἀποστατήσαντας p : ἀποστατήσαντες AB.

dea lui chir Manuil orașul. Acest sfat însă n-a rămas ascuns sultanului și, trimițînd pe Carali pașa cu mare mulțime de armată să meargă asupra Salonicului și asupra lui Manuil, i-a poruncit să nu vină înapoi pînă ce n-a cucerit Salonicul și nu-l va aduce pe Manuil legat prizonier. Auzind aceasta chir Manuil și văzînd că nu se putea împotrivi unei armate atît de mari, descurajare și frică l-au apucat și, neavînd altceva ce face, și-a căutat scăparea în fugă, voind să meargă la Constantinopol la tatăl său împăratul. Dar tatăl său, de frica sultanului, nu voia să-l primească, făcîndu-i imputări cu mari amenințări. Iar el, sperînd că domnitorii din Lesbos au să-l primească, a plecat într-acolo; aceia însă într-adevăr n-au putut să-l vadă și să se întîlnească pe față cu el de frica lui Amurat, ca să nu ajungă și dînșii în vreo primejdie. Dînd greș și cu nădejdea ce-o avea de acolo și văzînd că nimeni nu voia să-l primească, se chibzuiește în mintea sa să meargă de bună voie la sultan în Brusa și să-i ceară iertare. Înfățișîndu-se la sultan, i-a mărturisit cîte din neștiință le-a făcut, iar acest păgîn, fiind om chibzuit și văzînd supunerea care i-a arătat-o chir Manuil și că de bună voie a venit în fața lui, l-a îmbrățișat foarte cordial și l-a sărutat cu multă bucurie. Și cîteva zile au stat la masă, bînd și închinînd unul la altul și grăind cîte de toate; și i-a făgăduit favoruri și i-a dat să aibă tainuri de la curtea sa. Apoi, cînd era să se întoarcă, i-a vorbit: „Chir Manuil celebi [prințule], s-o știi aceasta de acum înainte că, pentru supunerea care ai arătat-o venind la mine și mărturisind în fața mea și a lui Dumnezeu care știe toate cele de taină ale oamenilor greșelile tale, s-o știi bine aceasta: te am drag ca pe un fiu. Numai bagă de seamă de acum înainte să nu te apuci de așa lucruri, că e supărare mare; știi doară că sîntem prieteni și frați și între noi nu e cu dreptate să fie ceartă și luptă, ci mai degrabă prietenie și dragoste. Iar tu ești un tînăr chibzuit și bun și iscusit în toate și știi ce să faci și ce să grăiești. Domnește peste ale tale în pace și nu umbla după cele ale altora. Și dacă ai vreo nevoie de bani sau îți trebuie alt ajutor, eu totdeauna voi fi gata cu bucurie să-ți împlinesc cererea". Și, mai stînd de vorbă despre multe altele, l-a lăsat să plece, dîndu-i multe și mari daruri și scriind către tatăl lui împăratul și rugîndu-l să-l primească cu dragoste și să-l aibă drag mai mult decît el și să-l ierte pentru cîte le-a făcut din neștiință.

Amurat, trecînd apoi, a venit la Adrianopol, cu gîndul să facă război contra ungurilor. Dar, auzind de răzvrătirea unor guvernatori de-ai lui din Asia, s-a lăsat de acea

‖ 2 Carali-pașa p : Carali-pașa AB.

στατήσαντας μαθών, τὴν παρασκευὴν ἐκείνην ἀφείς, μετὰ τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου ὡς φίλοι, κατὰ τὰς συνηβάσεις αὐτῶν, περάσαντες ἦλθον κατ' αὐτῶν μετὰ πλήθους στρατῶν, παρὼν καὶ ὁ κὺρ Μανουὴλ ἐγγὺς τοῦ πατρός.

XII. Καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι αὐτούς, λέγω δὴ τὸν ἀμη|ρᾶν καὶ τὸν βασιλέα κα- *50 b* τὰ τῶν ἀποστατησάντων σατράπων ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ ὁ μὲν ἀμηρᾶς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν τζελεπὴν κατέλιπεν, ἵνα πάντα τὰ ὑποτελῆ αὐτῷ ἐν τῇ Εὐρώπῃ φυλάττῃ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν δεσπότην κὺρ Ἀνδρόνικον τὸν πρωτογενῆ υἱὸν αὐτοῦ τὰ τῶν Ῥωμαίων κυβερνᾶν εἴασεν καὶ ἐνεμπίστευσεν αὐτῷ. Αὐτοὶ δὲ οἱ νέοι αὐθεντόπουλοι εὐκαιρίαν εὑρόντες καὶ εἰς ἄκρον φιλιωθέντες καὶ ὁμιλήσαντες συχνῶς, ὡμονόησαν μετὰ ὅρκων ἀναμεταξὺ αὐτῶν, ἵνα ὡς ἀδελφοὶ ὦσιν ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ εἷς τῷ ἑτέρῳ βοηθὸς ἔσηται κατὰ πᾶν· καὶ οὕτως ἀπεστάτησαν κατὰ τῶν πατέρων αὐτῶν. Περιερχόμενοι τὰς χώρας καὶ πόλεις καὶ τὰς μὴ ὑποκυπτούσας τῷ θελήματι αὐτῶν, ἀλλὰ φυλαττούσας τὴν πρέπουσαν εὔνοιαν εἰς τοὺς πατέρας, ᾐχμαλώτιζον σκυλεύοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες. Μαθόντες δὲ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ ἀμηρᾶς καὶ ὁ βασιλεὺς λίαν ἐλυπήθησαν καὶ ἠγανάκτησαν. Ὁ οὖν ἀμηρᾶς ὑποψίαν ἔχων ἐν τῇ καρδίᾳ μὴ διὰ θελήσεως καὶ βουλῆς τοῦ βασιλέως οὗτοι ἀπεστάτησαν, ἀποστείλας μηνύων αὐτῷ μετὰ θυμοῦ εἶπεν, ἵνα τρόπον τινὰ ποιήσῃ, ὅπως τὸν Ἀνδρόνικον παιδεύσῃ, καὶ πληροφορηθήσεται, εἰ ὁ βασιλεὺς οὐκ ἦν αἴτιος τῆς τοιαύτης βουλῆς· εἰ δὲ ἄλλως γενήσεται, αὐτὸς καὶ ὁ οἶκος οὗτος καὶ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τῶν Ῥωμαίων ὄψεται. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο λέγων, ὅτι οὐκ οἶδεν οὔτε ἐπίστατο, μετὰ ὅρκων μεγάλων, τὸ γεγονός· καὶ ἐὰν εἰς | χεῖρας τὸν *51 b* υἱὸν τυχὸν εἶχεν, ἄνευ τινὸς ἐλεημοσύνης εἶχε παιδεῦσαι αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ τῆς Ἀσίας ἐδιώρθωσαν καὶ εἰρήνευσαν, περάσαντες ἦλθον ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ στρατὸν εὐθέως οἰκονομήσαντες ἔστειλαν κατὰ τῶν ἀποστατησάντων υἱῶν. Καὶ πολέμου γεγονότος, τὸν τῶν ἀποστατῶν στρατὸν ὁ ἀμηρᾶς χρήμασι καὶ λόγοις ἀπατήσας, ἐπιβουλὴν τοιαύτην ἐποίησαν· ἀφέντες αὐτοὺς ἔφυγον καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους ἔν τινι φρουρίῳ τοῦ Διδυμοτείχου καταφυγόντας ἐπίασαν καὶ τοῖς πατράσι δῶρον τούτους προσέφερον. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς εὐθὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπεκεφάλισεν· ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων καὶ μὴ θέλων διὰ τὸν φόβον τοῦ ἀμηρᾶ τὸν δεσπότην κὺρ Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τῶν ὀφθαλμῶν ἐστέρησε καὶ ἐν τοῖς πύργοις τοῖς λεγομένοις Ανεμάδες πλησίον Βλαχερνῶν ἀπέκλεισε. Τυχόντες μὲν καὶ ἕτεροί τινες σὺν αὐτοῖς νέοι συνηλικιῶται ἐπλανήθησαν, παῖδες ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν τε καὶ Τουρκῶν καὶ αὐτοὶ σαγηνευθέντες τῷ ἀμηρᾷ ἐδόθησαν· καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν παρόντες μετὰ δακρύων ἐκελεύσθησαν, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ οἰκειοχείρως θανατώσῃ· καὶ τοὺς μὴ πειθομένους πατέρας πρᾶξαι κατὰ τὸ προσταχθὲν αὐτοῖς ἐν τῷ ἅμα κατὰ τὸν ποταμὸν δεδημένους ἐβύθιζεν ὁμοθυμαδόν, πατέρα τε λέγω καὶ υἱόν, ταύτην τὴν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν ὁ Ἀμουράτης ποιήσας, ἀεὶ εἰς τὰ πάντα καλῶς πολιτευόμενος. Καιροῦ δέ τινος παρελθόντος, τινὲς τῶν | ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν Χριστιανῶν καὶ Ἀγαρηνῶν τοῦ ἀμηρᾶ *52 b* δεηθέντες γράψαι πρὸς τὸν βασιλέα κὺρ Ἰωάννην, ἵνα τὸν δεσπότην κὺρ Ἀνδρόνικον τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐλευθερώσῃ· ὃ καὶ ἐγένετο.

---

2 ἦλθον p : ἐλθεῖν AB || 4 ἀπέρχεσθαι p : ἐπανέρχεσθαι AB|| 6 φυλάττῃ p: φυλάττειν AB || 10 ἵνα *add.* p: *om.* AB || 27 ἀπεκεφάλισεν p: ἐναπεκεφάλισεν AB|| 29 Ἀνεμάδες A : Ἀνεμάνδες B | Βλαχερνῶν p : Βλαχέρνων AB || 33 οἰκειοχείρως p : οἰκειοχειρῶς AB || 34—35 ἐβύθιζεν A : ἐβύθιζε B || 36 ποιήσας AB : ἐποίησεν p.

pregătire şi, trecînd împreună cu împăratul chir Ioan, ca prieteni, potrivit învoielilor, a mers contra acelora cu mulţime de oşti; şi chir Manuil era de faţă pe lîngă tatăl său.

Răzvrătirea lui Andronic şi Saugi

XII. Şi la plecarea lor, anume a sultanului şi a împăratului, contra guvernatorilor răzvrătiţi în Asia sultanul a lăsat pe feciorul său Musa celebi[1] să-i păzească toate teritoriile ce-i erau supuse în Europa, iar împăratul l-a lăsat pe fiul său întîi născut, chir Andronic despotul, şi i-a încredinţat să cîrmuiască statul bizantin. Acei tineri prinţi însă, găsind prilej binevenit şi legînd mare prietenie şi stînd deseori de vorbă, s-au înţeles, jurîndu-şi unul altuia, ca din clipa aceea să fie ca nişte fraţi şi că la orice împrejurare îşi vor fi unul altuia de ajutor; şi aşa s-au răzvrătit contra părinţilor lor. Cutreierînd locurile şi oraşele, pe acelea care nu se supuneau la voinţa lor, ci păstrau părinţilor lor credinţa cuvenită, le cucereau cu armele, jefuindu-le şi robindu-le. Iar sultanul şi împăratul în Asia, aflînd de aceasta, s-au îndurerat foarte şi s-au întristat. Iar sultanul, avînd bănuială întru inima sa, că aceştia s-ar fi răsculat cu voinţa şi sfatul împăratului, l-a anunţat printr-un trimis şi cu mînie i-a spus să facă chip cumva şi să-l pedepsească pe Andronic şi atunci se va fi încredinţat că împăratul n-a fost vinovat de un îndemn ca acesta; dacă însă va fi altfel, atunci el şi casa lui şi toată împărăţia bizantină o să vadă. Împăratul însă a răspuns susţinînd cu mare jurămînt că nu e de loc cu ştirea sa ceea ce s-a întîmplat şi dacă din întîmplare l-ar avea pe feciorul său în mînă l-ar pedepsi fără nici o milă. De îndată ce au pus la cale lucrurile din Asia şi au restabilit pacea, au trecut şi au venit în Europa; şi repede, pregătind armată, au trimis-o asupra feciorilor răzvrătiţi. Şi făcîndu-se război, sultanul a ademenit armata răzvrătiţilor cu bani şi cu vorbe, iar ostaşii au pus la cale un plan viclean ca acesta: părăsindu-i pe prinţi au fugit şi cînd aceştia s-au refugiat într-o cetate de la Didimotich i-au prins şi i-au adus plocon părinţilor. Şi sultanul de îndată i-a tăiat capul feciorului său, împăratul însă vrînd-nevrînd, de frica sultanului, feciorului său, despotul chir Andronic, i-a luat vederile şi l-a închis în turnul numit Anemade de lîngă Vlaherne. S-a întîmplat că împreună cu ei s-au lăsat amăgiţi şi alţi cîţiva tineri de aceeaşi vîrstă, băieţi ai unor nobili de seamă, şi creştini şi turci; aceia, prinşi, au fost predaţi sultanului, şi părinţilor lor care erau de faţă şi plîngeau li s-a poruncit ca fiecare cu înseşi mîinile sale să-şi ucidă feciorul. Şi pe părinţii care nu ascultau să facă aceea ce li s-a poruncit, legaţi, tată şi fecior, îi arunca deodată împreună în adîncul rîului; această faptă plină de cruzime şi neumană a făcut-o Amurat, deşi era de altcum întru toate un om bun. După o trecere de timp, unii dintre creştini şi agareni, cu trecere şi de neam, l-au rugat pe sultan să scrie către împăratul chir Ioan să-i dea drumul din închisoare despotului chir Andronic, ceea ce s-a şi făcut.

---

[1] De fapt Saugi; vezi L a o n i c C h a l c o c o n d i l, p. 43, n. 3. Comp. şi p. 44—46.

Καὶ τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, θεωρῶν ὁ βασιλεὺς τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα παντοιοτρόπως ὑποκορίζεσθαι, ταπεινούμενα καὶ εἰς ἀφανισμὸν παντελῆ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐρχόμενα, τὰ δὲ τῶν Τουρκῶν εἰς ἄκρον προκόπτοντα, τριήρεις τινὰς ἡτοίμασεν, ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐλθεῖν αἰτῆσαι βοήθειαν παρὰ τῶν ἐκεῖσε αὐθεντῶν, ἵνα μὴ ἡ βασιλεία Ῥωμαίων κατακράτος εἰς τέλος ἐκπέσῃ. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἀπέρχεσθαι τὸν δεσπότην κὺρ Ἀνδρόνικον πάλιν εἴασε διοικεῖν καὶ κυβερνᾶν τὴν πόλιν καὶ τὴν βασιλείαν. Πλεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως, ἔφθασεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐν τῇ τῶν Ἐνετῶν ὡραίᾳ πόλει καὶ ἡ γερουσία ἅπασα τῆσδε τῆς πόλεως ἀσμένως τοῦτον ἐδέξαντο· περὶ δὲ τοῦ βοηθῆσαι αὐτῷ οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Κἀκεῖθεν ἐξελθών, πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγκίας Κάρουλον ἐλθών, οὐδὲν ἐκατώρθωσε διὰ τὸ περισπωμένους εἶναι αὐτούς, λέγω, ἀναμεταξὺ καὶ μάχας καὶ σκάνδαλα ἔχοντας. Καὶ χρημάτων μόνον πλῆθος ἀναλώσας καὶ δάνεια πολλὰ λαβὼν διὰ τὸ εἶναι μεγάλην τὴν ἐν Ἰταλίᾳ δαπάνην καὶ εἰς Ἐνετίαν ἐπαναστρέψας, ἔγραψε διὰ ταχυδρόμου τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀνδρονίκῳ, ἵνα ποιήσῃ τρόπον στεῖλαι αὐτῷ χρήματα, ὅπως τὰ δάνεια, ἃ ἔλαβεν, ἀποδώσῃ καὶ ἀναλώσῃ ἔτι καὶ ἐν τῇ ὁδῷ. Αὐτὸς δὲ πάντοτε τῷ τῆς ἀρχῆς τρεφόμενος ἔρωτι, καὶ *53 b* εἰς χεῖρας ταύτην λαχὼν εἶχεν, οὐδὲν ἐφρόντιζε, περὶ ὧν ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἔγραφεν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς εἴπῃ τις, τὰς τοῦ πατρὸς προστάξεις καὶ γραφὰς ὡς ἐν ὕδατι γεγραμμένας ἐλογίσατο. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ κὺρ Μανουὴλ ὁ νεώτερος υἱός, μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας συνάξας χρήματα πολλὰ τὸν ἀριθμόν, χρυσίου καὶ ἀργυρίου, ὡς ἐνῆν οὖν τριήρεις ἑτοιμάσας, ἐμβὰς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὸν πλοῦν, ὅπου ἦν ὁ πατήρ, ἐποίησε. Καὶ προσκυνήσας αὐτὸν καὶ καταφιλήσας χεῖρας καὶ πόδας καὶ τοῖς δανεισταῖς τὸ δάνειον δώσας, τὸν πατέρα καὶ βασιλέα λαβών, ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανέστρεψε. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ ὑποταγὴν ὁ Μανουὴλ τὰ μέγιστα ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πάσης τῆς συγκλήτου ἦν φιλούμενος, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὸ πάντων ἦν μισούμενος. Καὶ ὁ πατὴρ σὺν τῇ συγκλήτῳ πάσῃ τὸν Μανουὴλ εἰς βασιλέα ἐψηφίσαντο, τὸν δὲ Ἀνδρόνικον ἀπώσαντο. Καὶ προσμένειν ἐν τῇ πόλει προστάξας ὁ πατὴρ καὶ ἐρυθροῦ πεδίλου μετέδωκεν καὶ διάδοχος τῆς βασιλείας ὑπὸ πάντων ἐλέγετο εἶναι. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος ὁ τυφλὸς μαινόμενος ἦν θυμῷ καὶ ζήλῳ καὶ τὴν ἀδικίαν βοῶν, καὶ ἐκ τῆς περιφρονήσεως περιαλγὴς ἐγένετο. Διισχυριζόμενος ἔλεγεν, ὅτι κατὰ τοὺς νόμους Ῥωμαίων τάξιν τε καὶ συνήθειαν ἡ βασιλεία ἑαυτῷ καὶ τῷ υἱῷ ἁρμόζει ὡς πρωτοτόκοις, | ὁ δὲ πατὴρ καὶ βασι- *54 b* λεὺς τὸν Μανουὴλ ὑστερογενῆ ὄντα προτιμῆσαι θέλει καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας ἀφῆσαι. Καὶ ἦν πάντοτε ἑστηκὼς καὶ διαλογιζόμενος, ζητῶν καιρὸν ἐπιτήδειον, τρόπον ποιῆσαι, ὅπως ἡ βασιλεία αὐτῷ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωάννῃ πάλιν γενήσηται.

XIII. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀμηρᾶ Ἀμουράτη, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μπαγιαζήτης Ἀλευτορῆς τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο. Ὁ οὖν κὺρ Ἀνδρόνικος ὁ καὶ τυφλὸς καιρὸν εὑρὼν ἔκρινε καὶ ἐφάνη αὐτῷ, ἵνα τοῦ ποθουμένου τύχῃ. Καὶ μετά τινων τῶν φίλων αὐτοῦ συμβουλευσάμενος καὶ τῶν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ συγγενῶν καὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ Μάρκου τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἔτι μέρος δεσπόζοντος καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου φυγών,

3—4 ἡτοίμασεν, p: ἑτοιμάσας AB | *post* ἡτοίμασεν *add.* ὅπως p : *om.* AB || 4 ἐλθεῖν AB : ἔλθῃ p | αὐθεντῶν p : αὐθέντω AB || 5 κατακράτως AB: κατὰ κράτος p || 13 ταχυδρόμου p : ταχέως δρόμου AB || 15 τρεφόμενος b : θρέφομενος AB p || 20 ἐνῆν Char.: ἐν ἑνὶ AB: ἔνι p || 24—25 ὁ δὲ — πατρὸς p : ὑπὸ τοῦ πατρὸς δὲ ὁ Ἀνδρόνικος AB || 27 μετέδωκεν b : μετεδώκειν AB : μετεδεδώκειν p || 33 ἀφῆσαι b : ἀφείσῃ AB : ἵνα ἀφήσῃ p || 36 *post* εὑρὼν *add.* ἐπιτήδειον p : *om.* AB.

Plecarea lui Ioan al V-lea Paleologul în Apus

În situaţia acesta, împăratul, văzînd că statul bizantin, în felurite chipuri, se micşorează, slăbind şi, pe zi ce trece, merge spre totală dispariţie, iar cel al turcilor se înalţă foarte tare, a pregătit cîteva trireme, ca, îmbarcîndu-se, să plece în Italia să ceară ajutor de la domnitorii de acolo, pentru ca împărăţia bizantinilor pînă la urmă să nu cadă în chip năpraznic. Şi la plecare l-a lăsat iarăşi pe despotul chir Andronic să cîrmuiască şi să guverneze capitala şi împărăţia. Iar împăratul, plecînd pe mare, a ajuns în Italia, în frumosul oraş al veneţienilor, şi senatul întreg al acestui oraş i-a făcut o primire bună, dar despre ajutorarea lui nu s-a vorbit nici un cuvînt, nici-o întrunire nu s-a ţinut. Şi, pornind de acolo, a venit la regele Franţei[1], Carol, dar n-a izbîndit nimic, deoarece aceia erau dezbinaţi între ei şi aveau lupte şi certuri. Şi, cheltuind numai mulţime de bani şi făcînd multe împrumuturi pentru că în Italia a avut multe cheltuieli, cînd s-a întors la Veneţia a scris printr-un trimis grabnic feciorului său Andronic să facă chip şi să-i trimită bani ca să plătească împrumuturile ce le-a făcut şi să aibă încă şi de cheltuială pe drum. Acela însă era mereu stăpînit de dragostea de domnie şi o dată ce i-a ajuns în mînă nu voia s-o mai lase şi, nu avea nici o grijă de ce-i scria tatăl său împăratul, ci mai degrabă puteai să spui că poruncile şi scrisorile tatălui său le socotea ca şi cum ar fi fost scrise pe apă. Auzind însă acestea la Salonic, feciorul mai tînăr, chir Manuil, în mare grabă şi cu rîvnă a adunat mare sumă de bani, aur şi argint; pregătind apoi, pe cît se putea, trireme, s-a îmbarcat şi a plecat spre Italia, unde se găsea tatăl său. Şi făcîndu-i închinăciune şi sărutîndu-i mîinile şi picioarele, a plătit creditorilor împrumuturile şi, luîndu-l pe tatăl său împăratul, s-a întors la Constantinopol. Din această cauză, pentru ascultarea sa, Manuil era foarte iubit de tatăl său şi de întreg senatul, iar Andronic era urît de tatăl său şi de toţi. Şi tatăl său şi întreg senatul l-au hotărît împărat pe Manuil, iar pe Andronic l-au îndepărtat. Şi tatăl a poruncit să rămînă în capitală şi i-a făcut parte de încălţăminte roşie[2] şi toţi îl socoteau de urmaş la domnie. Iar despotul chir Andronic orbul era furios de mînie şi invidie şi spunînd în gura mare nedreptatea ce i s-a făcut, era foarte îndurerat că a fost trecut cu vederea. Susţinînd cu tărie, spunea că după legile şi rînduiala şi obiceiul bizantinilor împărăţia i se cuvine lui şi fiului său, fiind primii născuţi, tatăl său însă voieşte să dea precădere lui Manuil, care s-a născut mai pe urmă, şi să-l lase urmaş la domnie. Şi mereu stătea şi se gîndea, căutînd prilej potrivit să facă chip şi cale ca domnia să-i revie lui şi feciorului său Ioan.

Tulburări în statul bizantin

XIII. După moartea sultanului Amurat a urmat la domnie feciorul său Baiazid Fulgerul. Atunci, orbul chir Andronic socotea că a găsit prilej şi că i-a venit clipa să dobîndească ceea ce dorea. Şi, sfătuindu-se cu unii din prietenii săi şi cu rudele soţiei sale şi ale socrului său Marcu[3], care mai domnea încă peste o parte din Bulgaria, a fugit cu feciorul său Ioan şi au venit la sultanul Baia-

[1] Confuzie cu călătoria lui Manuil al II-lea Paleologul în apus. Ioan al V-lea Paleologul n-a fost în Franţa. Despre călătoria acestuia vezi O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varşovia, 1930.

[2] Vezi p. 155, n. 1.

[3] Pe socrul lui Andronic al IV-lea Paleologul nu l-a chemat Marcu, ci Ioan Alexandru.

πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ἦλθον δεόμενοι, ὅπως αὐτοῖς βοηθήσῃ καὶ τῆς βασιλείας γένωνται ἐγκρατεῖς, ὡς κατὰ κληρονομίαν καὶ νόμους Ῥωμαίων καὶ συνήθειαν αὐτοῖς ἁρμόζει ὡς πρωτοτόκοις· ὁ δὲ πατὴρ καὶ πάππος θέλει καὶ βούλεται ἀδικῆσαι αὐτοὺς καὶ τῷ ὑστερογενεῖ, ὡς εἴπομεν, δῶσαι. Ἐπηγγείλαντο ἔτι τελεῖν τῷ ἀμηρᾷ κατ' ἔτος χρυσίου καὶ ἀργυρίου κεντηνάρια οὐ ὀλίγα καὶ προνόμια τινὰ ἔχειν ἐκ τῆς Πόλεως. Ὁ οὖν ἀμηρᾶς τὰς διχονοίας καὶ μάχας αὐτῶν θεωρῶν ἠγάλλετο κατὰ τὸν λόγον τὸν ἐπιχώριον τὸν λέγοντα· ὁ λύκος τὸ τοῦ ἀνέμου σφοδρὸν μετὰ κονιορτοῦ ἰδὼν ἠγάλλετο | καὶ πηδῶν, εἶπεν· „Ἀγαθὸς καιρὸς δι' ἐμέ." Καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν αἴτησιν 55 b δεξάμενος καὶ δώσας αὐτοῖς στρατὸν ἱππέων χιλιάδας ἓξ καὶ πεζῶν τέσσαρας ἦλθον κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἐξαίφνης ἔξω τῆς πόλεως νυκτὸς φθάσαντες, εὗρον ἐν τοῖς παλατίοις τῆς Πηγῆς τὸν πατέρα καὶ βασιλέα μετὰ τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφοῦ. Καὶ πιάσας ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐν οἴκῳ τινὶ καὶ φυλάττεσθαι προσετάξατο μετὰ μεγάλης φυλακῆς. Καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ υἱοῦ Ἰωάννου ἐγκρατεῖ τῆς πόλεως ἐγένοντο καὶ μέρους τῆς ἀρχῆς ἐπὶ ἔτη δύο καὶ μῆνας ἕξ. Καὶ τὸν υἱὸν Ἰωάννην ἐλογίσατο πολλάκις ἀναγορεῦσαι εἰς βασιλέα· πλὴν ἀδύνατον ἦν διὰ τὸν βασιλέα καὶ πατέρα ἔτι ζῶντα. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς πολλάκις μηνύσας αὐτῷ, ἵνα αὐτοὺς ἀποκτείνῃ καὶ ἐκποδὼν ἐκτινάξῃ, ἐὰν θέλῃ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀνενόχλητος ἔσηται, ὁ δὲ εὐβλαβούμενος οὐκ ἠθέλησέ ποτε πατροκτόνος καὶ ἀδελφοκτόνος γενήσηται.

Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἀπατήσαντες οἱ βασιλεῖς τοὺς φυλάσσοντας Βουλγάρους ἔφυγον καὶ περάσαντες καὶ οὗτοι πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ἦλθον. Καὶ ὁ γηραιὸς βασιλεὺς ἀναμιμνήσκων τὴν συγγένειαν τοῦ πάππου Ὀρχάνου καὶ τὴν φιλίαν Ἀμουράτου τοῦ πατρὸς καὶ ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον οὐδέ τις νόμος συγχωρεῖ τοῖς πατράσιν οὕτως οἱ φίλτατοι πράττειν καὶ ποιεῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς Μανουὴλ ὑπέσχετο | δοῦναι 56 b τέλος ὑπὲρ τὸν ἀδελφόν· ἐξόχως δὲ ὑπέσχετο καὶ τοῦτο, ἵνα κατ' ἔτος ἐπὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔαρος ἔσηται ἕτοιμος μετὰ στρατῶν χιλιάδων δύο καὶ δέκα, πεζῶν τε καὶ ἱππέων, εἰς συνδρομήν, ὅπου δ' ἂν ὁ ἀμηρᾶς βουλήσηται ἀπελθεῖν, καὶ ἔσηται τοῖς φίλοις φίλος καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐχθρὸς εἰς ὑπὲρ ἑτέρου, καὶ μετὰ ὅρκων ταῦτα ἀσφαλίσαντες. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς ταῦτα ἀκούσας ἔστειλε πρέσβυν τινὰ ἐκ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Πόλιν, ἵνα γνωρίσῃ τὰς γνώμας καὶ τὰς θελήσεις τε καὶ βουλὰς τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ δήμου, ποῖον μὲν ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς βασιλέα ἠγάπουν. Ἐλθὼν δὲ ὁ πρέσβυς καὶ καταλεπτῶς μαθὼν κατέλαβε τὰς γνώμας καὶ τὰς βουλὰς σχεδὸν πάντων τῶν πολιτῶν, ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας τὸν κὺρ Μανουὴλ ἤθελον βασιλεύειν αὐτοῖς. Καὶ ποιήσας ταῦτα πάντα ἀναφορὰν τῷ ἀμηρᾷ, εὐθὺς στρατὸν δώσας αὐτοῖς ἦλθον ἐν τῇ πόλει. Τοῦ οὖν δεσπότου κὺρ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μὴ ἐχόντων τί πρᾶξαι ἢ πῶς ἀντισταθῶσιν, ὁ κὺρ Μανουὴλ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως ἐγκρατεῖς γεγόνασι τῆς βασιλείας καὶ τῆς πόλεως καὶ εὐθὺς προστάξει τοῦ πατρὸς ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ τῷ διαδήματι τῷ βασιλικῷ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ σεπτῷ Ἀποστολείῳ ταινιοῦται. Ἐβασίλευσε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης μετὰ τὸ ἐξῶσαι τὸν πενθερὸν αὐτοῦ τῆς βασιλείας, ἕως οὗ τὸ σκῆπτρον καὶ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν τῆς βασιλείας ἔδωκε τῷ υἱῷ

4 δῶσαι p : δώσῃ AB || 6 *post* ἀμηρᾶς *add. punctisque del.* Ὁ δὲ ἀμηρᾶς B : *om.* A || 8 καὶ p : *om.* AB || 11 *post* υἱοῦ *add.* αὐτοῦ p : *om.* AB || 16 μηνύσας AB : ἐμήνυσεν p || 17 καί$_2$ AB : ἵνα p || 23 Ὁ δὲ A : Ὁ δὲ καὶ B : Ὁ δὲ υἱὸς καὶ p || 25 στρατῶν AB : στρατιωτῶν p | δύο καὶ δέκα AB : δυοκαίδεκα p || 26 ἔσηται AB : ἔσεται p || 27 εἰς AB : ὁ εἰς p | ἀσφαλίσαντες AB : ἠσφαλίσαντο p || 39 τὴν — βασιλείας A : τὴν βασιλείας ἐξουσίαν πᾶσαν B.

zid rugîndu-se să le dea ajutor să-şi dobîndească împărăţia, cum li se cuvine lor ca primii născuţi, în virtutea moştenirii şi a legilor şi obiceiului bizantinilor; tatăl însă şi bunicul doreşte şi vrea să-i nedreptăţească şi să o dea — cum am spus — celui născut mai pe urmă. Au mai declarat că plătesc anual sultanului multe centnare de aur şi argint şi-i dau să aibă unele drepturi în Constantinopol. Iar sultanul, văzînd dihoniile şi luptele dintre ei, se bucură mult după zicala din popor care spune: „Lupul, zărind tăria vîntului cu nori de praf, se veselea şi, sărind de bucurie, a zis: « Vreme bună pentru mine »". Şi, primindu-le cu bucurie cererea, le-a dat armată, călări şase mii, şi pedestraşi patru; şi au plecat împotriva capitalei şi, ajungînd noaptea pe neaşteptate afară de oraş, au găsit în palatele de la Izvor pe tatăl împăratul cu feciorul Manuil fratele. Şi, prinzîndu-i, i-a închis într-o casă şi a poruncit să fie păziţi cu mare grijă. Şi astfel despotul chir Andronic cu feciorul său Ioan s-au făcut stăpîni[1] pe capitală şi pe o parte din domnie timp de doi ani şi şase luni. Şi deseori s-a gîndit pe feciorul său Ioan să-l proclame împărat; dar nu era cu putinţă, pentru că tatăl său împăratul încă trăia. Iar sultanul deseori i-a trimis vorbă să-i ucidă şi să-i înlăture din cale dacă voieşte să rămînă nestingherit în domnie; dar el fiind temător de Dumnezeu n-a voit nicidecum să devină ucigaş de tată şi de frate.

Într-una din zile, împăraţii, amăgind pe paznicii bulgari, au fugit şi, trecînd în Asia, au mers şi aceştia la sultanul Baiazid. Şi bătrînul împărat îi aminteşte de înrudirea sa cu Orchan, bunicul lui[2], şi de prietenia cu Amurat, tatăl lui, şi că nu e cu dreptate şi nici o lege nu îngăduie ca aceia care au fost în prietenie mare cu părinţii să fie lăsaţi în aşa stare şi situaţie. Iar împăratul Manuil promitea să dea tribut mai mare ca fratele său, dar mai ales făgăduia şi aceasta, ca în fiecare an la vreme de primăvară să fie gata cu oşti de douăsprezece mii, pedestraşi şi călăraşi, într-ajutor, ori încotro ar voi sultanul s-o pornească, şi să fie prietenilor prieten şi duşmanilor duşman unul pentru altul; şi acesta le-a întărit cu jurăminte. Şi sultanul, ascultînd aceasta, a trimis de la curtea sa un sol la Constantinopol, pentru ca să cunoască părerile şi dorinţele şi planurile marilor dregători şi ale reprezentanţilor poporului, pe care din cei doi fraţi îl doreau să le fie împărat. Solul, venind şi informîndu-se cu de-amănuntul, a priceput părerile şi hotărîrile aproape ale tuturor cetăţenilor, că pentru multe motive îl doreau pe chir Manuil să domnească peste dînşii. Şi raportînd sultanului toate acestea, îndată le-a dat armată şi au venit în capitală. Despotul chir Andronic cu feciorul său neavînd ce să facă sau cum să se împotrivească, chir Manuil şi tatăl său împăratul s-au făcut stăpîni pe împărăţie şi pe capitală şi de îndată tatăl a dispus ca împăratul chir Manuil să fie încoronat de către patriarh în biserica sfinţilor Apostoli cu diademă împărătească. Şi astfel, împăratul chir Ioan, de cînd l-a scos din domnie pe socrul său

[1] E o confuzie ca şi la Laonic Chalcocondil, p. 54—55, între răzvrătirea şi uzurparea lui Andronic al IV-lea Paleologul (august 1376— iunie 1379) şi cea a lui Ioan al VII-lea (Paleologul, din aprilie — septembrie 1390).

[2] Vezi p. 185, nr. 2

κὺρ Μανοὴλ καὶ βασιλέα ἔστεψεν ἐπὶ ἔτους ‘ςω<4η’> *** Τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Ἀν|δρο- 57 b νίκῳ τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ συνηβάσεως δέδωκε τοῦ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ· καὶ οὕτως τὰ πάντα τῶν Ῥωμαίων εἰρήνευσαν.

Εὑρισκομένου δὲ τινι καιρῷ τοῦ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐγγὺς τῶν Σεῤῥῶν μητροπόλεως, παρὼν καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ συνηβάσεις, ἃς εἶχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ δεπόστης κὺρ Θεόδωρος καὶ ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ Δραγάσης καὶ ὁ τῆς Σερβίας δεσπότης κὺρ Στέφανος· ἐλθόντος Παύλου τοῦ Μαμωνᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οὗ τὴν Μονεμβασίαν κυβερνῶν ἦν ἐκ πολλοῦ ὁ πατὴρ, εἶτα καὶ αὐτὸς τὴν διοίκησιν τὴν τοῦ πατρὸς προστάξει τοῦ βασιλέως διεδέξατο, διὰ δὲ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου, ἀφορμὴν εὑρών, περιεποιεῖτο τὸ ἄστυ ὡς κτῆμα ἴδιον· <καὶ> ἐνεκάλει τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν πρὸς ἀμηρᾶν ἀδικεῖσθαι λέγων ὑπ' αὐτοῦ καὶ τὴν Μονεμβασίαν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ δυναστικῶς ἐξέωσε καὶ μετὰ ὕβρεως καὶ ἀτιμίας καὶ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐκεῖθεν ἐδίωξεν. Ὁ δὲ Μαμωνᾶς οὗτος γνώριμος ἦν ἐκ Πολλοῦ τῷ ἀμηρᾷ· λυπηθεὶς μετὰ θυμοῦ ὁ ἀμηρᾶς μηνύσας εἶπεν τῷ βασιλεῖ οὕτως· ὅτι· οὐκ ἀρκεῖ ὑμῖν εἰρηνεύειν, ἀλλὰ οὕτως θέλετε πράττειν κατὰ τῶν ἐμῶν ὑποχειρίων; ἐγὼ γὰρ ὀμνύω σοι εἰς τὸν Θεόν, παιδεῦσαι ἔχω τοὺς τοιαῦτα τολμῶντας", καὶ ἑτέρους λόγους σκληροὺς φήσας κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἑτέρων αὐθεντῶν Χρι|στιανῶν, 58 b ὧν εἰρήκαμεν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἕως καρδίας ἐλυπήθησαν καὶ ἔκτοτε ἐζήτουν καιρὸν ἐπιτήδειον καὶ εὔλογον αἰτίαν, ἵνα τὰς ὑποσχέσεις καὶ συνηβάσεις καὶ ὑποταγήν, ἣν εἶχον μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ, φύγωσι. Καὶ συνηβάσεις καὶ ὅρκους φρικτοὺς λάθρα ἀναμέσον αὐτῶν ποιήσαντες τοῦ εἶναι γνώμῃ καὶ ψυχῇ μιᾷ ἕως θανάτου, καὶ διὰ βεβαιότερον τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ συνδέσμου τούτου ἔστησαν, ἵνα ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ εἰς νόμιμον γυναῖκα λάβῃ τὴν θυγατέρα τοῦ κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ Δραγάση.

Τοῦ δὲ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου ἐλθόντος καὶ πολὺν τῆς Βουλγαρίας τόπον ἁλώσαντος ἔτι καὶ δουλώσαντος, ὁ τῆς Γερμανίας βασιλεὺς Σιγισμόνδος ἔμαθε τὰ γενόμενα.

Πῶς ὁ τῆς Γερμανίας βασιλεὺς πρὸς τὸν ἀμηρᾶν πρέσβυν στείλας

XIV. Ὁ οὖν Σιγισμόνδος τῆς Γερμανίας ὁ βασιλεὺς πρέσβυν στείλας πρὸς αὐτόν, ἤτοι τὸν ἀμηρᾶν, λέγων ὅτι οὐκ ἦν δίκαιον, φίλοι ὄντες, ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπιβαλεῖν χεῖρα τὸν ἀμηρᾶν, ὅτι κατὰ τὸ προνόμιον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ τοιοῦτος τόπος ἐστίν· ἐλθόντος δὲ τοῦ πρέσβεως καὶ ταῦτα εἰπόντος τῷ Μπαγιαζήτῃ, οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίθη αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον ἐκ τῆς χειρὸς παραλαβὼν αὐτόν, δείξας οἶκόν τινα τούτῳ μέγαν γέμοντα ἔσωθεν ἀπὸ παντοίων ὀργάνων, ῥομφαιῶν τε καὶ ξιφῶν πολεμικῶν, ἃ καλῶς ἡτοιμασμένα καὶ παρασκευασμένα ὑπῆρχον. Εἶτα λέγει τῷ πρέσβει· „Λέξον ταῦτα τῷ αὐθέντῃ σου τῷ βασιλεῖ, ὅτι τὸ ἐμὸν δίκαιον, ὃ ἔχω ἐν τῇ Βουλγα|ρίᾳ, 59 b

1 ‘ςω <4η’> *supl.*: ςω’ AB : ‘ςϡρ | *post* ‘ςω’ *spatio vacuo lac. ind.* AB || 4 Μπαγιαζήτου A : Μπαγιαζήτη B || 5 Σεῤῥῶν p : Σερῶν AB | καὶ AB : ἦν p || 8 ἦν A : *om.* B || 11 <καὶ> Char.: *om.* AB | ἐνεκάλει p : ἠγκάλει AB || 12 ἐξέωσε AB : ἐξέβαλε Char. || 13 ἐδίωξεν A : ἐδίωξε B || 14 εἶπεν p : εἰπὼν AB || 17 αὐθεντῶν p : αὐθέντων AB || 18 ὧν B : ὡς A || 20 ἀναμέσον B : ἀνὰ μέσον A || 21 διὰ AB : διὰ τὸ p || 28 λέγων AB : ἔλεγεν p || 30 πρέσβεως p : πρέσβυος AB || 31 δείξας AB : ἔδειξεν p || 32 τε AB : *om.* p || 34 *post* δίκαιον *add. del.* καὶ διοίκησις, ἣν B : *om.* A.

şi pînă ce i-a dat feciorului său chir Manuil sceptrul şi toată puterea în împărăţie şi l-a încoronat împărat la anul 68< 98 >, a domnit***. Iar despotului chir Andronic i-a dat Salonicul cu învoiala să stea acolo, şi aşa s-a făcut linişte şi pace în statul bizantin.

Găsindu-se sultanul Baiazid într-o vreme în Macedonia pe aproape de metropola Sere, era cu el şi împăratul chir Manuil, potrivit promisiunilor şi învoielilor ce le aveau, şi fratele său despotul chir Teodor şi chir Constantin Dragases şi despotul Serbiei chir Ştefan; şi a venit din Pelopones Paul Mamonas, al cărui părinte guvernase de mult Monemvasia; şi apoi el însuşi, din ordinul împăratului, l-a urmat pe tatăl său la guvernare; şi, din cauza timpului îndelungat, s-a văzut îndemnat să considere oraşul ca o moşie a sa proprie. Şi-l pîra la sultan pe fratele împăratului, susţinînd că-i face nedreptate şi i-a smuls cu putere din mîini Monemvasia şi l-a gonit din locurile de acolo cu batjocură, cu necinste şi cu ruşine. Acest Mamonas era un vechi cunoscut de-al sultanului şi atunci sultanul supărat şi cu mînie i-a trimis împăratului vorbă, spunîndu-i aşa: „Nu vi-i de ajuns că sînteţi lăsaţi în pace, ci vă purtaţi aşa cu supuşii mei?! Dar eu mă jur pe Dumnezeu că o să pedepsesc pe aceia care îndrăznesc lucruri de acestea"; şi a mai rostit şi alte cuvinte aspre contra împăratului şi a celorlalţi creştini pe care i-am amintit. Iar aceia, auzind, s-au amărît pînă în adîncul inimii şi de atunci căutau prilej potrivit şi un motiv bun să scape de promisiunile şi învoielile şi de ascultarea care le aveau faţă de sultan. Şi în taină au făcut între ei legături cu jurăminte înfricoşătoare să fie într-un gînd şi suflet pînă la moarte; şi pentru întărirea prieteniei şi a acestei legături au hotărît ca împăratul chir Manuil să ia de femeie legitimă pe fata lui chir Constantin Dragases[1].

Iar sultanul Baiazid venind şi cucerind şi robind încă mult loc din Bulgaria, împăratul Germaniei Sigismund a aflat de lucrurile ce s-au întîmplat.

Cum a trimis împăratul Germaniei sol la sultan

Lupta de la Nicopole 1396

XIV. Împăratul Germaniei Sigismund a trimis sol la el, adică la sultan, spunîndu-i că nu era cu dreptate ca sultanul, fiind ei prieteni, să facă în Bulgaria cuceriri, pentru că locul acesta după dreptate este al împărăţiei lui. Sosind solul şi spunîndu-i lui Baiazid acestea, nu i-a răspuns alta nimic decît că, ducîndu-l de mînă, l-a arătat acestuia o casă mare plină pe dinăuntru de tot felul de material de război şi săbii şi iatagane, care erau frumos pregătite şi rînduite. Apoi îi spune solului: „Spune-i aceasta stăpînului tău împăratul, că dreptul meu pe care îl am în Bulgaria sînt aceste arme

2 *Am completat* 6898: 68 AB: 6900 p || *după* domnit *în* AB loc gol.

[1] Tatăl Irinei, soţia lui Manuil al II-lea Paleologul, a fost Constantin Dejanovič, căzut în lupta de la Rovine din 1395, unde a luptat alături de Mircea cel Bătrîn; Irina era nepoata despotului Ioan Dragas; vezi G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1952[2], p. 450, n. 2, sau, cu informaţii mai ample, ediţia franceză *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 572—573 şi n. 1.

ταῦτα τὰ ὅπλα καὶ αἱ παρασκευαί εἰσιν, ἃς εἶδας." Καὶ τοῦ πρέσβεως ἀναφορὰν ποιήσαντος τῷ βασιλεῖ Σιγισμόνδῳ ἐν τῷ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν περὶ τούτων, καὶ ἐλυπήθη λίαν διὰ τὴν τοῦ ἀμηρᾶ ὑπερηφάνειαν καὶ εὐθὺς στρατὸν μισθοφορικὸν πολὺν συνάξας καὶ τὸν αὐτοῦ ἑτοιμάσας καὶ πολλοὺς ἑτέρους αὐθέντας προσκαλεσάμενος εἰς βοήθειαν, ἄνευ τινὸς μισθοῦ ἢ ὀψωνίου καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ γενναίας ψυχῆς καὶ ἀνδρικοῦ φρονήματος διήρχετο ὁ λαμπρὸς οὗτος στρατὸς καὶ πάντα τοῖς ποσὶν ὑπέτασσον, τὰ τῶν Τουρκῶν φρούρια ἁλῶν καὶ σκυλεύων καὶ ἀφανίζων, ἕως καὶ τῆς Νικοπόλεως περάσαντες ἔφθασαν, καθάπερ ὕλη ἐπιτυχοῦσα φλογὶ ἰσχυρᾷ. Εἶτα ὁ βασιλεὺς Σιγισμόνδος καὶ ἑτέρους θέλων στρατηγῆσαι κατὰ τοῦ Μπαγιαζήτου πρέσβυν στείλας λάθρα πρὸς τὸν βασιλέα κὺρ Μανουὴλ καὶ τοὺς ἑτέρους αὐθέντας, ὧν ἔφημεν, ἵνα ἕτοιμοι καὶ προπαρασκευασμένοι οὗτοι ὦσι καὶ τὸν ἐχθρὸν τῆς πίστεως, εἰ δυνατόν, ἀφανίσωσι, αὐτοὶ τὸν καιρὸν ὡς γῆ διψῶσα τὸν ὄμβρον ἐξ οὐρανοῦ ἀναμένοντες, τὸν πρέσβυν μετὰ χαρᾶς δεξάμενοι, τὰ πρὸς ἀνάγκην τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὶ λαθραίως ἡτοίμαζον. Ὁ Μπαγιαζήτης οὖν ἀκούσας τὴν Σιγισμόνδου βασιλέως ἔφοδον, εἰς λογισμοὺς οὐκ ὀλίγους καὶ φόβον ἐνέπεσε, τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἑτοίμως καὶ μετὰ βίας συναθροίσας καὶ καλῶς ἑτοιμάσας πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ὥδευε. Φθασάντων δὲ τῶν στρατῶν ἐγγύς, τὸν πόλεμον ἀνῆψαν οἱ Γερμανοὶ πρῶτον καὶ οἱ Γαλάται καὶ συμπλοκῆς γε|νομένης διὰ *60 b* κακοβουλίαν τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐσφάλησαν, καὶ τὸ πᾶν ἀπώλεσαν στράτευμα καὶ φεύγοντες ἦσαν ἀμετάστρεπτοι. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν οἱ Τοῦρκοι πολλοὺς ἀπέκτειναν καὶ ἠχμαλώτιζον, οὐ μόνον ἀσήμου καὶ στρατοῦ κοινοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν περιφανῶν καὶ ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν αὐθέντων, ἐν οἷς ἦσαν ὁ δούξ τῆς Μπουργουνδίας, ὁ κόμης τῆς Ἀβέρσας καὶ ὁ μέγας ἀρχιτρίκλινος τοῦ τῆς Φραγκίας ῥηγὸς καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι περιφανεῖς καὶ ἔνδοξοι. Μόλις μετὰ βίας καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σιγισμόνδος μετὰ τοῦ πρωτεύοντος τὸν σταυρὸν φοροῦντος τῆς ἀδελφότητος Ῥόδου ἀκάτιον μικρὸν τυχόντες εὑρεῖν καὶ ἐμβάντες, τὸν Ἴστρον ἐπέρασαν καὶ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσαντο. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς, πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν κερδήσας καὶ τῆς τοιαύτης θαυμαστῆς νίκης περιτυχὼν ἀνελπίστως καὶ δόξης ἔμπλεος καὶ χαρᾶς γενόμενος καὶ ἰδών, ὅτι ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ καὶ οἱ ἕτεροι αὐθέντες, περὶ ὧν ἔφημεν, οὐ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ συνηβάσεις, ἃς εἶχον ἀναμεταξὺ αὐτῶν, ἐποίησαν, ἵνα αὐτῷ ἀκολουθήσωσι, καὶ ἐνωτισθεὶς τὰ ὅσα οὗτοι ἐβουλεύοντο κατ' αὐτοῦ, μάχην μεγάλην κατὰ τοῦ βασιλέως ἐκήρυξε καὶ ἐλθὼν τὴν Πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀπέκλεισεν ἐν ἔτει ͵ς ϡ <έ>, πολιορκῶν αὐτὴν παντοιοτρόπως καιρὸν καὶ χρόνον πολύν. |

1 εἰσιν A : *om.* B | *post* εἶδας *add.* εἰσὶν B : *om.* A || 2 *post* τούτων *add. punctisque del.* ὁ βασιλεὺς ἐλυπήθη λίαν διὰ τὸ ἀκοῦσαι ὑπὸ τοῦ πρέσβυος τὰ τοιαῦτα καὶ B : *om.* A || 2—3 καὶ ἐλυπήθη λίαν A *et* B *mg* || 3 ὑπερηφάνειαν A : ὑπερηφανείαν B | *post* πολὺν *interum* εὐθὺς B: *om.* A || 6 στρατὸς A: *mg.* B || 7 *post* καὶ$_3$ *add.* μέχρι p : *om.* AB || 9 Μπαγιαζήτου A: Μπαγιαζήτη B | στείλας AB: στείλεν p || 10 ὧν AB: οὓς p || 14 *ante* Σιγισμόνδου *add.* τοῦ p : *om.* AB || 18 κακοβουλίαν p : κακοβουλείας AB || 21 Μπουργουνδίας p : Μπουργούνδιας AB || 22 Ἀβέρσας AB : Αμβέρσας p || 24 τὸν σταυρὸν φοροῦντος AB : τῶν σταυροφόρων p || 25 καὶ$_1$ A : *om.* B | καὶ$_2$ p : *om.* AB || 26 *post* κερδήσας *add. del.* ἐπεριποιήσατο B : *om.* A || 27 ἔμπλεος AB : ἔμπλεως p || 28 περὶ A: *om.* B || 29 αὐτῶν A : *om.* B || 32 ͵ς ϡ <ε> *corr.*: ͵ς ϡ *et parvo loco vacuo lac. ind.* AB : ͵ς ϡ p.

şi pregătiri pe care le vezi". Şi la întoarcere, solul raportînd toate împăratului Sigismund, acesta s-a amărît mult de semeţia sultanului; şi adunînd repede multă armată de mercenari şi pregătindu-şi-o şi pe a sa şi chemînd şi pe mulţi alţi domnitori într-ajutor, fără vreo plată sau tain, această oaste strălucită, cu mare veselie şi inimă vitează şi gînd curajos, înainta supunînd totul sub picioare şi cucerind cetăţile turcilor, jefuind şi nimicind; şi trecînd au ajuns pînă la Nicopole, ca un pîrjol puternic care are ce arde. Apoi împăratul Sigismund, voind ca şi alţii să pornească război contra lui Baiazid, a trimis în taină sol la împăratul chir Manuil şi la ceilalţi domnitori de care am vorbit, ca şi aceştia să fie gata pregătiţi de mai înainte şi, de-i cu putinţă, să-l nimicească pe duşmanul credinţei creştine. Aceia, aşteptînd această clipă cum aşteaptă pămîntul însetoşat ploaia din cer, au primit solul cu bucurie şi în taină se pregăteau şi dînşii de război cu cele de trebuinţă. Cînd Baiazid a auzit de năvala împăratului Sigismund, frică mare l-a cuprins şi era bătut de multe gînduri; şi, strîngînd şi pregătind în grabă armata sa şi echipînd-o bine, mergea asupra potrivnicilor. Iar armatele, ajungînd aproape una de alta, germanii întîi şi galaţii [francezii] au început lupta şi, încăierîndu-se, partea creştinilor, din nesocotinţă, a dat greş şi a pierdut toată armata, şi a apucat-o la fugă fără să se mai uite înapoi. Şi la fugă turcii au ucis mulţi şi au luat prizonieri nu numai din armata de obşte şi de rînd, ci şi chiar dintre domnitorii străluciţi şi vestiţi şi din cei de neam mare; între aceştia au fost ducele de Burgundia, contele de Aversa [Anvers], marele paharnic al regelui Franţei şi mulţi alţii, străluciţi şi vestiţi. Şi însuşi împăratul Sigismund împreună cu conducătorul purtător de cruce al frăţiei din Rodos[1], dînd la întîmplare peste un caic mic şi urcîndu-se în grabă într-însul, au trecut peste Istru şi abia şi-au găsit scăpare. Iar sultanul a dobîndit toate bagajele lor şi a cîştigat, fără să se aştepte, o biruinţă minunată ca aceea şi, plin de slavă şi bucurie, văzînd că împăratul chir Manuil şi ceilalţi domnitori de care am vorbit n-au făcut potrivit promisiunilor şi învoielilor ce le aveau între ei ca să-l însoţească, şi ajungîndu-i la ureche cîte aceştia le puneau la cale contra lui, a vestit luptă mare contra împăratului şi venind a blocat Constantinopolul dinspre uscat şi mare în anul 690 ⟨5⟩, împresurînd oraşul în tot chipul mult timp şi multă vreme.

28 *Am completat* 6905[2]: 6900 *şi indicînd o lacună mică* AB: 6900 p.

[1] Marele Maestru al cavalerilor ordinului călugăresc din insula Rodos, luptători contra mahomedanilor.
[2] 1 septembrie 1396 — 31 august 1397.

XV. Ἐν τῷ τοῦ καιροῦ ἐκείνου διαλείμματι ὁ Ἰωάννης, ὁ τοῦ δεσπότου κὺρ Ἀνδρονίκου υἱὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουήλ, περὶ οὗ πολλάκις ἔφημεν, ἐγγὺς ὑπάρχων πάντοτε ἐκ πολλοῦ τῷ ἀμηρᾷ, — καὶ σιτηρέσια μεγάλα εἶχεν ἐξ αὐτοῦ, ἀκολουθῶν καὶ συνοδεύων αὐτῷ καὶ οἰκιακὸς ἦν πάντοτε καὶ φιλούμενος, — μαθὼν ὅτι τινὲς διέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, λέγοντες ὅτι „οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ πρὸς σέ, ὦ ἀμηρᾶ, ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐπίβουλός ἐστι· καὶ εἰ οὕτως οὐκ εἶχεν ἡ Πόλις καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ θεῖος αὐτοῦ ὑπέκυπτεν ἂν καὶ ἐδουλώνετο", ἐνωτισθεὶς τὰ γενόμενα καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενα, φοβηθεὶς τὸ ὀξὺ καὶ ἀπότομον τοῦ Μπαγιαζήτου, ἵνα μὴν τὴν ζωὴν κινδυνεύσῃ, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἔφυγε καὶ πρὸς τὸν θεῖον καὶ αὐτοκράτορα ἔρχεται. Ὃν ὁ βασιλεὺς καὶ θεῖος ἀσμένως ἐδέξατο, ὥσπερ τι δῶρον πολυτελές, καὶ καταφιλήσας καὶ ἀγκαλίσας αὐτὸν καὶ τὰ πρέποντα σιτηρέσια σημειωσάμενος ἔδωσεν αὐτῷ. Ἡμερῶν οὖν παρελθουσῶν, ὁ βασιλεὺς ἐβουλήθη, ἵνα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔλθῃ καί τινα βοήθειαν αἰτήσῃ, λογιζόμενος ὡς ἀπολαύσειεν τῆς βοηθείας, ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ αὐθέντες ὑπῆρχον ἡ αἰτία τοῦ ἆραι τὸν ἀμηρᾶν τὴν μάχην κατὰ τῆς Πόλεως, ἣν ἐποίησε καὶ ποιεῖ ἕνεκεν τοῦ ἀπεσταλμένου παρ' αὐτῶν πρέσβεως| ὡς εἴπομεν, δι' οὗ τὴν ὁμοφωνίαν ἐποίησαν, ἵνα ὦσι πάντοτε κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑτέρου βοηθὸς ἔσηται καὶ ἀλλή|λοις συναρωγεῖν. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἐξιέναι τὸν 62 b βασιλέα ἐκ τῆς πόλεως, τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ κὺρ Ἰωάννην καταλιπών, ἵνα διοικῇ καὶ κυβερνᾷ τὴν πόλιν καὶ ἀντιμάχηται τοῖς ἐναντίοις, ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν δέσποιναν καὶ σύζυγον λαβὼν καὶ εἰς Πελοπόννησον ἐλθών, ἐν τῇ Σπάρτῃ ἐγγὺς τοῦ ἀδελφοῦ κὺρ Θεοδώρου τούτην εἴασεν· ὁ δὲ ἐν Ἰταλίᾳ ὁδεύει. Φθάσαντος οὖν τοῦ βασιλέως ἐν Ἐνετίᾳ κἀκεῖθεν πρὸς τὸν δοῦκα Μεδιολάνων ἐλθών, μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ βασιλείας, ἔτι δὲ καὶ δορυφορίας ἐδέχθη καὶ ἵππους καὶ στρατιώτας πολλοὺς δώσας αὐτῷ, ἵνα πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγκίας ἀπέλθῃ, ἐπαγγειλάμενος ὁ δοὺξ τῷ βασιλεῖ, ἐὰν καὶ ἕτεροι ὁμοφωνήσωσι, καὶ αὐτὸς ὁ δοὺξ ἰδίως καὶ αὐτομάτως ἔλθῃ καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ βοηθήσῃ καὶ μὴ ἐάσῃ κινδυνεύουσαν τὴν περιφανῆ καὶ ὡραίαν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν. Ἐλθὼν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ πρὸς τὸν ῥῆγα Φραγκῶν, εὗρεν αὐτὸν ἐν ἀσθενείᾳ βαρυτάτῃ καὶ ἔξω φρενῶν ὑπάρχοντα καὶ οἱ σύμβουλοι αὐτοῦ οὐκ εἶχόν τι ἀποκριθῆναι μόνοι καὶ ἄπρακτος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανέστρεψεν. 61 b

XVI. Ἐπὶ οὖν ἔτους ͵αυε' Σεπτεμβρίου εἰς τὰς ιγ'. Ἐν τούτῳ τῷ ἔτει καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μπαγιαζήτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὸν Γιακοὺπ μπασίαν καὶ τὸν Βρενέζην στείλας μετὰ στρατοῦ χιλιάδων πεντήκοντα, καὶ ἐν τῷ ἐπανέρ|χεσθαι αὐτοὺς ἐν ὁδῷ 63 b καὶ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου φθάσαντες πολλὰ κακὰ καὶ δεινὰ καὶ ἀνδραποδισμοὺς τοῖς Χριστιανοῖς ἐπέθηκαν, καθὼς ἐν ὀλίγῳ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ Μπαγιαζήτου ῥηθήσεται.

1 διαλείμματι AB : διαλήμματι p || 4 οἰκιακὸς AB p : οἰκειακὸς Char. || 12—13 ἵνα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔλθῃ B : ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν A || 13 ὡς p: εἰ A : μὴ *del. supra lin.* εἰ B || 16 εἰς AB : ὁ εἰς p || 21 τούτην AB : ταύτην p | Φθάσαντος οὖν τοῦ βασιλέως AB: Φθάσας οὖν ὁ βασιλεὺς p || 22 κἀκεῖθεν A: ἐκεῖθεν B || 23 *post* ἐδέχθη *add.* οὗτος αὐτὸν p: *om.* AB || 24 ῥῆγα B: βασιλέα A | ἀπέλθῃ A : ἔλθῃ B || 25 ἔλθῃ AB : ἐλεύσεται <ἵνα> p || 28 *post* βαρυτάτῃ *add.* εἶναι p : *om.* A: ἔχοντα B *et mg.* εἶναι | σύμβουλοι αὐτοῦ B: αὐτοῦ σύμβουλοι A || 29 καὶ A: ὁ μὲν βασιλεὺς *add. del.* B || 30 Ἐπὶ — ιγ'. *spuria vel Macarii negligentiae adtribuenda* | *ante* Ἐν τούτῳ *lac. videtur esse* || 31 Γιακοὺπ μπασίαν B : Γιακούπμπασιαν A || 32 στείλας AB : ἔστειλε p | ἐπανέρχεσθαι AB : ἀπέρχεσθαι p.

Plecarea în Apus a lui Manuil al II-lea Paleologul

XV. În tot timpul acela, Ioan, feciorul despotului chir Andronic şi nepot de frate al împăratului chir Manuil despre care vorbirăm deseori, se afla de mult timp mereu pe lîngă sultan şi avea mari tainuri de la el, urmîndu-l şi însoţindu-l totdeauna, şi era la el om de casă binevenit; aflînd el că acum unii îl vorbeau de rău la sultan, spunînd: „Sultane, Ioan n-are gînd bun asupra ta, ci-ţi este vrăşmaş şi, dacă n-ar fi aşa, Constantinopolul şi unchiul lui împăratul ţi s-ar pleca şi s-ar supune". Şi aceste vorbe ce se răspîndeau despre dînsul ajungîndu-i la ureche, i-a fost frică de firea iute şi crudă a lui Baiazid, ca să nu-şi primejduiască viaţa, şi într-una din nopţi a fugit şi se duse la unchiul său împăratul. Iar împăratul unchi l-a primit cu bucurie, ca pe un dar de mult preţ, şi sărutîndu-l şi îmbrăţişîndu-l i-a fixat şi i-a dat cuvenitele tainuri. După o trecere de mai multe zile, împăratul a voit să plece în Italia să ceară ajutor, socotind că-l va dobîndi, deoarece domnitorii aceia au fost cauza că sultanul s-a ridicat cu război asupra Constantinopolului şi l-a purtat şi-l poartă din cauza solului pe care dînşii l-au trimis, cum am spus, şi prin care au făcut înţelegere să fie totdeauna contra sultanului şi unul altuia de ajutor şi aliaţi într-olaltă. Şi cînd împăratul avea să pornească din capitală, l-a lăsat pe nepotul său de frate chir Ioan să cîrmuiască şi să guverneze oraşul şi să lupte cu duşmanii, iar împăratul cu soţia sa împărăteasa mergînd în Pelopones, a lăsat-o pe aceasta în Sparta, la fratele său chir Teodor, iar dînsul plecă în Italia. Ajungînd împăratul în Veneţia şi de acolo mergînd la ducele de Mediolan [Milano], a fost primit cu mare cinste şi multă dărnicie şi i-a mai dat o gardă personală şi cai şi mulţi ostaşi ca să plece la regele Franţei; şi ducele i-a pus împăratului în vedere că dacă şi ceilalţi vor fi de aceeaşi părere, şi el, ducele, o să vină de sine şi o să stea de ajutor împăratului şi statului bizantinilor şi nu o să lase în primejdie pe vestita şi frumoasa împărăteasă a oraşelor. Împăratul, venind deci şi la regele francezilor, l-a găsit pe acesta la grea boală, fiind ieşit din minţi şi sfetnicii acestuia nu-i puteau da singuri nici un răspuns; şi s-a întors la Constantinopol fără ispravă.

Vînderea Spartei

XVI. Şi a fost anul 1405, septembrie 13[1]; în acest an, sultanul Baiazid a trimis asupra Peloponesului pe Iacup-paşa şi pe Vrenez cu o armată de cincizeci de mii; şi pe cale cînd au mers şi înăuntrul Peloponesului cînd au ajuns, au adus pe capul creştinilor multe rele groaznice şi robiri, *precum peste puţin se va povesti în viaţa lui Baiazid*[2].

[1] Trebuie să fie o lipsă sau vreo scăpare din vedere a lui Pseudo-Phrantzes, căci în 1405 Baiazid era acum mort. Şi „1405" după e. n. este ceva neobişnuit în text, unde datele sînt arătate după era de la facerea lumii, aşa că şi cuvintele „Şi — septembrie 13" sînt suspecte.

[2] Vezi mai jos p. 221—225.

Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, θεωρῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα, ὅτι οὕτως κακῶς διέκειντο, καὶ τὴν πόλιν τοσοῦτον καιρὸν ἀποκεκλεισμένην, καὶ στενοχωρούμενοι ὑπὸ λιμοῦ πολλοῦ, ὁμοίως καὶ τὸν τῆς Πελοποννήσου πόλεμον καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν αὐθέντης ἤθελεν αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ ἀπορηθεὶς ὅλως, περάσας ἐν τῇ Ῥόδῳ μετὰ τριήρεως τὴν τῆς Σπάρτης ἀρχὴν ἐπεπωλήκει τῇ ἀδελφότητι τοῦ προφήτου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Στείλαντες οὖν ἡ ἀδελφότης τινὰς τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Σπάρτῃ, ἵνα ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχῆς, ὡς κύριοι καὶ δεσπόται, γενήσωνται, ὁ λαὸς ὡς εἶδεν αὐτοὺς καὶ ἤκουσε τὰ γενόμενα, ὥρμησαν μετὰ ξύλων καὶ πετρῶν, ἵνα τοὺς ἀπεσταλμένους σταυροφόρους ἀποκτείνωσιν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τοῦ τόπου σταθεὶς καὶ ὁμιλήσας, ἵνα μὴ τοιαύτη ἀταξία γενήσηται,ἐδυσώπει τὸν λαὸν καὶ πειθόμενοι τοῖς τούτου λόγοις, τοῖς σταυροφόροις τριῶν ἡμερῶν διορίαν ἔδωσαν, ἵνα ἐκ τῶν ὁρίων τῆς Σπάρτης μετὰ εἰρήνης ἀναχωρήσωσιν· εἰ δὲ ἄλλως πράξωσιν, αὐτοὶ ὄψονται. Ἰδόντες οὖν οὗτοι, ὅτι οὐδὲν ἐκατώρθουν, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος καὶ σκάνδαλα ἐγίνοντο καὶ τὴν ζωὴν μάλιστα ἐκινδύνευον ἐγερ|θέντες ἐπανέστρεψαν οἴκαδε. Οἱ δὲ 64 b Σπαρτιῶται τὸν πρόεδρον αὐτῶν καὶ δοῦκα ἐψήφισαν εἶναι καὶ πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἤθελον κρίνεσθαι καὶ κυβερνᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ὡς εἶδε τὰς ἐλπίδας ψευσθῆναι, τὰ χρήματα, ἃ ἔλαβεν, ἐκτίνας ὄπισθεν τῇ ἀδελφότητι καὶ εἰς Σπάρτην ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ θέλων ἐλθεῖν, οὐκ ἤθελον δεχθῆναι αὐτὸν ὁ δῆμος, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὕβρεσιν ἐνέπλυνον. Καὶ πολλῶν λόγων γενομένων καὶ σκανδάλων, τέλος ἐμεσίτευσεν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάλιν ἐδέχθησαν καὶ ἔστερξαν αὐτὸν εἶναι ὡς καὶ τὸ πρότερον. Πλὴν πρὶν τοῦ τὴν κατοχὴν λαβεῖν αὐτόν, συνθήκας μετὰ ὅρκων συνέστησαν, ἵνα μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐνθυμηθῇ τάδε ποιῆσαι.

XVII. Ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς Πόλεως ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ οὕτως γέγονεν· ἀκούσας ὁ ἀμηρᾶς, ὅτι ὁ Ντεμήρης, ὁ βασιλεὺς Σκυθῶν καὶ Μασσαγετῶν, ἔρχεται κατ' αὐτοῦ, ἵνα πόλεμον συνάρῃ μετὰ στρατοῦ μυριαριθμήτου πολλοῦ, θέλων καὶ μὴ βουλόμενος τὴν πολιορκίαν καὶ τὸν πόλεμον καὶ ἀποκλεισμὸν τῆς Πόλεως ἔλυσε καὶ ἀγάπην μετὰ τοῦ βασιλέως ἐποίησε μεθ' ὅρκων καί, ἐν τῇ | Ἀσίᾳ περάσας τοῦ δεχθῆναι τὴν τοῦ 65 b Ντεμήρη ἔφοδον, τὸν στρατὸν ἑτοιμάζων.

2—3 στενοχωρούμενοι AB : στενοχωρουμένην p || 3 λιμοῦ B *et* A *mg.*: λοιμοῦ A | τὸ p : *om.* AB | *post* κακὸν *add. del.* θεωρῶν B : *om.* A || 4 ἤθελεν αὐτοῖς βοηθῆσαι B : ἤθελε βοηθῆσαι αὐτοῖς A || 8 *post* πετρῶν *add.* μετὰ θυμοῦ δραμόντες p: *om.* A: *del.* B || 9 ἀποκτείνωσιν A: ἀποκτείνωσι B || 11 *post* λόγοις *add.* καὶ δημηγορίᾳ A : *om.* B || 12 πράξωσιν A: πράξωσι B || 15 καὶ$_1$ B: εἰς A || 15—16 πολιτικῶς—κρίνεσθαι B : ἤθελον κρίνεσθαι πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς A || 17—18 ἔλαβεν—καὶ A : ἔλαβε τῇ ἀδελφότητι ἐκτίνας ὄπισθεν B || 17 ἐκτίνας B : ἐκτείνας A : ἐκτίσας Char. || 23 *ante* Ἡ δὲ *add.* Ἐν δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπὶ ἔτους ***, δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν[1] καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος τὴν Θεσσαλονίκην τῇ τῶν Ἐνετῶν γερουσίᾳ ἐμπεπωλήκει διὰ φλωρία χιλιάδας πεντήκοντα. B : *om.* A || 24 Μασσαγετῶν p : Μασσαγέτων AB || 27 τοῦ$_2$ B : *om.* A | *post* δεχθῆναι *add.* τὸν πόλεμον καὶ p : *om.* A : *del.* B.

[1] Reapse causam indicat infra sub finem capitis 31, libri I, ita ut pro εἰρήκαμεν esse debeat ἐροῦμεν.

Iar despotul chir Teodor, văzînd că statul bizantinilor se află într-o stare atît de rea şi că de atîta timp capitala este blocată şi că oamenii sînt apăsaţi de foamete mare şi mai văzînd războiul asupra Peloponesului şi nenorocirea că nici un domnitor de-al creştinilor nu voia să le sară într-ajutor, a pierdut orice speranţă şi trecînd cu o triremă la Rodos, a vîndut[1] domnia Spartei frăţiei profetului Ioan Botezătorul. Frăţia trimiţînd deci cîţiva cavaleri purtători de cruce la Sparta, ca să pună stăpînire pe domnie ca domni şi despoţi, poporul cum i-a văzut şi a auzit ce s-a întîmplat s-a pornit cu ciomege şi pietre ca să-i omoare pe cavalerii purtători de cruce. Dar arhiereul locului, stînd şi vorbindu-le ca să nu se facă o dezordine ca aceea, căuta să molcomească poporul; şi ascultînd de cuvintele acestuia, au dat cruciaţilor un răgaz de trei zile, ca să se retragă în pace din hotarele Spartei; iar de vor face altfel, vor vedea ei. Aceştia deci, văzînd că nu pot avea nici o izbîndă, ci mai degrabă dau prilej la tulburări şi certuri şi mai ales că-şi puneau viaţa în primejdie, s-au ridicat şi s-au întors acasă. Iar spartanii au ales pe arhiereul lor să le stea în frunte şi voiau să fie judecaţi şi guvernaţi politiceşte şi bisericeşte de el. Iar despotul chir Teodor, cînd a văzut că speranţele lui au dat greş, a dat înapoi frăţiei banii ce i-a luat; şi voind să vină la Sparta în domnia lui, poporul n-a vrut să-l primească, ci mai degrabă îl încărcau cu cuvinte de ocară. Şi făcîndu-se multă gîlceavă şi ceartă, arhiereul în sfîrşit a mijlocit şi iarăşi l-au primit şi au hotărît ca el să fie ca şi mai înainte. Numai că înainte de a-şi lua locul, au pus condiţii întărite cu jurămînt că în veci nu se va mai gîndi să facă lucruri de acestea.

XVII. Iar izbăvirea Constantinopolului de blocadă s-a făcut aşa: auzind sultanul că Demir ([Timur-Lenk], împăratul sciţilor [tătarilor] şi masageţilor [mongolilor], vine contra lui să pornească război cu armată nenumărată, vrînd-nevrînd a încetat împresurarea şi războiul şi blocada Constantinopolului şi a făcut cu împăratul pace întărită cu jurămînt; şi, trecînd în Asia, pregătea armată ca să întîmpine năvala lui Demir.

22 *înainte de* Iar izbăvirea *ad.* Dar în timpul acela la anul***, şi despotul chir Andronic, *pentru pricina pe care am spus-o*[2], a vîndut senatului veneţienilor Salonicul pentru cincizeci de mii de galbeni. B: *om.* A.

[1] Negocierile începuseră în anul 1400; vezi Loenertz, *Au tour du Chronicon Maius attribué à Georges Phrantzes*, Miscellanea Giovanni Mercati III (= Studi e testi 123), p. 291, n. 46.

[2] De fapt o spune mai jos spre sfîrşitul cărţii I, 31, că în loc de „am spus" s-ar aştepta „voi spune".

Πῶς ἐγεννήθη ὁ Φραντζῆς ὁ καὶ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου

Ἐπὶ τῆς βασιλείας λοιπὸν τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος κὺρ Μανουήλ, ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ τῆς πόλεως, τῷ τότε καιρῷ ἐγεννήθην ἐγώ, τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτει, ἀπὸ δὲ τοῦ κόσμου γενέσεως, ςϡθ-ῳ Αὐγούστου λ-ῃ. Ἀναγεννήθην δὲ διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος ὑπὸ τῆς ὁσιωτάτης μητρὸς ἁγίας Θωμαΐδος, περὶ ἧς ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ καὶ ἁρμόζοντι διηγησόμεθα τἀλεθές. Ἀφ' οὗ δὲ δεκάτου ἔτους μέχρι καὶ τοῦ ὀγδοηκοστοῦ ἕκτου πολλῶν γενομένων ἀναγκαίων καὶ μνήμης ἀξίων βούλομαι διηγήσασθαι. Λέγω δὴ ἐν πρώτοις περὶ τῆς εἰς τὴν δύσιν ἀφίξεως τῶν πέντε υἱῶν τοῦ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου, ἤγουν τοῦ Μουσουλμάνου, τοῦ Μωσῆ, τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Μεεμέτη καὶ τοῦ Ἰωσούφ, ὅς ἐγεγόνει καὶ Χριστιανὸς καὶ Δημήτριος ἐπωνομάσθη, καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖσε τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουὴλ καὶ θείου αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δεσπότου κὺρ Ἀνδρονίκου ἐκεῖ ἀποκαταστάσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτὸν δεσπότου κὺρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν, ἤγουν ἐν τῇ Σπάρτῃ καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κὺρ Μανουὴλ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐλεύσεως. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ Μουσουλμά|νου *66 b* παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μωσῆ διηγήσομαι καὶ περὶ τῆς τριετοῦς μάχης αὐτοῦ δὴ τοῦ Μωσῆ μετὰ τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουὴλ καὶ τῆς περὶ τὰ μέρη τῆς Λαρίσσης ἐκτυφλώσεως Ὀρχάνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουσουλμάνου, παρὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Μωσῆ καὶ τῆς ἐλεύσεως ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μεεμέτη τοῦ καὶ Κυρίτζη καὶ τῆς ἀποστροφῆς εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ πάλιν ἐλεύσεως αὐτοῦ διὰ τῆς Πόλεως ἐν τῇ Θράκῃ, ἤτοι ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ. Καὶ τὸν θάνατον τοῦ Μωσῆ εἴπω, ἔτι δὲ καὶ τοῦ δευτέρου υἱοῦ τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουήλ, τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου τὸν θάνατον ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ· ἀλλὰ καὶ περὶ δύο θυγατέρων αὐτοῦ καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Μιχαὴλ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος ὁμοίως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ τζελεπῆ κὺρ Δημητρίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ σουλτὰν Μπαγιαζήτου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀμηρᾶ Μεεμέτ·—αὐτὸς δὲ γενόμενος Χριστιανός, ὡς πρὸ ὀλίγου ἔφημεν, καὶ τῷ θείῳ βαπτίσματι ἀναγεννηθείς, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, πλεῖστα σιτηρέσια ἔδωσαν αὐτῷ, ζήσας μετὰ τὸ βαπτισθῆναι ἔτη ἑπτὰ πρὸς κύριον ἐξεδήμησε. Καί περὶ τῆς γεννήσεως τῶν αὐθεντοπούλων κύρ Δημητρίου καί κύρ Θωμᾶ, ταῦτα δέ διά τό τῆς ἡλικίας μου ἀτελὲς οὐ καλῶς καί ἀκριβῶς εἰδότος μου·

1 Πῶς — βιβλίου B : Πῶς ἐγεννήθη ὁ Φραντζῆς, ὁ τοῦ παρόντος βιβλίου, ἤτοι χρονικοῦ, συγγραφεὺς A *mg* || 4 *post* ἔτει *anni numerus desideratur* || 6 δὲ B : *om.* A || 10 εἰς τὴν δύσιν B : ἐν τῇ δύσει A || 11 τοῦ ἀμηρᾶ A : ἀμηρᾶ τοῦ B || 13 καὶ$_3$ B : *om.* A || 15 καὶ θείου αὐτοῦ B: *om.* A || 28 πρώτου A : πρῶ τοῦ B : πρὸ τοῦ p || 32 Μπαγιαζήτου AB : Μπαγιαζήτη p || 37 περὶ p : *om.* AB.

Naşterea lui Phrantzes, autorul cărţii de faţă

Sub domnia acestui împărat chiar Manuil, cînd capitala era blocată, m-am născut eu în anul *** din domnia lui, iar de la facerea lumii 6909, august 30. Iar la dumnezeiescul botez am fost ţinut de preacuvioasa maică sfîntă Tomaida, despre care la locul cuvenit şi potrivit vom istorisi tot adevărul[1]. Dar de la anul zec pînă la optzeci şi şase[2] întîmplîndu-se multe evenimente vrednice de a fi amintite, voiesc să le povestesc. Înainte de toate e vorba despre sosirea în Apus a celor cinci feciori ai sultanului Baiazid, anume a lui Musulman, a lui Musa, a lui Iese, a lui Meemet şi a lui Iosuf, care s-a făcut şi creştin şi s-a chemat Dimitrie, şi despre moartea la Salonic a împăratului chir Ioan şi venirea acolo a împăratului chir Manuil, unchiul lui, şi instalarea acolo a feciorului său despotul chir Andronic, şi despre moartea despotului chir Teodor porfirogenitul în Lacedemonia, adică Sparta, şi venirea în Pelopones a împăratului chir Manuil, fratele său. Şi voi povesti moartea sultanului Musulman de mîna fratelui său Musa şi despre lupta de trei ani a acelui Musa cu împăratul chir Manuil şi despre orbirea în părţile Larisei a lui Orchan, feciorul lui Musulman, *de către unchiul său Musa* şi venirea din Răsărit în Apus a fratelui lui Musa, Meemet Domnişorul, şi întoarcerea lui în partea de răsărit şi iarăşi venirea lui prin Constantinopol în *Tracia, adică în Europa*, şi despre biruinţa lui. *Şi o să spun* moartea lui Musa, dar încă şi moartea în Monemvasia a celui de-al doilea fecior al împăratului chir Manuil, *a primului Constantin*; dar o să vorbesc şi depre două fete ale lui şi despre naşterea prinţului chir Mihail şi moartea lui de molima ciumii, aşijderea şi despre moartea lui celebi chir Dimitrie,

feciorul sultanului Baiazid şi fratele sultanului Meemet — acela făcîndu-se creştin, precum spuneam puţin mai înainte, şi renăscîndu-se la viaţă nouă prin sfîntul botez, împăratul şi sultanul Meemet i-au dat foarte multe venituri şi, după ce s-a botezat, trăind şapte ani, s-a mutat la Domnul; —

şi despre naşterea feciorilor de împărat chir Dimitrie şi chir Toma, toate acestea însă neştiindu-le bine şi exact din cauza vîrstei mele fragede;

3 *după* anul *lipseşte* numărul.

[1] Vezi mai jos p. 282 (Cronica II, 5).
[2] 6910—6986 (1 septembrie 1401 — 31 august 1477).

καὶ τὰ | πρὶν τῆς γεννήσεως τῆς ἐμῆς ὅσα εἰρήκαμεν, ὑπὸ 67 b ἀξιοπίστων καὶ σοφῶν συγγραφέων γεγραμμένα μέρος εἴδομεν, τὰ δὲ ὑπὸ ἀρχόντων τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ βουλῆς καὶ τῆς συγκλήτου σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ γηραιῶν ἠκούσαμεν, καὶ πῶς σιωπῇ παραλείπω.

XVIII. Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ΄ς ϡι-ου ἔτους ὁ Ντεμήρης, ὁ βασιλεὺς Μασσαγετῶν καὶ Περσῶν καὶ βορείων Σκυθῶν, τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην ᾐχμαλώτισε καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους ἄρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ καὶ πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Ἀλλὰ ποῖος ἦν αὐτὸς καὶ ποῦ ὁ βασιλεὺς Ντεμήρης, οὐκ ἀφήσωμεν εἰπεῖν καὶ διηγήσασθαι. Οὗτος μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο τῶν Μασσαγετῶν καὶ Σκυθῶν Τουρκῶν πέραν Ἀράξου τοῦ ποταμοῦ πρὸς ἀνατολὰς τὴν οἴκησιν ἔχουσιν. Εἰσὶ δὲ γένος τοξικώτατοι καὶ κακοξενώτατοι· ἔθνος δὲ μέγα καὶ πολὺ καὶ ἄλκιμον, παρ' οἷς Κῦρος ἐκεῖνος ὁ μέγας βασιλεὺς ποτε καιρῷ κἀκεῖ ἐτελεύτησε βασιλευούσης Ντεμήριδος. Αὐτὴ δὲ ἡ βασιλὶς Ντέμηρις μετὰ τὸ ἀποκεφαλίσαι τὸν Κῦρον, οὗ τὴν κεφαλὴν εἰς ἀσκὸν οἴνου, αἵματος γέμοντα, ἐνέβαλε καὶ καταπατοῦσα τὸν ἀσκὸν καὶ τὴν τοῦ Κύρου κεφαλὴν ἔλεγεν· „Ἀκόρεστε Κῦρε, κορέσθητι". Εἰσὶ δε οὗτοι οἱ Μασσαγέται γένος πολλὰ ἀγριώτατον καὶ ἐν τῷ ἱππεύειν ἀγαθώτατοι καὶ | πεζοὶ λῃστρικώ- 68 b τατοι. Ἐν ταῖς μάχαις καὶ ἐν τῷ πολέμῳ τοῖς τοιούτοις χρῶνται ὅπλοις, ἤγουν μαχαίραις καὶ θώραξι καὶ τόξοις καὶ σαγάρεσι καὶ σάγαις χαλκοῖς. Τὰ δὲ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ αἱ ζῶναι ὑπάρχουσι χρυσαῖ καὶ διαδήματα ἐν ταῖς μάχαις φοροῦσι, οἵ τε ἵπποι αὐτῶν χρυσοχάλινοι· μασχαλιστῆρες δὲ χρυσοῖ καὶ τὰ πλῆκτρα. Καὶ ὁ σύμπας βίος αὐτῶν αὐθέκαστος μέν, σκαιὸς δὲ καὶ ἄγριος καὶ πολεμικὸς ὑπάρχει πάντοτε. Καὶ οὕτως τὰ τῶν Μασσαγετῶν καὶ τοῦ Ντεμήρη αὐτοῦ βασιλέως ἡ πολιτεία καὶ ὁ βίος ἔχει.

Καὶ τούτους ἀφέντες πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Μπαγιαζήτην καὶ τοὺς προγόνους αὐτοῦ ἐπανέλθωμεν· πόθεν κατάγονται καὶ τί τὰ ἔργα καὶ ἀνδραγαθήματα αὐτῶν κατ' ἐπιτομὴν διηγησώμεθα. Οὗτος ὁ ἀμηρᾶς Μπαγιαζήτης ἦν πέμπτος αὐθέντης τοῖς κυριεύσασιν ἐκ τοῦ τῶν Οτθουμαλίδων γένους· ὁ Ἐρτογρούλης γὰρ ἦν ὁ πρῶτος, υἱὸς τοῦ Γοῦ***, περὶ ὧν μὲν πολλοῖς καὶ ἑτέροις ἐξιστορήθη καὶ διαφορὰς εἰλήφασιν ἀλλήλως. Ὅμως οὕτως καὶ ἡμῖν καλῶς ἐφάνη καὶ ἐκρίναμεν ἱστορῆσαι ἔτι τὰ ὅσα ἐκ μακρᾶς ἀκοῆς ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν ἐμάθομεν καὶ ὅσα ἐγγράφως περὶ τῆς γενεαλογίας ταύτης εἴδομεν. |

Διαφοραὶ ἱστορίαι περὶ τοῦ τῶν Ὀτθουμαλίδων γένους πόθεν κατάγεται ποικιλοτρόπως 69 b

XIX. Ὁ ἄναξ Ἰωάννης ὁ Κομνηνός τινι καιρῷ ἐν τῇ ἕῳ εὑρισκόμενος κατὰ τὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας τῆς Νεοκαισαρέων πόλεως, μαχόμενος μετὰ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ τοῦ Ἰκονίου σουλτάνου καὶ πολλὰ φρούρια τῶν Περσῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ Ἰωάννην τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος

1 Καὶ τὰ p : Τὰ δὲ AB | γεννήσεως τῆς ἐμῆς B : ἐμῆς γεννήσεως A | ὅσα p: *om.* AB || 5 σιωπῇ p : σιωπὴν A : σιωπεῖν B | παραλείπω. AB : παραλείψω ; p || 7, 11 *et* 24 Μασσαγετῶν p : Μασσαγέτων AB || 11 *ante* Οὗτος *add.* Καὶ B : *om.* A || 13 πολὺ p : πολὺν AB || 14 ἐτελεύτησε AB : ἐτελεύτησεν p || 15 βασιλὶς B : βασιλίσα A || 16 αἵματος γέμοντα p : *om.* AB || 21 φοροῦσι p : *om.* AB || 22 βίος B : βίον A || 28 Ὀτθουμαλίδων AB : Ὀτθμανλίδων p | *post* Γοῦ *lac. ind.* AB || 29 ἀλλήλως B : ἀλλήλους A | *post* ἀλλήλως, *add.* ἀλλ' ὡς εἶδον καὶ ἤκουσαν ἕκαστος οὐ συνεφώνησαν p : *del.* B : *om.* A || 30 καὶ$_2$ p : *om.* AB || 37 δὲ AB : *del.* p.

și evenimentele de dinaintea nașterii mele cîte le-am povestit, o parte le știu, fiind descrise de autori vrednici și învățați, iar altele le-am auzit de la marii dregători ai curții împărătești și ai sfatului și senatului, bărbați învățați, înțelepți și bătrîni, și cum pot să le trec sub tăcere.

Timur-Lenk

XVIII. La douăzeci și opt ale lunii iulie, anul 6910, Demir, împăratul masageților și perșilor și al sciților de la miazănoapte, l-a prins rob pe sultanul Baiazid și pe femeia lui și pe Musa, feciorul lui și pe ceilalți, nu puțini, mari dregători ai curții lui și a spulberat toată armata lui. Dar nu voi pregeta să spun și să istorisesc cine și unde era împăratul Demir. Așadar, acest împărat și această nație a masageților și a sciților turci își au așezarea spre răsărit, dincolo de rîul Araxe. Iar cei de neamul lor sînt foarte buni arcași și foarte răi față de străini; e o nație mare și numeroasă și curajoasă, pe la ei a fost într-o vreme marele împărat de odinioară Cir[1] și acolo și-a găsit sfîrșitul vieții în timpul domniei Demiridei. Iar împărăteasa aceea Demirida, după ce i-a tăiat capul lui Cir, i l-a aruncat într-un burduf de vin, plin cu sînge și, călcînd burduful și capul lui Cir, spunea: „Satură-te, nesăturate Cir!" Iar acești masageți sînt un neam foarte sălbatic și foarte buni călăreți și mari tîlhari. La lupte și în război se folosesc de următoarele arme: de pumnale și de platoșe pe piept, de arcuri, de iatagane cu două tăișuri și de alt armament de metal. Îmbrăcămintea și cingătoarele le sînt cusute cu fir de aur și la luptă merg cu diademe pe cap; caii lor au frîie și hamuri și pinteni bătute cu aur. Și toată viața lor le este simplă, dar vicleană și sălbatică și mereu în războaie. Și așa e felul masageților și traiul și viața acestui împărat Demir.

Și, lăsîndu-i pe aceștia, să ne întoarcem la sultanul Baiazid și la înaintașii lui și să povestim pe scurt de unde se trag și care sînt faptele și isprăvile lor de vitejie. Acest sultan Baiazid a fost al cincilea domnitor între cei care au domnit din neamul osmanlîilor, căci Ertogrul a fost primul, feciorul lui Gu***, despre care au istorisit și mulți alții și au ajuns între ei la diferite păreri. Totuși, așa ni s-a părut și nouă bine și am hotărît să istorisim încă și cîte am aflat din auzite pe larg de la bărbați învățați și cîte le-am văzut scrise despre această spiță de neam.

Diferite istorii despre neamul osmanlîilor de unde se trag; felurite versiuni

XIX. Împăratul Ioan Comnen, aflîndu-se într-o vreme în Răsărit prin părțile ținutului orașului Neocezareea, în luptă fiind cu perșii [turcii] și cu sultanul din Iconion, a cucerit multe cetăți de-ale perșilor, iar cu sine avea pe nepotul său Ioan, feciorul fratelui său, sevastocratorul Isaac. Stînd în tabără mai multe zile în părțile acelea, era mare

26 *După* Gu *lac.* AB.

[1] Cirus, împărat al perșilor, 550—529.

καὶ ἀδελφοῦ. Ἡμέρας δὲ πολλαῖς διατρῖβον τὸ στρατόπεδον ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι καὶ τὰ ἀναγκαῖα περὶ ἵππων ἐσπάνιζον διὰ τὸ τὸν τόπον λυπρὸν καὶ κρημνώδη εἶναι καὶ τὸ κλῖμα ἐκεῖνο ψυχεινὸν καὶ δριμύτατον ἦν. Τότε δὲ καὶ χειμῶνος ἐπιγενομένου οἱ ἵπποι πλεῖστα ἐσαθρώσαντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν τῶν ἵππων μεθοδεύων κυλλότητα, περιιὼν τὸ στράτευμα, τὰ εὐγενῆ τῶν ὀχημάτων συνέλεγε καὶ ταῦτα διδοὺς Ῥωμαίοις τε καὶ Ἰταλοῖς, ὁπόσοι κοντοφορεῖν ᾔδεσαν καὶ τοῖς δεξιοστροφεῖν ἐπισταμένοις δοράτια ἀνθίστα τους τοῖς πολεμίοις καὶ παρεῖχε ἀντιμάχεσθαι. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως μεθοδεύοντος καὶ συμπλοκῆς μελλούσης γενέσθαι, ἱππότην ἐπίσημον ἐξ Ἰταλίας ὡρμημένον ἔφιππον, θεασάμενος παρεστῶτα πεζόν, Ἰωάννην τὸν τὸν ἀνεψιὸν ἐκέλευσεν ἀποβῆναι τοῦ ἀραβικοῦ ἵππου, ἐφ' οὗ | ἦν ἐποχούμενος, καὶ δοῦναι αὐτὸν τῷ Ἰταλῷ. Ὁ 70 b δὲ φρονηματίας ὢν καὶ γαῦρος πλέον τοῦ δέοντος, τῷ τοῦ βασιλέως καὶ θείου ἀντέστη κελεύσματι καὶ ἀναιδεστέραν τὴν ἀντίρρησιν ποιησάμενος, μὴ ἐπὶ πολὺ δὲ ἔχων ἀνθίστασθαι τῷ θείῳ καὶ βασιλεῖ, ἑώρα πρὸς τὴν ὀργὴν γὰρ ἐπιφράζοντα, ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος τὸν ἵππον τῷ Ἰταλῷ δίδωσι, μετακεκλητίσας εἰς ἕτερον ὄχημα. Αὐτὸς ἀθυμίας πλήρης καὶ βράττων θυμοῦ ἄντικρυς γενόμενος, φυγὼν πρὸς Πέρσας αὐτόμολος γίνεται, ὃν καὶ ἀσμένως καὶ ἀσπασίως προσεδέξατο ὁ ἀμηρᾶς καὶ πάντες οἱ βάρβαροι καὶ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν ἐξομοσάμενος ἀντὶ Ἰωάννου*** τζελεπὴς ὠνόμασται καὶ τινα ὀνόματι Καμερῶ, τὴν τοῦ ἀμηρᾶ θυγατέρα, εἰς γυναῖκα ἔλαβε, καὶ προῖκα δώσας αὐτῷ τόπους καὶ χώρας καὶ πόλεις καὶ χρήματα πολλά. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας οὐκ ἀμέθεκτος καὶ ἐν τῷ λέγειν τῇ ἀραβικῇ διαλέκτῳ ἱκανώτατος. Ἦν γὰρ καὶ φιλοδωρότατος καὶ δαψιλὴς ὁ νέος, ὃ πᾶσιν ἀρεστὸν ἐστι καὶ μᾶλλον τοῖς βαρβάροις καὶ ἄλλως κοινωνικῶς τὸ ἦθος τοῖς ὑπ' αὐτὸν παρεχόμενος, ἤδη κράτιστον τοῖς στρατηγοῦσιν, ἐν οἷς καὶ τρόπαια, ὅθεν καὶ αἷρειν εὐθὺ τοῦ σκοποῦ· καὶ ὡς κοινὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐχόμενα ἐποίει καὶ ἔλεγεν εἶναι. Τοῖς πᾶσιν ἦν συμπονῶν ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν καὶ ἐβοήθει καὶ ἐθεράπευε καὶ τὰς διαφορὰς τὰς φυομένας ἀνα|μέσον 71 b αὐτῶν ἐδιώρθωνε καὶ εἰρήνευε καὶ οὐδεὶς ἀντελέγετο τοῖς λόγοις καὶ θελήμασιν αὐτοῦ. Καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ τοσοῦτον ἠγαπήθη καὶ τῶν ἑτέρων πάντων, ὥστε, τὰ ὅσα ἤθελεν, ἔπραττε καὶ οἱ βάρβαροι ὡς δεύτερον Μαάμεθ ἐδόξαζον. Οὗτος δὲ γεννᾷ υἱὸν ὀνόματι*** ἐκ τῆς Καμερῶ καὶ παιδεύσας αὐτὸν ἑλληνικῇ καὶ ἀραβικῇ σοφίᾳ, εἰς πάντα ἔοικε τῷ πατρὶ καὶ πλεῖστα ηὐλαβοῦντο αὐτὸν οἱ βάρβαροι καὶ ἐν τῷ τόπῳ καὶ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ, ἔνθα τὴν κατοίκησιν ἐποιεῖτο, αὐθέντης καθίσταται καὶ ἡ φήμη αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν Ἀσίαν διέδραμε καὶ διέῤῥεε· καὶ πλείστας νεαρὰς τῶν βασιλέων Ῥωμαίων μεταγλωττίσας ἀραβιστὶ τοὺς Τούρκους τοῦ κρίνειν οὕτως ἐδίδαξεν. Εὑρὼν δὲ καὶ εὐκαιρίαν τινὰ διὰ τὰς συγχύσεις, ἃς ἐποίουν οἱ Ἰταλοὶ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, τὰ ὅσα ἐγγὺς τῆς δεσποτείας αὐτοῦ Ῥωμαίων ὑπήκοα ὑφ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο·

2 τὸ *add.* p : *om.* AB | λυπρὸν p : λιπρὸν AB || 3 ἐκεῖνο ψυχεινὸν p : ἐκεῖνον ψύχεινον AB || 6 ὁπόσοι — 7 ἀντιμάχεσθαι p : καὶ ὁπόσοις κοντοφόροις εἴδεσαν δεξιοστρόφοις ἐπιστάμενος δοράτια ἀνθιστάτους πολεμίους καὶ παρέχειν καὶ ἀντιμάχεσθαι AB || 7 ἀνθίστα τους] ἀνθιστάτους AB: ἀνθίστα τούτους p || 8—9 ὡρμημένον p : ὁρμώμενον AB || 10 *post* ἵπποῦ *add.* τοῦτον B: *om.* A || 13 ἐπιφράζοντα AB: ἐπιβράζοντα p || 17 *post* Ἰωάννου *lac. ind.* AB | τζελεπὴς AB : Τζελεπῆς p || 18 τὴν AB : *del.* p | καὶ AB ὃς p | δώσας AB : ἔδωσεν p || 21 γὰρ AB : δὲ p || 22 ἤδη AB : ὃ δὴ p || 23 τοῖς στρατηγοῦσιν — σκοποῦ AB : ἐφόδιον τοῖς στρατηγοῦσιν εἰς νίκας καὶ τρόπαια. Ὅθεν καὶ ἔῤῥει εὐθὺ τοῦ σκοποῦ τὰ πάντα τῆς τύχης αὐτῷ *correxit sec. Nic. Greg.* 196,5 p || 29 *post* ὀνόματι *lac. ind.* AB | ἀῤῥαβικῇ AB || 33 ἀῤῥαβιστὶ AB.

lipsă de hrană pentru cai, pentru că locul era neroditor şi stîncos, şi regiunea era friguroasă şi clima foarte aspră. Venind atunci şi iarna, caii piereau cel mai mult. Iar împăratul, de grijă pentru starea rea a cailor, umbla prin tabără şi strîngea caii de călărie de rasă mai nobilă. Dîndu-i pe aceştia bizantinilor şi italienilor, care erau lăncieri buni şi se pricepeau să arunce cu îndemînare suliţele, îi pune în faţa duşmanilor şi-i ţine gata de luptă. Şi împăratul era preocupat de aceasta şi cum stătea să înceapă o încăierare, vede pe un cavaler de frunte din Italia, care venise de-a călare, rămas pe jos; atunci a spus nepotului său Ioan să descalece de pe calu-i arăbesc pe care venea călare şi să-l dea italianului. Acela însă, fiind om mîndru şi semeţ mai mult decît trebuia, s-a împotrivit cuvîntului ce i l-a spus unchiul său împăratul şi i-a dat un răspuns mai obraznic; dar neputîndu-se împotrivi mult unchiului împărat, căci îl vedea îndreptîndu-şi gîndul spre mînie, de nevoie şi fără să vrea dă italianului calul, încălecînd pe alt cal de călărie. A rămas însă foarte supărat şi, fierbînd de mînie, i s-a făcut potrivnic şi a fugit dezertor la perşi [turci]; şi sultanul l-a primit cu bucurie şi plăcere, ca şi toţi barbarii, şi lepădîndu-se de credinţa în Hristos, s-a chemat în loc de Ioan*** celebi [prinţul] şi şi-a luat de femeie pe una cu numele Camero, fata sultanului, dîndu-i zestre locuri şi ţări şi oraşe şi bani mulţi. Şi era bărbatul plin de învăţătură elinească şi ştia să vorbească foarte bine limba arabă. Mai era tînărul foarte darnic şi generos, ceea ce le place tuturor şi mai ales barbarilor, fiind şi de altcum foarte amabil cu cei de sub mîna lui, calitate foarte priincioasă comandanţilor în războaie, aducîndu-le biruinţe şi să-şi ajungă îndată scopul dorit, şi toate ce le avea sub stăpînirea lui, spunea şi le făcea să fie ale tuturora. La nevoile lor se străduiau împreună cu toţii şi le ajuta şi-i mîngîia şi certele ce se iscau între ei le înlătura şi îi împăca şi nimeni nu se împotrivea cuvintelor şi dorinţelor lui. Şi socrul lui şi toţi ceilalţi îl iubeau aşa de mult, încît făcea ce voia şi barbarii îl slăveau ca pe un al doilea Mohamed. Acesta a avut de la Camero un fecior cu numele***[1] şi, dîndu-i învăţătură elinească şi arabă, semăna întru toate tatălui său şi barbarii îl stimau foarte mult; şi în tot locul şi în orice ţinut stătea îl socoteau domnitor; şi faima despre el s-a răspîndit şi se auzea prin toată Asia. Şi traducînd în limba arabă cele mai multe nearale [decrete-legi] de-ale împăraţilor bizantini, acesta i-a învăţat pe turci a ţinea judecăţi. Aflînd prilej binevenit din cauza tulburărilor şi a atacurilor ce le întreprindeau italienii contra statului bizantin, a cucerit teritoriile bizantine învecinate cu stăpînirea sa. Şi nu dorea niciodată să facă nedrep-

20 calitate — 21 dorit / B: un mijloc foarte bun pentru comandanţi în războaie spre victorii şi trofee. De aceea îşi atingea îndată scopul în toate ce-i dădea norocul *p* (după Nichifor Gregoras 196, 5).

[1] Alter, primul editor, şi după el Bekker completează lacuna din manuscrise cu Σωλιμὰν-Σιάχ, Soliman-Siah.

καὶ οὐδένα Χριστιανὸν ἀδικεῖν ποτε ἤθελεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς τυχόντας ὑποτεταγμένους αὐτῷ πολλὰς χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἐποίει καὶ ἐχαρίζετο· καὶ ἦν αὐξένων ὀλίγον τε πρὸς ὀλίγον τὴν αὐτοῦ ἀρχήν. Αὐτὸς γεννᾷ τὸν Ἐρτογρούλην πατέρα τοῦ Ὀτθμάνου. Ἕτεροι μὲν ὑπὲρ τούτων συγγράψαντες ἑτέραν ἔννοιαν ἔχουσιν, ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ Δου*** τζελεπής, οὐχ οὗτος ἦν ὁ | τοῦ ἄνακτος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἀνεψιός, *72 b*
ἀλλ' ἕτερος συνώνυμος καὶ αὐτὸς τὸ ὅμοιον ὄνομα ἔχων, ὅστις ἦν οὗτος λέγουσιν.

Ἑτέρα διήγησις περὶ πόθεν κατάγεται τὸ τῶν Ὀτθουμαλίδων γένος

XX. Ὁ σουλτὰν Ἀζατίνης χριστιανῶν γονέων ὑπῆρχεν υἱὸς καὶ τῷ θείῳ τελεσμένος βαπτίσματι· τύχης δὲ φορᾷ χρησάμενος καὶ αὐτός, οἷα παρ' ἐλπίδα συμβαίνει, σουλτὰν καὶ ἀμηρᾶς καὶ ἀρχηγὸς ἐγεγόνει τῶν Τουρκῶν. Ὃς καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἐτήρει τὰ τῆς εὐσεβείας κυριώτερα. Καὶ ἐν τῇ Πόλει ἐλθὼν συμμαχίαν ᾔτησε τῷ βασιλεῖ διὰ τὸν πόλεμον, ὃν εἶχον ἀνὰ μέσον Σκυθῶν καὶ Τουρκῶν· αὐτὸς καὶ τὰς θείας εἰκόνας ἠσπάζετο, καὶ πάντα εἰς προὖπτον τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐργαζόμενος. Ἐν δὲ τῷ ἐπαναστρέφεσθαι ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, ὁ καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μελὴκ παρών, καὶ διαβὰς τὸν Ἴστρον ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος ἐπλήρωσεν. Ὁ οὖν υἱὸς αὐτοῦ Μελήκ, διαβὰς πρὸς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Σκύθας, ἀφ' ὧν τὸ ἐνδόσιμον εἰληφώς, ἧκε ζητῶν τοῖς Τούρκοις τὴν πατρικὴν ἀρχήν. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων σατραπῶν πάντως ὡς δεσπότην καὶ αὐθέντην καὶ ἀμηρᾶν αὐτῶν προσκυνησάντων, τὶς δὲ τοὔνομα Ἀμούριος οὐχ ὑπέσχετο, ἀλλὰ δῆμον ἀθροίσας, λῃστρικὸν πόλεμον ἤρατο κατ' αὐτοῦ καὶ τέλος τρεψάμενος ἐδίωξεν ἄχρι θαλάττης· καὶ εἰς τὴν κατὰ Πόντον Ἡράκλειαν διεσώθη καταφυγών. Ἔαρος δὲ ἐπιστάντος παρὰ τοὺς Τούρκους αὖθις ἐλθών, τὴν πατρικὴν ἔλα|βεν ἀρχήν, ἀλλ' οὐκ *73 b*
εἰς μάκρος καὶ αὐτὸς τὸν βίον ἀπολιμπάνει, λαθραίως παρά τινων τῶν τῆς βουλῆς καὶ τῆς αὐλῆς αὐτοῦ φονευθείς. Τῆς δὲ τῶν Τουρκῶν ἀρχῆς οὕτως φθαρείσης καὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνων ἐξ εὐταξίας καὶ τύχης λαμπρᾶς εἰς ἀταξίαν μεγίστην κεχωρηκότων, οὐ μόνον σατράπαι καὶ ὅσοι τῷ γένει καὶ δόξῃ διαφέροντες εἰς πλεῖστα ἔτεμον, τὴν ὅλην διέλαχον ἐπικράτειαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀδόξων καὶ ἀνωνύμων, ὄχλους τινὰς συρφετώδεις προσεταιρισάμενοι πρὸς λῃστρικὸν ἀπέκλιναν βίον καὶ τὰς ὁμόρους χώρας καὶ πόλεις τῶν Ῥωμαίων κακῶς διετέθησαν. Ἐκ τούτων τῶν ἀρχόντων εἷς ὑπῆρχεν ὡς ἱστοροῦσι, καὶ ὁ*** καταγόμενος μὲν ἐκ γένους οὐ τοσοῦτον περιφανοῦς, ὡς φασίν, ἐν δὲ ἀρεταῖς καὶ ἀνδρείαις περιβόητος, ἦν γὰρ συνετὸς καὶ ἐπιδέξιος καὶ ἐν τῷ λέγειν καὶ πράττειν πάνυ καλὸς καὶ ἐπιτήδειος. Ὥρμητο δὲ ὁ ὄχλος ὁ ὢν μετ' αὐτοῦ ἔκ τινος ἐπαρχίας τῆς καλουμένης*** καὶ διὰ τὴν σύνεσιν καὶ ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ πᾶν τὸ τῶν Τουρκῶν γένος ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες, αὐτοὶ καὶ συναθροι-

---

2 αὐξένων AB p : αὐξάνων b || 3 Ἐρτογρούλλην AB || 3—4 Ὀτθμάνου B : Ὀτθουμάνου A || 5 *post* Δου *lac. ind.* AB | τζελεπής AB : Τζελεπῆς p || 7 γένους A || 8 *et* 10 σουλτὰν p : σουλτᾶν AB || 11 ᾔτησε AB : αἰτῆσαι p || 13 *post* ἐργαζόμενος *add.* ἦν p : *om.* AB || 14 *post* ὁ *add.* κληρονόμος p : *om.* AB || 15 ἐπλήρωσεν AB : ἐπλήρωσε p || 17 σατραπῶν p : σατράπων AB || 20 εἰς p : *om.* AB || 25 *post* ἔτεμον *add.* καὶ p : *om.* AB || 26—27 συρφετώδεις p : συμφερτώδεις A : συμφερτώδης B || 27 προσεταιρισάμενοι p : προσεντερισάμενοι AB || 28 διετέθησαν AB : διέθεσαν p || 29 *post* ὁ *lac. ind.* AB || 30 ἐν$_2$ p : *om.* AB || 31—32 μετ αὐτοῦ p : μεθ' αυτοῦ AB || 32 τῆς AB : *del.* p | *post* καλουμένης *lac. ind.* AB.

tate vreunui creştin, ci mai degrabă celor ce se întîmplaseră să fie supuşii lui, şi le făcea mult bine şi le împărţea favoruri. Şi puţin cîte puţin îşi mărea domnia. Acesta l-a avut fecior pe Ertogrul, tatăl lui Osman. Alţii însă care au scris despre aceştia au altă părere, că nu el Du*** celebi, nu acesta a fost nepotul de frate al împăratului Ioan Comnen, ci altul cu acelaşi nume şi el; şi despre acesta se spune cine a fost.

Altă istorie despre unde se trage neamul osmanlîilor

XX. Sultanul Azatin a fost fecior din părinţi creştini şi a fost sfinţit cu dumnezeiescul botez; ridicat şi el de roata norocului, cum se întîmplă atîtea, fără să te aştepţi, a ajuns sultan şi emir şi conducător al turcilor. Acesta, pe ascuns, păzea principalele puncte din credinţa creştină. Şi, venind la Constantinopol, a cerut legături de alianţă cu împăratul din cauza războiului ce era între sciţi şi turci, şi el se închina la sfintele icoane şi în văzul tuturora, purtîndu-se întru toate ca şi creştinii. După întoarcerea în ţara sa, unde era şi feciorul său Melic, a trecut peste Istru şi acolo şi-a dat obştescul sfîrşit. Iar feciorul său Melic trecuse la sciţii din Asia, la îndemnul cărora a sosit la turci, cerîndu-şi domnia părintească. Şi toţi ceilalţi guvernatori i s-au închinat ca unui stăpîn şi domn şi sultan, unul însă cu numele Amurios nu s-a supus, ci, strîngînd popor, a început război hoţeşte contra lui şi, în sfîrşit, punîndu-l pe fugă, l-a gonit pînă la mare; şi el a scăpat, refugiindu-se în Heraclea Pontică. Iar la ivirea primăverii, venind iarăşi la turci, şi-a luat înapoi domnia părintească, dar nu peste mult timp încetează şi dînsul din viaţă, ucis fiind cu viclenie de unii sfetnici de la curtea sa. Iar ţara turcilor fărîmiţîndu-se aşa şi statul lor dintr-o stare ordonată şi strălucită ajungînd la mare frămîntare, nu numai guvernatorii şi oamenii de seamă şi de neam şi-au tăiat bucăţi mari şi şi-au împărţit statul, ci şi mulţi dintre cei fără nici o vază şi fără nume, întovărăşindu-se cu oameni strînşi de pe drumuri, s-au apucat de prădăciuni şi jaf şi au adus în rea stare ţările şi oraşele de la graniţă ale bizantinilor. Dintre aceşti conducători, cum se istoriseşte, era şi ***, coborîtor din neam nu aşa strălucit, dar vestit prin fapte mari de vitejie, căci era priceput şi destoinic şi foarte iscusit şi îndemînatic la vorbă şi la faptă. Iar mulţimea care era cu dînsul pornise dintr-un ţinut cu numele ***; şi din cauza priceperii şi a vitejiei şi a simţului lui de dreptate, tot neamul turcilor, văzînd şi auzind, atît ei cît şi mulţimea de popor,

[1] 25 şi 28 *după* era şi, numele, *lac.* AB.

σθεὶς ἐκεῖνος λαὸς πλεῖστα ἠγάπουν καὶ ὑπετάσσοντο καὶ ἤκουον αὐτοῦ εὐλαβῶς. Οὗτος γεννᾷ τὸν*** καὶ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν διαδεξάμενος, εἰς τὰ πάντα ὅμοιος ἦν τῷ πατρὶ καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν ἡ φήμη αὐτοῦ ἔδραμε· καὶ οἱ ὑπ' αὐ|τὸν ὑποτεταγμένοι 74 b καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἠγάπουν καὶ εὐλαβοῦντο καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καλῶς διοίκουν καὶ παντοιοτρόπως καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἦν αὐξένων. Αὐτὸς γεννᾷ τὸν Ἐρτογρούλην.

Ὅμως μὲν εἴτε οὕτως ἦν εἴτε οὕτως, ἐάσωμεν ταῦτα καὶ τοῖς φιλομαθέσι καὶ τοῖς ἀναγιγνώσκουσι τὴν κρίσιν ἀφίημι διὰ τὴν ἀμφιβολίαν τῆς διηγήσεως καὶ τῶν ἱστορησάντων τὰς ἐννοίας καὶ ἐπὶ τὸν Ἐρτογρούλλην ἐπανέλθωμεν.

Περὶ τοῦ Ἐρτογρούλη

XXI. Ὑπῆρχε οὗτος ὁ Ἐρτογρούλης δεινὸς εἰς τὰ πάντα καὶ μεγαλόψυχος ὑπὲρ τῶν πάππον αὐτοῦ καὶ πατέρα καὶ ἐν πολέμοις ἐν ὀλίγῳ καιρῷ δόκιμος ἐγεγόνει καὶ τινας τόπους καὶ χώρας ὑποτελεῖς Ῥωμαίων αἰφνιδίως ἥρπασε καὶ διὰ τὴν σύγχυσιν τοῦ καιροῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἑτέρων τῶν σατραπῶν τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ πολλά τινα φρούρια οὗτος ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο καὶ ἦν φοβερὸς τοῖς πᾶσιν. Ἱστοροῦσι δέ τινες δραμα ἰδεῖν τοῦτον τοιόνδε· Ἐρχομένου ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ ὁδῷ, — καὶ καύσων ἦν πολύς, — ἔδοξεν αὐτῷ ἀναπαυθῆναι μικρόν, κεκοπιακὼς γὰρ ὑπῆρχεν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, καὶ ἀναπεσὼν ὑπὸ τὴν σκιάν τινος δένδρου ἐκοιμήθη. Ἔνθα ἐφάνη αὐτῷ οὐρεῖν μετὰ πόνου μεγάλου αἷμα ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ. Καὶ ὅπου τὸ οὖρον ἔπεσε, δένδρον πάνυ ὡραῖον μικρὸν ἀνέφυσεν ἔχον κλάδους ὡς χρυσοῦς καὶ ἁπαλοὺς καὶ τρυφερούς, καὶ ἡ ῥίζα αὐτοῦ στερεά· καὶ δι' ὀλίγου καιροῦ τοσοῦτον οἱ τοῦ δένδρου κλάδοι ηὐξύνθησαν, ὥστε φαίνεσθαι σκέπειν τὸν κό|σμον ἅπαντα. Καὶ ὑποκάτωθεν 75 b τοῦ δένδρου σκέπης καθήμενα ἦσαν πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν καὶ μέσον τῶν πτηνῶν τούτων τῶν πολλῶν καὶ ἀναριθμήτων καὶ τινες ἀετοὶ ὑπῆρχον μικροί τε καὶ μεγάλοι. Μακρόθεν δὲ ἐξ ἐναντίας τοῦ δένδρου, ἕτεροι ἀετοί τινες ἦσαν καθήμενοι, σκοπεύοντες τὴν τοῦ δένδρου καλλονήν, καὶ τοὺς ἀετοὺς καὶ τὰ πτηνὰ τὰ ὑποκάτωθεν ὡς τάχα μεμφόμενοι κατεγέλουν. Καὶ ἀὴρ μέν τις ἐκ τῆς τοῦ δένδρου ῥίζης ἐνεφύσησε πάνυ σφοδρῶς καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ χειμὼν πολύς. Οἱ δὲ ἀετοὶ ἐκ μακροῦ ἱστάμενοι, μὴ δυνάμενοι ὑποφέρειν τὴν τοῦ πνεύματος καταιγίδα καὶ τοῦ χειμῶνος τὸ ἰσχυρόν, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ αὐτοὶ τοῦ δένδρου τοῦ θαυμαστοῦ καὶ εὐσκιοφύλλου ἦλθον, ὧν, τινῶν οἱ ὄνυχες ἐκ τοῦ χειμῶνος τοῦ πολλοῦ ἐκλάσθησαν, τινῶν δὲ αἱ πτέρυγες ἔπεσον καὶ οὐκέτι ἐδύναντο πέτεσθαι, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τὸ καθόλου ἐνεκρώθησαν. Ἔξυπνος δὲ γενόμενος μετὰ φόβου τὸ δραμά τινὶ ὀνειροκρίτῃ τῷ τὴν ἀστρολογίαν εἰς ἄκρον γευσαμένῳ προσελθὼν διηγήσατο. Αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς

---

2 *post* τὸν *lac. ind.* AB || 5 αὐξένων AB p : αὐξάνων b || 5—6 *et* 9 Ἐρτογρούλλην AB || 11 Ἐρτογρούλλης AB || 14 σατραπῶν p: σατράπων AB || 16 τοιόνδε p: τοιόδε AB || 17 πολύς p : πολλῆς AB | μικρόν AB : μικροῦ Char. || 18 ὑπὸ B: ἐπὶ A || 20 ἀνέφυσεν Char.: ἀνέφυεν p : ἐνέφηνεν AB | *ante* κλάδους τοὺς *add.* p : *del.* B : *om.* A || 23 *ante* τοῦ *add.* τῆς p : *om.* AB || 24 καὶ₂ — ὑπῆρχον B : καὶ ὑπῆρχόν τινες ἀετοὶ A || 25 Μακρόθεν A : Ἐκ μακρόθεν B || 28 πολύς p : πολλῆς AB || 32 ἐδύναντο p : ἐδύνοντο AB || 33—34 τινὶ ὀνειροκρίτῃ B : ὀνειροκρίτῃ τινὶ A || 34 γευσαμένῳ AB : γεγυμνασμένῳ p | προσελθὼν A : ἐλθὼν B | διηγήσατο B : ἐδιηγησατο A.

adunată cu el ţinea cel mai mult la dînsul şi-l ascultau cu supunere şi respect. Acesta a avut fecior pe ***; şi, urmînd la domnie pe tatăl său, îi semăna întru toate şi faima lui s-a răspîndit peste toată Asia; şi toţi cei de sub conducerea sa şi ceilalţi mulţi îl iubeau şi-l respectau; şi conducerea sa era dusă cu pricepere şi puterea lui se mărea zi de zi în tot felul. Dînsul are un fecior Ertogrul.

Totuşi, dacă a fost aşa sau aşa, să trecem peste aceasta şi, din cauza istorisirii îndoielnice şi a părerilor acelora care au istorisit-o, o las în judecata cititorilor iubitori de învăţătură şi să ne întoarcem la Ertogrul.

Despre Ertogrul

XXI. Acest Ertogrul a fost straşnic în toate şi de un mare avînt, întrecînd pe bunicul şi pe tatăl său; şi în războaie în puţin timp a ajuns mare şi în chip năpraznic a smuls unele locuri şi ţări de sub stăpînirea bizantinilor. Din cauza vremilor tulburi, acesta şi-a supus unele cetăţi, multe la număr, de la ceilalţi conducători de acelaşi neam cu el; şi era temut de toţi. Şi unii povestesc că el a avut următorul vis: călătorind într-una din zile — şi era arşiţă mare —, s-a gîndit să se odihnească niţel, căci era obosit de drum, şi, întinzîndu-se sub umbra unui copac, a adormit. Atunci i s-a părut că din pîntecele lui urina cu multă greutate sînge. Şi unde a căzut urina, peste puţin a crescut un copac foarte frumos cu crengi ca de aur, mlădioase şi bogate, şi tulpina lui era tare, şi în puţin timp crengile lui s-au făcut aşa de mari, încît părea că umbresc întreg pămîntul. Şi dedesubt, sub umbra copacului, se aflau stînd tot felul de păsări zburătoare; şi în mijlocul acestei mulţimi de păsări nenumărate erau şi cîţiva vulturi mici şi mari. Iar departe, în faţa copacului, erau stînd jos alţi cîţiva vulturi, privind frumuseţea copacului şi uitîndu-se la vulturii şi păsările de sub copac, ca şi cum, chipurile, le-ar defăima şi şi-ar bate joc de ele. Şi un vînt a suflat cu multă putere de la rădăcina copacului, cu tunete şi cu fulgere şi furtună mare. Iar vulturii care stăteau departe, neputînd răbda vijelia vîntului şi puterea furtunii, vrînd nevrînd au venit şi ei să se adăpostească sub copacul cu frunze dese şi minunate; şi ghearele unora erau frînte de frigul cel mare al furtunii, altora le căzuseră aripile şi nu mai puteau zbura, iar unii dintre ei pieriseră cu totul. Trezindu-se speriat, a mers şi a povestit vedenia unui tîlcuitor de visuri care era un mare cunoscător de mersul stelelor. Acesta ştiind din mişcarea planetelor şi a zodiacelor şi a stelelor, i-a spus aşa: „Împăraţii cobo-

---

2 *după* fecior pe *lac.* AB

τῶν πλανητῶν καὶ ζωδίων καὶ ἀστέρων κινήσεως γνωρίσας, εἶπεν αὐτῷ οὕτως· „Οἱ ὑπὸ σοῦ καταγόμενοι βασιλεῖς μεγάλοι δι' ὀλίγου γενήσονται καὶ ἡ βασιλεία αὐτῶν λίαν αὐξυνθήσεται ἐν τῷ κόσμῳ καὶ αὐθέντας καὶ βασιλεῖς ἑτέρους δουλώσουσι καὶ ἐξώσουσι | τῆς ἀρχῆς καὶ ἀποκτενοῦσι καὶ πολλὰ ἔθνη ὑποτελῆ ποιήσουσι· καὶ δου- 76 b λεύσουσιν αὐτοῖς. Καὶ ἔσονται εὐλαβούμενοι καὶ φοβεροὶ εἰς πᾶν ἔθνος καὶ γένος καὶ γλῶσσαν καὶ φυλήν.“ Ἀκούσας δὲ ὁ Ἐρτογρούλης περιχαρὴς γενόμενος καὶ εἰς τὰ πάντα, ἃ ἐποίει ἰσχυροτέρως καὶ μετὰ ἐλπίδων μεγάλων καὶ ἀγερώχου γνώμης ἦν ἀγωνιζόμενος. Μετὰ τινὰς ἡμέρας νῆας ληστρικάς, ὡς ἔνι, οἰκονομήσας, διήρεις καὶ μονήρεις εὐθὺς ἑτοιμάσας καὶ μετὰ ἀνδρῶν μαχίμων καλῶς παρασκευάσας, πολλὰς τῶν Κυκλάδων νήσους τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει τῆς Ἀσίας ἐλεηλάτησε καὶ ἀνδραποδίσατο. Περάσας δέ καὶ πρὸς τὴν Θρᾴκην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἶνον καὶ Περιθεωρίον πολλοὺς Χριστιανοὺς ᾐχμαλώτισε καὶ ἕως τῆς Εὐβοίας ἐλθὼν καὶ τὴν Ἑλλάδα κατά τινας τόπους ἐζημίωσε. Φθάσας δὲ ἄχρι καὶ τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος καὶ πολλὰ σκῦλα ποιήσας, τὸν πλοῦν τρέψας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐπανέστρεψε μετὰ πλήθους αἰχμαλώτων καὶ πλούτου καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἑτέρων σατραπῶν καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ ἀσπασίως ἐδέχθη καὶ μετὰ φωνῶν ἐτίμουν αὐτὸν οἱ βάρβαροι καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων σατραπῶν ἔκτοτε μάλιστα ἦν εὐλαβούμενος καὶ προτιμητέος ἦν ἐκ πάντων διὰ τὸ εἶναι ἱκανόπλοον καὶ θαλαττουργόν, διατὶ μὲν οὐκ εἰσιν ἀγαθοὶ τὸ γένος τοῦτο τῶν Τουρκῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ πλέειν· 77 b αὐτὸς δὲ τότε διὰ τὸ πλέειν | ἦν θαυμαζόμενος. Οὗτος δὲ γεννᾷ τὸν Οτθμάνον ἐξ οὗ Ὀτθμαλίδες ἅπαν τὸ γένος ἐκλήθησαν.

Περὶ Ὀτθμάνου

XXII. Ἀποβιώσαντος οὖν τοῦ Ἐρτογρούλη, σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀτθμάνης, ὡς εἴπομεν, τὴν ἀρχὴν τὴν πατρικὴν εἰς χεῖρας λαβὼν ἔτει ἐκ τοῦ κόσμου γενέσεως ͵ςψογ-ῳ, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ ὁμοφωνήσας μετὰ τῶν ἑτέρων σατραπῶν καὶ πολέμους τινὰς ποιήσας κατὰ τῶν ὑπηκόων Ῥωμαίων, καὶ ἦν τὰ πάντα τοῦ πολέμου διοικῶν καὶ κυβερνῶν ὁ Ὀτθάμης. Εἶτα οὐκ ἤρεσεν αὐτῷ κοινῶς οἱ πάντες ὦσιν ἓν καὶ οὐδεὶς ἀεὶ διαφέρειν τοῦ ἑτέρου. Μετὰ μικρᾶς τινος ἀφορμῆς αἰτίαν εὗρον καὶ διαφορᾶς ἀναμέσον γενομένης εἰς συνήβασιν ἦλθον, ἵνα τὰ ὅσα ἐκ τῆς ἀρχῆς Ῥωμαίων ἐκέρδησαν μερίσωσιν, ἵνα ἕκαστος εἰς τὸ τυχὸν κύριος καὶ δεσπότης μόνος γνωρίζηται. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ τοῦ Ἀμορίου παῖδες ὁ Χασὰν καὶ ὁ Μαχούμετ διέλαβον τὰ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Σαγγάρεως μέχρι Παφλαγονίας· τὰ δὲ περὶ Μαγνησίαν καὶ Πριήνην καὶ Ἔφεσον, ὁ Σασάν· τὰ δὲ ἐκεῖθεν μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἰωνίας, ὁ Σαρχάνης· τὰ δὲ πλείονα τῆς Μασοφρυγίας καὶ ἔτι μέχρι Φιλαδελφείας καὶ

2 ὑπὸ AB : ἀπὸ Char. || 4 *post* ποιήσουσι *add.* ἃ p : *om.* AB || 6 Ἐρτογρούλλης AB || 8 ἔνι p : ἐνὶ AB || 12 Εὐβοίας A : Εὐρίππου B || 16, 24 σατραπῶν p : σατράπων AB || 17 ἱκανόπλοον Char.: ἱκανοπλόον AB || 18 ἀγαθοὶ B : ἐπιτήδειοι A | τοῦτο B : *om.* A || 19 τότε διὰ τὸ πλέειν B : διὰ τὸ πλέειν τότε A | Οτθμάνον B : Οτθουμάνον A || 20 Ὀτθμαλίδες B : Ὀτθουμαλίδες A: Ὀτθμανλίδες p || 21 Ὀτθμάνου B : Οτθουμάνου A || 22 Ἐρτογρούλλη AB | σταθεὶς AB: ἐστάθη p || 23 Ὀτθμάνης B Ὀτθουμάνης A | *post* εἴπομεν *add.* καὶ p : *om.* AB || 25 ὑπηκόων Ῥωμαίων B: Ῥωμαίων ὑπηκόων A | καὶ AB: *om.* p || 26 *post* αὐτῷ *add.* ἵνα p: *om.* AB || 27 εὗρον AB : εὗρεν p || 31—32 Πριήνην p : Πρινήνην AB || 32—33 Ἰωνίας p: Ἐωνίας AB || 33 Σαρχάνης B: Χαρσάνης A | Φιλαδελφείας p:Φιλαδελφίας AB.

rîtori din tine se vor face în puţină vreme mari şi împărăţia lor se va mări foarte în lume şi vor supune pe ceilalţi domnitori şi împăraţi şi-i vor scoate din domnie şi-i vor ucide şi vor cuceri multe naţii; şi vor sluji lor. Şi orice naţie şi neam şi limbă şi seminţie va avea respect şi se va teme de ei". Auzind Ertogrul s-a bucurat mult, şi la toate cîte le făcea se ostenea mai cu tărie şi cu speranţe mai mari şi cu gînduri măreţe. După oarecare vreme, făcîndu-şi rost de corăbii piratereşti, pe cît putea, a pregătit repede vase cu cîte două şi cu cîte un rînd de vîsle şi, echipîndu-le bine cu bărbaţi războinici, a prădat şi a robit multe din insulele Ciclade din Marea Egee dinspre Asia. Trecînd şi spre Tracia în ţinutul Enos şi Peritheorion, a luat în robie mulţi creştini şi, venind pînă în Eubea, a făcut pagube şi în unele localităţi din Elada. Ajungînd pînă şi în insula lui Pelops (Pelopones) şi făcînd multe prădăciuni, a luat calea întoarsă pe mare şi s-a înapoiat în Asia cu mulţime mare de robi şi multă bogăţie; şi a fost primit cu bucurie de către ceilalţi conducători şi de poporul de obşte şi barbarii îl cinsteau cu aclamaţii. Şi de atunci, dintre ceilalţi conducători, el era cel mai respectat şi dintre toţi pe el îl preferau, pentru că era priceput şi întreprinzător şi pe mare, deoarece neamul acesta al turcilor nu sînt buni marinari; el însă era admirat atunci, pentru că se avînta pe mare. Acesta a avut fecior pe Osman, după care tot neamul s-a numit osmanlîi.

Despre Osman

XXII. Săvîrşindu-se din viaţă Ertogrul, a rămas în domnie feciorul său Osman, cum am spus, luînd în mîna sa domnia părintească în anul de la facerea lumii 6773[1], după ce a dus cîteva războaie contra supuşilor bizantini, a căzut de acord cu ceilalţi conducători şi Osman avea grijă şi conducea toate lucrările războiului. Mai pe urmă n-a fost mulţumit ca toţi să fie una de-a valma şi nici unul să nu se deosebească de celălalt. Dintr-o mică pricină au găsit prilej şi, iscîndu-se o neînţelegere între ei, s-au învoit ca tot ce au cîştigat din ţara bizantinilor să împartă, încît fiecare să fie recunoscut singur domnitor şi stăpîn peste partea ce i-a venit. Şi mai întîi feciorii lui Amorios, Hasan şi Mahumet au luat partea de la rîul Sangarios pînă în Paflagonia, iar Sasan părţile de pe la Magnesia, Priene şi Efes, apoi Sarhan partea de acolo pînă la Smirna şi marginile mării Ioniei, iar Caraman Alisurios partea cea mai mare din interiorul Frigiei şi încă pînă la Filadelfia şi toate pînă de tot aproape de Antiohia de pe Meandru; iar Calami şi

9 Eubeea A: Eurip B.

[1] Adică 1 septembrie 1264—31 august 1265. Se crede însă că Osman, ca singur domnitor, a domnit de la 1288 la 1326.

τῶν ἔγγιστα πάντων ἀπὸ τῆς Μαιάνδρου ποταμοῦ Ἀντιοχείας, ὁ Καραμάνος Ἀλισσούριος· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς Λυδίας καὶ Αἰο|λίδος ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον 78 b ὁ Καλάμης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Καράσης· τὰ δὲ περὶ τὸν Ὄλυμπον καὶ ὅσα τῆς Βιθυνίας ἑξῆς ὁ Ὀτθμάνης. Καὶ οὕτως τὴν αἰχμάλωτον γῆν ἐκείνην μερίσαντες καὶ ὅρια ἐπιτιθέντες, ὁ Οτθμάνης φίλαρχος ὢν καὶ πλεονέκτης οὐκ ἠρέμησεν, ἀλλὰ ἀποπηδῶν τὰ ὅρια τῶν ἑτέρων, ἀδικῶν αὐτούς, πολὺν τόπον ἐξ αὐτῶν περιεποιήσατο καὶ πολλὰ ἐλύπει αὐτούς, καὶ θέλων παντοιοτρόπως ἵνα αὐξήσῃ τὴν ἑαυτοῦ μερίδα καὶ ἀρχήν. Εἶτα πόλεμον ποιήσας κατὰ Ῥωμαίων, μέρος τῆς Βιθυνίας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο. Καὶ μετὰ τῆς περιφήμου πόλεως Σεβαστείας ἀμηρεύοντος πόλεμον ποιήσας καὶ πιάσας αὐτὸν ἀπέκτεινε καὶ ἐγκρατὴς καὶ κύριος ἐγένετο τῆς τοιαύτης πόλεως καὶ ἐπαρχίας καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἐκείνην ὑπέταξεν. Ἐκεῖθεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀρχὴν λαβοῦσα, ἐφημίσθη καὶ ἐμεγάλυνεν. Εἶτα πάλιν στραφείς, τὰ ὅσα ἐδυνήθη ὑπὸ τῶν ἑτέρων ὁμοφύλων σατραπῶν καὶ συντρόφων τῆς ἐκείνων μοίρας ληστρικῶς καὶ δυναστικῶς καὶ μετὰ συνηβάσεως τινὰς τόπους καὶ ρφούρια ἔλαβεν. Εἶτα ἀποθανών, ἐβασίλευσε γὰρ ἔτη κη, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀρχάνης ἐγκρατὴς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς ἐγένετο ἐπὶ ἔτους ͵ςωα-ου ἰνδικτιῶνος ια-ης.

Περὶ τῆς βασιλείας Ὀρχάνου

Ὁ Ὀρχάνης δέ, ὡς εἴπομεν, κύριος τῆς βασιλείας γενόμενος τοῦ πατρός, τῷ πατρὶ εἰς πάντα ἦν μιμούμενος καὶ | ἤτει τρόπον καὶ ἀφορμάς, ἵνα πλουσίως αὐξήσῃ 79 b τὸν κλῆρον καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐχ ἡσύχαζεν, ἀεὶ πολέμους ἔχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μάχην ἐγείρας κατὰ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἀμηράδων καὶ πολλὰς νίκας ἤρατο καὶ πᾶσαν τὴν Μυσίαν νόμῳ πολέμου ἐκέρδησε καὶ Λυκαονίαν καὶ Φρυγίαν καὶ Καρίαν καὶ ἕως θαλάττης τῆς περὶ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμὸν καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν μέρος τῆς Βιθυνίας, Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν καὶ ἕτερα πολίχνια οὐκ ὀλίγα καὶ ἄστυα. Καὶ τὴν περίφημον καὶ ὡραίαν πόλιν τῆς Προύσης, ἣ κεῖται ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀρχομένην ἐκέρδησεν. Ἐν ἐκεί|νῳ τῷ πολέμῳ τῆς Προύσης καὶ τὸν πόδα τὸν δεξιὸν ἐπλήγη. Περάσας δὲ καὶ ἐν τῇ Χεῤῥονήσῳ τῆς Θρᾴκης πολίχνιά τινα πολεμήσας ἐπῆρεν. Ὕστερον δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως. Ἰωάννου εἰς γυναῖκα λαβών, καὶ διὰ τὴν συγγένειαν τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ γυναικαδέλφῳ τὰ ἐν τῇ Χεῤῥονήσῳ φρούρια ἐχαρίσατο, ὡς ἀλλαχοῦ ἔφημεν, καὶ τῷ γυναικαδέλφῳ βοηθήσας εἰς τὴν βασιλείαν τὴν πατρικὴν ἀπεκατέστησεν. Ἀποθανὼν γάρ, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ καὶ μῆνας ἐννέα καὶ ἡμέρας ιβ', καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης τὴν ἀρχὴν διεδέξατο. |

1 *post* τῆς *add.* τοῦ p : *om.* AB | Μαιάνδρου p : Μενάνδρου AB || 4 Ὀτθμάνης B : Οτθουμάνης A || 5 Ὀτθμάνης B : Ὀτθουμάνος A || 6 πολὺν p : πολλὴν AB || 7 καὶ$_1$ AB: *del.* p || 12 ὑπὸ AB: ἀπὸ Char. || 13 σατραπῶν p: σατράπων AB || 14 ἀποθανὼν AB : ἀποθανόντος p || 15 καὶ AB : *om.* p || 18 τοῦ — 19 καὶ$_1$ B : *om.* A|| 23 Εὐρυμέδοντα p : Εὐρυμηδόντα AB || 24 Νίκαιαν p: Νικαίαν AB || 27 πόδα τὸν δεξιὸν B: τὸν δεξιὸν πόδα A || 30 καὶ B: *om.* A || 30 *et* 31 γυναικαδελφῷ AB || 31—32 Ἀποθανὼν γὰρ AB : Εἶτα ἀπέθανεν p.

feciorul său Carasi, partea de la Lidia și Eolida pînă în Misia de lîngă Elespont, iar Osman partea de pe la Olimp și cît urmează după Bitinia. Și împărțind astfel acel teritoriu cucerit și fixînd hotarele, Osman fiind lacom de pămînt și hapsîn, n-a rămas liniștit, ci, împresurînd hotarele celorlalți, îi nedreptățea și și-a însușit mult loc din teritoriul lor și le făcea multe necazuri, voind în tot chipul să-și mărească partea de domnie. Apoi ridicîndu-se cu război asupra bizantinilor, a cucerit o parte din Bitinia. Începînd război și cu emirul vestitei cetăți Sebastia și prinzîndu-l, l-a ucis și s-a făcut stăpîn pe un oraș și ținut ca acela și a subjugat toată țara aceea. Începînd de aici, împărăția lui s-a mărit și și-a dobîndit mare faimă. Apoi, întorcîndu-se iarăși, a luat pe cît a putut, din partea lor, hoțește și cu asupreală și cu învoială, unele locuri și cetăți de sub stăpînirea celorlalți conducători și tovarăși de-ai săi de același neam. Apoi, murind după o domnie de 28 de ani, feciorul său Orchan s-a făcut stăpîn pe domnia părintească la anul 6801[1], indictionul 11[2].

Domnia lui Orchan

Iar Orchan, făcîndu-se, cum am spus, domn peste țara tatălui său, se lua întru toate după tatăl său și căuta chip și fel să mărească cu prisosință moștenirea și împărăția sa; zi și noapte nu se astîmpăra să aibă războaie și să se lupte. Și, ridicîndu-se cu luptă contra sultanilor de același neam cu el, a dobîndit multe biruințe și a cîștigat prin legea războiului toată Misia și Licaonia și Frigia și Caria și pînă la marea de pe la rîul Eurime don și partea ce-a mai rămas din Bitinia, Nicomedia și Niceea și celelalte orașe mici și mari, nu puține. A cîștigat și orașul vestit și frumos Brusa, care e așezat la poalele Olimpului și era sub stăpînirea bizantinilor. În războiul acela pentru Brusa a și fost rănit la piciorul drept. Trecînd și Hersonesul Traciei a luat cu război cîteva tîrguri. Dar mai pe urmă luînd de femeie pe sora împăratului Ioan[3], din cauza înrudirii a dat înapoi împăratului, cumnatul său, în dar cetățile din Hersones, *cum am spus în alt loc*[4]; și venind în ajutorul cumnatului său, l-a pus în domnia părintească. Murind după o domnie de cincizeci și șapte de ani, nouă luni și 12 zile, feciorul său Amurat i-a urmat în domnie.

[1] Adică 1 septembrie 1292—31 august 1293; dar Orchan a domnit de fapt între 1326 și 1362.
[2] 6801 cade în indictionul 6, nu 11.
[3] Inexact; vezi p. 185, n. 2.
[4] Vezi p. 185 rînd 19 dar e inexact; comp. Ioan Cantacuzino, IV 38 și 39; III 276, 17—278, 22 și 284, 7—18.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἀμουράτη 80 b

Μετὰ οὖν τὸν τοῦ Ὀρχάνου θάνατον ὁ Ἀμουράτης εἰς χεῖρας λαβὼν τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν ἐν ἔτει ʹςωνη·ω ἰνδικτιῶνος ιβ-ης· ὃς ἦν εἰς τὰ πάντα ἐπιτήδειος, ἀνδρεῖος καὶ ἀγχίνους, ὑπῆρχε καὶ πολύτροπος καὶ ἐν πολέμοις δεξιὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς προγόνους αὐτοῦ, καὶ πολλὰ κατορθώσας ἔργα μνήμης ἄξια εἰς αὔξησιν τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς καὶ βασιλείας. Οὗτος πρῶτος, ὡς εἰρήκαμεν, ἐν τοῖς τῆς Εὐρώπης μέρεσι περάσας τὴν Καλλιούπολιν κατέλαβεν, εἶτα καὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὁμοίως καὶ ἕτερον οὐκ ὀλίγον μέρος τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ὕστερον δὲ ἀγάπην καὶ ὁρκωμοτικὰ μετὰ τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου ἐποίησεν. Ἀποστατησάντων δέ τινων τῶν σατραπῶν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑώᾳ, μετὰ τοῦ βασιλέως περάσας, ὁμοθυμαδὸν τούτους ἐτροπώσατο. Καὶ μάχην ποιήσας μετὰ τοῦ Ἀμορίου τῶν ἀπογόνων, καὶ πᾶσαν Παφλαγονίαν καὶ ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ Σαγγάρεως, αὐτοὺς νικήσας καὶ διώξας, ἐκυρίευσε. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν περᾶσαι αὖθις ἐν τῇ Εὐρώπῃ, μαθών, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωσῆς μετὰ τοῦ βασιλέως υἱοῦ κὺρ Ἀνδρονίκου ἀπεστάτησαν, λίαν λυπηθείς, καὶ περάσαντες ταχέως ἦλθον. Καὶ στρατὸν στείλαντες κατ' αὐτῶν, νικήσαντες αὐτούς, ἔφυγον. Ὕστερον πιάσαντες αὐτούς, ὁ μὲν ἀμηρᾶς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐθανάτωσεν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐτύφλωσεν. Εἶτα μάχην κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας ποιήσας πολὺ μέρος ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο καὶ νίκας μεγάλας ἤρατο. Καιροῦ δὲ | 81 b τινος παρελθόντος, πάλιν κατὰ τοῦ δεσπότου Λαζάρου τοῦ τῆς Σερβίας κρατοῦντος πόλεμον ἐποιήσατο· τρέψας καὶ νικήσας αὐτὸν ἐδίωξε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκόρπισε καὶ πολλὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Σερβίας αὖθις ἐκράτησε. Τριάκοντα καὶ ἑπτὰ μάχας ποιήσας μεγάλας, πάντοτε ἦν τροπαιοῦχος καὶ νικητής. Ὕστερον δὲ ὑπὸ τοῦ προρρηθέντος δεσπότου Λαζάρου ἐφονεύθη δόλῳ, βασιλεύσας ἔτη τρία καὶ εἴκοσι. Οἱ δὲ βιζήριδες αὐτοῦ, μὴ εἰδότος τινός, στείλαντες τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μπαγιαζήτην ἤγαγον καὶ ἐγκρατὴς τοῦ στρατοπέδου καὶ πάσης ἀρχῆς ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀσίᾳ ἐγένετο. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Ἀμουράτης λίαν τοῖς πᾶσι φιλοδωρότατος καὶ δαψιλὴς καὶ τοὺς αὐθέντας καὶ ἄρχοντας Χριστιανοὺς τοὺς ὑποτεταγμένους καὶ δουλωμένους αὐτῷ καὶ εὑρισκομένους ἐν τῇ αὐλῇ αὐτοῦ πλεῖστα σιτηρέσια καὶ ἑτέρας εὐεργεσίας καθ' ἑκάστην ἐχαρίζετο, συνεσθίων καὶ συνομιλῶν αὐτοῖς μετὰ πλείστης χαρᾶς καὶ ἱλαροῦ προσώπου οὐ διέλειπε ποιεῖν.

Περὶ τῆς βασιλείας Μπαγιαζήτου

Ἄρξας τῆς βασιλείας ὁ Μπαγιαζήτης, ὁ λεγόμενος Ἀλευτορὴς ἐν ἔτει ʹςωπα·ω ἰνδικτιῶνος ς-ης, ἐν δὲ τῇ τῶν Τουρκῶν διαλέκτῳ ἀλευτορὴς ἀστραπὴ καὶ ἄρκον λέγεται· καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὀξὺν εἰς πάντα καὶ ὁρμητικόν, καὶ τὸ πᾶν ταχέως καὶ μετὰ

1 A *mg.* || 3 ὃς AB : ὡς p || 4 ἀγχίνους p : ἀχηνὸς AB || 5 κατορθώσας AB : κατώρθωσεν p || 7 Ἀνδριανούπολιν AB : Ἀδριανούπολιν p || 8 *ante* Θράκης *add.* Ἀσίας B : *om.* A || 10 σατραπῶν p : σατράπων AB || 11 τῶν ἀπογόνων A : τοὺς ἀπογόνους B || 14 *post* μετὰ *add.* τὸν p : *om.* AB | υἱοῦ κὺρ Ἀνδρονίκου A : υἱὸν τὸν κὺρ Ἀνδρόνικον B | λυπηθεὶς AB : ἐλυπήθη p || 16—17 Ἀνδρόνικον A : *om.* B || 17 ἐτύφλωσεν b : ἐτύφλωσε AB p || 18 πολὺ p : πολὺν AB || 20 ἐδίωξε AB : ἐδίωξεν p || 24 βιζήριδες AB : βεζίριδες p | Μπαγιαζήτην AB : Μπαγιαζίτην p || 30 διέλειπε] διέλιπε AB p || 31 A *mg.* || 33 Τουρκῶν AB : Τούρκων p.

Domnia lui Amurat

Aşadar, după moartea lui Orchan, Amurat a luat în mînă puterea domniei în anul 6858[1], indictionul 12[2]. Acesta era destoinic în toate, viteaz şi cu minte, mai era şi şiret şi iscusit la războaie mai mult decît toţi înaintaşii săi şi a făcut multe isprăvi mari şi însemnate pentru mărirea puterii şi împărăţiei sale. Acesta trecînd cel dintîi, cum am spus[3], în părţile Europei, a ocupat Caliupoli , apoi şi Adrianopol, aşijderea şi altă parte nu mică din Tracia şi Macedonia. Mai pe urmă însă a încheiat cu împăratul chir Ioan un tratat de pace întărit cu jurămînt. Iar în Răsărit, răzvrătindu-se unii guvernatori de-ai lui, a trecut împreună cu împăratul şi într-un gînd i-a pus pe fugă. Şi dînd lupta cu urmaşii lui Amorios şi învingîndu-i şi alungîndu-i, a cucerit toată Paflagonia pînă la rîul Sangarios. Şi cînd era să treacă înapoi în Europa a auzit că feciorul său Musa[4] şi cu chir Andronic, feciorul împăratului Ioan, s-au răzvrătit, şi, îndurerîndu-se foarte, au trecut repede şi au venit. Şi trimiţînd armată contra lor i-au învins, încît au fugit. Mai pe urmă, prinzîndu-i, sultanul pe feciorul său l-a ucis[5], iar împăratul pe feciorul său Andronic l-a orbit[6]. Apoi, făcînd război cu Bulgaria şi Serbia, a cucerit o parte mare şi a dobîndit biruinţe mari. După o trecere de timp a pornit iarăşi război contra domnitorului Serbiei despotul Lazăr; punîndu-l pe fugă şi învingîndu-l, l-a alungat şi armata lui a spulberat-o şi a cucerit iarăşi multe oraşe şi regiuni ale Serbiei. În viaţa lui a avut treizeci şi şapte de bătălii mari şi totdeauna a ieşit triumfător şi biruitor. Pe urmă însă a fost ucis cu vicleşug de către mai sus zisul despot Lazăr, după o domnie de douăzeci şi trei de ani[7]. Iar vizirii lui, fără să ştie nimeni, trimiţînd după Baiazid, feciorul lui, l-au adus şi s-a făcut stăpîn pe armată şi pe toată domnia, şi în Europa şi în Asia. Iar acest Amurat a fost faţă de toţi nespus de darnic şi generos şi domnitorilor şi stăpînitorilor creştini care îi erau supuşi şi-i slujeau şi se aflau la curtea lui le făcea, zi de zi, parte de multe tainuri şi binefaceri, stînd la masă cu dînşii şi vorbind cu multă bucurie şi nu contenea să fie cu faţa veselă şi senină.

Domnia lui Baiazid

Baiazid, zis Aleutoris, şi-a început domnia în anul 6881[8], indictionul 6[9]; aleutoris în limba turcilor înseamnă fulger şi urs şi, pentru că era iute la toate şi năvalnic, voind totul să facă repede şi cu tărie, l-au numit fulger. Temîndu-se ca ştirea despre moartea

[1] Adică 1 septembrie 1349—31 august 1350; dar Murad I a domnit între 1362 şi 1389.
[2] De fapt 3, nu 12.
[3] Vezi p. 189.
[4] De fapt Sawgi.
[5] De fapt i-a scos ochii după Laonic Chalcocondil, p. 46,6.
[6] Turnîndu-i în ochi oţet fierbinte. *Ibidem*, p. 46, 18.
[7] De fapt 1362—1389.
[8] Adică 1 septembrie 1372—31 august 1373; dar Baiazid I Fulgerul a domnit între 1389 şi 1402.
[9] 6881 cade în indictionul 11, nu 6.

βίας θέλων ποιεῖν, ὡς ἀστραπὴν ἐπωνόμασαν. Φοβηθεὶς δέ, ἵνα μὴ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μουσουλμάνος ἐνωτισθῇ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον καί τι ἐναντίον συμβῇ, μηχανῇ ἐλογί|σατο· στείλας εὐθὺς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς προσεκαλέσατο. 82 b Οὗτος δὲ μὴ εἰδὼς τὰ γενόμενα, ἐν ἀκακίᾳ ἐλθὼν καὶ πιασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἀπεπνίγη καὶ οὕτως ἀμερίμνως διῆγεν. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἤγγικε, πάντα τὸν στρατὸν συναθροίσας καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ περάσας, εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐλθών, πολεμήσας πᾶσαν ἐκυρίευσε καὶ τοὺς Κολχοὺς ἐτροπώσατο καὶ τὴν Ἄμαστριν καὶ τὸν ἀμηρᾶν αὐτῆς Ἒδ Δίνουν. Εἶτα στρατεύει κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ Σαρκάνου, νικᾷ αὐτόν τε καὶ τὸν ἀμηρᾶν Μααδές. Τοῦ δὲ φθινοπώρου ἐπιστάντος, διὰ τοῦ χειμῶνος ἐλθὼν κατὰ τοῦ Θεχόει ἀμηρᾶ καὶ Μεθήνου, νικήσας αὐτοὺς καὶ διώξας καὶ κύριος τῆς αὐτῶν ἀρχῆς πάσης ἐγένετο καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα αὐτῶν ᾐχμαλώτισεν. Εἶτα ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὖθις ἐπιστρέψας ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Οὐγγρῶν καὶ ἅπαξ καὶ δὶς αὐτοὺς ἐνίκησε· καὶ τῆς Ἀλβανιτίας μέρος ἐδούλωσε.

Καὶ κατὰ τοῦ Μίλτζα, τοῦ τῆς Βλαχίας ἄρχοντος, στρατεύει, πολὺν τε τόπον ζημιώσας. Εἶτα ὁ Μίλτζας ἐλθὼν εἰς μάχην φανερὰν ἔν τινι τόπῳ δυσκόλῳ, ὁ ἀμηρᾶς δὲ μεθοδεύων τὸ τοῦ τόπου ἀτύχημα τὴν μάχην καταλιπὼν ἀνεχώρησεν· ὕστερον εἰς συνηβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξεν ὁ Μίλτζας διδόναι αὐτῷ καὶ εἰρήνευσαν.

Καὶ ἐκ τῶν ἐναπολειφθέντων τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας πολὺν τόπον ἔλαβε· καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Σιγισμόνδου πόλεμον ποιήσαντες, καὶ ἕως τῆς Νικοπόλεως ὁ Σιγισμόνδος ἔφθασε· καὶ τὰ στρατεύματα συνηντή|θη καὶ κακοβουλίας 83 b ἕνεκεν τὰ τῶν Χριστιανῶν εἰς ἄκρον ἐσφάλησαν, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς μετὰ φόνου πολλοῦ καὶ αἰχμαλωσίας ἐδιώξαν. Εἶτα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡμετέραν πατρίδα ἐλθὼν ἀπέκλεισε, πολιορκῶν αὐτήν. Καὶ τοσοῦτον ὀξὺς εἰς τὰ πάντα ἦν, ὥστε οὐκ ἀρκεῖτο μόνον τὴν Πόλιν πολιορκεῖν, ἀλλὰ τὸν Γιακοῦμπον μπασίαν καὶ τὸν Βρενέζην στείλας μετὰ στρατοῦ, χιλιάδας πεντήκοντα ἕξ, ἦλθον κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ νήσῳ, τὰ ὅσα ἐδύναντο, κακὰ ἐποίησαν· ἔφθασαν δὲ καὶ ἕως ἐγγὺς τῆς Κορώνης καὶ Μεθώνης. Εἶτα στραφέντες, τὴν παλαιὰν καὶ ὀνομαστὴν πόλιν τοῦ Ἄργους πολεμήσαντες ἔλαβον. Καὶ τριάκοντα χιλιάδας αἰχμαλώτους λαβόντες ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀποίκους ἐποίησαν· καὶ τὰ τείχη αὐτῆς χαλάσαντες, ἔρημον κατέλιπον, ἐν ἔτει ΄ς ϡγ΄ω ἰνδικτιῶνος ε-ης.

Ἒδ Δῖνος δὲ ὁ ἀμηρᾶς καὶ οἱ ἕτεροι οἱ τῆς ἀρχῆς ἐξωσθέντες παρὰ τοῦ Μπαγιαζήτου, ἐλθόντες πρὸς τὸν βασιλέα Ντεμήρην κλαίοντες τὴν ἀδικίαν, ἣν ἠδικήθησαν, καὶ ὁ Ντεμήρης θέλων αὐτοῖς βοηθῆσαι, στείλας πρέσβυν τινὰ εἰς τὸν Μπαγιαζήτην, λέγων ὅτι οὐκ ἔστι δίκαιον κατὰ τῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμοπίστων πράττειν οὕτως, καὶ παρήνει αὐτόν, ἵνα τὴν ἀρχὴν ἑνὸς ἑκάστω αὖθις δώσῃ, εἰ θέλει, φίλοι ἔσωνται. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς <εἰς> ἄκρον πλεονέκτης ὤν, καὶ οὐδέποτε ἠρκεῖτο πλούτου καὶ τρόπου. Ὁρ-

7 Ἄμαστριν p: Ἄμαστρον AB | Ἒδ Δίνουν] Ἐδδίνουν p: Ἐν δίνουν A: Ἐνδίνουν B || 8 Μααδές p: Μαεδές AB || 9 Θεχόει p: Θεχοεὶ AB || 11 αὐτῶν p: ἑαυτοῦ A: ἑαυτῶν B || 11—12 Οὐγγρῶν AB || 12 Ἀλβανιτίας Char: Ἀλβανητίας AB || 13 *et* 17 πολὺν p: πολὴν AB || 14 *post* τόπῳ *add. del.* B : *om.* A || 18 *post* βασιλέως *add.* τῆς B : *om.* A || 24 Βρενέζην A: Βρενίζην B | χιλιάδες AB : χιλιάδων p || 25 ἐδύναντο p : ἐδύνοντο AB || 26 ἔφθασαν p: ἔφθασεν AB || 27 Ἄργους p: Ἄργου AB || 30 Ἐδ-Δῖνος p: Ἀδ Δῖνος A : Δῖνος B | ἐξωσθέντες p : ἐξωθεντες AB || 31 ἐλθόντες AB : ἦλθον p || 33 λέγων AB : ἔλεγεν p || 34 *ante* φίλοι *add.* ἵνα p: *om.* AB || 35 εἰς *add.* Char: *om.* AB p || 35 πλούτου. Καὶ τρόπου ὁρμητικὸς καὶ p. | *post* Ὁρμητικὸς *add.* δὲ Char: *om.* AB p.

tatălui său să nu ajungă la urechile fratelui său Musulman şi să se întîmple ceva împotrivă-i, s-a gîndit la un şiretlic; îndată a trimis ca din partea tatălui său şi l-a chemat să vină. Acesta, neştiind ce s-a întîmplat, a venit fără să bănuiască ceva rău; şi a fost prins şi sugrumat de el, şi aşa trăia fără grijă. Iar cum s-a apropiat de primăvară, strîngîndu-şi toată armata şi trecînd în Asia, a venit în Armenia şi a cucerit-o întreagă cu război, şi a subjugat Colhi şi Amastris şi pe sultanul de acolo Ed Din l-a fugărit. Apoi porneşte cu război contra sultanului Sarcan şi-l învinge şi pe el şi pe sultanul Maades. Toamna fiind pe sfîrşite, a plecat pe timp de iarnă contra sultanului Thechoï şi Methin şi, învingîndu-i şi subjugîndu-i, s-a făcut domn peste toată ţara lor şi femeile şi copii lor i-a prefăcut în robi. Apoi, întorcîndu-se în Europa, porneşte cu război contra ungurilor şi i-a învins o dată şi de două ori; şi o parte din Albania a subjugat-o.

Lupta de la Rovine

Apoi porneşte cu război contra lui Mircea, domnul Ţării Româneşti şi a stricat mult loc. Apoi Mircea a venit la o luptă deschisă într-un loc neprielnic, iar sultanul, chibzuindu-se în faţa locului rău, a lăsat lupta şi s-a retras. Mai pe urmă, ajungînd ei la înţelegere, Mircea s-a hotărît să-i dea tribut şi au trăit în pace.

Şi din ce a mai rămas din Bulgaria şi Serbia a luat mult loc. Şi cu împăratul Germaniei Sigismund, ajungîndu-se la război, Sigismund a ajuns pînă la Nicopole, şi armatele s-au ciocnit, şi din cauza relei chibzuiri, întreprinderea creştinilor a dat greş cu desăvîrşire, şi, punîndu-i pe fugă, i-a urmărit cu multă ucidere şi robire.

Apoi, venind asupra p a t r i e i n o a s t r e, Constantinopol, l-a blocat, împresurîndu-l. Şi aşa de năpraznic era la toate, încît nu-i ajungea să împresoare Constantinopolul, ci a trimis pe Iacub-paşa şi pe Vrenez asupra Peloponesului, cu armată de cincizeci şi şase de mii; şi intrînd în peninsulă au făcut rele cît au putut şi au ajuns pînă aproape de Corone şi Methone. Apoi, la întoarcere, au bătut cu război şi au luat vechiul şi renumitul oraş Argos. Şi luînd treizeci de mii de robi de război, i-a colonizat în Asia, şi zidurile oraşului dărîmîndu-le, l-au lăsat pustiu în anul 6903[1], indictionul 5[2].

Iar sultanul Ed Din şi ceilalţi alungaţi din domnie de Baiazid au venit la împăratul Demir [Timur Lenk], plîngîndu-se de nedreptatea ce li s-a făcut, şi Demir, voind să le ajute, a trimis la Baiazid un sol şi spunea că nu-i cu dreptate să se poarte aşa cu cei ce sînt mai degrabă de acelaşi neam şi de aceeaşi credinţă; şi-l îndemna să dea înapoi domnia fiecăruia, dacă vrea prieteni să fie. Dar sultanul, fiind lacom fără margini, nu era

[1] Adică 1 septembrie 1394—31 august 1395; oraşul Argos a fost distrus la 2 iunie 1397; vezi R. Loenertz, *Autour du Chronicon Maius*, p. 290. Manuscrisele AB însemnează pe margine 1296.

[2] 6903 cade în indictionul 3, nu 5.

μητικὸς καὶ δεινὸς ὤν, τοῦ πρέσβυος τοὺς λόγους εἰς οὐδὲν ἐλογίσατο καὶ τὸν Ντεμήρην, τὸν αὐθέντην αὐτοῦ ὡς ἄγροικον λέγων ἐνέπαιζεν. Ὁ δὲ Ντεμήρης ἀκούσας ὑπὸ τοῦ πρέσβυος, τὰ ὅσα ἐφθέγξατο κατὰ τούτου ὁ ἀμηρᾶς, καὶ τὴν κενοδοξίαν αὐτοῦ εἰδώς, ἐθυμώθη καί, πάντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ συναθροίσας, κατ' αὐτοῦ βαδίζων ἦν. Ὡς δὲ ἤκουσε, καὶ ὁ Μπαγιαζήτης τὰς αὐτοῦ δυνάμεις συνήθροισε μετὰ σπουδῆς, εἰς συνάντησιν τοῦ Ντεμήρη ἦν ἐρχόμενος ἀνδρείως καὶ θαρσαλέως μετὰ μεγάλης ψυχῆς. Ὑπῆρχε δὲ ὁ στρατὸς τοῦ ἀμηρᾶ χιλιάδες πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, τοῦ δὲ Ντεμήρη χιλιάδες ἦσαν ὀκτακόσιες καὶ εἴκοσι· καὶ πάλιν ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Μπαγιαζήτου εἰς οὐδὲν τὸν Ντεμήρην ἐλογίζετο. Φθάσαντες δὲ τὰ στρατεύματα εἰς τὰ μέρη τῆς Φρυγίας, συνήντησαν· καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ἡ σύῤῥηξις μεγάλη ἐγεγόνει. Τέλος οἱ τοῦ Μπαγιαζήτου εἰς φυγὴν ἐτράπησαν· καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὺς πιάσαντες, οἷς οὐδὲν ἕτερον ἀνιαρὸν ἐποίουν, εἰ μὴ μόνον τὰ ἱμάτια καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἦρουν καὶ γυμνοὺς ἀπέλυον. Καὶ ἐν τῷ φεύγειν καὶ τὸν Μπαγιαζήτην πιάσαντες καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸν υἱὸν ταὐτοῦ Μωσῆν καὶ ἑτέρους πολλοὺς ἄρχοντας τῆς αὐλῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ντεμήρην ἤγαγον. Ὁ δὲ Ντεμήρης ἐμπλήσθη χαρᾶς διὰ τὴν νίκην καὶ λέγει τῷ Μπαγιαζήτῃ· | „Κακὴ κεφαλή, διατὶ τας ὀρέξεις τὰς *85 b*
κακὰς τῆς σῆς γνώμης οὐκ ἐκυβέρνησας, ἵνα μὴ εἰς τοῦτο ἔλθῃς; Οὐκ οἶδας, ὅτι οὐδεὶς δύναται τῷ ἐμῷ στρατῷ ἀντιστῆναι;" Εἶτα θαυμάζων ὁ Ντεμήρης τὴν βασιλικὴν ἀποσκευὴν τοῦ Μπαγιαζήτου καὶ ὡραίαν καὶ τὰς σκηνὰς ἐκείνας τὰς θαυμαστάς, τὰ τοσοῦτα ὄρνεα καὶ κύνας κυνηγετικούς, οὓς εἶχε, λέγει πάλιν αὐτῷ· „Εἰπὲ ἐμοί, ὦ σαλὲ καὶ παράφρον, τίς ἡ ὠφέλεια τῆς μεγάλης σου κενοδοξίας μετὰ τοσούτης παρασκευῆς;" Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Μπαγιαζήτης λέγει τῷ Ντεμήρῃ· „Οἶδα καλῶς διὰ τὸ εἶναί σε ἄγροικον Σκύθαν καὶ ἐκ ἀσήμου γένους, ὅτι αἱ βασιλικαὶ παρασκευαὶ οὐκ ἀρέσουσί σοι, διότι οὐδέποτε ταῦτα ἔπρεπόν σοι· ἐγὼ γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ Ἀμουράτη καὶ ἔγγονος τοῦ Ὀρχάνου καὶ δισέγγονος τοῦ Οτθμάνου καὶ τρισέγγονος τοῦ Ἐρτογρούλη καὶ ταῦτα καὶ πλείονα πρέπον μοί ἐστι ποιεῖν καὶ λέγειν." Ὁ δὲ Ντεμήρης ἀκούσας τοὺς αὐθάθεις λόγους τοῦ Μπαγιαζήτου, θυμωθείς, κουβούκλιον ἐκ σιδήρου ποιήσας, ἔσω αὐτὸν ἐνέβαλε καὶ μετ' ὀλίγον αὐτὸν ἀπέκτεινε· βασιλεύσας ἔτη ἓξ πρὸς τοῖς εἴκοσι, ζήσας δὲ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ μῆνας ὀκτώ.

Περὶ τῶν συγχύσεων τῶν γινομένων διὰ τὸν τοῦ Μπαγιαζήτου θάνατον ἀναμέσον τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ ἄλλα τινά

XXIII. Τοιουτοτρόπως οὖν τῶν πραγμάτων, ὡς εἰρήκαμεν, ἐλθόντων καὶ τοῦ ἀμηρᾶ Μπαγιαζήτου αἰχμαλωτισθέντος, εἰς ἀταξίαν καὶ κίνδυνον μεγάλον ἡ τῶν Ὀτθμανλίδων βασι|λεία ἐνέπεσε διά τινος διαφορᾶς καὶ πολέμους τῶν υἱῶν τοῦ Μπαγια- *86 b*
ζήτου· οἱ ὡς ἤκουσαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἠγωνίζοντο, ἵνα ἕκαστος τῆς βασιλείας τῆς πατρικῆς κύριος γένηται. Καὶ περάσαντες εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ τέσ-

1 *et* 3, πρέσβυος AB : πρέσβεως p | 2 ἐνέπαιζεν p : ἐνέπαιζιν AB || 5 συνήθροισε AB: συνάθροισε p | 15 Ὁ δὲ A : Καὶ ὁ B | 21 παράφρον Char: παραφρων AB p | 25 δισέγγονος Char: δισέγγονος AB p | τοῦ — τρισέγγονος A : *om.* B | Ὀτθουμάνου A : *alt. manu* B *mg.* | Ἐρτογρούλη AB | 26 ἐστι AB : ἐστιν p || 28 ἐνέβαλε AB : ἐνέβαλεν p | βασιλεύσας AB: βασιλεύσαντα p | πρὸς τοῖς p: πρὸ τῶν AB | 29 ζήσας AB ζήσαντα p || 31 ἀναμέσον B : ἀνὰ A || 33—34 Ὀτθμανλίδων B : Ὀτθουμανλίδων A.

mulţumit niciodată cu ce are şi cu ce e. Fiind năvalnic şi aprig, cuvintele solului le-a socotit întru nimic şi-şi bătea joc de Demir, stăpînul lui, numindu-l ţăranoi. Iar Demir, auzind de la sol cîte sultanul le-a grăit contra sa, şi ştiind vanitatea lui goală, s-a mîniat şi, strîngîndu-şi toată armata, a pornit asupra lui. Dar şi Baiazid, cum a auzit, şi-a strîns în grabă armatele şi mergea întru întîmpinarea lui Demir, bărbăteşte şi îndrăzneţ cu mare curaj. Armata sultanului era de o sută cincizeci de mii, a lui Demir însă de opt sute douăzeci de mii; şi Baiazid, iarăşi cu curajul lui prea mare, nu dădea nici o importanţă lui Demir. Ajungînd armatele în părţile Frigiei, au dat una peste alta, şi s-a făcut război şi încăierare şi bătălie mare. În sfîrşit, oamenii lui Baiazid au luat-o la fugă şi cînd fugeau, pe mulţi prinzîndu-i, acestora nu le făceau alt rău decît le luau hainele şi armele şi-i lăsau, să plece goi. Şi în acea fugă prinzîndu-l şi pe Baiazid şi femeia lui şi pe Musa, feciorul lui, şi pe alţi mulţi mari dregători de la curtea lui, i-au dus la Demir. Iar Demir s-a umplut de bucurie din cauza biruinţei şi spune către Baiazid: „Cap sec, de ce pornirile cele rele ale minţii tale nu le-ai frînat, ca să nu ajungi în halul acesta? Nu ştii că nimeni nu se poate împotrivi armatei mele?" Apoi Demir, minunîndu-se de frumoasele bagaje împărăteşti ale lui Baiazid şi de corturile cele minunate, şi de atîţia şoimi şi cîini de vînătoare ce-i avea, îi spune iarăşi: „Spune-mi mie, om nebun şi fără de minte, în fala ta deşartă ce folos ai din atîta gătire?" Iar Baiazid, răspunzînd, îi spune lui Demir: „Ştii bine, că ţie, pentru că tu eşti un scit [mongol] ţăran şi de neam neînsemnat, nu-ţi vor plăcea gătelile împărăteşti, deoarece acestea nu ţi se cădeau niciodată; mie ca fecior al lui Amurat şi nepot al lui Orchan şi strănepot al lui Ertogrul, mi se cade să fac şi să am mai mult decît acestea". Iar Demir, auzind cuvintele arogante ale lui Baiazid, s-a umplut de mînie şi, făcînd o cuşcă de fier, l-a băgat înăuntru şi peste puţin timp l-a ucis; şi a domnit douăzeci şi şase de ani[1], iar în prinsoare a trăit opt luni.

Tullburările ivite din cauza morţii lui Baiazid între feciorii lui şi altele cîteva

XXIII. Intîmplîndu-se, aşadar, această stare de lucruri, cum am spus, şi sultanul Baiazid fiind prins, împărăţia osmanliilor a ajuns la mare tulburare şi primejdie din cauza certurilor şi a războaielor dintre feciorii lui Baiazid; aceştia, cînd au auzit de moartea tatălui lor, au început să se lupte, ca fiecare să se facă stăpîn pe domnia părintească. Şi trecînd în Europa cei patru fraţi drepţi, pentru că Musa, cum am spus, a rămas

[1] Nu se potriveşte nici cu anul corect 6910 (1402) din XVIII, r. 1 şi nici cu anul greşit 6881.
A domnit 13 ani şi a murit în captivitate de moarte bună. Vezi Laonic Chalcocondil, p. 101 urm.; comp. şi Ducas, XV, 4, XVI şi XVII 7.

σαρεις αὐτάδελφοι, διὰ τὸν Μωσῆν, ὡς εἰρήκαμεν, αἰχμάλωτον μετὰ τοῦ πατρὸς ἐναπομείναντα, Ἰωσούφ, ὡς εἴπομεν, φωτισθεὶς τῇ αἴγλῃ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου Χριστιανὸς ἐγεγόνει, οἱ δὲ ἕτεροι ἀνὰ μέσον διαφερόμενοι καὶ μάχης γενομένης, Ἰεσσαὶ ὀλίγον καιρὸν ὑπερίσχυσε. Καὶ φιλίαν μεγάλην ἔχων μετὰ τοῦ βασιλέως κὺρ Μανουὴλ καὶ στρατὸν συναθροίσας κατὰ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγαρίας ἐλθών, οὐδὲν ἐκατώρθωσε. Καὶ κατὰ τοῦ δεσπότου Σερβίας ἐλθών, οὐδὲν αὐτῷ χρήσιμον ἐγεγόνει Καὶ περάσας ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἵνα ἔλθῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μουσουλμάνου, καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς Καππαδοκῶν ἐπαρχίας συναντήσαντος, Ἰεσσαὶ ἡττηθεὶς ἔφυγε· καὶ ἐν τῷ φεύγειν πιάσαντες αὐτὸν καὶ προσήγαγον τῷ ἀδελφῷ, ὁ δὲ ἐναπέπνιξεν αὐτόν· σταθεὶς ἐν τῇ ἀρχῇ μῆνας*** καὶ ὁ Μουσουλμάνος ἐγκρατὴς γενόμενος τῆς ἀρχῆς, ὁ Ντεμήρης ἔπειτα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μωσῆν ἐλευθέρωσεν, ὃς περάσας κρυφῶς ἦλθεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ· καὶ ὁ δεσπότης Σερβίας χεῖρα ἱκανὴν δώσας καὶ βοηθήσας αὐτῷ, λέγω τῷ Μωσῇ, ἐγκρατὴς κατὰ τὰ τῆς Εὐρώπης ἐγεγόνει. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ ἀδελφὸς Μουσουλμάνος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, περάσας διὰ τῆς Πόλεως | ἐλθεῖν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ φιλίαν μεγάλην μετὰ 87 b τοῦ βασιλέως ἔχοντος, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότου τοῦ κὺρ Θεοδώρου δώσας αὐτῷ εἰς γυναῖκα, ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῇ πόλει διατρίψας, ἐξῆλθε κατὰ τοῦ Μωσῆ. Καὶ πολέμου γεγονότος ὁ Μουσουλμάνος ὑπὸ τοῦ Μωσῆ ἐνικήθη· καὶ πιάσας αὐτὸν ἐθανάτωσε. Καὶ ὁ Μωσῆς γενόμενος τῆς ὅλης ἀρχῆς κύριος, στόλον ἡτοίμασε διὰ θαλάσσης καὶ στρατὸν διὰ ξηρᾶς ἐλθεῖν κατὰ τῆς Πόλεως. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, ἑτοιμάσας στόλον καὶ οἰκονομήσας καὶ δρουγγάριον καταστήσας Μανουὴλ τὸν νόθον ἀδελφὸν καὶ ἐγγὺς τῆς νήσου τῆς λεγομένης Πλάτης οἱ στόλοι συναντηθέντες, ὁ τοῦ Μωσῆ στόλος ἐσφάλη καὶ μέρος μέντοι ἐκαταποντίσθη καὶ μέρος ἐβυθίσθη καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα πάνυ ὀλίγα πλοιάρια κακῶς ἔφυγον καὶ ἡ νίκη Ῥωμαίοις ἦν. Καὶ ἔκ τε ξηρᾶς τὰ ὅμοια ὁ Μωσῆς ἔπαθεν· ἄκων ἀνεχώρησε μετὰ αἰσχύνης. Καὶ αὖθις ὁ βασιλεὺς μεθοδείων μηχανάς, ἵνα παντελῶς νικήσῃ τὸν Μωσῆν, στείλας ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔφερε τὸν τοῦ Μουσουλμάνου υἱὸν Ὀρχάνην καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ αὐθέντην ἐπέβαλε. Καὶ πολέμου γεγονότος, τὰ τοῦ Ὀρχάνου ἐσφάλησαν, ἐπιβουλευθεὶς παρὰ τοῦ κυβερνήτου καὶ πρώτου βιζήρη αὐτοῦ Σομπάνη καὶ πιάσας αὐτὸν ὁ Μωσῆς ὁ καθεῖος ἐτύφλωσε.

Μεεμέτης δὲ ὁ ὑστερογενὴς υἱὸς τοῦ Μπαγιαζήτου διὰ τὸ εἶναι ἐκπάντων νεώτερος καὶ ὑπὸ τῶν | ἀδελφῶν πάντων φοβούμενος, φυγὼν ἦλθεν ἔν τινι τόπῳ μετά τι- 88 b νος τεχνίτου τοξοποιοῦ*** μισθωτὸς ἐγένετο, ἵνα μὴ γνωσθῇ τοῖς ἀδελφοῖς. Ἀνδρυνθεὶς δὲ τῇ ἡλικίᾳ ὀλίγον μετὰ τοιαύτης κακουχίας, θεωρῶν οὕτως ἔχειν τὰ πράγματα καὶ αὐτὸς τῇ τῆς τύχης φορᾷ χρησάμενος ταῦτα συλλογίζεται καὶ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν Καραμάνον ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἔρχεται βοήθειαν αἰτῶν. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς Καραμάνος δεξάμενος αὐτὸν ἡδέως καὶ χεῖρα δώσας ἐξῆλθε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Μωσῆ. Καὶ

1 *post* διὰ *add.* τὸ p: *om.* AB || 1—2 ἐναπομείναντα AB: ἐναπομεῖναι p || 3 μέσον p: μέσου AB || 3—4 Ἰσσαὶ] τοῦ Ἰεσσαὶ AB: τὰ τοῦ Ἰεσσαὶ p || 5 Οὐγκαρίας AB || 8 συναντήσαντος AB : συναντήσαντες p | *ante* Ἰεσσαὶ *add.* ὁ p : *om.* AB || 9 καὶ AB : *om.* p | σταθεὶς AB: σταθέντα p || 9—10 *post.* μῆνας *lac. ind.* AB || 13 τὰ B : *om.* A || 15 ἔχοντος καὶ AB : ἔχων, ὃς p | δώσας AB : ἔδωσεν p || 17 καὶ AB : ὃς p || 20 *post* ἑτοιμάσας *add. del.* ῥωμαϊκὸν στόλον B : *om.* A | στόλον A *et mg.* B | δρουγκάριον AB || 22 μέντοι AB : μέν τι p || 24 ἔκ τε AB: ἐκ τῆς p | *post* ἄκων *add.* δὲ p : *om.* AB || 28 βιζήρη AB : βεζίρη p || 32 *post* τοξοποιοῦ *lac. ind.* AB : καὶ ἐκεῖ *suppl.* a b || 34 τῆς τύχης p : τύχῃ AB || 36 ἐξῆλθε AB : ἐξῆλθεν οὗτος p | ἀδελφοῦ A : αὐταδέλφου B.

cu tatăl său în captivitate, Iosuf, *cun an zis*, luminat de raza duh ului sfînt, s-a făcut creştin, iar ceilalţi, certîndu-se între ei şi făcîndu-se luptă, Iese a rămas pentru puţin timp mai puternic. Şi avînd mare prietenie cu împăratul chir Manuil, a strîns armată şi, mergînd contra regelui Ungariei, n-a făcut nici o ispravă. Mergînd şi contra despotului Serbiei, n-a dobîndit nici un folos. Şi trecînd în Asia ca să meargă contra fratelui său Musulman şi întîlnindu-se în ţinutul Capadociei, Iese a fost bătut şi a fugit, şi cînd fugea, fiind prins, l-au adus la fratele său care l-a sugrumat, şi el a stat în domnie *** luni şi Musulman s-a făcut stăpîn pe domnie. Apoi Demir a dat drumul fratelui său Musa, care, trecînd pe ascuns, a venit în Europa; şi despotul Serbiei, dîndu-i armată destulă şi ajutîndu-l, adică pe Musa, acesta s-a făcut stăpîn în părţile Europei. Fratele său Musulman în Asia, auzind acestea, a trecut prin Consantinopole ca să meargă contra fratelui său; şi avînd mare prietenie cu împăratul şi acesta dîndu-i de femeie pe fata despotului chir Teodor, a stat puţine zile în oraş şi a pornit contra lui Musa. Şi făcîndu-se război, Musulman a fost învins de Musa şi prinzîndu-l l-a ucis. Şi Musa, făcîndu-se stăpîn pe întreaga împărăţie, a pregătit flotă mare şi armată pe uscat spre a veni asupra Constantinopolului. Iar împăratul bizantinilor, aflînd aceasta, a pregătit şi a echipat o flotă şi amiral l-a pus pe fratele său din flori Manuil; şi în apropierea insulei Plati, flotele întîlnindu-se, flota lui Musa a fost învinsă şi o parte a fost scufundată şi prea puţine vase mici care au mai rămas, au fugit înfrînte şi bizantinii au rămas învingători. Şi dinspre uscat Musa a păţit-o tot aşa; fără să vrea s-a retras cu ruşine. Şi împăratul, punînd iarăşi la cale planuri ca să-l învingă cu desăvîrşire pe Musa, a trimis în Asia şi l-a adus pe Orchan, feciorul lui Musulman, şi l-a ridicat domnitor în Europa. Şi făcîndu-se război, Orchan n-a izbutit din vrăjmăşia trădătoare a primului său vizir Sabani care avea cîrma în mînă; şi unchiul său Musa, prinzîndu-l, l-a orbit.

Iar Meemet, cel din urmă fecior al lui Baiazid, pentrucă era mai mic dintre fraţi şi temut de toţi fraţii săi, a fugit şi a venit într-o localitate, unde era un meşter de arcuri *** şi s-a năimit cu leafă, pentru ca fraţii săi să nu-i dea de urmă. Ajungînd la vîrsta de bărbat în această stare proastă şi văzînd aşa stare de lucruri în stat, se chibzuieşte să încerce şi el roata norocului şi merge la sultanul Caraman din Capadocia şi-i cere ajutor. Şi sultanul Caraman, primindu-l cu plăcere şi dîndu-i armată, a plecat contr a fratelui

πρώτης καὶ δευτέρας μάχης γενομένης, ὁ τοῦ Μωσῆ στρατὸς ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Μεεμέτης καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ διεσκορπίσθησαν. Ἐκ τρίτου δὲ τὴν τύχην λογισάμενος δοκιμάσαι πρὸς τὸν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας αὐθέντην καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐλθὼν βοήθειαν αἰτῆσαι παρ' αὐτῶν, καὶ δώσαντες αὐτῷ χεῖρα ἱκανὴν καὶ στρατόν, ἐξῆλθεν αὖθις κατὰ τοῦ Μωσῆ· καὶ μάχης γενομένης, ὁ Μεεμέτης ἀπατήσας μετὰ χρημάτων πολλοὺς τῶν πρώτων στρατηγοὺς καὶ κυβερνήτας τοῦ Μωσῆ, ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον πρὸς τὸν Μεεμέτην. Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ἐτράπη καὶ ἐλθὼν ἔν τινι τόπῳ ὑλώδει ἐκρύβη, ὃν εὑρών τις στρατηγὸς τοῦ Μεεμέτη ἐκεῖ αὐτὸν ἐναπέπνιξε προστάξει τοῦ αὐθέντου αὐτοῦ. Ἐστάθη οὖν ἡ αὐτὴ βασιλεία κινδυνεύουσα διὰ τὰς διχονοίας ἐν ἀλλήλοις τοῖς τέσσαρσιν ἀδελφοῖς ἔτη τρία μῆνας δύο.

Περὶ τῆς βασιλείας Μεεμέτη

Μεεμέτης δὲ ἐγκρατὴς πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῆς | πατρικῆς μετὰ τοσούτων κόπων καὶ ὀδυνῶν γενόμενος ἐν ἔτει ʹς ϡ ζ·ω ἰνδικτιῶνος τρίτης, πρῶτον μὲν ἔργον μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ἐποίησε· τὰ τέλη τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Μπογδανίας τά, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐβάρυνε. *89 b*

Καὶ πᾶσαν χώραν καὶ τόπον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐν οἷς οἱ Σκύθαι ἐγένοντο ἐγκρατεῖς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ πατρός, πάλιν μετ' ὀλίγον καιρὸν ὑφ' ἑαυτὸν ἀπεκατέστησε καὶ τοὺς ὁμοφύλους καὶ ὁμοπίστους αὐθέντας, οὓς ὁ πατὴρ ἐξέωσε τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ Ντεμήρης ἐλθὼν πάλιν μετέδωκεν αὐτοῖς, οὗτος νόμῳ πολέμῳ αὖθις ἐδίωξε· τὴν Γαλατίαν Καππαδοκίαν τε καὶ Πόντον καὶ ὅσα τῆς ἄνωθεν Ἀσίας ἐκέρδησε. Τὸν Ἰσμαὴλ ἀμηρᾶν τοῦ Σινωπίου ὑποτελῆ ἐποίησε· καὶ ἀπὸ Λυδίας ἕως Αἰολίδος καὶ ἄχρι Μυσίας τῆς πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον κύριος ἐγένετο. Καὶ μετὰ τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν μάχην ποιήσας, ὁ οὖν τῶν Ἐνετῶν στόλος εἶχε ναυάρχον τὸν Πέτρον Λαουρεδανόν· καὶ ἄμφω οἱ στόλοι συναντηθέντες, λέγω τῶν Ἐνετῶν καὶ τοῦ ἀμηρᾶ, ἀναμέσον Προικοννήσου καὶ Καλλιουπόλεως καί, ναυμαχίας γενομένης, πολλαὶ τριήρεις καὶ νῆες τῶν Τουρκῶν κατεποντίσθησαν· μετὰ δὲ ταῦτα ἀγάπην ἐποίησαν. Ἠγάπα δὲ τὸν βασιλέα τὸν κὺρ Μανουὴλ οὗτος ὁ ἀμηρᾶς καὶ τοὺς ἑτέρους αὐθέντας Χριστιανούς, τοὺς ἐγγὺς τῶν ὁρίων αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τε|λευτᾶν, τῷ υἱῷ Ἀμουράτῃ πα- *90 b*
ραγγείλας, ἵνα ἔσηται φίλος καὶ βοηθὸς τῷ βασιλεῖ κὺρ Μανουήλ. Οὗτος πρῶτος ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει τὴν καθέδραν ἐποίησεν, ἣν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ Προύσῃ εἶχον. Ὑπῆρχε δὲ λιὰν φιλόδωρος καὶ τοῖς φίλοις ἄριστος· ὁμοίως δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἕως τέλους ζωῆς καμηλοειδῶς διέκειτο, καὶ πάντοτε νέα ἐφευρέματα καὶ μηχανὰς γυρεύων, ἵνα βλάβῃ καὶ ἀφανίζῃ τοὺς κακῶς διακειμένους μετ' αὐτοῦ· ἀποθανὼν δὲ βασιλεύσας ἔτη δέκα καὶ ἑπτά.

---

3 πρὸς τὸν A : *supra lin. add.* B || 5 *post* Μωσῆ *add. del.* ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον A || 6 *post* ἀφέντες *add.* οὗτοι p: *om.* AB || 10 ἐν *add.* p: *om.* AB || 11 A *mg* || 13 *mg* 1399 AB || 14 *post* ἐποίησε *add.* τοῦτο b p : *om.* AB || 15 τὰ AB : τὸ p || 16 ἐγένοντο p : ἐγίνοντο AB || 23—24 Λαουρεδανὸν A : Λορδὰν B || 24—25 ἀναμέσον p : ἀνὰ μέσου AB || 26 κατεποντίσθησαν A : ἐκαταποντίσθησαν B || 28—29 παραγγείλας AB : παρήγγειλεν p || 30 Ανδριανουπόλει AB : Ἀδριανουπόλει p | εἶχον B : προεῖχον A || 32 γυρεύων B: ζητῶν A || 33 διακειμένους AB : διεκειμένους p | ἀποθανὼν AB: ἀπέθανε p.

său Musa. Şi dîndu-se o bătălie şi a doua, armata lui Musa a fost mai tare şi Meemet şi armata lui au fost fugăriţi. Gîndindu-se să încerce pentru a treia oară norocul, a venit la domnitorul Serbiei şi al Bulgariei şi la împăratul să le ceară ajutor şi, dîndu-i oameni îndeajuns şi armată, a plecat iarăşi contra lui Musa; şi ajungîndu-se la luptă Meemet a amăgit cu bani pe mulţi comandanţi din cei dintîi şi paşale de-ai lui Musa, de l-au lăsat şi au trecut la Meemet. Iar Musa văzînd a luat-o la fugă şi, ajungînd într-un loc mlăştinos, s-a ascuns; un comandant de-al lui Meemet dînd peste dînsul l-a sugrumat acolo din ordinul domnitorului său. Şi a stat această împărăţie în mare primejdie din cauza dihoniilor dintre cei patru fraţi trei ani şi două luni[1].

Domnia lui Meemet

Meemet, ajungînd după atîtea osteneli şi suferinţe stăpîn pe domnia şi împărăţia părintească în anul 6907[2], indictionul al treilea[3], după ce a luat domnia, cel dintîi lucru a făcut că tributurile Moldovlahiei [Ţării Româneşti] şi Bogdaniei [Moldovei] le-a făcut mai grele, pe cît a fost cu putinţă.

Şi toată ţara şi locul din Asia[4] pe unde, după ce tatăl său a fost prins, sciţii [mongolii] au fost stăpîni, le-a adus iarăşi sub ascultarea sa, şi pe domnitorii de acelaşi neam şi credinţă pe care tatăl său i-a scos din domnie şi Demir venind le-a dat-o înapoi, acesta iarăşi i-a alungat după legea războiului şi a cîştigat Galatia, Capadocia, Pontul şi cîte sînt în Asia de sus. Pe sultanul Ismail din Sinope şi l-a făcut tributar; şi s-a făcut stăpîn din Lidia pînă în Eolida şi Misia de lîngă Helespont. Şi a purtat război cu senatul veneţienilor; flota veneţienilor avea amiral pe Petru Lauredano; şi amîndouă flotele, adică a veneţienilor şi a sultanului, întîlnindu-se între Pricones şi Caliupoli şi dîndu-se luptă navală, multe trireme şi corăbii de-ale turcilor au fost scufundate. După aceea a încheiat pace. Acest sultan ţinea legături de prietenie cu împăratul chir Manuil şi cu ceilalţi domnitori creştini din apropierea hotarelor sale; şi cînd era să moară, l-a îndemnat pe feciorul său Amurat să fie cu prietenie şi de ajutor împăratului chir Manuil. Acesta pentru întîia oară şi-a stabilit reşedinţa la Adrianopol[5], pe care înaintaşii lui o aveau la Brusa. Acesta era foarte darnic şi la prietenie bun prieten; tot aşa însă faţă de duşmani a avut pînă la capătul vieţii o atitudine stăruitoare de cămilă, mereu umblînd după noi născociri şi mijloace, ca pe aceia care aveau atitudini rele faţă de el să-i păgubească şi să-i nimicească. A murit după o domnie de şaptesprezece ani[6].

[1] De fapt de la 1403 la 1413, cînd Mahomed I ajunge singur stăpînitor.
[2] Adică 1 septembrie 1398 — 31 august 1399, dar Mahomed I a domnit între 1413 şi 1421; şi pînă în 1402 a domnit Baiazid I Fulgerul.
[3] 6907 cade în indictionul 7, nu 3.
[4] Adică dincolo de fosta provincie romană Asia.
[5] Oraşul a fost cucerit de Murad I în 1362.
[6] De fapt numai 1413—1421 ca singur stăpînitor.

Περὶ τῆς βασιλείας Ἀμουράτη

Ἀποθανόντος οὖν τοῦ ἀμηρᾶ Μεεμέτην τοῦ καὶ Κυρίτζη ὀνομαζομένου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουράτης ἐλθὼν τὴν ἀρχὴν διεδέξατο ἐν ἔτει ͵ς ϡ κδ-ῳ ἰνδικτιῶνος η-ης. Καὶ τοῦ φθινοπώρου ἱσταμένου οὐκ ἠρέμησε διὰ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ τὸν στρατὸν αὐτοῦ συνάξας ἔρχεται κατὰ τοῦ θείου αὐτοῦ Μουσταφᾶ καὶ νικήσας αὐτὸν ἐθανάτωσε. Καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸν Μιχαὴλ μπεὴν στείλας, ἐλθὼν τὴν Πόλιν ἀπέκλεισεν. Ἡ αἰτία ἦν, ὅτι τῷ Μουσταφᾶ, ὡς ἔμπροσθεν εἰς πλάτος ῥηθήσεται, οἱ βασιλεῖς ἐβοήθουν· εἶτα καὶ αὐτὸς ἐλθών, οὐδὲν κατορθώσας, ἀγάπην μετὰ τῶν βασιλέων ἐποίησε, μεσιτευσάσης τῆς κυρᾶς Μάρως τῆς μητρυιᾶς αὐτοῦ. Εἶτα ἔρχεται κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης κρατουμένης οὔσης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἣν πολιορκήσας καὶ ἀποκλείσας αὐτὴν ἔλαβε· καὶ ἐκ τῆς Οὐγγαρίας μέρος οὐκ ὀλίγον ἐδούλωσε καὶ μάχην ποιήσας | μετὰ τοῦ ῥηγὸς Λαδισλάου αὐτὸν ἐνίκησεν. *91 b*

Ἐλθὼν δὲ κατὰ τῶν Βλάχων καὶ Μολδοβλάχων οὐδὲν ἐκατώρθωσεν, ἀλλὰ ἐζημιωμένος ἐπανέστρεψεν. Εἶτα αὖθις δεύτερον στρατεύει κατ᾽ αὐτῶν· καὶ οἱ Βλάχοι εἰς βοήθειαν τοὺς Οὔγγρους προσκαλεσάμενοι καὶ τοῦ πολέμου γενομένου, ἡ νίκη τῷ ἀμηρᾷ ἦν καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν φεύγοντες. Λέγουσι δὲ ὅτι ἀπέθανον ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ πλεῖον ἢ τριακοντα χιλιάδες Οὔγγροί τε καὶ Βλάχοι, Τοῦρκοι δὲ πάνυ ὀλίγοι.

Τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου μέρος καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνοὺς Θήβαν τὲ καὶ Ἀθήναν καὶ πᾶσαν Βοιωτίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Ἰωάννινα ἐδούλωσε πολέμῳ· καὶ τῆς Καισαρείας ἀμηρᾶν εἰς τέλος ἐνίκησε καὶ ἠφάνισε καὶ κύριος τῆς ἀρχῆς ὅλης ἐκείνης ἐγένετο, ἄχρις δέ τινων φρουρίων, ἃ ἦσαν ἔν τισιν ὄρεσιν ὑψηλοτάτοις, ἔνθα ἦλθεν ὁ Καραμάνος καὶ τὴν κατοίκησιν ἐποιεῖτο. Καὶ ὁ ῥὴξ Λαδισλάος, ὁμοφωνήσας μετά τινων ἑτέρων αὐθέντων Χριστιανῶν, ἔρχεται αὖθις κατὰ τοῦ Ἀμουράτη καὶ ἕως τῆς πόλεως Βάρνης φθάσαντες καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ συναντηθέντες, ἐξ ἀγνωσίας ὁ Λαδισλάος ἐσφάλη· καὶ νικήσας αὐτὸν ἀπέκτεινε καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διεσκέδασεν. Εἶτα ἐξέρχεται κατὰ τῆς ἄνω Μυσίας καὶ πολὺ μέρος ὑποτελὲς | ἐποίησε καὶ τὴν Μπόσσιναν καὶ *92 b* τὸν Καστριώτην Ἰωάννην εἰς ἄκρον ἐξοίλωσεν. Οὗτος πρῶτος τοῖς ἰαννητζάροις τὰ προνόμια, ἃ ἔχουσιν, ἐχαρίσατο καὶ εἰς τάξιν, ἣν ἕως τῆς σήμερον ἔταξε πορεύεσθαι. Παλαιόθεν μὲν τὸ αὐτὸ τάγμα ἑτέρας συνηθείας καὶ τάξεις καὶ ἐνδύματα εἶχον. Καὶ γυναῖκας μὴ λαμβάνειν ἔταξεν, ἵνα μὴ ἀσχολοῦνται διὰ γυναικῶν καὶ παίδων φροντίδας, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας ἐν τῷ πολέμῳ πάντοτε ἀμερίμνως ἔσωνται· καὶ υἱοὺς αὐτοῦ καλεῖσθαι ἐκέλευσεν. Ὑπῆρχε εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ πάνυ δίκαιος προθεωρῶν τὰ ἐρχόμενα. Οὐδένα ἀδικεῖν ποτε τοὺς σατραπῶν καὶ κριτῶν πάντας μάλα σφοδρῶς ἐπρόσταττε καί, ἐάν τις τὸ πρᾶγμα μικρὸν παρέβαινε, χωρίς τινος συμπαθείας κεφαλι-

1 *mg.* A ‖ 3 *mg.* 1416 A ‖ 6 Μιχαὴλ μπεὴν AB : Μιχαὴλ = μπέην p | *post* ἐλθὼν *add.* οὗτος p: *om.* AB | ἀπέκλεισεν AB : ἀπέκλεισε p ‖ 9 κυρᾶς Μάρως p : κυρᾶ Μάρος AB ‖ 11 Οὐγκαρίας AB ‖ 12 Λαδισλάου p :Λασδιλάου AB ‖ 13—14 ἐζημιωμένοι AB : ζημιωμένοι p ‖ 14 εἰς — 15 προσκαλεσάμενοι B : προσκαλεσάμενοι τοὺς Οὔγγρους εἰς βοήθειαν A ‖ 15 Οὔγγρους p : Οὔγκρους A : Οὐγκάρους B ‖ 17 Οὔγγροι p: Οὔγκαροι AB ‖ 19 Ἰωάννινα p : Ἰω AB | *post* καὶ$_1$ *add.* τὸν p: *om.* AB ‖ 21 ἄχρις — φρουρίων B : εἰς δέ τινα φρούρια A | ἔν τισιν p : ἐντίνοις A : ἐν τίναις B ‖ 22 καὶ A: *om.* B ‖ 22 *et* 24 Λαδισλάος p : Λασδιλάος AB ‖ 26 ὑποτελὲς p : ὑποτελῆ AB | Μπόσσιναν B : Μπόσιναν A ‖ 27 Καστριότην AB ‖ 28 ἃ — τάξιν B : *om.* A | *post* σήμερον *add.* ἔχουσιν p : *om.* AB ‖ 32 ἐκέλευσεν AB : ἐκέλευσε p ‖ 33 σατραπῶν p: σατράπων AB ‖ 34 μικρὸν AB : μικροῦ Char.

Domnia lui Amurat

După moartea sultanului Meemet, zis şi Domnişorul, venind Amurat feciorul lui, a urmat la domnie în anul 6924[1], indictionul 8[2]. Şi fiind toamna, n-a stat liniştit din cauza vremii rele, ci adunîndu-şi armata, merse contra unchiului său Mustafa şi, învingîndu-l, l-a ucis. Şi îndată după biruinţă l-a trimis pe Mihail-bei, care a venit şi a blocat Constantinopolul. Pricina a fost aceea că împăraţii[3] îl ajutau pe Mustafa, cum mai la vale se va povesti pe larg; apoi venind el însuşi şi neizbutind nimic, a făcut pace cu împăraţii, mijlocind maştera sa doamna Mara. Apoi veni asupra Salonicului, ţinut fiind de veneţieni, şi împresurîndu-l şi blocîndu-l l-a luat. Şi din Ungaria a subjugat nu puţină parte şi, dînd luptă cu regele Ladislau, l-a învins.

Mergînd însă asupra românilor din Ţara Românească şi din Moldova, n-a făcut nici o ispravă, ci cu pagubă s-a întors înapoi. Apoi iarăşi pleacă a doua oară asupra lor cu război şi, românii, chemînd într-ajutor pe unguri şi dîndu-se luptă, înfrîngerea a rămas de partea sultanului şi aceia s-au împrăştiat fugind. Şi se zice că în acea luptă au murit mai mult de treizeci de mii de unguri şi români, turci însă foarte puţini.

Cu război a subjugat o parte din Epirul vechi, apoi Etolia, Acarnania, Teba şi Atena, toată Beoţia şi Elada şi Ioanina; şi pe sultanul din Cezarea l-a învins cu desăvîrşire şi l-a doborît şi s-a făcut stăpîn pe toată ţara aceea, afară de cîteva cetăţi, care erau în nişte munţi foarte înalţi, unde Caraman s-a retras şi s-a aşezat cu locuinţa. Şi regele Ladislau, înţelegîndu-se cu unii domnitori creştini, vine iarăşi contra lui Amurat şi, ajungînd el pînă la oraşul Varna şi acolo ciocnindu-se cu sultanul, Ladislau din neştiinţă a nimerit rău; şi învingîndu-l l-a ucis şi armata lui a spulberat-o. Apoi porneşte contra Misiei de sus şi o bună parte a făcut-o tributară şi Bosnia şi pe castriotul Ioan l-a supus în largă măsură. Acesta cel dintîi le-a făcut ienicerilor parte de privilegiile ce le au şi a dispus să mărşăluiască în ordinea pe care o ţin pînă astăzi. În vremile vechi, această unitate avea alte obiceiuri şi rînduieli şi veşminte. Şi femei a rînduit să nu-şi ia, ca să nu fie preocupaţi de grijă pentru femei şi copii, ci la război să fie totdeauna cu rîvnă şi fără nici o grijă; şi a poruncit să se cheme băieţii lui. Faţă de supuşii lui era cu multă dreptate, fiind foarte prevăzător de ce are să vină. Guvernatorilor şi judecătorilor cu multă asprime le poruncea tuturor să nu facă nimănui niciodată nici o nedreptate şi, dacă

[1] Adică 1 septembrie 1415—31 august 1416, dar Murad al II-lea a domnit 1421—1451.
[2] De fapt 9.
[3] Manuil al II-lea Paleologul, care bătrîn fiind încredinţase fiului său Ioan al VIII-lea domnia.

κῶς αὐτοὺς ἐπαίδευεν. Ἦν δὲ ἐν ταῖς μάχαις ῥιψοκίνδυνος καὶ ἡ τύχη πάντοτε αὐτῷ ἐβοήθησεν. Ὕστερον ἐφάνη αὐτῷ, δερβίσης περάσας ἐν τῇ Προύσῃ ἐγένετο, ἤγουν μοναχός, καὶ ζῶντος αὐτοῦ τῷ υἱῷ Μεεμέτῃ τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ βασιλείαν ἔδωσε, βασιλεύσας ἔτη τριάκοντα καὶ τέσσαρα.

Περὶ τῆς βασιλείας Μεεμέτη βασιλεὼς τῶν Τουρκῶν τοῦ καὶ τὴν Πόλιν λαβόντος

Ἐλθούσης δὲ πάσης τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐπὶ τὸν Μεεμέτην ἐν ἔτει ͵ς ϡ νη-ω ἰνδικτιῶνος ιδ-ης, διὰ τὸ εἶναι | αὐτὸν πάνυ νέον, τινὲς τῶν γηραιῶν βιζήριδων ἔλεγον *93 b* τῷ Ἀμουράτῃ, ὅτι οὐκ ἔξεστιν ἐμπιστευθῆναι τὴν τοσούτην ἀρχὴν ἔτι τῷ υἱῷ, ἵνα μὴ οἱ τῆς νεότητος καπνοὶ τὴν βασιλείαν κινδυνεῦσαι ποιήσωσιν. Ὁ οὖν Μεεμέτης ταῦτα αἰσθανόμενος, ἐμαίνετο κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς ὕστερον ἐθανάτωσε· καὶ παιδαριογέρων ἐν ταῖς μάχαις καὶ ταῖς διοικήσεσιν εἰς ἄκρον ἐγένετο. Ἦν δὲ ὁ νέος δραστηρὸς καὶ δεινὸς κατὰ πάντα, τοὺς ἐναρέτους καὶ σοφοὺς ἄνδρας ἀγαπῶν καὶ αὐτὸς οὐκ ἀμέθεκτος ἦν σοφίας καὶ τὴν τέχνην τῆς ἀστρολογίας οὐκ ὀλίγον γευσάμενος ἦν· Ἀναγινώσκειν ἀεὶ ἠγάπα τά τε κατορθώματα καὶ βίους τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος καὶ τοῦ Ὀκταβίου Καίσαρος, Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου τοῦ καὶ Φλαβίου καὶ Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἱσπανίας βασιλέως Κωνσταντινουπόλεως, αἰτῶν καὶ ἐρευνῶν μηχανάς, ἵνα τοὺς πάντας ὑπερβῇ καὶ τὰ ὅρια τῆς βασιλείας αὐτῷ εἰς ἄκρον αὐξήσῃ, ὃ καὶ ἐποίησεν. Ἀκούσας οὖν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμουράτη ὁ Καραμάνος Ἀλισσούριος ἐκ τῶν ὀρέων καταβὰς πολὺν τόπον ἑαυτῷ περιποιήσατο· ὁ δὲ νέος αὐθέντης ὁ Μεεμέτης στρατὸν ἑτοιμάσας ἔρχεται κατ' αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ φυγὼν πάλιν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων διήρχετο, ἕως οὗ μετά τινα καιρὸν παντελῶς ἠφανίσθη. Μετὰ δὲ τὸ διωχθῆναι τὸν Καραμάνον περάσας ἐν τῇ Καλλιουπόλει καὶ εἰς Ἀνδριανούπολιν φθάσας | ἡτοιμάσθη καὶ ἦλθε κατὰ τῆς Πόλεως καὶ Ῥωμαίων βασιλείας καὶ τῆς τοι- *94 b* αύτης περιφήμου πόλεως κύριος ἐγένετο καὶ ἡμᾶς ἐκεῖθεν ᾐχμαλώτευσε καὶ ἠφάνισε καὶ ἐξέωσεν. Εἶτα στρατεύει κατὰ τῆς βασιλείας Τραπεζοῦντος καὶ ἐν εὐκολίᾳ μετ' ὀλίγου πολέμου πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἔλαβε καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς Δαβὶδ τὸν Κομνηνὸν αἰχμάλωτον ἐν τῇ πόλει τοῦ Κωνσταντίνου ἔφερον. Καὶ τὴν περιβόητον πόλιν Σινωπίου, ἣν ὑποτελῆ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐποίησαν, οὗτος πολέμῳ τὸν αὐτῆς ἀμηρᾶν νικήσας κύριος τέλειος ἐκείνης τῆς ἀρχῆς ἐγένετο. Εἶτα τὴν ἀγάπην λύσας, ἣν εἶχε μετὰ τῶν δεσποτῶν, στρατεύει κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τοὺς δεσπότους διώξας πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον ἔλαβε· καὶ τὸ ἐναπολειφθὲν τῆς Σερβίας μέρος καὶ τὸν δεσπότην αὐτῆς διώξας καὶ τὴν μητέρα πολέμῳ, ἐγκράτης εἰς πάντα ἐγένετο. Χίον δὲ τὴν νῆσον καὶ Λέσβον ἄνευ πολέμου ὑφ' ἑαυτὸν ὑποτελεῖς ἐποίησεν· ὕστερον δὲ τῆς Λέσβου καθ' ὅλου ἐγκρατὴς πάσης ἐγένετο. Εἶτα ἔρχεται κατὰ

2 *post* αὐτῷ *add.* καὶ p : *om.* AB | δερβίσης p : τριβίσης AB || 8 βιζήριδων AB : βεζίριδων p || 17 *post* Κωνσταντινουπόλεως *add. del.* ἀνεγίνωσκεν B : *om.* A || 21 *post* πάλιν *add.* ἐν p : *om.* AB || 23 Ἀνδριανούπολιν AB : Ἀδριανούπολιν p || 25 ᾐχμαλώτευσε AB : ᾐχμαλώτισε p || 28 ἔφερον AB : ἔφερε p || 34 ἑαυτὸν p : ἑαυτοῦ AB.

vreunul îi ieşea cît de puțn din cuvînt, fără nici o milă îi pedepsea cu moartea. În luptă se arunca în primejdii şi norocul totdeauna l-a ajutat. Mai tîrziu s-a hotărît şi, trecînd la Brusa s-a făcut derviş, adică monah; şi încă în viață fiind, a dat feciorului său Meemet toată puterea şi împărăția, după o domnie de treizeci şi patru de ani[1].

Domnia împăratului turcilor Meemet care a luat şi Constantinopolul

Trecînd toată domnia şi puterea asupra lui Meemet în anul 6958[2], indictionul 14[3], unii din vizirii bătrîni, pentru că acela era de tot tînăr, îi spuneau lui Amurat că nu se poate încă o domnie atît de mare să fie încredințată feciorului, ca fumurile tinereţelor să nu ducă împărăţia în primejdii. Meemet, observînd aceasta, era furios pe dînşii şi pe mulți mai tîrziu i-a ucis. Şi în lupte şi în acțiunile de stat s-a arătat foarte precoce. Era un tînăr întreprinzător şi aprig la toate, plăcîndu-i bărbaţii plini de virtute şi învăţătură; şi însuşi nu era lipsit de învăţătură şi nu puţin iniţiat în arta astrologiei. Îi plăcea să citească mereu faptele şi vieţile lui Alexandru Machedon şi Octavian Cezar, Constantin cel Mare, Flaviu şi Teodosiu din Spania, împăratul Constantinopolului, căutînd şi făcînd planuri să-i întreacă pe toţi şi graniţele împărăţiei să le împingă cît mai departe, ceea ce a şi făcut. Auzind Caraman Alisurios de moartea lui Amurat, a coborît din munţi şi şi-a însuşit multă ţară; dar tînărul domnitor Meemet, pregătind armată, vine asupra lui. Iar acela, fugind iarăşi, umbla prin culmile munţilor, pînă ce după un timp a fost zdrobit cu desăvîrşire. După izgonirea lui Caraman, trecînd la Caliupoli şi ajungînd la Adrianopol, s-a pregătit şi a venit asupra Constantinopolului şi a împărăţiei bizantine şi s-a făcut domn peste un oraş vestit ca acesta şi pe noi ne-a dus de acolo în robie şi ne-a prăpădit şi ne-a izgonit. Apoi porneşte cu armata contra împărăţiei Trapezuntului şi cu uşurinţă după puţin război a luat toată ţara aceea şi pe împăratul ei David Comnenul l-au dus rob de război la Constantinopol. Şi vestitul oraş Sinope, pe care înaintaşii lui îl făcuseră tributar, acesta, pe sultanul de acolo învingîndu-l cu război, s-a făcut stăpîn deplin al acelei ţări. Apoi, stricînd pacea pe care o avea cu despoţii, porneşte cu război asupra Peloponesului şi, pe despoţi alungîndu-i, a luat întreg Peloponesul. Şi partea ce a mai rămas din Serbia a ocupat-o toată, alungînd cu război pe despotul ei şi pe maică-sa. Iar insula Chios şi Lesbos le-a făcut tributare fără război, mai tîrziu însă s-a făcut stăpîn deplin pe toată insula Lesbos. Apoi merge

[1] De fapt 30 de ani, 1421—1451.

[2] Adică 1 septembrie 1449—31 august 1450; dar Mahomed al II-lea a domnit între 1451 şi 1481.

[3] De fapt 13.

τῆς νήσου Κύπρου καὶ μετὰ τοῦ ῥηγὸς εἰς συνηβάσεις ἐλθόντες, τέλος ἔταξε διδόναι αὐτῷ, ἀνεχώρησεν. Εἶτα στόλον ἕτερον ἑτοιμάσας, κατὰ τῆς νήσου Ῥόδου ἐλθὼν ἄπρακτος ἐκ τῶν ἐκεῖθεν διέβη καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἀπεκτάνθησαν, διὰ τὸ ἐλθεῖν στόλον τινὰ ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς βοήθειαν. Αὐτὸς δὲ θυμοῦ καχλάζων, ἵνα τὴν ἀνταμοιβὴν τοῖς Ἰταλοῖς ποιήσῃ, στόλον βαρὺν ἑτοιμάσας μετὰ στρατοῦ πολλοῦ ἱππικοῦ τε καὶ πεζοῦ ἔστειλε κατὰ τῆς | Καλαβρίας καὶ τῆς Ἀπουλίας· καὶ ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι *95 b* τὸν στόλον Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν ὑποτελεῖς ἐποίησε. Φθάσας δὲ ὁ στόλος ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, τὸ φρούριον τὸ ἐν τῇ Ἀπουλίᾳ τὸ λεγόμενον Ὑδροῦς ἀποκλείσας καὶ πολιορκησας αὐτὸ ἔλαβε. Καὶ ἕτερα φρούριά τινα λαβὼν πρόσω ἐπορεύετο.

Καὶ ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς προεῖδε καὶ αὐτὸν ἐξ ἀνθρώπων ἐποίησε, τὰ ὅμοια ὡς καὶ ἡμεῖς, οἱ Ἰταλοὶ ἔπαθον ἄν.

Ἀκουσθεὶς δὲ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, οἱ σατράπαι καὶ οἱ κυβερνῆται τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ, μετὰ συνηβάσεως τὰ φρούρια ἀφέντες, ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνεχώρησαν· καὶ οὕτως τὰ ἐν τῇ Καλαβρίᾳ γεγόνασιν.

Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη δύο καὶ τριάκοντα· καὶ δέκα βασιλείας ὑπέταξε καὶ ἐδούλωσε καὶ διακοσίας πόλεις ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἔλαβε. Πέντε διαλέκτους χωρὶς τῆς αὐτοῦ ὀρθῶς ὡμίλει· ἑλληνικήν, λατινικήν, ἀραβικήν, χαλδαϊκὴν καὶ περσικήν. Λίαν ἦν εὐφραινόμενος ὁμιλεῖν καὶ διαλέγεσθαι μετὰ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀνδρῶν· διὰ τοῦτο καὶ πατριάρχην κὺρ Γεννάδιον ἠγάπα καὶ ἤκουεν αὐτοῦ καὶ συχνάκις ὡμίλει αὐτῷ. Ἔλεγε δὲ ὅτι ἐκ τῶν ἀστρῶν κινήσεως ἐγνώριζεν, ὅτι βασιλεῖς ἔμελλεν ὑποτάξαι καὶ πολλοὺς τόπους δουλῶσαι, ὡς καὶ ἐγένετο.

Καὶ οὕτως μέν, καθὼς ἱστορήσαμεν κατ' ἐπιτομήν, ἡ ἀρχὴ τοῦ γένους τοῦ ἀμηρᾶ Ὀτθμάνου καὶ | τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀπο|γόνων *96 b* ἄχρι καὶ τοῦ Μεεμέτη ἀμηρᾶ· ἐν ταῖς ζωαῖς αὐτῶν μάχας καὶ πολέμους καὶ νίκας ἐπολιτεύθησαν καὶ ἐποίησαν. Ἡμεῖς δὲ τὴν τῆς ἱστορίας ὁδὸν κατὰ τάξιν αὖθις ἀρξώμεθα.

Ἐντεῦθεν ἀνακάμπτει τὰ τῆς ἱστορίας περὶ τῶν βασιλέων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ὡς ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ εἰρήκαμεν

XXIV. Ἐν δὲ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ ,ςϡκα-ου ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Πόλεως ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Θάσον καὶ ἀπῆρεν αὐτὴν ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ,ςϡκβ-ου ἔτους καὶ αὖθις ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶτα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα ᾠκοδόμησε τὸ Ἑξαμίλιον,

1 *post* τέλος *add.* οὗτος p : *om.* AB || 2 *post* αὐτῷ *add.* καὶ οὕτως p : *om.* AB || 4 θυμοῦ AB : θυμῷ p || 6 ἀπέρχεσθαι p : ἐπανέρχεσθαι AB || 7 Ζάκυνθον p : Ἰάκυνθον AB | Κεφαλληνίαν A : Κεφαλονίαν B || 8 Ὑδροῦς p : Ὕδρου AB || 10 προεῖδε καὶ αὐτὸν p : προεῖδεν αὐτὸ AB || 11 ἡμεῖς p : ἡμᾶς AB || 14 γεγόνασιν p : ἐγεγόνασιν AB || 16 *post* ἔλαβε *lac. ind.* B || 17 ἀῤῥαβικὴν AB || 20 *post* ἐκ *add.* τῆς p : *om.* AB | ἀστρῶν AB: ἄστρων p || 21 ὡς καὶ A *et supra lin.* B : καὶ οὕτως *add. del.* B || 23 Ὀτθμάνου B : Ὀτθουμάνου A || 24 *post* ἀμηρᾶ *add.* καὶ ὡς p: *om.* AB: οἱ Char || 29 *mg.* 1413 A || 31 Σεπτεμβρίῳ B : Σεπτεμβρίῳ A | *mg.* 1414 A || 32 ἀπῆλθεν — Θεσσαλονίκην B : εἰς Θεσσαλονίκην ἀπῆλθεν A | τὴν B : *om.* A | Πελοπόννησον AB : Μωρέαν *add. del.* B.

asupra insulei Ciprului, ajungînd cu regele la învoială, a hotărît să-i dea tribut și s-a retras. Apoi, pregătind altă flotă, a mers asupra insulei Rodos, dar de acolo s-a întors fără ispravă și mulți din armata lui au fost uciși, pentru că o flotă din Italia a venit în ajutor. Iar el, aprins de mînie, ca să se răzbune pe italieni, a pregătit o flotă de război cu mulți ostași călări și pedestrași și a trimis-o asupra Calabriei și Apuliei și în cale flota a făcut tributare insulele Zachint și Chefalenia. Ajungînd flota în Calabria, a blocat cetatea numită Hidrunta[1] din Apulia, și, împresurînd-o, a luat-o. Și mai luînd alte cîteva cetăți, înainta mereu.

Și dacă n-ar fi fost prevederea lui Dumnezeu și n-ar fi făcut ca el să plece din lumea asta, italienii ar fi pățit-o la fel ca și noi.

Ajungînd știrea despre moartea lui[2] în Italia, comandanții și amiralii flotei și ai armatei, părăsind cu învoială cetățile, s-au retras din Italia[3]; și așa s-au petrecut lucrurile în Calabria.

A domnit treizeci și doi de ani și a supus și subjugat zece împărății și a luat două sute de orașe de la creștini.

Afară de limba sa mai vorbea alte cinci: limba greacă, latină, arabă, haldaică și persană. Îi plăcea foarte mult să stea de vorbă și să discute cu bărbați învățați și înțelepți; de aceea ținea foarte mult și la patriarhul chir Ghenadie și deseori stătea de vorbă cu el și-l asculta. Mai spunea că din mișcarea stelelor știa că avea să supună împărați și să subjuge multe țări, cum s-a și întîmplat.

Și așa cum am istorisit pe scurt, e începutul spiței sultanului Osman și a coborîtorilor din el pînă la sultanul Meemet; și din viața lor luptele, războaiele și biruințele ce au fost dobîndite și le-au avut. Iar noi să reluăm iarăși pe rînd firul istoriei[4].

De aici se reia firul istoriei despre împărații țării bizantinilor, cum am spus în capitolul întîi[5]

XXIV. În luna iulie din anul 6921, împăratul chir Manuil a pornit din Constantinopol, plecînd spre insula Tasos, și a ajuns într-însa în luna septembrie a anului 6922; și de acolo iarăși a plecat la Salonic, apoi în Pelopones, unde a zidit Hexamilion,

[1] Otranto a fost pustiit la 11 august 1480 — vezi R. Loenertz în „Échos d'Orient", 39 (1940), p. 97, n.3.

[2] Întîmplată la 3 mai 1481; ceea ce se vede că Macarie nu știa, căci la sfîrșit spune că a încheiat cronica în 1478.

[3] Asupra acestei expediții în Italia, vezi R. Loenertz, *Autour du Chronicon Maius*, p. 311.

[4] Frază stereotipă, care se mai repetă, trădînd neiscusința însăilării interpolatorului Macarie.

[5] De fapt în prefață.

ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ὅπου καὶ ἐν ἑτέροις καιροῖς ᾠκοδόμητο, ὅταν ὁ Ἀρταξέρξης ὁ βασιλεὺς περάσας ἐκ τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μυριαριθμήτου ἐκείνου στρατοῦ ἤρχετο κατὰ Λακεδαιμόνων. Εἶτα τὸ μακρὸς τοῦ καιροῦ τὸ τὰ πάντα δαμάζον καὶ ἀνεπιμέλητον ἀφέντες διεφθάρη. Δευτέρᾳ δὲ κτισθὲν ἦν παρὰ τοῦ ἐν βασιλεῦσι ἀειμνήστου μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, οὐχ ὑπὲρ ἀνάγκης, ὅτι αὐτὸς γὰρ σχεδόν, εἰπεῖν, τὸν κόσμον ἅπαντα ὑπέταξεν, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη αὐτῷ καλόν, ἐπεὶ καὶ ἄλλας ἑτέρας κτίσεις καὶ οἰκοδομὰς ἐποίει, καὶ τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν καλλωπίζων· ἔδοξεν αὐτῷ, καὶ ἡ κτίσις τοῦ Ἰσθμοῦ προστάξας ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἔν τινι καιρῷ καὶ ὁ Πατρίκιος Νικήτας ὁ ἐπονομαζόμενος Ὠρύφας τὰς νῆας, ἤγουν τὰς τριή|ρεις τὰς Ῥωμαϊκὰς διὰ τῆς ξηρᾶς 97 b τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάττης εἰς τὴν δυτικὴν περάσας τοὺς Κρήτης Ἀγαρηνοὺς ἐτροπώσατο.

Ἀλλὰ πῶς καὶ διατὶ τὸ αὐτὸ μέγα στρατήγημα καὶ ἔργον περιφανὲς καὶ ἄξιον μνήμης ἐγεγόνει, οὐκ ἐγκαταλείψω, ἀλλὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσω διηγήσει. Ἔτι δὲ καὶ πῶς ἡ νῆσος Κρήτη καὶ τίνι τρόπῳ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν ἐνέτυχε γενέσθαι καὶ αὖθις πῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο καὶ πῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς γερουσίας τῶν Ἐνετῶν ἐνέπεσε. Καὶ πάλιν τὸ ἡμέτερον ἔργον ἀψώμεθα καὶ τὸν πλοῦν τῆς νέας ἱστορίας ποιήσωμεν.

Περὶ τῶν τοῦ Μωαμέθ διαδόχων ἔνθα καὶ ποῦ ἐβασίλευσαν

XXV. Οἱ τοῦ καταράτου Μωάμεθ διάδοχοι καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, πρῶτον μὲν τῆς τῶν Περσῶν ἀρχῆς ἐγκρατεῖς γενόμενοι καὶ Μηδίας καὶ Βαβυλῶνος καὶ Ἀσσυρίων κυριεύσαντες, ἤδη δὲ καὶ Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ Ἀσίας καὶ Παλαιστίνης καὶ Λιβύης καὶ Ἀφρικῆς καὶ μέρους οὐκ ὀλίγου ἐκ τῆς Εὐρόπης, μετὰ δὲ τινα καιρὸν ἀλλήλοις συστασιάσαντες, καὶ ἡ μία αὐτὴ μεγάλη ἀρχὴ εἰς πολλὰ διεμερίσθη καὶ ἄλλον μὲν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Περσία, ἄλλον δὲ ἡ Βαβυλών, ἕτερον δὲ εἰς τὰ τῆς Ἀσίας ἄνω καὶ κάτω μέρη. Ἕνα μεν ἀρχηγὸν εἶχεν ἡ Ταρσός, ἕτερον δὲ ἡ Τύρος, ἄλλον τὸ Ἰκόνιον καὶ ἕτερον ἡ Μελιτηνή, ἡ τὰ πολλὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ῥέουσα· ἕτερον δὲ τὸ Χαλέπιον εἶχε καὶ | ἄλλον ἡ Δαμασκὸς καὶ ἕτερον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἄλλον 98 b ἡ Λιβύη, καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἕτερον καὶ ἕτερον ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἡ Ἰβηρία εἶχεν, ἣ λέγεται Ἰσπανία· καὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ γειτνιῶντες, καθ' ἑκάστην διαφορὰς ἀνὰ μέσον αὐτῶν φυομένας ἐμάχοντο. Οἱ δὲ τῆς Ἰσπανίας οἰκοῦντες Ἀγαρηνοὶ εἰς πολυανθρωπίαν ἐλθόντες, καὶ ἣν ἐκατοίκουν γῆν λυπρὰν καὶ μετρίως εὐδαίμονα ὁρῶντες καὶ διὰ τοῦτο τρέφειν αὐτοὺς μὴ δυνάμενοι, προσῆλθον τῷ ἄρχοντι αὐτῶν Ἀπόχαψ ἀμερμουνῇ· μετανάστασιν ἀπήτουν γενέσθαι αὐτοῖς, πολλά τε στενοχωρούμενοι λέγοντες· καὶ τῶν

1 ᾠκοδόμητο A *et mg.* B || 3 κατὰ Λακεδαιμόνων A *et mg.* B : κατ' αὐτῶν *add. del.* B | *post* εἶτα *add.* διὰ p : *om.* AB | δαμάζον A : δαμάζοντος B | καὶ AB : *del.* p || 4 δευτέρᾳ AB : δεύτερα *vel* δεύτερον Char || 6 ὑπέταξεν A : ὑπέταξε B p || 9 Ὠρύφας p : Ὀριφᾶς A : Ὀρειφᾶς B | τριήρεις τὰς Ῥωμαϊκὰς B : Ῥωμαϊκὰς τριήρεις A || 10 θαλαττης AB : θαλάσσης p || 14 Κρήτη p : Κρήτης AB || 22 *post* Λιβύης *add. del.* κυριεύσαντες B || 27 Χαλέπιον p : Χαλέπην AB || 29 καθ' ἑκάστην AB : *om.* p | διαφορὰς AB : διαφορᾶς p | ἀνὰ μέσον p : ἀναμέσον A : ἀναμέσου B || 30 φυομένας AB : φυομένης p | τῆς Ἰσπανίας AB : τὴν Ἰσπανίαν p || 32 δυνάμενοι AB : δυναμένην p | ἀμερμουνῇ p : ἀμερμούμνη AB.

în acel loc unde a mai fost zidit şi în alte timpuri, cînd împăratul Artaxerxe, trecînd din Asia cu acea armată nenumărată, a venit contra lacedemonienilor. Apoi de mulţimea timpului care le doboară, s-a ruinat, lăsat fiind fără întreţinere. Iar a doua oară fusese zidit de către între împăraţi în veci pomenitul Iustinian cel Mare, nu de nevoie, deoarece el a supus, aşa-zicînd, aproape lumea întreagă, ci numai i s-a părut bine, de vreme ce făcea şi alte zidiri şi clădiri, înfrumuseţînd ţara bizantinilor; a luat hotărîrea aceasta şi, din porunca lui, zidirea Istmului s-a făcut în locul unde într-o vreme şi patriciul Nichita supranumit Oorifas, a trecut peste uscatul Istmului corăbiile, adică triremele bizantinilor din Marea Eladică în cea de Apus, şi a înfrînt pe agarenii din Creta.

Dar nu voi trece cu vederea cum şi de ce a fost făcută acea mare stratagemă şi ispravă strălucită şi vrednică de amintire, ci le voi lega cu istorisirea noastră. Dar încă şi cum insula Creta şi în ce chip s-a întîmplat să ajungă sub stăpînirea agarenilor şi iarăşi cum a ajuns sub stăpînirea bizantinilor şi cum a căzut sub stăpînirea senatului veneţienilor. Şi apoi iarăşi să înădim lucrarea noastră şi să continuăm mersul istoriei celei noi.

Urmaşii profetului Mohamed unde şi care au domnit

XXV. Urmaşii afurisitului Mohamed şi moştenitorii domniei lui mai întîi au pus stăpînire pe ţara perşilor şi au cucerit Media şi Babilonul şi Asiria, dar acum şi Egiptul şi Siria şi Asia şi Palestina şi Libia şi Africa şi o parte nu mică din Europa. După un timp însă, luîndu-se între ei la ceartă, şi marea lor stăpînire, care era una singură, s-a împărţit în multe; şi alt conducător avea Persia, iar Babilonul altul, iar altul în părţile Asiei de sus şi de jos. Un conducător era la Tarsos, altul la Tyros, altul la Iconion şi altul la Melitine cea îmbelşugată de bunătăţile cele multe şi frumoase; iar altul era la Alepo şi altul la Damasc şi altul în Egipt şi altul în Libia şi altul în Africa şi altul în Iberia din Europa care se cheamă Spania. Şi aceia care se învecinau, iscîndu-se zilnic certuri între ei, se luptau unii cu alţii, agarenii din Spania ajungînd să fie număr mare şi văzînd că ţara în care locuiesc este neroditoare şi cu puţin belşug şi de aceea neputîndu-se hrăni, au mers la conducătorul lor Apohaps amermun şi cereau să fie mutaţi în altă ţară, spunînd că sînt la mare strîmtoare. Duceau şi lipsă de cele trebuincioase pentru trai.

ἀναγκαίων ἐσπάνιζον. Ὁ δὲ μετὰ χαρᾶς τὸν λόγον δεξάμενος, νῆας μακρὰς εὐθὺς ἐπισκευάσας καὶ δύναμιν ἐξ αὐτῶν ἐμβιβάσας ἐπὶ λῃστείαν ἔχων τὴν ἔννοιαν τῶν πρὸς τὴν Ἠὼ κειμένων νήσων ἐτρέπον καὶ πολλὰ ἐποίουν ταῖς νήσοις, οὐδένα εὑρίσκοντες ἀντι παραστασσόμενον· πᾶσαι γὰρ ᾔτουν βοηθείας καὶ οὐκ ἐλάμβανον διὰ τὸν βασιλέα Ῥωμαίων Μιχαὴλ τὸν Τραυλὸν περισπώμενον εὑρισκόμενον ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις· διὰ τοῦτο πολλὰ κέρδη ἐκ πάντων τῶν νήσων ἐκαρποῦντο. Ἔφθασε δέ ποτε καὶ ἕως τῆς Κρήτης καὶ ταύτην καταδραμὼν καὶ ἀνδραποδισάμενος, ὡς ἐνῆν, καὶ τὴν τῆς νήσου καταμαθὼν ἀρετὴν καὶ χάριν ἔφη πρὸς τοὺς ἐπηκόους· „Ἰδοὺ γῆ | ῥέουσα γάλα 99 b καὶ μέλι." Καὶ ταῦτα ὁ βάρβαρος εἶπε περὶ τῆς Κρήτης. Ὁ δὲ ποιητὴς ταύτην ἐγκωμιάζων φησί· „Κρήτη τιμηέσσα, τιθήνη Διός, ἧς τὸ μέγεθος περιούσιον, πολλή τε, λιπαρά τε καὶ εὔβοτος." Καὶ οὕτω τὸν στόλον ἐμπλήσας παντὸς ἀγαθοῦ, πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐπανέστρεψεν.

Ὡς δε ὁ χειμὼν παρῆλθε καὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμπε, τεσσαράκοντα νῆας πληρώσας ἀνδρῶν μαχίμων καὶ ἄνεμον ἐπιτήδειον τηρήσας πρὸς Κρήτην τὸν πλοῦν ἐποίησε, τὰς ἄλλας τῶν νήσων παρατρέχων. Φθάσας δὲ ἐν τῇ νήσῳ ἐν ἀκρωτηρίῳ τῷ λεγομένῳ Χάρακι προσορμίζεται καὶ οὐδὲν εὗρεν, — οὔτε κατὰ τὴν ἀπόβασιν, οὔτε κατὰ τὴν ἀγωγὴν ἐφάνη, — πολέμιον. Ἐλθὼν δὲ πορρωτέρω σταδίων ὡς ἑκατὸν καὶ πῦρ ἐμβαλών, τὰς νῆας πάσας κατέφλεξεν, οὐδὲ μιᾶς φεισάμενος· ὁ δὲ στρατὸς ταραχθεὶς ἐπὶ τὸ πραχθὲν καὶ καταπληγέντες τὴν αἰτίαν ἐπηρώτουν, ἐλθόντες καὶ εἰς λόγους νεωτερικούς. Αὐτὸς δὲ μανεὶς ἀκούων εἶπεν· „Ὑμεῖς τούτων αἴτιοί ἐστε, ἀποικίαν ζητοῦντές μοι καὶ γῆν ἀγαθήν· ἐμοὶ δὲ ταύτης ἑτέρα οὐ νενόμισται κρείττων. Καὶ ἐνταῦθα ἦλθον, ἵνα τὰς ὑμετέρας καὶ ὀρέξεις πράξω. Τὰ νῦν μὴ εἰδότες, ἃ ἐγὼ ποιῶ, φλυαρεῖτε." Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐσίγησαν. Ὡς δὲ γυναικῶν καὶ φιλτάτων ἐμέμνηντό τινες, εἶπεν αὐτοῖς· „Ὧδε ὡραῖαι γυναῖκές εἰσι καὶ παῖδας ποιήσατε." Εἶτα τάφρον ὤρυξαν βαθεῖαν καὶ χάρακα περιέμπηξαν· ὅθεν καὶ ὁ τόπος τὴν ἐπωνυμίαν λαβὼν σώζει τὴν προσηγορίαν· Χάνδαξ 100 b ὀνομάζεται κακεῖσε διενυκτέρευον. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ μετ' ὀλίγον τὰ ἐν τῇ Κρήτῃ πραττόμενα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν παρὰ Φωτεινοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ τῆς Κρήτης, — καὶ δύναμιν ἠξίου αὐτῷ στεῖλαι, ἵνα τοὺς ἐχθροὺς ἀποσοβήσῃ, — καὶ Δαμιανόν τινα κόμητα τοῦ βασιλικοῦ ἱπποστασίου μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ παρασκευῆς ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Κρήτην πρὸς βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ Φωτεινοῦ· καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῶν Ἀγαρηνῶν οὐδὲν χρήσιμον αὐτοῖς τέλος ἐγεγόνει. Προσβολῆς δὲ γενομένης, ὁ Δαμιανὸς καιρίᾳ πληγεὶς καὶ τοῖς λοιποῖς τροπῆς γέγονεν αἴτιος καὶ ὁ Φωτεινὸς μόλις ἐν δρυμῶνι διασώζεται καὶ τῷ βασιλεῖ ἄγγελος γίνεται. Ἐγεγόνει δὲ αὐτὸς ὁ πόλεμος καὶ ἡ προσβολὴ μακρόθεν, ἔνθα ἡ πόλις τοῦ Χάνδακος ᾤκο-

3 τὴν Ἠὼ p : τῶν νηῶν AB | ταῖς νήσοις p : τῶν νήσων AB | εὑρίσκοντες p : εὑρίσκετο AB || 4 καὶ οὐκ ἐλάμβανον p : *om.* AB | *post* διὰ *add.* τὸ p : *om.* AB || 5 εὑρισκόμενον AB : εὑρίσκεσθαι p || 6 πολλὰ κέρδη AB : κέρδη πολλὰ p || 7 ἐνῆν p : ἐνὶ AB || 8 ἐπικόους AB : ὑπηκόους p || 10 τιμηέσσα p : μιλέσα AB || 11 εὔβωτος AB | οὕτως AB || 16 εὗρεν AB : *del* p || 19 τὸ πραχθὲν AB : τῷ πραχθέντι Char. | καταπληγέντες AB : καταπλαγέντες p || 21 νενόμισται p : νενόμισθε A : νενόμισθαι B || 24—25 περιέμπηξαν AB : παρέμπηξαν p || 26 ὀνομάζεται AB : ὀνομαζόμενος p || 28 καὶ AB : ὃς p || 29 ἱπποστασίου p : ἀποστασίου AB || 30 εἰς — πρὸς A : ἐν τῇ Κρήτῃ εἰς B || 31 *ante* καὶ *add.* οἱ p : *om.* AB | μετὰ AB : κατὰ p || 32 καιρίᾳ p : καιρέᾳ AB | τροπῆς p : τρόποις AB || 33 δρυμῶνι AB : δρόμωνι p.

Iar el cu bucurie, ascultîndu-le cererea, a pregătit în grabă corăbii de război și a îmbarcat armata formată dintr-înșii, cu gîndul să prade insulele așezate spre Răsărit. Și au pornit și făceau multă pagubă insulelor, nedînd peste nimeni să li se împotrivească; căci toate cereau ajutor și nu-l primeau, pentru că împăratul bizantinilor Mihail Gîngavul[1] se găsea prins în războaie civile; de aceea din toate insulele s-au ales cu multe cîștiguri. Odată a ajuns și pînă la Creta și, străbătînd-o cu jaf și luînd robi, cît se putea, și văzînd cît de roditoare și frumoasă este insula, a zis către aceia care au venit cu dînsul: „Iată țara în care curge lapte și miere!" Și acestea barbarul le-a spus despre Creta. Poetul[2] însă, făcînd lauda acestei insule, zice: „Cretă mult lăudată, care pe Zeus [Joie] l-ai crescut și a cărei întindere plină-i de belșug, mare, roditoare și cu bune pășuni". Și, așa, încărcîndu-și flota cu toate bunătățile, s-a întors în Spania.

Arabi din Spania se așază în Creta

Dar îndată ce iarna a trecut și primăvara se arăta în zare, a îmbarcat în patruzeci de corăbii bărbați războinici și, pîndind un vînt prielnic, a plutit spre Creta, lăsînd la o parte celelalte insule. Ajungînd în insulă, acostează lîngă promontoriul Charax; și n-a găsit nici urmă de dușman, nici la debarcare, nici la descărcare n-a apărut. Iar după ce a înaintat mai departe, ca la o sută de stadii[3], a dat foc și a ars toate corăbiile, necruțînd nici una. Iar oastea tulburîndu-se de ce s-a întîmplat, plină de spaimă, întreba care e cauza, ajungînd la vorbe de răzvrătire. Iar el, auzind, a grăit: „Voi sînteți de vină, cerîndu-mi să vă mutați într-o țară roditoare, iar eu nu pot socoti alta mai bună decît aceasta. Și am venit aici ca să fac voia și dorința voastră. Voi, neștiind acum ce fac eu, spuneți vorbe deșarte". Iar ei, auzind, au tăcut. Cînd însă unii au amintit de femei și de copiii dragi, le-a spus: „Aici femei frumoase sînt și faceți-vă copii". Apoi au săpat un șanț adînc și împrejur au bătut o palisadă, de aici luîndu-și localitatea numele, își păstrează denumirea; Handax[4] se cheamă, și acolo rămîneau peste noapte. După puțin timp, împăratul Mihail află ce fac saracenii în Creta, de la protospatarul Fotino, strateg[5] al Cretei; el îi și cerea să trimită armată, ca să-i sperie și să-i alunge pe dușmani. Împăratul a și trimis pe unul Damian, comite peste hergheliile împărătești, cu multă armată și mare pregătire, în Creta în ajutorul strategului Fotino. Și întîlnindu-se cu agarenii, n-au izbîndit pînă la urmă nici un folos. Cînd s-a dat atacul, Damian fiind rănit de moarte, a pricinuit și fuga celorlalți, și Fotino abia scapă într-o pădure și aduce împăratului știrea. Iar războiul și atacul acela s-a dat departe de locul unde a fost întemeiat orașul Handax, ca la douăzeci de stadii înspre

---

5 după civile alte manuscrise ad. în anul de la Hristos 830.

---

[1] Mihail al II-lea Travlos, 820—829.
[2] Homer.
[3] Măsură antică de lungime; în Atica 177,6 m, la jocurile olimpice 192 m.
[4] În grecește palisadă se spune *charax* și după *charax* s-a numit *Handax*.
[5] Strategul era general comandant militar, da și guvernator civil.

δόμηται, ὡσεὶ σταδίους εἴκοσι, πρὸς τὰ μέρη τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Ἁλμυροῦ ἐν
ἔτει ʹςτμ-ῳ. Καὶ πάλιν τοῖς Ἀγαρηνοῖς οὐ διέλιπον φροντίδες, οὐ λογισμοὶ καὶ δει-
λία καὶ ταραχὴ καὶ μέριμνα. Καὶ αὐτῶν οὕτως ἐχόντων μοναχός τις ἐκ τῶν ὀρέων τῆς
νήσου ἐπικαταβάς „ἁμαρτάνειν" ἔφησεν „οἱ ἀσφαλῶς ὑπολαμβάνουσι κατοικήσειν οἰκο-
δομήσαντες ἐν τῷδε τῷ τόπῳ." Καὶ ἐν τῷ λέγειν ἅμα τόπον δεξιὸν καὶ εὐφυῆ πρὸς
πᾶσαν εὐετηρίαν ὑπέδειξε καὶ ἐν τούτῳ φρού|ριον ἱδρύσαντες καὶ καλῶς ἀκροπολί- *101*
σαντες, καὶ Χάνδακα ὠνόμασαν· καὶ ἐκ τούτου ὁρμώμενοι τὴν ὅλην νῆσον κατέτρε-
χον καὶ τὰς λοιπὰς πάσας πόλεις τῆς νήσου ἐδούλωσαν, πλὴν τῆς Γορτύνης καὶ Κυ-
δωνίας. Καὶ οὕτως μὲν ἡ Κρήτη, ἡ μία τῶν περιφήμων ἑπτὰ μεγάλων νήσων ἑάλω ὑπὸ
τῶν Ἱσπανῶν Σαρακηνῶν. Καὶ αὖθις μετὰ ἔτος ἓν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἕτερον στόλον
ἐκπέμπει κατ' αὐτῶν. Οὐδὲν ἄξιον ἔργον ἐποίησαν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ τοῦ λοιποῦ ἀμε-
ρίμνως διῆγον καὶ πάσης τῆς νήσου κληρονόμοι καὶ κύριοι γεγόνασι· καὶ πολλοὶ Χρι-
στιανοὶ ὑπὲρ τῆς ὑγιοῦς ἡμῶν πίστεως τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐμαρτύρησαν.

Ἔστι δὲ ἡ νῆσος αὕτη ὀρεινὴ καὶ δασεῖα, ἔχει δὲ αὐλῶνας εὐκάρπους· τὰ δὲ
ὄρη αὐτῆς οὐκ ἐλάττονα τοῦ Ταϋγέτου ἐν τῷ ὕψει. Ἔχει δὲ πόλεις παλαιὰς πλείο-
νας [ἢ] τῶν ἐννενήκοντα, μεγίστας δὲ καὶ ἐπιφανεστάτας τρεῖς· Κνωσσόν, Γόρτυναν
καὶ Κυδωνίαν· ὧν ὁ Μῖνος, ὁ βασιλεὺς Κρήτης, θαλαττοκρατῶν ποτε, τὴν νῆσον τρι-
χῇ διελών, ἐν ἑκάστῳ μέρει κτίσας πόλιν, τὴν Κνωσσὸν ἐν τῷ καταντικρὺ τῆς Πελο-
ποννήσου, καὶ αὐτὴ δέ ἐστι προσβόρειος. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ὁ Μῖνος, ὡς ἱστορεῖται,
πρῶτος τὴν Κρήτην ἐξημερώσας καὶ νομοθέτης ἐγένετο σπουδαῖος. Διὸ λέγει καὶ ὁ
ποιητὴς περὶ αὐτοῦ· „Διὰ τὴν ἄκραν δικαιοσύνην Μῖνος καὶ Ῥαδάμανθυς, Κρῆται ὄν-
τες, ὑπὸ τοῦ Διὸς κριταὶ κατεστάθη|σαν ἐν ταῖς τῶν μακάρων νήσοις". Καὶ ταῦτα πε- *102 b*
ρὶ τοῦ Μίνου. Ἡ δὲ Γόρτυνα κεῖται ἐν πεδίῳ πρὸς τὸν Λιβύης πέλαγος, ἀπέχει δὲ
τῆς θαλάττης σταδίους ἑξήκοντα. Παλαιόθεν μὲν τετειχισμένη, ὕστερον ὑπὸ τοῦ και-
ροῦ τὰ τείχη φθαρέντα, ἡ πολιτεία αὐτὴν ἤθελον πάλιν τειχίσαι καὶ ἀρχὴν λαβοῦσα
κτίσαντες τεῖχος στάδια ὀγδοήκοντα καὶ στάσεως γενομένης ἀναμέσον τὸ ἔργον ἀτε-
λὲς διέμεινεν. Ἡ δὲ Κυδωνία μεγίστη τις προσθήκην ἦν· κεῖται δὲ αὕτη ἡ πόλις πρὸς
τοῖς ἑσπερίοις τῆς νήσου πέρασι, τὰ δὲ ὄρη τὰ ἐγγὺς αὐτῆς τὰ ὑψηλὰ Τίτυρος κα-
λοῦνται· ἵδρυται δὲ ἐπὶ θαλάσσης βλέπουσα πρὸς τὴν Λακωνικὴν πεδίαδα, ἀγαθὴ καὶ
λίαν πανεύμορφος καὶ πολλὴ κύκλωθεν ἔχουσα. Λοιπὸν εἰς τρία ἡ νῆσος, ὡς προεί-
πομεν, μεμέρισται καὶ τὸ μὲν πρὸς ἑῴαν μέρος ἐν τοῖς μέρεσι τῆς Γόρτυνος Δωριεῖς
ἐκάλουν, τὸ δὲ νότιον Ἐτεόκρητας, ὧν εἶναι καὶ τὸ πολίχνιον Πράσου, τὸ δὲ δυτι-
κὸν μέρος Κύδωνας. Καὶ ἀναμέσον αὐτῶν πολλάκις μάχαι καὶ πόλεμοι ἐγένοντο. Λέ-

---

2 *mg. add.* 832 AB ||4 ἀσφαλῶς AB : ἀσφάλειαν p | ὑπολαμβάνουσι b : ὑπολαμβανουσιν : A οἴονται B p | κατοικήσειν b : κατοίκησιν A : ἕξει B : ἕξειν p || 4—5 οἰκοδομήσαντες A: ἱδρυθέντες B p||5 ἐν τῷ λέγειν ἅμα A: ἅμα λέγων B || 6 εὐετηρίαν b Char. : εὐκτηρίαν AB p || 7 καί$_1$ A: ὃ καὶ B || 11 Οὐδὲν AB: καὶ οὐδὲν p || 12 γεγόνασι AB: γεγόνασιν p || 16 [ἢ] Char.: ἢ AB | Κνωσσόν B : Κνωσσός A | Γόρτυναν p : Γόρτυν AB|| 17 Κυδωνίαν B: Κυδωνία A || 17, 19 Μῖνος AB: Μίνως p || 17—18 τριχῃ p: τριχὶ AB || 20 ἐξημερώσας p: ἐξερημώσας AB | ἐγένετο p: γενέσθαι AB|| 21 Κρῆται B : Κρῆτες A || 22 κριταὶ B : κριταῖς A || 23 Μίνου AB : Μίνωος p || 24 *post* ὕστερον *add.* δὲ p : *om.*AB || 25 αὐτὴν A : αὕτη B | τειχίσαι p : τειχῆσαι AB || 27 πρὸς θήκην AB : τὴν προσθήκην b : προσθήκη p || 30 — 31 ἡ νῆσος, ὡς προείπομεν AB : ὡς προείπομεν, ἡ νῆσος p || 31 Γόρτυνος AB: Γορτύνης p || 33 Κύδωνας A: Κυδωνίας B | ἀναμέσον B : ἀναμέσου A.

partea locului numit Halmiros, în anul 6340[1]. Dar agarenii nu conteneau să fie bătuţi de valuri de gînduri, de teamă, tulburare şi grijă. Şi cînd dînşii se găseau în aşa stare, un călugăr coborînd din munţii insulei a grăit: „Se înşală aceia care se cred la adăpost cu sălaşul clădit în acest loc". Şi cînd spunea acestea, le-a arătat totodată un loc prielnic şi potrivit pentru tot binele în viitor şi, în acest loc întemeind o cetate şi întărind-o bine, au şi numit-o Handax; şi pornind din aceasta cutreierau cu jaf toată insula şi au subjugat toate celelalte oraşe din insulă, afară de Gortina şi Chidonia. Şi aşa Creta, una din cele şapte mari insule vestite, a fost cucerită de saracenii spanioli. Şi după un an, împăratul Mihail iarăşi trimite altă flotă contra lor. Dar n-au făcut nici o ispravă de seamă şi saracenii o duceau mai departe fără grijă şi s-au făcut moştenitori şi stăpîni pe toată insula, şi în timpul acela mulţi creştini au devenit martiri pentru credinţa noastră cea sănătoasă.

Insula aceasta este muntoasă şi acoperită de păduri multe, dar are şi cîmpii roditoare; munţii ei sînt tot aşa de înalţi ca şi Taigetul. Într-însa sînt peste nouăzeci de oraşe vechi; iar cele mai mari şi mai strălucite sînt trei: Cnosos, Gortina şi Chidonia. Stăpînul lor, Minos, împăratul Cretei, care deţinea odinioară puterea pe mare, a împărţit insula în trei şi în fiecare parte a întemeiat un oraş, Cnosos în partea din faţa Peloponesului; acesta este aşezat spre miazănoapte. Acest împărat Minos, cum se istoriseşte, cel dintîi a desţelenit Creta şi a fost un legiuitor vajnic. De aceea şi spune poetul despre dînsul: „Pentru marele simţ de dreptate, Minos şi Radamantis, care erau din Creta, au fost puşi de Zeus judecători în insulele celor morţi". Şi acestea-s de ajuns despre Minos. Iar Gortina este aşezată în cîmpia dinspre Marea Libiei, la o depărtare de şaizeci de stadii de mare. Demult a fost înconjurată cu ziduri; mai tîrziu, zidurile fiind stricate de vreme, cetăţenii au voit iarăşi să o înconjure cu ziduri şi, apucînd să construiască zid optzeci de stadii, s-a iscat între ei o răzmeriţă şi lucrul a rămas neterminat. Iar Chidonia, sporind cu timpul, era cea mai mare; acest oraş este aşezat la capătul de apus al insulei, iar munţii înalţi din apropierea lui se cheamă Titiros. A fost întemeiat la marginea mării, îndreptat fiind spre cîmpia Laconiei, cu o aşezare bună şi foarte frumoasă, mare şi în formă de cerc. Insula a fost deci, cum am spus mai înainte, împărţită în trei părţi, şi cei dinspre partea de răsărit din părţile Gortinei se chemau dorieni, cei dinspre miazăzi eteocriţi, al cărora e şi orăşelul Prasos, iar cei dinspre apus chidonieni. Şi între ei deseori s-au întîmplat lupte şi războaie. Despre Creta se mai spune şi aceasta, că din cauza terenului accidentat nu

[1] Adică 1 septembrie 831—31 august 832.

γουσι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς Κρήτης, ὅτι διὰ τὸ τῆς νήσου τραχὺ οὐκ ἐδύναντο μετὰ ἁμαξῶν προσβολὰς ποιεῖν καὶ ἀκοντίζεσθαι· καὶ πρῶτοι διὰ τοῦτο ἔφιπποι οἱ Κρῆτες ἔδειξαν μάχεσθαι.

Κύριοι δὲ γεγονότες τῆς τοιαύτης μεγάλης νήσου τρόπον, | ὃν ἔφημεν, οἱ Ἀγα- *103 b* ρηνοὶ καὶ νῆας μακρὰς ποιήσαντες καὶ θαλασσοκρατοῦντες, νεωστὶ τῷ Μίνῳ μιμούμενοι λῃστεύοντες ἦσαν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους ἐλήϊζον· καὶ πολλὴν φθορὰν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καθ' ἡμέραν ἐποίουν. Χρόνων δὲ παραδραμόντων τεσσαράκοντα καὶ ἑπτά, ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, Σαὴλ Ἀπόχαψ ὁ ἀρχηγὸς Κρήτης, υἱὸν τοῦ ἀμερμουνῆ Ἀπόχαψ τοῦ τὴν Κρήτην κερδήσαντος, αὖθις αὐτὸς λῃστρικὰς νῆας μακρὰς οἰκονομήσας, ἃς ἤδη γαλέας κατονομάζειν εἰώθασιν, ἤτοι τριήρεις τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ τριάκοντα, κωπαρίων εἴκοσι καὶ δύο ἑκάστη αὐτῶν, καὶ ἑτέρας νῆας, λῃστρικάς, ἐξορμήσας ἐκ τῆς Κρήτης τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσους ἐληΐσατο· εἶτα καὶ αὐτὴν τοῦ Πέλοπος νῆσον κατέλαβε καὶ τὰς κάτωθεν αὐτῆς νήσους ἐλύπουν, Ζάκυνθόν τε καὶ Κεφαλληνίαν. Ἐμηνύθη δὲ τοῦτο τῷ βασιλεῖ διὰ ταχυδρομίας· καὶ ἐξαρτίσας στόλον ἱκανὸν στέλλει κατ' αὐτῶν, καταστήσας δρουγγάριον τῆς αὐτῆς ναυτικῆς δυνάμεως τὸν πατρίκιον Νικήταν, ἄνδρα δεινὸν καὶ δραστηρὸν καὶ ἔμπειρον παντὸς πολέμου, ὑδραίου τε καὶ χερσαίου, ὃς μηχανὰς οἶδεν ὡς οὐχ ἕτερος. Πνεύσαντος δὲ ἀνέμου βορείου ἡδίστου δι' ὀλίγων ἡμερῶν καταλαμβάνει τὴν Πελοπόννησον. καὶ φθάσας ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεγχρεῶν, ὡς εἴρηται, μαθὼν δέ, ὅτι αἱ τῶν ἐχθρῶν τριήρεις τὰ δυτικώτερα μέρη τῆς Πελοποννήσου ληΐζουσι, Μεθώνης καὶ Πύλου | καὶ *104 b* Γλαρέντζας καὶ Πάτρας καὶ τὰ ἕτερα ἐκεῖθεν χωρία, βουλὴν βουλεύεται ἐν τῇ διανοίᾳ συνετὴν καὶ σοφήν. Καὶ ἦν ἡ βουλὴ καὶ λόγος καὶ ἔργον εὐθύς. Ἰλιγγιάσας γὰρ περιοδεῦσαι τὴν Πελοπόννησον διὰ Μυρμιδόνων καὶ Ἐπιδαύρου καὶ Μαλέου καὶ Νετάρου δυσκόλου πλοῦ καὶ χιλίων μιλίων μῆκος τὴν ἅλω ἀναμετρήσασθαι καὶ προσήκοντος ὑστερῆσαι καιροῦ, ὡς εἶχεν εὐθὺς τῇ αὐτῇ νυκτὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμος πολυχείρια κτησάμενος πρὸς τὴν ἐκεῖθεν δυτικὴν θάλασσαν πλησίον τοῦ ὀρύγματος ὅπου τὸ τοῦ Ἰσθμοῦ τεῖχος ἐγεγόνει, κατὰ τὸ ξηρὸν διαβιβάζει τὰς νῆας. Ἐμβιβάσας δὲ λαὸν καὶ ἄνδρας μαχίμους συντόμως ἐν αὐταῖς ὑπὲρ τὸ ἀρκετόν, ὅσον ἦν δυνατόν, τοῦ ἔργου εἴχετο. Καὶ μηδὲν ἐλπίζοντες οἱ πολέμιοι Κρῆτες, — ἐπὶ Μαλέου γὰρ εἶχον ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκόπους ταχεῖς νῆας φυλάττειν, ἐάν τις στόλος ῥωμαϊκὸς ἔλθῃ κατ' αὐτῶν, — καὶ οὕτως αἰφνιδίως ἐπιτίθεται αὐτοὺς καὶ συγχύσας καὶ συνταράξας αὐτούς, εἰς φυγὴν ἐτράπησαν. Τὰς μὲν οὖν πυρπολήσας τῷ ὑγρῷ πυρί, τὰς δὲ καταποντίσας, τὰς δὲ ζωγρήσας τῶν πολεμίων νηῶν, τοὺς δὲ βαρβάρους τοὺς μὲν ἀνελὼν τῷ ξίφει, τοὺς δὲ ὑποβρυχίους ποιησάμενος καὶ τὸν ναυάρχην καὶ αὐθέντην ἀνελών, τοὺς λοιποὺς διασκεδασθῆναι κατὰ τὴν νῆσον ἠνάγκασεν, αὐτὸς μὲν πάντας ζωγρήσας καὶ σαγηνεύσας διαφόροις τιμωρίαις ἐνέβαλε. Καὶ | οὕτως οἱ Κρῆτες Ἀγα- *105 b*

---

1 τραχὺ p: τραχὺν AB || 2 πρῶτοι Char.: πρῶτον AB || 9 ἀμερμουνῆ p : ἐμερμουνεὶ AB || 13 κατέλαβε A: κατέβαλε B *et* A *mg.* || 14 Ζάκυνθον p: Ἰόκυνθον AB || 15 ἐξαρτίσας AB: ἐξαρτύσας Char. | δρουγκάριον AB || 22 ἡ A: *om.* B || 23 διὰ AB: διὰ <τοῦ διὰ> p: διὰ τὸ διὰ Char. || 23 *et* 29 Μαλέου p: Μαλαίου AB || 24 Νετάρου AB: *pro* Ταινάρου | δυσκόλου AB : δύσκολον τοῦ Char. | καὶ$_1$ AB : καὶ <τὸ τῶν> p | τὴν AB : τῆς p | ἅλω p : ἅλως AB | ἀναμετρήσασθαι p : ἀναμετρισαντες A *del.*: ἀναμετρήσαστε AB | καὶ AB : καὶ τοῦ p || 26 πολυχείριακτι(ει B)σάμενος AB : πολυχειρίᾳ χρησάμενος p || 29 τοῦ ἔργου p : ἔργου AB || 33 τὰς p : τοὺς AB.

puteau da năvală din căruțe și să se lupte cu sulițele, și de aceea oamenii din Creta au fost primii care au făcut cunoscută lupta de-a călare.

Agarenii, făcîndu-se în chipul sus-zis stăpîni pe o insulă ca aceasta și construind corăbii de război, țineau mările și în curînd, luîndu-se după Minos, s-au apucat de piraterie și prădau insulele Ciclade; și făceau zi de zi multă stricăciune creștinilor. Dar după o trecere de patruzeci și șapte de ani, sub domnia lui Vasile Macedoneanul, conducătorul Cretei, Sail Apohaps, feciorul lui Apohaps amermunul, care a cîștigat Creta, făcîndu-și și acesta rost de corăbii de război, care acum de obicei se cheamă galere, adică trireme, vreo treizeci la număr, fiecare din ele cu douăzeci și două de vîsle, și de alte corăbii pentru piraterie, a pornit din Creta și prăda insulele din Marea Egee; apoi a ajuns chiar în Pelopones și făcea să sufere insulele mai din jos de Pelopones, Zachint și Chefalenia. Despre aceasta a fost anunțat prin curieri repezi împăratul; și pregătind o flotă destul de mare, o trimite contra lor, punînd amiral peste flota aceea pe patriciul Nichita, un bărbat aprig și întreprinzător și cu experiență la orice război pe apă și pe uscat, știutor de meșteșugul războiului ca nimeni altul. Suflînd vînt de miazănoapte foarte binevenit, în puține zile ajunge în Pelopones; și sosind în portul Chenchre, cum s-a spus, iar aici aflînd că triremele dușmanilor pradă părțile mai dinspre apus ale Peloponesului de pe la Methone și Pilos și Glarența și Patra și alte localități de dincolo, hotărăște în gîndul lui un plan cuminte și înțelept. Și era hotărîrea, plan și lucrare, repede de făcut. Căci gînduri grele l-a muncit, să înconjure Peloponesul pe la Mirmidon și Epidaur și pe la Malea și Netaron [Tenaron], cale grea pe apă, și să săvîrșească un înconjur în lungime de o mie de mile și să întîrzie clipa potrivită; și atunci, cum se găsea, repede în aceeași noapte făcîndu-și rost de mulți oameni, trece prin Istmul de la Corint, pe aproape de șanțul unde fusese zidul Istmului, corăbiile peste uscat în marea de dincolo de la apus. Urcînd în grabă într-însele armată, mai mult decît îndeajuns, bărbați războinici, pe cît se putea, își pune planul în lucrare. Și dușmanii din Creta nu se așteptau la nimic—căci zi și noapte țineu pe la Malea[1] corăbii repezi să pîndească dacă vreo flotă bizantină vine asupra lor— și așa dintr-o dată dă năvală asupra lor; și ei, învălmășiți și tulburați, o apucă la fugă. Iar el, dintre corăbiile dușmane, unele le arde cu focul grecesc[2], altele le scufundă, altele le prinde, iar pe barbari pe unii îi taie cu sabia, pe alții îi îneacă în mare; și pe amiral domnitorul lor îl ucide; pe ceilalți îi silește să se împrăștie prin Pelopones și-i prinde pe toți de vii ca într-un năvod, pedepsindu-i cu felurite chinuri. Și așa, văzînd agarenii din Creta,

[1] Capătul de sud al Peloponesului.
[2] Care ardea și în apă.

ρηνοὶ ἰδόντες λίαν ἐφοβήθησαν, τὰς τῶν Ῥωμαίων στρατηγίας καὶ μηχανὰς θαυμάζοντες. Καὶ τὴν τοιαύτην ἀπώλειαν ἐξαίφνης παθόντες, φοβηθέντες καὶ δειλιάσαντες ἠρέμησαν τοῦ λοιποῦ καιρόν τινα καὶ φόρους τῷ βασιλεῖ Βασιλείῳ ἔστησαν δοῦναι. Καιροῦ παρελθόντος ἐτῶν ὡσεὶ δέκα τὰ συνήθη αὐτῶν οἱ βάρβαροι πάλιν οὐκ ἔπαυον πράττειν καὶ ληΐζειν τὰς νήσους καὶ τοὺς φόρους τοῖς βασιλεῦσι κατὰ τὰς ὑποσχέσεις ἠθέτησαν καὶ οὐκ ἔπεμπον.

Ἐτῶν δὲ παρελθόντων ἑβδομήκοντα, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ παιδίου, τρισεγγόνου τοῦ βασιλέως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς στόλον ἱκανὸν καὶ ἀξιόλογον οἰκονομήσας καὶ προπαρασκευάσας στέλλει κατὰ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Σαρακηνῶν, καταστήσας ἔξαρχον καὶ δεσπότην τῆς αὐτῆς δυνάμεως ὑδραίας τε καὶ χερσαίου τὸν μάγιστρον Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν τὸν ὕστερον καὶ βασιλεύσαντα. Καὶ ἐλθὼν ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ συμβαλὼν πολλάκις τοῖς Ἀγαρηνοῖς καὶ προσβολλῆς γενομένης, πάντοτε ὑπερεῖχεν ὁ στρατὸς τοῦ Φωκᾶ· καὶ οὐ δυνάμενοι ἀντιστῆναι οἱ Κρῆτες φόβῳ ληφθέντες ἔφυγον· καὶ τῶν φρουρίων ἐντὸς εἰσελθόντες ἐκλείσθησαν. Ὁ δὲ Φωκᾶς πᾶσαν μηχανὴν πολιορκίας πρὸς τειχομαχίαν ἐπιτήδειον τοῖς ἄστεσιν ἐπαγαγὼν καὶ φοβερὸς φανεὶς τοῖς ἐναντίοις, ὑφ' ἑαυτὸν πᾶν φρούριον τῆς νήσου ἐποιήσατο καὶ τὴν μητρόπολιν | *106 b* αὐτῶν Χάνδακα ἐξεπόρθησε καὶ ἕτερα πολίχνιά τινα, ἃ μὴ ὑπέκυπτον τῷ αὐτοῦ θελήματι. Καὶ τὸν ἀρχηγὸν Κρήτης Κουρούπη καλούμενον ἐχειρώσατο καὶ τὸν μετ' αὐτὸν ἄλλον πρωτεύοντα Ἀνεμᾶν. Καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας ὁ Φωκᾶς διὰ μῆνας ἑπτὰ καὶ τὴν νῆσον πᾶσαν Ῥωμαίοις ποιήσας ὡς καὶ πρότερον, κρατουμένην ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν οὖσαν ἔτη ρκδ', ἀπεκατεστάθη δὲ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀρχῆς τῶν Ῥωμαίων διὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Φωκᾶ ἐν ἔτει ,στξη-ῳ ἰνδικτιῶνος*** Ὁ δὲ Φωκᾶς στρατηγοὺς καὶ κυβερνήτας ἐν τῇ νήσῳ καταλιπών, προστάξει βασιλικῇ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπανέστρεψε, τῆς νίκης τοὺς θριάμβους αὐτῷ ποιήσαντες, σταθεῖσα δὲ ἡ νῆσος αὐτῇ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων ἕως καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ τυφλώσαντος τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν βασιλείαν λαβόντος, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἐῤῥέθη. Ἔπειτα μὲν τῶν Ἰταλῶν εἰς πολυμερίαν τὴν μοναρχίαν Ῥωμαίων κληρωσαμένων καὶ τοῦ μὲν κόμητος Φλανδρίας Βαλδουΐνου βασιλέως ἀναγορευθέντος Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ δὲ Ἐνρίκου Δανδούλου δουκὸς Βενετίας, ὡς καὶ αὐτὸς αὐτοτρόπως παρῆν, μερίδα οὐ μικρὰν ἔχειν τε ἐξ ὅλου πρὸς τὸ ὅλον, ὅσας χώρας καὶ τόπους τὸ τῶν Ἰταλῶν ἐκτήσατο γένος, τὸ τέταρτον καὶ τοῦ τετάρτου ἥμισυ, καὶ δεσπότης | *107 b* παρὰ τοῦ βασιλέως τετίμηται, ὁ δὲ Δάβαλος πρίγκηψ Πελοποννήσου ἐγένετο. Ὁ δὲ Ῥωμανὸς Δελατζιόλης, ὁ ἐκ Φλωρεντίας ὁρμώμενος, χρήματα δανείσας τῷ συνδέσμῳ πολλὰ καὶ ἀναλώσας καὶ αὐτο-

---

1 ἐφοβήθησαν B: ἐδειλίασαν A | *ante* τὰς *add.* καὶ p: *om.* AB | θαυμάζοντες A: ἐθαύμαζον B || 8 τρισεγγόνου AB: δισεγγονου? || 14 φόβῳ p: φόβου AB || 17 ἃ μὴ A *et mg.* B : ἅμα B *del.* || 18 Κουρούπη AB: Κουρούπην p || 20 ποιήσας AB: ἐποίησεν p || 22 *mg.* 860 AB | 'στξη' AB : 'ςυξη' *corr.* p | *post* ἰνδικτιῶνος *lac. ind.* AB || 25 σταθῆσα AB: ἐστάθη p | αὐτὴ AB: αὕτη p || 26 βασιλείαν B: ἀρχὴν A || 27—28 τῶν Ἰταλῶν AB: οἱ Ἰταλοὶ p || 28 κληρωσαμένων καὶ AB: ἐκληρώσαντο p || 29 Φλανδρίας B: Φιλανδρείας *et mg.* Κίμβρου A | Βαλδουΐνου p: Βαλδουνίου AB || 30 Δανδούλου A: Δαντουλου B | Βενετίας B: Ἑνετίας A | αὐτοτρόπως AB: αὐτοπροσώπως p || 31 ἔχειν τε AB: σχόντος [τε] p | τὸ$_1$ p: τὸν AB | ὅσας b : ὅτι AB : ὅ τι p | τὸ$_2$ p: *om.* AB || 32 *ante* ἥμισυ *add.* τὸ p : *om.* AB | *post* τετίμηται *add. del.* ἡ δὲ δημοκρατία τῶν Λυγουρίων τὴν τῆς Εὐρίππου νῆσον καὶ ἑτέρους τόπους B, *deinde add* ἐνέτυχεν B || 34 πολλὰ B : οὐκ ὀλίγα A.

s-au înspăimîntat foarte, plini de uimire față de știința și meșteșugurile de război ale bizantinilor. Și suferind, fără să se aștepte, o înfrîngere ca aceea, de frică și descurajați au stat de acum înainte cîtva timp liniștiți și s-au hotărît să dea împăratului Vasile tribut. După o trecere de timp ca vreo zece ani, bărbarii iarăși nu încetau să se țină de obiceiurile lor și să prade insulele; au călcat și promisiunile și nu trimiteau împăraților nici tributul.

După o trecere de șaptezeci de ani, sub domnia lui Roman copilul, răstrănepotul[1] împăratului Vasile Macedoneanul, împăratul Roman, întocmind o flotă destul de mare și însemnată și pregătind-o, o trimite contra saracenilor. Comandant cu depline puteri peste acea armată pe apă și pe uscat l-a pus pe magistrul Nichifor Focas, care mai pe urmă a ajuns și împărat. Venind în Creta și deseori încăierîndu-se cu agarenii și făcîndu-se luptă, oastea lui Focas rămînea totdeauna mai tare și dușmanii din Creta apucați de frică au fugit; și intrînd înăuntrul cetăților, au fost blocați. Dar Focas, aducînd aproape de cetăți toată mașinăria de asediu potrivită pentru lupta la ziduri, s-a arătat înfricoșător pentru dușmani și a cucerit orice cetate din insulă; și capitala lor Handax a dărîmat-o, ca și alte cîteva orașe care nu voiau să se plece la voința sa. Și pe conducătorul Cretei, cu numele Curupi, l-a prins, ca și pe cel de-al doilea după el mare dregător, Anema. Și toate acestea izbîndindu-le Focas în curs de șapte luni, a făcut toată insula să fie a bizantinilor, ca și mai înainte; ținută fiind de agareni 124 de ani, a fost adusă iarăși sub puterea statului bizantin prin faptele de vitejie ale lui Focas, în anul 6368[2] din indictionul***. Iar Focas, lăsînd în insulă generali și guvernatori, din ordin împărătesc s-a întors la Constantinopol, unde i s-a făcut o primire triumfală pentru biruință; și a rămas această insulă sub puterea bizantinilor pînă la domnia lui Alexie Anghel, care l-a orbit pe fratele său și s-a urcat pe tron, *precum s-a spus la începutul istoriei noastre*. Apoi italienii și-au împărțit ca o moștenire monarhia bizantinilor, comitele de Flandra, Balduin, fiind proclamat împărat al Constantinopolului[3]; iar dogele Veneției Enrico Dandolo, cum și dînsul era de asemenea de față, a fost răsplătit să aibă din totul proporțional o parte mare din cîte țări și locuri le-a cîștigat neamul italienilor, un sfert și încă o jumătate dintr-un sfert[4], și a fost cinstit de împărat cu rangul de despot[5]; iar Daval[6] a devenit principe al Peloponesului. Iar Roman Delațioli[7], care, pornind de la Florența, împrumutase alianței și cheltuise mulți bani și era de față în persoană,

[1] Romanos al II-lea (959—963) a fost de fapt strănepotul lui Vasile I Macedoneanul și nu răstrănepotul, așa că exact ar trebui să scrie δισσέγγονος, și nu τρισέγγονος.

[2] 6368 ar fi 1 septembrie 859—31 august 860, vădit inexact, căci atunci pe tron era Mihail al III-lea (842—867); de aceea I.B. Papadopoulos corijează în 6460, ceea ce s-ar potrivi. Dar la Pseudo-Phrantzes se întîlnesc multe inexactități cronologice, așa că menținem varianta din manuscris 6368, care cade în indictionul 8, care în manuscris lipsește. Expediția lui Nichifor Focas a început în 960 și s-a terminat în martie 961 cu eliberarea Cretei, care fusese cucerită de arabi în 826, așa că a stat sub stăpînirea arabă 135 de ani, și nu 124. Nichifor Focas, Φωκᾶς, a domnit 963—969.

[3] Balduin I de Flandra (1204—1205).

[4] Adică 3 optimi.

[5] Adică al doilea după împărat.

[6] De fapt Vilhelm Champlitte și Gottfried Villehardouin.

[7] De fapt Otto de la Roche din Burgund.

προσώπως παρὼν ἦν, τὴν τῆς Ἀθήνας καὶ Θήβας μερίδα ἐνέτυχε. Καὶ οἱ Λιγουρῖται, ἤτοι Γενουβῖται, ὁμοίως τὴν τῆς Εὐβοίας νῆσον καὶ ἑτέρων τόπων μοῖραν ἐνέτυχον. Ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὶ τοῖς Ἑνετίοις τὴν Εὔβοιαν ἔδωσαν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Βονιφάτιος μαρκίων Μοντεφεῤῥάτου ἀξιολόγῳ μοίρᾳ τὴν συμμαχίαν ἦν ἐνεγκάμενος καὶ κυβερνήτης παντὸς τοῦ χερσαίου στρατοῦ ἐγνωρίζετο, ῥὴξ Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ βασιλέως Βαλδουΐνου τετίμηται. Καὶ ἡ νῆσος αὐτὴ τῆς Κρήτης μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ μοίρᾳ ἐνέτυχε· μετὰ δέ τινα καιρὸν ἐπεπωλήκει αὐτὴν τῇ τῶν Ἑνετῶν γερουσίᾳ· καὶ οὕτως ἄχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐστι.

Καὶ ταύτην τὴν ἱστορίαν τῷ λόγῳ ἡνώσαμεν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ εὑρίσκεσθαι καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Ἰσθμοῦ οἰκοδομὴν ἐπανέλθωμεν.

XXVI. Τῷ ,ςϡκγ-ῳ ἔτει, Μαρτίου ιγ-ῃ, ὁ βασιλεὺς ἀπέσωσεν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κεχρεῶν ὀνομαζομένῳ καὶ τῇ η-ῃ Ἀπριλίου ἤρξατο ἀνακαθαίρειν καὶ ἀνοικοδομεῖν | αὐτὸν δὴ τὸν Ἰσθμόν, οὗπέρ ἐστι τὸ μῆκος ἢ μᾶλ- *108 b*
λον εἰπεῖν τὸ εὖρος ἐκ μιᾶς θαλάττης εἰς τὴν ἑτέραν ὀργυίαις τρισχίλιες καὶ ὀκτακόσιες· Τὸ δὲ μάκρος ἐκ τῆς χέρσου τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι τῆς Ἀττικῆς γῆς, μετὰ τὸ καταβῆναι τὴν τραχεῖαν ὁδὸν τὴν λεγομένην Πλάγιον Κακόν, ἕως τῆς πεδιάδος κάτωθεν φθάσαι, ἐν ᾧ τόπῳ ἦν κτισθέντα τὰ τείχη ταῦτα τοῦ Ἰσθμοῦ, στάδια τριάκοντα καὶ***, ἀπὸ δὲ τῶν τειχῶν τοῦ Ἰσθμοῦ ἕως τῆς Κορίνθου τοῦ ὑπὲρ νεφέλας φρουρίου βουνῶν καὶ λόφων καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τέλος ὑπάρχουσι***. Ἔοικε δὲ ἡ Πελοπόννησος πλατάνου φύλλῳ εἰς πάντα· τοῦ δὲ φύλλου τὸ καῦλος ὁ Ἰσθμός ἐστιν.

Ἀνέστησε δὲ πύργους ἐν αὐτῷ ἑκατὸν πεντήκοντα καὶ τρεῖς. Καὶ ἔν τινι μαρμάρῳ εὗρον γράμματα γεγραμμένα, λέγοντα οὕτως· „Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ φυλάξῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν δοῦλον αὐτοῦ Βικτωρῖνον καὶ πάντας τοὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι οἰκοῦντας τοὺς ἐκ θεοῦ ζῶντας.

Τῷ δὲ ,ςϡκδ-ῳ ἔτει, μηνὶ Μαρτίῳ ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ οὖσα πᾶσα σύγκλητος· ἐν ᾧ μηνὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως ἀπέθανε καὶ ὁ πατιάρχης κὺρ Εὐθύμιος· καὶ τῇ κα-ῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεγόνει πατριάρχης | κὺρ Ἰωσὴφ ὁ Ἐφέσου μητροπολίτης. *109 b*

Καὶ τῷ ,ςϡκε-ῳ ἔτει ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ἐν καιρῷ φθινοπώρου· ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τὴν Θεσσαλονίκην διερχόμενος, τὸν πλαστὸν υἱὸν τοῦ Μπαγιαζήτου, ἐκεῖνον τὸν Μουσταφᾶν,

---

1 παρὼν ἦν B: παρῆν A | ἐνέτυχε AB: ἐνέτυχεν p | *post* ἐνέτυχε *add. mg.* ἐνέχυρον A: *om.* B || 1—2 Λιγουρῖται, ἤτοι A: *om.* B || 2 Εὐβοίας A: Εὐρίππου B | ἐνέτυχον B: ἔτυχον A || 3 Ἑνετίοις B: Ἑνετοῖς A | Εὔβοιαν A: | Εὔριππον B || 6 Βαλδουΐνου p: Βαλδουνίου AB || 9 *post* ἡνώσαμεν *add.* ἐν p: *om.* AB || 10 τὴν *add.* p: *om.* AB || 13 Κεχρεῶν AB: Κεγχρεῶν p | ὀνομαζομένῳ p: ὠνομαζόμενον AB || 14—15 μᾶλλον p: πάλιν AB || 15 ὀργυίαις p: ὀργίαις AB || 18 κτισθέντα p: κτισθὲν AB | *post* καὶ *lac. ind.* AB || 20 *post* ὑπάρχουσι *lac. ind.* AB | ὑπάρχουσι B: ὑπαρχουσιν A | φύλλῳ p: φύλλου AB || 23 εὗρον p: εὑρὼν AB || 27 *mg.* 1316 AB.

a dobîndit ca parte Atena și Teba. Și ligurii, adică genovezii, de asemenea au dobîndit insula Eubeea și din celelalte locuri o parte. Dar mai tîrziu și dînșii au dat veneţienilor Eubeea. Deoarece și Bonifaciu, marchiz de Monteferrato, a adus la alianță o parte remarcabilă și era recunoscut cîrmuitor al întregii oștiri de uscat, a fost înălțat de împăratul Balduin la cinstea de rege al Salonicului. Și această insulă Creta dimpreună cu altele au căzut în partea lui; după un timp însă a vîndut-o senatului veneţienilor; și așa este pînă astăzi în mîinile lor.

Și această istorisire am adăugat-o să fie în cartea noastră; și să ne întoarcem la zidirea Istmului[1].

Închiderea Istmului. Boliște de ciumă

XXVI. În anul 6923[2], la 13 martie, împăratul a ajuns cu bine în portul numit Chenchre și la 8 aprilie a început să curețe și să reclădească Istmul, a cărui lungime sau mai bine-zis lățime de la o mare la alta este de trei mii opt sute de stînjeni.

Iar de la continentul Eladei, adică de la țara Atica, după ce cobori drumul accidentat, numit Plaiul Rău, pînă ce ajungi la cîmpia de jos, unde fuseseră clădite aceste ziduri ale Istmului, este o depărtare de trei sute și ***, iar de la zidurile Istmului pînă la cetatea Corintului, pe vîrf de munți și dealuri deasupra norilor, și pînă la capătul Istmului sînt stadii ***. Peloponesul se aseamănă cu o frunză de platan, iar Istmul este coada frunzei.

Și a ridicat pe Istm o sută cincizeci și trei de turnuri. Și pe o marmură s-au găsit litere scrise, zicînd așa: „Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat să păzească pe singur stăpînitorul Justinian și pe credinciosul lui slujitor Victorin și pe toți locuitorii din Elada care trăiesc din Dumnezeu“.

În anul 6924 luna martie s-a întors la Constantinopol împăratul, și împreună cu dînsul fiind tot senatul. În luna aceasta, după sosirea împăratului, a murit și patriarhul chir Eftimie; și la 21 ale lunii mai din același an a devenit patriarh mitropolitul Efesului chir Iosif.

Și în anul 6925, în vreme de toamnă, împăratul chir Ioan a plecat în Pelopones; cu acest prilej, trecînd prin Salonic, l-a luat pe acel Mustafa, feciorul fals al lui Baiazid, gonit fiind de către,

[1] Vezi XXIV, 1—4.
[2] 1415; după Phrantzes, IV 2, însă 1414.

διωκόμενον ὄντα παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ, τοῦ τάχα ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀπῆρε, καὶ ἀποστείλας εἰς Λῆμνον, εἶτα εἰς Λακεδαιμονίαν.

Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ αὐτοῦ ἔτους λοιμικῆς νόσου γενομένης ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἤτοι ἐν τῇ Μαύρῃ Θαλάττῃ καὶ πανοικὶ ὄντες ἔν τινι ἄστει τῶν ἐκεῖσε κεφαλατεύοντες ὁ γαμβρός μου Γρηγόριος Παλαιολόγος Μαμωνᾶς, ἀνὴρ ἄριστος, υἱὸς μεγάλου δουκὸς Μαμωνᾶ τοῦ κυριεύοντός ποτε τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν περὶ αὐτήν, καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀδελφή μου ἡ γυνὴ αὐτοῦ οὖσα· καὶ ἓν παιδίον αὐτῶν θῆλυ, ὃ εἶχον, ἀπέθανε. Καὶ μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῆς θανῆς τῆς παιδίου ἀπέθανεν ὁ πατήρ, καὶ πάλιν μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας τῆς τούτου τελευτῆς ἐτελεύτησε καὶ ἡ μήτηρ, ἔτι δὲ καὶ ἓξ τῶν ὑποχειρίων αὐτῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Καὶ δύο ἐξ αὐτῶν μόνοι ἐναπελείφθησαν καὶ ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶπον ἐν μιᾷ φωνῇ ταῦτα τοῖς ἀθλίοις μου γονεῦσι καὶ ἐκ τῆς τοσαύτης θλίψεως καὶ ἀπαραμυθήτου λύπης ἐν ἀσθενίᾳ πεσόντες, καὶ σχεδὸν εἰς κίνδυνον θανάτου | ἦλθον. Δι᾿ αὐτὴν τὴν αἰτίαν οὐκ ἦλθεν *110 b* ὁ γεννήσας μὲ κἀγὼ εἰς τὴν Πελοπόννησον σὺν τῷ αὐθεντοπούλῳ κὺρ Θωμᾶ, — εἰς τὴν αὐτοῦ τάξιν ἦν εἰς ὑπηρεσίαν ἐπὶ τραπέζης καὶ κελλιώτης αὐτοῦ, — ὡς ὡρίσθημεν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἡτοιμαζόμεθα, καὶ ἀφ᾿ οὗ ὁ μὲν πρῶτος μου ἀδελφὸς ἦν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ μετ᾿ ἐμὲ ἕτερος, ὡς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν [1] αὐτοῦ, ἀφεὶς πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς ἀπῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τὴν λεγομένην τοῦ Χαρσιανίτου, οὗ ἦν καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν ὄντως διδάσκαλος ὁ κὺρ Ἰωσήφ, κἀκεῖσε ἔγινε μοναχός.

Ἐν ἐκείνῳ τῷ ἔαρι καὶ θέρει λοιμοῦ γεγονότος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Ἄννα ἡ ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας λοιμώδει νόσῳ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Λιβὸς μονῇ.

XXVII. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ ʹς ϡ κς-ου ἔτους ἐστάλη εἰς Πελοπόννησον ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Θωμᾶς παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ· ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ ἐπανέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτοῦ κἀμὲ εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ προσηγάγετο Μαρτίου ιζ-ῃ, ὑπάρχοντός μου ἐτῶν ἰς ʹ ς″, ἐκείνου δὲ τοῦ ἀειμνήστου καὶ μακαρίτου ἐτῶν ἑξήκοντα ὀκτὼ ἥμισυ.

Καὶ τῷ ʹς ϡ κζ-ῳ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ ἦλθεν εἰς τὴν Κων | σταντινούπολιν *111 b* καὶ ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία ἡ τοῦ Μοντεφεῤῥάτου μαρκίωνος

1 καὶ AB : *del.* p || 2 ἀποστείλας AB : ἀπέστειλεν Char. | Λακεδαιμονίαν A *supra lin.* B : Μιζυθρᾶν *del.* B : Μυζηθρᾶν p || 5 κεφαλατεύοντες B : κεφαλεύοντες A || 6 *post* υἱὸς *add.* τοῦ p : *om.* AB || 11—12 ἀνδρῶν—αὐτῶν B : *om.* A || 15 αὐτὴν τὴν B : ἣν A || 15—16 ἦλθεν B : ἐλήλυθεν A || 16 κἀγὼ AB : *om.* p || 17 εἰς AB : κατὰ p | αὐτοῦ AB : αὐτοῦ p | ἦν B : ἤμην A | τραπέζης AB : τραπεζίου p || 17—18 κελλιώτης AB : κελλιώτου p || 18 καὶ$_1$ A : τοῦ B p | αὐτοῦ AB : τον ῥηθέντου αὐθεντοπούλου p || 19 ἀφ᾿ οὗ] ἀφ᾿ οὗ ἐπεὶ AB : ἐπεὶ p || 22 Χαρσιανίτου A : Χαρσιανίτη B || 25 Ῥωσίας AB || 29 *post* ἐπανέστρεψεν *add.* <ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης> p | *corrigens Pseudosphrantzae errorem: om.* AB | καὶ ὁ] ὁ δὲ A p : καὶ ὁ δὲ B || 34 κυρὰ B : ἡ κυρὰ A.

[1] *Reapse* τῆς ἀδελφῆς.

chipurile, fratele său, sultanul, și l-a trimis la Lemnos, apoi în Lacedemonia.

În iarna aceluiași an a izbucnit molimă de ciumă la Pontul Euxin, adică la Marea Neagră; și erau cu toată casa, guvernînd în unul din orașele de acolo, cumnatul meu Grigore Paleologul Mamonas, bărbat strălucit, feciorul marelui duce Mamonas, care a domnit odinioară peste Monemvasia și locurile dimprejurul ei, și cu dînsul soru-mea, care era femeia lui; și o fetiță a lor, pe care o aveau, a murit. Și după șapte zile de la moartea copilului a murit tatăl, iar după șapte zile de la săvîrșirea din viață a acestuia s-a săvîrșit și mama, dar încă și șase dintre oamenii de sub mîna lor, bărbați și femei. Și numai doi dintr-înșii au mai rămas și, venind la Constantinopol, într-un glas le-au spus aceasta nenorociților mei părinți și din cauza unei nenorociri atît de mari, nemîngîiați de durere, au căzut bolnavi, de erau cît pe ce să moară. Din cauza aceasta, părintele meu cu mine n-am mers împreună cu prințul chir Toma în Pelopones — eu eram în suita lui, slujindu-i ca stolnic și fiindu-i camerier —, cum am fost rînduiți de către tatăl lui împăratul, și ne pregăteam, de vreme ce și primul meu frate era în Pelopones împreună cu împăratul. Iar celălalt frate de după mine, cînd a dat moartea peste frații săi[1], a lăsat și tată și mamă și frați și s-a dus în mănăstirea numită a lui Harsianit, unde era și cel cu adevărat dascăl chir Iosif, și acolo s-a făcut monah.

Primăvara aceea și vara, ciuma ivindu-se în Constantinopol, a murit de boala ciumei și împărăteasa doamna Ana, cea din Rusia, și a fost înmormîntată în mănăstirea lui Lips[2].

XXVII. Iar la începutul anului 6926[3], prințul chir Toma a fost trimis în Pelopones de către tatăl său împăratul; anul acesta s-a întors[4] la Constantinopol și tatăl său împăratul și la 17 martie m-a luat în serviciul său personal, eu avînd 16 ani și jumătate, iar el în veci neuitatul întru fericire adormitul șaizeci și opt și jumătate.

Și în anul 6927[5], în luna noiembrie, a sosit în Constantinopol și împărăteasa doamna Sofia, fata marchizului de Monteferrato, și la

28 *după* Constantinopol *ad.* împăratul chir Ioan p. (corijînd astfel una din multele neatenții ale lui Macarie || 28 și$_2$ AB: *om.* p.

[1] De fapt „sora sa".
[2] Azi giamia Fenari în Istanbul.
[3] 1 septembrie 1417 — 31 august 1418.
[4] Împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, Macarie făcînd confuzie cu tatăl său Manuil al II-lea Paleologul.
[5] 1 septembrie 1418 — 31 august 1419.

θυγάτηρ καὶ τῇ ιθ-ῃ τοῦ Ἰαννουαρίου ηὐλογήθη αὐτὴν καὶ ἐστέφθη ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ καὶ μεγάλη ἑορτὴ ἐγένετο ἐν τῇδε τῇ στέψει καὶ ὄντως ἑορτῶν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν πανηγύρεων ἐποίησαν.

XXVIII. Καὶ τῷ κη-ῳ ἔτει ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ καὶ Κυρίτζης καὶ Μεεμέτης, ἵνα διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διέλθῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ ἐπρομαθητεύθη παρὰ τῶν κατασκόπων, ὅτι ὑπήγαινεν, ἵνα τὰ τῆς Ἀνατολῆς διορθώσῃ, καὶ ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν κατὰ νοῦν ἐλογίζετο ἐλθεῖν κατὰ τῆς Πόλεως, ὡς ἐμελέτα. Πάντες οὖν οἱ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλέως, οἱ ἐμπιστευθέντες τὸ μυστήριον ἄρχοντες καὶ ἐκ τῶν ἱερωμένων παροτρύνοντες ἐβούλεον τῷ βασιλεῖ, ἵνα πιάσῃ αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ οὐκέτι κατεπείσθη λέγων· „Οὐκ ἀθετῶ τοὺς ὅρκους, οὓς πρὸς ἐκεῖνον ἐποιησάμην, εἰ καὶ ἐβεβαιούμην, ὅτι, ἐὰν ἔλθῃ καθ' ἡμῶν, μέλλει νικῆσαι καὶ αἰχμαλωτεῦσαι ἡμᾶς. Εἰ πάλιν ἐκεῖνος ἀθετήσῃ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ, πρὸς Θεὸν τὸν περισσοτέρως ἐκείνου δυνάμενον τὰ πάντα ἀνατίθημι." Δι' ἣν δὲ τὴν αἰτίαν οὐδέ τινα τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἔστειλεν εἰς συνάντησιν τῷ ἀσεβεῖ, εἰ μὴ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, Δημήτριον τὸν Λεοντάριν, Ἰσάακιον τὸν Ἀσάνην καὶ Μανουὴλ τὸν πρωτοστράτορα τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ πολλῶν ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ δωρεῶν βασιλικῶν. Καὶ συναντήσαντες αὐτῷ | περὶ τὰ Κουτούλου, καὶ ἦλθον μετ' ἐκείνου ἕως τοῦ Διπλοῦ *112 b* Κίονος· Καὶ δι' ὅλης τῆς ὁδοῦ ὡμίλει ὁ ἀμηρᾶς μετὰ τοῦ Λεοντάρι. Ἐκεῖσε εἰς τὸν Διπλοῦν Κίονα εὑρέθη καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἔν τινι τριήρει, ἔχοντες καὶ ἑτέραν ἡτοιμασμένην βασιλικῶς, ὅπως δι' αὐτῆς διέλθῃ ὁ ἀμηρᾶς. Ἐμβὰς οὖν ὁ ἀμηρᾶς ἐν τῇδε τῇ τριήρει, πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ θαλάσσῃ χαιρετισθέντες ἠσπάσθησαν, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ τριήρει ὤν. Καὶ ὁμιλοῦντες ἦλθον ἄχρι τῆς Ἀσίας, ἤτοι τῆς Ἀνατολῆς πέραν, ὅπου τὰ νῦν Σκούταρις ὀνομάζεται, πρότερον δὲ Χρυσόπολις. Ἐκεῖνος μὲν ἐξελθὼν τῆς τριήρεως εἰσῆλθεν εἰς τὰς σκηνὰς ἤτοι παρεμβολὰς τὰς αὐτῷ προετοιμασθείας· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἔνδον τριήρεων ἤσθιον καὶ ἔπινον καὶ ἀποστολὰς τροφίμων εἷς πρὸς τὸν ἕτερον ἀπέστελλον. Περὶ οὖν τὸν ἑσπερινὸν ὁ ἀμηρᾶς ἔφιππος ἀπῆλθε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὴν Νικομήδειαν φερούσης, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον οἴκαδε.

XXIX. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Καλλιουπόλεως, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν · ὁ δὲ βασιλεὺς ἑτοιμάσας τὸν Λεοντάριν Δημήτριον, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπέστειλεν, ἵνα περὶ τῶν προμελετωμένων μάθῃ καὶ αὐτῷ προμηνύσῃ· ὃν καὶ ἐλέγξῃ | περὶ τῆς καλῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς, ἣν πρὸς ἐκεῖνον *113 b* ἐπεδείξατο καὶ περὶ τοῦ περάματος καὶ διὰ τοῦ τοιούτου πρέσβεως, καὶ πρόσωπον λέγω καὶ τὰ δῶρα, ἃ προσεκόμισεν αὐτῷ. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ ἀμηρᾶς μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης πολλῆς ἐδέξατο τὸν τοιοῦτον· καὶ τέλος εἶπεν

13 εἰ καὶ p: εἰ κἂν A: εἰ καὶ ἂν B | ἐὰν p: *om.* AB || 13—14 νικῆσαι καὶ αἰχμαλωτεῦσαι AB : ἵνα νικήσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ p || 15 δὲ τὴν AB : *del.* p || 21 Λεοντάρι B: Λεοντάρη A || 32 Νικομηδίαν AB || 35—36 Ἀνδριανούπολιν AB : Ἀδριανούπολιν p || 39 πρέσβεως p : πρέσβυος AB || 40 πρόσωπον AB : προσώπου p.

19 ianuarie, împăratul chir Ioan s-a cununat cu dînsa și i s-a pus pe cap în biserica Sfînta Sofia diadema de împărat și mare serbare a fost și au făcut cu adevărat serbare a serbărilor și petrecere a petrecerilor.

XXVIII. În anul 28[1] a venit sultanul Meemet Domnișorul, pentru ca să treacă prin Constantinopol în Anatolia. Și a fost încunoștințat de mai înainte de către iscoade că mergea ca să restabilească starea de lucruri din Anatolia și că la întoarcere se purta cu gîndul să vină asupra Constantinopolei, după cum îi era preocuparea. Și atunci sfetnicii împăratului, încredințați de această taină, marii dregători și din clerici, îndemnîndu-l, dădeau împăratului sfatul ca să-l ia prizonier. Împăratul însă nu s-a lăsat și spunea: „Nu-mi calc jurămîntul ce i l-am făcut, chiar dacă aș primi asigurări că venind asupra noastră are să ne învingă și să ne robească. Iar dacă el la rîndu-i o să și-l calce, toate le las în seama lui Dumnezeu, care are mai mare putere ca el". Din cauza aceasta nici n-a trimis întru întîmpinarea păgînului pe vreunul din feciorii lui, decît numai pe străluciții bărbați Dimitrie Leondari, Isaac Asan și Manuil Cantacuzino protostratorul, împreună cu mulți mari dregători și oșteni și daruri împărătești. Și, întîlnindu-se cu el pe la Cutulon, au venit împreună cu el pînă la Coloana Îngemănată și pe tot drumul sultanul stătea de vorbă cu Leondari. Acolo la Coloana Îngemănată s-a aflat și împăratul cu feciorii lui într-o triremă, avînd și alta gătită împărătește, ca sultanul să treacă cu aceasta. Urcîndu-se deci sultanul în această triremă, s-au salutat pe mare, dîndu-și binețe unul altuia, fiecare din trirema sa. Și stînd de vorbă au mers pînă în Asia, adică dincolo în Anatolia, unde acum se cheamă Scutari, mai înainte însă Chrysopolis. Acela, coborînd din triremă, a intrat în corturile, adică tabăra, care i-a fost pregătită de mai înainte; iar împăratul și feciorii lui înăuntrul triremelor stăteau la masă, mîncînd și bînd, și-și trimiteau unul altuia oameni cu de-ale mîncării. Spre seară sultanul și cei cu dînsul au plecat călare pe drumul ce duce spre Nicomedia, iar împăratul și feciorii lui au plecat acasă.

XXIX. Primăvara din același an, întorcîndu-se sultanul în Apus pe drumul de la Caliupoli, a mers la Adrianopol; iar împăratul, gătindu-l pe Leondari Dimitrie, l-a trimis la el ca să afle ce intenții are și să-l înștiințeze din timp; apoi să-i pună aceluia înainte și dovezi de bună prietenie și cinste, pe care i-a arătat-o și cu prilejul trecerii și cu trimiterea unui sol ca acesta, mă gîndesc și la persoana și la darurile ce i le-a adus. Sultanul, văzîndu-l, l-a primit pe un om ca acesta cu multă cinste și prietenie; iar

[1] 6928 (1 septembrie 1419-31 august 1420); dar mai înainte s-a spus că a murit în toamna anului 1415, de fapt însă a domnit pînă în 1421. Sultanul trebuie să fi venit în vara anului 1420, căci la începutul cap. XXIX se spune că primăvara nu în 1420, ci în 1421 s-a întors în Apus.

αὐτῷ ὁ ἀμηρᾶς, ὅτι ἀσθενῶν εἶχε τινὰς ἡμέρας καὶ μετὰ τὸ ὑγιαίνειν αὐτὸν ὁμοῦ συναυλίσονται καὶ συνομιλήσουσιν. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε καὶ οἱ τοῦ παλατίου αὐτοῦ βουληφόροι οὐκ ἀπεκάλυψαν τὸ συμβὰν τῷ Λεοντάρει, ἀλλ' ἐν τῇ σκενῇ αὐτοῦ ὢν καὶ τάχα θαυμάζων, πῶς οὐκ ἐπροσκαλεῖτο αὐτὸν ὁ ἀμηρᾶς, ὅπως καὶ τὰς δουλείας αὐτοῦ ἀκούσῃ. Κατ' αὐτὴν γὰρ ὥραν τούτου τὸν θάνατον μαθών, πολλοὺς γραμματοκομιστὰς ὁ Λεοντάρις ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ οὐκ ἐδυνήθησαν ἀπελθεῖν διὰ τὸ εἶναι κλεισμένας τὰς λάθρα φερούσας ὁδοὺς εἰς τὴν Πόλιν. Καὶ οὕτως ἡμέραι πλεῖσται παρῆλθον, ἀφ' οὗ δὴ τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεκαλύφθη μυστήριον· καὶ θροῦς μέγας ἐγένετο καὶ βουλὴ καὶ μελέτη· καὶ πολλοὺς ἐλέγχους ὁ βασιλεὺς ἔλαβε παρὰ τῶν βουλευόντων, ἵνα πάσῃ αὐτόν, εὑρισκόμενος γὰρ τότε ὁ βασιλεὺς δι' αἰτίαν λοιμοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Περιβλέπτου. Μόλις οὖν δι' ἄλλης ὁδοῦ τῆς πρὸς τὴν Μεσέμβριαν ἀπαγούσης ποτὲ ἔστειλεν ὁ Λεοντάρις δρομέα· καὶ ἐκεῖθεν διὰ θαλάσσης ἐλθὼν ἐκομίσατο γραφὴν περὶ τοῦ θανάτου| τοῦ ἀμηρᾶ· καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ „Ἑσπέρας αὐλισθήσεται 114 l κλαυθμὸς καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις". Καὶ ἰδοὺ ἔπεσον εἰς ἑτέραν βουλὴν καὶ μελέτην· πότερον, ἔχειν μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη ἀγάπην καὶ παραχωρήσωσιν εἶναι αὐτὸν αὐθέντην, ὡς καὶ τὰ ὁρκωμοτικὰ αὐτοῦ διελάμβανον, ἢ ἵνα φέρωσιν τὸν Μουσταφᾶν ἀπὸ Λακεδαιμονίαν καὶ καταστήσωσιν αὐτὸν αὐθέντην εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Ἀμουράτη" ἔσηται ἐν τῇ Ἀσίᾳ αὐθέντης. Τοῦ δὲ βασιλεὺς καὶ πατρὸς τὸ πρῶτον βουλευομένου καὶ κρίνοντος δικαίως ἐκ πολλῶν αἰτιῶν, ἵνα ὁ Ἀμουράτης αὐθέντης γένηται, τοῦ δὲ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ Δημητρίου, ἵνα ποιήσωσι τὸν Μουσταφᾶν, λέγοντες ὅτι ἔδιδεν αὐτοῖς καὶ τὴν Καλλιούπολιν· μόλις δέ ποτε οἱονεὶ ὡς κατὰ παραχώρησιν ὁ βασιλεὺς δέδωκεν ἐξούσιαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ λέγων· „Ἐγὼ γὰρ εἰμι, υἱέ μου, γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ ἐγγὺς τοῦ θανάτου· τὴν οὖν βασιλείαν καὶ τὰ αὐτῆς δέδωκά σοι καὶ πρᾶξον, ὡς βούλει."

Ἐν δὲ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ ʹς ϡ κθ-ου ἔτους μετὰ πλείστων τριήρεων ἀπῆλθεν εἰς τὴν Καλλιούπολιν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ἄγων σὺν αὐτῷ καὶ τὸν ἀμηρᾶν κὺρ Μουσταφᾶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐθέντην ἐξέβαλεν εἰς τὴν Δύσιν· καὶ ἡ Καλλιούπολις προσεκύνησεν αὐτόν. Καὶ μετά τινας ἡμέρας ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως τάχα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις, ἐν ᾧ ἀπε|κρίναντο πάντε οἱ Τοῦρκοι, λέγοντες ὅτι ἐγγὺς τῆς 115 b πίστεως ἡμῶν ἡ Καλλιούπολίς ἐστι καὶ μεγάλη τις εὐλάβεια, ἐπεὶ ὁ πρῶτος τόπος, ὃν ἐλάβομεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐστὶ τοῦτο τὸ φρούριον, ἔνθα καὶ τὰς τῆς ἡμῶν πίστεως προσκυνήσεις καὶ τὰ λοιπὰ πρῶτον ἐποιήσαμεν

2 συνομιλήσουσιν AB : συνομιλήσουσι p || 8 τὰς λάθρα AB : λάθρα τὰς p || 12 *post* εὑρισκόμενος *add.* ἦν p : *om.* AB || 14 Μεσέμβριαν AB : Μεσημβρίαν p || 15 καὶ AB : ὁ p | γραφὴν AB : τὴν γραφὴν p || 20 ἢ ἵνα b : ἵνα AB : ἢ νὰ p | Λακεδαιμονίαν A : τοῦ Μηζυθρᾶ B : τὸν Μυζηθρᾶ p || 22 δὲ AB : μὲν p || 26 δέ ποτε AB : *del.* p : [δέ] ποτε Char. || 35 ἐν ᾧ AB : *del.* p || 35 ἐγγὺς—36 ἐστι B p : παρὰ τῇ πίστει ἡμῶν ἐν Καλλιουπόλει ἐστι A||36 *post* εὐβλάβεια *add.* <πρὸς αὐτήν> p : *om.* AB.

la urmă sultanul i-a spus că de cîteva zile se simțea rău și că, după ce se va face bine, se vor vedea și vor sta de vorbă. Dar acela după trei zile s-a săvîrșit din viață și sfetnicii curții lui nu i-au descoperit lui Leondari ce s-a întîmplat, ci stînd în cortul lui, se mira, chipurile, cum de nu-l chema sultanul ca să audă și treburile pentru care a fost trimis. Căci aflînd în aceeași oră de moartea acestuia, Leondari a trimis la împăratul mulți curieri; dar n-au putut pleca, deoarece căile care duceau p e a s c u n s la Constantinopol fuseseră închise. Și așa au trecut zile foarte multe de cînd planul cel de taină contra Constantinopolului a fost dat pe față; și s-a făcut mare neliniște și sfat și grijă; și împăratul a auzit multe imputări de la acei care îi dădeau sfatul să-l ia prizonier, căci atunci, din cauza molimei de ciumă, împăratul se găsea în mănăstirea Perivleptos. În sfîrșit abia, Leondari, pe alt drum care duce la Mesemvria, a trimis un curier repede; și de acolo, plecînd pe mare, a adus scrisoare despre moartea sultanului; și în ziua aceea s-a împlinit cuvîntul: „Seara se va sălășlui plîns și dimineața veselie". Și iată că au căzut la alt sfat și preocupare, dacă să țină prietenie cu Amurat, feciorul aceluia și să-l lase pe el ca să fie domnitor, cum glăsuiau și tratatele lui, întărite cu jurămînt sau să-l aducă din Lacedemonia pe Mustafa și să-l pună pe el domnitor în părțile din Apus, iar Amurat să fie domnitor în Asia. Dar tatăl, împăratul, sfătuia să se ia prima hătărîre și socotea că așa e cu dreptate din multe motive, ca Amurat să devină domnitor, feciorul lui însă și Cantacuzino Dimitrie, stăruiau ca să-l facă pe Mustafa, spunînd că le dădea și Caliupoli; în sfîrșit abia, împăratul s-a lăsat oarecum înduplecat și a dat feciorului său deplină putere, zicînd: „Eu, fiul meu, sînt bătrîn și bolnav și aproape de moarte; domnia și grijile ei, ți le-am dat ție în seamă, și fă cum vrei!"

Iar în luna septembrie a anului 6 9 2 9, împăratul chir Ioan a plecat cu foarte multe trireme la Caliuopole, ducînd cu sine și pe sultanul chir Mustafa din Pelopones, și l-a scos domnitor în părțile de apus; și Caliupoli i s-a închinat. Și după cîteva zile împăratul cerînd cetatea, chipurile potrivit cu făgăduielile, atunci toți turcii au răspuns, zicînd: „Caliupole este aproape legea noastră și mare ne e teama de Dumnezeu, deoarece cel dintîi loc pe care l-am ocupat în Europa este această cetate, unde

7—8 duceau pe ascuns AB: închise pe ascuns p.

εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης μέρη, καὶ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν κατὰ τὸν ἡμέτερον κορὰν δοῦναι αὐτήν, ἀλλὰ δώσωμεν ὑμῖν ἑτέρους τόπους καὶ χώρας ἀντ' αὐτῆς. Ἔτι καὶ ὁ Ἀμουράτης ἐκ τῆς Ἀνατολῆς διὰ πρέσβεων πολλὰ ἔτασσε τοῖς Ῥωμαίοις, δεόμενος, ἵνα μὴ γενέσθαι τὸν Μουσταφᾶν αὐθέντην βοηθήσωσιν· οἱ δὲ ἡμέτεροι τὰ ἐναντία φρονοῦντες ουδὲν ἀπεκρίναντο. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος τοῦ αὐτοῦ ἔτους, διερχομένου τοῦ μπεγλὲρ μπέη Μπαγιαζήτου διὰ τοῦ ἐπάνου Στενοῦ εἰς τὴν Δύσιν, — ἀνὴρ χρήσιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις καὶ βιζίρης ὢν τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀμουράτη, ὃς τὴν Ἄγκυραν ἐκέκτητο εἰς κεφαλάτικον, — βουλόμενος, εἰ δυνατὸν ἦν, κρατῆσαι εἰς τὴν τοῦ Ἀμουράτη ἐξουσίαν τὴν Δύσιν δηλονότι, καὶ τοῦ Μουσταφᾶ πάλιν ἐξελθόντος ἐκ τῆς Καλλιουπόλεως, διήρχετο κατ' αὐτοῦ εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν· καὶ συναντηθέντες πόλεμος γέγονεν. Ὁ Μπαγιαζήτης ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ νικηθεὶς καὶ πιασθεὶς ἀπεκτάνθη καὶ τὴν εἰς τὴν Δύσιν πᾶσαν ἀρχὴν τῶν ἀσεβῶν ἐκυρί|ευσε. Καὶ *116 b* πάλιν ἐπιστρέψας ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν Καλλιούπολιν τῷ αὐτῷ ἔτει καὶ περάσας εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη εἰς Προῦσαν εὑρισκομένου, ἡττηθεὶς ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Δύσιν. Καὶ τῷ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους διῆλθε καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ἀμουράτης μετὰ λιγουρικῶν, ἤτοι γενουβικῶν νηῶν καὶ διώξας τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ καταλήψας ἀπέκτεινε.

Ψευσθέντες δὲ ταῖς ἐλπίσιν, ἃς ἔλπιζον ἔχειν, διὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουσταφᾶ οἱ βασιλεῖς, οἱ εἰς ταραχὴν λογισμῶν καὶ φόβον ἐνέπεσον διὰ τὴν ἔχθραν, ἣν ἔδειξαν κατὰ τοῦ Ἀμουράτη, ζητοῦντες τρόπον καὶ αἰτίαν ἵνα, εἰ δυνατὸν ἦν, εἰρήνη καὶ ἀγάπη αναμέσον τῶν Τουρκῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων γενήσηται.

Καὶ στείλαντες πρὸς τὸν ἀμηρᾶν πρέσβεις τὸν Δημήτριον τὸν Καντακουζηνόν, Ματθαῖον τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν γραμματικὸν Ἄγγελον τὸν Φιλομμάτην, ὁ δὲ ἀμηρᾶς μαινόμενος ἦν τῷ θυμῷ κατὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, δι' αἰτίας ἃς εἴπομεν, καὶ εὐθύς, ὡς εἶδεν αὐτούς, προστάξας ἐν εἱρκτῇ ἐζοφωμένῃ δεσμίους ἔθετο, καὶ ἀσφαλῶς τηρεῖσθαι κελεύσας.

XXX. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τῇ ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου τῷ ͵ςϡλ-ῳ ἔτει, ἀποστείλας ὁ Ἀμουράτης διὰ τοῦ Μιχάλμπεη, καὶ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν, πολιορκῶν αὐτήν. Καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ αὐτὸς ὁ ἀμηρᾶς μετὰ | πλήθους στρατοῦ, ἔχων σὺν αὐτῷ καὶ τοὺς *117 b* ἀποσταλέντας πρὸς αὐτὸν πρέσβεις δεσμίους. Καὶ τῇ κβ-ᾳ τοῦ Αὐγού-

1 τὸν AB : τὸ p | κορρὰν AB || 4—5 γενέσθαι — βοηθήσωσιν b : βοηθήσωσι γενήσηται τὸν Μουσταφᾶν αὐθέντην A: τὸν Μουσταφᾶν αὐθέντην βοηθήσωσι (‹ἵνα›· p) γενήσεται B p || 6—7 μπεγλὲρ μπέη p : μπερλέμπεη AB || 8 βιζήρης AB : βεζίρης p || 10 Ἀμουράτου A | δηλονότι AB : *del.* p || 12 Ἀνδριανούπολιν AB || 13 *post* γέγονεν *add.* ἀλλήλως B : *om.* A || 18 διῆλθε B : ἦλθε A || 19 γενουβικῶν A: γενουΐτῶν B || 22 οἱ AB: *del.* p || 23—24 Ἀμουράτη B: Ἀμουράτου A || 25 ἀναμέσον p: ἀναμέσου AB || 26 στείλαντες AB: ἀπέστειλαν p || 32 *mg.* 1422 A || 35 τοὺς—36 αὐτὸν B: τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀποσταλέντας A.

pentru întîia oară în părţile Europei ne-am închinat în legea noastră şi am făcut şi celelalte slujbe ale credinţei noastre; şi după coranul nostru, nu se poate să dăm cetatea, ci în locul ei vă vom da alte locuri şi ţară". Între timp şi Amurat din Anatolia prin soli făcea bizantinilor multe propuneri, rugîndu-se să nu dea ajutor lui Mustafa să se facă domnitor; dar ai noştri avînd alte gînduri, nu i-au dat nici un răspuns. Pe la începutul iernii din acelaşi an, beilerbeiul Baiazid a trecut în Apus prin partea de sus a Bosforului — un bărbat destoinic şi cu experienţă în ale războaielor şi care a fost vizir al tatălui lui Amurat şi a obţinut Ancara spre guvernare; dorinţa îi era, dacă ar fi cu putinţă, să ţină Apusul în stăpînirea lui Amurat. Şi Mustafa, pornind din Caliupoli, a trecut contra lui prin apropiere de Adrianopol; şi, întîlnindu-se, au dat război. Baiazid, învins de Mustafa, prins fiind, a fost ucis; şi Mustafa a rămas stăpîn peste toată domnia din Apus a păgînilor. Şi Mustafa întorcîndu-se *în acelaşi an la Caliupoli* şi trecînd în Anatolia contra nepotului său de frate Amurat care se afla la Brusa, învins fiind, s-a întors. Şi în acelaşi an vara a venit şi însuşi Amurat cu nave *ligurice, adică* genoveze şi, izgonindu-l pe unchiul său şi prinzîndu-l, l-a ucis.

Împăraţii[1], din cauza morţii lui Mustafa, amăgiţi în speranţele pe care sperau să le aibă împlinite, au căzut în mare tulburare de gînduri şi frica i-a apucat din cauza duşmăniei ce au arătat-o faţă de Amurat, şi căutau chip şi cale să facă, dacă ar fi cu putinţă, pace şi prietenie între turci şi bizantini.

Şi au trimis la sultan soli pe Dimitrie Cantacuzino, Matei Lascaris şi pe grămăticul Anghel Filomatis.

Iar sultanul, furios de mînie pentru cauzele ce le-am spus, îndată cum i-a văzut, a poruncit şi i-a aruncat legaţi într-o închisoare întunecoasă şi a ordonat să fie păziţi bine.

XXX. Pe la începutul verii, la opt iunie 6930, Amurat, trimiţînd pe Michal-bei, a blocat Constantinopolul, împresurîndu-l. Şi la 15 ale aceleiaşi luni a sosit însuşi sultanul cu mulţime de armată, avînd cu sine legaţi şi pe solii trimişi la el. Şi la 22 august a dat un atac general

[1] Manuil al II-lea Paleologul şi fiul său Ioan al VIII-lea Paleologul, care şi dînsul fusese încoronat împărat.

στου μηνὸς ἐπολέμησεν αὐτὴν δὴ τὴν πόλιν πολέμῳ καθολικῷ· καὶ τῇ ἕκτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ς ϡ λα-ου ἔτους ἀπῆλθεν ἄπρακτος ἀπὸ τῆς Πόλεως θεοῦ βοηθείᾳ.

Καὶ τῇ λ-ῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν ὁ Μουσταφόπουλος, ὁ τοῦ αὐτοῦ Ἀμουράτη ἀδελφός, καὶ διελθὼν τὴν πόλιν ἔπεσεν ἔξω εἰς τὸν αὐθεντικὸν περίβολον· καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον τῇ α-ῃ τοῦ Ὀκτωβρίου ἦλθε προσκυνῆσαι τὸν βασιλέα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἄριστον ἐπῆλθε τῷ βασιλεῖ τὸ τῆς ἡμιπληξίας νόσημα· ὃν ἰδόντες οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Τοῦρκοι ἔλεγον θαυμάζοντες, ὅτι ὅμοιος τῷ τῆς αὐτῶν πίστεως Μαχουμέτη ἐστὶ τῇ θεωρίᾳ, ὥς ποτε καὶ ὁ Μπαγιαζήτης ὁ καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ περὶ τούτου εἴρηκε· „Καὶ ὅστις οὐκ οἶδε τὸν βασιλέα, ἀπὸ μόνης τῆς θεωρίας αὐτὸν λέξῃ, εἶναι βασιλέα.“ Ὁ δὲ Μουσταφόπουλος πλημμελήσας πλείσταις ἡμέραις ἐν τῇ Πόλει ἕνεκεν τοῦ τῷ βασιλεῖ συμβάντος, τέλος ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σηλυμβρίας καὶ μικρὸν διατρίψας ἐκεῖσε, ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ διελθὼν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπῆλθε καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν· ἀπέκτεινεν αὐτὸν προδοσίᾳ τῶν ἰδίων αὐτοῦ.

XXXI. Τῷ δὲ Μαΐῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἑάλω τὸ Ἑξα|μίλιον, ἤτοι *118 b* ὁ τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμός, ὑπὸ τοῦ Τουραχάνη καὶ πολλοὶ τῶν Ἀλβανιτῶν ἀπεκτάνθησαν.

Καὶ τῷ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔφυγεν ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Δημήτριος μετὰ Ἱλαρίωνος Δόρια καὶ Γεωργίου Ἰζαοὺλ, γαμβροῦ τοῦ αὐτοῦ Δόρια, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἵνα ὑπάγωσι πρὸς τοὺς Τούρκους· καὶ πάλιν οὐκ ἀπῆλθον, ἀλλ' εἰς τὴν Οὐγγαρίαν.

Καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ,ς ϡ λβ-ου ἔτους, διέβη ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ποιήσας δεσπότην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν αὐθεντόπουλον τὸν κὺρ Κονσταντῖνον καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς τὴν Πόλιν ἀντ' αὐτοῦ.

Τῇ δὲ κβ-ῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐποιήσαμεν ὁρκωμοτικὸν ἀγαπης μετὰ τοῦ ἀμηρᾶ Ἀμουράτη κ α ὶ τ ό τ ε τ ο ὺ ς π ρ έ σ β ε ι ς ἠ λ ε υ θ έ ρ ω σ ε. Τότε οὖν αὖθις ἀπήλθομεν πρέσβεις, Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς ὁ καὶ ὕστερον μέγας δοὺξ γενόμενος καὶ ὁ Μελαχροινὸς Μανουὴλ καὶ ἐγώ, δι' αἰτίας τοιαύτας, ὅτι ὁ μὲν Μελαχροινὸς Μανουὴλ καί ποτε προαπῆλθε πρὸς τὸν ἀμηρᾶν καὶ ἔγνω, ὅτι ἔμελλε γενηθῆναι ἡ ἀγάπη, ὁ δὲ Νοταρᾶς, ἵνα τελέσῃ αὐτὴν καλῶς, ὡς χρήσιμος καὶ καλός, ἐγὼ δὲ ὡς παρὰ τῆς ἁγίας δεσποίνης τῆς συγγενοῦς τοῦ ἀμηρᾶ ἐκ τῆς μητρὸς

1 δὴ p : δὲ AB | πολέμῳ καθολικῷ B : καθολικῷ πολέμῳ A || 2 *mg.* 1422 AB. || 5 Ἀμουράτη B: Ἀμουράτου A || 8 τὸ (τὸν B) ἄριστον B p: τὸ ἀριστῆσαι A || 10 *post* πίστεως *add.* προφήτῃ p : *om.* AB || 11 οἶδε B : εἶδε A || 13 πλημμελήσας AB : μελλήσας *vel* ποίησας (v. *et* b *app. crit.*) Char. || 13—14 τῷ βασιλεῖ συμβάντος B : συμβάντος τῷ βασιλεῖ A || 14 Σηλυμβρίας B : Σηλυβρίας A || 17 *post* Ἀσίαν *add.* καὶ p : *om.* AB || 21 κὺρ A : κὺρ B || 24 Οὐγγαρίαν p : Οὐγκρίαν AB || 26 Οὐγγαρίαν p : Οὐγκρίαν A : Οὐγγρίαν B || 30 Ἀμουράτη B : Ἀμουράτου A || 33 Μανουὴλ AB : *om.* p || 33—34 καὶ ποτε A : *om.* B : καὶ ἄλλτέ ποτε p || 34 γεννηθῆναι B : γενέσθαι A | ἡ ἀγάπη B : ἀγάπη A.

asupra orașului. Și la șase ale lunii septembrie a anului 6931 a plecat de la Constantinopol fără nici o ispravă, cu ajutorul lui Dumnezeu.

Și la 30 ale aceleiași luni a venit tînărul prinț Mustafa, frate cu însuși Amurat, și, trecînd prin oraș, s-a oprit afară în parcul împărătesc; și a doua zi dimineața, la 1 octombrie, a venit să se închine împăratului și feciorilor lui. Și în aceeași zi, după masă, împăratul, îmbolnăvindu-se, a fost paralizat pe jumătate; pe acesta, turcii din Asia cînd l-au văzut, minunîndu-se, spuneau că la înfățișare seamănă cu dătătorul lor de lege Mahomed, după cum și Baiazid, dușmanul lui, a spus odată despre acesta: „Și cine nu-l știe pe împăratul, numai la vederea lui o să spună că este împărat". Iar prințul Mustafa, zăbovind din păcate foarte multe zile în oraș din cauza suferinței întîmplate împăratului, a plecat în sfîrșit pînă la Silimvria și, stînd puțin acolo, s-a întors în Constantinopol și, trecînd, a plecat la Brusa. Iar primăvara din același an a venit și fratele său împotriva lui în Asia; și, trădat fiind de ai săi, l-a ucis.

XXXI. Iar în luna mai din același an a fost cucerit de Turachan Hexamilion, adică Istmul Peloponesului; și mulți din albanezi au fost uciși.

Și în vara aceluiași an, a fugit feciorul de împărat chir Dimitrie cu Ilarion Doria și Gheorghe Izaul, ginerele lui Doria, și au plecat la Galata, ca să se ducă la turci; dar nu au mers acolo, ci în Ungaria.

Și la 15 noiembrie din anul 6932[1] împăratul chir Ioan a plecat în Ungaria, după ce a făcut despot pe fratele său, prințul chir Constantin, lăsîndu-l pe dînsul în Constantinopol în locul său.

Iar la 22 ale lunii februarie din același an am făcut pace întărită cu jurămînt cu sultanul Amurat; *și atunci le-a dat drumul și solilor*. Și iarăși am mers în solie, Luca Notara, care mai pe urmă a ajuns și mare duce, și Melahrinos Manuil și eu, din următoarele pricini, pentru că Melahrinos Manuil fusese o dată mai înainte la sultan și și-a dat seama că pacea avea să fie făcută, iar Notara pentru ca să încheie bine tratatul de pace ca un bărbat de ispravă și destoinic ce era, iar eu fiind trimis ca din partea slăvitei împărătese, înrudită cu sultanul

[1] 1 septembrie 1423—31 august 1424.

αὐτοῦ ἀποσταλείς· καὶ εἴ τι ἂν δεήσῃ, γράψω καὶ διὰ ὑφειλτῶν γραμμάτων πρός τε τὸν γηραιὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν βασιλέα κὺρ Ἰωάννην εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εὑρισκόμενον.

Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ Ὀκτ|ωμβρίου τοῦ ,ς ϡ λγ^{ου} ἔτους ἐπανῆλθεν *119 b* εἰς τὴν Πόλιν διὰ τοῦ μέρους τοῦ εἰς τὸν Ἴστρον ποταμὸν κατερχομένου ἐν χώρᾳ τινὶ Κελλίῳ ἐπονομαζομένῃ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἀπελθουσῶν τριήρεων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖσε· προέπεμψε γὰρ ἀπὸ Οὐγγαρίας ἄνθρωπον ἀλλόγλωσσον καὶ ἀλλογενῆ τοῦ ἐλθεῖν δτά ξηρᾶς μετὰ πιττακίου ὑφειλτοῦ· ὃς ἐλθὼν ἐζήτει ἰδεῖν τὸν βασιλέα, λέγων ότι ἀνάγκη αὐτῷ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ ὁμιλῆσαι σὺν αὐτῷ. Τοῦτο λοιπὸν πῶς ἐδύνατο, τοιοῦτον ἄνθρωπον ἰδεῖν βασιλέα ἀσθενῆ, κατάκοιτος γὰρ ἦν· καὶ μόνος πρὸς μόνον ἤθελε συνᾶραι λόγον. Πολλῶν οὖν λόγων δαπανηθέντων ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον δύο τῶν συγκρήτων μοι καὶ εἶπον αὐτῷ· „Ἢ εἰπέ, ὃ βούλῃ τῷ παρόντι", δείξαντες ἐμέ, „ἢ ἄπελθε ἔνθα βούλῃ". Ἡνίκα παραλαβών με κατ' ἰδίαν, δέδωκέ μοι χάρτην ὑφειλτόν, ὃς δεδήλωκέ μοι ἔτι δὲ ὅθεν καὶ πότε ἐξῆλθεν. Ὡς δὲ διώρθωσα τὸ ὑφειλτὸν καὶ ἀπῆλθον ἀναγνῶναι τοῦτο, ἀνέφερον ὅτι ζητῶ εὐεργεσίαν, ἐπεὶ χαριέντα ἔμελλον μηνύεσθαι διὰ τῶν ὑφειλτῶν, ἐκεῖσε καὶ τῆς δεσποίνης καθεζομένης καὶ τῆς νύμφης αὐτῆς, τοῦ δεσπότου ἀπόντος εἰς τὸ κυνήγιον. Κἀγὼ ἀναγνώσας τὸν χάρτην καὶ ἀκούσαντες ὅτι ὑγίαινε καὶ ἔμελλεν ἐλθεῖν καλῶς εἰς τὰ περὶ τὴν Μεγάλην Βλαχίαν, καὶ ὅπως ἀπέλθωσι τριήρεις εἰς τὸν τόπον τὸν ἐπονομαζόμενον Κελλίον | ἆραι αὐτὸν καὶ φέρωσι, περὶ οὗ ἐχάρησαν λίαν. *120 b*

Καὶ μετὰ μικρὸν κελεύσας ὁ βασιλεὺς τὸν ἱματιοφύλακα αὐτοῦ ἔδωκε μοι καβάδιον μολυβὸν χαμουχᾶν μετὰ βαρεοκοιλίας ἐνδεδυμένον καὶ χρυσίου κεντηνάριον· „ἔτι δὲ τὸν καὶ κάλλιστον γλωσσόκομον, τὸν μέγαν καὶ ὡραῖον, ὅνπερ ποτέ μου ἐζήτει". Εἶχε γὰρ ὅδε ὁ γλωσσόκομος ἔνδον λάφυρα ἄξια θέας πολλὰ καὶ καλὰ καὶ ἕτερα εἴδη θαυμάσια, ἅπερ ἐδόθησαν ὕστερον μετὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἔνθεν ζωῆς, τὰ μὲν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς ἁγίας ψυχῆς αὐτοῦ. Τοῦτον γὰρ τὸν ὡραῖον καὶ θαυμαστὸν γλωσσόκομον ἀπὸ καιροῦ ὠρέχθην αὐτόν· διὸ ἔδοξέ μοι ζητῆσαι τοῦτον δεόμενος τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατό μοι ὅτι ,αὐτὸς ὁ γλωσσόκομος ὑπῆρχε τοῦ πατρός μου τοῦ βασιλέως καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς οἶδας, εἶχε πολλὰ καλὰ λάφυρα καὶ λίθους πολυτίμους καὶ ἕτερα πλεῖστα βασιλικὰ εἴδη, πλείονα ὧν εἶδες· ἐγὼ δὲ θέλω πάλιν δωρῆσαι αὐτὸν τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχῃ κἀκεῖνος μετὰ τῆς εὐχῆς τοῦ πατρὸς μοῦ καὶ ἐμοῦ τὰ ἑαυτοῦ·" καὶ ἄπεμψέ με. Καὶ τότε διὰ τὰς χρηστὰς ἀγγελίας, ἃς ἐκόμισα αὐτῷ, προσέταξεν, ἵνα λάβω τὸν εἰρημένον γλωσσόκομον, ὃν καὶ ἔσχηκα μετὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ εὐχῆς πλήρη πολλῶν χρησίμων καὶ τιμίων πραγμάτων τούτου τοῦ ματαίου βίου.

3 Οὐγγαρίαν p : Οὐγκαρίαν AB || 4 Ὀκτωμβρίου AB : Ὀκτωβρίου p || 6 χώρᾳ AB : χώρῳ Char. || 7—8 Οὐγγαρίας p: Οὐγκαρίας A: Οὐγκρίας B || 10 ἐδίνετο AB : ἦν δυνατὸν p || 12 ἤθελε A : ἤθελεν B || 13 συγκρή(ιA)των μοι AB : ἀσηκρήτων (σεκρέτων b) σὺν ἐμοὶ p || 20 τὸν p : τὴν AB || 21 τὰ περὶ A : *om.* B | τὸν τόπον A : τόπον B || 23 κελεύσας AB: ἐκέλευσεν p ||24 ἔδωκε b: δῶσαί AB || 26, 30, 38 γλωσσόκομμον AB || 26 μοῦ ἐζήτει AB: [μου] ἐζήτησα p||27 *et* 32 γλωσσοκόμμος AB || 29δὲ A: μὲν B.

după muma lui, şi dacă ar cere cumva trebuinţa să şi scriu scrisori cifrate către bătrînul împărat şi către feciorul său, împăratul chir Ioan, care se afla în Ungaria.

Iar la sfîrşitul lui octombrie din anul 6 9 3 3, împăratul chir Ioan s-a întors la Constantinopol prin partea ce vine în josul Istrului, printr-o localitate numită Chilia, trireme plecînd într-acolo de la Constantinopol. Căci trimisese din Ungaria de mai înainte un om de altă limbă şi de alt neam, ca să vină pe uscat cu un răvaş cifrat; acesta, sosind, cerea să vadă pe împărat, spunînd că trebuie neapărat să-l vadă şi să vorbească cu el. Dar cum se putea aceasta, un astfel de om să-l vadă pe împărat bolnav, căci zăcea în pat; şi, singur singurel voia să stea de vorbă. Şi atunci, după multă vorbă, am fost trimişi la om doi dintre camarazii mei şi i-au spus: „Sau spune-i acestuia de aici — arătîndu-mă pe mine — ce vrei, sau du-te unde ţi-i voia!" Şi aşa, luîndu-mă la o parte, mi-a dat epistolă cifrată; acesta mi-a mai destăinuit încă şi de unde şi cînd a pornit la drum. De îndată ce am îndreptat cifrul şi am mers să-l citesc, am spus că cer o răsplată, deoarece veşti de bucurie aveam să aduc cu scrisoarea cifrată; şi acolo şedea împărăteasa cu noru-sa, despotul fiind la vînătoare. Şi eu, citind hîrtia, cînd au auzit că era sănătos şi avea să meargă cu bine înspre părţile de pe la Marea Ţară Românească şi să vină trireme la locul numit Chilia să-l ia şi să-l aducă, mult s-au bucurat de aceasta.

Şi peste puţin, împăratul, poruncind garderobierului său, mi-a dat un caftan căptuşit de brocat de Damasc şi o sută de galbeni; „mai dă-i încă şi sipetul cel frumos, mare şi mîndru, pe care mi l-a cerut odată". Căci în acest sipet erau ţinute multe lucruri de preţ frumoase şi rare şi alte obiecte unice minunate, care mai pe urmă, după plecarea lui din această viaţă, unele au fost date feciorilor lui, iar altele de sufletul lui cel sfînt. Căci acest sipet frumos şi minunat l-am dorit demult; de aceea m-am hotărît să-l cer împăratului, rugîndu-l. Iar el mi-a răspuns: „Sipetul acesta a fost al tatălui meu împăratul şi în el, cum ştii, ţinea multe odoare de preţ şi pietre scumpe şi alte multe obiecte împărăteşti, mai multe decît cîte le-ai văzut; iar eu voiesc să-l las iarăşi feciorului meu împăratul, ca şi dînsul, cu binecuvîntarea tatălui meu şi a mea, să-şi ţină în el lucrurile sale de preţ". Şi m-a lăsat să plec. Şi atunci, pentru veştile ce i le-am adus, a dispus să-mi iau sipetul amintit, pe care l-am şi primit cu sfînta lui binecuvîntare, plin cu multe lucruri folositoare şi de preţ în această viaţă de deşărtăciuni. Încă şi împărăteasa a poruncit

Κελεύσασα ἔτι καὶ ἡ | δέσποινα, ἵνα σηρικὸν ἔνδυμα προσφέρωσί μοι *121* καλὸν προύσινον καὶ νομισματα πεντήκοντα, ἡ δὲ νέα δέσποινα μηνύσασά μοι, ὅτι τὸ δεῖνα αὐτῆς ἔνδυμα ἔσεται τῇ ἐμῇ συνεύνῳ, ὅταν γυναικὶ συναρμοσθῷ καὶ χρύσινοι τεσσαράκοντα.

Τῇ δὲ κα-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους κεκοίμηται ὁ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοίδιμος καὶ εὐσεβής, ὁ εἰρημένος βασιλεὺς κὺρ Μανουήλ,ὃς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετωνομάσθη πρὸ ἡμερῶν δύο τῆς θανῆς αὐτοῦ Ματθαῖος μοναχὸς καὶ ἐτάφη ἐν τῇ σεβασμίᾳ βασιλικῇ καὶ περικαλλεῖ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος μετὰ πένθους καὶ συνδρομῆς, οἷα γέγονε πώποτε πρός τινα τῶν ἄλλων. Ἦσαν δὲ πᾶσαι αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη οζ' καὶ ἡμέραι εἴκοσι πέντε, ἐξ ὧν ἐβασίλευσεν ἔτη δύο καὶ τεσσαράκοντα.

Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ ἐγέννησεν υἱοὺς τούσδε καὶ θυγατέρας· πρώτην θυγατέρα τὴν ***, εἶτα Κωνσταντῖνον, Ἰωάννην τὸν βασιλέα, Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, θυγατέρα τὴν ***, Θεόδωρον τὸν δεσπότην καὶ Πορφυρογέννητον, Μιχαὴλ τὸν αὐθεντόπουλον, Κωνσταντῖνον τὸν δεύτερον τὸν καὶ βασιλέα γενόμενον, Δημήτριον τὸν δεσπότην καὶ κὺρ Θωμᾶν τὸν δεσπότην.

Ζῶν δε ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτῶν διεμέρισεν ἑκάστῳ τούτων τούσδε τοὺς τόπους, δι' ἣν αἰτίαν μέγα | κακὸν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προεξένησε. Πρῶτον μὲν τὸν Ἰωάν- *122 b* νην βασιλέα εἴασε, τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Ἀνδρονίκῳ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἑαυτῆς δέδωκεν. Οὗτος δὲ βλαβεὶς ὑπὸ βαρυτάτης ἀσθενίας, ἔδοξεν αὐτῷ πωλῆσαι τὴν Θεσσαλονίκην τῇ τῶν Ἑνετῶν γερουσίᾳ διὰ χρυσίνους χιλιάδας πεντήκοντα. Εἶτα περάσας ἦλθεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐν χώρᾳ λεγομένῃ Μαντινίᾳ καὶ μετὰ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννῃ τὴν διατριβὴν ἐποίει, ἕνεκεν τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας· ὕστερον δὲ μοναχὸς γεγονὼς κατῴκησεν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ μονῇ τῇ λεγομένῃ τοῦ Παντοκράτορος. Τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Θεοδώρῳ τὴν Λακεδαιμονίαν καὶ τὰ ἑαυτῆς δέδωκε· τῷ δὲ βασιλεῖ κὺρ Κωνσταντίνῳ τὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέρη, λέγω Ἀγχίαλον καὶ Μεσέμβριαν καὶ τὰ αὐτῶν· τῷ δε δεσπότῃ κὺρ Δημητρίῳ καὶ τῷ δεσπότῃ κὺρ Θωμᾷ τὰ ἐναπομείναντα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ.

Καὶ τῷ ,ςϡλδ-ῳ ἔτει, μηνὶ Αὐγούστῳ, ἡ δέσποινα κυρὰ Σοφία φυγοῦσα διέβη εἰς τὴν ἑαυτῆς πατρίδα,

δι' αἰτίαν ὅτι ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς οὐκ εἶχε τοσούτην εὔνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτὴν καὶ εἰρήνη ἀνὰ αὐτῶν οὐ διέκειτο, διὰ τὸ ἐρᾶσθαι τὸν βασιλέα ἑτέραις γυναιξίν, ἕνεκα οὐκ ἦν ἡ δέσποινα ἐκ φύσεως ἐστολισμένη ὡραιότητα.

Τέλος τοῦ πρώτου βιβλίου.

---

3 ἔσηται AB || 14 *post* υἱοὺς *add.* καὶ θυγατέρας p: *om.* AB || 14 *et* 15 *lac. ind.* AB || 16 *post* βασιλέα *add.* καὶ p: *om.* AB || 19 κὺρ Θωμᾶν AB : Θωμᾶν p || 21 μέγα B: καὶ μέγα A | τῇ B: τῶν A || 22 δε A: *om.* B || 23 δέδωκεν B: δέδωκε A || 23—24 *post* Θεσσαλονίκην *add.* καὶ τὰ ἑαυτῆς A : *om.* B || 26 δὲ B : *om.* A || 27 ἐν — Παντοκράτορος B : ἐντῃ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ λεγομένῃ A || 29 Ἀγχίαλον p : Ἀχίαλον AB | Μεσέμβριαν AB : Μέσημβρίαν p || 34 τοσούτην AB : τοσαύτην p.

să mi se aducă un veșmînt de mătase frumos verzui și cincizeci de galbeni, iar împărăteasa cea tînără îmi spune că veșmîntul cutare al ei va fi al soției mele, cînd mă voi căsători, și patruzeci de galbeni.

La 21 ale lunii iulie din același an a adormit întru fericire în veci neuitatul, binecredinciosul împărat chir Manuil, care prin dumnezeiasca shimă îngerească și-a schimbat, două zile înaintea morții, numele în monah Matei; și a fost înmormîntat în venerata preafrumoasa mănăstire împărătească a Pantocratorului cu jelire și adunare de popor, cum n-a mai fost niciodată la altcineva din ceilalți. Și toate zilele vieții lui au fost 77 de ani și douăzeci și cinci de zile, din care a domnit patruzeci și doi de ani[1].

Acest împărat chir Manuil a avut acești feciori și fete: mai întîi fata * * *, apoi Constantin, Ioan împăratul, Andronic despotul, fata * * *, Teodor despotul și porfirogenitul, Mihail prințul, cel de-al doilea Constantin, care a ajuns și împărat, Dimitrie despotul și chir Toma despotul.

Trăind încă împăratul tatăl lor, a împărțit fiecăruia dintre aceștia următoarele locuri și din această cauză a adus statului bizantin mult rău. Pe cel dintîi, Ioan, l-a lăsat împărat, iar despotului chir Andronic i-a dat Salonicul cu regiunea ce ținea de el. Dar acesta, lovit de boală foarte grea, s-a hotărît să vîndă senatului venețienilor Salonicul pentru cincizeci de mii de galbeni. Apoi, trecînd în Pelopones, a mers în localitatea numită Mantinia și stătea cu feciorul său Ioan, pentru că acolo locul era sănătos și aerul bun; mai tîrziu, făcîndu-se monah, a locuit la Constantinopol în mănăstirea Pantocratorului. Iar despotului Teodor i-a dat Lacedemonia și țara ce ține de ea; iar împăratului chir Constantin părțile de la Marea Neagră, anume Anhialos și Mesemvria și regiunile ce țin de ele; iar despotului chir Dimitrie și despotului chir Toma ce a mai rămas din Pelopones.

Și în anul 6934, luna august, împărăteasa doamna Sofia a fugit și a plecat în patria sa,

din cauză că împăratul chir Ioan, bărbatul ei, nu era așa de bun cu ea și nu o avea dragă și între ei pace nu era, deoarece împăratul purta dragoste cu alte femei, pentru că împărăteasa nu avea din fire podoaba frumuseții.

Sfîrșit al cărții întîia

---

13 *după* feciori *ad.* și fete p: *om* AB || 14, 15, *după* fata *lac.* AB || 27 Anhialos p: Ahialos AB

---

[1] Numărul de domnie de 42 de ani nu este exact, căci Manuil al II-lea Paleologul a domnit între 1391 și 1425, iar asociat la domnie a fost din 1373.

ΑΡΧΟΜΕΝΟΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΘΑΝΗΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ. ΚΑΙ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ

I. Ἐν τῷ καιρῷ οὖν τοῦ ͵ς ϡ λδ-ου ἔτους μηνὶ Αὐγούστῳ διέβη τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα καὶ πᾶσα ἡ τῆς βασιλείας ἐξουσία πρὸς Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει καὶ μνήμῃ εἰρημένου κὺρ Μανουὴλ βασιλέως, ὃς καὶ προεστεμμένος ἦν εἰς βασιλέα.

Καὶ τῷ, ς ϡ λε-ῳ ἔτει, Αὐγούστῳ κθ-ῃ, ἤγαγον διὰ θαλάσσης μετὰ τριήρεων τὴν κυρὰ Μαρίαν τὴν Κομνηνὴν ἐκ Τραπεζοῦντος, θυγατέρα Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος. Ἐν δὲ τῷ ͵ς ϡ λς-ῳ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ηὐλογήθη αὐτὴν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἣν καὶ αὐγοῦσταν ἀνηγόρευσε. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει μηνὶ Νοεμβρίῳ αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἐξελθὼν τῆς Πόλεως ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόνησον τῇ κς-ῃ Δεκεμβρίου σὺν τῷ αὐτοῦ αὐταδέλφῳ κὺρ Κωνσταντίνῳ δι' αἰτίαν τοιαύτην, ὅτι ὁ ἑαυτῶν αὐτάδελφος ὁ δεσπότης | κὺρ Θεόδωρος ἐβούλετο μοναχὸς γενέσθαι, καὶ *124 b* ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ἐναπομείνῃ αὐθέντης εἰς πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον, ὃς μεταμεληθεὶς ὕστερον οὐκ ἐγένετο. Μεθ' ὧν κἀγὼ ἀρχῇ εἰς τὴν Πελοποννησον ἦλθον, εἰς δουλοσύνην τοῦ βασιλέως ὤν, καὶ ἵνα ἀποβλέπω καὶ τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ὅτε ὁ μακάριος καὶ ἀοίδιμος πατὴρ αὐτῶν ἤγγιζε πρὸς τὸ ἀποθανεῖν, προσέταξέ με καὶ ἔγραψα τοιαῦτα οἰκειοχειρῶς ,οὐχὶ ὡς διαθήκην αὐτοῦ, οὐ γὰρ διατίθενται οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ προστάττουσιν. Ἐν ᾗ προστάξει διωρίζετο τάδε· ἵν' ἔχῃ ἕκαστος τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ μὲν τόδε, ὁ δὲ τόδε ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λαφύρων καὶ λίθων πολυτίμων καὶ ἀξιολόγων εἰδῶν, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἤγουν τῆς ἔσω τοῦ παλατίου, ἱματισμοὶ καὶ παρασκευαὶ μερισθῶσι εἰς τέσσαρα μέρη· εἰς παραστάσιμα καὶ λειτουργίας ὑπὲρ αὐτοῦ κατεπέκεινα τῶν συνήθων, ἃ πολυτελῶς καὶ καλῶς ἐτέθησαν, τὰ δὲ ἕτερα μέρη τρία εἰς πτωχούς, εἰς ἰατροὺς καὶ εἰς τοὺς αὐτοῦ κελλιώτας· ἐπίτροποι δὲ ὦσιν ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ ἐντῇ τῶν Ξανθοπούλων μονῇ Μακάριος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, ὁ διδάσκαλος Ἰωσὴφ ὁ ἐν τῇ τοῦ Χαρσιανίτου μονῇ καὶ ἐγώ. | Καὶ ἀναγνωσθείσης ταύτης δὴ τῆς πράξεως παρ' ἐμοῦ ἔ- *125 b* μπροσθεν αὐτοῦ καὶ τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῶν καὶ μόνον, τέλος προσέταξε τῷ υἱῷ αὐτοῦ λέγων· „Υἱέ μου, ἤκουσας ἃ προσεταξάμην ὑμὶν περὶ τῶν ὑπηρετησάντων με ἰδίων", — ἔγραψε γάρ, „οἱ δὲ

---

7 λήξει καὶ A : *om.* B || 9 *mg.* 1427 A || 11 *mg.* 1428 A || 11—13 αὔγουσταν AB || 13 αὐτὸς — 14 εἰς] ἐξῆλθεν αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν p || 14 ἐξελθὼν τῆς πόλεως A : ἐκ τῆς πόλεως ἀπῆλθεν B || 15 δι' αἰτίαν τοιαύτην A : διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν B || 15 δι' — 16 γενέσθαι] διὰ τὸ βούλεσθαι γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον μοναχὸν p || 19 εἰς — 20 τοιαύτην AB : εἰς τὴν τοῦ βασιλέως μου δουλοσύνην ὑπάρχων εἰς δὲ τὴν τοῦ δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου ἀποβλέπων ἐξ αἰτίας τοιαύτης. p. ||22—23 διατίθενται p : διατιθῆ(εῖ B)σιν AB || 25 λαφυρῶν AB || 34 *post* τέλος *add.* δὲ AB : *del.* p.

CARTEA A DOUA

ÎNCEPÎND DUPĂ MOARTEA ÎMPĂRATULUI CHIR MANUIL PALEOLOGUL. ŞI ÎNCEPUTUL DOMNIEI LUI IOAN, FECIORUL LUI

I. Aşadar, în timpul anului 6934[1], luna august, au trecut însemnele împărăteşti şi toată puterea împărăţiei asupra lui Ioan, feciorul adormitului întru fericire şi în veci pomenitului împărat chir Manuil; şi dînsul fusese de mai înainte încoronat împărat.

Şi în anul 6 9 35, august 29, au adus-o de la Trapezunt pe mare cu triremele pe doamna Maria Comnena, fata împăratului din Trapezunt, Alexie Comnenul. Iar în anul 6 9 36, luna septembrie, împăratul chir Ioan s-a cununat cu dînsa, pe care a şi proclamat-o augusta. Şi în acelaşi an, luna noiembrie, însuşi împăratul ieşind din Constantinopol, a plecat în Pelopones la 26 decembrie, împreună cu fratele său drept chir Constantin, dintr-o pricină ca aceea, deoarece fratele lor drept, despotul chir Teodor, voia să se facă monah şi chir Constantin să rămînă domnitor peste tot Peloponesul. Dar acela, răzgîndindu-se pe urmă, nu s-a călugărit. Atunci şi eu am venit la început împreună cu ei în Pelopones, fiind în slujba împăratului, cu gîndul însă să rămîn în a despotului chir Constantin din următoarea cauză. Cînd întru fericire adormitul neuitatul tatăl lor era pe pragul morţii, mi-a poruncit şi eu am scris cu mîna mea următoarele, nu ca un testament al lui, căci împăraţii nu testează, ci ordonă. În acest ordin a rînduit următoarele: ca fiecare din feciorii lui să ia unul aceasta, iar celălalt aceea din propriile lui odoare din moştenire şi obiecte unice de mult preţ; iar cealaltă avere a lui, adică aceea dinăuntrul palatului, îmbrăcăminte şi podoabe, să fie împărţite în patru părţi: pentru parastase şi liturghii de sufletul său, mai multe ca de obicei — acestea au fost rînduite frumos şi cu fast—,iar celelalte trei părţi pentru săraci, medici şi camerierii lui; iar executorii testamentari să fie duhovnicul său de la mănăstirea familiei Xantopol, Macarie, de origine evreu, apoi dascălul Iosif din mănăstirea lui Harsianit şi cu mine. Şi cînd eu am citit acest ordin în faţa numai a lui şi a împărătesei şi a feciorului lor împăratul, la sfîrşit a rînduit feciorului său, zicînd: „Fiul meu, ai auzit ce dispoziţii vă dau vouă cu privire la oamenii mei care m-au servit", căci scria: „Iar came-

[1] 6934 e 1 septembrie — 31 august 1426; dar e o nepotrivire, aşa că ar trebui să stea 6933, adică 1425, cînd Ioan al VIII-lea s-a urcat de fapt pe tron.

κελιῶταί μου οἳ ὑπηρετήσαντές με καλῶς καὶ εὐνοϊκῶς διάκεινται, ὡς εἰκός, πρός με, ἔχωσι παρὰ πάντων τῶν υἱῶν ἀγάπην τε καὶ ἀναδοχὴν καὶ προμηθειαν κατὰ τὸ ἀναλογοῦν ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν." — „Ἐξαιρέτως δὲ πάλιν λέγω σοι περὶ τούτου δὴ Φραντζῆ, ὅς ἐδούλευσέ μοι εἰς πάντα ἐπιτηδείως καὶ πιστῶς, ὡς καὶ νῦν αὖθις εἰς τὰ τῆς ἀσθενείας μου πλεῖον τῶν ἄλλων θεραπεύει, ὡς ἐλπίζω, ὅτι καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μου μετὰ θάνατον καλῶς οἰκονομήσει. Ἡ νεότης γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν οὐκ εἴασαν γενέσθαι τι πρὸς αὐτὸν ἀντάξιον τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, ἣν ἐφύλαξεν εἰς ἐμέ· διὰ τοῦτο ἀφίημι αὐτόν σοι· καὶ ὅπως τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας τῆς ἐμῆς τύχῃς, ὅ δι' αἰτίαν τοιαύτην παρ' ἐμοῦ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ, αὐτὸς ποίησον". Καὶ ταῦτα ἔλεγε καὶ ἐπρόστατπε περὶ ἐμοῦ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου πολλὴν ἀγάπην εἶχον κἀγὼ καὶ πληροφορίαν, ἣν ὁ Θεὸς ἐπεδέχετο, ἐξ αἰτίας τοιαύτης, ὅτι ὁ τοῦ πατρός μου ἀδελφὸς ἦν αὐτοῦ παιδαγωγὸς καὶ οἱ υἱοὶ | αὐτοῦ *126 b* οἱ ἐμοὶ ἐξάδελφοι, συνανάτροφοι αὐτῷ καὶ φίλοι καὶ δοῦλοι αὐτῷ, καὶ ἐγὼ μετ' αὐτων. Εἶτα τοῦ καιροῦ φέροντος οἰκείωσιν ἐμοῦ πρὸς τὸν μακαρίτην καὶ αἰοίδιμον πατέρα αὐτοῦ καὶ ὅσα αὐτῷ ἦν ἀναγκαῖα δι' ἐμοῦ ηὕρισκεν· ἠγάπα γὰρ ἔχειν με καθόλου εἰς τὴν αὐτοῦ δουλοσύνην. Συνήθεια γὰρ ἦν καὶ τάξις ἐν τοῖς τῶν βασιλέων οἴκοις χωρεῖν τοὺς τῶν πατέρων κελλιώτας ἐν τοῖς τῶν υἱῶν κελλίοις, ἀλλ' οὐχ οἱ τῶν υἱῶν κελλιῶται ἐν τοῖς τοῦ πατρός· τοῦτο δὲ ἔτι ζώντων τῶν πατέρων, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ θάνατον. Ὡς οὖν ἀπέθανεν ὁ μακαρίτης καὶ ἀοίδιμος πατὴρ αὐτοῦ, μετὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ μνημόσυνον ἐπεστρέψαμεν πάντες οἱ κελλιῶται αὐτοῦ εἰς τὸ παλάτιον· ἔθος γάρ ἐστι καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ κελλιῶται αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως καταμένειν ἐπὶ τὸν τάφον αὐτοῦ μέχρι τοῦ πρώτου μνημοσύνου, καὶ οὕτως ἀπήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν, ἔνθα κατέμενεν ὁ ῥηθεὶς δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος, καθίσαντες ἔξω ὡς οἱ πολλοί. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ δεσπότης ἀπέστειλε τὸν θεῖον μου καὶ εἴρηκέ μοι δεσποτικῷ προστάγματι τάδε· „Σὺ μὲν τετήρηκας τὴν τάξιν καὶ οὐκ εἰσῆλθες εἰς τὸ κελλίον μου ἐξ ὀρθοῦ, ὡς ἔθος σοι ἦν ἔτι ζῶντος τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως καὶ πατρός· πλὴν ἡμεῖς ὀφειλέται ὄντες τῆς ἀγάπης καὶ δουλοσύνης τῆς παρὰ σοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς, εὐεργετοῦμέν σοι του δύνασθαί σε ἔρχεσθαι ἐξ ὀρθοῦ καὶ εἰς τὸ κελλίον μου, ὡς καὶ πρότερον | ἐποίεις ἔτι ζῶντος τοῦ πατρός μου. «Προσταχθεὶς δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως *127 b* καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἵνα συνακολουθῶ αὐτῷ ἐπερχομένῳ εἰς Πελοπόννησον, δι' αἰτίαν, ἣν ἐδηλώσαμεν, προστάξας εἴρηκέ μοι ἐξόχως καὶ ὁ ῥηθεὶς δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος περὶ τοῦ μέλλειν συνακολουθεῖν καὶ σὺν αὐτῷ εἶναί με. Κἀγὼ ἀναφέρας αὐτῷ εἶπα· Καὶ ἐγὼ μεῖζον τούτων

---

1 οἳ *Charit.*: οἱ p || 2 *post* με *add.* ‹ἅς› p : *om.* AB || 4 ὅς — 5. εἰς τὰ AB : ὃς καλῶς μοι ἐδούλευσε καὶ εἰς πάντα τὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ σώματος ἐθεράπευσε καὶ νῦν εἰς τὰ p || 5 *post* εἰς *add.* τὰ B: *om.* A || 6 ὡς B: ὡς καὶ A || 8—9 ἐφύλαξεν εἰς A: ἐφύλαξε πρὸς B ||13 ἐπεδέχετο AB: ἀπεδέχετο p || 17 καὶ[2] AB : [τὰ] p || 18 ηὕρισκεν AB || 19 τῶν[1] B : *om.* A || 22 ὁ—αὐτοῦ A: ὁ ἀοίδιμος καὶ μακαρίτης αὐτοῦ πατὴρ B || 24 εἰς — αὐτοῦ A : *om.* B || 29 τάδε A : ὅτι B || 33 δύνασθαί σε A: δύνασαι B|| 38 τούτων AB : τοῦτο p.

rierii mei care m-au slujit bine și sînt devotați, cum se cade, față de mine, să aibă de la toți fiii mei parte de dragoste și bună primire și grijă de viitorul lor, fiecare din ei în măsura ce i se cuvine. — Dar îndeosebi iarăși îți spun despre acest Phrantzes, care mi-a slujit întru toate cu pricepere și credință, cum și acum iarăși la boala mea are grijă de mine mai mult decît ceilalți, după cum am nădejde că și după moartea mea va îndeplini cu credință cele cuvenite sufletului meu. Căci tinerețile lui și bătrînețile mele nu au lăsat să i se facă vreo răsplată pe măsura afecțiunii și a slujbei pe care le-a avut față de mine; de aceea ți-l las în seama ta! Și pentru ca să ai parte de toată binecuvîntarea mea, fă tu însuți ceea ce n-am făcut eu din pricina ceea". Și acestea erau vorbele și rînduielile lui privitoare la mine.

Dar și cu despotul chir Constantin aveam și eu, din mila lui Dumnezeu, strînse legături de mare prietenie și încredere, în urma următoarei împrejurări: fiindcă fratele tatălui meu i-a fost educator și băieții aceluia, verii mei, crescuseră împreună cu el și-i erau prieteni și slujitori și eu împreună cu dînșii. Apoi, cu timpul, ajungînd eu să intru în casa întru fericire adormitului și în veci neuitatului părintelui său, și, de cîte avea nevoie, prin mine le dobîndea, de aceea dorea să mă aibă exclusiv în serviciul său. Și era obicei și rînduială în casele împărătești ca pajii camerieri ai părinților să intre în camerele feciorilor, dar nu și pajii camerieri ai fiilor în ale tatălui; și aceasta cît încă trăiesc părinții, nu însă după moarte. Cînd deci a răposat întru fericire adormitul, în veci neuitatul tatăl său, după primul parastas, toți pajii camerieri ai lui ne-am întors la palat; căci este și acest obicei, ca pajii camerieri ai împăratului să rămînă lîngă mormîntul lui pînă după primul parastas; și așa merserăm la locuința unde ședea zisul despot chir Constantin, stînd afară ca și mulți alții. Iar despotul, aflînd aceasta, a trimis pe unchiul meu și mi-a spus acestea ca un ordin din partea lui, ca despot: „Tu ai păzit rînduiala și n-ai intrat în camera mea dis-de-dimineață, cum îți era obiceiul, cînd încă era în viață domnul meu împăratul, tatăl meu; dar noi, fiindu-ți îndatorat pentru dragostea și slujba ce le-ai arătat față de el și față de noi, îți facem favoarea ca tu dis-de-dimineață să poți veni și în camera mea, cum făceai și mai înainte, cînd încă era în viață tatăl meu". Poruncindu-mi-se de către împăratul, fratele său, ca să-l însoțesc la plecarea lui în Pelopones, din cauza pe care am arătat-o, mi-a grăit stăruitor, poruncindu-mi și despotul chir Constantin, că am să-i însoțesc și că eu am să rămîn cu dînsul. Și eu, închinîndu-mă, i-am spus: „Și eu o doresc mai mult ca orice"; bineînțeles, numai să se întîmple cu

ἐπιθυμῶ, σωζομένου μόνον, ἵνα μετὰ ἀποδοχῆς καὶ προστάγματος τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ γένηται. Ὁ δὲ ζητήσας με παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μετὰ λόγων παρακλητικῶν καὶ αἰτιῶν ἀναγκαίων, ὧν ἠναγκάζετο ἔχειν αὐτὸν χρείαν ἐμοῦ, ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίνατο, ὡς τὸ ζητούμενον ἀδύνατον εἶναι, οὐ δι' ἄλλο εἰ μὴ ἵνα μὴ ἀθετήσῃ τὸ τοῦ πατρὸς πρόσταγμα καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐμὴν διὰ στόματος παράδοσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἐζήτησε τοῦτο διὰ τῆς δεσποίνης καὶ μητρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ αἰτιῶν ἀναγκαίων· μόλις προσέταξε τοῦτο εἰπών, ὅτι ἐλθέτω μεθ' ἡμῶν ὁ Φραντζῆς ἕως τῆς Πελοποννήσου καί, εἰ μὲν ὁ ἀδελφός μου μείνῃ ἐκεῖσε, μενέτω καὶ αὐτὸς μετ' αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ ἡ κυρία μου ἡ δέσποινα προσέταξέ μοι οὕτως καὶ συγχωρεῖ αὐτό. Εἰ δὲ ἐπαναστρέψει ἐνταῦθα μετ' ἐμοῦ ὁ ἀδελφός μου, οὐ χρὴ εἰ μὴ εἶναι αὐτὸν σὺν ἐμοί, ὡς παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ αὐθεντός μου καὶ πατρὸς προσε|τάχθη, ὃ καὶ δικαίως ὀφείλομεν ἡμεῖς *128 b* ποιῆσαι αὐτό. Ἐρχομένων οὖν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τῷ μὲν ἤμην τελείως ὑποχείριος, ὡς προεῖπον, τῷ δὲ ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι προσαπέβλεπον.

Ἀποσωθέντες οὖν εἰς Πελοποννησον καὶ κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, ὃς ὑπὸ τοῦ δεσπότου Καρούλου ἐκρατεῖτο, ἀπελθόντες οὖν οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ καὶ βουλὴν ποιήσαντες τοιαύτην, μὴ θαῤῥοῦντες γὰρ εὐκόλως ὑποτάξαι τὸν τόπον αὐτοῖς, ὃν εἶχεν ὁ Κάρουλος, ὁμοίως καὶ αὐτὸς οὐκ ἐθάῤῥει δυνηθῆναι φυλάξῃ τὸν τόπον ὃν ἐκέκτητο, ἐπεί τινας τῶν τούτου τόπων ἔλαβον οἱ αὐθένται ἡμῶν, εἰς συμβάσεις ἦλθον, καὶ εὐδοκήσαντος τοῦ δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου, ἵνα λάβῃ εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀνεψιὰν τοῦδε τοῦ δεσπότου Καρούλου καὶ τὰ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐναπομείναντα αὐτῷ κάστρα λάβῃ εἰς προῖκαν αὐτῆς, οὕτω γενομένης τῆς συμφωνίας.

II. Τῇ οὖν πρώτῃ Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον τὴν Γλαρέντζαν καὶ ἄλλοι ἕτερα. Καὶ ἐπαναστρέψαντες εἰς Σπάρτην, ἐνεργεῖτο ἵνα λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, καὶ τρόπον καὶ ἀναβολὴν ποιήσωσι, τοῦ παραλα|βεῖν τὴν Πάτραν, — ἀναγ- *129 b* καῖον καὶ χρήσιμον τόπον, — ἵνα τὴν κατοίκησιν οἱ δεσπόται καὶ ἀδελφοὶ ποιήσωσι καὶ διὰ τὸ μὴ εἰς Λακεδαιμονίαν, ἤγουν Σπάρτην ὁμοῦ εὑρίσκεσθαι τοὺς ἀδελφούς, εἰ μὴ ὁ προῤῥηθεὶς δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ὅταν μοναχὸς γενήσηται. Τῷ δὲ πρώτῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξελθόντες ἦλθον κατὰ τῆς Πάτρας οἱ τρεῖς

2 γένηται — 3 αὐτοῦ *om.* B ‖ 3 ὧν AB : ἐξ ὧν p ‖ 5 ἄλλο p : ἄλλον AB | μὴ A : *om.* B ‖ 8 μόλις AB : καὶ μόλις p ‖ 13 ἡμεῖς p: ἡμᾶς AB ‖ 14 αὐτὸ AB : αὐτῷ p ‖ 16 *post* τόπου *add.* παντὸς p: *om.* AB ‖ 16—17 ἐν Πελοποννήσῳ AB : ἐντὸς Πελοποννήσου p ‖ 18 οὖν AB : [οὖν] πάντες p. ‖ 19 εὐκόλως p: εὐχόλως AB ‖ 20 φυλάξῃ AB : φυλάξαι *b*: <ἵνα> φυλάξῃ p | ἐκέκτητο p: κέκτητο AB ‖ 21 τούτου AB: αὐτοῦ p ‖ 23 τὰ ἐν—24 κάστρη AB: ὅσα ἃ εἶχε κάστρα εἰς τὴν Πελοπόννησον p‖ 27 ἕτερα AB: τἄλλα p‖ 28 ἵνα — Θεόδωρος AB : τὸ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου p ‖ 28—29 καὶ τρόπον AB : καὶ <ἵνα> τρόπον p‖ 31 καὶ ποήσωσι καὶ διὰ τὸ *b*: ποιήσωσι καὶ p: ποιήσωσιν, ὅπως A : ποιήσωσιν ἵνα B ‖ 32 ἤγουν Σπάρτην p: *om.* AB | ὁμοῦ εὑρίσκεσθαι AB : εὑρεθῆναι ὁμοῦ p ‖ 32 εἰ μὴ — 33 γενήσηται AB : ἡνίκα ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν ἐβούλετο μοναχὸς γενέσθαι p.

încuviințarea și porunca împăratului, fratele lui. Iar el, cerîndu-mă de la fratele său şi rugîndu-l mult şi arătîndu-i de ce are neapărată nevoie şi trebuinţă de mine, acela însă i-a răspuns că e peste putinţă ce cere, nu din altă cauză decît să nu calce porunca tatălui, ale cărui și cele din urmă cuvinte au fost să rămîn pe lîngă acela. El însă și-a repetat cererea prin mamă-sa împărăteasa, arătîndu-i de ce are neapărată nevoie de mine; atunci abia a poruncit, zicînd: „Să vină Phrantzes cu noi pînă în Peloponeș și, dacă fratele meu o să rămînă acolo, să rămînă şi el cu dînsul, pentru că şi doamna mea împărăteasa mi-a spus aşa şi îngăduie acest lucru. Iar dacă fratele meu se va întoarce aici cu mine, nu se poate decît să fie pe lîngă mine, cum a fost rînduit de domnitorul meu împăratul, ceea ce noi cu drept cuvînt datori sîntem să o facem". Mergînd noi deci în Pelopones, pe de o parte eram cu totul sub mîna unuia, cum am spus mai înainte, pe de alta gîndul și nădejdea îmi era să ajung sub a celuilalt.

Sosind deci cu bine în Pelopones şi domnitorii fraţi pornind contra regiunii din Pelopones care era sub stăpînirea despotului Carol, am luat următoarea hotărîre; deoarece nu aveau nădejde să-şi supună cu uşurinţă ţara ce o avea Carol, şi deoarece nici el nu avea nădejde să poată păstra ţara ce o avea, de vreme ce domnitorii noştri ocupaseră unele locuri de-ale acestuia, au ajuns de s-au înţeles, cu bunăvoirea şi a despotului chir Constantin, ca acesta să ia de femeie legitimă pe nepoata acestui despot Carol şi cetăţile care îi rămăseseră în Pelopones să le ia drept zestre a ei; şi învoiala s-a făcut aşa.

II. Şi astfel, la întîi mai din acelaşi an, eu am fost trimis şi am luat în seamă Glarenţa, iar alţii celelalte. Şi cînd s-au întors la Sparta, despotul chir Teodor se preocupa să îmbrace shima monahală, iar ei să facă chip şi fel să apuce să ocupe Patra — localitate importantă şi de mare folos —, ca frații despoți să se așeze cu locuința şi pentru ca fraţii să nu se afle împreună în Lacedemonia, adică Sparta, decît numai sus-zisul despot chir Teodor, cînd se va călugări. Iar la întîi iulie din acelaşi an, cîteştrei fraţii au pornit şi au venit contra

αὐτάδελφοι καὶ περὶ τοὺς μύλους ἔξωθεν τῆς πόλεως σκηνώσαντες, ἐκεῖσε καὶ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Καρούλου κυρίαν Θεοδώραν ἤγαγον, ἔνθα καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος συνεζεύχθη αὐτὴν καὶ ηὐλογήθη· εἰς δὲ τὴν Πάτραν οὐδὲν ἐκατώρθουν πρὸς ἅλωσιν. Ἀλλ' ἐπεὶ ὥς τι ἀστεῖον ἦν τὰ παρὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου μελετούμενα τοῦ γενέσθαι μοναχόν, ἀθετῆσαι γὰρ ἐβούλετο, καὶ ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν σκανδάλου ἦν αἴτιον. Ὡς δὲ εἰς τὰ τῆς Πάτρας συμπέρασμά τι χρηστὸν οὐδὲν κατωρθοῦτο, εἰ μὴ μόνον ἄστυα τρία μικρὰ παρέλαβον, συνηβάσεις ποιήσαντες μετὰ τῶν ἔνδον οἰκούντων, ἵνα τελῶσι πρὸς τὸν ἐμὸν αὐθέντην καὶ δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον χρυσίνους κατ' ἔτος πεντακοσίους, καὶ οὕτως ἐγεγόνει τὰ τῶν Πατρῶν. Ἐκ τῶν ἐκεῖθεν | ἐπανεστρέψαμεν, καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ *130 b* ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἀπῆλθον εἰς τὴν Σπάρτην, ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Χλουμοῦτζιν μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Μετὰ δέ τινα καιρὸν ὀλίγον βουληθεὶς ἐπανελθεῖν ὁ βασιλεὺς οἰκάδε, ἐμηνύθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς αὐθέντης, εἰς τὴν Σπάρτην ἀπελθεῖν· κἀκεῖθεν διαβιβάσαντες ἀμφότεροι, οἱ τέσσαρεις ἀδελφοὶ ὁμοῦ ἡμέραις ὀλίγαις, καὶ τῷ Ὀκτωμβρίῳ μηνὶ τοῦ ςϡλζ-ου ἔτους ἀναβάντες ἀπήλθομεν μέχρι καὶ τῆς Κορίνθου. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐμβὰς εἰς τὰς τριήρεις ἀπῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ κὺρ Θωμᾶς ὁ αὐθεντόπουλος σὺν αὐτῷ μέχρι τινὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Καλάβρυτα. Ἡμεῖς δὲ μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ δεσπότου δι' ἄλλης ὁδοῦ ἤλθομεν εἰ Βοστίτζαν. Καὶ γὰρ εἰ καὶ μοναχὸς οὐκ ἐγένετο ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ἵνα ἅπας ὁ αὐτοῦ τόπος ἐναπομείνῃ τῷ κὺρ Κωνσταντίνῳ τῷ αὐτοῦ αὐταδέλφῳ κατὰ τὰς συνθήκας τὰς ἀναμεταξὺ αὐτῶν γενομένας, ἀλλ' οὖν καὶ οὕτως δέδωκε αὐτῷ τὴν Βοστίτζαν

καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἕτερον μέρος τὰ ὅσα ἐν τοῖς ποσὶ τοῖς πρὸς δυσμὰς ἡλίου εἰσὶ τοῦ ὑπερμεγέθους ὄρους τοῦ Ταϋγέτου· ἐξ ὧν ἦν τι βέλτιον φρούριον

---

1 αὐτάδελφοι AB : τῶν αὐταδέλφων p | τῆς AB : τῆς αὐτῆς p || 3 αὐτὴν καὶ ηὐλογήθη AB : καὶ ηὐλογήθη αὐτήν p || 4 ἐκατώρθουν AB : ἐκατωρθώθη p. | Ἀλλ' ἐπεὶ ὡς B : Ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ὥσπερ A || 6 ἀθετῆσαι γὰρ B : καὶ γὰρ διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης διορθώσῃ, ὡς εἴρηται, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον. Ὕστερον οὖν ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος μεταμεληθεὶς ἀθέτησεν, ὃ A || 7 οὐδὲν A: οὐκ B | κατορθοῦτο B : ἐκατορθοῦτο A || 8 ἄστυα τρία μικρὰ A : τρία μικρὰ ἄστυα B | συνήβασεις ποιήσαντες A: ποιήσαντες εἰρήνην καὶ συνηβάσεις B || 9 ἵνα A : μετὰ συνθήκων, ἵνα B | ἐμὸν αὐθέντην καὶ A : *om.* B | ἐμὸν—καὶ A: *om.* B || 9—10 κὺρ Κωνσταντῖνον B: *om.* A || 10 χρυσίνους — 13 αὐτοῦ A : κατ' ἔτος χρυσᾶ νούμια πεντακόσια. Καὶ οὕτως ἐγερθέντες μὲν μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου ἀπήλθομεν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Σπάρτην φερούσης, ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος δι' ἄλλης εἰς τὸ Χλουμούτζην μετὰ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ βασιλίσσης B || 14 βουληθεὶς A : ἐπεὶ ἐβουλεύετο B | ἐμηνύθη A : μηνυθεὶς B || 15 ὁ — ἀπελθεῖν A: ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπὸ Χλουμούτζην B || 19—20 ἐπανέστρεψεν A : ὅπ σθεν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσης B||20—21 μέχρι τινὸς B : *om.* A || 21 κὺρ A : *om.* B || 22 τοῦ δεσπότου B : *om.* A || 23 ἅπας—25 γενομένας A : ἀπομείνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ εἰς τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατὰ τὰς συνθήκας καὶ συνηβάσεις τὰς ἀνὰ αὐτῶν B || 26 οὕτως A: οὗτος B | αὐτῷ B: πρὸσ αὐτὸν A.

Patrei şi, ridicîndu-şi corturile pe lîngă morile din afara oraşului, au adus-o acolo şi pe nepoata lui Carol, domniţa Teodora, unde şi despotul chir Constantin a luat-o şi s-a cununat cu dînsa. Iar la Patra nu s-a făcut nici o ispravă pentru luarea oraşului. Ci pentru că planul despotului chir Teodor de a se face monah nu era ceva serios, căci nu voia să se ţină de el, a şi fost pricină de mare ceartă între fraţi. Cum pentru săvîrşirea întreprinderii de la Patra nu se făcea nici o treabă bună, decît numai că au luat trei cetăţui mici, s-au învoit cu locuitorii să plătească domnului meu, despotul chir Constantin, în fiecare an cinci sute de galbeni; şi aşa s-a sfîrşit întreprinderea de la Patra. De acolo ne-am întors; şi împăratul şi despotul chir Teodor au plecat la Sparta, iar despotul chir Constantin la Chlumuţi cu femeia sa. Iar după cîtva timp puţin, împăratul voind să se întoarcă acasă, fratele său, domnitorul meu, a fost anunţat să vină la Sparta; şi amîndoi fraţii, zăbovind acolo, *tuspatru* au fost împreună puţine zile, şi în luna octombrie din anul 6937, încălecînd, am mers pînă la Corint. Şi împăratul, urcîndu-se în trireme, a plecat la Constantinopol; iar despotul chir Teodor s-a întors la Sparta şi prinţul chir Toma, o bucată de drum împreună cu el, a plecat la Calavrita. Iar noi cu domnitorul nostru despotul chir Constantin am mers pe alt drum la Vostiţa. Căci deşi despotul chir Teodor nu se făcuse monah, pentru ca toată ţara lui să-i rămînă fratelui său drept, *potrivit cu învoielile ce s-au făcut între ei*, ci şi aşa i-a dat Vostiţa

şi locurile de primprejur, şi în cealaltă parte cîte se află la poalele dinspre apus ale marelui Munte Taiget; din acestea era o cetate mai bună şi regiune de frunte a Pelopone-

καὶ χώρα Πε|λοποννήσου τὸ Λεῦκτρον Μαΐνης, τὸ καὶ Νεκταρία[1] πάλαι καλού- 131 b
μενον καὶ πάντα τὸν ἐκείνου ζυγὸν ἄχρι καὶ τῆς Πύλου τοῦ λεγομένου Οἰτύλου. Ἐκ
δὲ τοῦ ἔξω ζυγοῦ τὸ κάστρον Ζαρνάδας καὶ Γαστίτζα, τὸ ἀδιάσειστον Μελέ, Διράχιον
καὶ Πολιανούς, Γαρδίκια καὶ τὰ περὶ αὐτά, ἔτι δὲ χορηγήσας αὐτῷ καὶ τὰ ὅσα | πολί- 132 b
σματα καὶ φρούρια ἣν εἰς πάντα τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον, ἔνθα ῥέει διὰ μέσου καὶ
ὁ Πάμισος ἐκεῖνος ποταμός. Ταῦτα δὲ ἐπιτροπικῶς ἤρχετο, τοῦ μεγάλου πρωτοστρά-
τορος Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ ὄντα, ὃν διὰ τὴν ποικιλότητα τῆς φρονήσεως καὶ
τὸ ὀξὺ τῆς διανοίας καὶ εἰς τὰ πάντα δεξιώτατον καινοτέροις πείθεσθαι πράγμασι
καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον· διστρισέγγονος γὰρ ἦν τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Νικηφό-
ρου καίσαρος τοῦ Μελισσηνοῦ, αὐθένται ὄντες ἔκπαλαι καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς πόλεως Αἴ-
νου καὶ πάσης ἑαυτῆς παροικίας καὶ Μεσσηνιακοῦ τοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ κόλπου.
Ὁ οὖν εἰρημένος καῖσαρ Νικηφόρος, ὁ ἐπ' ἀδελφὴν γαμβρὸς τοῦ ἄνακτος κὺρ Ἀλε-
ξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἀπόγονος πατρικίου Μιχαὴλ τοῦ Μελισσηνοῦ, συγγενοῦς ἐξ
αἵματος ποτὲ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Ῥαγκαβὲλ καὶ τοῦ μαγίστρου Λέον-
τος τοῦ Μελισσηνοῦ τρισέγγονος, ἐγέννησεν Ἀλέξιον, εἰς ὄνομα καλέσας αὐτὸν τοῦ
αὐτοκράτορος καὶ γυναικαδέλφου αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἀλέξιος ἐγέννησε Θεόπνεστον, ὁ δὲ
Θεόπνευστος Ἀλέξιον καίσαρα, τὸν ἐπονομαζόμενον Σρτατηγόπουλον, καὶ Μιχαήλ·
ὁ δὲ Ἀλέξιος καῖσαρ ἐγέννησεν Ἰωάννην· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐγέννησε Θεόδωρον καὶ Λέον-
τα· ὁ δὲ Θεόδωρος ἐγέννησε Λέοντα τὸν σεβαστοκράτορα, ὁ δὲ Λέων τὸν μέγαν πρω-
τοστράτορα Νικηφόρον καὶ Γεώργιον.

Ὅς γέγονε καὶ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, ἀποθανούσης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας αἰτίας εἰς κοινὴν ὠφέλειαν, εἰ καὶ τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου ἥρπαξεν αὐτὸν καὶ ἀτελὲς τὸ ἔργον ἀπέμεινεν. Εἰπόντες οὖν ἕτεροι πολοὶ τὰς αἰτίας εἰς πλάτος, ἐγὼ ἐγκατέλιπον.

Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπιτροπικῆς τοιουτοτρόπως εἶχεν, τῆς πρὸς τὸν δεσπό-
την κὺρ Θεόδωρον. Ὁ προῤῥηθεὶς Νικηφόρος ὁ Μελισσηνὸς ἔσχεν υἱὸν ὀνόματι Νι-
κόλαον, ὃν ἀνεγέννησε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος. Καὶ
ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταστάσεως αὐτοῦ εἰς τὰς ἀΰλους μονάς, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τριετὴς
νήπιος ὤν, διαθήκην ποιήσας καὶ ἐάσας τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον κύριον καὶ δεσπό-
την καὶ ἐπίτροπον τοῦ παιδὸς αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ κτημάτων τε καὶ χρημά|των, 133 b
κινητῶν καὶ ἀκινήτων, καὶ ἐὰν ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ κληρονόμος ἐμφὺς ἀποθάνῃ, πᾶσαν
τὸν αὐτοῦ κατάστασιν λάβῃ ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος τὰ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς Πελο-
ποννήσου. Ἦσαν γὰρ ἐντὸς τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, Ἀνδροῦσα λέγω καὶ Καλαμάτα, Μαντίνια, Ἰανίτζα, Πήδημα καὶ Μάνη καὶ Νησὶν καὶ Σπιτάλιν καὶ Γρεμπένι καὶ Καράντζα καὶ Ἀετὸς καὶ Λωΐ καὶ Νεόκαστρον καὶ Ἰθώμη ἡ νῦν λεγομένη Μεσσήνη καὶ Ἀρχάγγελος καὶ Σαυλαύουρος καὶ Ἰωάννινα καὶ Λιγούδιστα καὶ Φιλατρία καὶ Πύλος καὶ τὰ ἐν τοῖς ποσὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τῆς Νίκης τοῦ Δήμου λεγομένου ἄρχι τοῦ πεδίου τοῦ Στενικλάρου καὶ τοῦ ῥεύματος τῆς Βαλύρας· τὰ δὲ ἐκτός· ἡ μεγάλη Αἶνος καὶ ἡ περὶ αὐτὴν παροικία πᾶσα ἕως καὶ Περιθεωρίου, ἃ καὶ σταλεὶς ἐγὼ κατέσχον ἀντὶ τοῦ δεσπότου.

---

2 τῆς (τοῦ B) Πύλου τοῦ λεγομένου Υἰτίλ(ύλλ A)ου AB : τῆς Πυλουτῆς λεγομένη Οἰ (Ἰ b)τίλου p b || 3 Ζαρνάδας B : Ζαρνάτας p | Διράχιον B : Δυῤῥάχιον p || 6 Πάμμισος B || 8 τὸ ὀξὺ B : ὀξὺ p | πείθεσθαι B : ἐπιθέσθαι *corr.* p || 10 αὐθένται B : αὐθέντες p || 12 Ὁ οὖν — 20 Γεώργιον B : *saepsit* p || 13 τοῦ B : *om.* p || 16 γυναικαδελφοῦ B || 21 Ὅς — 24 ἐγκατέλιπον p: *om.* AB || 25 τοιουτοτρόπως B : τοιαυτοτρόπως p | τῆς B : ὡς *scripsit* p || 29 ποιήσας καὶ B: ἐποίησεν (*scripsit*) οὗτος [καὶ] p || 31 ἐμφὺς ἀποθάνῃ B : εὐθὺς ἀποθάνῃ b: ἀποθάνῃ αἴφνης (*scripsit*) p || 34 Μαντίνια B : Μαντινεία p || 38 Βαλύρας p: Βελλίρας *corr.* B || 40 *post* κατέσχον *add.* αὐτὰ p: *om.* B.

---

[1] pro Ταιναρία.

sului, Leuctra Mainei, numită odinioară Nectaria[1], şi tot rîndul de localităţi din Taiget pînă în Pilos, zis Itilos. Iar pe dinafară de acest rînd i-a dat cetatea Zarnada şi Gastiţa, Mele cel foarte întărit, Dirahion şi Poliani, Gardichia şi împrejurimile, mai dîndu-i încă şi cîte oraşe şi cetăţi erau în golful Meseniac, prin mijlocul căruia curge rîul Pamisos. Dar acestea le stăpînea ca un fel de epitrop, fiind ale marelui protostrator[2] Nichifor Melissenos, pe care pentru priceperea lui multilaterală şi mintea lui ageră şi fiind foarte iscusit, la toate să se apuce de inovaţii, l-au numit şi Melissurgos[3], el era răstrănepot al acelui cezar de demult, Nichifor Melissenos, fiind de la început din vechime stăpînitori peste oraşul Enos şi întreaga lui vecinătate şi peste golful Meseniac din Pelopones. Zisul cezar Nichifor, cumnat cu împăratul Alexie Comnenul şi coborîtor din patriciul Melissenos, rudă de sînge a în veci neuitatului împărat Mihail Rangabel[4] şi răstrănepot al magistrului Leon Melissenos, a avut fecior pe Alexie, dîndu-i numele după împăratul, fratele soţiei sale. Iar Alexie l-a avut pe Teopneustos, iar Teopneustos pe cezarul Alexie, supranumit Stratigopol şi pe Mihail; iar cezarul Alexie l-a avut pe Ioan şi Ioan i-a avut pe Teodor şi pe Leon, iar Teodor l-a avut pe sevastocratorul Leon, iar Leon pe marele protostrator Nichifor şi pe Gheorghe.

Acesta, după ce i-a murit femeia, a ajuns şi mitropolit al Adrianopolului, din cauza multor iniţiative ce se impuneau pentru binele obştesc, deşi moartea fără de vreme l-a smuls şi opera a rămas neterminată. Mulţi alţii vorbind despre aceste iniţiative pe larg, eu le-am lăsat la o parte[5].

Cauza însă a stăpînirii ca un fel de epitrop a despotului chir Teodor a fost următoarea: mai sus-numitul Nichifor Melissenos a avut un fecior cu numele de Nicolaie, al cărui naş la sfîntul botez a fost despotul chir Teodor. Şi la vremea mutării lui în locaşurile cele de veci, fiul lui fiind un copil de trei ani, făcînd testament, l-a lăsat pe despotul chir Teodor cîrmuitor, stăpîn şi epitrop al copilului său şi al întregii sale averi mişcătoare şi nemişcătoare; iar dacă feciorul şi moştenitorul său drept ar fi să moară, despotul chir Teodor să ia toată averea lui cea din Pelopones şi afară de Pelopones. Anume, înăuntrul golfului Meseniac erau: Andrusa şi Calamata, Mantinia, Ianiţa, Pidima şi Mani şi Nisi şi Spitali şi Grebeni şi Caranţa şi Aetos şi Loi şi Neocastron şi Itome, care acum se cheamă Mesene, şi Arhanghel şi Savlavur şi Ioanina şi Ligudista şi Filatria şi Pilos şi satele şi moşiile aşezate la poalele muntelui Nichi, zis Dimos, pînă în cîmpia Steniclaru şi pîrîul Valira; iar afară de Pelopones: marele Enos şi toate aşezările de primprejur pînă la Periteorion. Toate acestea, fiind eu trimis, le-am luat în primire în locul despotului.

---

[1] Pentru Tenaria — Ταιναρία.

[2] Demnitatea de „mare protostrator" n-a existat şi e o născocire de a lui Macarie; vezi Franz Dölger în „Byzantinische Zeitschrift", 45 (1952), p. 191.

[3] Joc de cuvinte cu numele Melissenos: ar fi Meliscoditor.

[4] De fapt Mihail I Rangabe (811—813).

[5] I. B. Papadopoulos (Αἱ περὶ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ διατριβαί. Atena 1957, p. 72 şi 74) crede că ştirea despre demnitatea de mitropolit a acestui Nichifor Melissenos provine din adnotările lui Pahomios Rusanos de pe marginea unor manuscrise, de unde s-a furişat în alte manuscrise. Dar se pare că şi de aceste adnotări tot Macarie este vinovat.

μασθεὶς Ἀκάκιος· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ, ἔνθα κατέμενε.

κιος Κασιδέρης υἱοὺς εἶχε δύο· Δημήτριον τὸν μάγιστρον καὶ Θεόδοτον. Καὶ ὁ μὲν τὴν ἐκκλησίαν Κυρίου ἴθυνεν, ὥσπερ οἱ περὶ αὐτοῦ ἱστορήσαντες γράφουσι, ὁ δὲ Δημήτριος γεννᾷ Θεόδοτον· ὁ δὲ Νικήταν τὸν καὶ Ὀρυφᾶν καλούμενον, ὁ δὲ Ῥωμανὸν τὸν πατρίκιον, ὁ δὲ Ἰωάννην τὸν δομέστικον τὸν καλούμενον Κουρκούαν, Θεοφάνην τὸν πατρίκιον καὶ Θεόφιλον, τὸν πάππον Ἰωάννου τοῦ Τζιμισκῆ. Ἰωάννου δὲ τοῦ δομεστίκου γίνεται Ῥωμανός, τοῦ δὲ Ἰωάννης καὶ Χριστοφόρος καὶ Ἀνδρόνικος· Χριστοφόρου δὲ Ῥωμανὸς καὶ Θεόφιλος, Ῥωμανοῦ δὲ Νικηφόρος, τοῦ δὲ Θεόληπτος καὶ Λέων ὁ μάγιστρος· Λέοντος δὲ Θεοδόσιος καὶ Νικηφόρος, Νικηφόρου δὲ Θεόδωρος, τοῦ δὲ Λεωσθένης, τοῦ δὲ ὁ Νικηφόρος καῖσαρ τοῦ δὲ ἐκ Μαρίας Κομνενῆς τῆς Ἰωάννου, Ἰωάννης ὁ Κομνηνός, τοῦ δὲ Ἀλέξιος καὶ Νικηφόρος· Ἀλεξίου δὲ ἐκ τῆς Εὐδοκίας Ἀλεξίου τοῦ Μιχαὴλ Ἀσπιέτη Μιχαήλ, τοῦ δὲ Θεοφύλακτος καὶ Ἀλέξιος, Θεοφυλάκτου δὲ Θεοδόσιος, τοῦ δὲ Μιχαὴλ καὶ ὁ καῖσαρ Ἀλέξιος, ὁ ἐκ τῶν Ἰταλῶν τε καὶ Φράγκων ἐλευθερώσας ταύτην τὴν μεγαλόπολιν. Καίσαρος δὲ Ἀλεξίου γίνεται Γρηγόριος ὁ δεσπότης, ὁ τὴν κρίσιν τὴν μεγάλην ποιήσας περὶ τῆς περιουσίας τοῦ ῥηθέντος Μιχαὴλ τοῦ πατραδέλφου αὐτοῦ, μετὰ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ λήξει κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ κὺρ Μιχαήλ, ἐπὶ τῷ ͵ςωα·ῳ ἔτει. Τοῦ δὲ Γρηγορίου γίνεται Μιχαὴλ καὶ Νικηφόρος καὶ Θεόφιλος καὶ τοῦ Νικηφόρου γίνεται Λέων, τοῦ δὲ ὁ πατριάρχης κὺρ Γρηγόριος. Τοῦ δὲ Μιχαὴλ γίνεται Νικηφόρος, τοῦ δὲ Ἀνδρόνικος, τοῦ δὲ Θεοδόσιος, τοῦ δὲ Λέων. Τούτου ὁ προῤῥηθεὶς μέγας πρωτοστράτωρ Νικηφόρος. Οὗτος ἐκ τῆς θυγατριδοῦς κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ Δραγάση Μαρίας τοῦ Ῥαοὺλ Ἰωάννου γίνεται Νικόλαος.

Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπιτροπικῆς τοιουτοτρόπως ἦν· τὸν εἰρημένον Νικόλαον τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος Νικηφόρου ἀνεδέξατο ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος. Ἐν δὲ τῷ παρελθόντι ἔαρι μέλλων ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι ὁ μέγας οὗτος πρωτοστράτωρ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος τριετὴς νήπιος ὢν καὶ πληροφορίαν καὶ διάθεσιν μεγάλην ἔχων πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον, διαθήκην ποιήσας, εἴασε τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον ἐπίτροπον καὶ κυβερνήτην τοῦ πνευματικοῦ υἱοῦ Νικολάου καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ χωρῶν τε καὶ κτημάτων. Καὶ ἐὰν ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος Νικόλαος ἐμφὺς ἀποθάνῃ, πάσης τῆς αὐτοῦ δεσποτείας καὶ ἐπικρατείας τόποι καὶ χῶραι οἱ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου ἔσονται τῷ δεσπότῃ κὺρ Θεοδώρῳ. Ἦσαν γὰρ ἐκτὸς πᾶσα ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἑλλησπόντου, μεγάλη Αἶνος ἕως τε καὶ Περιθεωρίου· τὰ δὲ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου ἐν μὲν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ, ἔνθα ῥέει διὰ μέσου καὶ ὁ Πάμισος ἐκεῖνος ποταμός, Ἀνδροῦσα, λέγω καὶ Καλαμάτα, Μαντινία, Ἰαννίτζα, Πήδημα, Μάνη, Νησίν, Σπιτάλιν, Γρεμπενὶ καὶ Καράντζα καὶ Ἀετός, Λωΐ, Νεόκαστρον, Ἀρχάγγελος, Σαυλάουρος, Ἰωάννινα, Ἰθώμη, Λιγούδιστα, Φιλατρία, Πύλος καὶ τὰ ἐν τοῖς ποσὶ τοῦ ὄρους καὶ κορυφῆς, τοῦ τῆς Νίκης τοῦ Δήμου λεγομένου, ἄχρι τοῦ πεδίου Στενικλάρου καὶ τοῦ ῥεύματος τῆς Βελλίρας καὶ Βοστίτζα καὶ τὰ περὶ αὐτήν, ἃ καὶ σταλεὶς ἐγὼ ταῦτα παρέλαβον, τὰ ὅσα ἐκ τῶν ἔξωθεν ὀλίγα πάνυ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν μὴ εὑρισκόμενα.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν τινας ἐκ τούτου τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον δι' αἰτίαν τοιαύτην. Τοῦ γὰρ ῥηθέντος καίσαρος Ἀλεξίου καὶ Μιχαὴλ <τὸν> γεννήτορα ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ὁ Δούκας στρατηγὸν Παφλαγονίας ἐπροχειρίσατο ἔφηβον ὄντα ἔτι καὶ πάνυ μειρακα. Αὐτὸς δὲ ἔργα ἀρεϊκὰ ἐπιδείξας καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων τρόπαια στήσας, δι' ἣν αἰτίαν Στρατηγόπουλον ἐπεκάλεσαν καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς τούτου ἐπωνόμαζον.

21 *post* Νικηφόρος *add.* καὶ Γεώργιος ὁ γεγονὼς ἀρχιεπίσκοπος Ἀνδριανουπόλεως καὶ διὰ τοῦ θείου καὶ μεγάλου ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεὶς Γερμανὸς μοναχός *mg.* A | οὗτος p: τούτου *sive* τοῦ δὲ? || 36 Μαντινία A: Μαντινεία p || 39 Βελλίρας A : Βαλύρας p || 44 ⟨τὸν⟩ *add.* p: *om.* A.

Acachie; şi a fost înmormîntat în mănăstirea Pantocratorului, unde locuia.

---

pe magistrul Dimitrie şi pe Teodot; şi unul a cîrmuit Biserica Domnului, precum scriu istoricii despre el, iar Dimitrie l-a avut fecior pe Teodot, iar acesta pe Nichita, numit Orifa; iar acesta pe patriciul Roman, iar acesta pe domesticul Ioan, numit Curcua, pe patriciul Teofan şi Teofil, bunicul lui Ioan Tzimiskes. Iar domesticul Ioan are fecior pe Roman, iar acesta pe Ioan, pe Hristofor şi pe Andronic, iar Hristofor pe Roman şi Teofil, iar Roman pe Nichifor, iar acesta pe Teolipt şi pe magistrul Leon, iar Leon pe Teodosiu şi pe Nichifor, iar Nichifor pe Teodor, iar acesta pe Leostene, iar acesta pe cezarul Nichifor; feciorul acestuia însă, din Maria Comnena a lui Ioan, a fost Ioan Comnenul, iar ai acestuia Alexie şi Nichifor, iar feciorul lui Alexie din Eudochia a lui Alexie fiul lui Mihail Aspiespi, a fost Mihail, iar ai acestuia Teofilact şi Alexie, iar al lui Teofilact, Teodosiu, iar ai acestuia Mihail şi cezarul Alexie, care a eliberat din mîinile italienilor şi frîncilor acest oraş măreţ. Cezarul Alexie are fecior pe despotul Grigore, care a avut mare judecată pentru averea zisului Mihail, fratele tatălui său (cu adormitul întru Domnul chir Andronic, feciorul lui chir Mihail), pe la anul 6801[1]. Grigore are feciori pe Mihail şi Nichifor şi Teofil; şi Nichifor pe Leon, iar acesta pe patriarhul chir Grigore. Iar Mihail are fecior pe Nichifor iar acesta pe Andronic, iar acesta pe Teodor, iar acesta pe Leon; acesta pe zisul mare protostrator Nichifor. Acesta, nepot de fiică al lui chir Constantin Dragases, are fecior din Maria, fata lui Raul Ioan, pe Nicolaie.

Iar cauza acestei stăpîniri ca un fel de epitropie a fost următoarea: naş la sfîntul botez al numitului Nicolaie, fiul marelui protostrator Nichifor, a fost despotul chir Teodor. Primăvara trecută, acest mare protostrator, stînd pe pragul morţii şi fiul său Nicolaie fiind copil de trei ani, iar el mare prieten şi foarte devotat despotului chir Teodor, a lăsat în testamentul său pe chir Teodor epitrop şi chivernisitor al fiului lui duhovnicesc Nicolaie şi al tuturor localităţilor şi moşiilor acestuia. Şi dacă fiul, moştenitor drept, Nicolaie s-ar întîmpla să moară, locurile şi pămînturile din întreaga lui proprietate şi stăpînire din afara şi dinăuntrul Peloponesului îi vor reveni despotului chir Teodor. Căci dinafară se afla tot Chersonesul helespontic, marele Enos pînă la Periteorion; iar localităţile dinăuntrul Peloponesului în golful Meseniac, prin mijlocul căruia curge rîul Pamisos, şi anume Andrusa şi Calamata, Mantinia, Ianiţa, Pidima, Mani, Nisi, Spitali, Grebeni şi Caranţa şi Aetos, Loi, Neocastron, Arhanghel, Savlavur, Ioanina, Itome, Ligudista, Filatria, Pilos şi localităţile aşezate la poalele culmei de munte Nichi, zis Dimos, pînă în cîmpia Steniclaru şi pîrîul Velira, şi Vostiţa şi împrejurimile ei; iar eu, fiind trimis, le-am luat acestea în seamă, cîte din cele deafară, puţine de tot, nu se aflau sub stăpînirea agarenilor.

Din neamul acesta al Melissenilor pe unii îi numeau de obicei Stratigopoli şi în istoriile din cronici aşa-i desemnau din cauza următoare: anume pe părintele zisului cezar Alexie şi al lui Mihail, tînăr fiind încă şi un adevărat copilandru, împăratul chir Ioan Ducas l-a făcut de mai înainte strateg al Paflagoniei. Iar el, dînd dovezi de fapte vitejeşti războinice şi ridicînd monumente de biruinţă contra duşmanilor, din această cauză i-a dat numele Stratigopol şi după dînsul s-au numit feciorii acestuia.

---

19 *după* Nichifor *al.* şi Gheorghe care a ajuns arhiepiscop al Adrianopolului şi, îmbrăcînd dumnezeiasca marea shimă îngerească, şi-a schimbat numele în monah Germanos A *pe mag.*

---

[1] 1 septembrie 1292 — 31 august 1293.

Βουλῆς δὲ ἀποκρύφου ἐμοὶ γενομένης παρὰ τοῦ αὐθεντός μου καὶ δεσπότου, ἵνα κατὰ τῆς Πάτρας ἀπέλθωμεν· καὶ εἰ μὲν παραλάβομεν αὐτήν, μείνωμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ τόπος, ὃν εἶχεν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, δηλονότι τῇ Μαύρῃ θαλάσσῃ δοθείη πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν βασιλέα, εἰ δὲ οὐ παραλάβομεν τὴν Πάτραν, ἐπαναστρέψωμεν αὖθις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ αὐτὸς ἔχῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ | τῆς προικὸς αὐτοῦ κάστρη καὶ τὰ τοῦ Εὐξείνου *135 b*
Πόντου, ἤτοι τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Τὰ δὲ δοθέντα παρὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου κάστρη καὶ πάντα τὰ τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ Νικηφόρου ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ πάλιν δοθῶσιν, ὅπου δ' ἂν ὁ βασιλεὺς διακρίνῃ. Παρηκολούθησε καὶ τοῦτο, ὅπερ ἦν ἀπὸ μέρους βεβαίωσις τῆς ἀποκρύφου μελέτης καὶ βουλῆς. Διερχόμενοι τὴν ὁδὸν τῆς Πάτρας ἐκ Βοστίτζας, ἵνα εἰς τὴν Γλα-

---

Διήρχετο δὲ τὴν εἰρημένην ἐπιτροπικὴν καὶ διοίκησιν καὶ ὁ πρωτοστράτωρ Λέων ὁ Φραγκόπουλος καιρῷ τινι προστάξει τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου, εἶτα τῷ ἀδελφῷ δεσπότῃ κὺρ Κωνσταντίνῳ ἐδωρήσατο ταύτην τακτικῶς A.

Alii codices praebent: ... ὃν καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον διὰ τὴν αὐτοῦ εἰς πάντα δεξιότητα ἐκ τῆς φυλῆς ἦν καταγόμενος τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Νικηφόρου καίσαρος τοῦ Μελισσηνοῦ. Ὁ δὲ Νικηφόρος οὗτος ἐκ γόνων ὑπῆρχε τοῦ πατρικίου Εὐγενίου. Διατὶ μὲν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ τὴν προσηγορίαν καὶ Ῥαγκαβὲλ καὶ ὁ πατρίκιος Μιχαὴλ ὁ Μελισσηνὸς ὑπῆρχον κασιγνήτων δύο ἀποτοκεύματα καὶ ἀπόγονοι τοῦ ῥηθέντος καίσαρος· καὶ ὁ μὲν τῆς βασιλείας ἐξωσθεὶς καὶ ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ ἐξορισθείς, μοναχὸς γενόμενος τὸν βίον κατέλιπε· τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Θεοφύλακτον τῶν παιδογόνων μορίων στερήσαντες, καὶ οὕτω τὰ τοῦ Ῥαγκαβὲλ πέρας ἔλαβον. Ὁ δὲ πατρίκιος Μιχαὴλ ἔσχε υἱοὺς δύο Δημήτριον καὶ Θεόδοτον· καὶ ὁ μὲν πατριάρχης γενόμενος τὴν Ἐκκλησίαν Κυρίου ἰθύνας, ὥσπερ οἱ περὶ αὐτοῦ ἱστορήσαντες γράφουσι, ὁ δὲ Δημήτριος γεννᾷ Νικηφόρον, ὁ δὲ Νικηφόρος γεννᾷ Θεόδοτον, ὁ δὲ Θεόδοτος γεννᾷ τὸν πατρίκιον Νικήταν τὸν Ὀρυφᾶν. Ὁ δὲ Νικήτας γεννᾷ Θεοφάνην τὸν πατρίκιον καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ Νάσαρ, ὁ δὲ Θεοφάνης Χριστοφόρον, ὁ δὲ Χριστόφος τὸν μάγιστρον Λέοντα καὶ Θεόληπτον. Ὁ δὲ μάγιστρος Λέων γεννᾷ Θεοδόσιον, ὁ δὲ Θεοδόσιος Θεοφύλακτον, ὁ δὲ Θεοφύλακτος Θεόδωρον, ὁ δὲ Θεόδωρος Νικηφόρον τὸν καίσαρα τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ ἄνακτος Ἀλεξίου του Κομνηνοῦ. Ὁ δὲ καῖσαρ Νικηφόρος γεννᾷ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἰωάννης γεννᾷ Ἀλέξιον, ὁ δὲ Ἀλέξιος γεννᾷ Θεοδόσιον, ὁ δὲ Θεοδόσιος γεννᾶ Ἀλέξιον τὸν καίσαρα καὶ Μιχαήλ. οὓς Στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον. Ὁ δὲ καῖσαρ Ἀλέξιος γεννᾷ Γρηγόριον, ὁ δὲ Γρηγόριος Θεόφιλον καὶ Μιχαήλ, ὁ δὲ Θεόφιλος γεννᾷ Λέοντα, ὁ δὲ Λέων τὸν μέγαν πρωτοστρατόρα Νικηφόρον καὶ Γεώργιον. Ὁ δὲ μέγας πρωτοστράτωρ Νικηφόρος γεννᾷ Νικόλαον.

Ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης ἐπιτροπικῆς τοιουτοτρόπως ἦν. Τὸν εἰρημένον Νικόλαον ἀνεδέξατο διὰ ἁγίου βαπτίσματος ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος. Ἐν δὲ τῷ παρελθόντι ἔαρι μέλλων θανεῖν ὁ μέγας οὗτος πρωτοστράτωρ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος τριετὴς ὤν, διαθήκην ποιήσας, εἴασε τὸν δεσπότην κὺρ Θεόδωρον ἐπίτροπον καὶ κυβερνήτην τοῦ πνευματικοῦ υἱοῦ Νικολάου καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ κτημάτων. Καὶ ἐὰν ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος εὐθὺς ἀποθάνῃ, πάσης τῆς αὐτοῦ δεσποτείας καὶ ἐξουσίας τόποι καὶ χῶραι ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου ἔσονται τῷ δεσπότῃ κὺρ Θεοδώρῳ. Ἦσαν γὰρ ἐκτός· μεγάλη Αἶνος, Περιθεώριον καὶ Ξάνθη καὶ τὰ περὶ αὐτὴν καὶ πᾶ-

---

3 ἐν τῷ—4 θαλάσσῃ p: ἐν τῇ Μαύρῃ δηλονότι θαλάσσῃ B || 5—6 ἐπαναστρέψωμεν αὖθις A : ἀπέλθωμεν B || 6 ἔχῃ b: νὰ ἔχῃ p: ἔχειν AB || 9 κὺρ Θεοδώρου A : *om.* B || 10 Νικηφόρου p: *om.* B || 12—13 καὶ βουλῆς A : *om.* B.

Iar în taină a fost pus la cale planul, despre care eu ştiam de la domnul meu despotul, ca să plecăm asupra Patrei; şi dacă am ocupat-o, să rămînem în Pelopones şi locul pe care-l avea la Pontul Euxin, adică la Marea Neagră, să fie dat fratelui său împăratul; iar dacă nu luăm Patra, să ne întoarcem iarăşi la Constantinopol şi dînsul să aibă în Pelopones oraşele zestrei sale şi acelea de la Pontul Euxin, adică de la Marea Neagră. Iar oraşele care i-au fost date de către despotul chir Teodor şi toate acelea epitropiceşti ale lui Nichifor Melissenos din golful Meseniac să fie date înapoi, cui le-ar împărţi împăratul. A urmat şi aceasta, ceea ce a fost într-o măsură o confirmare a preocupării şi a planului de taină. De la Vostiţa mergînd pe drumul spre Patra, ca să ajun-

---

Dar amintita stăpînire ca un fel de epitrop şi guvernator a deţinut-o cîtva timp şi protostratorul Leon Frangopol din ordinul despotului chir Teodor; pe urmă a trecut-o în dar fratelui său despotul chir Constantin în toată regula". A.

În alte manuscrise e versiunea următoare: „... pe care-l porecleau şi Melissurgos din cauza iscusinţei lui la toate; el era coborîtor din neamul acelui cezar din vechime Nichifor Melissenos. Iar acest Nichifor era din sămînţa patriciului Eugeniu. Căci împăratul Mihail, după poreclă şi Rangabel, şi patriciul Mihail Melissenos au fost rodurile a doi fraţi, coborîtori din amintitul cezar; şi unul, scos din domnie şi surghiunit în insula Proti, a fost călugărit şi s-a săvîrşit din viaţa, iar pe Teofilact, feciorul lui, l-au făcut scopit şi aşa s-a terminat cu neamul Rangabel. Iar patriciul Mihail a avut feciori pe Dimitrie şi Teodot; şi unul, ajungînd patriarh, a cîrmuit Biserica Domnului, după cum scriu aceia care i-au scris istoria; iar Dimitrie are fecior pe Nichifor, iar Nichifor pe Teodot, iar Teodot pe patriciul Nichita Orifa. Iar Nichita are fecior pe patriciul Teofan protovestiarul şi pe Nasar, iar Teofan pe Hristofor, iar Hristofor pe magistrul Leon şi pe Teolipt. Iar magistrul Leon are fecior pe Teodosiu, iar Teodosiu pe Teofilact, iar Teofilact pe Teodor, iar Teodor pe cezarul Nichifor, cumnat cu împăratul Alexie Comnenul, ţinînd pe sora lui. Iar cezarul Nichifor îl are fecior pe Ioan Comnen, iar Ioan Comnen pe Alexie, iar Alexie pe Teodosiu, iar Teodosiu îi are feciori pe cezarul Alexie şi pe Mihail, care erau numiţi Stratigopoli. Iar cezarul Alexie îl are fecior pe Grigore, iar Grigore pe Teofil şi pe Mihail, iar Teofil pe Leon, iar Leon pe marele protostrator Nichifor şi pe Gheorghe. Iar marele protostrator Nichifor are un fiu pe Nicolaie.

Iar cauza acestei stăpîniri, ca un fel de epitropie, a fost următoarea: naş la sfîntul botez al zisului Nicolaie a fost despotul chir Teodor. Primăvara trecută acest mare protostrator, stînd în faţa morţii şi fiul său fiind de trei ani, a lăsat în testamentul său pe despotul chir Teodor epitrop şi chivernisitor al fiului lui duhovnicesc Nicolaie şi al tuturor bunurilor sale. Şi dacă fiul moştenitor s-ar întîmpla în curînd să moară, locurile şi pămînturile întregii lui proprietăţi şi stăpîniri, din afara şi dinăuntrul Peloponesului, îi vor reveni despotului chir Teodor. Şi dinafară se aflau: marele Enos, Periteorion şi Xanti şi împrejurimile şi tot Chersonesul elespontic. Iar localităţile dină-

ρέντζαν καὶ τὸ Χλουμοῦτζιν ἀπέλθωμεν, ἔνθα καὶ ἡ βασίλισσα ἦν, στα-
λεὶς οὖν Ἀνδρόνικος Λάσκαρις ὁ Παδιάτης πρὸς τοὺς ἐν τῇ Πάτρᾳ
ἄρχοντας περί τινων ὑποθέσεων κἀκεῖσε προσμείνας, συνέτυχον αὐτῷ ἰδίως
καὶ ἐξόχως ἱερεῖς τε καὶ λαϊκοὶ λέγοντες ἐν μυστηρίῳ περὶ τοῦ, εἰ ὁ
αὐθέντης αὐτοῦ θέλει, αὐτοὶ εὑρήσωσι τρόπον, δι' οὗ παραλάβῃ αὐτὸς
τὴν Πάτραν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Λασκάρεως καὶ εἰπόντος μετὰ τῶν ἄλλων
τὰ τῶν Πατρηνῶν ἀπόκρυφα, ἀπεπέμφθη ὡς ἀδύνατα καὶ περισσά, ἃ ἤ-
κουσε καὶ ἔλεγε. Σταλεὶς οὖν εἰς κεφαλὴν τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρού-
σης ὁ αὐτὸς Λάσκαρις, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες οἱ εἰς τὰ ἐκεῖσε κά-
στρη κεφαλάδες, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ πρῶτος τῶν ἀρχόντων τοῦ οἴκου αὐτοῦ
ὁ Λάσκαρις Ἀλέξιος ἐλήφθη εἰς κεφαλάτικον τὴν Βοστίτζαν καὶ ἐναπέ-
μεινεν ἐκεισε. Διερχόμενος οὖν, ὡς δεδήλωκα, ὁ ἐμὸς δεσπότης καὶ αὐ-
θέντης, μετ' ἐμοῦ μόνου ἐνεργοῦντος τὸ περὶ τῆς | Πάτρας, εὑρισκό- *136 b*
μενοι εἰς τὴν Γλαρέντζαν, ἐγράψαμεν πολλάκις πρὸς οὓς συνέτυχον τῷ
Παδιάτῃ, οἱ δὲ καὶ ἀντέγραψαν πρὸς ἡμᾶς, πλὴν ἐκρίνοντο παρ' ἡμῶν
ἀδύνατα, ὡς καὶ ὁ καιρὸς ἔδειξε. Τέλος ἐστήσαμεν, ἵνα διὰ νυκτὸς βα-
δίσαντες εὑρεθῶμεν εἰς τόπον πλησίον τῶν ὁρίων τῶν Πατρηνῶν ἀμπε-
λώνων, καλούμενον εἰς τὰς Τρεῖς Ἐκκλησίας, αἳ παλαιόθεν ἦσαν· ἐκεῖ-
σε δὲ εὑρεθῶσι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ δηλήσωσι πλατύναντες τὰ διὰ γραφῆς·
καὶ εἰ μὲν ἦσαν δυνατά, ἐνεργεθῶσιν, εἰ δ' οὔ, ἀπέλθωμεν φανερῶς ἀπο-
κλεῖσαι τὸ κάστρον καὶ ὡς φέρῃ τὸ φέρον. Καὶ ἰδοὺ ἐγράψαμεν προσ-
τάγματα πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἰθώμης καὶ Ἀνδρού-
σης ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ καὶ τῶν ἔσω καὶ ἔξω ζυ-

σα ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὰ δὲ ἐντὸς Πελοποννήσου ἐν τῷ Μελισσηνιακῷ κόλπῳ, ἔνθα ῥέει διὰ μέσου καὶ ὁ Πάμισος ἐκεῖνος ποταμός· Ἀνδροῦσα λέγω καὶ Καλαμάτα, Μαντίνια, Ἰανίτζα, Πήδημα καὶ Μάνη καὶ Νησὶ καὶ Σπιτάλιν καὶ Γρέμπενι καὶ Καράντζα καὶ Ἀετὸς καὶ Ἐλωΐ καὶ Νεόκαστρον καὶ Ἰθώμη ἡ νῦν λεγομένη Μεσσήνη καὶ Ἀρχάγγελος καὶ Σαβλάουρος καὶ Ἰωάννινα καὶ Λιγουδίστα καὶ Φιλατρία καὶ Πύλος καὶ τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τὰ ἐν τοῖς ποσὶ τοῦ ὄρους κορυφῆς τοῦ τῆς Νίκης τοῦ Σίμου λεγομένου ἄχρι τῆς πεδιάδος Στενικλάρου καὶ τοῦ ῥεύματος τῆς Βελίρας καὶ σταλεὶς ἐγὼ παρέλαβον αὐτά, τὰ ὅσα μὴ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀγαρηνῶν εὑρισκόμενα ὀλίγα πάνυ.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν τινας ἐκ τούτου τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον δι' αἰτίαν τοιαύτην· τὸν γὰρ Ἀλέξιον καίσαρα τὸν Μελισσηνόν, Στρατηγόπουλον ἐπωνόμαζον καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπίκλην τοῦτο εἴς τινας τοῦ γένους τούτου ἐπεκράτησε. Διῆρχε δὲ τὴν εἰρημένην ἐπιτροπικὴν καὶ διοίκησιν καὶ ὁ πρωτοστράτωρ Λέων ὁ Φραγκόπουλος καιρῷ τινι, προστάξει τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου, εἶτα τῷ ἀδελφῷ κὺρ Κωνσταντίνῳ ἐδωρήσατο. *Secundum* p pag.. XXVIII — XXX.

1 Χλουμούτζην B || 2 οὖν B: ὁ p || 4 λέγοντες ἐν μυστηρίῳ A : *om.* B || 8 Σταλεὶς AB : Ἐστάλη p || 9 *post* ἄρχοντες *add.* <ἐστάλησαν> p || 9—10 κάστρη B : κάστρα p || 11 ἐλήφθη AB : εἴληφεν *scripsit* p || 11—12 ἐναπέμεινεν ἐκεῖσε B : ἐκεῖσε ἐναπέμεινε p || 12 Διερχόμενος B : Διερχόμενοι p || 12—13 ὁ — αὐθέντης B: τοῦ δεσπότου καὶ αὐθεντός μου p || 13 *post* Πάτρας *add.* <καὶ> p || 14 πολλάκις πρὸς B: πρὸς p || 15 οἱ δὲ B : *om.* p | *post* ἡμᾶς *add.* πολλάκις p: *del.* B || 16 καὶ B : *om.*A || 18—19 ἐκεῖσε δὲ B : κἀκεῖσε A || 20 ἐνεργεθῶσιν A: ἐνεργεθῶσι B || 26 Μαντινεία p || 30 Βαλύρας p.

gem la Glarenţa şi Chlumuţi, unde era şi vasilisa, a fost trimis Andronic Lascaris Padiate la marii dregători din Patra pentru unele chestiuni; şi, stînd acolo, s-au întîlnit în mod special cu el şi preoţi şi mireni, vorbindu-i în taină cu privire la faptul că, dacă domnitorul lui voieşte, ei au să găsească chip ca el să ia Patra. Iar Lascaris, mergînd şi vorbind cu alţii despre planurile de taină ale patrenilor, a fost respins, ca fiind imposibile şi zadarnice cele ce le-a auzit şi le spunea. Acelaşi Lascaris a fost trimis guvernator al Itomei şi Andrusei, dar încă şi alţi mari dregători în oraşele de acolo ca guvernatori; dar şi Lascaris Alexie, primul dintre marii dregători din familia lui, a luat spre guvernare Vostiţa şi a rămas acolo. Aşadar, cum am arătat, stăpînul meu despotul, plecînd mai departe şi preocupîndu-se numai împreună cu mine de planul privitor la Patra, după ce am ajuns la Glarenţa, am scris de multe ori către aceia care au stat de vorbă cu Padiate, iar ei ne-au şi răspuns, numai că noi le socoteam imposibile, după cum şi timpul a arătat-o. În sfîrşit, ne-am hotărît ca, mergînd noaptea, să ne oprim într-un loc aproape de hotarul viilor pe care le au locuitorii din Patra, la locul numit la Cele trei Biserici care erau din vechime. Iar acolo să vină şi oamenii şi să ne arate pe larg şi amănunţit despre ce ne scriseseră; şi dacă ar fi posibile, vor fi puse în lucrare, iar dacă nu să pornim pe faţă împresurarea oraşului, şi întîmple-se ce se va întîmpla. Şi iată că scriserăm porunci către toţi cei din ocolul Itomei şi al Andrusei din golful Meseniac
1429 de la munte şi cîmpie, ca la zi întîi a lunii martie din

untrul Peloponesului în golful Meseniac, prin mijlocul căruia curge rîul Pamisos, şi anume Andrusa şi Calamata, Mantinia, Ianiţa, Pidima şi Mani şi Nisi şi Spitali şi Grebeni şi Caranţa şi Aetos şi Neocastron şi Itome care acuma se cheamă Mesene, şi Arhanghel şi Savlavur şi Ioanina şi Ligudista şi Filatria şi Pilos şi împrejurimile lor şi localităţile de la poalele culmei de munte Nichi, zis Simos, pînă în cîmpia Steniclaru şi pîrîul Velira şi, fiind eu trimis, le-am luat în seamă, cîte nu se aflau sub stăpînirea agarenilor, puţine de tot.

Din neamul acesta al Melissenilor, pe unii îi numeau de obicei Stratigopoli şi în istoriile din cronici aşa îi desemnau din cauza următoare, anume pe cezarul Alexie Melissenos îl numeau Stratigopol şi de atunci această denumire a stăruit la unii din neamul acesta. Dar amintita stăpînire, ca un fel de epitrop şi guvernator, a deţinut-o cîtva timp şi protostratorul Leon Frangopol din ordinul despotului chir Teodor, pe urmă a trecut-o în dar fratelui său Constantin". *După* p, p. XXVIII—XXX.

γ ῶ ν, ἵνα τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔλθωσι μετὰ ὅπλων καὶ τῶν πλειόνων ἀνθρώπων τῆς ἀρχῆς ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, καὶ οὕτως τακτικῶς διελθεῖν τὸν τόπον τοῦ πριγκίπου, καὶ δεχθῶσι καὶ συναπαντήσωσι τὸν νέον αὐθέντην ε ἰ σ ε ρ χ ό μ ε ν ο ν ἐ ν τ ῷ Μ ε σ σ η ν ι α κ ῷ κ ό λ π ῳ κ α ὶ ζ υ γ ο ῖ ς· ὁμοίως ἐμηνύθη καὶ τῷ Λασκάρει Ἀλεξίῳ τῷ ἐκ Βοστίτζας. Ἐλθόντες οὖν ἐκινήθημεν οὐ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὸν Ἀλφειόν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξ εὐων|ύμων· καὶ πάντες ἐθαύμαζον *137 b* λέγοντες πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐπυνθάνοντο ποῦ ἀπήρχοντο. Περὶ δὲ ἀλεκτοροφωνίας ἤλθομεν περὶ τὸν συμφωνηθέντα τόπον, ἔνθα εὕρομεν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἰδόντες αὐτοὺς ἀπράκτους εἶναι καὶ ἄπρακτα λέγοντας ἀπεπέμψαμεν. Πρωΐας οὖν γενομένης συμβουλευθέντες, τί ἄρα πραχθείη, καὶ διακρίναντες, ἵνα τὸ στρατόπεδον δράμῃ πρὸς τὸ αἰχμαλωτεῦσαι τοὺς ἔξω τῆς πόλεως οἰκοῦντας καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Ἑβραίων οἴκησιν, ὡς οὖν ἐφάνη ἄπρακτον διὰ πολλὰς αἰτίας, ἰδοὺ καὶ οἱ ἐκ τοῦ κάστρου ἰδόντες ἡμᾶς καὶ ἀπορήσαντες, τί ἄρα καὶ ἔνι, οὐ γὰρ προενόμισαν τὸ τυχόν, ἀπέστειλαν ἕνα τῶν ἀρχόντων καί τινα κανονικόν, Μάρκον τοὔνομα, μετὰ καὶ ἀνθρώπου τινὸς πρὸς τὸ μεταφράζειν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων, ὅπως μάθωσι, τίνες οἱ ἐπερχόμενοι καὶ διὰ τί. Ὡς οὖν εἶδον ἡμᾶς καὶ πῶς ἡμεῖς ἐζητοῦμεν τὸ κάστρον ἢ μετὰ συνθήκης ἤ, οἵῳ δὴ τρόπων δυνησώμεθα, παραλάβωμεν αὐτό, ἐπιστρέψαντες μετὰ σπουδῆς ἔκρουσαν τὰς σάλπιγγας καὶ πᾶν ὄργανον πολεμικόν· καὶ εὐθὺς πάντες οἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς συνήχθησαν εἰς τὸ ὁπλίζεσθαι, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ αὔριον ἤρξαμεν τοῦ πολέμου.

Ἀποκλεισμὸς τῆς Πάτρας ὑπὸ τοῦ δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου

IV. Ἐπὶ τὴν αὔριον οὖν, τυχοῦσα ἡ ἑορτὴ τῶν Βαΐων, ἐκόψαμεν βάϊα μυρσίνης· πᾶν τὸ στρατόπεδον φέροντες | ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐλθόντες ἐπέ- *138 b* σαμεν περὶ τὰς πύλας τοῦ κάστρου. Ὡς δὲ ἐκείμεθα τῇ κς^η τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Μαρτίου, μετὰ τὴν τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀκολουθίαν, ἤτοι τὴν θείαν μυσταγωγίαν, ἀριστήσαντες ἦμεν καθήμενοι ἐν τῇ παρεμβολῇ, ἤτοι σκηνῇ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν συνομιλοῦντες περὶ πολλῶν, ἰδοὺ ἄφνω τινὲς ὀλίγοι ἔφιπποι ἐξῆλθον ἐκ τῆς πύλης τῆς καλουμένης Ἑβραϊκῆς ἢ τοῦ Ζευγαλατείου, οὕτω καὶ οὕτω γὰρ ὠνομάζετο. Καὶ ὡς ἐφάνησαν, διωχθέντες εἰσῆλθον διὰ τῆς αἰγιαλοῦ πύλης· ἐκεῖσε κατασκευαστικῶς ἦσαν πάντες οἱ τοῦ κάστρου μετὰ τζαγκρῶν καὶ τόξων καὶ σκολόπων. Εὑρεθεὶς οὖν ὁ δεσπότης κἀγὼ προβαδίζοντες πρὸ τοῦ διωγμοῦ τῶν εἰρη-

8 ἀπήρχοντο B: ἡ ὁρμή A‖8—9 ἀλεκτροφωνίας AB ‖ 9 εὑρομεν AB: εὕραμεν p‖ 12 αἰχμαλωτεῦσαι AB : αἰχμαλωτίσαι p ‖ 15 προενόμισαν τὸ AB: προενόησαν Char.‖ 19 ἡμεῖς ἐζητοῦμεν B : ἐζητουμεν A ‖ 19—20 *post* δυνησώμεθα *add.* <ἵνα> p: *om.* AB‖ 21 εὐθὺς A : *om.* B ‖ 26 *post* μυρσίνης *add.* καὶ p: *om.* AB | *post* φέροντες *add.* ταῦτα p: *om.* AB ‖ 29 ἦμεν καθήμενοι A: καθεζόμεθον B: καθεζόμεθα p ‖ 32 Ζευγαλατίου AB.

acelaşi an să vină cu arme şi cu oameni cît mai mulţi din guvernămîntul fiecăruia dintr-înşii şi aşa să treacă în ordine prin ţara principelui şi să primească şi să întîmpine pe noul domnitor *care soseşte în ocolul din golful Meseniac şi al plaiurilor*; tot aşa i s-a anunţat lui Lascaris Alexie la Vostiţa. Aşadar, ei venind, am pornit nu pe drumul de lîngă Alfeios, ci pe cel de la stînga; şi toţi se mirau, vorbind unii cu alţii, şi căutau să afle unde plecau. Iar pe la cîntători am venit la locul convenit, unde am găsit oamenii; şi văzîndu-i că nu fac nimic şi că vorbesc lucruri irealizabile, i-am lăsat să plece. Cînd s-a făcut dimineaţa, ne-am sfătuit ce ar fi de făcut şi ne-am hotărît ca oastea să meargă repede spre a robi pe cei ce locuiau afară din oraş şi toată mahalaua evreiască; cum din multe cauze s-a părut irealizabil, iată că şi cei din oraş, zărindu-ne şi fiind nedumeriţi ce ar putea să fie, căci nu s-au gîndit la ce s-a întîmplat, au trimis pe unul din marii dregători şi pe un canonic, Marcu după nume, dimpreună şi cu un om ca traducător şi cu alţi oameni, ca să afle cine sînt acei care au năvălit şi de ce. Cînd ne-au văzut şi că noi cerеam oraşul să-l luăm, sau cu bună învoială sau în orice chip vom putea, s-au întors în mare grabă şi au pus să răsune trîmbiţele şi orice alt instrument de război; şi de îndată toţi cei dinăuntru şi dinafară s-au adunat să se înarmeze, iar noi a doua zi am început războiul.

Împresurarea Patrei de către despotul chir Constantin

IV. A doua zi dimineaţa, fiind întîmplător duminica Floriilor, am tăiat stîlpări de mirte; toată tabăra cu stîlpările în mîini am mers de am căzut pe lîngă porţile oraşului. Iar la 26 din aceeaşi lună martie, cum ne aflam după slujba din sîmbăta mare, adică după dumnezeiasca jertfă cea de taină, luînd masa de prînz, şedeam în tabără, anume în cortul domnitorului, şi stăteam de vorbă despre multe, cînd deodată cîţiva oameni, puţini, au ieşit de-a călare din poarta aşa numită Evreiască sau a Plugarului, căci se chema şi aşa, şi aşa. Şi cum s-au ivit, fiind puşi pe fugă, au intrat prin poarta de la marginea mării; acolo toţi cei din oraş stăteau pregătiţi cu arcuri grele şi uşoare şi cu ţepe. Înainte de fugărirea celor amintiţi, nimerindu-se despotul cu mine să o luăm înainte, pentru ca la

μένων, διὰ τὸ τοὺς ἵππους ἡμῶν εὑρεθῆναι κατὰ συγκυρίαν ἡτοιμασμένους πλησίον τῆς γεφύρας τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπαγούσης εἰς τὸ ἅγιον Ἀνδρέαν, τὶς τῶν Πατρηνῶν τοξεύσας τὸν τοῦ δεσπότου ἵππον, καὶ εὐθέως ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ δραμόντες οἱ ἐχθροί, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτὸν ἢ πιάσωσιν, εὑρήθην ἐγὼ ἐκεῖ ὑπέρμαχος. Κἀκεῖνος μὲν Θεοῦ βοηθείᾳ ἀποπλακεὶς τοῦ ἵππου ἔφυγε πεζός. ἐγὼ δὲ κατ' αὐτῶν μαχόμενος ἐπίασά τινα, υἱὸν Σταματέλλου. Ἀλλ' ἔγωγε βαρέως ἐτραυματίσθην ἅμα τῷ ἵππῳ, ὃς οὐκέτι ἴσχυε· καὶ πεσὼν ὁ ἵππος ὁ ἄριστος, ὃς παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ ἐδόθη τῷ Ἀσάνῃ Ἰσαακίῳ, ἡνίκα συνήντησεν ἐκείνῳ, ὁ δ' Ἀσάνης τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ τῷ Φιλανθρωπηνῷ Γεωργίῳ κἀ|κεῖνος τῷ ἑαυτοῦ ἀνεψιῷ *139 b* τῷ Κομνηνῷ τῷ τοῦ πρωτοστράτορος Καντακουζηνοῦ γαμβρῷ, ὃν φεύγοντα πρὸς Γαλατᾶν φθάσας ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἐπίασεν αὐτόν· καὶ οὕτως ὁ ἀδελφός μου εὐεργετήθη τὸν ἵππον παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἔγωγε λαβὼν παρ' ἐκείνου τὸν ἵππον ἀπῆλθον εἰς Πελοπόννησον. Πεσὼν οὖν ὁ ἵππος, ἐπιάσθην πολλαῖς πληγαῖς πεπληγμένος καὶ ἀπαγαγόντες με ἔμβλησαν εἰς τὸν γουλᾶν, ἤτοι τὸν πύργον, ἐν οἴκῳ σκοτεινῷ, ἔνθα ἦσαν μύρμηκες καὶ σιτόφθειρες καὶ μύες διὰ τὸ εἶναί ποτε σίτου ἀποθήκη· καὶ χειροπέδας σιδηρᾶς περιέθηκαν τοῖς ποσί μου καὶ σειρὰν λίαν βαρυτάτην καὶ στερεὰν μετὰ σκόλοπος μεγάλου κατὰ γῆς πεπηγότος. Ἔνθα κακῶς ἐκοιτώμην ἐν τῇ τοιαύτῃ φρουρᾷ, πικρῶς διάγων ἀπό τε τῶν πληγῶν καὶ τῶν δεσμῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὡς δεδήλωται, ἃ ἐν τῇδε φρουρᾷ ὑπῆρχον.

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσιωτάτης Θωμαΐδος

V. Ἐνταῦθα δὲ χρὴ διηγήσασθαι ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς ὁσιωτάτης Θωμαΐδος. Αὕτη ἐκ γένους χρησίμου ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς Ἀσίας καὶ ἀπορφανισθεῖσα, οἱ ἑαυτῆς συγγενεῖς ἤγαγον αὐτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδωσαν αὐτὴν τῇ ἀδελφῇ τῶν τριῶν ἀρχιερέων καὶ ἀδελφῶν Καβασιλαίων καὶ μητρὶ τοῦ σοφωτάτου Καβάσιλα Νικολάου καὶ εἶχεν αὐτὴν καὶ ἐπαίδευε. Καὶ μετά τινα καιρὸν ἀπῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διὰ τὸ ἐκεῖσε εἶναι τὸν Καβάσιλαν καὶ ἀδελφὸν αὐτῆς | ἀρχι- *140 b* ερέα, καὶ ᾤκησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς ἁγίας Θεοδώρας μετὰ Παλαιλογίνας, ἐναρέτου καὶ λογίας γυναικός, περὶ ἧς πολλάκις πολλοὺς ἤκουσα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κὺρ Μανουὴλ ἐπαίνους, καὶ πολλοὺς κανόνας εἴς τε τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ ἁγίαν Θεοδώραν καὶ ἄλλους ἁγίους ἀνέγνωσα ἐγὼ ἐκείνης ποιήματα· αἳ εἶχον σὺν αὐταῖς καὶ τὴν ἁγίαν Θωμαΐδα καὶ ἐπαίδευον εἴς τε ἀρετὴν καὶ λόγον. Ὡς δὲ ἦλθεν τὸ τέλος αὐ-

3 Πατρινῶν AB ‖ 7 ἐτραυματίσθην p: τραυματισθεὶς AB ‖ 8 πεσὼν AB : ἔπεσεν p ‖ 12 καὶ$_1$ AB: *del.* p ‖ 14 *post* οὖν *add.* ὡς προείπομεν A: *om.* B ‖ 20 ἐν τῇ τοιαύτῃ B *et* A *mg.*: τῇδε τῇ A ‖ 21 τῇδε B : τῇ A | *post* ὑπῆρχον *add.* <κακῶν> p: *om.* AB ‖ 25 ἀπορφανισθεῖσα AB: ἀπορφανισθεῖσαν p. ‖ 27 Καβασιλαίων Char.: Καβασιλέων B : Καβάσιλων A Νικολάου AB : Νείλου *vult* p ‖ 29 *post* τὸν *add.* <Νεῖλον> p: *om.* AB. ‖ 33 ἁγίαν AB : τὴν ἁγίαν Char. | ἄλλους AB : εἰ ἄλλους p.

vreo împrejurare neprevăzută caii noştri să stea pregătiţi aproape de podul drumului de duce la sfîntul Andrei, unul din patreni a săgetat calul despotului de a căzut îndată la pămînt; şi duşmanii, alergînd să-l ucidă sau să-l prindă, eu m-am nimerit acolo să-l apăr luptîndu-mă. Şi el, cu ajutorul lui Dumnezeu, despleticindu-se de cal, a fugit pe jos; iar eu, luptîndu-mă cu dînşii, am prins pe unul, feciorul lui Stamatelo. Dar eu unul am fost greu rănit, deodată cu calul care nu mai avea nici o putere; şi a căzut un cal strălucit, care i-a fost dat lui Asan Isaac de către sultan, cînd a avut loc întîlnirea cu acela, iar Asan i l-a dat ginerelui[1] său Filantropinos Gheorghe şi acela nepotului[2] său, Comnenul, ginerele protostratorului Cantacuzino; pe acesta fugind spre Galata, fratele meu ajungîndu-l, l-a prins; şi aşa împăratul i-a dat fratelui meu calul în dar. Eu unul, primind calul de la el, am plecat în Pelopones. Aşadar, calul căzînd, eu am fost prins, acoperit de multe răni, şi am fost dus şi aruncat în culă, adică în turn, într-o cameră întunecoasă, în care erau furnici şi gărgăriţe şi şoareci, pentru că odată a fost magazie de grîu; şi la picioare mi-au pus cătuşe de fier şi un lanţ foarte greu şi tare legat de un stîlp mare înfipt în pămînt. Acolo dormeam rău, sub o pază ca aceea, îndurînd amar şi din cauza rănilor, şi din cauza obezilor, şi de altele care erau în închisoare, precum s-a arătat.

Viaţa şi traiul preacuvioasei Tomaida

V. Aici trebuie să povestim şi despre cuvioasa Tomaida. Aceasta era de neam bun din Anatolia Asiei şi, rămînînd orfană, rudele ei au adus-o la Constantinopol şi au dat-o surorii celor trei fraţi arhierei Cavasila, mama marelui învăţat Cavasila Nicolaie; şi o ţinea şi o creştea pe ea. Şi după un timp au plecat la Salonic, pentru că fratele ei Cavasila[3] era arhiereu acolo, şi au locuit în mănăstirea sfintei Teodora, dimpreună cu Paleologhina, femeie plină de virtute şi învăţătură bisericească; despre aceasta am auzit deseori de la în veci neuitatul împărat chir Manuil multe cuvinte de laudă; şi eu am citit multe canoane în cinstea sfîntului Dimitrie şi a sfintei Teodora şi a altor sfinţi, lucrări de-ale aceleia; acestea o aveau cu sine şi pe sfînta Tomaida şi o creşteau întru virtute şi în cuvîntul lui Dumnezeu. Iar cînd le-a venit sfîrşitul vieţii, i-au lăsat ei toate ale lor,

[1] γαμβρός poate însemna şi cumnat.
[2] De frate sau soră.
[3] Adică Nil Cavasila.

τῶν, κατέλιπον αὐτῇ πάντα τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν τοῦ Κυπριανοῦ γυναῖκα, ἥτις ἀγανακτήσασα τὸ σκληρὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ ἀπελθοῦσα πρὸς τὰς ῥηθεῖσας μοναχὰς μοναχὴ ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος αὐτῶν ἐγένετο, πάλιν ὑπετάγη τῇ ἐκείνων κληρονομῳ καὶ τοῦ βίου, ὅπως δήποτε καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ καλῶς διήνυσε τὸν τῆς ὑποταγῆς δρόμον μέχρι θανάτου, ἡ Κυπριανοῦ λέγω γυνή· ἣν αὕτη τοῦ ἐλθόντος εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν μονὴν κτίσαντος τὴν εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Θεοδώρων, ἐπονομαζομένην τοῦ Κυπριανοῦ. Τῶν δὲ ἀσεβῶν τὴν Θεσσαλονίκην παραλαβόντων, ἐξελθοῦσα ἡ ὁσία Θωμαῒς μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς αὐτῆς, τῆς Κυπριανοῦ, ἀπῆλθεν εἰς Λῆμνον, ἵνα ἐκεῖθεν πάλιν εἰς τὴν Κωνσταντίνου. Ἐν τῇδε τῇ Λήμνῳ ὁ πάππος μου εὑρισκόμενος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων, ἡ οὖν πρώτη τῶν αὐτοῦ θυγατέρων ἰδοῦσα τὴν ὁσίαν καὶ τῆς αὐτῆς ἀρετὴν καὶ τὸν λόγον, ἐγκατέλιπε γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς | *141 b* καὶ ὃν ἐμνηστεύσατο εἰς ἄνδρα ἅμα τοῖς παισὶ καὶ ἀπελθοῦσα εἰς Θεσσαλονίκην γέγονε μοναχὴ καὶ ἐν ὑποταγῇ αὐτῆς δὴ τῆς ὁσίας κἀκεῖσε ἀπομείνασα. Κἀκεῖθεν ἐξελθοῦσαι αἱ τρεῖς μόναι ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, κατήντησαν ἀρχῇ ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπονομαζομένῃ τῆς Κλέραινας. Διαδοθεῖσα δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ὁσίας καὶ εἰς τὴν θείαν Γραφὴν αὐτῆς ἐμπειρία εἴς τε τὸν βασιλέα καὶ πατριάρχην καὶ πάντας τοὺς τῆς πόλεως, ὁ μὲν βασιλεὺς ἐζήτει λαβεῖν ἄλλο τῶν μοναστηρίων μειζότερον καὶ εἰσοδώτερον δοῦναι αὐτῇ· ὁ δὲ πατριάρχης τὸ δοῦναι αὐτῇ ἔνταλμα πνευματικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς βουλομένας τῆς πόλεως γυναῖκας, οἱ δὲ τῆς πόλεως ἤθελον δοῦναι αὐταῖς πᾶν ἀναγκαῖον εἰς τὸ ἐπισκέπτειν καὶ θεραπεύειν τὰ πρὸς χρείαν αὐτῶν. Οὐχ ὑπῆρχε γὰρ ἐκείναις οὔτε χρυσίον οὔτε ἀργύριον, οὐκ ἄλλο τι, εἰ μὴ τὸ ἐργόχειρον καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν ἀρχόντων προμήθεια. Λαβοῦσα δὲ μικρόν τι κάθισμα, συνέδραμον εἰς ὑποταγὴν αὐτῆς τοσαῦται, ὅσαι οὐκ ἐχώρησαν εἴς τε τὴν τοῦ Λιβὸς μονὴν καὶ τῆς Κυραμάρθας. Ἡ δὲ οὐ πλείους ἢ δύο καὶ δέκα προσελάβετο. Καὶ ἦσαν τοιαῦται εἴς τε ἀκτημοσύνην καὶ ὑπακοὴν καὶ σωφροσύνην καὶ πᾶν εἴ τι εἰς | *142 b* Θεὸν εὐαπόδεκτον, ὅτι κατέλιπον οἱ τῆς πόλεως λέγειν „ἡ ἁγία", ἀλλ' „αἱ ἅγιαι"· καὶ αὐτὸ δὴ τὸ ὄνομα εἶχον εἰς τὰς ἁγίας. Καὶ τὸ μὲν τῶν μοναχῶν ἐκείνων γυναικῶν τὸ κοινὸν τῆς τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων καὶ τὸ μὴ ἔχειν ἴδιον καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ μικρότερον ἢ πρὸς κοινὴν ἢ πρὸς ἰδίαν χρείαν εἰ μὴ μετὰ συγχωρήσεως ὑπῆρχεν αὐταῖς· καὶ τὸ ἀνυπόδητον καὶ ὀλιγότροφον καὶ χαμαὶ κεῖσθαι καὶ ἐν εὐτελείᾳ καὶ τἄλλα ὅσα ἀρετῶν εἰσιν ἐκμαρτυρίας τῶν περισσῶν ἐστι διηγεῖσθαι. Ὁμοίως

3 μοναχὰς p: μονὰς AB || 5 *post* ἀρετῆς *add. et del.* ὑποτάγη B : *om* A || 11 *post* μου *add.* ἣν p: *om.* AB || 12 ἡ οὖν — 16 ἀπομείνασα AB : *pro Pseudosphrantzae textu Sphrantzae textum inseruit* p || 17 Κἀκεῖθεν B : Ὅθεν A *et* B *mg.* : ἐκεῖθεν δὲ || 21 εἰσοδώτερον AB: πολυεσοδώτερον <καὶ> p || 23 *post* γυναῖκας *add.* προσιέναι αὐτῇ p: *om.* AB || 23 ἤθελον—24 ἀναγκαῖον A *et* B *mg.*: ἵνα ἔρχηται *del.* B: ἵνα ἔρχωνται p|| 24 ἐπισκέπτειν AB : ἐπισκέπτεσθαι p|| 28 οὐκ AB : οὐκ <ἂν> p || 29 δύο καὶ δέκα AB : δυοκαίδεκα p || 33 τὸ κοινὸν AB : κοινὸν p || 34 *post* ἔχειν *add.* τι p: *om.* AB || 37 ἐκμαρτυρίας AB : ἐκμάρτυρια p.

dar şi pe femeia lui Ciprian, care, necăjită de răutatea bărbatului ei, a plecat la zisele monahe şi s-a făcut monahă. Dar pentru că acelea s-au săvîrşit din viaţă, s-a supus din nou ascultării clironoamei acelora şi a felului de viaţă şi mai ales a virtuţii; şi drumul ascultării l-a împlinit bine pînă la moarte, adică femeia lui Ciprian, care a venit la Constantinopol şi a ridicat mănăstirea închinată sfinţilor mari mucenici slăviţi Teodor, numită a lui Ciprian. Iar cînd necredincioşii au luat Salonicul, cuvioasa Tomaida a pornit împreună cu femeia lui Ciprian de sub ascultarea ei şi a plecat spre Lemnos, ca de acolo să se întoarcă la Constantinopol. Aici la Lemnos se afla bunicul meu cu femeia sa şi cu copiii; cea dintîi din fetele lui, văzînd-o pe cuvioasa şi virtutea ei şi învăţătura, a lăsat părinţi şi fraţi şi surori şi pe cel ce-şi alesese de bărbat deodată cu copiii şi, plecînd la Salonic, s-a făcut monahă, rămînînd acolo sub ascultarea cuvioasei. Şi de acolo, plecînd tustrele singure la Constantinopol, s-au oprit la început în mănăstirea numită a Clerenei. Virtutea cuvioasei şi ştiinţa ei în dumnezeiasca scriptură ajungînd la urechile împăratului şi patriarhului şi fiind în gura întregului oraş, împăratul a cerut să primească altă mănăstire mai mare şi să-i dea una cu mai mult venit; iar patriarhul să-i dea împuternicire duhovnicească la femeile din oraş care voiesc; iar locuitorii oraşului doreau să le dea tot de ce au nevoie, să le caute şi să le poarte de grijă de cele de trebuinţă. Căci ele nu aveau nici aur, nici argint, nici altă avere şi nu trăiau decît din lucrul mîinilor şi din grija lui Dumnezeu pe urma ajutorului oamenilor cu bunăstare. Primind o mică aşezare monahală, au alergat sub ascultarea ei atît de multe, cîte n-au încăput în mănăstirea lui Lips şi a Chiramartei. Dar dînsa n-a primit mai multe de douăsprezece. Şi erau astfel în dorinţa de a nu avea nimic, în dorinţa de ascultare şi înfrînare şi de tot ce e plăcut lui Dumnezeu, încît locuitorii oraşului au încetat de a mai spune „sfînta“, ci „sfintele“; şi aveau pentru sfintele denumirea aceea. Şi cît despre traiul acelor femei monahe, hrana şi veşmintele le erau în comun şi să nu aibă nimic personal şi să nu facă nici cel mai mic lucru, fie pentru trebuinţa comună sau personală, nu se întîmpla la ele decît cu încuviinţare; şi să umble desculţe şi să ia hrană puţină şi să se culce pe jos şi în sărăcie şi toate celelalte cîte-s spre mărturia virtuţilor să le povestesc este un lucru din cele de prisos. Tot aşa iarăşi şi despre cum

δὲ πάλιν καὶ τῆς αὐτῶν ὁσίας καὶ πνευματικῆς μητρός, τῆς ἐκείνων, συνδρομῆς καὶ ἐπισκέψεως τῶν βασιλέων καὶ δεσποινῶν καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν, αἱ μὲν χάριν ἐξομολογήσεως, αἱ δὲ εὐχῆς καὶ ἐπισκέψεως, τὶς ἂν ἀκριβῶς ταῦτά τε καὶ τὴν ἐκείνης ἀρετὴν δυνηθείη διηγήσασθαι; Ἓν δὲ μόνον διηγησάμενοι δείξωμεν πάντα ἀληθῆ. Τῷ ῥηθέντι μεγάλῳ σαββάτῳ, ᾧπέρ μοι συμβέβεκεν, ἅπερ διηγησάμην, καθημένης τῆς ὁσίας μετὰ τὴν τῆς λειτουργίας τελετὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ σὺν αὐτῇ πᾶσαι αἱ μοναχαὶ αὐτῆς καὶ προσμένουσαι, ἵνα μικρόν τι καὶ ἀπογεύσωνται διὰ τὴν τοῦ ἀντιδώρου μετάληψιν, εἶτα εἰς τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων τεθῆναι ἀνάγνωσιν, λέγει οὖν ἡ ὁσία· „Μοναχαί, ἐγείρεσθε“. Αἱ δέ· „Τί σοί ἐστι χρεία, κυρία ἡμῶν ἁγία“; Ἡ δέ· „Τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ ἐπῆλθε | πειρασμὸς καὶ δεηθῶμεν τῆς Θεοτόκου ὑπὲρ ἐκείνου“. Τὸ δὲ ἀκούσασαι *143 b* πᾶσαι προσέδραμον αὐτῇ μετὰ δακρύων, ἐξαιρέτως δὲ αἱ τῆς μητρός μου ἀδελφαί. Καὶ γὰρ ἑτέρα ἀδελφὴ ἡ ὕστερον γεγονυῖα κἀκείνη μοναχὴ καὶ ὑποτακτικὴ αὐτῆς καλή, προσέδραμε κἀυτὴ μετὰ δακρύων, πυνθανομένη· „Τί τοῦτο, ὃ λέγεις, κυρία ἡμῶν ἁγία; „Ἡ δὲ πρὸς αὐτὰς ἔφη· „Μὴ θροεῖσθε· Ὁ Θεὸς ὁ συγχωρήσας τὸν πειρασμὸν χορηγήσει καὶ τὴν βοήθειαν καὶ διάλυσιν αὐτοῦ δὴ τοῦ πειρασμοῦ“. Καὶ ἱστάμεναι ἔψαλλον εἰς τὴν Θεοτόκον παράκλησιν δακρύουσαι. Τούτου τί κρεῖττον εἰς μαρτύριον τῆς εἰς Θεὸν αὐτῆς ἀρετῆς καὶ οἰκειώσεως; Ζήσασα οὖν οὕτω καλῶς καὶ πολλὰ εἰς μαρτυρίαν τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἐπιδείξας ὁ Θεός, τέλος καὶ ὁ θάνατος αὐτῆς τίμιος ἐναντίον Κυρίου ἐγένετο καὶ τῶν ἀνθρώπων προέβη. Ἡμέραις γάρ τισιν ἀσθενήσασα μικρὸν καὶ πάσας τὰς μοναχὰς κοινῶς νουθετήσασα καὶ καταλείψασα εἰς τὴν ὑποδοχὴν τῆς ἀδελφῆς τῆς ἐμῆς μητρός, ἣ καὶ πρῶτα εἰς ἀρετὴν καὶ ὑποταγὴν αὐτῆς ἦν καὶ πάντα τὰ τοῦ κελλίου αὐτῶν ἐκείνη διοίκει, ἥ τε ὡς ἔθος γενομένη ἐκάθητο, τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κεκαλυμμένους, τὸ δὲ στομα ἀεὶ κινοῦσα πρὸς ὕμνους καὶ εὐχαριστίας πρὸς Θεόν. Ἐμιμεῖτο γὰρ πάντοτε ἡ ἁγία τῷ τοῦ θείου χρυσορρήμονος πατρὸς ῥητῷ τῷ λέγοντι· μὴ τάσιν φωνῆς νοήσῃς καὶ μέγεθος, χρῆμα γὰρ ἀνάρμοστον ἁγίοις ἡ κραυγή, ἀλλὰ τὸ νοερὸν τῆς διανοίας καὶ τὴν | θερμότητα *144 b* τῆς ψυχῆς καὶ τὴν συντονίαν τῆς δεήσεως, καθ’ ἣν καὶ σιωπούντων ἀκούει ὁ Θεός. Ἡ οὖν ἁγία μήτε τι προλαμβάνουσα τροφίμου ἢ ποσίμου, μήτε ὁμιλοῦσα τὸ τυχόν,ἄνευ τῷ καθ’ ἡμέραν ἐρχομένῳ ἱερεῖ εἰς τὸ μεταλαμβάνειν αὐτὴν τῶν θείων μυστηρίων, τότε καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν αἴρουσα καὶ συγχώρησιν αἰτοῦσα μετελάμβανεν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου καὶ τῶν δεσποινῶν καὶ ἄλλων πολλῶν πολλάκις προσερχομένων αὐτῇ, ἀλλὰ δὴ καὶ τότε διὰ τελευταίαν εὐχήν, ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν καὶ ἐγκρί-

---

1 καὶ τῆς AB : καὶ ‹τὰ› τῆς p | ἐκείνων AB : εἰς ἐκείνην p || 6 συμβέβηκε B : συνέβη A || 8 προσμένουσαι p : προσμένουσα AB || 17 αὐτὰς B : αὐτὸν A || 20 εἰς μαρτύριον AB: ἐκμαρτύριον p || 23 τισιν AB: τισι p || 25 πρῶτα AB : πρώτη p|| 27 ἥ τε AB: εἶτα p | ἔθος AB: ἔνθους p|| 29 τῷ—30 ῥητῷ τῷ λέγοντι AB : τὸ — ῥητὸν τὸ λέγον p || 39 *post* εὐχὴν *add.* καὶ p: *om.* AB.

mergeau deseori s-o vadă pe cuvioasa maica lor duhovnicească şi a acelora, împăraţii şi împărătesele, boierii şi jupînesele, unele pentru mărturisire, altele pentru rugăciune şi vedere, cine ar fi în stare să le istorisească şi acestea cu de-amănuntul şi virtutea ei?! Dar istorisind numai o singură întîmplare, toate o să le dovedim drept adevărate. În amintita sîmbătă mare, în care mi s-au întîmplat cele ce le-am povestit, cuvioasa, şezînd după slujba liturghiei în biserică şi, împreună cu dînsa, toate monahele ei, aşteptînd ca să şi guste puţin din sfînta anafură, apoi să treacă la citirea Faptelor apostolilor, cuvioasa spune deodată: „Monahelor, sculaţi-vă!" Iar ele: „Ce ai sfînta noastră doamnă?" Iar dînsa: „Nenorocire a dat peste domnul Gheorghe şi să ne rugăm la Maica Domnului pentru dînsul". Auzind acestea, toate au alergat cu ochii plini de lacrimi la dînsa, dar mai ales surorile mamei mele. Căci şi cealaltă soră, care s-a făcut şi dînsa mai pe urmă monahă sub ascultarea ei cu multă osîrdie, a alergat şi ea cu lacrimi în ochi, întrebînd: „Ce înseamnă vorba ta, sfînta noastră doamnă?" Iar dînsa le-a spus: „Nu vă alarmaţi! Dumnezeu, care a dat nenorocirea, îi va aduce şi ajutor şi izbăvire din acea nenorocire". Şi stînd în picioare cîntau lăcrimînd paraclisul Maicii Domnului. Ce dovadă mai bună decît aceasta pentru virtutea şi apropierea ei de Dumnezeu? Trăind astfel frumos şi Dumnezeu dînd multe dovezi de virtutea ei, în sfîrşit s-a întîmplat şi moartea cu cinste în faţa Domnului şi s-a dus dintre oameni. Căci după o boală uşoară de cîteva zile şi după ce tuturor monahelor le-a dat poveţe şi le-a lăsat sub oblăduirea surorii mamei mele, care şi era cea dintîi a ei întru virtute şi ascultare şi conducea ea toate treburile chiliei lor, dînsa şedea ca de obicei cu ochii acoperiţi, iar gura mişcînd-o într-una spre a da laudă şi mulţumire lui Dumnezeu. Căci sfînta se ţinea totdeauna după cuvîntul dumnezeiescului părinte grăitor de cuvinte de aur, care spune: să nu-ţi pui în minte ridicarea şi tăria glasului, căci ţipătul e un lucru necuviincios pentru sfinţi, ci gîndul cuminţeniei şi căldura sufletului şi stăruinţa rugăciunii, întrucît Dumnezeu aude şi pe cei care tac. Neluînd deci sfînta nimic în gură, nici mîncare, nici băutură, nevorbind nici un cuvînt, cît de puţin, afară de preotului care venea zilnic spre a o împărtăşi cu sfintele taine, atunci, ridicîndu-şi mîinile şi ochii către cer şi cerîndu-şi iertare, se împărtăşea. Dar şi împăratul chir Ioan şi împărătesele şi mulţi alţii care deseori veneau la dînsa, şi de astădată pentru cea din urmă binecuvîntare, boieri şi jupînese, iero-

των ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν, ἀνένευε καὶ συγχώρησιν καὶ εὐχὴν ἐχορήγει. Καὶ οὕτω διαρκέσασα ἡμέρας ἑπτὰ πρὸς Κύριον ἐξεδήμεσε· καὶ ἐτάφη φιλοτίμως, συνδραμόντων σχεδὸν πάντων τῶν ἱερέων, ἱερομονάχων, κλητῶν καὶ ἀκλήτων, ἀρχόντων καὶ ἀρχοντισσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἔχει καὶ ἀληθῶς.

VI. Κειμένου μου οὖν ἐν τῇ φρουρᾷ ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὡς ἦλθεν ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν αἰχμαλώτων ἁγίου μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοφόρου Γεωργίου, ἐδεήθην τοῦδε, ὡς κἀγὼ Γεώργιος καὶ παιδιόθεν δοῦλος αὐτοῦ, ἵνα λυτρώσῃ με τῶν δεσμῶν. Καὶ ἀφυπνιασθεὶς ἔδοξέ μοι εὑρεθῆναί με εἰς τὸ περικαλλὲς ἅγιον τέμενος τὸ | εἰς *145* τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τῶν Μαγγάνων ἐπονομαζόμενον, εἰς τὴν φιάλην ἱστάμενος, ἔχων καὶ τοὺς σιδήρους τοῖς ποσί· διερχομένου τάχα τοῦ βασιλέως, ἵνα εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησίας ἀπέλθῃ, ἐδεήθην αὐτοῦ, ἵνα με τῶν ἁλύσεων ἐλευθερώσῃ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄρχων τις ἐπιστρέψας πρός με εἶπέ μοι τάδε· „Προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ὁ αὐθέντης ἡμῶν, ἵνα ἐξάρωσί σου τοὺς σιδήρους, ὃ καὶ ἡ κυρία ἡμῶν ἡ δέσποινα ἐζήτησέν αὐτοῦ καὶ ἅπαντες ἡμεῖς“. Καὶ περὶ τὸν ὄρθρον αὐτῆς τῆς νυκτὸς ἰδοὺ ἐν τῇ σ υ ν ή θ ε ι ὥρᾳ οἱ τοῦ πύργου ἄρχοντες καὶ ἕτεροι μετὰ σιδηρῶν ὀργάνων ἐκβαλόντες με τῶν ἁλύσεων καὶ ἐξαιτιῶνται καὶ λέγουσιν, οὐχ ὅτι ἐχθρωδῶς ἔχουσι κατ᾽ ἐμοῦ, καὶ οὐ τρέφουσί με, εἰ μὴ ἐστι διὰ τὸ μὴ κεκτηκέναι αὐτούς. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλθόντες πάλιν ζητοῦσί με καὶ ἐδεήθην τοῦ αὐθεντός μου διὰ γραφῆς, ἵνα ἐξαποστείλῃ ἄρχοντας συλλαλῆσαι τοῖς αἰχμαλωτεύσασί με πρὸς συμβίβασιν περὶ τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας, ὅπερ καὶ γέγονε. Καὶ συμβιβασθέντες δεδώκασιν αὐτῷ τὸ Σαραβάλε φρούριον τοιουτοτρόπως, ἵνα ἐγερθῇ καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐν τῇ Γλαρέντζᾳ· καὶ μέχρις ὅλου Μαΐου, εἰ μὲν ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης καὶ αὐθέντης αὐτῶν, ποιησάτω ἐκεῖνος, ὡς θέλει, εἰ δ᾽ οὔ, παραδώσωσιν αὐτῷ τὸ κάστρον. Καὶ γεγονότων ὅρκων καὶ παραλαβομένου καὶ τοῦ Σαραβάλε, | τῇ πέμπτῃ *146 b* Μαΐου ἀπῆλθε μέχρι τῆς Σκλαβίτζας καὶ τοῦ Τεριόλου τῶν ὁρίων, δι᾽ ἐμὲ δὲ ἐπαφῆκεν Ἰωάννην τὸν Ῥωσατᾶν, ἵνα με ἄρῃ, σωζομένου γὰρ μετὰ τὸ ἐλευθερωθῆναί με ἔξωσι τὸ βέβαιον τὰ πραχθέντα. Καὶ ἐλευθερωθεὶς ἡμιθνὴς σχεδόν, ἀπέσωσα ἔνθα ἦν ὁ αὐθέντης μου, ὃς ἰδών με μετὰ χαρᾶς πολλῆς καὶ λύπης, τὸ μὲν ὅτι ἤμην οὕτως ἡμιθνής, τὸ δὲ ὅτι ἠλευθερώθην, καὶ πολλὰ εἶπε πρὸς ἔπαινον καὶ παραμυθίαν μου. Ἀπελθόντος μου οὖν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ἐμήν, προσέφερόν μοι εὐεργεσίαν τοιάνδε· ἱμάτιον ἐπανώφορον διπλοῦν χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ Λούκκας ἀξιότιμον μετὰ καὶ πρασίνου ὑφάσματος καὶ καλοῦ ἐνδεδυμένον, σκούφιαν Θεσσαλονικαίαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου ἐνδεδυμένην, καβά-

1 ἀνένευε AB : ἐπένευε Char. || 5 ἔχει B : εἶχον A || 8 καὶ τροπαιοφόρου A: *om.* B || 10 *post* τέμενος *add. del.* αὐτοῦ B: *om.* A || 11 Μαγγάνων p: Μάγκανων AB || 18 τῇ συνήθει AB: ἀσυνήθει p || 21 κεκτηκέναι AB: κεκτῆσθαι p || 23 αἰχμαλωτεύσασι AB : αἰχμαλωτίσασι p || 28 θέλει AB : θέλῃ p | οὐ AB : οὐ p || 30 Τεριόλου AB : Ῥιόλου *sec. Chr. Min. correx.* p | τῶν ὁρίων A: τὰ ὅρια B || 31 με ἄρῃ B: ἄρῃ με A | *post* γὰρ *add.* ὅμως ὅτι A : *om.* B || 32 ἔξωσι AB : ἔξουσι p || 33 ἰδὼν AB : εἶδε p.

monahi mai de seamă și monahi, iar ea clătina din cap și dădea iertăciune și binecuvîntare. Și așa, ținînd șapte zile, s-a strămutat la Domnul; și a fost înmormîntată cu mare cinste, adunîndu-se aproape toți preoții, ieromonahii, chemați și nechemați, marii dregători și soțiile lor. Și aceasta într-adevăr s-a petrecut așa.

VI. Așadar, stînd eu în temniță patruzeci de zile, cînd a venit sărbătoarea de pomenire a sfîntului mare mucenic și aducător de biruință, Gheorghe, izbăvitorul robilor, m-am rugat la acesta, ca unul ce și eu mă chemam Gheorghe, și din copilărie rob al lui, să mă izbăvească din lanțuri. Și ațipind mi s-a părut că mă găseam în preafrumosul sfîntul locaș numit din Mangane, închinat sfîntului Gheorghe, și stăteam cu lanțurile la picioare în locul unde se făceau botezurile; împăratul, chipurile, trecînd să meargă la slujba bisericii, m-am rugat de el să mă izbăvească din lanțuri. Și împăratul a intrat în biserică, iar un dregător, întorcîndu-se spre mine, mi-a spus acestea: „A poruncit împăratul, domnul nostru, ca să-ți îndepărteze lanțurile, ceea ce și doamna noastră împărăteasa i-a cerut-o și noi toți". Și spre dimineață, în aceeași noapte, iată că la ora obișnuită dregătorii turnului și alții cu unelte de fier, desfăcîndu-mi lanțurile, își cer scuze și-mi spun că, nu pentru că au vreo dușmănie contra mea, nu-mi dau hrană, dar numai deoarece nu au nici dînșii. Și după două zile, venind iarăși, ei îmi cer și eu m-am rugat prin scrisoare la domnitorul meu să trimită dregători care să trateze cu aceia care m-au luat prizonier, spre a se învoi pentru eliberarea mea, ceea ce s-a și făcut. Și, învoindu-se, i-au dat cetatea Saravale în acest fel, ca să se scoale și să plece acasă la Glarența; și toată luna mai, dacă a venit mitropolitul, domnul lor, să facă acela cum voiește, iar dacă nu a venit, să-i predea lui orașul. Și după ce și-au jurat și a fost luat și Saravale în primire, la 5 mai, a plecat pînă la hotarele Sclaviței și ale Teriolului, iar din cauza mea l-a lăsat pe Ioan Rosata ca să mă ia, căci numai sub rezerva ca după ce eu voi fi eliberat, cele încheiate să aibă tărie. Și eliberat pe jumătate aproape mort, am ajuns unde era domnul meu; acesta văzîndu-mă, s-a bucurat mult, dar s-a și întristat, pe de o parte că am fost eliberat, pe de altă parte că eram așa pe jumătate mort, și mi-a spus multe cuvinte de laudă și mîngîiere. Ducîndu-mă în cortul meu, mi-au fost aduse aceste daruri: un anteriu de brocart dublu, verde, de la Lucca, de mult preț, cu o căptușeală verde frumoasă, o tichie de Salonic căptușită cu blăniță roșie-aurie

διον κερμεζὴν χαμουχᾶν μετὰ βαρέων καταρούχων ἐνδεδυμένον, κουρτζουβράκαν χαμουχᾶν χρυσόν προύσινον καὶ φωτᾶν προύσινον καὶ σπάθην ἐγκοσμημένην καὶ φλωρία, ἤτοι νούμια χρυσᾶ, χιλιάδας τρεῖς.

VII. Ἐπὶ τὴν αὔριον οὖν ἀπελθόντες εἰς Γλαρέντζαν, ἰδού τις ἄρχων τοῦ ἀμηρᾶ μετά τινας ὀλίγας ἡμέρας λέγων, ὅτι ἡ Πάτρα τελεῖ τῷ ἀμηρᾷ τέλη καὶ διαβαίνει αὐτῷ εἶναι. „Ἄπεχε διὸ αὐτῆς καὶ μὴ πολιόρκει αὐτήν· εἰ δ' οὔ, πέμψωμεν στρατὸν κατά σοῦ". Ὁ δ' αὐθέντης μου ἀποκρι|θεὶς αὐτῷ εἶπεν· „Ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι θέλουσι παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς 147 b Καταλάνοις· οὐκ οὖν δοκεῖ μοι πρέπον εἶναι ἐᾶσαι ἡμᾶς τούς γε καὶ ἐχθροὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ καὶ ἡμῶν παραλαβεῖν αὐτοὺς τὸ τοιοῦτον κάστρον, ἤτοι πτολίεθρον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ὁρίων ἡμῶν κείμενον. Διὰ τοῦτο ἀπήλθομεν ἐκεῖ καὶ ἐξετάσαντες τὸ πρᾶγμα ἐστήσαμεν, ἵνα μὴ γένηται· καὶ ἰδού, ὡς βλέπεις, ἠγέρθημεν ἐπανελθόντες οἴκαδε. Οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἔχω κατὰ νοῦν, ἵνα ἀποστείλω πρὸς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν τοῦτον δὴ τὸν ἄρχοντα," δεικνύων ἐμέ, „ὃς δηλοποιήσει αὐτῷ καὶ πλείονα ἄλλα, ἃ ἀναμεταξὺ ἡμῶν δεῖ ἐνεργεῖσθαι. „Ὁ οὖν Τοῦρκος ἀκούσας τούτους τοὺς λόγους, ἔτι δὲ καὶ φιλοδωρηθεὶς καλῶς, ἀπῆλθε χαίρων. Ἐκείνου δὲ ἀναχωρήσαντος, προσέταξέ μοι λέγων· „Ἰδοὺ προετοίμαζε τὰ πρὸς χρείαν τῆς ὁδοῦ." Καὶ μὴ εἰδὼς ἐγὼ τὸ τυχόν, ἀνέφερον αὐτῷ, ὅτι εἰ μὴ ἔλθῃ ὁ μητροπολίτης, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, καὶ δώσωσιν ἡμῖν τὸ κάστρον, κἀγὼ ἀναῤῥωσθήσω ὀλίγον, ἀλλ' ὅμως ἑτοιμάσω πάντα τὰ εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς προστάξεώς σου.

VIII. Τῆς δὲ προθεσμίας ἐλθούσης καὶ μὴ ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου , τῇ α-ῃ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπηρχόμεθα κινήσαντες εἰς Πάτραν. Ἐν ταύταις οὖν ταῖς ἡμέραις καὶ ὁ | αὐθεντόπουλος ὁ κὺρ Θωμᾶς 148 b τὸ τοῦ πριγκίπου Κεντυρίωνος πτολίεθρον τὴν Χαλαντρίτζαν, τοῦ καὶ μετέπειτα γεγονότος πενθεροῦ αὐτοῦ, ἐπολιόρκει. Ὁ δὲ αὐθέντης μου ἅμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ διήρχοντο διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς Πάτραν. Κατελθόντες οὖν ἐμείναμεν ὁμοῦ εἰς τὴν Καμενίτζαν. Ἰωαννίκιος Βαλότας οὖν ὁ τοῦ πριγκίπου ἐκεῖσε ἄρχων, ὡς ἔμαθε τοῦτο, αἰτήσας ἀφίρωσιν, ἵνα ἀμφοτέρους τοὺς αὐθέντας ἔλθῃ προσκυνῆσαι, καὶ ἐλθών, εὐθὺς τὰς τοῦ πτολιέθρου κλεῖς ἐκβαλών, δέδωκε ταύτας τῷ αὐθέντῃ μου τῷ δεσπότῃ εἰπών· „Τοῦτό ἐστι πτολίεθρον ἰδίως τοῦ αὐθέντου μου καὶ συγγάμβρου τῆς βασιλείας σου," — καὶ γὰρ ὁ τοῦ πριγκίπου υἱὸς προέλαβεν εἰς νόμιμον γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν τῆς βασιλίσσης κυρίας Θεοδώρας, — „ὅς μοι προσέταξεν, ἵνα παραδώσω τοῦτο τῇ βασιλείᾳ σου". Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· „Οὕτως ἔχει, ὅτι συγγενοῦς μου ἐστὶν ὁ τοιοῦτος τόπος, ἀλλ' οὐ γνησιεστέρου τοῦ ἀδελφοῦ μου. Λοιπὸν εἰ προγενέστερον ἐποίει τοῦ-

1 κερμεζὴν p: χερμεζὴν AB | βαρέων B : *del.* A | καταρούχων ἐνδεδυμένον B : ἐνδύματος χρηστοῦ A || 1—2 κουρτζουβράκαν *corr.* p: κουρτζοβάκαν AB || 8 οὔ AB : οὐ p | πέμψωμεν AB : πέμψομεν p || 20 Καὶ AB : [καὶ] p || 21 *post* ἀνέφερον *add.* δ' p | *post* ὅτι *add.* μόνον p: *om.* AB || 23 ἑτοιμάσω B : προετοιμάσω A || 31 Βαλότας B : Βαλλοτας A || 35 ἰδίως AB : ἰδίᾳ p || 36 τῇ βασιλείᾳ A : τῆς βασιλείας B.

de castor, un caftan de brocart cărămiziu cu căptuşeală groasă, nădragi scurţi de lînă de la Brusa şi brîu de lînă de la Brusa şi o spadă cu podoabe şi galbeni aur trei mii.

VII. A doua zi dimineaţa deci, plecînd la Glarenţa, iată că după cîteva zile, puţine, un dregător de-al sultanului soseşte spunînd că Patra plăteşte sultanului tribut şi urmează să fie a lui. „De aceea lasă-te de ea şi nu o mai împresura! Iar de nu, o să trimitem armată asupra ta!" Iar domnul meu, răspunzîndu-i, a grăit: „Noi am auzit că voiesc să o predea catalanilor; şi cred că nu se cade să-i lăsăm pe ei, duşmanii fiind şi ai fratelui meu[1], marele sultan, şi ai noştri, ca dînşii să ocupe un oraş ca acesta, adică o cetate aşezată în mijlocul hotarelor noastre. De aceea am plecat acolo şi, cercetînd lucrul, am oprit să nu se facă; şi iată, cum vezi, ne-am sculat şi ne-am întors acasă. „Nu peste multe zile am de gînd să trimit la fratele meu, marele sultan, pe acest mare dregător" — arătîndu-mă pe mine —, „care îl va înştiinţa şi de multe alte chestiuni ce trebuie să fie puse în lucrare între noi". Iar turcul, ascultînd aceste cuvinte şi mai fiind încă încărcat cu multe daruri, a plecat vesel. Iar după plecarea aceluia, mi-a poruncit zicînd: „Vezi de pregăteşte din vreme cele de trebuinţă pentru drum!" Şi eu, neştiind cîtuşi de puţin despre ce e vorba, îi arătam că, cu bunăvoirea lui Dumnezeu, de n-ar veni mitropolitul şi să ne dea nouă oraşul, iar eu să mă întăresc puţin, dar totuşi voi face pregătirile pentru împlinirea poruncii tale.

1429 VIII. Împlinindu-se vedeaua şi nevenind mitropolitul, la 1 iunie din acelaşi an ne-am pornit şi am plecat spre Patra. În zilele acestea şi prinţul chir Toma împresura Chalandriţa, cetate a principelui Centurione, care mai pe urmă i-a fost socru. Iar domnul meu dimpreună cu fratele său mergeau pe drumul ce duce la Patra. Sosind, am rămas cu toţii la Cameniţa. Atunci Ioanichie Balotă, guvernatorul de acolo al principelui, cînd a aflat aceasta, a cerut îngăduire să vină să se închine la amîndoi domnitorii; şi, venind, a scos de îndată cheile cetăţii şi le-a dat pe acestea domnului meu despotul cu cuvintele: „Această cetate este doar a domnului meu, cuscrul maiestăţii-sale" — căci şi feciorul principelui luase mai înainte de femeie legitimă pe sora vasilisei chira Teodora —; „acesta mi-a poruncit să predau maiestăţii-tale cetatea". Iar dînsul, răspunzîndu-i, i-a spus: „Într-adevăr, aşa e, căci această localitate este a unei rudenii a mele, dar nu a uneia mai apropiate ca fratele meu.

[1] Domnitorii se considerau rude întreolaltă.

το, ὁ ἀδελφός μου κατ' ἐμοῦ οὐκ ἐγχειρίζετο οὐδὲν ὃ ἐγὼ εἶχον, καὶ αὐτὸς καὶ αὐθέντης σου ἀλλοτρόπως εἶχον αὐτό. Τὰ νῦν οὖν εἰ παραλάβω αὐτό, ἀνάγκη ἐστίν, ἵνα διαφερώμεθα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου· καὶ οὐ τυγχάνει διὰ πολύ τι, πολλῷ μᾶλλον διὰ τοσοῦτον, ἀλλ' ἄπελθε ἐν αὐτῷ καί, ὡς δύνασαι, ποίησον". Ὡς οὖν ἤκουσε ταῦτα, ᾔτησεν, ἵνα ἀκάκως εἰσέλθῃ ἐν τῷ αὐτοῦ πτολιέθρῳ. Προσταχθεὶς | ἐγὼ συνώδευσα αὐτῷ μετὰ 149 b στρατιωτῶν. Καὶ περὶ τὴν ὁδὸν εὑρεθεὶς Ῥαοὺλ ὁ Θωμᾶς καὶ νομίσας εὔκολον εἶναι, ἵνα ἄρῃ αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εἰς κίνδυνον ἦλθε τοῦ φυέναι ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν τι μάχιμον καὶ λυπερόν. Ὅμως οὖν Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἐκεῖνον μὲν σῶον ἀπεκατέστησα οἴκαδε, κἀγὼ ἐπιστρέψας εὗρον τὸν αὐθέντην μου ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ πρωτοκλήτου ναῷ καὶ τάφῳ ἀποσωθέντα τῇ δ-ῃ Ἰουνίου ἑσπέρας. Τῇ ε-ῃ πρωῒ τοῦ αὐτοῦ, ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος, ἐξελθόντες πάντες οἱ τοῦ κάστρου ἔγκριτοι μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ ἐλθόντες μέχρι καὶ τοῦ ῥηθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τῷ δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ μου προσεκύνησαν καὶ τὰς κλεῖς τοῦ κάστρου παρέδωκαν αὐτῷ. Καὶ οὕτως κινήσαντες μετὰ πλείστης χαρᾶς ἀμφότερα τὰ μέρη, λέγω τοῦ αὐθέντου μου καὶ τοῦ πτολιέθρου, τινὲς ἔφιπποι καὶ τινες πεζοί, ἕκαστος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πηλικότητα, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῷ κάστρῳ μέχρι καὶ τῶν κατὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου δωματίων ἀπήλθομεν, τῆς μὲν ὁδοῦ πάσης κατεστρωμένης οὔσης πάντων ἀνθέων καὶ εὐκοσμίας, ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων δόμων πάντοθεν ῥαινομένων ῥοδοσταμμάτων καὶ ῥόδων καὶ τριακονταφύλλων. Ἀπὸ δ' ἄνωθεν τοῦ φρουρίου, ἤτοι πύργου, διὰ σκευῶν καὶ τζαγ|κρῶν κακῶς ἐδεξιοῦν- 150 b το ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲν ἔβλαψαν. Οἱ γὰρ τοῦ μητροπολίτου κρατήσαντες τὸ φρούριον, ἔτι δὲ καὶ τὰ αὐθεντικὰ παλάτια, τὰ πλησίον αὐτοῦ οἰκήματα, σιταρχήσαντες καὶ ἀφιρώσαντες κατέσχον ἐλπίζοντες, ὅτι ἐλθόντος τοῦ μητροπολίτου διὰ τούτου ἕξειν πάλιν λάβωσι τὸ πτολίεθρον, ὅπερ καὶ πρότερον εἶχεν.

Ἡμῶν δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθέντων ἐν τῷ τοῦ ἁγίου Νικολάου ναῷ καὶ παντὸς τοῦ τῶν πολιτῶν δήμου, ὤμοσαν μετὰ ὅρκων, ἵν' ὦσι πιστοὶ δοῦλοι καὶ ὑποτακτικοὶ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ δεσπότου. Εἶτα ἐζήτησαν κἀμὲ τοῦ κρίνειν ἐν αὐτοῖς καὶ ἰθύνειν· ὁ δὲ αὐθέντης μου ἀπεκρίνατο λέγων· „Καὶ μᾶλλον τούτου αὐτῷ ὀφείλομεν καὶ χάριν τῆς ὑμῶν αἰτήσεως ἔσεται αὐτὸς εἰς κεφαλὴν ἐν ὑμῖν".

Τῇ δὲ ὀγδόῃ τοῦ αὐτοῦ Ἰουνίου μηνός, διερχομένου μου εἰς Ναύπακτον, ἵνα πρὸς τὸν βασιλέα πρῶτον ἀπέλθω ἀκουστὸν ποιῆσαι αὐτῷ τὰ ἐν τῇ Πάτρᾳ παρακολουθήσαντα, εἶτ' ἀπ' ἐκεῖσε μετ' ἄρχοντος αὐτοῦ

1 ὁ ἀδελφός — 2 εἶχον αὐτό AB : καὶ ὁ ἀδελφός μου, ὡς εἰς ἐμόν, οὐδὲν ἤθελεν ἐπιχειρήσειν τι καὶ ἐγὼ εἰρηνικῶς ἤθελα ἔχειν αὐτὸ καὶ ὁ αὐθέντης σου ἀλλοτρόπως p *(sec. Sphrantz.)* || 6 ἐγὼ AB : <δ'> ἐγὼ p || 8—9 φυέναι AB: φυῆναι? b : φῦναι? || 12 τῇ δ-ῃ AB: τῆς δ'. p | Τῇ ε-ῃ AB: Τῇ δε ε' p || 15 τῷ δεσπότῃ καὶ αὐθέντῃ AB : τὸν δεσπότην καὶ αὐθέντην p || 17 *post* πτολιέθρου *add.* ἤτοι κάστρου B : *om.* A || 19 κάστρῳ B : πτολιέθρῳ, ἤτοι τῷ κάστρῳ A || 21 ἐκ AB: ἐκ τῶν p | δόμων b: δώμων AB : δωμάτων p || 26 σιταρχήσαντες AB : σιταρκήσαντες p || 28 εἶχεν AB : εἶχον p || 30 ἵν' AB : ἵνα p || 35 ὀγδόῃ B : η-ῃ A.

Prin urmare, dacă o făcea aceasta mai demult, fratele meu nu punea mîna pe nimic ce era în stăpînirea mea, şi de altminteri şi el şi domnul tău stăpîneau cetatea. În situaţia de acum, dacă am preluat-o, trebuie să ajung la ceartă cu fratele meu; şi nu se întîmplă pentru un lucru mare, ci mult mai iute pentru atît! Ci întoarce-te în cetate şi fă ce poţi". Cînd a auzit aceasta, s-a rugat să poată intra în cetatea sa fără să păţească vreun rău. Dîndu-mi-se poruncă, l-am însoţit cu ostaşi. Şi în cale aflîndu-se Raul Toma şi crezînd că e lucru uşor să-l ridice de la mine, era cît pe ce să se işte o luptă dureroasă între fraţi. Totuşi, cu bunăvoirea lui Dumnezeu, l-am dus întreg acasă, iar eu, întorcîndu-mă, l-am găsit pe domnul meu ajuns cu bine la 4 iunie seara la biserica şi mormîntul sfîntului Andrei, cel dintîi apostol chemat. La 5 iunie din aceeaşi lună, dimineaţa, în prima zi a săptămînii, au ieşit toţi fruntaşii oraşului cu tot poporul şi, venind pînă la amintita biserică a Sfîntului Andrei, s-au închinat despotului, domnul meu, şi i-au predat cheile oraşului. Şi aşa, punîndu-se în mişcare cu mare bucurie amîndouă părţile, anume oamenii domnului meu şi ai cetăţii, unii de-a călare şi alţii pe jos, fiecare după starea sa, am intrat în oraş şi am mers pînă la clădirile de pe la biserica Sfîntului Nicolaie, tot drumul fiind presărat de tot felul de flori şi împodobit frumos, din case de-a dreapta şi de-a stînga stropindu-ne de pretutindeni cu apă de trandafir şi aruncînd cu foi şi flori de trandafiri. Dar de sus din cetate, adică din turn, cu arme şi cu arcuri grele ne întîmpinau cu duşmănie, ci nu ne-au pricinuit nici o stricăciune. Căci oamenii mitropolitului, avînd în stăpînirea cetatea, dar încă şi palatele domneşti, au ocupat clădirile din apropierea ei, fiind stăpîni pe provizii şi devotaţi, în nădejdea că, venind mitropolitul, prin acesta vor avea să ia iarăşi oraşul, pe care-l avea şi mai înainte.

Iar noi a doua zi, adunîndu-ne în biserica Sfîntului Nicolaie, ca şi toţi reprezentanţii cetăţenilor, au depus jurămînt, ca să fie supuşi cu credinţă şi ascultători ai domnului nostru despotul. După aceea m-au cerut şi pe mine să le fiu judecător şi cîrmuitor; iar domnul meu a răspuns zicînd: „Şi mai mult decît atît i-o datorăm şi, la cererea voastră, dînsul va fi guvernator la voi".

Iar la opt din aceeaşi lună iunie eu am mers la Naupactos, ca mai întîi să mă duc la împărat spre a-l informa ce s-a petrecut la Patra; apoi de acolo să plec cu un dregător de-al lui la acela. Cînd în ziua de

πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, — κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φθάσαντες ἐμείναμεν ἐν ἐντῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ναῷ, ἰδοὺ καὶ δύο Τοῦρκοι διερχόμενοι τὴν Ναύπακτον, ὁ μὲν τοῦ ἀμηρᾶ, ὁ δὲ τοῦ Τουραχάνη, προσαγγέλοντες ἐν προστάγματι, ἵνα μὴ τὴν Πάτραν παραλάβωμεν· οἵτινες δὲ πάλιν ὑπέστρεψαν μετ᾿ ἐμοῦ ἀπολογίαν λαβόντες τοιάνδε, ὅτι ἐπεὶ ὁ παρὼν ἡμῶν ἄρχων ἀπέρχεται πρὸς τὸν ἀδελφόν μου τὸν μέγαν ἀμηρᾶν (δεικνύων ἐμὲ ἔφη αὐτοῖς ὁ | δεσπότης ὁ αὐθέντης μου) καὶ ὡς ἐκεῖνος προστάξει, οὕτω (151 b) καὶ ποιήσομεν, — ἀναχωρησάντων οὖν ἡμῶν ἐν Ναυπάκτῳ ἐμείναμεν. Πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης ἰδοὺ ἐκεῖσε καὶ ὁ Παλαιοπάτρων μητροπολίτης τοὔνομα Παντοῦλφος Μαλατέστας μετὰ τριήρεως Καταλανικῆς ἔφθασε. Διερχόμενος γὰρ περὶ τὰ νησύδρια τὰ μέσον τῆς ὁδοῦ, ὡς ἔμαθεν, ὅτι ἐδόθη τὸ πτολίεθρον τῷ δεσπότῃ, τὸν πλοῦν ἐποιήσατο διὰ τοῦ ἐκεῖσε κόλπου παρὰ τὴν Αἰτωλικὴν χέρσον ἔγγιστα καὶ ἀπεσώθη εἰς Ναύπακτον πόλιν τῆς Αἰτωλίας, ὅπως καλῶς μάθῃ περὶ τοῦ γεγονότος. Ἐδεήθη οὖν ἐπιμεῖναι κἀμὲ ἐκεῖσε καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον. Ἔγωγε ὑπεσχέθην τοῦτο ἕνεκεν δύο αἰτιῶν, τῆς μὲν ἵνα μηνύσω τῷ αὐθέντῃ μου περὶ τοῦ γεγονότος, ὃ καὶ παρ᾿ ἐμοῦ ἔμαθε πρῶτον, τῆς δὲ ἵνα μάθω, τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ δὴ τοῦ μητροπολίτου. Διὰ ταύτας οὖν τὰς δύο αἰτίας ἀπέμεινα παρ᾿ αὐτῷ. Μέσον δὲ γενομένου καὶ τοῦ Βηράρδου Μαρκέλλου ἡγεμόνος Ναυπάκτου καὶ εἴδομεν ἀλλήλους, δν κἀγὼν βλέψας, ἐθαύμασα, ὅτι ἔοικεν εἰς πάντα τῷ τοῦ Σίδης μητροπολίτῃ[1]. Συνανακείμενος οὖν ἐγὼ αὐτῷ καὶ συνομιλῶν, ἐν τῷ διαλέγεσθαι ἀεὶ μηχανούμενος ἦν, ὅπως γνωρίσῃ, τίνος ἕνεκεν ἤθελον ἐγὼ ἀπελθεῖν πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, κἀγὼ ἐκείνῳ πυνθανόμενος, τὶς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ περὶ τῶν κατὰ τῆς Πά|τρας συμβάντων. (152 b) Καὶ μὴ δυνάμενοι εἷς τοῦ ἑτέρου τὰ κρύφια γνωρίσαι ἐοίκαμεν γὰρ ὥς τινες κερδαλέοι ἐποίησαν ἐμπορίας·

ὁ μὲν φορτίον εἶχεν ἀντὶ σηρικῆς μετάξης τὰς τῆς θαλάσσης βρύνας, ὁ δὲ ἀντὶ πεπέρεως σχοίνου σπόρον ξηρόν· καὶ συναπαντηθέντες ὁμοῦ ἐπυνθάνοντο ἀλλήλως „τί τὸ φορτίον;" Ὁ μὲν „μέταξα" ἔφη „ἐστὶ τὸ ἐμόν", ὁ δὲ „πέπερι." Καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἐνόμιζε μήπως τὸν ἕτερον συμπαίξῃ καὶ οὕτως εἰς συνθήκην ἦλθον, ἵνα ἀνταλλάξωσι τὰ φορτία· καὶ μὴ γινώσκων ὁ εἷς τὰ τοῦ ἑτέρου ἔλαβον φορτία καὶ σπουδαίως ἐπορεύετο ἕκαστος, ἵνα πόῤῥω μακρύνῃ ἀπὸ τοῦ ἄλλου, μήπως ἡ μεχανὴ φανερωθείη. Καὶ παραγενόμενοι ὁ εἷς ἔνθεν καὶ ὁ ἕτερος ἐκεῖθεν πολλῷ διαστήματι τῆς ὁδοῦ καὶ ἀνοίξαντες οὐχ εὗρον οὐδέν.

1 κατὰ AB : καὶ γὰρ κατὰ p | τετάρτην B: δ-ην A | *post* μηνὸς *add.* ἐν ᾗ p: *om.* AB || 2 δύο — 3 Ναύπακτον AB: ἀπὸ τὴν Ναύπακτον ἐπέρασαν δύο Τοῦρκοι p || 9 *post* Πρωῒ *add.* δὲ p: *om.* AB | Παλαιοπάτρων AB: Παλαιῶν Πατρῶν p || 19 Βηράρδου AB: Βικάρδου p || 21 τῷ τοῦ Σίδης AB: τῷ Σίδης *vel* τῷ τῆς Σίδης *vel* τοῦ Σίδης Char. || 25 ἐοίκαμεν p: ἔοικεν B: ἔοιμεν A | γὰρ AB: [γὰρ] p || 26 *post* κερδαλέοι *add.* <οἳ> p: *om.* AB || 34 μηχανὴ AB: μηχανία p || 34—35 ἐκεῖθεν p: κἀκεῖθεν AB || 36 πολλῷ p: πολλῇ AB.

[1] Macarii error vel malitiosa detractio. Macarius Turcos in Italiam fugit; fortasse de viro clarissimo ab Italia oriundo male scribere noluit.

patru a aceleiași luni am sosit și am rămas peste noapte la biserica Sfîntului Andrei, iată că și doi turci, unul de la sultan, celălalt de la Turachan, vin de la Naupactos, anunțîndu-ne cu pitac, ca să nu ocupăm Patra; aceștia s-au întors tot împreună cu mine, primind acest răspuns că, deoarece acest mare dregător al nostru (arătîndu-mă lor pe mine a grăit despotul, domnul meu), pleacă la fratele meu marele sultan, așa vom și face, cum va rîndui acela; așadar, plecînd noi la Naupactos, am rămas peste noapte. Dimineața, fiind încă întuneric, iată că acolo a sosit cu o triremă catalană și mitropolitul Paleopatrei, Pandulfo Malatesta. Căci în trecere pe lîngă insulele cele mici la mijloc de drum, cînd a aflat că orașul a fost dat despotului, a plutit prin golful de acolo pe aproape foarte de coasta etolică și a ajuns la Naupactos, oraș al Etoliei, ca să se informeze bine ce s-a întîmplat. Atunci m-a rugat să rămîn și eu acolo pînă a doua zi. Iar eu unul i-am făgăduit aceasta din două motive, unul ca să anunț domnului meu ce s-a întîmplat, ceea ce a și auzit mai întîi de la mine, iar celălalt pentru ca să aflu ce scop urmărește însuși mitropolitul. Din cauza acestor două motive am rămas cu dînsul. Iar prin mijlocirea și a lui Berardo Marcel, guvernatorul din Naupactos, ne-am și văzut unul cu altul; și eu, privindu-l pe acesta, m-am minunat că seamănă întocmai cu mitropolitul Sidei[1]. Șezînd la masă împreună și vorbind, în discuție mereu căuta un șiretlic ca să știe de ce voiam să plec la sultan, iar eu să aflu de la el care e intenția lui în legătură cu cele întîmplate la Patra. Și, neputînd să aflăm unul de la celălalt tainele, s-a potrivit cu povestea, cum niște șireți au făcut negustorie.

Unul avea o legătură în loc de cu mătase, cu iarbă de mare, iar celălalt, în loc de piper, semințe uscate de piperig; și, întîlnindu-se, totodată au întrebat unul pe celălalt: „ce are în legătură?" Unul a spus „mătase este într-a mea", iar celălalt „piper". Și fiecare dintr-înșii socotea dacă nu cumva l-a păcălit pe celălalt și așa au ajuns la învoială să schimbe legăturile; și fără să știe unul ce avea celălalt, au luat sarcinile și fiecare mergea repede, ca să ajungă cît mai departe de celălalt, ca nu cumva șiretlicul să poată ieși la iveală. Și ajungînd unul într-o parte și celălalt în altă parte, la o mare depărtare de drum și desfăcînd legăturile, n-au găsit nimic.

18 Berardo AB: Bicardo p.

[1] În cronica autentică, Sphrantzes ne spune că demnitarul italian era foarte urît la chip. Falsificatorul Macarie, care a trebuit să se refugieze în Italia, sau n-a voit să spună ceva rău despre un demnitar italian, sau n-a înțeles textul, sau a voit să-l vorbească de rău pe mitropolitul Sidei.

Οὕτως ἐπάθομεν κἀμεῖς. Λοιπὸν ὁ μητροπολίτης δεδωκὼς τοῖς ἀπεσταλμένοις Τούρκοις παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ τοῦ Τουραχάνη τοῖς μετ' ἐμοῦ οὖσι γράμματα πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ῥηθέντας αὐθέντας, τοὺς αὐτοὺς ἀποστείλαντας, κἀμοὶ δὲ πολὺς συνέβη λογισμός, μήποτε ὑπόσχεται δοῦναι ἄστεά τινα τῆς Πάτρας, εἴπερ αὐτῷ βοηθήσῃ παραλαβεῖν αὐτήν, ἢ πλῆθός τι χρημάτων. Καὶ μὴ παυόμενος τῷ λογισμῷ ἕως οὗ μαθεῖν τὸ τί περιεῖχον τὰ γράμματα, καὶ πολλὰ κοπιάσας καὶ συνεσθίων αὐτοῖς, ἐμέθυσα αὐτοὺς τὰ μέγιστα· ἀκουσίως διὰ τὸ συγκοινω|νεῖν κἀμὲ σὺν αὐ- 153 b τοῖς πρὸς τὸ πιεῖν, καὶ σχεδὸν ἐμεθύσθην. Καὶ τοσοῦτον μεθύσαντες, ὥστε ἀπῆρα ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἀνεγνωκὼς αὐτὰς καὶ μεταγράψας, πάλιν σφραγίσας εἴασα αὐτάς. Ὡς δὲ ἔφθασα εἰς τὴν Πόλιν, ἐδόθη μοι συμπρέσβυς Μάρκος Παλαιολόγος ὁ Ἴαγρος, ὁ καὶ ὕστερον πρωτοστράτωρ, τότε δὲ πρωτοβεστιαρίτης· καὶ ἀντὶ τοῦ συμβοηθεῖν μοι ἐναντίος ἦν κατὰ τῆς ὑποθέσεως, δι' ἣν ἐπηρχόμην· καὶ οὐκ οἶδα τὸ αἴτιον, ἀλλ' ἢ τὸ „ὁ φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον". Ἀπελθόντες δ' ὁμοῦ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ἐλάβομεν ἀπολογίαν, ἵνα αὖθις ἀποδώσωμεν τὴν Πάτραν, οἷς προεῖχον αὐτήν. Ἀπελογησάμην οὖν κἀγὼ τῷ πρώτῳ τῆς βουλῆς τοῦ ἀμηρᾶ τοὔνομα Ἰβραὴμ-πασιᾶ, ὅτι τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐγὼ οὐ τολμῶ εἰπεῖν τῷ αὐθέντῃ μου· ὅμως, ἐπεὶ ἐκεῖνος ἀπέστειλεν ἐμὲ πρὸς τὸν μέγαν ἀμηρᾶν, προσταξάτω καὶ αὐτός τινα τῶν αὐτοῦ, ἵνα μετ' ἐμοῦ ἔλθῃ καὶ ἀπαγγείλῃ τῷ αὐθέντῃ μου τὸ τοῦ μεγάλου ἀμηρᾶ δόγμα. Καὶ στερεώσας τοῦτο λέγει „φρονίμως καὶ χρηστῶς εἴρηκας". Ὁ δὲ Ἴαγρος μεμφόμενος ἐμέ, ὡς ἄπρακτον ἐλογίζετο καὶ μὴ δυνάμενον ἐκτελέσαι τι χρηστόν, εἰ μὴ ἐπιζήμιον. Ἐγὼ δέ, Θεοῦ εὐδοκίᾳ, ἔπραξα τοῦτο καὶ ἦλθε σὺν ἐμοί τις παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ πρέσβυς. Καὶ τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ λαβεῖν τὴν διόρθωσιν τὸ περὶ τῆς Πάτρας. |

IX. Τῷ δ' αὐτῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ δεσπό- 154 b της Κάρουλος εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Καὶ τῷ ͵ς ϡ λη-ῳ, ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τοὺς Κρατικοὺς ἔπραξαν τὸ συνοικέσιον τοῦ αὐθεντοπούλου κὺρ Θωμᾶ οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ οἱ δεσπόται μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ πριγκίπου Ἀσάνη Ζαχαρία τοῦ Κεντυρίωνος. Ἐν ᾧ δὴ μηνὶ κἀγὼ πάλιν ἐπανέστρεψα εἰς Λάρισσαν πρὸς τὸν Τουραχάνην καὶ τὸ περὶ τῆς Πάτρας τελείως ἐδιώρθωσα.

Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ βασίλισσα κυρία Θεοδώρα εὑρισκομένη ἐν τῷ Σταμήρῳ ἀπέθανε, καταλείψασα λύπην πολλὴν εἴς τε τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ πάντας ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ οἰκείους διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν καλλίστην. Ἐτάφη δὲ μέχρι τινὸς ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Γλαρέντζας· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνεκόμισαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῇ Σπάρτῃ τοῦ Ζωοδότου μονήν.

1 κἀμεῖς AB : κι' ἐμεῖς *scr.* p || 3—4 αὐτοὺς ἀποστείλαντας B : ἀποστείλαντας αὐτοὺς A || 4 ὑπόσχεται AB : ὑπόσχηται p || 5 παραλαβεῖν p: παραλάβαι AB || 6 μαθεῖν AB: μάθω p|| 7 κοπιάσας B : πιάσας A || 8 *post* ἀκουσίως *add.* <δὲ> p: *om.* AB|| 9 καί$_1$ AB : κἀγὼ *scr.* p | μεθύσαντες AB : ἐμέθυσαν p || 18 Ἰβραὴμ-πασιᾶ p: Βραὴμ μπασιᾶ AB || 22 στερεώσας AB : στέρξας *corr.* p || 29 ͵ςλη-ῳ AB *mg.* 1430 A | Κρατηκοὺς AB: Κραστικοὺς *corr. N. Bees* || 30—31 οἱ δεσπόται AB: καὶ δεσπόται p|| 35 ἐν τῷ Σταμήρῳ A : εἰς τὸ Στάμηρον B.

Aşa am păţit-o şi noi. Iar cînd mitropolitul a dat turcilor trimişi de către sultan şi de Turachan şi care erau cu mine scrisori către numiţii stăpîni ai lor care îi trimiseseră, m-a bătut mult gîndul ca nu cumva să făgăduiască să dea unele cetăţi de-ale Patrei sau vreo mulţime de bani dacă l-ar juta să ia Patra. Şi gîndul meu nu a încetat de a mă munci pînă ce, cu multă osteneală, am aflat ce cuprind scrisorile; stînd cu dînşii la masă, i-am îmbătat foarte tare; pentru ca să stau şi eu la un pahar împreună cu ei, spre a-i îndemna la băut, aproape m-am şi îmbătat, fără să vreau. Şi s-au îmbătat în aşa măsură, încît am luat de la dînşii scrisorile şi citindu-le şi copiindu-le, le-am pecetluit şi le-am pus la loc. Iar cînd am ajuns la Constantinopol, mi s-a dat un tovarăş de solie, Marcu Paleologul Iagros, care mai pe urmă a ajuns protostrator, atunci însă era protovestiarit; şi în loc să-mi fie de ajutor, mi-a fost potrivnic la chestiunea pentru care am venit; şi n-aş şti pricina, decît doar faptul că „invidia nu ştie să dea precădere la ceea ce e de folos". Mergînd împreună la sultan, am primit răspunsul: să dăm înapoi Patra acelora care o avuseseră mai înainte. Şi eu atunci am dat răspuns celui dintîi din consiliul sultanului cu numele Ibraim-paşa, că eu unul n-aş îndrăzni să spun domnitorului meu un astfel de răspuns; totuşi, pentru că acela m-a trimis pe mine la marele sultan, să dea poruncă şi acesta unuia dintre ai lui, ca să vină împreună cu mine şi să-i pună în vedere domnitorului meu hotărîrea marelui sultan. Şi statornicind aceasta, spune: „Cuminte şi cu folos ai grăit". Iagros însă, hulindu-mă, mă socotea drept om fără ispravă şi că n-am putut săvîrşi ceva de folos, decît numai spre pagubă. Eu însă, cu bunăvoirea lui Dumnezeu am făcut-o aceasta şi a venit cu mine un sol din partea sultanului. Şi acesta a fost primul pas pentru rezolvarea favorabilă a chestiunii cu Patra.

1429 IX. În aceeaşi lună iulie din acelaşi an a murit şi despotul Carol la Ioanina.

Şi în anul 6938 în luna septembrie, la Cratichi, fraţii lui buni despoţii au pus la cale căsătoria prinţului Toma cu fata principelui Asan Zaharia Centurione. În aceeaşi lună şi eu m-am întors iarăşi în Larisa la Turachan şi am rezolvat definitiv cu bine chestiunea în legătură cu Patra.

Şi în acelaşi an în luna noembrie, vasilisa doamna Teodora a murit la Stamiron, unde se afla, lăsînd în urma ei multă jale, şi pentru bărbatul ei şi pentru noi toţi, oamenii lui, pentru că era foarte bună. Şi a fost înmormîntată provizoriu în una din bisericile din Glarenţa; şi după aceea au transportat-o în mănăstirea De-viaţă-dătătorului din Sparta.

---

29 Cratichi AB: Crastichi corectează N. Bees.

Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εὐλογήθη ὁ αὐθεντόπουλος κὺρ Θωμᾶς τὴν κυρίαν Αἰκατερῖναν, θυγατέρα τοῦ ῥηθέντος πριγκίπου ἐν τῇ Σπάρτῃ.

Τῇ δὲ κς-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ, οἵᾳ οἱ Πατρηνοί με ἐπίασαν, ἐρχομένου μου εἰς τὸ δεσποτᾶτον ὡς πρέσβυς ζητήσει τοῦ Καρούλου δεσπότου ἀνεψιοῦ, καὶ γυναιαδέλφου τοῦ αὐθεντός μου, καὶ τῶν φυσικῶν υἱῶν αὐτοῦ δὴ Καρούλου, Ἑρκούλου καὶ Μενώνου, ἵνα εἰρη | 155 νοποίησω τούτους εἰς τὰ διαφερόμενα αὐτῶν· ἐποίησαν γὰρ ἐν ὅρκοις συμφωνίας, λέγοντες ὅτι „εἴ τι ἄρα γε διακρίνῃ ὁ ζητήσει ἡμῶν σταλεὶς ἄρχων τοῦ δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου“, — δηλονότι ἐγώ, — „περὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν, ὧν εἶχον, στερεώσομεν ἀμφότερα τὰ μέρη·“ ἐρχόμενος οὖν κατὰ τὰ πλησίον τῆς Ἁγίας Μαύρας νησύδρια ᾐχμαλωτίσθην ὑπὸ τῶν Καταλάνων μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀνθρώπων καὶ σκευῶν πολυτίμων· καὶ κρατήσαντές με μέχρι τινὸς ἀπήγαγόν με ἄχρι τῆς Κεφαλληνίας, ὡς δῆθεν διελθόντες εἰς τὰ περὶ τὴν Νεάπολιν. Τέλος ἐπιστρέψαμεν εἰς τὴν Γλαρέντζαν· κἀμὲ δὲ ἐπώλησαν καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ διὰ χρυσίνους χιλιάδας πέντε.

Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ μηνὶ Μαρτίῳ καὶ ὁ ἀμηρᾶς Ἀμουράτης ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην, κρατουμένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Καὶ ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς πρέσβυν τὸν πρωτοσεβαστὸν Νικόλαον τὸν Χωνιάτην καὶ Φραγκόπουλον τὸν πρωτοστράτορα πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, λέγων· „Οὐκ ἔξεστι μενούσης τῆς ἡμῶν φιλίας καὶ ἀγάπης πολιορκεῖν σε τὰ ἡμέτερα,“ ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἀπέκρινατο· „Ἀληθῶς λέγετε· εἰ ἦτο ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως, ἐγὼ οὐκ ἐπιχειριζόμην τι· εἰ δὲ καὶ ἐπιχειριζόμην, ἐγκατέλειπον ἄν. Πλὴν τοῖς πᾶσι δῆλόν ἐστι καὶ γνωστὸν ὁμοίως καὶ τῷ ἀδελφῷ μου τῷ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν, ὅτι ἐκ πολλοῦ ἐπώλησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς πάντα ὡς ἴδιον | 156 αὐτοῦ κτῆμα ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος τοῖς Ἑνετίοις. Νῦν δὲ οὐκ ἔξεστιν ἐάσω αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ τόπου ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.“

Καὶ οὕτω τῷ Ἀπριλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβε τὴν θαυμαστὴν Θεσσαλονίκην ὁ ἀμηρᾶς πολέμῳ.

Ὁ δὲ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου κὺρ Κωνσταντῖνος Μαΐῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβε τὸ τῆς Πάτρας πολίχνιον λιμοῦ αἰτίᾳ καὶ ἄλλης κακοπαθείας τῶν ἔνδον αὐτοῦ.

Καὶ τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβον οἱ Καταλάνοι τὴν Γλαρέντζαν καί, κρατήσαντές τινι καιρῷ, εἶτα ἐπώλησαν αὐτὴν διὰ χρυσίνων νουμίων χιλιάδας δυὸ καὶ δέκα τῷ αὐθέντῃ μου· καὶ μετ᾿ ὀλίγον προστάξας πάντα τὰ τείχη αὐτῆς ἐπόρθησε.

1 Ἰαννουαρίῳ AB ‖ 6 γυναικαδελφοῦ AB ‖ 7 Μενώνου p: Μενόνου AB ‖ 11 αὐτῶν AB : [αὐτῶν] p | εἶχον A *et supra lin.* B : ἔχομεν p: *del.* B | στερεωσωμεν AB : στερξομεν p | ἀμφότερα p: ὁμοῦ AB ‖ 14 με AB: *om.* p ‖ 15 διελθόντες AB p: διέλθωσιν *vel* διελευσόμενοι Char. ‖ 18 *caput* I. A: *om.* B ‖ 21 λέγων AB: ἔλεγεν *corr.* p ‖ 24 ἐγκατέλιπον AB ‖ 26 ὡς — κτῆμα B : *om.* A ‖ 27 τοῖς — δὲ B : *om.* A | ἔασω AB : ‹ἵνα› ἐασω p: ἐᾶσαι? ‖ 29 οὕτω p: οὕτως AB ‖ 34 δεκάτῃ ἑβδόμῃ B ιζ-ῃ A.

1430 Şi în luna ianuarie din acelaşi an s-a cununat prinţul chir Toma la Sparta cu domniţa Ecaterina, fata sus-zisului principe.

La 26 martie din acelaşi an, în ziua şi ora în care am fost prins la Patra, eram în drum spre despotat ca sol la cererea despotului Carol nepotul [1], şi fratele soţiei domnitorului meu, şi a feciorilor naturali ai acelui Carol, anume Ercule şi Menon, ca să-i împac pe aceştia în certurile lor; căci se învoiseră cu jurămînt, spunînd că „orice ar hotărî marele dregător" — adică eu — „trimis la cererea noastră, al despotului chir Constantin, cu privire la acele certuri ce le aveau, amîndouă părţile le vom întări"; călătorind aşadar pe aproape de micile ostroave de la Santa Maura, am căzut rob la catalani împreună cu mulţi alţi oameni şi cu lucruri de mult preţ; şi, ţinîndu-mă cîtva timp, m-au dus pînă la Chefalenia, cu gîndul adică să meargă înspre Neapole. La urmă ne-am înapoiat la Glarenţa, iar pe mine m-au vîndut împreună cu cei ce erau cu mine pentru cinci mii de galbeni.

În acest timp în luna martie şi sultanul Amurat împresura Salonicul, ţinut fiind de către veneţieni.

Şi împăratul, trimiţînd sol pe protosevastul Nicolae Choniat şi pe protostatorul Frangopol la sultan cu cuvintele: „Nu se cade tu să împresori locurile noastre cît timp prietenie şi pace rămîne între noi", sultanul însă a răspuns: „Cu adevărat grăiţi! Dacă ar fi locurile împăratului eu nu aş încerca nimic; iar dacă şi încercăm, m-aş lăsa de încercare. Dar este cunoscut tuturora şi o ştie, de asemenea, şi fratele meu împăratul şi voi, că despotul chir Andronic de mult a vîndut veneţienilor Salonicul şi toate locurile de primprejur ca o avere a sa proprie. Iar acum nu pot să-l las în mijlocul ţării noastre şi a voastre să fie sub domnia veneţienilor". |

1430 Şi astfel, în luna aprilie din acelaşi an, sultanul a ocupat cu război Salonicul cel minunat.

Iar despotul, domnul meu chir Constantin, în luna mai din acelaşi an, a ocupat cetatea Patrei pe urma foamei şi a altor suferinţe a celor dinăuntrul ei.

Şi la şaptesprezece iulie din acelaşi an, catalanii au ocupat Glarenţa şi, ţinînd-o cîtva timp, au vîndut-o apoi pentru douăsprezece mii de galbeni domnitorului meu; şi peste puţin, dînd poruncă, a dărîmat toate zidurile ei.

---

[1] Potrivit acestui pasaj, şi pe cumnatul despotului Constantin tot Carol îl chema, ca şi pe unchiul acestuia, cu ai cărui feciori naturali avea o neînţelegere, pe care Sphrantzes urma să o înlăture. Macarie confundă pe aceşti doi Carol.

Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπαναστρέψαντες οἱ ἀπὸ τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου πρὸς τὸν πάπαν Μαρτῖνον πρέσβεις, Μάρκος λέγω ὁ Ἴαγρος καὶ μέγας στρατοπεδάρχης καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ ἡγούμενος τῆς σεβασμίας βασιλικῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος καὶ ὁ ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς Μακάριος ὁ Μακρὴς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ ἄριστος κατά τε λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ σύνεσιν καὶ διερχόμενοι τὴν Πελοπόννησον ἐποίησαν δι' ὁρισμοῦ τοῦ βασιλέως δεσπότην τὸν αὐθεντόπουλον κὺρ Θωμᾶν.

Καὶ τῷ ,ςϡλθ-ῳ ἔτει μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εὐηργετήθην ἐγὼ|, τὴν τῆς 157 b Πάτρας ἡγεμονίαν.

Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ Ὀκτωμβρίῳ ἀπῆρεν ὁ μπεγλάρμπεης τῶν Τουρκῶν τοὔνομα Σινάνης τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν αὐτῶν περιοχήν.

Καὶ τῇ κς-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἐν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ τῇ αὐτῇ, ἐν ᾗ καὶ τὰ προγεγονότα μοι συνέβη, ἐδεξάμην καὶ τὸ λυπηρὸν ἐμοὶ μήνυμα παρὰ τοῦ αὐθεντός μου διὰ γράμματος ἐκ τῆς Βοστίτζας, ὅτι τοῦ παρελθόντος Ἰανουαρίου ζ-ῃ τέθνηκε λοιμώδει νόσῳ ὁ ἄριστος κἀμοῦ φίλος Μακάριος ὁ καὶ Μακρὴς καλούμενος, ὁ παρ' ὀφθαλμῷ μὲν πατριαρχικῷ ὑπερηφάνῳ καὶ ἀπλήστῳ ἀγαρικῇ καρδίᾳ αἱρετικός, παρὰ δὲ ὀφθαλμῷ παντοκρατορικῷ ἀκοιμήτῳ καὶ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ ὀρθόδοξος ὤν. Ὅς τινι καιρῷ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὴν μόνην τοῦ Παντοκράτορος ἔλαβε παρακινήσει καὶ συνεργίᾳ ἐμῇ, ὡς οἱ πάντες ἐπίσταντο· καὶ συνάρσει μὲν πρῶτον τοῦ παντοκράτορος θεοῦ, ἔπειτα δὲ σπουδῇ τε καὶ ἐπιμελείᾳ ἐμοῦ τε κἀκείνου, καὶ πᾶν καλὸν πρὸς σύστασιν καὶ εὐκοσμίαν εἰς τὴν αὐτὴν μονὴν προεχώρησε.

Καὶ τῷ τέλει τοῦ ἔαρος αὐτοῦ δὴ τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Τουραχάνης καὶ κατεχάλασεν αὖθις τὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τείχη καὶ πολλὴ λοιμικὴ νόσος γέγονεν ἐν τῇ Πάτρᾳ.

X. Καὶ τῇ λα-ῃ Ἰανουαρίου τοῦ ,ςϡμ-ου ἔτους σταλθεὶς ἐγὼ ἀπῆλθον πρέσβυς πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, ἀφ' οὗ δὴ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίτου ὀφφίκιον | τότε εὐηργετήθην. 158 b

Ἐν ᾧ ἔτει καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν τόπων ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν καὶ δεσποτῶν κὺρ Κωνσταντίνου καὶ κὺρ Θωμᾶ ἐγένετο· ὁ μὲν ἀπῆρεν τὰ Καλάβρυτα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε, ὁ δὲ τὴν Γλαρέντζαν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς πάντα.

Καὶ τῷ ,ςϡμα-ῳ ἔτει τέθνηκεν ἡ τοῦ Μαλατέστα θυγάτηρ, γυνὴ τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου, ἡ κυρία Κλεώπα τοὔνομα, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τοῦ Ζωοδότου μονῇ.

4—5 καὶ ὁ AB:[καὶ ὁ] p || 9 *mg.* 1431 A || 11 Ὀκτωμβρίῳ AB : Ὀκτωβρίῳ p| μπεγλάρμπέης AB : μπέγλερ μπέης p || 12 Τουρκῶν AB : Τούρκων p || 15 διὰ AB: δι' ἐκείνου p|| 16 *et* 28 Ἰαννουαρίου AB || 18 ἀπλήστῳ p: ἀπλείστῳ AB| ἀγαρικῇ B: ἀγκράτῳ A : τῇ ἀγροίκῳ p: τῇ ἀγροικικῇ Char. || 19 δικαζούσῃ AB : δικάζοντι p || 28 Κεφ. Ια' A: *om.* B || 30 πρωτοβεστιαρίτου AB: πρωτοβεστιαρίου p || 31 καὶ$_1$ AB: *om.* p|| 35 *mg* 1433 AB || 36 τοῦ — τοὔνομα B : *om.* A.

Şi în luna august din acelaşi an, întorcîndu-se solii trimişi din partea împăratului chir Ioan la papa Martin, anume marele stratopedarh Marcu Iagros şi marele protosincel şi egumen al venerabilei împărăteştii mănăstiri A-tot-ţiitorului, duhovnicul ieromonah Macarie, cu numele Lungul, bărbat strălucit şi la cuvînt şi la virtute şi cuminţenie, şi trecînd prin Pelopones, l-au făcut din porunca împăratului pe prinţul chir Toma despot.

1430 Şi în anul *69*39 în luna septembrie am fost miluit cu conducerea Patrei.

Şi în acelaşi an, în luna octombrie, beilerbeiul turcilor cu numele Sinan a luat Ioanina în toată întinderea ei.

1431 Şi la 26 martie din acelaşi an, în aceeaşi zi şi oră în care mi s-au întîmplat şi nenorocirile de mai înainte, am primit şi vestea dureroasă pentru mine de la domnul meu, printr-o scrisoare de la Vostiţa, că la 7 ianuarie trecut a murit de molimă de ciumă bărbatul distins şi prieten al meu Macarie, numit şi Lungul, care în ochiul semeţ şi în inima neînfrînată de iască a patriarhului era eretic, dar în faţa ochiului neadormit al A-tot-ţiitorului şi a judecăţii adevărate era drept credincios. Acesta, într-o vreme, s-a şi întors de la Sfîntul Munte la Constantinopol şi a primit, precum toţi o ştiau, la îndemnul şi cu ajutorul meu, mănăstirea A-tot-ţiitorului. Şi tot binele pentru întocmirea şi împodobirea acelei mănăstiri s-a înfăptuit mai întîi cu ajutorinţa A-tot-ţiitorului Dumnezeu, iar apoi prin silinţa şi grija şi a mea şi a aceluia.

Şi la sfîrşitul primăverii din acelaşi an a venit Turachan şi a dărîmat iarăşi zidurile Istmului şi la Patra s-a ivit mare molimă de ciumă.

1432 X. Şi la 31 ianuarie din anul *69*40 am fost eu trimis să merg în solie la împăratul şi la sultanul, cînd am fost miluit din partea împăratului cu demnitatea de protovestiarit.

În acest an, anume în luna martie, s-a făcut şi schimbul localităţilor dintre amîndoi fraţii despoţi, chir Constantin şi chir Toma; şi unul a luat Calavrita şi toate de acolo, iar celălalt Glarenţa şi toate dimprejurul ei.

1432/ Şi în anul *69*41 a murit fata lui Malatesta, femeia despotului
1433 chir Teodor porfirogenitul, cu numele doamna Cleopa, şi a fost înmormîntată în mănăstirea De-viaţă-dătătorului.

Καὶ τῷ ,ςϡμβῳ ἔτει Ἰαννουαρίου ζῃ πάλιν ἀπῆλθον πρέσβυς πρὸς τὸν κὺρ Ἀντώνιον τὸν Κομνηνὸν Δελατζιόλην τὸν τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντην καὶ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα.

Ἐν ᾧ δὴ Ἰαννουαρίῳ τῇ κθῃ αὐτοῦ, νυκτὸς ὥρᾳ τρίτῃ ἐπυρπόλησαν παῖδές τινες ἀρχοντόπουλοι τὸν ἐν Βλαχέρναις εἰς ὄνομα τῆς Θεομήτορος ναὸν τὸν περικαλλῆ τε καὶ θεῖον καὶ θαυματουργόν, θέλοντες πιάσαι τινὰς νεοττοὺς περιστερῶν. Ὃς ναὸς ἔκειτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πλησίον τοῦ Κερατίου κόλπου ἐν τῷ αἰγιαλῷ. Καὶ τοῦτο ἀκηκόαμεν ἐν τῇ Κονσταντινουπόλει ἀπερχόμενοι τῇ πρώτῃ Φεβρουαρίου, ὥρᾳ μετὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς τῆς ὑπαπαντῆς. Καὶ ἐπεὶ ὁ εἰρηκὼς οὐκ ἐγνώσθη, ἐλογισάμεθα ψεῦδος εἶναι, καὶ διελθόντες παρέμπροσθεν μονὰς πέντε οὐδὲν περὶ τούτου ἠκούσαμεν· καὶ | εἰς τὴν ἐν τῷ Ῥαιδεστῷ ἕκτην 159 b
μονὴν ἡμῶν ἐμάθομεν τοῦτο ἀκριβῶς, πῶς καὶ πότε ἐγένετο, ὅπερ καὶ παράδοξον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ ,ςϡμγου, ἀπέθανε καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν αὐθέντης καὶ Θηβῶν ὁ προῤῥηθεὶς κὺρ Ἀντώνιος Δελατζιόλης ὁ Κομνηνὸς καὶ ζητήσει τῆς ἐκείνου γυναικὸς Μαρίας Μελισσηνῆς, θυγατρὸς Λεόντος τοῦ Μελισσηνοῦ, πρώτου ἐξαδέλφου Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, δν προεδηλώσαμεν, ἐστάλην ἐγὼ μετὰ ἐνόρκου ἀργυροβούλλου καὶ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα παραλάβω τὴν Ἀθήναν καὶ Θήβαν καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον αὐτῇ δώσω τόπον κατὰ τὰ μέρη τῆς Λακωνικῆς πλησίον ὧνπερ εἶχε τῆς αὐτῆς πατρικῆς κληρονομίας καὶ προικός, αἵ εἰσιν αἱ κάτω γεγραμμέναι χῶραι καὶ πόλεις καὶ κῶμαι· Ἄστρον, Ἅγιος Πέτρος, Ἅγιος Ἰωάννης, Πλατάμονας, Μέλιγον, Προάστειον, Λεωνίδης, Κυπαρισσία, Ῥέοντας καὶ Σίτανας· καὶ οὕτως ἐγγὺς αὐτῶν δώσω αὐτῇ τόπον, ὁπόσον καὶ οἷον φανήσεταί μοι εἰς γνώμην καὶ βουλὴν αὐτῆς. Προλαβόντος δὲ τοῦ Τουραχάνη καὶ τὴν Θήβαν ἀποκλείσαντος, ἣν καὶ παρέλαβε μετά τινας ἡμέρας, ἄπρακτος ἐγὼ ἐπανέστρεψα ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, τοῦτο παραγγελίαν γὰρ ἔχοντός μου. Εἰς δὲ τὰ Στυλάρια εὑρισκομένου τοῦ δεσπότου καὶ αὐθεντός μου καὶ τὰς τῶν Ἑνετῶν ἐμπο | ρικὰς τριήρεις προσδοκοῦντος, 160 b
ἵνα ἐμβὰς εἰς τὴν Πόλιν ἀπέλθῃ, ἰδοὺ ἐγὼ ἄπρακτος ἔφθασα.

XI. Καὶ ἐμβάντες εἰς τὰς τῶν Ἑνετῶν τριήρεις καὶ φθάσαντες εἰς Εὔβοιαν, ἔδοξε τῷ αὐθέντῃ μου καλὸν εἶναι ἀποστεῖλαί με πρὸς τὸν Τουραχάνην ἐν Θήβῃ εὑρισκόμενον, ἵνα τὰ περὶ τῆς Ἀθήνας αὐτῷ δηλο-

1 *mg.* 1434 AB || 4 νυκτὸς ὥρᾳ τρίτῃ B: ὥρᾳ τρίτῃ τῆς νυκτὸς A || 7 Ὃς p: οἷος B : οἷον A || 16 *mg.* 1435 AB || 17 Δελατζιόλης A : Δελαντζιόλης B || 27 Πλατάμονας, Μέλιγον AB: Πλαταμόνας, Μελίγον p || 34 προσδοκοῦντος AB: προσδοκῶντος p ||36 Κεφ. ιβ' A: *om.* B || 36—37 Εὔβοιαν A : Εὔριπον B.

1434 Şi în anul 6 9 42 la 7 ianuarie iarăşi am plecat în solie la chir Antonio Camnenul Delaţioli (Acciajuoli), domnitorul Atenei, şi şi la sultan şi la împărat.

Tot în acest ianuarie, în 29 ale lui, la ora a treia din noapte, nişte băieţi de boier vrînd să prindă nişte pui de porumbei, au aprins preafrumoasa şi dumnezeiasca biserică făcătoare de minuni din Vlaherne, închinată Maicii Domnului. Această biserică din Constantinopol era situată aproape de Cornul de Aur, lîngă ţărm. Şi aceasta am auzit-o la 1 februarie, în drum spre Constantinopol, o oră după vecernia sărbătorii domneşti a întîmpinării. Şi fiindcă pe cel ce a spus-o nu-l cunoşteam, am socotit că e un neadevăr; şi trecînd, cînd înainte, cinci popasuri mai departe, n-am auzit nimic despre aceasta; iar la al şaselea popas al nostru de la Redestos am aflat aceasta cu de-amănuntul, cum şi cînd s-a întîmplat acest lucru de necrezut.

1435 Şi la începutul verii anului 6 9 43 a murit şi domnitorul Atenei şi al Tebei mai sus-amintitul chir Antonio Delaţioli Comnenul şi, la cererea femeii aceluia, Maria Melissena, fata lui Leon Melissenos, văr primar cu Nichifor Melissenos, despre care am vorbit mai sus am fost trimis eu, cu un hrisov cu pecetea de argint, întărit cu jurămînt, împreună cu mai mulţi ostaşi, ca să preiau Atena şi Teba şi în locul acelor oraşe să-i dau ei alt loc în Pelopones, prin părţile Laconiei, pe aproape de acelea pe care le avea din moştenirea şi zestrea ei părintească; şi acestea sînt ţinuturile şi oraşele şi satele mai jos scrise: Astron, Sfîntul Petru, Sfîntul Ioan, Platamona, Meligon, Proasteion, Leonidi, Chiparisia, Reonta şi Sitana; şi astfel, în apropierea acestora, la socoteala şi dorinţa ei, să-i dau loc, cît şi care voi crede eu. Dar Turachan a apucat-o înainte şi a împresurat Teba, pe care, după cîteva zile, a şi luat-o; iar eu, avînd ştire în privinţa aceasta, m-am întors de la Istm fără nici o ispravă. Şi cînd despotul domnul meu se afla la Stilaria, aşteptînd trireme de comerţ de-ale veneţienilor, ca să se îmbarce şi să plece la Constantinopole, iată că am sosit şi eu fără nici o ispravă.

XI. Şi îmbarcîndu-ne în triremele veneţienilor şi ajungînd în Eubeea, a crezut domnul meu că este bine să mă trimită la Turachan, care se găsea la Teba, ca să-i expun chestiunea în legătură cu Atena.

ποιήσω. Καὶ παραγενομένου μου ἐδέχθη με μετὰ χαρᾶς καὶ ἐπληροφόρησέ μοι μεθ' ὅρκου λέγων ὅτι· „Εἰ ἔγνωκα τοῦτο, πρὶν οἴκοθεν ἐξελθεῖν με ἐνταῦθα, ἕνεκεν τῆς πρὸς τὸν δεσπότην ἀγάπης καὶ πρὸς σὲ γνωριμίας χαριέντως, ὃ αἰτεῖς, πληρῶσαι εἶχον, ἐπεὶ ἄνευ προστάγματος τοῦ μεγάλου αὐθέντου ἐποίησα τοῦτο, διότι ὅτε ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου πλείστας προφάσεις ἐδυνάμην εὑρεῖν, νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχω οὐδεμίαν." Φιλφρονηθεὶς δὲ φιλοτίμως ἐγὼ παρ' ἐκείνου, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ προσέφερέ μοι εἰς προσκύνησίν μου. Καὶ παρετίθετο αὐτοὺς ἐμοὶ καὶ τῷ αὐθέντῃ μου, ἐξ ὧν ἦν εἷς ὁ νῦν πολὺς καὶ μέγας Ἀμάρης, καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖθεν ἐπανέστρεψα ἄπρακτος. Καὶ ἐπεὶ προλαβόντες οἱ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ ἦραν τὴν γέφυραν, ἀκουσίως — κθ-ῃ ἦν Αὐγούστου — ἡμεῖς ἐμείναμεν ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ εἰς τὰς ἔξωθεν τῆς γεφύρας πέτρας, ἐν ᾗ καὶ πολλὰ ἐναντία ἐπάθομεν ἀπό τε ψύχους καὶ πείνας καὶ ἀπὸ τῆς ξηρότητος τῶν πετρῶν, ἀπό τε φόβου ληστῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Τουραχάνη στρατοῦ, | διὰ τὸ ξένους τοὺς ἵππους εἶναι, οὓς ἐκ τοῦ πτολιέθρου ἐδανεισάμεθα· ὅτι *161 b* καὶ παροιμία ἐγένετο ἐπὶ κακῷ τοῖς μετ' ἐμοῦ τότε οὖσιν εἰς τὸν μετέπειτα, ἤτοι ἐπιόντα χρόνον.

Ἀναβάντες οὖν εἰς τὰς τριήρεις ἐπὶ τὴν αὔριον, τῇ κγ-ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ϛϡμδ-ου ἔτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφθάσαμεν.

XII. Τῇ δὲ κε-ῃ Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν ἡ τοῦ Παρασπονδύλου μεγάλου δουκὸς θυγάτηρ ὀνόματι Ζωὴ μετὰ βασιλικῆς τριήρεως, ἐσταλμένη μετὰ Παλαιολόγου τοῦ Μανουήλ, ἵνα κομίσωσιν αὐτήν, ἣν δὴ καὶ μετά τινας ἡμέρας ηὐλογήθη αὐτὴν ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος.

Μεθ' ἧς δὴ τριήρεως παρεγένετο εἰς τὴν Πόλιν καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ πολει διάδοχον, ὡς δεύτερος ἀδελφός, τῆς βασιλείας· ὃ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεκύρει αὐτὸ ἀκουσίως, ὅτι τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν αὐθέντην μου καὶ ἀδελφὸν αὐτοῦ πλεῖον ὠρέγετο ἔχειν αὐτὸν ἐγγὺς αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, ὡς καὶ ὁ λόγος προϊὼν δηλώσει. Ἐπεὶ δὲ οὕτως παρηκολούθησε τὸ πρᾶγμα, ἐσπούδαζεν, ἵνα εἰς Πελοπόννησον καὶ τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς ἐγκατοικίσῃ. Ὁ γοῦν αὐθέντης μου πάλιν ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κὺρ Θωμᾶ τοῦ δεσπότου, — ἦν γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ πόλει ὁ πρῶτος ἄρχων τοῦ οἴκου ἐκείνου ὀνόματι Ῥαοὺλ Μιχαήλ, — ἐσπούδαζον, ἵνα οἱ δύο μεν σὺν τῷ βασιλεῖ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει· οὗτοι δὲ οἱ δύο αὐθένται εἰς τὴν Πελοπόννη|σον. Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν καὶ τῷ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ *162 b* ἔτους διέβη ἀπὸ τῆς Πόλεως εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος, ὡς φεύγων, μετὰ ἀκατίου τινός, κἀγὼ δὲ παρ' αὐτοῦ στα-

3—4 γνωριμίας p: ἐγνωριμίας AB || 5 ἤμην p: εἴμην AB || 6 ἐδυνάμην p: ἐδυνόμην AB || 10 τῇ Εὐβοίᾳ A: τῷ Εὐρίππῳ B || 12 ἐν ᾗ καὶ A *et* B *mg.*: καὶ ἐν ἐκείνῃ νυκτὶ B *del.* || 14 *post* φόβου *add.* καὶ A: *om.* B | τοῦ AB : τοῦ <τοῦ> p || 20 κεφ. ΙΓ'A || 23 αὐτὴν AB : [αὐτὴν] p | κὺρ A : ὁ κὺρ B || 27 ἐπικύρει AB : ἐπικύρου p | αὐτὸ AB : αὐτῷ p || 31 ἐγκατοικίσῃ Char.: ἐγκατοικήσῃ AB p || 34 *post* Μιχαὴλ *add.* ὁ Ἰσῆς p: *om.* AB || 38 μετά τινος ἀκατίου A.

Şi cînd am sosit, m-a primit cu bucurie şi cu jurămînt mi-a făcut ştiut, zicînd că: „Dacă ştiam aceasta, înainte de a fi pornit de acasă încoace, pentru dragostea către despot şi pentru că îmi eşti cunoscut, cu plăcere puteam împlini ce ceri, deoarece fără porunca marelui domnitor am făcut-o aceasta, căci cînd eram acasă la mine puteam găsi foarte multe pretexte, acum însă nu mai am nici un pretext". Şi după ce am fost primit cu multă cinste de el mi-a adus în faţa mea şi pe feciorii săi, ca să mi se ploconească; şi mi-i prezenta cu recomandaţii către mine şi domnul meu — din aceştia unul era puternicul şi marele Amar de acum — ; şi aşa m-am întors de la treburile de acolo fără nici o ispravă. Şi pentru că cei din Eubeea apucaseră de au ridicat podul, noi, fără să vrem, am rămas în noaptea ceea — era 29 august — pe pietrele afară de pod; şi am avut mult de suferit: şi de frig, şi de foame, şi de asprimea pietrelor, şi de frica tîlharilor, şi de cei din armata lui Turachan, deoarece caii pe care-i împrumutasem din cetate erau străini, încît pentru mai tîrziu, adică timpul ce a urmat, a devenit zicală de rău la cei ce erau atunci cu mine.

1435 A doua zi, îmbarcîndu-ne în trireme, am ajuns la 23 septembrie din anul 6 9 44 la Constantinopol.

1436 XII. Iar la 25 martie din acelaşi an, a venit la Constantinopol cu o triremă împărătească fata cu numele Zoe a marelui duce Paraspondil, trimisă fiind cu Paleolog Manuil, ca să o aducă; şi după cîteva zile despotul chir Dimitrie s-a cununat cu dînsa.

Cu aceeaşi triremă a sosit la Constantinopole şi despotul chir Teodor, pentru ca el, ca al doilea frate, să stea în capitală ca urmaş la domnie, ceea ce şi împăratul o admitea, fără să vrea, pentru că dorea mai mult să-l aibă pe lîngă sine în capitală pe domnul meu chir Constantin, fratele său, cum va arăta şi cuvîntul înainte. Iar fiindcă lucrul s-a întîmplat aşa, căuta şi pe cei trei fraţi să-i aşeze în Pelopones. Dar stăpînul meu, despotul chir Constantin, la rîndu-i, cu fratele său despotul chir Toma— căci era în capitală cu noi primul dregător al casei aceluia, Raul Mihail numit — căutau ca doi fraţi să rămînă cu împăratul în capitală, iar aceştia doi în Pelopones domnitori. Din această cauză, despotul chir Constantin, în luna iunie din acelaşi an, aproape că a fugit din Constantinopol cu un caic în Pelopones, iar eu am fost trimis de dînsul la

λείς πρὸς τὸν ἀμηρᾶν διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, ἵνα αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔχωσι. Καὶ οὕτως ἀπελθὼν τὰ ἀνατεθειμένα μοι καλῶς ᾠκονόμησα καὶ διὰ ξηρᾶς εἰς Πελοπόννησον ἔφθασα. Εὗρον δὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ αὐθέντας ἔχοντας ὄχλησιν μάχης μεγάλης· ὄπισθεν γὰρ τοῦ κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ αὐθεντός μου, σταλεὶς μετὰ τριήρεως ὁ κὺρ Θεόδωρος, ἵνα κατὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ μάχηται καὶ στρατοῦ πλείστου συναθροισθέντος ἄμφω τοῖς μέρεσι καὶ πόλεμός τις ἀνὰ αὐτῶν γέγονε.

Τῷ ,ς ϡ με^{ω} ἔτει καὶ ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ βασιλέως πρέσβεις πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὁ ἄγαν χρηστὸς Διονύσιος ἱερομόναχος ὁ χρηματίσας καὶ μητροπολίτης Σάρδεων καὶ ὁ Δισύπατος Γεώργιος· καὶ οὗτοι τὴν μάχην μικρόν τι κατεπράϋναν. Τέλος δὲ πάλιν ἄλλων ἐλθόντων πρέσβεων, τοῦ Μελισσηνοῦ λέγω Γρηγορίου ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ τοῦ καὶ χρηματίσαντος ὕστερον πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὃς καὶ παρ' ἄλλοις Στρατηγόπουλος ἐπωνομάζετο καὶ σὺν αὐτῷ δὴ καὶ τοῦ Γρηγορίου, πάλιν τοῦ Δισυπάτου, καὶ ἐμοῦ, συμβιβασάντων καὶ συμφωνησάντων αὐτούς, ἵνα ὁ μὲν αὐθέντης μου καὶ δεσπότης ἀπελθὼν παροικήσῃ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὁ δὲ κὺρ | Θεό- *163 b*
δωρος καὶ κὺρ Θωμᾶς οἱ δεσπόται ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ τῇ ε^{η} τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ,ς ϡ μς^{ου} διέβη ἀπὸ τῆς Πάτρας διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Εὔριπον ἀπελθων ὁ αὐθέντης μου, λέγω, σὺν ἡμῖν. Καὶ ἐμβάντες εἴς τινα τῶν Ἑνετῶν τριήρεα ἀπό τινος ἄστεος τῆς Εὐρίπου, Εὐβοίας λεγομένης ἐν ᾗ δὴ τριήρει ἦν καὶ ὁ ποτὲ ἐν τῇ Πάτρᾳ κανόνικος Μάρκος, ἡνίκα ἀπήλθομεν κατ' αὐτῆς, ὃς γέγονε καὶ λεγάτος παρὰ τοῦ πάπα Εὐγενείου, τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου ἔτι καὶ πρὸς τὸν βασιλέα πρέσβυς ἀπεστάλη. Καὶ τῇ κδ^{η} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀπεσώθημεν εἰς τὴν Πόλιν.

Ἀλλ' ἐπεὶ ἐν τῷδε τῷ καιρῷ διάλεξίς τις σεσημειωμένη ἐγένετο ἀναμεταξὺ τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου καὶ τινος Ἑβραίου Ξένου τοὔνομα, τοῦ μετέπειτα διὰ τῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναγεννήσεως μετονομασθέντος Ἐμμανουήλ, λοιπὸν οὐκ ἀφήσω τοῦ διηγεῖσθαι

Ἐν πρώτοις ἐρωτηθεὶς ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ Ἑβραίου τοιάδε· ΕΡΩΤΗΣΙΣ· ΕΒΡΑΙΟΣ· „Πῶς ἦν δυνατὸν τεκεῖν τὴν Μαρίαν τὸν Χριστὸν παρθένον οὖσαν;

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΠΟΚΡΙΘΕΙΣ· „Πῶς ἔτεκεν ὁ Ἀδὰμ τὴν Εὔαν χωρὶς γυναικός; Καὶ πῶς ἐξήνθησεν ἡ γῆ χωρὶς σπέρματος; Πῶς ἔβλυσεν ὕδωρ ἡ ἀκρότομος πέ-

---

8 *mg.* 1437 A || 10 *et* 15 Δυσύπατος, Δυσυπάτου AB || 11 μικρόν AB : μικροῦ Char. || 12—13 καὶ πνευματικοῦ B: τοῦ πνευματικοῦ *mg.* A || 13 πατριάρχου ὕστερον Κωνσταντινουπόλεως χρηματίσαντος A || 14 ὃς — ἐπωνομάζετο B : τοῦ καὶ παρ' ἄλλοις Στρατηγοπούλου ἐπονομαζομένου *in ras.* A || 15 Γρηγορίου AB : Γεωργίου p || 19 ,ς ϡ μς *correxi*: ,ς ϡ μη AB p || 20 *et* 21 Εὔριππον, Εὐρίππου AB|| 21—22 Εὐβοίας λεγομένης AB: Κάρυστον (*corr.* p: Κάρυστος Char.) λεγομένου p. || 22 κανόνικος AB: κανονικὸς *corr.* p|| 24 Εὐγενείου AB: Εὐγενίου Char. || 25 *post* Βασιλέα *add.* διὰ B : *om.* A.

sultan pentru această pricină, ca să-l aibă de partea lor. Și așa, plecînd, însărcinările ce mi s-au dat le-am pus bine la cale; și, pe uscat, am ajuns în Pelopones. Dar pe domnitorii frați i-am găsit cuprinși în luptă mare; căci în urma domnului meu chir Constantin a fost trimis cu o triremă chir Teodor, ca să lupte contra celor doi frați ai săi; și, adunîndu-se oaste foarte multă de amîndouă părțile, s-a făcut război între dînșii.

În anul 6 9 45 au fost trimiși din partea împăratului la frații săi
1436/ soli ieromonahul Dionisiu, un om foarte de ispravă, carele a ajuns și
1437 mitropolit al Sardelor, și Disipatos Gheorghe; și aceștia au domolit puțin lupta. Iar în sfîrșit au venit din nou alți soli, anume Melissenos Grigore ieromonah și duhovnic, care mai tîrziu a fost și patriarh al Constantinopolului și pe care unii îl numeau și Stratigopulos, și cu dînsul Grigore, iarăși Disipatos și cu mine și s-a făcut pace și înțelegere între ei, ca stăpînul meu despotul să meargă să stea în Constantinopole, iar despoții chir
1437 Teodor și chir Toma în Pelopones; și la 5 septembrie din 6 9 46 a trecut de la Patra pe uscat, plecînd spre Eurip, anume stăpînul meu, împreună cu noi. Și dintr-un oraș din Eurip care se cheamă Eubeea, ne-am îmbarcat într-o triremă de-a venețienilor; în această triremă se afla și Marcu, canonicul de odinioară din Patra, cînd am pornit asupra ei; pe acesta, papa Eugeniu, înrudit cu el, îl făcuse legat și l-a trimis în solie și la împăratul. Și la 24 din aceeași lună septembrie am ajuns cu bine la Constantinopole.

Dar pentru că în această vreme a avut loc o dispută însemnată între împăratul chir Ioan și un evreu cu numele Xenos, care mai pe urmă, botezîndu-se, și-a schimbat numele în Emanuil, nu voi sta pe gînduri să o istorisesc.

Mai întîi și întîi împăratul a fost întrebat de evreu așa: ÎNTREBARE. EVREUL: „Cum era cu putință ca Maria să-l nască pe Hristos, fecioară fiind?“

ÎMPĂRATUL A RĂSPUNS: „Cum a născut Adam pe Eva, fără să aibă femeie? Și cum a înflorit pămîntul fără sămînță? Cum din stînca lovită pe margine a țîșnit

τρα; Πῶς τοῦ Ἀαρὼν ἐβλάστησεν ἡ ῥαβδος; Πῶς οὐρανόθεν κατεπέμφθη τὸ μάννα; Πῶς ἐπληθύνετο ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου; Πῶς ὁ ἔλαιον Ἐλισσαιὲ ἔβλυσεν εἰς τοὺς κεράμους; Πῶς ἡ | ῥάβδος τοῦ Ἰεσσαὶ ἐβλάστησεν ἄνθος; Πῶς ἐπὶ Γεδεὼν ὁ πόκος *164 b* ἀπεῤῥύη δρόσον; Πῶς ἐπὶ Σαμψὼν ἔβλυσεν ὕδωρ τὸ ὀστοῦν; Πῶς ἐφύλαττε τοὺς παῖδας ἀφλέκτους ἡ κάμινος; Πῶς ἐπὶ Μανωὲ ἀνήφθη ἡ πέτρα δίχα ὕλης; Πῶς ἐκαίετο ἡ βάτος ἐπὶ Μωϋσέως καὶ οὐ κατεκαίετο; Πῶς οὐ κατεφλέχθη Ἠλίας ἐπὶ τὸ ἅρμα τὸ πύρινον ἐπιβάς; Πῶς ὁ Ἡσαΐας εἶδε τὸν Κύριον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενον; Πῶς ὁ Δανιὴλ ἐφανέρωσε τὸ κεκρυμμένον ἐνύπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσωρ; Πῶς ὁ οὐρανὸς τοὺς ἀστέρας κατέχει μὴ βασταζόμενος; Πῶς ἡ νὺξ ἐγέννησε τὴν ἡμέραν καὶ γίνεται; Πῶς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φωτίζει πάντα κόσμον; Εἰ ταῦτα σὺ ἑρμηνεύσῃς με, ἐρωτῶ σε, οἶδα ὅτι καταλαμβάνεις καὶ τὴν γέννησιν τῆς Παρθένου, ἀλλὰ ἀλλότριος κἀκείνων καὶ τούτων."

ΕΒΡΑΙΟΣ ΠΑΛΙΝ ΕΡΩΤΗΣΑΣ· „Εἰ οὐκ ἀναγκαίως ἀλλ' ἑκών, ὡς αὐτὸς φής, ἀπέθανεν ὁ Χριστός, φονεὺς ἄρα ἑαυτοῦ νομίζοιτ' ἂν εἰκότως καὶ ψυχικῆς διὰ τοῦτο τιμωρίας ἄξιος;"

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ· „Πολύ τι, Ξένε, τοῖν λόγοιν ἀμφοῖν μεταξὺ τὸ διάφορον· ἀλλὰ θαῦμα γ' οὐδὲν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀγνοεῖν σε καὶ τοῦτο. Φονεὺς γὰρ ἑαυτοῦ λέγοιτ' ἂν δικαίως ὁ ἑαυτὸν διαχειρίσας, οὐχ ὁ ὑπὲρ τῆς τῶν φιλουμένων ἀγάπης ἀφειδήσας ἑαυτοῦ καὶ θάνατον ὑποστάς. Ὁ γὰρ τοιοῦ|τος οὐκ αὐτόχειρ, ἀλλὰ *165 b* φίλος προσηκόντως ἀληθὴς κάλοιτ' ἂν ὡς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν φιλουμένων προδούς, ἵν' ἐκείνους, εἰ οὕτως τύχοι, τῶν ἐπικρεμαμένων θανάτων ἐξέληται. Ταῦτ' ἄρα φιλανθρωπίας, καὶ ὁ Χριστὸς ἀποίσεται μᾶλλον χάριν ἢ τοιούτοις ἐγκλήμασιν ὑποκείσεται."

ΞΕΝΟΣ ΕΒΡΑΙΟΣ. ΕΡΩΤΗΣΙΣ· „Πόσων ἄρα δεινῶν αἴτιον ἀεὶ τὸ ψεῦδος καθίσταται· Ὁ γὰρ προφήτης οὐχ ἡ παρθένος, ἀλλ' ἡ νεᾶνίς φησιν ἕξει, δηλονότι συνελθοῦσα ἀνδρί· ὑμεῖς δὲ τὰς ἑαυτῶν ἐπερείδειν βουλόμενοι τερατείας τὴν παρθένον τῆς νεάνιδος ἀντειλήφατε. Τί γὰρ ἄν τις καὶ λέγοι, πόσον ἐντεῦθεν ἴλιγγον καὶ μόνον λεγόμενον ἐμποιεῖ καὶ τὴν ἀπιστίαν ἡλίκην κατάγει τῶν ἀκροωμένων; Τίς γὰρ τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος παρθένον ἤκουσε τετοκυῖαν; Εἶ μοι μίαν ἔχει δεικνύναι τις, πρὸς οὐδ' ὁτιοῦν ἀντερῶ περαιτέρω."

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ· „Εὖ λέγεις· Δεῖξόν μοι σὺ Θεὸν ἕτερον ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθότα καὶ σάρκα φορέσαντα, κἀγὼ σοι δείξω τήν, ὡς αὐτὸς ἀξιοῖς, παρθένον αὐτὸν γεννήσασαν. Σὺ δ' ἀλλ' ἐπεί τοι τούτῳ πιστεύειν ὑπισχνῇ, εἴ σοί τις καὶ ἄλλο τοῦτον ἔχει δεικνύναι γεγενημένον, δεκτέον ἂν εἴη σοι καὶ τοῦτο πρῶτον καὶ μόνον ὄν, ἐπεὶ κἀκεῖνο πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀφορᾶν ἔμελλεν, εἴπερ πρῶτον ἦν. Εἰ δ' οὖν, τοῦτο μὲν ἐατέον, δεῖ|ξον δὲ σύ μοι, πῶς Μωσῆς τοὺς ὑμετέρους πατέρας τὴν Ἐρυθρὰν περαιω- *166 b* θῆναι πεποίηκε κἀκ τῆς πέτρας τοσοῦτον ἔβλυσεν ὕδωρ, ὡς ἅπαντα τὸν λαὸν κορεσθῆναι, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῖς ἱερεῦσιν ἀνεχομένη καὶ τὸν Ἰορδάνου διαστήσασα ῥοῦν ἐπὶ τοῦ ξηροῦ διέβη καὶ τὰ Ἱεριχούντια κατεσείσθη τείχη καὶ τῇ μηλωτῇ τὸν Ἰορδάνην αὖθις Ἐλισσαῖος διέῤῥηξε καὶ διῃρέθη τὰ ὕδατα ἔνθεν καὶ ἔνθεν, αὐτὸς δὲ ἐπὶ ξηροῦ διέβη. Ἆρα κατὰ φύσιν τι γενέσθαι τούτων ἔστιν εἰπεῖν; Οὐδαμῶς· Εἰ δ' ἐκεῖνα ὑπὲρ φύσιν, οὐδὲ τὸ τῆς παρθένου κατὰ φύσιν· Ὑμῶν δὲ καλῶς τὴν ἀπειθείαν ὁ

9 κατέχει μὴ p: μὴ κατέχων AB || 11 *post* με, *add.* ἃ p: *om.* AB || 16 ἀμφοῖν p: ἀμφοῖς AB || 26 ἀντειληφατε A : ἀντει B || 41 τῆς παρθένου p: *om.* AB.

apă? Cum a odrăslit toiagul lui Aron? Cum a căzut mana din cer? Cum s-a umplut chiupul de făină? Cum a ţîşnit în ulcioare untdelemnul lui Elisei? Cum toiagul lui Iese a dat floare? Cum lui Ghedeon i s-a revărsat lîna de rouă? Cum osul a ţîşnit apă lui Sampson? Cum a păstrat cuptorul nearşi pe tinerii din el? Cum s-a aprins stînca lui Manoe fără lemne? Cum ardea rugul cu Moise şi rămînea nears? Cum a rămas nears Ilie, cînd s-a urcat în carul de foc? Cum a văzut Isaia pe Domnul şezînd pe tron înalt şi ridicat în sus? Cum a dezlegat Daniil visul cel ascuns al lui Nabucodonosor? Cum cerul, fără să fie susţinut, ţine stelele? Cum noaptea naşte ziua şi se naşte ea? Cum lumina soarelui luminează toată lumea? Dacă acestea, te întreb, mi le-ai explica, aş şti că pricepi şi naşterea Fecioarei, altfel eşti străin şi de acelea şi de acestea".

EVREUL IARĂŞI A ÎNTREBAT: „Dacă nu de silă, ci de bună voie, precum însuţi spui, a murit Hristos, n-ar putea fi socotit cu drept cuvînt sinucigaş şi din cauza aceasta vrednic de pierzarea sufletului?"

ÎMPĂRATUL. RĂSPUNS. „Xenos, între aceste două cuvinte este o mare deosebire şi nu e nici o mirare, că deodată cu celelalte tu nu înţelegi nici aceasta. Căci sinucigaş cu drept cuvînt ar putea fi numit acela care însuşi şi-a luat viaţa, dar nu acela care din iubire faţă de cei dragi lui nu s-a cruţat pe sine şi a îndurat moarte. Căci unul ca acesta s-ar putea numi nu sinucigaş, ci cu drept cuvînt prieten adevărat care se jertfeşte pentru cei pe care-i iubeşte, pentru ca să-i scoată pe ei, dacă ar fi să fie aşa, de la moartea ce-i ameninţă. Aceasta-i doar iubire de oameni şi Hristos mai degrabă va dobîndi recunoştinţă decît să cadă sub astfel de învinuiri".

XENOS EVREUL. ÎNTREBARE. „De cîte ciudăţenii nu se face mereu pricină neadevărul!? Căci profetul spune nu fecioara, ci tînăra fată va avea, adică după ce s-a împreunat cu bărbat, iar voi pentru a vă sprijini minunăţiile, aţi pus fecioară în loc de tînăra fată. Căci orice ar şi zice cineva, cîtă nedumerire provine dintr-aceasta numai rostind cuvîntul şi cît de mare neîncredere trezeşte la cei ce-l ascultă?! Căci cine, de cînd e lumea, a auzit fecioară născînd? Dacă ar putea să-mi arate cineva una singură, mai departe nu voi rosti împotrivă nici un cuvînt".

ÎMPĂRATUL: „Bine grăieşti! Arată-mi şi tu alt Dumnezeu, coborît din cer şi avînd trup, şi eu îţi voi arăta, cum însuţi ceri, fecioară care l-a născut. Dar pentru că tu promiţi să-l crezi pe acesta, dacă ţi-ar putea cineva să-ţi arate că şi altă dată s-a întîmplat aceasta, ar trebui să accepţi şi acest caz, care este primul şi unicul, pentru că nici acela nu va avea să se raporteze la altul, dacă era primul. Ei bine, aceasta s-o lăsăm, dar arată-mi tu mie, cum a făcut Moise pe părinţii voştri să treacă peste Marea Roşie şi din stîncă a ţîşnit atîta apă, încît tot poporul să se sature, şi chivotul, purtat de preoţi şi despărţind cursul Iordanului, a trecut pe uscat şi zidurile Ierihonului s-au surpat şi Elisei cu cojocul a întrerupt iarăşi Iordanul şi apele s-au despărţit într-o parte şi într-alta, iar el a trecut pe uscat. Oare în chip firesc s-ar putea spune că din acestea s-a întîmplat ceva? Nicidecum! Dacă însă întîmplările acelea sînt peste fire, nici cazul cu fecioara nu este ceva firesc. Iar neascultarea voastră, marele glăsuitor Isaia

μεγαλοφωνότατος ἐστηλίτευσεν Ἡσαΐας· „Ὅλην τὴν ἡμέραν", λέγων, „ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα." Καὶ πρὸς πάσας μὲν γὰρ τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐναργεῖς οὔσας καὶ σαφεστάτας μαινομένων τρόπον διάκεισθε, οἳ τῶν ὁδῶν τὰς τετριμμένας ἐκκλίνοντες, κατὰ κρημνῶν πολλάκις ἑαυτοὺς ὤσαν, μᾶλλον δὲ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν παροῦσαν, σαφεστέραν οὖσαν τῶν εἰρημένων. Ὅμως γε μὴν ἀνωτέρω μικρὸν αὐτὴν ἀναλάβωμεν ,ἵν' ἴδωμεν σαφέστερον, τίς ἡ τῶν εἰρημένων τῷ προφήτῃ διάνοια καὶ περὶ τίνων ἐστίν. „Προσέθετό," φησι „Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἄχαζ λέ|γων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς 167 b ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' μὴ πειράσω κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας διὰ τοῦτο δώσει Κύριος ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Βούτυρον βοῶν καὶ γάλα προβάτων καὶ μέλι φάγεται, πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρά, ἐκλέξεσθαι τὸ ἀγαθόν, διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν." Ἀπ' ἀρχῆς τοίνυν αὖθις κατ' ὀλίγον ἐκτιθέντες σκοπῶμεν. „Προσέθετο Κύριος λαλῆσαι τῷ Ἄχαζ λέγων αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω Κύριον." Ἐξετάσαι τοίνυν πρῶτον δίκαιον, τίς ἦν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Ἄχαζ παρακοῆς, ὥστε μὴ θελῆσαι ποιῆσαι τὰ προστεταγμένα παρὰ Θεοῦ. Φαμὲν δὴ οὖν ὡς ἄνθρωπος ὢν ματαιότητι καὶ ἀπονοίᾳ συνεζηκὼς καὶ ἐπὶ ψευδοπροφήτας χρησμολόγους καὶ τοιούτους ἀγυρτικοὺς κεχηνὼς ὑπερφρονεῖν οὐκ ὤκνει τῶν θείων ἐπιταγμάτων. Ὅθεν τὸ καταφρονητικὸν οἱονεὶ καὶ τὴν ἀναίδειαν Ἡσαΐσας ὀνειδίζων ἐκείνου, „διὰ τοῦτό," φησι, „δώσει Κύριος αὐτῷ σημεῖον," ὁ ἀποστείλας με δηλονότι πρός σε τὸν βέβηλόν τε καὶ δυσσεβῆ, τὸν κατορχησάμενον τῶν θείων ἐπιταγμάτων. Μὴ γὰρ δὴ νο|μίσῃς ἀπεστάλθαι με 168 b πρός σε ὡς ἄξιον ὄντα· πόῤῥω γὰρ εἶ σὺ τοῦ τοιοῦτος εἶναι, ὥστε οὐ σοῦ γε ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ οἴκου Ἰούδα καὶ πάντων ἀπέσταλμαι τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· „διὰ τοῦτο οὖν δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν συμεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ." Εἰ μέν, ὡς σὺ φῄς, νεᾶνιν ὁ προφήτης προὔλεγεν ἐν γαστρὶ ἕξειν ὡμηληκυῖαν ἀνδρί, μάταιον ἦν ἀτεχνῶς καὶ λίαν ἀλόγιστον τὸ σημεῖον τοῦτο καλεῖν. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ τὸ νεᾶνις ἀντὶ τοῦ παρθένος εὑρήσεις ἐφιστὰς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ. Φησὶ γὰρ „ὡς ἐάν τις βιάσηται ἐν τῷ πεδίῳ νεάνιδα," παρθένον· „δηλαδὴ ἀλλαχοῦ δὲ „ἐάν τις εὕρῃ τὴν παῖδα τὴν μεμνηστευμένην καὶ βιασάμενος κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν ἄνθρωπον μόνον καὶ τῇ νεάνιδι οὐ ποιήσετε οὐδέν." Καὶ ὁ Ἔσδρας δὲ νεάνιδα καλεῖ τὴν τῷ βασιλεῖ καὶ προφήτῃ Δαβὶδ γεγηρακότι συγκοιμωμένην παρθένον, ἣ περιθάλψεως αὐτῷ χάριν ὑπὸ γήρως κατεψυγμένῳ συνεκοιμᾶτο καὶ οὐδὲν ἕτερόν τι. Φησὶ γὰρ ὅτι „καὶ οὐκ ἔγνω ταύτην ὁ βασιλεύς." Ἐπεὶ δ', ὥσπερ εἴπομεν, καὶ συλλαβεῖν γυναῖκα συγκοιμωμένην ἀνδρὶ καινὸν οὐδὲν ἦν, οὐδὲ σημεῖον εἰκότως τοῦ Κυρίου τοῦτ' ἂν ἐκάλεσεν ὁ προφήτης, λείπεται τοῦτο νομίζειν αὐτὸν εἰρηκέναι σημεῖον δεδόσθαι παρὰ Θεοῦ, τὸ παρθένον ἄνευ ἀνδρὸς τε-

2 *post* πρὸς *add.* Θεὸν B : *om.* A || 5 σαφεστέραν οὖσαν p : σαφέστερον τίς ἡ AB || 22 αὐτῷ A : αὐτὸς B || 30—31 *post* παρθένον *add.* δηλαδή p: *om.* AB || 34 γήρως B: γήρεως A : γήρεος p || 37 Κυρίου p : *om.* AB.

bine a prins-o, zicînd: « Toată ziua întind mîinile mele către un popor neascultător și răzvrătit» [1]. Căci și față de toate profețiile despre Hristos, vădite și lămurite fiind, vă purtați ca niște nebuni care, abătîndu-se de la drumurile bătute, deseori se împing în prăpăstii, dar mai ales, din toate profețiile, față de aceasta, deși e mai lămurită decît cele înșirate. Totuși s-o reluăm nițel mai de departe, pentru ca să vedem mai limpede care este gîndul profetului în cuvintele ce le-a spus și despre cine grăiește. « A continuat — zice — Domnul să grăiască lui Ahaz, spunînd: cere pentru tine însuți un semn de la Domnul Dumnezeul tău întru adîncime sau întru înălțime. Iar Ahaz a răspuns: nu voi cere, nici nu voi ispiti pe Domnul. Și Isaia a zis: de aceea Domnul vă va da vouă semn! Iată, fecioara va zămisli și va naște fiu și-i vor pune Emanuil numele lui. Unt de vaci și lapte de oi și miere îi este hrana; înainte de ce să cunoască sau să prefere cele rele, să aleagă binele, deoarece copilul, înainte de a cunoaște binele sau răul, se ferește de răutate, spre a alege binele» [2]. Să vedem, așadar, iarăși de la început, luîndu-le pe rînd. « A continuat Domnul să grăiască lui Ahaz, spunînd: cere pentru tine însuți un semn de la Domnul Dumnezeul tău întru adîncime sau întru înălțime. Și a spus Ahaz: nu voi cere, nici nu voi ispiti pe Domnul». Se cuvine să cercetăm deci mai întîi care a fost cauza neascultării lui Ahaz, încît n-a voit să împlinească porunca lui Dumnezeu. Susținem, așadar, că el, ca om ce era, ducînd o viață fără de minte și plină de deșertăciuni și căscînd gura la profețiile prorocilor mincinoși și ale altui fel de șarlatani, nu pregeta să se uite cu dispreț la dumnezeieștile porunci. De aceea Isaia, făcîndu-i mustrări pentru obrăznicia și nerușinarea lui, zice: « Din cauza aceasta îi va da lui un semn Domnul», trimițîndu-mă adică la tine, pîngăritul și necredinciosul, care ți-ai bătut joc de poruncile dumnezeiești. Căci doar să nu crezi că m-a trimis pe mine la tine ca fiind tu vrednic! Căci tu unul ești departe să fii un astfel de om, încît nu din cauza ta, ci pentru casa lui Iuda am fost trimis și pentru toți fiii lui Israil; « de aceea însuși Domnul vă va da vouă semn! Iată, fecioara va zămisli și va naște și-i vor pune Emanuil numele lui». Dacă profetul prezice că tînăra fată, cum spui tu, însoțindu-se cu bărbat, va rămîne grea, să numești aceasta semn de la Dumnezeu, era fără nici un temei și cu totul fără nici o socoteală. Dar, afară de aceasta, vei găsi, căutînd cu băgare de seamă, în *Deuteronom* tînăra fată în loc de fecioară. Căci zice « că, dacă va silui cineva pe cîmp fată tînără»[3], adică fecioară; iar în alt loc: « dacă a dat cineva peste copilă logodită și, siluind-o, s-a culcat cu ea, veți ucide numai omul, iar tinerei fete nu-i ve-ți face nimic» [4]. Și Esdras numește tînără fată pe aceea care dormea împreună cu împăratul profet David, cînd îmbătrînise, și care, spre a-l încălzi, fiindu-i frig de bătrînețe, dormea cu el și altceva nimic. Căci zice: « Și împăratul nu a cunoscut-o pe aceasta» [5]. Dar pentru că, precum am spus, nu era ceva nou ca femeia, dormind cu bărbat, să zămislească, nici profetul n-ar fi numit aceasta, cu drept cuvînt, semn de la Domnul; rămîne deci să credem că profetul, prin cuvintele « semn a fost dat de la Dumnezeu» a indicat faptul că fecioară a

---

[1] Isaia, 65, 2.
[2] Isaia, 7, 10—16.
[3] Deuteronom, 22, 25.
[4] Ibidem 26
[5] Cartea întîi a Regilor I 4.

κεῖν, ὃ | δὴ καὶ πέρας ἔσχε, κἂν ὑμεῖς τἀληθὲς σαθροῖς τισι λόγοις καὶ ἀσυστάτοις 169 b οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν ἀνοήτοις περιτρέπειν ἐπιχειρεῖτε. Ἄξιον δὲ μηδὲ τοῦτο παρατρέχειν ὡς, εἰ μὴ ἐν τῇ παρθένῳ Μαρίᾳ τὸ σημεῖον εἴληφε πέρας, πῶς δὲ ἐξ αὐτῆς ὁ γεγενημένος οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς ουδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ πνεύματος ἁγίου κατὰ τὸ προφητικὸν λόγον Ἐμμανουὴλ ὠνομάσθη, ἤγουν μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, ἢ δηλονότι ὁ Θεὸς ἔσται μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἤγουν ὅμοιος ἡμῖν ἄνθρωπος ἔσται καὶ Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων. Ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τοῦ „καλέσουσι" τὴν πληθὺν πᾶσαν εἴρηκε τῶν ἀνθρώπων, ὃ καὶ ἐγεγόνει. Τούτοις δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Βάρουχ τοῦ Ἱερεμίου παντάπασι συμφωνεῖ, οὗτος γάρ φησιν „ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης," ὡσανεὶ ἔλεγεν οἶδε πᾶσαν ἐπιστήμην ὡς αὐτοσοφία ὤν, καὶ πάντας τοὺς λόγους αὐτῶν ὡς δημιουργὸς αὐτῶν ὤν· „καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ," ἤτοι τῷ δούλῳ αὐτοῦ „καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη."

ΞΕΝΟΣ. ΕΡΩΤΗΣΙΣ· „Μηδενός πω τῶν ἐξ αἰῶνος, ὦ βασιλεῦ, ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη ζήσαντος, πῶς αὐτὸν Μεσ|σίαν, τετρακοσίων ἐγγὺς ἤδη καὶ χιλίων παρῳ- 170 b χηκότων ἐνιαυτῶν, ἔτι ζῆν ὑπειλήφατε; Ἀδύνατον γάρ. Εἰ δ' ἀποθανεῖν φαίητε, ψεῦδος αὖθις ἔσται περιφανὲς αὐτὸν εἶναι τὸν Μεσσίαν· οὐδὲ γὰρ Ἠλίας ἦλθεν, ὥς φασιν, αὐτὸν γεννηθέντα χρῖσαι."

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ· „Πλανᾶσθε, Ξένε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· Ἥξειν μὲν γὰρ τὸν Θεσβίτην Ἠλίαν καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται, οὐκ ἐπὶ τὸ χρῖσαί γε μὴν τὸν Κυρίον· ἀλλ' ἐπείπερ ἀπόκειταί τινα γεννηθῆναι μυσαρὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ γένους, ὥς φασί τινες, τῶν Ἑβραίων, πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ δεξόμενον τοῦ διαβόλου τὴν ἐνέργειαν, καὶ ποιεῖν δι' αὐτῆς σημεῖα καὶ τέρατα, Θεὸν ἑαυτὸν καὶ Χριστὸν ὀνομάζοντα, ὥστε μὴ μόνον πολλοὺς τῶν τότ' ὄντων πλανηθῆναι Χριστιανῶν, ἀλλὰ τὸ καταλελειμμένον ὀλίγον μέρος τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἤτοι ἔθνους, τῇ πλάνῃ τοῦ ἀντιχρίστου συναπαχθῆναι, ἥξειν φασὶ τηνικαῦτα τόν τε Ἠλίαν καὶ Ἐνὼχ ἀπεσταλμένους ὑπὸ Θεοῦ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν λαβόντος, διδάξαι τε καὶ ἐπιστρέψαι τούς τε ἄλλους καὶ δὴ τὸ ταλαίπωρον τῶν Ἑβραίων ἔθνος εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ, ταὐτὸ δὲ εἰπεῖν τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος πίστιν, ἵνα μὴ τὸ σύμπαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου καταποθείη. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν εἰς τὸν Χριστὸν φόνον ἐχθροὺς ἑαυτοὺς εἰργάσαντο τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλ' ἀγαπητοί εἰσι διὰ τὴν εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην. Οὓς μὲν οὖν οἶδεν ἡ | θεία πρόνοια ἀνεπιστρόφως ἔχοντας πρὸς μετάνοιαν κα- 171 b ταλέλοιπεν· οὓς δὲ ᾔδει τὸ θεῖον εὐγνωμόνως τοῦ εὐαγγελίου κήρυγμα δεξομένους, οὐ παρεῖδε. Τότε τοίνυν πληρωθήσεται ἡ λέγουσα προφητεία τοῦ Ἡσαΐου „ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμος ὢν υἱῶν Ἰσραὴλ ὑπὲρ τὸ ἄμμον τῆς θαλάσσης, τὸ κατέλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ σωθήσεται." Καὶ διὰ ταῦτα γοῦν Ἠλίας ὑπὸ Θεοῦ πεμφθήσεται τότε, οὐχὶ δ' ὡς ὑμεῖς, χρίσων τὸν Μεσσίαν· τὸ γὰρ τοιαῦτα λογοποιεῖν ἀμαθῶν ἐστιν, ὥς πού γε εἰρηκὼς ἔφθην, καὶ τῆς γραφῆς παντάπασιν ἀμνήτων. Ὁ δὲ Χριστός, καθὸ μὲν θεός, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παντὶ καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, — τὸν γὰρ οὐρανὸν

3 *post* αὐτῆς *add.* ὁ p : *om.* AB ‖ 8 ἐγεγόνει p : γεγόνει AB ‖ 11 καὶ — ὢν B : καὶ πάντας τοὺς αὐτων ὡς δημιουργὸς αὐτῶν ὢν A *mg.* ‖ 15 Μεσίαν AB : τὸν Μεσσίαν p ‖ 17 Μεσίαν AB ‖ 26 ἥξειν p: ἥξει A: ἕξει B ‖ 28 δὴ AB: δὴ καὶ *Char.* ‖ 29 *post* εἰπεῖν *add.* εἰς p : *om.* AB ‖32—33 καταλέλοιπεν B: κατέλοιπεν A ‖ 36 *post* ὑμεῖς *add.* λέγετε p : *om.* AB ‖ 37 Μεσίας AB.

născut fără de bărbat, ceea ce s-a şi împlinit, deşi voi cu nişte vorbe goale şi şubrede, mai potrivit însă spus neroade, căutaţi să răsturnaţi adevărul. Dar se cuvine să nu trecem cu vederea nici aceasta că, dacă semnul nu a luat îndeplinire cu fecioara Maria, cum de cel născut din ea, nu din voinţa trupului, nici din voinţa unui bărbat, ci din duh sfînt după cuvîntul profetului, s-a chemat Emanuil, adică Dumnezeu cu noi, sau, mai lămurit, Dumnezeu va fi cu noi oamenii, adică va fi om asemenea nouă şi tot el Dumnezeu fiind. De asemenea şi prin cuvintele « îi vor pune numele», profetul a indicat toată omenirea, ceea ce s-a şi înfăptuit. Iar cu acestea se potrivesc întocmai şi cuvintele lui Ieremia în *Baruh*, acesta zice: « Dumnezeul nostru nu se va socoti altul afară de el; a descoperit toată calea ştiinţei», ca şi cum ar spune: ştie toată ştiinţa, ca unul ce este însăşi înţelepciunea şi toate vorbele lor, ca unul ce este creatorul lor; « şi a dat-o lui Iacob, copilul său», adică robului său, « şi lui Israil, celui iubit de el; iar după aceea a fost văzut pe pămînt şi între oameni a trăit».

XENOS. ÎNTREBARE „De cînd sînt oamenii, împărate, nici unul n-a trăit niciodată peste o mie de ani; şi cum de-aţi luat-o de bună că, după o trecere de aproape o mie şi patru sute de ani, el, Mesia încă trăieşte acum? E doar cu neputinţă! Iar dacă aţi spune că a murit, iarăşi va fi un neadevăr vădit că el este Mesia; căci nici Ilie n-a venit, după cum se spune, ca să-l ungă, cînd s-a născut".

ÎMPĂRATUL. RĂSPUNS: „Mare rătăcire, Xenos! Nu ştiţi scripturile, nici puterea lui Dumnezeu! Căci doar se zice şi se crede că Ilie tesbiteanul va veni nu ca să ungă pe Domnul, ci pentru că se aşteaptă să se nască un om spurcat din neamul, cum spun unii, al evreilor, care va primi într-însul toată lucrarea diavolului, să săvîrşească prin ea semne şi arătări minunate, numindu-se pe sine Dumnezeu şi Hristos, încît nu numai din creştinii de atunci vor lua calea rătăcirii, ci şi puţina parte ce a mai rămas din neamul iudeilor, adică din popor păgîn, va fi apucat de rătăcirea lui antihrist; în acea vreme, se spune că va veni Ilie şi Enoh, trimişi de Dumnezeu, cuprins de mila îndurărilor, ca să înveţe şi să întoarcă şi pe alţii, dar şi pe nenorocitul popor al evreilor, la credinţa lui Hristos, ceea ce va să zică a sfintei Treimi, pentru ca să nu fie înghiţit în întregime de diavol. Căci deşi din cauza uciderii lui Hristos s-au făcut duşmani ai lui Dumnezeu şi ai evangheliei, totuşi sînt iubiţi din cauza iubirii lui Dumnezeu faţă de părinţii lor. Şi despre care providenţa divină ştie că nu vor să se întoarcă spre pocăinţă, pe aceia i-a părăsit; iar despre care dumnezeirea ştia că recunoscători vor primi vestirea evangheliei, pe aceia nu i-a trecut cu vederea. Atunci, aşadar, se va împlini profeţia lui Isaia, care zice: « Dacă numărul fiilor lui Israil ar fi mai mulţi ca nisipul mării, rămăşiţa din Israil va fi mîntuită» [1]. Şi pentru aceasta, aşadar, Ilie va fi trimis atunci de Dumnezeu, nu precum vreţi voi, să ungă pe Mesia; căci să spună aşa vorbe este, cum am mai spus-o, treaba unor neştiutori şi cu totul neiniţiaţi în scriptură. Iar Hristos, ca Dumnezeu, este în cer şi pe pămînt şi în univers şi peste univers, «căci

[1] Isaia, 10, 22.

καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ," λέγει Κύριος· — καθὸ δὲ "ἄνθρωπος, οὔτε χίλια ἔτη ἔζησεν, οὔτε ἐνταῦθα ἤγουν ἐν τῇ γῇ ἐστίν, ἀλλ' ἔζησε μὲν ὑπὲρ τρίακοντα ἔτη σταυρωθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν κακίστων πατέρων ὑμῶν τέθνηκε. Καὶ τὸ μὲν ἅγιον αὐτοῦ σῶμα ἐτέθη ἐν μνημείῳ, φθορὰν μὲν δεξάμενον, οὐ διαφθορὰν δέ, ἡ δὲ θεία ὑπόστασις, ἀχωρίστως τῷ προσλήμματι ἡνωμένη κατῆλθεν εἰς ᾅδου σὺν τῇ θείᾳ ψυχῇ, πάντας μὲν τῶν χρονίων ἐλευθερώσασα δεσμῶν, ἀναστήσασα δὲ μετ' ἐξουσίας θεϊκῆς τὸ σῶμα, ὃ προσελάβετο, τὴν μὲν φθορὰν ἤδη καὶ τὸν θάνατον ἀποβεβληκός, ἀφθαρσίαν δὲ καὶ ἀθανασίαν ἐνδεδυκός. Χριστὸς μὲν οὕτω τριήμερος ἀναστὰς καὶ τὸν 'Αδὰμ τῶν δεσμῶν ἀνεὶς καὶ τὴν πρὶν δίαιταν | τὸν παράδεισον αὐτῷ δούς, τοῖς ὑπολειφθεῖσι τῶν μαθητῶν ἕνδεκα συγγενόμενος, 172 b — ὁ γὰρ 'Ιούδας ἀπῆλθεν, εἰς ὃν οἱ προφῆται τόπον εἰρήκεσαν, εἰς κόλασιν δηλόνοτι τὴν ἀτελεύτητον, — μεθ' ἡμέρας τεσσαράκοντα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, πάντων αὐτῷ τῶν μαθητῶν ὁμοῦ τῇ παναγίᾳ μητρὶ συμπαρόντων τε καὶ ὁρώντων· καὶ νῦν ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ συγκαθήμενος καὶ συμπροσκυνούμενος ὑφ' ἁπάσης τῆς οὐρανίου ἱεραρχίας."

Παρὼν καὶ Ματθαῖος ὁ ἱερομόναχος καὶ μέγας πρωτοσύγκελλος βασιλικῇ προστάξει ταῦτα ἔφη καὶ ἀπελογήσατο.

ΚΑΙ Ο ΜΕΝ ΞΕΝΟΣ ΕΡΩΤΩΝ ΕΙΠΕΝ ΟΥΤΩΣ· „Πῶς ἤδη τὸν Μεσσίαν ἐληλυθέναι φατέ, τὸν Θεσβίτην μὴ ἥκοντα κατὰ τὰς τῶν προφητῶν ῥήσεις;"

Ο ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΑΠΟΚΡΙΘΕΙΣ· „"Ακκουσον, ὦ Ξένε, καὶ σύνες· Δύο τὰς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας οἱ προφῆται κηρύττουσι, ταύτην τε τὴν ἤδη γεγενημένην καὶ τὴν εἰς ἔπειτα τῇ τελευτῇ τοῦ κόσμου φανησομένην· καὶ τῆς μὲν μιᾶς, τῆς δευτέρας, πρόδρομον ἔσεσθαι τὸν 'Ηλίαν λέγουσι, τῆς δέ γε προτέρας 'Ιωάννης ἐγένετο, ὃν ἄγγελον μὲν ὁ προφήτης ὠνόμασε Μαλαχίας οὐ μόνον ὡς τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἐγγὺς οὖσαν μηνύοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς βίον ἀσπασόμενον μικροῦ τοῦ τῶν ἀγγέλων ἐξ ἐφαμίλλου χωροῦννα. 'Ηλίαν δὲ καὶ τοῦτον ὁ Χριστὸς ἐκάλει, οὐκ ἐπειδὴ 'Ηλίας ἦν, ἀλλ' | ὅτι 173 b τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ πληρῶν ἔτυγχανε διακονίαν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρουσίας, οὕτω καὶ οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. Οὐ παρὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βίον μετῄει κατάκρας τῷ ἐκείνου συμβαίνοντα. 'Αλλ' οἱ μὲν προφῆται καὶ ἀμφοτέρων μέμνηνται τούτων καὶ τοὺς προωδευκότας, ἑκατέρας κηρύττουσιν· ὑμεῖς δὲ τὴν μὲν προτέραν σιγῇ κακούργως παρέρχεσθε, εἴ γε καὶ τῷ νῷ τῆς γραφῆς ἀτεχνῶς ἐπιβάλλετε, τῆς δε δευτέρας μέμνησθε μόνης, ἧς ὁ Θεσβίτης προδραμεῖ τε πάντως 'Ηλίας. 'Αλλὰ γὰρ καὶ των χρησμῶν αὐτῶν ἀκουσώμεθα. 'Ο θεσπέσιος Μαλαχίας τὴν τοῦ σωτῆρος βουληθεὶς παρουσίαν διδάξαι καὶ ὡς ἥξει τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως ὁ καιρός, πρῶτον μὲν τὴν προτέραν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ προθεσπίζει καὶ δείκνυσι τὸν μὲν 'Ιωάννην τὸν βαπτιστὴν ἐκείνης προηγούμενον, „ἰδοῦ γὰρ ἐγώ," λέγων, „ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος," πάντων γὰρ ἀγνοούντων ὁ σωτήριος τόκος

---

5 *post* ᾅδου *add.* σκότη *add.* p : *om.* AB || 17 Μεσίαν AB || 21 φανισομένην AB | *post* δευτέρας *add.* δηλαδὴ p: *om.* AB|| 29 προωδευκότας p : προσδευκότας AB || 34 μὲν *corr.* p : μετὰ AB || 36 *post* σου *add.* ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου p: *om.* AB | μου AB : σου p.

eu umplu cerul şi pămîntul» zice Domnul[1]; iar ca om, nici n-a trăit o mie de ani, nici nu este aici, adică pe pămînt, ci a trăit peste treizeci de ani, răstignit însă fiind de cei mai răi din părinţii voştri, a murit. Şi sfîntul lui trup a fost aşezat în mormînt, primind ucidere, nu însă putrezire, iar dumnezeiasca ipostază, unită în chip nedespărţit cu înfăţişarea ce şi-a luat, a coborît cu dumnezeiescul suflet în iad, izbăvind pe toţi de vremelnicele lanţuri, iar trupul ce şi l-a luat, cu puterea dumnezeiască, a înviat, lepădînd acum uciderea şi moartea şi îmbrăcînd nestricăciune şi nemurire. Şi astfel, după trei zile, înviind Hristos din morţi şi pe Adam slobozindu-l din lanţurile iadului şi dîndu-i traiul de mai înainte în rai, s-a întîlnit cu cei unsprezece ucenici rămaşi — căci Iuda s-a dus în locul despre care au vorbit prorocii, adică la cazna cea fără de sfîrşit — şi, după patruzeci de zile de la învierea lui din morţi, s-a înălţat la ceruri, de faţă fiind toţi ucenicii cu preasfînta maica lui şi toţi văzînd; şi acum este în ceruri, şezînd împreună cu Dumnezeu tatăl, şi toată ierarhia cerului închinîndu-i-se".

De faţă fiind şi Matei ieromonahul, mare protosincel, a grăit din ordin împărătesc şi a întîmpinat următoarele:

ŞI XENOS, ÎNTREBÎND, A SPUS AŞA: „Cum de ziceţi că Mesia a venit acum fără ca tesbiteanul, potrivit cuvintelor profeţilor, să fi sosit încă?"

MATEI RĂSPUNZÎND: „Ascultă şi pricepe, Xenos! Două veniri de-ale lui Hristos vestesc prorocii, aceasta care s-a întîmplat deja şi cea de pe urmă, care se va arăta la sfîrşitul lumii; şi ei spun că la una, la cea de-a doua, înainte-mergător va fi Ilie, iar la cea dintîi a fost Ioan, pe care profetul Malahia l-a numit înger, nu numai pentru că anunţa ca fiind aproape venirea lui cea dintîi, ci şi pentru că a îmbrăţişat, pe întrecute, un trai aproape ca acela al îngerilor. Dar şi pe acesta Hristos îl numea Ilie, nu pentru că era Ilie, ci fiindcă s-a întîmplat să-i îndeplinească aceeaşi slujbă cu a aceluia; căci, precum acela va fi înainte-mergător al venirii celei de-a doua, aşa şi acesta a fost al celei dintîi. Şi nu numai pentru această potrivire, ci şi pentru că ducea un trai care se potrivea întocmai cu cel al aceluia. Dar profeţii îi şi amintesc pe amîndoi aceştia şi vestesc de fiecare dată venirea lor înainte; voi însă pe cea dintîi în chip viclean o treceţi sub tăcere, deşi, chipurile, vă luaţi întocmai după înţelesul scripturii, şi amintiţi numai de cea de-a doua, căreia negreşit înainte-mergător îi va fi tesbiteanul Ilie. Căci să ascultăm şi profeţiile lor. De Dumnezeu prorocitorul Malahia, voind să predice venirea mîntuitorului şi că va sosi timpul dreptei răsplăţi, proroceşte mai întîi prima lui apariţie şi arată pe Ioan botezătorul ca înainte-mergător al ei, zicînd: « Iată că eu voi trimite pe îngerul meu înaintea feţei tale şi va găti calea înaintea feţei mele şi îndată va sosi în templul său Domnul»[2], căci toţi neştiind, mîntuitorul s-a născut; templul doar a numit firea omenească pe care a luat-o

[1] Ieremia, 23, 24.
[2] Maleahi, 3,1.

ἐγένετο· ναὸν γὰρ τὴν ἀνθρωπείαν ὠνόμασε φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς λόγος ἀνέλαβε. Πρὸς δὲ τῇ προτέρᾳ καὶ τὴν δευτέραν ἔλευσιν ὑπογράφει· „Ἰδοὺ ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ | ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; 174 ἀδυσώπητος καθιεῖται κριτὴς ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ." Εἶτα διδάσκει κατὰ τὴν προτέραν αὖθις παρουσίαν ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα. „Διότι αὐτὸς πορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον." Σημαίνει διὰ τούτων ὁ προφήτης τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος κάθαρσιν, ἣν θεανδρικῶς ὁ λόγος πολιτευσάμενος ἡμῖν ἐχαρίσατο· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μυστικῶς τοὺς προσιόντας ἀναχωνεύει καὶ νεουργεῖ, τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος χρώμενος οἷα δημιουργὸς ὁ δεσπότης, καθάπερ τινὶ πόᾳ τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος τὸν τῆς ἁμαρτίας ῥύπον ἀποσμήχει καὶ τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ταύτης ἰοῦ τὰς ἡμετέρας ἐλευθεροῖ ψυχάς. Μεθ' ἣν τοῖς μὴ φυλάξασιν εἰς τέλος τὴν ψυχὴν ἀκηλίδωτον φοβερὸς ὀφθήσεται καὶ ἀπαραίτητος κολαστής, τὸ δεύτερον αὖθις ἐπανιών. Καὶ μετά τινα, τῆς δευτέρας πάλιν ἐπιδημίας ὑπομιμνήσκει· „Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελλῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην," καὶ σημαίνων τὸν καιρὸν ἐπήγαγε· „Πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ", τὴν τῆς δευτέρας λέγων ἐπιφανείας. Διδάσκει δέ, ἅπερ ὁ μέγας Ἠλίας ποιήσει παραγεγόμενος „Ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν." Ἐπειδὴ οἱ πατέρες τῶν ἀποστόλων οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦτο ἔοικε λέγειν, ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἀποστόλων, τὰς τῶν πατέρων καρδίας, τουτέστι τοῦ γέ|νους 175 τῶν Ἰουδαίων τὴν διάνοιαν· ἀποκαταστήσει δὲ τοὺς εὑρηθησομένους τηνικαῦτα πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν εὐγνώμονα πίστιν ὡς εἰς πατρῷον περὶ τὴν εὐσέβειαν κλῆρον, πάλαι δι' ἀπιστίαν ἐκπεπτωκότας αὐτοῦ. „Καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ." Καὶ τοὺς ἀδελφοὺς γὰρ ἀδελφὰ παρασκευάσει φρονεῖν. Καὶ δεικνὺς τὸν σκοπόν, δι' ὃν Ἠλίας πρότερος παραγίνεται, ἐπήγαγε· „Μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην," ἵνα μὴ εὑρὼν ὑμᾶς ἅπαντας ἐν ἀπιστίᾳ εἰς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν παραπέμψω. Ἐνταῦθα περιφανέστερον τὴν δευτέραν καὶ φοβερὰν του Κυρίου περιουσίαν ἐνέφηνε· τῇ γὰρ προτέρᾳ οὐκ ἦλθε τὴν γῆν πατάξαι, ἀλλὰ σῶσαι. Ἆρ' οὐ φανερῶς καὶ ἠκριβομένως καὶ ἀμφοτέρας τὰς τοῦ σωτῆρος ἐδήλωσε παρουσίας; Ἡ μὲν γὰρ ἤδη γεγένηται θαυμασίοις ἡμᾶς ὄμβροις ἐπιβλύσασα χαρισμάτων· ἡ δὲ πρὸς τῷ τέλει τοῦ παρόντος αἰῶνος γενήσεται, εὐθύνας τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων εἰσπράττουσα. Εἰ οὖν τὴν ἐπὶ τὸ σῶσαι μόνον γεγενημένην παραφαῦλον ἡγεῖσθε, τὴν δὲ ἐπ' εὐθύνην ἄγουσαν τοῦ Μεσσίου παρουσίαν ἐπιζητεῖτε, σκοπεῖτε, μὴ πρὸ ἐκείνης λάθητε λύκῳ προσιόντες ἀντὶ ποιμένος καὶ τῷ τοῦ ἀντιχρίστου στόματι περιπέσητε καὶ σὺν ἐκείνῳ τῷ πυρὶ τῷ αἰωνίῳ παραπεμπόμενοι ἀνόνητα μετακλαύσησθε. Ἢ οὐ καὶ τοῦτον μετὰ τὴν χρόνου περίοδον καὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐξαρί|θμησιν 176 ὁ προφήτης ἐπιδημήσειν εἴρηκε Δανιήλ, θηρίον τροπικῶς ὀνομάσας παρὰ τὸ τῆς γνώμης ἀτίθασον γέμον ἀπονοίας καὶ δυσσεβείας καὶ τῷ τοῦ πυρὸς ποταμῷ τῷ ὑπ' ὄψιν ῥέοντι τοῦ κριτοῦ πρὸ τῶν ἄλλων δοθήσεσθαι; Ὥσπερ γὰρ ὁ διάβολος παρὰ πάντα τὸν νῦν αἰῶνα τῆς ἡμετέρας γνώμης ἀφείθη βάσανος καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς αὐτεξουσίου γυμνάσιον, εἰ προαιρετικῶς ἔχομεν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, — τοὺς γὰρ ἀρίστους ἡ πάλη δείκνυ-

11 ἰοῦ p : υἱοῦ AB || 21 εὐγνώμονα πίστιν AB : πίστιν εὐγνώμονας p | ὡς εἰς πατρῷον p : εἰς πατρῷον ὡς AB | περὶ AB : *del. Char.* || 31 παραφαῦλον AB : παρὰ φαῦλον p || 32 Μεσίου AB | λάθητε p : λάθηται AB || 36 ἀτίθασον p: ἀτίθασα AB|| 38 || δοθήσεσθαι B: δοθήσεσθε A || 40 πάλην p : πάλαι AB.

asupra-şi Dumnezeu cuvîntul. Dar la cea dintîi adaugă şi venirea a doua, scriind: « Iată că vine Domnul atotţiitor şi cine va răbda ziua venirii lui sau cine va sta drept la vedenia lui? Judecător neîndurat va şedea, întorcînd fiecăruia după faptele sale»[1]. Apoi iarăşi arată ce-a făcut în timpul venirii sale dintîi: « Căci el umblă ca focul în turnătorie şi ca leşia piuarilor şi va şedea topind şi curăţind argintul şi aurul»[2]. Prin aceste vorbe profetul dă de înţeles curăţirea prin duhul sfînt, pe care cuvîntul în chip de Dumnezeu-om, ducîndu-şi traiul cu noi, ne-a hărăzit-o; căci cu această curăţire, în chip tainic, îi retopeşte şi-i înnoieşte pe cei ce vin la el ca stăpîn creator, folosindu-se de focul duhului, spală cu apa botezului, ca şi cu o leşie, rapănul păcatului şi izbăveşte cu focul duhului sufletele noastre de otrava păcătuirii. După această curăţire, acei care nu şi-au păzit sufletul nepătat pînă la capăt, îl vor vedea ca pedepsitor înfricoşător şi neînduplecat, cînd va veni iarăşi de a doua oară. Şi peste puţin aminteşte din nou de a doua venire: « Iată că eu vă trimit vouă pe Ilie tesbiteanul »[3] şi, indicînd timpul, continuă: «Înainte de a sosi ziua Domnului cea mare şi slăvită»[3], adică ziua celei de-a doua veniri. Şi arată ce va face marele Ilie la sosirea sa: « Acesta va îndupleca inima părintelui către fiu»[4]. Pentru că părinţii apostolilor sînt iudeii, aceasta pare să spună că-i va îndupleca la dogmele fiilor, adică ale apostolilor, inimile părinţilor, va să zică mintea neamului iudeilor; îi va îndupleca pe cei ce vor fi găsiţi atunci, la binefăcătoarea credinţă în Hristos, punîndu-i ca într-o moştenire părintească, în ce priveşte credinţa în Dumnezeu, de care s-au lepădat demult din cauza necredinţei: « Şi va apropia inima omului către aproapele lui», adică pe fraţii îi va face să aibă gînduri frăţeşti. Şi, arătînd scopul pentru care Ilie soseşte mai înainte, continuă: « Ca să nu vin să lovesc pămîntul cu prăpăd»[4], adică să nu vă găsesc pe voi toţi în necredinţă şi să vă trimit la chinul cel fără de sfîrşit. Aici a arătat şi mai vădit cea de-a doua venire înfricoşătoare a Domnului. Căci la cea dintîi n-a venit, ca să lovească pămîntul, ci ca să-l mîntuiască. Oare n-a arătat vădit şi cu de-amănuntul chiar amîndouă venirile mîntuitorului? Căci una s-a înfăptuit deja, revărsînd asupra noastră minunate ploi de haruri, iar cealaltă se va înfăptui la sfîrşitul veacului de acum, luînd de la fiecare socoteală de cum şi-a petrecut traiul. Dacă deci numai venirea ce-a fost pentru mîntuire o socotiţi cu totul întru nimic, iar pe cea de-a doua venire a lui Mesia, pentru tragere la răspundere, o căutaţi cu stăruinţă băgaţi de seamă ca, încă înainte de venirea aceea, dînd pe nesimţite peste lup în loc de păstor, să nu cădeţi în gura lui antihrist şi, trimişi fiind împreună cu dînsul în focul cel de veci, să nu plîngeţi apoi în zadar. Sau nu a spus profetul Daniil că şi acesta, după o trecere de timp şi după împlinirea zilelor lui, va veni pe lume, numindu-l în chip figurat fiară, dat fiind gîndul lui năstruşnic plin de toată nebunia şi de fărădelege şi că înaintea altora va fi aruncat în rîul de foc ce curge la picioarele judecătorului? Căci precum diavolul a fost lăsat în tot veacul de acum ca o piatră de încercare a gîndului nostru şi ca o şcoală de luptă pentru liberul arbitru al sufletului, dacă din liberă voinţă ne ţinem de bine şi de virtute — căci lupta îi dă pe faţă pe cei

[1] Maleahi, 3, 2—3.
[2] Maleahi, 3,3.
[3] Maleahi, 3, 23.
[4] Maleahi, 3, 24.

σιν, — οὕτω καὶ ὁ ἀντίχριστος· ὃς καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἐνὼχ καὶ Ἡλιοῦ ἔλεγχον μὴ φέρων ἀνελεῖ ὁ τύραννος, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον προξενήσων αὐτοῖς· καὶ γὰρ οὔπω πεῖραν θανάτου ἔγνωσαν.

Λοιπὸν ἕνεκεν τῆς τοῦ παναγίου πνεύματος αἴγλης καὶ τοῖς σοφοῖς ῥήμασι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἱερομονάχου Ματθαίου φωτισθεὶς ὁ Ἑβραῖος τὴν ἁγίαν τριάδα φανερῶς ὡμολόγησε καὶ πάντα τὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως δόγματα· καὶ τῷ θείῳ βαπτίσματι ἀναγεννηθεὶς ἀντὶ Ξένου Ἐμμανουὴλ ἐπωνομάσθη.

XIII. *Λοιπὸν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.* Τῇ κζ-ῃ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης μετὰ τοῦ πατριάρχου *κὺρ Ἰωσὴφ* καὶ τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου καὶ πωλλῶν ἀρχόντων τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκ|κλησίας καὶ πάντων *177 b* σχεδὸν τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων διὰ τὴν μελετηθεῖσαν καὶ μὴ ὠφεληθεῖσαν, ἤτοι μᾶλλον εἰπεῖν μὴ ὠφελήσασαν σύνοδον *τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συναθροισθεῖσαν, ἔνθα καὶ οὐ συνεπέρασε* τοῖς *πᾶσιν*. Οὐ λέγω τοῦτο κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων· ταῦτα γὰρ παρ' ἄλλοις ἐδόθησαν κρίνεσθαι, ἐμοὶ δὲ ἀρκεῖ ἡ πατρική μου διαδοχὴ τῆς πίστεως, διότι οὐ παρά τινος τῶν ἐκείνων μερῶν τῶν ἐξ ἐναντίας ἤκουσα λέγειν τὰ ἡμέτερα κάκα εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον καλὰ καὶ ἀρχαῖα, καὶ τὰ ἐκείνων πάλιν οὐ κακά, ἀλλὰ καλά. Καὶ ὡς εἰπεῖν ἐν παραδείγματι, ὅτι τὴν Μέσην ὁδὸν τῆς πόλεως τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον διηρχόμεθα πολλοὺς χρόνους μετά τινων, δι' ἧς κατηντῶμεν εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν. Εἶτα μετά τινας καιροὺς εὑρέθη παρά τινων καὶ ἄλλη ὁδος καταντῶσα, ὡς λέγουσι, καὶ αὐτὴ ἐκεῖ καὶ παροτρύνουσί με λέγοντες· „Ἐλθὲ καὶ συ διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἣν εὕρομεν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ἔστιν αὕτη, δι' ἧς ἀπέρχῃ, καλὴ καὶ ἀρχαία καὶ ἡμῖν ἀρχῆθεν γνωστὴ καὶ σὺν ὑμῖν διερχομένη, ἀλλὰ καὶ αὕτη, ἣν εὕρομεν νῦν, καλή ἐστιν". Ἐγὼ δὲ ἀκούων παρὰ μὲν τῶν, ὅτι καλή ἐστι, παρὰ δὲ τῶν ὅτι οὐ καλή, *καὶ ἀσυμφωνία οὔσα ἐν τῷ μέσῳ*, διὰ τὶ μὴ εἴπω· „Μετ' εἰρήνης ἀπέρχεσθε καλῶς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὅθεν βούλεσθε ἐγὼ πάλιν διέλθω διὰ τῆς ὁδοῦ, ἣν μεθ' ὑμῶν πολὺν χρόνον | διηρχόμην, καὶ καλὴν αὐτὴν καὶ παρ' *178 b* ὑμῶν καὶ τῶν προγόνων μου μαρτυρουμένην καὶ διηρχομένην;" Οὐ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον τὸ ὡς μὴ ὠφελήσασαν, *ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ἀσυμφωνίας*. Εἴθε ἕνωσις εἴη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ *στερήσαι με ὁ Θεὸς τῶν ὀφθαλμῶν* μου. Ἀλλὰ διὰ τί; Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τῆς συνόδου ὑπόθεσις ἦν αἰτία πρώτη καὶ μεγάλη, ἵνα γένηται ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἀσεβῶν ἔφοδος, καὶ ἀπὸ ταύτης πάλιν ἡ πολιορκία καὶ αἰχμαλωσία καὶ τοιαύτη καὶ τοσαύτη συμφορὰ ἡμῶν.

Καὶ ἀκούσατε λόγους ἀληθεῖς, τὴν αὐτοαλήθειαν προβαλλομένου μου μαρτυρίαν. Εἶπεν ὁ ἀοίδιμος βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ,

2 *post* ἀνελεῖ *add.* αὐτοὺς p: *om.* AB || 8 κεφ. ιδ' A : κεφ. ιβ' B || 12 τῶν μητροπολιτῶν p : μητροπολίτων AB || 13 ἤτοι AB: ἢ p | ὠφελήσασαν B : ὠφεληθεῖσαν A || 15 πᾶσιν A: πᾶσι B || 25 γνωστὴ καὶ σὺν ὑμῖν p : σὺν ὑμῖν καὶ γνωστὴ A : σὺν ὑμῖν γνωστὴ καὶ B || 29 ἐγὼ B: κἀγώ γε A | *post.* πάλιν *add.* <θέλω ἵνω> p : *om.* AB || 33 στερήσαι A : στερίσαι B.

mai vrednici — , tot așa și antihrist, căci și acesta, tiranul, nerăbdînd mustrarea lui Enoh și a lui Ilie, îi va omorî, aducîndu-le cunună de martiri; ei doar nu cunoscuseră încă ghimpele morții.

Și așa, evreul, luminat de raza duhului sfînt și prin înțeleptele cuvinte ale împăratului și ale ieromonahului Matei, a mărturisit pe față sfînta treime și toate dogmele credinței drept măritoare și, renăscut prin sfîntul botez, în loc de Xenos s-a chemat Emanuil.

1437 XIII. Dar să ne întoarcem la subiect. La 27 noiembrie din același an, a plecat împăratul chir Ioan împreună cu patriarhul chir Iosif și cu despotul chir Dimitrie și cu mulți mari dregători mireni și clerici și aproape cu toți mitropoliții și episcopii pentru sinodul care a fost pus la cale și care n-a folosit nimănui, adică, mai bine spus, n-a fost de nici un folos, sinod ce s-a adunat la Florența și unde cu toții n-au ajuns la nici un rezultat. Aceasta o spun nu împotriva dogmelor bisericii; căci altora le-a fost dat să le judece pe acestea, iar mie îmi ajunge credința ce-am apucat-o din străbuni, pentru că n-am auzit de la nimeni din acele părți adversare că ale noastre sînt rele, ci mai degrabă bune și din vechime, și ale acelora așijderea nu rele, ci bune. Și să o spunem ca într-o pildă, că mergem de mulți ani cu unii pe bulevardul capitalei, neted și larg, pe care ajungeam la Sfînta Sofia. Pe urmă, după cîtva timp, a fost descoperită și altă cale, ducînd, cum spun ei, și ea tot acolo; și mă îndeamnă, zicînd: „Vino și tu pe calea aceasta, pe care am descoperit-o; căci deși și aceasta pe care pleci e bună și veche, și nouă ne este cunoscută din vechime și umblată dimpreună cu voi, ci și aceasta, pe care am desoperit-o acum, este bună!“. Dar eu, auzind de la unii că este bună, iar de la alții că nu este bună, și mare dihonie fiind la mijloc, de ce n-aș spune: „Mergeți în pace cu bine la Sfînta Sofia pe unde voiți; iar eu unul merg tot pe drumul pe care împreună cu voi am mers mult timp, bun și acela și recunoscut și umblat și de voi și de străbuni?!“ Așadar, nu din cauza aceasta am spus vorba de nici un folos, ci din cauza dihoniei. Unirea bisericilor, o de ar fi și Dumnezeu să mă lipsească de ochii mei. Dar din care cauză? Pentru că și această chestiune a sinodului a fost cea dintîi mare pricină ca să se facă năvala necredincioșilor asupra Constantinopolului și pe urmă împresurarea și robirea și nenorocirea noastră fără de margini.

Și ascultați cuvinte adevărate, eu punînd însuși adevărul drept mărturie. Întru fericire răposatul împărat chir Manuil a grăit

τὸν βασιλέα κὺρ Ἰωάννην, μόνος πρὸς μόνον, κἀμοῦ μόνου ἱσταμένου ἔμπροσθεν αὐτῶν· καὶ ἐκπεσόντος λόγου περὶ τῆς συνόδου ἔφη· „Υἱέ μου, βεβαίως καὶ ἀληθῶς ἐπιστάμεθα ἐκ μέσου τῆς καρδίας αὐτῶν δὴ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι λίαν διστάζουσι φοβούμενοι, μήπως συμφωνήσωμεν καὶ ἑνωθῶμεν τοῖς δυτικοῖς Χριστιανοῖς. Δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς ὅτι, εἰ τοῦτο γένηται, γενήσεταί τι κακὸν μέγα κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν εἰρημένων δυτικῶν δι' ἡμᾶς. Λοιπὸν τὸ περὶ τῆς συνόδου μελέτα μὲν αὐτὸ καὶ ζήτει, καὶ μάλιστα ὅταν χρείαν ἔχῃς φοβῆσαι τοὺς ἀσεβεῖς, τὸ δὲ ποιῆσαι αὐτὴν μηκέτι ἐπιχειρισθῇς αὐτό, διότι ὡς βλέπω τοὺς ἡμετέρους, οὔκ εἰσιν ἁρμόδιοι πρὸς τὸ εὑρεῖν μέθοδον καὶ τρόπον ἑνώσεως συμφωνίας τε καὶ εἰρήνης| *179 b* καὶ ἀγάπης καὶ ὁμονοίας, εἰ μὴ φροντίζουσι πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτούς, — λέγω τοὺς δυτικούς, — ὡς ἦμεν ἀρχῆθεν. Τοῦτο δὲ ἀδύνατον ὄντως· σχεδὸν γὰρ φοβοῦμαι, μὴ καὶ χεῖρον σχίσμα γένηται· καὶ ἰδοὺ ἀπεκαλύφθημεν τοῖς ἀσεβέσι". Τοῦ δὲ βασιλέως, ἔδοξε, μὴ δεξαμένου τὸν λόγον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, μηδὲν εἰπὼν ἀναστὰς ἀπῆλθε. Καὶ μικρὸν σύννους γεγονὼς ὁ μακαρίτης καὶ ἀοίδιμος πατὴρ αὐτοῦ, ἐμβλέψας πρός με εἶπε· „Δοκεῖ τῷ βασιλεῖ τῷ υἱῷ μου εἶναι αὐτὸν ἁρμόδιον βασιλέα, πλὴν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ· βλέπει γὰρ καὶ φρονεῖ μεγάλα καὶ τοιαῦτα, οἷα οἱ καιροὶ ἐχρῆζον ἐπὶ τῆς εὐημερίας τῶν προγόνων ἡμῶν. Πλὴν τῇ σημερον ὡς παρακολουθοῦσιν ἡμᾶς τὰ πράγματα, οὐ βασιλέα θέλει ἡμῶν ἡ ἀρχή, ἀλλ' οἰκονόμον· φοβοῦμαι γὰρ μή ποτε ἐκ τῶν ποιημάτων καὶ ἐπιχειρισμάτων αὐτοῦ γένηται χαλασμὸς τοῦ οἴκου τούτου· προεῖδον γὰρ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτοῦ καὶ ὅσα ἐδόξαζε κατορθῶσαι μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ καὶ εἶδον καὶ τὰ τέλη τῶν δογμάτων, ἐν τίνι κινδύνῳ ἡμᾶς ἤγαγον.

Ἕτερον βεβαιοῦν τὴν ποτὲ βουλὴν τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς αὐτοῦ· ὡς ἔκρινεν, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν σύνοδον, ἐστάλη πρὸς τὸν ἀμηρᾶν πρέσβυς Ἀνδρονικος ὁ Ἴαγρος, δηλῶσαι τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς τάχα φίλον καὶ ἀδελφόν. Κακεῖνος ἀπεκρί|νατο, *180 b* ὅτι „οὐ φαίνεταί μοι καλὸν εἶναι, ἵνα ὑπάγῃ καὶ τοσοῦτον μοχθήσῃ καὶ καταναλώσῃ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ μετέπειτα τί τὸ κερδος; Ἰδοὺ ἐγὼ ὑπὲρ αὐτοῦ, εἰ χρείαν ἔχει χρημάτων δι' ἔξοδον καὶ εἴσοδον καὶ ἄλλο τι πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ, ἕτοιμός εἰμι θεραπεῦσαι αὐτόν." Καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος καὶ βουλή, πότερον γένηται τὸ τοῦ ἀμηρᾶ θέλημα, ἢ ἀπελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν σύνοδον. Ὅμως ἐγένετο, ὅπερ ἤθελεν ὁ βασιλευς ἢ μᾶλλον ἡ κακὴ τύχη. Ἐξελθόντος οὖν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἀπερχομένου, ἐβουλεύσατο ὁ ἀμηρᾶς ποιῆσαι μάχην κατὰ τῆς Πόλεως καὶ στρατόπεδα πέμψαι κατ' αὐτῆς καὶ τοῦτο παρὰ πᾶσι τοῖς αὐτοῦ ἐβεβαιώθη καὶ ἐστερεώθη ἄνευ μόνου τοῦ Χαλὶλ πασία, ὅστις ἀνέστη λέγων ὅτι, „εἰ κατὰ τῆς Πόλεως ποιήσῃς μάχην, μᾶλλόν ἐστιν ἐπιβλαβές, μήπως ὁ βασιλεὺς ἐξ ἀνάγκης, δεηθεὶς παρὰ τῶν Λατίνων βοήθειαν, ἐπικυρώσῃ τὰ δόγματα αὐτῶν, καί, ὁμονοήσαν-

2 ἐκπεσόντος AB: ἐμπεσόντος *Char.* || 14 *post.* βασιλέως *add.* ‹ὡς› p: *om.* AB || 22 ἐπιχειρισμάτων AB : ἐπιχειρημάτων p || 32 εἴσοδον AB: ἔσοδον *corr.* p || 37 πέμψαι p : πέμψῃ AB || 38—39 Χαλι(ὶ Α)μπασία AB || 39 ποιήσῃς AB : ποιήσεις p.

către feciorul său, împăratul chir Ioan, unul singur către unul singur, stînd și eu singur înaintea lor; și, venind vorba despre sinod, a spus: „Fătul meu, știm bine și cu adevărat, din adîncul inimii chiar a necredincioșilor, că mult îi muncesc gîndurile și se tem foarte nu cumva să ne înțelegem și să ne unim cu creștinii apuseni. Căci lor li se pare că, dacă aceasta s-ar face, va veni din cauza noastră o mare nenorocire asupra lor din partea numiților apuseni. Prin urmare, preocupă-te de chestiunea sinodului și cerceteaz-o, și mai ales cînd ai nevoie să-i sperii pe necredincioși; să faci însă ca să se țină, aceasta să nu o încerci nicidecum, deoarece, cum îi văd pe ai noștri, nu sînt dispuși să găsească vreo cale și modalitate de unire și înțelegere, de pace și apropiere în același gînd, decît gîndesc numai ca să-i întoarcă pe ei — a n u m e p e a p u s e n i — cum eram în timpurile de demult. Dar aceasta într-adevăr e imposibil. Și aproape teamă îmi e să se facă schismă și mai rea; și iată că am rămas descoperiți în ochii necredincioșilor". Împăratului însă parcă nu i-au plăcut cuvintele tatălui său; și, sculîndu-se, fără să spună nimic, a plecat. Și întru fericire răposatul în veci neuitatul tatăl său a rămas puțin pe gînduri și, întorcîndu-și ochii către mine, a grăit: „Împăratul, feciorul meu, crede că este un bun împărat, dar nu pentru timpurile de acum; căci are vederi mari și gînduri mărețe de așa fel cum le cereau timpurile bune din vremea străbunilor noștri. Dar pentru ziua de azi, cum se desfășoară pentru noi evenimentele, nu împărat cere statul nostru, ci un bun gospodar; căci teamă îmi este ca, din lucrările și întreprinderile lui, să nu se întîmple odată prăbușirea casei acesteia. Căci am prevăzut gîndurile lui cu Mustafa și cîte își închipuia că o să izbîndească; și am văzut rezultatele părerilor lui, în ce primejdie ne-a dus".

Alt fapt care adeverește sfatul de odinioară al în veci neuitatului său părinte: cînd se gîndea să plece la sinod, a fost trimis sol la sultan Andronic Iagros, să-i aducă aceasta la cunoștință ca unui, chipurile, prieten și frate, și acela a răspuns că „mie nu mi se pare că e bine să meargă și să se ostenească așa de mult și să-și risipească averea; și apoi care e cîștigul? Iată eu, pentru dînsul, de are nevoie de bani pentru cheltuit sau pentru venituri sau de altceva spre binele lui, gata sînt să-i fac pe plac". Și s-a făcut multă vorbă și sfat, sau să se facă voia sultanului, sau ei să plece la sinod. Totuși s-a făcut ceea ce voia împăratul sau mai degrabă ursita cea rea. Așadar, pornind împăratul din capitală și plecînd, sultanul a ținut sfat să ridice război contra Constantinopolului și să trimită armată asupra lui; și acest plan a fost aprobat cu multă tărie de toți oamenii lui, afară de unul singur, Chalil-pașa, care s-a împotrivit, spunînd că „dacă ai ridica război contra Constantinopolului, ne este mai degrabă spre dezavantaj, ca nu cumva împăratul de nevoie să ceară de la latini ajutor și să aprobe dogmele lor; și, înțelegîndu-se între ei,

τες ὁμοῦ, γενήσεται ὅπερ ἐνδοιάζομεν. Ἀλλ' ἄφες αὐτὰ τὰ νῦν, ἕως ἂν ἴδῃς, τὶ πράξει αὐτός. καὶ εἰ μὲν ὁμονοήσωσι, σὺ ἀγάπην ἔχεις μετ' ἐκείνου καὶ ὅρκους. Εἰς τὸ πρόσω πάλιν, ὡς ἴδῃς, οὕτω καὶ πράξεις. Εἰ δ' οὐχ ὁμονοήσωσι, τότε μᾶλλον ἐξέρχεται ὁ λογισμὸς καὶ μετὰ πλείονος θάρσους ποιήσεις, ὃ βούλῃ. Καὶ αὕτη ἡ βουλὴ τὸν μὲν ἀμηρᾶν τοῦ σκοποῦ ἐκώλυσεν. Περὶ δὲ τοῦ Χαλὶλ πασία τὴν βουλὴν δόντος τοῦ καιροῦ μαθεῖν ἡμᾶς ἄλλα τῶν ἄλλων, | ὁ οὖν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης καὶ οἱ *181 b* ἄρχοντες ἐξώρθωσαν τὸν Παλαιολόγον Θωμᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπέστειλαν· καὶ λογισμὸς καὶ τρικυμία ἐν τῇ Πόλει περιέπεσε πλείστη, ἕως οὗ πάλιν μάθωμεν τὴν ἰσχύσασαν βουλὴν τοῦ Χαλὶλ πασία. Καὶ ἰδοὺ ὡς ἐγὼ προεῖπον ἕνεκεν τῶν τοιούτων σκανδάλων τὸ ὡς μὴ ὤφελε γενέσθαι τὴν σύνοδον.

Καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν περίοδον, ὡς περισσὸν οὖσαν γραφῇ παραδοῦναι, διὰ τὸ μῆκος ταύτην ἐάσω. Τὴν δὲ εἰς τὴν Ἐνετίαν εἰσέλευσιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὡς λαμπρὰν καὶ αἰδέσιμον, ἔτι γε μὴν καὶ ἀξίαν, ταύτην διηγήσωμαι κατὰ τὸ δηλοποιηθέν μοι παρὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως κὺρ Ἰωάννου εἰς Ἰταλίαν ἐλεύσεως ἕνεκεν τῆς συνόδου

XIV. Κατὰ τὴν ἑβδόμην τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ὁρμήσασαι ἐκ τοῦ Παρεντίου πᾶσαι αἱ τριήρεις ὁμοῦ, ἡ δὲ βασιλικὴ τριήρης διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ταχυτέραν τῶν ἄλλων προαπέσωσε τῶν ἄλλων εἰς Ἐνετίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον*** τῇ η-ῃ τοῦ μηνός, ὥρᾳ β-ᾳ τῆς ἡμέρας. Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς Ἐνετίας πλεῖστα πλοιάρια εἰς συνάντησιν τῷ βασιλεῖ· καὶ τοσοῦτον ἦν τὸ πλῆθος, ὅτι σχεδὸν εἰπεῖν μὴ φαίνεσθαι τὴν θάλασσαν δυναμένην ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὁλκάδων. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος ἐκ τῆς τῶν Ἐνετῶν γερουσίας ἤτοι | αὐθεντίας μὴ ἐξελθεῖν ἐκ τῆς τριήρεως τὸν βα- *182 b* σιλέα ἕως τὸ πρωΐ, ἵνα συνεξέλθῃ ὁ δοὺξ σὺν πάσῃ τῇ γερουσίᾳ ποιῆσαι τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ ἀσπασμὸν τῷ βασιλεῖ· καὶ ἐγένετο οὕτως. Καὶ μετ' οὐκ ὀλίγην ὥραν παρεγένετο ὁ δοὺξ σὺν τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ καὶ γερουσίᾳ καὶ προσεκύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον, ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ πάντες ἀσκεπεῖς. Ἐκάθητο δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ δεσπότης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κὺρ Δημήτριος, μικρὸν κατωτέρω τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ βασιλέως ἐκάθισεν ὁ τῶν Ἐνετῶν δούξ. Καὶ συλλαλήσαντες ἀλλήλοις λόγους χαιρετισμοῦ καὶ ἕτερα μυστήρια, εἶπεν ὁ δοὺξ τῷ βασιλεῖ ὅτι· „Τῷ πρωῒ ἐλεύσομαι σὺν πᾶσι ποιῆσαι τὴν ὀφειλομένην τιμὴν τῇ βασιλείᾳ σου ἐν Θεῷ ἁγίῳ καὶ συναντῆσαι αὐτῇ μετὰ παῤῥησίας καὶ ἐλεύσῃ ἐντὸς Ἐνετίας." Καὶ οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ δοὺξ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ. Πρωΐας δὲ γενομένης,

2—3 ἐκείνου A: ἐκείνων B || 6 ἐκώλυσεν B: ἐκώλυσε A || 6 *et* 10 Χαλί μπασία AB || 16 διηγήσωμαι AB : διηγήσομαι p || 20 κεφ. ιε-ον A : Κεφ. ιγ-ον B || 22 προαπέσωσε τῶν ἄλλων B : προαπέσωσε(εν p) αὐτῶν A | *post* Νικόλαον *lac. praeb.* AB: *supplev.* δὲ Λίδο p || 24 καὶ A: *om.* B || 25 θάλασσαν B: ἅλα A || 28 οὐκ AB: *om.* p || 30 καὶ$_1$ p: *om.* AB || 31 μικροῦ *Char.* || 32 ἐκάθησεν AB.

se va întîmpla ceea ce ne este teamă. Dar părăseşte deocamdată aceste planuri, pînă ai să vezi ce va face dînsul; şi dacă se vor înţelege, tu ai cu dînsul tratat de pace legat cu jurămînt. Iar pentru viitor, după cum o să vezi, aşa vei face. Iar dacă nu se vor înţelege, atunci mai mult iese pe gîndul nostru şi cu mai multă încredere vei face ce voieşti". Şi acest sfat l-a oprit pe sultan de la intenţia sa. Iar cît despre sfatul lui Chalil-paşa, avînd prilej să aflăm altele de la alţii, atunci domnul meu şi marii demnitari l-au pornit pe Paleolog Toma şi l-au trimis la împărat; şi valuri de gînduri şi griji mari a cuprins capitala, pînă ce să aflăm iarăşi că sfatul lui Chalil-paşa a ieşit mai tare. Şi iată de ce eu, din cauza unor astfel de zîzanii, am rostit mai înainte cuvintele că sinodul nu trebuia să se ţină.

Şi călătoria de la Constantinopole în Italia să o aştern pe hîrtie fiind ceva de prisos o voi lăsa la o parte, din cauza lungimii. Dar intrarea în Veneţia a împăratului Ioan şi a însoţitorilor lui, fiind strălucită şi minunată şi într-adevăr încă aşa cum se cuvenea, aceasta să o istorisesc, *după cum mi-a fost comunicată din partea despotului chir Dimitrie*[1].

Despre venirea împăratului chir
Ioan în Italia pentru sinod

1438 XIV. La şapte ale lunii februarie au pornit toate triremele deodată din Parenzo, iar trirema împărătească, pentru că era mai iute decît celelalte, a sosit cu bine înaintea celorlalte la Veneţia şi la opt ale lunii, orele două din zi[2], a ajuns la biserica Sfîntului Nicolaie ***. Şi atunci foarte multe caice au ieşit din Veneţia întru întîmpinarea împăratului; şi era mulţimea atît de mare, că aproape, aşa zicînd, de mulţimea vaselor, marea nu se putea vedea. Şi de la senatul veneţienilor, adică de la domnie, a ieşit cuvînt: împăratul să nu iasă din triremă pînă se va face bine ziua, pentru ca să vină dogele împreună cu tot senatul să-i facă împăratului cuvenita cinste şi urare de bun venit; şi aşa s-a făcut. Şi după nu puţin timp, s-a înfăţişat dogele cu toţi marii lui demnitari şi a adus împăratului care şedea închinăciune, de asemenea şi marii dregători, toţi cu capul descoperit. Iar de-a dreapta împăratului şedea fratele său, despotul chir Dimitrie, pe un tron puţin mai jos decît cel al împăratului; şi de-a stînga lui s-a aşezat dogele veneţienilor. Şi, vorbind între ei cuvinte de salut şi altele de taină, dogele a grăit către împăratul: „Mîine dimineaţă voi veni împreună cu toţii să dăm maiestăţii-tale întru Dumnezeu sfîntul cinstea datorată şi să ne întîlnim cu toată prietenia şi sinceritatea şi să-ţi faci intrarea în Veneţia". Şi astfel, dogele cu marii săi dregători s-au îndepărtat. Iar a doua

6—7 şi 10 Chalipaşa AB || 20 Cap. XV. A: Cap. XIII B.

[1] r. 13—17 sînt scoase din *Acta Graeca* a sinodului de la Florenţa, iar ştirea despre comunicarea despotului Dimitrie, care l-a însoţit pe împărat, e o născocire a lui Macarie (Loenertz, *Autour...*, p. 301, n. 65).

[2] Două ore după răsăritul soarelui.

ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς, Φεβρουαρίῳ ϑη', ὥρᾳ πέμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθεν ὁ δοὺξ μετὰ τιμῆς μεγάλης ἅμα τοῖς ἄρχουσι καὶ συμβούλοις αὐτοῦ τοῖς τῆς γερουσίας καὶ συγκλήτου ἑτέροις ἄρχουσι πλείστοις ἐντὸς πορθμείου τινός, ἐν ᾧ ἔθος ἦν τῇ γερουσίᾳ εἰσιέναι αὐτούς, κατὰ τὴν ἐκείνων διάλεκτον πουτζιδῶρον καλούμενον· ὃ ἦν εὐτρεπισμένον καὶ κεκαλυμμένον διὰ ἐρυθρῶν καλυμμάτων, καὶ χρυσοῦς λέοντας εἶχεν ἐν τῇ πρύμνῃ καὶ χρυσᾶ περιπλέγματα, καὶ ὅλον ἐζωγραφισμένον ποικίλων καὶ ὡραιοτάτον ἱστοριῶν, δηλονότι τὸ εἰρη|μένον πουτζιδῶρον ἦν ἡ κύμβη ἤτοι 183 b πλοιάριον αὐθεντικόν. Ἦλθον δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἕτεραι ἡμιτριήρεις, αἱ κατὰ τὴν τῶν Λατίνων διάλεκτον τετραήρεις ἐπονομαζόμεναι, ὡσεὶ δύο ἐπὶ δέκα, καὶ αὐταὶ εὐτρεπισμέναι καὶ ἐζωγραφισμέναι ἐντὸς καὶ ἐκτός, κατὰ πάντα ὅμοια τοῦ δουκός. Ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλεῖστοι καὶ κύκλωθεν κύκλῳ σημαίας εἶχον χρυσᾶς καὶ σάλπιγγας ἀπείρους καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων. Εἶχον δὲ καὶ τινα τετραήρη ἐξαίρετον πάνυ, εἰς ὄνομα τάχα τῆς βασιλικῆς τριήρεως, ἣν ἐποίησαν ὡραιοτάτην καὶ ποικίλην· κάτωθεν γὰρ οἱ ναῦται ἔμβλεα ἔχοντες φορέματα χρυσοπετάλινα καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἶχον σημεῖον τὴν εἰκόνα τοῦ πανευφήμου Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ ὄπισθεν τούτου τὸ βασιλικὸν σημεῖον· εἶτα οἱ τζαγκράτορες ἄλλης θέας ἐνδύματα καὶ σημείας φέροντες· καὶ κύκλωθεν τοῦ αὐτοῦ πλοίου, ἤτοι τετραήρεως ὅλης, σημαίας βασιλικάς, εἰς τὴν πρύμναν χρυσᾶς σημείας καὶ πλείστας καὶ ἀνθρώπους τέσσαρεις ἐστολισμένους μεθ' ἱματίων χρυσοζωγραφίστων καὶ τρίχας κοκκινοχρύσας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Μέσον δὲ τούτων τῶν τεσσάρων ἀνήρ τις εὐειδὴς πότε μὲν ἐκαθέζετο πότε δὲ ἵστατο, φέρων ἱμάτια χρυσοῦφαντα καὶ λαμπρά, κρατῶν καὶ ἐν τῇ χειρὶ σκῆπτρον, ὥσπερ τριήρεως κύριος δεικνύων εἶναι. Καὶ ἕτεροι ἄρχοντες ὡς ἐξ ἀλλοδαποὺς χώρας ὑπάρχοντες ἑωρῶντο φέροντες ἄλλης 186 b ἰδέας ἐνδύματα πάνυ ποικίλα, λατρεύοντες αὐτὸν μετ' εὐλαβείας τάχα. Ἔμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο ὀρθιόν τι ὡς στῦλος ὑψηλός. Ἄνωθεν δὲ τοῦ στύλου ὡς τράπεζα τετράγωνος ὀλιγώτερον ὀργυιᾶς μιᾶς· ἐπάνω δὲ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀνὴρ ἵστατο ὡπλισμένος ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ὅπλον φοβερόν· δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ἐκάθηντο δύο παῖδες ἀγγελικὰ φοροῦντες, καὶ πτερωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγελοι. Καὶ οὗτοι οὐκ ἐν φαντασίᾳ, ἀλλ' ἀληθῶς ἄνθρωποι ἦσαν κινούμενοι. Καὶ ὡς δύο λέοντες ἦσαν ἐν τῇ πρύμνῃ χρυσοῖ καὶ μέσον αὐτῶν ἀετὸς δικέφαλος καὶ ἄλλα πλεῖστα ὡς φαντάσματα. Καὶ ἄλλα τινά, ἃ οὐδεὶς δύναται γραφῇ παραδοῦναι, ἦν γὰρ ὠκὺς πάνυ ἡ τετραήρης, ὡς πότε μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς τριήρεως, πότε δὲ πλαγίως· καὶ ἐπορεύετο κύκλωθεν μετὰ ἀλαλαγμοῦ καὶ σαλπίγγων πολλῶν. Ἕτερα δὲ πλοιάρια καὶ ὁλκάδες ἦλθον, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Ὡς ἀδύνατόν τινα ἀριθμῆσαι ἄστρα οὐρανοῦ καὶ φύλλα δένδρων ἢ ἄμμον θαλάσσης ἢ ψεκάδας ὑετοῦ, οὕτω κἀκεῖνα ἀριθμῆσαί τις οὐ δύναται. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω καὶ διαλέγωμαι, ἰδοὺ προ-

1 φευρουαρίῳ AB: Φεβρουαρίου p ‖ 2 ἅμα — 3 πλείστοις A: μετὰ τῶν ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτου τῶν τῆς γερουσίας καὶ συγκλήτου ἑτέρων ἀρχόντων πολλῶν B ‖ 6 εἶχεν p: *om.* AB | *post* ἐζωγραφοισμένον *add* <διὰ> p: *om.* AB ‖ 8 αἱ p: ἃς AB ‖ 12 τετραήρη p: τετραήριν AB ‖ 14 ποικίλην p: ποικίλον AB | χρυσοπετάληνα AB ‖ 17 σημαίας AB : σημεῖα p ‖ 18 πρύμναν B : πρύμνην A ‖ 24 ἰδέας p: εἰδέας AB ‖ 25 ὀρθίον τι p: ὀρθιός τις AB ‖ 26 ὀλιγώτερον B: *om.* A | ὀργυιᾶς A : οὐργίας B ‖ 28 δεξιᾷ, ἀριστερᾷ AB : δεξιὰ, ἀριστερὰ Char. | φοροῦντες B: ἐνδεδυμένοι A ‖ 30—31 ἀετὸς δικέφαλος p: ἀετὸν δικέφαλον AB ‖ 32 ὠκὺς πάνυ B : πάνυ ὠκὺς A ‖ 33 καὶ$_1$ AB : *del.* p.

zi, fiind duminică în 9 februarie la orele cinci din zi[1], dogele a venit cu mare fast împreună cu marii dregători şi cu sfetnicii săi din senat şi cu ceilalţi dregători foarte mulţi din marele consiliu într-o gondolă, în care era obiceiul să se urce ei cu senatul, numită în graiul lor bucentaur; aceasta era gătită frumos şi aşternută cu pături roşii şi la pupa avea lei auriţi şi figuri aurite şi toată era pictată cu picturi felurite foarte frumoase; numitul bucentaur era doar caicul, adică gondola oficială. Iar împreună cu ea au venit şi alte semitrireme, care în graiul latinilor se numesc cvadrireme, ca la douăsprezece, şi acestea împodobite şi pictate pe dinăuntru şi pe dinafară, întru totul asemenea cu gondola dogelui. În acestea erau foarte mulţi mari dregători şi de jur împrejur aveau steaguri ţesute cu fir de aur şi trîmbiţe nenumărate şi tot felul de instrumente muzicale. Dar mai aveau o cvadriremă cu totul deosebită, cu numele, chipurile, de triremă împărătească, pe care au făcut-o foarte frumoasă cu felurite podoabe. Căci marinarii de jos erau îmbrăcaţi cu veşminte împodobite cu fluturi de aur şi pe cap aveau semn icoana slăvitului evanghelist Marcu şi după aceasta emblema împărătească; apoi ostaşii cu arcurile grele purtau haine şi embleme de altă înfăţişare; şi primprejur pe acel caic, anume pe întreaga cvadriremă, embleme împărăteşti, la pupa embleme foarte multe aurite şi patru oameni gătiţi cu veşminte ţesute cu figuri de aur şi pe cap cu peruci roşii aurii. Iar în mijlocul acestor patru, un bărbat chipeş cînd şedea, cînd se scula; şi purta veşminte strălucite, ţesute cu fir de aur, şi în mînă cu un sceptru, ca şi cum ar arăta că este stăpînul triremei. Şi alţi boieri se vedeau, ca fiind din ţări străine, cu haine foarte pestriţe de altă formă, slujindu-i cu mult respect, chipurile. Iar înaintea pupei se înălţa ceva drept ca o coloană şi sus, pe coloana aceea, era ca o masă dreptunghiulară mai puţin de un stînjen, iar deasupra pe masa aceea stătea un bărbat înarmat din cap pînă în picioare, strălucind ca soarele, în mînă cu o armă înfricoşătoare; şi de-a dreapta şi de-a stînga lui şedeau doi băieţi îmbrăcaţi ca îngeri şi erau cu aripi de înger. Şi aceştia nu erau figuri închipuite, ci oameni cu adevărat, mişcîndu-se. Şi pe pupa erau ca doi lei de aur şi între ei la mijloc o pajură cu două capete şi alte figuri fantastice foarte multe. Şi alte cîteva pe care nimeni n-ar putea să le aştearnă pe hîrtie, căci cvadrirema mergea foarte repede, încît era cînd înaintea triremei împărăteşti, cînd pe de lături; şi mergea primprejur cu mare cîntare din multe trîmbiţe. Iar alte gondole şi caice au venit fără de număr. Precum e cu neputinţă să numere cineva stelele cerului şi frunzele copacilor sau nisipul mării sau stropii ploii, aşa şi acelea nu le-ar putea număra cineva. Şi ca să nu mai lungesc vorba, iată că dogele

[1] Pe la orele 11 înainte de amiază.

σήγγισεν ὁ δοὺξ τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῆς γερουσίας αὐτῶν. Καὶ ἀνελθὼν ἐπροσ-
κύνησε τὸν βασιλέα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ὧν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς
εἴρηται, καθήμενος κατώτερον τοῦ βασιλικοῦ θρόνου. Καθίσας οὖν | καὶ ὁ δοὺξ ἐξ ἀρι- *185 b*
στερῶν αὐτοῦ, ἐπὶ ὁμοίου σκάμνου τῷ τοῦ δεσπότου, καὶ κρατῶν αὐτὸν τῇ χειρί, συνω-
μίλουν ἀσπασίως καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν εἰσήρχοντο μετὰ παῤῥησίας μεγάλης, μετὰ
σαλπίγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, ἐν τῇ λαμπρᾷ καὶ μεγάλῃ Ἐνετίᾳ καὶ ὄντως
θαυμαστῇ καὶ θαυμαστοθάτῃ πλουσίᾳ καὶ χρυσοειδεῖ, τετορνευμένῃ, πεποικιλμένῃ καὶ
μυρίων ἐπαίνων ἀξίᾳ, τῇ σοφῇ καὶ σοφωτάτῃ Ἐνετίᾳ· εἰ καὶ δευτέραν γῆν τῆς ἐπαγ-
γελίας ὀνομάσῃ τις, οὐχ ἁμαρτάνει. Περὶ αὐτῆς, οἶμαι, καὶ ὁ προφήτης λέγει ἐν τῷ
εἰκοστῷ τρίτῳ ψάλμῳ· „Ὁ Θεὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν." Τί γὰρ ἂν ζητή-
σῃ τις καὶ οὐχ εὑρήσῃ ἐν αὐτῇ; Διὰ τοῦτο πολλῶν ἐπαίνων καὶ μεγάλων ἀξία ὑπάρχει
καὶ ἔστιν. Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη τῆς ἡμέρας, ὅτε ἤρξατο εἰσέρχεσθαι ἐν τῇ Ἐνετίᾳ
καὶ ἐπλεοπόρουν ἕως δύσεως ἡλίου καὶ ἐκατήντησαν ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ τῆς Φεῤῥαρίας
μαρκίωνος. Ἡ δὲ πόλις πᾶσα ἐσείσθη καὶ ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν τῷ βασιλεῖ καὶ
κρότος καὶ ἀλαλαγμὸς μέγας ἐγένετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἔκστασιν φοβερὰν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
τὸν πολυθαύμαστον ἐκεῖνον τοῦ ἁγίου Μάρκου ναόν, τὰ παλάτια τοῦ δουκὸς τὰ ἐξαί-
σια καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀρχόντων οἴκους παμιμεγέθεις ὄντας, ἐρυθροὺς καὶ χρυσίῳ
πολλῷ κεκοσμημένους, ὡραίους καὶ ὡραίων ὡραιοτέρους· οἱ μὴ εἰδότες ἐπ' ἀληθείας
οὐ πιστεύσουσιν, ἀλλ' οἱ εἰδότες οὐ | δύνανται γραφῇ παραδοῦναι τὴν καλλονὴν καὶ *186 b*
τὴν θέσιν καὶ τῶν ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν τὴν σύνεσιν, τὸ παμπληθὲς τοῦ λαοῦ
ἑστώτων πάντων καὶ χαιρόντων ὁμοῦ καὶ εὐφραινομένων ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ βασιλέως·
ἐξέστη γὰρ ἡ ψυχὴ πάντων βλεπόντων τὴν τοιαύτην παῤῥησίαν, ὥστε λέγειν καὶ αὐ-
τοὺς ἐκστάσει· „Ὁ οὐρανὸς σήμερον, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γέγονε", δῆλον, ὥσπερ τὰ
ἐν τῷ οὐρανῷ κτίσματα καὶ ποιήματα τοῦ Θεοῦ οὐ δύναταί τις αὐτῶν καταλαβεῖν, ἀλλὰ
μόνον ἐκπλήττεται, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκπλήττοντο θεάματα βλέποντες.
ἀλλὰ πολλὴ ἡ μεταξὺ ἑκατέρων διαφορά. Ὅταν οὖν ἦλθον εἰς τὴν μεγάλην γέφυραν ἐκεί-
νην, ἣν καὶ Ῥεάλτον καλοῦσιν, καὶ ἦραν αὐτὴν ἄνω, ὑφ' ἧς διέβη ἡ τριήρης· ἦν δὲ
κἀκεῖσε πλῆθος λαοῦ καὶ σημεῖα χρυσοειδῆ καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλαλαγμοὶ
καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶν εἶδος ἐξαισίου θεάματος. Ἔτι τοὺς ἐπαίνους καὶ τιμήν, ἣν ἔδει-
ξαν πρὸς τὸν βασιλέα, τίς διηγήσεται; Ἀπῆλθον οὖν, ὡς προεῖπον, ἐν τοῖς οἴκοις
τοῦ μαρκίωνος. Ἐκεῖσε γοῦν ἔστησαν τὴν τριήρην. Ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου καὶ
ἀποχαιρετίσας ὁ δοὺξ καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπῆλθον οἴκαδε.

1 αὐτῶν AB : αὐτοῦ p || 5 εἰσήρχοντο B : εἰσήρχετο A || 8 εἰ AB: ἣν εἰ p || 11 εὑρήσῃ B : εὑρηθήσηται A || 12 ἤρξατο B : ἤρξαντο A || 13 ἐπλεοπόρουν AB : ἐπλοιοπόρουν Char. || 13 Φεῤῥαρίας A : Φεῤῥάρας B || 14 καὶ ἐξῆλθον B : ἐξέλθοντες A || 17 ἄλλους B : λοιποὺς A | παμμεγέθεις p: παμμεγέθους AB || 18 ἀληθείας AB : ἀληθείᾳ p || 19 *post* καλλονὴν *add.* <αὐτῆς> p: *om.* AB || 23 *ante* ἐκστάσει *add.* ἐν p: *om.* AB | Ὁ AB : *om.* p || 26 πολλὴ — ἑκατέρων p Char.: πολὺ τῶν μεταξὺ τῷ ἑτέρῳ AB. || 27 καὶ$_2$ AB : *del.* p || 28 σημεῖα χρυσοειδῆ AB: σημεῖαι χρυσοειδεῖς p || 32 ἀποχαιρετίσας Char.: ἀποχαιρετήσας AB.

cu senatul lor s-a apropiat de trirema împărătească. Și, urcîndu-se, a adus închinăciune împăratului care ședea pe tron, de-a dreapta lui fiind, cum s-a spus, fratele său, șezînd pe un tron mai jos decît cel al împăratului. Așezîndu-se deci și dogele de-a stînga lui pe un scaun asemănător cu cel al despotului și ținîndu-l de mînă, a stat cu drag de vorbă și așa, pe încetul, au intrat cu mare prietenie în sunete de trîmbițe și tot felul de instrumente muzicale în strălucita și măreața și cu adevărat minunată și foarte minunată, bogată, cu aspecte variate și aurite ca o lucrare de strung, înfrumusețată în toate chipurile și vrednică de nesfîrșită laudă, înțeleapta și preaînțeleapta Veneție; dacă a numit-o cineva al doilea pămînt al făgăduinței, nu greșește. Despre ea, cred, și profetul spune în al douăzeci și treilea psalm: „Dumnezeu a întemeiat-o pe mări"[1]. Căci ce ar căuta cineva și n-ar găsi în ea? De aceea este și rămîne vrednică de multă și mare laudă. Era ca la orele șase din zi[2], cînd s-a început cu intrarea în Veneția și au mers plutind pînă la apusul soarelui și au tras în casele marchizului de Ferrara. Tot orașul s-a pus în mișcare și au ieșit întru întîmpinarea împăratului; și s-a aplaudat mult și s-a strigat cu veselie mare. Și era de văzut în ziua aceea entuziasm strașnic; acea biserică mult minunată a Sfîntului Marcu, acele palate peste măsură de strălucite ale dogelui și alte case mărețe ale marilor demnitari, mult împodobite cu purpură și aur, frumoase și mai frumoase decît frumoase! Cei ce nu le știu cu adevărat nu vor putea crede, iar cei ce le știu nu sînt în stare să aștearnă pe hîrtie frumusețea și așezarea, precum și cuminția bărbaților și a femeilor; mulțimea cea mare a poporului stăteau cu toții și se bucurau împreună și se veseleau la intrarea împăratului, căci mare era însuflețirea tuturor la vederea în toată voia a unei ceremonii ca aceea încît și ei cu entuziasm ziceau: „Astăzi s-a făcut cerul, pămîntul și marea", vădind că, precum zidirile și creațiunile lui Dumnezeu nimeni nu le pricepe, ci numai stă încremenit de uimire, tot așa și ceea ce a fost văzut în ziua aceea îi încremenea de uimire pe privitori; totuși e mare deosebirea dintre amîndouă. Cînd au ajuns la podul cel mare, pe care-l numesc și Rialto, l-au și ridicat în sus; și pe sub el a trecut trirema. Și acolo era mulțime de popor și steaguri aurite și trîmbițe și aplauze și strigăte de bucurie și, într-un cuvînt spus, un întreg spectacol cu totul neobișnuit. Încă și cuvintele de laudă și cinstea pe care au arăta-o împăratului cine va fi în stare să povestească?! Și au plecat, cum am spus mai sus, la casele marchizului. Acolo deci a oprit trirema. Era pe la apus de soare și, luîndu-și rămas bun, dogele și demnitarii au plecat acasă.

[1] După altă numărare, psalm 24,2.
[2] La amiază.

Περίοδος ἀπὸ Ἐνετίας εἰς Φεῤῥαρίαν

XV. Φεβρουαρίου οὖν τῇ εἰκοστῇ ὀγδόῃ ἐξελθόντες τῆς Ἐνετίας ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ δεσπότης καὶ πᾶς ὁ κλῆρος καὶ | ἡ συνοδία αὐτῶν ἔπλεον Φεῤῥαρίας ὁδόν, *187 b* ὁ δὲ πατριάρχης ἀπέμεινεν ἐν Ἐνετίᾳ δι' ἔνδειαν τῶν πλοιαρίων. Οὗτοι δὲ ἦλθον, ἵνα τὰ διὰ μέσου ὡς μὴ πάνυ ἀναγκαῖα ἐάσω, εἰς τὸ καστέλλι Φραγκουλῆ, ἔνθα ἀπέσωσαν καὶ ἐστήσαντο ἅπαντα τὰ πλοῖα, τὰ ἐκ τῆς Ἐνετίας εἰς Φεῤῥαρίαν ἐλθόντα. Ἦλθον οὖν διὰ ξηρᾶς ἄρχοντες ἔφιπποι ὡσεὶ πεντήκοντα καὶ προσεκύνησαν τὸν βασιλέα· Καὶ ὁ λεγᾶτος ἦλθε μετ' αὐτῶν, ὅστις ποτε ἦλθε μετὰ τριήρεως τοῦ πάπα ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· αὐτὸν γὰρ ἀπέσταλκεν ὁ πάπας ἰδεῖν τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως. Τότε γοῦν προστάξας ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀγαγεῖν αὐτῷ τῷ πρωῒ ἵππους ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως πορευθῇ διὰ ξηρᾶς εἰς Φεῤῥαρίαν, ἔνθα ἦν ὁ πάπας, ἔμειναν οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκείνῃ τῇ νυκτί.Τῷ δὲ πρωῒ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως, ἀπῆλθον τὰ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς Φεῤῥαρίαν, αὐτὸς δέ, ὡς εἴρηται, ἐπορεύθη διὰ ξηρᾶς, τὰ δὲ πλοῖα διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐπορεύθησαν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς διὰ ξηρᾶς ἀπελθὼν ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς ἡμέρας εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς Φεῤῥαρίαν μετὰ τιμῆς καὶ παῤῥησίας μεγάλης· ἦσαν γὰρ μετ' αὐτοῦ πολλοὶ μητροπολῖται, δηλονότι ἐπίσκοποι τοῦ πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας ὡσαύτως, ἤγουν ὁ μαρκίων, ἔτι δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ βασιλέως καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ, ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος κὺρ Γρηγόριος, καὶ ἕτεροι ὡσεὶ δια | κόσιοι τὸν ἀριθμόν. *188 b* Καὶ οὕτως εἰσῆλθον μετὰ σαλπίγγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ. Ἡ δὲ πᾶσα πόλις τῆς Φεῤῥαρίας συνέδραμεν ἰδεῖν τὴν τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως ἔλευσιν μετὰ αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ εὐβλαβείας. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ' ἵππου ὡραιοτάτου μέλανος καὶ εὐτρεπισμένου μετὰ ἐρυθροῦ καὶ χρυσοϋφάντου χασδίου· ἄρχοντες δὲ καί τινες ἄλλοι συνηπείγοντο αὐτῷ, μετὰ οὐρανίας λευκοειδοῦς ἐπισκεπάζοντες αὐτόν, καὶ αὕτη ἐπιμελανίζουσα ὡς ἰδέα οὐρανοῦ. Καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς ὡραιότατος εὐτρεπισμένος καὶ αὐτὸς τὰ αὐτά, καὶ χρυσοῦς ἀετοὺς ἐπὶ τοῦ χασδίου ἔχων καὶ ἕτερα χρυσᾶ πλέγματα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, μὴ ἔχων ἀναβάτην. Ὁ δὲ μακαριώτατος πάπας ἦν καθήμενος ἐπὶ τοῦ παλατίου αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου, καρδιναλίων δηλαδὴ μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ ἄλλων τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ ἀρχόντων καὶ αὐθεντῶν πολλῶν, ἐκδεχόμενος τὸν βασιλέα. Καὶ ἐλθόντες οἱ ἔμπροσθεν ἔφιπποι, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέζευσαν καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης καὶ εἰσῆλθον διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἔνδον τοῦ παλατίου, οὗ ἦν ὁ πάπας· τὸν δὲ βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἑτέρας πύλης. Γνοὺς οὖν ὁ πάπας, ὅτι ἐγγύς ἐστι τῆς πύλης ὁ βασιλεύς, ἀνέστη καὶ περιεπάτει, ὃν καὶ εὗρεν ὁ βασιλεὺς ὄρθιον· καὶ θέλων γονυπετῆσαι, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πάπας, ἀλλ' ἐδέξατο αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους | αὐτοῦ· καὶ δοὺς τὴν χεῖρα ἠσπάσατο αὐτὴν ὁ βασιλεύς, καὶ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐξ *189 b* ἀριστερῶν αὐτοῦ, οἱ δε καρδινάλιοι παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐποίησαν τὸν ἐν Χριστῷ

2 Κεφ. ις-ον A : κεφ. ιδ-ον B | Φευρουαρίου AB || 3 *post* ἔπλεον *add.* <τὴν εἰς> p: *om.* AB || 5 καστέλλη B: καστέλλην A: καστέλλιν p || 8 ἦλθε$_1$ B: ἦν A | ποτε A : *om.* B | ἐν AB : ἐν τῇ p || 11 οὖν AB : [οὖν] p|| 12 ἐκείνῃ τῇ νυκτί B : τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ A | Τῷ AB : τὸ p || 15 εἰς AB : εἰς τὴν p || 23 συνηπείγοντο p: συνηπήγοντο AB || 26 πλέγματα p: πλεματα AB | ἐπορεύετο ἔμπροσθεν B : προπορευόμενος A || 27 *post* ἀναβάτην, *add.* εἰ μὴ τὸν ἕλκοντα αὐτὸν A : *om.* B || 28 καρδιναλίων A : καρδηναλίων B || 29 *post* ἀρχόντων *add.* αὐτῶν A: *om.* B || 36 καρδινάλιοι p: καρδινάλεοι A: καρδηνάλεοι B | *post* ἐποίησαν *add.* τε καὶ A : *om.* B : τε p.

Drumul de la Veneţia la Ferrara

1438 XV. La douăzeci şi opt februarie au ieşit din Veneţia împăratul şi despotul şi întreg clerul şi însoţitorii lor şi au luat drumul pe mare spre Ferrara; patriarhul însă, din lipsă de corăbii, a rămas la Veneţia. Iar aceştia, pentru ca drumul cum a decurs să-l las la o parte ca un lucru de care nu e nevoie să-l povestesc, au venit la castelul Franculi, unde au sosit cu bine şi unde toate vasele s-au oprit care au venit din Veneţia la Ferrara. Pe uscat au mai venit de-a călare ca la cincizeci de mari demnitari şi au adus închinăciune împăratului. Cu ei a venit şi legatul [trimisul papei], care a fost odinioară cu o triremă a papei la Creta şi Constantinopol; căci papa îl trimisese ca să vadă care e gîndul împăratului. Atunci împăratul, dispunînd să i se aducă a doua zi dimineaţa o sută cincizeci de cai, ca să meargă pe uscat la Ferrara, unde se afla papa, au rămas deci noaptea aceea în acel loc. Iar a doua zi dimineaţa, din porunca împăratului, vasele au plecat pe rîu la Ferrara el însă, cum am spus, a mers pe uscat, iar corăbiile au călătorit pe rîu. Împăratul, plecînd pe uscat, a intrat călare la orele şase din zi[1] cu multă cinste şi mare alai în Ferrara; căci erau cu dînsul mulţi mitropoliţi, anume episcopi de-ai papei, aşijderea şi domnitorul ţării, adică marchizul, mai erau încă şi preoţi de-ai împăratului şi duhovnicul său marele protosincel Grigore şi ceilalţi, vreo două sute la număr. Şi aşa au intrat în sunete de trîmbiţe şi de tot felul de instrumente muzicale. Iar întreg oraşul Ferrarei a alergat să vadă cu respect şi cinste şi smerenie venirea sfinţitului nostru domnitor şi împărat. Şi împăratul şedea călare pe un cal murg foarte frumos, acoperit cu o învelitoare de mătase roşie, cusută cu fir de aur; iar demnitari şi alţi cîţiva îl înconjurau de aproape, ţinîndu-i deasupra un baldachin albicios, dînd în întunecat, aşa cum arată cerul, şi făcîndu-i umbră. Şi alt cal alb, foarte frumos, gătit şi el întocmai, pe învelitoare de mătase cu pajură de aur şi alte figuri cusute cu fir de aur, mergea neîncălecat înaintea împăratului. Iar preafericitul papă se afla şezînd în palatul său cu întreg clerul, anume cardinali, mitropoliţi, episcopi, preoţi şi alţi din cinul preoţesc, şi mari demnitari şi mulţi domnitori şi aştepta să-l primească pe împăratul. Şi aceia care au ieşit călare înainte, cîţiva dintre marii demnitari şi însuşi despotul au descălecat şi au intrat pe poarta cea mare în palatul unde se afla papa; pe împăratul însă l-au introdus şezînd pe cal prin cealaltă poartă. Papa, cunoscînd că împăratul este aproape de poartă, s-a ridicat şi se plimba; şi împăratul l-a găsit stînd în picioare şi, voind să îngenuncheze, papa nu l-a lăsat, ci l-a îmbrăţişat la piept; şi, dîndu-i mîna, împăratul a sărutat-o; şi l-a pus să şadă de-a stînga lui, iar cardinalii la picioarele lor au dat sărutul întru Hristos. Şi, vorbind cuvinte în

[1] La amiază.

ἀσπασμόν. Καὶ ὁμιλήσαντες λόγους μυστικοὺς τῆς εἰρήνης ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συνερχομένων αὐτῷ ἐφίππων ἤχθη μετὰ σαλπίγγων ἐν ἑτέρῳ παλατίῳ εὐτρεπισμένῳ πάνυ καλῶς κἀκεῖσε ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν βασιλικῶς, μηνὶ Μαρτίῳ τετάρτῃ, ἡμέρᾳ Τρίτῃ.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ πατριάρχου εἰς Φεῤῥαρίαν

XVI. Πλησιάσαντος τοίνυν τοῦ πατριάρχου ἡμῶν ἐν τῷ ἐρύματι Φραγκουλῆ, ἔτι αὐτοῦ μακρὰς ἀπέχοντος, ἰδοὺ πρὸς συνάντησιν αὐτῷ ναῦς τις ἐρχομένη κατάχρυσος καὶ συρομένη ἐν τῷ ποταμῷ παρὰ τῆς σκάφης αὐτῆς, καὶ ἐζήτουν τὸν πατριάρχην εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ· ἦν γὰρ διώροφος καὶ τριώροφος, ὡς ἡ παλαιὰ ἐκείνη τοῦ Νῶε κιβωτός. Καὶ ἐκείνη ἀσφαλῶς ἦν περιησφαλισμένη. Αὐτὴ μὲν ὅσον μὲν ἐν τῷ ὕδατι, πίσσῃ κεχρισμένη ὑπῆρχεν, ὅσον δὲ τὸ φαινόμενον ἐν χρώμασι διαφόροις ἦν κεκαλωπισμένον. Μικρὸν δὲ ἀνωτέρω παραθυρίδες τετορνευμέναι, ὡς ἄν τις εἰκάσαι, μετὰ κιόνων λεπτῶν ἦσαν αὐταὶ καὶ μετὰ μαρμάρων κοκκίνων, καὶ ἄνωθεν τούτων πρόσκυψις ὡραιοτάτη, ὑπεράνω δὲ πάσης τῆς νηὸς κύκλωθεν πολεμικὰ ὄργανα καὶ ἐν μέσῳ μαγειρεῖον διὰ | τὸ ἄνωθεν εἶναι τοῦ καπνοῦ, καὶ κλῖμάξ τις παρὰ τῇ πρύμνῃ, καὶ ἑτέρα τῇ πρώρᾳ 190 b πρὸς τὸ ἀνέρχεσθαι καὶ κατέρχεσθαι τοὺς ὑπηρέτας αὐτῆς. Ἔσωθεν δὲ παλάτιον ἄλλο, ὡσάν τις εἴπῃ ναὸν περικαλλῆ, καὶ κοιτῶνες διάφοροι περικεκαλυμμένοι βήλοις χρυσοῖς. Κύκλωθεν δὲ ἀναβαθμίδες καὶ προβαθμίδες καὶ καταπετάσματα καὶ θρόνοι κατεστρωμένοι τάποις μακροῖς· κύκλωθεν θεωρία λαμπρὰ καὶ περιφανὴς καὶ ἀξιέπαινος. Κάτωθεν δὲ τοῦ παλατίου ἄλλο ὡς κατώγαιον αὐτοῦ καὶ ὑποθῆκαι ὑπῆρχον πολλαί, αἱ μὲν οἴνου, αἱ δὲ ἰχθύων, αἱ δὲ τροφῶν ἄλλων. Ἡ δὲ καλάθωσις τοῦ ὀρόφου αὐτῆς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀνάπαυσις τῶν κοιτώτων ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον ὡραιόταται. Κατὰ οὖν τὴν τῶν Ἰταλῶν διάλεκτον ἐκαλεῖτο ἡ ναῦς ἐκείνη ὀρομπούρκιον. Εἰσῆλθε γοῦν ἐν αὐτῇ ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου· καὶ ἦν ἰδεῖν πλέουσαν τὴν νῆα διὰ τοῦ ποταμοῦ ὡσεὶ παλάτιον καὶ μηδόλως εἰκάζουσαν εἶναι ἐν ὕδατι, ἀλλ' ὡς ἐν ξηρᾷ. Πλεύσαντες οὖν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἦλθον εἰς Φεῤῥαρίαν, καὶ πέμψαντες ἀπὸ Ἐνετίας πρὸς τὸν πάπαν πρέσβεις τὸν Ἡρακλείας μητροπολίτην κὺρ Ἀντώνιον καὶ τὸν Μονεμβασίας κὺρ Θεοδόσιον.[1] Τῷ πρωῒ δὲ ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἡμέρας παρεγένοντο τέσσαρεις καρδινάλιοι καὶ ἐπίσκοποι πέντε ἐπὶ εἴκοσι καὶ ὁ μαρκίων ὁ τῆς Φεῤῥαρίας κύριος καὶ σὺν αὐτῷ πλῆθος ἀρχόντων ἐφ' ἵππων καὶ ἡμιόνων ὀχουμένων συ-

2 ἔμεινεν p: *om.* AB || 7 κεφ. ιζ-ον A : κεφ. ιε-ον B || 9 καὶ$_1$ B : *om.* A | συρωμένη AB | σκάφης B : σκαφίδος A || 10 εἰσελθεῖν B : εἰσβῆναι A | δυόροφος, τριόροφος AB || 11 περιησφαλισμένη p: περισφαλισμένη AB | Αὐτὴ — μεν$_2$ B : Καὶ ὅση μὲν ἦν A || 12 κεκαλλωπισμένον AB: κεκαλλωπισμένη p || 13 παραθυρίδες A: παραθυρίδαι B || 15 ὄργανα A: *om.* B || 16 τοῦ καπνοῦ AB: τὸν καπνὸν p | ἑτέρα AB: ἑτέρᾳ p || 17—18 *et* 21 ἄλλο p: ἄλλον AB || 18 βήλοις p: βηλοῖς AB || 19 καταπετασματα καὶ θρόνοι p: θρόνοι καὶ καταπετάσματα AB || 20 τάποις AB : τάπησι p || 21 ὑποθῆκαι AB : ἀποθῆκαι p || 27 πέμψαντες AB : ἔπεμψαν p || 30 καρδηνάλιοι B : καρδινάλειοι A.

[1] Δοσίθεος υ. B. Z. 14(1905) 247.

taină de pace, s-au despărţit unul de altul; şi papa a rămas în palatul său, iar împăratul a fost dus în sunete de trîmbiţe de cei ce au venit cu el de-a călare la celălalt palat, care a fost gătit foarte frumos, şi acolo a descins la odihnă cu demnitarii săi şi cu personalul de serviciu împărătesc în patru ale lunii martie, într-o zi de marţi.

Venirea patriarhului la Ferrara

XVI. Apropiindu-se, aşadar, patriarhul nostru de castelul Franculi şi fiind dînsul încă departe, iată că vine întru întîmpinarea lui o corabie mult aurită, trasă fiind pe rîu de un caic al ei, şi l-au rugat pe patriarh să intre în ea; căci era cu două şi trei caturi, ca şi acea corabie din vechime a lui Noe. Şi aceea pentru orice siguranţă era construită temeinic. Cît intra sub apă era unsă cu smoală, cît se vedea deasupra era înfrumuseţată în diferite culori. Iar puţin mai sus, ferestre cu cercevele de parcă ar fi fost date la strung şi erau cu coloane delicate de marmură roşie şi deasupra acestora un balconaş preafrumos, iar sus de tot pe întreaga corabie primprejur unelte de război şi la mijloc bucătăria, pentru ca să fie ferită de fum, şi o scară la pupă şi alta la proră pentru urcarea şi coborîrea oamenilor corăbiei. Iar înăuntru alt palat, de parcă ai fi într-o biserică preafrumoasă, şi diferite camere închise cu perdele aurite. Iar primprejur trepte şi laviţe şi cortine şi scaune aşternute cu läicere lungi; de jur împrejur o vedere strălucită măreaţă, vrednică de toată lauda. Iar sub palat, altul, ca un subsol al său, şi erau multe cămări, unele pentru vin, altele pentru peşte, altele pentru felurite alimente. Podoaba tavanului ei şi minunata întocmire pentru odihnă a camerelor erau foarte frumoase. În graiul italienilor se chema oroburchi [caic de aur]. Aşadar, a intrat patriarhul în ea cu arhiereii şi întreg clerul; şi se putea vedea corabia plutind pe rîu ca un adevărat palat, de parcă erai pe uscat şi nicidecum pe apă. Plutind deci pe rîu, au venit la Ferrara; încă de la Veneţia trimiseseră soli la papa pe mitropolitul Heracleei, chir Antonie, şi pe al Monemvasiei, chir Teodosiu[1]. Dis-de-dimineaţă, la ora întîi din zi[2], s-au înfăţişat patru cardinali cu douăzeci şi cinci de episcopi şi marchizul, domnitorul Ferrarei, şi cu el mulţime de mari dregători călare pe cai şi pe catîri, venind întru întîmpinarea patriarhului. Iar

[1] Dositei; vezi „Byzantinische Zeitschrift", 14 (1905), p. 247.
[2] Prima oră după răsăritul soarelui.

ναντῆσαι τῷ πατριάρχῃ. Ἦν δὲ ὁ πατριάρχης ἔφιππος ἐρχόμενος ἐν τῷ μέσῳ δύο *191 b* καρδιναλίων μετὰ τιμῆς μεγάλης. Καὶ εὐθὺς ἀπελθόντες εἰς τὸ τοῦ πάπα παλάτιον, ἠσπάσαντο ἀλλήλους τῷ ἁγίῳ φιλήματι.

Ἀφίεμεν οὖν τὰ ὅσα ἐν τῇ συνόδῳ συμβάντα καὶ τὰ ἀπὸ τούτου εἰς ἡμᾶς παρακολουθήσαντα.

XVII. Τῷ δὲ μς^{ω} ἔτει, τῇ κς^{η} Ἰαννουαρίου μηνός, εὐλογήθην ἐγὼ Ἑλένην τὴν θυγάτερα τοῦ ἐπὶ κανικλείου Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Τζαμπλάκωνος· καὶ ἦν ἐν τῷδε τῷ συνοικεσίῳ παράνυμφος ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος, ὁ κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθος στεφανώσας ἡμᾶς. Καὶ Μαΐου πρώτῃ τοῦ ,ςϡμζ^{ου} ἔτους ἐγεννήθη μοι υἱὸς τοὔνομα Ἰωάννης, ὃν καὶ ὁ προῤῥηθεὶς αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος.

Τῇ δὲ ιζ^{η} τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ ,ςϡμη^{ου} ἔτους τοῦ παρόντος ματαίου βίου μετέστη ἡ δέσποινα ἡ κυρία Μαρία ἡ ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος· καὶ τῇ πρώτῃ Ἰουνίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέθανε καὶ ἡ δέσποινα κυρία Εὐγένεια ἡ τοῦ Κατελιούτζη θυγάτηρ τοῦ τῆς Λέσβου αὐθέντου· καὶ ἐτάφησαν αὗται ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ.

Καὶ σφοδρὸς εἴ πέρ ποτε χειμὼν τότε ἐγένετο.

Καὶ τῇ ιζ^{η} τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ κοινὸν χρέος ἐπλήρωσε καὶ ἡ κυρία Ζωὴ ἡ βασίλισσα καὶ | ἐτάφη ἐν τῇ τῆς κυρίας Μάρθας μονῇ. *192 b*

Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέστρεψαν πάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀπελθόντες ἕνεκεν τῆς συνόδου, ὁ βασιλεὺς λέγω καὶ ὁ δεσπότης καὶ οἱ λοιποί, ἄνευ τῶν ἐκεῖσε ἐν Ἰταλίᾳ ἐναπολειφθέντων τριῶν, τοῦ πατριάρχου κὺρ Ἰωσὴφ ἐν Φλωρεντίᾳ πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος καὶ τοῦ Σάρδεων μητροπολίτου ἐν Φεῤῥαρίᾳ.

Καὶ ὁ Νικαίας πρόεδρος ἐν Ῥώμῃ ἐναπέμεινε τοὔνομα Βησσαρίων, ὃν μετὰ τὴν τοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν ὧδε ἀποδημίαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ σύνοδος αὐτὸν εἰς πατριάρχην ἐψηφίσαντο. Εἶτα ἕνεκέν τινων συγχύσεων καὶ σκανδάλων μὴ ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' εἰς Ῥώμην προσμείνας, ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς καρδινάλιον ἐποίησεν αὐτὸν καὶ πλεῖστα σιτηρέσια αὐτῷ ἐδωρήσατο.

Τῇ δὲ κζ^{η} Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως Κυριακῇ, ἐγεννήθη μοι ὁ δεύτερος υἱὸς Ἀλέξιος, καὶ ζήσας τριάκοντα ἡμέρας μόνον.

Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κὺρ Μητροφάνης, ὁ πρὶν Κυζίκου μητροπολίτης.

---

1 τῷ πατριάρχῃ A : τὸν πατριάρχην B ‖ 3 ἀλλήλους p: ἀλλήλοις AB ‖ 5 *post* παρακολουθήσαντα *add.* εἴπωμεν A *mg.* καὶ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἐπὶ τὰ τῆς ἱστορίας περὶ τῆς πόλεως καὶ ἄλλων *ras.* A ‖ 6 *mg.* 1438 A | κφ. ιη' A ‖ 7 κανικλείου p: κανακλείου AB ‖ 8 Ζαμπλάκωνος AB ‖ 10 *mg.* 1439 A ‖ 13 *mg.* 1440 A ‖ 15 Ἰουνίου Pseudo-Phrantzes: Ἰαννουαρίου Sphrantzes ‖ 16 Ευγενεία AB ‖ 18 εἴ πέρ b: ὑπέρ AB. 24 κὺρ AB: *om.* p. ‖ 28 ἀπὸ τῶν ὧδε p: *om.* AB ‖ 30 ἄκρος p: ἄκρον AB | ἐποίησεν αὐτὸν p: ἐποίησε AB ‖ 33 καὶ AB : *del* p.

patriarhul mergea călare pe cal între doi cardinali cu mare cinstei Şi de îndată, intrînd în palatul papei, s-au îmbrăţişat cu sfîntă sărutare.

Şi cîte s-au întîmplat în sinod şi urmările pentru noi de pe urma aceasta nu le mai amintesc.

1438 XVII. În anul 46, la 26 ale lunii ianuarie, eu m-am cununat cu Elena, fata secretarului împărătesc Alexie Paleologul Ţamplacon; şi la această căsătorie nun mare a fost oblăduitorul meu, despotul chir Constantin, care ne-a cununat după obiceiul nostru. Şi la întîi mai a
1439 anului 6 9 47, mi s-a născut fiul meu numit Ioan, pe care mai sus-amintitul meu oblăduitor despotul l-a ţinut la sfîntul botez.

1439 Iar la 17 decembrie din anul 6 9 48 s-a mutat din această viaţă zadarnică împărăteasa doamna Maria, cea din Trapezunt; şi la întîi
1440 ale lunii iunie din acelaşi an a murit împărăteasa doamna Eugenia, fata lui Cateliuţi, domnitorul insulei Lesbos; şi ele au fost înmormîntate în mănăstirea A-tot-ţiitorului.

Şi a fost atunci o iarnă grea ca niciodată.

Şi la 17 ale aceleiaşi luni şi-a dat obştescul sfîrşit şi vasilisa doamna Zoie şi a fost înmormîntată în mănăstirea doamnei Marta.

1440 Şi în februarie din acelaşi an s-au întors în Constantinopol toţi cei care au plecat în Italia pentru sinod, anume împăratul şi despotul şi ceilalţi, afară de cei trei care au rămas acolo în Italia, patriarhul chir Iosif la Florenţa mutîndu-se la Domnul, iar mitropolitul Sardelor la Ferrara.

La Roma a rămas şi arhiereul Nicheei, cu numele Visarion, pe care, după plecarea din lumea aceasta a patriarhului, împăratul şi sinodul îl aleseră patriarh. Apoi, din cauza unor conflicte şi neînţelegeri n-a venit la Constantinopole, ci a rămas la Roma, iar arhiereul cel mare l-a făcut cardinal şi i-a dăruit mulţime de tainuri[1].

Iar la 27 martie din acelaşi an, în duminica învierii lui Hristos, mi s-a născut cel de al doilea fiu, Alexie care mi-a trăit numai treizeci de zile.

Şi primăvara din acelaşi an a devenit patriarh al Constantinopolei chir Mitrofan, fost mitropolit al Chizicului.

[1] Ştirile despre Visarion sînt inexacte. Vezi R. Loenertz, *Autour...*, p. 302.

XVIII. Καὶ τῇ ἕκτῃ Δεκεμβρίου μηνός τοῦ ,ςϡμθ-ου ἔτους προσετάχθην ἀπελθεῖν με εἰς Λέσβον, ἔνθα καὶ κατέστησα, ἵνα εἰς γυναῖκα λάβῃ ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ αὐθέντης μου τήν κυρίαν Αἰκατερῖναν, θυγατέρα τοῦ τῆς εἰρημένης νή|σου αὐθέντου κὺρ Ντορῆ 193 b Παλαιολόγου τοῦ Γατελιούτζη, καὶ τὴν τοῦ γάμου μνηστείαν ἐποίησα.

Τῇ δὲ ιςη· Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τῇ τοῦ πάσχα ἁγίᾳ Κυριακῇ, ἐγεννήθη μοι θυγάτηρ τοὔνομα Θάμαρ, ἣν ἀνεδέξατο καὶ αὐτὴν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὁ εἰρημένος δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ αὐθέντης μου.

Καὶ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ὁ Παῦλος Ἀσάνης παραλαβὼν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἀσανῖναν ἔφυγεν εἰς Μεσέμβριαν, δι' αἰτίαν ὅτι ἐρώμενος αὐτῆς ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος, εἰς λέχος ἐζήτει αὐτήν· ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ δεσπότης, οἱ αὐτάδελφοι αὐτοῦ ἅμα τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ οὐκ ἠνέσχοντο ἀκοῦσαι. Αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἐπανελθεῖν εἰς Μεσέμβριαν, καὶ τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου ἐκεῖ κρυφῶς παραγενομένου, εἰς νόμιμον γυναῖκα ἔλαβεν αὐτήν.

Τῇ δὲ κζ·α τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπῆλθεν εἰς Λέσβον ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης κὺρ Κωνσταντῖνος μετὰ βασιλικῶν τριήρεων καὶ ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν εἰρημένην κυρίαν Αἰκατερῖναν την Κατελιούτζεναν δρουγγαρίου ὄντος ἐν ταῖσδε ταῖς τριήρεσι Νοταρᾶ τοῦ μετὰ ταῦτα γεγομένου μεγάλου δουκός. Καὶ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ ,ςϡν-οῦ ἔτους καταλείψας ἐκεῖσε τὴν δέσποιναν εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα τὴν καὶ γυναῖκα αὐτοῦ ὁ αὐθέντης μου, καὶ ἤλθομεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν αὐθεντικῶν τριήρεων καὶ ἑτέρας ἄλλης τριήρεως τῆς Λέσβου.

Τῇ δὲ κ·α Ὀκτωμβρίου | τοῦ αὐτοῦ ἔτους προσταχθεὶς ἐγὼ διέβην 194 b πρέσβυς πρὸν τὸν ἀμηρᾶν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα, ἔχων καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον, ὅτι ἐὰν δώσῃ τοῦτο ὁ βασιλεύς, ἀπελθεῖν με πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον ἄνω εἰς τὴν Μεσέμβριαν καὶ δώσω ἐκείνῳ ἅπαντα τὸν τόπον, ὃν ὁ αὐθέντης μου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ εἶχεν· αὐτὸς δὲ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔχῃ τὴν Σηλυμβρίαν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐκεῖσε τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἤτοι τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἄχρι τῶν Δέρκων, διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τῆς πόλεως ἕνεκεν τῆς ἐλπίδος τῆς βασιλείας, ὡς ἠγάπα καὶ ὁ βασιλεύς, ὅς με καλῶς ἀπεδέξατο. Καὶ ἀποσώσας ἐγὼ τῷ Ἰαννουαρίῳ μηνὶ εἰς Μεσέμβριαν πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Δημή-

---

1 *mg.* 1441 A | κφ ΙΘ′ A : ιζ′ B | ,ςϡμθ-ου A : ςμθ-ου B || 4 Ντορῆ A : Νοτορῆ B || 5 Γατελιούτζη B : Κατελιούτζη A || 6 Ἀπριλλίου AB || 7 Θάμαρ p: Δάμαρ AB || 11 *post* Ἀσανῖναν *ad.* τὴν Θεοδώραν p: *om.* AB || 11 *et* 15—16 Μεσέμβριαν AB: Μεσημβρίαν p || 19 κὺρ B : ὁ κὺρ A || 20—21 Κατελιούτζεναν A : Κατελιούτζενα B : Κατελιούτζαιναν p || 21 τριήρεσι AB : τριήρεσιν p | Νοταρᾶ AB : Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ p || 22 *mg.* 1442 AB || 24 *post* μου *ponit* εἰς τὸν αὐτῆς πατέρα p || 26 Ὀκτωμβρίου AB : Ὀκτωβρίου p || 28 δωσῃ AB : ἐνδώσῃ <εἰ> p || 28 ἀπελθεῖν με AB : νὰ ἀπέλθω p || 29 *et* 35 ΜεσέμβριανAB: Μεσημβρίαν p || 30 ἔλθῃ p: ἔλθεῖν AB || 31 Συλιμβρίαν B: Σιλυμβρίαν A : Σηλύβριαν p || 34 ὅς με AB : ὃ δὴ p | ἀπεδέξατο. Καὶ ἀποσώσας AB : ἀποδεξάμενος <ὁ βασιλεύς>, ἀπέσωσα p.

1440 XVIII. Şi la şase ale lunii decembrie, anul 6 9 49, mi s-a poruncit să plec la Lesbos, unde am şi pus la cale ca despotul chir Constantin, stăpînul meu, să ia de soţie pe domniţa Ecaterina, fiica domnitorului numitei insule, chir Dori Paleolog Gateliuţi, şi am încheiat logodna de nuntă.

1441 Iar la 16 aprilie acelaşi an, în sfînta duminică a paştilor, mi s-a născut fiica numită Tamar, pe care a ţinut-o şi pe dînsa la sfîntul botez amintitul despot chir Constantin, domnitorul meu.

Şi în aceeaşi zi, Paul Asan cu fiica sa Asanina au fugit la Mesembria pentru pricina că despotul chir Dimitrie, îndrăgostindu-se de ea, o cerea în căsătorie; iar împăratul şi chir Constantin despotul, fraţii lui drepţi, dimpreună cu împărăteasa mamă nu voiau nici să audă. Dar cînd dînsul a mers la Mesemvria şi despotul chir Dimitrie a sosit în taină acolo, a luat-o de femeie legiuită.

Iar la 27 ale lunii iulie din acelaşi an a plecat în trireme împărăteşti la Lesbos stăpînul meu despotul chir Constantin şi a luat de soţie pe amintita domniţă Ecaterina Cateliuţena, amiral[1] fiind în aceste trireme Notara, care mai pe urmă a ajuns mare duce. Şi în luna septem-
1441 brie, anul 6 9 50, stăpînul meu, lăsînd acolo pe soţia sa împărăteasa, la tatăl ei, amîndoi am venit la Pelopones cu triremele domneşti şi cu încă o triremă din Lesbos.

Iar la 20 octombrie din acelaşi an, primind poruncă, am plecat sol la sultan şi la împărat, avînd eu şi o însărcinare de taină, că, dacă împăratul va fi de acord cu aceasta, să mă duc la despotul chir Dimitrie în sus la Mesembria şi să-i dau lui toată ţara pe care domnul meu o avea în Pelopones, iar însuşi să vină iarăşi în capitală şi să aibă Silimvria şi celelalte de acolo de la Marea Neagră, adică de la Pontul Euxin pînă la Derca, pentru ca să fie aproape de capitală în nădejdea să urmeze la domnie, precum dorea şi împăratul,
1442 care m-a primit bine. Şi, ajungînd eu cu bine în luna ianuarie în Mesembria la despotul chir Dimitrie, dînsul era preocupat cu pregătirile,

[1] Despre δρουγγάριος amiral, vezi R. Guilland, *Etudes de titulature et de Prosopographie byzantines. Les chefs de la marine byzantine: drongaire de la flotte*. „Byzantinische Zeitschrift", 44 (1951), p. 234. La Sphrantzes, Notara e καπετάνιος — căpitan (XXIII, 11).

τριον, αὐτὸς δὲ ἦν ἑτοιμάζων, ἵνα κατὰ τῆς Πόλεως καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔλθῃ· καὶ ἄπεμψέ με ἄπρακτον ἕνεκεν τούτου. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς διέτριβον ἐγὼ ἐκεῖσε, ἐν ἀποπληξίᾳ δεινῇ περιπεσὼν ὁ Παῦλος ὁ Ἀσάνης ἐναπέψυξεν. Ἐμοῦ δὲ ἐπαναστρέψαντος εἰς τὴν Πόλιν καὶ προσμένοντός μου, ὅπως ὁρισμῷ τοῦ βασιλέως ἐπανέλθω πρὸς τὸν αὐθέντην μου εἰς Πελοπόννησον, ἰδοὺ τῇ κγ^{η} τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέδραμεν ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος μετὰ στρατοῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν πόλιν, φθείρας καὶ ζημιώσας, οὓς εὗρεν ἔξωθεν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ συμμάχους μέρος ἱκανὸν ἐκ τοῦ τῶν Τουρκῶν στρατοῦ· ᾧ δὴ μηνὶ ἐγεννήθη αὐτῷ ἡ θυγάτηρ, ἣν ἔλαβεν ὕστερον εἰς γυναῖκα ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ | μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐρχομένου τοῦ αὐθέντου μου καὶ *195* δεσπότου κὺρ Κωνσταντίνου εἰς βοήθειαν τῆς Πόλεως καὶ διὰ τῆς Λέσβου διελθόντος, ἔλαβε καὶ τὴν δέσποιναν τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ ἐν τῇ Λήμνῳ ἐλθόντος, ἐπολεμήθη ὑπὸ τοῦ στόλου παντὸς τῶν Τουρκῶν ἡμέραις πολλαῖς ἐκεῖ εὑρεθέντος· τῇ δὲ Θεοῦ βοηθείᾳ ἀπέλθεν ἄπρακτος ἀπ' αὐτοῦ ὁ στόλος. Ἡ δὲ δέσποινα ἡ τούτου σύνευνος, ἀπὸ τῆς περιστάσεως ἀσθενήσασα καὶ ἐκτρωθεῖσα, τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς τὸ Παλαιόκαστρον τοῦ αὐτοῦ τῆς Λήμνου νησίου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

Καὶ τῇ ιδ^{η} τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ͵ςϡνα^{ου} ἔτους ἐγεννήθη μοι ὁ ἕτερος υἱὸς Ἀλέξιος.

Καὶ τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν ὁ δεσπότης καὶ αὐθέντης μου. Καὶ τῇ α^{η} Μαρτίου ἔλαβεν ἀπὸ τὴν βασιλέα τὴν Σηλύβριαν καὶ ἀπέστειλεν ἐμὲ ἐκεῖσε διοικεῖν καὶ οὕτως προσέταξέ μοι φυλάττειν αὐτὴν μετ' ἐπιμελείας διὰ τὴν ὑποψίαν, ἣν εἴχομεν ἐκ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως.

XIX. Τῷ δὲ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν Λέων ὁ Φραγκόπουλος ὁ πρωτοστράτωρ, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ υἱὸς τοῦ πάλαι μεγάλου πρωτοστράτορος Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃν ἡ ἱστορία ἀλλαχοῦ ἐδήλωσε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐπιτροπικὴν τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου διῆρ|χεν, ὡς τοῦ ῥηθέντος μεγάλου πρωτοστράτορος *196 b* ἀνεψιός, προστάξει τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου, ἕως οὗ ἐπιτρέψῃ αὐτὴν τῷ δεσπότῃ κὺρ Κωνσταντίνῳ, ὡς προγέγραπται. Τότε ὁρισθεὶς καγὼ ἐκ τῆς Σηλυβρίας ἦλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀναμεταξὺ τῶν ἀδελφῶν συμφωνίαι γεγόνασι τοιαῦται, ὅτι ὁ μὲν αὐθέντης μου ὁ δεσπότης Κωνσταντῖνος ἀπέλθῃ εἰς

1 αὐτὸς AB: καὶ αὐτὸς p || 3—4 ἀποπληξίᾳ p: ἀπληξίᾳ AB || 9 εὗρεν A: ηὗρεν B || 12 αὐθέντου AB: αὐθεντὸς p || 14 δέσποιναν p: δέσποινα AB || 24 α^{η} B: πρώτῃ A | ἔλαβεν AB: ἔλαβε p || 25 Σιλυβρίαν AB || 26 μετ' AB: μετὰ p || 27 ἐκ—28 βασιλέως B: εἰς τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα A || 29 κφ. κ' A: κφ. η' B || 30 ἀδελφῇ p: ἀδελφῆς AB || 36 ἐπιτρέψῃ p: *lac.* AB || 37 Συλιμβρίας A: Συλιβρίας B.

ca să vină asupra Constantinopolului şi asupra fratelui său împăratul,
și din cauza aceasta m-a lăsat să plec fără nici o ispravă. Şi în zilele
cînd eu zăboveam acolo, Paul Asan, lovit greu de dambla,
şi-a dat sufletul. Iar eu, întorcîndu-mă la Constantinopol şi aşteptînd
1442 ca din porunca împăratului să plec la domnul meu în Pelopones, iată
că la 23 ale lunii aprilie din acelaşi an a năvălit despotul chir Dimitrie
cu oaste şi a blocat oraşul, stricînd şi făcînd pagubă celor
pe care i-a găsit afară şi avînd aliaţi cu el un număr
destul de mare din armata turcilor. În luna aceasta i s-a născut şi fata
pe care mai tîrziu sultanul Meemet a luat-o
de femeie. Şi în luna iulie din acelaşi an, domnul meu despotul
chir Constantin, venind în ajutor Constantinopolului şi trecînd prin Lesbos
a luat cu sine şi pe soţia sa împărăteasa. Şi, venind la Lemnos,
a fost împresurat cu război multe zile de toată flota turcilor, care s-a
aflat acolo; dar cu ajutorul lui Dumnezeu flota s-a îndepărtat de la el
fără nici o ispravă. Dar împărăteasa, soţia acestuia, îmbolnăvindu-se de această împrejurare şi lepădînd a murit în luna august
acelaşi an la Paleocastron, din aceeaşi insulă Lemnos şi a fost înmormîntată.

1442 Şi la 14 ale lunii septembrie din anul 6951 mi s-a născut celălalt fiu Alexie.

Şi în luna noiembrie acelaşi an a venit la Constantinopol despotul
1443 domnul meu. Şi la întîi martie a primit de la împărat Sili[m]vria şi
m-a trimis pe mine acolo să guvernez şi mi-a poruncit aşa: s-o păzesc
cu grijă *pentru bănuiala pe care o aveam* despre sultan şi
despre despotul chir Dimitrie şi chiar despre împărat.

1443 XIX. Iar în luna iunie acelaşi an a venit la Constantinopol protostratorul Leon Frangopol, feciorul surorii marelui
protostrator de odinioară Nichifor Melissenos, despre care s-a vorbit în istorie la alt
loc. De aceea, ca nepot al zisului mare protostrator, cîrmuia, din porunca despotului chir
Teodor, averea epitropicească din golful Meseniac, pînă ce a încredinţat-o despotului
chir Constantin, precum s-a scris mai sus.
Atunci, primind poruncă, am venit şi eu din Sili[m]vria la Constantinopol. Şi între fraţi s-a căzut astfel de acord ca domnul meu despotul

Πελοπόννησον καὶ τὸν τόπον ἅπαντα τοῦ δεσπότου κὺρ Θεοδώρου λάβῃ, ὁ δὲ κὺρ Θεόδωρος εἰς τὴν πόλιν ἔλθῃ καὶ τὴν Σηλύβριαν λάβῃ, ἃ δὴ καὶ ἐγένετο.

Καὶ τῇ δεκάτῃ Ὀκτωμβρίου τοῦ ,ς ϡ νβ-ου ἔτους ὁ αὐθέντης μου ὁ δεσπότης ἐξῆλθε μετὰ νηὸς ἀπὸ τῆς Πόλεως καὶ πλεύσας εἰς Πελοπόννησον· καὶ πάλιν μετ' αὐτῆς δὴ τῆς νηὸς ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀπέσωσεν εἰς τὴν Πόλιν. Καὶ τῷ Μαρτίῳ μηνὶ παρέδωκα αὐτῷ τὴν Σηλύβριαν· καὶ ἐμβάντος μου εἰς νῆα τὴν ἐκ Κρήτης Ὑαλινᾶ Ἀντωνίου εἰς τὴν τῆς Εὐρίπου Κάρυστον ἐπαφῆκέ με. Καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ Ἰουνίου διὰ τῆς ξηρᾶς ὁδοῦ ἔφθασα εἰς τὴν Σπάρτην. Καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἐζήτει με τὰ πλεῖστα καὶ παρώτρυνεν, ἵνα καὶ τὴν Σηλύβριαν ἔχω καὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑποχειρίων εὑρήσωμαι. Διερχόμενος οὖν κἀγὼ εὗρον καὶ τὸν Ἰσθμὸν οἰκοδομηθέντα παρὰ τοῦ αὐθεντός μου τοῦ δεσπότου τῷ παρελθόντι ἔαρι.

Φθάσαντός μου οὖν εἰς τὴν Σπάρτην, μετά τινας ἡμέρας οὐ πολλὰς ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλείστων τριήρεων ὁ | καρδινά- 197 b λιος καὶ βικεκαγκελλάριος καὶ καθολικὸς τοῦ πάπα λεγᾶτος διὰ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ ῥηγὸς τῆς Οὐγκρίας ἐξέλευσιν. Ἐστάλην κἀγὼ αὖθις πρέσβυς πρός τε τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἀμηρᾶν καὶ αὐτὸν δὴ τὸν ῥῆγα, ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸν πρεσβευτὴν ἤτοι λεγᾶτον καὶ πρὸς τὸν καπητάνιον Ἀλουΐσιον Λαουρεδανὸν διά τινας ἀναγκαίας δουλείας, πρὸς οὗ προβῶσι τὰ πράγματα.

Καὶ διερχομένου μου τὴν Κόρινθον τῇ λ-η τοῦ Αὐγούστου μηνός, ἵνα τὰς τριήρεις τοῦ στόλου φθάσω εἰς Εὔριπον, ἔνθα εὗρον τεθαμμένον τὸν καλοκἀγαθὸν Κορίνθου Μάρκον· ὃς καὶ ἐν τῇ αὐλῇ ἡμῶν ἐγεννήθη καὶ συνανετράφη ἡμῖν καὶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ τῆς μητρυιᾶς αὐτοῦ πολλὰ πιεζόμενος μεγάλας θεραπείας παρὰ τῶν γεννητόρων μου εὕρισκεν, ὃς καὶ ἀναγκασθεὶς ἐκ τοῦ πολλοῦ κακοῦ ἔφυγε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν τῶν Ξανθοπούλων μονὴν ἀπῆλθε καὶ χρησιμώτατος κατεστάθη.

Φθάσας ἐγὼ εἰς Εὔριπον καὶ μὴ εὑρὼν τὰς τριήρεις, δι' ἄλλου πλευσίμου εἰς Λῆμνον ἀπέσωσα κἀκεῖσε εὑρὼν τριήρην τινὰ βασιλικὴν ἀπεσώθην εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ,ς ϡ νγ-ου ἔτους.

Καὶ τῷ αὐτῷ μηνὶ ἐνδεκάτῃ, ὁ ῥὴξ τῆς Οὐγκαρίας ἀπεκτάνθη παρὰ τοῦ ἀμηρᾶ εἰς τὴν Βάρναν.

τοιουτοτρόπως· Συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἀνὰ τῶν Οὐγκρῶν καὶ Τουρκῶν, ὁ τοῦ ῥηγὸς στρατὸς ὑπερεῖχε κατὰ πάντα, ὁ δὲ Τουρκῶν | ἀμηρᾶς καὶ πᾶσα ἡ συμ- 198 b βουλὴ αὐτοῦ ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἀναχωρῆσαι, εἰ δυνατὸν ἦν· πολὺς γὰρ φόβος καὶ τρό-

2 τὴν Συλιβρίαν λάβῃ B: λάβῃ τὴν Συλιβρίαν A || 8 *et* 12 Συλιβρίαν AB || 8 τὴν AB: τοῦ p || 9 τῆς Εὐρίππου Κάρυστον B: Κάρυστον τῆς Εὐρίππου A || 11 παρώτρυνεν AB: παρώτρυνε p || 14 μου A: *om.* B || 16—17 καρδηνάλιος B: καρδινάλις A || 17 βικεκαγκελάριος B : ἀντικαγκελάριος A | καθολικὸς B : καθόλου A || 18 Οὐγκρίας AB : Οὐγγαρίας p || 21 πρὸς οὗ AB: ποτοῦ *corr.* p || 24 Εὔριππον, ἔνθα AB: Εὔριπον, p || 25 καλοκἀγαθὸν AB: καλοκάγαθον p || 28 τοῦ πατρὸς AB: ἀπὸ τὸν πατέρα p || 30 Εὔριππον AB || 31 τριήριν AB: τριήρη p || 32—33 *mg.* 1445 B || 34 Οὐγκαρίας AB : Οὐγγαρίας.

să meargă în Pelopones și să primească toată țara despotului chir Teodor iar chir Teodor să vină în capitală și să primească Silivria, ceea ce s-a și făcut.

1443 Și la zece octombrie din anul 6 9 52, domnul meu despotul a ieșit din Constantinopol cu o corabie și a plecat pe mare în Pelopones; și tot cu aceeași corabie despotul chir Teodor a sosit cu bine la Constan-
1443 tinopol în luna decembrie din același an. Și în luna martie i-am predat
1444 Sili[m]vria; și, îmbarcîndu-mă în corabia lui Hyalina Antonio din Creta, m-a lăsat la Caristos în Eurip. Și, făcînd drumul pe uscat, am ajuns la trei iunie în Sparta. Și despotul chir Teodor îmi cerea foarte mult și mă îndemna să păstrez Sili[m]vria și să fiu printre cei dintîi supuși ai lui. În trecere am aflat Istmul întărit cu zid din primăvara trecută de către domnul meu despotul.

Nu multe zile după ce am ajuns la Sparta, a venit la Constantinopol cu foarte multe trireme cardinalul vicecancelar și legat principal al papei pentru expediția regelui Ungariei contra necredincioșilor. Și eu am fost trimis iarăși sol, și la împăratul și la sultanul și la însuși regele, ba și la solul, adică legatul, pape, și la capitanul flotei, Alusio Laurendano, pentru unele chestiuni neapărate, după cum de partea cui vor fi ieșit lucrurile.

Și cînd am trecut prin Corint, la treizeci ale lunii august, ca la Eurip să apuc triremele flotei, aici l-am găsit înmormîntat pe arhiereul Corintului Marcu, bărbat întreg la minte și la trup, care s-a născut la curtea noastră și a fost crescut împreună cu noi; acesta, suferind mult de răutatea mașterii sale, afla multă mîngîiere la părinții mei și, silit de atîta rău, a fugit din casa tatălui său și a intrat în mănăstirea familiei Xanthopol și a ajuns foarte departe.

Ajungînd eu, așadar, la Eurip, negăsind triremele, cu alt vas am ajuns la Lemnos și acolo, dînd peste o triremă împărătească, am ajuns
1444 cu bine la Constantinopol la începutul lui noiembrie din anul 6 9 53.

Și în aceeași lună, la unsprezece, regele Ungariei a fost ucis la Varna

într-acest chip[1]: Dîndu-se război între unguri și turci, armata regelui era întru toate superioară, iar sultanul turcilor și toți sfetnicii lui căutau un prilej potrivit să se retragă, dacă ar fi posibil; căci mare frică și groază i-a apucat pe necredincioși. Ungurii însă, dimpotrivă

[1] Despre moartea lui Vladislav I (1442—1444) la Varna la fel și în Ἑλληνικὸν ποίημα περὶ τῆς μάχης τῆς Βάρνης, ed. Iul Moravcsik, Budapesta, 1935 v. 334—430, afară de pilda șarpelui.

μος ἐνέπεσεν ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς. Οἱ δὲ Οὔγκροι ἐκ τοὐναντίου μετὰ χαρᾶς καὶ τόλμης καὶ ἀνδρείας θαρσαλέως ἐστήκεισαν ἐλπίζοντες, ἵνα τῆς νίκης τύχωσι καὶ τὸν ἀμηρᾶν καὶ πάντας τοὺς αὐτοῦ αἰχμαλωτίσωσιν. Ἐπὶ δὲ τὴν αὔριον θέλοντες οἱ Οὔγκαροι, ἵνα τὸν πόλεμον κροτήσωσι καί, βουλῆς γενομένης ἀνὰ αὐτῶν, ὁ ῥὴξ καὶ ἕτεροί τινες διέκρινον λέγοντες, ἵνα αὐτομάτως ὁ ῥὴξ τὸν πόλεμον συνάψῃ καὶ ἕως τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, εἰ δυνατόν, φθάσῃ, ὅπως ἡ φήμη τῆς νίκης καὶ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ κηρυχθῇ ἐν τῷ κόσμῳ· ῥάδιον γὰρ καὶ ἐν εὐκολίᾳ ἐλογίζοντο τὴν νίκην καθ' ἑαυτούς· Ὁ δὲ Ἴαγκος ὁ καὶ κυβερνήτης αὐτοῦ, ὡς φρόνιμος καὶ πρακτικὸς ἐν πολέμοις τὰ ἐναντία φρονῶν, ἔλεγε· „Τῆς τύχης τὸ ἄστατον οὐδεὶς οἶδε· διὸ ἡ βασιλεία σου οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, ἵνα τοιούτως ἐπιχειρισθῇς, ἐπικίνδυνόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐγὼ πράξω, ὅσα παρὰ τῆς βασιλείας σου προσταχθῶ. Καὶ εἰ μὲν ἡ τύχη ἐμοὶ βοηθήσῃ, ἕως τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ ἐγὼ ἀπελεύσομαι, καὶ εἰ μὲν ἡ νίκη ἕως τέλους ἔσεται εἰς ἡμᾶς καὶ ἐγὼ ἐπαναστρέψω, δόξα τῷ Θεῷ, ἡ νίκη τῆς βασιλείας σού ἐστι καὶ ἔσεται· εἰ δὲ ἀποκτανθῶ, οὐδέν ἐστι τὸ ἐμποδίζον ὑμᾶς. Ἐμβλέψατε τὴν γνῶσιν τοῦ ὄφεως, ὃς πάντοτε τὴν κεφαλὴν σκέπων, ὅλον | τὸ σῶμα ὑγιαίνει· εἰ δὲ πληγῇ ἡ κεφαλή, ὅλον τὸ σῶμα ἀπόλ- 199 b λυται. Τοιούτως καὶ εἰ ἡ βασιλεία σου ἐπιχειρισθῇς καὶ τοὐναντίον συμβῇ, ὁ δέομαι τοῦ Κυρίου μὴ γένοιτο, πάντες ἡμεῖς προφανῶς ἀπολλύμεθα." Ὁ δὲ ῥὴξ μὴ δεχθεὶς τὴν τοῦ Ἰάγκου βουλήν, τῷ πρωῒ συγκροτηθέντος τοῦ πολέμου ἰσχυροῦ καὶ φοβεροῦ, καὶ πολλὴ αἱματοχυσία καὶ σφαγὴ ἐκ τοῦ τῶν Τουρκῶν μέρους ἐγεγόνει. Ὁ δὲ ῥὴξ φθάσας ἄχρις ἐγγὺς τῆς σκηνῆς τοῦ ἀμηρᾶ, ἐβούλετο φεύγειν ὁ ἀμηρᾶς, οἱ δὲ ἰαννιτζαρέοι οὐκ εἴασαν αὐτόν, εἰ καὶ εἰς δειλίαν ἔπεσε, θεωρῶν τὸν ῥῆγα ἀνδρείως μαχόμενον, ἀλλὰ χειροπέδαις σιδηραῖς κρατήσαντες τὸν ἵππον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐδύνατο φεύγειν· οἳ καὶ ἠγωνίσαντο ἰσχυρῶς περὶ τῆς τοῦ ἀμηρᾶ σωτηρίας. Ὁ δὲ ῥὴξ δι' ἄλλης ἀνδρείως μαχόμενος, ἵνα τὸν ἀμηρᾶν καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ κερδήσῃ, καί τις τῶν ἰαννιτζάρων τοὔνομα Χαμουζᾶς, ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὁρμώμενος, τὸν ὄπισθεν πόδα τοῦ ἵππου τοῦ ῥηγὸς τρώσας ἀξίνῃ, ἣν ῥίψας κατὰ τοῦ ἵππου, καὶ ἐν τῇ γῇ πεσὼν σὺν τῷ ἀναβάτῃ, καὶ οὕτως δραμὼν αὐτὸν ἀπεκεφάλισε· καὶ μετὰ ἀλαλαγμοῦ, ὡς σύνηθες τοῖς ἀσεβέσι, τὴν τούτου κεφαλὴν ὕψωσαν ἐπὶ δόρατος. Καὶ ἰδόντες οἱ Οὔγκροι διεσκορπίσθησαν ἔνθεν κἀκεῖθεν καὶ ἐν τῷ φεύγειν αὐτοὺς πολλοὶ ἑάλωντο καὶ ἐφονεύοντο· καὶ τοῦτο ἐκ τῆς κακῆς συμβουλῆς συνέβη. Τῷ δὲ εἰρημένῳ ἰαννιτζάρῃ Χαμουζᾷ ὁ ἀμηρᾶς ἀνταμείψας τὴν ἀνδρίαν καὶ τόλμην αὐτοῦ δρουγγάριον τῆς | αὐτοῦ βίγλας 200 b τετίμηκεν, ὃ λέγεται τῇ αὐτῶν διαλέκτῳ ἰαννιτζάραγας, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν καὶ βεζίρην αὐτοῦ ἐποίησε.

Τῇ οὖν ιζ-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους γέγονε παγκόσμιος καύσων καὶ ἄξιος μνήμης.

1 Οὔγκροι AB : Οὐγγροὶ p || 2 ἐστήκεισαν b: ἐστήκησαν AB : εἰστήκεσαν *corr.* p || 3—4 Οὔγκαροι AB : Οὔγγροι p || 4 ἕτεροί B : οἱ ἕτεροί A || 5 διέκρινον AB : *punctis del.* δι B || 11 εἰ μὲν AB: *supra etiam* ἐὰν B || 18 καὶ AB: *del.* p: || 19 σφαγὴ p: φυγὴ AB || 20 ἐβούλετο φεύγειν ὁ ἀμηρᾶς B : ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἐβούλετο φεύγειν A *et corr.* B || 21 ἔπεσε A : ἔπεσεν p || 22 χειροπαῖδαις AB || 26 τρώσας ἀξίνῃ, ἣν ῥίψας p: τρώξας ἄξινῃ, ἣν ῥί(ή B) ξας AB : ἐρώσας ἀξίνῃ ῥίψας *vel* ἣν ἔρριψε Char. || 28 Οὔγκροι AB : Οὔγγροι p || 29 κἀκεῖθεν A : καὶ ἐκεῖθεν B | ἑάλωντο Char.: ἑαλοντο p || 31 δρογγάριον AB || 32—33 βεζίρην p : βιζύρην AB.

stăteau veseli şi îndrăzneţi şi viteji cu mare curaj, avînd mare nădejde să dobîndească victoria şi să facă robi pe sultan şi pe toţi ai lui. Iar a doua zi ungurii, voind să dea război şi ţinînd sfat între ei, regele şi alţi cîţiva dădeau cu socoteala, zicînd ca regele el de sine să pornească războiul şi să ajungă, de se poate, pînă la cortul sultanului, pentru ca faima biruinţei şi a vitejiei lui să fie vestită în toată lumea; căci socoteau că victoria e lesne şi cu uşurinţă în mîna lor. Dar Iancu, cîrmuitorul lui, ca un bărbat înţelept şi cu experienţă în ale războiului, era de altă părere şi spunea: „Firea nestatornică a norocului nimeni nu o ştie! De aceea nu e nevoie ca maiestatea-ta să iei asupra-ţi aşa lucru, căci e îmbinat cu primejdie, ci eu voi săvîrşi însărcinările cîte le voi fi primit de la maiestatea-ta. Şi dacă norocul mă va ajuta, eu voi merge pînă la cortul sultanului, şi dacă victoria va fi de partea noastră pînă la capăt şi eu mă voi întoarce, slavă lui Dumnezeu, victoria este şi va fi a maiestăţii-tale; iar dacă va fi să fiu ucis, împotriva voastră nu se va întîmpla nimic. Uitaţi-vă la înţelepciunea şarpelui, care, totdeauna capul punîndu-şi-l la adăpost, tot trupul îi este sănătos; dacă însă capul i-a fost zdrobit, întreg trupul i se prăpădeşte[1]. Tot aşa şi dacă maiestatea ta va fi luat asupra-ţi aşa lucru şi se va întîmpla dimpotrivă, Doamne fereşte, noi toţi vom fi vădit prăpădiţi". Regele însă n-a ţinut seama de sfatul lui Iancu şi a doua zi dimineaţa, dîndu-se război mare şi îngrozitor, s-a făcut mare vărsare de sînge şi omor în partea turcilor. Iar regele, ajungînd pînă aproape de cortul sultanului, sultanul voia să fugă, dar ienicerii nu l-au lăsat, deşi mare teamă îl apucase, cînd îl vede pe regele luptînd vitejeşte, ci ei, oprind cu piedici de fier calul lui, el nu putea fugi; şi dînşii s-au luptat cu tărie pentru salvarea sultanului; şi atunci unul din ieniceri cu numele Chamuza, de fel din Pelopones, lovind în piciorul dindărăt al calului cu o secure ce a aruncat-o asupra lui şi calul căzînd la pămînt cu călăreţ cu tot, a alergat şi i-a tăiat capul; şi cu strigăt mare, cum e obiceiul la necredincioşi, au înfipt capul regelui sus pe o suliţă. Iar ungurii, văzînd, s-au împrăştiat în toate părţile şi în fuga lor mulţi au fost prinşi şi ucişi. Şi aceasta s-a întîmplat pe urma planului cel rău. Iar numitului ienicer Chamuza, sultanul, ca să-i răsplătească vitejia şi îndrăzneala, l-a cinstit cu demnitatea de comandant al gărzii sale, ceea ce pe limba lor se cheamă ieniceraga, şi peste puţin timp l-a făcut şi vizir al său.

1445 La 17 ale lunii iulie din acelaşi an a fost în toată lumea o arşiţă nemaipomenită.

---

[1] Pilda şarpelui este scoasă din *Fisiolog*, carte populară de mare circulaţie; vezi şi V. Grecu, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab* (Acad. Rom., Studii şi cercetări, LX), Bucureşti, 1942, p. 55; ed. Ioan Eclisiarhul, Bucureşti, 1843, p. 193. Vezi şi M. Gaster, *Literatura populară românească*, Bucureşti, 1883, p. 139.

Ἐ ᾧ δὴ θέρει καὶ ὁ πνευματικὸς κὺρ Γρηγόριος ὁ Μελισσηνὸς πατριάρχης ἐγένετο.

Καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς ἐγεννήθη μοι υἱὸς Ἀνδρόνικος τοὔνομα, ὃς ἔζησεν ἡμέρας καὶ μόνον ὀκτώ.

Καὶ τῷ ,ϛϡνδ-ῳ ἔτει, ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ φθίνοντι, ἐλθόντος μου εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν τῆς Ἑνετίας ἐμπορικῶν τριήρεων, καὶ Σεπτεμβρίου πρώτῃ τοῦ ,ϛϡνε-ου ἔτους εὐηργετήθην τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης καὶ διοίκησιν καὶ πάντων τῶν πέριξ αὐτῆς, ἤγουν Κουλᾶ, Ἑβραικῆς, Τρίπης, Τζεραμίου, Παγκότων, Σκλαβοχωρίου καὶ πάντων τῶν ἄλλων αὐτοῦ χωρίων καὶ πάντα τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν, ὡς οὐκ εἶχεν οὐδεὶς ἄλλος πώποτε τὴν τοιαύτην διοίκησιν, εἰπών μοι δὲ καὶ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου, ὅτι „ἐπεὶ ἕνεκεν τῆς σῆς χρηστῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ἐμῆς πρὸς σὲ ἀναδοχῆς καὶ ἀγάπης εὐηργετήσαμέν σοι τὴν τῆς Σπάρτης διοίκησιν, καὶ οὕτως θέλω εἶναι καὶ αὕτη ὡς τῆς Κορίνθου καὶ Πάτρας, ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις. Καὶ γίνωσκε, ὅτι ἕτερον μεσάζοντα οὐ ποιήσω πάρεξ τὸν Σοφιανὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην, ὃν ἔχω. Ἀλλ' οὐδ' ἐνταῦθα εὑρήσομαι ἀεί, ἀλλὰ | *201 b* διέξομαι τὸν τόπον μου διὰ πολλὰ ὠφέλιμα. Καὶ ὅταν μὲν εὑρήσωμαι εἰς τὴν Κόρινθον, προστάξω τὰς ἐμᾶς ὑποθέσεις γίνεσθαι καὶ θεωρεῖσθαι καὶ τὰς τοῦ τόπου ἐκείνου μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου· καὶ ὅταν πάλιν εὑρήσωμαι ἐν Πάτρᾳ, μετὰ τοῦ Λάσκαρι καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου, καταλιμπάνων τὸν Καντακουζηνὸν εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ· ὅταν δὲ εἰμι ἐνταῦθα, μετὰ σοῦ καὶ τοῦ Εὐδαίμονος Ἰωάννου καὶ ἄλλων, ὅτι, ὅταν Θεοῦ εὐδοκίᾳ λήψωμαι καὶ γυναῖκα, σῇ γνώμῃ ἕξω αὐτήν. Καὶ ἐνταῦθα τὸν πλείονα χρόνον διαβιβάσω καὶ σὺ ἔσῃ ὁ γνωστότερος ἐν πᾶσιν εἰς τὰ θεραπείας αὐτῆς. Νῦν δὲ ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι πρὸς κρείττονα οἰκοδομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ· σὺ δὲ ἐνταῦθα εὑρισκόμενος ἄρχου καλῶς τὴν ἀρχήν σου καὶ παῦσον τὰς ἀδικίας καὶ τὰς ἐνταῦθα πολλὰς ἀρχὰς καὶ ποίησον πάντας μὴ ἔχειν ἄλλην ἀρχὴν πάρεξ σοῦ ὡς ἐμὲ μόνον αὐθέντην, ἤγουν ἀντὶ ἐμοῦ.

Καὶ ἐὰν θέλῃς τοῦ μὴ ποιεῖν ἀδικίας καὶ φιλοπροσωπίας καὶ φυλάττῃς μᾶλλον τοὺς νόμους, ἕξεις τὸν μισθὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξ ἡμῶν εὐχαριστίαν. Ἄπεχε τῶν δώρων, διὰ τί μὲν περὶ τῶν δωροδεκτῶν τάδε φησὶν ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν· "πῦρ κατακαύσει οἴκους δωροδεκτῶν καὶ καρδίας», διὰ τί μὲν ἡ δωροδοκία διαφθείρει τὸ δίκαιον καὶ τοσοῦτον ἀποτυφλοῖ ὡς καὶ ἀθώους ὑπὸ καταδίκην ποιεῖ. Ἔτι δὲ καὶ ταύτας τὰς τρεῖς ἀρετὰς | *202 b* δεῖ ἔχειν τὸν κριτήν, τὸν κρίνοντα λαὸν Κυρίου καὶ ὁμοφύλους Χριστιανούς,

4 ἔζησεν p : ἔζησε AB || 5 *mg* 1446 A || 7 *mg.* 1447 A || 10 αὐτοῦ AB : αὐτῆς p || 11 εἰπὼν AB : Εἰπέ p || 14 καὶ$_1$ B : ἣν A | καὶ αὕτη B: *om.* A || 15 Κατακοζηνὸς AB || 16—17 Εὐδαίμονα Ἰωαννην B: Εὐδαιμονιωάννην A || 17—18 διέξομαι AB: διίξομαι *Char*: διέρχομαι b: θέλω διέρχεσθαι p || 20 Κατακουζηνοῦ AB || 20—21, 22 *et* 23 Εὐδαίμονος Ἰωαννου B : Εὐδαιμονιωάννου A || 22 καταλιμπάνων A: καταλιμπάνω B | Κατακουζηνὸν AB || 23 δὲ ἦμι AB: δὲ εἰμι p || 24 ὅτι AB: ἔτι p | σῇ γνώμῃ A *et* B *mg.* : διὰ σοῦ *del.* B || 26 αὐτῆς AB : αὕτης *mg.* A || 31 φυλάττῃς B : φυλάττεις A || 33 κατακαύσει B : διακαύσει A || 33, 34 δωροδέκτων AB

Vara aceasta și duhovnicul chir Grigore Melissenos a fost ales patriarh.

1445 Și la 15 august mi s-a născut un fiu, Andronic cu numele, care a trăit numai opt zile.

1446 Și în anul 6 9 54, luna decembrie fiind pe sfîrșite, am venit în Pelopones cu trireme de negoț de-ale Veneției, iar la întîi septembrie în anul 6 9 55 am fost miluit cu conducerea Spartei și cu guvernarea tuturor așezărilor de primprejurul ei, anume Cula, Slobozia Evreiască, Tripi, Țeramion, Pancota, Slobozia Slavă și a tuturor altor localități de aici, cu toate veniturile lor, cum n-a mai avut altul niciodată o guvernare ca aceasta; iar stăpînul meu mi-a mai spus și aceasta, că „de vreme ce, pentru că mi-ai fost un slujitor bun, precum și pentru bunăvoința și dragostea mea față de tine, te-am miluit cu administrația Spartei, voiesc ca și aceasta să fie tot așa ca și a Corintului și a Patrei, din care una o are Cantacuzino Ioan, iar cealaltă Alexie Lascaris. Și să știi că alt prim-sfetnic nu voi face decît pe Sofian Eudaimon Ioan, pe care-l am. Ci nici nu voi sta aici mereu, ci voi umbla prin țara mea pentru multe considerații de folos. Și cînd mă voi afla la Corint, voi da dispoziții ca hotărîrile mele să fie înfăptuite și nevoile locului aceluia să fie cercetate împreună cu Cantacuzino și cu Eudaimon Ioan; iar cînd voi fi la Patra, cu Lascaris și Eudaimon Ioan, lăsîndu-l pe Cantacuzino în guvernămîntul lui; iar cînd voi veni aici, cu tine și cu Eudaimon Ioan și cu alții; și cînd, cu bunăvoirea lui Dumnezeu, îmi voi lua nevastă, cu sfatul tău o voi lua. Și aici voi sta cel mai mult timp și tu vei fi ca un cunoscut mai bun în toate întru ajutorința ei. Iar eu acum plec să întăresc mai bine Istmul; tu însă, rămînînd aici, guvernează bine guvernămîntul tău și fă să înceteze nedreptățile și multele guvernări de aici și fă-i pe toți să nu aibă alt guvernator decît pe tine, precum numai pe mine domnitor, adică în locul meu pe nimeni.

Și dacă nu vei face nedreptăți și nici părtinitor nu vei fi și o să păzești mai mult legile, răsplată vei avea de la Dumnezeu și recunoștință de la noi. Ferește-te de a primi daruri, pentru că despre mitarnici cel cu limba de aur acestea le spune: „Foc va arde de istov casele și inimile mitarnicilor", pentru că mituirea strică dreptul și pricinuiește orbire atît de mare, încît și celor nevinovați le aduce osîndă. Dar judecătorul care judecă poporul Domnului și pe cei întru Hristos de o seamă cu el mai trebuie să aibă încă trei virtuți:

---

[1] 15 și 20 Catacuzino AB.

πίστιν ὀρθὴν εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὸν προχειρίζοντα αὐτῷ τὸ ἀξίωμα καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς γλώττης καὶ σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώματος· καὶ ταῦτα πάντα καλῶς σε οἶδα φυλάττειν ἐκ νεότητός σου. Καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεσιν οὕτως φησίν· ἔστω ὁ κριτὴς ἀπροσωπόληπτος, μήτε πλούσιον ἐντρεπόμενος ἢ κολακεύων παρὰ προσῆκον, μήτε πένητος φειδόμενος· οὐ λήψῃ, γάρ φησι, πρόσωπον δυνάστου, καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσῃς ἐν κρίσει, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις. Δίκαιος τὸ δίκαιον διώξεται καὶ οὐκ ἀρέσει τῷ δικαίῳ ἄδικόν ποτε."

Προσκυνήσας οὖν ἐγὼ αὐτὸν καὶ εὐχαριστήσας, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῇ κηῃ τοῦ αὐτοῦ Σεπτεμβρίου.

Τῷ δὲ Ὀκτωμβρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Γλαρέντζας ἡ κυρία Ἑλένη, ἡ θυγάτηρ τοῦ κὺρ Θωμᾶ τοῦ δεσπότου, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Λάζαρον, τὸν υἱὸν κὺρ Γεωργίου δεσπότου, ἄνδρα λάβῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο· καὶ διὰ τοῦτο καὶ δεσπότην αὐτὸν δὴ τὸν Λάζαρον ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης ἕνεκεν τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ Γεωργίου τετίμηκε.

Τῇ δὲ κζῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ ἀμηρᾶς κατὰ τοῦ Ἑξαμίλου Ἰσθμοῦ καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐπόρθησεν. Καὶ ἀπελθόντος αὐτοῦ εἰς Πάτραν, τὴν Πάτρας πόλιν | μόνην παρέλαβε καὶ ἐνέπρησε καὶ ἠφάνισε. *203 b*

Καὶ τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην πάλιν ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπὲρ πολλῶν τίνων ὑποθέσεων καὶ περὶ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς Γοτθίας καὶ περί τινος συνοικεσίου διὰ τὸν αὐθέντην μου, ἐπεὶ ἀπ' ἐκεῖσε προεσύντυχον· ἔνθα ἱερομονάχους καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων μου προέστειλα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὸν ἱερομόναχον τὸν Ἰσίδωρον, τὸν καὶ ὕστερον χρηματίσαντα μητροπολίτην Ἀθηνῶν, μεθ' ὧν ἔγραψα.

Καὶ προσμένοντός μου ἐκεῖ τῷ Ἰ ο υ λ ί ῳ μηνὶ τοῦ ,ςϡνςου ἔτους ἀπέθανεν ὑπὸ λοιμώδους νοσήματος ὁ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος ἐν τῇ Σηλυβρίᾳ καί, κομίσαντες τὸ λείψανον αὐτοῦ ἐν τῇ Πόλει, ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Παντοκράτορος μονῇ.

Καὶ τῇ ιεῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀπέθανέ μοι ὁ υἱὸς Ἀλέξιος, ζήσας χρόνους πέντε καὶ μῆνας ἕνδεκα· οὗ ὁ θάνατος σφόδρα μου καθήψατο, οὐκ εἰδότος μου τοῦ ἀθλίου τὰ μέλλοντά μοι συμβῆναι λυπηρότερα.

1 αὐτῷ p : ἑαυτῷ AB | ἀλήθειαν A : ἀλήθεια A || 2 σωφροσύνην A : σωφροσύνη B | καὶ ταῦτα B : ταῦτα δὲ A || 4 πλούσιον B : πλησίον A || 5 πένητος p: πενήτας AB || 6 ἐλεήσῃς AB : ἐλεήσεις p || 10 κφ. κα' A : κφ. ΙΘ' B | Ὀκτωμβρίῳ AB : Ὀκτωβρίῳ p || 14 ἕνεκεν AB : διὰ p || 17 Ἑξαμίλου Ἰσθμοῦ AB : Ἑξαμιλίου ἤτοι Ἰσθμοῦ p | δεκάτῃ B : ιῃ A || 18 ἐπώρθησεν AB || 19 μόνην AB : μόνον p || 20 Αὐγούστῳ — ἔτους B : αὐτοῦ ἔτους Αὐγούστῳ μηνὶ A || 22 τῆς Γοτθίας AB : Γοτθίας p || 23 ἀπ' ἐκεῖσε προεσύντυχον AB : προεσύντυχον ἀπ' ἐκεῖθεν p || 24 μέρεσιν A : μέρισι B || 27 *mg.* 1448 AB || 29 Συλιβρίᾳ A : Σιλυβρίᾳ B.

dreaptă credinţă întru Dumnezeu şi faţă de cela care i-a dat funcţia şi adevăr să fie în gura sa şi bună cumpătare în trupul său; şi toate acestea ştiu bine că le-ai păzit din tinereţele tale. Şi în canoanele sfinţilor Apostoli aşa spune: „judecătorul să fie nepărtinitor, nesfiindu-se nici de cel bogat sau linguşindu-l peste cuviinţă, nici pe cel sărac cruţîndu-l; căci, se spune la judecată, nu te vei uita la persoana celui puternic şi nici de cel sărac nu-ţi va fi milă, pentru că judecata este de la Dumnezeu. Un om drept va urmări dreptul şi unui om drept nu-i va plăcea nedreptatea niciodată".

Şi eu, mulţumindu-i, m-am închinat, iar el a plecat la Istm în
1446 28 ale aceleiaşi luni septembrie.

Iar în luna octombrie din acelaşi an, domniţa Elena, fata despotului chir Toma, a pornit din Glarenţa, ca să plece în Serbia şi să ia de bărbat pe Lazăr, feciorul despotului chir Gheorghe, ceea ce s-a şi întîmplat; şi de aceea împăratul chir Ioan, trimiţînd pe Filantropinos Gheorghe, l-a cinstit cu titlul de despot pe acel Lazăr.

Iar la 27 ale lunii noiembrie din acelaşi an a venit sultanul asupra Istmului Hexamilion şi la zece ale lunii decembrie l-a cucerit şi l-a dărîmat. Şi plecînd el spre Patra, a cuprins numai tîrgul Patrei şi i-a dat foc şi l-a distrus.

1447 Şi în luna august din acelaşi an am fost trimis iarăşi la Constantinopol pentru unele chestiuni mai multe şi în legătură cu o cuscrenie pentru domnitorul meu la Trapezunt şi Gotia [Iviria], deoarece am stat în tratative şi trimisesem de mai înainte în părţile acelea ieromonahi şi oameni de-ai mei cu scrisori, îndeosebi şi pe ieromonahul Isidor, care mai pe urmă a fost mitropolit al Atenei.

Şi, aşteptînd eu acolo [la Constantinopol], în luna iulie anul
1448 6956 a murit de boliştea ciumei despotul chir Teodor la Sili[m]vria şi aducînd rămăşiţele lui pămînteşti la Constantinopol, l-au înmormîntat în mănăstirea A-tot-ţiitorului.

Şi la 15 ale lunii august din acelaşi an mi-a murit fiul Alexie, care a trăit cinci ani şi unsprezece luni; moartea acestuia m-a lovit greu, neştiind nenorocitul de mine că nenorociri mai dureroase vor da în viitor peste mine.

Καὶ τῇ λα^{η} τοῦ Ὀκτωμβρίου μηνὸς τοῦ ͵ς ϡ νζ^{ου} ἔτους ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰωάννης, ἐτῶν ὑπάρχων νς' καὶ μηνῶν δέκα καὶ ἡμερῶν ιε', καὶ ἐτάφη τῇ πρώτῃ Νοεμβρίου ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος, αὐτοκρατορήσας ἔτη εἴκοσι τρία, μῆνας τρεῖς καὶ ἡμέρας δέκα.

Τέλος τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ δευτέρου βιβλίου. |

1 *mg.* 1449 AB || 4 εἴκοσι τρία B : κγ' A || 5—6 B : Τέλος τοῦ δευτέρου βιβλίου καὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου A || 6 καὶ A : καὶ τέλος B | δευτέρου A : πρώτου B.

1448 Şi la treizeci şi unu ale lunii octombrie din anul 6 9 57 a murit şi împăratul chir Ioan, fiind de 56 de ani, zece luni şi 15 zile; şi la întîi noiembrie a fost înmormîntat în mînăstirea A-tot-ţiitorului; după o domnie ca singur împărat de douăzeci şi trei de ani, trei luni şi zece zile.

Sfîrşitul domniei lui Ioan Paleologul şi al cărţii a doua.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ 204 b

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΚΥΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΤΕΡΩΝ ΤΙΝΩΝ

I. Νοεμβρίου μηνὸς δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ ͵ς ϡ νζ·ου ἔτους ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ νήος ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς, μὴ εἰδὼς τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον· καὶ διερχόμενος τὴν Καλλιούπολιν ἔμαθεν αὐτό. Αὐτοῦ δὲ παραγενομένου ἔπαυσαν πολλῷ πλέον τὰ ὅσα ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος καὶ οἱ αὐτοῦ σφετεριζόμενοι ἐνεργοῦσαν βασιλεῦσαι τοῦτον τὸν δεσπότην καὶ πορφυρογέννητον. Ἀλλα παρὰ τῶν τῆς Κωνσταντίνου πολιτῶν οὐκ ἄξιον εἶναι ἐκρίνετο, ζῶντος τοῦ πρώτου καὶ τοιούτου ἀδελφοῦ τοῦ ἐπὶ πάσαις ἀρεταῖς πρωτεύοντος, (εἰ καὶ δυστυχὴς ἦν)· ὅμως τὸ προσῆκον καὶ δίκαιον ἔπραξαν. Προστάξει τῆς ἁγίας δεσποίνης καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων βουλῇ καὶ γνώμῃ τῷ ἀμηρᾷ ἐβουλήθησαν ἀκουτίσαι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ | 205 b τὸ πρωτεῖον τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἀγάπη τῶν ἐν τῇ Πόλει σχεδὸν πάντων τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον διὰ βασιλέα κρίνουσιν, ἵνα κἀκεῖνος ἐπίσταται τοῦτο. Καὶ τῇ ς·ῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἀπεστάλθην ἐγὼ πρέσβυς πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ἀναγγεῖλαι τὰ εἰρημένα. Ὡς οὖν ἀνήγγειλα αὐτὰ τῷ ἀμηρᾷ, ἀκούσας ἐπεκύρωσε καὶ μετὰ τιμῆς καὶ δώρων ἀπέπεμψέ με.

Ταῖς αὐταῖς δὲ ἡμέραις καὶ ἄρχοντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ἐστάλησαν. Καὶ Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνὸς ὁ Λάσκαρις ἐστάλη εἰς τὴν Πόλιν παρὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν μετὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ ὑπέρ τινων αὐτῶν ὑποθέσεων πρὸς τὸν βασιλέα, μὴ εἰδότες τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον. Καὶ φθάσαντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων εὗρον τεθνηκότα τὸν ἄνακτα. Καὶ συγχύσεως πολλῆς οὔσης περὶ τοῦ τίνα στεφθῆναι εἰς βασιλέα ἐκ τῶν ἀδελφῶν, κατὰ τὸ διορισθὲν ὑπὸ πάντων, ὡς προείρηται , ἀπεστάλθη ὁ ῥηθεὶς Ἀλέξιος ὁ Φιλανθρωπηνὸς μετὰ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ λεγομένου Ἰάγρου εἰς Πελοπόννησον, ἵνα εἰς βασιλέα στέψωσι τὸν δεσπότην κὺρ Κωνσταντῖνον

---

2 τοῦ AB : *om.* b || 3 Πόλεως ἁλώσεως AB : ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως b || 5 δεκάτῃ τρίτῃ B : ιγ·ῃ A || 7 αὐτό B : αὐτόν A || 8 ὁ AB : *om.* b || 9 ἐνεργοῦσαν AB: ἐνήργουν b || 10 τῆς AB: *om.* b || 10—11 Κωνσταντίνου πολίτων B : Κωνσταντίνου A : Κωνσταντινουπολιτῶν b || 11 καὶ τοιούτου *bis* A || 13 δίκαιον B : δίκαιος A || 15 ἀκουτίσαι b : ἀκουτιῆσαι AB || 17 κὺρ AB : κύριον b | *post* διὰ *add.* τὸν b : *om.* AB || 21 ἄρχοντες—24 ὑποθέσεων B: ἄρχοντές τινες ἐκ Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔφθασαν, Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνός, λέγω ὁ Λάσκαρις, καὶ ἄλλοι παρὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν καὶ τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ ὑπέρ τινων αὐτῶν ὑποθέσεων A || 21 ἐκ—22 Καὶ *del.* B *et supra lin. alt. man. add.* τινες ἐκ Πελοποννήσου εἰς Κωνσταντινούπολιν B || 23 ἐστάλη — πόλιν *del.* B *et supra lin. add.* καὶ ἄλλοι B| μετὰ *del.* B *et s. l. add.* καὶ B ||24 *post* ὑποθέσεων *add. del.* τοῦ δεσπότου δὴ B || 25 φθάσαντες B: φθάσας A || 28 ὁ ῥηθεὶς A : παρ' αὐτῶν *del. et s. l. add.* ὁ ῥηθεὶς B || 29 τοῦ b : *om.* AB.

CARTEA A TREIA

DESPRE DOMNIA LUI CHIR CONSTANTIN PALEOLOGUL ȘI CUCERIREA CONSTANTINOPOLULUI ȘI DESPRE CELELALTE CÎTEVA

1448 I. La treisprezece ale lunii noiembrie din anul 6957 a venit pe mare la Constantinopol despotul chir Toma, neștiind de moartea împăratului; și trecînd prin Caliupoli, a aflat aceasta. Iar cu sosirea lui au încetat și mai mult planurile ce le puneau la cale despotul chir Dimitrie și aceia care voiau să pună stăpînire pe el, ca acest despot și profirogenit să fie împărat. Dar constantinopolitanii nu-l socoteau că este vrednic, fiind în viață un astfel de frate mai mare, care se distingea prin toate virtuțile (deși era fără noroc) [1]; totuși a avut efect ceea ce se cădea și era cu dreptate. Din ordinul sfinției împărătese și al feciorilor ei despoții și cu sfatul și părerea marilor dregători, s-a luat hotărîrea să-i facă știut sultanului că și însăși maică-sa și frații săi, ca și vîrsta mai mare și virtutea și dragostea aproape a tuturor locuitorilor din Constantinopol îl aleg pe chir Constantin de împărat, ca și acela să aibă știre de aceasta. Și la 6 decembrie am fost eu trimis sol la sultan, ca să-i anunț aceasta. Și cum i le-am anunțat, sultanul, ascultîndu-le, le-a întîrit și pe mine m-a lăsat să plec cu cinste și daruri.

Și în zilele acelea au fost trimiși și mari dregători din Constantinopol în Pelopones. Iar Alexie Filantropinos Lascaris fusese trimis de către domnul nostru în capitală împreună cu despotul chir Toma la împăratul pentru unele chestiuni de-ale lor, neștiind ei de moartea împăratului. Și, ajungînd la împărăteasa orașelor[2], l-au aflat mort pe domnitor. Și după multă tulburare, pricinuită de faptul cine din frați să fie încoronat împărat, cu hotărîrea tuturor, după cum s-a spus mai sus, a fost trimis în Pelopones Alexie Filantropinos cu Manuil Paleologul, zis Iagros, ca să-l încoroneze împărat pe domnul meu, despotul chir Constantin,

[1] Murindu-i soțiile și neavînd moștenitori.
[2] Constantinopolul

τὸν αὐθέντην μου, ὃ καὶ ἔπραξαν ἐν τῇ Σπάρτῃ τῇ ἕκτῃ Ἰαννουαρίου. Καὶ τῇ ιβ-η τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Πό|λιν μετὰ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ νέου ἐστεμμένου βασιλέως Κατα- 206 b λανικῶν τριήρεων· καὶ παρὰ πάντων ἀσπασίως ἐδέχθη ὁ νέος ἄναξ μετὰ χαρᾶς, ἐμπλησμένοι ἅπαντες ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης καὶ θριάμβους μεγάλους ποιήσαντες, ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς νεωστὶ ἐστεμμένοις βασιλεῦσι ποιεῖν. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ τὸν κὺρ Θωμᾶν τὸν αὐθεντόπουλον εἰς δεσποτικὸν ἀξίωμα ἀνεβίβασε. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐν μηνὶ αὐγούστῳ ἐξελθὼν τῆς πόλεως ὁ προῤῥηθεὶς δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἀπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον.

Τῇ δὲ πρώτῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ͵ς ϡ νη-ου ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ δεσπότης ὁ πορφυρογέννητος κὺρ Δημήτριος καὶ ἀπῆλθε κἀκεῖνος εἰς Πελοπόννησον, καὶ συνηβάσεις μεθ᾽ ὅρκων φρικτῶν πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν αὐτοὺς τῆς πόλεως ἐνώπιον τῆς κυρίας μητρὸς αὐτῶν καὶ βασιλίσσης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ καὶ πάντων τῶν τῆς συγκλήτου ἐγκρίτων ἀρχόντων ποιήσαντες, ἵνα μηδεὶς τοῦ ἑτέρου τοὺς τόπους καὶ ὅρια ὑπερπηδᾷ καὶ ἁρπάζῃ, ἀλλ᾽ εἰρηνικῶς διάγειν. Οὗτοι δὲ μετὰ ταῦτα μὴ τηρήσαντες τοὺς ὅρκους, καὶ τὰς συνθήκας ἀθέτησαν· διὰ τοῦτο ἐν ὑστέροις, ὡς καθὼς ἐφάνη καὶ εἶδον κἀγώ, κακῶς ἀπέλαβον καὶ πρὸς ἀλλήλους διετέθησαν, ὡς πρόσω διηγήσομαι τὰ παρακολουθήσαντα ἀναμεταξὺ αὐτῶν.

Τῇ δὲ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωμβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου καὶ βασιλέως πρὸς τὸν | Ἰβερίας κὺρ Γεώργιον 207 b μέμπεν, ὃ παρ᾽ ἡμῖν ῥὴξ λέγεται, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος κὺρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ δώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρασκευῆς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ ἰατρῶν καί τινων κρουόντων ὄργανα καὶ ἕτερα εἴδη μουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰβερίαν ὑπὸ πάντων ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς· καὶ κρουομένων τῶν μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὀργάνων, πάντες οἱ ἐκεῖθεν ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, ὅτι ἠκούομεν περὶ τούτων, ἀλλ᾽ αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἴδομεν οὔτε ἠκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰβερίας πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς καὶ περάτων ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤκουον, τὶ δὲ ἐστιν, οὐκ ἐγίνωσκον.

Καὶ ἐλθόντων πολλῶν, ἐν αὐτοῖς ἦν καί τις γηραιὸς ὡσεὶ ἐτῶν ἑκατὸν καὶ τάδε μοι διηγήσατο. Ἦν τοὔνομα τῷ πρεσβύτῃ Ἐφραίμ, ὁρμώμενος ἔκ τινος τῆς Ἰβερίας πόλεως· ὃς ἐκ νεότητος αὐτοῦ ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ βαρβάρων ἀσεβῶν τῶν ἐκεῖθεν

---

1 ἕκτῃ B ς-η A || 3—4 καταλανίκων AB || 5 ἐμπλησμένοι B : ἐμπλησθέντες A || 6 ἐστί A : ἐστίν B || 10 ἀπῆλθεν B : παρεγένετο A || 11 *mg*. 1450 AB || 13 συνηβάσεις AB: συμβάσεις b || 13—14 αὐτοὺς τῆς πόλεως B: τῆς πόλεως αὐτοὺς A || 14 *post* κυρίας *add*. καὶ A : *om*. B || 16 ποίησαντες b: *om*. AB || 18 ἀθέτησαν AB: ἠθέτησαν b || 19 ὡς καθὼς AB: καθὼς b || 22 Ὀκτωμβρίου AB: Ὀκτωβρίου b || 23, 28, 31—32 Ἰβερίας AB : Ἰβηρίας b || 23 κὺρ B: *om*. A || 24 μέμπεν, ὃ AB: μέπεν, ὃς b | βασιλέα B: τῆς A || 31 τῆς B: τῶν A || 33 τὸ ὄνομα αὐτῶν B: ὀνομάζειν αὐτὰ A || 35 ἔκ τινος AB: ἐκ τῆς περιφήμου b || 36 *post* πόλεως *add*. λεγομένης *** b : *om*. AB | *post* βαρβάρων *add*. καὶ A : *om*. B.

1449 ceea ce au și făcut la Sparta în șase ianuarie. Și la 12 ale lunii martie din același an, cu trireme catalane, am ajuns la Constantinopol cu domnul nostru nou încoronatul împărat și toți l-au primit cu mare bucurie pe noul domnitor, plini de veselie și voie bună și făcîndu-i mari alaiuri triumfale, cum e obiceiul să se facă împăraților de curînd încoronați. Iar peste cîteva zile, pe fratele său drept, prințul chir Toma, l-a înălțat la demnitatea de despot. Și în același an, în luna august, amintitul despot chir Toma a plecat din Constantinopol în Pelopones.

1449 Iar la întîi septembrie 6 9 58 a pornit și despotul și porfirogenitul chir Dimitrie și a plecat și el în Pelopones; și înainte de a porni din capitală, cu jurăminte înfricoșătoare s-au învoit în fața maicii lor împărăteasa și a fratelui autocratorul și a tuturor celor mai aleși dregători mari din senat ca nici unul să nu împresoare locurile celuilalt și să nu-i calce hotarele, ci să trăiască în pace. Dar aceștia după aceea nu s-au ținut de jurămînt și au călcat învoielile; de aceea mai pe urmă, așa cum a ieșit la iveală și am văzut-o și eu, pe rea cale au apucat și s-au învrăjbit unul cu altul, după cum voi povesti mai jos cele ce au urmat între dînșii.

1449 Iar la patru ale lunii octombrie din același an, eu am fost trimis de către domnitorul meu împăratul la chir Gheorghe, al Iveriei meben [1], cuvînt care la noi se spune rege, și la împăratul Trapezuntului, chir Ioan Comnenul, cu daruri strălucite și mare gătire, însoțit de mari dregători și de ostași, de ieromonahi și monahi, de psalți cîntăreți iscusiți și de medici și de unii care cîntau din țimbale și alte instrumente muzicale. Și, venind în Iveria, am fost primiți de către toți cu bucurie, și la cîntarea instrumentelor și a țimbalelor toți cei de acolo au alergat să vadă și se minunau, spunînd că auzeam despre aceasta, dar cu ochii și urechile ca acum, nici n-am văzut, nici n-am auzit. Și nu numai din capitala Iveriei, ci și din împrejurimile ei și din depărtări au alergat să vadă și să audă, pentru că de numele lor au auzit, dar ce este nu știau.

Și au venit mulți și între ei era și un bătrîn ca de o sută de ani și mi-a povestit următoarele. Numele bătrînului era Efrem, originar dintr-un oraș al Iveriei; acesta de tînăr a căzut rob la barbari, neamuri păgîne de pe acolo, și a fost vîndut mai departe

[1] Mebeh, împărat în limba iviră, meben acc., vezi *Byzantinische Geschichtsschreiber*, I; E. von Ivánka, *Die letzten Tage von Konstantinopel*, Graz, 1954, p. 99, n. 7.

ἐθνῶν, καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη Περσῶν. Ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ ἔμπορος ὢν καὶ μετὰ ἑτέρων πολλῶν ἐμπόρων θέλοντες ἐλθεῖν κατὰ τὰ τῶν Ἰνδῶν μέρη ποιῆσαι τὴν αὐτῶν νενομισμένην ἐμπορίαν καὶ περιπατοῦντες ἡμέρας οὐκ ὀλίγας, ἤγγισαν ἔνδον τῆς τῶν Ἰνδῶν χώρας. Ὁ αὐτὸς Ἐφραὶμ ἐπι|θυμῶν φυγεῖν τοῦ ζυγοῦ τῆς 208 αἰχμαλωσίας ἐζήτει εὐκαιρίαν. Καὶ ἐν μιᾷ νυκὶ πανσελήνῳ ὁ κύριος αὐτοῦ κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ἕτεροι συνοδοιπόροι, αὐτὸς τῇ τύχῃ φορᾷ χρησάμενος, ἐγερθεὶς φυγὰς ᾤχετο ἐκ τόπου εἰς τόπον, περιπατῶν ἡμέρας πολλὰς ἐν ἐρήμοις τόποις καὶ ἀβάτοις. Εφθασεν εἰς τινας νήσους, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ μακρόβιοι· μακροβίους δὲ ὀνομάζουσι διὰ τὸ ζῆν πλεῖον ἢ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη ἕκαστος αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ γίνεται, λέγουσι, διὰ τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας καὶ καθαρότητος, διὰ τὶ μὲν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν οὐ λείπονται ὄπωρα παντοῖα δι' ὅλου ἐνιαυτοῦ, ὧν τὰ μὲν ἀνθοῦσι, τὰ δὲ ὀμφακίζουσι, τὰ δὲ τρυγᾶται. Ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ μεγάλα Ἰνδικὰ γίνονται κάρυα καὶ δυσπόριστα ἡμῖν καὶ πάνυ ἐπιθυμητὰ ἀρώματα καὶ ὁ μαγνητης λίθος. Οἵτινες ἄνδρες ἔθνος εἰσὶν εὐσεβὲς καὶ ζῶσι ζωὴν ἀκτήμονα καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν. Ἐκ τῶν ἐκεῖθεν καὶ ὁ ποταμὸς ὁ Νεῖλος ἀρχὴν λαμβάνει· ὁ δὲ τρόπος, ὅπου ὁ ποταμὸς οὗτος τῷ Ἰουλίῳ καὶ Αὐγούστῳ μηνὶ πλημμυρεῖ καὶ οὐχ ἑτέρῳ, ὡς οἱ ἄλλοι ποταμοί, λέγουσιν εἶναι οὕτως, ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ μῆνες ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ὑπάρχουσι ψυχρότεροι τῶν ἄλλων μηνῶν, διότι ὁ ἥλιος ὑπάρχει πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ βόρειον. Ὑψώνεται διὰ τοῦτο τότε μεσοῦντος τοῦ θέρους, τὴν Αἴγυπτον ἐπικλύζει, ὥστε παντὸς ἡλίου τὴν βορειοτέραν δια|θέοντος ζώνην καὶ τοῖς ἄλλοις παρενοχλοῦντος 209 ποταμοῖς. Ἐπέρασε δὲ καί τινα ἄλλον ποταμὸν πάνυ ἐπικίνδυνον, ἵνα ὑπάγῃ αὐτόθι εἰς τοὺς μακροβίους, διά τι ζῶον ἀμφίβιον μέγα σφόδρα, ὃ κατοικεῖ ἐν ἐκείνου τοῦ ποταμοῦ τῷ ὕδατι καλούμενον τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ ὀδοτύραννον, οἷον καὶ ἐλέφαντα δύναται καταπιεῖν ὁλόκληρον. Εὑρίσκονται δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς ἐρήμοις τόποις καὶ ἕτερα πολλὰ φοβερώτατα ζῶα καὶ θηρία, ἐξ ὧν εἰσὶ δράκοντες πλεῖστοι, μέγιστοι σφόδρα ὡσεὶ πηχῶν ἑβδομήκοντα, τὸ δὲ μέγεθος καὶ τὸ πάχος πολὺ καὶ φρικωδέστατον, σκορπίοι μὲν πηχαῖοι, οἱ δὲ μύρμηκες σπιθαμιαῖοι καὶ πλέον, νυκτερίδες δὲ ὡς κόρακες θερινοί, μυῖαι δὲ ὡσεὶ στρουθία τὰ ἐπὶ δώματος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι οἱ τόποι εἰσὶν ἀοίκητοι διὰ τὰ φοβερὰ θηρία καὶ φαρμακώδη. Οἱ ἐλέφαντες δὲ κατ' ἐκείνην τὴν χώραν εἰσὶ τὸ πλῆθος ὥσπερ καθ' ἡμᾶς οἱ βόες καὶ ἀγέλαι προβάτων, οἳ καὶ ἀγεληδὸν πορευόμενοι βόσκονται. Διατρίψας δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ καιρόν τινα, καὶ τὴν διάλεκτον τοῦ τόπου ἐκείνου καλῶς ἔμαθεν. Καὶ ἐνεθυμήθη, ἵνα ἐν τῇ πατρίδι ἐπανέλθῃ· καί τινι τῶν ἐντοπίων τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰπών, παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἤγαγεν ἐν τόπῳ τινί, ἔνθα ἐκ τῶν ἔξωθεν Ἰνδῶν ἀκάτια ἐρχόμενα καὶ φόρτον ποιοῦντα ἀρωμάτων ἦν. Ἐμβὰς ὁ | Ἐφραὶμ ἐν ἑνὶ τῶν ἀκατίων καὶ ἐλθών, εὗρε νῆα παμμέγεθον 210 Ἰβηρικήν, καὶ πλεύσας δι' αὐτῆς, ἦλθεν εἰς Ἰβηρίαν, ἤτοι Ἱσπανίαν κατὰ τὴν Πορ-

---

1 *post* μέρη *add.* τῶν b : *om.* AB || 2 τὰ B : *om.* A || 3 αὐτῶν AB : αὐτοῖς b || 4 φυγεῖν AB : φεύγειν b || 6 τῇ τύχῃ AB : τῆς τύχης b || 10 τῆς — καθαρότητος AB : τὴν τοῦ ἀέρος εὐκαρσίαν καὶ καθαρότητα b || 11 ὄπωρα παντοῖα AB : ὀπῶραι παντοῖαι b | ὧν A : καὶ B || 19 — 20 ὥστε παντὸς AB : ὡς τοῦ b || 21 ἄλλον B : *om.* A || 22 διά τι b : διὰ τινὰ AB || 23 ὀδοτύραννον AB : ὀδοντοτύραννον b || 24 δύναται AB : *om.* b | 25 *post* πλεῖστοι *add.* καὶ b : *om.* AB || 27 πηχαῖοι AB : πηχυαῖοι b | νυκτερίδες b : νυκτερίδαι AB || 28 μυῖαι b : μυῖες AB || 31 ἀγεληδὸν b : ἀγελειδῶς AB | καιρόν τινα A : καιρῷ τινι B || 35 ἦν. Καὶ b : *om.* AB || 36 ἤτοι Ἱσπανίαν A : *om.* B.

în interiorul țării perșilor. Iar stăpînul lui era negustor și, împreună cu mulți alți negustori, voind să meargă în părțile Indiei să-și facă obișnuita negustorie, au plecat la drum multe zile, de au ajuns pînă în țara Indiei. Acel Efrem, dorind să scape de jugul robiei, căuta prilej bun să fugă. Și într-o noapte cu lună plină stăpînul lui, fiind obosit de cale ca și ceilalți tovarăși de drum, el folosindu-se de prilejul norocos, s-a sculat și a luat-o la drum din loc în loc, umblînd încolo și încoace multe zile prin locuri pustii și neumblate. Și a ajuns în unele insule în care locuiesc oamenii cu viață lungă; îi numesc așa pentru că fiecare din ei trăiește mai mult de o sută cincizeci de ani. Și aceasta, cică, se întîmplă pe urma aerului bun și curat, pentru că în acele părți ale lumii nu lipsesc peste tot anul tot felul de fructe; și unele sînt încă în floare, altele încă verzi, iar altele bune de cules. Acolo se fac și nucile cele mari din India și mirodeniile cele mult căutate și pe care așa de greu le obținem, și piatra magnetică. Acești oameni sînt un popor evlavios și duc o viață fără avere și preamăresc pe Dumnezeu. De pe acolo izvorăște și rîul Nil; iar chipul în care acest rîu crește în luna iulie și august, și nu în alt timp ca alte rîuri, se spune că este așa, pentru că aceste două luni sînt în părțile acelea mai răcoroase decît alte luni, fiindcă soarele se află spre noi și spre miazănoapte. De aceea atunci în mijlocul verii apele-i cresc; inundă Egiptul, deoarece tot soarele trece pe cercul polar și face ca alte rîuri să scadă. Iar ca să ajungă acolo la oamenii cu viață lungă, el a trecut și peste alt rîu foarte primejdios din cauza unui animal amfibiu foarte mare, care trăiește în apa acelui rîu și pe care localnicii în limba lor îl numesc tiran al drumurilor; e în stare să înghită și un elefant întreg. Dar în acele locuri pustii se află și alte multe animale și fiare groaznice, dintre care sînt șerpi foarte mulți, strașnic de mari, ca de șaptezeci de coți, de o mărime și grosime înspăimîntătoare; scorpion de un cot, iar furnici de o palmă și mai mari, iar lilieci cît corbii de vară, iar muștele cît vrăbiile pe casă[1]. De aceea locurile acelea sînt nelocuite din cauza fiarelor grozave și veninoase. Iar elefanții în acea țară, în ce privește mulțimea, sînt ca la noi boii și turmele de oi; și ei pasc, umblînd în cirezi. Un timp oarecare stînd acesta în țara aceea, a deprins bine și limba locului aceluia. Și l-a apucat dorul să se întoarcă în patrie; și, spunîndu-și unui localnic păsul, l-a luat și l-a dus într-un loc unde veneau caice din părțile de afară ale Indiei și încărcau mirodenii. Și Efrem, urcîndu-se într-un caic, a mers de a dat peste o corabie mare iberică și, plecînd cu

[1] Reminiscențe din cartea populară *Alexandria*; vezi F. Pfister, *Alexander der Grosse in der byzantinischen Literatur und in neugriechischen Volksbüchern*, în *Probleme der neugriechischen Literatur* III, Berlin, Akademie Verlag, 1960, p. 112—130.

τουγαλλίαν, κἀκεῖθεν δι' ἄλλης νηὸς πλεύσας κατὰ τὰς Βρεταννικὰς νήσους καὶ πλησίον Γερμανίας περάσας, εἰς Ἰβερίαν παρεγένετο, ἔνθα κἀγὼ ἔφθασα. Καὶ οὕτως ταῦτά μοι ἐξηγήσατο.

Ἀπῆλθον οὖν ἐγὼ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἕνεκεν συμπεθερίου, ὅπου δ' ἄρα μοι φανήσεται ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἔδει οὖν, ἵνα καὶ μετὰ γράμματος, διὰ τὸ ἀναίτιόν μου πλέον, δηλώσω τῷ βασιλεῖ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν. Καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυάγησαν. Ἐκεῖσε προσδοκῶν ἐγὼ τὴν ἀπολογίαν, διέτριψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα. Τῷδε καιρῷ τῇ κγ$^{\eta}$ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ἡ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει, ἡ ἀοίδιμος δέσποινα Εἰρήνη, ἡ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχή. καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ συζύγου αὐτῆς.

Καὶ τῷ Φεβρουαρί-ῳ μηνὶ τοῦ ,ςϡνθ^{ου} ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηρᾶς ὁ Ἀμουράτης, ὃ κἀγὼ ἔμαθον ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἰβερίᾳ. Ὡς οὖν ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα, εἶρηκέ μοι ὁ βασιλεὺς τοιάδε· „Κύριε | πρέ- 211 b
σβυ, εἰπεῖν σοι θέλω χρηστὰς ἀγγελίας, εἰ μὴ δεῖ ἀποδοῦνταί σε ἡμῖν τι δῶρον χάριτος." Κἀγὼ ἀναστὰς προσεκύνησα αὐτὸν εἰπών· „Ὁ Θεὸς μακροημερεύσῃ τὴν ἁγίαν σου βασιλείαν, ὃς πολυτρόπως εὐεργετεῖς ἡμᾶς· οὕτως καὶ διὰ τὰς νῦν ἀγαθὰς ἀγγελίας αὖθις εὐεργετήσει ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀντάξιόν τι ἀποδοῦναι τῇ βασιλείᾳ σου τῇ ἁγίᾳ." Καὶ εὐθὺς εἶπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρᾶ καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο αὐθέντης καὶ πλείστας χάριτας ἐποίησε τῷ ἄνακτι· καὶ ἡ εἰρήνη ἐπεκυρώθη, ἀναμεταξὺ αὐτῶν τηρεῖν αὐτήν, ὡς καὶ πρώην μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχεν ὁ ἐκείνων οἶκος. Κἀγὼ ἀκούσας οὕτως ἐγενόμην ἄφωνος καὶ τοσούτη ὀδύνη μοι περιείχετο, ὡς εἰ περὶ τοῦ θανάτου τῶν φιλτάτων ἠκούκειν. Καὶ μικρὸν κατηφιάσας λέγω· „Δέσποτά μου, αὕτη οὐ χαρίεσσα ἐπαγγελία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνηρά." Ὁ δὲ λέγει· „Καὶ πῶς, χρηστὲ ἄνερ;" Κἀγώ· „Διότι ὁ τηθνηκὼς ἀμηρᾶς ἦν γέρων καὶ τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ καὶ οὐκέτι ἐβούλετο ἐγχειρισθῆναί τι κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἤθελε μᾶλλον εἰρηνεύειν ἢ μάχεσθαι. Ὁ δὲ νῦν γεγονὼς νέος ὤν, παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτούς, λέγων ὅτι, ὅταν καιρὸν εὕρῃ ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψηται, τὴν ἀρχὴν

1 Πορτουγαλλίαν A : Πορτογαλλίαν B ‖ 2 περάσας A : ἐπέρασεν B | εἰς Ἰβερίαν A : ἐν τῇ Ἰβε(ηβ)ρίᾳ B | παρεγένετο A : ἦλθεν B : *om.* b ‖ 4 ἕνεκεν συμπεθερίου A : διὰ συμπεθερίον B : διὰ συμπενθερίαν p ‖ 7 *post* μερῶν *add.* καὶ ὁ αὐθέντης μου ἀπελογίσατο p : *del.* B : *om.* A | ἐναυάγησαν p (Παπαδοπούλου Διατριβαί σ. 112): ἐναυάγησα AB ‖ 8 μέρεσιν A : μέρεσι B ‖ 9 Τῷδε B : Τῷ δὲ A : Ἐν τῷ δε τῷ b ‖ 10 ἡ ἐν AB : ἐν AB : ἐν b ‖ 14 *mg.* 1451 AB ‖ 15 ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἰβερίᾳ A : ἐν τῇ Ἰβερίᾳ ὢν B ‖ 16 ἦλθον B : παρεγενόμην A ‖ 17 εἰπεῖν σοι θέλω B : εἴπω σοι A ‖ 19 μακροημερεύσῃ AB : μακροημερεύοσοι b ‖ 20 ἡμᾶς B : *om.* A ‖ 23 ἡ AB : *om.* b ‖ 24 ἐπεκυρώθη b : ἀπεκυρώθη AB ‖ 26 τοσούτη AB : τοσαύτη b | ὀδύνη B : ἡ ὀδύνη A | εἰ b : *m.* AB ‖ 28 χαρίεσσα b : χαρίεις AB ‖ 31 ἢ μάχασθαι AB : *om.* b ‖ 32 νέος ὢν AB : ἐστι νέος b.

dînsa, a ajuns în Iberia, adică Spania dinspre Portugalia; şi de acolo, plecînd cu altă corabie spre Insulele Britanice şi trecînd pe aproape de Germania a sosit în Iveria, unde am ajuns şi eu. Şi acestea mi le-a istorisit aşa.

Eu am plecat deci în ţara aceea pentru cuscrenie, unde mi se va părea mai bine din cele două dinastii. Mai mult pentru a fi ferit de orice imputare, trebuia deci să arăt împăratului cu o scrisoare avantajele amînduror părţilor. Şi curierii în cale, pe la Amisos, au suferit un naufragiu. Eu, aşteptînd acolo răspunsul, am stat în părţile acelea doi ani
1450 şi treizeci de zile. În timpul acesta, la 23 ale lunii martie din acelaşi an, a murit întru fericire adormita în veci pomenita împărăteasa Irina, care, luînd dumnezeiasca shimă îngerească, şi-a schimbat numele în Ipomoni monaha; şi a fost înmormîntată în mănăstirea Pantocratorului, lîngă întru fericire adormitul şi în veci pomenitul împărat, soţul ei.
1451 Şi în luna februarie din anul 6 9 59 a murit sultanul Amurat, ceea ce şi eu am aflat, fiind încă în Iveria. Cînd deci am venit la Trapezunt, împăratul mi-a grăit aşa: „Domnule sol, am să-ţi spun ştiri bune, decît trebuie tu să ne răsplăteşti cu un dar de mulţumire!" Iar eu, sculîndu-mă, m-am închinat şi i-am spus: „Dumnezeu să dea măriei-tale viaţă lungă, care în multe chipuri ne faci părtaşi de bine; aşa şi acum cu aceste ştiri bune iarăşi ne vei face părtaşi de bine, ci noi nu sîntem în stare să dăm în schimb măriei-tale o răsplată vrednică". Şi de îndată mi-a vorbit de moartea sultanului şi cum feciorul lui a ajuns domnitor şi foarte multe le-a făcut pe voia împăratului; şi pacea a fost întărită, să o păzească între ei, aşa cum casa acelora o avea de mai înainte cu tatăl său. La auzul unei astfel de ştiri, am rămas fără de glas şi o durere atît de mare m-a cuprins, de parcă aş fi auzit de moartea celor mai dragi ai mei. Şi după o clipă de adîncă mîhnire spun: „Măria-ta stăpîne, aceasta nu e ştire de bucurie, ci şi de mare durere". Iar el spune: „Cum aşa, om bun?!" Şi eu: „Pentru că răposatul sultan era bătrîn şi încercarea lui contra Constantinopolului a dat greş şi nu mai dorea să întreprindă nimic împotrivă-i, ci voia numai să ţină mai mult pace decît să ducă război. Iar acesta care a ajuns acum la domnie este tînăr şi din copilărie era duşman al creştinilor, spre a-şi bate joc de ei şi a-i ameninţa, spunînd că dacă o să afle prilej potrivit şi cînd va fi luat în mîinile sale puterea împărăţiei are să zdro-

15 Iveria AB: Iviria b.

Ρωμαίων καὶ πάντων | Χριστιανῶν εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσαι. Τὰ 212 b νῦν καὶ ἡ Πόλις ἠπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν αὐθέντην μου καὶ βασιλέα νεωστὶ τὰ σκῆπτρα λαβόντα· ὃς καὶ ἐκ τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλα ὀφείλει διὰ τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλόδωρα, ἃ ἐχαρίσατο τοῖς στρατιώταις καὶ πάσῃ τῇ αὐλῇ. Διὸ δεῖται καιροῦ εἰρηνικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐὰν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς παραχωρήσῃ, αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας ὁρμήσοι ἂν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα τὶ γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναὶ ἀληθῶς εὐφρόσυνος ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανε ὁ νῦν γεγονὼς νέος ἀμηρᾶς, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἄλλον υἱόν· καὶ τῷ γηραιῷ ἐκ τῆς λύπης ἐδίδοτο ἀσθένεια, ἐξ ἧς καὶ ὀλιγοχρονία. Καὶ τούτου ἕνεκεν εἰς κίνδυνον καὶ διχοστασίαν μεγάλην ἐνέπιπτεν ἡ τῶν ἀσεβῶν ἀρχή· καὶ ἐν τῷ τούτου καιροῦ μέσῳ ἐδύνατο ἂν ὁ αὐθέντης μου διορθῶσαι καὶ οἰκονομῆσαι τὰ πάντα· καὶ ἡ ἑαυτοῦ βασιλεία διέβαινεν εἰς κρείττονα προτίμησιν." Ὁ δὲ βασιλεὺς Τραπεζοῦντος ταῦτά μοι ἔφη· „Αὐτὸς ὑπάρχεις εἷς τῶν φρονίμων ἀρχόντων καὶ πρακτικῶν τῆς αὐλῆς ἐκείνης· καὶ γινώσκεις κρεῖττον περὶ τούτων, ὅμως ὁ Θεός, ὡς δυνατός, ποιήσῃ αὐτὸν εἰς ἀγαθόν." Κἀγὼ ἀποκριθεὶς εἶπα· „Λίαν εὐχαριστῶ τῇ καλοκἀγαθίᾳ καὶ προαιρέσει | τοῦ κρά- 213 b τους σου, διότι ἐγὼ οὔκ εἰμι τοσούτης ποιότητος, ὡς ἡ βασιλεία σου ἐκέλευσας."

Ἀκούσας γὰρ ἐγὼ ἔτι, ὅτι ἡ τοῦ προῤῥηθέντος ἀμηρᾶ γυνή, ἡ καὶ τοῦ τῆς Σερβίας δεσπότου θυγάτηρ, μετὰ τὴν τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς θανὴν ἐντίμως καὶ καλῶς ἀπεστράφη πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ἔδει με γὰρ ἐναπομεῖναι εἰς Τραπεζοῦντα διά τινας οὐκ ὀλίγας αἰτίας καὶ εὑρών τινα νῆα μέλλουσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποπλεῦσαι, μεθ' ἧς ἐγὼ ἀπέστειλά τινας ἵππους καὶ παῖδας δύο, οὓς ὁ βασιλεὺς Ἰβερίας μοι ἐδώρησατο ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντων, ὅτε τὸ Σουμαχὶν ἐσκύλευσε, καὶ ἕτερα πολλά τινα εἴδη φιλοδωρηθέντα ἡμῖν παρά τινων, καὶ πρὸς τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλέα τοιάδε ἔγραψα, περὶ ὧν εἰς Ἰβερίαν ἔπραξα καὶ ὧν εἰς Τραπεζοῦντα ὑποπτεύω ποιῆσαι, καὶ πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐδήλωσα. Καὶ δοὺς τὰς γραφὰς ἑνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχόντων, ἔστειλα αὐτὸν καὶ παρήγγειλα αὐτῷ, ἵνα τὴν μὲν μίαν τῶν γραφῶν δώσῃ τῷ βασιλεῖ ἐν τῷ προσκυνῆσαι αὐτόν· ἔφην αὐτῷ καὶ διὰ στόματος, ἵνα τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα ἀναφέρῃ διὰ ζώσης φωνῆς, τὴν δὲ

1 *ante* Ῥωμαίων *add.* τῶν b : *om.* AB | εἶχεν AB : ἔχει b || 4 τὰ φιλόδωρα B: φιλοτιμίας A || 7 παραχωρήσῃ A : παραχωρήσει B | αὐτὸς AB : καὶ αὐτὸς b || 13 τούτου AB: τούτου τοῦ b | μέσῳ A: τῷ μέσῳ B || 14 ὁ αὐθέντης μου AB: *om.* b | διορθῶσαι καὶ οἰκονομῆσαι b : διορθώσῃ καὶ οἰκονομήσῃ AB || 18 ποιήσῃ AB: ποιήσει b || 20 τοσούτης AB : τοσαύτης b || 26 εὑρών τινα νῆα B : εὑρὼν νῆα τινὰ A || 27 ἧς A: οὗ B | ἐγὼ B: *om.* A | παῖδας AB : *om.* b || 28, 31 Ἰβερίας, Ἰβερίαν AB : Ἰβηρίας, Ἰβηρίαν b || 28—29 τὸ Σουμάχι(ηB)ν AB: τοὺς αἰχμαλώτους b || 29 ἐσκύλευσε AB: ἐσκύλευσεν b | *post* εἴδη *add. del.* ἀπέστειλα B : *om.* A | φιλοδωρηθέντα B : φιλοτιμηθέντα A || 30 τὸν$_1$ — ἔγραψα B: ὃν καὶ τάδε ἔγραψα διηγούμενος A || 31 ὑποπτεύω B : ὑπώπτευον A || 32 *post* συμβάντα *add.* μοι A : *om.* B.

bească şi să pună capăt domniei bizantinilor şi a tuturor creştinilor. Pe deasupra, de astă dată şi Constantinopolul e într-o situaţie grea pentru domnitorul meu împăratul, care de curînd a luat sceptrul în mînă şi, din veniturile împărăţiei, are să acopere multe cheltuieli şi recompense pe care le-a împărţit oştirii şi întregii Curţi. De aceea are nevoie de timp de pace, ca să chivernisească lucrurile ce-i sînt de trebuinţă şi de folos la luptă şi război. Iar dacă Dumnezeu pentru păcatele noastre ar îngădui şi nelegiuitul acela, împins de tinereţile şi gîndurile lui rele, ar porni cu război asupra Constantinopolului, nu ştiu ce se va întîmpla cu noi? Da, într-adevăr veste de bucurie era, dacă murea tînărul care a ajuns acum sultan, pentru că tatăl său nu avea alt fecior; şi bătrînul de durere cădea la slăbiciune şi rămînea cu puţine zile de viaţă. Şi din cauza aceasta ţara păgînilor ajungea la mare primejdie şi multă frămîntare; şi, între timp, domnitorul meu era în stare să îndrepte şi să refacă toate; şi împărăţia sa trecea într-o stare de frunte mai bună". Iar împăratul Trapezuntului mi-a grăit aşa: „Tu eşti unul din marii dregători înţelepţi şi cu experienţă ai Curţii aceluia şi eşti mai priceput la acestea, totuşi Dumnezeu, ca unul ce are putere, să-l îndrepte spre bine!" Iar eu, răspunzînd, am zis: „Mulţumesc mult pentru bunătatea şi bunele aprecieri ale maiestăţii-tale, pentru că eu nu am calităţi în aşa măsură, cum ai spus măria-ta".

Eu cînd am auzit încă şi ştirea că femeia sultanului amintit mai sus, care era fata despotului Serbiei, s-a întors, după moartea sultanului, bărbatul ei, cu bine şi cu multă cinste la părinţii ei, acasă la dînsa, căci eu mai trebuia pentru unele pricini nu puţine să rămîn încă la Trapezunt, găsind o corabie care avea să plece la Constantinopol, am trimis cu ea nişte cai şi doi băieţi, pe care mi-i dăruise împăratul Iveriei din robii ce-i luase cînd a jefuit Sumahin; şi am mai trimis multe alte obiecte ce ne-au fost dăruite de alţii; iar domnitorului meu împăratul i-am scris despre ce am isprăvit în Iveria şi despre ce cred că am să fac la Trapezunt; şi i-am arătat tot ce s-a întîmplat. Şi dînd scrisorile unuia din marii dregători care erau cu mine, l-am trimis şi i-am spus: una din scrisori să o dai împăratului, îndată ce te-ai prezentat la închinăciune, şi oral i-am spus să raporteze din grai viu tot ce ne priveşte;

27 *şi* 30 Iveriei *şi* Iveria AB: Iviriei *şi* Iviria b.

ἑτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὔριον τῷ βασιλεῖ αὖθις δώσῃ. Εἶχε δὲ οὕτως ἡ γραφή. „Ἐγὼ ἐν τῷ ἀποσωθῆναί με εἰς Τραπεζοῦντα ἔμαθον τὰ περὶ τοῦ θανά|του τοῦ ἀμηρᾶ παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἐνταῦθα καὶ πῶς ἡ 214 b ἀμήρισσα ἡ τούτου ἐξαδέλφη ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῆς πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐντίμως καὶ καλῶς. Ὡς δὲ ἤκουσα, ἐσυλλογισάμην κατὰ τὸν ἐμὸν σκοπὸν καὶ τὸ δοκοῦν μοι δηλοποιῆσαι τῷ κράτει σου, ὅτι τῶν δύο συνοικεσίων, περὶ ὧν ἐνθάδε ἐλήλυθα, συμφέρον τῇ βασιλείᾳ σου ἔσεται καὶ λίαν κρεῖττον καὶ ὠφέλιμον εἰς πάντα διὰ πολλὰς αἰτίας, εἰ ἀρεστόν ἐστι τῷ κράτει σου ποιῆσαι τρόπον καὶ ἀναβολήν, ἵνα λάβῃ τὴν εἰρημένην ἀμήρισσαν εἰς γυναῖκα. Τέσσαρα γὰρ μόνα εὑρίσκω αἰτία, δι᾽ ὧν ἡ βασιλεία σου αἰτιωμένη οὐ πράξῃ τοῦτο, εἰ αὐτῇ δόξει· πρῶτον μὲν τὸ ἔλαττον τοῦ γένους, δεύτερον δὲ μήπως καὶ ἡ ἐκκλησία διὰ τὴν συγγένειαν τὴν τοῦ γάμου ἱερολογίαν κωλύσῃ, τρίτον ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἦν Τοῦρκος, τέταρτον ὅτι πεντηκονταετὴς οὖσα τῇ ἡλικίᾳ, εἰ τύχῃ καὶ συλλήψηται ἐν γαστρί, ἐν τῷ μέλλειν τεκεῖν κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ λέγουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπισυμβαίνει, ἐπεὶ ἦν στεῖρα μὴ τεκοῦσά ποτε. Τῶν τεσσάρων οὖν τούτων αἰτιῶν τὴν διάλυσιν λέξωμαι. Πρῶτον μὲν οὐδέν ἐστι παράδοξον, εἰ ταύτην λαβῃς εἰς γυναῖκα, ὅτι ἐλάττονος γένους οὐκ ἔστι τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου σου μητρός. Δεύτερον, εἰ καὶ τὸ συνοικέσιον μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζοῦντος βασιλέως θυγατρὸς γένηται, ἕνεκεν τῆς συγγενείας | ἐλπίζομεν συγχωρηθῆναι τοῦ- 215 b το παρὰ τῆς ἐκκλησίας, εἰ εἰς πτωχούς, ὀρφανοὺς καὶ ἐκκλησίας χρήματα δοθήσονται. Τοσοῦτον μᾶλλον εὐκοπωτέρως συγχωρηθήσεται καὶ τὸ τοῦ δεσπότου Σερβίας θυγατρός, λέγω τῆς εἰρημένης ἀμηρίσσας, διὰ τὰς τοσαύτας χάριτας καὶ εὐεργεσίας, ἃς ὀφείλωσιν αὐτοῖς καθ᾽ ἑκάστην ἡ ἐκκλησία τε καὶ οἱ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ἐκκλησίας κλῆρος. Τρίτον οὐκ ἔσεται παράδοξον, εἰ Τοῦρκον ἔσχεν ἄνδρα, ἐπεὶ καὶ ἡ δέσποινα ἡ κυρία Εὐδοκία, ἣν ὁ πάππος σου ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, ἄνδρα προέσχε Τοῦρκον καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθέντην καὶ παιδία μετ᾽ ἐκείνου ἔτεκεν· αὕτη δὲ τοσούτου μεγάλου αὐθεντὸς καὶ ἀμηρᾶ γυνὴ οὖσα καί, ὡς ἀκούομεν, οὐκ ἐγνώρισεν αὐτήν, διὸ καὶ ἄτεκνός ἐστί. Περὶ δὲ κατὰ τὸ τέταρτον, εἰ καὶ ἐτῶν πλεόνων ὑπάρχει, ἐὰν συλλάβῃ γαστρί, τὸ τοῦ Κυρίου θέλημα γενήσηται, ἐπεὶ συμφέρον τῇ βασιλείᾳ σού ἐστι τὰ προειρημένα αἰτία, ἐὰν γένηται. Μᾶλλον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς περιχαρῶς καὶ ἀσμένως δέξονται τοῦτο. Ἐξαπόστειλον εὐθὺς τινα πιστὸν τῶν τοῦ

---

3 τοῦ βασιλέως τοῦ ἐνταῦθα B : τοῦ ἐνταῦθα βασιλεύοντος A ‖ 5 γονεῖς αὐτῆς B : αὐτῆς γονεῖς A : γονεῖς b | Ὡς δὲ ἤκουσα A : Ὡς ἤκουσα δὲ B ‖ 7 συμφέρον AB : συμφερώτερον b ‖ 10—11 μόνα εὑρίσκω B : εὑρίσκω καὶ μόνα A ‖ 11 πράξῃ AB : πραξει b ‖ 16 λέγουσιν B : γνωμολογοῦσιν A ‖ 17—18 λέξωμαι AB: λέξομαι b ‖ 18 ἐστι AB : ἐστιν b ‖ 19 ἔστι AB : ἔστιν b | τῆς — μητρὸς B : τῆς ἀοιδίμου σου μητρὸς τῆς καὶ κυρίας μου A ‖ 22 *post* πτωχοὺς *ad.* καὶ b : *om.* AB ‖ 23 εὐκοπωτέρως B : *om.* A : εὐσκοπωτέρως b ‖ 24 τὸ τοῦ AB : τὸ τῆς τοῦ b ‖ 25 ὀφείλωσιν AB : ὀφείλουσιν b | αὐτοῖς AB : αὐτῇ b ‖ 28 ἡ κυρία AB : *om.* b ‖ 30 αὐθεντὸς AB : αὐθέντου b | ἀμηρᾶ A : ἀμηρὸς B ‖ 35 *post* ἐξαπόστειλον *add.* οὖν b : *om.* AB.

iar a doua zi să dea tot împăratului cealaltă scrisoare. Şi cuprinsul ei era următorul: „Eu, ajungînd cu bine la Trapezunt, am aflat de la împăratul de aici ştirile privitoare la moartea sultanului şi cum sultana, vara acestuia, s-a întors acasă la părinţii ei cu bine şi mare cinste. Iar cînd am auzit, m-am chibzuit asupra misiunii mele şi ca să arăt măriei-tale părerea mea: că, decît la cele două căsătorii, pentru care am venit încoace, avantaj pentru maiestatea-ta va fi şi mai mult şi de folos întru toate din multe motive, dacă măria ta te-ai hotărî şi te-ai răzgîndi şi ai face chip şi fel, ca să iei de soţie pe amintita sultană. Căci numai patru motive găsesc pe urma cărora maiestatea-ta, avînd motiv, n-ar face aceasta, dacă va crede: întîi, rangul mai mic al neamului; al doilea, nu cumva şi biserica din cauza rudeniei să oprească slujba sfîntă a cununiei; al treilea, că bărbatul ei a fost turc; al patrulea, că fiind în vîrstă de cincizeci de ani, dacă s-ar întîmpla să rămînă însărcinată, să nu ajungă, cînd ar avea să nască, în primejdie de moarte, cum spun naturaliştii că se întîmplă de cele mai multe ori, deoarece a fost stearpă şi n-a născut niciodată. Aşadar, la aceste patru motive să dau dezlegarea. Mai întîi, nimic nu este la ce nu te-ai aştepta, dacă ai luat-o de soţie pe aceasta, pentru că nu este de neam mai jos decît stăpîna mea, în veci pomenita maică-ta. Al doilea dacă s-ar face căsătoria cu fata împăratului de la Trapezunt, cît despre înrudire avem nădejde că aceasta va fi îngăduită de către biserică, dacă se vor da milostenii în bani la săraci, orfani şi biserici. Cu mult mai lesne se va îngădui căsătoria cu fata despotului Serbiei, anume cu zisa sultană, pentru atîtea milostenii şi binefaceri atît de mari ce au să le datoreze acestora zi de zi biserica şi ieromonahii şi monahii şi tot clerul bisericii. Al treilea, nu va fi nimic neobişnuit, dacă a avut bărbat turc, deoarece şi împărăteasa doamna Evdochia, pe care bunicul tău a luat-o de soţie, a avut mai întîi bărbat turc, domnitor peste o ţară mică şi neînsemnată, şi a născut copii de la el; aceasta însă a fost soţia unui domnitor atît de mare şi, fiind femeia sultanului, nici n-a trăit cu ea, după cum auzim; de aceea a şi rămas fără copii. Iar în ce priveşte al patrulea motiv, dacă, deşi are ani mai mulţi, a rămas însărcinată, facă-se voia Domnului, deoarece motivele amintite mai înainte sînt în interesul maiestăţii-tale, dacă se face căsnicia. Pe deasupra, şi părinţii ei vor primi aceasta cu mare bucurie şi plăcere. Trimite de îndată pe un om de încredere dintre marii

παλατίου σου ἀρχόντων ἢ τῶν ἱερομονάχων ἢ μοναχῶν καὶ τὰ περὶ τούτου διορθώσωσι καὶ ἀναβολὴ οὐδεμία γενήσεται."

Ἀποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν μετὰ τῆς νηὸς ἐν τῇ Πόλει τῇ κη-η Μαΐου καὶ ὁ βασιλεὺς ὢν εἰς χοιράγραν, ὡς ἐμηνύθη αὐτῷ,| ὅτι τινες ἐκ τῆς Ἰβερίας ἐληλύθασιν, ἐάσας τὸ συάγριον ἐν τοῖς ἀνακτό- *216 b* ροις ἦλθε μετὰ χαρᾶς.

Ἐν ᾧ δὲ καιρῷ ἔφθασαν οἱ γραμματοκομισταὶ τῇ κη-η τοῦ Μαΐου, τῇ αὐτῇ νυκτὶ ὑπνώττων ἐφάνη μοι κατ' ὄναρ, ὅτι καὶ ἐγὼ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔφθασα, καὶ προσπεύσας τῷ βασιλεῖ ἀσπασθῆναι με τοὺς πόδας αὐτοῦ οὐκ εἴασέ με, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἀνέστησέ με καὶ κατεφίλησέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. Ἔγωγε ἔξυπνος γενόμενος εἶπα τοῖς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦσι τὸ ὅραμα καὶ ὅπως τῆς ἡμέρας μνημονεύσωσιν.

Ἰδὼν οὖν ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς μὴ ἐλθεῖν με, ἀλλ' ἐκ τῶν σὺν ἐμοί, καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀναγνώσας, περίλυπος ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει, κατηγορῶν τὴν ἐμὴν βραδύτητα. Ὡς δὲ τὴν ἑτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὔριον ἀνέγνω καί, μ α θ ὼ ν μ έ λ λ ε ι ν μ ε ἐ λ θ ε ῖ ν δ ι ὰ τ ῆ ς γ ρ α φ ῆ ς, ἰδοὺ ἠρκέσθη καὶ χαρίεις ἐναπέμεινε. Καὶ εὐθὺς οἰκονομήσας Μανουὴλ τὸν Παλαιολόγον τὸν τῆς Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίσσης ἀνεψιόν, ἐξαπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας δεσπότην, ἵνα δοκιμάσῃ καὶ ἴδῃ, περὶ οὗ ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστολῇ γέγραφα συνοικεσίου. Καὶ ἀκούσαντες οἱ γονεῖς ἡδέως καὶ ἀσμένως τὸν λόγον ἐδέξαντο καὶ ἑτοίμως εἶχον ἐκπληρῶσαι καὶ τὸ ἔργον. Ἄλλον γὰρ οὐκ ἐκώλυσε τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον, εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδεήθη τοῦ Θεοῦ εὐχομένη, τάξασα ἔτι ζῶντος τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰ ὁ Θεὸς οἵῳ δή ποτε τρόπῳ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐκ τὰς τῶν ἀσεβῶν χεῖρας, ἑτέρῳ ἀνδρὶ μηκέτι ἐν τῇ | ζωῇ αὐτῆς συζευχθείη, ἀλλὰ μένειν αὐτὴν ἐν σωφρω- *217 b* σύνῃ παρθενεύουσαν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν θεραπεύειν Θεῷ τῷ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς χορηγήσαντι· δι' ἣν αἰτίαν τὸ συνοικέσιον τοῦτο οὐκ ἐγένετο.

Τῷ δ' αὐτοῦ ἔτους Αὐγούστῳ μηνὶ διέβη ἀπὸ τῆς Πόλεως ὡς φυγὰς καὶ ὁ πατριάρχης κὺρ Γρηγόριος.

Καὶ ἐγὼ τῇ ιδ-η τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ςϡξ-ου ἔτους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέσωσα μετὰ τῆς νηὸς τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Ῥίτζου τοῦ καὶ ὕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πίστεως.

II. Τελέσας οὖν ἐγὼ τὸ συνοικέσιον ἐν τῇ Ἰβερίᾳ, ἵνα λάβῃ ὁ αὐθέντης μου τὴν τοῦ ἐκεῖσε ῥηγὸς θυγατέρα, εἰδὼς ὅτι κρεῖττον ἦν τὸ ἐν τῇ Ἰβερίᾳ ἢ τοῦ τῆς Τραπεζοῦντος, εἶπέ μοι γὰρ ὁ τῆς Ἰβερίας προει-

2 διορθώσωσι AB : διορθώσουσι b || 5 Ἰβερίας AB : Ἰβηρίας b || 7 γραμματοκομισταὶ AB : χαρτοκομισταὶ b || 9 προσπεύσας AB : προσσπεύσας b || 11 εἶπα AB : εἶπον b || 12 μνημονεύσωσιν A : μνημονεύωσι B || 16 μέλλειν με ἐλθεῖν B : ἐκθεῖν με μέλλειν A || 17 ἐναπέμεινε B : ἐναπέμεινεν A || 18 Κατακουζηνῆς AB || 22 Ἄλλον AB b : Ἄλλο? || 25 ἐκ τὰς τῶν ἀσεβῶν χεῖρας B : τῶν ἀσεβῶν χειρῶν A || 30 δ' AB : τοῦ b || 32 *mg.* 1452 B || 33 Ῥίτζου B : Ῥίκκιου A || 34 καὶ A : *om.* B || 35, 37 Ἰβερίᾳ AB : Ἰβηρίᾳ b || 37 ἢ AB : *om.* b | Ἰβερίας AB : Ἰβηρίας b.

dregători ai palatului sau dintre ieromonahi sau monahi şi să pună la cale cele privitoare la aceasta şi nici o tărăgănare să nu se facă".

Ajungînd, aşadar, cu bine cei ce aduceau scrisorile la Constanti-
1451 nopol, cu o corabie, la 28 mai şi, împăratul fiind dus la vînătoare de mistreţi, cum i s-a anunţat că a venit cineva din Iveria a lăsat vînătoarea şi cu bucurie s-a întors la palat.

În timpul cînd au sosit curierii, la 28 mai, în aceeaşi noapte, dormind adînc, mi s-a părut în vis că şi eu am sosit la Constantinopol şi, plecîndu-mă să-i sărut picioarele, împăratul nu m-a lăsat, ci, apucîndu-mă, m-a ridicat şi m-a sărutat pe ochi. Eu unul, trezindu-mă, am spus celor ce dormeau pe lîngă mine visul şi ca să-şi însemne ziua.

Văzînd, aşadar, domnul meu împăratul că n-am venit eu, ci din cei care erau cu mine, cînd a citit scrisoarea întîi s-a supărat mult şi era necăjit, învinuindu-mă de întîrziere. Cînd însă a doua zi a citit cealaltă scrisoare *şi a aflat dintr-însa că am să vin*, iată că a rămas mulţumit şi vesel. Şi de îndată a rînduit pe Manuil Paleologul, vărul Cantacuzinesei, soţia protostratorului, şi l-a trimis la despotul Serbiei ca să facă încercările cuvenite şi să vadă în privinţa căsătoriei despre care am scris în scrisoarea mea. Şi părinţii ei, auzind, au primit vorba cu plăcere şi bucurie şi erau gata să îndeplinească şi fapta. Şi altceva n-a împiedicat această căsătorie decît numai că sultana s-a rugat lui Dumnezeu şi, încă în viaţă fiind bărbatul ei sultanul, s-a făgăduit, dacă Dumnezeu în orişice chip o va izbăvi din mîinile păgînilor, ca toată viaţa ei să nu se mai mărite cu alt bărbat, ci să rămînă în înfrînare şi feciorie şi, după putinţă, să slujească lui Dumnezeu care i-a dăruit libertatea; de aceea această căsătorie nu s-a încheiat.

1451 În luna august din acel an a plecat din Constantinopol ca refugiat şi patriarhul chir Grigore.

La 14 ale lunii septembrie din anul 6 9 60 am ajuns şi eu cu bine în Constantinopol, cu nava lui Antonio Rizzo, om bun, care mai pe urmă a suferit şi moarte de martir pentru credinţa lui întru Hristos.

II, 1. Încheind eu, aşadar, legătura de căsătorie din Iveria, ca domnul meu să ia pe fata regelui de acolo, deoarece am cunoscut că legătura din Iveria este de preferat faţă de cea de la Trapezunt, amin-

5,34,36 Iveria AB: Iviria b || 32 Rizzo B: Riccio A.

ρημένος ῥὴξ τοιάδε· „Οὐκ ἔστι συνήθεια παρ' ἡμῖν, ἵνα διδῶσι χρήματα αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν, οὓς μέλλουσι λαβεῖν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῖς γυναιξίν."

2. Ἐγὼ δὲ ἀποκριθείς, αἰτῶν ἱλασμὸν παρ' αὐτοῦ λέγων· „Οὐκ ἤκουσα πώποτε τοιαύτην συνήθειαν καὶ νόμον, ὡς ἡ βασιλεία σου προστάττεις." Ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας, τάχα θαυμάζων τοὺς λόγους μου, εἶπεν· „Οὐκ οἶδας, τιμιώτατε ἄνερ, τί φησιν ὁ μέγας Καισάρειος; Διαφόρων ἐθνῶν καὶ ἠθῶν τρόπον τε καὶ νόμον ἐξηγούμενος, ἐν ἐπιτομῇ τοιάδε φάσκει. Ἐν ἑκάστῃ γὰρ χώρᾳ καὶ ἔθνεσιν ἐν τοῖς μὲν ἐγγράφως νόμος ἐστίν, ἐν τοῖς δὲ | ἀγράφως καὶ συνήθεια. Νόμος γὰρ τὰ πάτρια δωκεῖ εἶναι· ὡς 218 b πρῶτον Σῆρες οἱ τὸ ἄκρον τῆς γῆς οἰκοῦντες νόμους ἔχουσι τὰ πάτρια ἔθη, μὴ πορνεύειν ἢ κλέπτειν ἢ λοιδορεῖν ἢ φονευεῖν. Νόμος δὲ παρὰ Βακτριανοῖς ἡ ἐκ προγόνων παιδεία καὶ εὐσέβεια, μὴ κρεωφαγεῖν ἢ οἰνοποτεῖν ἢ λαγνεύειν ἢ παντοίᾳ κακίᾳ διαπράττεσθαι, καίτοι γε τῶν παρακειμένων αὐτοῖς Ἴδων τἀναντία διαπραττομένων ἀδεῶς.

3. Ἐν δὲ τοῖς ἐνδοτέροις μέρεσι τούτων ἀνθρωποφάγοι εἰσὶ καὶ τοὺς ἐπιξενωμένους ἀναιροῦντες ἐσθίουσι. Νόμος Χαλδαίοις καὶ Βαβυλωνίοις ἀσελγείας καὶ αἰσχρουργίας ἀνάμεστος. Ἄλλος δε παρὰ Πηλέοις νόμος γυναῖκας γεωργεῖν καὶ οἰκοδομεῖν καὶ τὰ ἀνδρῶν πράττειν, ἀλλὰ καὶ πορνεύειν, ὡς βούλονται, μὴ κωλυόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν παντελῶς· ἐν αἷς ὑπάρχουσι καὶ πλεῖσται πολεμικώταται καὶ θηρῶσαι τὰ μὴ λίαν ἰσχυρότατα τῶν θηρίων. Ἐν Βρεταννίᾳ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν μιᾷ συγκαθεύδουσι γυναικὶ καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἑνὶ ἑταιρίζονται ἀνδρί.

4. Αἱ Ἀμαζόναι μέν ποτε καιρῷ ἄνδρας οὐκ εἴχασιν, ἀλλ' ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ περὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ὑπερόριοι γίνονται καὶ μιγνύμεναι τοῖς γειτνιῶσιν ἀνδράσιν ὡς πανήγυρίν τινα μεγάλην ἑορτὴν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἡγοῦνται· ἐξ ὧν καὶ γαστρὶ συλ|λαμβάνουσι παλινδρομοῦσι οἴκαδε πᾶσαι. Τῷ δὲ καιρῷ τῆς ἀπο- 219 b κυήσεως τὰ μὲν ἄῤῥενα φθείρουσι, τὰ δὲ θῆλυ ζωογονοῦσι καὶ τιθηνοῦσιν ἐπιμελῶς καὶ ἐκτρέφουσιν.

5. Οὕτως καὶ τὰ ἐνταῦθα, ὡς εἶπόν σοι, ἡ ἡμετέρα συνήθεια, ὡς καθὼς καὶ αὐτὸς μέλλεις μαθεῖν παρὰ ἀξιοπίστων ἀνδρῶν καὶ μὴ θαύμαζε, τιμιώτατε ἄνερ κὺρ Γεώργιε.

Διὰ τοῦτο ποιοῦμεν τὸ παρὸν συνοικέσιον μετ' αἰδοῦς καὶ ἀσυμβούλευτος τῶν τῆς βουλῆς μου καὶ ὑπόσχομαι δοῦναι τῇ θυγατρί μου ἄνευ τῶν πολυτέμων σκευῶν ἀργυρίου καὶ χρυσίου καὶ λίθων, πολυτίμων καὶ μανακίων διαμαργάρων καὶ χρυσίων καὶ ἑτέρων λίθων, χωρὶς τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὑφασμάτων πολυειδῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς, καὶ πάρεξ τούτων νούμια χιλιάδας πεντήκοντα καὶ ἕξ. Ἔτι δὲ καὶ κατ' ἔτος ἔχῃ ἑτέ-

1 διδῶσιν b : δίδωσι AB || 4 λέγων AB : λέγω b || 8 Καισάρειος AB : Καισάριος b | καὶ ἠθῶν AB : *om.* b | τρόπον τε καὶ νόμον b : τρόπων τε καὶ νόμων AB || 11 Σῆρες b: Σῦρες AB || 13 παντοίᾳ κακίᾳ AB: παντοῖα κακὰ b || 14 Ἴδων AB: Ἰνδῶν b || 16 Χαλδαίοις καὶ Βαβυλωνίοις B: Χαλδαίων καὶ Βαβυλωνίων A || 17 Πηλέοις AB: Πηλαίοις b || 18 τὰ AB : τὰ τῶν b || 22 Ἀμαζῶναι AB || 25 γαστρὶ AB : ἐν γαστρὶ b || 31 — 32 ἀσυμβούλευτος A : ἀσυμβούλως B : οὐκ ἀσυμβούλως b || 32 τῆς βουλῆς μου A *et mg.* B : *om.* b || 34 χρυσίων AB : χρυσίου b.

titul rege al Iveriei mi-a grăit doar așa: „La noi nu este obicei ca femeile să dea bani bărbaților pe care au de gînd să-i ia, ci bărbații femeilor".

2. Iar eu, răspunzîndu-i, îi cer iertare și-i zic: „N-am auzit niciodată de așa obicei și lege, precum o spui maiestatea-ta". Iar împăratul, zîmbind, ca și cum s-ar minuna de cuvintele mele, a zis: „Nu știi, preacinstite omule, ce spune marele dascăl al Cezareei ?[1]. Tîlcuind obiceiuri și legi ale diferitelor popoare, în rezumat, spune unele ca acestea. În fiecare țară și la orice popor, la unii este lege fixată în scris, iar la alții nu e fixată în scris, ci e obicei. Căci cele apucate din părinți le socotesc lege; ca prim exemplu, sirii [chinejii] care își au așezările la capătul pămîntului, au drept legi obiceiurile apucate din părinți, să nu curvească și să nu fure, să nu batjocorească, să nu ucidă. Iar la bactriani legea e învățătura și evlavia din străbuni, să nu mănînce carne, să nu bea vin, să nu fie destrăbălați, să nu trăiască în tot felul de răutăți, deși idenii care le sînt vecini duc un trai drept dimpotrivă, fără nici o teamă.

3. Iar în părțile mai dinăuntru ale țării acestora sînt antropofagi și pe străinii care vin la dînșii îi omoară și-i mănîncă. Lege plină de desfrînări și lucruri urîte o au chaldeii și babilonenii. Altă lege e la pilei, ca femeile să lucreze pămîntul, case să clădească și să facă lucrul bărbaților, dar să și curvească în voie, bărbații lor neoprindu-le nicidecum; între ele sînt și multe foarte războinice și în stare să vîneze fiare nu prea puternice. În Britania, mulți bărbați dorm cu o singură femeie și multe femei trăiesc cu un singur bărbat[2].

4. Amazoanele într-o vreme n-au avut bărbați, ci ca dobitoacele necuvîntătoare, o dată în an, pe la echinocțiul de primăvară, ieșeau din hotarele țării lor și, împreunîndu-se cu bărbați din țările vecine, îl țin timpul acela ca un praznic și mare sărbătoare; și după ce rămîn însărcinate, toate se întorc acasă; iar la vremea nașterii, băieții îi dau pierzării, fetele însă le alăptează cu grijă și le cresc mari.

5. Așa este și aici obiceiul nostru, cum ți-am spus și cum însuți ai să afli de la oameni vrednici de crezare și să nu te minunezi preacinstite chir Gheorghe.

De aceea încheiem această legătură de căsătorie cu teamă și fără să mă sfătuiesc cu sfetnicii mei și făgăduiesc să dau fetei mele, pe lîngă argintărie și aurărie de mult preț și afară de pietre scumpe și brățări de mărgăritare și de aur și alte pietre nestemate, afară de îmbrăcăminte și țesături de multe feluri ce sînt pentru trebuința ei, și pe lîngă toate acestea încă cincizeci și șase de mii de galbeni. Apoi în fiecare an să aibă

1 Iveriei AB: Iviriei b.

[1] Sfîntul Vasile cel Mare din Cezareea Capadociei.
[2] Interpolatorul mitropolit Macarie al Monemvasiei nu l-a înțeles pe Chalcocondil, p. 71, 27—30 și nota 4, unde e semnalat obiceiul ca oaspeții să sărute nevasta gazdei; numai astfel a putut ajunge la o știre atît de eronată și fantastică.

ρας χιλιάδας τρεῖς τοῦ ποιεῖν αὐτὰς ἐλεημοσύνας εἰς πτωχούς, καὶ ὅπου δ' ἂν δόξῃ αὐτῇ.

6. Σὺ δέ, ἀκούω ἔχειν σε παιδία δύο· τὸ μὲν ἄῤῥεν, ὃ ὁ βασιλεὺς ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ αὐτὸ ἐκείνου ἐστὶ καὶ ἔστω καὶ ἔσται, τὸ δὲ θῆλυ ἔστω ἐκ τῆς σήμερον τῇ θυγατρί μου, ἣ καὶ ὀφειλέτω τοῦ ὑπανδρεῦσαι αὐτό, ὅπου δ' ἂν σὺ κρίνῃς εἶναι ἄξιον τόπον. Καὶ ὅταν ἔλθῃς σὺν Θεῷ ἆραι αὐτήν, τότε ἐπιδώσω σοι φορτία σηρικοῦ τέτταρα· ἔστι γὰρ ἡ μέταξα ἐκείνη ἐξίτηλος καί, ὡς ἠκούσαμεν, πράττεται τὸ φορτίον διὰ χρυσῶν νουμίων πεντακοσίων.|

7. Ὡς οὖν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰβερίᾳ καὶ Τραπεζοῦντι καταλεπτῶς ἐδιηγησάμην *220 b* τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντι μου, ὡς ἄνωθεν, ἠρώτησα μαθεῖν καὶ περὶ τοῦ τῆς Σερβίας συνοικεσίου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπέ μοι· „Ἐγώ σοι ὀφείλω πολλὰ διὰ τὴν πρός με σὴν ἀγάπην καὶ πίστιν παιδιόθεν καὶ τὴν τοσούτην δουλοσύνην, ἀλλὰ τοῦτο δὴ πλεῖον σήμερον τὸ τῆς Σερβίας βεβαίωσις καὶ ἀσφάλεια καὶ ἐκσφράγισμά ἐστι τῆς εἰς ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης· καὶ ἀνταμοιβήν σοι ὀφείλω, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν εὑρίσκομαι, ἐπεὶ τοσοῦτον κεκοπίακας ἀεὶ ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ μᾶλλον τὰ νῦν ἐγκατέλιπες τὸν οἶκόν σου τοσοῦτον δὴ καιρὸν πόῤῥω τῆς σῆς πατρίδος ξένας χώρας περιερχόμενος. Ὅθεν οἱ ἐκεῖσε κυριεύοντες μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τιμὰς ἐπηγγείλοντό σοι δοῦναι, λέγω οἱ τῆς Ἰβερίας καὶ Τραπεζοῦντος βασιλεῖς, ἕκαστος αὐτῶν ζητῶν σοι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα συνοικέσιον μετ' ἐμοῦ τελέσῃς· αὐτὸς δὲ ὡς σώφρων καὶ πιστὸς θεράπων διέκρινας τὸ συμφέρον μοι καὶ τὸ ὠφελιμώτερον ἔδρασας καί, ἃ νενόηκας, ἔγραψας μοι συμβουλεύων. Τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς πρὸς ἐμέ σου εὐνοίας καὶ ἀγάπης· καὶ πληροφορήθητι ἀληθῶς, ὅτι καὶ παρ' ἐμοῦ ἕξεις ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν ὑπάρχω.

8. Περὶ δὲ τοῦ ἐν Σερβίᾳ συνοικεσίου, οὗπερ ἐρωτᾷς με, τοιουτοτρόπως παρηκολούθησε. Μετὰ τὸ θανεῖν τὸν ἀμηρᾶν καὶ τὴν | τούτου *221 b* σύζυγον ἐπαναστρέψασαν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας δεσπότην τὸν πατέρα αὐτῆς, προσῆλθέ μοι συλλαλήσασα ἡ πρωτοστρατόρισσα ἡ συγγενὴς αὐτῆς περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως· καὶ πλείστας δόσεις καὶ προῖκα ἐπηγγέλλετό μοι, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφελιμώτατα ἔτασσεν ὑποσχομένη ἐν τῷ μέλλοντι, ἅπερ κἀγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα ταῦτα ἀληθῆ εἶναι καὶ συμφέροντα. Ὅμως δὲ ἐν τούτῳ ἔδει καὶ ἑτέρα βουλὴ καὶ σκέψις κἀγὼ οὐκ εἶχον μετά τινος συμβουλευθῆναι διὰ τὸ πάντας παθητικῶς διακεῖσθαι. Ἡ κυρία μου ἡ δέσποινα καὶ μήτηρ τοῦ παρόντος βίου ἐξεδήμησε· ὁ μὲν Καντακουζηνός, ὃς ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπροσπαθῶς ἐβούλευε, καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς φανερῶς καὶ ἀφα-

1 αὐτὰς A : αὐτὰ B : *om.* b || 3 Σὺ δέ, AB : Σὲ δὲ b | σε AB : *om.* b | ὃ AB : *om.* b || 4 αὐτὸ ἐκείνου ἐστὶ A : αὐτοῦ ἐκεῖνο ἔστι B | ἔστω AB : *om.* b || 8 *post* ἐκείνη *add.* οὐκ b : *om.* AB || 10 Ἰβερίᾳ AB : Ἰβηρίᾳ b || 14 τοσούτην AB : τοσαύτην b || 20 Ἰβερίας AB : Ἰβηρίας b | 21 βασιλεῖς AB : δεσπόται καὶ βασιλεῖς b || 23 καὶ τὸ A : καὶ B | *ante* ἔδρασας *add.* καὶ B : *om.* A || 31 προῖκα AB : προῖκας b || 36 διακεῖσθαι b : διάκεινται AB || 37 Κατακουζηνὸς AB.

încă alte trei mii, spre a le da milostenii la săraci şi unde va găsi ea de cuviinţă.

6. Iar tu aud că ai doi copii. Băiatul, căruia împăratul i-a fost naş la sfîntul botez, acela este şi să fie şi va fi în seama aceluia, copila însă, începînd cu ziua de astăzi, să fie în grija fetei mele, care să şi aibă îndatorirea să o mărite unde o să judeci tu că e un loc vrednic de dînsa. Şi cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, vei veni ca să o iei, atunci îţi voi mai da patru valuri mari de mătase; şi este de o culoare domoală şi, cum am auzit, valul face cinci sute de galbeni".

7. După ce, aşadar, am povestit cu de-amănuntul împăratului, stăpînul meu, tot ce-am făcut în Iveria şi la Trapezunt, ca mai sus, am întrebat să aflu şi despre legătura de căsătorie în Serbia. Şi răspunzîndu-mi, mi-a spus: „Eu îţi sînt mult îndatorat pentru dragostea şi credinţa ta din copilărie faţă de mine şi că mi-ai fost un slujitor atît de bun, dar mai ales această grijă a ta de azi cu Serbia este o dovadă de întărire şi încredinţare şi adeverire a dragostei şi a devotamentului tău faţă de mine; şi îţi sînt îndatorat la răsplată toată viaţa mea, deoarece mereu te-ai ostenit atît pentru mine şi mai ales acum ţi-ai lăsat casa atîta timp, umblînd prin ţări străine, departe de patria ta. Drept aceea, domnitorii de acolo ţi-au pus în vedere să-ţi dea mari daruri şi onoruri, mă gîndesc la împăraţii Iveriei şi Trapezuntului, fiecare dintr-înşii cerîndu-ţi să fii de partea lui la îndeplinirea legăturii de căsătorie cu mine; tu însă, ca un slujitor cuminte şi credincios, ai ales ce e în interesul meu şi ai lucrat în avantajul meu şi mi-ai scris gîndurile şi sfaturile tale. Aceasta a fost o mare dovadă a dragostei tale faţă de mine şi cît de mult îmi doreşti tot binele; şi să ştii cu adevărat că şi din parte-mi toată viaţa mea vei avea vrednică răsplată.

8. Iar cît despre legătura de căsătorie în Serbia, de care mă întrebi, s-a desfăşurat în următorul chip. După moartea sultanului şi după întoarcerea soţiei acestuia la despotul Serbiei, tatăl ei, a venit la mine ruda ei protostratorisa şi mi-a vorbit de aşa plan; şi mi-a pus în vedere că mi se vor da multe şi mare zestre şi mi-a făcut promisiuni de multe alte avantaje în viitor, pe care şi eu din multe motive le-am socotit că acestea sînt reale şi în interesul nostru. Dar totuşi era nevoie la aceasta şi de alt sfat şi chibzuire, iar eu nu aveam cu cine să mă sfătui, *pentru că toţi sînt interesaţi*. Doamna maică-mea, împărăteasa, se săvîrşise din viaţă, Cantacuzino, care faţă de alţii dădea un sfat dezinteresat, murise şi el. Iar Luca Notara o spune pe faţă şi pe la spate că

11 Iveria AB: Iviria b || 21 Iveriei AB: Iviriei b || 37 Catacuzino AB.

νῶς λέγει, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἄλλων πάρεξ αὐτοῦ οἶδε τί ποιεῖ, εἰ μὴ τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα καὶ ποιούμενα διισχυρίζετο ἀληθῆ καὶ καλὰ εἶναι· καὶ πάντα λίθον κινεῖ, ὡς ὁ λόγος, ὡς καὶ αὐτὸς καλῶς ἐπίστασαι. Ὁ μέγας δομέστικος ἐχθρωδῶς διάκειται εἰς τὰ τῆς Σερβίας, καὶ ὁμονοήσας μετὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάνου, παροτρύνοντές με ἀεί, ἵνα τὸ τῆς Τραπεζοῦντος συνοικέσιον γένηται. Τίνι γὰρ τότε ἐδυνάμην συμβουλεύεσθαι; Μετὰ μοναχῶν καὶ τῶν τοιούτων; Ἀπράγμονές εἰσι. Μετὰ ἀρχόντων; Καὶ οὐδεὶς ἐφρόντιζε μὴ προκείμενός τινι, μή πως δημοσιεύσῃ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις. Λοι|πὸν ἐγὼ ἐδεινοπάθουν εἰς τὴν σὴν βραδύτητα. Ἐλθούσης 222 b δὲ τῆς γραφῆς σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνώμην σου ἔγνωκα· καὶ ἃ εἴχομεν καὶ ἡμεῖς προσυνιστάμενα, φρονίμως καὶ καλῶς ἔλυσας. Καὶ εὐθὺς τὸν Παλαιολόγον καὶ τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην ἀπέστειλα, δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θείας αὐτοῦ τῆς πρωτοστρατορίσσης εἴπῃ τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος καὶ ἐπαύσαμεν.

9. Λοιπὸν σὺν Θεῷ τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβερίας.“ Καὶ γεγονότος χρυσοβούλλου καὶ ὑπογραφέντος, περιεῖχεν οὕτως, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ ἔστω γυνὴ αὐτοῦ καὶ δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἔστω ἀνὴρ αὐτῆς κατὰ τὰς πάσας συμφωνίας, ἃς μετ' ἐμοῦ ἔστησεν ὁ ῥηθεὶς ῥὴξ τῆς Ἰβερίας. Καὶ κληθεὶς προσῆλθε κατενώπιον τοῦ βασιλέως ὁ ἐκ τῆς Ἰβερίας μετ' ἐμοῦ ἐληλυθὼς πρέσβυς. Καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκειοχείρως ἔμπροσθεν τούτου ἐποίησε σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινναβάρεως εἰς τὸ ἀνώτερον τοῦ χρυσοβούλλου μέτωπον εἰς βεβαίωσιν κατὰ τὴν ἐκείνων συνήθειαν· καὶ ἔδωσε τὸν χρυσόβουλλον ἐπὶ τὰς χεῖρας τοῦ πρέσβεως καί φησιν αὐτῷ· „Ἰδοὺ οὗτος“, ἐμὲ δεικνύων, „σὺν Θεῷ τῷ ἐρχομένῳ ἔαρι ἐλεύσεται μετὰ τριήρεων παραλαβεῖν τὴν νεόνυμφον τὴν ἐμὴν σύνευνον.“ Προσκυνήσας οὖν ὁ πρέσβυς ἀνεχώρησεν. |

10. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο, ὅτι ὁ ἀμη- 223 b ρᾶς ἐβούλετο ἐλθεῖν κατὰ τὸ Στενὸν ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ Ἀσωμάτου κώμης οἰκοδομῆσαί τι φρούριον, καὶ βουλῆς γενομένης, ἵνα ὁ βασιλεὺς εἰς Πελοπόννησον στείλῃ, μηνύων τοῦ ἐλθεῖν ἕνα τῶν αὐταδέλφων αὐτοῦ, οἷος δ' ἂν τις βουλήσηται τούτων καὶ ὁμοφωνήσῃ, εἰς ὅσα αἱ βασιλικαὶ γραφαὶ διελάμβανον, ἵνα ἀνάγκης ἐπελθούσης ἴδωσιν, εἰ ὁ ἀμηρᾶς βούλεται πρᾶξαί τι κατὰ τῆς βασιλείας, ἀπέλθῃ πρὸς τοὺς δυτικοὺς αὐθέντας καὶ συμαχίαν αἰτήσῃ, ἐν τῷδε τῷ μέσῳ παρῆλθον ἡμέραι τινές.

11. Εἶτα προστάξας ἐλθεῖν με ἐνώπιον αὐτοῦ εἰπέ μοι τάδε· „Πρωτοβεστιαρῖτα, περὶ τῆς βουλῆς, ἧς ἐστήσαμεν, ἑτοιμάσθητι τοῦ ἀπελθεῖν σε εἰς Πελοπόννησον· καὶ ὡς ἂν διορθώσῃς τὴν ἐκεῖσε ὑπόθεσιν, ἵνα

1 ὅτι B : ὁ A || 2 διισχυρίζετο AB : διισχυρίζεται b || 5 Κατακουζηνοῦ AB || 11 καὶ ἡμεῖς B : *om.* A || 15, 19, 20 Ἰβερίας AB : Ἰβηρίας b || 17 αὐτοῦ B : τοῦ βασιλέως A *mg.* | δέσποινα A : ἡ δέσποινα B || 18 καὶ — αὐτῆς B : *om.* A | τὰς πάσας AB : πάσας τὰς b || 24 πρέσβεως b : πρέσβυος AB | ἐμὲ δεικνύων B : δεικνύων ἐμὲ A || 26 τὴν — σύνευνον A : τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν καὶ νεόνυμφον B || 31 οἷος δ' ἂν τις AB : ὃς ἂν b || 33 βασιλείας B : πόλεως ἤτοι κατὰ τῆς βασιλείας A || 36 ἐλθεῖν με B : με ὁ βασιλεὺς ἐλθεῖν A | τάδε B : τοιάδε A.

nimeni altul afară de el nu ştie ce face; numai ceea ce spune şi face dînsul susţine mereu cu tărie că sînt bune şi adevărate; şi pune în mişcare, cum spune vorba, orice piatră, după cum şi tu însuţi o ştii bine. Marele domestic nu e prieten Serbiei şi, fiind de un gînd cu Ioan Cantacuzino, ei mereu mă îndeamnă ca legătura de căsătorie să se facă la Trapezunt. Cu cine adică puteam atunci să mă sfătuiesc? Cu monahi şi oameni de aceştia? Sînt apolitici. Cu marii dregători? Dar nici unul nu se gîndea, fără să aibă vreun interes, spre a le divulga altora cumva. Prin urmare eram supărat de întîrzierea ta. Venind însă scrisoarea ta, iată că te-am cunoscut şi pe tine şi părerea ta; şi intenţiile pe care le aveam şi noi le-ai dezlegat bine şi cu minte. Şi de îndată am trimis pe Paleologul şi pe Eudaimon Ioan, în aparenţă pentru alte treburi, să spună aceasta ca din partea protostratorisei, mătuşa lui. Şi iată că auzirăm cauza piedicii şi ne-am oprit.

9. Prin urmare, cu ajutorul lui Dumnezeu, să ducem la capăt planul cu împăratul Iveriei". Şi s-a făcut şi s-a iscălit hrisov şi cuprinsul lui era aşa, ca fata aceluia să fie femeia lui şi împărătească a Constantinopolului şi el, împăratul, să fie bărbatul ei, potrivit cu toate condiţiile pe care zisul rege al Iveriei le-a stabilit cu mine. Şi, chemat fiind, a venit în faţa împăratului solul sosit împreună cu mine din Iveria. Şi împăratul în faţa acestuia a făcut cu însăşi mîna lui mai sus, în fruntea hrisovului, trei cruci cu chinovar spre adeverire, după obiceiul lor; şi a dat în mîinile solului şi i-a zis: „Iată acesta—arătîndu-mă pe mine—, cu ajutorul lui Dumnezeu, primăvara ce vine va merge cu trireme să ia mireasa, soţia mea". Şi solul, închinîndu-se, s-a retras.

Sept. 1451 10. Deoarece însă de la începutul aceluiaşi an se zvonea că sultanul voia să vină să zidească la strîmtoarea Bosforului o cetate aproape de partea din sus a satului Celui fără de trup[1], s-a făcut sfat ca împăratul să trimită în Pelopones să cheme să vină unul din fraţii săi, oricare ar voi şi ar fi de acord cu cele cuprinse în scrisorile împărăteşti, pentru ca la caz de nevoie, văzînd dacă sultanul voieşte să întreprindă ceva contra împărăţiei, să plece la domnitorii din apus şi să caute o alianţă; cu aceste preocupări au trecut cîteva zile.

11. Apoi, poruncindu-mi să vin la el, mi-a spus acestea: „Protovestiarite, în legătură cu sfatul ce l-am avut, pregăteşte-te să pleci în Pelopones! Şi după ce vei pune acolo la cale ca unul din fraţii mei să

4 Catacuzino AB || 16, 19 Iveriei AB: Iviriei b || 20 Iveria AB: Iviria b.

[1] Arhanghelul Mihail; sat numit după biserica închinată arhanghelului.

τις τῶν ἀδελφῶν μου ἐλεύσηται ἐνθάδε, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἀπελθεῖν σε ἐκεῖθεν εἰς Κύπρον πρὸς τὴν ἐμὴν ἀδελφόπαιδα τὴν ῥήγισσαν. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα ἑτοιμάσωμέν σοι τὰ ἐπιτήδεια τῆς ὁδοῦ. Μετὰ τὸ ἐλθεῖν σε κἀκεῖθεν πορεύσῃ αὖθις εἰς τὴν Ἰβερίαν, ὅπως ἄρῃς την νεόνυμφον τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν μελλοκυρίαν σου.“ Ἐγωγε ἀποκριθεὶς εἶπον αὐτῷ· „Οὐ δύναμαι παραβῆναι τοῦ προστάγματός σου τοῦ μὴ τελέσαι, ὡς κελεύεις, ἀλλ᾽ ἡ σύντεκνος καὶ δούλη τῆς βασιλείας σου, ἡ γυνή μου, ὑποπτεύω μὴ πότε διὰ τὸ συχνάκις με ἀπουσιάζειν αὐτῆς ἀγανακτῶσα ἀποκα | ρήσηται 224 μοναχὴ ἢ καὶ ἐάσας με ἄλλον λάβῃ, χθὲς γὰρ ἐλήλυθα ἀπὸ Ἰβερίας, διατρίψας ἐκεῖ ἔτη δύο, καὶ εἰ ἀναχωρήσω αὖθις ἐν βραχημερίᾳ οἴκοθεν, εὔλογον αἰτίαν εὑρήσει καὶ δικαίαν πρόφασιν τοῦ πρᾶξαι ἓν ἐξ ὧν εἴρηκα. Ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας εἶπέ μοι· „Ἀλλ᾽ αὐτὸς λέξον αὐτῇ, ἵνα ταύτην καὶ μόνην τὴν ὁδοιπορίαν συγχωρήσῃ σοι ποιῆσαι, καὶ ἐνόρκῳ προστάγματι τάσσω· μητέτι σε ἐνοχλήσω τοῦ ἐξελθεῖν σε πατρίδοθεν. Καὶ μᾶλλον καλῶς ἐπίστασαι τὰ ὅσα σοι ἐπηγγειλάμην εὐεργετῆσαί σε καὶ τί τὰ ἀνὰ ἡμῶν συλλαληθέντα καὶ τὶ βουλόμεθα ποιῆσαι. Καὶ τοῦτο βέβαιόν ἐστι καὶ χωρὶς ἐνόρκου προστάγματος, ὅτι αἱ πρεσβεῖαι καὶ ὁδοιπορίαι αἱ ὑπὸ σοῦ παύσωσι.

12. Μηνύσω δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοταρᾶν ὅτι, ἐπεὶ τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφίκιον κτῆται, οὐ δύναται ἔχειν καὶ τὸ μεσαστικόν· καὶ τοῦτο λέγω, ἵνα σοι δωρήσω. Ἀλλ᾽ ὅμω ςοὐκ ἔστι πρέπον, ἵνα ἀφαιρέσω αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ, ἔστι γὰρ ὡς καταφρονεῖν, εἰ μὴ ἀναβολὴν καὶ τρόπον ποιήσωμεν, ἵνα αὐτοθελῶς ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ ἐκεῖνος. Καὶ ἐχέτω δὴ πάλιν τὸ πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς καί τι σιτηρέσιον δι᾽ ἄλλου τρόπου, ἐπεὶ χρὴ ποιῆσαι κἀμὲ δύο τῶν ἀρχόντων συμβούλους, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου εἶχεν, ἵν᾽ ὦσι μετ᾽ ἐμοῦ δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ προβλέπειν, διορθώνειν καὶ πράττειν τὰς ἀναγκαίας δουλείας καὶ ὑποθέσεις τῆς βασιλείας.“ |

13. Καὶ οὕτως ἐμηνύθη ὁ μέγας δοὺξ διὰ τοῦ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ συν- 225 τέκνου, τοῦ ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Νεοφύτου τοῦ ἐν τῇ τοῦ Χαρσιανίτου μονῇ. Καὶ ἀκούσας ὁ Νοταρᾶς περὶ τοῦδε τοῦ ὀφφικίου ἔστερξε, πλὴν ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως οὐκ οἶδα· καὶ μᾶλλον ἐδείκνυεν, ὅτι καὶ πρὶν ἢ τοῦ εἰπεῖν αὐτῷ περὶ τούτου ἐλογίζετο ποιῆσαι, ὅπως καὶ ὁ βασιλεὺς ἀντιχαρίσηται τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἄλλην τινὰ τιμήν. Ταῦτα οὖν πέρας οὐκ ἔλαβον διὰ τὴν ταχέως ἐπελθοῦσαν εἰς ἡμᾶς κοινὴν συμφοράν.

14. Καὶ πάλιν εἶπε μοι ὁ βασιλεύς, ὅτι ἤθελεν εὐεργετῆσαί μοι καὶ τοιαύτην χάριν, ἵνα συζεύξῃ εἰς γυναῖκα τὴν ἐμὴν θυγατέρα τῷ νεανίσκῳ ἐκείνῳ Νικολάῳ τῷ

---

1 *post* σε *add.* εἶτα A: *om.* B || 3 ἐλθεῖν AB : ἐξελθεῖν b || 4 Ἰβέριαν AB: Ἰβηρίαν b || 6 τοῦ προστάγματος AB : τὸ πρόσταγμα b | τελέσαι B : ἐκτελέσαι A || 8—9 ἀποκαρησηται b: ἀποκαρίσεται AB || 9 ἐάσας A: ἐάσῃ B || 9—10 Ἰβερίας AB: Ἰβηρίας b || 10 βραχημερίᾳ B: βραχυμερίᾳ A || 14 ἐνοχλήσω AB: ἐνοχλῆσαι b || 15 μᾶλλον AB: μᾶλα b || 18 παύσωσι AB: παύσουσι b || 21 δωρήσω AB: δωρήσωμαι b || 22 ἵνα B: *om.* A | ἐξ B : *om.* A || 23 ποιήσωμεν AB : ποιήσομεν b || 28 τὰς ἀναγκαίας δουλείας AB : τὰ ἀναγκαῖα, δουλείας τε b.

vină aici, e nevoie ca tu de acolo să pleci în Cipru, la regina, nepoata mea. Iar noi aici vom pregăti cele trebuincioase de drum. După ce te-ai întors de acolo, vei călători iarăşi în Iveria, ca s-o aduci pe tînăra mireasă, soţia mea, viitoarea ta stăpînă". Eu unul, răspunzîndu-i, i-am spus: „Nu pot trece peste porunca ta şi să nu săvîrşesc ce-mi porunceşti! Dar fina şi roaba maiestăţii-tale, femeia mea, bănuiesc că, supărîndu-se în sfîrşit odată, deoarece lipsesc deseori de la ea, se va tunde întru monahă sau, lăsîndu-mă, să ia pe altul; căci ieri-alaltăieri am venit din Iveria, unde am stat doi ani, şi dacă după puţin timp voi pleca iarăşi de acasă, va găsi pricină binecuvîntată şi dreaptă motivare să facă una din cele două ce le-am spus". Iar împăratul, zîmbind, mi-a grăit: „Ci însuţi spune-i ca numai această singură călătorie să-ţi îngăduie s-o faci şi mă prind cu pitac întărit cu jurămînt: să nu te necăjesc mai mult să pleci în afară de patrie. Şi mai ales ştii cîte îţi puneam în vedere să te miluiesc şi ce vorbă a fost între noi şi ce voim să facem. Şi aceasta-i lucru sigur şi fără pitac cu jurămînt, că drumurile tale în solii o să înceteze.

12. Şi o să anunţ pe marele duce Notara, că, întrucît deţine funcţia de mare duce, nu poate avea şi pe cea de cancelar imperial; *şi aceasta o spun, pentru ca să ţi-o dau ţie*. Dar totuşi nu se cade s-o iau de la el, căci ar fi ca o jignire, dacă nu o să facem pe încet fel şi chip ca el de bună voie să demisioneze; şi să aibă tot locul întîi în ierarhia marilor dregători şi în senat şi un tain într-alt chip, deoarece şi eu trebuie să aleg dintre marii dregători doi sfetnici, cum avea şi fratele meu împăratul, pentru ca să fie toată ziua împreună cu mine la palat, spre a avea grijă să pună la cale şi să îndeplinească serviciile şi treburile necesare ale împărăţiei".

13. Şi, astfel, marele duce a fost anunţat prin finul meu şi al lui părintele ieromonah şi duhovnic Neofit din mănăstirea lui Harsianit. Iar Notara, auzind despre această funcţie, a acceptat; că vrînd sau nevrînd, nu ştiu; şi spunea mai ales că încă înainte de a-i fi vorbit despre aceasta se purta cu gîndul s-o facă, pentru ca şi împăratul, în schimb, să-i miluiască pe feciorii lui cu vreun alt rang de cinste. Şi acestea n-au ajuns să se împlinească din cauza năpraznicei nenorociri ce-a dat peste noi de-a valma.

14. Şi iarăşi mi-a spus împăratul că voia să mă miluiască încă şi cu această favoare, ca să căsătorească pe fiică-mea cu acel băiat tînăr Nicolaie Melissenos, feciorul

3,8 Iveria AB: Iviria b.

Μελισσηνῷ, τῷ υἱῷ ποτὲ Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃν καὶ Μελισσουργὸν ἐπωνόμαζον, τοῦ καὶ μεγάλου πρωτοστράτορος, ὕστερον δὲ καὶ μητροπολίτου γεγονότος, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῆς ἡμῶν ἱστορίας ἐμνήσθημεν· καὶ τὴν ἐπιτροπικὴν διοίκησιν, ἣν προειρήκαμεν, τῶν τούτου τόπων καὶ χώρων δώσῃ μοι τοῦ ἰθύνειν καὶ κυβερνᾶν, ἕως οὗ ἡ ἐμὴ θυγάτηρ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος φθάσῃ καὶ ὁ γάμος τέλειος γένηται. Καὶ αὕτη μὲν ἦν ἡ ὑπόθεσις, περὶ ἧς ἔλεγεν ὁ βασιλεύς, ὅτι αἱ δι᾽ ἐμοῦ πρεσβεῖαι καὶ ὁδοιπορίαι παύσωσιν.

15. Εἴρηκέ μοι καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἤθελεν ἀποστεῖλαι ἕτερόν τινα τῶν γηραιῶν ἀρχόντων, ἵνα τὰ ἐκεῖσε, ὡς ἔφημεν, διορθώσῃ μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ ἀνάθεσιν δώσῃ, | πῶς δεῖ πρᾶξαι 226 b
ἐν κεφαλαίοις πέντε· εἰ κατὰ πρῶτον κεφάλαιον οὐ δυνηθῇ ποιῆσαι, πράξῃ κατὰ τὸ δεύτερον καὶ οὕτω κατὰ διαδοχὴν ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον ἢ ἐξ ἀνάγκης τὸ πέμπτον. Καὶ εἶπέ μοι περὶ τούτου πάλιν· „Ἀλλ᾽ ὑποψίαν ἔχω, ὅτι, ἐὰν ἕτερόν τινα πάρεξ σοῦ ἀποστείλω, οὐ φυλάξει μοι τὴν πρέπουσαν εὔνοιαν καὶ πίστιν, μή πως ἀπατήσωσιν αὐτὸν οἱ δεσπόται καὶ ἀδελφοί μου, ὑποσχόμενοι τούτῳ διὰ χρυσοβούλλου τινὰ κώμην ἢ χώραν αὐτῷ καὶ τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ κατὰ διαδοχήν, καὶ πεισθεὶς ἀποδοκιμάσῃ τὰ τέτταρα εἰρημένα κεφάλαια καὶ πράξῃ κατὰ τὸ πέμπτον, ὅπερ βαρύτατόν μοι ἔσεται.

16. Αὐτὸς οἶδας καὶ τὸν ἀπὸ τῆς Κύπρου ῥηγίσσας τῆς ἐμῆς ἀνεψιᾶς ἀποσταλέντα μοναχὸν λέγοντά μοι, ὅτι, ἐπεὶ ἡ ῥήγισσα οὐκ εἶχεν ἄνθρωπον πιστὸν καὶ ἐπιτήδειον μηνῦσαί μοι δι᾽ αὐτοῦ, τὰ ὅσα ἦν ἀναγκαῖα, οὔτε δυνατὸν ἦν, ὡς ἐκείνη ἐπεθύμει, συλλαλῆσαί μοι διὰ στόματος, ἐξαποστείλω ἐγὼ πρὸς αὐτὴν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς δόκιμον καὶ πιστόν. Διὰ τοῦτο ἕτερόν τινα οὐχ ἁρμόζει πάρεξ σοῦ εἰδέναι τὰ μυστήρια ἡμῶν· καὶ οὐδεὶς ὁ ἁρμοδιώτερός σου, εἰ μὴ μόνον σύ, ὁ πράξας καὶ στήσας καὶ ὁμιλήσας καὶ πληροφορήσας τὰ πάντα μετ᾽ αὐτῆς καὶ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ· διὸ οὐ δύναται δι᾽ ἄλλου τινὸς ἡ ὑπόθεσις πέρας λαβεῖν."

17. Ἐγὼ δὲ πάλιν ἀποκριθεὶς εἶπα τῷ βασιλεῖ· „Ὡς κελεύει ἡ βασιλεία σου, τοιούτως ἔχει. Ἕνεκεν τούτων τῶν εὐλόγων αἰτιῶν ἡ ἐμὴ σύνευνος ἡ | δούλη σου ἅμα τοῖς ἐμοῖς συγγενέσιν οὐ κωλύσωσί με, εἰ 227
τύχῃ καὶ ποιήσω τὸ προσταχθέν μοι· ἣν εὐμενίσω, ἀναφέρων αὐτῇ ἔτι περὶ ὧν διὰ τῆς καλοκαγαθίας τῆς βασιλείας σου ἔταξάς μοι περὶ τῆς ἐμῆς θυγατρὸς ὑπανδρίας καὶ τόπων καὶ τιμῆς δωρήσεως καὶ ἀναδοχῆς πλέον τῶν ἄλλων ἀρχοντισσῶν." Καὶ οὕτως καιροῦ δὴ ὄντος τοῦ ἀριστῆναι, προσκυνήσας ἐγὼ ἀπῆλθον οἴκαδε.

18. Μετὰ δὲ τὸν ἄριστον ἐλθόντος τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐν τῷ παλατίῳ, ἐφήσατο αὐτῷ ὁ βασιλεύς, τὰ ὅσα μετ᾽ ἐμοῦ ἐλάλησε περὶ τοῦ

---

2 ὕστερον — γεγονότος B : *del.* A || 10 δεῖ] δεῖ ἔχῃ AB : ἔχῃ b || 10 πρᾶξαι ἐν — 11 κεφάλαιον AB : πρᾶξαι· εἰ ἓν κεφαλαίων b || 26 ὁ AB : ὃς b || 31 τοιούτως AB : οὕτως b || 32 κωλύσωσι AB : κωλύσουσι b || 33 εὐμενίσω B : εὐμαρίσω A : εὖ μακαρίσω b || 34 περὶ B : *om.* A || 36 πλέον b : πλεῖον AB.

lui Nichifor Melissenos, pe care-l porecleau Melissurgos, fost şi mare protostrator, iar mai pe urmă a ajuns şi mitropolit, cum am amintit şi în cartea a doua a istoriei noastre; şi administraţia în calitate de epitrop, despre care am vorbit mai sus, a moşiilor şi localităţilor acestuia să mi-o încredinţeze mie şi să o conduc şi să am grijă de ea pînă ce fiica mea va ajunge la vîrsta de 14 ani şi o să se facă şi căsătoria deplină. Şi aceasta era chestiunea despre care vorbea împăratul, că drumurile mele în solie o să înceteze.

15. Mi-a mai spus şi aceasta, că voia să trimită în Pelopones pe altcineva dintre marii dregători mai în vîrstă, ca acolo, cum spuneam, să pună la cale cu fraţii lui; şi să dea dispoziţie cum trebuie să procedeze după cinci puncte; dacă, potrivit cu punctul întîi, nu s-ar fi putut, să procedeze potrivit cu al doilea, şi aşa pe rînd cu al treilea sau al patrulea sau, la nevoie, cu al cincilea. Şi iarăşi mi-a grăit despre aceasta: „Dar mă apasă bănuiala că dacă trimit pe altcineva decît pe tine nu-mi va fi devotat şi cu credinţa cuvenită, ca nu cumva fraţii mei despoţii să-l amăgească, făgăduindu-i cu hrisov vreun sat sau vreo moşie, lui şi moştenitorilor lui din tată în fiu, şi înduplecat va trece peste zisele patru puncte şi o să procedeze după al cincilea, ceea ce pentru mine va fi un lucru foarte greu.

16. Tot tu ştii şi pe călugărul trimis din Cipru de vară-mea regina cu vorba că, întrucît regina nu avea un om de încredere şi potrivit să-mi spună prin dînsul tot ce era de nevoie, nici nu era cu putinţă, cum dorea dînsa, să stea de vorbă personal cu mine, să trimit eu la dînsa un om de la curtea mea, încercat şi credincios. De aceea nu se cade ca altcineva decît tine să ştie tainele noastre; şi nimeni nu-i cel mai potrivit ca tine, decît tu singur care ai activat şi ai fost şi ai vorbit şi te-ai lămurit despre toate cu dînsa şi în altă vreme; deoarece lucrarea nu poate fi săvîrşită de altcineva“.

17. Iar eu iarăşi, răspunzîndu-i, i-am spus împăratului: „Aşa e, cum porunceşti maiestatea-ta. Din cauza acestor motive binecuvîntate, soţia mea, serva ta, dimpreună cu ai mei, nu o să mă oprească, dacă ar fi să fie să împlinesc ce mi-ai poruncit; pe dînsa o voi îmbuna-o, vorbindu-i despre cîte prin bunătatea maiestăţii-tale ai hotărît pentru mine cu privire la c ă s ă t o r i a f i i c e i m e l e şi m o ş i i l e ş i înaintarea în rang şi la consideraţie mai multă ca altor soţii de mari dregători“, Şi aşa, făcîndu-se timpul prînzului, eu m-am închinat şi am plecat acasă.

18. După prînz, marele duce, venind la palat, i-a spus cîte le-a vorbit cu mine despre plecarea mea în solie, dar nu i-a destăinuit din

πρέσβυν με ἐπελθεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ δι᾽ ἣν αἰτίαν. Καὶ προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὅτι „ἀναγκαῖόν ἐστι τιμήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Φραντζῆν, διότι τὸ ὀφφίκιον, ὃ κέκτηται, οὐκ ἔστιν εὐχαριστία οὐδεμία πρὸς ἡμᾶς, ἐπεὶ παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ μου εὐηργετήθη αὐτό. Διὸ λέξον αὐτῷ ‚ποῖον ἄλλο τῶν ὀφφικίων ὀρέγεται· καὶ ἀκούσωμεν. Καὶ ἐξελθὼν ὁ δοὺξ καὶ εὑρών με ἐπυνθάνετο, τί ὀφφίκιον ὠρεγόμην, ἵνα δωρήσηταί μοι ὁ βασιλεύς. Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπον, ὅτι „κατὰ νοῦν εἶχον καὶ ἐγὼ αἰτῆσαι μεῖζον ὀφφίκιον, ὅπερ οὐ κέκτηται ἄλλος καὶ οὔτε ζῶντός μου εὐεργετήσῃ τινὶ ἑτέρῳ πλὴν ἐμοῦ· καὶ τὸ πρέπον οὕτως μοι δοκεῖ εἶναι, ὃ καὶ ὀρέγομαι, ἐπεὶ κ α ὶ π ρ ὸ τοῦ ἀπελθεῖν με εἰς Τραπεζοῦντα τοσαῦτα ὀνείδη καὶ κατηγορίας ἤκουσα καὶ ὑπέφερα διὰ τὸ εἶναι καὶ ἑτέρους | δύο ἄρχοντας ἐν τῷ ὀφφικίῳ, ὃ ἔχω· ὃ οὐκ ἤθελα. Ἀλλ᾽ ἵνα βεβαιω- *228 b* θῇ ὁ λόγος μου, ὡς μοι εἴρηκας κἀγὼ ὀρέγομαι, εἰ καὶ ἀρεστόν ἐστι τῷ αὐθέντῃ μου τῷ βασιλεῖ, εὐεργέτησαί μοι τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου." Καὶ οὕτως ἀπῆλθεν ὁ Νοταρᾶς καὶ ἀνέφερε πάντα τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· „Αὐτὸ γὰρ τὸ ὀφφίκιον οὐ δίδωμι οὐδενί, ὅτι ὁ πρώην μου πενθερός ἐστι μέγας κοντόσταυλος, γεγονὼς ἐν τῇ Πελοποννήσῳ παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ πατρός μου, ὅτε ᾠκοδόμει τὸν Ἰσθμόν. Πλὴν δώσω αὐτῷ ἕτερον μεῖζον ὀφφίκιον, τὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου." Ὁ δὲ δοὺξ ἀποκριθεὶς εἶπε· „Καὶ τί γενήσεται μετὰ τοῦ Παλαιολόγου τοῦ Μετοχίτου, ὅτι ἡ βασιλεία σου ζητήσει τοῦ δεσπότου τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐποίησας στρατοπεδάρχην τὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸν διὰ τὴν τῆς συγγαμβρίας συγγένειαν καὶ διὰ τὸν πρωτοστράτορα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα; Καὶ ἂν δώσῃς τῷ Φραντζῇ τὸ τοιοῦτον ὀφφίκιον, ὅ ἐστι πρῶτον τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου, τί γενήσεται; Ὅμως εἰ ἀρεστόν ἐστι τῇ βασιλείᾳ σου, εὐεργέτησον αὐτῷ τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίῳ ὀφφίκιον, ὅ ἐστι μετὰ τὸ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου." Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν· „Ἐγώ σοι προεῖπον, ὅτι ὁ Φραντζῆς οὐδὲν ὀφφίκιον δέχ|εται παρ᾽ *229 b* ἄλλου κρατούμενον, εἰ καὶ μειζότερον εἴη· Πῶς οὖν καταδέξηται τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου; Ὅμως ἐκ δευτέρου λάλησον αὐτῷ καὶ ἴδωμεν τὴν γνώμην αὐτοῦ." Λοιπὸν αὖθις ἦλθε πρός με ὁ μέγας δοὺξ λέγων· „Ὁ βασιλεὺς ἔφη, ὅτι τὸ τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ὀφφίκιον, ἐπεὶ ὁ πενθερός αὐτοῦ ἔχει τοῦτο, οὔτε σοι οὔτε ἄλλῳ τινὶ εὐεργετήσει αὐτό, ἀλλὰ δώσει σοι τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὅπερ καὶ πρῶτον τούτου ἐστί." Κἀγὼ εἶπον αὐτῷ, ὅτι εἰ καὶ πρῶτον τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφικίου ἦτο, οὐ

2—3 Φραντζὴν AB || 4 ἐπεὶ A : διότι B | αὐτό AB : τοῦτο αὐτῷ b || 5 Καὶ — 6 δοὺξ B : Ὁ οὖν δοὺξ ἐξελθὼν A || 6 *post* τί *add.* τὸ b : *om.* AB || 8 καὶ ἐγὼ B : κἀγὼ A || 10 ὃ καὶ ὀρέγομαι B : *om.* A || 14 εὐεργετῆσαί AB : εὐεργετήσῃ b || 15 κοντοστάβλου AB || 17 κοντόσταβλος AB || 21 *post* Μετοχίτου *add.* ὁ Νοταρᾶς εἶπεν ἔτι τῷ βασιλεῖ ἵνα εὐεργετήσῃ με τὸ τοῦ μεγάλου πριμικηρίου, ὅ ἐστι μετὰ τὸ τοῦ στρατοπεδάρχου, καὶ οὐ τοῦτο, λέξας b : *om.* AB | ζητήσει B : αἰτήσει A || 22 Κατακουζηνοῦ AB||23 τῆς AB: *om.* b || 24 Φραντζῇ B: Φρατζῇ A || 28 Φρατζῆς — δέχεται A : Φραντζῆς οὐ δέχεται οὐδὲν ὀφφίκιον B || 32 κοντοστάβλου AB || 35 πρῶτον τοῦ — ἦτο AB : πρῶτόν ἐστι τὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς ὀφφίκιον, τοῦτο b.

care cauză. Şi a mai adăugat şi aceasta, că „trebuie şi noi să-i dăm lui Phrantzes un cin mai înalt, deoarece pentru demnitatea ce o are, nu are să ne aducă nouă nici o mulţumire, pentru că aceea i-a fost dată de către împăratul fratele meu. De aceea vorbeşte-i ce altă demnitate doreşte; şi s-o auzim". Şi ducele, ieşind şi găsindu-mă, a aflat ce demnitate doream, ca să mi-o dea împăratul. Eu, răspunzînd, am zis că şi eu mă purtam cu gîndul să cer o demnitate mai mare; dar pe care altul nu o are şi nici să nu o mai dea altcuiva afară de mine cît trăiesc eu. Şi aşa mi se pare că se şi cade ceea ce doresc, pentru că şi înainte de a pleca la Trapezunt am auzit şi am îndurat atîtea cuvinte umilitoare şi observaţii, pentru că în cinul ce-l am mai sînt alţi doi demnitari, ceea ce nu voiam. Dar pentru că întărire să primească vorba mea, cum mi-ai spus, iar eu o doresc, dacă este pe placul stăpînului meu împăratul, miluiască-mă cu demnitatea de mare contostaul". Şi aşa, Notara s-a dus şi a raportat toate împăratului. Iar acela, răspunzîndu-i, i-a zis: „Anume această demnitate nu o dau nimănui, deoarece fostul meu socru este mare contostaul, făcut în Pelopones de către împăratul tatăl meu, cînd închidea Istmul cu zid. Dar îi voi da altă demnitate mai marea, aceea de mare logofăt". Iar ducele, răspunzînd, a spus: „Şi ce se va întîmpla cu Paleolog Metohitul, fiindcă maiestatea-ta, la cererea fratelui tău, despotul, l-ai făcut pentru înrudirea de cuscrenie din cauza protostratorului, tatăl său, stratopedarh pe feciorul lui Cantacuzino? Şi dacă o să dai lui Phrantzes o astfel de demnitate, care este înaintea marelui stratopedarh, ce o să mai fie!? Totuşi, dacă maiestatea-ta află de bine, miluieşte-l pe el cu demnitatea de mare primicer, care este după cea a marelui stratopedarh". Iar împăratul a spus: „Eu ţi-am spus dinainte că Phrantzes nu primeşte nici o demnitate pe care o deţine şi altul, chiar dacă ar fi mai mare! Cum o să primească deci pe cea de mare primicer!? Totuşi, vorbeşte-i a doua oară şi să vedem ce spune". Şi marele duce a venit iarăşi la mine cu vorba: „Împăratul a zis că demnitatea de mare contostaul, deoarece pe aceasta o are socrul său, nu te va milui cu ea nici pe tine, nici pe altcineva, ci-ţi va da pe cea de mare primicer, care este înaintea acesteia". Iar eu i-am spus că „chiar dacă ar fi şi îna-

22 Catacuzino AB || 23, 27 || Phrantzes B: Phratzes A.

θέλω ἀφαιρεθῆναι ἀπὸ ἄλλου καὶ δοθῆναι ἐμοί." Καὶ οὕτως διελύθη ὁ σύλλογος.

19. Βουλευθέντος δὲ μοῦ μετὰ τῶν συγγενῶν μου καὶ φίλων καὶ οἰκείων, περὶ ὧν ὁ βασιλεύς μοι ἐπηγγείλατο, καὶ καλῶς πᾶσιν ἔδοξεν, ἵνα τὸ συνοικέσιον τῆς ἐμῆς θυγατρὸς γένηται. Περὶ δὲ τοῦ ὀφφικίου, ὡς τὸ φέρον φέρῃ· καὶ ἀπέλθω καὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ Κύπρον καὶ σὺν ἐμοὶ ἄρω καὶ τὸν ἄριστόν μου υἱὸν τὸν καὶ κρείττονα σχεδὸν εἰπεῖν πάντων τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς κινητῆς μου περιουσίας τὸ πλέον μέρος, καὶ ἀπελθεῖν ἡμᾶς διὰ ξηρᾶς, ὅπως κἀκεῖνος ἴδῃ τοὺς τόπους καὶ παιδευθήσεται εἰς πᾶν τὸ χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ. Καὶ εἰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ ἀμηρᾶς καθ' ἡμῶν βούλεταί τι ποιῆσαι, ἐάσω τὸν υἱόν μου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ μετὰ τῆς κινητῆς μου ὑπάρξεως παρὰ τοῖς μητρικοῖς | μου γνησίοις συγγενέσι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν *230 b* χώραις τοῦ μελλογάμβρου μου· εἰ δὲ οὐκ ἔσεταί τι, ἐπαναστρέψει πάλιν σὺν ἐμοὶ ἐν τῇ πατρίδι.

20. Ἕνεκεν λοιπὸν τῶν εἰρημένων πασῶν αἰτιῶν, δηλονότι τοῦ συνοικεσίου τῆς θυγατρός μου καὶ τῆς τῆς μάχης ὑποψίας καὶ τῶν λοιπῶν, ὡς προείπομεν, ἡ σύνευνός μου συνεχώρησε τὴν πάλιν ἐξέλευσίν μου. Ὡς οὖν τὰ τῆς θυγατρός μου συνοικεσίου ἐδιωρθώσαμεν ποιήσαντες τὰ προικοσύμφωνα καὶ ἱερολογίαν τοῦ ἀῤῥαβῶνος, καὶ χαρὰς διὰ τοὺς γάμους ποιήσαντες, πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὁδὸν ᾠκονομήσαμεν, εἰ μὴ μόνον τὰς βασιλικὰς προστάξεις διὰ γραμμάτων προσεδόκουν λαβεῖν.

21. Καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸ παλάτιον εἰσελήλυθα ἔνδον τοῦ βασιλέως κελλίου, ὡς σύνηθές μοι, καὶ οὐχ εὗρον αὐτόν· περὶ οὗ ἠρώτησα καὶ ἐῤῥέθη μοι, ὅτι ἐν τῷ τετρασσάρῳ δωματίῳ ἑτέρῳ πλησίον τοῦ κελλίου αὐτοῦ συνελάλει τῷ ἱερεῖ Ἀντωνίῳ τῷ Ῥοδαίῳ. Κἀγὼ προσμείνας μικρόν, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἐξερχόμενος θυμοῦ πνέων καὶ λέγει μοι· „Εἶδες τὸν μεσάζοντά σου τὸν Νοταρᾶν, τί διὰ τοῦ ἱερέως Ἀντωνίου μηνύει μοι;" Εἶτα παραλιπὼν τὴν ὕβριν λέγει μοι πάλιν· „Σὺ ἐζήτησας τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου· ἐγὼ εἶπον τῷ Νοταρᾷ, ὅτι οὔτε σοὶ οὔτε αὐτῷ, οὔτε ἄλλῳ τινὶ δώσω διά τινας αἰτίας, ὡς εἶπον, ἀλλ' ἔφην αὐτῷ, ἵνα δώσω σοι τὸ ὀφφίκιον τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Ὁ δὲ εἶπέ μοι ὅτι, εἰ Πα|λαιολόγος ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ἀκούσῃ τοῦτο, τί γενήσεται, εἰ *231 b* σοὶ εὐεργετήσω τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα; Καὶ σήμερον ἔστειλεν, ὃν εἶδες ἐξελθεῖν, τὸν ἐν σχήματι καὶ θεωρίᾳ ἐπιτήδειον, τῷ δὲ τρόπῳ καὶ νοΐ ἄγροικον καὶ ἀνωφελέστατον Ἀντώνιον ἱερέα, αἰτῶν μοι, ἵνα τιμήσω τοὺς σκαιοτάτους καὶ ἀσυνέτους υἱοὺς αὐτοῦ, τὸν μὲν πρῶτον μέγαν λο-

8 συνηλικιότων AB || 11 ὁ AB: *om.* b || 14 μελλογαμβροῦ AB || 14—15 ἐπαναστρέψει AB: ἐπαναστρέψῃ b || 17 τῆς τῆς AB: τῆς b || 19 τὰ AB: τὸ b || 19—20 συνοικεσίου ἐδιωρθώσαμεν AB : συνοικέσιον διωρθώσαμεν b || 21 χαρὰς AB : χαρὰν b || 24 ἀπελθὼν b : ἀπῆλθον AB | τοῦ AB : τοῦ τοῦ b || 26 τετρασσάρῳ AB : τρασσάρῳ b || 27 Ῥοδαίῳ A: Ῥοδέῳ B : Ῥοδίῳ b || 28 καὶ AB : *om.* b || 29 σου AB : *om.* b || 30 παραλειπὼν AB b || 31 κοντοστάβλου AB | οὔτε σοὶ οὔτε αὐτῷ AB : *om.* b.

intea demnității de mare duce, *nu voiesc să fie luată de la altul și* să mi se dea mie". Și așa ne-am despărțit.

19. Iar eu, sfătuindu-mă cu rudele și cu prietenii și căsașii despre cele ce mi-a pus împăratul în vedere, toți au găsit că e bine *ca legătura de căsătorie a fiicei mele să fie încheiată*. Iar cît despre demnitate, întîmple-se ce se va întîmpla; și să plec în Pelopones și în Cipru și să iau cu mine și pe feciorul meu, un băiat strălucit și care întrecea aproape, așa-zicînd, pe toți cei de o seamă cu el; și să duc partea cea mai mare din averea-mi mișcătoare și să luăm drumul pe uscat, ca să vadă și el locurile; și-i va fi de învățătură la tot ce-i de folos în viață. Și dacă o să vedem că sultanul voiește să întreprindă ceva contra noastră, îl voi lăsa pe fiul meu cu averea-mi mișcătoare în Pelopones la rudele *mele* drepte dinspre mamă, *pe moșiile viitorului meu ginere*; iar de nu va fi nimic se va întoarce iarăși cu mine acasă.

20. Așadar, pentru toate motivele amintite, anume *căsătoria fiicei mele și* bănuiala de război și toate celelalte, cum le-am arătat mai sus, soția mea s-a arătat înțeleasă cu plecarea mea din nou. *După ce, așa dar, am încheiat legătura de căsătorie a fiicei mele, scriind foile de zestre și îndeplinind sfînta slujbă a logodnei și veselindu-ne de nuntă*, am pus bine la cale toate cele trebuincioase de drum; nu așteptam decît să primesc scrisorile cu poruncile împăratului.

21. Și, mergînd la palat, am intrat în camera împăratului cum făceam de obicei, și nu l-am găsit; am întrebat de el și mi s-a spus că vorbește cu preotul Antoniu Rodeul în tetrasaron, altă odaie, aproape de camera sa. Și eu, așteptînd puțin, iată că împăratul iese pufnind de mînie și-mi spune: „Văzuși pe cancelarul nostru Notara, ce vorbă îmi trimite prin preotul Antoniu?" Apoi, trecînd peste înjurătură, îmi mai spune: „Tu ai cerut demnitatea de mare contostaul; eu i-am spus lui Notara că nu-ți voi da-o nici ție, nici lui, nici altcuiva pentru anumite motive, cum am spus, ci-i ziceam să-ți dau demnitatea de mare logofăt. Iar el mi-a spus că dacă Paleolog, marele stratopedarh, o să audă aceasta, ce are să fie dacă pe tine te voi milui cu o funcție ca aceasta? Și astăzi mi-a trimis pe cine l-ai văzut ieșind, după chip și vedere om de treabă, după purtare și minte un bădăran și de nici o treabă, pe preotul Antoniu, cerîndu-mi să-i înalț la rang de cinste pe suciții și nepricepuții lui fe-

γοθέτην, τὸν δὲ δεύτερον μέγαν κοντόσταυλον, ἐπεὶ καὶ τοὺς θῆτας ἐκεῖνος ἄρχει, ὅπερ ἐστὶν ἡ ὑπηρεσία τοῦ αὐτοῦ ὀφφικίου. Λοιπὸν λέγω, εὐεργετήσω αὐτοὺς ἄλλα ὀφφίκια μετὰ καιρόν, οὐ τοσούτης ἀξίας ὅμως, ἀλλ' ἐλάττονα· σὺ δὲ ἔσῃ ἀπὸ τοῦ νῦν μέγας λογοθέτης. Τοῦτο δὲ καὶ μόνον παραγγέλλω σοι, ὅτι διὰ τὰ συμβάντα τοῦ καιροῦ καὶ τὰς ποικιλώδεις γνώμας τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλας αἰτίας μὴ προσκυνήσῃς με εἰς παράστασιν ἑορτῆς, ὡς ἔξεστι τῷ ὀφφικίῳ σου, εἰ μὴ ὁ νοτάριος γράψει ἐν ταῖς πρὸς τοὺς αὐταδέλφους μου καὶ τὴν ἀνεψιάν μου τὴν ῥήγισσαν ἐπιστολαῖς καὶ ἁπλῶς πρὸς πάντας, οὓς μέλλω γράψειν περὶ τῆς ἐκεῖσε ἀποδημίας, σὺ δὲ ἀντιγράψεις πάλιν ἐκεῖθεν πρός με καὶ πρὸς πάντας τοῦ οἴκου σου. Εἰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέσῳ ἀκούσωσιν οἱ μὴ θέλοντες καὶ φανήσεται αὐτοῖς αὐστηρὸν ἢ πικρόν, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες καταπίωσιν αὐτό." Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην τῷ βασιλεῖ λέγων· „Κύριος ὁ Θεὸς μακροημερεύσῃ τὸ κράτος σου. Ὅμως δεόμενος παρακαλῶ τὴν ἁγίαν σου βασιλείαν, ἐὰν μέλλῃ συμβῆναι δι' ἐμέ τι | σκάνδαλον, δι' οὗ προ- 232 b
ξενηθήσεται λύπη τῷ κράτει σου, μὴ γένοιτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τὸ δέρμα μου ἀφαίρεσον, εἰ εἰς εἰρήνην καὶ εὐφροσύνην τῇ βασιλείᾳ σου εἴη." Ὁ δὲ εἶπέ μοι· „Ὡς πιστὸς θεράπων εἴρηκας. Ὅμως μὴ φρόντιζε περὶ τούτου οὐδέν· Λυποῦμαι γὰρ πῶς, μὴ περισκεπτόμενοι τὰς πρός με τοσούτας παρὰ σοῦ θεραπείας καὶ φιλίας, βούλονται κατὰ σύγκρισιν τῶν σῶν ταῖς ἑαυτῶν ὑπολήψεσιν ἀποπηδᾶν τοὺς προσήκοντας βαθμοὺς τῶν ὀφφικίων. Πλὴν προσκάλεσον ἐνταῦθα τὸν τὰ ταύτης ὑπηρεσίας ἐμπιστευθέντα νοτάριον."

22. Καὶ ἐλθὼν ὁ νοτάριος, προστάξας ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτῷ· „Προείπομέν σοι, πρὸς τίνα καὶ τίνα ἔδει σε γράφειν τὰς τῆς πιστώσεως ἐπιστολάς, οἷς γράψον, ὅτι μέλλουσι μαθεῖν τὸ πᾶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ. Καὶ εἰ μὲν ζήσωμεν καὶ πρόσω, γράψεις αὐτὸν καὶ σ υ γ γ ε ν ῆ ἡ μ ῶ ν. Καὶ ἐάν τινι οὐκ ἀρέσῃ, ἄκοντες ὑπομείνωσι καὶ ἀντὶ νέκταρος ἢ μυρεψικοῦ ποτοῦ τὴν χλοὴν καταπιέτωσαν· εἰ μὴ καὶ σύ, νοτάριε, ἔχε τοῦτο ὡς ἀπόκρυφον μέχρι ἡμερῶν τινῶν." Καὶ συγκατασκευάσας τὰ προστάγματα ἔλαβα αὐτὰ καὶ προσεδόκουν σήμερον ἢ αὔριον προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ, ἤγουν λαβεῖν ἄδειαν, ἵνα ἀπέλθω, ἰδοὺ ἐξῆλθε τῆς Ἀνδριανουπόλεως ὁ ἀμηρᾶς, βαδίζων καθ' ἡμῶν ,καὶ προσμείναντες ὀλίγον, ἵνα ἴδωμεν, μή ποτε κατὰ τὴν ὁδὸν συναντήσῃ ἡμῖν τι ἀπευκταῖον.

1 κοντόσταβλον AB | θῆτας AB : ἐσθῆτας b || 3 αὐτοὺς AB : αὐτοῖς b | τοσούτης AB : τοσαύτης b || 6 προσκυνήσῃς AB : προσκυνήσεις b || 7 νοτάριος AB : Νοταρᾶς b | γράψει B : γράψῃ A || 9 ἐπιστολαῖς B : ἐπιστολάς A | γράψειν B : γράψαι A || 10 ἀντιγράψεις b : ἀντιγράψῃς AB ||11 ἀκούσωσιν A: ἀκούσωσι B | καὶ AB : καὶ εἰ b || 14 μακροημερεύσῃ AB : μακροημερεύσοι b || 19 φρόντιζε — οὐδέν B : ἔστω σοι φροντὶς περὶ τούτου οὐδεμία A || 20 τοσούτας AB : τοσαύτας b || 22 τὰ b : *om.* AB || 25 ἔδει b : ἔδειν AB | πιστώσεως B: πίστεως A || 28 *post* ἡμῶν *add.* εἶναι b : *om.* AB || 30 *post* μέχρι *add. del.* θανάτου AB || 31 προστάγματα A : πράγματα B || 32 ἵνα b : *om.* AB.

ciori, pe întîiul la rangul de mare logofăt, iar pe cel al doilea de mare contostaul, pentru că acela stă şi în fruntea lefegiilor, ceea ce ţine de serviciul acelui rang. Aşadar, spun, pe aceia îi milui cu alte demnităţi după vremuri, totuşi de un rang nu atît de mare, ci mai neînsemnate; iar tu vei fi de acum înainte mare logofăt. Numai aceasta una ţi-o spun că, din cauza împrejurărilor timpului şi a divergenţelor de păreri dintre marii dregători şi pentru alte motive, la serbarea de recepţie n-ai să-mi faci închinăciunea, cum se cere rangului tău, decît numai secretarul îl va pune în scrisorile către fraţii mei şi către vară-mea regina şi rătezat spus către toţi, către care am să scriu despre călătoria ta într-acolo, iar tu iarăşi îl vei pune în scrisorile de acolo către mine şi către toţi ai casei tale. Şi dacă pe această cale o vor auzi cei care nu au voit-o şi li se va părea ceva iute şi amar, vrînd-nevrînd o vor înghiţi-o". Iar eu am răspuns împăratului, zicînd: „Domnul Dumnezeu să dăruiască măriei-tale viaţă lungă. Totuşi, rog stăruitor sfînta ta maiestate, dacă ar avea din cauza mea să se întîmple vreo gîlceavă, prin care să se pricinuiască măriei-tale vreo supărare — de nu s-ar întîmpla în veci, — ci mai degrabă să fiu jupuit şi de piele, dacă e să fie maiestăţii-tale spre linişte şi bucurie". Iar el mi-a zis: „Ai grăit ca un slujitor credincios. Dar dinspre aceasta să nu ai nici o grijă! Ceea ce mă supără e că, neluînd în seamă servicii atît de mari şi aşa dovezi de devotament din partea ta faţă de mine, nu vreau să compare atitudinile lor cu ale tale şi doresc să sară peste treptele cuvenite ale demnităţilor. Dar cheamă-l încoace pe secretarul încredinţat cu lucrările acestui serviciu".

22. Şi secretarul venind, împăratul ordonîndu-i, i-a spus: „Ţi-am spus de mai înainte către cine şi cine trebuia să scrii scrisorile de încredinţare; acelora scrie-le că au să afle totul de la marele logofăt Gheorghe Phrantzes. Şi dacă vom mai trăi, îl vei scrie r u d ă a n o a s t r ă. Şi dacă nu-i va plăcea cuiva, o să rabde, fără să vrea, şi în loc de nectar şi băutură aromată să înghită şi fiere! Numai şi tu, secretare, ţine-o aceasta oarecum în taină cîteva zile". Şi, aşternînd pe hîrtie poruncile împărăteşti, le-am luat în primire şi aşteptam azi sau mîine să mă închin împăratului, adică să iau învoire ca să plec; iată că sultanul a pornit din Adrianopol, luînd drumul contra noastră; şi am aşteptat puţin, să vedem că nu cumva pe drum să dea peste noi vreo nenorocire.

2 lefegiilor AB: garderobei împărăteşti b || 23 secretarul notarul AB: Notara b.

Ἀρχὴ τῶν ὀδυνῶν καὶ ἀφανισμοῦ τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων

III. Ἰδὼν καὶ ἀκούσας ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης τὰς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νίκας καὶ πο- 233 b
λέμους περιφανεῖς καὶ τῶν ἑτέρων αὐτοῦ τρισκαταράτων προγόνων, ἐν ἑαυτῷ ἐφαντάζετο, τί ἄρα καὶ αὐτὸς ποιήσῃ ἄξιον μνήμης. Ταῦτα οὖν κατὰ νοῦν λογιζόμενος βουλῇ κακῇ καθ' ἡμῶν χρησάμενος ἦν, ἵνα πόλεμον ἐγείρῃ κατὰ τῆς πόλεως· ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῷ· „Ἐὰν τὴν Πόλιν νικήσω, ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἤδη ἐποίησα, διότι αὐτοὶ μὲν κατὰ τῆσδε τῆς πόλεως πολλάκις πειρασθέντες οὐδὲν ἐκατώρθωσαν."

2. Διὰ ταύτης οὖν τῆς ὑποκεκρυμμένης ἐννοίας καλὸν ἐφάνη αὐτῷ, ἵνα περὶ τὸν Ἀσώματον κατὰ τὸ Στενὸν ἄστυ κτίσῃ, ὡς προείρηται, ὅπως καταφυγὴν ἔχῃ αὐτὸ περὶ ὧν ἐμελέτα ποιῆσαι, ὅπως οὐδὲν τῶν πλοιαρίων, μικρὸν ἢ μέγα, δυνηθείη κατελθεῖν ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κατὰ τὴν Πόλιν καὶ ἵνα ῥᾴδιον ἔχωσι τὸ πέραμα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. Θέλων δὲ καὶ βιαζόμενος ἵνα τὰ μελετούμενα ὑπ' αὐτοῦ ἀρχὴν λάβωσιν, ἰδοὺ τῇ κς'ῃ Μαρτίου τοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους ἐλθὼν ἔπεσεν εἰς τὸ Στενόν, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸ ἄστυ.

3. Ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὰς πανουργίας αὐτοῦ ἐβουλήθη ἀποκαλύψαι αὐτὸς πρῶτος τὴν μάχην, ὅπως αὐτὸν ἐμποδίσῃ. Τινὲς δὲ τῆς συγκλήτου ἱερωμένων τε καὶ
λαϊκῶν ἐκώλυσαν τὴν γνώμην καὶ βουλὴν τοῦ βασιλέως| λέγοντες· „Μὴ ἀποκαλυφθείη 234 b
ἡ μάχη παρὰ τῆς βασιλείας σου, ἕως ἂν ἴδωμεν, τί βούλεται αὐτὸς πρᾶξαι. Εἰ καὶ ἄστυ κτίσῃ, ἐν εὐκολίᾳ παραλαμβάνομεν αὐτὸ διὰ τὸ ἐγγύτερον εἶναι ἡμῖν." Ὃ καὶ ἐν ὑστέροις εἶδον τελείως καὶ ἀληθῶς, ὅτι ἐλπίδες κεναὶ τρέφουσι τοὺς ἀνοήτους.

4. Ἐγὼ δὲ ἐναπέμεινα τῆς πορείας ἧς ἡτοιμάσθην, λέγοντες σήμερον καὶ αὔριον ἴδωμεν καὶ ὅτι διὰ ξηρᾶς οὐχ ἁρμόζει, ἐπεὶ ἐπικύνδινόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εὑρήσωμεν πλεύσιμον ἀνὰ τούτου.

5. Τῷ Ἰουνίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἰδοὺ ἐδημοσιεύθη ἡ μάχη· καὶ τοῦ καθ' ἡμῶν στρατοπέδου δραμόντος, ᾐχμαλώτευσε πάντας τοὺς ἔξωθεν τῆς πόλεως οἰκοῦντας. Ἐν ᾧ καιρῷ ἐτελείωσε καὶ τὸ ἄστυ καὶ ἐν αὐτῷ ᾠκοδόμησε πύργους τρεῖς ἰσχυρούς, τοὺς δύο μὲν χερσαίους, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ θάλασσαν, ὃς καὶ ὀλίγον τι μείζων τῶν δύο ὑπῆρχε. Τὸ δὲ πάχος τῶν τείχων ἦν εἴκοσι καὶ δύο ποδῶν, τὸ δὲ ἔσωθεν αὐτῶν εὐρύχωρον ἦν τριάκοντα καὶ δύο ποδῶν. Εἶτα ἐν μολύβδῳ σκεπάσας τοὺς πύργους καὶ τὸ ἄστυ καλῶς ἀσφαλίσας καὶ ἐν αὐτῷ φρουροὺς κατέστησε.

---

3 ἀκούσας AB : ἀκούων b || 6 *post* χρησάμενος *add.* ἦν b : *om.* AB || 9 ταύτης — ἐννοίας AB : ταύτην οὖν τὴν ὑποκεκρυμμένην ἔννοιαν b | ἵνα — 10 Στενὸν AB: ἵνα κατὰ τὸ τῶν Ἀσωμάτων στενὸν b || 10 ὅπως AB: ἵνα b || 17 πρῶτος AB: πρωτον b || 18 ἀποκαλυφθείη AB : ἀποκαλυφθήτω b || 20 ἄστυ AB : τὸ ἄστυ b || 21 τελείως AB : τέλειον b | θρέφουσι AB || 22 ἧς ἡτοιμάσθην AB: ἣ ἡτοιμάσθη b || 22 λέγοντες — 23 ἴδωμεν AB : σήμερον λέγοντες ἴδωμεν καὶ αὔριον b || 24 ἀνὰ τούτου AB: *om.* b || 31 δύο AB: πέντε b || 32 ἄστυ AB : πᾶν ἄστυ b.

Începutul suferinţelor şi nimicirea împărătesei oraşelor

III. Sultanul Meemet, văzînd şi auzind despre faimoasele biruinţe şi războaie ale tatălui său şi ale altor de trei ori afurisiţi înaintaşi ai săi, se gîndea în sinea lui ce va face şi el să rămînă de neuitat. Frămîntîndu-se cu aceste gînduri, a luat hotărîre rea contra noastră ca să ridice război asupra oraşului. Căci îşi zicea în sinea sa: „Dacă voi birui Constantinopolea, voi săvîrşi o faptă mai presus de toţi cei dinaintea mea, deoarece aceia au întreprins dese încercări contra acestui oraş şi n-au izbutit nimic".

2. În vederea acestui gînd ascuns a găsit că e bine să zidească o cetate la strîmtoarea Bosforului, lîngă biserica Celui fără de trup, cum s-a spus mai înainte, ca să aibă o bază pentru înfăptuirea planurilor sale, ca nici un vas, nici mic, nici mare, să nu poată veni din Marea Neagră spre Constantinopol, şi lor să le fie mai uşoară trecerea din Asia în Europa. Dorind şi grăbindu-se ca planurile lui să înceapă a se înfăptui,
1452 iată că la 26 martie din anul şasezeci[1], venind, a picat la strîmtoarea Bosforului ca să clădească cetatea.

3. Văzînd deci împăratul planurile lui viclene, a voit el întîi să deschidă lupta, pentru ca să-l oprească. Dar unii clerici şi mireni din senat au oprit în loc planul şi gîndul împăratului, zicînd: „Lupta n-ai putea să o începi maiestatea-ta, pînă nu o să vedem ce voieşte el să facă. Chiar dacă a zidit cetate, o luăm cu uşurinţă, pentru faptul că este în apropierea noastră". Şi la urma urmei au văzut aceasta deplin şi adevărat, că acei fără de minte se hrănesc cu speranţe deşarte.

4. Iar eu, călătoria pentru care mă pregătisem am amînat-o cu vorba să vedem azi să vedem mîine; şi că pe uscat nu e bine, pentru că e lucru cu primejdie, ci o să aflăm prilej să plecăm pe mare.

1452 5. În luna iunie din acelaşi an, iată că s-a declarat războiul; şi armata, năvălind asupra noastră, a robit pe toţi care locuiau afară de zidurile oraşului. În acest timp a săvîrşit şi cetatea şi i-a clădit trei turnuri puternice, două dinspre uscat, iar pe celălalt spre mare, care era şi ceva mai mare decît cele două. Iar grosimea zidurilor era de douăzeci şi două de picioare, iar spaţiul mai larg dinăuntru era de treizeci şi două de picioare. Apoi turnurile le-a acoperit cu plumb şi cetatea a întărit-o bine şi a pus într-însa ostaşi de pază.

[1] 6960 (1 septembrie 1451—31 august 1452).

6. Καὶ τῇ κη-η τοῦ Αὐγούστου ἐγερθεὶς ἐκεῖθεν ἐλθὼν ἔπεσεν ἐπὶ τὰς σούδας τῆς πόλεως· καὶ τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ςϡξα-ου ἔτους διέβη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὡς φαίνεται, ἵνα ταῖς δύο αὐταῖς ἡμέραις ἴδῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ | τάφρους καὶ εἴ τι ἕτερον αὐτὸς ἐλογίζετο.

7. Καὶ τῷ αὐτῷ φθινοπώρῳ Ὀκτωμβρίου πρώτῃ στείλας τὸν Τουραχάνην καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ Ἀχουμάτην καὶ Ἀμάρην μετὰ πλείστου στρατοῦ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἵνα μαχόμενοι ἐμποδίζωσι τοὺς δεσπότας καὶ ἀδελφοὺς τοῦ βασιλέως δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, ἵνα μὴ ἔχωσι καιρὸν ἐπιτήδειον καὶ εὐκαιρίαν τῷ ἀδελφῷ καὶ τῇ πόλει βοηθῆσαι καὶ συμμαχῆσαι. Ἐλθόντος οὖν τοῦ Τουραχάνη καὶ τὰ τείχη τοῦ Ἰσθμοῦ αὖθις ἁλώσαντος καὶ προσβολῆς γενομένης, ἀμφοτέρων τῶν μερῶν πλεῖστοι ἀπεκτάνθησαν· καὶ διὰ τὸ παμπληθεῖς εἶναι τοὺς ἀσεβεῖς, οἱ ἡμέτεροι εἰς φυγὴν ἐτράπησαν, οὐ δυνάμενοι τοσοῦτον ἀντιστῆναι. Αὐτὸς δὲ καταλιπὼν τὴν Κόρινθον καὶ διὰ μέσου τῆς νήσου ἐρχόμενος, αἰχμαλωτεύων, ἁλῶν καὶ σκυλεύων καὶ ἀνδραποδίζων, οὓς εὗρε, καὶ ἔφθασεν ἄχρι τῆς Ἀρκαδίας ἐπαρχίας καὶ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, καὶ τὴν ὁδὸν βαδίζων τῆς Ἰθώμης καὶ πάντα τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον ληϊσάμενος ἄχρι τῆς Μαντινίας ἐγγύς.

8. Ἰδὼν δὲ τὸ τοῦ τόπου στενὸν καὶ δύσχωρον, δι' οὗ ὁ στρατὸς οὐκ ἐδύνατο ὁδεύειν ὁμοῦ πάντες, τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀχουμάτῃ μέρος οὐκ ἀγενοῦς | στρατοῦ δώσας καὶ τὴν ὁδὸν τὴν ἐρχομένην ἐν τῷ Λεοντάρῃ παρήγγειλεν ὁδεύειν· ὁ δὲ δι' ἄλλης ὁδοῦ ᾤχετο. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ δεσπόται καὶ ἀδελφοὶ στείλαντες τὸν Ματθαῖον Ἀσάνην μετὰ στρατοῦ λαθραίως, καὶ ἦλθεν ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἔμελλον περάσαι. Καὶ αἰφνιδίως εἰς αὐτοὺς συῤῥάξαντες πολλοὺς ἀπέκτειναν καὶ ᾐχμαλώτισαν· ἐν οἷς εἷς ἦν τῶν αἰχμαλώτων καὶ ὁ Ἀχουμάτης, ὁ τοῦ Τουραχάνη υἱός, ὃν ἀπέστειλαν ἐν Σπάρτῃ πρὸς τὸν δεσπότην κὺρ Δημήτριον.

9. Καὶ τῇ ιζ-η τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγεννήθη καὶ ὁ τῶν Παλαιολόγων γένους καὶ τῆς βασιλείας διάδοχος καὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων μικροῦ τούτου σπινθῆρος κληρονόμος, ὁ κὺρ Ἀνδρέας ὁ Παλαιόλογος, ὁ υἱὸς τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ τοῦ πορφυρογεννήτου.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἔχει τὰ τῆς Πελοποννήσου.

IV. Ὡς δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψεν, ὁ ἀμηρᾶς, ὃν εἶχε κατασκευασμένον στόλον, οἰκονομήσας, τὰς ἑλεβόλεις καὶ ἑλεβολίσκους καὶ ἑτέρας μηχανάς, ἃς εἶχε προητοιμασμέ-

1 Καὶ τῇ AB : Καὶ ἐν τῇ b | ἐλθὼν AB : *om.* b || 2 τὰς σούδας b : *spat. vac.* AB || 6 Ὀκτωμβρίου AB: Ὀκτωβρίου b || 8 ἐμποδίζωσι—9—10 συμμαχῆσαι AB : κατὰ τῶν δεσποτῶν τῶν τοῦ βασιλέως ἀδελφῶν κωλύσωσι τοὺς τοιούτους ἐμποδίζοντες διὰ τοῦ πολέμου, ἵνα μὴ δυνάμενοι ἐᾶσαι τὸν τόπον ἔλθωσι πρὸς συμμαχίαν τῷ βασιλεῖ· καὶ οὕτως ἐπρόσταξεν ὁ ἀμηρᾶς, ἵνα, δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος ἐμποδίζοντες αὐτούς, καὶ μὴ εὕρωσιν εὐκαιρίαν τοῦ βοηθῆσαι τῇ πόλει ἅμα τῷ βασιλεῖ τῷ καὶ ἀδελφῷ αὐτῶν b || 10—11 προσβολῆς γενομένης AB: *om.* b || 11 καὶ διὰ—12—13 ἀντιστῆναι AB: λέγω Χριστιανῶν καὶ ἀπίστων, μάλιστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν, οἳ καὶ εἰς φυγὴν ἐτράπησαν b || 14 ἁλῶν AB : ἄλλους b || 16 Μαντινίας AB | ἐγγύς AB : *om.* b || 17 ὁ AB: *om.* b || 19 τὴν$_2$ AB : *om.* b || 21 ἦλθεν AB : ἐλθὼν b || 22 συῤῥάξαντες A : συρίξαντες B || 23 τοῦ AB : *om.* b | ἐν Σπάρτῃ AB : εἰς Σπάρτην b || 25 Ἰαννουαρίου AB || 29 ἔχει AB : εἶχον b || 30 κφ. δ' AB : *om.* b || 31 μηχανίας AB : μηχανὰς b.

6. Şi la *28* august s-a ridicat de acolo şi, venind, a căzut asupra pali- 1453 sadelor oraşului; şi la *zi întîi* a lunii septembrie din anul *69*61 a trecut spre Adrianopol, pentru ca, pe cît se pare, în cele două zile să vadă zidurile oraşului şi şanţurile şi orice alta socotea dînsul.

7. Şi în aceeaşi toamnă, la zi întîi octombrie, a trimis în Pelopones pe Turachan şi pe cei doi feciori ai lui, Achumat şi Amar, cu foarte multă armată, ca, dînd lupte, să împiedice toată iarna pe despoţii, fraţii împăratului, ca să nu aibă cît de puţin timp şi răgaz să vină fratelui şi oraşului într-ajutor şi să lupte ca aliaţi. Aşadar, Turachan venind, a cucerit iarăşi zidurile Istmului şi, dîndu-se mare năvală, foarte mulţi au fost ucişi din amîndouă părţile; şi deoarece păgînii erau mare mulţime, ai noştri au luat-o la fugă, nemaiputînd rezista atît. Iar el, lăsînd Corintul în urmă, mergea prin mijlocul peninsulei, luînd robi mare mulţime şi pradă şi, prinzînd pe care îi întîlnea, a ajuns pînă în ţinutul Arcadiei şi golful Meseniac şi, luînd-o pe drumul Itomei, a jefuit tot golful Meseniac pînă aproape de Mantinia.

8. Dar văzînd locul strîmt şi greu de străbătut, prin care armata nu putea merge toţi la un loc, a dat feciorului său Achumat o parte de armată, mai aleasă, şi i-a spus să meargă pe drumul ce duce la Leondari; iar el a apucat pe alt drum. Aflînd aceasta, fraţii despoţi au trimis pe ascuns pe Matei Asan cu armată; şi a venit la locul pe unde aveau să treacă. Şi, năpustindu-se pe neaşteptate asupra lor, pe mulţi i-au ucis şi i-au prins; între aceştia, unul din prizonieri era şi Achumat, feciorul lui Turachan, pe care l-au trimis la despotul chir Dimitrie în Sparta.

1453 9. Şi la 17 ale lunii ianuarie din acelaşi an s-a născut şi urmaşul neamului Paleologilor şi al împărăţiei şi moştenitor al acestei mici scîntei a bizantinilor, chir Andrei Paleologul, feciorul despotului chir Toma porfirogenitului.

Şi aceasta era situaţia în Pelopones.

IV. Iar cum s-a ivit de primăvară, sultanul şi-a echipat flota ce o avea pregătită şi şi-a rînduit tunurile mici şi mari şi celelalte maşinării, apoi a trimis înainte pe Charati-

---

7 să împiedice — 9 aliaţi AB: contra despoţilor, fraţii împăratului, să-i oprească pe aceştia, împiedicîndu-i cu războiul, ca să nu-şi poată lăsa ţara şi să vină ca aliaţi ai împăratului; şi aşa a dat sultanul poruncă să-i reţină toată iarna pe aceia, ca să nu aibă răgaz să vină într-ajutor oraşului şi totodată împăratului, fratele lor b.

νας, εἶτα ἔμπροσθεν στείλας τὸν Χαρατὴ μπασιᾶν μετὰ στρατοῦ, ἐλθὼν ἀπέκλεισε τὴν πόλιν. Καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν ἀμηρᾶν, τοὺς ἔξωθεν πύργους τῆς πόλεως τοὺς ἐν ἀγροῖς καὶ κώμαις, ἐν οἷς ἦσάν τινες ἄνθρωποι συναχθέντες διὰ τὸ ἀφνίδιον τοῦ στρατοῦ, ἐπολιόρκησε καὶ ἐπῆρεν. Ἐξ αὐτῶν μέρος | ἐδουλώσαντο καὶ μέρος ἐκ τοῦ λιμοῦ 237 b καὶ τῆς ἄλλης κακοπαθείας ἐπῆρε καὶ οὐκ ὀλίγους Χριστιανοὺς ᾐχμαλώτευσε. Τὰ δὲ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα ἐπιτήδεια καὶ μηχανίαι ἀνὰ μέσου ἤρχοντο πολλά· ἔφερον γὰρ ἑλεβόλεις πολλάς. Ἐξ αὐτῶν δέ τινες τοσοῦτον ὑπῆρχον εἰς μέγεθος, ἃς οὐκ ἐδύνοντο τεσσαράκοντα ζεύγη βοῶν ἢ καὶ πεντήκοντα σύρειν ἑκάστην αὐτῶν καὶ πλέον ἢ δύο χιλιάδες ἄνθρωποι.

2. Καὶ τῇ β-ᾳ τοῦ Ἀπριλλίου ἔφθασε καὶ ὁ ἀμηρᾶς μετὰ πλήθους ἀναριθμήτου στρατοῦ ἱππικοῦ τε καὶ πεζικοῦ. Καὶ ἐλθὼν τὴν σκηνὴν αὐτοῦ πήγνυσιν ἐξ ἐναντίας τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ καὶ ὁ στρατὸς ὡσεὶ ἄμμος θαλάσσης ἐκ τῆς μιᾶς θαλάσσης καὶ τῆς ἑτέρας. Καὶ ὁ τῆς Ἀνατολῆς στρατὸς ἐπήξατο τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἕως τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης τῆς Πύλης τῆς Χρυσῆς, ὁ δὲ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἕως τῆς Ξυλίνης Πύλης τῶν ἀκτῶν τῆς θαλάσσης τοῦ Κερατίου Κόλπου. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς περιεκυκλοῦτο ὀρυκτοῖς χαρακώμασι καὶ ξυλίνοις περισταυρώμασι· καὶ ἔξωθεν τοῦ χαρακώματος περιίσταντο οἱ ἰαννιτζάροι συν τοῖς ἄλλοις εὐγενέσι τοῦ παλατίου αὐτοῦ. Ὁ δὲ μπασιᾶς ὁ τοῦ ἀμηρᾶ συγγενὴς ἐλθὼν ἐσκήνωσεν ἅμα τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ στρατῷ ἄνωθεν τοῦ Γαλατᾶ. Καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔφθασε καὶ μέρος τοῦ αὐτοῦ στόλου καὶ ἐπλη|σίασεν ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς θα- 238 b λάσσης τῆς πόλεως. Ἦσαν δὲ τριήρεις ὡσεὶ τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα δρόμωνες, νῆες δὲ καὶ πλοιάρια καὶ μονήρεις τριάκοντα καὶ ἑκατόν. Καὶ οὕτως παρέπεται τῇ πόλει πολιορκῶν αὐτὴν πᾶσι τρόποις καὶ μηχαναῖς,

διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περικυκλώσας τὰ δέκα ὀκτὼ μίλια τῆς πόλεως.

3. Καὶ ὁ βασιλεὺς προσέταξε τὴν σειρὰν τὴν σιδηρᾶν τὴν βαρυτάτην ἐν τῷ στόματι τοῦ λιμένος βαλεῖν, ἵνα τοῦ στόλου, λέγω τῶν πολεμίων πλοίων κωλύσῃ τὴν ἔφοδον. Ἔσωθεν δὲ τῆς ἁλύσου τὰς παρατυχούσας νῆας ἐνέβαλον, ὅπως ἰσχυροτέρως κωλύσωσι τὴν ἔφοδον καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀντιμάχωνται. Ἦσαν δε νῆες τοιαῦται αἱ ἔνδον· ἐκ μὲν Λιγουρίας τρεῖς, ἐκ δὲ Καστελλίας τῆς Ἰβηρίας τῶν Ἱσπανῶν μία, ἐκ τῆς Γάλλων Προβεντζίας***, ἐκ δὲ τῆς Κρήτης τρεῖς, ἐκ τῆς πόλεως λεγομένης

1 μπασίαν AB | στρατοῦ AB : φουσάτου b | ἐλθὼν B : καὶ ἐλθὼν A || 4 ἐπολυώρκησε AB : ἐχεπολιόρκησε b | *post* μέρος *add.* μὲν b : *om.* AB || 5 ᾐχμαλώτευσε AB : ᾐχμαλώτισε b || 6 μηχανίαι AB : μηχαναὶ b | ἀνὰ μέσου AB : ἀναμέσον b || 7 ἐδύνοντο AB : ἐδύναντο b || 8 ἢ — αὐτῶν AB : σύρειν ἑκάστην αὐτῶν ἢ καὶ πεντήκοντα ζεύγη b || 10 πλήθους ἀναριθμήτου AB: πλῆθος ἀναρίθμητον b || 11 πεζικοῦ AB : πεζοῦ b || 12 ἄμμος b : ἄμμων AB | *post* θαλάσσης *add.* κατὰ τὸ Ἑξαμήλιον ἤτοι Ἰσθμὸν τῆς χερσοῦ AB : *omisi* || 13 καὶ τῆς AB : καὶ ἐκ τῆς b || 14 τῆς Πύλης AB : Πύλης b || 15 τῆς ξυλίνης πύλης AB: τῆς πύλης τῆς ξυλίνης b || 15—16 τῆς θαλάσσης AB: *om.* b || 19 ἐμπιστευθέντι b : ἐνεμπιστευθέντι AB || 20 ἔφθασε AB : ἔφθασεν b | αὐτοῦ στόλου AB : στόλου αὐτοῦ b || 21 τεσσαράκοντα AB : *om.* b || 26 προσέταξε b : προστάξας ἵνα AB || 27 βαλεῖν B : βάλωσιν A | τοῦ στόλου — πολεμίων B : τὸν τῶν πολεμίων στόλον καὶ A || 29 ἀντιμάχωνται b : ἀντιμάχεσθαι AB || 30 Καστελλίας τῆς Ἰβηρίας AB : Ἰβηρίας ἤτοι Καστελίας b | τῶν Ἱσπανῶν A : *om.* B || 31 τῆς Γάλλων AB : τοῦ Γάλλου τῆς b | *post* πόλεως *add.* τῆς A : *om.* B.

paşa cu armată; şi a venit şi a blocat oraşul. Şi înainte de a veni sultanul, culele de afară ale oraşului de pe ogoare şi din sate, în care se strînseseră unii oameni din cauza năvălirii neaşteptate a armatei, le-a împresurat şi le-a luat. Dintre oameni, o parte a luat-o în robie şi o parte i-a cucerit prin foame şi alte suferinţe şi nu puţini creştini i-a prefăcut în robi de război. Între timp veneau, mulţime mare, lucrurile trebuincioase şi bune la război şi maşinării. Aduceau adică multe tunuri pentru stricat zidurile. Iar unele dintre acestea erau aşa de mari, încît nu le puteau trage patruzeci sau cincizeci de perechi de boi şi mai bine de două mii de oameni, pe fiecare deosebit.

1453 2. Şi la 2 aprilie a sosit şi sultanul cu mulţime nenumărată de ostaşi călări şi pe jos. Şi, venind, şi-a ridicat cortul în faţa porţii sfîntului Roman şi armata cît nisipul mării de la o mare la cealaltă. Şi armata din Anatolia şi-a ridicat corturile de-a dreapta sultanului şi pînă la marginea mării de la Poarta de Aur, iar armata Europei de-a stînga şi pînă la Poarta de Lemn de la marginea mării din Cornul de Aur. Şi Sultanul era împrejmuit cu şanţuri şi valuri de pămînt şi palisade de lemn şi înafara împrejmuirii stăteau primprejur ieniceri şi alţi nobili ai palatului lui. Iar paşa, rudă cu sultanul, venind şi-a ridicat corturile dimpreună cu armata ce i-a fost încredinţată, mai sus de Galata. Şi în aceeaşi zi a sosit şi o parte din flota lui şi s-a apropiat de marginile mării de lîngă oraş. Şi erau ca la treizeci de trireme şi patruzeci de vase uşoare repezi, iar corăbii mari şi mici şi cu un singur rînd de vîsle o sută treizeci. Şi aşa se aşază lîngă oraş, împresurîndu-l în tot felul şi cu toate maşinăriile, înconjurînd dinspre uscat şi mare cele optsprezece mile ale oraşului.

3. Iar împăratul a dat poruncă să fie pus la gura portului lanţul cel foarte greu de fier, ca să fie oprită intrarea flotei, adică a vaselor duşmane. Şi corăbiile care s-au întîmplat să fie le-a băgat înăuntru în faţa lanţului, pentru ca şi cu mai multă putere să închidă intrarea şi să se împotrivească luptînd contra duşmanilor. Iar corăbiile dinăuntru erau următoarele: din Liguria trei, din Castilia Iberiei spaniolilor una, din Provenţa galilor***, din Creta trei, din oraşul numit Chandax una şi două din Chidonia,

Χάνδαξ ἡ μία, αἱ δὲ δύο ἀπὸ Κυδωνίας, πᾶσαι εἰς παράταξιν πολεμικὴν καλῶς ἡτοιμασμέναι. Ἔτυχον δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑνετῶν τριήρεις ἐμπορικαὶ μεγάλαι τρεῖς, ἃς παρ' Ἰταλοῖς εἴωθε γρόσσας γαλέρας καλεῖν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν γαλεάτζας, καὶ ἕτεραι τριήρεις ταχεῖαι πρὸς φύλαξιν καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ἐμπορικῶν τεταγμέναι. Καὶ προστάξας ὁ βασιλεύς, ἵνα καὶ αὗται ἐναπομείνωσιν εἰς συνδρομὴν τῆς πόλεως, καὶ οὕτω τὰ τοῦ λιμένος ᾠκονόμητο.

4. Ἐκ δὲ τῆς χέρσου ἔστησαν οἱ ἐναν|τίοι τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐλέβολιν, πλάτος 239 b ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ στόματος σπιθαμὰς δύο καὶ δέκα, καὶ ἑτέρας πόλλας ἐλεβόλεις ἀξίας θεάματος· καὶ στρατήγιον ὀρυκτὸν ποιήσαντες ὑψηλὸν καὶ μετὰ ξύλων σταυρώσαντες, αὐτὰς ἄνωθεν ἔβαλον καὶ ἐν τόποις τέσσαρσι καὶ δέκα τὰ τείχη τῆς πόλεως σφοδρῶς ἔτυπτον. Καὶ ἐκ πετροβόλων μηχανημάτων πολλαὶ οἰκίαι περιφανεῖς ἐγγὺς τῶν τειχῶν ἠχρειώθησαν καὶ μάλιστα τὰ ἀνάκτορα. Ἐκ δὲ τῶν ἐλεβόλεων τὴν πόλιν ἐθορύβουν κροτοῦντες καὶ κλονοῦντες τοῖς τείχεσι καὶ τοῖς πύργοις ἐνέδιδον· καὶ διαμφὶς οὐκ ἔλιπον θάνατοι ἔκ τε τῶν ἐλεβόλεων καὶ ἐλεβολίσκων καὶ μπαλεστρῶν τε καὶ τόξων καὶ ἑτέρων μηχανημάτων. Καὶ ὁ πόλεμος οὐκ ἔπαυε καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα καὶ αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συῤῥήξεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐλπίζων ὁ ἀμηρᾶς διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι ἡμᾶς καὶ ἰσχυρῶς κεκοπιακότες εὐκόλως θηρεῦσαι τὴν πόλιν· καὶ οὐκ εἴα ἡμᾶς ἄνεσιν λαβεῖν οὐδ' ὅλως. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἐλέβολις διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζειν, καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ μέταλλον ὑπῆρχε καθαρόν, διεῤῥάγη ἐν τῷ βάλλειν τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διεμερίσθη κλάσματα· καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμηρᾶς ἐλυπήθη λίαν· καὶ προσέταξεν, ἵνα ἀντ' αὐτῆς ἰσχυροτέραν ἄλλην ποιήσωσι. Καὶ ἕως τῆς αὐτῆς ἡμέρας οὐδὲν ἄξιον ἔργον καθ' ἡμῶν ἐκατώρθωσε.

5. Καὶ τῇ ιε-ῃ τοῦ αὐτοῦ ἔφθασε καὶ ὁ ἐναπολειφθεὶς στόλος αὐτοῦ ἔκ τε τοῦ| Εὐξείνου Πόντου καὶ Νικομηδείας καὶ Ἀσίας, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἴκοσι καὶ τριακόσια 240 b ἱστία. ἐξ ὧν ὑπῆρχον τριήρεις δέκα καὶ ὀκτώ, διήρεις τεσσαράκοντα καὶ ὀκτώ, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στόλου ἄχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τκ' ἱστίων ὑπῆρχον νῆες μακραὶ καὶ πλοῖα, τῶν γε τὸ φορτίον ἦν μαχίμων καὶ τοξότων ἀνδρῶν παμπόλλων τὸν ἀριθμόν. Ὑπῆρχον γὰρ ἐν τούτοις καὶ δρόμωνες φορτίοι πέντε καὶ εἴκοσι, ἃς εἶχον πεφορτισμένας ξύλα, τίτανον, πέτρας καὶ ἑτέρας ὕλας ἐπιτηδειὰς πρὸς πολιορκίαν πόλεως. Πλὴν ἐν τῷ λιμένι οὐ ῥαδίως εἶχον τὴν εἴσοδον δι' αἰτίαν, ἣν εἴπομεν. Ἐλθόντες ἐκ τῆς ἑῴων περαίας κάτωθεν ὀλίγον τι τοῦ Διπλοῦ Κίονος καὶ μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐγγὺς τὴν στάσιν μετὰ ἀγκύρων ἐποίησαν.

6. Τῇ δὲ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ αὐτοῦ ἀριθμήσας τὸν στόλον καὶ τὸν τῆς χέρσου στρατὸν ἱππέων τε καὶ πεζῶν, καὶ εὗρε τριήρεις καὶ διήρεις, μονήρεις δρόμωνας, νῆας καὶ πλοῖα εἴκοσι καὶ τετρακόσια ἱστία· ὁ δὲ τῆς χέρσου στρατὸς ὁ θέλων μάχεσθαι

1 αἱ δὲ AB : καὶ αἱ b || 2—3 παρ' Ἰταλοῖς εἴωθε AB : οἱ Ἰταλοὶ εἰώθασι b || 4 ταχεῖαι B : θοαὶ A || 7 ἐλέβολιν] ἐλεβόλιν b : ἐλεβόλην AB || 10 ἔβαλον AB : ἔβαλλον b || 14 ἐλεβόλεων b : ἐλεβόλων AB || 15 ὁ — ἔπαβε(ενB) AB : οὐκ ἔπαυεν ὁ πόλεμος b || 16 *post* νύκτα *add.* καὶ AB : *om.* b || 18 εἴα AB : εἴασεν b || 19 ἐλέβολις b : ἐλεβόλις AB | ὑπῆρχε AB : ὑπάρχειν b || 22 ἰσχυρωτέραν ἄλλην ποίησωσι AB : ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν b || 23 ἐκατώρθωσε AB : ἐκατώρθωσαν b || 26 ἱστία B : *om.* A || 27 ἱστίων AB : *om.* b || 29 ἃς AB : αἳ b | πεφορτισμένας AB : πεφορτισμένα b. || 34 ἕκτῃ AB : *om.* b || 34—35τὸν... στρατὸν AB : τοῦ...στρατοῦ b || 35 πεζῶν AB : πεζικῶν b | δρόμωνας b : δρομονες AB || 36 τῆς — p. 386,1 ἦν A : στρατὸς ὁ θέλων μάχεσθαι ἐκ τῆς χέρσου B.

toate fiind bine echipate, gata de luptă. S-au întîmplat să fie şi din Veneţia trei trireme mari de comerţ, pe care la italieni le numesc de obicei galere grele sau, mai bine spus, galeaţe şi alte trireme uşoare repezi, rînduite spre paza şi deservirea celor de comerţ. Şi împăratul a poruncit să rămînă şi ele în ajutorul oraşului; şi aşa se luaseră măsuri de prevedere în port.

4. Iar duşmanii au aşezat dinspre uscat tunul cel mare, care avea la gură o deschidere de douăsprezece palme, precum şi alte tunuri multe, de să te minunezi de ele la vederea lor; şi, făcînd pe un loc înalt un punct strategic înconjurat de un şanţ şi întărit cu lemne în cruciş, le-au pus deasupra şi băteau cu străşnicie în paisprezece locuri zidurile oraşului. Şi de pe urma bombardărilor cu bolovani multe case strălucite din apropierea zidurilor au ajuns de nelocuit şi mai ales palatele împărăteşti. Şi, bubuind din tunuri, pricinuiau mare tulburare în oraş şi dădeau în ziduri şi turnuri, cutremurîndu-le; şi din amîndouă părţile nu lipseau cazuri de moarte de pe urma tunurilor mari şi mici, a arbaletelor, a arcurilor şi a altor arme. Şi războiul nu contenea zi de zi şi noapte de noapte, cu încăierări şi atacuri de aproape şi de departe, sultanul avînd mare nădejde cu uşurinţă să pună mîna pe oraş, pentru că noi eram puţini şi tare osteniţi şi nu ne dădea răgaz să ne odihnim nici o clipă. Iar tunul cel mare şi puternic, pentru că trăgea necontenit — şi apoi nici metalul nu era atît de curat—, cînd meşterul i-a dat foc, a crăpat şi s-a fărîmiţat în multe bucăţi; şi mulţi au fost ucişi şi răniţi de aceasta. Şi sultanul, auzind, s-a supărat foarte; şi a poruncit ca în locul lui să fie făcut altul şi mai puternic. Şi pînă în ziua aceea n-a făcut nici o ispravă de seamă contra noastră.

april. 1453 5. Şi la 15 din aceeaşi lună a sosit şi restul din flota lui din Marea Neagră şi de la Nicomedia şi din Asia, în număr de treisute douăzeci de catarge; dintre acestea erau optsprezece trireme, patruzeci şi opt direme, iar restul flotei pînă la numărul de trei sute două zeci de catarge erau corăbii de război şi vase de transport încărcate de ostaşi şi arcaşi foarte mulţi la număr; între acestea erau şi douăzeci şi cinci de caice repezi de transport, pe care le aveau încărcate cu lemne, var, pietre şi celelalte materiale de trebuinţă la împresurarea oraşului. Dar în port nu puteau pătrunde uşor, din pricina pe care am spus-o. Venind din partea de dincolo, dinspre răsărit, s-au oprit, slobozind ancorele, ceva puţin mai jos de Coloana Îngemănată şi pînă aproape de biserica sfîntului Constantin.

6. Iar la şaisprezece din aceeaşi lună, făcînd numărătoarea flotei şi a armatei de uscat, călări şi pedestraşi, a aflat trireme, direme, caice repezi cu un rînd de vîsle, corăbii mari şi mici patru sute douăzeci de catarge; iar armata dinspre uscat bună de

ἦν χιλιάδες ὀκτὼ ἐπὶ πεντήκοντα διακόσιαι. Οἱ δὲ πρὸς ἀντιπαράταξιν ἄνδρες ὄντες ἔνδον τῆς πόλεως τῆς τοσαύτης εἰς μέγεθος ἦσαν χιλιάδες τέσσαρες καὶ τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα καὶ ἐννακόσιοι ἄνευ τῶν ξένων, μόλις ὄντες χιλιάδες δύο.

7. Ἔγνων γὰρ ἐγὼ τοῦτο οὕτως ἔχειν ἀπὸ αἰτίας τοιαύτης· Τοῦ γὰρ βασιλέως προστάξαντος τοῖς δημάρχοις καὶ στρατηγοῖς, ἔγρα|ψεν 241 b ἕκαστος αὐτῶν τὴν δημαρχίαν αὐτοῦ ἀκριβῶς τοὺς δυναμένους σταθῆναι ἐν τῷ κάστρῳ κοσμικούς τε καὶ μοναχοὺς καὶ τίνα τὰ ὅπλα, ἃ ἕκαστος αὐτῶν κέκτηται πρὸς ἄμυναν. Καὶ οὕτως ἕκαστος τῶν δημάρχων δέδωκε τὸν κατάλογον τῆς δημαρχίας αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ κελεύσας με εἶπεν· „Αὐτὴ ἡ διακονία πρὸς σὲ ἀφορᾷ, τὰ φυλακῆς δεόμενα καὶ ἀπόκρυφα. Λῆψον οὖν τὰ τοῦ καταλόγου κατάστιχα καὶ κάθισον ἐν τῷ οἴκῳ σου· ψήφισον ἀκριβῶς πόσοι καὶ τίνες ἄνδρες καὶ πόσα καὶ τί τὰ ὅπλα καὶ ἀσπίδες καὶ τόξα καὶ ἑλεβολικά." Ἐκτελέσας δὲ ἐγὼ τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως προσταχθέν μοι παρέστησα τῷ αὐθέντῃ μου καὶ βασιλεῖ τὸ καταστιχίδιον μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος πολλῆς· καὶ ἔμεινε ἓν ἀπόκρυφον ἀνὰ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ ἡ ποσότης.

8. Πλὴν δὲ ἦσαν καὶ τινες ὀλίγοι πάνυ ἔκ τε τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν δήμου ἀνωφελέστατοι καὶ δειλοκάρδιοι, οἳ διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἑτέρων ἐναντίων πανοικὶ πρὸ καιροῦ ἐκ τῆς πόλεως ἔφευγον. Ὡς δὲ τοῦτο ἐν τοῖς ὠσὶ τοῦ βασιλέως ἐῤῥέθη, στενάξας ἐκ καρδίας καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν.

9. Ὑπῆρχε δέ τις ἐκ τῆς Λιγουρίας ἐν ταῖς δύο ναυσίν, ὃς ἦν ναυάρχης καὶ κύριος τῶν νηῶν, ἀνὴρ πάνυ δεξιός, ἀνδρεῖος καὶ φρόνιμος καὶ ἐπιτήδειος, τοὔνομα Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς ὁ γεννάδας. Θεωρῶν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ πάντα ἐπιδεξιώτατον, δήμαρχον καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τριακοσίους ἄνδρας προσέταξεν εἰναι καὶ προβλεπτὴν καὶ διοικητὴν αὐτὸν εἰς ἕτε|ρά τινα ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ἐξουσίαν ἔδωσεν 242 b αὐτῷ θαῤῥήσας μεγάλως εἰς αὐτόν, ὡς ὄντως καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ἔργα ἄξια μνήμης ἐποίησεν.

10. Ὡς δὲ ὁ ἀμηρᾶς τὴν κεκλασμένην ἑλέβολιν ὑγιῆ καὶ σώαν ἐποίησεν, ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς μετὰ βίας τοῖς τείχεσιν ἔτυπτε· καὶ θόρυβον πολὺν ἐν ἡμῖν ἐποίουν μετὰ πάσης μηχανῆς πολεμικῆς, ἀκροβολισμοὺς καὶ συῤῥάξεις καὶ συμπλοκὰς ἰσχυρότατας· καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ κακόν. Οἱ δὲ ἡμέτεροι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰς μηχανὰς τὰς πολεμικὰς μανθάνοντες καὶ τὰς τῶν ἐναντίων θεωροῦντες, πᾶσαν δειλίαν καὶ φόβον ἐάσαντες, καὶ μηχανὰς καὶ τέχνας καινὰς εὕρισκον καὶ τοὺς ἀντιδίκους οὐκ ὀλίγον ἔβλαπτον. Αἱ δὲ τέχναι μερικαὶ οὐκ εἰς μάκρος ἐστήκεισαν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἡμᾶς τελείως ἄνεσιν καὶ τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐπιτήδεια.

11. Χαλάσαντες δὲ ἔν τισι τόποις τὰ τείχη μετὰ τῶν ἑλεβόλεων καὶ πετροβόλων μηχανημάτων, ἠθέλησαν πλῆσαι τοὺς τάφρους, ἵνα ῥᾴδιον ποιήσωσι τὴν εἴσοδον καὶ διὰ τῶν χαλασμάτων εἰσέλθωσιν. Ἀκροβολισμοὺς ἐν πρώτοις ἐποίησαν καὶ

---

1 ἦν χιλιάδες A : χιλιάδες B : ὑπῆρχον χιλιάδες b | διακόσιαι b : διακόσιες AB || 3 ὄντες χιλιάδες AB : ὄντων χιλιάδων b || 4 Ἔγνων b : γνοῦς AB || 7 τὰ AB : *om.* b | ἃ AB : *om.* b || 10 Αὐτὴ AB : αὕτη b || 12 τίνες ἄνδρες καὶ πόσα καὶ AB : *om.* b || 13 δὲ AB : οὖν b || 15 καταστιχίδιον B : καταστιχάδιον A | ἓν — 16 αὐτοῦ AB : ἐναπόκρυφος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐμου b || 17 τῶν$_2$ AB : *om.* b || 19 ἔφευγον AB : ἔφυγον b || 23 ὁ γεννάδας AB : ὃς γεννάδας εἶχε b || 27 ἑλεβόλην AB : ἑλεβόλιν b || 32 ἀντιδίκους AB : ἐναντίους b || 34 ἄνεσιν καὶ b : *om.* AB || 35 τῶν AB : *om.* b.

luptă era de două sute cincizeci şi opt de mii. Iar pentru ca să reziste şi să apere, bărbaţii care se aflau înăuntrul oraşului atît de mare ca întindere erau patru mii nouă sute şaptezeci şi trei, fără de străini, care abia erau de două mii.

7. Eu ştiu că aceasta era aşa din următorul fapt: împăratul a poruncit anume dimarhilor de cartiere şi comandanţilor şi fiecare din ei a însemnat amănunţit în scris despre cartierul său pe cei ce puteau sta la apărare, mireni şi călugări, şi care sînt armele pe care le are fiecare pentru luptă. Şi aşa fiecare dintre dimarhi a dat împăratului lista cartierului său. Iar acesta, chemîndu-mă, mi-a zis: „Acest serviciu te priveşte pe tine, fiind secrete care trebuie să fie păzite. Ia, aşadar, catastihele numărătoarei şi stai acasă; socoteşte exact cîţi şi ce oameni sînt şi cîte şi ce arme şi scuturi şi arcuri şi arme de aruncat". Iar eu, împlinind ce mi-a poruncit împăratul, am prezentat domnitorului meu, împăratul, catastihul micuţ cu multă durere şi cu faţa posomorîtă: şi suma a rămas o taină între mine şi el.

8. Numai că erau şi unii, puţini de tot, şi din cei nobili şi din popor, oameni de nimic şi cu inimă laşă, care de frica războiului şi a altor neajunsuri fugeau din oraş cu toată casa de cu bună vreme. Iar cînd aceasta a ajuns la urechile împăratului, n-a făcut alta nimic decît a suspinat din adîncul inimii.

9. Şi se afla cineva din Liguria cu două corăbii, fiind amiral şi stăpîn de corăbii, bărbat foarte destoinic, inimos şi cu minte şi iscusit, cu numele Ioan Iustinian cel viteaz. Iar împăratul, văzîndu-l pe acesta prea destoinic la toate, a poruncit să fie conducător de popor şi comandant peste trei sute de oameni şi i-a dat puterea să aibă grija şi dirijarea unor altor lucruri de trebuinţă la război, punîndu-şi toată nădejdea în el, după cum la început a făcut isprăvi memorabile.

10. Iar cînd sultanul a reparat şi a dres tunul crăpat, bătea zi şi noapte cu putere în ziduri şi ne pricinuiau mare tulburare şi nelinişte cu tot felul de mijloace de război, trăgînd de departe, dînd atacuri şi încăierîndu-se cu toată puterea; şi nenorocirea se ivea în felurite chipuri. Dar şi ai noştri, deprinzîndu-se zi de zi cu sculele de război şi uitîndu-se la cele ale potrivnicilor, au lepădat toată teama şi frica şi, născocind scule de razboi şi meşteşuguri noi, pricinuiau adversarilor nu puţine stricăciuni. Dar parte din meşteşugurile noastre n-au ţinut mult timp, pentru că noi nu aveam nicidecum nici o clipă de odihnă şi nici mijloacele potrivite de luptă contra împresurării.

11. Iar în unele locuri, zidurile fiind stricate de tunuri şi de maşinăriile de aruncat bolovani, au voit să umple şanţurile ca să dea mai uşor năvală şi să pătrundă prin locurile stricate. Mai întîi au dat atacuri de departe cu încăierări; iar în timpul acelora arun-

συῤῥάξεις· μέσον δι' ἐκείνων ἕτερα χώματα ἐν τοῖς τάφροις ἔῤῥιπτον καὶ κλάδους δένδρων καὶ ἑτέρας ὕλας, τινὲς δὲ ἐκ τῆς βίας καὶ τὰς σκηνὰς αὐτῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα, ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἔκ τε τοῦ πλήθους καὶ τῆς στενοχωρίας καὶ βίας, ἣν εἶχον, ἔπιπτον ἐν τοῖς τάφροις. Καὶ οἱ ἐρχόμενοι ὄπισθεν, ἀνηλεῶς ῥίπτοντες τὰ | ξύλα 243 b καὶ χώματα, αὐτοὺς οἰκτρῶς ἐσκέπαζον καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ζῶντας παρέπεμπον· ἕτεροι δὲ καὶ μετὰ προαιρέσεως οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ δυνάμενοι ἐκ τῆς ὁρμῆς καὶ σπουδῆς τοὺς ἀσθενεστέρους ἀντὶ κλάδων καὶ χώματος ἔῤῥιπτον ἀπηνῶς. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο φεύγειν ἀβλαβεῖς· ἔκ τε τῶν ἑλεβολικῶν καὶ τζαγκρατόρων καὶ ἐκ τῶν τειχῶν βαρέων λίθων ἀποσφενδονούμενοι οἱ ἐναντίοι αἰσχρῶς ἔπιπτον καὶ πολλὰ κατεπλήττοντο. Καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων τινὲς ἀβλαβεῖς οὐκ ἐνέμενον· σύροντες δὲ καὶ τὰς ἑλεβόλεις αὐτῶν ἕως ἐκ γῆς τῶν τάφρων, καὶ ἡ μάχη καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ φικαλέα ἐγένετο. Καὶ εἰς αὐτὰ οὐκ ἀγενεῖς ἦσαν καὶ τὰ ἡμέτερα· καὶ θαυμαστὸν ἦν, χωρὶς ἐμπειρίας πολέμου ὄντες, τὴν νίκην εἶχον διὰ τὸ μεγαλοψύχως, καὶ γενναίως ἐντυχόντες ἐποιήσαντο ὑπὲρ δύναμιν. Καὶ τοὺς τάφρους ἐνεγέμιζον δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἡμεῖς δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰς ὕλας καὶ τὸ χῶμα καὶ τὰ ξύλα ἔσωθεν ἑλκύζοντες, ὥστε αἱ ὀρύξεις τῶν τάφρων ἐναπέμειναν, ὡς καὶ ἦν τὸ πρότερον. Τοὺς δὲ χαλασθέντας πύργους, χοῦν μετὰ σπυρίδων βαστάζοντες καὶ ἀγγείων ξυλίνων οἴνου καὶ ἑτέροις ξύλοις, αὖθις ἀνεκαινίζομεν.

12. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς θεωρῶν ᾐσχύνετο καὶ κατεφρονεῖτο διὰ τὸ τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἄπρακτον | μένειν· καὶ ἑτέραν μηχανὴν πολεμικὴν θέλων ποιῆσαι προσέταξεν, ἵνα ἔλ- 244 b θωσί τινες ἄνδρες οἱ δυνάμενοι ὀρθῶς ἰδεῖν καὶ ποιεῖν ὀπὰς ὑποκεκρυμμένας κάτωθεν τῆς γῆς, ὅπως τὸ στρατόπεδον δι' αὐτῶν εὐκόλως εἰσέλθῃ ἔνδον τῆς πόλεως· καὶ κατὰ προσταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἤρξαντο ὀρύσσειν. Ἰωάννης τις Γερμανὸς ἄκρον ἠσκημένος τὰς τοῦ πολέμου μηχανὰς καὶ τὰς τοῦ ὑγροῦ πυρός, ἐνωτισθεὶς τὴν μηχανήν, ἑτέραν ὀπὴν ἐναντίαν ποιήσας καὶ μετὰ ὑγροῦ πυρὸς τεχνηέντως σκευάσας, ἐρχομένων οὖν τῶν Τουρκῶν μετὰ χαρᾶς διὰ τῆς ὀπῆς, αὐτὸς τὸ πῦρ ἀνάψας τὸ εἰς τὴν ἐναντίαν ὠρυγμένην παρ' αὐτοῦ ὀπὴν πολλοὺς τῶν Τουρκῶν κατέκαυσε καὶ τὰς τέχνας αὐτῶν εἰς οὐδὲν ἀπέδειξεν. Ὀπὴν δὲ μίαν ἐναντίων ὁ γεννάδας Γερμανὸς λαθὼν οὐχ εὗρεν· οἱ Τοῦρκοι καὶ αὐτῇ τὸ ὑγρὸν πῦρ ἀνῆψαν, ὃ προητοίμασαν, οὐδὲν ἐκατώρθωσε. Πύργον δέ τινα μόνον παλαιὸν ὀλίγον μέρος ἐκ τοῦ κρότου τοῦ πυρὸς ἔπεσεν, ὃν δὲ ἡμεῖς εὐθὺς ἀνεκαινίσαμεν. Ἦσαν δὲ καί τινες γηραιοί, οἳ ἔλεγον ὃ καὶ οἱ ἐναντίοι ἐν ἑτέραις μάχαις ἔπραξαν καὶ οὐδὲν ἐκατώρθωσαν, διὰ τὸ πλεῖον μέρος τῆς πόλεως ὑποκάτωθεν τῶν τειχῶν πετρῶδες εἶναι.

13. Σφαλεὶς δὲ ὁ ἀμηρᾶς καὶ ψευσθεὶς ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας ἕτερα νέα ἐφευρέματα καὶ μηχανὰς εἰς πολιορκίαν ἐποίει. Ἑλέπολιν γὰρ μεγίστην ἔχουσαν τροχοὺς πολλοὺς μετὰ ξύλων χον|τρῶν κατεσκεύασε, πλάτος ἔχουσαν πολὺ καὶ ὕψος· ἐνέδυσε 245 b δὲ αὐτὴν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐκ τρίτου μετὰ βουβάλων καὶ βοῶν δορῶν· καὶ πύργους

6 οἱ πλέον b : ἔπλεον AB || 8 φεύγειν AB : φυγεῖν b || 9 τειχῶν b : λίθων B : *om.* A | ἀποσφενδονούμενοι] ἀποσφενδονούμενα AB || 10 ἐνέμενον B : ἐνέμειναν A : ἐναπέμενον b || 11 ἑλεβόλεις b : ἑλεπόλεις AB | ἐκ AB : *om.* b || 12 ἀνενεῖς AB : ἀγενῆ b || 15 τὸ χῶμα καὶ AB : *om.* b || 16 ἑλκύζοντες, ὥστε AB : εἱλκίζομεν καὶ b || 17 χαλασθέντας AB : χαλάσαντας b || 22 εἰσέλθῃ AB : εἰσέλθωσιν b || 23 *post* Ἰωάννης *add.* δὲ b : *om.* AB || 29 αὐτῇ AB : αὐτοὶ b | οὐδὲν ἐκατώρθωσε AB : πλὴν οὐδὲν κατώρθωσαν b.

cau în şanţuri alte umpluturi de ţărînă şi crengi de arbori şi alte materiale, iar unii, în graba cea mare, chiar şi corturile lor. Şi era de văzut o privelişte stranie, căci mulţi din ei, de pe urma mulţimii şi a înghesuielii mari şi a grabei în care se aflau, cădeau în şanţuri. Şi cei ce veneau din urmă aruncau fără nici o milă lemne şi pămînt şi în chip jalnic îi îngropau, trimiţîndu-i de vii pe lumea cealaltă, iar alţii mai tari şi în putere aruncau în chip sălbatic, în graba lor cea mare, în loc de crengi şi pămînt pe cei mai slăbănogi. Dar făcînd şi aşa, nu puteau scăpa să nu fie loviţi, duşmanii, fiind atinşi de lovituri din tunuri şi arcuri grele şi de bolovanii grei aruncaţi de pe ziduri, cădeau în chip ruşinos şi spaimă mare îi apuca. Şi unii dintre ai noştri nu rămîneau nevătămaţi; trăgînd şi tunurile lor pînă la marginea de pămînt a şanţurilor, s-a încins lupta şi războiul şi încăierarea înfricoşătoare. Şi la acestea, cît şi despre ai noştri, n-au rămas fără fapte de vitejie; şi era de mirare că, deşi neumblaţi prin războaie, rămîneau biruitori, pentru că se luptau din toată inima, şi încăierîndu-se cu bărbăţie, făceau isprăvi peste putere. Şi dînşii toată ziua umpleau şanţurile, iar noi toată noaptea, scoţînd dinăuntru materialele şi ţărîna şi lemnele, încît adînciturile şanţurilor rămîneau cum erau şi mai înainte. Iar turnurile stricate iarăşi le reparam cu lemne şi coşuri şi butoaie de vin umplute cu pămînt.

12. Iar sultanul, uitîndu-se, era ruşinat şi se simţea mîhnit, pentru că planul lui rămînea fără rezultat; şi, voind să încerce alt plan de luptă, a poruncit să vină unii bărbaţi în stare să vadă exact şi să facă galerii ascunse pe sub pămînt, ca prin ele armata să intre cu uşurinţă înăuntrul oraşului; şi după porunca lui au început să sape. Un oarecare german Ioan, bun ştiutor la mînuirea mijloacelor de război şi a focului grecesc, ajungîndu-i la ureche planul, a făcut din contra altă galerie şi a pus într-însa cu mult meşteşug foc grecesc; turcii deci, venind prin galerie cu bucurie, dînsul aprinzînd focul din galeria contrară săpată de el, pe mulţi dintre turci i-a ars şi meşteşugurile lor le-a făcut de nimic. Altă galerie însă a duşmanilor i-a rămas tăinuită viteazului german. Iar turcii au aprins şi într-însa focul grecesc ce-l pregătiseră dinainte, dar n-a avut nici un efect. Numai la un turn vechi o mică parte a căzut de zguduitura focului, pe care însă noi îndată am reparat-o. Mai erau şi alţi bătrîni, care spuneau ce-au făcut duşmanii şi în alte lupte şi n-au izbutit nimic, pentru că în partea cea mai mare de oraş dedesubtul zidurilor este stîncos.

13. Sultanul, dînd greş şi cu planurile sale şi amăgit în nădejdele sale, încerca alte născociri şi maşinării de împresurare. Şi a construit pentru cucerit zidul un turn foarte mare din bîrne groase, cu multe roţi şi fiind lat mult şi înalt, iar pe dinăuntru şi pe dinafară a căptuşit acea construcţie cu trei rînduri de piei de bivoli şi de boi, şi deasupra avea

εἶχεν ἄνωθεν καὶ παραπετάσματα, ἀναβάθρας καὶ καταβάθρας, ὅπως οὐ δυνησώμεθα τοὺς ἔσωθεν αὐτῆς βλάπτειν. Εἶχε δὲ τὸ ἔξωθεν μέρος ἀνεῳγμένον, ἵνα ῥᾳδίως εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρχωνται οἱ βουλόμενοι. Κατὰ δὲ τὸ μέρος, δι' οὗ ἔμελλον ἐλθεῖν ἐν τῷ ὀρύγματι, εἶχε πύλας τρεῖς μεγάλας μετὰ παρασκευάσματος σφοδρῶς ἐνδεδυμένας. Εἶχον δὲ ἔσωθεν καὶ κύκλοθεν πᾶν ὄργανον καὶ τέχνην πολεμικὴν καὶ πολλὰς ὕλας καὶ ξύλα, ἵνα ῥίψωσιν ἐν τῷ ὀρύγματι, ἤτοι τῷ τάφρῳ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ, ὅπως ῥᾳδίως εἰσέλθωσιν ἐν τῇ πόλει. Εἶχον δὲ καὶ κλίμακας ἐχούσας τὰς βαθμίδας μηρινθώδεις ὑποχαλουμένας διὰ κάλων καὶ αὖθις αἱρουμένας εἰς ὕψος. Προσδεδομένης τοῖς τείχεσι καὶ πάσης ἑτέρας μηχανῆς, ἣν οὐκ ἐδυνήθη ἀνθρώπου νοῦς νοῆσαι, ὡς, — οὐκ ἐλπίζω, — βασιλεύς ποτε οὐκ ἐποίησε τοῦ ἁλῶσαι φρούριον. Ποιήσαντες δὲ καὶ ἐν ἑτέροις μέρεσιν ἁμάξας μετὰ πλείστων τροχῶν καὶ ἄνωθεν ὡς πύργους, καὶ αὐτοὶ ἐνδεδύμενοι, ὃν τρόπον εἴπομεν, ἔχοντες καὶ αὐτοὶ πλείστας μηχανὰς κατασκευασθείσας μετὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, καὶ ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἡτοίμασαν, ἵνα πάντες τὴν σύῤῥαξιν ἅμα ποιήσωσι. Καὶ πρῶτον μὲν | μετὰ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἑλεβόλεως τύψαντες σφοδρῶς ἔῤῥιψαν *246 b* εἰς ἔδαφος τὸν πύργον τὸν πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ· καὶ εὐθὺς τὴν ἑλέπολιν ἐκείνην σύραντες ἔστησαν ἄνωθεν τοῦ ὀρύγματος. Καὶ ἡ μάχη καὶ ἡ συμπλοκὴ νοσιαία καὶ φρικαλέα ἐγεγόνει· ἣν δὲ πρὶν τὸν ἥλιον ἀνατεῖλαι καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐκράτησε. Καὶ ποτὲ μὲν ἐν μέρει τὴν συμπλοκὴν καὶ τὴν σύῤῥαξιν ἰσχυρῶς ἠγωνίζοντο, ποτὲ δὲ ἐν μέρει καὶ τὰ ξύλα καὶ τὰς ὕλας καὶ χώματα τὰ ἔσωθεν τῆς ἑλεπόλεως ἐν τῷ τάφρῳ ἐῤῥιπτον· καὶ ἐκ τοῦ χαλάσματος τοῦ πύργου ὕλην καὶ ἐξ ὧν ἐκεῖνοι ἔῤῥιπτον, ὁδὸν εὐθεῖαν αὐτοῖς ᾠκονόμησαν. Καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐξ ἐναντίας γενναίως ἀπεμπόδιζον αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν κλιμάκων πολλάκις αὐτοὺς ἀπεκρήμνιζον καί τινας κλίμακας κατέκοψαν. Καὶ καρτερῶς οἱ ἐναντίοι πολλάκις τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀπεκρούσθησαν ἄχρι τῆς πρώτης ὥρας τῆς νυκτός.

14. Οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἔκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πληγῶν ἠγανάκτησαν· καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες μὲν τῷ πρωῒ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βάσιν εὔκολον εὕρωσιν. Ἀλλὰ τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθησαν, διὰ τὶ μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὥς τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀναθαῤῥύνας τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ παραινέσας καὶ ὁ βασιλεὺς παρὼν μεθ' ἑτέρων πολλῶν τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον βοηθῆσαι, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς πολλὰ κοπιά|σαντες τοὺς τάφρους ἐκένωσαν *247 b* καὶ τὸν πεσόντα πύργον μυρίαις μηχαναῖς ἀνώρθωσαν καὶ τὴν ἑλέπολιν τῶν ἐναντίων ὑποκάτωθεν, οὗ ἔκειτο ἐνδεδυμένη, ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτης ἀλεκτροφωνίας ἐλθόντες μετὰ χαρᾶς, ἐλπίζοντες ἵνα τὴν βάσιν, ὡς εἴπομεν, ῥᾴδιον εὕρωσι, καὶ ὡς εἶδον τὰς ἐλπίδας αὐτῶν κενάς, ἐθαύμασαν. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς λυπηθεὶς μᾶλλον καὶ αἰσχυνθεὶς ἐθαύμασε τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν ἡμετέρων καὶ ἔλεγε, θαυμάζων τάχα· „Ἐὰν καὶ αἱ τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδες προφῆται εἶπόν μοι ἄν, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀσεβεῖς," λέγων ἡμᾶς, „δια μιᾶς νυκτὸς δύνωνται ποιῆσαι, ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπίστευον." Ἔπειτα μὲν θεωρῶν μὴ ἔχειν φόβον ἡμᾶς οὔτε δειλίαν εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ συῤῥήξεις ἃς

2 ἀνεῳγμένην AB : ἠνοιγμένον b || 4 παρασκευάσματος AB : παρασκεπάσματος b | *post* ἐδεδυμένας *add.* ὡς εἴπομεν b : *om.* AB || 6 ὀρύγματι, ἤτοι τῷ AB : *om.* b || 7 ἐν τῇ πόλει AB : *om.* b || 8 αἱρουμένας AB : ᾖρουν μίαν b || 9 οὐκ ἐδυνήθη AB : ἠδυνηθη b || 10 ἐλπίζω AB : ἤλπιζεν b || 21 ante Καὶ *add.* τυχόντες b : *om.* AB | ἐξ ἐναντίας AB : *om.* b || 30 βοηθῆσαι AB : εἰς βοήθειαν b || 32—33 τρίτης ἀλεκτροφωνίας AB : τρίτην ἀλεκτροφωνίαν b || 34 ὡς εἶδον AB : ἰδόντες b || 36 ἂν AB : *om.* b || 37 δύνωνται AB : δύνανται b || 38 ἔχειν AB : ἔχοντας b.

turnulețe și cortine lăsate în jos și scări de urcat și coborît, pentru ca oamenilor dinăuntru turnului construit să nu le putem face nici un rău. Iar latura dinafară o avea deschisă, pentru ca aceia care ar voi, să poată intra și să iasă cu ușurință. De-a lungul laturii, pe unde aveau să intre în șanț, avea trei uși mari acoperite bine și îmbrăcate. Înăuntru avea primprejur orice unealtă și meșteșug de război și multe materiale și lemne, ca la timp potrivit să le arunce în groapă, adică în șanț, pentru ca să pătrundă cu ușurință în oraș. Aveau și scări cu fuscei din sfori și erau lăsate în jos cu funii și iarăși ridicate în sus. De ziduri a fost apropiată și orice altă mașinărie pe care mintea omului n-a fost în stare să o gîndească și cum — cred — nici un împărat n-a făcut niciodată pentru cucerirea unei cetăți. Și au făcut și în alte locuri care de luptă cu roți foarte multe și sus ca niște turnuri, căptușite și acelea, în chipul în care am spus; și aveau și ei foarte multe arme încărcate cu focul grecesc și le-au pregătit cu toții să dea atacul deodată, în aceeași oră. Și mai întîi bătînd foarte cu tunul acela îngrozitor, au dat la pămînt turnul de lîngă Poarta sfîntului Roman; și îndată au tras construcția aceea de război și au pus-o sus la margine de șanț. Și lupta și încăierarea s-a încins ucigătoare și înfricoșătoare; a început încă înainte de răsăritul soarelui și a ținut toată ziua. Și cînd într-o parte dădeau cu putere lupta și atacul, cînd într-alta aruncau în șanț lemnele și materialele și țărîna din acea construcție; și din dărîmăturile turnului și din ce aruncau aceia și-au deschis drum neted. Din partea cealaltă și ai noștri îi opreau vitejește și deseori îi rostogoleau de pe scări și unele scări le retezau. Și în ziua aceea, pînă la ceasul întîi de noapte[1], dușmanii au fost deseori respinși cu tărie.

14. Atunci păgînii, amărîți de osteneală multă și de răni, au încetat încăierarea și lupta, în nădejdea că a doua zi cu mai puțină osteneală își vor face drum ușor. Dar s-au amăgit în nădejdile lor, pentru că Ioan Iustinian, ca un stîlp de oțel, toată noaptea vorbindu-le și încurajîndu-i pe ostașii de sub mîna sa, și împăratul fiind față cu mulți alții veniți în acel loc într-ajutor, s-au ostenit mult toată noaptea și au curățat șanțurile și cu multe meșteșuguri au refăcut turnul căzut, iar construcția aceea a dușmanilor, dîndu-i foc pe dedesubt, unde stătea înfundată, au ars-o. Pe la cel de-al treilea cîntat al cocoșilor, venind veseli cu speranța să găsească drumul mai ușor, cum am spus, s-au minunat cînd și-au văzut speranțele deșarte. Și sultanul mai mult cu durere și rușinat s-a minunat de îndemînarea alor noștri, și chipurile cu admirație spunea: „Dacă și cei treizeci și șapte de mii de profeți mi-ar fi spus de acei păgîni", numindu-ne pe noi, „într-o singură noapte ar fi în stare să facă aceea ce-au făcut, nu o credeam". Apoi, văzîndu-ne că nu ne este frică și nu ne speriem de loviturile de departe și de încăierările

[1] O oră după asfințitul soarelui.

ἐποίουν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἐλεβολίσκους βέλητε καὶ πέτρας ἄνωθεν ἡμῶν βρεχομένας ὡς ὑετὸς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀντ' οὐδενὸς κινδύνου πάντα ἐλογιζόμεθα, εἰς ταραχὴν καὶ σύγχυσιν λογισμοῦ μεγάλην ἐνέπεσεν αὐτός τε καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως εἶχον.

V. Καὶ τούτων γινομένων πολιορκουμένης τῆς πόλεως νῆες τρεῖς Λιγουρίται ἐκ Χίου φόρτον λαβόντες καὶ ἄνεμον τηρήσαντες ἐπιτήδειον τὸν πλοῦν πρὸς ἡμᾶς ἐποιοῦντο. Διερχομένων δὲ αὐτῶν εὗρον καθ' ὁδὸν καὶ ἑτέραν μίαν βασιλικὴν | νῆα *248 b* ἐκ Σικελίας μετὰ σίτου ἐρχομένην. Καὶ φθάσασαι ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν ἐγγὺς τῆς πόλεως, τῷ πρωῒ αἱ ἡμερόσκοποι τριήρεις τοῦ ἀμηρᾶ ἰδόντες αὐτάς, ὥρμησαν καὶ ἐκ τοῦ στόλου μέρος πολὺ κατ' αὐτῶν μετὰ πάσης χαρᾶς, μετὰ τυμπάνων καὶ κερατίνων σαλπίγγων κροτοῦντες, ἐλπίζοντες ἐν εὐκολίᾳ τάσδε τὰς νῆας σαγηνεῦσαι. Ὡς δὲ ἤγγισαν καὶ τὸν πόλεμον ἀνῆψαν καὶ ἀκροβολίζοντο, ἐν πρώτοις ἦλθον κατὰ τῆς βασιλικῆς νηὸς μετὰ ἐπηρμένης ὀφρύος. Ἡ δὲ ναῦς ἐκ τῆς πρώτης προσβολῆς μετὰ ἐλεβόλεων καὶ ἐλεβολίσκων καὶ βελῶν καὶ πετρῶν κακῶς ἐδεξιώσατο αὐτούς. Καὶ ἐλθόντες ταῖς πρώραις ὑποκάτωθεν τῆς νηός, αὐτοὶ δὲ μετὰ χύτρων κατασκευασμένων τεχνικῶς πυρὶ ὑγρῷ καὶ πέτραις μακρόθεν ἀπέπεμπον διὰ τὸ γίνεσθαι πολὺν φόνον κατ' αὐτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τειχῶν ἄνωθεν ταῦτα θεωροῦντες, ἐδεόμεθα τοῦ Θεοῦ ἐλεῆσαι αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἔφιππος ἑστὼς κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης ἐθεώρει τὰ γενόμενα. Καὶ πάλιν ἐκ τρίτου ἐμακροβολίζοντο καὶ αὖθις θέλοντες συῤῥῆξαι μετὰ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ μεγάλων ἀλαλαγμῶν, οἱ δὲ ναύκληροι καὶ κυβερνῆται καὶ ναύαρχοι ἀνδρείως καὶ ῥωμαλέως σταθέντες, τοὺς ναυτίλους παρεθάῤῥυναν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ ναυάρχης τῆς βασιλικῆς νηὸς τοὔνομα Φλαντανέλας ἐκ πρύμνης εἰς πρώραν διερχόμενος καὶ φωναῖς τοὺς | ἑτέρους διεγείρων, ὥ σ τ ε ο ὐ δ ύ ν α μ α ι *249q* γ ρ ά φ ε ι ν τ ὰ ς φ ω ν ὰ ς α ὐ τ ο ῦ καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κρότους ἕως τῶν οὐρανῶν αἱρομένας. Καὶ ἡ σύῤῥηξις πάλιν ἰσχυροτέρα ἐγεγόνει καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν τριήρεων ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν καὶ δύο τῶν τριήρηων πυριαλώτους ἐποίησαν· καὶ θεωροῦντες τὰς νῆας ἐδειλίασαν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς θεωρῶν μηδὲν ἄξιον ἔργον ποιοῦντας, τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον στόλον, ἀλλὰ μᾶλλον ἡττῶντο, μανεὶς καὶ θυμῷ ληφθεὶς βρυχώμενος, τοὺς ὀδόντας τρίζων, ὕβρεις ἐνέχεε καὶ ἐλοιδόρει τοὺς ἑαυτοῦ, δειλοκαρδίους καὶ γυναικώδεις καὶ ἀνωφελεῖς ἀπεκάλει. Καὶ τὸν ἵππον κεντρίσας ἦλθον ἐντὸς τῆς θαλάσσης, — ἦσαν γὰρ ἐγγὺς τῆς χέρσου αἱ τριήρεις ὡσεὶ λίθου βολήν, — καὶ τὰ πλείονα τῶν χιτόνων αὐτοῦ ἐβάφησαν ἐκ τῶν τῆς ἁλμυρῆς θαλάσσης ὑδάτων. Ὁ δὲ στρατὸς ὁ παρὰ τὴν χέρσον θεωροῦντες αὐτὸν οὕτως μαινόμενον ἠγανάκτουν λυπούμενοι καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐβλασφήμουν· καὶ πλεῖστοι ἐκείνων ἔφιπποι

---

2 *post* ἄνωθεν *add.* καθ' b : *om.* AB | ὑετὸς AB : ὑετοὺς b | κινδύνου — 3 εἰς AB : πάντα κίνδυνον ἐλογίζοντο· εἰς οὖν b || 5 κφ. ε' AB : *om.* b | Λιγουρίται AB : Λιγουρίας b || 9 τῷ πρωῒ — 10 κατ' αὐτῶν AB : καὶ τῷ πρωῒ ἰδόντες αὐτὰς αἱ ἡμερόσκοποι τριήρεις τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου στόλου μέρος πολὺ κατ' αὐτῶν ὥρμησαν b || 13 ἐλεβόλεων AB : *om.* b || 16 πέτραις AB : πετρῶν πάλιν αὐτοὺς b | ἀπέπεμπον AB : ἀπεμπόδιζον b || 18 Ὁ δὲ AB : Ὁμοίως δὲ ὁ b || 19 Καὶ αὖθις AB : εἶτα πάλιν b | συῤῥίξαι B : συῤῥάξαι A || 21 ναυτηλοὺς παρεθάῤῥυναν AB : ναύτας παραθαρρύναντες b || 26 ἐπλήγησαν AB : ἐπνίγησαν b || 27 ποιοῦντας, AB : ποιοῦντα b || 28 ἥττοντο AB : ἥττονα ὄντα b || 29 καὶ ἐλοιδόρει τοὺς ἑαυτοῦ AB : εἰς τοὺς αὐτοῦ b || 30 ἀπεκάλει AB : ἀποκαλῶν b || 32 ἁλμυρῆς AB : ἁλμυρᾶς b || 33 θεωροῦντες AB : θεωρῶν b | μαινόμενον AB : ποιοῦντα b || 34 ἐκείνων AB : *om.* b.

ce le făceau ziua întreagă şi de nenumăratele tunuri, săgeţi şi pietre căzînd de sus asupra noastră ca ploaia din cer şi că toate nu le socoteam de nici o primejdie, s-a tulburat mult şi gînduri grele îl băteau şi pe el şi pe sfetnicii lui. Şi starea de lucruri era aşa.

V. În timp ce acestea se desfăşurau la împresurarea oraşului, trei corăbii ligurice, după ce au încărcat la Chios, observînd vînt potrivit, au început să plutească spre noi. Iar în cale, în trecerea lor au dat şi peste altă corabie, de-a împăratului venind cu grîu din Sicilia. Ajungînd în una din nopţi aproape de oraş, dimineaţa triremele sultanului care stăteau ziua de pază zărindu-le, o mare parte din flotă au pornit cu toată bucuria contra lor cu lovituri de tobe şi în sunete de cornuri, avînd nădejde să prindă cu uşurinţă ca într-o plasă aceste corăbii. Şi cum s-au apropiat şi lupta s-a încins şi se hărţuiau, mai întîi cu priviri semeţe au mers asupra corăbiei împăratului. Dar la prima ciocnire corabia i-a luat rău în primire cu tunuri mari şi mici şi cu săgeţi şi pietre. Şi venind cu prorele sub corabie, aceia însă cu oale de lut umplute în chip meşteşugit cu focul grecesc şi cu pietre i-au respins, pentru că mult omor se făcea printre ei. Iar noi de sus de pe ziduri privind aceasta ne rugam lui Dumnezeu să ne aibă în paza lui şi pe noi şi pe aceia. Iar sultanul, stînd călare la marginea mării, se uita la ce se petrecea. Şi iarăşi pentru a treia oară au început a se hărţui şi voiau din nou cu priviri semeţe şi cu mari strigăte de război să se încaiere la luptă, atunci stăpînii corăbiilor şi cîrmacii şi căpitanii, stînd bărbăteşte şi cu tărie, au încurajat pe marinari mai bine să moară decît să trăiască; şi mai ales căpitanul corăbiei împăratului, cu numele Flantanela, alerga de la pupă la proră, aprinzîndu-i pe ceilalţi la luptă cu glas mare, încît nici nu sînt în stare să pun pe hîrtie vorbele lui şi răcnetele celorlalţi care se ridicau pînă la ceruri. Şi iarăşi lupta s-a încins mai puternică şi mulţi de pe trireme au fost ucişi şi răniţi şi două dintre trireme le-au dat focului pradă; şi văzînd corăbiile, s-au umplut de teamă. Iar sultanul, văzîndu-i nefăcînd nici o ispravă mai de seamă, deşi flota era atît de mare şi puternică, ci mai degrabă erau învinşi, a fost apucat de mare mînie şi furie, mugind şi scrîşnind din dinţi a început să-i înjure şi să ocărască pe ai săi, îi numea laşi şi muieratici şi fără treabă. Şi dînd pinteni calului a intrat în mare — căci triremele erau aproape de uscat ca la o aruncătură de piatră — şi mult din hainele sale au intrat în apa sărată a mării. Iar ostaşii din armata care era lîngă ţărm, văzîndu-l aşa înfuriat, erau plini de necaz şi supărare şi aruncau vorbe de ocară şi blesteme asupra marinarilor din flotă;

τῷ ἀμηρᾷ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. Ἐκ δὲ τοῦ στόλου οὕτως θεωροῦντες αὐτὸν πράττοντα καὶ αἰσχυνθέντες τὰς ὕβρεις, ἄκοντες καὶ ἑκόντες μετὰ θυμοῦ μεγάλου μετέστρεψαν αὖθις τὰς πρώρας κατὰ τῶν νηῶν καὶ ἐμάχοντο ἰσχυρῶς. Καὶ τί χρὴ λέγειν; Οὐ μόνον εἰς οὐδὲν τὰς νῆας ἔβλαψαν, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτος φόνος καὶ πληγὴ ἐγεγόνει κατ' αὐτούς, ὥστε οὐκ ἐδύναντο αἱ τριήρεις ἐπιστρέψαι. | 250 b Ἐφονεύθησαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς ἔμαθον ἐγώ, ἐξ αὐτῶν πλεῖον ἢ δυοκαίδεκα χιλιάδες Ἀγαρηνοί, μόνον ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐλθούσης δὲ τῆς νυκτός, ἐξ ἀνάγκης ὁ στόλος μικρὸν ἀνεχώρησε καὶ αἱ νῆεις εὐκαιρίαν εὑροῦσαι εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι ἄνευ οὐδενὸς ἀποκτανθέντος, εἰ μή τινων ὀλίγων πληγέντων· καὶ μετ' οὐ πλεῖστας ἡμέρας τινὲς ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν πρὸς Κύριον ἐξεδήμησαν. Ὁ ἀμηρᾶς δὲ τοσοῦτον μανεὶς καὶ λυπηθεὶς κατὰ τοῦ τοῦ στόλου δρουγγαρίου ἤθελεν αὐτὸν ἀνασκολοπίσαι, λέγων ὅτι ἕνεκεν τῆς ἐκείνου ἀνανδρείας καὶ ὀλιγοψυχίας αἱ νῆες ἐκεῖναι οὐχ ἑάλοντο, ἀλλ' δι' ἀπροσεξίας τούτου καὶ ἀνωφελείας τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἐξαλύξασαι εἰσῆλθον ἐν τῷ λιμένι. Τινὲς δὲ τῶν ἀρχόντων τῆς βουλῆς καὶ αὐλῆς τοῦ ἀμηρᾶ ἐδεήθησαν καὶ οὕτως τοῦ ζῆν τῷ δρουγγαρίῳ ἐχαρίσατο, πλὴν τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν ἐγύμνωσε καὶ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ τοῖς ἰαννιτζάροις ἐχαρίσατο.

2. Καὶ πάλιν κατηφὴς ὑπάρχων ὁ ἀμηρᾶς καὶ περίλυπος καὶ τὰς χεῖρας ὡς κύων δάκνων καὶ λὰξ τῷ ποδὶ κατὰ γῆς, θεωρῶν τοὺς τοίχους ῥίψας δὶς καὶ τρὶς καὶ τοὺς τάφρους γεμίσας, καὶ εὐθὺς πάλιν ἀνωρθωμένους εὕρισκε, καὶ πῶς ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις, διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἐδυνήθησαν ἁλῶσαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας νῆας, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοσοῦτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, | 251 b στενάζων ἐκ καρδίας καὶ καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνέβαινε. Καὶ ἐλογίζετο, τί ἔδει ποιῆσαι, ἵνα τὴν πόλιν πλεῖον θλίψῃ καὶ στενοχωρήσῃ καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν ἐμβολὴν ποιήσῃ· καὶ ἐλογίζετο τοιαῦτα μηχανῇ, ἵνα μέρος τοῦ στόλου εἰσφέρῃ ἔσω τοῦ λιμένος. Καὶ ἦν ὁ λόγος εὐθὺς καὶ τὸ ἔργον· καὶ ἐκ τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ Γαλατᾶ διὰ τοῦ λόφου ὁδὸν εὐθεῖαν ᾠκονόμησε κατερχομένην ἄχρι τοῦ λιμένος καὶ σανίσι καὶ ξύλοις πᾶσαν κατέστρωσε καὶ μετὰ σέατος βοῶν καὶ κριῶν ἤλειψεν αὐτὰς καὶ ὄργανα πολύτροπα ἕτερα ποιήσας καὶ μηχανάς, ὥστε τὰς τριήρεις καὶ διήρεις ἐν εὐκολίᾳ ἄνωθεν ἐν τῷ λόφῳ σύρας κατεβίβασεν αὐτὰς ἔνδον τοῦ λιμένος. Καὶ ἦν τὸ ἔργον θαυμαστὸν καὶ ναυμαχίας στρατήγημα ἄριστον. Ἐγὼ δὲ λογίζομαι, — τῷ Καίσαρι Αὐγούστῳ ἐμιμήσατο, ἡνίκα μετὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας ἐμάχετο, ὃς διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς ἐναντίους ἀνέμους οὐκ ἐδυνήθη περιοδεῦσαι κύκλωθεν τῆς νήσου τοῦ Πέλοπος καὶ ἐλθὼν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, τὰς νῆας σύρας ἔτι, πρὸς ἑῴαν τῆς Ἑλλάδος θαλάσσης, ταχέως ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὥδευεν· ἢ τῷ Νικήτᾳ πατρικίῳ, ὅτε καὶ

1 Ἐκ AB : οἱ b ‖ 5 ἐπιστρέψαι AB : ὄπισθεν ἐλθεῖν b ‖ 7 μόνον ἐν τῇ θαλάσσῃ B : *del.* A ‖ 8 εὑροῦσαι AB : εὑρόντες b ‖ 9 ἄνευ οὐδενὸς ἀποκταθέντος B : μὴ ἀποκταθέντος τινός | μετ' — 10 ὀλίγοι AB : μεθ' ἡμέρας τινάς δύο ἢ τρεῖς b ‖ 11 δρογκαρίου AB | ἤθελεν αὐτὸν B : ὃν καὶ ἤθελεν A ‖ 12 ἐκεῖναι — 13 ἀλλὰ AB : ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἐξάλλοντο, καὶ b ‖ 13 τῇ — εἰσῆλθον AB : εἴασεν αὐτὰς εἰσελθεῖν b ‖ 15 τοῦ ζῆν τῷ δρογκαρίῳ AB : ζῆν τὸν δρουγγάριον b ‖ 17 καὶ περίλυπος AB : *om.* b | *post* χεῖρας *add.* αὐτοῦ b : *om.* AB ‖ 18 τείχους AB | ῥίψας AB : ῥήξας b ‖ 22 ἀνέβαινε AB : ἐξέβαινε b ‖ 23—24 ἐμβολὴν ποιήσῃ AB : πολιορκίαν δώσῃ b ‖ 29 κατεβίβασεν — λιμένος AB : ἔσω ἐν τῳ λιμένι καταβιβάσας ἔφερεν αὐτάς b ‖ 30—31 τῷ Καίσαρι Αὐγούστῳ AB : τὸν Καίσαρα Αὔγουστον b ‖ 34 τῷ Νικήτᾳ πατρικίῳ AB: τὸν Νικητᾶν πατρίκιον b.

şi mulţi dintre ei, călare pe cai, luîndu-se şi dînşii după sultan, s-au apropiat pînă la corăbii. Iar cei de la flotă, văzîndu-l că face aşa şi ruşinîndu-se de cuvintele de ocară, vrînd-nevrînd au încîrnit iarăşi prorele contra corăbiilor cu multă mînie şi se luptau cu tărie. Şi ce să spun? Nu numai că n-au făcut corăbiilor nici o pagubă, ci printre ei se făcuse atîta ucidere şi rănire, încît triremele nu mai erau în stare să ia calea întoarsă. Au fost ucişi în ziua aceea, după cum am aflat eu, mai de bine douăsprezece mii de agareni, numai pe mare. Lăsîndu-se noaptea, flota de nevoie s-a retras puţin, iar corăbiile, găsind prilej bun, au intrat în port, fără să piardă nici un om, neavînd decît puţini răniţi; şi nu după prea multe zile, cîţiva puţini din ei s-au mutat la Domnul. Iar sultanul a fost aşa de furios şi necăjit asupra amiralului flotei, încît voia să-l tragă în ţeapă, spunînd că, fiind nebărbat şi mic la suflet, corăbiile acelea nu au fost capturate, ci au scăpat în noaptea aceea şi au intrat în port, el fiind nebăgător de seamă şi de nici o treabă. Dar unii din marii dregători sfetnici ai curţii sultanului l-au rugat şi aşa i-a dăruit amiralului viaţa, l-a scos însă din funcţie şi toată averea lui a dăruit-o ienicerilor.

2. Şi sultanul era iarăşi amărît şi mult îndurerat şi-şi muşca mîinile ca un cîine şi trîntea cu piciorul în pămînt, cînd vedea că de două-trei ori a dat zidurile la pămînt şi şanţurile le-a umplut şi iarăşi le găsea refăcute îndată şi că o sută cincizeci de trireme şi direme şi vase cu un rînd de vîsle n-au fost în stare să captureze cele patru corăbii, care, dimpotrivă, au făcut atîta ucidere între ei; şi suspinînd din adîncul inimii, năduf îi dădea din gură. Şi se gîndea ce trebuie să facă să zdruncine mai mult şi să strîmtoreze oraşul şi să strîngă cercul împresurării şi dinspre mare şi dinspre uscat; şi în gîndul său cu meşteşugire punea la cale una ca aceasta: să aducă înăuntru în port o parte din flotă. Şi cuvîntul îndată s-a prefăcut în faptă; în partea din spatele Galatei a avut grijă să deschidă peste deal drum drept, care să ducă pînă în port; şi tot drumul l-a aşternut cu scînduri şi vălătuci de lemn; şi acestea le-a uns cu seu de boi şi de berbeci; şi a făcut şi alte felurite scule şi maşinării, încît cu uşurinţă a tîrît sus peste deal triremele şi diremele şi le-a coborît înăuntrul portului. Şi a fost un lucru minunat şi o stratagemă strălucită de luptă marinărească. Eu unul cred că l-a imitat pe Cezar August, cînd purta război cu Antoniu şi Cleopatra; acela, neputînd pe valurile mării şi pe vînturi potrivnice să înconjure prinprejur insula lui Pelops [Peloponesul], a trecut peste Istm, tîrînd încă şi corăbiile, în marea de răsărit a Eladei şi a apucat-o repede la drum spre Asia; sau pe patriciul Nichita, cînd şi acesta a trecut triremele peste

αὐτὸς ἐκ τῆς Ἑλλαδικῆς θαλάσσης τὰς τριήρεις ἐν τῇ δυτικῇ περάσας διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοὺς Κρῆτας ἐν τῇ Μεθώνῃ καὶ Πύλῳ ἐτροπώσατο.

3. Λοιπὸν ὁ ἀμηρᾶς τὰς τριήρεις εἰσφέρας ἐν μιᾷ νυκτί, ἔνδον | τοῦ λιμένος 252 b πρωῒ ηὑρέθησαν. Εἶτα γέφυραν κατασκευάζει τρόπῳ τοιῷδε· ἀκάτια γάρ τινα καὶ ἀγγεῖα μεγάλα ξυλοπύθους συνάξας πολλοὺς καὶ ξύλοις μακροῖς, ἤτοι δοκοῖς, καὶ σιδήροις καὶ σχοινίοις ἰσχυρῶς καὶ δυνατῶς συσφίγξας καὶ δήσας, ἵνα μὴ τὰ ἁλμυρὰ ὕδατα δυνηθῶσιν ἐκθλῖψαι τὸ ἔργον, εἶτα ἄνωθεν τῶν ἀκατίων καὶ ἀγγείων καὶ τῶν ξύλων συνίδας δυνατῶς δήσας μετὰ σιδηρῶν σκολόπων καὶ περόνων, ἐξ ὧν γέφυρα ἐγεγόνει δυνατὴ καὶ καλή, ἔχουσα τὸ πλάτος ὀργυίων πεντήκοντα, τὸ δὲ μάκρος ἑκατόν, ὥστε ἐφαίνετο τὴν μέσην πᾶσαν τοῦ λιμένος ὡς ἐν ξηρᾷ περιπατεῖν. Εἶτα καὶ ἑλέβολιν ἄνωθεν τῆς γεφύρας βαλὼν καὶ αἱ τριήρεις ὁμοῦ τὰ τῆς πόλεως τείχη ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτυπτον.

4. Ἰδὼν δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσα ἡ πόλις εἰς ταραχὴν λογισμῶν μεγάλων ἐνέπεσον· ἐδεδίει γὰρ ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡ μ ῶ ν. Καὶ βουλῆς γενομένης, ἵνα οἱ στρατηγοὶ καὶ δήμαρχοι καὶ οἱ ἕτεροι ἄριστοι ἄνδρες Ἰταλοί τε καὶ Ῥωμαῖοι, οἱ ὀλίγοι πάνυ εὑρεθέντες, ὅπου δ' ἂν νεωστὶ προσταχθῶσιν, ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις ἕκαστος αὐτῶν ἀπέλθῃ καὶ τοὺς τοίχους φυλάττειν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἀντιμάχασθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τῷ τῆς Ἑνετίας μπαΐλῳ τοὔνομα Ἱερωνύμῳ Μινότῳ ἐνεμπιστεύθη φυλάττειν καὶ οἰκονομεῖν τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε· τῷ δὲ τῶν Καταλάνων ἀστάνδῃ | ἐδόθη, ἵνα φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Βουκολέοντος ἄχρις ἐγγὺς τοῦ Κον- 253 b τοσκαλίου· τῷ δὲ Ἰακώβῳ Κονταρίνῳ, ἵνα φυλάττῃ τὰ μέρη τῶν τοίχων τοῦ ἔξωθεν λιμένος καὶ ἕως ἐγγὺς τῶν Ὑψωμαθίων, ὃς οὐ διέλιπε ποιεῖν τὰ ὅσα ἔξεστι στρατιώταις καὶ μάλιστα τοῖς εὐγενέσι· Μανουὴλ δὲ τῷ ἐκ τῆς Λιγουρίας φυλάττειν τὰ μέρη τῆς πύλης τῆς λεγομένης χρυσῆς μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν τοξότων τε καὶ μπαλαιστρῶν· εἶχον γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει ἑλέπολιν ἐναντίαν, καὶ αὐτὴ μετὰ βουβάλων καὶ βοῶν δορῶν ἐνδεδυμένην· καὶ τὰ τείχη μετὰ μηχανῶν ἔτυπτον. Παύλῳ μὲν καὶ Ἀντωνίῳ καὶ Τρωΐλῳ τοῖς αὐταδέλφοις ἐνεμπιστεύθη, ἵνα φυλάττωσι τὸ Μυρίανδρον, ὅπου καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἡ πόλις ἦν ἐπικίνδυνος καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας πεζοί τε καὶ ἱππέοι τοῦ πλήθους τῶν Τουρκῶν ἐμάχοντο γενναίως καὶ ἀνδρείως καὶ συχνάκις καὶ τὰ τείχη χαλάσαντες καὶ θέλοντες εἰσελθεῖν, κακῶς ἀπεδιώχθησαν. Καὶ φόνον εἰς αὐτοὺς οὐκ ὀλίγον ἐποίουν καὶ μέρος μὲν τῶν κλιμάκων αὐτῶν ἔσω ἔσυρνον, μέρος δὲ ἔθλαζον· καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν ἆθλα καὶ γέρα μνήμης αἰωνίου ὑπῆρχον ἄξια.

5. Θεοφίλῳ μὲν τῷ Παλαιολόγῳ, ἀνδρὶ ἐμπείρῳ πάσης πραγματείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τε καὶ μαθηματικῆς εἰς ἄκρον γευσαμένῳ ἐπιστεύθη φυλάττειν κατὰ τὰ μέρη τῆς Πύλης τῆς λεγομένης Σηλυβρίας. Τῷ δὲ Ἰωάννῃ τῷ Ἰουστινιανῷ τῷ αὐτοῦ στρα|τηγῷ, τῷ εἰς πᾶν τε καλῷ καὶ ἐπιτηδείῳ, πρὸς ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὰ 254 b

1 διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ AB : *om.* b || 2 Μεθώνῃ AB : Μοθώνῃ b || 3 εἰσφέρας AB : φέρας b | ἔνδον τοῦ λιμένος AB : ἐν τῷ λιμένι b || 6 συσφίγξας AB : συνσφίγξας b || 8 δήσας b : θέσας AB | μετὰ — ὧν AB : καὶ σκολόπεσι σιδηροῖς, ἤτοι περόναις καὶ b || 10 ἐφαίνετο AB : φαίνεσθαι b | ἑλέβολιν] ἐλεβόλην A : ἐλεβόλιν B || 18 μπαΐλῳ b : ἀγγάρῳ AB || 20 ἀστάνδῃ AB (ital. antiste) : κονσούλῳ Πέτρῳ Γουλιάνῳ b || 24 τοξότων AB || 25 ἑλέπολιν b: ἐλεπόλιν AB || 25—26 δορῶν b : δοραῖς AB || 28 ἱππέοι AB : ἱππόται b || 29 Τουρκῶν AB : Τούρκων b | συχνάκις AB : πολλάκις b || 31 ἔσυρνον AB : ἔσυρον b || 33 *post* πάσης *add.* γραμματικῆς b : *om.* AB || 36 τῷ εἰς AB : καὶ εἰς b | πᾶν τε AB : πάντα b.

Istm din Marea Eladei în cea de apus şi a pus pe fugă la Metone şi Pilos pe arabii din Creta.

3. Aşadar, sultanul, transportînd într-o singură noapte triremele, a doua zi dimineaţa s-a aflat înăuntrul portului. Apoi face un pod în chipul următor: adunînd cîteva bărci şi butoaie multe mari de lemn şi legîndu-le puternic, cît de strîns se putea, cu lemne lungi, adică bîrne, şi cu fier şi cu funii, ca valurile mării să nu poată strica lucrarea, apoi fixînd bine cu scoabe şi piroane de fier deasupra bărcilor, butoaielor şi bîrnelor scînduri, s-a făcut din acestea pod puternic şi bun, lat de cincizeci de stînjeni şi lung de o sută, încît parcă umblai pe uscat de-a curmezişul limanului. Apoi, ducînd deasupra pe pod un tun şi totodată triremele aproape de zidurile oraşului, au început să bată în părţile acelea.

4. Iar împăratul şi tot oraşul, văzînd aceasta, s-au tulburat mult, bătuţi fiind de gînduri grele; căci împăratului îi era teamă din cauza numărului n o s t r u mic. Şi s-a ţinut sfat ca toţi comandanţii şi conducătorii şi ceilalţi bărbaţi de frunte, şi italieni şi bizantini — şi s-au găsit puţini de tot —, fiecare din ei să meargă la locul unde au fost rînduiţi de curînd, să stea de pază la ziduri şi să lupte contra duşmanilor. Şi mai întîi bailului Veneţiei, cu numele Ieronim Minoto, i s-a încredinţat să apere şi să aibă grijă de palat şi de toate cele de acolo; iar omului din fruntea catalanilor i s-a dat să aibă paza în părţile de la Bucoleon şi pînă aproape de Contoscalion; iar lui Iacob Contarino să păzească părţile zidurilor portului dinafară pînă aproape de Hypsomathia, şi acesta n-a pregetat să facă tot ce-i îngăduia starea lui de militar şi mai ales cea de nobil; iar lui Manuil cel din Liguria să păzească părţile Porţii zise de Aur cu două sute de oameni arcaşi cu arcuri şi arbalete; căci în partea aceea le stătea împotrivă o construcţie de asediu duşmană, căptuşită şi aceasta cu piei de bivoli şi boi; şi băteau zidurile cu tunuri. Fraţilor drepţi Paul, Antoniu şi Troilu li s-a încredinţat să păzească Myriandron, unde şi în părţile acelea oraşul era în primejdie şi zi şi noapte pedestraşi şi călări din gloata turcilor se luptau bărbăteşte cu vitejie şi, deseori spărgînd şi zidurile şi voind să intre, au fost rău goniţi. Şi făceau între ei nu puţină ucidere şi scările lor parte le trăgeau înăuntru, parte le rupeau; şi ispràvile de vitejie ale acestor bărbaţi erau vrednice să fie amintite în veci.

5. Lui Teofil Paleologul, bărbat cu experienţă la tot lucrul şi foarte ştiutor de cultura elinească şi de matematici, i s-a încredinţat să păzească în părţile de la Poarta numită a Sili[m]vriei. Iar lui Ioan Iustinian, general comandant al împăratului, bun şi îndemînatic la toate, în care şi împăratul avea mare nădejde din cauza vitejiei şi

θάῤῥων διὰ τὴν γεναιότητα καὶ ἀνδρείαν καὶ τόλμην αὐτοῦ, ἐδόθη, ἵνα μετὰ τετρακοσίων στρατιωτῶν Ἰταλῶν τε καὶ Ῥωμαίων φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἔνθα οἱ Τοῦρκοι πλεῖον τῶν ἄλλων μερῶν ἐμάχοντο καὶ τὴν ἑλέβολιν τὴν μεγάλην καὶ ἑλέπολιν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔστησαν, διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπιτήδειον πρὸς τὸ πολεμεῖν τὰ τείχη καὶ τὴν πόλιν καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν ἀμηρᾶν ἀντικρὺς ἐκεῖ ἐσκηνωμένον. Θεοδώρῳ μὲν τῷ ἐκ Καρύστου, ἀνδρὶ πολεμιστῇ καὶ δραστικωτάτῳ καὶ τοξότῃ ἠσκημένῳ ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ Ἰωάννῃ Γερμανῷ, ἀνδρὶ τὰς τοῦ πολέμου μηχανὰς καλῶς εἰδότι, ἐδόθη, ἵνα φυλάττωσιν ἐν τοῖς μέρεσι τοῖς Καλυγαρίοις, ὁ δὲ Ἱερώνυμος καὶ Λεονάρδος οἱ Λιγουρῖται ἵνα φυλάττωσιν ἐν τοῖς μέρεσι τῆς πύλης λεγομένης Ξυλίνης. Τῷ δὲ καρδηναλίῳ Ῥωσσίας ἐδόθη, ἵνα φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Κυνηγεσίου καὶ ἕως τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὁ δὲ μέγας δοὺξ ὁ Νοταρᾶς ἵνα φυλάττῃ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ Πετρίου καὶ ἕως τῆς Πύλης τῆς ἁγίας Θεοδοσίας. Ἐν δὲ τοῖς μέρεσι τῆς Πύλης τῆς λεγομένης Ὡραίας φυλάττειν ὡρίσθησαν οἱ ναῦται καὶ οἱ ναύκληροι καὶ οἱ κυβερνῆται, οὓς εἶχεν ἡ ναῦς ἡ ἐκ τῆς Κρήτης.

6. Τῷ δὲ Γαβριὴλ Τριβιζάνῳ τῷ τῶν Ἐνετῶν τριήρεων ἄρχοντι μετὰ καὶ ἑτέρων ἀνδρῶν πεντήκοντα ἐδόθη τηρεῖν τὸν | πύργον τὸν ἐν μέσῳ τοῦ ῥεύματος τὸν φυλάσσοντα τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος καὶ ἕως τῆς ἀντικρὺς Πύλης τῆς Βασιλικῆς· καὶ τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτῷ μέρος ὡς ποιμὴν καὶ οὐ μισθωτὸς καλῶς ἐφύλαττε. Τῷ δὲ Ἀντωνίῳ Δέδῳ ἄρχοντι τῶν ἐμπορικῶν τριήρεων ἐδόθη φυλάττειν τὰς τριήρεις αὐτοῦ καὶ τὰς νῆας ἐντὸς ἁλύσεως, ὡς εἴρηται· αἱ δὲ νῆες ἐκεῖναι διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς καλῶς ἡτοιμασμένας εἰς παράταξιν πολέμου, οἱ ὄντες ἔσωθεν μετὰ σαλπίγγων καὶ τυμπάνων καὶ φωνῶν ἀναριθμήτων τὰς τῶν Τουρκῶν τριήρεις καὶ νῆας εἰς μάχην ἐκάλουν· καὶ ἀκροβολισμοὶ οὐ διέλιπον ἀνὰ μέσον αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, πλὴν οὐ τελείαν συμπλοκὴν ἐποίουν. Οἱ δὲ ἕτεροι εὐγενεῖς καὶ ἄριστοι ἄνδρες τῆς πόλεως ἐν τόποις ἀναγκαίοις διεμερίσθησαν φυλάττειν· καὶ πᾶν τὸ δυνάμενον οὐ διέλιπον ποιεῖν. Τοὺς δὲ μοναχοὺς καὶ ἱερεῖς καὶ κληρικοὺς καὶ τοῦ λοιποῦ καταλόγου τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας διέταξαν, ἵνα διαμερισθῶσιν ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως, ἵνα τοῦ Θεοῦ δεόμενοι καὶ ἡμεροσκόποι καὶ νυκτοσκόποι ὦσι καὶ δεήσεσιν ἐξιλεοῦσθαι τὸ θεῖον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Τὸν δὲ Δημήτριον τὸν Καντακουζηνὸν καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Παλαιολόγον Νικηφόρον μετὰ καὶ ἑτέρων τινῶν κατέταξαν ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολείῳ καὶ ἐν ἑτέροις τόποις περιπατεῖν μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν, ἵνα, εἰς 255 *b*

2 φυλάττῃ b : φυλάττειν AB || 3 ἑλεβόλιν AB || 4 ἑλεπόλιν AB : ἑλεβόλιν b || 11 Κυνηγησίου AB | *post* δοὺξ *add.* Λουκᾶς b : *om.* AB || 15 IV. b : *om.* AB | ἄρχοντι AB : καπετανίῳ b || 16 τηρεῖν AB : φυλάττειν b || 17 ἕως τῆς ἀντικρὺς AB : ἣν ἀντικρὺς τῆς b || 19 Δέδῳ ἄρχοντι AB : τῷ καπετανίῳ b || 27 *post* ἵνα *add.* καὶ αὐτοὶ b : *om.* AB || 28 ἡμεροσκόποι — ὦσι AB : ἡμεροσκόπους καὶ νυκτοσκόπους ποιῶσι b | δεήσεσι ἐξιλεοῦσθαι b : δεήσεσιν ἐξιλεεῖσθαι AB || 29 σωτηρίας τῆς πόλεως B : τῆς πόλεως σωτηρίας A | Κατακουζηνὸν AB || 31 σεπτῷ B : δεσποτικῷ A.

bărbăţiei şi îndrăznelii lui, i s-a dat să stea de pază cu patru sute de ostaşi italieni şi bizantini în părţile Porţii sfîntului Roman, unde turcii dădeau lupte mai multe ca în alte părţi; şi au pus şi tunul cel mare şi au ridicat şi o construcţie de asediu în părţile acelea, pentru că locul era potrivit pentru luptă la ziduri contra oraşului şi pentru că acolo în faţa zidurilor şi sultanul îşi aşezase corturile. Iar lui Teodor din Carist, aprig şi energic luptător şi arcaş mai destoinic ca orice om, şi germanului Ioan, bărbat bun cunoscător al maşinăriilor de război, li s-a dat să stea de pază în părţile numite Caligari, iar liguriţii Ieronim şi] Leonard în părţile Porţii numite de Lemn. Iar cardinalului Rusiei i s-a dat să stea de pază în părţile Chinighesiu [Vînătorului] şi pînă la sfîntul Dimitrie, iar marele duce Notara în părţile Petriu şi pînă la Poarta sfintei Teodosia. Iar în părţile Porţii numite Frumoasa au fost hotărîţi să stea de pază marinari[1] şi stăpînii de corăbii şi cîrmacii care se aflau pe corabia din Creta.

6. Lui Gavriil Trivizano, conducătorul triremelor veneţiene, cu ceilalţi cincizeci de oameni, i s-a dat să păzească turnul ce se ridica în mijlocul apei şi păzea intrarea în port; şi să mai stea de pază pînă în faţa Porţii împărăteşti; şi paza părţii ce i-a fost încredinţată o făcea bine, ca un adevărat păstor, şi nu ca un năimit. Iar lui Antonio Dedo, stăpînul triremelor de comerţ, i s-a dat să păzească triremele sale şi corăbiile care se aflau înăuntrul lanţului, cum s-a spus, iar corăbiile acelea, deoarece erau bine pregătite la întîmpinarea războiului, oamenii de pe ele, cu trîmbiţele şi cu tobele şi cu strigăte multe, chemau la luptă triremele şi corăbiile turcilor; şi aruncături de departe nu lipseau în fiecare zi între ele, numai că o luptă hotărîtă nu o dădeau. Iar ceilalţi bărbaţi nobili şi de seamă ai oraşului au fost împărţiţi să stea de pază în locurile unde se simţea nevoie; şi nu pregetau să săvîrşească tot ce se putea face. Iar pe călugării şi preoţii şi clericii şi pe bărbaţii din celălalt cin al bisericii i-au rînduit să se împărţească ici şi colo primprejur pe lîngă zidurile oraşului ca să se roage lui Dumnezeu şi să vadă zi şi noapte ce se întîmplă şi prin rugăciuni să cîştige mila Domnului pentru mîntuirea oraşului. Iar pe Dimitrie Cantacuzino şi pe ginerele său Nichifor Paleolog şi cu ceilalţi cîţiva i-au rînduit la cinstita biserică a sfinţilor Apostoli şi să umble cu şapte sute de oameni şi în celelalte locuri, ca în orice loc s-ar simţi nevoia

27CatacuzinoAB || 29 *după* ca *ad.* şi dînşii b: *om.* AB.

οἷον δὴ τόπον ἀνάγκη ὑπάρχῃ, βοηθήσωσιν. Ὁ δὲ βα|σιλεὺς ἅμα τῷ Φραγ- 256 b κίσκῳ τῷ Τολέδῳ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ, ὃς κατάγεται, λέγουσιν, ἐκ τοῦ αἵματος περιφανοῦς βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔφιππος δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιπατῶν ἦν γύρωθεν ἔνδον τῆς πόλεως καὶ τῶν τειχῶν· καὶ τὰ εἰς ἀνάγκην τοῦ πολέμου ἡτοιμάζομεν.

7. Ἐπειδὴ δὲ καὶ χρημάτων ἐσπάνιζον τὰ βασίλεια διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς λαβεῖν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκεύη ἅγια καὶ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ καὶ χρήματα ἐποιήσαμεν. Καὶ μή τις ἐγκαλέσειεν ἡμᾶς ὡς ἱεροσύλους ἕνεκεν τοῦ καιροῦ ἀνάγκης, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ πεπονθὼς πεινάσας τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ἃ οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις. Ἔλεγε γὰρ ὁ βασιλεύς· „Ἂν ὁ Θεὸς λυτρώσῃ τὴν πόλιν, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου".

8. Καὶ αὖθις ἑτέρας βουλῆς γενομένης, ἵνα τὰς ἐν τῷ λιμένι φερομένας τριήρεις καὶ γέφυραν ἐμπρήσωσι μηχανῇ τινί, διότι μεγάλην ταραχὴν καὶ κίνδυνον αἱ νῆες αὗται τῇ πόλει ἐνέδιδον καὶ ὅτι μηχανὴν εὗρον. Καὶ τὴν βουλὴν ἐκ|φωνήσας τῷ 257 b βασιλεῖ Ἰάκωβος Κόκκος ὁ Ἑνετός, ἀνὴρ ὀξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν, ὃς ἐνεπιστεύθη τοῦ πέρας δοῦναι τῇ ὑποθέσει, καὶ ἀρξάμενος τοῦ ἔργου πάνυ ἐπιτηδείως καὶ καλῶς τρόπῳ τοιῷδε, ἀκάτια τρία πάνυ ταχέα καὶ γοργὰ οἰκονομήσας, καὶ τεσσαράκοντα νέους θαρσαλέους καὶ μεγαλοψύχους καὶ ἀνδρείους ἐν αὐτοῖς ἔβαλε, Γραικούς τε καὶ Ἰταλούς, καὶ καλῶς παραγγείλας αὐτοῖς καὶ τὰς κατασκευασθείσας μετὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τέχνας δώσας, ἵνα ἔλθωσι νυκτὸς καὶ περάσωσι πρὸς τὸν Γαλατᾶν καὶ πλησίον τῆς πέρας ἐκείνης γῆς ἔλθωσιν ἕως τῶν τριήρεων καὶ τὰ ὁρισθέντα πράξωσι· καὶ ἐγεγόνει γὰρ ἄν, εἰ μὴ καὶ εἰ τὸ αὐτὸ ἡ κακὴ τύχη ἡμῶν ἐμπόδισεν. Ἐλθόντες δὲ πάνυ ἐπιτηδείως καὶ τὴν γέφυραν περιπατήσαντες καὶ δύο νέους ἀφέντες ἐκεῖ μετὰ

1—2 Φραγκίσκῳ—6 ἡτοιμάζομεν b p (XXXIV, III) : δὸν Φραγκίσκῳ τῷ Τολέδῳ τῷ ἐξ Ἱσπανίας ἐκ χώρου Καστιλλίας ὁ(ὡAB)ρμωμένῳ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ, — ἣν συγγένειαν εἶναι λέγουσι διὰ τὸ κατάγεσθαι τὸ τῶν Τολέδων(δουB) γένος ἀφ' αἵματος τῆς ὀσφύος τοῦ περιφανοῦς βασιλέως Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἀπογόνων, καὶ ἕνεκεν τινῶν αἰτιῶν κατοι(ῳAB)κησάντων ἐν Ἱσπανίᾳ Τολέτους αὐτοὺς ἐπωνόμασαν, — κατὰ συγκυρίαν λοιπὸν ἐκεῖ τυχόντος τούτου μεθ' ἡμῶν, ἔφιπποι μετὰ τοῦ βασιλέως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιπατοῦντες κύκλωθεν τῶν (*om.* B) τῆς πόλεως τειχῶν καὶ τὰ ὅσα εἰς ἀνάγκην τοῦ πολέμου ἡτοιμάζομεν AB : δὸν Φραγκίσκῳ τῷ Τολέδῳ τῷ ἐξ' Ἱσπανίας ἐκ τοῦ θέματος Καστιλλίας ὡρμωμένῳ τῷ συγγενεῖ αὐτοῦ καὶ μετ' ἐμοῦ ἔφιπποι μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχόντων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς περιπατοῦντες κύκλωθεν τῆς πόλεως καὶ τὰ ὅσα εἰς ἀνάγκην ἡτοιμάζομεν. Ἣν συγγένειαν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ῥηθέντος Ἱσπανοῦ Φραγκίσκου τοιούτως εἶναι ἱστοροῦσι : Εἷς ἀφ' αἵματος τῆς ὀσφύος τοῦ περιφανοῦς βασιλέως κὺρ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἀπογόνων ἐπὶ τῆς βασιλείας κὺρ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ πρέσβυς σταλεὶς ἐν Ἱσπανίᾳ πρὸς τὸν ἐκεῖ ῥῆγαν τῆς Καστιλλίας καὶ ἕνεκεν τινῶν αἰτιῶν καὶ τῆς συγχύσεως τῆς γενομένης τότε παρὰ τῶν Ἰταλῶν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὄπισθεν οὐκ ἀνέστρεψεν ἐν τῇ πατρίδι· καὶ ὁ ῥὴξ αὐτὸς τῆς Καστιλλίας γυναῖκα ἐπιφανῆ συγγενῆ αὐτοῦ ἑαυτῷ συνέζευξεν καὶ ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ Τολέδου πόλει υἱοὺς καὶ θυγατέρας ἐγέννησε καὶ ἐκ τῆς πόλεως ταύτης τῆς λαμπρᾶς τὴν ἐπονυμίαν ἔλαβεν, ἄλλοι γὰρ τοῦ προμ τυρὸς (sic) αὖ φάσκουσι εἶναι τὴν ἐπίκλησιν καὶ κατὰ συγκυρίαν· λοιπὸν χάριν περιπάτου θεωρίας τυχόντος ἐν Κωνσταντινούπολει, ἀενάως ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐκέλευσεν προσμένειν τοῦτον καὶ ὁμοτράπεζον εἶχεν. p. (XXXIII, I *secundum codicem Napolitanum*)|| 9 ἐποιήσαμεν AB : ἐποίησαν b | ἐγκαλέσειεν AB : ἐγκαλέσῃ b || 11 *post* γὰρ *add.* ὁ μακαρίτης b : *om.* AB || 23 ἐμπόδισεν AB : ἐμπόδιζε b.

să sară într-ajutor. Iar împăratul, dimpreună cu ruda sa Francisc Toledo, despre care se spune că se trage din sîngele strălucitului împărat Alexie Comnenul, şi cu mine, toată ziua şi noaptea umbla călare primprejur înăuntrul oraşului şi al zidurilor; şi pregăteam cele de nevoie la război[1].

7. Iar pentru că în visterie erau bani puţini pentru plata soldaţilor, împăratul a poruncit să se ia din biserici sfintele vase închinate lui Dumnezeu şi am făcut bani. Şi nimeni nu ne-ar putea învinui de sacrilegiu, avînd în vedere vremea de mare nevoie, precum şi David, suferind de foame, a mîncat pîinile închinate, pe care să le mănînce nu era îngăduit nimănui decît numai preoţilor[2]. Căci spunea împăratul: „De-ar izbăvi Dumnezeu oraşul, împătrit voi da înapoi Domnului meu".

8. Şi iarăşi s-a făcut un plan, să dea foc cu oarecare meşteşuguri triremelor aduse în port şi podului, pentru că acele corăbii pricinuiau oraşului mare tulburare, fiind o primejdie, şi pentru că aflară chip şi mijloc. Şi planul i l-a spus împăratului veneţianul Iacob Cocco, un bărbat mai iute la faptă decît la vorbă, căruia i s-a încredinţat să ducă treaba la capăt; şi cu multă îndemînare s-a apucat bine de lucru în chipul următor: a grijit de trei caice sprintene şi repezi şi a urcat în ele patruzeci de tineri curajoşi şi viteji, greci şi italieni, dîndu-le frumoase îndemnuri şi sculele pregătite cu focul grecesc, ca să meargă noaptea şi să treacă spre Galata şi să ajungă dincolo aproape de ţărm pînă la trireme şi să execute ce li s-a poruncit; şi s-ar fi şi făcut dacă piaza *noastră* rea nu ne-ar fi pus piedici şi la aceasta. Venind cu multă îndemînare şi mergînd pe

---

1 Francisc—6 război b p (XXXIV, III): don Francisc Toledo, pornit din Spania din regiunea Castiliei—această înrudire se spune că e de aceea, pentru că neamul Toledo se trage din sîngele coborîtorilor din coapsa strălucitului împărat Alexie Comnen, şi mutîndu-se cu locuinţa pentru oarecare pricini în Spania, le-au dat numele Toledo—, din întîmplare, aşadar, fiind acesta acolo împreună cu noi, umblam toată ziua şi noaptea cu împăratul primprejurul zidurilor oraşului şi pregăteam cîte erau de nevoie la război AB: don Francisc Toledo, care a pornit din Spania din ţinutul Castiliei, şi cu mine şi cu alţi mari dregători, toată ziua şi noaptea umblam călare roată prin oraş şi pregăteam cîte erau de nevoie. Această înrudire a împăratului cu zisul spaniol Francisc se spune că este aşa: unul din sîngele coborîtorilor din coapsa strălucitului împărat chir Alexie Comnenul a fost trimis în timpul domniei lui chir Alexie Anghel Comnenul sol în Spania, la regele de acolo al Castiliei, şi, din cauza unor pricini şi a tulburării ce s-a făcut atunci de către italieni în ţara bizantinilor, nu s-a mai înapoiat în patrie; şi acel rege al Castiliei l-a căsătorit cu o nobilă femeie, rudă de-a sa, şi a avut de la dînsa în oraşul Toledo feciori şi fete şi după acest oraş strălucit şi-a luat numele, iar alţii spun că porecla îi este de mai înainte, din întîmplare. Aşadar, întîmplîndu-se la Constantinopol pentru studii, împăratul a dispus ca acesta să rămînă într-una la palat şi-l avea la masă împreună cu sine p (XXXIII, I, *după un codice napolitan*).

---

[1] A.N. Rothbauer, *Einige Bemerkungen zum „Chronicon Maius"*, în „Byzantinische Zeitschrift", 48 (1955), p. 293—296, semnalează că povestea despre originea lui Don Francesco de Toledo circula în Spania încă din secolul al XV-lea. Macarie Melissenos, adăugînd ulterior această poveste, a mai lărgit-o şi împodobit-o.

[2] Evanghelia lui Marcu, 2, 25.

κατασκευῆς, ἵνα, ὅταν οἱ ἕτεροι εἰς τὰς τριήρεις ἐγγίσωσι καὶ σημεῖόν τι ἴδωσι, τότε θεαφίῳ εὐθὺς τὸ ὑγρὸν πῦρ ἀνάψωσι, φθάσαντες δὲ καὶ ἕως τῶν τριήρεων ἐγγύς, ὁ Θεὸς ἢ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡ μ ῶ ν ἐκώλυσε τὸ ἔργον, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας τῶν νέων ἐκείνων τις τὸ ἔργον, ἢ ἐξ ἀπροσεξίας τῶν νέων ἐκείνων τις τὸ μυστήριον τοῖς ἐναντίοις ἐμήνυσε. Καὶ φύλακας ἀγρύπνους καὶ νυκτοσκόπους ἔχοντες, ὡς εἶδον αὐτούς, μετὰ σκευῶν καὶ πετρῶν καὶ μετὰ ἑτέρων ἀκατίων τὸ ἓν ἀκάτιον ἐβύθισαν καὶ μέρος τῶν ἀνθρώπων ἐζώγρησαν καὶ τὰ ἕτερα δύο ὁλοκλήρως ἐπίασαν· καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτε|ρον 258 b οἱ ἡμέτεροι ἐποίησαν, εἰ μὴ μίαν τῶν τριήρεων ἐπυρπόλησαν. Καὶ τὸ ἐν τῇ γεφύρᾳ πῦρ πλῆθος τῶν Τουρκῶν δραμόντες ἐναπέσβεσαν. Τοὺς δὲ νέους ἐκείνους τοὺς θαυμαστοὺς καὶ ὡραίους ὁ ἀσεβὴς ἀμηρᾶς προστάξας τῷ πρωῒ πάντας ἀνιλεῶς ἐθανάτωσεν ἡμῶν ὁρώντων αὐτούς· καὶ θρῆνος ἐγεγόνει ἐν τῇ πόλει ὑπὲρ αὐτῶν ἀμέτρητος. Ὁ δὲ βασιλεὺς λυπηθεὶς προσέταξε καὶ αὐτός, ἵνα ἄνωθεν τῶν πύργων κύκλωθεν τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους θαντώσωσιν· ἦσαν γὰρ τὸν ἀριθμὸν οἱ ἀναιρεθέντες διακόσιοι ἑξήκοντα. Καὶ διὰ ταῦτα οὖν σκάνδαλα ἀνεφύησαν καὶ στάσις μεγάλη ἐγεγόνει ἀναμεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ Λιγουρίων· ἔλεγον γὰρ οἱ Λιγούριοι καὶ διισχυρίζοντο τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἐμπειροτάτους τῶν Ἑνετῶν ἐν παντὶ πράγματι καὶ διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κόκκον Ἰάκωβον ἃ ἐποίει, οὔτε ἐκεῖνος οὔτε οἱ λοιποὶ τῶν Ἑνετῶν ἐν οἷς ἐπιχειρίζοντο· δι' ὧν αἰτίαν τοὺς τεσσαράκοντα ἐκείνους νέους ἀπώλεσαν, δι' οὓς τοσοῦτος οἶκτος ἐγένετο· καὶ αἱ τριήρεις καὶ ἡ γέφυρα αἱ ἐν τῷ λιμένι οὐκ ἐπυρπολήθησαν.

VI. Ὡς οὖν ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὰ γενόμενα, ἐλθὼν ὡμίλησε τοῖς Ἑνετοῖς τε καὶ Λιγουρίοις λιπούμενος λέγων· Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰρηνεύετε· Καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ ἔξωθεν πόλεμος· Καὶ μὴ ἀναμεταξὺ ὑμῶν μάχεσθε διὰ τοὺς οἰκτυρμοὺς τοῦ Θεοῦ." Καὶ ἄλλα πολλὰ δημηγορήσας εἰρηνοποίησεν αὐτούς. |

2. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἰδὼν γεγονέναι τὸ ἡμέτερον ἔργον εἰς οὐδὲν χρήσιμον κατὰ 259 b τῶν τριήρεων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐζημιώθημεν, περιχαρὴς γεγονὼς μετὰ σοβαρότητος καὶ ἀγερώχου γνώμης εἰπών· „Τὰ ὅσα αὐτοὶ οὐκ ἐδυνήθησαν ἡμῖν ποιῆσαι, ἐγὼ ἀνταμείψομαι", καὶ ἄνωθεν ἐν τῷ λόφῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου πέραν ἐν τῷ Γαλατᾷ ἐλεβόλεις μεγάλας στήσας, ἵνα τὰς ἡμετέρας νῆας τὰς ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος βυθίσῃ ἤ, ὅθεν ἦσαν, ποιήσῃ ἀναχωρῆσαι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐποίει οὐχὶ μόνον διὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰς τῶν Λιγουρέων νῆας ἀνταμείψηται, ὅπως δείξῃ ἡμῖν, ὅτι εἰς τὰ πάντα δύναται καὶ ἀγχίνους καὶ πολύτροπός ἐστιν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ, ὅτι τὰς νῆας ἐβούλετο ζημιῶσαι, συναχθέντες εἶπον αὐτῷ, ὅτι „οὐκ ἔστι δίκαιον τὰς τῶν Λιγουρέων καὶ ἡμῶν ἐμπορικὰς νῆας ζημιώσῃς, φίλοι ὄντες". Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· „Αὗται αἱ νῆες οὔκ εἰσιν ἐμπορικαί, ἀλλὰ πειραταὶ καὶ οὐ χάριν εὐποιίας ἦλθον ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα τῷ βασιλεῖ τῷ ἡμετέρῳ ἐχθρῷ βοηθήσωσιν. Ἐγὼ δὲ ὡς προφανεῖς ἐχθρούς, εἰ δυνατόν, θέλω παιδεῦσαι· ὑμεῖς δὲ ἀπέλθατε μετ' εἰρήνης ὡς φίλοι." Λοιπὸν τὸ ἔργον ἀψάμενος καὶ ἣν ἰδεῖν σημεῖον, ὅτι τῇ πρώτῃ ἐλεβόλει, ἣν ὁ τεχνίτης ἥψατο, τὴν νῆα τὴν τῶν ἄλλων ἄρχουσαν ἐβύθισεν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἰδοῦσαι

---

18 ὧν AB : ἣν b || 19 αἱ — ἐπυρπολήθησαν AB: τάς τριήρεις καὶ τὴν γέφυραν τὰς ἐν τῷ λιμένι οὐκ ἐπυρπόλησαν b || 20 κφ. ς′ AB : *om.* b | *post* Ἑνετοῖς *add.* τε AB: *om.* b || 21 λέγων AB: εἶπε b || 22 ἡμῖν AB: ὑμῖν b || 29 ἤ B: *om.* A: καὶ b | ἀναχωρῆσαι b: ἀναχωρίσωσι AB || 32 ὅτι₂ AB: *om.* b || 33 ζημιώσῃς AB : ζημιῶσαι b || 34 πειραταὶ AB : λῃσταὶ θαλάττιοι b | εὐποιίας AB : ἐμπορείας b || 35 τῷ — ἐχθρῷ AB : τὸν βασιλέα τὸν ἡμῶν ἐχθρὸν b || 37 τὸ ἔργον AB : τοῦ ἔργου b | ἣν AB: ἣ b || 38 ἥψατο AB : πῦρ ἐνέβαλε b | ἰδοῦσαι A : ἰδόντες B.

lîngă pod, au lăsat acolo doi tineri cu sculele pregătite, că atunci cînd ceilalți se vor apropia de trireme și ei vor vedea un anumit semn, îndată să aprindă cu pucioasă focul grecesc; dar ajungînd pînă aproape de trireme, Dumnezeu, fie că pentru păcatele noastre a oprit în loc lucrarea, fie că din nebăgarea de seamă a tinerilor acelora vreo slugă a divulgat dușmanilor taina. Și noaptea, ținînd ei paznici treji și iscoade, cum i-au zărit, cu arme și pietre și cu celelalte caice, un caic l-au dat la fund și pe unii dintre oameni i-au luat prizonieri și pe celelalte două caice le-au prins cu totul; și astfel, ai noștri n-au făcut altceva nimic, decît că au dat foc la una din trireme. Iar focul de la pod, mulțime de turci, alergînd, l-au stins. Și pe tinerii aceia minunați și mîndri, la porunca păgînului de sultan, dimineața pe toți i-au dat morții în văzul nostru, fără nici o milă; și plîngere nespusă s-a făcut în oraș pentru ei. Iar împăratul îndurerat a dat poruncă și dînsul ca primprejur sus pe turnurile zidurilor să ucidă pe prizonierii turci; și cei omorîți au fost două sute șaizeci la număr. Și din cauza acestor întîmplări s-au ivit neînțelegeri și mare vrajbă s-a făcut între venețieni și liguri; căci ligurii spuneau în gura mare că la orice lucru ei sînt mai pricepuți ca venețienii și deoarece Cocco Iacob nu știa ce făcea, nici el, nici ceilalți venețieni n-au știut de ce s-au apucat; din vina lor au pierdut pe cei patruzeci de tineri, pentru care s-a făcut atîta jale; și n-au fost date pradă focului nici triremele, nici podul din port.

VI, 1. Cînd deci împăratul a auzit ce se întîmplă, a venit și le-a grăit venețienilor și ligurilor, spunîndu-le cu durere: „Vă rog, fraților, împăcați-vă! Ajungă-ne războiul de afară! Și pentru numele milostivului Dumnezeu nu vă luptați între voi!“ Spunîndu-le și multe alte cuvinte, i-a împăciuit.

2. Iar sultanul, văzînd că lucrul nostru contra triremelor nu s-a isprăvit cu vreun folos, ci, dimpotrivă, cu pierderi pentru noi, cu mare bucurie și îngîmfare a grăit cu gînd semeț: „Ce n-au fost în stare dînșii să facă împotriva noastră, eu am să le-o întorc“; și a pus sus pe dealul sfîntului Teodor, dincolo de Galata, tunuri mari, ca să scufunde corăbiile noastre de la intrarea portului sau să le facă să se îndepărteze de unde erau. Și aceasta o făcea nu numai din cauza intrării în port, ci ca să se răzbune și pe corăbiile ligurilor, pentru ca nouă să ne arate că este în stare să facă orice și că are minte ageră și mult iscusită. Iar cei din Galata, văzînd că umblă cu gîndul să aducă pagubă corăbiilor, ducîndu-se la el, i-au spus: „Nu e cu dreptate să strici corăbiile de comerț ale ligurilor și ale noastre, deși sîntem prieteni“. Iar el, răspunzîndu-le, le-a zis: „Corăbiile acestea nu sînt de comerț, ci-s pirați și n-au venit pentru lucru bun încoace, ci ca să fie de ajutor împăratului, dușmanului nostru. Eu, de se poate, vreau să-i pedepsesc ca pe niște dușmani vădiți; iar voi plecați în pace, ca prieteni ce sînteți“. Apucîndu-se, așadar, de lucru, semn s-a și arătat că la prima lovitură a tunului pe care tunarul l-a descărcat a scufundat corabia de conducere. Iar celelalte, văzînd primejdia și voind

τὸν κίνδυνον καὶ θέλουσαι φυγεῖν, ἐπὶ τὸ | μέρος τοῦ Γαλατᾶ ὀλίγον ἐλθοῦσαι τὴν *260 b* στάσιν ἐποίησαν, ὅπως διὰ τῶν ὑψηλοτάτων οἴκων σκέπωνται. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς μὴ φειδόμενος τῶν οἴκων πολλοὺς ἐχάλασεν, ἵνα ἀκολύτως καταμάχηται τῶν νηῶν. Καὶ ἦν θαυμάσαι, ὅτι πλεῖον ἢ ἑκατὸν τριακοντάκις τὰς ἐλεβόλεις ῥίψας οὐδέν τι πλέον τὰς νῆας ἔβλαψεν, οὔτε ἄνθρωπον ἐθανάτωσεν, εἰ μὴ γυναῖκά τινα πέτρα πεσοῦσα ἐκ τῶν τειχῶν ἀπέκτεινεν.

3. Ἡμέρας δέ τινας τῆς τελείας συμπλοκῆς τὸ σύνηθες παρελκύσας ὁ ἀμηρᾶς, ἀκροβολισμοὺς μακρόθεν ἐνέδιδεν ἡμῖν· καὶ ταῖς ἐλεβόλεσιν ἡμέρᾳ τε καὶ νυκτὶ οὐκ ἔπαυον τὰ τείχη σφοδρῶς τύπτειν. Καί τινες μὲν οἱ μὴ ὄντες ἔμπειροι τοσοῦτον τοῦ πολέμου, βλέποντες μὴ γίνεσθαι συμπλοκὴν τοὺς διατεταγμένους αὐτῶν τόπους ἀφίνοντες ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἤρχοντο. Οἱ δὲ Τοῦρκοι εὐκαιρίαν εὑρόντες μετὰ ἀγκίστρων σιδηρῶν ἔν τισι τόποις τὰς οὔσας σπυρίδας χώματος μεστὰς εἰς τῶν ἀνθρώπων σκέπην ἐν τῇ συμπλοκῇ κάτω ἔσυρνον· οἱ δὲ δήμαρχοι ἀντ' αὐτῶν ἑτέρας ἔβαλον. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, ὅτι, ᾧ τρόπῳ εἰρήκαμεν, καὶ δι' ἣν αἰτίαν συνέβαινε τοῦτο, τοὺς τοὺς τόπους αὐτῶν ἀφέντας σφοδρῶς ἀπειλήσατο. Αὐτοὶ δὲ ἀπεκρίναντο λέγοντες, ὅτι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς τί φαγεῖν ἢ τί πιεῖν, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καὶ τέκνα, τοῦτο ἐποίησαν. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὥρισεν, | ἵνα πάντες οἱ μὴ *261 b* δυνάμενοι μάχεσθαι ἕνεκεν γήρους ἢ ἑτέρας αἰτίας τοὺς ἄρτους καὶ πᾶν βρώσιμον διαμερίζειν κατ' οἶκον καὶ πύργον κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἑνὸς ἑκάστου.

4. Καὶ ὁ πόλεμος ἡμέραν καθ' ἡμέραν ηὔξανε διὰ τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς ἐναντίους ἐκ τοῦ τῆς Ἀσίας κλίματος νέος στρατὸς οὐ διέλιπεν ἔρχεσθαι· τὰ δὲ ἡμέτερα ὀλιγόστευον καὶ ἐταπεινοῦντο ὥσπερ σελήνη λειψίφωτος διὰ τὸν καθημερινὸν θάνατον. Τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀπειθεῖς καὶ ἀπάνθρωποι τὰ ἡμῶν ταπεινοῦσθαι βλέποντες καὶ εὐκαιρίαν εὑρόντες κατὰ τὰς πονηρὰς αὐτῶν ὀρέξεις, στάσεις καὶ ἀκαταστασίας καθ' ἡμέραν ἐποίουν καὶ ὕβρεις καὶ λοιδορίας εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως κατὰ τοῦ δυστυχοῦς βασιλέως καὶ τῶν ἑτέρων ἀρχόντων ἐκ τοῦ μιαροῦ αὐτῶν λάρυγγος ἐξέχεον, μήτε τὸν Θεὸν φοβούμενοι μήτε τὸν βασιλέα ἢ τοὺς ἀνθρώπους ἐντρεπόμενοι. Αὐτὸς δὲ ὁ τρισμακάριστος τῷ τοῦ Δαβὶδ ῥητῷ μιμούμενος, τό· „Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς, ὅτι οἱ ἐχθροί μου ζῶσι καὶ κεκραταίονται ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως." Καί τινες μὲν προσήρχοντο αὐτῷ λέγοντες, ὅτι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τάδε ἔφη· τινῶν δὲ καὶ περιπατῶν ἤκουε. Καὶ ἰδοὺ τὸ ῥητὸν ἐν ἡμῖν ἐπληρώθη τὸ φάσκον· | „Τῶν μὲν εὐτυχούντων πάντες ἄνθρωποι φίλοι, τῶν δὲ δυστυχούντων οὐδ' αὐτὸς ὁ γε- *262 b*

1 θέλουσαι b: θέλοντες AB| ἐλθοῦσαι *mg.* A: ἐλθόντες AB||2 Ὁ δὲ ἀμηρᾶς AB: Αὐτὸς δὲ b||3 καταμάχηται τῶν νηῶν AB: τὰς νῆας μάχηται b || 4 τριακοντάκις AB: καὶ τριάκοντα b | τὰς ἐλεβόλεις AB: ἐλεβόλες b || 7 ἡμέρας — 8 ἡμῖν AB: Ἡμέρας γάρ τινας ὁ ἀμηρᾶς οὐ τελείαν συμπλοκήν, ὡς σύνηθες ἐνέδιδεν ἡμῖν ὡς τὸ πρότερον, εἰ μὴ ἀκροβολισμοὺς μακρόθεν b || 10 βλέποντες AB: ὡς ἔβλεπον b || 12 οὔσας — σκέπην AB: μεστὰς χώματος σπυρίδας, ὅπου ἦσαν εἰς σκέπην τῶν ἀνθρώπων b || 13 *post* ἑτέρας *add.* εὐθὺς *b*: *om.* AB || 14 παρὰ AB: ὑπὸ b || 14 ᾧ — 15 ἀπείλησατο AB: συμβαίνει γενέσθαι ᾧ τρόπῳ εἰρήκαμεν, τοὺς τοιούτους σφοδρῶς ἠπείλησεν b || 18 ἕνεκεν γήρους ἢ ἑτέρας αἰτίας AB: διὰ γῆρας ἢ ἑτέραν αἰτίαν b || 19 κατ' οἶκον καὶ πύργον AB: ἐν τοῖς οἴκοις καὶ ἐν τοῖς πύργοις b || 28 τῷ... ῥητῷ AB: τὸ... ῥητὸν b || 29 οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ AB: ἐγενόμην b || 33 ἰδοὺ — ἐπληρώθη AB: ἐν ἡμῖν ἐπληρώθη τὸ ῥητὸν b.

să scape, au plecat puțin mai aproape de partea Galatei și s-au oprit locului, pentru ca să fie scutite de casele foarte înalte. Iar sultanul, neținiînd seama de case, a dărîmat multe, ca să bată fără nici o piedică în corăbii. Și era lucru de mirare că, dînd mai bine de o sută treizeci de ori cu tunurile, n-a mai lovit de loc nici o corabie, nici n-a ucis nici un om, decît numai o piatră căzînd din zid a omorît o femeie.

3. Iar sultanul, tărăgănînd cîteva zile la rînd obișnuitul atac deplin, dădea contra noastră atacuri din depărtare, și cu tunurile zi și noapte nu conteneau să bată cu tărie zidurile. Și unii care nu cunoșteau așa de bine felul războiului, văzînd că încăierarea nu se face, își lăsau locurile unde erau rînduiți și mergeau pe acasă. Iar turcii, găsind prilej potrivit, în unele locuri cu căngi de fier trăgeau în jos coșurile umplute cu pămînt pentru scutul oamenilor la luptă; dar comandanții de sectoare au pus altele în loc. Iar împăratul, auzind de la generalul comandant din care cauză se întîmplă aceasta în felul cum am spus, i-a încărcat pe cei ce și-au părăsit locurile de grele amenințări. Ei însă i-au răspuns, zicînd că au făcut-o aceasta pentru că ei n-au ce mînca sau ce bea, așijderea nici femeile și copiii lor. Iar împăratul, auzind, a poruncit, ca toți aceia care de bătrînețe sau din altă pricină nu sînt capabili de luptă să împartă pîine și orice de-ale mîncării prin case și turnuri după starea fiecăruia.

4. Și războiul zi de zi se făcea tot mai greu, pentru că din partea Asiei zilnic nu înceta să vină armată nouă la dușmani; iar ale noastre se împuținau și scădeau cum scade luna, din cauza zilnicelor cazuri de moarte. Iar unii dintre ai noștri, pierzînd încrederea și omenia și văzînd situația noastră înrăutățindu-se, au găsit prilej pentru apucăturile lor rele și puneau la cale răzmerițe și dezordini în fiecare zi și, pe piețele și pe străzile orașului, împroșcau din spurcatul lor gîtlej cu insulte și ocări pe nefericitul împărat și pe ceilalți mari dregători, fără nici o frică de Dumnezeu și de împăratul și fără nici o rușine de oameni. Iar el de trei ori fericitul se ținea de vorbele lui David: „Iar eu ca un surd nu auzeam și ca un mut care nu-și deschide gura; și eram ca un om care nu aude și care nu are în gura lui cuvinte de mustrare, pentru că dușmanii mei sînt vii și au cîștigat putere peste mine, pentru că acei care mă urăsc pe nedrept s-au înmulțit“ [1]. Și unii veneau la el, spunîndu-i: „Cutare și cutare a spus aceasta“; iar pe unii îi auzea și în cale-i. Și cu noi, iată că s-a împlinit cuvîntul care spune: „Celor fericiți toți oamenii le sînt prieteni, iar celor nefericiți nici însuși tatăl“. O samă

[1] Psalm 38, 14—15 și 20.

νήτωρ." Κατά τινας γνώμας διαφόρων ποιητῶν περὶ δυστυχίας γραψάντων τάδε· Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴς ξυλεύεται. Δεῖ τοὺς μὲν εἶναι δυστυχεῖς, τοὺς δὲ εὐτυχεῖς. Ἐπ' ἀνδρὶ δυστυχοῦντι μὴ πλάσῃς κακόν. Ἐξ γὰρ ἡδονῆς φύεται τὸ δυστυχεῖν. Μὴ 'μβαινε δυστυχοῦντι, κοινὴ γὰρ τύχη. Μηδέποτε σαυτὸν δυστυχῶν ἀπελπίσῃς. Νόμιζε κοινὰ πάντα δυστυχήματα. Οἴμοι, τὸ γὰρ ἄφνω δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ. Τῶν δυστυχούντων εὐτυχὴς οὐδεὶς φίλος.

VII. Τῇ δὲ εἰκοστῇ τετάρτῃ τοῦ Μαΐου ἐψιθυρίσθη, ὅτι ὁ ἀμηρᾶς βούλεται διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τῇ εἰκοστῇ ἐννάτῃ τοῦ αὐτοῦ πολεμῆσαι ἡμᾶς σφοδρῶς μετὰ συμβολῆς καὶ συῤῥάξεως καὶ ἐμβολῆς. Οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ δήμαρχοι πάντες καὶ μάλιστα Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς οὐκ ἔπαυον πᾶσαν μηχανὴν ποιεῖν εἰς ἀντιπαράταξιν τῶν ἐναντίων· καὶ δι' ὅλης νυκτὸς τοὺς τοίχους τοὺς πεσόντας ἐν τῷ τύπτεσθαι ὑπὸ τῶν ἐλεβόλεων ἐδιώρθωνον μυριοτρόπως.

2. Εἶτα ὁ Ἰουστινιανὸς στείλας πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοταρᾶν ἐξαποστεῖλαι αὐτῷ τινας τῶν ἐλεβόλεων, αἱ ὑπῆρχον ἐν τοῖς μέρεσιν, οὗ ἐφύλαττεν αὐτός, ὁ δὲ κὺρ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς οὐκ ἠθέλησε δοῦναι αὐτάς, λέγων, ὅτι καὶ ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἀνάγκη ἦν εἶναι αὐτάς. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἀντέλεγεν, ὅτι οὐδεμία χρεία ἦν ἐλεβόλεις τοσούτας ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τοῖς ὑδρείοις. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν αἴτια ἦλθον καὶ εἰς λόγους νεωτερικοὺς καὶ ὕβρεις ἐξέχεον ἑκατέρωθεν τῶν στομάτων εἰς κατὰ τοῦ ἑτέρου. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Νοταρᾶν ἀνωφελῆ καὶ ἀλάστορα καὶ ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἐκάλει, | αὐτὸς δὲ αὐτὸν ἐξ ἐναντίας ὕβρεις ἑτέρας ἐνέπλυνεν. *263 b*

3. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ταῦτα, παραλαβὼν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν λέγει· „Ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀνάμεσον ἡμῶν τοιούτως ποιεῖν λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος." Καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους λόγους αὐτοῖς εἰπών, εἰρηνοποίησεν αὐτούς· καὶ ἕκαστος τούτων ἐν τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ τόπῳ ἐπανέστρεψε, τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἐκπληρῶν.

4. Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς φοβερὸς ἐφάνη τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλιστα ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐν τῷ λέγειν καὶ διορθώνειν καὶ πράττειν· καὶ ἀκροβολισμοὺς καὶ πολέμους καθ' ἑκάστην κατὰ τῶν ἐναντίων ἐποίει· καὶ πολλοὺς μὲν ἐζώγρει, ἑτέρους δὲ μαχαίρας ἐποίει παρανάλωμα. Καὶ τὰ κατορθώματα καὶ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς οἱ πάντες ἐθαύμαζον καὶ λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως ἔλεγον. Πλὴν οὐκ εἰς τέλος οὕτως ἐνέμεινε καὶ τὴν φήμην, ἣν μετὰ ἀνδρείας ἐκέρδησεν, ὕστερον ἡ δειλία διέφθειρεν.

5. Ἡμῶν δὲ οὕτως ἐχόντων, ἰδού τις φήμη ψευδὴς ἐῤῥέθη εἰς τὸ ἐναντίων στρατόπεδον, ὅτι ἐκ τῆς Ἰταλίας στόλος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ἔρχεται, ὁμοίως καὶ ὁ Ἰάγκος ὁ κυβερνήτης τῶν Οὐγκρῶν μετὰ πλείστου στρατοῦ ἱππέων τε καὶ | πεζῶν κα- *264 b* τέρχεται τούτων. Ἀκούσαντες δὲ οἱ τῆς Ἄγαρ φόβος πλεῖστος διέσχεν αὐτούς· καὶ κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ ἀρὰς ἔλεγον καὶ διεγόγγυζον λέγοντες, ὅτι αὐτὸς ἔσεται ὁ ἀφανισμὸς

---

1 Κατὰ — 6 φίλος AB : *om.* b || 7 κφ. ζ' AB : *om.* b | βούλεται b : ἐβούλετο AB || 9 συμβολῆς — ἐμβολῆς AB : συμπλοκῆς καὶ συρρήξεως b || 11 τοίχους] τείχους AB b | πεσόντας AB : ἐμπεσοντας b || 12 ἐλεβόλεων b : ἐλεβόλων AB || 20 ἐκάλει AB : ἐκάλεσεν b | *post* δὲ *add.* πάλιν b : *om.* AB | ὕβρεις ἑτέρας ἐνέπλυνεν AB : ὕβρεσιν ἑτέραις ἐνέπλυνε b || 28—29 πολέμους AB : συρρήξεις b || 29 *post* ἑκάστην *add.* ἡμέραν b : *om.* AB | ἐναντίων AB : ἐχθρῶν b || 32 ἐνέμεινε καὶ AB : ἐνέμεινεν, ἀλλὰ b | ἣν b : εἰ AB || 35 Οὐγκρῶν — ἱππέων AB : Οὐγγάρων μετὰ πλείστων στρατῶν ἱππικῶν b || 35—36 κατέρχετο τούτων AB : *om.* b || 36 *post* οἱ *add.* υἱοὶ b : *om.* AB.

de vorbe înţelepte ale diferiţilor poeţi care au scris despre nefericire: din stejarul căzut, tot omul îşi face lemne; trebuie unii să fie nefericiţi, iar alţii fericiţi; de omul nefericit nu grăi de rău, căci din bucurie naşte nefericirea; nu asupri pe nefericit, căci soarta îi paşte pe toţi; căzut la nenorocire să nu deznădăjduieşti niciodată; gîndeşte-te că toate nenorocirile sînt pentru toţi de-a valma; vai, nefericirea năpraznică te face să-ţi pierzi minţile; celor nefericiţi nici unul fericit nu-i este prieten.

VII, 1. La douăzeci şi patru mai s-a zvonit că sultanul voieşte la douăzeci şi nouă din aceeaşi lună să dea dinspre uscat şi mare război şi năvală grea asupra noastră. Dar comandanţii şi conducătorii toţi, şi îndeosebi Ioan Iustinian, nu încetau să pregătească toate mijloacele de rezistenţă contra duşmanilor; şi toată noaptea refăceau în fel şi chip zidurile căzute de bătaia tunurilor.

2. Apoi Iustinian, trimiţînd la marele duce Notara ca să-i trimită cîteva tunuri, care se aflau în părţile unde păzea acela, chir Luca Notara n-a voit să i le dea, zicînd că şi în părţile acelea era nevoie ca tunurile să stea. Iar Iustinian îl contrazicea că nu era nici o trebuinţă ca tunuri atît de multe să se afle în acele părţi dinspre mare. Şi din cauza aceasta s-a ajuns la vorbe aprinse şi amîndoi vărsau din gură, unul asupra celuilalt, cuvinte de ocară; şi Iustinian îi spunea lui Notara că e netrebnic şi un răufăcător şi duşman al patriei, iar acela, dimpotrivă, îl împroşca cu alte vorbe de ocară.

3. Iar împăratul, auzind aceasta, îi ia la o parte şi le spune: „Fraţilor, nu e timpul să ne purtăm aşa între noi şi să vorbim şi să ne certăm, ci să fim iertători chiar cu cei ce ne urăsc şi să ne rugăm lui Dumnezeu să ne izbăvească din gura largă deschisă a acestui vădit balaur". Şi, grăindu-le şi alte nu puţine cuvinte, i-a împăcat şi fiecare din ei s-a întors la locul ce i-a fost dat în seamă, făcîndu-şi datoria.

4. Iar Iustinian băga spaima în duşmani, mai ales în zilele acelea, cu vorba şi cu isprava şi cu fapta; şi zilnic dădea contra duşmanilor lovituri din depărtare şi atacuri din apropiere; şi pe mulţi îi lua prizonieri, iar pe ceilalţi îi trecea prin sabie. Şi toţi se minunau de faptele şi isprăvile omului şi-i ziceau izbăvitorul şi mîntuitorul oraşului. Numai că n-a rămas pînă la capăt aşa şi renumele ce şi l-a cîştigat cu bărbăţia, mai pe urmă ajungînd un laş, şi l-a stricat

5. Iar noi, aflîndu-ne în aşa situaţie, iată că un zvon mincinos s-a răspîndit în tabăra duşmanilor, că o flotă din Italia vine într-ajutor oraşului; de asemenea şi Iancu, cîrmuitorul ungurilor, vine asupra acestora cu foarte multă armată de călăreţi şi pedestraşi. Coborîtorii agarei, auzind, frică mare a intrat într-înşii; şi-l blestemau pe sultan şi murmurau împotriva lui, zicînd că el va fi prăpădenia neamului lor, pentru

τοῦ γένους αὐτῶν διὰ τὸ ἀδύνατα ἐπιχειρίζεσθαι αὐτούς. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀμηρᾶς μεστὸς ὑπάρχων διαλογισμῶν καὶ ταραχῆς καὶ δειλίας, καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ περίλυπος ὑπῆρχε, πρῶτον μὲν διότι ἐῤῥέθη αὐτοῖς περὶ τῆς ἐπιβοηθείας, δεύτερον δὲ θεωροῦντες, πῶς τοσοῦτον στράτευμα φοβερὸν καὶ ἀναρίθμητον διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης τοσούταις ἡμέραις οὐδὲν ἐκατώρθωσαν καὶ πολλάκις τοσούταις μηχαναῖς καὶ δυνάμεσι τὰς κλίμακας ἐν τοῖς τείχεσι βαλόντες κακῶς ἀπεπέμφθησαν καὶ ἀπεκρημνίσθησαν καὶ φόνον πολὺν κατ' αὐτοὺς ἐποίουν, ὥστε τοὺς ἐν τοῖς τείχεσι Τούρκους δειλία προσήγγισε· τρίτον μὲν ὅτι ἐθεώρουν σημεῖόν τι.

6. Φῶς καταβαῖνον ἐξ οὐρανοῦ ἀστράπτον καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἄνωθεν τῆς πόλεως ἱστὰν διέσκεπεν αὐτήν. Καὶ ὡς εἶδον αὐτὸ τὸ φῶς, ἐν πρώτοις ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς ὠργίσθη τοῖς Χριστιανοῖς καὶ ἤθελεν αὐτοὺς κατακαῦσαι καὶ τοῖς Τούρκοις παραδῶσαι εἰς δούλους. Ἔπειτα μὲν ὡς εἶδον, ὅτι πάντοτε μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων ἀπεκρημνίζοντο καὶ τοσούτας μηχανὰς ποιοῦντες καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν, καὶ ὡς ἤκουσαν καὶ τὴν ψευδοφήμην περὶ τοῦ τῆς Ἰταλίας στόλου καὶ τοῦ Ἰάγκου ἐλεύσεως, πάλιν περὶ τοῦ φω|τὸς ἐκείνου ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς περὶ τῶν Χριστιανῶν *265 b* πολεμεῖ καὶ σκέπει αὐτοὺς καὶ ἀντιλήπτωρ αὐτῶν ἐστι, διὸ καὶ αὐτοὶ (οἱ Τοῦρκοι ἔλεγον) οὐκ ἐδύναντο πρᾶξαι οὐδέν. Καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ ἀμηρᾶς ὡς εἴπομεν, καὶ πᾶς ὁ στρατὸς αὐτοῦ λυπούμενοι καὶ κατηφεῖς ὑπῆρχον, ὡς βουληθεὶς ἐπὶ τὴν αὔριον ἐγερθῆναι καὶ τὴν πολιορκίαν λῦσαι. Τῇ δὲ αὐτῇ ἑσπέρᾳ, ἐν ᾗ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐβούλετο, ἵνα ἀπέλθωσιν, ὁρῶσι πάλιν ὡς σύνηθες τὸ φῶς ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαῖνον· καὶ οὐχ ἥπλωτο, ὡς σύνηθες ἕως ἄνωθεν τῆς πόλεως δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἵστατο, ἀλλ' ἐκ μακροῦ μόνον ἐφάνη καὶ εὐθὺς διασκορπίσαν ἀφανὲς ἐγένετο. Ὡς οὖν εἶδον αὐτὸ ὁ ἀμηρᾶς καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ χαρᾶς πολλῆς πλησθέντες ἔλεγον· „Ὁ Θεὸς τὰ νῦν ἐγκατέλιπε τοὺς Χριστιανούς." Καὶ αὐτὸ ἔκριναν οἱ τῆς μιαρᾶς αὐτῶν θρησκείας καὶ πλάνης σοφοὶ καὶ γραμματεῖς, πῶς τὴν πόλιν ἔμελλον κερδῆσαι τὸ φῶς ἐδήλου· καὶ οὕτως πάντες ἐλπίδας εἶχον χρηστάς, ὧν καὶ ἐπέτυχον δ ι ὰ τ ὰ ς ἁ μ α ρ τ ί α ς ἡ μ ῶ ν.

7. Ἀλὶ πασίας μὲν ὁ πρῶτος τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ὁ ὑπὲρ πάντας δόκιμος καὶ πρακτικός, θεωρῶν τὸν ἀμηρᾶν οὕτως διαλογιζόμενον καὶ τοὺς ἑτέρους πάντας μεστοὺς φόβου καὶ δειλίας, εἰς τὸ φαινόμενον καὶ αὐτὸς ἐλυπήθη, ἔσωθεν δὲ ἠγάλλετο. Καὶ ἡ αἰτία ἦν, ὅτι αὐτὸς πάντοτε τῷ ἀμηρᾷ ἐν ταῖς βουλαῖς ἔλεγεν, | ἵνα μὴ πόλεμον *266 b* ἐγείρῃ κατὰ τῆς Πόλεως, ὅπως μὴ οἱ δυτικοὶ αὐθένται ἀκούσωσι καὶ συναχθέντες ὁμονοήσωσι καὶ τοὺς Τούρκους ἐξ τῆς Εὐρώπης ἐξώσωσι. Καὶ τότε πάλιν δεικνύων ὡς λυπούμενος ἔλεγε τῷ ἀμηρᾷ· „Ἐγὼ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐνωτιζόμην περὶ τούτων, πῶς ἔμελλον γενέσθαι καὶ πολλάκις ταῦτά σοι εἴρηκα καὶ οὐκ ἤκουσάς μου. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἐὰν ἀρεστόν σοι ἔσῃ, ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἀναχωρήσωμεν, καλόν ἐστιν, ἵνα μή τι χεῖρον γένηται." Καὶ ὁ ἀμηρᾶς ἀκούων τοὺς λόγους τούτους, ἡμιθανὴς ἐκ τῆς λύπης

---

5 ἐκατώρθωσαν AB : ἐκατόρθωσεν b || 6 τείχεσι b : τείχοις AB || 7 φόνον — Τούρκους AB : φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγίγνετο, ὥστε τοῖς Τούρκοις τοῖς ἐν τοῖς τείχεσι b || 8 τι AB : *om.* b || 10 ἱστὰν AB : ἑστὸς b || 11 τοῖς Τούρκοις B : ἡμῖν A b || 12 εἰς AB : *om.* b || 16—17 αὐτοὶ (οἱ Τοῦρκοι) ἔλεγον — πρᾶξαι AB : ἡμεῖς ἄνευ θελήματος αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι b || 18 λυπούμενοι καὶ κατηφεῖς AB : λυπούμενος καὶ κατηφὴς b | ὡς] ὁ AB b || 19 λῦσαι b : λύσῃ AB || 20 ἐβούλετο AB : ἐβούλοντο b || 26 ἐδήλου b : ἐδήλει AB || 28 Ἀλὶ πασίας] Ἀλιμπασίας AB : Ἀλὶ πασιᾶς b || 30 ἐλυπήθη AB : ἐλυπεῖτο b | ἠγάλλετο AB : ἠγαλλιᾶτο b.

că i-a făcut să se apuce de lucruri peste putință. Așijderea și sultanul ajuns în bătaia gîndurilor, tulburare și teamă îl cuprinde; și toți sfetnicii lui erau foarte supărați, mai întîi pentru că li s-a vorbit despre ajutorul ce vine, iar al doilea pentru că vedeau că o armată atît de înfricoșătoare și nenumărată pe uscat și pe mare, în atîtea zile, n-a făcut nici o ispravă și că deseori, cu atîtea mașinării și sforțări punînd scări la ziduri, au fost alungați rău și s-au prăbușit; și se făcea mult omor printre ei, încît descurajare a început să-i cuprindă la ziduri pe turci; iar al treilea, pentru că un semn mare li se arăta.

6. Lumină ca de fulger coborînd din cer și toată noaptea stînd deasupra orașului îl acoperea. Și cînd au văzut lumina aceea, mai întîi spuneau că mînia lui Dumnezeu a căzut asupra creștinilor și că voia să-i ardă și să-i dea turcilor ca robi. Apoi, cînd au văzut că mereu erau aruncați jos cu rușine de pe ziduri și de pe scări și că, făcînd atîtea mașinării, nimic n-au fost în stare; și cînd au auzit și zvonul mincinos despre flota din Italia și despre venirea lui Iancu, iarăși despre lumina aceea spuneau că Dumnezeu luptă de partea creștinilor și-i ocrotește și este apărătorul lor, de aceea și ei (spuneau turcii) nu puteau face nimic. Și din pricinile acestea, sultanul, cum am spus, și toată oastea lui erau supărați și abătuți, ca unul care a doua zi voia să se ridice și să se lase de împresurare. Dar în aceeași seară, cînd a doua zi voiau să plece, văd iarăși lumina ca de obicei coborîndu-se din ceruri; și nu s-a desfășurat, încît să stea ca de obicei toată noaptea pînă deasupra orașului, ci numai din depărtare s-a arătat și îndată, împrăștiindu-se, a dispărut. Așadar, cînd sultanul și toți ai lui au văzut aceea, s-au umplut de multă bucurie și ziceau: „Dumnezeu i-a părăsit de-acum pe creștini!“ Și tot așa au tîlcuit și înțelepții și cărturarii religiei și rătăcirii lor necurate, că lumina arăta că au să cîștige orașul; și așa mare nădejde i-a cuprins pe toți, nădejde care *pentru păcatele noastre* s-a și împlinit.

7. Cei drept, Ali-pașa, cel dintîi dintre sfetnicii lui, om încercat și practic mai mult decît toți, cînd îl vedea pe sultan așa de îngîndurat și pe toți ceilalți plini de frică și descurajare, pe față s-a îndurerat și dînsul, în sinea lui însă se mîndrea. Și cauza era pentru că el totdeauna în sfaturi îi spunea sultanului să nu pornească război contra Constantinopolului ca să nu audă domnitorii din apus și, adunîndu-se, să se unească și să alunge pe turci din Europa. Și atunci iarăși, arătîndu-se supărat, îi spunea sultanului: „Eu din capul locului le-am prins acestea cu urechea că aveau să se întîmple și deseori ți le-am spus și nu m-ai ascultat. Iar acum și de astă dată, dacă îți va fi voia, să ne retragem de aici, ar fi bine, pentru ca să nu se întîmple ceva și mai rău“.

καὶ τῆς περιφρονήσεως ἐναπέμεινε, πῶς μετὰ αἰσχύνης τοσαύτης ὡς φεύγων ἀναχωρήσῃ.

8. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν οὕτως ἑστῶτα καὶ διαλογιζόμενον Σογὰν πασίας ὁ δεύτερος βιζήρης αὐτοῦ, ἐσυμβούλευσε τὸν ἀμηρᾶν, ἵνα τὴν μάχην κινήσῃ κ α θ' ἡ μ ῶ ν, διὰ τὸ φθονεῖν ἀλλήλως τῷ Ἀλὶ πασίᾳ· κεκρυμμένην γὰρ ἔχθραν εἶχον ἀναμεταξύ. Καὶ οὕτως ἀναθαῤῥύνας αὐτόν, λέγει· „Ἵνα τί, ὦ ἀμηρᾶ, ἕστηκας σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος καὶ τί ἡ δειλία ἡ ἐμπεσοῦσά σοι καὶ τί οἱ ἀναβαίνοντες διαλογισμοὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου; Ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ ἐστι· μὴ λύπησαι· Οὐχ ὁρᾷς διὰ τοῦ φωτὸς ἐκείνου σημεῖον, ὅτι τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου λήψῃ; Οὐχ ὁρᾷς τοσούτου μυριαριθμήτου λαοῦ τε καὶ στρατοῦ πλῆθος, ὃ ἔχεις, καὶ καλῶς εἶ ἡτοιμασμένος; Καὶ πᾶσα παρασκευὴ καλὴ καὶ πολλὴ ὑπάρχει σοι. Ὁ στρατὸς | τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου οὐχ 267 b ὑπῆρχε ποτὲ τοσοῦτος, ὡς τὸν σόν, οὐδὲ τοσαύτας παρασκευὰς ἐκεῖνος εἶχε· καὶ τὸν κόσμον ἐκυρίευσεν ὅμως. Ἐγὼ μὲν οὐ πιστεύω, οὐκ ἐλπίζω ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐνταῦθα στόλον ἐλθεῖν, ὡς τινες λέγουσι καὶ ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἀλὶ πασίας εἴρηκε, διότι καλῶς μὲν οἴδατε, ὅτι ἡ πολυαρχία τῶν Ἰταλῶν αὐθέντων καὶ τῶν λοιπῶν ἑσπερίων ἀνάρχους ποιεῖ αὐτοὺς εἶναι καὶ ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστιν ὁμόνοια. Καὶ ὅταν πάλιν τινὲς αὐτῶν ὁμονοήσωσι μετὰ κόπου καὶ συνηβάσεων πολλῶν, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ καὶ οὐκ εἰς μάκρος λύεται ὁ τούτων σύνδεσμος· καὶ ἐν συνδέσμῳ ὄντες εἷς κατὰ τοῦ ἑτέρου περιεργάζεται, πῶς ἁρπάξαι δυνήσηται τὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ ἀλλήλως προσέχονται καὶ φυλάτονται. Πολλὰ μὲν οὖν βουλεύονται καὶ λογίζονται καὶ λέγουσι καὶ ὀλίγα πράττουσι· καὶ ἡ τῆς ἑσπέρας βουλὴ τῷ πρωῒ οὐκ ἀρεστή ἐστι πάλιν αὐτοῖς. Καὶ ὅταν ἡ βουλὴ σταθῇ, ἐν τοῖς ἔργοις χρονίζουσι· καὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ἵνα κατὰ τὰς αὐτῶν ὀρέξεις καὶ γνώμας καιρὸν ἐπιτήδειον εὕρωσι. Καὶ ὅταν ἔργον τι ἐπιχειρισθῶσι καὶ ἀρχὴν ποιήσωσιν, οὐδὲν κατορθώνουσι διὰ τὰς ἀσυμφωνίας αὐτῶν. Καὶ μάλιστα τὰ νῦν, καθὼς γινώσκετε, νέας διαφορὰς ἀναμέσον μέρος τι ἐξ αὐτῶν ἔχουσιν. Ὅμως πάλιν ἐγὼ ἐρῶ, ὅπερ ἐστὶ ἀδύνατον, δι' ἃς αἰτίας εἴρηκα· εἰ στόλος κατὰ ἀλήθειαν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἔλ|θῃ, τίς ἐξ αὐτῶν ἀνάγκη ἡμῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐλεύσεται λαός, ὅσον τὸν ἀριθ- 268 b μὸν τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ἀλλ' οὔτε τὸ τέταρτον μέρος. Διό, ὦ ἀμηρᾶ ἡμέτερε αὐθέντα, θάρσει· οὐκ ἀνάγκη ἐστὶ πρὸς τὸ παρὸν φόβον ἔχειν σε εἰ μὴ μόνον ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀνδρίζου καὶ ἀγάλλου καὶ ἴσχυε καὶ ἡ τέχνη ἡ τοῦ πυρός, οὐκ ὀκνεῖ σου, σήμερον καὶ αὔριον ἵνα μετὰ τῶν ἑλεβόλεων, ὅσον δυνατόν, τὰ τείχη πλέον ταπεινώσωσιν·" Οἱ τούτου γὰρ λόγοι καὶ βουλὴ τῷ ἀμηρᾷ πλεῖστα ἤρεσκον καὶ χαρίεις ἐναπέμεινε καὶ ἀναψυχὴν ἐκ τῆς λύπης ἔλαβε. Καὶ προστάξας λέγει· „Ἀναθεώρησον τὸν στρατὸν ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ καὶ γνώρισον αὐτούς, ἐν τίνι γνώμῃ εἰσίν." Αὐτὸς δὲ ποιήσας τὸ προσταχθὲν καὶ ἐλθὼν λέγει· „Εἶδον τὸν στρατὸν καὶ ἐγνώρισα· το-

3 Σογὰν πασίας] Σομπασίας AB: Σογὰν πασιᾶς b || 4 βιζήρης AB: βεζίρης b || 5 ἀλλήλως AB : *om.* b | Ἀλὶ πασίᾳ] Ἀλιμπασίᾳ AB : Ἀλὶ πασιᾷ b || 9 χεῖράς σου λήψῃ AB: χεῖρά σου δώσει b ||9—10 μυριαριθμήτου λαοῦ τε καὶ AB : μὴ ἀριθμήτου b || 10 πᾶσα AB: πᾶσα ἡ b || 12 τὸν σόν AB: ὁ σός b | ἐκεῖνος AB : αὐτὸς b || 14 Ἀλὶ πασίας] Ἀλιμπασίας AB : Ἀλὶ πασιᾶς b || 16 ἐν αὐτοῖς AB : ἀναμέσον αὐτῶν b || 17 συνηβάσεων AB : συμβάσεων b || 19 δυνήσηται — προσέχονται AB : δυνήσεται τὰ τούτου, καὶ ἀλλήλους προσέρχονται b || 27 τίς AB : τί b | ὅσον AB : ὅσος b || 28 τὸ b : τοῦ AB | Διό AB : Διὰ τοῦτο b || 30 τοῦ$_1$ AB: *om.* b | ἡ τέχνη ἡ AB : τῇ τέχνῃ τῇ b | ὀκνεῖ σου AB : ὄκνησον b || 32 πεινώσωσιν AB : ταπεινώσῃς b | τούτου — βουλὴ AB : γὰρ τοιοῦτοι λόγοι καὶ βουλαὶ b || 33 *post* λέγει *add.* αὐτῷ b : *om.* AB || 35 στρατὸν B : λαὸν A | 35—1, p. 412 τοσοῦτος AB: τοσοῦτον b.

Şi sultanul, auzind cuvintele acestea, a rămas pe jumătate mort de durere şi de necaz, ca să se retragă ca un fugar cu atîta ruşine.

8. Dar Sogan-paşa, cel de-al doilea vizir al lui, văzîndu-l stînd aşa în bătaia gîndurilor, îl sfătuia pe sultan să pornească lupta contra noastră, din invidie reciprocă față de Ali-paşa; căci pe ascuns se duşmăneau între ei. Şi astfel, încurajîndu-l zice: „De ce, sultane, stai posomorît şi supărat şi ce teamă a dat peste tine şi ce gînduri apasă inima ta? Dumnezeu este cu tine! Nu fii supărat! Nu vezi semnul ce ni-l arată lumina aceea, că o să iei în mîinile tale oraşul acesta? Nu vezi mulțime nenumărată de atîtea gloate şi ostaşi ce-i ai şi că eşti bine pregătit? Şi orice pregătire bună îți stă la îndemînă în largă măsură. Oastea lui Alexandru Machedon n-a fost niciodată atît de mare ca a ta, nici nu avea acela scule atît de multe; şi totuşi acela a cucerit lumea. Eu unul nu cred şi am nădejde ca flota din Italia să nu vină încoace, cum spun unii şi cum a spus-o fratele meu Ali-paşa, pentru că doar ştiți bine că mulțimea de domnitori în Italia şi ceilalți în apus îi face să fie dezbinați şi bună înțelegere nu există la dînşii. Şi dacă unii dintr-înşii cu greu şi cu multe condiții au încheiat vreo înțelegere, în puțin timp şi nu peste multă vreme legătura acestora se desface, şi, deşi legați între ei, se dedau la intrigi unul contra celuilalt, cum ar putea pune mîna pe teritoriile celuilat şi se pîndesc şi se păzesc unii de alții. Şi țin multe sfaturi şi adunări şi fac planuri, dar realizări puține; şi planul de aseară, dimineața nu le mai este pe plac. Şi dacă planul rămîne statornicit, executarea o tărăgănează; şi aceasta o fac pentru ca după dorința şi gîndul lor să găsească un prilej potrivit. Şi cînd au întreprins vreun lucru şi l-au început, nu fac nici o ispravă, pentru că nu sînt într-un gînd. Şi mai ales în împrejurările de acum, precum ştiți, o parte din ei au noi neînțelegeri între dînşii. Şi totuşi eu, la rîndu-mi, voi admite, ceea ce este o imposibilitate pentru motivele pe care le-am spus: dacă într-adevăr o flotă ar fi să vină din Italia, ce ne pasă de ea, pentru că niciodată nu va veni atîta oaste la număr cît e jumătate a noastră, ba nici cît a patra parte. De aceea sultane, domnitorul nostru, aibi curaj! Deocamdată nu ai de ce să-ți fie frică, decît numai de Dumnezeu. Fii bărbat mîndru şi tare şi de meşteşugul focului nu-ți face nici o grijă, că azi mîine cu ajutorul tunurilor o să-ți zdruncine zidurile mai mult pe cît se poate". Cuvintele şi sfatul acestuia îi făceau mare plăcere sultanului şi a început să se bucure şi a uitat de supărare. Şi, dînd poruncă, spune: „Noaptea aceasta cercetează armata şi caută să ştii ce gînduri are". Iar acela a împlinit porunca, a venit şi-i spune: „Am văzut oastea şi ştiu: este aşa, încît mergi la luptă cu bucurie şi biruința este a noas-

σοῦτός ἐστιν ὁ στρατός, ὅτι μάχου μετὰ χαρᾶς καὶ ἡ νίκη ἡμετέρα ἐστίν." Ἀπεκρίθη οὖν ὁ ἀμηρᾶς καὶ εἶπε· „Λοιπόν, ὦ Σογάν, ἀρεστόν σοί ἐστιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὰ νῦν τὴν τύχην γνωρίσωμεν, εἰ ἀρεστὸν αὐτῇ ἐστι καὶ βοηθήσῃ ἡμῖν ὡς καὶ ἑτέροις πολλοῖς. Στεῖλον οὖν ἐπὶ τὸν Γαλατᾶν φυλακήν τινα, ἵνα μὴ λαθραίως ἐξ αὐτοῦ περάσωσι καὶ τῇ πόλει βοηθήσωσιν."

9. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἀλὶ πασίας ἐλυπήθη λίαν καὶ αἰσχυν|θείς, ὅτι ὑπερί- 269 b σχυσαν οἱ λόγοι τοῦ Σογὰν πασία καὶ ἐκ τοῦ φθόνου ἤθελεν, εἰ δυνατόν, ποιῆσαι μηχανήν, ἵνα οὐδὲν πράξωσι κατὰ τῆς πόλεως. Ἐμήνυσε τῷ βασιλεῖ τὰ συμβάντα καὶ παραίνει αὐτὸν μὴ φοβεῖσθαι, διότι ἐν τοῖς πολέμοις ἄδηλος ἡ τύχη ἐστὶ πολλάκις· καὶ διὰ τοῦτο οἱ φύλακες φυλάττουσιν ἀγρύπνως. Ἦν δὲ τοῦτο τῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τοῦ Μαΐου ἑσπέρᾳ, ὁ δὲ ἀμηρᾶς προστάξας δι' ὅλης ἐκείνης τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας φῶτα καὶ φανοὺς ποιήσωσι καὶ νήστεις δι' ὅλης τῆς ἡμέρας διατελέσωσι καὶ ἑπτάκις λουσθῶσι καὶ τοῦ Θεοῦ νήστεις καὶ καθαροὶ δεηθῶσιν, ὅπως τὴν πόλιν νικήσωσιν, ὃ καὶ ἔγενετο.

10. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἑσπέρας ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν μετὰ τὸ δειπνῆσαι αὐτοὺς ὁ ἀμηρᾶς σταθεὶς δημηγορῶν ταῦτα ἔφη· „Ὡς τέκνα φίλτατα ἐκ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ, δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα ἐπὶ τὴν αὔριον ἄξιον ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσατε, ὡς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν πανταχοῦ ἕως τοῦ νῦν, ὡς δῆλόν ἐστιν, ἐποίησαν, καὶ μετὰ προθυμίας λοιπὸν καὶ γενναιότητος καὶ μεγαλοψυχίας τοὺς τοίχους ἄνωθεν μετὰ τῶν κλιμάκων ὡς πτερωτοὶ διέλθατε· καὶ τὴν φήμην, ἣν οἱ πρὸ ἡμῶν, ὡς εἴπομεν, ἐκέρδησαν καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο, μὴ γένοιτο, ἵνα ἡμεῖς ἀπολέσωμεν αὐτήν, ἀλλὰ μάλιστα νῦν ἡ ὥρα ἤγγικεν, ἵνα αὐτὴν πολλυ | πλα- 270 b σίως αὐξήσωμεν." Καὶ ἑτέρους πολλοὺς λόγους στρατιωτικοὺς εἰπὼν αὐτοῖς, διέγειρε τούτους εἰς μεγαλοψυχίαν, ἵνα γενναίως πράξωσιν. Εἶπε πάλιν αὐτοῖς· „Εἰ καί τις ἐξ ὑμῶν ἀποκτανθῇ, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πολέμοις, γεγραμμένον ἐστὶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ὡς καλῶς οἴδατε, ἐν τῷ ἡμετέρῳ κορᾶν παρὰ τοῦ προφήτου ἡμων λέγοντος, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ἐν καιρῷ τοιούτῳ ὁλόσωμος ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τοῦ Μωάμεθ' ἀριστήσει καὶ πιεῖ· καὶ σὺν γυναιξὶ καὶ παιδαρίοις ὡραίοις καὶ παρθένοις ἐν τόπῳ χλοερῷ καὶ μυρισμένῳ ἄνθεσιν ἀναπαυθήσεται καὶ ἐν λουτροῖς ὡραίοις λουσθήσεται· καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἕξει ταῦτα. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν πᾶς ὁ ἐμὸς στρατὸς καὶ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς μου, ἐὰν νικήσωμεν, παρ' ἐμοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν ἄχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν ἕξουσι τὸν μισθὸν ἕκαστος τούτων διπλάσιον, οὗ τὰ νῦν ἔχουσι. Καὶ ἡμέραις

---

1 ὁ στρατὸς A : *om.* B | ὅτι AB : *om.* b || 2 καὶ$_1$ b : *om.* AB || 6 Ἀλὶ πασίας] Ἀλιμπασίας AB : Ἀλὶ πασιᾶς b || 7 Σογὰν πασία] Σογὰν μπασία AB : Σογὰν πασιᾶ b | ποιῆσαι b : ποιήσῃ AB || 9 παραίνει AB : παρήνει b | ἐστὶν ἡ τύχη b | τύχη b : τύχης AB || 10 φυλάττουσιν AB : φυλαττέτωσαν b || 16 *post* ἔφη. V. b : *om.* AB | Ὡς AB : Ὦ b | ἐκ AB : παρὰ b || 19 δῆλον AB : φανερὸν b | λοιπὸν AB : *om.* b || 20 τοίχους AB : τείχους b | διέλθατε AB : διέλθητε b || 24 Εἶπε — 25 ἀποκτανθῇ AB : Εἶτα λέγει· „Καὶ ἂν καὶ ἐξ ἡμῶν τινὲς ἀποκτανθῶσιν b || 25 ἐστὶν AB : *om.* b || 26 ὡς AB : *om.* b | ἐν — λέγοντος AB : διὰ τοῦ ἡμετέρου κορᾶν τί φησιν ὁ προφήτης b || 28 σὺν — παρθένοις AB : μετὰ παίδων καὶ μετὰ γυναικῶν ὡραίων καὶ παρθένων b || 29 μυρισμένω AB : μεμυρισμένῳ b | ἀναπαυθῇ b | ὡραίοις λουσθήσεται AB : ὡραιοτάτοις λουσθῇ b || 30 *post* πάλιν *add.* ἐξ ἐμοῦ b : *om.* AB || 31 παρ' — 32 ἔχουσι AB : ὁ μισθὸς ὃν ἕξουσι παρ' ἐμοῦ, κατ' ἀναλογίαν ἑκάστου διπλασίων ἔσται οὗ τὰ, νῦν ἔχουσι, ὃς ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρξηται ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν b.

tră!" Atunci sultanul a răspuns şi a zis: „Aşadar, Sogan, tu eşti de părere ca să-mi încerc şi eu norocul de astă dată să văd de-i este voia să ne fie şi nouă de ajutor ca multor altora. Trimite deci o pază înspre Galata, ca să nu treacă de acolo pe ascuns şi să vină într-ajutor oraşului".

9. Iar Ali-paşa, auzind aceasta, l-a durut foarte şi s-a ruşinat că vorbele lui Sogan-paşa au rămas mai tari; şi din invidie voia, de se poate, să facă chip ca ei să nu poată face nici o ispravă contra oraşului. I-a anunţat împăratului ce s-a întîmplat şi îl îndeamnă să n-aibă frică, deoarece în războaie deseori norocul nu se ştie dinainte; şi de aceea străjile stau de pază şi veghează. Şi aceasta era în seara zilei de douăzeci şi şapte mai; iar sultanul a dat porunci ca toată noaptea aceea şi în ziua următoare să aprindă focuri şi torţe şi toată ziua s-o petreacă în post şi de şapte ori să se spele şi postind şi curaţi, să se roage lui Dumnezeu ca să învingă oraşul, ceea ce s-a şi întîmplat.

10. Iar luni seara, pe la asfinţit de soare, după ce au cinat, sultanul, ridicîndu-se, le ţine un discurs şi le-a grăit acestea: „Ca pe nişte fii preaiubiţi de la Dumnezeu şi de la Mohamed, profetul lui, şi ai mei robul lui, vă rog şi iar vă rog ca în ziua de mîine să faceţi o faptă vrednică să fie amintită în vecii vecilor, precum şi înaintaşii noştri pretutindeni pînă acum au făcut, după cum este lucru vădit, şi prin urmare să treceţi, de parcă aţi avea aripi, pe sus cu scările peste zid cu rîvnă şi vitejie şi suflet mare; şi faima pe care înaintaşii noştri, cum v-am spus, au cîştigat-o şi Dumnezeu le-a hărăzit-o, noi să nu o pierdem, ferească Dumnezeu, ci, dimpotrivă, acum a venit ceasul s-o mărim de mai multe ori". Şi, spunîndu-le şi alte cuvinte ostăşeşti, le-a ridicat acestora curajul ca să se poarte bărbăteşte. Apoi iarăşi le-a grăit: „Şi dacă cineva din voi o să fie ucis, cum e de obicei în războaie, scris îi este pe frunte, cum ştiţi bine vorba profetului nostru din Coran, care spune că acela care a murit într-o împrejurare ca aceasta va sta cu trupul întreg în rai cu Mohamed la masă, mîncînd şi bînd; şi cu femei şi cu băieţandri frumoşi şi fecioare se va odihni în loc de verdeaţă cu flori mirositoare şi se va scălda în băi frumoase; şi acestea le va avea de la Dumnezeu în locul acela. Iar aici pe pămînt toată oastea mea şi dregători de-ai Curţii mele, dacă vom învinge, vor avea de la mine de acum şi pînă la sfîrşitul vieţii lor fiecare din aceştia răsplata îndoită decît o

τρισὶν ἡ πόλις πᾶσα ὑμῶν ἔσεται· καί, εἴ τι δ' ἂν σκυλεύσητε καὶ εὕρητε, χρυσίον ἢ ἀργύριον σκεῦος καὶ ἱματισμόν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικρούς τε καὶ μεγάλους, οὐδεὶς δυνηθείη αὐτοὺς ὑμῖν αἰτῆσαι ἢ ἐνοχλῆσαι εἰς οὐδέν." Καὶ τελειώσας τοῦ λέγειν ὤμοσεν αὐτοῖς φυλάξαι, τὰ ὅσα διετάξατο αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐχάρησαν λίαν, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ πάντες ἀλαλάξαντες, εἶπον κατὰ τὴν ἐκείνων γλῶτταν· „Ἀλλά, ἀλλά, Μεεμέτη ρεσοὺλ ἀλλά," τοὺτ' ἔστιν ὁ θεὸς τῶν θεῶν καὶ ὁ Μαχούμετ ὁ προφήτης αὐτοῦ. | Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τὴν τοσαύτην κραυγὴν ὡσεὶ 271 b ἦχον μέγαν θαλάσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἦν ἡ κραυγή.

VIII. Μετ' ὀλίγον, ὡς ἠκούσαμεν τῆς κραυγῆς, ἐμάθομεν βεβαίως, ὅτι ἐν ἀληθείᾳ ἐπὶ τὴν αὔριον ὁ ἀμηρᾶς ἡτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως ἀντὶ ἑνὸς ἐξ ἡμῶν πλεῖον ἢ πεντακόσιοι ἦσαν ἐξ αὐτῶν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

2. Καὶ προστάξας ὁ βασιλεύς, ἵνα μετὰ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων καὶ σίγνων οἱ ἱερεῖς ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκές τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ Κύριε ἐλέησον μετὰ δακρύων κράζωσι τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἡμᾶς παραδώσῃ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἵλεως γενήσεται ἡμῖν, τῇ αὐτοῦ κληρονομίᾳ, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἀλλήλους ἀνεθαῤῥύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς.

3. Ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἑσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη αὐτοῖς. „Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς | ὁ 272 b πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε, ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται μετὰ πάσης μεχανῆς ἰσχυροτέρως καὶ τέχνης στενοχωρῆσαι] ἡμᾶς καὶ ἐμβολὴν διὰ ξηρᾶς καὶ σύῤῥαξιν διὰ θαλάσσης μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης δῶσαι ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὁ ὄφις τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ· καὶ ὡς λέων ἀνήμερος]καταπίῃ ἡμᾶς βιάζεται. Διὰ τοῦτο λέγω]καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πίστεως. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν κλεινήν τε περίφημον καὶ εὐκλεῆ ταύτην μεγαλοπρεπεστάτην καὶ εὐγενῆ πόλιν τὴν ὄντως ἐκλαμπροτάτην καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων ἡμῶν πατρίδα.

1—2 χρυσίον ἢ ἀργύριον AB : χρυσίου ἢ ἀργυρίου b || 5 εἶπον AB : ἦσαν b | γλῶτταν AB : διάλεκτον b || 6—7 Μαχουμέτης b || 7 τὴν τοσαύτην κραυγὴν AB : τῆς τοσαύτης κραυγῆς b || 8 ἦν ἡ κραυγή AB : ἐστί b || 9 κφ. η' AB : *om.* b | ὡς ἠκούσαμεν τῆς κραυγῆς AB : δὲ b | ὅτι AB : καὶ b | ἐπὶ AB : ὅτι ἐπὶ b || 12 ἀντὶ ἑνὸς ἐξ AB : καθ' ἕκαστον b || 15 καὶ σίγνων οἱ AB : *om.* b || 17 κράζωσι — ἱκετεύοντες AB : ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον b || 20 ἐν AB : ἐπὶ b || 23 αὐτοῖς AB : *om.* b | *post* αὐτοῖς *add.* VI. b : *om.* AB || 26 μετὰ — 27 δῶσαι AB : ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μεχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ b || 28 ὁ AB: *om.* b || 29 βιάζεται AB : *del.* b || 30 ἐξ — ἄχρι AB : πάντοτε ἕως b || 31 κλεινήν — 33 πατρίδα AB : ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων b.

au acum. Şi trei zile întregi tot oraşul va fi al vostru, şi orice pradă de război aţi luat şi aţi aflat, lucru de aur sau argint, veşminte, robi de război, bărbaţi şi femei, mici şi mari, nimeni nu-i va putea cere de la voi sau să vă necăjească pentru ceva nici într-un chip". Şi sfîrşind de grăit, le-a jurat să ţină tot ce le-a pus în vedere. Iar ei, auzind, s-au bucurat foarte şi toţi strigau într-un glas şi au spus în limba lor: „Alah, Alah, Meemet resul Alah", adică dumnezeul Dumnezeilor şi Mahumet profetul lui[1]. Iar noi, auzind din oraş un strigăt atît de mare, ca un vuiet puternic al mării, ne gîndeam ce să însemne oare strigătul.

VIII, 1. Peste puţin timp după ce am auzit strigătul, am aflat negreşit că, într-adevăr, sultanul a pregătit pentru a doua zi, pe uscat şi pe mare, pe cît îi sta în putere, război greu asupra oraşului. Iar noi, văzînd mulţime atît de mare de păgîni — şi anume cred că erau cu adevărat în loc de unul dintre noi, mai bine de cinci sute dintre ei — ne-am pus doar toată nădejdea în pronia cea de sus.

2. Şi la porunca împăratului să iasă în procesiune pe zidurile oraşului, cu sfintele şi cinstitele icoane şi dumnezeieştile figuri şi flamure, preoţii, arhierei şi călugări, femei şi copii, şi cu lacrimi să strige „Doamne miluieşte", se rugau plîngînd lui Dumnezeu să nu ne dea pentru păcatele noastre pe mîinile duşmanilor nelegiuiţi fără de Dumnezeu, cei mai răutăcioşi de pe faţa pămîntului, ci să aibă milă de noi, moştenirea lui, şi cu lacrimi în ochi îşi făceau curaj unii altora, ca în ceasul încăierării să reziste bărbăteşte duşmanilor.

3. Aşijderea şi împăratul, în acea jalnică seară de luni, adunîndu-i pe toţi marii dregători şi norod, conducători de popor şi sutaşi şi pe ceilalţi ostaşi de frunte, le-a ţinut această vorbire: „Nobili mari dregători şi iluştri conducători de popor şi de armată şi viteji tovarăşi de arme şi cinstit şi credincios norod, voi ştiţi bine că a sosit ceasul şi că duşmanul credinţei noastre voieşte cu toată arta şi maşinăria de război să ne strîmtoreze mai tare şi să năvălească dinspre uscat şi să ne atace dinspre mare cu mare încăierare şi cu toată puterea, ca, de se poate, să-şi verse ca şarpele veninul; şi se sileşte ca un leu sălbatic să ne înghită. De aceea vă spun şi vă rog să staţi bărbăteşte şi cu suflet viteaz, cum aţi făcut-o de la început şi pînă acum, împotriva duşmanilor credinţei noastre. În mîinile voastre pun acest nobil şi măreţ oraş plin de faimă mare şi glorie, cu adevărat strălucit, patria noastră, împărat al tuturor oraşelor.

[1] Vezi Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, Berlin 1958², p. 21—22.

4. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι ἕνεκέν τινων τεσσάρων ὀφειλέται κοινῶς ἐσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον μὲν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ὡς χριστὸν Κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν ὀφειλέται ἐσμὲν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων αὐτῶν ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς ὑπὲρ πάντων τούτων, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι. Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἁγίας, ἣν ὁ Χριστὸς τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ αἵματι | ἡμῖν ἐδωρήσατο 273 b, κινδυνεύομεν· ὅ ἐστι κεφάλαιον πάντων. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχήν, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον, πατρίδα περίφημον τοιαύτην ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον, τήν ποτε περιφανῆ, νῦν δὲ τεταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπολλύωμεν βασιλείαν καὶ ὑπὸ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν στερούμεθα.

5. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτήριος ὁ ἀμηρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ἡμᾶς ἐλθὼν ἀπέκλεισε καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς. Καὶ χάριτι τοῦ παντεπόπτου Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐκ τῶν τειχῶν μετὰ αἰσχύνης ἄχρι τοῦ νῦν πολλάκις αἰσχρῶς ἀπεπέμφθησαν. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ δειλιάσητε, ἐὰν καὶ τεῖχος μέροθεν ὀλίγον ἐκ τῶν κρότων καὶ τῶν πτωμάτων τῶν ἑλεπόλεων ἔπεσε, διότι, ὡς ὑμεῖς θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐδιωρθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς πᾶσαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἄμαχον δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀναθέμεθα· οὗτοι ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις καὶ ἐν δυνάμει καὶ πλήθει, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ῥωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις.

6. Γνωρίζω, ὅτι αὕτη ἡ μυριαρίθμητος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν κατὰ τὴν αὐτῶν συνήθειαν ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν | 274 b μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι· καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων βούλονται ἡμᾶς φοβῆσαι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρᾳ οὐκ ὀλίγῃ ταῦτα ποιήσωσι καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἕτερα βέλη καὶ ἑλεβολίσκους ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, μὴ ἡμᾶς βλάψωσι, διότι μὲν θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τῷ λογισμῷ τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι, ῥωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ εὐπροπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

---

1 ἕνεκέν τινων τεσσάρων AB : διὰ τέσσαρά τινα b || 3 μὲν AB : δὲ b || 4 χριστὸν AB : χριστοῦ b || 8 αὐτοῦ AB : *om.* b || 10 τοιαύτην AB : τοιούτως b || 12 ἀπολλύωμεν AB : ἀπωλέσαμεν b | τυράννου AB : τοῦ τυράννου b || 14 στερούμεθα AB : ὑστερούμεθα b || 18 αἰσχρῶς ἀπεπέμφθησαν AB: κακῶς ἀπεπέμφθη b || 22 ἐν δυνάμει AB : δυνάμει b || 23 πεποίθαμεν — 25 Γνωρίζω b : καὶ πάλιν ὅτι ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ τὴν ῥωμαλεότητα, ἣ ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις γνωρίζω. AB || 25 κατὰ — 26 συνήθειαν AB: καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια b || 28 βούλονται AB: ἵνα b || 28—29 φοβῆσαι AB : φοβήσωσι b || 30 οὐκ ὀλίγῃ AB : ὀλίγοι b || 31 μὴ ἡμᾶς AB : οὐ b || 32 μὲν AB : ὑμᾶς b | τῷ λογισμῷ AB : τὸν λογισμὸν b || 34 εὐπροπαρασκευασμένοι AB : καλῶς προπαρασκευασμένοι b.

4. Ştiţi bine, fraţilor, că patru sînt motivele pentru care sîntem deobşte toţi datori mai bine să murim decît să trăim, mai întîi pentru credinţa şi legea noastră, al doilea pentru patrie, al treilea pentru împărat ca unsul Domnului, şi al patrulea pentru rudele iubite. Aşadar, fraţilor, dacă sîntem datori pentru una din acestea să luptăm pînă la moarte, cu atît mai mult pentru toate aceste patru; noi, cum vedeţi limpede, sîntem ameninţaţi toate să le pierdem. Dacă Dumnezeu, pentru păcatele mele, va îngădui păgînilor biruinţa, atunci ajungem în primejdie pentru sfînta noastră credinţă pe care Hristos cu preţul sîngelui său ne-a dăruit-o; şi din toate, aceasta e lucrul de căpetenie. De-ar cîştiga cineva lumea întreagă şi sufletul şi-ar pierde, ce folos are?[1] Al doilea, pierdem o patrie aşa de vestită ca aceasta, şi cu dînsa libertatea. Al treilea, o să pierdem împărăţia, odinioară cu multă fală, acum însă umilită şi batjocorită şi nebăgată în seamă; şi ajunge sub stăpînirea unui tiran păgîn. Iar al patrulea sîntem despărţiţi şi de copiii dragi şi de soţii şi de rudenii.

5. Azi se împlinesc cincizeci şi şapte de zile de cînd nelegiuitul acela de sultan, venind, ne-a blocat şi n-a contenit zi şi noapte să ne împresoare cu toată puterea şi maşinăria de război; şi pînă acum, graţie Domnului nostru Hristos, a toate văzătorul, au fost respinşi deseori de la ziduri cu ruşine. Şi de astă dată iarăşi, fraţilor, să nu vă fie teamă, deşi o mică parte de zid a căzut de pe urma loviturilor şi izbiturilor tunurilor, deoarece, cum vedeţi, noi zidul pe cît s-a putut l-am refăcut. Noi toată nădejdea am pus-o în slava nebiruită a lui Dumnezeu; aceştia se bizuie pe arme şi pe cai, pe armată şi număr mare, noi pe numele Domnului Dumnezeu mîntuitorul nostru, iar în al doilea rînd pe braţele şi tăria noastră, pe care ne-a dat-o puterea dumnezeiască.

6. Îmi dau seama că această hoardă nesfîrşită de păgîni vor veni asupra noastră după obiceiul lor cu brutalitate şi trufie, cu mare îndrăzneală şi violenţă, ca, noi fiind puţini, să ne zdruncine şi, fiind obosiţi, să ne strîmtoreze; şi cu ucideri multe şi răcnete nesfîrşite vor să ne înspăimînte. Ameninţările lor deşarte de acest fel le ştiţi bine şi nu e nevoie să mai grăiesc despre acestea. Şi nu puţin timp o să facă aceste isprăvi şi vor face să zboare deasupra noastră mulţime mare de pietre şi alte proiectile şi ghiulele ca nisipul mării. Cu acestea, am nădejde, nu o să ne pricinuiască stricăciune deoarece văd şi mă bucur mult şi cu nădejdi de acestea îmi ţin gîndul că, deşi sîntem puţini, toţi sîntem iscusiţi şi îndemînatici, voinici şi tari, inimoşi şi bine pregătiţi de mai înainte.

[1] Evanghelia lui Matei, 16, 26.

7. Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συῤῥάξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ῥομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροῖ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάντα ὠφέλιμα λίαν· Οἷς οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται αὐτά. Καὶ ὑμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται.

8. Δίο, ὦ συστρατιῶται, γίνεσθε ἕτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, μιμούμενοι τούς ποτε τῶν Καρχηδονίων ὀλίγους ἐλέφαντας, πῶς τοσοῦτον πλῆθος ἵππων Ῥωμαίων τῇ φωνῇ καὶ θέᾳ ἐδίωξαν· καὶ ἐὰν | ζῶον ἄλογον 275 b
ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζώων καὶ ἀλόγων ὑπάρχοντες κύριοι καὶ οἱ καθ' ἡμῶν ἐρχόμενοι, ἵνα παράταξιν μεθ' ἡμῶν ποιήσωσιν, ὡς ζῶα ἄλογα καὶ χοίρων χείρονές εἰσίν. Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ῥομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέσθωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθὺν κυνήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς, ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων ὡς αὐτοὶ παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

9. Οἴδατε καλῶς, ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην, ἣν εἴχομεν, ἔλυσε καὶ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος· καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ Στενὸν τοῦ Ασωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνηται ἡμᾶς βλάπτειν. Τοὺς ἀγροὺς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους πυριαλώτους ἐποίησε· τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ᾐχμαλώτευσε, τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε.

10. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε· καὶ αὐτοὶ χαίροντες οὐκ εἶδον καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἑψήνοντος τοὺς κοχλίους καὶ εἰπόντος ὦ ἀνόητα ζῶα καὶ τὰ ἑξῆς.

11. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐπεὶ ἡμᾶς πολιορκεῖ καὶ ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ στόμα χάσκων καὶ εὐκαιρίαν αἰτεῖ, πῶς καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμα|κάριστος καὶ μέγας Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος 276 b
καὶ τῇ πανάγνῳ τε καὶ ὑπεράγνῳ δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων Ἑλλήνων, τὸ καύχημα τῶν ὑπὸ τὴν ἡλίου ἀνατολὴν ὄντων πάντων. Καὶ οὗτος ὁ ἀσεβέστατος τήν ποτε περιφανῆ καὶ ὀμφακίζουσαν ὡς ῥόδον τοῦ ἀγροῦ βούλεται ἀφανῆ ποιῆσαι, τὴν δουλώσασαν σχεδόν, δυνάμαι εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφ' ἥλιον καὶ ὑποτάξασαν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς Πόντον καὶ Ἀρμενίαν, Περσίαν καὶ Παμφλαγονίαν, Ἀμαζόνας καὶ Καππαδοκίαν, Γα-

1—2 συῤῥάξει AB: συρρήξει b || 4 πάντα—οἷς AB: πάνυ ὠφέλιμα· ἃ b || 5 αὐτά AB: *om.* b || 10 ἄλογον AB : *om.* b || 12 πέλται b: *lac.* AB || 13 πεμπέσθωσαν] πεμπέτωσαν AB b || 14 κυνήγιον b : κυνηγίων AB || 15 αὐθέντων AB || 17 *post* αὐτὸς *add.* ὁ b : *om.* AB || 20—21 βλάπτειν ἡμᾶς b || 21 *post* οἴκους *add.* ἤδη b : *om.* AB || 24 οὐκ εἶδον AB: μὴ εἰδότες b || 25 κοχλίους AB: κοχλίας b || 27 Λοιπόν — καὶ$_1$ AB : Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς b || 28 καὶ εὐκαιρίαν (εὐκαίρειαν AB) αἰτεῖ, πῶς AB : πῶς εὕρῃ καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα b || 32 *post* πάντων *add.* τῶν b : *om.* AB || 32—33 τῶν ὑπὸ—πάντων AB : πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν b || 34 *post* ῥόδον *lac.* AB | ἀφανῆ — δουλώσασαν AB: ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν. ἣ ἐδούλωσε b.

7. La încăierare şi atac acoperiţi-vă bine capul cu scuturile voastre. Dreapta voastră, în care ţineţi sabia, mereu să fie întinsă. Coifurile voastre şi platoşele şi zalele şi toate celelalte arme sînt îndeajuns şi la încăierare vă vor prinde mereu bine; de acestea duşmanii nu se folosesc şi nici nu le posedă. Şi voi înăuntrul zidurilor sînteţi acoperiţi, iar ei descoperiţi vin cu greu.

8. De aceea, pentru mila lui Dumnezeu, ostaşi, fiţi gata, neînduplecaţi şi inimoşi, luînd pildă de la puţinii elefanţi de odinioară ai cartaginezilor, cum cu răcnetul şi cu înfăţişarea lor neobişnuită a fugărit o mulţime atît de mare de cai ai romanilor; şi dacă dobitoc necuvîntător au pus pe fugă dobitoc, cu atît mai mult noi, care sîntem stăpînii dobitoacelor şi cailor, iar aceia care vin să se măsoare în luptă cu noi sînt ca nişte dobitoace necuvîntătoare şi mai răi decît porcii. Scuturile voastre şi săbiile şi arcurile şi suliţele să fie repezite de voi asupra lor. Şi închipuiţi-vă aşa ca o vînătoare asupra unei turme de mistreţi, pentru ca păgînii să-şi dea seama că nu se măsoară în luptă cu dobitoace necuvîntătoare ca ei, ci cu domni şi stăpîni de-ai lor, cu urmaşi de-ai vechilor greci şi romani.

9. Ştiţi bine că păgînul acela de sultan, duşmanul sfintei noastre credinţe, fără vreo cauză binecuvîntată a rupt pacea ce-o aveam şi şi-a călcat jurămintele cele multe, socotindu-le întru nimic, şi, venind pe neaşteptate, a ridicat cetate la Strîmtoarea [Bosfor] Celui fără de trup [arhanghelul Mihail], ca în fiecare zi să ne poată aduce pagube. Ogoarele şi pometurile noastre, grădinile şi casele e-a dat pradă focului; pe fraţii noştri creştini, pe cîţi i-a găsit, i-a ucis s-au i-a luat robi şi prietenia cu noi a stricat-o.

10. Iar cu cei din Galata s-a împrietenit; şi aceia, bucurîndu-se, nu ştiau nici ei nenorociţii povestea băiatului de ţăran care, punînd melcii la fiert, a zis: o, fiinţe fără de minte şi aşa mai departe.

11. Aşadar, fraţilor, deoarece ne împresoară şi ne-a blocat, zi de zi deschizîndu-şi larg gura, caută prilej, cum ne-ar înghiţi acest oraş, pe care l-a ridicat marele Constantin, de trei ori fericitul împărat şi acela l-a închinat sfintei preacuratei stăpîne noastre de Dumnezeu născătoare şi pururea fecioară Maria şi l-a hărăzit să fie stăpîn patriei noastre şi de ajutor şi ocrotitor şi loc de refugiu al creştinilor, nădejde şi bucurie a tuturor grecilor, fala tuturor care sînt sub răsăritul soarelui. Şi acest om fără nici un Dumnezeu voieşte să-l facă dispărut acest oraş strălucit odinioară, îmbobocind ca un trandafir pe cîmp, oraş care a stăpînit, pot să spun, toată lumea de sub soare şi şi-a supus sub picioarele lui Pontul şi Armenia, Persia şi Paflagonia, pe ama-

λατίαν καὶ Μηδίαν, Κολχοὺς Ἴβηρας, Βοσποριανοὺς καὶ Ἀλβάνους, Σιρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν, Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἀραβίαν τε καὶ Ἰουδαίαν, Βακτριανοὺς καὶ Σκύθας, Μακεδονίαν καὶ Θετταλίαν, Ἑλλάδα, Βοιωτίαν, Λοκροὺς καὶ Αἰτωλούς, Ἀκαρνανίαν, Ἀχαίαν καὶ Πελοπόννησον, Ἤπειρον καὶ τὸ Ἰλλυρικόν, Λυχνίτας καὶ τὸ Ἀνδριατικόν, Ἰταλίαν, Τουσκίνους Κελτοὺς καὶ Κελτογαλάτας, Ἰβηρίαν τε καὶ ἕως τῶν Γαδείρων, Λιβύαν καὶ Μαυρητανίαν καὶ Μαυρουσίαν, Αἰθιοπίαν, Βελέδας Σκούδην, Νουμιδίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ Αἴγυπτον, αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται ταύτην δουλῶσαι αὐτῷ τὴν κυριεύου|σαν τῶν πόλεων καὶ ζυγῷ ὑποβαλεῖν καὶ δουλείᾳ καὶ 277 b
τὰς ἁγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα ἐπροσκυνεῖτο ἡ ἁγία τριὰς καὶ ἐδοξολογεῖτο τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ὅπου ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας καὶ τοῦ φληνάφου αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ἡμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσηται.

12. Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν ἱσταμένους ἔφη· ,,Ἐνετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοὶ καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ διὰ τῶν ἐστιλβωμένων ὑμῶν ῥομφαίων καὶ χάριτος πολλάκις πλῆθος τῶν Ἀγαρηνῶν ἐθαντώσατε, καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμοειδῶς ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔῤῥευσε, τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα τὴν πόλιν ταύτην τὴν εὑρισκομένην ἐπὶ τοσαύτῃ συμφορᾷ τοῦ πολέμου ὁλοψύχως καὶ ἐκ μέσου ψυχῆς γένητε ὑπερασπισταί. Οἴδατε γὰρ καλῶς καὶ δευτέραν πατρίδα καὶ μητέρα αὐτὴν ἀεννάως εἴχετε· διὸ καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ, ἵνα ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὡς φιλόπιστοί τε καὶ ὁμόπιστοι καὶ ἀδελφοὶ ποιήσατε."

13. Εἶτα στραφεὶς ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσι λέγει τοῖς Λιγουρίταις· „Ὦ Λιγουρῖται, ἐντιμώτατοι ἀδελφοί, ἄνδρες | πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι καὶ φημιστοί, 278 b
καλῶς οἴδατε καὶ γινώσκετε, ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ μόνον ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλά τινα αἴτια. Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐβοηθήσατε καὶ συνδρομῇ ὑμετέρᾳ ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν τῶν αὐτῆς ἐναντίων. Τὰ νῦν πάλιν ὁ καιρός ἐστιν ἐπιτήδειος, ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἀνδρίαν καὶ γενναιότητα ὑμῶν."

14. Καὶ πληθυντικῶς στραφεὶς εἰς πάντας εἶπεν· „Οὐκ ἔχω καιρὸν εἰπεῖν ὑμῖν, μόνον τὸ τεταπεινωμένον ἡμέτερον σκῆπτρον εἰς τὰς ὑμῶν χεῖρας ἀνατίθημι, ἵνα αὐτὸ μετ' εὐνοίας φυλάξητε. Παρακαλῶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ δέομαι τῆς ἡμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Γνωρίσατε δὴ τοῦτο· καὶ ἐὰν ἐκ καρδίας φυλάξητε τὰ ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἐλπίζω εἰς Θεόν,

---

1 Κολχοὺς Ἴβηρε(ab)ς AB : Κολχοὺς καὶ Ἴβηρας b || 2 Ἀῤῥαβίαν AB || 5 καὶ$_1$ AB : κατὰ p | Θουσκίνους AB || 7 Βελέδας b : Βελέδες AB | Σκούδην b : Σεούδην AB || 8 αὐτῷ AB : καὶ b | καὶ ζυγῷ AB : ζυγῷ b | ὑποβαλεῖν b : βαλεῖν AB || 9 ἡ ἁγία — 10 ὅπου B : καὶ ἐδοξολογεῖτο ἡ ἁγία τριὰς καὶ ὅπου A : ἡ ἁγία τριὰς καὶ ἐδοξολογεῖτο τὸ πανάγιον καὶ ὅπου οἱ b || 11—12 φληνάφου] φληναφοῦ b : φλυνάφλου AB || 13 ἡμῶν AB : ὑμῶν b || 14 φήμη AB : ἡ φήμη b || 22 *post* αὐτῇ *add.* τῇ AB : *om.* b || 29 ἵνα δείξητε B : τοῦ δεῖξαι ἡμᾶς A || 31 εἰς AB : πρὸς b | *post* ὑμῖν *add.* πλείονα b : *om.* AB || 33 ἡμετέρας AB : ὑμετέρας b || 34 ὑμετέροις b : ἡμετέροις AB.

zoane şi Capadocia, Galatia şi Media, pe colchii iviri, pe bosporiani şi albani, Siria şi Cilicia şi Mesopotamia, Fenicia şi Palestina, Arabia şi Iudea, pe bactriani şi pe sciţi, Macedonia şi Tesalia, Elada, Beoţia, pe locri şi etoli, Acarnania şi Ahea şi Peloponesul, Epirul, Iliricul, pe lichniţi[1], Andriaticul, Italia, pe tuschini[2], celţi şi pe celtogalaţi, şi Iberia pînă la Gadira, Libia şi Mauretania şi Maurusia, Etiopia, Belede, Scude, Numidia şi Africa şi Egiptul[3]; pe acest oraş, oraşul domn al oraşelor, el vrea acum să-l cucerească, să-l subjuge şi să-l robească; şi sfintele noastre biserici, unde ne închinam sfintei treimi şi slăveam pre duhul sfînt şi unde îngerii erau auziţi cîntînd dumnezeirea şi rînduiala întrupării lui Dumnezeu cuvîntul, vrea să le facă altar de închinare al blasfemiei lui şi a mincinosului său profet de vorbărie goală Mohamed şi adăpost de cai şi de cămile. Prin urmare, fraţilor şi tovarăşi ostaşi, luaţi aminte ca pomenirea şi amintirea noastră şi faima şi libertatea să ne rămînă în veci".

12. Şi, întorcîndu-se către veneţieni, care stăteau de-a dreapta, a grăit: „Nobili veneţieni, fraţi iubiţi întru Hristos Dumnezeul nostru, bărbaţi puternici şi ostaşi destoinici şi mult încercaţi în războaie, care deseori prin harul cel de sus aţi dat morţii cu săbiile voastre sclipitoare mulţime de agareni şi sîngele lor a curs pîrîu din mîinile voastre, azi vă rog să apăraţi cu tot sufletul şi din toată inima acest oraş care se află la o nenorocire atît de mare de război. Căci ştiţi bine că totdeauna îl aveaţi ca a doua patrie mamă; de aceea şi a doua oară iarăşi vă spun şi vă rog ca în această oră să vă purtaţi ca fraţi iubitori de credinţă şi de aceeaşi credinţă".

13. Apoi, întorcîndu-se spre părţile de-a stînga, spune liguriţilor: „Liguriţi, fraţilor preacinstiţi, bărbaţi războinici şi inimoşi vestiţi, ştiţi mult şi bine că acest nenorocit oraş totdeauna nu era numai al meu, ci şi al vostru pentru multe consideraţii. Voi deseori l-aţi ajutat cu rîvnă şi prin sprijinul vostru l-aţi scăpat de agareni, duşmanii lui. De astă dată timpul este iarăşi aşa, încît, sărind într-ajutorul lui, să daţ dovadă de iubire întru Hristos şi de bărbăţia şi vitejia voastră".

14. Şi de multe ori, întorcîndu-se către toţi, a zis: „Nu am timp să vă vorbesc, decît numai în mînile voastre pun umilitul meu sceptru, ca să-l apăraţi, cu tot gîndul cel bun. Vă mai rog stăruitor, şi aceasta pentru dragostea noastră, să daţi comandanţilor, conducătorilor şi sutaşilor voştri cinstea şi ascularea cuvenită, fiecare după locul, rangul şi serviciul său. Doar ştiţi aceasta: dacă veţi păzi din toată inima cîte v-am poruncit, am nădejde în Dumnezeu că am putea fi izbăviţi de dreapta lui

[1] Un manuscris notează pe margine „oraşul Lychnidos, acum deobşte Ohrida", ed. b, p. 276, 17 ap. crit.
[2] O notă marginală: „Toscana" — ibidem.
[3] E o înşirare cu totul deplasată de nume fără nici un rost, ca legendarele amazoane din mitologia antică sau ca Mauretania şi Maurusia, care indică aceeaşi ţară, sau ca Belede şi Scude; se vede că sînt nume stîlcite, care nu se ştie ce înseamnă.

ὡς λυτρωθείημεν ἡμεῖς τῆς ἐνεστώσης αὐτου δικαίας ἀπειλῆς. Δεύτερον δὲ καὶ ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ὑμῖν καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἄξιος ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται."

15. Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τὴν δημηγορίαν τελέσας καὶ μετὰ δακρύων καὶ στεναγμῶν τὸν Θεὸν εὐχαριστήσας, οἱ πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀπεκρίναντο μετὰ κλαυθμοῦ λέγοντες· „Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς πατρί|δος ἡμῶν." Ἀ- 279 b
κούσας δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πλεῖστα εὐχαρίστησας, πλείστας δωρεῶν ἐπαγγελίας αὐτοῖς ἀπεγγείλατο. Εἶτα πάλιν λέγει· „Λοιπόν, ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, ἕτοιμοι ἔστε τῷ πρωΐ. Χάριτι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν δωρηθείσῃ, καὶ συνεργούσης τῆς ἁγίας τριάδος, ἐν ᾗ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρῆσαι."

IX. Ἀκούσαντες δὲ οἱ δυστυχεῖς Ῥωμαῖοι καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν καὶ ἀλλήλως συγχωρηθέντες ᾖτουν εἰς τοῦ ἑτέρου καταλλαγῆναι καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰ μὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν, ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακήν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν. Εἶτα ἐλθὼν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὀλίγον σταθεὶς καὶ ἐκ πάντων συγχώρησιν αἰτήσας, ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ, τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; Ἐὰν ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἐδύνατο μὴ θρηνῆσαι. |

2. Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππου ἐξηλθομεν τῶν ἀνακτόρων περιερχόμενοι 280 b
τὰ τείχη, ἵνα τοὺς φύλακας διεγείρωμεν πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρύπνως. Ἦσαν δὲ πάντες ἐπὶ τοῖς τείχεσι καὶ πύργοις τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· καὶ πύλαι πᾶσαι ἦσαν κεκλεισμέναι ἀσφαλεστάτως, δι' ὧν δυνατὸν ἦν ἐξελθεῖν τινα ἢ εἰσελθεῖν. Ὡς δὲ ἤλθομεν ἐν τοῖς Καλιγαρίοις ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἀλεκτροφωνίας καὶ κατιόντες τῶν ἵππων ἀνήλθομεν εἰς τὸν πύργον καὶ ἤκουσαμεν συχνῶς ὁμιλεῖν καὶ θόρυβον μέγαν ποιεῖν ἔξωθεν ἐπιτήδειον, καὶ εἶπον ἡμῖν οἱ φύλακες, ὅτι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὕτως ποιοῦσιν· ἦσαν γὰρ σύρνοντες, τὰ ὅσα τῶν ὀργάνων πρὸς τειχομαχίαν ἡτοίμασται, φέροντες αὐτὰ ἐγγὺς τοῦ ὀρύγματος. Ἐπὶ τούτοις σαλεύονται καὶ τῶν ἠϊονίων τὰ μέγιστα τῶν ἀντιπάλων σκάφη καὶ αἱ τριήρεις καὶ αἱ γέφυραι αἱ ἐν τῷ λιμένι τοῖς τείχεσι καὶ ταῖς ἀκταῖς προσπελάζουσι.

3. Περὶ δὲ δευτέρας ἀλεκτροφωνίας ἄνευ σημείου τινός, καθὼς ταῖς ἄλλαις ἡμέραις προεποίουν, τὸν πόλεμον ἀνῆψαν μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ βίας. Ἐπροώρισεν οὖν ὁ ἀμηρᾶς, ἵνα πάντες οἱ μὴ ὄντες τοσοῦτον ἔμπειροι ἐν πολέμοις καί τινες γέροντες καὶ νέοι ἐν πρώτοις τὸν πόλεμον ἀνάψωσι καὶ τὴν συμπλοκὴν ποιήσωσιν, ἵνα ἡμᾶς ὀλίγον κοπιάσωσι καὶ οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ἔμπειροι τοῦ πολέμου μετὰ πλείονος θάρσους καὶ προθυμίας καθ' ἡμῶν ἔλθωσι. Καὶ ταῦτα ἐγένετο καὶ ὁ πόλεμος καὶ ἡ συμπλοκὴ ὡς κάμινος ἀνῆψε. Καὶ οἱ ἡμέτεροι γενναίως ἀντέλε-

1 ὡς b: *om.* AB || 7 πλεῖστα AB :καὶ πλεῖστα b || 12 IX] VII b: *om.* AB || 12—13 ἀλλήλως AB: ἀλλήλους b ||13 τοῦ ἑτέρου AB: τῷ ἑτέρῳ b || 14 *post* φιλτάτων *add.* τέκνων b : *om.* AB || 21 Ἐαν AB : εἰ καὶ b || 26 ἀσφαλεστάτως AB : ἀσφαλέστατα b | *post* ὧν *add.* οὐ b : *om.* AB || 31 ηἰονίων] ἠφνων AB || 32 αἱ ἐν AB : ἐν b || 34 δευτέρας ἀλεκτροφωνίας AB : δευτέραν ἀλεκτροφωνίαν b | ταῖς AB : καὶ b.

urgie ce ne amenință. Al doilea și cununa cea neveștejită vă așteaptă în ceruri și amintirea voastră va fi veșnică în lume și mult luată în seamă".

15. Cu aceste cuvinte, terminîndu-și cuvîntul, și cu lacrimi în ochi a adus mulțumire lui Dumnezeu, suspinînd adînc; și atunci toți într-un glas au răspuns, plîngînd și zicînd: „Să murim pentru credința întru Hristos și pentru patria noastră!" Iar împăratul, auzindu-i, le-a mulțumit mult și le-a pus în vedere multe și felurite daruri. Apoi iarăși spune: „Fraților și ostași, pe mîine dimineață fiți gata: Cu harul și cu vitejia cea de Dumnezeu dăruită vouă și cu ajutorul sfintei treimi, în care ne-am pus toată nădejdea, o să facem dușmanii să se ducă de aici cu rușine și pierderi".

IX, 1. Iar nenorociții bizantini, ascultînd, inima li s-a făcut ca de leu și, dîndu-și iertăciune, căutau să se împace unul cu altul și cu lacrimi în ochi se îmbrățișau, negîndindu-se la cei dragi ai lor și neavînd grijă nici a soțiilor, nici de avere, decît numai să-și apere patria pînă la moarte. Și fiecare s-a întors la locul ce i-a fost rînduit și stăteau cu grijă de pază pe ziduri. Iar împăratul, mergînd la biserica a tot sfîntă a înțelepciunii lui Dumnezeu-cuvîntul [Sf. Sofia] și rostind cu lacrimi în ochi rugăciunile, s-a împărtășit cu preacuratele dumnezeieștile taine. Tot așa au făcut și mulți alții în noaptea aceea. Apoi, mergînd la palat, a stat puțin și, cînd și-a cerut în acestă clipă iertăciune de la toți, cine va povesti plînsetele de atunci și tînguirile de la palat? De era om de lemn sau de piatră, nu putea să nu-l podidească lacrimile.

2. Și, încălecînd, am ieșit din palat, inspectînd zidurile, ca să trezim străjile, ca să vegheze la pază. În noaptea aceea toți erau pe ziduri și turnuri și toate porțile erau încuiate foarte bine, prin care ar putea cineva să iasă sau să intre. Cînd am ajuns la Caligaria pe la cîntatul întîi al cocoșilor, am descălecat de pe cai și ne-am urcat în turn; și am auzit bine de afară vorbindu-se deseori și anume făcînd mare și multă larmă, iar străjile ne-au spus că toată noaptea fac așa; căci trăgeau spre ziduri totul ce fusese pregătit pentru lupta la ziduri, aducînd aproape de marginea șanțului. Pe lîngă aceasta și vasele din cele ce erau la țărm, cele mai mari, ale dușmanilor se pun în mișcare și triremele și pontoanele din port se apropie de ziduri și de țărmuri.

3. Iar pe la cîntatul al doilea al cocoșilor, fără să dea vreun semnal, cum făceau mai întîi în alte zile, s-a aprins război mare și aprig. Sultanul poruncise de mai înainte ca toți care nu erau umblați așa de mult prin războaie și unii mai bătrîni și tineri să înceapă mai întîi lupta și să se încaiere ca să ne obosească puțin, apoi aceia mai tari și viteji și cu experiență în război să pornească asupra noastră cu mai multă îndrăzneală și rîvnă. Și așa s-a întîmplat și războiul și încăierarea s-a încins ca focul în vatră. Iar ai noștri răspundeau cu vitejie și-i primeau cu lovituri grele

γον καὶ κακῶς αὐ|τοὺς ἐδεξιοῦντο καὶ ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεκρήμνιζον καὶ τινα τῶν πολεμικῶν 281 b ὀργάνων καὶ σκευῶν τῶν ἐναντίων κατέσπασαν· καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν θάνατος ἐγεγόνει καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ τῶν Τουρκῶν μέρους.

4. Ὡς δὲ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἀρχὴν ἐποίουν μὴ φαίνεσθαι, τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας αὐγάζοντος, καὶ ἐκ τῶν ἀνατολῶν τὰ ῥοδοειδῆ τῆς πρωΐας ἐνέφαινον, πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων πολεμίων ὡς σχοίνισμα ἓν ἐγεγονει ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς πόλεως ἕως τῆς ἑτέρου. Καὶ τὰ ὄργανα τὰ πολεμικά, τύμπανά τε καὶ ἄλλα κεράτινα καὶ πᾶν ἕτερον κρούσαντες καὶ φωναῖς ἰσχυραῖς ἀλαλάξαντες, καὶ εἰς τὰς ἑλεβόλεις πάσας τὸ πῦρ ἐνέβαλον καὶ πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ καιρῷ καὶ ὥρᾳ διά τε χέρσου καὶ θαλάσσης τὴν ἐμβολὴν καὶ σύῤῥαξιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν συμπλοκὴν ἐποίησαν. Θαρσαλέοι δέ τινες πολεμήτορες τὰς μηρινθώδεις κλίμακας ἐπανίουσι, τὰ δὲ βέλη παντοῖα κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις ἀφίετο. Καὶ ὥραις μὲν δύο ἡ μάχη ἐνεστήκει στενοῦσα καὶ φρικαλέα, ἦν δέ πως τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπικρατέστερα· καὶ γὰρ αἱ κλιμακοφόροι τριήρεις σὺν τῇ γεφύρᾳ ἄπρακτοι τῶν τειχῶν τῶν ὑδραίων ἀπεκρούσθησαν· καὶ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πόλεως ἀφετήρια πλείστους τῶν ἐναντίων Ἀγαρηνῶν διέφθειραν· καὶ ἐκ τῆς χέρσου μέρος τὰ ὅμοια τοὺς ἐναντίους καὶ χεῖρον ἐδεξιώσαντο.

5. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον, ὥσπερ νεφέλη σκοτεινὴ καλύπτουσα τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρα|νόν. Καὶ τὰς κατασκευασθείσας μηχανὰς μετὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ῥίπτοντες 282 b τοὺς ἐναντίους ἔκαιον καὶ τὰς ἀναβάθρας καὶ κλίμακας μετὰ τῶν ἀναβαίνοντων λίθοις βαρείοις ἄνωθεν ἀκοντίζοντες κατέκοπτον καὶ μετὰ ἑλεβολίσκων καὶ τόξων ἀπεδίωχνον· καὶ ἔνθ' ἂν τὸ πλῆθος ἐθεώρουν, ἐκεῖσε ταῖς ἑλεβόλεσι πῦρ ἐνέβαλλον καὶ πολλοὺς ἔπληττον καὶ ἀπέκτεινον. Οἱ δὲ ἐναντίοι ἔκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀντιστάσεως τοσοῦτον ἀγανακτήσαντες, ὥστε ὄπισθεν ὀλίγον ἤθελον στρέψαι, ἵνα ἀναψυχὴν λάβωσιν, οἱ δὲ τζαούσιδες καὶ ῥαβδοῦχοι τῆς αὐλῆς μετὰ ῥάβδων σιδηρῶν καὶ βουνεύρων ἐνέτυπτον, ἵνα μὴ δίδωσι νῶτα τᾶς ἐχθροῖς. Τίς διηγήσεται τὰς τότε φωνὰς καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τῶν πληγέντων διαμφὶ τὸ οὐαί; Ὅθεν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἀνέβαινον αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος. Καί τινες μὲν ἐκ τῶν ἡμετέρων θεωροῦντες αὐτοὺς οὕτως πάσχοντας μετὰ φωνῶν μεγάλων ἔλεγον· „Ταῦτα πολλάκις ποιήσαντες κακῶς ἀπεκρούσθητε." Αὐτοὶ δὲ μετὰ βίας τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες δεῖξαι ἐπὶ τὰς κλίμακας πάλιν ἀνέβαινον. Ἕτεροι δέ τινες τολμηροὶ καὶ ἰσχυροὶ καὶ δραστηροὶ ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς τοῦ ἑτέρου ἀνέβαινε καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἑτέρου ἀνήρχετο, ὅπως, εἰ ἐδύνατο, ἄνω ἐν τοῖς τείχεσιν ἔλθωσι. Καὶ ταῦτα πάντα ποιοῦντες σφοδρῶς καὶ βιαίως, συῤῥήγνυται περὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἄνοδον μάχη καρτερὰ καὶ τὰ ξίφη ἐσπασμένοι συνεπλέκοντο· φόνος δὲ πολὺς ἦν | ἑκατέρωθεν. 283 b

6. Κλινομένης δὲ ἤδη τῆς ἡμῶν παρατάξεως, Θεόφιλος μὲν ὁ Παλαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Καντακουζηνός, ἄνδρες ἄριστοι προπηδήσαντες νικῶσι τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ τρέπουσι καὶ ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων κακῶς ἀπεκρήμνισαν καὶ διεσκέδασαν. Τότε οὖν καὶ ἕτεροι οἱ διατεταγμένοι εἰς βοήθειαν ἔφθασαν. Ἐκεῖ δὲ ὁ βασι-

---

5 τὰ ῥοδοειδῆ AB: τὸ ῥοδοειδὲς b | ἐνέφαινον AB : ἐνέφαινεν b || 6 ἐναντίων AB : *om.* b || 16 μέρος AB: μέρους b || 24 τζαούσιδες b: τζαούχιδες AB || 26—27 ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν AB: ἕως τῶν οὐρανῶν b || 29—30 καὶ μὴ θέλοντες AB: *om.* b || 31 δραστηροὶ AB : δραστικοὶ b : δραστήριοι ? || 32 εἰ ἐδύνατο AB : ἐδύνατο, ἵνα b || 33 ἄνοδον AB : ἀνόδους b || 36 Κατακουζηνός AB || 37 ἀπεγκρέμνισαν AB.

şi-i rostogoleau de pe ziduri şi unele din maşinăriile şi sculele de război de-ale vrăjmaşilor le-au smuls; şi din amîndouă părţile au căzut mulţi, dar mai ales din partea turcilor.

4. Dar cînd stelele cerului începeau să pălească şi se lumina de ziuă şi dinspre răsărit se iveau zorile trandafirii ale dimineţii, toată mulţimea vrăjmaşilor războinici se făcuse ca un lanţ dintr-un capăt al oraşului pînă în celălalt. Punînd să răsune toate instrumentele de război şi tobe şi alte instrumente de corn şi orice alta şi cu răcnete puternice de război dau foc tuturor tunurilor şi toţi într-un gînd în acelaşi timp şi în aceeaşi clipă au dat năvală dinspre uscat şi mare, încăierîndu-se la război şi luptă. Iar unii luptători mai îndrăzneţi se urcă pe scările de sfoară, iar proiectile[1] de tot felul erau aruncate asupra celor de pe ziduri. Şi două ore lupta a ţinut aprigă şi înspăimîntătoare, dar partea creştinilor era acum mai tare, şi triremele care aduceau scările împreună cu pontonul au fost respinse fără nici o ispravă de la zidurile dinspre apă; şi catapultele de aruncat pietre din oraş au dat pierzării foarte mulţi dintre vrăjmaşi; şi în ce priveşte partea dinspre uscat, tot aşa vrăjmaşii au avut de suferit pierderi şi mai grele.

5. Şi era de văzut spectacol straniu, ca un nour întunecos acoperind soarele şi cerul. Şi încărcăturile cu focul grecesc, aruncîndu-le asupra vrăjmaşilor, îi ardeau şi treptele şi scările dimpreună cu aceia care se urcau pe ele, nimerindu-le de sus cu pietre grele, îi striveau şi cu arcuri şi catapulte îi alungau; şi unde vedeau înghesuiala mai mare, acolo dădeau foc din tunuri şi pe mulţi îi răneau şi-i ucideau. Iar vrăjmaşii, necăjiţi atît de mult de osteneala războiului şi de împotrivirea noastră, voiau să dea puţin înapoi ca să mai răsufle; dar ceauşii şi trabanţii de la Curte îi loveau cu vergi de fier şi cu vine de bou, ca să nu dea dos duşmanilor. Cine ar putea povesti strigătele de atunci şi răcnetele şi vaietele celor loviţi din amîndouă părţile? Strigătele şi vuietul se ridicau pînă înaltul cerului. Şi unii dintre ai noştri, văzîndu-i îndurînd atîta suferinţă, le spuneau cu glas mare: „De multe ori aţi făcut aceasta şi aţi fost rău respinşi". Iar ei, vrînd-nevrînd, să-şi arate bărbăţia, cu de-a sila iarăşi se urcau pe scări. Iar alţii cîţiva îndrăzneţi, voinici şi întreprinzători, unul se urca pe umerii celuilalt şi altul iarăşi se acăţăra pe umerii celui de-al doilea, ca, de s-ar putea, să ajungă sus pe ziduri. Şi acestea toate făcîndu-le cu multă şi mare silinţă, război aprig se încinge la intrări şi la urcuş, şi, trăgînd săbiile, se încăierau la luptă şi era multă ucidere de amîndouă părţile.

6. Iar rîndurile noastre începînd să se clatine, Teofil Paleologul şi Dimitrie Cantacuzino, bărbaţi viteji, au sărit din vreme şi, învingîndu-i pe agareni, îi pun pe fugă şi i-au prăbuşit rău de pe scări şi i-au împrăştiat. Şi atunci ceilalţi care fuseseră rînduiţi au sosit într-ajutor. Acolo aflîndu-se şi împăratul călare, încurajîndu-i

34 Cantacuzino AB.

[1] Săgeţi, suliţe şi pietre.

λεὺς ἔφιππος εὑρεθεὶς καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναθαῤῥύνων καὶ ἐγείρων, ἵνα προθύμως μάχωνται, ἔλεγεν αὐτοῖς· „Ὡς συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, στῆτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λαμβάνειν συγκοπὴν ποιῆσαι· καὶ ὀλίγον διασκεδάζονται καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται. Καὶ ἡ νίκη ἐλπίζω εἰς Θεὸν τοῦ εἶναι ἡμετέρα. Λοιπόν, ἀδελφοί, χαίρετε, ὅτι ὁ πολύτιμος στέφανος ὑμῖν ἔσεται, οὐχὶ μόνον φθαρτὸς καὶ γήϊνος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, δειλία κατέχει τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν."

7. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως λέγοντος, Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ στρατηγὸς ἐπλήγη τόξου βέλει ἐν τοῖς σκέλεσιν ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα. Αὐτὸς δὲ οὐ τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν πολέμου καί, ὡς εἶδε τὸ αἷμα ῥέειν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅλος ἠλλοιώθη καί, ἣν προέδειξεν ἀνδρείαν, ἐκ τοῦ φόβου ἔχασε καὶ ἀνωφελῶς μετὰ ταῦτα ἔπραξεν. Ὃς ἀνεχώρησεν, ὅθεν ἦν | καὶ διήρχετο μετὰ σιωπῆς ζητῶν ἰατρούς, μὴ μνημονεύων τῆς 284 b
γενναιότητος καὶ ἐπιδεξιότητος καὶ ἀρετῆς, ἣν ἀρχῆθεν ἔδειξε. Καὶ οὐκ εἶπε τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ οὐδέ, οὔτε ἀντ' αὐτοῦ εἴασέ τινα ἕτερον, ἵνα μὴ γεγονυῖα σύγχυσις γένηται καὶ ἀπώλεια. Στραφέντες δὲ οἱ στρατιῶται καὶ μὴ ἰδόντες τὸν στρατηγόν, — καὶ ἐῤῥέθη ὁ λόγος, ὅτι ἔφυγεν, — εἰς ταραχὴν καὶ δειλίαν μεγάλην ἐνέπεσον. Ὁ οὖν βασιλεὺς κατὰ συγκυρίαν πάλιν ἐκεῖσε εὑρεθεὶς ὁρᾷ τοὺς στρατιώτας συγκεχυμένους καὶ μεστοὺς φόβου ὡς πρόβατα διωκόμενα· καὶ μαθὼν τὸ αἴτιον καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἰουστινιανὸν ἰδὼν φεύγοντα, ἐγγίσας αὐτῷ λέγει· „Ἀδελφέ, τί τοῦτο πεποίηκας; Στρέψον ἐν τῷ διατεταγμένῳ σου τόπῳ· ἡ πληγὴ αὐτὴ ὀλίγον τί ἐστι. Στρέψον, ὅτι τὰ νῦν ἢ πλεῖον ἀνάγκη ἐστίν· ἡ πόλις εἰς χεῖράς σου ἐστίν, ἵνα λυτρώσῃς, αὐτήν." Πολλὰ δὲ εἰπόντος τοῦ βασιλέως αὐτῷ, οὐδὲν δὲ ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐν τῷ Γαλατᾷ περάσας αἰσχρῶς ἐκεῖ τελευτᾷ ἐκ τῆς πικρίας καὶ περιφρονήσεως.

8. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν τοσούτην σύγχυσιν τῶν ἡμετέρων θάρσος ἔλαβον. Ἐκεῖ καὶ ὁ Σογᾶν πασίας παρὼν τοῖς ἰανιτζάροις καὶ τοῖς ἑτέροις διαλεχθεὶς ἐπήγειρεν αὐτῶν τὰ φρονήματα. Καί τις ἰανίτζαρις τοὔνομα Χασάνης, — ἐκ τοῦ Λουπαδίου ὁ γιγαντώδης ὥρμητο λένδρος, — ὑπὲρ κεφαλῆς τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸν θυρεὸν βαλών, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ ξίφος ἀσπασάμενος, ἐπὶ τὸ τεῖχος, οὗ ἐθεώρει τὴν σύγχυσιν, ἐχώρησεν. | Εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι ὡσεὶ τριάκοντα τὴν ἀνδρείαν ζηλώσαντες. 285 b
Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἡμέτεροι ἐν τῷ τείχει κατεκόντιζον αὐτοὺς καὶ βέλεσιν ἔβαλλον καὶ λίθους ὑπερμεγέθους ἐκύλιον κατ' αὐτῶν· δέκα καὶ ὀκτὼ ἐξ αὐτῶν ἀπεκρήμνισαν. Ὁ δὲ Χασάνης οὐ πρότερον ἐπέσχε τὴν ὁρμὴν ἢ ἀνελθεῖν ἐν τοῖς τείχεσι καὶ τρέψασθαι τοὺς ἡμετέρους. Ἡνίκα γοῦν ἐκράτησε τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀκολουθήσαντες ἀνήρχοντο εἰς τὸ τεῖχος. Καὶ τοὺς ἀναβαίνοντας οὐκ ἔφθανον κωλύειν οἱ ἡμέτεροι διὰ τὴν ὀλιγότητα· οἱ δὲ πολέμιοι πλῆθος ἦσαν, τοῖς δὲ ἀναβᾶσι συμπεσόντες ἐμάχοντο καὶ ἦν οὐκ ὀλίγος αὐτῶν ὁ φόνος. Καὶ ὁ Χασάνης μαχόμενος προσπαισθεὶς πέτρᾳ τινὶ κατέπεσεν. Ἐπιστραφέντες δὲ οἱ ἡμέτεροι καὶ ἰδόντες αὐτὸν

1 *post* ἐγείρων *add.* ἔλεγεν αὐτοῖς AB : *om.* b || 10 οὐ AB : ὁ b || 14 καὶ ἀρετῆς AB : *om.* b || 16 καί$_2$—17 λόγος AB: διὰ τοῦ ῥηθέντος λόγου b || 21 αὐτὴ AB: αὕτη b || 26 Σογᾶν μπασίας AB : Σογὰν μπασιᾶς b | ἰανιτζάροις A : ἰανιτζαρέοις B || 28 γιγαντώδης b : γιγαντόγης B : γιγαντόεις A || 32 ὑπερμεγέθους AB : ὑπερμεγεθεῖς b | ἀπεκρέμνησαν AB || 35 ἔφθανον AB: ἔφθασαν b || 36—37 συμπεσόντες AB: συμπλέκοντες b.

şi îndemnîndu-i pe ostaşi să lupte cu rîvnă, le grăia: „Ostaşi şi fraţilor, ţineţi-vă bărbăteşte pentru mila lui Dumnezeu, pentru că acum văd că mulţimea vrăjmaşilor începe deodată să slăbească şi se împrăştie pe încetul şi nu mai merg în ordinea lor obişnuită. Şi biruinţa, am nădejde în Dumnezeu, este a noastră. De aceea bucuraţi-vă, fraţilor, că a voastră va fi cununa de mult preţ, şi nu numai cea trecătoare de pe pămînt, ci şi cea din ceruri. Dumnezeu e în luptă de partea noastră, descurajare îi cuprinde pe păgînii cei mulţi".

7. Şi cînd împăratul spunea acestea, generalul Ioan Iustinian [Giustiniani] a fost rănit cu o săgeată de arc în şoldul piciorului drept. Iar el, nefiind aşa de umblat prin războaie, cînd a zărit sînge curgînd din trupul său s-a schimbat cu totul şi de frică şi-a pierdut bărbăţia de care dăduse dovadă mai înainte; şi după aceea n-a mai fost de nici o treabă. Acesta s-a retras din locul unde era şi în tăcere umbla după medici uitînd de destoinicia şi iscusinţa şi vitejia pe care a arătat-o la început. Şi nici celor care erau cu dînsul nu le-a spus nimic, nici în locul lui n-a lăsat pe altcineva, pentru ca să nu se producă tulburarea ce s-a făcut şi prăpădul ce s-a întîmplat. Iar ostaşii, întorcîndu-se şi pe general nevăzîndu-l — şi s-a răspîndit vorba că a plecat — a dat peste ei mare tulburare şi s-au descurajat. Întîmplător, împăratul aflîndu-se iarăşi acolo, vede ostaşii tulburaţi şi plini de teamă ca nişte oi fugărite; şi aflînd cauza şi pe generalul său Iustinian zărindu-l plecînd, s-a apropiat de el şi-i spune: „Frate, de ce ai făcut aceasta? Întoarce-te la locul tău ce ţi-a fost rînduit! Rana este uşoară. Întoarce-te, pentru că acum nevoia e mare, oraşul stă în mîinile tale, ca să-l salvezi". Şi împăratul i-a vorbit multe, iar el nu i-a dat nici un răspuns, ci a trecut la Galata şi acolo moare cu ruşine de amărăciune şi dispreţ.

8. Iar turcii, văzînd atîta învălmăşeală la ai noştri, au prins curaj. Acolo fiind de faţă şi Sogan-paşa, le-a grăit ienicerilor şi celorlalţi şi le-a ridicat moralul. Şi atunci un ienicer cu numele Chasan — un vlăjgan uriaş pornit din Lupadion — , cu mîna stîngă ridicînd scutul deasupra capului, iar în cea dreaptă strîngînd sabia, a apucat-o spre zidul unde vedea învălmăşeala. Iar după el s-au luat şi ceilalţi, ca la treizeci, cu mare zel de vitejie. Iar ai noştri care au rămas pe zid trăgeau într-înşii cu arcurile, îi loveau cu suliţele şi rostogoleau pietroaie mari asupra lor; optsprezece din ei au fost prăvăliţi. Dar Chasan nu s-a oprit din năvală înainte de a se urca pe ziduri şi a-i fugări pe ai noştri. Cînd deci i-a reuşit încercarea, i-au urmat şi ceilalţi mulţi şi se urcau pe zid. Şi ai noştri, fiind prea puţini, nu izbuteau să-i oprească pe cei ce se urcau, duşmanii fiind mulţime mare, dar năpustindu-se asupra celor ce s-au urcat se luptau şi era multă ucidere între aceia. Şi Chasan în luptă lovit fiind de o piatră, a căzut. Iar ai noştri, întorcîndu-se, cînd l-au văzut întins, îl loveau

κείμενον ἔβαλλον πάντοθεν, ὁ δὲ εἰς γόνυ διαναστὰς ἠμύνετο· ὑπὸ δὲ τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων παρείθη τὴν δεξιὰν καὶ κατεχώσθη τοῖς βέλεσι. Καὶ ἕτεροι πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν καὶ ἕνεκεν τῶν τραυματειῶν πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐκομίσθησαν.

9. Εἶτα τοσούτου ἀναβάντος τοῦ τῶν πολεμίων πλήθους οἱ ἡμέτεροι διεσκεδάσθησαν καὶ ἀφέντες τοὺς ἔξωθεν τοίχους ἔσωθεν διὰ τῆς πύλης ἔβαινον καταπατῶντες εἰς τὸν ἕτερον. Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα, καὶ φωνή τις ἐῤῥέθη ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ λιμένος „ἑάλω τὸ φρούριον καὶ τὰ στρατήγεια καὶ τὰ σημεῖα ἄνωθεν ἐν τοῖς πύργοις ἔστησαν.·" Καὶ ἡ φωνὴ τοὺς ἡμετέρους ἐτρέψατο, τοὺς δὲ πολεμίους ἀνε|θάῤῥυνε· καὶ ἀλαλάξαντες φωνὰς πολλὰς καὶ προθύμως ἄνευ φόβου *286 b* οἱ πάντες ἐπὶ τοὺς τοίχους ἀνέβαινον.

10. Ὡς οὖν εἶδεν ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς καὶ ὁ αὐθέντης μου, δακρυχέων ἐπαρεκάλει τὸν Θεὸν καὶ τοὺς στρατιώτας, ἵνα μεγαλοψυχήσωσι, προέτρεπε· καὶ οὐ ἦν συνδρομῆς καὶ βοηθείας ἐλπὶς οὐδεμία. Ὁ δὲ τὸν ἵππον κεντήσας δραμὼν ἔφθασεν, ἔνθα τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν ἤρχετο, καὶ ὥσπερ ὁ Σαμψὼν ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐποίησε· καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἐν τῇ πρώτῃ συμπλοκῇ ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεκρήμνισεν, ὡς ἰδεῖν θαῦμα ξένον οἱ ἐντυχόντες καὶ βλέποντες. Βρυχόμενος ὡς λέων καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαξε καὶ τὸ αἷμα ποταμηδῶς ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔῤῥεε.

11. Καὶ ὁ προῤῥηθεὶς δὸν Φραγκίσκος ὁ Τολέδος ὑπὲρ τὸν Ἀχιλέα ἐποίησεν· ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ βασιλέως ἔτυχε καὶ ὥς τις ἀετὸς μετὰ ὀνύχων καὶ στόματος τοὺς ἐναντίους κατέκοπτεν.

12. Ὁμοίως καὶ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος, ὡς εἶδε τὸν βασιλέα μαχόμενον καὶ τὴν πόλιν κινδυνεύουσαν, μεγαλοφώνως μετὰ κλαυθμοῦ κράξας, εἶπε· „Θέλω θανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν·" Καὶ συῤῥάξας ἑαυτὸν ἐν μέσῳ μετὰ κραυγῆς, τοὺς ὅσους εὗρε, πάντας διεσκέδασε καὶ διεσκόρπισε καὶ ἐθανάτωσεν. Ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαλμάτης ἐκεῖ παρὼν ὑπὲρ πάντα στρατιώτην γενναίως τοῖς πο|λεμίοις ἐσυμπλέκετο. Καὶ οἱ ἐντυ- *287 b* χόντες καὶ βλέποντες ἐθαύμαζον περὶ τῆς ἰσχύος καὶ γενναιότητος τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν. Καὶ δὶς καὶ τρὶς τῆς ἐμβολῆς καὶ συῤῥάξεώς τε καὶ συμπλοκῆς γενομένης μεγάλης, τοὺς ἀσεβεῖς ἐτρέψαντο καὶ πλῆθος ἀπέκτειναν καὶ ἑτέρους ἐκ τῶν τειχῶν ἀπεκρήμνιζον καὶ ἀγωνιζόμενοι σφοδρῶς καὶ συμπλεκόμενοι ἀπεκτάνθησαν καὶ πολὺν φόνον εἰς τοὺς πολεμίους πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν ἐποίησαν οὗτοι. Καὶ ἕτεροί τινες στρατιῶται οὐκ ἀγενεῖς μαχόμενοι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ αὐτοὶ ἀπεκτάνθησαν πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅπου τὴν ἑλέπολιν ἐκείνην κατεσκεύασαν καὶ τὴν μεγάλην ἑλεβόλην ἔστησαν καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως χαλάσαντες ἐκεῖθεν ἐν τῇ πόλει πρῶτον εἰσῆλθον.

---

1 *post* κείμενον *add.* πέτραις b : *om.* AB ‖ 3 τραυματειῶν AB : τραυμάτων b ‖ 6 τοίχους] τείχους AB b ‖ 11 τοὺς τείχους AB: τὰ τείχη b ‖ 16 ἀπεκρέμνισεν AB ‖ 17 οἱ — βλέποντες AB : τοὺς ἐντυχόντας καὶ βλέποντας b ‖ 18 ἠσπασμένην AB ‖ 18—19 ποταμηδῶς AB : ποταμηδὸν b ‖ 26 συῤῥάξας AB : συρρήξας b ‖ 30 συρράξεως AB : συρρήξεως b ‖ 30—31 μεγάλης AB: μεγάλως b ‖ 31—32 ἀπεγκρέμνιζον AB ‖ 33 οὗτοι AB : οὕτως b ‖ 35 ἑλέπολιν] ἐλεβόλη(ιΒ)ν AB: ἐλέβολιν b ‖ 36 ἑλεβόλην] ἑλεπόλιν AB : ἐλέβολιν b.

din toate părţile, iar el, ridicîndu-se într-un genunchi, se apăra; dar de mulţimea rănilor mîna dreaptă i s-a înţepenit şi a fost acoperit de lovituri. Şi mulţi alţii au fost ucişi şi din cauza rănilor erau duşi spre tabără.

9. Apoi o mulţime atît de mare de ostaşi duşmani urcîndu-se, ai noştri au fost împrăştiaţi şi, lăsînd zidurile exterioare, fugeau înăuntru prin poartă, călcîndu-se unul pe altul. Iar în timp ce acestea se întîmplau, s-a auzit şi o voce dinăuntru şi de afară şi dinspre partea limanului, spunînd „cetatea a fost luată şi cuceritorii şi-au pus pe turnuri steagurile". Şi pe ai noştri glasul i-a făcut să fugă, iar ostaşilor duşmani le-a dat curaj; şi toţi se urcau pe ziduri cu mari strigăte de război şi cu avînt fără de nici o frică.

10. Cînd deci nefericitul de împărat domnitorul meu a văzut, cu lacrimi fierbinţi se ruga lui Dumnezeu, iar pe ostaşi îi îndemna să fie cu suflet tare, dar nu era nici o speranţă de sprijin şi ajutor. Dînsul însă, dînd pinteni calului, fuga a ajuns acolo unde venea mulţimea păgînilor şi dobora, ca şi Sampson, pe cei de alt neam[1]; şi la întîiul atac i-a aruncat jos de pe ziduri pe păgîni, încît cei ce s-au întîmplat acolo şi priveau au văzut minune mare. Mugind ca un leu şi cu sabia scoasă în mîna dreaptă, a ucis mulţi dintre ostaşii duşmani şi de pe picioarele şi mîinile sale sîngele curgea pîrîu.

11. Şi amintitul don Francisc Toledo l-a făcut şi mai şi decît pe Ahile; s-a întîmplat de-a dreapta împăratului şi ca un vultur cu ghiare şi cu clonţul zdrobea pe vrăjmaşi.

12. De asemenea şi Teofil Paleologul, cînd l-a zărit pe împărat luptînd şi oraşul în primejdie, cu lacrimi în ochi a strigat cu glas mare şi a zis: „Mai bine să mor decît să trăiesc!". Şi cu răcnet aruncîndu-se la mijloc în faţa duşmanilor, peste cîţi a dat, pe toţi i-a împrăştiat şi spulberat şi i-a ucis. Dar şi Ioan Dalmatul, fiind de faţă acolo, se încăiera vitejeşte cu vrăjmaşii, mai mult ca orice ostaş. Şi cei care din întîmplare îi vedeau, se minunau de tăria şi vitejia acestor bărbaţi străluciţi. Şi dînd năvală de două-trei ori şi ridicîndu-se luptă grea şi mare, i-au pus pe fugă pe păgîni şi pe mulţi i-au ucis şi pe ceilalţi i-au aruncat jos de pe ziduri şi, luptîndu-se straşnic şi încăierîndu-se, au fost ucişi şi, pînă a muri aceştia, au dus multă moarte în duşmani. Şi alţi ostaşi, nobili unii, luptîndu-se în locul acela, au fost ucişi şi dînşii, aproape de poarta sfîntului Roman, unde vrăjmaşii au făcut construcţia aceea[2] şi au aşezat tunul cel mare şi, surpînd zidurile oraşului, de acolo au intrat mai întîi în oraş.

[1] *Cartea judecătorilor*, 15, 11 şi 16, 30.
[2] Vezi IV. 13.

Ἐμοῦ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ μὴ εὑρεθέντος πλησίον τοῦ αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ προστάξει ἐκείνου εἰς ἐπίσκεψιν δῆθεν ἐν ἄλλῳ μέρει τῆς πόλεως ἤμην.

X. Ἐλθόντων δὲ τῶν Τουρκῶν καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔσωθεν τείχεσι Χριστιανοὺς μετὰ ἐλεβολίσκων καὶ βελῶν καὶ τόξων καὶ πετρῶν ἐναπολειφθέντας ἐδίωξαν· καὶ ἐγκρατεῖς πάντων ἐγένοντο, ἄνευ δὲ τῶν πύργων τῶν λεγομένων Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξίου, ἐν οἷς ἐστήκεισαν οἱ ναῦται ἐκεῖνοι οἱ ἐκ τῆς Κρήτης. Αὐτοὶ γὰρ γενναίως ἐμάχοντο μέχρι καὶ τῆς ἕκτης καὶ ἑβδόμης ὥρας καὶ πολλοὺς Τούρκους ἐθανάτωσαν· καὶ τοσοῦτον πλῆθος βλέποντες καὶ τὴν πόλιν δεδουλομένην | πᾶσαν, αὐτοὶ οὐκ ἤθε- 288 b
λον δουλωθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἔλεγον ἀποθανεῖν κρεῖττον ἢ ζῆν. Τοῦρκος δέ τις τῷ ἀμηρᾷ ἀναφορὰν ποιήσας περὶ τῆς τούτων ἀνδρείας, προσέταξεν, ἵνα κατέλθωσι μετὰ συνηβάσεως καὶ ὦσιν ἐλεύθεροι αὐτοί τε καὶ ἡ ναῦς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευή, ἣν εἶχον. Καὶ οὕτως γενόμενον, πάλιν μόλις ἐκ τοῦ πύργου τούτους ἔπεισαν ἀπελθεῖν.

2. Καὶ δύο μὲν αὐτάδελφοι Ἰταλοί, Παῦλος καὶ Τρώϊλος τοὔνομα, ἐν τῷ διατεταγμένῳ αὐτοῖς τόπῳ μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν γενναίως ἐμάχοντο καὶ τοὺς πολεμίους κακῶς ἀπεδίωχνον καὶ οὐκ ἀγενῆ συμπλοκὴν καὶ σύῤῥαξιν ἐποίουν· καὶ φόνος ἦν ἀναμεταξύ, λέγω τῶν δύο μερῶν τῶν μαχομένων καὶ ὑπερμαχούντων. Στραφεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ὁρᾷ τοὺς πολεμίους ἔσωθεν τῆς πόλεως καὶ λέγει τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· „Ὦ φρίξον ἥλιε, ὦ στέναξον γῆ· ἑάλω ἡ πόλις, ἡμᾶς δὲ τοῦ πολεμεῖν παρῆλθεν ἡ ὥρα, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, εἰ δυνατόν, φροντίσωμεν.

3. Καὶ οὕτως ἐγκρατεῖς οἱ πολέμιοι πάσης τῆς πόλεως γεγονότες ἡμέρᾳ τρίτῃ, ὥρα ἦν τῆς ἡμέρας β' καὶ ἥμισυ τοῦ ,ςϡξα-ου ἔτους, τῇ κθ-η μηνὸς Μαΐου.

4. Καὶ τῶν μὲν προσπιπτόντων ἡ ἁρπαγὴ καὶ αἰχμαλωσία ἦν, τῶν δὲ καταλαμβανομένων καὶ ἀνθισταμένων σφαγή· καὶ οὐδαμῶς ἡ γῆ ἔν τισι τόποις ἐκ τῶν νεκρῶν διεφαίνετο. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον καὶ θρήνους πολλοὺς καὶ ποικίλους καὶ ἀμετρήτους ἀνδραποδι|σμοὺς τῶν εὐγενῶν ἀρχουσῶν καὶ παρθένων καὶ ἀφιερωμένων 289 b
τῷ Θεῷ, συρομένων ὑπὸ τῶν Τουρκῶν διὰ τῶν ἐθειρῶν καὶ κομῶν καὶ πλοκάμων τῆς κεφαλῆς ἔξωθεν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ ὀδυρμῶν ἀνίλεων, τὴν βοὴν καὶ κλαυθμὸν τῶν παίδων, τοὺς ἱεροὺς καὶ ἁγίους οἴκους λεηλατισμένους. Τὸ φρικῶδες καὶ ἀκουόμενον· ἦν τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ῥιπτόμενον καὶ τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα τούτου ἁρπάζοντες, τὰ μὲν διέθραυνον, τὰ δὲ σῶα ἐνεκολπίζοντο. Καὶ τοὺς ἐγκεκοσμημένους κόσμους ὁμοίως ἐποίουν. καὶ τὰς ἐγκεκοσμημένας ἁγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων κατεπάτουν καὶ τοὺς κόσμους αἴροντες, κλίνας καὶ τραπέζαν ἐποίουν· καὶ μετὰ τῶν τῶν ἱερέων ἐνδυμάτων τῶν ἐκ σηρικῶν καὶ

1 Ἐμοῦ AB : Ἐγὼ b | μὴ εὑρεθέντος AB : οὐχ εὑρέθην b || 4 X] VIII b : *om.* AB | Τουρκῶν AB : Τούρκων b || 12 συνηβάσεως A : συνηβάσεων B : συμβάσεως b || 13 γενόμενον AB : γενομένων b || 19 ὁρᾷ AB : ὁρῶν b | καὶ$_2$ AB : *om.* b || 23 τοῦ b : *om.* AB || 29 Τουρκῶν AB : Τούρκων b | ἐθείρων καὶ κόμων AB b || 30 ἀνίλεων] ἀνιλέων AB : ἀνηλεῶς b || 31 *post* ἀκουόμενον *add.* τις διηγήσεται; b : *om.* AB || 34 ἐγκεκοσμημένας AB : *om.* b || 36 τῶν ἱερέων] τῶν ἱερέων στολῶν καὶ A : ἱερέων B : ἱερατικῶν στολῶν καὶ b.

Iar eu în ora aceea nu m-am aflat lîngă domnitorul meu împăratul, ci din porunca lui eram în inspecţie, vezi Doamne, în altă parte a oraşului.

X. Iar turcii intrînd, pe creştinii rămaşi între ziduri [1] i-au gonit cu lovituri din catapulte şi de suliţe, din arcuri şi cu pietre şi au pus stăpînire pe toate turnurile, afară de cele numite ale lui Vasile, Leon şi Alexie, unde stăteau marinarii cei din Creta. Căci aceia s-au luptat vitejeşte pînă la ora a şasea şi a şaptea [2] şi pe mulţi turci i-au dat morţii; şi deşi vedeau o mulţime aşa de mare şi întreg oraşul robit, ei nu voiau să se lase robiţi, ci mai degrabă spuneau mai bine să moară decît să trăiască. Iar un turc, făcînd sultanului raport despre vitejia acestora, a dat ordin să-i coboare din turn cu învoiala să fie liberi ei şi corabia lor cu toate bagajele ce le aveau. Şi, făcîndu-se aşa, abia i-a înduplecat pe aceştia să plece din turn.

2. Iar doi italieni, fraţi drepţi, cu numele Paul şi Troilu, se luptau în locul unde au fost rînduiţi împreună cu alţii, vitejeşte, şi-i goneau rău pe ostaşii duşmani şi se încăierau şi se băteau bărbăteşte; şi omor era întreolaltă, adică între cele două părţi care atacau şi se apărau. Iar Paul, întorcîndu-şi ochii şi zărind pe ostaşii duşmani înăuntrul oraşului, spune către fratele său: „Cutremură-te soare, oftează pămîntule, cucerit este oraşul, iar pentru noi a trecut timpul de luptă, ci să avem grijă, pe cît se poate, cum să scăpăm noi“.

3. Şi aşa ostaşii duşmani au pus stăpînire pe tot oraşul într-o
1453 zi de marţi, la ora două şi jumătate din zi [3], anul 6961, la 29 ale lunii mai.

4. Şi năvălitorii prădau şi robeau, iar cei prinşi care se împotriveau erau măcelăriţi; şi în unele locuri pămîntul nici nu se vedea de leşuri. Şi era de văzut o privelişte stranie şi tînguiri multe şi felurite, şi rînduri nesfîrşite de oameni tîrîţi în robie; femei nobile de mari dregători şi fecioare care şi-au închinat viaţa lui Dumnezeu scoase de păr, de pletele şi cozile capului din biserici de către turci şi văitîndu-se amar, fără a trezi vreo milă; strigăt şi plînset de copii; sfintele locaşuri de închinare jefuite. Şi lucru înfricoşător să-l auzi! Se putea vedea dumnezeiescul sînge şi trup al lui Hristos vărsat şi aruncat pe jos, nepreţuitele vase pentru acesta, apucîndu-le, unele le fărîmau, altele întregi le ascundeau în sîn. Şi cu podoabele cu care erau împodobite făceau la fel; şi sfintele icoane, îmbrăcate cu aur şi argint şi cu pietre scumpe, le călcau în picioare şi, podoabele scoţîndu-le făceau din ele paturi şi mese; şi cu odăjdiile preo-

[1] În spaţiul dintre zidul mic exterior şi cel mare interior.
[2] Adică pînă la orele 12 şi 13.
[3] Adică 8 şi jumătate dimineaţa.

χρυσουφάντων ὄντων τοὺς ἵππους ἐσκέπαζον· καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτοῖς ἤσθιον· καὶ τοὺς πολυτίμους μαργάρους τῶν ἁγίων κειμηλίων ἀναρπάστους ἐποίουν, τὰ ἅγια λείψανα καταπατοῦντες. Καὶ ἕτερα ἀνοσιουργήματα πλεῖστα ἐποίουν ἄξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομοι.

5. Ὦ τῶν σοφῶν σου κριμάτων, Χριστὲ βασιλεῦ, ὡς ἀνερμηνεύεται καὶ ἀνεξιχνίαστά εἰσι· καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν καὶ θειότατον τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὴν Θεοῦ χειρῶν ποίησιν, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλίαμα, τὸν ὡραῖον | καὶ ὡραίων ὡραιότερον· οὗ ἔσωθεν τῶν ἀδύ- 290 b των καὶ ἄνωθεν τῶν ἁγίων τραπεζῶν ἤσθιον καὶ ἔπιον καὶ τὰς ἀσελγεῖς γνώμας καὶ ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παρθένων καὶ παίδων ἐπάνωθεν ἐποίουν καὶ ἔπρατον. Τίς μὴ θρηνήσῃ σε, ἅγιε ναέ; Καὶ πανταχοῦ πᾶν κακὸν ἦν καὶ πᾶσα κεφαλὴ ἤλγει.

6. Ἐν οἴκοις θρῆνοι καὶ κλαυθμοί, ἐν τριόδοις ὀδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοί, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί, ἑλκυσμοί, ἀνδραποδισμοί, διασπασμοί τε καὶ βιασμοί. Οἱ σεμνοὶ τῷ γένει ἀτίμως περιῆσαν, οἱ πλούσιοι ἀνόσιοι· αἱ πλατεῖαι, αἱ γωνίαι κατὰ πάντα τόπον πανταχοῦ πασῶν κακῶν ἦν ἔμπλεα· οὐ τόπος ἀνεξερεύνητος ἢ ἄσυλος ἔμεινεν. Ὦ Χριστὲ βασιλεῦ, τῆς τότε θλίψεως καὶ στενοχωρίας πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, ἣν οἰκοῦσιν οἱ χριστιανοί, ἐλευθέρωσον. Καὶ πάντα κῆπον καὶ οἶκον οἱ ἀσεβεῖς οὐκ εἴασαν ἀνώρυκτον, ἵνα τὰ κεκρυμμένα χρήματα εὕρωσι· καὶ πλείστων μὲν νέων θησαυρῶν καὶ παλαιῶν καὶ ἑτέρων πολυτίμων πραγμάτων εὑρόντες ἐνεπλήσθησαν.

XI. Ὡς οὖν ἡ πόλις ἑάλω, ὁ ἀμηρᾶς ἔνδον εἰσελθὼν εὐθὺς πάσῃ σπουδῇ ζήτησιν ἐποίει περὶ τοῦ βασιλέως, κατὰ νοῦν μὴ λογιζόμενος ἄλλο, εἰ μὴ μόνον μαθεῖν, εἰ ζῇ ἢ τέθνηκεν ὁ βασιλεύς. Καί τινες μὲν ἐλθόντες ἔλεγον, ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον εἶναι κεκρυμμένον, ἄλλοι δὲ τεθνάναι μαχόμενον. Καὶ θέλων πιστωθῆναι ἀληθῶς ἔστειλεν, | ἔνθα τὰ σώματα τῶν ἀναιρεθέντων ἔκειτο σωροειδῶς 291 b χριστιανῶν τε καὶ ἀσεβῶν· καὶ πλείστας κεφλὰς τῶν ἀναιρεθέντων ἔπλυναν, εἰ τύχῃ καὶ τὴν βασιλικὴν γνωρίσωσι. Καὶ οὐκ ἐδυνήθησαν γνωρίσαι αὐτήν, εἰ μὴ τὸ τεθνεὸς πτῶμα τοῦ βασιλέως εὑρόντες, ἐγνώρισαν αὐτὸ ἐκ τῶν βασιλικῶν περικνημίδων ἢ καὶ πεδίλων, ἔνθα χρυσοῖ ἀετοὶ ἦσαν γεγραμμένοι, ὡς ἔθος ὑπῆρχε τοῖς βασιλεῦσι. Καὶ μαθὼν ὁ ἀμηρᾶς περιχαρὴς καὶ εὐφραινόμενος ὑπῆρχε· καὶ προστάξει αὐτοῦ οἱ εὑρεθέντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς.

2. Οὐαί, οὐαὶ κἀμοὶ τῆς προνοίας ἐν τίνι καιρῷ με φυλαττούσης· Ἦν δὲ πᾶσα ἡ ζωὴ τοῦ ἀοιδίμου ἐν βασιλεῦσι καὶ γαληνοτάτου καὶ μάρτυρος τούτου χρόνοι τεσσαράκοντα ἐννέα καὶ μῆνες τρεῖς καὶ ἡμέραι εἴκοσι.

3. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς τῇ νίκῃ τῇ μεγάλῃ ἐπαρθεὶς καὶ πλείστης κενοδοξίας πλησθεὶς καὶ τὴν ὀφρὺν ἐπαρθεὶς ὠμὸς καὶ ἀνελεήμων ἐφάνη. Προσελθὼν δὲ αὐτῷ ὁ μέγας δοὺξ

---

5 ὡς — 6 εἰσι b : ἀνερμηνεύετε καὶ ἀεξιχνίαστε AB || 10 ἁγίων τραπεζῶν] ἁγίων θυσιαστηρίων καὶ τραπέζων A : ἁγίων τραπέζων B : θυσιαστηρίων καὶ τραπεζῶν b || 17 κακιῶν b κακῶν AB : οὐ AB : οὐδεὶς b || 22 XI] κφ. θ' AB || 23 κατὰ — ἄλλο A : ὃς κατὰ νοῦν ἄλλον οὐκ ἐλογίζετο B || 26 σώματα A : πτώματα B || 29 ἐγνώρισαν αὐτὸ A : ὃ ἐγνώρισαν B || 38 καὶ — ἐπαρθεὶς AB : *om.* b.

ţilor de mătase şi ţesute cu fir de aur acopereau caii, iar alţii mîncau pe ele; şi mărgăritarele de mult preţ le smulgeau de pe sfintele odoare şi le luau cu ei, iar sfintele moaşte le călcau în picioare. Şi alte multe sacrilegii vrednice de plîns le făceau aceşti înaintemergători ai lui antihrist.

5. O înţeleptele tale judecăţi, Hristoase împărate, cît de nepătrunse sînt şi necuprinse de mintea omenească! Şi se putea vedea acea preamăreaţă sfîntă biserică a înţelepciunii [Sf. Sofia] a lui Dumnezeu, cerul coborît pe pămînt, scaunul măririi lui Dumnezeu, loc de pogorîre a heruvimilor, a doua boltă cerească, zidire ridicată de mîinile lui Dumnezeu, clădire minunată la vedere, mîndria lumii întregi, frumuseţea frumuseţilor şi mai frumoasă încă; înăuntrul ei şi în altare pe sfintele mese beau şi mîncau şi deasupra îşi dădeau frîu gîndurilor şi poftelor desfrînate cu femei şi fecioare şi băieţi. Cine nu va plînge de mila ta, sfînt locaş? Şi pretutindeni numai nenorocire ce dădea peste tot omul.

6. În case lacrimi şi plînsete, la răspîntii de drumuri strigăte de jale, în biserici tînguiri amare, vaietele bărbaţilor, răcnetele de durere ale femeilor, răpiri şi robiri, despărţiri făcute cu violenţă. Cei de neam mare rătăceau ajunşi de ruşine, cei fără de Dumnezeu cu avere. Pieţele, străzile, toate ungherele, pretutindeni erau pline de toate răutăţile; n-a rămas loc sau adăpost nesocotit. O, Hristoase împărate, tot oraşul şi orice ţară unde locuiesc creştini fereşte-le de nenorocirea strivitoare de atunci! Şi orice grădină şi casă păgînii n-au lăsat-o necercetată, săpînd şi spărgînd, ca să găsească banii ascunşi; şi găsind, s-au umplut de multe comori noi şi vechi şi de alte lucruri de mult preţ.

XI, 1 De îndată ce oraşul a fost cucerit şi sultanul a intrat înăuntru, în grabă a început a face cercetare cu toată silinţa asupra împăratului şi la alta nimic nu se gîndea decît să afle dacă trăieşte sau e mort împăratul. Şi unii, venind, îi spuneau că a fugit, alţii însă spuneau că este ascuns în oraş, iar alţii că a murit în luptă. Şi voind să se încredinţeze cu adevărat, a trimis unde trupurile celor ucişi, creştini şi păgîni, stăteau grămadă; şi foarte multe capete de-ale celor ucişi le-au spălat, poate s-ar întîmpla să-l cunoască pe al împăratului. Şi n-a putut fi recunoscut, decît numai trupul împăratului după moletierele şi pantofii împărăteşti, pe care se aflau cusute cu fire de aur chipurile de vulturi, cum era obiceiul la împăraţi. Şi sultanul, auzind, era foarte bucuros şi vesel, şi din ordinul lui, creştinii care l-au găsit, au înmormîntat cu cinste împărătească trupul mort al împăratului.

2. Vai de mine şi de mine, pentru ce timp mă păstra providenţa. Iar toată viaţa acelui martir între împăraţi, a în veci adormitului şi a prealuminatului, a fost de patruzeci şi nouă de ani, trei luni şi douăzeci de zile.

3. Iar sultanul îngîmfat de biruinţa cea mare şi plin de falǎ deşartă şi mult semeţ, s-a arătat crud şi fără nici o milă. Venind la dînsul marele duce chir Luca

ὁ κὺρ Λουκᾶς ὁ Νοταρᾶς προσεκύνησεν αὐτὸν καὶ δείξας αὐτῷ θησαυρὸν πολύν, ὃν
εἶχε κεκρυμμένον, καὶ λίθους καὶ μαργάρους καὶ ἕτερα λάφυρα ἄξια βασιλεῦσιν, ἃ
ἰδὼν ὁ ἀμηρᾶς καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἐθαύμασαν. Ὁ δὲ Νοταρᾶς εἶπε τῷ ἀμηρᾷ·
„Ταῦτα πάντα ἐφύλαττον διὰ τὴν βασιλείαν σου· καὶ ἰδοὺ τὰ νῦν χαρίζομαί σοι δῶ-
ρον καὶ δέομαι δέξαι τοῦ δούλου σου τὴν δέησιν καὶ παρακάλεσιν." Ἔλπιζεν οὖν οὗ-
τος δι' αὐτῶν ἐλευθερίας τυ|χεῖν μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἀπελογίσατο δὲ αὐτῷ ὁ ἀμη- 292 b
ρᾶς καὶ εἶπεν. „Ὦ ἡμικύον καὶ ἀπάνθρωπε μηχανορράφε καὶ πολύτροπε, τοσοῦτον
πλοῦτον εἶχες καὶ οὐκ ἐβοήθησας τῷ βασιλεῖ τῷ αὐθέντῃ σου καὶ τῇ πόλει τῇ πα-
τρίδι σου; Νῦν δὲ μετὰ τοιούτων πονηριῶν καὶ πανουργιῶν, ἃς οἶδας ποιεῖν καὶ πράτ-
τειν ἐκ νεότητος, βούλῃ ὑποσκελίσαι κἀμὲ καὶ φύγῃς τοῦ πρέποντός σοι; Εἰπέ μοι,
ὦ ἀσεβές, τίς ὁ χαρίσας μοι τὸν πλοῦτον τὸν σὸν καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς
μου"; Λέγει αὐτῷ ὁ Νοταρᾶς· „Ὁ Θεός." Ὁ δὲ ἀμηρᾶς εἶπεν αὐτῷ· „Ἐπεὶ ὁ Θεὸς
ταῦτά μοι ἐχαρίσατο, καὶ σὲ καὶ πάντας ὑπὸ τὰς χεῖράς μου δούλους ἔδωσε, τί σὺ λέ-
γεις, πονηρέ, καὶ φλυαρεῖς; Πῶς οὐκ ἔστειλάς μοι αὐτά, πρὶν τὴν μάχην κινήσω καθ'
ὑμῶν ἢ πρὶν τὴν πόλιν νικήσω, ἵνα ὀφείλω σοι τὴν χάριν καὶ τὴν ἀνταμοιβήν; Νῦν-
οὖν οὐκ εἶ σὺ ὁ χαρίσας μοι ταῦτα, ἀλλὰ ὁ Θεός." Καὶ εὐθὺς ὥρισε τοῖς δημίοις,
ἵνα εἰς φυλακὴν βάλωσιν αὐτὸν καὶ ἀσφαλῶς τηρῶσι.

4. Τῇ δὲ ἐπαύριον προστάξας ἤνεγκαν πάλιν αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
αὐτοῦ· καὶ λέγει αὐτῷ· „Ἐπεὶ οὐκ ἠθέλησας βοηθῆσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι σου
μετὰ τοσούτου θησαυροῦ ἀναριθμήτου, ὃν εἶχες, καὶ διὰ τί οὐκ ἐβούλευσας τὸν βα-
σιλέα, ὅτε ἐμήνυσα αὐτῷ, ἵνα μετ' εἰρήνης μοι δώσῃ τὴν πόλιν καὶ ἄλλον ἀντ' αὐ-
τῆς τόπον δώσω μετ' ἀγάπης καὶ φιλίας, ἵνα μὴ τοσοῦτοι φόνοι ἀνὰ μέσον ἡμῶν γε-
νήσωνται;" Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· | „Ἐγὼ ἀναίτιός εἰμι τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, 293 b
ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ, οἳ ἔτασσον τῷ βασιλεῖ, στεῖλαι εἰς βοήθειαν
αὐτῷ στόλον καὶ στρατόν." Ὁ δὲ ἀμηρᾶς „πολλὰ οἶδας," λέγει, „ψεύδους ἐφευρήμα-
τα, τὰ νῦν δὲ καιρὸς ψεύδους οὐκ ἔστιν, ἵνα σοι βοηθήσωσι." Καὶ προστάξας ἐπὶ
τὴν αὔριον ἐπὶ τοῦ Ξηροῦ Λόφου ἀγορὰν κατενώπιον αὐτοῦ θανατώσωσι τοὺς δύο
υἱοὺς αὐτοῦ, οὓς ποτε ᾔτει τῷ βασιλεῖ, ἵνα τὸν ἕνα αὐτῶν τιμήσῃ τῷ
τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἀξιώματι καὶ τὸν ἕτερον τῷ τοῦ με-
γάλου λογοθέτου, εἶτα καὶ αὐτὸν θανατώσωσιν, ὡς καὶ ἐγένετο· καὶ οὕτω τὰ
τοῦ Λουκᾶ τοῦ Νοταρᾶ πέρας ἔλαβον.

5. Εἶτα προστάξας μετὰ ταῦτα ἐθανάτωσε πολλοὺς εὐγενεῖς ἄρχοντας, τῶν Ἐνε-
τῶν ἄγγαρον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἀστάνδην τῆς Καταλονίας καὶ δύο υἱοὺς αὐτοῦ.
Εἶτα ἤθελε θανατῶσαι καὶ τὸν Κονταρῖνον καὶ ἑτέρους εὐγενεῖς τῶν Ἐνετῶν, οἳ χρή-
ματα αὐτῷ δώσαντες καὶ ἐπαγγειλάμενοι τῷ Σογᾶν πασίᾳ τοῦ ζῆν ἐχαρίσθησαν. Καὶ
στείλας ἐν τῷ Γαλατᾷ καὶ πολλοὺς πιάσας ἐθανάτωσε· καὶ πᾶσα αὐτοῖς ἐπαγγελία, ἣν
ὑπέσχετο, εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑποτελεῖς ὥρισεν εἶναι. Τὸν δὲ Ἀλὶ

6 ἐλευθερίας τυχεῖν] ἐλευθερίας τύχῃ AB : ἐλευθερίαν τύχαι b || 11 ἀσεβές AB : ἀσεβῆ b || 21 *post* εἰρήνης *add.* καὶ ἀγάπης b : *om.* AB || 23 ἀναίτιός — ὑποθέσεως A : αἴτιος οὐχ ὑπάρχω εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν B || 24 στεῖλαι — 25 στρατόν A : ἵνα στόλον καὶ στρατὸν εἰς βοήθειαν αὐτῷ στείλωσιν B || 26 σοι βοηθήσωσι AB : βοηθήσῃ σοι b || 27 *post* ἀγορὰν *add.* πρῶτον b : *om.* AB || 33 ἀστάνδην B : ἀστάντην A || 35 πασίᾳ] μπασίᾳ AB : μπασιᾷ b || 36 πᾶσα αὐτοῖς ἐπαγγελία B : πᾶσαν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν A || 37 ὑπέσχετο A : ἐπηγγείλατο B.

Notara, i s-a închinat; şi, arătîndu-i comori multe, pe care le avea ascunse, pietre scumpe şi mărgăritare şi alte odoare strînse, cu adevărat împărăteşti, sultanul şi toţi sfetnicii lui, văzîndu-le s-au minunat. Iar Notara a grăit către sultan: „Toate acestea le-am păstrat pentru maiestatea-ta şi iată acum ţi le-am adus în dar; şi te rog primeşte rugămintea umilită şi darul robului tău". El spera cu aceasta să dobîndească libertatea, el şi casa sa; dar sultanul i-a răspuns zicînd: „Neomule şi pe jumătate cîine ce-mi eşti şi cu viclenie pui răutăţi la cale, aveai bogăţie atît de mare şi împăratului, domnul tău, şi oraşului, patria ta, nu le-ai sărit într-ajutor. Iar acum cu atîtea răutăţi şi planuri viclene ce ştii să le faci şi să le săvîrşeşti din tinereţe, vrei să-mi întinzi curse şi mie şi să scapi de ce ţi se cuvine? Spune-mi, nelegiuitule, cine-i acela care mi-a dat în mîinile mele averea ta şi oraşul acesta?" Notara îi spune: „Dumnezeu!" Iar sultanul i-a zis: „De vreme ce Dumnezeu mi le-a dăruit acestea şi mi te-a dat şi pe tine şi pe toţi robi în mîinile mele, ce spui, răule, şi grăieşti vorbe goale? Cum de nu mi le-ai trimis acestea înainte de a fi pornit lupta contra voastră sau înainte de a fi biruit oraşul, ca să-ţi fiu îndatorat la recunoştinţă şi la răsplată? Acum doar nu eşti tu care mi le-ai dăruit acestea, ci Dumnezeu!" Şi de îndată a poruncit călăilor să-l arunce în temniţă şi să-l păzească bine.

4. Iar a doua zi a dat poruncă şi l-au adus iarăşi în faţa divanului de judecată şi i-a zis: „O dată ce n-ai vrut să ajuţi împăratului şi patriei tale cu atîtea comori nenumărate ce aveai, de ce nu l-ai sfătuit pe împărat, cînd i-am trimis vorba să-mi dea oraşul cu pace şi în schimb să-i dau alt loc cu drag şi prietenie, pentru ca să nu fie atîta ucidere între noi?" Iar el, răspunzînd, a grăit: „Eu sînt nevinovat în privinţa aceasta, ci veneţienii şi genovezii din Galata, care au hotărît să-i trimită împăratului într-ajutor flotă şi armată". Iar sultanul spune: „Ştii multe născociri mincinoase; dar acum nu-i vremea de minciuni, ca să-ţi ajute". Şi-a poruncit ca, a doua zi, pe piaţa de pe Xirolofos [Dealul Sec] să-i ucidă în faţa lui pe cei doi feciori ai lui — *pentru care cerea odinioară împăratului, ca pe unul din ei să-l ridice la demnitatea de mare contostaul şi pe celălalt de mare logofăt* —, după aceea pe el însuşi, cum s-a şi întîmplat; şi aşa i-a fost sfîrşitul lui Luca Notara.

5. După aceea a poruncit şi a mai ucis pe mulţi mai dregători nobili, pe bailul[1] veneţienilor şi pe feciorul aceluia, pe consulul[2] Cataloniei şi doi feciori de-ai lui. Apoi voia să-i dea morţii şi pe Contarino şi pe ceilalţi nobili ai veneţienilor, care, dînd şi punînd în vedere bani lui Sogan-paşa, au scăpat cu viaţă. Şi, trimiţînd la Galata, pe mulţi i-a prins şi i-a dat morţii, şi toată promisiunea ce le-a făcut-o a fost socotită întru nimic, ci a hotărît şi ei să-i plătească tribut. Iar pe Ali-paşa, trimiţînd

[1] şi [2] În textul grecesc termenii necunoscuţi: şi ἄγγαρον şi ἀστάνδην, ἀστάντην. În româneşte am pus „bailul" şi „consulul", potrivit cu ap. cr., unde sînt folosiţi termenii „μπαΐλῳ" şi „κονσούλῳ".

πασίαν στείλας ἀπέκλεισεν ἐν πύργῳ τινὶ καὶ μετὰ ὀλίγας ἡμέρας καὶ αὐτὸν ἐθανάτωσε δι' αἰτίαν, ἣν εἴπομεν, διὰ τὸ λέγειν αὐτὸν τοῦ μὴ | ἐγεῖραι μάχην κατὰ τῆς Πό- 294 b λεως, ἵνα μὴ τῶν ἑσπερίων αὐθένται συναχθῶσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ τῆς Εὐρώπης αὐτοὺς διώξωσι καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς προγέγραπται· Καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ λύπην ἀμέτρητον παντὶ τῷ στρατῷ τοῦ ἀμηρᾶ ἐνέδωκε διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ὑπὸ πάντων φιλούμενον καὶ εἰς πάντα καλῶς τὸν ἀμηρᾶν συμβουλεύοντα.

Ἀρίθμησις τῶν ἐτῶν ἀπὸ Ἀδὰμ ἄχρι τῆς πόλεως τῆς ἁλώσεως καὶ ἄλλων τινῶν περὶ τοῦ Μωάμεθ

XII. Ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ γίνεται ἔτη, βσμβ', καὶ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τῆς πυργοποιίας ἔτη φ'. Καὶ ἀπὸ τῆς πυργοποιίας ἕως τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἀβραὰμ εἰς Χαναὰν γῆν, ἐξ ἧς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν λαμβάνουσι τὰ ὀνόματα, εἰσὶν ἔτη χις'. Καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἕως Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου ἔτη, ,ατμβ', καὶ ἀπὸ τοῦ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου ἕως Αὐγούστου Καίσαρος ἔτη ,ψκε'. Καὶ ἀπὸ Αὐγούστου Καίσαρος ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ τρισολβίου καὶ ἀοιδίμου τε καὶ ἀειμνήστου τοῦ μεταθέσαντος τὰ βασίλεια ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν ποτε Βυζάντιον, ἣν αὐτὸς ἀνῳκοδόμησε καὶ νέαν Ῥώμην ὠνόμασεν, εἰσὶν ἔτη τλβ'. Καὶ ἀποῦ Κωνσταντίνου Φλαβίου τοῦ Χλωροῦ ἕως Ἡρακλείου τοῦ μεγάλου ἔτη τε'.

2. Ἐν οἷς χρόνοις ἦν καὶ ὁ τρισκατάρατος καὶ ψευδοπροφήτης Μωάμεθ, ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἰσμαήλ, ὃς ὑπῆρχεν ἐκ τῆς Κηδὰρ τῆς φυλῆς τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ Ἰσμαήλ. Νίζαρος γὰρ ὁ τοῦ Κη|δὰρ ἀπόγονος ἐγέννησεν υἱοὺς δύο, Μούδαρον καὶ Ῥαβίαν, 295 b ὁ δὲ Μούδαρος Κούσαρον καὶ Κάϊτον καὶ Θεμίνην καὶ Ἄσαδον, ὁ δὲ Κούσαρος τὸν Ἀβεδουλᾶν, ὁ δὲ Ἀβεδουλᾶς τὸν ψευδοπροφήτην καὶ ἀντίχριστον Μωάμεθ. Γεννηθεὶς δὲ καὶ ἀνατραφεὶς πενίᾳ συζῶν καὶ κτηνοτρόφος ὢν καὶ μάλιστα σεληνιαζόμενος, φωτισθεὶς τὰ τοῦ σκότους παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ, ἐκατώρθωσεν ἃ ἕτεροι πολλὰ συνέγραψαν, περὶ ὧν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀναγκαῖον διηγεῖσθαι. Πλὴν ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν αὐτοῦ μιαρῶν ἔργων καὶ πονηρῶν μνείαν ποιήσωμεν· Οὗτος ὁ παμμίαρος ἐκ τῶν Ἐθρίβου ὀρεων ὥρμητο, καὶ πρῶτον μὲν δοῦλος ὑπάρχων τινὶ γυναικὶ χήρᾳ καὶ ὁμοφύλῳ αὐτοῦ πλουσίᾳ πάνυ, ὀνόματι Χαδιχᾶ· ὃς μετὰ τῆς πονηρίας καὶ πανουργίας αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ κυρίαν εἰς γυναῖκα ἔλαβεν καί, δαιμόνια ἔχων καὶ πίπτων καὶ τρέμων καὶ ἀφρίζων, αὐτὸς τὸ πάθος μετεσχημάτιζεν, ὅπως μὴ αἰσχύνηται ἡ γυνὴ καὶ κυρία αὐτοῦ, μεμφομένη αὐτόν, πῶς συνεζεύχθη τοιούτῳ πένητι καὶ δαιμονήτῃ, τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ ἔλεγεν, ὅτι ἑώρα λέγοντα, αὐτῷ τὰ μέλλοντα συμβαίνειν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἀποκαλύπτοντα, ὡς ἔθος ἐστὶ πᾶσι τοῖς μοναχοῖς καὶ προφήταις. Διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ φόβου ἐξίστατο καὶ ἐδειλία.

3. Ἦν δέ τις ψευδαββᾶς ὀνόματι Σέργιος διὰ κακοπιστίαν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξόριστος καὶ φίλος ὢν τῷ Μωάμεθ· ὃν | ὁ Μωάμεθ ἐπαρεκάλει τῇ αὐτοῦ 296 b

1 πασίαν] μπασίαν AB : μπασιᾶν b || 2 αἰτίαν ἣν εἴπομεν AB : ἣν αἰτίαν εἴπομεν, ἤγουν b || 3 *post* μὴ *add.* οἱ b : *om.* AB || 7—8 AB : *om.* b || 9 XII] κφ. ι' AB || 10 φ' b : φξθ' A : φλη' B || 11 τὰ AB : ἀρχὴν τὰ b || 13 ψκε' AB : ψπζ' b || 18 τε' b : *lac.* AB || 20 τῆς Κηδὰρ AB : τῆς τοῦ Κηδὰρ b || 22 *post* Θεμίνην *lac.* AB.

după el, l-a închis într-un turn şi după cîteva zile l-a dat morţii şi pe el, pentru motivul pe care l-am spus, deoarece dînsul zicea să nu pornească război contra Constantinopolei, pentru ca domnitorii din apus să nu se adune din cauza aceasta şi să-i alunge din Europa şi aşa mai departe, precum s-a scris mai înainte. Şi de moartea lui toată oastea sultanului s-a întristat nespus de mult, pentru că era iubit de toţi şi la toate îl sfătuia de bine pe sultan.

Numărarea anilor de la Adam pînă la cucerirea Constantinopolei şi alte cîteva despre Mohamed

XII, 1. De la Adam pînă la potop sînt 2242 de ani şi de la potop pînă la zidirea turnului [Babilonului] 500 de ani. Şi de la zidirea turnului pînă la venirea lui Avraam în ţara Canaanului, din care iau şi numele zeilor păgîneşti, sînt 616 ani; şi de la Avraam şi pînă la Romulus şi Remus 1342 de ani, şi de la Romulus şi Remus pînă la August Cezar 725 de ani. Şi de la August Cezar pînă la de trei ori fericitul, în veci pomenitul, neuitatul marele Constantin Flaviu, care a mutat reşedinţa împărătească din Roma cea veche la Constantinopol, Bizanţul de odinioară, pe care el l-a zidit din nou şi l-a numit Noua Romă, sînt 332 de ani. Şi de la Constantin Flaviu Chloru pînă la marele Heracliu 305 ani.

2. În timpurile acestea a fost şi de trei ori afurisitul profet mincinos Mohamed coborîtor din Ismail; acesta era din tribul Chidar al primului născut fecior al lui Ismail. Anume Nizar, coborîtor din Chidar, a avut doi feciori, pe Mudar şi Ravia, iar Mudar pe Cusur, Cait, Temine şi Asad, iar Cusur pe Avedula, iar Avedula pe mincinosul profet şi antihrist Mohamed. Născut şi crescut într-o viaţă sărăcăcioasă şi fiind crescător de vite şi foarte lunatec, a fost luminat în ale întunericului de către părintele său Satana şi a săvîrşit isprăvile despre care mulţi au scris şi despre care nu e nevoie să povestim noi. Vom aminti numai cîteva puţine din faptele lui nelegiuite şi rele. Acest om nelegiuit pornise din Munţii Etribos şi era mai întîi servitor la o văduvă din tribul lui, foarte bogată, cu numele Chadicha; cu viclenia şi cu faptele lui rele a luat-o de femeie pe stăpîna sa; şi avînd draci în el şi căzînd jos şi tremurînd şi făcînd spume la gură, el în patima lui se prefăcea, pentru ca femeia, stăpîna lui, să nu-i fie ruşine şi să-l certe, că s-a însoţit cu un sărăntoc apucat de draci; şi atunci zicea că-l vedea pe îngerul Gavriil cum îi spune ce are să se întîmple în lume şi cum i le descoperă, după cum se întîmplă de obicei cu toţi călugării şi prorocii. Din cauza aceasta rămînea în extaz de frică şi plin de teamă.

3. Dar era şi un pseudostareţ, cu numele Serghiu, surghiunit pentru credinţa-i stricată din Constantinopol şi fiind prieten cu Mohamed. Pe acesta, Mohamed îl ruga

κυρίᾳ τῇ καὶ γυναικὶ ταῦτα λέγειν καὶ βεβαιώνειν καὶ παραινεῖν, ἵνα μὴ λυπῆται, ἀλλ' ἵνα χαίρηται. Ἡ δὲ γυνὴ ἐπίστευε τῷ ψευδαββᾷ πλεῖον ἢ τῷ ἀνδρί. Διὰ τοῦτο λέγουσι καὶ οἱ πάντες, ὅτι ὁ Μωάμεθ ὥρισε τοὺς μοναχοὺς πάντας ἀτελεῖς εἶναι καὶ ἀφορολογήτους διὰ τὴν τοῦ ψευδαββᾶ Σεργίου φιλίαν· καὶ οὕτως παρήγγειλεν. Ἔλεγεν οὖν ταῖς γυναιξὶν αὕτη, ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς προφήτης ἦν. Καὶ διὰ τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἄνδρας αὐτῶν κηρυχθείς, καὶ οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ παρὰ τῶν ἀφρόνων ψευδοπροφήτης ὠνόμασται καὶ ἕως τοῦ νῦν τὸ αὐτὸ μέγα ψεῦδος παρὰ τῶν Ἰσμαηλιτῶν ᾄδεται. Ἀποθανούσης δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, κληρονόμος τοῦ βίου καὶ πλούτου τοῦ τοσούτου γενόμενος, ὡς φύλαρχος τῶν Ἰσμαηλιτῶν τῶν ἐκεῖ ἐχρημάτιζεν.

4. Εἶτα ἐρχομένου τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου τῷ τότε καιρῷ ἐκ τῆς Περσίδος μετὰ νίκης μεγάλης καὶ θέλων περᾶσαι πλησίον ὡσεὶ ἡμερῶν τινων ὁδὸν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν, ἔνθα διέτριβε καὶ κατῴκει ὁ ἀλιτήριος, ὡς ἤκουσε τοῦτο ὁ πονηρός, πρόεισιν εἰς προσκύνησιν καὶ προϋπάντησιν τῷ βασιλεῖ μετὰ δώρων πολυτίμων πολλῶν ἀξίων βασιλεῦσι καὶ τινων οὐκ ὀλίγων ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Ἐδέξατο οὖν αὐτὸν ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ μεγάλην δουλοσύνην, ἣν ἔδειξε· καὶ χώραν αἰτήσας τῷ βασιλεῖ εἰς κατοίκησιν, καὶ ἐδωρήσατο ὁ βασιλεὺς μετὰ γράμματος βασιλικοῦ. Ἀναζωσάμε|νος οὖν καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ εἰς τὴν φιλίαν θαῤῥῶν καὶ πλέον *297 b* ἐπαρθεὶς τῇ διανοίᾳ, εὐθὺς ἔθετο καὶ προστάγματα· καὶ τοὺς μὲν λόγοις ἀπατῶν, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις εὐχερῶς τὸ ξίφος ἀνατεινόμενος καὶ ὑποκλίνεσθαι τούτους ἐκβιαζόμενος, ἄρχων τέλειος τῶν Σαρακηνῶν ἐγένετο. Καὶ μετ' ὀλίγον τινὰ καιρὸν εὐκαιρίαν εὑρὼν διὰ τὸ τοὺς βασιλεῖς περισπωμένους ὑπάρχειν ἐν πολέμοις τῆς Ἰταλίας, τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ ἐπαῤῥησιάσατο, ἣν εἶχεν ὑποκεκρυμμένην χρονοὺς ἱκανούς, καὶ νομοθέτης αὐτῶν καὶ διδάσκαλος ἐγένετο· καὶ τὰ ἐν τῷ κορᾶν, τουτέστι τοῦ ἐκτεθέντος νόμου, κεφάλαια ποιήσας καὶ ἐν τέσσαρσι λόγοις ταῦτα τὰ κεφάλαια διαμερίσας αὐτοῖς ἐπαρέδωκεν· ἅ εἰσι ταῦτα.

Περὶ τῶν ἐν τῷ τοῦ Μωάμεθ κορᾶν κεφαλαίων καὶ τί ἐν αὐτοῖς περιέχει· πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ.

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρωτου λόγου λέγει, ὅτι ὁ Μωάμεθ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐπιληψίας, ἐν ᾗ ἐκυλίετο ἀφρίζων, τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν ὁρᾶν, ὡς εἴρηται.

Δεύτερον, ὅτι συνεγράψατο τὸ βιβλίον, ἀραβιστὶ κορᾶν ὀνομάσας, ὃ λέγεται ἑλληνιστὶ νόμος θεοῦ σωτήριος.

Τρίτον, ὅτι προφήτην θεοῦ καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ἐκάλεσεν.

Τέταρτον ὅτι τὰ Μωσαϊκὰ πάντα, τό τε ψαλτήριον καὶ τὰ προφητικὰ δίκαια καὶ ἅγια καὶ ἀληθῆ ὠνόμασε· κατ' ἐξαίρετον δὲ τῶν ἄλλων τὸ εὐαγγέλιον ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ | εὐθὲς καὶ ἀληθινὸν καὶ τέλειον ἀπεφήνατο, ὥστε καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ *298 b* τοῦ Ἰωνᾶ θεοῦ ὑπομνήσεις ταῦτα ὠνόμασε.

---

2 χαίρηται AB : χαιρῃ b. || 5 αὕτη AB : αὐτή b | ἦν AB : ἐστίν b | διὰ AB : παρὰ b || 6—7 ψευδοπροφήτης AB: ὁ ψευδοπροφήτης b || 10 ἐρχομενου — Ἡρακλείου AB : ἐρχόμενος ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος b || 18 τοῖς AB: τοὺς b. || 23 *post* ἐκτεθέντος *add.* παρ' αὐτοῦ b : *om.* AB || 26—27 AB : *om.* b.

să-i spună stăpînii, femeia sa, toate acestea şi să i le adeverească şi să o îndemne să nu fie supărată, ci să se bucure. Iar femeia credea mai mult pseudostareţului decît bărbatului ei. De aceea se şi spune că Mohamed, de dragul prieteniei cu pseudostareţul Serghiu, a hotărît ca toţi călugării să fie scutiţi de dări şi să nu plătească biruri; şi aşa a dispus. Iar dînsa spunea femeilor că bărbatul ei era profet; şi prin femei vestea s-a răspîndit la bărbaţii lor. Şi aşa a fost numit de către cei fără de minte profet, dar mincinos, în toată lumea, şi pînă în ziua de azi acest mare neadevăr e în gura tuturor ismailitenilor. Iar după moartea femeii lui, rămînînd moştenitor al unei averi şi bogăţii atît de mari, îl făcea pe domnitorul tribului ismailiţilor de acolo.

4. Apoi, în vremea de atunci, împăratul Heracliu, venind după o mare biruinţă din Persia şi voind, cale de vreo cîteva zile, să treacă pe aproape de părţile acelea pe unde trăia şi locuia acel scelerat, vicleanul, cum a auzit aceasta, se plecă împăratului şi-i ieşi întru întîmpinare cu multe daruri de mare preţ, cu adevărat împărăteşti, dimpreună cu unii nu puţini din tribul acela. Şi împăratul l-a primit pentru ascultarea şi supunerea cea mare ce a arătat-o; şi a cerut de la împărat ţară în care să se aşeze, şi împăratul cu scrisoare împărătească i-a dat-o. Acum, înzestrat cu împuternicire împărătească şi bizuindu-se pe această prietenie, s-a înălţat şi mai mult în gîndul său şi îndată a început să dea şi porunci cu putere de lege; şi pe unii, ademenindu-i cu vorba, iar asupra celor care nu voiau să asculte întinzînd cu îndemînare sabia, i-a silit să se plece şi a ajuns domnitor deplin al saracenilor. Şi după cîtva timp, puţin, găsind prilej, cînd împăraţii erau reţinuţi să stea în războaie prin Italia, a răspîndit pe faţă erezia sa, pe care mulţi ani a ţinut-o ascunsă şi a devenit legiuitorul şi învăţătorul lor şi a pus în capitole învăţăturile din Coran, adică legea dată, şi aceste capitole le-a împărţit în patru cărţi şi le-a lăsat lor. Cuprinsul acestor capitole este următorul:

Despre capitolele din Coranul lui Mohamed şi ce se cuprinde în ele; mai întîi în cartea întîi, capitolul întîi

În capitolul întîi al cărţii întîi zice că Mohamed, cînd era apucat de epilepsie şi se învîrtea pe jos cu spume la gură, spunea că-l vede venind spre dînsul pe arhanghelul Gavriil, precum s-a spus mai sus.

În al doilea, că a scris cartea, dîndu-i titlul în arăbeşte Coran, ceea ce pe greceşte înseamnă lege mîntuitoare a lui Dumnezeu.

În al treilea, că pe sine s-a numit profet şi apostol al lui Dumnezeu.

În al patrulea, că toate cărţile lui Moise şi psaltirea şi cărţile profeţilor le-a numit drepte, sfinte şi adevărate şi îndeosebi, mai mult decît altele, a declarat evanghelia sfîntă, dreaptă, curată şi adevărată şi desăvîrşită, încît şi în capitolul Iona pe acestea le-a numit însemnări ale lui Dumnezeu.

Πέμπτον, ὅτι μὴ μόνον παρὰ τοῦ Μωάμεθ ἐξετέθη ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων.

Ἕκτον, ὅτι ὁ παρὰ τοῦ Μωάμεθ ἐκτεθεὶς νόμος στόματι πρὸς οὖς ἐξετέθη παρὰ τοῦ δαίμονος.

Ἕβδομον, ὅτι εἰς χαλιφᾶς τὸ ἀξίωμα, τουτέστιν ἄκρον διδάσκαλος, ἐγένετο χριστιανός.

Ὄγδοον, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐντυχὼν αἱρετικοῖς τισι Νεστοριανοῖς καὶ Ἀρειανοῖς, ἀλλὰ δὲ καὶ Ἰουδαίοις τισί, τὴν τούτων κακίαν ἐσώρευσεν.

Ἔννατον, ὅτι μεγαλοῤῥημονῶν περὶ αὐτοῦ ἔλεγεν, ὡς, εἰ πάντες ἄνθρωποι συναχθεῖεν καὶ πάντα τὰ πνεύματα καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι, οὐκ ἂν δύναιντο ποιῆσαι τοιοῦτο κορᾶν ὡς ἐγώ.

Δέκατον, ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει, ἤγουν ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἔστι γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα.

Ἑνδέκατον, ὅτι οὐκ ἦλθε διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους δοῦναι τὸν νόμον καὶ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῷ θάνατος ἔσται ἡ τιμωρία ἢ φόρους διδόναι.

Δωδέκατον, ὅτι ὁ Νῶε καὶ Ἀβραάμ, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ δόγματός, φησιν, ἦσαν, οὗπερ οὗτος ἔθετο ὕστερον.

Τοῦ δευτέρου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα

Πρῶτον, ὅτι τὰ ἐν ταῖς μωσαϊκαῖς παραδόσεσι, τοῖς προφήταις τε καὶ τῷ ψαλτηρίῳ καὶ τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένα ἅγια καὶ δίκαια καὶ ἀπὸ θεοῦ δεδομένα καλεῖ, στέργει τε καὶ φυλάσσει αὐτά, καὶ οὐδ' ὅλως εἰ|σὶν οἱ τούτου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ ταῦ- *299 b*
τα πληρώσαιεν.

Δεύτερον, ὅτι εἰς ἑβδομήκοντα πρὸς ταῖς τρισὶ μοίρας μέλλουσι σχισθῆναι οἱ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες καὶ ἡ μὲν μία καὶ μόνη ἐκ τούτων σωθήσεται, αἱ δὲ ἄλλαι τῷ πυρὶ παραδοθήσονται.

Τρίτον, ὅτι εἰ μὴ παρὰ θεοῦ ἦν τὸ κορᾶν, πολλαὶ ἐναντιότητες εὑρίσκοντο ἐν αὐτῷ.

Τέταρτον, ὅτι μετὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀνελθεῖν, λέγει, εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐντυχεῖν ἀγγέλῳ μυριάκις μείζονι τοῦ κόσμου παντὸς θρηνοῦντι τὰς αὐτοῦ ἁμαρτίας καὶ τυχεῖν παρὰ τοῦ θεοῦ συγγνώμης δι' αὐτοῦ.

Πέμπτον, ὅτι τέλος καὶ σφραγὶς τῶν προφητῶν ἐστιν οὗτος.

Ἕκτον, ὅτι ἁρπαγὰς καὶ φόνους κωλύει καὶ ἐπιορκίας καὶ πάλιν ταῦτα ἐνδίδωσιν.

Ἕβδομον, ὅτι ὁ θεὸς ἐνέδωκε τούτῳ ἐπιορκῆσαι.

Ὄγδοον, ὅτι διαλεγόμενος αὐτῷ ὁ θεὸς εἶπεν, ὡς παιδιᾶς χάριν ἐποίησε τὸν κόσμον.

Ἔννατον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ λεγομένῳ Μπακαρᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται δάμαλις, ὡς Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ σωθῆναι μέλλουσιν, ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμρὰμ αὖθίς φησιν, ὅτι οὐδεὶς δύναται σωθῆναι ἄνευ τῶν ἐν τῷ νόμῳ τῶν Ἰσμαηλιτῶν.

---

9 μεγαλοῤῥημονῶν AB: μεγαλορρημόνως b || 10 τοιοῦτο b: τοιοῦτον AB || 17 ἔθετο AB: ἐξέθετο b || 22 πληρώσαιεν AB: πληρώσοιεν b || 23 ταῖς b : τοῖς AB || 28 λέγει b : *om.* AB || 36 Μπακαρᾶ b (Alterus): Καμπαρᾶ AB || 36—37 *post* δάμαλις *add.* λέγει b : *om.* AB.

În al cincilea, că legea a fost expusă nu numai de către Mohamed, ci şi de către ceilalţi.

În al şaselea, că legea dată de Mohamed i-a fost spusă la ureche de către demon.

În al şaptelea, că unul cu demnitatea de calif, adică învăţătorul cel mare, s-a făcut creştin.

În al optulea, că Mohamed, întîlnindu-se cu nişte eretici, nestorieni şi arieni, dar şi cu unii iudei, a îngrămădit răutatea acestora.

În al nouălea, că spunea despre sine cu multă falǎ că dacă s-ar strînge toţi oamenii şi toate duhurile şi toţi îngerii, n-ar putea face un astfel de Coran ca mine.

În al zecelea, că în partea de mai sus, adică în părţile din dreapta ale tronului Domnului, stă scris numele lui Mohamed.

În al unsprezecelea, că n-a venit să dea legea prin minuni, ci cu sabia, şi că pentru cei care nu-l vor asculta, pedeapsa va fi moartea sau să dea dări.

În al doisprezecelea, că Noe şi Avraam, ba chiar şi apostolii, zice că aveau aceeaşi dogmă, pe care acesta a predicat-o mai pe urmă.

Capitolele cărţii a doua sînt următoarele

Întîi: acele scrise în cărţile lui Moise, ale profeţilor, în psaltire şi în evanghelie, le numeşte sfinte şi drepte şi date de Dumnezeu şi le găseşte bune şi le păzeşte şi că nu sînt ascultători de el aceia care nu le-ar îndeplini pe acestea.

Al doilea: aceia care au urmat legea lui au să se desfacă în şaptezeci şi trei de secte, dar numai una singură dintre acestea va fi mîntuită, iar celelalte vor fi date focului.

Al treilea: dacă n-ar fi Coranul de la Dumnezeu, multe contraziceri s-ar afla în el.

Al patrulea: spune că s-a suit cu Gavriil la cer şi că a dat peste un înger de mii de ori mai mare decît toată lumea ; şi acesta îşi plîngea păcatele şi că printr-însul şi-a dobîndit iertare de la Dumnezeu.

Al cincilea: acesta este împlinire şi pecete a profeţilor.

Al şaselea: opreşte răpiri, omoruri şi jurăminte strîmbe şi iarăşi le îngăduie pe acestea.

Al şaptelea: lui i-a îngăduit Dumnezeu să jure strîmb.

Al optulea: Dumnezeu, stînd de vorbă cu el, a spus că şi-a făcut lumea drept jucărie.

Al nouălea: în capitolul cu titlul „Bacara“, ceea ce se tîlcuieşte vacă, spune că iudeii şi creştinii au să fie mîntuiţi, în capitolul „Amram“ însă, zice iarăşi că nimeni nu se poate mîntui fără de cele ce sînt în legea ismailitenilor.

Δέκατον, ὅτι πρὸ αὐτοῦ οὐ δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ αὖθίς φησιν, ὅτι ἔδειξεν αὐτῷ ὁ θεὸς γυναῖκάς τε καὶ ἄνδρας πολλοὺς εἰσελθόντας πρὸ αὐτοῦ εἰς τὸν παράδεισον.

Ἑνδέκατον, ὅτι ὁ θεὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἴκους περικαλλεῖς καὶ λουτρὰ καὶ παραδείσους καὶ γυναῖκας ὅτι πολλὰς ὑπισχνεῖται δοῦναι τοῖς τοῦ Μωάμεθ νόμοις ἀκολουθοῦσιν.

Δωδέκατον, ὅτι | ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Σάδ φησιν, ὡς οἱ μὲν ἄγγελοι ἐκ πυρὸς *300 b* ἐδημιουργήθησαν, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκ χοός.

Δέκατον τρίτον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Νεμελί, ὅπερ ἑρμήνεύεται μυῖα, φησὶ περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῶν μυιῶν ψεῦδός τι εὔηθες, ὅπερ καί φησι.

Δέκατον τέταρτον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ῥουβεπᾶ φησι περὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ σκώληκος ὁμοίως τῷ ἀνωτέρῳ ψεύδει.

Δέκατον πέμπτον, ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν διηγήσεων ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἧς ὁ οἶνος κεκώλυται αὐτοῖς.

Δέκατον ἕκτον, ὅτι ὁ κτιστὸς οὐρανὸς οὗτος γέγονεν ἐκ καπνοῦ, ἡ δὲ θάλασσα ἐξ ὄρους τινὸς Κάφ ὀνομαζομένου.

Δέκατον ἕβδομον, ὅτι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἴσα φωτὸς καὶ δυνάμεώς φησι γενέσθαι.

Δέκατον ὄγδοον, ὅτι προσκληθέντος τούτου παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τοῦ θεοῦ θέντος τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ καὶ τοσαύτης ψύξεως αἴσθεσιν λαβεῖν αὐτόν, ὡς διελθεῖν ταύτην μέχρι καὶ νωτιαίου μυελοῦ.

Ἔννατον δέκατον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ Σάδ, ὡς ἄγγελοι ὄντες δαίμονες καὶ προσταχθέντες παρὰ τοῦ θεοῦ προσκυνῆσαι τὸν Ἀδὰμ οὐκ ἠθέλησαν ποιῆσαι τοῦτο, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι προσεκύνησαν αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο δαίμονες.

Εἰκοστόν, ὅτι ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν κεκώλυται αὐτοῖς ἐσθίειν τὰ ὕεια κρέα.

Εἰκοστὸν πρῶτον, ὅτι πρὸς τῷ τέλει τοῦ κόσμου ἀποκτενεῖ ὁ θεὸς πᾶσαν τὴν φύσιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων.

Εἰκοστὸν δεύτερον, ὅτι συνεγράψατο βιβλία δύο καὶ δέκα χιλιάδας λόγους ἔχον|τα θαυμαστοὺς καὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὲν τρισχίλιοί εἰσιν ἀληθεῖς, οἱ δὲ ἕτεροι ψευδεῖς. *301 b*

Εἰκοστὸν τρίτον, ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ Κεραμάρ φησιν, ὡς ἔσχισε τὴν σελήνην εἰς δύο τμήματα· καὶ τὸ μὲν ἥμισυ ἀπὸ τούτων εἰσῆλθον εἰς τὸν χιτῶνα αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν· καὶ αὖθις ἀποκατέστησεν αὐτὴν σῶαν.

Εἰκοστὸν τέταρτον, ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι εὔχονται ὑπὲρ τοῦ Μωάμεθ.

Εἰκοστὸν πέμπτον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἐλμαϊδᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται τράπεζα, μὴ εἶναι τοὺς Ἑβραίους καὶ τοὺς χριστιανοὺς υἱοὺς θεοῦ ἢ φίλους διὰ τὸ παιδεύεσθαι αὐτούς.

Τὰ τοῦ τρίτου λόγου κεφαλαῖα εἰσι ταῦτα

Πρῶτον, ὅτι οὐκ ἔστι δυνατὸν τὸν θεὸν υἱὸν ἄνευ γυναικὸς ἔχειν.

Δεύτερον, ὅτι, εἰ υἱὸν εἶχεν ὁ θεός, σχίσματα ἂν ἐγένοντο μέσον αὐτῶν.

---

5 πολλὰς b : πολλοὺς AB | τοῖς νόμοις AB : τῷ νόμῳ b || 9 Νεμελί AB : Νεμελέ b || 19 προσκληθέντος b : προκληθέντος AB.

Al zecelea: nimeni nu poate intra în rai înaintea lui, și iarăși zice că Dumnezeu i-a arătat femei și bărbați mulți care intrau în rai înaintea lui.

Al unsprezecelea: Dumnezeu promite să dea după înviere celor ce ascultă de legile lui Mohamed locuințe preafrumoase și băi și grădini și femei cît de multe.

Al doisprezecelea: în capitolul „Sad" zice că îngerii au fost creați din foc, iar oamenii din lut.

Al treisprezecelea: în capitolul „Nemeli", ceea ce se tîlcuiește muscă, spune despre Solomon și muște că e un neadevăr naiv, ceea ce se spune.

Al paisprezecelea: în capitolul „Ruvepa" spune despre Solomon și viermele asemenea un neadevăr ca mai sus.

Al cincisprezecelea: în „Cartea povestirilor" povestește pricina pentru care vinul le-a fost oprit.

Al șaisprezecelea: tăria cerului s-a făcut din fum, iar marea dintr-un munte cu numele Caf.

Al șaptesprezecelea: soarele și luna sînt tot una ca lumină și putere.

Al optsprezecelea: chemat fiind de Gavriil, s-a urcat la cer și Dumnezeu, punînd mîna pe dînsul, a avut o senzație de frig atît de mare, încît l-a pătruns pînă la măduva din șira spinării.

Al nouăsprezecelea: în capitolul „Sad", diavolii fiind ca îngerii, au fost rînduiți de Dumnezeu să se închine lui Adam și n-au voit să facă aceasta, cum i s-au închinat toți îngerii, și de aceea au devenit diavoli.

Al douăzecilea: arată pricina pentru care li s-a oprit să mănînce carne de porc.

Al douăzeci și unulea: Dumnezeu, la sfîrșitul lumii, va ucide toată ființa îngerească și omenească.

Al douăzeci și doilea: a scris cărți cuprinzînd douăsprezece mii de cuvinte minunate și, din acestea, trei mii sînt adevărate, iar celelalte mincinoase.

Al douăzeci și treilea: în cartea „Cheramar" spune cum a despicat luna în două jumătăți și că una din acestea a intrat sub haina lui, iar cealaltă jumătate a căzut pe pămînt; și iarăși a refăcut-o întreagă.

Al douăzeci și patrulea: Dumnezeu și îngerii fac urări de bine pentru Mohamed.

Al douăzeci și cincilea: în capitolul „Elmaida", ceea ce se tîlcuiește masă, evreii și creștinii nu sînt fii ai lui Dumnezeu sau dragii lui, pentru că sînt pedepsiți.

Capitolele cărții a treia sînt următoarele

Întîi: nu e cu putință ca Dumenezu să aibă fiu fără femeie.

Al doilea: dacă Dumnezeu avea un fecior, shisme s-ar fi ivit între dînșii.

Τρίτον, ὅτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἐλνεσᾶ, ὅπερ ἑρμηνεύεται γυναῖκες, λόγον θεοῦ καὶ ψυχὴν θεοῦ καὶ πνοὴν θεοῦ λέγει εἶναι τὸν Χριστόν.

Τετάρτον, ὅτι ἐκ τῆς παρθένου ὁμολογεῖ γεγεννῆσθαι τὸν Χριστὸν ἄνευ ἀνδρός.

Πέμπτον, ὅτι ἀρνεῖται τὸ τὸν Χριστὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ καὶ θεόν, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτου σάρκωσιν· ψιλὸν δὲ μόνον ἄνθρωπον λέγει τοῦτον κατὰ Νεστόριον, ἅγιον δὲ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους.

Ἕκτον, ὅτι μὴ ἐσταυρῶσθαι τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἕτερον ἀντ' ἐκείνου.

Ἕβδομον, ὅτι ὁ θεὸς τὸν Χριστὸν πρὸς ἑαυτὸν προσεκαλέσατο εἰς τοὺς οὐρανούς, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ κόσμου μέλλει ἐλεύσεσθαι καὶ θανατώσειν τὸν ἀντίχριστον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν.

Ὄγδοον, ὅτι | θεοποιοῦνται οἱ Χριστιανοὶ τὴν θεοτόκον· καὶ ὅτι ἐστὶν ἀδελ- *302*
φὴ τοῦ Μωϋσέως καὶ Ἀαρών.

Τὰ τοῦ τετάρτου λόγου κεφάλαιά εἰσι ταῦτα

Πρῶτον, ὅτι ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Μωάμεθ ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ ἀκήκοεν, ὅσα καὶ ἀκήκοε, καὶ αὖθις κατῆλθεν ἐν τῇ γῇ.

Δεύτερον, ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσι.

Τρίτον, ὅτι τοῦ κορᾶν ἐξήγησιν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἀναγινώσκει, οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός.

5. Ταῦτα οὖν ποιήσας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους βαρβάρους διδάξας καὶ ἀμαθὴς καὶ ἄγροικος ὤν, διδάσκαλος ἐγεγόνει. Καὶ τὸ ῥητὸν ἐπληρώθη ἐν αὐτοῖς τὸ λέγον· „Τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖ καὶ ἀμφότεροι εἰς βόθρον ἔπεσον." Καὶ ἕτερα τρία καὶ δέκα καὶ ἑκατὸν συνεγράψατο μυθάρια, ἑκάστῳ τούτων ὄνομα ἐπιθεὶς ἄξιον τῆς ἀπαιδευσίας αὐτοῦ καὶ μωρολογίας, ὧν ἀπ' αὐτῶν τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ πρόδηλον φλυαρίαν τὸ διηγησάσθαι αὐτὰ ἴσον ἐστὶ τὴν τοῦ Αὐγείου κόπρον ἐκκομίσαι κατὰ τὸν Ἡρακλέα. Καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν κακῶς σοφισάμενος καὶ ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος καὶ νομοθέτης αὐτῶν γεγονώς, εἶτα καὶ ἑαυτῷ συνήγαγεν δύναμιν ἱκανήν, τήν τε Συρίαν πᾶσαν κατέδραμε καὶ ἐληΐσατο καὶ πολλὰς χώρας Ῥωμαϊκὰς ἐκάκωσε καὶ ἠφάνισε.

6. Καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν τελευτᾶν καὶ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ τὸν | Σατανᾶν *303*
ἀναχωρῆσαι, Ἀβουβάκαρ, τὸν αὐτοῦ ἀδελφιδόν, προεχειρίσατο ἀντ' αὐτοῦ. Ἀμηρεύσας δὲ οὗτος ἔτη δύο ἥμυσι καὶ τελευτᾶ καὶ ἀντ' αὐτοῦ κρατεῖ Οὔμαρος. Αὐτὸς τὴν Δαμασκὸν ἔλαβε καὶ τὰς χώρας πάσας τῆς Φοινίκης· καὶ κατοικοῦσιν ἐν αὐταῖς. Εἶτα λαμβάνει τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς αὐτὴν οἰκοῦσιν. Εἶτα ἔρχονται κατὰ Περσῶν καὶ νικᾶ

---

18 ἀναγινώσκει AB: γινώσκει b || 31 Ἀβουβάκαρ b: Ἀβουβάχαρ AB | ἀδελφιδόν AB: ἀδελφιδοῦν b || 33 κατοικοῦσιν AB: κατοικήσας b || 34 οἰκοῦσιν B: οἰκήσας b.

Al treilea: în capitolul „Elnesa“, ceea ce se tîlcuieşte femei, zice că Hristos este cuvîntul lui Dumnezeu şi sufletul lui Dumnezeu şi suflarea lui Dumnezeu.

Al patrulea: mărturiseşte că Hristos s-a născut din fecioară fără bărbat.

Al cincilea: tăgăduieşte că Hristos este fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeu, încă şi întruparea acestuia, ca şi Nestoriu, îl numeşte numai simplu om, dar sfînt şi mai presus de toţi oamenii.

Al şaselea: nu Hristos a fost răstignit, ci altul în locul lui.

Al şaptelea: Dumnezeu l-a chemat pe Hristos la sine în ceruri, iar spre sfîrşitul lumii are să vină să ucidă pe antihrist, iar după aceea şi însuşi Hristos are să moară.

Al optulea: creştinii fac Dumnezeu pe Născătoarea de Dumnezeu; şi că ea este soră a lui Moise şi Aaron.

Capitolele cărţii a patra sînt următoarele

Întîi: Mohamed, înălţîndu-se la ceruri, a stat înaintea lui Dumnezeu şi a auzit cîte le-a auzit, şi iarăşi s-a coborît pe pămînt.

Al doilea: diavolii au să fie mîntuiţi.

Al treilea: explicarea Coranului nici un om nu o înţelege, nici chiar Mohamed, ci numai singur Dumnezeu.

5. Acestea, aşadar, făcîndu-le şi învăţînd pe acei nenorociţi şi bieţi barbari, s-a făcut învăţător, el om neînvăţat, simplu ţăran. Şi la dînşii s-a împlinit cuvîntul care zice: „Orb pe orb îl duce pe drum şi amîndoi cad în groapă“ [1]. Şi a mai scris şi alte o sută treisprezece snoave, fiecăreia din acestea punîndu-i un titlu vrednic de neştiinţa şi pălăvrăgeala lui proastă; din acestea să istoriseşti murdăria lor şi vădita flecăreală este tot una ca în povestea lui Hercule, ca să scoţi gunoiul din grajdurile lui Augias. Şi întreg poporul, amăgindu-l cu sofisticăriile sale şi supunîndu-şi-l, a devenit legiuitorul lor; apoi şi-a strîns şi armată destulă şi a invadat întreaga Sirie, jefuind-o, şi a stricat multe ţări bizantine şi le-a pustiit.

6. Şi cînd stătea să se săvîrşească din viaţă şi să se ducă la părintele său Satana, şi-a ales de mai înainte în locul său pe nepotul său [2], Abubacar. Iar acesta fiind doi ani şi jumătate sultan, s-a săvîrşit din viaţă şi în locul lui domneşte Omar. Acesta a cucerit Damascul şi toate localităţile din Fenicia; şi se aşază cu locuinţele acolo. Apoi ocupă Egiptul şi locuieşte într-însul. Apoi porneşte contra perşilor şi-i învinge. Cuprinde

[1] Evanghelia lui Matei, 15, 14.

[2] Ἀδελφιδόν pe nepotul său de frate sau soră, ceea ce însă pare să nu fie tocmai exact.

αὐτούς. Εἶτα παραλαμβάνει τὴν Βόστραν καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις καὶ ἔφθασε καὶ μέχρι τοῦ Γαβαθᾶ. Ἔπειτα στρατεύει κατὰ τῆς Παλαιστίνης καὶ λαμβάνει τὴν ἁγίαν πόλιν μετὰ συνηβάσεως. Καὶ ἔκτοτε οὐκ ἐπαύσατο τὸ τῶν Ἰσμαηλιτῶν γένος τὴν Ῥωμαίων γῆν κατατρέχειν καὶ ληίζεσθαι ἕως τῆς σήμερον, ὅπου καὶ παντελῶς τὸ σκῆπτρον κατέλυσε καὶ τὴν βασιλείαν ἠφάνισεν.

7. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος Οὔμαρος νέος, ὅστις ἠνάγκαζε ῥυπαίνειν καὶ βεβηλοῦν οἱ Σαρακηνοὶ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς πειθομένους ἀτελεῖς ἐποίει. Ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα τὸν Ἀρμένιον τοῦ βεβηλῶσαι αὐτόν, ὅταν ἀποκεκλεισμένην τὴν πόλιν εἶχε καὶ ἐπολιόρκει αὐτήν· καὶ λῦσαι τὴν πολιορκίαν αὐτὸς μόνος ἐθέσπισε, χριστιανοὺς κατὰ Τουρκῶν μὴ μαρτυρεῖν.

8. Ὀνομάζονται δὲ τρισσῶς, Σαρακηνοί, Ἰσμαηλῖται καὶ Ἀγαρηνοί· Σαρακηνοὶ μέν, ὅτι ἡ Σάῤῥα ἐξαπέστειλε τὴν Ἄγαρ καὶ τὸν Ἰσμαὴλ κενοὺς κληρονομίας, Ἰσμαηλῖται δὲ ὡς ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ καταγόμενοι, Ἀγαρηνοὶ δὲ διὰ τὴν προμήτορα αὐτῶν Ἄγαρ. |

XIII. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἀπὸ δὲ Ἡρακλείου *304 b*
τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ ἕως τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

τοῦ ὀγδόου βασιλεύσαντος ἐκ τοῦ γένους τῶν Παλαιολόγων, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη δ' καὶ μῆνας δ',

εἰσὶν ἔτη ωνζ'.

2. Ἐβασίλευσε δὲ τὸ τῶν Παλαιολόγων γένος ἐν τῇδε τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων ἔτη ρϟδ' καὶ μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας τέσσαρας. Καὶ ὑπὸ Κωνσταντίνου Φλαβίου ἤρξατο ἡ βασιλεία ἐν Κωνσταντινοπόλει καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου πέρας ἔλαβεν. Ἐν τῇδε τῇ τριταλαίνᾳ πόλει ἐπεκράτησεν ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία ἔτη ‚αρμγ' μῆνας ι' καὶ ἡμέρας δ.'

3. Ποιήσας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἁλώσεως ὁ ἀμηρᾶς θρίαμβον καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην τὴν κατὰ τῆς πόλεως καὶ κελεύσας, ἵνα ἐξέλθωσι πάντες ἄνθρωποι, μικροί τε καὶ μεγάλοι, οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἔν τισι τόποις κρυφοῖς τῆς πόλεως, καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ὦσιν, ὁμοίως καὶ πάντες, ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἔφυγον, ὡς προείπομεν, διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ βιῶναι ἕκαστος κατ' αὐτὴν τάξιν καὶ θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον ἦν, ὁμοίως προστάξας, ἵνα ποιῶσι καὶ πατριάρχην, ὡς σύνηθες καὶ τάξις αὐτῶν· ἦν γὰρ προαποθανὼν ὁ πατριάρχης, καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἕτεροι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν | σοφώτατον καὶ λογιώτατον κὺρ Γεώρ- *305 b*
γιον τὸν Σχολάριον, λαϊκὸν ἔτι ὄντα εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν.

---

3 συνηβάσεως AB : συμβάσεως b || 10 λῦσαι b : λύσῃ AB || 11 χριστιανοὺς — μαρτυρεῖν(ρῶσινB) AB : μὴ χριστιανοὶ κατὰ τῶν Τούρκων μαρτυρῶσιν b | XIII] *om.* AB b || 25 ι' b : *lac.* AB | δ' b : *lac.* AB || 32 ἕκαστος AB : ἕκαστον b || 33 προστάξας AB : προσέταξεν b | ποιῶσι AB : ποιήσωσι b | καὶ τάξις AB : ἦν κατὰ τάξιν b || 35 καὶ λογιώτατον AB : *om.* b.

apoi Bostra şi multe alte oraşe şi a ajuns pînă la Gavatha. După aceea porneşte cu război asupra Palestinei şi cu învoială ocupă sfîntul oraş. Şi de atunci neamul ismailitenilor n-a încetat să invadeze şi să prade pămîntul bizantinilor pînă în ziua de astăzi, cînd a smuls sceptrul şi a desfiinţat cu desăvîrşire împărăţia.

7. A fost şi celălalt Omar mai pe urmă care a silit pe saraceni să pîngărească şi să facă pe creştini să se lepede de credinţă şi, pe care ascultau, îi scutea de dări şi biruri. Şi atunci cînd ţinea blocat oraşul şi-l împresura, a scris şi împăratului Leon Armeanul ca să se lepede de credinţă; şi însuşi s-a hotărît să ridice împresurarea, spre a nu se face creştini martiri, luptînd contra turcilor.

8. Iar ei au trei numiri: saraceni, ismailiteni şi agareni; saraceni pentru că Sara i-a dezmoştenit şi a alungat pe Agar şi pe Ismail, iar ismailitieni ca fiind coborîtori din Ismail; agareni însă, pentru că Agara e străbuna lor.

XIII, 1. Ci să ne întoarcem la subiect. Iar de la marele Heracliu şi de la mincinosul profet Mohamed pînă la domnia lui Constantin Paleologul, care a domnit 4 ani şi 4 luni, fiind al optulea împărat din dinastia Paleologilor, sînt 857 de ani[1].

2. Iar dinastia Paleologilor a domnit în acest împărăt al oraşelor (Constantinopol) 194 de ani, 10 luni şi 4 zile.
Şi sub Constantin Flaviu a început împărăţia din Constantinopol şi sub Constantin Paleologul şi-a găsit sfîrşitul. În acest atît de nenorocit oraş domnia bizantinilor a ţinut 1143 de ani, 10 luni şi 4 zile[1].

3. A treia zi după cucerire, sultanul făcînd alai şi mare veselie pentru biruinţa asupra oraşului, a poruncit ca toţi oamenii, de orice stare, care erau ascunşi prin unele locuri de taină ale oraşului, să iasă la iveală şi să fie liberi şi nestingheriţi; de asemenea şi toţi cîţi au fugit din oraş, cum am spus mai sus[2], de frica războiului, fiecare din ei să se întoarcă la casa sa şi fiecare să trăiască după rînduiala şi religia sa, cum era şi mai înainte; de asemenea a dispus să se aleagă şi patriarh după obiceiul şi rînduiala lor, căci patriarhul de mai înainte murise; si arhiereii care s-au întîmplat să fie în oraş şi alţi clerici foarte puţini şi laici l-au ales pe înţeleptul şi învăţatul chir Gheorghe Sholarul, încă mirean fiind, şi, hirotonisindu-l întru patriarh, i-au dat numele Ghenadie.

[1] Socoteala nu e prea exactă.
[2] Vezi mai sus IV, 8.

4. Προϋπῆρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς, ἵνα δωροποιῶσι τῷ χειροτονηθέντι πατριάρχῃ νεωστὶ δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον καὶ ἵππον ἐκλεκτὸν ἐκ τῶν βασιλικῶν μετὰ ἐφιππίου καὶ ἐφεστρίδος βασιλικῆς ἐγκεκοσμημένον πολυτελῶς· καὶ μετὰ χασδίου λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵππος. Καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ βασιλικοῦ μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ εὐφημούμενος ἐν τῷ πατριαρχείῳ ἐπανέστρεφεν. Καὶ ἡ χειροτονεία ἐγένετο παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιουτοτρόπως· καθεζομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δίφρου καὶ πᾶσα ἡ σύγκλητος ἱστάμενοι ἀσκεπεῖς καὶ ὀρθοί, καὶ ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποίει „Εὐλογητόν", εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενήν· καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἔψαλλε τὸ „ὅπου γὰρ βασιλέως παρουσία" καὶ τὰ ἑξῆς, εἶτα τὸ „δόξα" ὁ λαμπαδάριος ἐκ τοῦ ἑτέρου χοροῦ καὶ νῦν τὸ „ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν" καὶ τὰ ἑξῆς. Μετὰ δὲ τέλος τοῦ τροπαρίου, ὁ βασιλεὺς ἀνιστάμενος, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον, ὁ δὲ ὑποψήφιος ἐρχόμενος καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρείας, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ Ἡρακλείας μητρο|πολίτης, καὶ ποιεῖ πρὸς πάντας μετανοίας τρεῖς, εἶτα προ- *306 b*
σέρχεται τῷ βασιλεῖ καὶ ἐνώπιον τούτου ποιεῖ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ προσκύνησιν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν ἔλεγεν· „Ἡ ἁγία τριὰς ἡ τὴν ἐμοὶ βασιλείαν δωρησαμένη προχειρίζεταί σε εἰς πατριάρχην νέας Ῥώμης. Καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἔψαλλον τὸ „εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα" ἐκ τρίτου καὶ ἀπόλυσιν. Καὶ ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διβάβουλα, εὑρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτόν.

5. Οὕτως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος θέλων ποιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως καθὼς ἐποίουν καὶ οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστῆσαι καὶ ὁμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ πατριάρχου, ἐδέξατο αὐτὸν ὁ τύραννος μετὰ μεγάλης τιμῆς· καὶ πολλὰ ὁμιλήσαντες ἀναμεταξύ, καὶ

---

5 ἦν b: *om.* AB || 14 ἀνιστάμενος AB: ἀνίστατο b || 21—22 ἀπόλισιν B: ἀπόλυσις A || 26 Καὶ ἐλθόντος — 27 καὶ πολλὰ Bb: καὶ πολλὰ ἐπυνθάνετο περὶ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, ἃ καταλεπτῶς διηγησόμεθα, πῶς ὁ πατριάρχης ἐν συνόψει τὴν τῆς πίστεως ὁμολογίαν ἐν κεφαλαίοις αὐτῷ διεσάφησεν· ἤγουν, τὸ ἐπίγραμμα ἔχει οὕτως· Τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου κυροῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης ὁμιλία ῥηθεῖσα περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως τῶν Χριστιανῶν. Ἐρωτηθεὶς γὰρ παρὰ τοῦ εἰρημένου ἀμηρᾶ τοῦ καὶ σουλτάνου τάδε· Ὁ ἀμηρᾶς· Τί πιστεύετε ὑμεῖς οἱ Χριστιανοί; ἀπεκρίθη ὁ πατριάρχης καὶ εἶπεν αὐτῷ τάδε· κφ. α'. Πιστεύομεν, ὅτι ἐστὶ Θεὸς δημιουργὸς πάντων ὅσων εἰσὶν ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι· ὅτι οὔτε σῶμά ἐστιν, οὔτε σῶμα ἔχει, ἀλλὰ ζῆν νοερῶς. Καὶ ἐστι νοῦς ἄριστος καὶ τελειότατος καὶ σοφώτατος ἀσύνθετος, ἄναρχος, ἀτελεύτητος· ἔστιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὑπὲρ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἐν οὐδενὶ τόπῳ καὶ ἐστιν ἐν παντὶ τόπῳ. Ταῦτά εἰσιν ἰδιώματα τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν χωρίζεται ἀπὸ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα τούτοις εἰσὶν ὅμοια. — Πάντα ὅσα κεφάλαια μετεγλωτίσθησαν εἰς τὴν τουρκοαραβόγλωσσαν ὑπὸ τοῦ Ἀχμὰτ καδδὴ Βεῤῥοίας τοῦ πατρὸς Μαχουμοὺτ τζελεπῆ τοῦ ἀναγραφέως καὶ οὕτως ἕπεται τὰ κεφάλαια κατὰ τάξιν·[1]

Κφ. β'. Κείμενον· Ἔστι σοφὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ αὐτοαλήθεια. Ὅσα προτερήματα ἔχουσι τὰ ποιήματα αὐτοῦ μεμερισμένως, ἔχει αὐτὸς μόνος ὑψηλότερον τρόπον· καὶ ταύτας τὰς τελειότητας ἔχουσι καὶ τὰ κτίσματα αὐτοῦ, διότι αὐτὸς δίδωσι ταύτας καὶ τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ· ἀγαθά εἰσι, διότι σοφός, σοφά· διότι ἀληθής, ἀληθῆ

4. Împăraţii creştini de mai înainte aveau obiceiul cu ceremonie să dăruiască nou hirotonisitului patriarh o cîrjă de aur, împodobită cu pietre scumpe şi mărgăritare, şi un cal ales dintre caii împărăteşti cu şa şi căpiţeală împărătească; şi calul era acoperit cu o învelitoare de mătase albă ţesută cu fir de aur. Şi, ieşind patriarhul cu tot senatul de la palatul împărătesc, se întorcea la patriarhie. Şi hirotonisirea se făcea de către arhierei, cum cerea rînduiala şi legea. Iar cel care avea să fie patriarh, lua din mîinile împăratului cîrja în chipul următor; împăratul şezînd pe scaunul împărătesc şi întreg senatul stînd în picioare, cu capul descoperit, marele protopop al palatului făcea slujba „Binecuvîntat să fie", apoi ictenia cea mică şi marele domestic cînta imnul „Căci acolo unde e împăratul de faţă" şi aşa mai departe, apoi lampadariul din partea cealaltă a corului cînta „Slavă" şi acum, „Împăratul cerurilor" şi aşa mai departe. Iar după săvîrşirea troparului, împăratul, sculîndu-se, cu cîrja în mîna dreaptă, iar alesul apropiindu-se, avînd de o parte pe mitropolitul Cezareei, iar de cealaltă pe cel al Heracleei, în mers face trei metanii către toţi, apoi în faţa împăratului îi face cuvenita închinăciune, şi împăratul, ridicînd niţel în sus cîrja, spunea: „Sfînta treime, care mi-a dăruit domnia, pe tine te înalţă la demnitatea de patriarh al Romei celei noi". Şi aşa, din mîinile împăratului, patriarhul lua puterea şi-i aducea mulţumirile sale. Apoi corurile cîntau „Întru mulţi ani, stăpîne!" de trei ori şi otpust. Şi patriarhul, coborînd cu făclii pe scări, găsea calul pregătit şi încăleca pe el.

5. Voind să facă sceleratul şi dînsul, ca împărat al Constantinopolului, cum făceau şi împăraţii creştini, l-a invitat pe patriarh să şadă cu el la masă şi să stea de vorbă. Şi patriarhul venind, tiranul l-a primit cu mare cinste, şi stînd mult de vorbă împreună,

---

21—22 Şi patriarhul—22 şi stînd mult Bb. şi mult se interesa despre credinţa lui Hristos şi le vom istorisi cu de-amănuntul cum patriarhul i-a lămurit pe scurt mărturisirea credinţei în capitole, şi anume cu titlul următor: Cuvîntul ce l-a rostit prea înţeleptul şi învăţatul chir Ghenadie Sholarul, patriarhul Constantinopolului, noua Romă, despre dreapta şi neprihănita credinţă a creştinilor, căci zisul sultan l-a întrebat despre aceasta.

Sultanul: Care este credinţa voastră a creştinilor? Patriarhul a răspuns şi a grăit acestea:

Cap. I. Credem că Dumnezeu a creat toate cîte sînt din nimica; şi că nu este trup şi nici n-are trup şi are existenţă prin raţiune. Şi este raţiune prea bună şi desăvîrşită şi prea înţeleaptă, fără alcătuire, fără de început şi sfîrşit, este univers şi peste univers, este nicăieri şi pretutindeni. Acestea sînt însuşirile lui Dumnezeu, prin care se deosebeşte de creaţiunile sale. Acestea au alte însuşiri asemănătoare.

Toate aceste capitole au fost traduse în limba turco-arabă de Ahmat, cadiul din Veria, tatăl lui Mahumut celebi, care le-a transcris şi aşa urmează în ordine capitolele.

Cap. II. Textul: Este înţelept şi bun şi adevărat şi însuşi adevărul. Bunele însuşiri pe care făpturile lui le au în parte, el singur le are în chip mai înalt; şi aceste perfecţiuni le au şi creaţiunile lui, pentru că el le dă acestea şi făpturilor lui, sînt bune, înţelepte, pentru că înţelept este; posedă adevărul, pentru că adevărat este şi tot aşa şi în

καὶ τ' ἄλλα ὁμοιως, πλὴν ὅτι ὁ μὲν θεὸς κυρίως ἔχει αὐτά, τὰ δὲ κτίσματα κατὰ μετοχὴν ἔχουσιν. Ἑρμηνεία·[1]

Κφ. γ' Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἄλλα τρία ἰδιώματα, ἅτινά εἰσιν ὥσπερ ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πάντων τῶν ἄλλων ἰδιωμάτων αὐτοῦ· καὶ διὰ τούτων τῶν τριῶν ἰδιωμάτων ζῇ ὁ Θεὸς ἀϊδίως ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ τὸν κόσμον· καὶ διὰ τούτων ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ διὰ τούτων κυβερνᾷ αὐτόν. Καὶ ταῦτα τὰ τρία ἰδιώματα ὀνομάζομεν τρεῖς ὑποστάσεις, ἤγουν τρία πρόσωπα· καὶ διότι αὐτὰ τὰ ἰδιώματα οὐ μερίζουσι τὴν μίαν καὶ ἁπλουστάτην οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτό ἐστι Θεὸς καὶ μετὰ τῶν ἰδιωμάτων τούτων εἷς Θεὸς καὶ οὐκ εἰσὶ τρεῖς θεοί, καθὼς τινες τολμῶντες λέγουσιν. Ἑρμηνεία·

Κφ. δ'. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ ἀνατέλουσι λόγος καὶ πνεῦμα ὥσπερ ἀπὸ τοῦ πυρὸς φῶς καὶ θέρμη. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ καὶ εἰ μή ἐστί τι τὸ φωτιζόμενον καὶ θερμαινόμενον ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως αὐτὸ τὸ πῦρ ἀεὶ ἔχει φῶς καὶ θέρμην καὶ ἐκπέμπει φῶς καὶ θέρμην ἡμῖν, οὕτω καὶ πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι τὸν κόσμον ἦσαν ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα, ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ φυσικαί, επεὶ ὁ Θεὸς νοῦς ἐστιν, ὡς προείρηται, καὶ ταῦτα τὰ τρία, νοῦς, λόγος καὶ πνεῦμα εἷς θεός ἐστιν, ὥσπερ ἐν τῇ μιᾷ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου ἐστι νοῦς καὶ λόγος νοητὸς καὶ θέλησις νοητή, καὶ ὅμως ταῦτα τὰ τρία εἰσὶ μία ψυχὴ κατὰ τὴν οὐσίαν. Πάλιν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὀνομάζομεν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμιν καὶ υἱὸν αὐτοῦ, διότι ἐστὶ γέννημα τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ γέννημα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, <καλοῦμεν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου> καὶ ὥσπερ τὸ νοήμα τοῦ αὐτοῦ ἐστι γέννημα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Καὶ πάλιν ὀνομάζομεν τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγάπην. Αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν καλοῦμεν πατέρα, διότι αὐτός ἐστιν ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος, αἴτιος δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. Ὅτι οὖν ὁ Θεὸς οὐ νοεῖ μόνον τὰ κτίσματα αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον νοεῖ καὶ γινώσκει ἑαυτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει λόγον καὶ σοφίαν, δι' ἧς νοεῖ ἑαυτὸν ἰδίως· ὁμοίως οὐ θέλει καὶ ἀγαπᾷ μόνον τὰ ποιήματα ἑαυτοῦ ὁ Θεός, ἀλλὰ θέλει καὶ ἀγαπᾷ ἑαυτὸν πολλῷ μᾶλλον. Διὰ τοῦτο ἀϊδίως προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἀϊδίως εἰσὶν ἐν αὐτῷ. Καὶ ταῦτα τὰ ἰδιώματα μετὰ τοῦ Θεοῦ εἷς ἐστι Θεός. Ἑρμηνεία·

Κφ. ε'. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐδημιούργησε τὸν κόσμον· καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, τῆς ἀγαθῆς θελήσεως καὶ ἀγάπης αὐτοῦ προνοεῖται καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ πᾶσαν φύσιν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὴν τάξιν ἐκείνης φύσεως. Καὶ διὰ τοῦτο πιστεύομεν, ὅτι, ὅτε ἠθέλησεν ὁ Θεός, διὰ μόνην τὴν ἐλεημοσύνην αὐτοῦ ἐπέστρεψε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων καὶ τῆς εἰδωλολατρείας, διότι πλὴν τοῦ ὀλίγου τόπου τῶν Ἰουδαίων, ἐν ᾧ προσεκυνεῖτο καὶ ἐπιστεύετο εἷς θεὸς ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσεως, ἡ δ' ἄλλη πᾶσα ἡ οἰκουμένη ἐσεβάζετο τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ καὶ πολλοὺς θεοὺς μὴ ὄντας ἀντὶ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ προσεκύνουν· καὶ ἐπολιτεύοντο κατὰ τὰς ἰδίας ἕκαστος ἐπιθυμίας, οὐ κατά τινα τοῦ Θεοῦ νόμον. Ἑρμηνεία·

Κφ. ς'. Κείμενον· Τότε ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν τοιαύτην ἀνάπλασιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνεδύθη τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἵνα ὡς μὲν ἄνθρωπος ὁμιλήσῃ ἀνθρώποις, ὡς δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ σοφία διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεὸν καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸν νόμον, ὃν αὐτὸς ἔδωκε· καὶ πάλιν ὡς μὲν ἄνθρωπος ἵνα δῷ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ παράδειγμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Πρῶτος γὰρ αὐτὸς ἐτήρησε τὸν νόμον, ὃν ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις. Ὡς δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις δυνηθῇ κατορθῶσαι τὸ παγκόσμιον ἀγαθόν, ὅπερ ἐβούλετο, διότι ἦν ἀδύνατον δι' ἑνὸς ἀνθρώπου δυνάμει ἐπιστρέψαι τὴν οἰκουμένην πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὕτως διὰ μὲν τοῦ λόγου αὐτοῦ ἔσπειρε τὴν ἀλήθειαν ὁ παντοδύναμος καὶ ἀόρατος Θεὸς ἐν Ἰερουσαλήμ, διὰ δὲ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐφώτισε καὶ ἐνίσχυσε τοὺς ἀποστόλους

[1] Versio turcoarabica sequitur Graecis litteris scripta post quodque capitum; v. Turcograeciae libri octo a Martino Crusio. Basileae 1584 p. 110—119; cf et. Fr. K. Alter, Χρονικὸν Γ. Φραντζῆ. — Ἱστορία πολιτικὴ et ἐκλησιαστική. 1796. p. 26—29.

alte privințe, numai că Dumnezeu le posedă în mod deplin, iar creațiunile lui în oarecare măsură au parte de ele. Tîlcuire[1].

Cap. III. Text: Credem că în Dumnezeu sînt alte trei însușiri particulare, care sînt ca începuturi și izvoare ale tuturor celorlalte particularități ale lui, și prin aceste trei particularități Dumnezeu trăiește în veșnicie de sine și încă înainte de a fi creat lumea, și prin aceasta a creat lume și prin aceasta o cîrmuiește. Și aceste trei particularități le numim trei ipostaze, adică trei fețe; și pentru că aceste trei particularități nu împart unica și singura ființă simplă a lui Dumnezeu, de aceea este Dumnezeu și un Dumnezeu unic cu aceste particularități, și nu trei Dumnezei, cum îndrăznesc să spună unii. — Tîlcuire.

Cap. IV. Text: Credem că din firea lui Dumnezeu purced cuvîntul și duhul, cum din foc lumina și căldura. Și precum focul, deși lumina și căldura dată de el nu există osebit, ci totuși însuși focul are mereu lumină și căldură și ne trimite foc și căldură, tot așa încă înainte de facerea lumii existau cuvîntul și duhul, lucrări firești ale lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu este rațiune, cum s-a spus mai înainte; și acestea trei, rațiune, cuvînt și duh, este un singur Dumnezeu, precum într-un singur suflet al omului este rațiune perceptibilă și voință perceptibilă și totuși aceste trei sunt un singur suflet după ființă. Cuvîntul lui Dumnezeu numim iarăși înțelepciune și putere a lui Dumnezeu și fiu al său, pentru că este născut din firea lui, cum pe născutul din ființa omului îl numim fiu al omului, și cum gîndirea lui este produsul sufletului lui. Și voința lui Dumnezeu numim iarăși duh și iubire a lui Dumnezeu. Iar acea rațiune numim tatăl, pentru că el este nenăscut și fără pornire, e însă pornire a fiului și duhului. Pentru că deci Dumnezeu înțelege nu numai creațiunile sale, ci mai mult înțelege și cunoaște ființa sa, și de aceea are rațiune și înțelepciune, prin care mai ales înțelege ființa sa, totuși Dumnezeu dorește și iubește nu numai făpturile sale, ci dorește și iubește cu mult mai mult ființa sa. De aceea din veșnicie purced dintr-însul cuvîntul și duhul lui și din veșnicie sînt în el. Și aceste particularități împreunate cu Dumnezeu un singur Dumnezeu este. Tîlcuire.

Cap. V. Text: Credem că Dumnezeu a făcut lumea cu cuvîntul înțelepciunii și puterii lui; și cu duhul, bunăvoința și iubirea lui are grijă și cîrmuiește și pune în mișcare toată ființa lui în Univers înspre bine, după rînduiala și firea fiecăruia. Și de aceea credem că atunci cînd Dumnezeu a voit, numai de milă a întors pe oameni de la rătăcirea diavolilor și de la idolatrie, căci cu excepția unei mici țări a iudeilor, unde credeau și se închinau unui singur Dumnezeu după legea lui Moisi, toată lumea cealaltă venera creațiunile lui Dumnezeu și se închinau la mulți dumnezei ce nu există, în loc de unuia singur Dumnezeu adevărat, și-și duceau traiul fiecare după pofta sa, nu după vreo lege a lui Dumnezeu. Tîlcuire.

Cap. VI. Text: Atunci Dumnezeu a pus la cale renașterea oamenilor prin cuvîntul și duhul său sfînt; și de aceea cuvîntul lui Dumnezeu s-a îmbrăcat cu firea omenească, pentru ca să umble printre oameni ca om, iar ca înțelepciune și cuvînt al lui Dumnezeu să-i învețe pe oameni să creadă într-un singur adevărat Dumnezeu și să-și ducă traiul după legea pe care el a dat-o; și iarăși ca om să dea traiul său drept pildă a învățăturii sale. Căci mai întîi însuși a păzit legea, pe care a dat-o oamenilor. Iar ca putere și cuvînt a lui Dumnezeu a fost în stare să îndeplinească binele universal, pe care l-a voit, pentru că prin puterea unui singur om era cu neputință să întorci întreaga lume către Dumnezeu. Și așa atotputernicul Dumnezeu cel nevăzut în Ierusalim cu cuvîntul său a semănat adevărul, iar cu duhul său a luminat pe apostolii săi și le-a dat tărie să semene și în

[1] Tîlcuirea în limba turco-arabă, scrisă însă în litere grecești, urmează după fiecare capitol. Aceste tîlcuiri, vezi-le în Turcograecia a lui Martin Crusius, Basileae 1584, p. 110—119, și în Fr. K. Alter, Χρονικὸν Γ. Φραντζῆ, Viena, 1796, și anume în partea cu Ἱστορία πολιτικὴ (paginație osebită), p. 26—29.

αὐτοῦ, ἵνα σπείρωσιν αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς πάντα τὸν κόσμον καὶ ἵνα καταφρονήσωσι τὸν κόσμον διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Θεοῦ καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις ἑκουσίως ἀπέθανε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπὲρ τοῦ σωθῆναι τὸν κόσμον. Οὕτω πιστεύομεν ἡμεῖς τὸν ἕνα Θεὸν ἐν τριάσι, πατέρα, υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· καὶ διότι ἐστὶν ἀληθής, πιστεύομεν, ὅτι ἐστὶ καὶ αὐτὸ ἀληθές. Καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οὕτως ἐδίδαξαν ἡμᾶς πλατύτερον καὶ οὕτω νοοῦμεν καὶ ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς σοφίας. Ἑρμηνεία·

Κφ. ζ΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἐνεδύθη ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἔστιν ὁ Χριστός. καὶ ἡ μὲν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἦν ζωὴ ἀνθρώπου ὑπεραγίου, ἡ δὲ δύναμις τῆς σοφίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἦν Θεοῦ δύναμις. Ἑρμηνεία·

Κφ. η΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ὥσπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου γίνεται εἷς ἄνθρωπος, οὕτως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑνὸς μέρους καὶ ἀπ' ἄλλ' μέρους ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα εἰσὶ πάντοτε δύο φύσεις μεμερισμέναι τελείως ἐν ἑνὶ ἀνθρώπῳ. Οὕτως καὶ ἡ ἀνθρωπότης καὶ ἡ θεότης εἰσὶν ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ μεμερισμέναι τῇ φύσει τελείως, καθ' ὑπόστασιν μόνον καὶ προσωπικῶς ἡνωμέναι. Καὶ οὔτε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μετεβλήθη εἰς τὴν σάρκα ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ ἢ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετετράπη εἰς λόγον Θεοῦ, ἀλλὰ ἦν καὶ ἔστιν ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ τὴν ὑπερθαύμαστον αὐτοῦ οἰκονομίαν ἐκείνην ὁ μὲν τοῦ Θεοῦ λόγος, λόγος, ἡ δὲ ἀνθρωπότης, ἀνθρωπότης. Καὶ ὅτι οὐ προσέλαβεν ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, ἀλλ' ἡ θεότης τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ προσέλαβε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐν αὐτῷ <τῷ> προσληφθῆναι σύστασιν. Πᾶν ὅπερ ἐστὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ φυσικῶς Θεός ἐστι, διότι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ συμβεβηκός. Καὶ διὰ τοῦτο, τὸν νοητὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ὀνομάζομεν καὶ πιστεύομεν. Καὶ διότι οὗτος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν, ἄνθρωπον μὲν διὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, Θεὸν δὲ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λογὸν τοῦ Θεοῦ. Ἑρμηνεία·

Κφ. θ΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, διότι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἄπειρος ὥσπερ ὁ Θεός ἐστιν ἄπειρος ὁ γεννῶν αὐτόν, ἤγουν νοῶν· καὶ ἄπειρον δύναμιν ἔχει· πλὴν ἐν τῷ Θεῷ κατὰ ἄλλον τρόπον ἦν καὶ ἐν τῷ Χριστῷ κατὰ ἄλλον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ κατὰ ἄλλον. Ἑρμηνεία·

Κφ. ι΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅταν ὁ Θεὸς κοινωνῇ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος κτίσματί τινι, οὐδαμῶς ζημιοῦται, ἀλλὰ μᾶλλον μεγαλύνεται, διότι ἐκ τῆς ἀρετῆς τῶν κτισμάτων τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ φανεροῦται. Καὶ ὅσον μᾶλλον βελτιοῦται τὸ κτίσμα τῇ πλείονι κοινωνίᾳ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, τοσοῦτον πλέον ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀγάπη δείκνυται. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύμανις καὶ ἡ ἀγάπη εἰς τοὺς ἀνθρώπους πλέον ἐμεγαλύνθη ἐκ τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν <τὸν λόγον> τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν μετὰ πάσης αὐτοῦ δυνάμεως εἰς τὸν Ἰησοῦν ἢ ὅτι ἔπεμπεν εἰς τοὺς προφήτας μίαν χάριν αὐτοῦ ἢ δύο, εἰς ἄλλον μὲν προφήτην ἐλάττονα, εἰς ἄλλον δὲ μείζονα. Ἑρμηνεία·

Κφ. ια΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανεν οἰκείῳ θελήματι διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ὠφελείας δεομένας πολλῶν λόγων, καὶ πάντα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὁ γὰρ λόγος τοῦ Θεοῦ οὔτε σταυροῦται, οὔτε ἀποθνήσκει, οὔτε ἀνίσταται, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνέστησεν αὐτοὺς τοὺς νεκρούς, ὥσπερ ἀνέστησε καὶ τὴν σάρκα, ἣν ἐφόρεσε. Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀναστὰς ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πάλιν μέλλει ἔρχεσθαι μετὰ δόξης, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Ἑρμηνεία·

Κφ. ιβ΄. Κείμενον· Πιστεύομεν, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν ἀθάνατοι, ὅτι τὰ σώματα τῶν ἁγίων ἀναστήσονται ἄφθαρτα, φωτεινά, ἐλαφρά, μήτε τροφῆς χρήζονται, μήτε πόσεως, μήτε ἐνδυμάτων, μήτε ἄλλης τινὸς σωματικῆς ἡδονῆς καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ καὶ τὰ σώματα τῶν καλῶς πιστευόντων καὶ καλῶς πολιτευομένων ἀπελεύσονται εἰς τὸν παράδεισον, τῶν δὲ ἀμετανοήτων πονηρῶν καὶ ἀπίστων εἰς τὴν κόλασιν. Καὶ ὁ μὲν παράδεισος τῶν ἁγίων καὶ ἡ ἀπόλαυσίς ἐστι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡ δὲ κόλασις

întreaga lume adevărul şi, pentru dragostea lui Dumnezeu care i-a trimis, să se lepede de lume, în vederea mîntuirii lumii după pilda lui Iisus, care, ca să mîntuiască lumea, de bună voie s-a dat morţii omeneşti. Aşa credem noi într-un singur Dumnezeu în treime, tatăl, fiul şi duhul sfînt, cum ne-a învăţat Domnul nostru Iisus Hristos; şi pentru că el este adevărul, credem că e adevărat. Şi aşa învăţăceii lui ne-au învăţat mai pe larg şi aşa pricepem şi prin puterea înţelepciunii. Tîlcuire.

Cap. VII. Text: Credem că cuvîntul lui Dumnezeu şi omul în care s-a îmbrăcat cuvîntul lui Dumnezeu este Hristos; şi viaţa lui Hristos întrupat a fost viaţă de om preasfînt, iar puterea înţelepciunii şi a lucrărilor lui a fost putere dumnezeiască. Tîlcuire.

Cap. VIII. Text: Credem că, precum sufletul şi trupul unui singur om face un singur om, tot aşa cuvîntul lui Dumnezeu, pe de o parte, iar pe de altă parte sufletul şi trupul sînt totdeauna două firi cu desăvîrşire despărţite într-un singur om. Tot aşa şi firea omenească şi divinitatea sînt într-un singur Hristos despărţie prin fire cu desăvîrşire, numai în ipostază şi în chip personal unite. Şi nici cuvîntul lui Dumnezeu nu s-a schimbat în trupul sau sufletul lui Hristos, nici trupul lui Hristos sau sufletul lui nu s-a mutat în cuvîntul lui Dumnezeu, ci a rămas şi este în Hristos, după acea minunată dispoziţie a lui, cuvîntul lui Dumnezeu, cuvînt, iar firea omenească, omenească. Şi că firea omenească a lui Hristos nu a cuprins în sine dumnezeirea, ci divinitatea cuvîntului lui Dumnezeu şi-a luat firea omenească, adăugată în clipa zămislirii. Tot ce este în Dumnezeu şi din Dumnezeu, în chip firesc este Dumnezeu, pentru că numai întîmplător nimic nu este în Dumnezeu. De aceea cuvîntul, de înţeles numai cu mintea, al lui Dumnezeu, îl numim şi-l credem Dumnezeu. Şi pentru că acest cuvînt al lui Dumnezeu a fost în Dumnezeu, de aceea pe Hristos îl mărturisim Dumnezeu şi om, om pentru sufletul şi trupul lui, Dumnezeu pentru cuvîntul lui Dumnezeu din el. Tîlcuire.

Cap. IX. Text: Credem că cuvîntul lui Dumnezeu a fost în Hristos şi pe pămînt şi în cer şi în Dumnezeu tatăl, deoarece cuvîntul lui Dumnezeu este infinit, precum infinit este Dumnezeu, care-l naşte, adică îl gîndeşte; şi are putere infinită; numai că în Dumnezeu a fost în alt chip, şi în Hristos în alt chip, şi în lume altfel. Tîlcuire.

Cap. X. Text: Credem, cînd Dumnezeu împărtăşeşte unei făpturi din bunătatea şi harul său, că nu suferă nicidecum vreo scădere, ci, dimpotrivă, slava i se măreşte, deoarece din virtutea făpturilor se învederează măreţia lui Dumnezeu. Şi cu cît făptura printr-o mai multă împărtăşire de bunătatea lui devine mai bună, cu atît mai mult se arată bunătatea şi puterea şi dragostea lui Dumnezeu. De aceea bunătatea şi puterea şi dragostea lui Dumnezeu faţă de oameni s-a mărit mai mult prin faptul că însuşi cuvîntul lui Dumnezeu şi Dumnezeu cu toată puterea sa a vent în Iisus sau că a trimis un har al său sau două în profeţi, într-un profet în măsură mai mică, iar în altul mai mare. Tîlcuire.

Cap. XI. Text: Credem că Hristos a fost răstignit şi a murit de bună voie pentru multe şi mari foloase, care ar avea nevoie de multă vorbă; şi toate le-a îndurat ca om, căci cuvîntul lui Dumnezeu nici nu este răstignit, nici nu moare, nici nu învie, ci, dimpotrivă, a înviat pe cei morţi, după cum a înviat trupul pe care l-a purtat. Credem că Hristos a înviat şi s-a suit la cer şi că iarăşi va să vină cu slavă, ca să judece lumea. Tîlcuire.

Cap. XII. Text: Credem că sufletele oamenilor sînt nemuritoare şi că trupurile sfinţilor vor învia nestricate, luminoase, sprintene, n-au nevoie nici de hrană, nici de băutură, nici de îmbrăcăminte, nici de vreo altă dorinţă a trupului şi sufletele şi trupurile celor bine credincioşi şi drepţi vor merge în rai, iar ale celor păcătoşi nepocăiţi şi ale celor necredincioşi la iad. Şi raiul sfinţilor şi bucuria este în cer, iar iadul celor păcătoşi în

τῶν πονηρῶν ἐν τῇ γῇ. Καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἁγίων οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ὅτε τελειωθήσονται αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τότε θεωρήσουσι τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, ἃ νῦν οὐ γινώσκουσιν εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἑρμηνεία·

Κφ. ιγ΄. Κείμενον· Διὰ τί δὲ ἦν ἀναγκαῖον σαρκωθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν; Εἰσὶν ἀναγκαῖοι καὶ πολλοὶ λόγοι· καὶ ὅταν ᾖ χρεία, ἐσμὲν ἕτοιμοι δοῦναι καὶ αὐτούς. Ἐπέκεινα δὲ ἐκείνων τῶν λόγων πληροφοροῦσιν ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως ἡμῶν τὰ ἑπτὰ ταῦτα· Ἑρμήνεια·

Κφ. ιδ΄. Κείμενον· Ὅτι ἐπροφήτευσαν οἱ προφῆται τῶν Ἰουδαίων, οὓς στέργομεν καὶ ἡμεῖς, τὸν Ἰησοῦν καὶ ὅσα ἐποίησε καὶ ὅσα ἐγένοντο ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὅσα ἐποίησαν ὕστερον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ὁμοίως ἐπροφήτευσαν καὶ τὰ μαντεῖα τῶν Ἑλλήνων συγχωρήσει Θεοῦ καὶ οἱ ἀστρονόμοι τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ εὐφημείας μεγάλης τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ προφητεῖαί εἰσιν ἀπαράγραπτοι ἔχομεν δεῖξαι· Ἑρμηνεία·

Κφ. ιε΄. Κείμενον· Ὅτι αἱ γραφαὶ πᾶσαι τῆς πίστεως ἡμῶν συμφωνοῦσιν ἐν πᾶσι, διότι εἶχον οἱ γράψαντες αὐτὰς ἕνα διδάσκαλον, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἄλλως γὰρ ἔμελλον ἔν τισι διαφωνεῖν· Ἑρμηνεία·

Κφ. ις΄. Κείμενον· Ὅτι ἐδέξαντο ταύτην τὴν πίστιν, νέαν οὖσαν καὶ παράδοξον, οἱ ἄνθρωποι πανταχοῦ μετὰ σπουδῆς καὶ μετὰ κινδύνων πολλῶν, καὶ οὐ μόνον ἰδιῶται καὶ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ φρόνιμοι καὶ οἱ σοφοί. Καὶ διὰ τοῦτο κατελύθη τελείως ἡ πλάνη τῶν δαίμονων· Ἑρμηνεία·

Κφ. ιζ΄. Κείμενον· Ὅτι ἡ πίστις αὕτη οὐδὲν περιέχει ἀδύνατον, οὐδὲν ἀσύμφωνον, οὐδὲν σωματικόν, ἀλλὰ πάντα πνεύματι· καὶ ἔστιν ὁδὸς φέρουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς· Ἑρμηνεία·

Κφ. ιη΄. Κείμενον· Ὅτι ὅσοι ἔλαβον ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἐπολιτεύσαντο ἐναρέτως κατὰ τοῦ Ἰησοῦ νόμον, ἔλαβον μεγάλα χαρίσματα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ δυνάμεις ἐποίησαν πολλὰς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ, ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ ἡ πίστις αὕτη ἦν ἐναντία τῇ ἀληθείᾳ. Ἑρμηνεία·

Κφ. ιθ΄. Κείμενον· Ὅτι ὅσα λέγουσί τινες κατὰ τῆς πίστεως ταύτης, δυνάμεθα λύειν εὐκόλως καὶ εὐλόγως· Ἑρμηνεία·

Κφ. κ΄. Κείμενον· Ὅτι τῇ πίστει ταύτῃ ἐπολέμησαν διὰ πολλῶν τιμωρίων καὶ φόνων οἱ βασιλεῖς τότε καὶ οἱ ἔπαρχοι αὐτῶν ἐν τῇ οἰκουμένῃ τριακοσίους δέκα ὀκτὼ χρόνους πολύθεοι ὄντες καὶ εἰδωλολάτραι καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλὰ ἐνίκησεν ἡ πίστις καὶ διαμένει μέχρι τοῦ νῦν· καὶ ἐλθὼν ὁ Κύριος εὑρήσῃ αὐτήν. Καὶ εἰ μὴ ἦν ἡ πίστις αὕτη ἐκ θελήματος τοῦ Θεοῦ, διελύθη ἂν τότε εὐκόλως. Αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ δόξα· ἄμην. Ἑρμηνεία·

Κφ. κα΄. Κείμενον· Ταῦτα λέγομεν ἡμεῖς περὶ πίστεως ἡμῶν συντόμως. Ἑρμηνεία·

Καὶ μετὰ ταῦτα πολλὰ A.

pămînt. Şi bucuria sfinţilor nu este alta nimica decît că aceste suflete vor fi desăvîrşite în ce priveşte cunoaşterea şi atunci vor vedea tainele lui Dumnezeu, pe care acum nu le ştiu decît prin credinţa întru Hristos. Tîlcuire.

Cap. XIII. Text: De ce a trebuit să se întrupeze cuvîntul lui Dumnezeu şi Dumnezeu? Pentru multe şi neapărate motive! Şi cînd ar fi nevoie, sîntem gata să le arătăm şi pe acelea. Iar pe lîngă motivele acelea şi următoarele şapte ne lămuresc despre adevărul credinţei noastre. Tîlcuire.

Cap. XIV. Text: Că profeţii iudeilor, pe care îi primim şi noi, au prorocit despre Iisus şi despre cîte le-a făcut şi despre cîte s-au întîmplat pe timpul lui şi cîte le-au făcut mai pe urmă învăţăceii lui prin puterea lui. De asemenea au prorocit, cu îngăduirea lui Dumnezeu, şi oracolele grecilor şi astronomii perşilor şi ai grecilor, şi toate aceste prorociri au multe cuvinte bune despre Iisus. Şi putem arăta că toate acestea prorociri sînt veşnic adevărate. Tîlcuire.

Cap. XV. Text: Că toate scripturile credinţei noastre concordă întru toate, pentru că aceia care le-au scris au avut un singur învăţător, harul lui Dumnezeu, căci altfel aveau să aibă unele nepotriviri. Tîlcuire.

Cap. XVI. Text: Că toţi oamenii de pretutindeni au primit această nouă şi neaşteptată credinţă cu mari osteneli şi cu multe primejdii, şi nu numai cei simpli şi neînvăţaţi, ci şi cei cuminţi şi înţelepţi. Şi de aceea s-a spulberat cu desăvîrşire rătăcirea diavolilor. Tîlcuire.

Cap. XVII. Text: Că credinţa aceasta nu cuprinde nimic imposibil, nici o contradicţie, nimic trupesc, ci toate întru duh; şi este drumul ce duce sufletele oamenilor la dragostea de Dumnezeu şi de viaţa ce are să fie veşnică. Tîlcuire.

Cap. XVIII. Text: Că aceia care au primit această credinţă şi au dus un trai cu virtute după legea lui Iisus au primit mari daruri de la Dumnezeu şi au făcut mari minuni întru numele lui Iisus, ceea ce nu era cu putinţă dacă această credinţă era potrivnică adevărului. Tîlcuire.

Cap. XIX. Text: Că toate cîte le spun unii împotriva acestei credinţe le putem destrăma uşor şi cu bune motive. Tîlcuire.

Cap. XX. Că împăraţii de atunci şi guvernatorii lor din lume, crezînd în mulţi zei şi fiind închinători la idoli, au dus trei sute optsprezece ani lupte contra acestei credinţe, cu multe chinuri şi ucideri, şi n-au izbutit întru nimic, ci credinţa a rămas biruitoare şi dăinuieşte pînă acum, şi Domnul, venind, o va afla. Şi dacă această credinţă nu era din voia lui Dumnezeu, se destrăma atunci cu uşurinţă. Mărire Domnului nostru Iisus, amin. Tîlcuire.

Cap. XXI. Text: Acestea le spunem noi în rezumat despre credinţa noastră. Tîlcuire.

Şi după aceea, stînd mult A.

ἐπαγγελίας ἀμετρήτους ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ πατριάρχῃ. Ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς τοῦ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ ἀμηρᾶς δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο τὸ δεκανίκιον καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτὸν δεχθῆναι τοῦτο. Καὶ κατῆλθε μετὰ πατρίαρχου ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς, θέλων καὶ μὴ θέλων ὁ πατριάρχης καὶ τὸν ἵππον εὐτρεπισμένον ἔχων ἀνε|βίβασεν αὐτόν· καὶ προσέταξεν, ἵνα πάντες οἱ 307 b ἄρχοντες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξέλθωσιν εἰς συνοδίαν τῷ πατριάρχῃ. Καὶ οὕτως ἄχρι τοῦ σεπτοῦ ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτόν τινες προπορεύμενοι καί τινες ἑπόμενοι αὐτῷ· αὐτὸ γὰρ τὸ τῶν ἀποστόλων τέμενος δέδωκεν ὁ ἀμηρᾶς εἰς πατριαρχεῖον.

6. Τὸν δὲ περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν τῆς Θεοῦ σοφίας, τὸ περιβόητον κειμήλιον, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον καὶ τὸ ξένον ἄκουσμα ἐποίησεν ὁ ἀλιτήριος ἴδιον αὐτοῦ προσκύνημα. Ὁ δὲ ἐν Βλαχέρναις θαυματουργὸς ναὸς πυρπωλούμενος ἦν, ὡς προεγράφη.

7. Ποιήσας δὲ ὁ πατριάρχης ἐν τῷ σεπτῷ ἀποστολείῳ καιρὸν ὀλίγον, ἔπειτα θεωρῶν, ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως οὐδεὶς ταλαίπορος Χριστιανὸς ἐναπέμεινε, καὶ φοβηθεὶς μή τι ἐναντίον συμβῇ διὰ τὴν ἐρημίαν, διότι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὑρέθη τις Ἀγαρηνὸς πεφονευμένος ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιαυλείου, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, ὁ πατριάρχης ᾔτησε τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ τοῦ εἶναι εἰς κατοίκησιν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς μέρεσιν ἐναπέμεινάν τινες ὀλίγοι Χριστιανοί. Τὰς δὲ οὔσας μοναχὰς ἐν τῇ Παμμακαρίστῳ προσέταξεν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου προφήτου προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Τρούλλῳ, ὅπου ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου ἡ πενθέκτη ἁγία σύνοδος συνηθροίσθη. Παλάτιον γὰρ τοῦτο, περιφανὲς τῷ τότε καιρῷ, ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἐγγὺς τῆς Παμμακαρίστου κατὰ τὸ βόρειον μέρος. |

8. Οὗτος οὖν ὁ παμμίαρος καὶ φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν, πονηρὸς ὢν καὶ πο- 308 b λύτροπος καὶ τῇ ἀλώπεκι ὑποκρινόμενος, ταῦτα οὐχ ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτοῦ ἐποίει, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκούσωσι τὰς ἐπαγγελίας, συναχθῶσιν ἐν τῇ πόλει καὶ κατοικήσωσιν αὐτήν· ἢ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ πολέμου ἠρημώθη γὰρ καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἁλώσει. Καὶ οὕτως ἐγένετο· καί τινες Χριστιανοὶ συνήχθησαν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τινας ἀποίκους εἰσήνεγκε, κατ' ἐκείνην τὴν διάλεκτον λεγομένους σουργούνιδες, ἔκ τε τοῦ Καφᾶ καὶ Τραπεζοῦντος καὶ Σινωπίου καὶ Ἀσπροκάστρου· καὶ οὕτως τὴν πόλιν κατῴκισεν.

9. Ἔδωκε δὲ καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ μετὰ ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένα κατώθεν, ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλὰ εἶναι ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδιάσειστόν τε ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δόσεως ἐλεύθερος ἔσηται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς. |

3 ἐκεῖνο τὸ A || 4 θέλων$_1$ — πατριάρχης AB: θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ πατριάρχου b || 7 τινες^1 — ἑπόμενοι AB: τινῶν προπορευμένων καὶ τινῶν ἑπομένων b || 10 ἴδιον AB: εἰς ἴδιον b || 13 δὲ AB: *om.* b || 20 *post* προδρόμου *add.* Ἰωάννου b : *om.* AB || 26 *post* συναχθῶσιν *add.* τε b : *om.* AB || 27 γὰρ AB : *om.* b || 31 κατῴκισεν] κατῴκησε AB b || 33 ὑπογεγραμμένα AB : ὑπογεγραμμένης b | *post* εἶναι *add.* αὐτὸν b : *om.* AB.

i-a făcut promisiuni şi a făgăduit să dea patriarhului multe şi nenumărate. Iar cînd s-a apropiat timpul ca patriarhul să plece de la palat, sultanul a scos şi i-a dat în dar acea cîrjă de mare preţ şi l-a rugat să o primească. Şi s-a coborît cu patriarhul pînă în josul palatului, patriarhul vrînd-nevrînd, şi avînd calul pregătit s-a urcat pe el; şi a dispus ca toţi dregătorii cei mari ai Curţii sale să iasă şi să-l însoţească pe patriarh. Şi aşa l-au însoţit pînă la cinstita biserică a Sfinţilor Apostoli, unii mergînd înaintea lui, iar alţii în urmă; căci locaşul acela al Sfinţilor Apostoli sultanul l-a dat să fie reşedinţă patriarhicească.

6. Iar sfînta prea frumoasa biserică a înţelepciunii lui Dumnezeu [Sf. Sofia], acel vestit odor, cerul pe pămînt, acea minune de auzit, sceleratul l-a făcut sie-şi locaş de închinare. Iar biserica făcătoare de minuni din Vlaherne fusese pustiită de foc, precum s-a scris mai sus.

7. Rămînînd patriarhul timp puţin în cinstita biserică a Sfinţilor Apostoli, apoi văzînd că în părţile acelea ale oraşului n-a rămas nici un biet creştin şi temîndu-se ca din cauza singurătăţii să nu i se întîmple vreo vrăjmăşie, pentru că în una din zile s-a aflat un agarean ucis în ograda bisericii, pentru pricinile acestea patriarhul a cerut mănăstirea preafericitei fecioare; şi i-a dăruit-o să-i fie reşedinţă, căci în părţile acelea mai rămăseseră cîţiva creştini puţini. Iar călugăriţelor, care erau în mănăstirea prea fericitei fecioare le-a poruncit să se ducă în mănăstirea sfîntului proroc înainte-mergător din Trula, unde în timpul domniei lui Iustinian Cîrnul s-a ţinut sfîntul sinod al cinci-şaselea. Căci acest palat, vestit pe atunci, se afla acolo pe aproape de mănăstirea prea fericitei fecioare, înspre partea de miazănoapte.

8. Această rea ciumă a creştinilor, fiind deci viclean, şiret şi prefăcut ca o vulpe, nu le făcea acestea din evlavie sau din bunătatea lui de suflet, ci ca creştinii să audă făgăduielile lui şi să se strîngă în oraş şi să locuiască în el; acesta ajunsese pustiu pe urma luptelor ce s-au dat zi de zi şi mai ales la cucerire. Şi aşa s-a făcut că unii creştini s-au înapoiat. Iar peste puţin a adus şi pe unii înstrăinaţi, în limba lor numiţi surghiuniţi, de la Cafa şi Trapezunt, din Sinope şi de la Cetatea Albă, şi aşa a populat oraşul.

9. Iar patriarhului i-a dat şi pitace în scris iscălite jos cu împuternicire împărătească, pentru ca nimeni să nu-l molesteze sau să lucreze contra lui; nimeni să nu pretindă nimic de la el şi să nu fie impus la nimic şi să fie neatins de orice lucru potrivnic şi să fie scutit de orice dare sau bir, el şi patriarhii de după dînsul, în veci, aşijderea şi toţi arhiereii supuşi lui.

ΑΡΧΟΜΕΝΟΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ, ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΤΑΣ ΕΝ ΤΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ ΣΥΓΧΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΥΣ ΑΝΑΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΤΩΝ ΚΑΙ ΠΩΣ Ο ΑΜΗΡΑΣ ΕΔΙΩΞΕΝ ΑΥΤΟΥΣ, ΥΠΕΤΑΞΕ ΤΗΝΔΕ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΩΝ ΕΠΑΘΕΝ Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΣ ΤΙΝΑΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ, ΩΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΕΥΡΗΣΟΝΤΑΙ

I. Ἁλωθεὶς οὖν κἀγὼ καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκὼν ὁ ἄθλιος, τέλος ἐξηγοράσθην· τῇ πρώτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ,ςϡξβ-ου ἔτους ἀπέσωσα εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐν τῇ Σπάρτῃ. Τῆς δὲ γυναικός μου καὶ τῶν τέκνων μου ἁλωθέντων ὑπό τινων γερόντων Τουρκῶν, καλογνώμων ὄντων, καὶ παρ' αὐτῶν πάλιν πραθέντων τῷ πρώτῳ ἱπποκόμῳ τοῦ ἀμηρᾶ, ὃς λέγεται τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ μεραχούρης, ὃς καὶ ἄλλας πολλὰς τῶν ἀρχοντισσῶν ἠγόρασε καὶ πολλοῦ ἐράνου ἐπέτυχε δι' αὐτῶν, τοῦ δὲ κάλλους καὶ ἄλλων χρη|στῶν ἠθῶν 310 b τῶν τέκνων μου μὴ δυναμένων κρυβῆναι, μαθὼν περὶ αὐτῶν ὁ ἀμηρᾶς, ἀπῆρεν αὐτά, δοὺς τῷ εἰρημένῳ αὐτοῦ πρωτοϊπποκόμῳ χρήματα πολλά. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία αὐτῶν μήτηρ μόνη μετὰ μιᾶς καὶ μόνης ἀνατραφείσης αὐτῆς, αἱ δὲ ἄλλαι διεμερίσθησαν.

2. Καταφρονοῦντες μέμφονται καὶ κατηγοροῦντες ἐλέγχουσιν ἡμᾶς οἱ Λατῖνοι καὶ λέγουσιν, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς φρονεῖν ἡμᾶς τὸ τῆς πίστεως ἀπωλέσαμεν τὴν βασιλείαν. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι ἁμαρτωλοὶ ὑπάρχομεν καὶ οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. Περὶ δὲ τοῦ ὀρθῶς φρονεῖν γινώσκετε, ὅτι ἡμεῖς καινοτομίαν οὐδεμίαν ἐποιήσαμεν εἰς τὰ τοῦ εὐαγγελίου ῥητά, εἰ μὴ πιστεύομεν καὶ δοξάζομεν, τὰ ὅσα οἱ αὐτόπται τοῦ λόγου καὶ ὑπηρέται ἡμᾶς ἐδίδαξαν· καὶ ὃ αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ ἑπτὰ σύνοδοι καὶ αἱ κατὰ καιρὸν τοπικαὶ ἡμῖν ὄντως παρέδωσαν, ἀληθῶς καὶ βεβαίως κρατοῦμεν, ὡς ἐδίδαξεν ὁ ἁγιώτατος Σίλβεστρος ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Δάμασος ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Καιλεστῖνος ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Λέων ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Βιγίλιος ἐν τῇ πέμπτῃ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Ἀγάθων ἐν τῇ ἕκτῃ συνόδῳ καὶ ὁ ἁγιώτατος πάπας Ἀδριανὸς ἐν τῇ ἑβδόμῃ| 311 b συνόδῳ· ὡς ἴστε πάντες, ὅτι ἔθεντο καὶ ἀναθεματισμοὺς καὶ ἀφορισμοὺς ἀλύτους, μή τις τολμήσῃ προσθεῖναι ἢ ἐκλεῖψαι ἢ ὅλως παρασαλεῦσαι ἅπερ ἐκεῖνοι εὐαγγελικῶς καὶ ἀποστολικῶς καὶ ἀκριβῶς ἐξακολουθοῦντες διὰ πνεύματος ἁγίου ἐσφραγίσαντο. Μάρτυρες τῶν αὐτῶν αἱ συνοδικαὶ βίβλοι καὶ τὰ συνοδικὰ συγγράμματα τῶν κατὰ καιρὸν ἄκρων ἀρχιερέων, ἤτοι πάπων, καὶ τῶν ἁγίων μεγάλων ἐκείνων συνό-

---

5 ἐδίωξεν A : ὑποτάξας B | *post* ὑπέταξε *add.* καὶ b : *om.* AB || 10 *post* ἔτους *add.* καὶ b : *om.* AB || 12 Τουρκῶν AB : Τούρκων b || 17 ἀπῆρεν AB : ἐπῆρεν b || 19 αὐτῆς AB: αὐτῇ b | 20 *ante* καταφρονοῦντες *add.* Καὶ b: *om.* AB || 21—22 τὸ τῆς πίστεως A : *om.* B || 23 *post* γινώσκετε *add.* πατέρες καὶ ἀδελφοὶ b : *om.* AB || 33 προσθῆναι AB : προσθῆσαι b || 35 συγγράμματα AB : γράμματα b.

CARTEA A PATRA

ÎNCEPÎND DUPĂ CUCERIREA ORAŞULUI ÎMPĂRĂTESC, CUPRINZÎND TULBURĂRILE DIN PELOPONES ŞI LUPTELE DINTRE FRAŢII DESPOŢI ŞI CUM SULTANUL I-A IZGONIT ŞI A SUPUS ACEST OSTROV, ŞI DESPRE CÎTE A SUFERIT AUTORUL ACESTEI CĂRŢI ŞI ALTE CÎTEVA CHESTIUNI, CUM SE VOR AFLA ÎN CAPITOLE

I, 1. Fiind aşadar luat şi eu prizonier şi îndurînd nenorocitul de mine toate suferinţele şi nenorocirile robiei, m-am răscumpărat în sfîr-
1453 şit, şi la zi întîi septembrie din anul *6 9* 62 am ajuns cu bine în Pelopones la Sparta. Iar soţia mea şi copiii mei au ajuns robi la nişte turci bătrîni, oameni buni la suflet, şi iarăşi vînduţi de ei mai marelui herghelíilor sultanului, care în limba lor se cheamă merahur; acesta a cumpărat şi alte multe femei nobile şi a dobîndit mare cîştig prin vînzarea lor; frumuseţea şi alte însuşiri alese ale copiilor mei neputînd rămîne ascunse, sultanul a aflat de ei şi i-a luat, dînd zisului său herghelegiu bani mulţi. Iar nenorocita lor mamă a rămas singură cu o singură femeie *care a crescut cu ea*, iar celelalte au fost despărţite.

2. Cu dispreţ latinii ne scot nume rău şi ne învinuiesc, spunînd că pentru păcatele noastre şi pentru că credinţa noastră nu este dreaptă, de aceea am pierdut împărăţia. Iar noi le spunem că nu sîntem slobozi de păcate şi nimeni nu este fără de păcat decît numai unul Dumnezeu. Cît despre dreapta credinţă, să ştiţi, noi n-am făcut nici o schimbare în cuvintele evangheliei, decît credem şi slăvim cîte martorii oculari ai Cuvîntului şi slujitorii lui ne-au învăţat; şi ceea ce sfintele şapte sinoade a toată lumea şi după vreme sinoadele locale în realitate ne-au transmis, o ţinem într-adevăr în chip nestrămutat, cum ne-a învăţat prea sfîntul Silivestru la sinodul întîi şi prea sfîntul papă Damasu la al doilea şi prea sfîntul papă Celestin la al treilea sinod şi prea sfîntul papă Leon la al patrulea şi prea sfîntul papă Vighiliu la al cincilea sinod şi prea sfîntul papă Agaton la al şaselea şi prea sfîntul papă Adrian la al şaptelea sinod; cum ştiţi cu toţii că au pus anateme şi afurisenii nedezlegate, ca nu cumva să cuteze careva să adauge sau să şteargă sau în general să clintească acele ce aceia, urmînd întocmai cum spune evanghelia şi învaţă apostolii, au statornicit cu ajutorul duhului sfînt. Mărturie pentru aceasta stau cărţile sinodale şi actele sinodale ale înalţilor arhierei, adică papi, după vremuri, şi ale acelor

δων, ὡς ἠριθμήσαμεν, ἐκ τῆς ὑμετέρας ὄντες καὶ αὐτοὶ τῆς φυλῆς τῶν Λατίνων, ἄνδρες θεοφρουρούμενοι ἔργῳ καὶ λόγῳ τετιμημένοι. Ταύτην τὴν παράδοσιν ἡμεῖς ἀσφαλῶς κρατοῦμεν, ἵνα μὴ εἰς ἀφορισμὸν τῶν ἁγιωτάτων ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων καὶ τῶν ἁγιωτάτων ἐκείνων ὄντως ἄκρων ἀρχιερέων πέσωμεν. Καὶ ἡμεῖς εὐαγγελικῶς καὶ ἀποστολικῶς κρατοῦμεν τὴν παράδοσιν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τὸ γὰρ ἡμέτερον δόγμα παρ' ἀμφοτέρων εὖ πάντοτε ὡμολογεῖτο, τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν καινοτομηθὲν αὐτοῖς μόνοις ἀκαταγόρητον εἶναι δοκεῖ· καὶ ἡμᾶς ἔδει κριτὰς αὐτῶν εἶναι καὶ κατηγόρους, καὶ οὐκ αὐτοὺς ἡμῶν.

3. Τὰ νῦν δὲ νεωστί τινες αὐτῶν θεολόγοι ἢ καὶ μᾶλλον εἰπεῖν καινολόγοι οὐκ αἰσχύνονται ἐπ' ὀκρίβαντος ἀναβαίνειν διδάσκοντες λέγειν „ἐῤῥόρουμ Γραικόρουμ", τουτέστι σφάλματα ἡμέτερα, εἶτα μὴ ἔχοντές τι ἕτερον εἰπεῖν εἰ μὴ μόνον, ὡς προείπομεν, διὰ τὸ μὴ ἡμᾶς ὀρθῶς φρονεῖν τὴν βασιλείαν ἀπω|λέσαμεν, καὶ αὐτοὶ τάχα, *312 b* ὡς δῆθεν ὀρθόδοξοι ἴσως ὄντες αὐτοί, ἑαυτῶν τὴν βασιλείαν κρατοῦσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι οὐ πάντες οἱ κρατοῦντες πάντως ὀρθόδοξοι, οὐδ' αὖθις οἱ κρατούμενοι αἱρετικοί, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐφ' ἡμῖν· μὴ γὰρ ὀρθόδοξοί εἰσιν οἱ Ἰσμαηλῖται, ὅτι κρατοῦσιν ἡμῶν, καὶ πρὸ τούτων οἱ εἰδωλολάτραι, οἵ τοὺς Χριστιανοὺς ἐδίωκον, ἢ πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι ἢ Βαβυλώνιοι οἵ ποτε ἐξουσιάζοντες τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἀλλ' οὐκ ἔχουσι τί εἰπεῖν. δῆλον γάρ, ὅτι οἱ μὲν κυριεύσαντες ἀσεβεῖς, οἱ δὲ κυριευόμενοι εὐσεβεῖς. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ αὐτοὺς κομπάζειν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατίας. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀντεροῦμεν αὐτοῖς, πῶς οἱ κατὰ τὴν Μυσίαν καὶ Ῥωσίαν καὶ Ἰβηρίαν τὴν ἑῴαν καὶ Ἀβασγίαν οἰκοῦντες καὶ ἐν λοιποῖς τόποις ἄρχουσι καὶ ἄρχονται ἀφ' ἑαυτῶν, καίτοι γε τοῖς ἡμετέροις δόγμασιν ἀκολουθοῦσι.

4. Καὶ ἄλλως τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν ἐποίησεν ὁ πάπας Στέφανος ὁ Συρφρών, ὃς καὶ πρῶτος τοῖς Ἰταλοῖς μετὰ ἀζύμων παρέδωκεν ἐπιτελεῖν τὴν ἁγίαν ἱερουργίαν καὶ τὴν προσθήκην εἰς τὸ σύμβολον τὸ ἅγιον φανερῶς ἐκύρηξε καὶ τὰς τρίχας τοῦ πώγωνος πρῶτος ἀπέθριξε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν πᾶσιν οὕτως ἐξέδωκε, βασιλεύοντος μὲν τῆς νέας Ῥώμης τῷ τότε καιρῷ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, πατριαρχεύοντος δὲ Μιχαήλ, τῇ ἐπωνυμίᾳ Κηρουλάριος. Οὗτος οὖν ὁ πατριάρχης γνώμῃ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν | τριῶν πατριαρχῶν καὶ τοῦ Βουλγαρίας ἀρχιεπισκό- *313 b* που καὶ Κύπρου καὶ πάσης τῆς ὑπ' αὐτὸν συνόδου τὸν εἰρημένον πάπαν Στέφανον τῶν διπτύχων ἐξέβαλον, ζητοῦντες τὴν τῶν ἀζύμων καὶ τῆς προσθήκης τῆς ἐκβολῆς αἴτιον, κόσμου ἔτει, ,ςφ·θ, ἰνδικτιῶνος ια·ης.

5. Ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἡ Θηβαΐς ἡ πιστή, ἡ Λιβύη ἡ ὁσία ἡ τοὺς πολίτας θρέψασα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καθὼς φησιν ὁ θεῖος Κοσμᾶς, ἐν ποίῳ καιρῷ ἐδουλώθησαν ὑπὸ τοῦ ἀμηρᾶ Ουμάρου, — ὅστις ἦν ὁ τρίτος μετὰ τὸν τρισκατάρατον Μωάμεθ, — καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν; Καὶ τοῦτο φανερόν ἐστι καὶ ἐγεγόνει ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, κόσμου ἔτει ,ςρλδ·ῳ, πρὶν τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἕκτην σύνοδον συναθροισθῆναι, ὅπου οὔτε σχίσματα ἐν ταῖς ἐκκλησίας ὑπῆρχεν οὔτε διαφοραί. Μετὰ δέ τινα καιρὸν

11—12 προείπομεν AB: εἴπομεν b ‖ 17 Ἰσραηλιτῶν AB : Ἰσμαηλιτῶν b ‖ 19 ἐπὶ AB : περὶ b ‖ 23 Συρφρών b: Συρφών AB ‖ 28 τῇ ἐπωνυμίᾳ AB : ὃς τῇ ἐπωνυμίᾳ ἐλέγετο b ‖ 29—30 Βουλγαρίας ἀρχιεπισκόπου καὶ A: Βουλγαρίας καὶ τοῦ B: ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας καὶ του b ‖ 31 ἐξέβαλον AB : ἐξέβαλεν b ‖ 32 αἴτιον AB : τὸ αἴτιον b ‖ 37 ἐστι καὶ AB : ἐστιν ὡς b ‖ 39 ὑπῆρχεν AB : ὑπῆρχον b.

sfinte mari sinoade, cum le-am enumerat; şi aceia erau latini din neamul vostru, bărbaţi ocrotiţi de Dumnezeu, cinstiţi în faptă şi cuvînt. Această tradiţie noi o ţinem întocmai, pentru ca să nu cădem sub afurisenia sfinţilor apostoli şi a celor sfinte şapte sinoade a toată lumea şi a celor cu adevărat prea înalţi arhierei. Şi noi ţinem potrivit cu evanghelia şi cu învăţăturile apostolilor tradiţia Romei celei vechi, căci dogma noastră totdeauna a fost bine mărturisită din amîndouă părţile, iar schimbările pornite de la ei numai lor singuri li se par că sînt fără nici o vină; şi noi trebuia să fim judecătorii şi acuzatorii lor, iar nu ei ai noştri.

3. Iar acum de curînd unii teologi de ai lor, sau mai bine zis neologi [schimbători ai dogmei], nu se sfiesc să se urce pe amvon şi în predicile lor să vorbească de „errorum Graecorum", adică despre greşelile noastre, apoi nemaiavînd alta ce spune decît, cum am mai spus-o, că, deoarece credinţa noastră nu este dreaptă, am pierdut împărăţia, iar pentru că dînşii, chipurile, sînt întocmai ortodocşi, ei îşi ţin domnia; dar nu-şi dau seama că nu toţi care-s stăpînitori sînt cu totul ortodocşi, iar cei de sub stăpînirea altora eretici, după cum se poate vedea cu noi; căci ismailiţii care stăpînesc peste noi nu sînt doar ortodocşi, iar înaintea acestora închinătorii la idoli, care prigoneau pe creştini, sau iarăşi egipteni sau babilonienii, care domneau odinioară peste izrailiteni. Dar n-au ce spune! Căci e doar vădit că stăpînitorii sînt necredincioşi, iar cei de sub stăpînirea lor credincioşi. De aceea, ei nu au de ce se făli cu stăpînirea lor de sine stătătoare. Şi pe lîngă aceasta le vom mai întîmpina, că popoarele din Misia, Rusia, Iberia de răsărit [Iviria], Avasghia şi din alte ţări sînt independente şi se conduc de sine, deşi se ţin de dogmele noastre.

4. Şi de altfel, shisma bisericilor a făcut-o papa Ştefan Sirfron, care întîia oară i-a pus pe italieni să săvîrşească sfînta liturghie cu pîine nedospită şi a proclamat pe faţă adaosul din simbolul credinţei[1], şi el a fost primul care şi-a ras barba şi aşa a impus tuturor celor de sub ascultarea sa; şi în timpul de atuncea domnea în noua Romă în veci pomenitul împărat Constantin Monomahul, iar patriarh era Mihail, cu numele Cherulariu. Acest patriarh aşadar, cu părerea împăratului şi a celorlalţi trei patriarhi şi a arhiepiscopului Bulgariei şi a aceluia al Ciprului şi a întreg sinodului său, punînd drept motiv înlăturarea pîinei nedospite şi a adaosului[1], l-au scos pe zisul papă Ştefan de la pomenirea la sfintele daruri în anul de la facerea lumii 6500, indicţionul al 11-lea.

5. Iar biserica Alexandriei şi a Antiohiei şi a Ierusalimului, Tebaida cea credincioasă, Libia cea cuvioasă care, cum spune dumnezeiescul Cosma, a hrănit pe cetăţenii împărăţiei cerurilor, în ce timp au fost subjugaţi de califul Omar—care a fost al treilea după de trei ori blestematul Mohamed—şi robite? Şi aceasta e lucru vădit şi s-a întîmplat sub domnia lui Constantin Pogonatul în anul de la facerea lumii 6134, înainte de a se aduna sfîntul sinod al şaselea a toată lumea, cînd nici shisme nu erau între biserici nici

22 Sirfron b: Sirfon AB.

[1] Anume că sfîntul duh purcede şi de la fiul.

οἱ βασιλεῖς μετὰ κόπου οὐκ ὀλίγου τὴν ἁγίαν πόλιν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν ἠλευθέρωσαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Ῥωμαίοις ἐποίησαν. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ τῆς βασιλείου τοῦ πορφυρογεννήτου τοῦ λεγομένου Βουλγαροκτόνου ὁ τῆς Αἰγύπτου ἀμηρᾶς Ἀζίζιος τὴν ἁγίαν πόλιν πάλιν ἔλαβε πολέμῳ καὶ τὸν τάφον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγηγερμένον πολυτελῶς θεῖον ναὸν κατεστρέψατο καὶ τὰ εὐαγῆ ἐλυμήνατο μοναστήρια καὶ τοὺς | ἀσκουμένους ἁπανταχοῦ τῆς γῆς ἐκείνης μοναχούς, Ἰταλοὺς (314 b) τὸ πλέον καὶ Ῥωμαίους καὶ ἐξ ἑτέρων φυλῶν, ἐφόνευσε καὶ ἐφυγάδευσε. Πάνυ θαυμαστόν ἐστιν, ὡς λέγουσιν, ἡνωμένων οὐσῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῷ τότε καιρῷ, πῶς ὁ Θεὸς ἐπαρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἦν ἰδεῖν, ὅτι οὐ διὰ παρανομίαν τινὰ παρεδόθημεν τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς μερικὴν παιδείαν ὡς καὶ οἱ πρὸ ὑμῶν ἅγιοι. Καὶ „πάντα γὰρ ὃν ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγεῖ δὲ υἱόν, ὃν παραδέχεται," καὶ τὰ ἑξῆς. „Πιστὸς γάρ," φησιν, „ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἀφήσει ὑμᾶς εἰς τέλος πειρασθῆναι, ὑπὲρ ὃ δύνασθε." Καὶ ὁ Δαβίδ· „Παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ κύριος, τῷ δὲ θανάτῳ οὐ παρέδωκέ με."

6. Καὶ τοῦτο ἄκουσον· ὥσπερ τοίνυν ἡ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεία κατελύθη ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, τῶν δὲ Βαβυλωνίων ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἡ δὲ Περσῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἡ δὲ Μακεδόνων ὑπὸ Ρωμαίων, οὕτως καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων κατελύθη ὑπὸ τῶν Ὀτθουμαλίδων. Τῶν δὲ Ὀσμανλιδῶν, ἤτοι Ὀτθουμαλίδων τῶν καὶ Ἀγαρηνῶν τέλος ἔξει ἐν τῷ προσήκοντι καὶ ὡρισμένῳ καιρῷ καὶ καταλυθήσεται ὑπὸ τοῦ ξανθοῦ γένους· ἅμα μετὰ τῶν πρακτόρων ὅλον Ἰσμαὴλ τροπώσουν κατὰ τοὺς χρησμοὺς τῶν θείων ἀνδρῶν.

---

5 εὐαγῆ AB: σκεύη b || 6 μοναστήρια AB: τὰ μοναστήρια κατηδάφισε b || 16 δὲ AB : δὲ τῶν b || 17 ὑπὸ AB : ὑπὸ τῶν b || 18 Οτθουμαλίδων AB : Οτμανλίδων b || 18 Τῶν δὲ — 19 Ἀγαρηνῶν B : Τὸ δὲ Ἀγαρηνῶν A || 19 τέλος ἕξει AB : Τὸ δὲ τέλος ταύτης ἥξει b || 19—20 *post* καταλυθήσεται *add.* καθὼς φησιν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἐν τῷ Ἰδουμαίας ὁράματι· „Εἰπέ μοι Κύριος· ἔτι ἐνιαυτοῦ ὡς ἐνιαυτὸς μισθωτοῦ | καὶ ἐκλείψει (315 b) ἡ δόξα Κηδὰρ καὶ τὸ κατάλυμα (καταλειμμα b) τῶν τοξευμάτων υἱῶν Κηδὰρ τῶν ἰσχυρῶν ἔσται ὀλίγον, διότι κύριος ἐλάλησεν ὁ Θεὸς Ἰσραήλ." Οὕτως καὶ ὁ σοφώτατος Στέφανος ὁ Ἀλεξανδρεύς, ἐπακολουθῶν τῷ τοῦ προφήτου ῥητῷ ἐπὶ ἔτους ,ςρλα^ου, Σεπτεμβρίου γ', ἡμέρᾳ ε^η (ς' b) θεμάτιον περὶ τῶν τῆς Ἰσμαὴλ (τῆς τῶν Ἰσμαηλιτῶν b) βασιλείας ποιήσας καὶ κανονίσας οὗτος, „κρατήσας (κρατήσει b) ἐν ἰσχύι μὲν καὶ εὐτυχίᾳ ἔτη τθ', ἐν δὲ συστροφῇ καὶ ἀκαταστασίᾳ ἕτερα ἔτη νς', ὥστε εἶναι τὴν διακράτησιν αὐτῶν πᾶσαν εὐτυχοῦσαν καὶ δυστυχοῦσαν ἔτη τξε'." Τινὲς μὲν λοξῶς τὸν χρησμὸν (λεῖξος τῶν χρησμῶν A) διαλαμβάνοντες λέγουσι κακῶς ἐθεμάτισεν ὁ ἀστρονόμος, λαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ χρησμοῦ ἐκ τοῦ εἰρημένου ἔτους· καὶ ἐὰν οὕτως ἦν ὡς ἐμὲ παχὺ λεπτὸν ἐλάνθανεν ἐκεῖνον. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τινων σοφῶν (φιλοσόφων b) ἀρίστων ἀνδρῶν εἰδὼς καὶ ἀνεγνωκώς, οὐκ ἀρχὴν τῆς τῶν Ἰσμαηλιτῶν θρησκείας ἢ βασιλείας ὁ σοφὸς οὗτος ἐποίει ἀπὸ (ὑπὸ A) τῶν χρόνων Μωάμεθ, ἀλλ' ὥσπερ περὶ τῆς προφητείας Δανιὴλ τοῦ θείου, τέταρτον θηρίον φοβερὸν ὀνομάζει τὴν τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν, καὶ οὐκ ἀρχὴν ποιοῦσιν οἱ ἐξηγηταὶ ἀπὸ Ῥώμου καὶ Ῥωμύλου, οὔτε δυναστείας Ῥωμαίων, ἀριστοκρατείας, δημοκρατείας, διδακτορίας, ὑπατίας καὶ βασιλείας μνημονεύουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ Ὀκταβίου Ἰουλίου (Ἰουλίου *om.* b) Καίσαρος διὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς μοναρχίας, καθὼς κάτωθεν ῥηθήσεται. Οὕτως καὶ ὁ σοφὸς Στέφανος ἐκ τοῦ Ὀτθουμάνου (Ὀτμάνου b) | ἀμηρᾶ ἀρχὴν τοῦ κανονίου (316 b) αὐτοῦ ποιεῖ. Ἔτι δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Λέων ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων θεμάτιον καὶ αὐτὸς ποιεῖ (ἐποίησε b) τρισαρίθμου κύκλου εὑρὼν κρατῆσαι ἔχει βασιλεία δυνατὴ καὶ ἰσχυρὰ ἡ ἐκ τῆς Ἄγαρ Ab : *om.* B : (*post* Ἄγαρ *add.* τουτέστιν ἔτη τριακόσια. Ἡ δὲ συστροφὴ πεντήκοντα ἓξ οὐκ ἐμνήσθη. b : *om.* AB) || 20 ὑπὸ—21 ἀνδρῶν B: Εἶτα τῶν ξανθῶν γένος ἅμα μετὰ τῶν πρακτόρων τὸν Ἰσμαὴλ τροπώσουν διὰ τρικύκλων φωστῆρος τοῦ ἐλάσσονος A || 20 τροπώσουν AB : τροπώσουσι b.

neînțelegeri. Iar după oarecare timp, împărații nu cu puțină osteneală au eliberat din mîinile necredincioșilor orașul sfînt și l-a adus sub stăpînirea bizantinilor. Și iarăși a doua oară sub domnia lui Vasile născutul în purpură, numit Bulgaroctonul [ucigătorul de bulgari], sultanul Egiptului Azizios a luat iarăși sfîntul oraș cu război și a pus stăpînire pe mormîntul Domnului nostru Iisus Hristos, o biserică dumnezeiască ridicată cu multă cheltuială, și a pîngărit sfintele mănăstiri și pe călugării, care pretutindeni în acel pămînt își duceau viața de asceți, mai mult italieni sau bizantini sau și de celelalte neamuri, i-a ucis și i-a fugărit. E lucru cu totul de mirare, cum spun oamenii, bisericile fiind unite în timpul de atunci, cum de Dumnezeu i-a dat în mînele necredincioșilor, așa că din toate acestea se putea vedea că nu pentru vreo credință greșită am fost dați în mîinile dușmanilor noștri, ci spre oarecare pedepsire, ca și sfinții din timpurile de dinaintea noastră. Și „pe tot omul pe care-l iubește Domnul, îl pedepsește, iar pe fiul pe care-l primește, îl bate", și așa mai departe[1]. „Căci", zice, „bun e Dumnezeu care nu vă va lăsa să fiți puși la încercare pînă la capăt peste puterile voastre". Și David: „Cu pedeapsă mare m-a pedepsit Domnul, dar morții nu m-a dat pe mine".

6. Ascultă și aceasta! Precum împărăția asirienilor a fost desființată de către babilonieni, iar a babilonienilor de perși și a perșilor de macedoneni, iar a macedonenilor de romani, tot așa și a bizantinilor a fost desființată de către otthumalizi. Iar a osmanlizilor, adică a otthumalizilor agareni va avea sfîrșit la timpul cuvenit și hotărît și va fi desființată de către poporul blond; potrivit prezicerilor bărbaților trimiși de Dumnezeu vor răzbuna totodată și vor alunga tot neamul lui Ismail.

20 după desființată, a d. după cum zice de la Dumnezeu grăitorul Isaia în vedenia de la Idumea: „Mi-a spus Domnul: încă un an ca omul năimitului, și mărirea lui Chedar se va întuneca și numărul arcurilor fiilor puternici ai lui Chedar se va împuțina căci Domnul Dumnezeul lui Izrail a grăit"[2]. Tot așa și înțeleptul Ștefan din Alexandria, ținîndu-se de cuvîntul profetului a pus în anul 6131, septembrie 3, într-o zi de joi (vineri b), chestiunea domniei urmașilor lui Ismail și acesta a stabilit: „Stăpînind (va stăpîni b) cu putere și în fericire 309 ani, la strîmtoare și în tulburări alți 56 de ani, așa că întreaga durată a stăpînirii lor, fericită și nefericită, este de 365 de ani". Unii, ce-i drept, neînțelegînd bine profeția, zic că astronomul a pus rău chestiunea, dacă ar lua începutul profeției din anul amintit. Și cît despre mine, dacă ar fi așa, acela ar fi în mare greșeală. Eu însă știu și am citit părerea unor oameni străluciți învățați; acest învățat nu punea începutul religiei și domniei ismailitenilor de la anii lui Mohamed, ci precum de Dumnezeu trimisul profet Daniil numește împărăția romanilor a patra fiară, iar tîlcuitorii nu pun începutul ei de la Romulus și Remus și nici nu amintesc de stăpînirile romanilor, aristocratice, democratice, dictaturi, consulate și regi, ci numai de la Octavian Iuliu (Iuliu o m. b) Cezar, cînd e vorba de sfîrșitul monarhiei, cum mai jos se va arăta. Așa și învățatul Ștefan, în stabilirea ce a făcut-o, pune începutul de la sultanul Otthuman (Otman b). Dar încă și împăratul bizantin Leon Filosoful a pus și dînsul problema și a aflat că un întreit ciclu la număr are să țină puternică și tare domnia coborîtorilor Agarei Ab : o m. B (după Agarei m a i ad. adică trei sute de ani. Iar strîmtorarea de cincizeci și șase de ani n-a fost amintită b: om. Ab) || 20 de către—21 Ismail B: Apoi poporul celor blonzi vor răzbuna totodată și vor alunga neamul lui Ismail în trei cicluri ale lunii mai puțin de jumătate A.

[1] Proverbele lui Solomon, 3,12 și Epistola sf. apostol Pavel către evrei, 12, 6.
[2] Profetul Isaia, 21, 16—17.

7. Καὶ διὰ μὲν οὖν τῶν τεσσάρων ἀνέμων τὰς μεγάλας τέσσαρας βασιλείας ὁ μέγιστος διδάσκει Ζαχαρίας καὶ Δανιὴλ ὁ θεῖος, τὴν Χαλδαίων λέγω, τὴν Περσῶν καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων. Τὰ δὲ δύο ὄρη τὰ χαλκᾶ τὰ δύο κλίματα τῆς οἰκουμένης εἶναί φασιν· εἰς δύο γὰρ τέμνεται, εἴς τε Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Καὶ οἱ μὲν πυῤῥοὶ ἵπποι τὸ μιαίφονον τῶν Χαλδαίων σημαίνουσιν, οἱ δὲ μέλανες τὸν ἐπενεχθέντα παρὰ Περσῶν καὶ Μήδων τοῖς Βαβυλωνίοις θάνατον, οἱ δὲ λευκοὶ τὸ σαφὲς τῆς δόξης τῶν Μακεδόνων· οὐ γὰρ ὥσπερ αἱ ἄλλαι βασιλεῖαι καὶ αὕτη. Οἱ δὲ ψαροὶ καὶ ποικίλοι τὸ ἰσχυρὸν καὶ εὔτονον τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας δηλοῦσι. Τὸ δὲ προσταχθὲν αὐτοὺς περιοδεῦσαι τὴν γῆν διδάσκει πάλιν, ὡς διὰ τοῦ Θεοῦ πᾶσα βασιλεία συνίσταται. Φησὶ γὰρ ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου Ὀκταβίου Καίσαρος ἀρχὴν ἡ τετάρτη βασιλεία λαμβάνει, ἣν ὁ Δανιὴλ τέταρτον θηρίον φοβερὸν ὀνομάζει, διατὶ τότε πρῶτος αὐτὸς ἐμονάρχησε καὶ τὸν κόσμον ὅλον σχεδὸν εἰπεῖν καθυπέταξεν.

8. Οὗτος ἐν | μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀπελθὼν εἰς Δελφοὺς τοὺς νῦν ὀνομαζομένους Δαύ- 317
λια, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον, τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει. Τοῦ δὲ Πυθίου μηδὲν ἀποκρινομένου, ὁ δ' αὖθις ἠρώτησε, διὰ τί σιγᾷ τὸ μαντεῖον, τόθ' ἡ Πυθία ταῦτα ἔφη· *πῶς* Ἑβραῖος κέλεται μὲ θεὸς μακάρεσσι ἀνάσσων τόνδε δόμον προλιπεῖν καὶ ὁδὸν αὖθις ἱκέσθαι· ἄπελθε λοιπὸν ἐκ δόμων ἡμετέρων. Ἐλθόντος οὖν τούτου ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν τῷ μέλλειν ἀποβιῶναι παρεγγύησε τοὺς ἐν τέλει αὐτοῦ χεῖρας κροτῆσαι καὶ γελάσαι ὡς ἐπὶ μίμου τελευτῆς. Τοῦτο δὲ ποιῆσαι διωρίσατο, ἀποσκοπῶν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς γέλωτος ἄξιον.

9. Καὶ περὶ μὲν οὖν τῶν προειρημένων βασιλειῶν Δανιὴλ ὁ θεῖος προφήτης καὶ ὁ θεῖος Ζαχαρίας καὶ ἕτεροι, ὡς προείπομεν, τήν τε ἀνόρθωσιν καὶ κατάλυσιν καὶ τὰ συμβάντα πάντα διὰ πνεύματος ἁγίου λέγουσι. Περὶ δὲ τῆς Ἰσμαὴλ βασιλείας ὁ θεόπτης Μωσῆς ἐν τῇ Γενέσει τάδε διέξεισιν. Ὁ πατριάρχης ἡμῶν Ἀβραὰμ υἱοὺς ἐγέννησεν ὀκτώ, πρῶτον μὲν Ἰσμαὴλ τὸν νόθον ἐκ τῆς Ἄγαρ, δεύτερον Ἰσαὰκ ἐξ ἐπαγγελίας ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σάῤῥας, ὃς καὶ εὐλογήθη παρὰ θεοῦ. Μετὰ δὲ ἀποθανεῖν Σάῤῥαν ἔλαβε τὴν Χετοῦραν εἰς γυναῖκα, ἐξ ἧς ἐγέννησεν υἱοὺς ἕξ· τὸν Ζομβρὰν καὶ τὸν Ἰεζαὶ καὶ τὸν Μαδάϊ, τὸν Μαδιὰμ καὶ τὸν Ἐβόει καὶ τὸν Σοΐαι. Ἀλλ'
ἐπὶ τὸν Ἰσμαὴλ τὸν νόθον ἐπανέλθωμεν. | Μετὰ τὸ συγγενέσθαι Ἀβραὰμ τῇ Ἄγαρ, 318
εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα· καὶ ἰδοῦσα Σάῤῥα ἐζηλοτύπει αὐτῆς καὶ ὠνείδιζε τὸν Ἀβραὰμ καὶ ἔθλιβε καὶ ἐλύπει τὴν Ἄγαρ. Ἡ δὲ Ἄγαρ μὴ δυναμένη τοσοῦτον θλίβεσθαι καὶ κακουχεῖσθαι ὑπὸ τῆς κυρίας ἀπέδρα· καὶ ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν αὐτὴν ἐκ τῆς κυρίας αὐτῆς τῆς Σάῤῥας, ἀπήντησεν αὐτὴν ἄγγελος Κυρίου λέγων· „Ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς." Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος Κυρίου· „Ἰδοὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ, ὅτι

---

3 Ῥωμαίων AB: τὴν τῶν Ῥωμαίων b || 12 διατὶ] διὰ τί AB || 14—15 Δαύλια b: διαύλια AB || 15 βασιλεύσει AB : βασιλεύσῃ b || 17 *mg.* A : *om.* B. || 24 λέγουσι — βασιλείας B : λέγουσι περὶ ἀνορθώσεως τῆς αὐτῆς ἀρχῆς καὶ βασιλείας τῶν Ἰσμαηλιτῶν, ὁ δὲ Ἠσαΐας καὶ ὁ σοφὸς Στέφανος καὶ Λέων ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας Ἰσμαηλιτῶν, ὡς προείπομεν. A : λέγουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ Ἠσαΐας καὶ ὁ σοφὸς Στέφανος καὶ Λέων ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς καταλύσεως τῆς βασιλείας, ὡς προείπομεν. b | ὁ AB: Ὁ δὲ b || 25 *post* Μωσῆς *add.* περὶ ἀναβάσεως καὶ εὐτυχίας b : *om.* AB || 34 αὐτὴν AB : αὐτῇ b.

7. Aşadar şi prin cele patru vînturi, Zaharia şi de Dumnezeu trimisul Daniil semnalează cele patru mari împărăţii, anume a chaldeilor, a perşilor, a macedonenilor şi a romanilor. Iar cei doi munţi de aramă, zic ei că sînt cele două continente ale lumii; căci în două se împarte, în Asia şi Europa. Şi cei doi cai roşii ca focul înseamnă omorurile făcute de chaldei, iar cei doi negri, pierzarea adusă babilonienilor de către perşi şi mezi, iar cei doi albi strălucirea gloriei macedonenilor, căci nu ca şi celelalte împărăţii este şi aceasta. Iar cei suri şi prieni arată puterea cea mare şi strălucitoare a împărăţiei romanilor. Şi faptul că s-au perindat pe pămînt după orînduială, ne arată iarăşi, că fiecare împărăţie fiinţează prin Dumnezeu. Căci Eusebiu al lui Pamfiliu spune că a patra împărăţie pe care Daniil o numeşte a patra fiară îngrozitoare, începe cu August Octaviu Cezar, pentru că atunci el a fost cel dintîi singur stăpînitor şi a supus, aşa zicînd, aproape întreaga lume.

8. Acesta, în una din zile, mergînd la Delfi, care acum se chiamă Daulia, a întrebat oracolul, cine va domni după dînsul. Iar Pitia neräspunzîndu-i nimic, iarăşi a întrebat, de ce tace oracolul; atunci Pitia a dat acest răspuns: că un dumnezeu evreu, stăpînitor peste cei răposaţi îmi porunceşte să părăsesc casa aceasta şi să iau calea întoarsă; pleacă aşadar din casele mele. Venind deci acesta la Roma şi ajungînd pe pragul morţii, a îndemnat pe marii săi dregători să bată din palme şi să rîdă ca la sfîrşitul unei reprezentaţii de teatru. Iar aceasta s-a hotărît s-o facă, avînd în vedere viaţa omenească, ca un lucru vrednic de rîs.

9. Şi aşadar despre împărăţiile amintite mai sus, sfîntul proroc Daniil şi sfîntul Zaharie şi ceilalţi, cum am spus mai sus, spun prin duhul sfînt, şi creşterea şi căderea lor şi toate întîmplările. Iar despre împărăţia lui Ismail, Moisi care l-a văzut pe Dumnezeu, în „Cartea Facerii" spune aceasta pe larg. Patriarhul nostru Avraam a avut opt feciori, pe cel dintîi Ismail, din flori, cu Agar, pe al doilea Isaac din promisiunea lui Dumnezeu cu Sara femeia sa; acesta a şi fost binecuvîntat de Dumnezeu. După moartea Sarei a luat de femei pe Chetura, de la care a avut şase feciori, pe Zombra, Ieze, Madai, Madiam şi pe Eloi şi Soia. Dar să ne întoarcem la Ismail cel din flori. După ce Avraam s-a împreunat cu Agar şi a rămas însărcinată, Sara a văzut-o şi era invidioasă pe ea, şi lui Avraam îi făcea mustrări, iar pe Agar o asuprea şi o urgisea. Iar Agar, neputînd răbda atîta asupreală şi tratare rea din partea stăpînei, a fugit; şi în fuga ei de la stăpînă-sa Sara, îngerul Domnului i-a ieşit în cale, zicîndu-i: „Întoarce-te la stăpîna ta şi pleacă-te cu umilinţă sub mîinile ei". Şi i-a mai zis îngerul Domnului: „Iată că tu eşti însărcinată şi ai să

13 Daulia b: Diaulia AB.

ἤκουσε Κύριος τὴν ταπείνωσίν σου. Οὗτος ἔσται ἄγροικος ἄνθρωπος καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν· καὶ κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ κατοίκησει." Καὶ πάλιν ἐπὶ κεφ. ιζ' εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ περὶ τῆς Σάῤῥας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· „Σάῤῥαν τὴν γυναῖκά σου εὐλογήσω καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον καὶ εὐλογήσω αὐτὸν καὶ ἔσται εἰς ἔθνη καὶ βασιλεῖαι ἐθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἔσονται." Καὶ ἔπεσεν Ἀβραὰμ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐγέλασε καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων. „Εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ υἱὸς καὶ Σάῤῥα ἐνενήκοντα ἐτῶν οὖσα τέξεται·" εἶπε δὲ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν θεόν· „Ἰσμαὴλ οὗτος ζήτω ἐναντίον σου·" Εἶπε δὲ ὁ θεὸς πρὸς Ἀβραάμ· „Ναί, ἰδοὺ Σάῤῥα ἡ γυνή σου τέξεταί σοι υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαὰκ καὶ | στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον, *319 b* εἶναι αὐτῷ θεὸς ὡς καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Περὶ δὲ Ἰσμαὴλ ἰδοὺ ἐπήκουσά σου καὶ ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτὸν καὶ πληθυνῶ αὐτὸν σφόδρα· δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ δώσω αὐτὸν εἰς ἔθνος μέγα. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαάκ, ὃν τέξεταί σοι Σάῤῥα εἰς τὸν καιρόν."

10. Ὧδε δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸ μέγα μυστήριον τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὑγιοῦς ἡμῶν πίστεως καὶ ἁγίας καὶ τὴν ἀσέβειαν, ἣν ἔχουσιν οἱ Ἀγαρηνοί. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δίς. Ἐν πρώτοις μὲν εἶπε· „Τέξεις υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαὰκ καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν." Ὁ δὲ Ἀβραὰμ αἰτήσας τῷ θεῷ οὕτως ποιῆσαι καὶ τὸν Ἰσμαὴλ καὶ εὐλογῆσαι αὐτόν, ὁ δὲ θεὸς ἀποκριθεὶς εἶπεν· „Ἰδοὺ εὐλόγησα αὐτὸν καὶ πληθυνῶ αὐτὸν σφόδρα καὶ δώδεκα ἔθνη γεννήσει καὶ εἰς ἔθνος μέγα ἔσται· τὴν δὲ διαθήκην μου ποιήσω πρὸς Ἰσαάκ." Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ θεὸς δῶσαι καὶ ἐμπιστεῦσαι τὴν διαθήκην αὐτοῦ τῷ Ἰσμαὴλ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον τῷ Ἰσαὰκ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἦν θαυμάσαι, τὶς μὴ καταλαβεῖν τὴν ἔννοιαν τῶν τοιούτων ῥητῶν. Οἱ δὲ Ἀγαρηνοὶ βάρβαροι καὶ ἄγροικοι ὄντες, καὶ οὐκ οἴδασιν ὀρθῶς τὴν ἔννοιαν τῶν ῥητῶν καὶ κλαύσωσι, πῶς ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐξένωσε τὸν πατριάρχην αὐτῶν καὶ | αὐτοὺς τῆς διαθήκης αὐτοῦ καὶ τῆς χάριτος, ἀλλὰ οὗτοι κομπάζουσι, *320r* πῶς καὶ αὐτοὶ ἀπόγονοί εἰσι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ θεὸς εὐλόγησε καὶ τὸν Ἰσμαὴλ ὡς καὶ τὸν Ἰσαάκ. Καὶ ἐν τούτῳ πλανῶνται, ὡς καὶ ἐν πᾶσι λανθάνονται, διατὶ μὲν ὁ θεὸς εὐλόγησε τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐνεμπίστευσεν αὐτῷ, τὸν δὲ Ἰσμαὴλ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐλόγησεν αὐτὸν ἁπλῶς „καὶ πληθυνῶ αὐτὸν σφόδρα." Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ὁ θεὸς τετράποδα καὶ ἑρπετὰ ἰχθύας τε καὶ πετεινὰ εὐλόγησεν εἰπών· „Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν." Τὸν δὲ Ἀδαμ οὐ τοιούτως εὐλόγησε μόνον „αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, " ἀλλὰ καὶ κατακυριεύσῃ αὐτῆς. Καὶ πάντα ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔδωκε, τὰ ὅσα ἐν τῇ γῇ ἐστι, κατεξουσιάζειν καὶ δεσπόζειν, ὥστε ἦν ἰδεῖν καὶ αἱ εὐλογίαι τοῦ θεοῦ διάφοροί εἰσι, καὶ οὐχὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διατὶ μὲν αἱ θεῖαι καὶ ἱεραὶ γραφαὶ καλῶς δηλοποιοῦσι τοῖς εὐφρονοῦσιν, ἑκάστου υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ λέγω καὶ Ἰσμαήλ, πῶς διαφέρουσιν αἱ εὐλογίαι, τὰ γένη καὶ αἱ κληρονομίαι ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν.

---

14 *post* καιρόν *add.* τοῦτον b : *om.* AB || 23 μόνον AB : μόνῳ b || 24 τὶς μὴ] τὶς AB : τὶς δύναται b. || 25 καὶ[a] AB : *om.* b || 31 *post* ἁπλῶς *add.* ὅτι b : *om.* AB || 34—35 κατακυριεύσῃ αὐτοῖς AB: κατακυριεύσατε αὐτῆς b || 36 *post* ἰδεῖν *add.* ὅτι b: *om.* AB.

faci fiu şi-i vei pune numele Ismail pentru că Domnul a auzit glasul umilinţei tale. Şi acesta va fi un om năstruşnic şi mîinile lui vor lovi în toţi şi mîinile tuturor în el; va sta dîrz în faţa tuturor fraţilor lui". Şi iarăşi la cap. 17 a grăit Domnul către Avraam despre Sara femeia lui: „Pe Sara, femeia ta, o voi binecuvînta şi-ţi voi da copil din ea şi-l voi binecuvînta şi popoare se vor trage dintr-însul şi împăraţii de popoare se vor ridica din el". Şi a căzut Avraam cu faţa la pămînt şi zîmbind a zis în gîndul său vorbele: „Om de o sută de ani să aibă fecior şi Sara în vîrstă de nouăzeci de ani va naşte"?!. „Iar către Dumnezeu Avraam a grăit: „Dă-i viaţă lungă lui Ismail care-i în faţa ta"! Iar Dumnezeu a zis către Avraam: „Da, iată Sara femeia ta, îţi va naşte fiu şi-i vei pune numele Isaac şi voi încheia legămîntul meu cu el, legămînt veşnic, spre a-i fi Dumnezeu lui şi urmaşilor lui. Iar cît despre Ismail, iată că te-am ascultat şi iată că l-am binecuvîntat şi-l voi înmulţi foarte pe el; la douăsprezece neamuri va da naştere şi-l voi pune peste popor mare. Iar legămîntul meu îl voi încheia cu Isaac, pe care îl va face Sara la vădeaua arătată".

10. Aici putem înţelege marea taină a credinţei noastre creştine, sănătoasă şi sfîntă, şi credinţa păgînă pe care o au agarenii. Şi Dumnezeu i-a spus nu o dată, ci de două ori. Întîi i-a spus: „Vei avea fecior şi-i vei da numele Isaac şi legămîntul meu cu el îl voi încheia legămînt veşnic şi cu urmaşii lui". Iar Avraam cerînd de la Dumnezeu să facă aşa şi cu Ismail şi să-l binecuvînteze, răspunzînd Dumnezeu a zis: „Iată că l-am binecuvîntat şi-l voi înmulţi foarte pe el şi va da naştere la douăsprezece neamuri şi va fi întru popor mare; dar legămîntul meu îl voi încheia cu Isaac". Şi n-a voit Dumnezeu să dea şi să încredinţeze legămîntul său lui Ismail şi urmaşilor aceluia, ci numai lui Isaac şi urmaşilor acestuia în veci. Şi ar fi de minune să nu prindă cineva înţelesul unor astfel de cuvinte. Dar agarenii fiind barbari şi oameni neciopliţi, n-au priceput bine înţelesul cuvintelor şi s-au plîns, că Dumnezeu de la început l-a scos pe patriarhul lor şi pe ei din legămîntul şi din harul său; totuşi aceştia se fălesc că şi dînşii sînt urmaşii lui Avraam şi că Dumnezeu l-a binecuvîntat şi pe Ismail, ca şi pe Isaac. Şi întru aceasta se înşeală, cum întru toate se amăgesc, deoarece Dumnezeu a binecuvîntat pe Isaac şi i-a încredinţat legămîntul său, pe Ismail însă nu l-a binecuvîntat tot aşa, ci simplu cu cuvintele „şi-l voi înmulţi foarte pe el". Şi dobitoacele necuvîntătoare, cele cu patru picioare şi tîrîtoarele, peştii şi cele zburătoare, Dumnezeu le-a binecuvîntat, zicînd: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul". Pe Adam însă nu l-a binecuvîntat numai astfel: „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul", ci şi să-l stăpînească. Şi toate cîte sînt pe pămînt le-a dat în mîinile lui să aibă putere şi să domnească asupra lor, aşa încît se poate vedea, că şi binecuvîntările lui Dumnezeu sînt diferite şi nu cum spun aceia, deoarece sfintele scripturi dumnezeieşti arată lămurit şi bine pentru cei cu mintea sănătoasă, cum se deosebesc binecuvîntările fiecărui fecior al lui Avraam, anume Isaac şi Ismail, neamurile şi moştenirile fiecăruia din ei.

23 nu] *om.* ABb.

11. Ἐν δὲ τῷ κεφ. τῷ κ-ῷ καὶ κα-ῳ τάδε φησὶ περὶ τοῦ Ἰσμαήλ. Εἶπε δὲ τῷ Ἀβραὰμ ἡ Σάῤῥα· „Ἔκβαλε τὴν παιδίσκην ταύτην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἰσαάκ". Σκληρὸν δὲ | ἐφάνη τὸ *321 b* ῥῆμα σφόδρα ἐναντίον Ἀβραὰμ περὶ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσμαήλ. Εἶπε δὲ ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ· „Μὴ σκληρὸν ἔστω ἐναντίον σου περὶ τοῦ παιδίου καὶ τῆς παιδίσκης. Πάντα ὅσα ἂν εἴπῃ σοι Σάῤῥα, ἄκουε τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα· καὶ τὸν υἱὸν δὲ τῆς παιδίσκης ταύτης εἰς ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτόν, ὅτι σπέρμα σού ἐστιν." Ἀνέστη δὲ Ἀβραὰμ τῷ πρωῒ καὶ ἔλαβεν ἄρτους καὶ ἀσκὸν ὕδατος καὶ ἔδωκε τῇ Ἄγαρ καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὦμον αὐτῆς καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν. Ἀπελθοῦσα δὲ ἐπλανᾶτο τὴν ἔρημον κατὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου· ἐξέλιπε δὲ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀσκοῦ καὶ ἐκ τῆς δίψης ἐλειποθύμει ὁ Ἰσμαήλ. Καὶ ἔῤῥιψε τὸ παιδίον καὶ ἔκκλαυσεν. Εἰσήκουσε δὲ ὁ θεὸς τοῦ παιδίου ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἦν. Καὶ ἐκάλεσεν ἄγγελος θεοῦ τὴν Ἄγαρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῇ· „Τί ἔστιν, Ἄγαρ; μὴ φοβοῦ, ἐπακήκοε γὰρ ὁ θεὸς τὴν φωνὴν τοῦ παιδίου σου ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἐστιν. Ἀνάστηθι καὶ λάβε τὸ παιδίον καὶ κράτησον τῇ χειρί σου αὐτό· εἰς γὰρ ἔθνος μέγα ποίησω αὐτό." Καὶ ἀνέῳξεν ὁ θεὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς καὶ εἶδε φρέαρ ὕδατος ζῶντος· καὶ ἐπορεύθη καὶ ἔμπλησε τὸν ἀσκὸν τοῦ ὕδατος καὶ ἐπότισε τὸ παιδίον. Καὶ ἦν ὁ θεὸς μετὰ τοῦ παιδίου· καὶ ηὐξύνθη καὶ ἐκατώκησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Φαραῇ· ἐγένετο δὲ τοξότης δυνατός.

12. Ὧδε δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸν Ἰσμαήλ· καθὼς ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, εἰς μέγα ἔθνος εἶναι ἐποίησε, καὶ | βασιλεῖς μεγάλοι ἐξ αὐτοῦ γεγόνασι· καὶ *322 b* αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας θεωροῦμεν εἶναι καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν, τουτέστι τῆς πίστεως καὶ ἐνεκατῴκησαν ἐπὶ πρόσωπον ἡμῶν πάντων καὶ οἱ ἐκ τούτου τοξόται ἄριστοί εἰσι λίαν. Πλὴν τῆς διαθήκης αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐστέρησεν αὐτόν, ὥστε, καθὼς φησιν ἡ θεία γραφὴ καὶ ἦν ὡρισμένον ἐκ πολλοῦ ἄνωθεν, δι' ὧν κριμάτων οἶδεν ὁ θεός, τοιούτως γενέσθαι. Ἦν γὰρ ἀνάγκη λοιπόν, ἵνα πέρας λάβωσι τὰ ὅσα ὁ θεόπτης Μωσῆς ἔφησε, καὶ οὐχὶ ὅτι οὐκ ἐφρονοῦσαν ὀρθῶς Ῥωμαῖοί τε καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι, καθὼς λέγουσιν οἱ κατηγοροῦντες ἡμᾶς καὶ ὀνειδίζουσιν· ἐὰν δὲ πάλιν καὶ ὑπὸ ἁμαρτιῶν ἡμεῖς ἐπαιδεύθημεν, καὶ ὑμεῖς οἱ Ἰταλοὶ μὴ ἀμερίμνως μείνατε, ἀλλὰ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸ στῆθος ὑμῶν βάλετε καὶ κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε καὶ κατηγοροῦντες ἡμᾶς παύσατε.

13. Αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰσμαηλῖται ἄπιστοι, ὄντες χαλεποὶ καὶ ἀνελεήμονες, προστάξει δὲ θεοῦ τοὺς πιστοὺς παιδεύουσι καὶ τὸ πλεῖον μέρος τοῦ κόσμου κυριεύουσι. Διὸ οὐ δεῖ μεγαλοῤῥημονεῖν περὶ τούτων τοὺς Ἰταλούς, ὅτι διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν καὶ δίκαιοι καὶ ἅγιοι ἑαυτοὺς λέγουσιν εἶναι καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ὀρθοδοξίαν καὶ δικαιοσύνην ἕως τοῦ νῦν βασιλεύουσι. Καὶ τοιούτοις μὲν τοῖς ὀλίγοις εἰρήκαμεν ῥήμασιν οὐχὶ πρὸς τὸ κατακρίνειν ἢ κατηγορεῖν τινα, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα τοῖς καταλαλοῦσιν ἡμᾶς δείξωμεν, ὅτι οὐκ ὀρθῶς καὶ σαφῶς τὰς γρα|φὰς οἴδασι. Διὰ τοῦτο μὲν ἡμᾶς *323 b* μέμφονται καὶ σοφοί εἰσι πάντες τοῦ νουθετεῖν, αὐτοὺς δὲ ἁμαρτάνοντας οὐ γινώσκουσιν.

2 ἡ b: *om.* AB|| 6 ἐν AB: ἐν τῷ b|| 22 αἱ χεῖρες[1] AB: τὰς χεῖρας b|| 22—23 τουτέστι τῆς πίστεως AB: *om.* b || 24 ἐστέρησεν AB: ὑστέρησεν b || 27 ἐφρονοῦσαν AB: ἐφρονοῦμεν b || 36 Καὶ — ῥήμασιν B : Καὶ τοιούτοις μὲν τοῖς λόγοις εἰρήκαμεν ῥήμασιν A : Τούτους μὲν τοὺς λόγους εἰρήκαμεν b.

11. Iar în cap. 20[1] şi 21 spune acestea despre Ismail. Iar Sara i-a zis lui Avraam: „Izgoneşte pe roaba aceasta cu fiul ei! Nu va intra doar în moştenire fiul roabei cu fiul meu Isaac". Şi lui Avraam, cuvîntul Sarei despre fiul său Ismail, i s-a părut foarte aspru. Iar Dumnezeu i-a vorbit lui Avraam: „Să nu ţi să pară aspru cuvîntul, în ce priveşte copilul şi roaba! Toate cîte ţi le-a grăit Sara, ascultă de glasul ei, deoarece coborîtorii din Isaac ţi se vor chema urmaşi; iar pe fiul roabei acesteia îl voi face popor mare, pentru că este sămînţa ta". Iar dis-de-dimineaţă, Avraam s-a sculat şi a luat pîini şi burduf cu apă şi i le-a dat Agarei şi pe umărul ei a pus copilul şi a lăsat-o să plece. Iar dînsa plecînd rătăcea în pustie, mergînd spre fîntîna jurămîntului, iar apa din burduf se isprăvise şi Ismail de sete era leşinat. Şi a aruncat departe copilul şi a început a plînge. Dar Dumnezeu a auzit copilul din locul unde se găsea. Şi îngerul lui Dumnezeu din cer a strigat pe Agar şi i-a zis: „Ce ai Agar? Nu te teme! Căci a auzit Dumnezeu glasul copilului tău din locul unde se găseşte. Scoală-te, ia copilul şi ţine-l bine cu mîna ta, căci voi face din el un popor mare!" Şi Dumnezeu a deschis ochii ei şi a văzut fîntîna cu apă vie şi a mers şi a umplut burduful cu apă şi a dat copilului să bea. Şi Dumnezeu a stat alăturea de copil, şi el a crescut mare şi a locuit în pustiul Farai [Pharan]; şi s-a făcut un arcaş puternic.

12. Aici putem înţelege bine starea lui Ismail, după cum Dumnezeu i-a făgăduit lui Avraam, a făcut dintr-însul popor mare şi mulţi împăraţi s-au ridicat din el, şi vedem că mîinile lui lovesc în toţi şi mîinile tuturor în el, adică dinspre partea credinţei, şi şi-a întins aşezările în faţa noastră a tuturora, şi arcaşii coborîtori din acesta sînt foarte destoinici. Numai de legămîntul său Dumnezeu nu l-a făcut părtaş, aşa că s-a întîmplat în acel chip, cum spune sfînta scriptură şi demult era hotărît de sus, prin judecăţi pe care Dumnezeu le ştie. Căci trebuia doar să se împlinească toate, cîte le-a spus de Dumnezeu văzătorul Moisi, şi nu pentru că credinţa bizantinilor şi a sîrbilor şi a bulgarilor n-ar fi dreaptă, cum spun acei care ne învinuiesc pe noi şi ne fac imputări; iar dacă iarăşi pentru păcatele noastre noi am fost pedepsiţi, şi voi italienii nu staţi fără nici o grijă, ci puneţi-vă mîinile la piept şi luaţi aminte şi încetaţi de a mai ne învinovăţi.

13. Iar ismailiţii cei necredincioşi, care-s răi şi fără milă, din porunca lui Dumnezeu îi pedepsesc pe cei credincioşi şi domnesc peste partea cea mai mare din lume. De aceea italienii nu trebuie să facă gură mare despre aceasta, căci pentru dreapta lor credinţă şi pentru că zic că ei sînt drepţi şi sfinţi şi că din cauza ortodoxiei şi a dreptăţii lor domnesc pînă în ziua de azi. Şi cu acest fel de puţine cuvinte am grăit nu spre a judeca sau a învinui pe cineva, Doamne fereşte, ci pentru ca să arătăm celor care ne grăiesc de rău, că nu ştiu bine şi lămurit scripturile. De aceea ne şi defaimă pe noi şi toţi sînt înţelepţi în a mustra pe alţii, dar că ei înşişi greşesc, nu-şi dau seama.

[1] De fapt numai în cap. 21.

II. Ἐπὶ τὴν ἡμετέραν διήγησιν ἐπανέλθωμεν οὖν.

Ἐάν τις ἐρωτήσῃ, τί τὸ πραχθὲν παρὰ τοῦ βασιλέως τῷ διὰ μέσου καιρῷ τῆς μάχης, εἴπω αὐτῷ· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ καὶ καιρῷ ὁ ἀμηρᾶς παρεσκευάζετο, καὶ τὴν βοήθειαν ἐποίησαν οἱ ἔξωθεν αὐθένται οἱ χριστιανοί. Καὶ τῶν μὲν ἔξωθεν αὐθέντων, ἤτοι περικύκλωθεν χριστιανῶν δῆλόν ἐστι τοῖς πᾶσιν οὐδέν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ πρὸς τὸν τῆς Σερβίας αὐθέντην Γεώργιον πρέσβυν ὁ ἀμηρᾶς ἀπέστειλεν, ἵνα μεσιτεύσῃ περὶ τῆς εἰρήνης τῆς ἀναμεταξὺ τῶν Οὐγκάρων καὶ τοῦ ἀμηρᾶ. Μετὰ δὲ τοῦ ἀπερχομένου πρέσβυος χριστιανός τις γραμματικὸς ἦν, ἀνατεθειμένος παρά τινων Τουρκῶν τῶν τῆς βουλῆς εἰπεῖν τῷ δεσπότῃ, ἵνα ποιήσῃ ἀναβολὴν εἰς τὴν ἀγάπην, ὅτι, ἐὰν γένηται ἡ μετὰ τῶν Οὐγκρῶν συνθήκη τῆς ἀγάπης, ἤτοι εἰρήνης, εὐθὺς ὁ Τοῦρκος κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθορμήσεται. Κἀκεῖνος οὐκ ἐφρόντισε περὶ τούτου, οὔτε ἔμελεν αὐτῷ, οὐκ εἰδὼς ὁ ἄθλιος, ὅτι, εἰ ἀφαιρεθῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος, τὰ μέλη εἰσὶ νεκρά.

2. Τότε οὖν καὶ ἐν τῇ Ἑνετίᾳ βουλῆς μεγάλης γενομένης περὶ τούτου, ἀνέστη ὁ τῷ τότε καιρῷ δοὺξ τοὔνομα Φραγκίσκος Φούσκαρις λέγων, οὐ κατ' ἄγνοιαν γάρ, — ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὥριζεν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι οἱ ἰδόντες καὶ ὁμιλή|σαντες αὐτῷ φρονιμώτερον αὐτοῦ ἄνθρω- 324 b πον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ οὐκ εἶδον, — εἰ μὴ διὰ κακίαν καὶ φθόνον· οὐκ οἶδε γὰρ ὁ φθόνος προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Ἦν δὲ τὸ αἴτιον τούτου· τοῦ Ἀλωϋσίου Διέδου ἐκείνου ποτὲ μεσιτεύσαντος, ἵνα ὁ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος, δεσπότης ὢν τῷ τότε καιρῷ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, λάβῃ εἰς γυναῖκα αὐτοῦ τὴν τοῦδε τοῦ δουκὴς θυγατέρα μετὰ προικὸς πολλῆς, ὁ οὖν αὐθέντης μου οὐ δι' ἄλλο, εἰ μὴ ἵνα γένηται οἱονεὶ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑνετίας ἕν, συνεκατέβαινε τῇ τοιαύτῃ ἀγχιστείᾳ, ἐμοῦ τε καὶ ἄλλων πλειόνων συναινούντων τοῦτο καὶ ἀναγκαζόντων σχεδὸν ἤδη ἐγένετο. Ὡς δὲ ἐγένετο βασιλεὺς καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν πόλιν, τοῦτο ἀνοίκειον γὰρ ἦν· πῶς ἐδύναντο οἱ τῆς πόλεως ἄρχοντες καὶ ἀρχόντισσαι κυρίαν καὶ δέσποιναν αὐτῶν καταδεχθῆναι Ἑνετοῦ θυγατέρα καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους καὶ υἱοὺς συγγάμβρους καὶ γυναικαδέλφους εἶναι τῷ βασιλεῖ, ἐνδόξου μὲν ἴσως καὶ δουκὸς ὄντος, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν. Καὶ αὖθις μετὰ τὸ βασιλέα γενέσθαι τὸν αὐθέντην μου ὁ δοὺξ ἐζήτει τὸ τοιοῦτο, ἀλλ' ἀπεπέμφθη· ἕνεκεν τούτου λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο ἐχθρός. Καὶ πολλὰ εἰπόντος τοῦ Ἀλωϋσίου Λαουρεδάνου καὶ τοῦ Ἀντωνίου Διέδου καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ ἀποδειξάντων, ὅτι, εἰ καὶ ἡ Πόλις ἁλωθῇ, πλείστη ζημία συμβαίνει καὶ τῇ αὐτῶν | αὐθεντίᾳ, πλὴν οὐκ ἴσχυσαν παρωτρῦναι τὸν δοῦκα συνδραμεῖν 325 b τῷ βασιλεῖ.

3. Καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, περὶ τούτου ἐφρόντισεν· Εὑρεθέντος γὰρ τοῦ καρδηναλίου τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐγὼ περὶ τού-

2 ἐρωτήσῃ AB : αἰτήσῃ b ‖ 5 ἔξωθεν—περικύκλωθεν AB: περικύκλωθεν αὐθέντων b ‖ 8 Οὐγκάρων AB : Οὐγγάρων b ‖ 11 Οὐγκρῶν AB : Οὐγγάρων b ‖ 21 ἐκείνου AB: τοῦ b ‖ 28 γὰρ AB: *om.* b ‖ 35 Λαουρεδανοῦ B : Λαυρεδανοῦ A ‖ 40 τῆς Ρωσίας A : Ῥωσίας B.

II, 1. Să ne întoarcem așadar la istorisirea noastră!

Dacă ar întreba cineva ce s-a întreprins din partea împăratului în timpul pînă la luptă, am să-i spun: în timpul și vremea cînd sultanul își făcea pregătirile de război, și domnitorii creștini din alte țări, i-au stat într-ajutor. Și domnitorii din alte țări, adică acei de primprejur, habar nu aveau toți de nimică, ci încă sultanul a trimis un sol la domnitorul Serbiei, Gheorghe, ca să pună la cale pacea între unguri și sultan. Iar cu solul ce pleca era un diac creștin, căruia unii turci din divan îi încredințaseră misiunea să spună despotului să tărăgăneze pacea, pentru că, dacă se face un tratat de bună înțelegere cu ungurii, adică pace, turcul îndată va porni asupra Constantinopolei. Și acela n-a avut grijă de aceasta, nici nu-i păsa, nedîndu-și seama nenorocitul, că, dacă va fi luat capul trupului, mădularele rămîn moarte.

2. Atunci deci și la Veneția, cînd pentru ajutor s-a întrunit Marele Consiliu, s-a sculat dogele din timpul de atunci, cu numele Francisc Fuscari, vorbind nu doar din neștiință — împăratul Ioan și alții care l-au văzut și au stat de vorbă cu el, ne spuneau hotărît că n-au văzut în Italia om mai cuminte ca el —, ci numai din răutate și invidie; căci invidia nu știe să dea precădere la ceea ce-i de folos. Iar pricina a fost aceasta. Aloisio Diedo a mijlocit odinioară ca întru fericire adormitul stăpînul meu chir Constantin, care în vremea de atunci era despot în Pelopones, să-și ia de femeie pe fata acestui doge, cu multă zestre. Stăpînul meu nu de alta, decît numai pentru ca și el și țara să se facă una cu Veneția s-a coborît la o înrudire ca aceasta; și eu și mai mulți alții fiind de această părere și arătînd că e de neapărată nevoie, aproape era să se înfăptuiască. Cînd însă a ajuns împărat și a venit în capitală, aceasta nu se mai putea doară; cum puteau marii demnitari din capitală și soțiile lor să primească de doamnă și împărăteasă pe fata unui venețian, și pe celelalte rude ale lui și pe feciorii lui să fie împăratului rudenii și cumnați fiind el poate plin de mărire și doge, dar numai vremelnic. Și după ce stăpînul meu a ajuns împărat, pretindea așa ceva, dar a fost respins; din cauza aceasta deci omul a devenit dușman. Și Aloisio Lauredano și Antonio Diedo și mulți alții au adus multe argumente și au dovedit că, dacă și Constantinopolea va fi fost cucerită, are să fie spre mare pagubă și pentru stăpînirea lor, dar n-au izbutit să-l înduplece pe doge să sară într-ajutor împăratului.

3. Și biserica Romei a avut grijă pentru aceasta!? Căci găsindu-se în capitală cardinalul Rusiei, eu am intervenit pentru acesta pe lîngă

του μεσιτεύσας πρὸς τὸν ἀοίδιμον καὶ μακαρίτην τὸν αὐθέντην μου τὸν βασιλέα, ἵνα γένηται ὁ δὲ καρδηνάλις πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως· καὶ εἰ γένηται, τὰ καὶ τὰ γενήσονται παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε πάπα εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, εἰ κἂν ἐκ δευτέρου μνημονευθῇ ὁ πάπας. Καὶ πολλῶν συζητήσεων λόγων καὶ βουλῆς γενομένων ἔδοξε τῷ ἀοιδίμῳ βασιλεῖ τῷ αὐθέντῃ μου τὸ ἓν τῶν δύο μὴ γένοιτο παντελῶς, ὅτι τῷ γενομένῳ πατριάρχῃ ἀνάγκη ἦν οἱ πάντες ἢ πείθεσθαι αὐτῷ ἢ ἔρις καὶ ἔχθρα γενήσεται ἀναμεταξὺ αὐτοῦ καὶ αὐτῶν τῶν μὴ πειθομένων αὐτῷ. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τοῦ καιροῦ διαμέσῳ εἰ καὶ συμβῇ ἡμῖν μάχη ἔξωθεν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔχειν ἡμᾶς καὶ ἔσωθεν, πόσον ἔσεται κακόν; Τὸ δὲ μνημονεύεσθαι τὸν πάπαν γενηθήτω ἕνεκεν ἐλπίδος βοηθείας ἐν τῇ ἀνάγκῃ ἡμῶν· καὶ ὅσοι τοῦτο ποιήσωσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ, οἱ ἄλλοι ἔσονται ἀναίτιοι καὶ εἰρηνικοί. Καὶ τῇ ιβ-ῃ τοῦ Δεκεμβρίου παρελθόντων ἓξ μηνῶν καὶ τοσούτου λόγου γενομένου περὶ βοηθείας, ὅσον ἐποιήσατο ὁ σουλτάνος τοῦ Κάρεως, ἤτοι τῆς Αἰγύπτου.

4. Ἀπὸ δὲ τῆς Σερ|βίας δυνατὸν ἦν ἀποσταλθῆναι χρήματα κρυ- 326 b φίως πολυμερῶς καὶ ἀνθρώπους ὁμοίως δι' ἄλλου τρόπου· οὐκ ἀπέλαυσεν, οὔτε εἶδεν οὐδεὶς ἕνα ὀβολόν. Ναί, ἀληθῶς ἀπέστειλαν πολλὰ χρήματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν ἀμηρᾶν πολιορκοῦντα τὴν πόλιν· καὶ ἐθριάμβευσαν αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι καὶ δεικνύοντες, ὅτι „ἰδοὺ καὶ οἱ Σέρβοι καθ' ὑμῶν εἰσί." Τίς τῶν Χριστιανῶν αὐθέντων ἢ Ἰβέρων ἀπέστειλεν ἕνα ὀβολὸν ἢ ἀνθρώπους εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως, ἢ φανερῶς ἢ κρυφῶς;

5. Οἱ Οὔγκαροι δὲ ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τὸν ἀμηρᾶν λέγοντες, ὅτι „σωζομένου, ἵνα ἔχητε καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως εἰρήνην καὶ ἀγάπην, ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἀγάπην μεθ' ὑμῶν· ἀλλ' ἐπεὶ οὐ τηρεῖτε κατὰ τὰς ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν συνθήκας, καὶ ἡμεῖς ἀθετήσωμεν πᾶσαν τὴν εἰρηνοποίησιν." Καὶ φθάσαντες οἱ πρέσβεις, ἡνίκα ἐπολιορκεῖτο ἡ πόλις, ἐν ᾗ ἑβδομάδι ἔμελλον τὴν ἐμβολὴν δῶσαι, ὁ δὲ ἀμηρᾶς καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἐχρόνιζον αὐτοὺς λόγοις κολακείας προσδοκᾶν τὴν ἀπόκρισιν σήμερον ἢ αὔριον. Καὶ τοῦτο ἐποίουν μετὰ δόλου, ἄχρι ἴδωσι τὰ μέλλοντα συμβῆναι, ὅτι „εἰ μὲν παραλάβοιεν τὴν πόλιν, εἴπωσι πρὸς αὐτούς, ἰδοὺ γὰρ ἐλάβομεν αὐτήν· ὑμεῖς δὲ ἀπέλθατε καί, ὡς ἂν δόξῃ ὑμῖν, ποιήσατε, ἢ εἰρήνην ἔχειν μεθ' ἡμῶν ᾗ μάχην·" ὃ δὴ καὶ ἐγένετο καὶ τοῖς πρέσβευσιν ἐῤῥέθη. Εἰ δὲ οὐκ ἐπαρελάμβανον αὐτήν, ἤθελον εἰπεῖν, ὅτι „ἕνεκεν τῆς ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν εἰρήνης ὁ πόλεμος ἔπαυσε καὶ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀνεχωρήσαμεν." | Ὅμως ἐψιθυρίσθη, ὅτι ὁ 327 b ἀμηρᾶς ἐλογίζετο λέγων· „Εἰ οὐ μὴ παραλάβω τὴν πόλιν τὰ νῦν, εὐθέως ποιήσω ἀγάπην καὶ κατὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν τηρήσω αὐτήν.

6. Ὁ δὲ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς τί οὐκ ἔπραξε κρυφῶς ἢ φανερῶς, ὑπὲρ τῆς βοηθείας τῆς πόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ βασι-

7 οἱ πάντες AB : *om.* b | *post* αὐτῷ *add.* τοὺς πάντας b : *om.* AB || 15 Κάρεως AB: Κάερος b || 17 οὐκ AB: ἀλλ' οὐκ b || 18 οὔτε AB: οὐδὲ b || 21 Ἰβέρων AB : Ἰβήρων b || 22 κρυφῶς AB: κρυφίως b || 23 Οὔγκαροι AB : Οὔγγαροι b || 27 φθάσαντες AB : ἔφθασαν b || 31 εἴπωσι A : εἴπωσιν B || 32 ἀπέλθατε AB : ἀπέλθετε b.

în veci neuitatul întru fericire adormitul domnul meu împăratul, ca acest cardinal să fie făcut patriarh al Constantinopolei; şi dacă va fi fost făcut, atunci şi el şi papa de atunci vor face pentru ajutorarea oraşului acelea şi acelea, chiar dacă papa ar fi să fie pomenit în locul al doilea la sfintele daruri; şi făcîndu-se multă discuţie şi dezbateri şi sfat mare, în veci neuitatul împărat a hotărît, că una din două nu s-ar putea face nicidecum, pentru că devenind patriarh, era neapărată nevoie toţi sau să asculte de el, sau va fi ceartă şi duşmănie între el şi între cei care nu l-ar urma. Şi dacă în vremea aceea a venit asupra noastră război din afară din partea duşmanilor, şi noi să ne învrăjbim şi înăuntru, cîtă nenorocire va fi? Iar pomenirea papei să se facă în vederea nădejdei de ajutor la nevoia noastră; şi oricîţi vor face aceasta în sfînta Sofie, ceilalţi nu vor avea nici o pricină şi vor sta liniştiţi. Şi la 12 decembrie au trecut şase luni şi despre venirea într-ajutor s-a făcut tot atîta vorbă, cît a vorbit sultanul din Cairo, adică al Egiptului.

4. Iar din Serbia se puteau trimite bani în taină din multe părţi şi oameni aşijderea în alt chip. Nu s-a bucurat de nici un ajutor, nimeni n-a văzut un singur ban. Da, într-adevăr au trimis sultanului, care împresura oraşul, mulţi bani şi oameni; şi turcii i-au purtat în alai şi arătau că iată şi sîrbii sînt contra voastră. Cine dintre domnitorii creştini sau dintre iveri au trimis un singur ban sau oameni într-ajutor oraşului fie pe faţă sau într-ascuns?

5. Iar ungurii au trimis soli, spunînd că „sub rezerva ca să ţineţi pace şi prietenie şi cu împăratul, am făcut şi noi pacea cu voi; dar întrucît nu vă ţineţi de învoiala dintre noi şi voi, şi noi nu ne vom ţine de pacea încheiată". Şi au sosit solii cînd oraşul era împresurat, în săptămîna în care aveau să dea năvala cea mare; iar sultanul şi tot divanul său îi purtau cu vorbe măgulitoare să aştepte răspunsul pe azi pe mîine. Şi aceasta o făcea cu viclenie, pînă o să vadă ce aduce viitorul, dacă ar lua oraşul să le spună: „iată că l-am luat doar! Iar voi plecaţi şi faceţi cum credeţi, să aveţi sau pace cu noi sau război"; şi aceasta s-a şi întîmplat şi aşa li s-a spus solilor. Iar dacă nu luau oraşul, le-ar fi spus: „De dragul păcii dintre noi şi voi, războiul a încetat şi, potrivit învoielilor, ne-am retras". Totuşi se zvonise că sultanul se purta cu gîndul, spunînd: „Dacă de astă dată nu cuceresc oraşul, de îndată o să fac pace şi o s-o ţin toată viaţa mea".

6. Dar ce n-a făcut întru fericire adormitul domnul meu împăratul, într-ascuns sau pe faţă, pentru ajutorarea capitalei şi a împărăţiei

21 iveri AB: iviri b.

λείας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπὲρ σωτηρίας αὐτοῦ; Καὶ γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι, εἰ ἤθελεν, εὐκόλως ἐδύνατο φυγεῖν, πλὴν οὐκ ἤθελεν, ἀλλ' ἠγωνίζετο ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὃς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς καὶ ἐποίησε.

7. Καὶ τίς τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα καὶ ἄλλα γενόμενα ἐπίστατο πάρεξ τοῦ Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου καὶ ἐμοῦ; ὅτε ὁ ἐξ Οὐγκρῶν ὁ Ἰάγκος προεζήτει, ἵνα δώσῃ αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν Σηλυβρίαν ἢ τὴν Μεσημβρίαν, καὶ ἔσηται εἷς τῶν ὑπεξουσίων αὐτοῦ καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ ἐκεῖσε ἔχειν καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης ὑπὸ τῶν Τουρκῶν ἔσηται ἐκείνων ἐχθρὸς καὶ βοηθὸς τῆς πόλεως. Καὶ ὡς ἐγένετο ἡ μάχη, ἐδόθη αὐτῷ ἡ Μεσημβρία κατὰ τὴν ἐκείνου αἴτησιν· καὶ τὸ χρυσόβουλλον δι' ἐμοῦ ἐγράφη καὶ ὁ γαμβρὸς Θεοδοσίου τοῦ Κυπρίου, ὁ τοῦ Μιχαὴλ υἱός, ἐκόμισε τὸ χρυσόβουλλον πρὸς Ἰάγκον.

8. Τίς ἐπίστατο τὴν τοῦ Καταλάνων ῥηγὸς ζήτησιν; ὃς δοθῆναι αὐτῷ ἡ Λῆμνος ἐζήτει καὶ ἔσηται κατὰ τῶν Τουρκῶν διὰ θαλάσσης ἀεὶ καὶ ὑπὲρ τῆς Πόλεως ἐν ἀνάηκῃ βοηθείας· καὶ ἐπράττετο. Τίς | ἐπίστατο *328 b*
ὅσα δὴ καὶ χρήματα καὶ ἐπαγγελίας δέδωκεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν Χίον διὰ τοῦ Γαλατᾶ, ἵνα στείλωσιν ἀνθρώπους καὶ οὐκ ἔστειλαν; ἢ τίς νηστείας καὶ δεήσεις ἐποιεῖτο δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἱερέων, διδοὺς αὐτοῖς χρήματα, ἢ τοῖς πτωχοῖς μᾶλλον ἐθεράπευσεν; ἢ ἐπαγγελίας ἐποιήσατο πλείστας πρὸς θεὸν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἀσεβῶν; Ἀλλ' ὅμως ταῦτα πάντα τὰ μὲν παρεῖδε θεός, διὰ τίνων ἁμαρτιῶν οὐκ οἶδα αἰτίαν, τὰ δὲ ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι· καὶ ἕκαστος ἔλεγεν, ὡς αὐτῷ ἐδόκει.

Ἐγὼ δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν μοι, τὰ αὐτὰ γὰρ κρίσις ἦν ὄντως θεοῦ πάλαι κυρωθεῖσα πρὸς ἐσχατιὰς καταβῆναι δυστυχημάτων τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Διὰ τοῦτο λόγοις ἀποῤῥήτοις τῆς προνοίας τῶν μὲν λυπηρῶν καὶ ἐναντίων καὶ βλαπτόντων μεγάλη τις γίνεται συνδρομή, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ ὠφελούντων πλεῖστα τὰ ἐμπόδια.

Πρὸ ὀλίγου λοιπὸν τὰ περὶ τοῦ τρισκαταράτου Μωάμεθ εἰρήκαμεν μέρος τῶν φληναφιῶν αὐτοῦ καὶ μύθων ἑτέρων γέλωτος ἀξίων· τὰ νῦν οὖν τὰς ἀντιῤῥήσεις αὐτῶν καὶ ἐλεγμοὺς εἴπωμεν.

---

1 σωτηρίας AB : τῆς σωτηρίας b ‖ 6 Κατακουζηνοῦ AB | Οὐγκρῶν ὁ AB : Οὐγγάρων b ‖ 7 Συλιβρίαν ἢ τὴν Μεσέμβριαν AB : Σηλυμβρίαν ἢ τὴν Μεσημβρίαν b ‖ 9, 15 Τουρκῶν AB: Τούρκων b ‖ 10—11 Μεσέμβρια B: Μεσέβρια A ‖ 14 δωθῆναι AB : δωρηθῆναι b ‖ 20 *post* πτωχοῖς *add.* οὓς b : *om.* AB | *post* ἐπαγγελίας *add.* ἃς b: *om.* AB ‖ 32 φληναφιῶν AB : φληνάφων b.

sale, sau mai degrabă spus, pentru scăparea vieţii lui? Şi e doar lucru lămurit că, dacă voia, putea cu uşurinţă să fugă; dar n-a voit, ci s-a luptat ca păstorul cel bun, care sufletul şi-l pune pentru oi, cum a şi făcut-o.

7. Şi cine altul, afară de mine şi Ioan Cantacuzino, ştia unele ca acestea şi altele ce s-au petrecut? Cînd Iancu din Ungaria cerea de mai înainte ca împăratul să-i dea Sili[m]vria sau Mesemvria şi să-i fie unul din vasalii lui şi să aibă acolo mulţi oameni de ai săi şi la vreme de război din partea turcilor va fi duşman al acelora şi de ajutor oraşului, şi cînd războiul a izbucnit, i s-a dat Mesemvria după cererea lui şi hrisovul a fost scris de mine; şi ginerile lui Teodosiu din Cipru, feciorul lui Mihail, a dus hrisovul la Iancu.

8. Cine ştia de cererea regelui catalanilor ? Acesta cerea să i se dea Lemnos şi va fi pe mare mereu contra turcilor şi pentru Constantinopol la o nevoie, de ajutor; şi s-a pus la cale. Cine ştia ce promisiuni a făcut şi cîţi bani a trimis împăratul prin Galata la Chios, ca să trimită oameni şi n-au trimis?! Sau cine ţinea posturi şi făcea rugăciuni, atît el însuşi cît şi prin preoţi, dîndu-le bani, sau a alinat mai mult suferinţele săracilor? Sau a făcut cele mai multe făgăduinţe lui Dumnezeu pentru izbăvirea creştinilor de robia necredincioşilor? Ci totuşi, toate acestea Dumnezeu le-a trecut cu vederea, unele nu ştiu din pricina căror păcate, iar altele oamenii nu le-au ştiut şi fiecare grăia după cum îi venea în cap.

Cît despre mine, după socoteala mea, acestea erau doar cu adevărat de mult hotărîte în judecata lui Dumnezeu, ca statul bizantinilor să se prăbuşească în cea mai grea nenorocire. De aceea prin nepătrunsele hotărîri ale providenţei, asupritorii, vrăjmaşii şi făcătorii de rele au parte în largă măsură de împrejurări prielnice, iar cei buni şi făcători de bine dau peste nenumărate piedici.

Şi puţin mai înainte am vorbit despre de trei ori blestematul Mohamed şi despre o bună parte a vorbăriilor lui şi a celorlalte basme ridicole; de astă dată să spunem şi întîmpinările şi dovezile contra lor.

Περὶ τῶν κατὰ Μωάμεθ ἀντιῤῥήσεων, καθὼς φησι
Μελέτιος μοναχὸς καὶ πάντες οἱ τῆς ἀληθείας φοιτηταί,
ὡς ἐκ τῆς πρὸς Σαμψατίνην Σφαχάνην αὐτοῦ ἀπολογίας.

III. Φέρετε εἰς κατηγορίαν ἡμῶν, ὦ ἀσεβεῖς, ὅτι ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστὸς παρὰ
τῶν Ἰουδαίων ὅτι υἱὸς θεοῦ εἶ σύ; | ἠρνήσατο καὶ εἶπεν ὅτι ὑμεῖς λέγετε τοῦτο. Καὶ 329 b
φέρετε αὐτὸ εἰς μαρτυρίαν καθ' ἡμῶν, ἵνα δείξητε τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα ἀληθῆ. Ταῦ-
τα οὖν ποιεῖτε ἀπὸ τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὰς γραφάς· εἰ γὰρ εὑρίσκεσθε ἐξετάζοντες
καὶ ἐρευνῶντες τὰς γραφάς, ὡς δεῖ, οὐκ ἂν ἐπλανήθητε. Ὅμως ἀφίημι τοῦ λέγειν κατὰ
παρὸν τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου μαρτυρίας, αἵτινες ἐλαλήθησαν περὶ τοῦ Χριστοῦ,
δεικνύουσαι αὐτὸν υἱὸν θεοῦ καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, πολλὰς οὔσας· διὸ ἀπὸ τούτων
φθάσαντες εἴπωμεν μερικάς τινας. Ὅμως λέγω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ δι' ἄλλο τι ἐσταύ-
ρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν, ἢ ὅτι ἐδείκνυεν ἑαυτὸν θεόν τε καὶ ἄνθρωπον καὶ
θεοῦ υἱόν· καὶ πῆ μὲν ἔλεγεν ὅτι ὁ ἐμὲ θεωρῶν θεωρεῖ τὸν πατέρα μου, πῆ δὲ ὅτι
ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἕν ἐσμεν, πῆ δὲ ὅτι εἰ ἐμὲ ἐγνώκειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώ-
κειτε ἄν, πῆ ὡσαύτως ὅτι ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ
εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἀλλαχοῦ ὅτι ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. Ἅπερ θεωροῦντες οἱ Ἰου-
δαῖοι ἔλεγον πρὸς αὐτόν, τίνα σεαυτὸν ποιεῖς; Ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; Τί
δὲ ὁ Χριστὸς εἶπεν; Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται· καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ
ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱός, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ· καὶ ὅτι οὐ-
δεὶς εἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ
βούλεται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ὁ γοῦν Χριστὸς | ὁ λέγων ταῦτα καὶ διδάσκων τοὺς ἀν- 330 b
θρώπους ἐρωτηθεὶς ἔμελλε κρύψειν τὴν ἀλήθειαν; Καὶ ποῖος ἄφρων καὶ εὐήθης ὑπο-
λάβοι τοῦτο; Εἰ γὰρ οὐκ ἦν θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ, οὐκ ἂν εἶπον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ ἐρωτηθέντες παρ' αὐτοῦ, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
που; καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, ὅτι οἱ μὲν λέγουσιν εἶναί σε Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν ἢ
ἕνα τῶν προφητῶν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστός, „ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι:" Καὶ
ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.
Ἔμελλε γὰρ εἰπεῖν ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ, ὅτι πεπλάνησαι, βλασφήμως εἴρηκας, κακῶς
λελάληκας· οὔκ εἰμι υἱὸς θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐπεὶ διδάσκαλος αὐτῶν ἦν ὁ Χριστός, τί ἕτε-
ρον ἔμελλε διδάσκειν αὐτοὺς εἰ μὴ τὴν ἀλήθειαν; Τί οὖν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι Πέ-
τρῳ; „Μακάριος εἶ, Σίμων υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ'
ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." Οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἐρώτα ὁ Χριστὸς τὸν Πέτρον τ
τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου πρὸ τοῦ θανά-
του ἐκείνου ἔλεγεν ὅτι Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν ἀπέθανεν· ἀλλὰ πορεύσομαι, ἀναστή-
σω αὐτόν· πορευθεὶς δὲ ἠρώτα „ποῦ τεθήκατε αὐτόν"; Εἶτα ἐξουσίᾳ ἐλάλησε „Λάζαρε
δεῦρο ἔξω" καὶ ὑπήκουσεν ὁ ἄπνους τῷ τοῦ Κυρίου προστάγματι, δεικνύων τήν τε
αὐτοῦ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα· οὕτω κατὰ τὸ πα|ρὸν ἠρώτησε πρὸς τοὺς μαθητάς, 331 b
ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ ἵνα ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν ἀνάγωνται εἰς
τὸ ὕψος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως.

3 ὡς b *ap. crit.* : ὃς A | Σαμψατήνις A | Σφαχάνην b *ap. crit.* Φάχνην A || 5 ὅτι AB: εἰ b || 7 οὖν AB : γοῦν b || 15 πῆ AB: πῆ δὲ b || 16 σου AB: σοι b || 18 εἶπεν b : *om.* AB || 30 οὖν AB : γοῦν εἶπεν b || 34 ὅτι AB: *om.* b | πορεύσομαι AB: πορεύομαι b || 34—35 ἀναστήσω AB : ἀναστήσων b || 36—37 δεικνύων τήν τε αὐτοῦ AB : δεικνύοντος τοῦ Χριστοῦ τήν τε αὐτοῦ b.

Despre întîmpinările contra lui Mohamed, cum le spune monahul Meletie și toți ucenicii adevărului, cum s-au scos din cuvîntul lui de apărare față de Sampsatin Sfahan.

III. Împotriva noastră, oameni fără de Dumnezeu, aduceți învinuirea că Hristos, întrebat fiind de iudei: „fiu al lui Dumnezeu ești tu?“, n-a spus da, ci a zis: „voi ziceți aceasta“. Și aceasta o aduceți mărturie contra noastră, ca să dovediți adevărul spuselor voastre. Aceasta o faceți în urma faptului că nu cunoașteți scripturile, căci dacă ați fi în stare să citiți și să cercetați scripturile, n-ați fi apucat pe căi rătăcite. Dar deocamdată să las la o parte și să nu amintesc mărturiile de la începutul lumii care au grăit despre Hristos, mărturii care-l arată ca fiu al lui Dumnezeu și ca Dumnezeu și ca om; și sînt multe, de aceea am pornit să spunem unele, și anume cîteva. Totuși o spun și aceasta, că iudeii l-au răstignit pe Hristos nu din vreo altă pricină, decît ca să se arate pe sine și ca Dumnezeu și ca om și ca fiu al lui Dumnezeu; ca și atunci cînd spunea: „cine mă vede pe mine, vede pe tatăl meu“, cînd: „eu și tatăl meu una sîntem“, cînd: „dacă m-ați ști pe mine, ați ști și pe tatăl meu“, cînd, tot așa: „dacă va păzi cineva cuvîntul meu, moarte nu va vedea în veci“, iar în alt loc: „iertate sînt păcatele tale“. Acestea văzîndu-le iudeii grăiau către dînsul: „ce te faci pe sine-ți? Om fiind, te faci pe tine Dumnezeu?“ Iar Hristos le-a spus: „Cel ce crede întru mine, chiar dacă a murit, va trăi; și precum tatăl scoală pe cei morți și-i învie, tot așa și fiul, pe care voiește, îi învie“ și: „nimeni n-a văzut pe fiul decît tatăl, nici pe tatăl nu l-a văzut decît fiul și cui voiește fiul să-l descopere“. Hristos așadar grăind acestea și învățînd pe oameni, întrebat fiind, avea oare să ascundă adevărul? Și care om fără de minte și naiv ar crede-o aceasta? Căci dacă nu era Dumnezeu și fiu al lui Dumnezeu, nu i-ar fi spus ucenicii lui, întrebați de el. „cine îmi zic oamenii că sînt eu, fiul omului?“ Iar ei au grăit către el: „Unii spun că tu ești Ilie, iar alții, Ieremia sau unul dintre proroci“. Și Hristos le zise: „Dar voi cine îmi ziceți că sînt?“ Iar Petru răspunzînd i-a zis: „Tu ești Hristosul, fiul lui Dumnezeu celui viu“. Și atunci doar trebuia Hristos să-i spună lui Petru, că: ai greșit, blasfemii ai vorbit, rău ai grăit; nu sînt fiul lui Dumnezeu. Căci de vreme ce Hristos era învățătorul lor, ce alta avea să-i învețe pe dînșii decît numai adevărul? Dar Hristos ce-a răspuns lui Simon Petru? „Ferice de tine Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sînge ți-a dezvăluit, ție, ci tatăl meu cel din ceruri“. Și nu pentru că Hristos nu știa, îl întreba pe Petru: „cine îi zic oamenii că este“, ci precum în cazul lui Lazăr, înainte de moartea aceluia, spunea că Lazăr prietenul nostru a murit, dar mă voi duce, îl voi învia; iar cînd a venit, a întrebat: „Unde l-ați înmormîntat?“ Apoi cu putere a grăit: „Lazăre, vino afară!“ Și mortul a ascultat de porunca Domnului, dovedind ființa lui dumnezeiască și omenească; tot așa și de astă dată le-a făcut ucenicilor întrebarea, pentru ca să se arate pe sine Dumnezeu și om și ca ei pe încetul din aceasta să se ridice la înălțimea cunoașterii celei adevărate.

2. Ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τί εἶπεν ὁ Θωμᾶς, εἷς ὢν καὶ αὐτὸς τῶν δώδεκα μαθητῶν, ψηλαφήσας τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ; πάντως καὶ αὐτὸς οὕτως εἴρηκεν „ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου·" ἢ τί γοῦν φησι καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστός; οὐκ εἶπεν αὐτῷ παῦσαι βλασφημῶν, ἀλλὰ τί; „ἑώρακάς με καὶ πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες." Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τί εἶπε Ναθαναὴλ ὁ νομοδιδάσκαλος τῶν Ἰουδαίων ὤν; Ἠρώτησεν αὐτόν, ὅσον ἤθελε καὶ ἐβούλετο· ἀκούσας δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἃ εἶχεν ἀπόῤῥητα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, λέγει τῷ Ἰησοῦ· „σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ." Ἐπιτίμησε γοῦν αὐτῷ ὁ Χριστὸς ὡς κακῶς λαλήσαντι; οὐχί, ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ Χριστος; „Ὅτι εἰπόν σοι τὰ ἀπόῤῥητα τῆς καρδίας σου, πίστευεις; Μείζονα τούτων ὄψῃ·" Καὶ ὅτε μὲν ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου ὁ Χριστὸς εἴρηκεν, ὅτι σὺ εἶπας, τοῦτο τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀρνήσεως λόγος, ἀλλὰ συγκαταθέσεως καὶ ὁμολογίας· καὶ ὥσπερ πρὸς τὸν Ἰούδαν εἶπε, συγκαθήμενος καὶ γὰρ ἐν μιᾷ ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτούς· „Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσειμε." Καὶ ἔλεγεν εἷς ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ· „Μήτι ἐγώ εἰμι;" Καὶ ἄλλος· „Μήτι ἐγώ εἰμι;" Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἰούδας· „Μήτι ἐγώ εἰμι;" | Λέγει ὁ Χριστός· „Σὺ εἶπας." Τότε πάντως οὐκ ἦν ὁ λόγος ἀρνήσεως, *332 b* ἀλλὰ συγκαταθέσεως. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πιλάτου, λόγος γὰρ ἦν συνήθης τοῦ τόπου· καὶ ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου λόγῳ ἐχρήσατο αὐτῷ ὁ Χριστός. Καὶ ὥσπερ ἀρτίως πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν Μουσουλμάνων λέγει ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον μετὰ συμβουλῆς, ὅτι ποιήσωμεν τόδε καὶ τόδε, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἕτερον ὅτι γενέσθω, ἀποκρίνεται ὅτι σὺ ἠξεύρεις καὶ οὐκ ἔστι λόγος ἀρνήσεως, ἀλλὰ συγκαταθέσεως, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὡς τοῦ τόπου ἐκείνου, λέγω, ἐχρήσατο τῇ τοιαύτῃ λέξει ὁ Χριστός, τῇ σὺ εἶπας. Ὅμως ὁ αὐτὸς Πιλάτος ἐρώτησε τὸν Χριστὸν λέγων· „Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός· „Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις. Νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν." Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος· „Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ;" Ἀπεκρίθη ὁ Χριστός· „Σὺ λέγεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ. Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγένημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω] τῇ ἀληθείᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς." Λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· „Τί ἐστιν ἀλήθεια;" Ὁρᾷς, πῶς ἐνταῦθα ἐδείχθη σαφέστερον; Πάντως ὁ Χριστὸς βασιλέα ἔδειξε καὶ εἶπεν ἑαυτόν. Καὶ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Πιλάτου πάλιν αὐτῷ τοῦτο ἀπεκρίθη· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν „ναὶ βασιλεύς εἰμι," εἶπε „σὺ λέ|γεις, ὅτι βασιλεύς εἰμι *333 b* ἐγώ." Τί γοῦν ὁ Πιλάτος, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγένημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ, λέγει πρὸς αὐτὸν „τί ἐστιν ἀλήθεια;" τουτέστιν ὅτι εἰ εἰς τὸν κόσμον ἀλήθεια ἦν, οὐκ ἂν παρεδίδου εἰς θάνατον· καὶ οἷον ἀποκλαιόμενος τὴν τῆς ἀληθείας στέρησιν εἶπε· „Τί ἐστιν ἀλήθεια;" Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτηθεὶς ὁ Χριστὸς ὅτι ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἀπεκρίνατο ἢ ὅτι ἐγώ εἰμι. Οἶδας, ὅπως εἰς ἃ οὐκ ἐπίστανται οἱ Μουσουλμάνοι, κατηγοροῦσι τοὺς ἀξίους ἐπαίνου; Ἰδοὺ τοίνυν, εἴπερ ζητεῖς, ἀλήθειαν, γνῶθι αὐτήν. Εἰ δ' οὖν, σὺ οἶδας· οὐ γὰρ παρὰ τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ περὶ ταύτης ἄγνοια, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστρεφομένων αὐτήν.

3 ἢ AB : *om.* b || 5 εἶπε — 6 ὁ AB : εἶπεν ὁ Ναθαναὴλ b || 10 ὅτε AB : ὅτι b 17 Οὕτω AB : Οὕτως b || 20 καὶ τόδε AB : *om.* b || 22 λέγω AB : λόγῳ b || 36 ἀποκλαιόμενος AB : ἀποκλαιόμενον b.

2. Dar şi după înviere, ce-a zis Toma, fiind şi el unul din cei doisprezece ucenici cînd a pipăit coasta lui Hristos? Întocmai a grăit şi el aşa: „Domnul meu şi Dumnezeul meu!" Sau ce spune atunci Hristos către el? Nu i-a spus să contenească cu blasfemiile; ei, bine! „Văzutu-m-ai pe mine şi ai crezut! Ferice de cei care nu m-au văzut şi au crezut". Dar şi la începutul predicării, ce-a zis Natanail, care era dascăl de legi al iudeilor? I-a pus întrebări cîte a voit şi a dorit; iar de la Hristos auzind cele ce le avea ascunse întru inima sa, îi spune lui Hristos: „Tu eşti fiul lui Dumnezeu, tu eşti împăratul lui Izrail". Oare l-a ocărît Hristos ca pe unul care a grăit rău? Nu. Şi ce îi spune Hristos? „Că ţi-am spus cele ascunse întru inima ta, crezi?! Mai mari minuni decît acestea vei vedea!" Şi cînd, întrebat fiind de Pilat, Hristos a spus: „tu ai zis", aceasta-i tot aşa şi nu-i un cuvînt de negare, ci de afirmare şi mărturisire; cum a spus şi către Iuda, căci şezînd într-o zi Hristos cu ucenicii săi, zice către ei: „Unul dintre voi mă va vinde". Şi fiecare, pe rînd, spunea despre sine: „Nu cumva sînt eu?!" Şi altul iar: „Nu cumva sînt eu?!" şi a spus şi Iuda: „Nu cumva sînt eu?!" Iar Hristos spune: „Tu ai zis". Atunci n-a fost nicidecum cuvînt de negare, ci de afirmaţie. Tot aşa şi la Pilat, căci era o vorbă obişnuită în partea locului; şi ca de o vorbă locală s-a folosit de la Hristos. Şi precum şi la musulmani e o vorbă bună obişnuită între ei, cînd se sfătuiesc ca să facem aceasta şi aceasta, ca în loc să spună: „să fie", să răspundă: „tu ştii" şi nu o expresie de negaţie, ci de afirmaţie; tot aşa e şi la Hristos. Ca de o expresie de acolo, zic, s-a folosit Hristos de aşa frază: „tu zici". Totuşi, acelaşi Pilat l-a întrebat pe Hristos zicînd: „Tu eşti împăratul iudeilor?" Hristos a răspuns: „Împărăţia mea nu este din lumea aceasta. Dacă împărăţia mea ar fi din lumea aceasta, slujitorii mei s-ar fi luptat ca să nu fiu dat prins iudeilor. Dar acum împărăţia mea nu este de aici". Atunci Pilat i-a zis: „Aşadar, eşti tu împărat?" Răspuns-a Hristos: „Tu zici, că împărat sînt eu. Eu spre aceasta m-am născut şi pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc pentru adevăr. Oricine, care purcede din adevăr, ascultă de glasul meu". Iar Pilat îi spune: „Ce este adevăr?" Vezi, cum aici s-a lămurit mai limpede? Hotărît, Hristos s-a arătat şi s-a numit pe sine împărat. Şi întrebat fiind de Pilat, iarăşi i-a dat răspunsul acesta; în loc să-i spună: „da, sînt împărat", a zis: „tu zici, că împărat sînt eu". Iar cînd Hristos a spus: „eu spre aceasta m-am născut şi pentru aceasta am venit în lume, ca să mărturisesc pentru adevăr", oare de ce Pilat spune către el: „ce este adevăr?" Aceasta va să spună, dacă adevăr ar fi în lume, nu m-ar da morţii; şi ca şi cum deplîngînd lipsa adevărului a zis: „Ce este adevăr?" Dar şi cînd Hristos a fost întrebat de arhiereu: „te conjur pe Dumnezeu cel viu, să ne spui nouă dacă tu eşti fiul lui Dumnezeu", n-a răspuns nimic alta, decît: „eu sînt". Îţi dai deci seama, cum musulmanii, la ceea ce nu înţeleg, îi învinuiesc pe cei care merită să fie lăudaţi?! Iată aşadar, dacă-l cauţi, adevărul, cunoaşte-l. De altcum, tu ştii! Căci nu e vina adevărului dacă nu-l ştii, ci a acelora care-l răstălmăcesc.

IV. Ὅτι σφαλερῶς καὶ ἐπιβλαβῶς ἐδίδαξεν ὁ Μωάμεθ ἀπολογίας δ-ας

1. Ἐπειδὴ περὶ τῶν ἄλλων, ὧν παρ' ὑμῶν τῶν Μουσουλμάνων ἐγκαλούμεθα οἱ Χριστιανοί, ἱκανῶς ἀποδέδεικται, ὥστε εἶναι ἡμᾶς ἀνωτέρους πάσης κατηγορίας, φέρε δὴ λοιπὸν σκεψώμεθα καὶ περὶ τῶν ἑτέρων. Ἔστι δὲ τάδε· ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Μωάμεθ· „Τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σὲ δι' ἐμέ·" καὶ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ οὐ παραδέχονται. Ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα γεγραμμένον εὑρίσκεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦτο τοῦ Χριστοῦ τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι εὐαγ|γελίζομαι ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ὁ ἀπό- 334 b
στολος καὶ προφήτης· τὸ αὐτό ἐστι καὶ εἰς τὸ τοῦ Μωϋσέως Παλαιόν. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· καὶ ὅτι μὴ μόνον εἰς τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἐν τῷ Παλαιῷ εὑρίσκετο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ εὑρίσκεται γεγραμμένον· καὶ ὅτι ἡ τῶν Μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ εὑρίσκεται καὶ ὅτι παραβάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν Μωϋσέως νόμον εἰσὶν ἄξιοι κατηγορίας καὶ μέμψεως, κατηγοροῦσι δὲ τοὺς Μουσουλμάνους ἀξίους ἐπαίνου καὶ τιμῆς.

2. Ταῦτά εἰσιν ἅτινα παρὰ τῶν Μουσουλμάνων κατηγορούμεθα οἱ Χριστιανοί. Ἀπολογούμεθα δὲ οὕτως· ὅτι θεὸς ἐνδεὴς καὶ χρείαν τινὸς ἔχων οὐκ ἔστι θεός, ἀλλ' ὁ ἀληθὴς θεὸς ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν δημιουργηθέντων ἐν αὐτοῖς, ὁ ποιήσας τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χρείαν τινὸς οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ διὰ μόνην ἀγαθότητα καὶ θέλησιν ἐποίησε τὰ πάντα. Ἐπεὶ γοῦν τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ ἀντιλέγων ἄρα, κακῶς ἐφθέγξατο ὁ Μωάμεθ, ὡς δῆθεν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς ὅτι τὰ πάντα ἐποίησα διὰ σὲ καὶ σὲ δι' ἐμέ· ὁ γὰρ θεὸς χρείαν τινὸς οὐκ ἔχει. Ὅτι δὲ ἡ τῶν Μουσουλμάνων πίστις οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, ὡς ὁ Μωάμεθ λέγει, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ ἔχει τὸν ἔλεγχον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς καὶ νομοθέτης τῶν τοιούτων δογμάτων. Εἰ δέ ἐστιν | ἕτερος δειχθήτω· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἕως τοῦ Μωάμεθ πα- 335 b
ρῆλθον χρόνοι τρισχίλιοι καὶ μετὰ ταῦτα ἐφάνη ὁ Μωάμεθ. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν ἡ τῶν Μουσουλμάνων πίστις ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως λέγετε τοῦτο διὰ τὴν περιτομήν, ἐγώ σοι ἐρῶ τὴν λόγον τῆς περιτομῆς.

3. Ἀβραὰμ θεασάμενος τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον, τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀνελογίσατο καθ' ἑαυτὸν καὶ εἶπεν· „Ἆρα τὰ τοιαῦτα ἔργα μεγάλα οὕτω καὶ ἐξαίσια ὄντα, ἁπλῶς οὕτω καὶ αὐτομάτως ἐγένοντο, ἢ ἔχουσι καί τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά"; Θεασάμενος τοίνυν τὴν καλλονὴν τῶν κτισμάτων, ἐθαύμαζε καὶ ἐξεπλήττετο, κατὰ νοῦν τε ἐσκέπτετο, μὴ πως οὐκ ἔχουσί τινα τὸν ποιήσαντα αὐτά, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτά εἰσι θεοί, καθὼς ἐνόμιζον καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ εἰδωλολάτραι. Καὶ ὅτι μὲν ὁ θεὸς ἐποίησε τὰ πάντα καλὰ λίαν καὶ ἄξια τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ὡς ἂν διὰ τῆς θεωρίας τούτων ἀνάγωνται πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰς θεογνωσίαν καὶ μεγαλύνωσι καὶ δοξάζωσι τὸν τούτων ποιητὴν καὶ δημιουργόν, τοῦτο οὕτως ἔχει καὶ οὐκ ἄλλως· οἱ δ' ἄνθρωποι παρατραπέντες τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθῆς γνώσεως καὶ ἀφέντες προσκυνεῖν καὶ σέβεσθαι τὸν ποιητὴν τῶν πάντων θεόν, μᾶλλον προσεκύνησαν τὴν κτίσιν

7 εὐαγγελίζομαι AB : εὐαγγελίξομαι b || 8 *post* προφήτης *add.* Μωάμεθ b : *om.* AB || 16 ἀλλ' — 17 θεὸς AB : *om.* b || 20 ἄρα κακῶς AB : κακῶς ἄρα b || 24 Μωάμεθ B : Μαχούμετ A || 25 Μωάμεθ b : Μαχούμετ AB || 28 καὶ$_1$ AB : *om.* b || 30 οὕτω[1] AB : οὕτως b | οὕτω[2] A : οὕτως B || 35 οἱ b : *om.* AB.

IV. Greşit şi dăunător a predicat Mohamed patru apologii

Întrucît împotriva altor învinuiri ce le aduceţi creştinilor voi musulmanii am adus destule dovezi, încît sîntem mai presus de orice vină, ei bine, să le cercetăm şi pe celelalte. Una este că Dumnezeu a spus lui Mohamed: „Toate le-am făcut pentru tine şi pe tine pentru mine"; iar creştinii nu primesc aceasta. Dar şi aceea că numele lui Mohamed se află scris în evanghelie, căci Hristos le-a spus aceasta iudeilor, că vă binevestesc vouă, ca să ştiţi: „După mine are să vină apostolul profet". Acelaşi lucru este şi în biblia lui Moise. Iar creştinii din pizmă l-au scos din evanghelie; şi că nu numai în evanghelie şi în biblia veche se află scris numele lui Mohamed, ci şi în părţile de-a dreapta ale tronului lui Dumnezeu se află scris; şi că credinţa musulmanilor se găseşte începînd de la Avraam şi că creştinii, călcînd legea lui Moise, merită să fie învinuiţi şi defăimaţi, iar ei învinuiesc pe musulmani care merită să fie lăudaţi şi cinstiţi.

2. Acestea sînt unele învinuiri care ni se aduc nouă creştinilor din partea musulmanilor. Iar noi întîmpinăm aşa: un Dumnezeu avînd lipsă şi trebuinţă de ceva nu este Dumnezeu, ci adevăratul Dumnezeu, făcătorul cerului şi al pămîntului şi a toate cîte sînt în cer şi pe pămînt, el care a făcut pe îngeri şi pe oameni, nu avea nevoie de nimic şi numai din bunătatea şi voia sa le-a făcut pe toate. Întrucît deci este aşa şi doar nu este nimeni care să obiecteze, rău a grăit Mohamed, ca şi cum Dumnezeu ar fi zis către el: „Toate le-am făcut pentru tine şi pe tine pentru mine!" Căci Dumnezeu nu are nevoie de cineva. Că credinţa musulmanilor nu a fost începînd de la Avraam, cum spune Mohamed, chiar însuşi Mohamed, este o dovadă; căci el este doar începătorul şi legiuitorul astor fel de dogme. Iar dacă este altul, să fie arătat! Căci de la Avraam pînă la Mohamed au trecut trei mii de ani şi după aceea s-a ivit Mohamed. Prin urmare, credinţa musulmanilor nu e de la Avraam; iar dacă spuneţi cumva aceasta din cauza circumciziunii, eu îţi voi spune motivul circumciziunii.

3. Avraam privind cerul şi soarele, stelele şi pămîntul, marea şi toate cîte sînt pe lume, s-a socotit în sinea sa şi a zis: „Oare toate aceste lucruri, aşa de mari şi străordinare fiind, s-au făcut aşa simplu de sine sau e cineva care le-a făcut?" Contemplînd deci frumuseţea creaţiunilor, se minuna şi se uimea şi în mintea lui se chibzuia, nu cumva să nu fie nimeni care le-a creat ci mai degrabă acestea sînt zei, cum credeau şi părinţii lui şi toţi închinătorii la idoli. Şi că Dumnezeu a făcut toate acestea foarte frumoase şi vrednice de lucrarea lui, aşa că toţi oamenii prin contemplarea acestora să fie aduşi la cunoaşterea lui Dumnezeu şi să preamărească şi să proslăvească pe făcătorul şi creatorul acestora, aceasta este aşa şi nu altfel; dar oamenii abătîndu-se de la adevărata şi dreapta cunoaştere şi încetînd să se închine şi să se roage lui Dumnezeu creatorul a toate, s-au

καὶ ἐσεβάσθησαν ταύτην παρὰ τὸν κτίσαντα. Ἀλλὰ Ἀβραὰμ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀγχίνους ὢν καὶ ἰδὼν καὶ κατανοήσας, ὅτι ὁ μὲν οὐρανὸς | οὐχ ἵσταται, ἀλλὰ κίνησιν ἔχει διηνεκῆ, 336b ἔχει δὲ καὶ χρείαν ἡλιακοῦ φωτὸς φωτίζοντος αὐτόν τε θεωρίας ἕνεκεν καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν ἀέρα, ὁ δὲ ἥλιος ποτὲ μὲν ὑπὲρ γῆς εὑρισκόμενος, ποτὲ δ' αὖ ὑπὸ γῆς κρυπτόμενος, καὶ ὅτι μὴ οὐσῶν νεφελῶν φαίνει, εὑρισκομένων δ' αὖθις σκοτίζεται, καὶ ἡ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες μὴ ὄντος ἡλίου φαίνουσιν, ὄντος δὲ αὐτοῦ σκοτίζεται καὶ ἀφανίζεται τὸ ἐκείνων φῶς καὶ ἡ θεωρία, καὶ ἡ θάλασσα ἐμπαιζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἡ γῆ δὲ χρήζουσα ὕδατος εἰς τὴν τῶν καρπῶν γένεσιν, κατέγνω τῶν πάντων ὡς αὐτῶν καθ' αὐτῶν ὄντων ἀδυνάτων καὶ χρείαν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐκ ἐλογίσθη εἶναι ἀπὸ τούτων θεὸν οὐδὲν ὁ θεὸς γάρ τινος χρείαν οὐκ ἔχει. Πάλιν δὲ σκεψάμενος, μήποτε ἐν ἕκαστον ἀπὸ τούτων ἀδυνάτως ἔχει, ὥστε εἶναι μονομερῶς θεόν, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ, καὶ ἰδών, ὅτι τῷ μὲν ξηρῷ ἀντίκειται τὸ ὑγρόν, τῷ δὲ ψυχρῷ τὸ θερμὸν καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐστὶ φθοροποιὸν τοῦ πυρός, ἔκρινεν ἐν ἑαυτῷ καὶ εἶπεν ,ὅτι θεὸς στασιάζων πρὸς ἑαυτὸν καὶ μαχόμενος οὐκ ἔστι θεός. Κἀντεῦθεν θεασάμενος τὴν τῆς κτίσεως εὐταξίαν καὶ κατάστασιν, διαπορῶν ἦν καθ' ἑαυτόν, ὡς ἔστι τις δύναμις ἡ συνέχουσα καὶ κυβερνῶσα τὸ πᾶν. Καὶ ἐπεὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι ὁμολογοῦσιν εἶναι θεόν, ἕκαστος δὲ ὁμολογεῖ, ὅντινα βούλεται καὶ προαιρεῖται, ἔοικεν, ὅτι πάντες πλανῶνται καὶ ψεύδονται. Λείπεται γοῦν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος θεὸς ἀληθὴς ἢ ὁ ποιήσας τὰ πάντα, ἅπερ εἰσὶ δοῦλα ἐκείνου, καὶ ἄγει καὶ φέρει καὶ εὐτακτεῖ, ὡς βού|λεται. „Τοῦτον οὖν τὸν θεὸν ἐγὼ προσκυνῶ." Καὶ 337 b πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς Ἀβραὰμ προσεκύνησε τῷ μόνῳ καὶ ἀληθεῖ θεῷ. Ὁ δὲ πανάγαθος θεός, ὁ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου εἰπὼν ὅτι ἔτι λαλοῦντός σου ἐγὼ πάρειμι, αὐτὸς παρευθὺς ἐδέξατο τὴν τοῦ Ἀβραὰμ προσκύνησίν τε καὶ πίστιν. Ἐλογίσθη τοίνυν αὐτῷ αὕτη εἰς δικαιοσύνην ἀντὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ φίλος θεοῦ ἐγένετο. Ἡμεῖς γὰρ πάντες χρήζομεν τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν βοηθείας διὰ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· ὁ δὲ δίκαιος Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ οἱ κατ' ἐκείνους καθαρὰν ἔχοντες τὴν καρδίαν οὐ δέονται γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράφονται καὶ ἐντυποῦνται. Τότε γοῦν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεὸς καὶ τὰς ἐπαγγελίας εἰπὼν ὅτι „ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη." Τότε ἔδειξεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ εἶπεν αὐτῷ „σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω αὐτήν." Κἀντεῦθεν λαβὼν παῤῥησίαν ὁ Ἀβραὰμ παρεκάλεσε τὸν θεὸν περὶ τῶν Σοδόμων, καθὼς ἔμπροσθεν φθάσαντες εἴπομεν[1]. Ἐπεὶ δὲ κρίμασιν οἷς οἶδε θεός, — τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; — ὅτι μετ' ὀλίγον ἀποσταλῆναι μέλλουσι τὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἀπόγονα εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὡς ἂν ἐκεῖσε διαβάσωσι χρόνους τετρακοσίους καὶ τριάκοντα, καὶ γὰρ οὕτως εἴρηκεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου πάροικος ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, τὸ δὲ ἔθνος, ὃ ἐὰν δουλώσῃ αὐτούς, κρινῶ ἐγώ. Ὃ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Φαραώ. Καὶ διὰ τὴν πολυχρό|νιον διατριβὴν τῶν Ἑβραίων μετὰ τῶν Φαραωνιτῶν, μή 338 b ποτε ἑνωθέντες μάθωσι τὰ τούτων ἔθιμα καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐτάχθη ἡ περιτομὴ ὡς τι σημεῖον καὶ σύμβολον διαιροῦν καὶ διαχωρίζον τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸ μὴ συνέρχεσθαι τούτους εἰς γάμου κοινωνίαν καὶ ἕνωσιν, τὸ μὲν διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν φθάσαντες εἴπομεν, τὸ δὲ ἵνα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ὦσιν ἕτοιμοι καὶ γνώριμοι οἱ Ἑβραῖοι. Καὶ εἴπερ ἡνοῦντο μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, πῶς ἔμελλε

4 γῆς AB : γῆν b || 6 σκοτίζεται AB : σκοτίζονται b || 10 ὁ b : *om.* AB || 16 οἱ b : *om.* AB || 19 οὖν AB : γοῦν b || 22 αὕτη AB : αὕτη ἡ πίστις b || 31—32 τὰ... ἀπόγονα AB: οἱ... ἀπόγονοι b || 34 γέγονεν b : ἐγέγονεν AB || 40 εἴπερ AB : γὰρ εἴπερ b.

1 Ubicumque nihili dixit.

închinat mai degrabă creaturii decît la creator şi s-au rugat la aceasta. Dar Avraam n-a făcut aşa, ci fiind cu mintea pătrunzătoare şi privind şi observînd că cerul nu stă locului, ci e într-o necontenită mişcare, dar că are nevoie şi de lumina soarelui, care să-l lumineze pentru ca să fie văzut şi el şi aerul de sub el, iar că soarele cînd se află deasupra pămîntului, cînd este ascuns de pămînt, şi că nefiind nori luceşte, cînd însă sînt, se întunecă iar, şi că luna şi stelele, cînd nu-i soare, lucesc, iar cînd este, atunci lumina lor se întunecă şi vederea lor dispare, şi că marea e o jucărie a vînturilor, că pămîntul are nevoie de apă pentru facerea roadelor, a ajuns la cunoaşterea, că e cu neputinţă ca toate să fiinţeze de sine şi prin sine, şi că au nevoie unele de altele şi a conchis că nimic din acestea nu este Dumnezeu; căci Dumnezeu nu are nevoie de nimic. Şi iarăşi gîndindu-se, nu cumva fiecare singur din acestea despărţit nu se poate să fie Dumnezeu, ci toate împreună, dar văzînd că umezeala este potrivnică secetei, căldura frigului şi că apa este pieirea focului, judecînd în sinea sa, a zis că Dumnezeu care e în răzvrătire cu sine şi se luptă nu este Dumnezeu. Şi de aici contemplînd bunarînduială şi starea creaţiunii, nedumerire îl cuprinde în sinea sa, cum că este oarecare putere care ţine la un loc şi cîrmuieşte universul. Şi întrucît toţi oamenii mărturisesc că este Dumnezeu, dar fiecare îl mărturiseşte pe care-l vrea şi-l preferă, se vede că toţi greşesc şi nu nimeresc adevărul. Rămîne, aşadar, că nu este alt Dumnezeu adevărat decît acela care a făcut toate, şi acestea îi sînt supuse lui şi el duce şi drege şi binerînduieşte după voinţa sa. „La acest Dumnezeu deci mă voi închina eu“. Şi Avraam căzînd la pămînt, s-a închinat unui singur Dumnezeu adevărat. Iar atotbunul Dumnezeu, care a grăit prin profetul Isaia: „Încă înainte de a-ţi sfîrşi cuvîntul, eu sînt lîngă tine“, a primit îndată închinarea şi credinţa lui Avraam. Şi aceasta, cu drept cuvînt, a fost socotită mai mult decît toate virtuţile şi a devenit prieten a lui Dumnezeu. Căci noi toţi, din cauza slăbiciunii noastre, avem nevoie de ajutorul scripturilor; dreptul Noe însă şi Avraam şi acela ca ei, fiind curaţi întru inima lor, nu au nevoie de cărţi, ci întru inima lor sînt scrise şi tipărite. Atunci aşadar Dumnezeu i-a şi pus în vedere, zicînd: „Întru seminţia ta binecuvîntate vor fi toate popoarele“. Atunci Dumnezeu i-a arătat lui Avraam tot pămîntul şi i-a spus: „Ţie şi seminţiei tale ţi-l voi da“. Şi atunci Avraam, luînd îndrăzneală, l-a rugat pe Dumnezeu pentru Sodoma, precum am apucat să spunem mai înainte [1]. Iar întrucît prin hotărîrile pe care Dumnezeu le ştie — căci cine poate pătrunde gîndul Domnului? —, că peste puţin urmaşii lui Avraam au să fie trimişi în Egipt, ca acolo să stea patru sute treizeci de ani, aşa a grăit doar Dumnezeu către Avraam: „Seminţia ta va locui în pămînt străin, iar poporul căruia îi vor robi, eu îl voi judeca“. Ceea ce s-a şi întîmplat în timpul lui Faraon. Şi din cauza convieţuirii îndelungate a evreilor cu faraoniţii, nu cumva unindu-se să deprindă obiceiurile acestora şi închinarea la idoli, a fost rînduită circumciziunea ca un semn şi simbol, care să dobîndească şi să despartă pe evrei de egipteni, pentru ca să nu se însoţească şi să se unească în căsătorii, pe de o parte pentru pricina pe care am spus-o mai sus, iar pe de altă parte, pentru ca, în timpul eliberării lor, evreii să fie gata de recunoscut. Că de se uneau

[1] Nu s-a spus nimic mai înainte.

φυλάττεσθαι τὸ τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα καὶ γένος; Διά τοι τοῦτο ἐν τῇ ἐρήμῳ εὑρισκόμενοι οὐ περιετέμνοντο τεσσαράκοντα χρόνους διαβιβάσαντες, ἀλλ' ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐρήμου ἔξοδον πάλιν. Καὶ ὁ μὲν εἷς λόγος, ὥς εἴπομεν, ὁ δ' αὖ ἕτερος ἔχει οὕτως, ὅπως περιτμηθέντες τῇ σαρκὶ ἔλθωσιν εἰς συστολὴν καὶ σωφρονισμὸν τῆς πολιτείας αὐτῶν καὶ οὐκ ὦσι λάγνοι καὶ ἀκρατεῖς· καὶ ἐντεῦθεν λογίζονται τὰς πορνείας αὐτῶν ἀντ' οὐδενός, ἀλλ' ἀνάγονται κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ἑξῆς εἰς ὑψηλοτέραν γνῶσιν καὶ πολιτείαν, ἐπεὶ οὐκ ἐδόθη ὀρθοδοξίας χάριν παρὰ θεοῦ ἡ περιτομή, ἀλλα μόνον δι' ἃς εἴπομεν αἰτίας.

4. Ὅτι δὲ ἐλθόντος τοῦ Χριστοῦ ἤργησεν ὁ νόμος γάρ, οὐδὲ περιτομή ἐστιν, ἀφ' ὧν μέλλεις ἀκοῦσαι, πρόσχες. Τὸ μὲν | 339 b βάπτισμα παρὰ θεοῦ δοθέν, ὀρθοδοξίας χάριν ἐδόθη· καὶ διὰ τοῦτο πάντες ἄνδρες καὶ πᾶσαι γυναῖκες βαπτίζονται, ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐκ ἔστιν ὀρθόδοξος. Ἡ δὲ περιτομὴ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μόνοι οἱ ἄνδρες περιτέμνονται, αἱ δὲ γυναῖκες οὐχί. Ἔοικε γοῦν, ἵνα οἱ μὲν ἀσεβεῖς ἄνδρες, ὡς περιτετμήμενοι, ὦσιν ὀρθόδοξοι, αἱ δὲ γυναῖκες ὡς ἀπερίτμητοι ἀσεβεῖς. Βλέπεις, πῶς ἄλλος ἐστὶν ὁ τῆς περιτομῆς λόγος καὶ ἄλλως ποιοῦσιν οἱ Μουσουλμάνοι; Οἱ γὰρ αὐτοὶ πάντα ἀπερίτμητον ἀσεβῆ λογίζονται. Καὶ ἰδοῦ αὐτοὶ ἑαυτοῖς μάχεσθε, καὶ ἅπερ ὀρθοδοξίας χάριν τιμᾶτε, ταῦτα ἀπὸ μέρους ἀτιμάζετε. Καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀναφαίνονται οἱ Μουσουλμάνοι ἐναντιοφωνοῦντες πρὸς ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις πολλοῖς, ἅπερ οὐκ ἔστι τις χρεία κατὰ τὸ παρὸν λέγειν περὶ ἐκείνων. Ὅμως περὶ ἑνὸς εἴπωμεν. Λέγει ὁ Χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅτι, ἐὰν μή τις βαπτισθῇ, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας· ὁ δὲ Μωάμεθ μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον, ἅγιον καὶ τέλειον καὶ εὐθές· οἱ Μουσουλμάνοι τοὺς περιτετμημένους λογίζονται ὀρθοδόξους, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς. Εἰ μὲν οὖν στέργετε τὸν Μωάμεθ, ὅτι ἀληθῶς λέγει, πῶς ὀνομάζετε τοὺς βεβαπτισμένους ἀσεβεῖς καὶ οὐκ ἀκολουθεῖτε τῇ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ καὶ λογίζεσθε τοὺς μὲν περιτετμημένους κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δὲ βεβαπτισμένους εὐσεβεῖς, ἀλλὰ τἀναντία φρονεῖτε; Οὐκ ἔστι πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ ἑαυ|340 b τοῖς μάχεσθε καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀνατρέπετε; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως.

5. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰσμαήλ, ὃν λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι ἔχειν προπάτορα, οὔτε μετὰ τῶν Ἑβραίων κατῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅτι ἐν ἐκείνῳ χρεία οὐκ ἦν, ὥσπερ τοῖς Ἑβραίοις, οὔτε συγκατελογίζετο μετὰ τῶν κληρονόμων τοῦ Ἀβραάμ, διότι ὁ θεὸς οὕτως ἐνετείλατο τῷ Ἀβραὰμ εἰπών· „Ἔκβαλε τὴν παιδίσκην μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας." Καὶ ἐξεβλήθη ὁ Ἰσμαὴλ μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἄγαρ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Εἰ δ' ἴσως ποτὲ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦλθε, θεωρίας χάριν ἦλθεν, ἀλλ' οὐχ ὡς υἱὸς καὶ σπέρμα καὶ κληρονόμος αὐτοῦ. Τούτου γοῦν οὕτως ἔχοντος, πόθεν ἔχουσιν οἱ Μουσουλμάνοι τὴν πίστιν, οὐκ οἶδα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναφαίνεται ἀπὸ τίνος πράγματος πρὸ τοῦ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ εἶναι τὴν τῶν Μουσουλμάνων πίστιν; Ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἀρχηγὸς τῶν τοιούτων δογμάτων καὶ ὅτι ἀπὸ κοιλίας αὐτοῦ ἐδίδαξεν, ὅσα ἐδίδαξεν, καὶ οὐκ ἀπὸ θεόν.

6. Ὅτι δὲ λέγουσιν οἱ Μουσουλμάνοι, ὡς γεγραμμένων εὑρίσκεται τὸ τοῦ Μαχούμετ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ περὶ ἐκείνου, ὅτι εὐαγγελίζομαι

3 ἐκ τῆς b : τῆς AB | Καὶ — εἴπομεν] ὡς εἴπομεν A : καὶ εἴπομεν B || 5 λογίζονται AB : λογίζωνται b || 6 ἀνάγονται AB : ἀνάγωνται b || 13 ἀσεβεῖς AB : *om.* b || 25 εὐσεβεῖς AB : εὐσεβῶς b || 36 ἀπὸ τίνος AB : ἀπό τινος b || 37 *post* ἐστιν *add.* ὁ b : *om.* AB || 38 καὶ AB : *om.* b.

cu cei de alt neam, cum era să se păstreze seminția și neamul lui Avraam? De aceea aflîndu-se în pustie, unde au petrecut patruzeci de ani, nu se tăiau împrejur, ci în Egipt și iarăși, după ce au ieșit din pustie. Și un motiv este, cum am spus, iar celălalt e așa, că tăindu-se împrejur să ajungă la înfrînarea trupească și la cumpătare în felul lor de trai și să nu fie lascivi și desfrînați; și de aci plăcerile trupești le socotesc de nimic, ci cu încetul se ridică tot mai departe la un trai și la o cunoaștere mai înaltă, întrucît circumciziunea le-a fost dată de Dumnezeu nu pentru dreapta lor credință, ci numai din pricinile pe care le-am spus.

4. Iar cît despre aceea că, venind Hristos, legea cea veche a fost părăsită doar, iar circumciziunea nu se mai face, fii atent la ce ai să asculți. Botezul ce a fost dat de Dumnezeu, a fost dat pentru dreapta credință; și de aceea toți bărbații și toate femeile se botează, iar cel nebotezat nu este drept credincios. Cu circumciziunea însă nu este așa, ci numai bărbații sînt tăiați împrejur, femeile însă nu. Se vede așadar, pentru ca bărbații păgîni, ca unii ce sînt tăiați împrejur, să fie dreptcredincioși, iar femeile, ca unele ce nu sînt tăiate împrejur, să fie păgîne. Vezi cum alta este rațiunea circumciziei, și altfel fac musulmanii? Căci înșiși ei socotesc păgîn pe oricine-i netăiat împrejur. Și iată că voi vă luptați cu voi înșivă și cele ce de dragul ortodoxiei le prețuiți, acestea pe de altă parte le disprețuiți. Și nu numai în acest punct musulmanii se arată că ei înșiși se contrazic, ci și în celelalte multe, în privința cărora de astădată nu e nevoie să stăruim asupra lor. Totuși, despre una să vorbim. Hristos spune în evanghelie că dacă nu s-a botezat cineva, nu e al lui Dumnezeu, ca să dobîndească mîntuirea; iar Mohamed mărturisește că evanghelia este sfîntă, desăvîrșită și dreaptă; musulmanii însă pe cei tăiați împrejur îi socotesc dreptcredincioși, iar pe cei botezați păgîni. Prin urmare, dacă acceptați pe Mohamed că spune adevărul, cum de-i numiți pe cei botezați păgîni și nu urmați învățăturii din evanghelie și să socotiți pe cei tăiați împrejur că rău fac iar pe cei botezați că sînt plăcuți lui Dumnezeu, ci cugetați drept dimpotrivă? Nu e vădit că sînteți dezbinați și vă bateți între voi înșivă? Dar despre aceasta ajunge.

5. Apoi Ismail, despre care musulmanii spun că-l țin de protopărinte, nici n-a mers împreună cu evreii în Egipt, fiindcă pentru el nu era nevoie ca pentru evrei, nici nu era socotit între moștenitorii lui Avraam, deoarece Dumnezeu așa i-a poruncit lui Avraam, zicînd: „Alungă pe roaba cu fiul ei, căci fiul roabei nu o să moștenească împreună cu fiul femeii libere". Și Ismail a fost alungat cu maică-sa Agar de la Avraam. Iar dacă a și venit vreodată la Avraam, a venit ca să-l vadă, dar nu ca fiu și urmaș și moștenitor al lui. Stînd așadar lucrurile astfel, de unde musulmanii au credința, nu știu. De aceea nu se vede pe urma căruia lucru credința musulmanilor, înainte de Mohamed, este de la Avraam? Ci el este inițiatorul unor astfel de dogme și că el din capul lui a predicat cîte le-a predicat, și nu de la Dumnezeu.

6. Iar cît despre spusa musulmanilor, că în evanghelie se găsește scris numele lui Mohamed, Hristos zicînd despre el: „Vă binevestesc vouă, că după mine are să vină

ὑμῖν, ὅτι μετ' ἐμὲ μέλλει ἐλθεῖν ἀπόστολος καὶ προφήτης, ὄνομα αὐτῷ Μωάμεθ, οἱ δὲ Χριστιανοὶ φθονήσαντες ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τοῦ εὐαγγε|λίου, δεῦρο δὴ σκεψώμεθα καὶ περὶ 341 b τούτου· καί μοι δοκεῖ οὐ μὴ κρυβήσεται ἡ ἀλήθεια. Ἄκουσον τοίνυν νουνεχῶς· τρεῖς εἰσι νομοθέται, οἱ διδάξαντες νόμους καθολικούς, ὁ Μωϋσῆς, ᾧ ἠκολούθησε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων· ὁ Χριστός, ᾧ ἠκολούθησαν πάντα τὰ ἔθνη καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες, τὸ πλεῖον μέρος τῶν Ἑβραίων, ἐπεὶ ἀπὸ τούτων οἱ μὴ πιστεύσαντες πολλῷ ἐλάτους εἰσὶν αὐτῶν δὲ τῶν πιστευσάντων καὶ σχεδὸν εὐαρίθμητοι, καὶ ὁ Μωάμεθ, ᾧ ἠκολούθησαν οἱ Μουσουλμάνοι. Ἄνευ δὴ τούτων τῶν τριῶν ἕτερός τις ὁ διδάξας καὶ δοὺς νόμον οὐκ ἔστιν. Ἀλλ' ὁ μὲν Μωϋσῆς μεμαρτύρηται ἀποσταλμένος εἶναι παρὰ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς· Ἔτι ὢν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐποίησε σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα καὶ ἐμάστιξε τὴν Αἴγυπτον, ἐπάξας ἐν αὐτῇ πληγὰς μεγάλας σφόδρας. Καὶ ἔπληξε καὶ ἐθαράπευσε καὶ προέλεγε τὰ γενησόμενα ὡς προφήτης ὅτι εἰ μὲν ἀπολύσῃς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ, ἀπόλυσον, εἰ δ' οὖν τὰ καὶ τὰ συμβήσονταί σοί τε καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὑπισχνούμενος Φαραὼ ποιῆσαι τὸ ῥῆμα κυρίου ἐθεραπεύετο παρὰ τοῦ Μωϋσέως ὡς ἐξουσίαν λαβόντος ἀπὸ θεοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέβαλεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐκ γῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς δουλείας τοῦ Φαραώ· καταδιώξας δὲ ὁ Φαραὼ ἐποντίσθη ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ Θαλάσσῃ μετὰ πάσης στρατιᾶς αὐτοῦ παρὰ τοῦ Μωϋσέως. Μετὰ δὲ ταῦτα περιεπάτει ἐν τῇ ἐρήμῳ χρόνους τεσσαράκοντα ποιῶν θαύματα ἄπειρα. Ἀλλὰ | καὶ ἐνώπιον πάντων τῶν Ἑβραίων ἀνέβη ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ 342 b τοῦ ὄρους Σινᾶ, εἰπόντων τοῦτο τῶν Ἰουδαίων πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀνάβαινε εἰς τὸ ὄρος καὶ γνῶθι τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα· ἡμεῖς γὰρ φωνὴν θεοῦ ἀκοῦσαι οὐ δυνάμεθα, μήποτε τελευτήσωμεν. Καὶ ὁ λαὸς ἵστατο μακρόθεν τοῦ ὄρους μετὰ φόβου καὶ τρόμου προσκυνοῦντες τῷ θεῷ τῷ λαλοῦντι Μωϋσῇ· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἀκούων τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ ἔλεγε τούτους τοῖς Ἑβραίοις καὶ παρευθὺς τὸ λαληθὲν ἐπληροῦτο. Ἀλλ' οὐδέποτε ἐκίνησαν τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτῶν ἄνευ λόγου τοῦ θεοῦ. Μωϋσῆς γάρ, φησιν ἡ γραφή, ἐλάλει καὶ ὁ θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ. Μετὰ γοῦν τῶν πολλῶν μαρτυριῶν τε καὶ θαυμάτων ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Ἰουδαίοις· καὶ ἐδέξαντο τοῦτον καὶ προσεκύνησαν καὶ παρέλαβον τὸν παρὰ τοῦ Μωϋσέως δοθέντα νόμον ὡς τοῦ θεοῦ νόμον.

7. Ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ εἶχε τὰς παρὰ πάντων τῶν προφητῶν μαρτυρίας. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς ἔλαβεν τὴν μαρτυρίαν ὀγδοηκοντούτης· τοσούτων καὶ γὰρ ἐτῶν εὑρίσκετο, ὁπότε προσετάγη παρὰ θεοῦ ἐξᾶραι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ὁ δὲ Χριστὸς εἶχε τὰς μαρτυρίας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τέως δὲ πρὶν ἢ γεννηθῆναι αὐτόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ ἤρξαντο ἀναφαίνεσθαι αἱ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαι, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται[1]. Γεννηθεὶς δὲ πάλιν ἐμαρτυρήθη τὴν παρὰ θεοῦ καὶ πατρὸς μαρτυρίαν, μίαν καὶ δίς· ἐποίησε δὲ καὶ θαύματα, οὐ κατὰ τὸν Μωϋσέα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐρήμῳ, | ἀλλὰ μεγάλα καὶ ὑπὲρ φύσιν καὶ τοσούτῳ ἐκείνων μείζονα, ὅσον διαφέρει δεσπότης 343 b δούλου. Καὶ μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας μαρτυρίας καὶ τὰ ἄπειρα καὶ ὑπὲρ φύσιν θαύματα

2 αὐτὸν AB : αὐτὸ b || 4 εἰσι AB : εἰσὶν b || 7 δὲ AB : δὴ b || 8 ὁ AB : *om.* b || 12 ἀπολύσῃς AB : ἀπολύσεις b || 16 τοῦ b : *om.* AB || 17 δὲ AB : δ' αὐτοὺς b | πάσης AB : πάσης τῆς b || 23 Μωϋσῇ AB : τῷ Μωϋσῇ b | τοῦ θεοῦ ἔλεγε b : *om.* AB || 28 ὡς τοῦ θεοῦ νόμον B : *om.* A || 30 καὶ AB : *om.* b || 32 τέως δὲ AB : *om.* b || 35 τῇ AB : ἐν τῇ b.

[1] Vide supra p. 482 n. 1.

apostol şi profet cu numele Mohamed, iar creştinii din invidie l-au şters din evanghelie", hai să cercetăm şi despre aceasta! Şi eu unul cred că adevărul nu va rămîne ascuns. Ascultă aşadar cu băgare de seamă: trei sînt dătătorii de lege care au dat legi generale, Moise, pe care l-a urmat neamul evreiesc; Hristos, pe care l-au urmat toate popoarele şi cei care au crezut într-însul, partea mai mare dintre evrei, întrucît din aceştia cei care n-au crezut, sînt cu mult mai puţini decît aceia care au crezut, puţini de tot la număr, şi Mohamed pe care l-au urmat musulmanii. Afară de aceşti trei, altcineva care să fi predicat şi dat o lege nu este. Dar despre Moise sînt mărturii, că de la început a fost trimis de Dumnezeu. Fiind încă în Egipt, a arătat semne şi a făcut mari minuni şi a pedepsit Egiptul, aducînd foarte mari bătăi asupra lui. Şi a înspăimîntat şi a mîngîiat şi prezicea ca un proroc cele ce vor veni: „Dacă poporului lui Dumnezeu îi dai drumul, dă-i, de altcum nenorocirile acelea şi acelea vor da peste tine şi peste tot poporul Egiptului". Şi Faraon făgăduind că va împlini cuvîntul Domnului, a fost ajutorat de Moise ca unul ce a luat putere de la Dumnezeu. După aceea Moise, arătînd cu mîna ridicată în sus, a scos poporul evreilor din pămîntul Egiptului şi din robia lui Faraon; iar cînd Faraon i-a urmărit, a fost înecat în Marea Roşie cu toată oastea sa de către Moise. Iar după aceea a umblat prin pustiu patruzeci de ani, făcînd nenumărate minuni. Şi în faţa tuturor evreilor, Moise s-a suit pe muntele Sinai şi iudeii au zis către el: „Suie-te pe munte şi cunoaşte voia lui Dumnezeu; căci noi glasul lui Dumnezeu nu-l putem auzi, ca nu cumva să ne prăpădim din viaţă". Şi poporul cu frică stătea departe de munte tremurînd şi se închina lui Dumnezeu, care îi grăia lui Moise; iar Moise, ascultînd cuvintele lui Dumnezeu, le spunea evreilor acestea şi de îndată ceea ce a grăit s-a împlinit. Şi în cei patruzeci de ani, niciodată nu s-a urnit din locul lor fără cuvîntului lui Dumnezeu. Căci Moise, spune scriptura, grăia şi Dumnezeu cu glas răspundea. Cu multe mărturii deci şi minuni a dat iudeilor legea; şi ei aceasta au primit-o şi s-au închinat şi au luat legea dată de Moise drept lege a lui Dumnezeu.

7. A venit Hristos şi avea mărturiile de la toţi profeţii. Ce-i drept, şi Moise a luat mărturia la vîrsta de optzeci de ani; căci atîţia ani avea, cînd Dumnezeu i-a poruncit să scoată pe fii lui Israil din Egipt; Hristos însă avea mărturiile de la începutul lumii, mult timp încă înainte de a se fi născut; căci de la Avraam au început a se ivi mărturiile despre Hristos, precum s-a arătat în cele de mai înainte[1]. Iar după ce s-a născut a fost mărturisit de Dumnezeu tatăl, nu numai odată; a mai făcut şi minuni, nu ca ale lui Moise în Egipt şi în pustiu, ci mari şi peste fire, cu atît mai mari decît acelea, cu cît se deosebeşte stăpînul de rob. Şi după acele mărturii multe şi după nenumărate minuni peste fire, de atunci a fost dată legea evangheliei; şi i s-au închinat

[1] Vezi mai sus p. 483, n.1.

ἔκτοτε ἐξεδόθη ὁ τοῦ εὐαγγελίου νόμος· καὶ προσεκύνησαν καὶ ἠσπάσαντο αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πᾶσα ἡ οἰκουμένη, καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν δόντα τὸ εὐαγγέλιον.

8. Ὁ δὲ Μωάμεθ οὑτοσὶ πόθεν λαβὼν τὰς μαρτυρίας ἐδίδαξε τὰ ῥήματα, ἅπερ ἐδίδαξεν, ἤτοι δόγματα, καὶ ἐξέδωκε τὸν νόμον τοῖς Μουσουλμάνοις; Πάντως οὐκ ἄλλοθεν ἢ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστιν ὁ μαρτυρῶν περὶ αὐτοῦ· εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν οὐκ ἀναφαίνεται περὶ αὐτοῦ μαρτυρία, ἀλλὰ τοὐναντίον. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὕτως εἴρηκε περὶ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν τῶν Ἑβραίων λαὸν ὅτι ἀναστήσει κύριος θεὸς προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς ἐμέ· πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσεται τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται. Καὶ γοῦν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν περὶ τούτου εἴπωμεν, ἀλλ' οὐκ ὀκνήσομεν πάλιν εἰπεῖν περὶ αὐτῶν· ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν τὸν προφήτην Μωϋσῆν, ὅτι προφήτην ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ἔδειξεν, ὅτι ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ὁ μέλλων ἐλθεῖν προφήτης καὶ ἐκείνου ἀκούσονται. Ἄλλου δὲ ἐλθόντος οὐ παραδέξονται αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μακράν που διώξουσιν αὐτὸν | ἐξ αὐτῶν. Λέγει ὁ Χριστὸς περὶ 344 b
Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ Ζαχαρίου, μαρτυρῶν αὐτὸν προφήτην καὶ μέγιστον προφήτην καὶ λέγων ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰώννου ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τοῦ θεοῦ εὐαγγελίζεται. Ὁρᾷς ὅπως ὁ μὲν Μωϋσης παραγγέλλει τῷ γένει τῶν Ἑβραίων, ἵνα ἕνα μόνον τὸν ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων ἐλθόντα προφήτην δέξωνται, ἄλλον δὲ οὐδαμῶς; Ἀλλὰ πάντες οἱ προφῆται ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων εἰσίν· ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν καθαρώτερον εἴρηκεν ὅτι πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου καὶ πλέον οὐχί. Διὰ τοῦτο ὁ μὴ ἔχων μαρτυρίαν παρὰ θεοῦ καὶ τῶν προφητῶν καὶ αὐτῆς τῆς θείας γραφῆς προφήτης οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ· ὁ Μωάμεθ ἄρα μὴ ἔχων τὴν ἀπὸ θείας γραφῆς μαρτυρίαν οὐκ ἔστιν ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ.

9. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο εἴρηκεν ὁ Χριστὸς τὸ πάντες οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου· καὶ περαιτέρω οὐκ ἔσονται, ἀλλὰ καὶ ἔτι σημεῖον γνωρίσματος δέδωκε τοῖς πᾶσιν, οὕτως εἰπών· „Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύματι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς." Σκεψώμεθα τοίνυν τίς ἐστιν ὁ καρπὸς τοῦ παρὰ τοῦ Μωάμεθ δοθέντος νόμου· καὶ τούτου ἀκριβῶς ἐξετασθέντος φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια. Λέγει ὁ Μωάμεθ· „Ἐγὼ οὐκ ἦλθον διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ σπάθης καὶ ξίφους· καὶ οἱ μὴ ὑποκύψαντες τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ, ὅς ἐστι παρὰ θεοῦ, θανάτῳ ἀποθανέτωσαν, | ἢ φόρον διδό- 345 b
τωσαν καὶ διδομένων τῶν φόρων μενέτωσαν ἐν τῇ πίστει αὐτῶν." Καὶ εἰ μὲν οὐκ ἦν τὸ εὐαγγέλιον δίκαιον καὶ ἅγιον καὶ ὀρθόν, δικαίως καὶ πρεπόντως ἔμελλεν ἐλθεῖν νομοθέτης, ὅς διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἀνθρώποις καὶ δικαιοσύνην· εἰ δὲ δίκαιον καὶ ἅγιον ἦν, ἀτελὲς δὲ ὅμως, καὶ οὕτω πάλιν τὸ αὐτὸ ἦν δίκαιον καὶ πρέπον, ἵνα ἐλθὼν νομοθέτης ἀναπληρώσῃ τὸ ὑστέρημα τοῦ εὐαγγελίου. Ἐπεὶ δὲ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ τέλειον καὶ ὀρθὸν καὶ λέγεται καὶ ἔστι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Μωάμεθ περὶ αὐτοῦ καὶ ὁμολογεῖ καὶ λέγει, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ θεοῦ ἐστι δεδομένον καὶ ἅγιον καὶ πλῆρες καὶ εὐθές, τίς χρεία νομοθέτου ἑτέρου; Πάντως οὐδεμία καὶ λοιπὸν ἄκαιρος καὶ ἄχρηστος ἡ τοῦ Μωάμεθ νομοθεσία· τοῦ γὰρ ὀρθοῦ κατὰ πάντα οὐδὲν ὀρθότερον καὶ τοῦ τελείου οὐδὲν τελειότερον καὶ τῆς ἀληθείας οὐδὲν ἀληθέστερον. Ἀλλ' ὅμως ἐξετάσαντες ἴδωμεν, τί βούλονται τὰ τοῦ νομοθέτου ῥήματα. Πάντως οὐδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ κατανοήσας ἑαυτόν, ὅτι

14—15 καὶ λέγων AB : *om.* b || 16 ὅπως AB : πῶς b || 17 ἵνα AB : ὡς ἵνα b || 18 Ἀλλὰ AB : Ἀλλὰ καὶ b || 28 Ὁ Μωάμεθ λέγει b || 33 διδάξῃ AB : διδάξει b || 34 οὕτω AB : οὕτως b || 38 *post* χρεία *add.* λοιπὸν b : *om.* AB || 41 ἄλλο AB: *om.* b.

şi au îmbrăţişat-o toate popoarele, lumea întreagă, şi au crezut în Hristos care ne-a dat legea evangheliei.

8. Dar Mohamed ăsta, de unde luînd mărturiile, a predicat vorbele pe care le-a predicat şi a dat musulmanilor legea? Cu totul de nicăieri, decît însuşi din sinea lui este el care mărturiseşte despre sine; căci în toată dumnezeiasca scriptură nicăieri nu apare vreo mărturie despre el, ci dimpotrivă. Căci Moise a grăit poporului evreilor aşa despre Hristos: „Domnul Dumnezeu va ridica din fraţii mei profet ca mine; şi tot sufletul care nu va asculta de acel profet va fi dat pierzării. Şi cu toate că şi în cele de mai înainte am vorbit despre aceasta, totuşi nu vom pregeta să mai vorbim iarăşi; căci spunînd profetul Moise, că Domnul Dumnezeu va ridica din fraţii mei profet, a arătat că din iudei este acela care are să vină profet şi de acela vor asculta. Venind însă altul, pe acela nu-l vor primi, ci-l vor goni departe de la ei. Spune Hristos despre Ioan, fiul lui Zaharia, mărturisindu-l pe el profet, şi anume cel mai mare profet, şi zicînd: „Toţi prorocii pînă la Ioan au prorocit, începînd de la Ioan însă se va predica evanghelia despre împărăţia cerurilor lui Dumnezeu". Vezi cum Moise pune în vedere neamului evreilor ca pe un singur profet venit din neamul evreilor să-l primească, iar pe altul nicidecum? Dar toţi profeţii sînt din neamul iudeilor; iar Hristos a grăit iarăşi mai limpede: „Toţi profeţii pînă la Ioan şi mai mult nu!" De aceea, acela care nu are mărturie de la Dumnezeu şi de la profeţi şi din însăşi dumnezeiasca scriptură, nu este profet de la Dumnezeu; Mohamed neavînd fireşte mărturia din dumnezeiasca scriptură, nu este trimis de la Dumnezeu.

9. Dar nu numai aceasta a spus Hristos: „Toţi profeţii pînă la Ioan!" Şi mai departe nu vor fi, ci a dat tuturora încă şi semn după care să recunoască, grăind aşa: „Păziţi-vă de profeţii mincinoşi, care se apropie de voi îmbrăcaţi în piele de oaie, înăuntru însă sînt lupi hrăpăreţi! După roadele lor îi veţi cunoaşte pe ei". Să vedem aşadar care este rodul legii dată de Mohamed; şi aceasta cercetat fiind cu atenţie, adevărul va ieşi la iveală. Mohamed spune: „Eu n-am venit să dau prin minuni legea, ci cu spada şi sabia; şi aceia care nu se pleacă în faţa legii noastre, care este de la Dumnezeu, cu moartea să fie pedepsiţi, sau să dea bir şi, dînd bir, să rămînă la credinţa lor". Şi ce-i drept, dacă evanghelia n-ar fi sfîntă şi dreaptă şi adevărată, cu drept şi bun cuvînt ar fi avut să vină dătător de lege, care să înveţe pe oameni adevărul şi dreptatea; iar dacă ar fi dreaptă şi sfîntă, dar totuşi nu deplină, şi aşa iarăşi ar fi bine întemeiat faptul că, venind un dătător de lege, să împlinească lipsa din evanghelie. Întrucît însă se cheamă şi este sfîntă şi dreaptă, desăvîrşită şi adevărată, iar şi Mohamed dă mărturie despre ea şi admite şi declară că evanghelia este dată de la Dumnezeu şi e sfîntă şi deplină şi dreaptă, ce nevoie mai este de alt dătător de lege? De bună seamă că nu e nici o nevoie şi prin urmare legiuirea lui Mohamed e neavenită şi fără nici o trebuinţă; căci nimic nu este mai drept decît ceea ce este întru toate drept şi mai desăvîrşit decît ce e desăvîrşit şi mai adevărat decît adevărul. Ci totuşi să cercetăm şi să vedem ce vor cuvintele legiuitorului? În orice caz nimic alta decît că, observînd că el e departe

μακράν που εὑρίσκεται τῆς ἐνεργείας τῶν θαυμάτων, βολόμενος κρύψαι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθέ-
νειαν, μή ποτε παρὰ τῶν ἀνθρώπων εὕρῃ κατάγνωσιν, εἶπεν ὅτι οὐκ ἦλθον δοῦναι τὸν
νόμον διὰ θαυμάτων, ἀλλὰ διὰ ξίφους καὶ σπάθης, ὡς καὶ ἐν ταῖς διαλέξεσι νενομοθέ-
τηκεν, ἵνα μὴ διαλέγωνται μετὰ τῶν Χριστιανῶν οἱ τούτου μαθηταὶ καὶ οἱ ἐκείνων διά-
δοχοι, πάντως οὐ δι' ἄλλο τι, ἢ ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ ἡ | ἐκείνων ματαιότης. Τὸ δὲ δοῦναι τὸν 346 b
νόμον μετὰ ξίφους καὶ σπάθης φόνους πάντως καὶ ἁρπαγὰς διδάσκει. Καὶ τίς ἤκουσε
τῶν ἀνθρώπων πιστεῦσαί τινα βίᾳ; Ἡ πίστις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ ἐστι. Καὶ ἐπεὶ
ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς πρᾶγμά ἐστιν ἀδούλωτον, πῶς ὁ ποιήσας αὐτὰ θεὸς ἐλεύθερα πέμ-
ψειν ἔμελλε νομοθέτην βιάσαι αὐτά, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τοῦ ἔργου αὐτοῦ; Ἡ γὰρ
πίστις θελήσει καὶ προαιρέσει καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ γνώσει αὐτῆς γί-
νεται, ἀλλοτρόπως δὲ οὐδαμῶς. Τὸ γὰρ σῶμα δουλοῦται καὶ δεσμεῖται καὶ ἔστιν, ὅτε
καὶ τὰ μὴ θέλοντα πράττει, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ θελήσει καὶ κρίσει καὶ
γνώσει καὶ προαιρέσει. Καὶ τῶν πιστευόντων αὐτῷ ἐν κρίσει καὶ ἀληθείᾳ ἐστὶν ὁ
θεός, καρδιογνώστης γάρ ἐστιν· οὐδὲ γὰρ βλέπει εἰς πρόσωπον, ἀλλ' εἰς καρδίαν. Καὶ
ἅπερ τὰ ἄλογα ζῶα νόμῳ φύσεως οὐ ποιοῦσι, ταῦτα ὁ Μωάμεθ νομοθετεῖ. Τίς γὰρ
εἶδε λέοντα λέοντα φαγόντα ἢ ἄρκτον ἄρκτον ἢ πάρδαλιν πάρδαλιν; Οὗτος δὲ ἀναφαν-
δὸν διδάσκει φονεύειν τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον· καὶ τίς μάταιος, ὅστις μέλλει δέξα-
σθαι τοῦτον εἶναι ἀπὸ θεοῦ; Οὐδὲ γὰρ ἁρπαγὰς καὶ φόνους διδάσκει θεός. Πρὸς τού-
τοις, ὅτι καὶ κακίας ἀλλάσσεται, λέγει γάρ, ὅτι ἢ ἀποθανέτωσαν ἢ φόρους διδότωσαν
καὶ ἀλλάσσεται φόνος φιλοχρηματίᾳ. Οὐ μόνον δὲ μέχρι τούτου ἡ κακία | ἔστη, ἀλλὰ 347 b
καὶ περαιτέρω προέβη. Τί γὰρ τῆς τοιαύτης ὠμότητος καὶ μισανθρωπίας χεῖρον γένοιτ'
ἄν, ὥστε φωνεύειν μηδὲν ἠδικηκότας; Καὶ γὰρ ὁπόταν ἀπέλθωσιν Μουσουλμάνοι πρὸς
πόλεμον καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πέσῃ τις ἐξ αὐτῶν, οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς ἀξίους μέμψεως
ὡς αἰτίους τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐπὶ τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ πεπτοκότος σφάττουσι ζῶντας,
ὅσους ἂν δυνηθῇ ἕκαστος· καὶ ὅσον πλείους κτείνει, τοσοῦτον λογίζονται ὠφέλειαν
τῆς τοῦ τεθνεῶτος ψυχῆς. Εἰ δ' ἴσως οὐκ ἔχει ἀνθρώπους εἰς ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ βου-
λόμενος βοηθῆσαι τῇ τοῦ τεθνεότος ψυχῇ, ἐξωνεῖται χριστιανούς, εἴπερ εὕροι, καὶ ἢ
ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σώματος σφάττει αὐτοὺς ἢ ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ ταῦτα νομο-
θετῶν πῶς ἀπὸ θεοῦ; Ἔτι μονοθετεῖ, ὅτι ὁ δοὺς τῇ πόρνῃ μίσθωμα καὶ κοιμηθεὶς
μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ὁ βιασάμενος παρθένον ἁμαρτάνει, ὁ δὲ μετὰ τῆς θε-
λήσεως αὐτῆς κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς οὐχ ἁμαρτάνει· καὶ ἐὰν αἰχμαλωτίδας τις λάβῃ ἐν
πολέμῳ, ἔξεστιν ἐπ' αὐταῖς ποιῆσαι ὃ βούλεται ἀκολύτως. Ὁ γοῦν πορνείας καὶ παρθε-
νοφθορίας νομοθετῶν πῶς ἀπὸ θεοῦ;

10. Καὶ τί δὴ χείριστον, ὅτι τοὺς κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ θεοῦ περιπατήσαντες
ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀποβίωσιν αὐτῶν λουτρὰ καὶ οἴκους περικαλεῖς
καὶ γυναῖκας παρθένους ὅτι πολλὰς ἐπισχνεῖται δοθήσεσθαι ἑνὶ ἑκάστῳ | παρὰ θεοῦ. 348 b
Καὶ ὅπερ οἱ τῶν εἰδωλολατρῶν ἑλλήνων ὀνομαζόμενοι θεολόγοι οὐκ εἶπον οὐδὲ ἐνό-
μισαν εἶναι, ταῦτα Μωάμεθ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ νομοθετεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ οὕ-
τω λέγουσιν, ὅτι οἱ μὲν καλῶς ἐνθάδε βιώσαντες, ἐπὰν ἀποθάνωσι καὶ καθαρῶς ἀπο-

3—4 διαλέξεσι νενομοθέτηκεν AB : διαλέξεσιν ἐνομοθέτησεν b || 8 *post* αὐτὰ *add.* θεὸς b : *om.* AB || 12 πράττει A : πραττειν B || 16 εἶδε AB: οἶδε b | ἄρκον AB || 19 κακίας AB : κακία κακίας b || 32 ποιῆσαι b : *om.* AB || 34 τί AB : τὸ b || 36 ἐπισχνεῖται AB : ὑπισχνεῖται b | ἑνὶ AB : *om.* b || 38—39 οὕτω AB : οὕτως b.

de a fi în stare să facă minuni şi voind să-şi ascundă insuficienţa, ca nu cumva oamenii să-l observe şi să-l defaime, a zis: „N-am venit să dau lege prin minuni, ci prin sabie şi spadă!“ Şi în vorbele sale a pus lege, ca ucenicii lui şi urmaşii acelora să nu stea la discuţie cu creştinii, de bună seamă nu de altaceva decît să nu fie dată degol deşărtăciunea lor. Iar cu vorbele „să dea legea cu sabia şi spada“ predică doar ucideri şi jafuri. Şi cine a mai auzit între oameni să crezi în cineva cu de-a sila? Credinţa este o chestiune de suflet şi de minte. Şi întrucît sufletul şi mintea e ceva ce nu poate fi făcut rob, cum avea Dumnezeu, care le-a făcut pe acestea libere, să trimită un dătător de lege ca să le supună silei, ca şi cum şi-ar fi uitat de opera sa? Căci credinţa ia fiinţă din libera voinţă şi din libertatea sufletului care ajunge la cunoaştere, iar într-alt chip nicidecum. Căci trupul poate fi robit şi legat şi sînt cazuri cînd face şi ce nu voieşte, cît despre suflet nu este aşa, ci numai de bunăvoie şi din judecată şi cunoaştere şi liberă voinţă. Şi Dumnezeu este cu aceia care cred într-însul cu judecată şi cu adevărul, căci cunoaşte inimile oamenilor, că nici nu se uită la obrazul oamenilor, ci întru inima lor. Şi Mohamed cere, prin legea ce o dă, ceea ce nici animalele necuvîntătoare din fire nu voiesc s-o facă. Cine doar a văzut leu mîncînd leu, sau urs pe urs sau leopard pe leopard? Acesta însă predică pe faţă ca omul să ucidă pe om; cine e nebunul care să creadă că acesta este de la Dumnezeu? Dumnezeu nu ne învaţă doar jafuri şi omoruri; pe lîngă aceasta, că răutăţile să fie răscumpărate unele cu' altele, căci zice: „Sau să fie ucişi sau să plătească dări!“ Omorul să fie răscumpărat prin iubire de arginţi. Şi răutatea nu se opreşte la asta, ci merge şi mai departe. Căci ce ar putea fi mai rău decît o cruzime şi sălbăticie ca aceea, încît să ucizi oameni care n-au făcut nimănui nici un rău? Căci cînd musulmanii merg la război şi în război cade vreunul dintre ei, nu se socotesc pe sine vrednici de dojană ca nişte vinovaţi de război, ci peste trupul mort al celui căzut ucid de vii, cît de mulţi ar putea fiecare; şi cu cîţi mai mulţi ar ucide, cu atît mai mult se crede de folos sufletului celui mort. Iar dacă cumva cel ce voieşte să vină în ajutorul sufletului aceluia care a murit nu are oameni în puterea sa, răscumpără creştini, oriunde i-ar găsi şi-i măcelăreşte deasupra trupului celui mort sau pe mormîntul lui. Cum poate fi de la Dumnezeu unul care, în legea ce o dă, pune aceasta? Mai pune încă în lege că, dacă a dat cineva curvei bani şi s-a culcat cu ea, nu păcătuieşte; iar acela care a siluit o fecioară păcătuieşte, dacă însă cu voia ei s-a culcat cu ea nu face păcat; şi dacă ai luat roabe în război, poţi să faci ce vrei cu ele fără nici o piedică. Aşadar, cum poate fi de la Dumnezeu acela care legiuieşte curvăria şi siluirea fecioarelor?

10. Şi ce e cel mai rău, că acelora care în viaţă au umblat în căile plăcute lui Dumnezeu le făgăduieşte că, după încetarea lor din viaţă de aici, fiecăruia din ei Dumnezeu îi va da băi şi locuinţe prea frumoase şi femei fecioare cît mai multe. Şi ceea ce aşa zişii teologi ai păgînilor închinători de idoli n-au spus-o şi n-au crezut că poate fi, acestea Mohamed cu fruntea sus le pune în legea ce o dă. Căci aceia zic aşa: aceia care aici au dus o viaţă frumoasă, după ce au murit şi sufletele au plecat curate din tru-

δημήσωσιν αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἰς τοὺς θεοὺς ἀπέρχονται καὶ μετὰ τῶν θεῶν εὑρίσκονται εἰς τὰς τῶν μακάρων νήσους καὶ μετ' αὐτῶν συναγάλλονται, τῶν δὲ κακῶς ἐνθάδε βιωσάντων καὶ ἀκαθάρτων καὶ μεμολυσμένων ἀπελθόντων αἱ τούτων ψυχαὶ εἰς ζοφώδεις καὶ σκοτεινοὺς ἀπέρχονται τόπους καὶ εἰς ποταμὸν τὸν Πυριφλεγέθοντα. Καὶ εἰ μὲν εἰδωλολάτραι Ἕλληνες λέγουσι ταῦτα, ὁ δὲ Μωάμεθ, ὃς ὀνομάζει ἑαυτὸν ὀρθόδοξον καὶ πλησίον τοῦ θεοῦ εὑρισκόμενον, λέγει καὶ νομοθετεῖ τοιαῦτα ἀτοπήματα αἰσχρὰ καὶ οὐκ ἔχει ἐνθύμησιν ὅλως, ὅτι ταῦτα πάντα ὀργῆς καὶ ἀποστροφῆς ἔργα καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποτελέσματά εἰσι. Πρὸ γὰρ τῆς παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ ποῦ λουτρά, ποῦ ὅλως οἰκήματα, ποῦ αἱ πολλαὶ γυναῖκες; Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν κατάραν ἐπανέστη τὸ σῶμα ὥσπερ θηρίον κατὰ τῆς ψυχῆς μὴ ἐχούσης καθολικῶς τὴν τοῦ θεοῦ ἐπίσκεψιν. Ἴσχυσε τὸ σῶμα καὶ κατέσπασε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μεγάλου αὐτῆς καὶ κατήγαγεν εἰς τὰς παραλόγους καὶ ματαίας σωματικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἡδονάς· καὶ οἷον ὥσπερ ἀνδράποδον, οὕτω κατεδουλώθη ἡ ψυχὴ εἰς τὰς σωματικὰς ὀρέξεις. Εἰ γοῦν μετὰ | τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐ- 349 b δὲν μέλλουσιν εὑρεῖν οἱ κατὰ ἀποδοχὴν τοῦ θεοῦ πολιτευσάμενοι ἄνθρωποι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωήν, ἣν ὁ προπάτωρ εἶχεν Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως καὶ ἀπώλεσεν, ἀλλὰ πάλιν τὴν αὐτὴν ζωὴν μέλλουσιν εὑρεῖν, ἣν εἶχε μετὰ τὴν κατάραν, οὐαὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις. Καὶ τὸ δὴ χείριστον, ὅτι οὐδὲ μέχρι τῆς ταλαιπώρου ἐκείνης καὶ ἐπαράτου ζωῆς ἔστη ἡ τοῦ Μωάμεθ παραλογία, ἣν δῆθεν ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς δώσειν τοῖς δικαίοις, ἀλλὰ πολλῷ τῷ χείρονι διαφέρουσαν καὶ αἰσχράν. Ὁ γὰρ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράβασιν καὶ τὴν κατάραν καὶ τὴν ἐξορίαν τὴν ἀπὸ τοῦ παραδείσου ἔγνω τὴν Εὔαν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὴν τεκνογονίαν καὶ ἐτεκνοποίησε, πρὸ δὲ τῆς παραβάσεως ἀγγελικῶς ἔζων. Ὅμως καὶ ὁ Ἀδὰμ εἴπερ ἔγνω τὴν Εὔαν, ἀλλὰ καὶ αὖθις μία καὶ μόνη εὑρίσκετο γυνὴ καὶ οὐ πολλαί. Οὔτε γὰρ ἓν ἄρσεν ἐποίησεν ὁ θεὸς καὶ πολλὰ θήλεα, οὔτε πολλὰ ἄρρενα καὶ ἓν θῆλυ, ἀλλὰ ἓν ἄρσεν τὸν Ἀδὰμ καὶ ἓν θῆλυ τὴν Εὔαν. Πληθυνθέντος δὲ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ πεσόντος εἰς ἀσελγεῖς καὶ ἀθεμίτους πράξεις ἐβαρύνθη ὁ θεὸς καὶ ὠργίσθη κατ' αὐτῶν, ὡς ὁ μακάριος Μωϋσῆς γράφων εὑρίσκεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Γενέσεως, ὅτι εἶπεν ὁ θεός· „οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτοὺς διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας," ὡς δῆθεν ὅλως σαρκικοὺς γεγονότας παντελῶς ὡς γηΐνους, οὐκ ἔχοντας μνήμην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εἰς ἀσελ|γείας 350 b ἐμπεσόντας.

11. Τότε λέγει ὁ θεὸς τῷ Νῶε ὅτι σὲ εὕρηκα δίκαιον ἐν ταύτῃ τῇ γενεᾷ· ποίησον κιβωτὸν μετὰ ξύλων τοιάνδε καὶ τοιάνδε. Καὶ ἐποίησε Νῶε τὴν κιβωτὸν κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου. Καὶ εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ, Σήμ, Χὰμ καὶ Ἰάφεθ· καὶ εἰσῆλθεν ἡ γυνὴ τοῦ Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ αἱ τρεῖς γυναῖκες τῶν υἱῶν Νῶε. Ὁρᾷς πῶς ὁ Νῶε μὲν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ θεοῦ δίκαιος ὁ ἔχων μίαν γυναῖκα; ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀνὰ μίαν καὶ μόνην γυναῖκα ἔχων ἕκαστος ἐσώθη ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ· Ἅπαν δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν ὑδάτων· Πάντως καὶ τὸν πάντῃ ἀνόητον τοῦτο διδάσκει, ὅτι μίαν καὶ μόνην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἕνα μόνον ἄνδρα τὴν γυναῖκα; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν κατάραν ἐγένετο διὰ τὴν τεκνογονίαν, ὡς εἴρηται. Ὁ δὲ Μωά-

2 μακάρων AB : μακαρίων b || 5 εἰ AB : οἱ b || 12 *post* ὕψους *add.* καὶ b : *om.* AB || 13 οἷον AB : *om.* b || | οὕτω AB : οὕτως b || 30 *post* γεγονότας *add.* καὶ b : *om.* AB.

purile lor, merg la zei şi se află împreună cu zeii în insulele fericiţilor şi se veselesc împreună cu dînşii, iar sufletele acelora care aici au dus o viaţă rea şi au plecat din viaţă necuraţi şi pîngăriţi, sufletele acestora merg în locuri posomorîte şi întunecoase şi în rîul Piriflegheton [care arde ca focul]. Şi păgînii închinători la idoli spun acestea, iar Mohamed, care pe sine se numeşte dreptcredincios şi că se află aproape de Dumnezeu, zice şi pune în legea ce-a dat-o astfel de nerozii urîte şi nu-şi aduce de loc aminte că toate acestea sînt lucrări ale patimei şi rătăcirii şi rezultate ale păcatului. Căci înainte de neascultarea şi păcatul lui Adam, unde-s băile, unde, în genere, locuinţe, unde femeile cele multe? Ci abia după păcatul făcut şi după blestemul dat, trupul s-a sculat ca o fiară împotriva sufletului care în general nu mai avea supravegherea lui Dumnezeu. Trupul a devenit mai tare şi a tîrît sufletul din înălţimea lui cea mare şi l-a coborît la poftele şi plăcerile trupeşti nebune şi zadarnice; şi întocmai ca un rob de război, aşa a fost robit sufletul plăcerilor trupeşti. Dacă deci, după învierea din morţi, oamenii care au dus o viaţă pe căile plăcute lui Dumnezeu nu au să găsească acea viaţă fericită, pe care o avea înainte de călcarea poruncii protopărintele Adam şi apoi a pierdut-o, ci iarăşi au să afle aceeaşi viaţă, pe care o aveau după blestem, vai de oamenii aceia! Şi ceea ce e cel mai rău, este că nici pînă la acea nenorocită şi blestemată viaţă n-a fost acea nebunie a lui Mohamed, pe care, chipurile, Dumnezeu o pune în vedere să le-o dea celor drepţi, ci alta cu mult mai rea şi deosebită şi urîtă. Căci Adam, după călcarea poruncii şi după ce a fost blestemat şi izgonit din rai, a cunoscut-o pe Eva şi anume spre a se naşte copii şi a făcut copii, iar înainte de călcarea poruncii trăiau ca îngerii. Dar şi Adam deşi a cunoscut-o pe Eva, totuşi iarăşi se afla numai o singură femeie şi nu mai multe. Nici n-a făcut doar Dumnezeu un singur bărbat şi mai multe femei, nici mulţi bărbaţi şi o singură femeie, ci numai un singur bărbat, pe Adam, şi o singură femeie, pe Eva. Dar înmulţindu-se neamul omenesc şi dedîndu-se la desfrînări şi fapte nelegiuite, Dumnezeu s-a supărat şi s-a mîniat asupra lor, cum se află scris de fericitul Moise în „Cartea Facerii“, că a zis Dumnezeu: „duhul meu să nu rămînă asupra lor, deoarece ei carne sînt“, anume ca unii ce s-au făcut carne cu totului tot ca de pămînt, nemaiavînd nici o aducere aminte de binele ce l-au avut şi căzînd pradă desfrînărilor.

11. Dumnezeu zice atunci lui Noe: „Pe tine te-am aflat în acest neam om drept; fă chivot din lemn“ aşa şi aşa. Şi Noe a făcut chivot după cuvîntul Domnului; şi a intrat Noe în chivot şi cei trei feciori ai lui, Sim, Cham şi Iafet şi a intrat femeia lui Noe în chivot şi cele trei femei ale feciorilor lui Noe. Vezi cum Dumnezeu a dat mărturie despre Noe că este drept, avînd o singură femeie? Dar şi feciorii lui, fiecare avînd o singură femeie, au scăpat de urgia lui Dumnezeu! Iar tot neamul omenesc a murit de potopul apelor! Arată oare vădit şi celui cu totul nepriceput că omul pe dreptate să aibă numai o singură femeie şi femeia un singur bărbat?! Dar şi aceasta s-a întîmplat după blestemul dat, spre a se naşte copii, cum s-a spus. Mohamed însă predică pe faţă că răs-

μεθ διδάσκει ἀναφανδόν, ὅτι ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ τοῖς δικαίοις ἀνταπόδοσις λουτρὰ καὶ
γυναῖκες πολλαὶ ἑνὶ ἑκάστῳ καὶ οἶκοι περικαλλεῖς. Ὁ γοῦν ταῦτα νομοθετῶν, πῶς
ἀπὸ θεοῦ; Μάταιος δὲ ὁ ταῦτα παραδεχόμενος καὶ πιστεύων, ὅτι τὸ γεγονὸς δι' ὀργὴν
τῷ ἁμαρτήσαντι πολυπλασιάζεται ἐν τῷ καιρῷ τῆς μισθαποδοσίας τοῦ καλοῦ καὶ ἀγα-
θοῦ τοῖς ἁγίοις καὶ δικαίοις. Καὶ προσέξον τὰ γεγονότα· λέγει γὰρ ὁ Μωϋσῆς· „Καὶ
εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες
τῶν υἱῶν αὐτοῦ." | Καὶ εἰς μὲν τὴν εἰσέλευσιν λέγει· „Εἰσῆλθε Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ 351 b
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ," εἰς δὲ τὴν ἐξέλευσιν οὐχ οὕτως,
ἀλλ' „ἐξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐ-
τοῦ μετ' αὐτοῦ", πάντως οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος τοῦ λόγου, ἢ ὅτι κἂν καὶ μίαν μό-
νην γυναῖκά ἐστιν ἀπὸ δικαίου ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ αὐτῆς ἀπέ-
χεσθαι πρέπον ἐστίν. Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ὅτι εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν καὶ οἱ υἱοὶ
αὐτοῦ, ἔδειξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, οἱόν τι διατείχισμα χωρίζον τὸν Νῶε ἀπὸ τῆς γυ-
ναικὸς αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι ἐξῆλθε Νῶε καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ἔδειξεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ
νῦν οὐδὲν ἐστι τὸ κωλύον ἑνοῦσθαι τῇ αὐτοῦ γυναικί. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ
περὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ
ὄρους τοῦ Σινᾶ ἀνερχόμενος οὑτωσί φησι τοῖς Ἰουδαίοις· „Ἁγνίσατε ἑαυτοὺς ἕκα-
στος ἕως τρίτης ἡμέρας, πλύναντες τὰ ἱμάτια· καὶ γυναικὸς μὴ ἅψησθε." Οὐ μὴν ἀλ-
λὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀδὰμ τὴν Εὔαν θεασάμενος οὕτως εἴρηκεν· „Αὕτη ἐστὶν ὀστοῦν ἐκ
τῶν ὀστέων μου καὶ σάρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος
τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ·
καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν." Καὶ πρόσχες ὅπως μετὰ τὸ ἐφάμαρτον καὶ τὸ
εὔηθες κέκτηται ἡ πολυγαμία· ὁ γὰρ Ἀδὰμ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔσονται πολλαὶ γυναῖκες
μετὰ τοῦ ἀνδρὸς εἰς σάρκα μίαν, ἀλλὰ δύο, τουτ|έστιν ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ τούτου γυνή· 352 b
„μία" δὲ καὶ „πολαὶ" οὐ ταὐτόν· Εἰ δ' ἴσως καὶ ὁ νομοθέτης Μωϋσῆς ἐνέδωκε τοῖς
Ἰουδαίοις ἔχειν ἕνα ἕκαστον γυναῖκας, συγκαταβάσεως ἕνεκεν τοῦτο πεποίηκεν, ὥσπερ
καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ζώων θυσίας, ἵνα τῆς μιαρᾶς ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῶν παίδων μιαφω-
νίας· ὁ δὲ Χριστὸς ἐλθών, ὥσπερ ἐκώλυσε τὴν τῶν ζώων θυσίαν, πληρῶν τὸν τοῦ νόμου
σκοπόν, οὕτως καὶ τὴν πολυγαμίαν ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ Μωάμεθ οὑτοσὶ ἀντὶ σωφροσύ-
νης ἀκολασίαν νενομοθέτηκε μὴ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰώνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι
ταῦτα παρὰ θεοῦ πολλαπλασιασθῆναι διδάξας. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ Δαβὶδ
λόγιον τὸ φάσκον ὅτι ἐπαινεῖται ὁ ἁρματωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ
ὁ ἀδικῶν ἐνευλογεῖται· τουτέστιν ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται παρὰ τῶν κολακευόν-
των αὐτὸν καὶ ἐρεθιζόντων αὐτοῦ τὴν κακίαν καὶ μηδὲ αἴσθησιν τῆς νόσου γοῦν διὰ
σιωπῆς ἐμποιῆσαι ἀνεχομένων. Διὸ καὶ ἀνίατος ὁ τοιοῦτος εὑρίσκεται· τὸ γὰρ μηδὲ
αἴσθησιν τοῦ πάθους ἔχον θεραπείαν οὔτε ζητεῖ, οὔτε προσίεται. Καὶ τοῦτό ἐστι
τὸ πάντων δεινότατον, ὅταν ἡ κακία ἐπαινῆται καὶ μηδὲ κακίαν εἶναι νομίζεται· ὁ
γὰρ δηλωθεὶς Μωάμεθ τὰ πρὸς χάριν καὶ τέρψιν τῶν ἀνθρώπων ἐσπούδασε καὶ ἐδί-
δαξεν, ἵνα διὰ τῆς ἡδονῆς ἐπισπάσηται τὸ πλῆθος τῶν ἀφρώνων.

12. Ἔτι περὶ τῶν ἀνδρῶν μόνον μέλει τῷ θεῷ ὡς πλασμά|των αὐτοῦ, περὶ δὲ 353 b
τῶν γυναικῶν οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὰς πλάσμα θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν

---

22 τὸ ἐφάμαρτον καὶ τὸ b : τοῦ ἐφαμάρτου καὶ τοῦ AB ‖ 37 ἐπαινῆται b : ἐπαινεῖται AB | νομίζεται AB : νομίζηται b ‖ 38 ἐσπούδασε b : ἐσπούδαξε AB.

plata celor drepți din partea lui Dumnezeu sînt băi și femei multe pentru fiecare îndeosebi și locuințe prea frumoase. Cum să fie de la Dumnezeu acela care pune aceasta în legea care o dă? Dar naiv este acela care acceptă acestea și le crede, că aceea ce din urgie i-a fost dat aceluia care a păcătuit, cei sfinți și drepți o primesc în mod sporit în ziua răsplății pentru faptele cele bune și frumoase. Și ia seama la ce s-a mai petrecut! Căci Moise spune: „Și a intrat Noe în chivot și feciorii lui și femeia lui și femeile feciorilor lui". Și la intrare spune: „A intrat Noe și feciorii lui și femeia lui și femeile feciorilor lui", la ieșire însă nu așa, ci: „A ieșit Noe și femeia lui și femeile feciorilor lui cu el"; acest fel de a spune nu arată nicidecum alta, decît că, deși e cu dreptate ca omul să aibă numai o femeie, dar se cuvine uneori să se abțină și de la aceasta. Căci spunînd: „A intrat Noe în chivot și feciorii lui", a indicat pe feciorii lui ca un perete ce desparte pe Noe de femeia lui; spunînd însă: „A ieșit Noe și femeia lui", a indicat că de acum nimic nu-l mai oprește să se împreune cu femeia sa. Și același raționament se potrivește și la feciorii lui și la femeile acelora. Dar și însuși Moise, cînd s-a suit în muntele Sinai, așa a grăit iudeilor: „Țineți-vă curați pînă în ziua a treia, spălînd schimburile voastre; și nu vă atingeți de femeie!" Nu numai atît, ci și însuși Adam, zărind-o pe Eva, a grăit așa: „Ea este os din oasele mele și carne din carnea mea; de aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe maică-sa și se va lipi de femeia sa; și amîndoi vor fi un singur trup". Și bagă de seamă cum din rătăcire și prostie s-a ajuns la poligamie! Căci Adam n-a spus doară, că multe femei cu un bărbat vor fi un singur trup, ci doi, adică bărbatul și femeia acestuia; „una" și „multe" nu e doară același lucru. Iar dacă poate și dătătorul de lege Moise a admis iudeilor ca unul singur să aibă femei, a făcut-o aceasta din îngăduință, ca și în ce privește jertfirea de animale, ca să-i dezbare pe dînșii de uciderea scelerată de copii; iar Hristos venind, precum a oprit jertfirea de animale, împlinind intenția legii, tot așa a oprit și poligamia. Iar acest Mohamed, în legea ce-a dat-o, a pus în loc de cumpătare desfrîu, și nu numai în viața de acum, ci învățînd că Dumnezeu le-a sporit aceasta și în viața viitoare. Și la dînsul se poate constata vorba lui David care spune: „Păcătosul este lăudat întru poftele sufletului său și făcătorul de nedreptate este bine-cuvîntat"; adică este lăudat și elogiat de aceia care îl lingușesc și-i întărîtă răutatea și nu rabdă să-l facă măcar prin tăcere să simtă răutatea. De aceea, unul ca acesta este incurabil; căci dacă nu-ți poți observa patima, nici nu-i cauți leac, nici nu-l poți afla. Și din toate acestea, acesta e lucrul cel mai grozav, cînd răutatea este lăudată și nici nu e socotită drept răutate; căci Mohamed, dat fiind de gol, s-a silit și a predicat învățături pe placul și pofta oamenilor, ca prin plăceri să atragă mulțimea celor fără de minte.

12. Și încă numai de bărbați îi pasă lui Dumnezeu, ca fiind creați de el, iar de femei nicidecum, deoarece ele nu sînt făptura lui Dumnezeu, și de aceea bărbații

ἄνδρες μέλλουσιν ἀπολαύειν τῶν παρὰ θεοῦ τοιούτων ἀγαθῶν, αἱ δὲ γυναῖκες οὐδ᾽ὅλως; ἢ ἐπεὶ μία φύσις ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ εἷς ἄνθρωπός ἐστι πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁμοίως μέλλουσι κριθῆναι οἱ πάντες καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαβεῖν, οἱ μὲν καλῶς πολιτευσάμενοι ἀγαθά, οἱ δὲ κακῶς ὀργὴν θεοῦ καὶ ἀποστροφὴν καὶ κόλασιν· πάντως τοῦτο παντί που δῆλον, ὅτι πάντες ἄνθρωποι ὁμοίως μέλουσι κριθῆναι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, ἐπεὶ καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις ἐστί, καὶ ὁμοίως μέλλουσιν ἀπολαβεῖν, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἔπραξε, κακά τε καὶ ἀγαθά. Καὶ λοιπὸν τὸ αὐτὸ δίκαιόν ἐστι καὶ πρέπον, ἵνα λάβωσι καὶ αἱ γυναῖκες ὅπερ οἱ ἄνδρες· καὶ ὥσπερ δίδονται πρὸς τοὺς καλῶς πολιτευσαμένους ἑνὶ ἑκάστῳ πολλαὶ γυναῖκες ἀντιμισθία, καθὼς ὁ Μωάμεθ νομοθετεῖ, διδόσθωσαν καὶ πρὸς τὰς καλῶς πολιτευσαμένας γυναῖκας μιᾷ ἑκάστῃ πολλοὶ ἄνδρες. Εἰ δ᾽ ὡς ἄτοπον παρεσιώπησεν αὐτό, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ κρίσιν ἔπρεπεν, ἵνα ἀναλογίσηται καὶ κρίνῃ καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν. Ἔτι οἱ πολλοὶ ἄνδρες οἱ δοθησόμενοι μιᾷ γυναικὶ ὡς ἀποδοχῆς ἄξιοι μέλλουσι δοθῆναι διὰ τὸ καλῶς αὐτοὺς πολιτευθῆναι ἢ ὡς καταδίκης; καὶ εἰ μὲν ὡς καλῶς αὐτοὺς πολιτευσαμένους, διὰ τί οὐκ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑνὶ ἑκάστῳ πολλαὶ γυναῖκες εὐεργεσίας χάριν καὶ ἀντιμισθίας, ὡς λέγετε, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς πολλοῖς ἀνδράσι γυνὴ μία; Εἰ δ᾽ ὡς κατακρίτοις, καὶ μὴν αἱ τοιαῦται εὐεργεσίαι ἀποδοχῆς | καὶ ἀγαθῆς ἀντιμισθίας δυνατά εἰσιν, ὡς ὁ Μωάμεθ *354 b* διαγορεύει. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πολλῶν γυναικῶν τῶν δοθησομένων ἑνὶ ἀνδρί, εἰ μὲν ὡς καταδίκης ἄξιαι, πῶς δίδονται πρὸς αὐτὰς εὐεργεσίαι; Εἰ δ᾽ ἀποδοχῆς ἄξιαι, διὰ τί δίδονται πολλαὶ ἑνὶ ἀνδρί; Καὶ τί τῆς τοιαύτης συγχύσεως ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀηδέστερον; Βλέπεις πῶς ὁ παρατραπεὶς τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς πόσα ἄτοπα παρεμπίπτει καὶ ἄκων; Ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· οὐ γάρ ἐστι τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους μισθαποδοσία τροφαὶ καὶ πόσεις καὶ λουτρὰ καὶ γυναῖκες, ἅτινά εἰσιν ἁμαρτίας καὶ ὀργῆς ἀποτελέσματα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ ἁγιοσύνη καὶ καθαρότης καὶ ἀγγελικὴ πολιτεία χαρά τε καὶ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ἣν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ποτέ. Εἶδες τὸν καρπὸν τῆς νομοθεσίας τοῦ νομοθέτου; Γινώσκεται ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν πράξεων ὁ τρόπος αὐτοῦ ἢ οὔ; Καὶ τίς οὕτως τυφλὸς καὶ ἀνόητος καὶ ἐσκοτισμένος ὁ μὴ συνιεὶς τὰ λεγόμενα; Ὁ δὲ ταῦτα νομοθετῶν πῶς ἀπὸ θεοῦ;

13. Καὶ περὶ μὲν τούτου τίς χρεία λόγων πλεόνων; Περὶ δὲ τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀνόματος τοῦ Μωάμεθ ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ, τίς χρεία ἀπολογίας λόγων; Οἱ μὲν φρόνιμοι κρινέτωσαν φρονίμως, οἱ δέ γε ἀνόητοι καὶ μωροὶ ὡς βούλονται. | *355 b*

Οὐχ ὡς ἐπιλαθόμενος τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔγραψα περὶ τοῦ Μωάμεθ, ὅσον ἔγραψα· εἶπον γάρ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ προκείμενος σκοπὸς τῆς νῦν πρός σέ μου ἀπολογίας, ἵνα ποιήσω καταδρομὴν κατὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ εἴπω, ἅπερ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἄτοπα καὶ ὀλέθρια κακά, ἀλλ᾽ ἵνα δείξω μόνον, ὅτι παραλόγως καὶ ἀδίκως κατηγοροῦνται παρὰ τῶν Μουσουλμάνων οἱ Χριστιανοί, ὃ καὶ πεποίηκα. Εἰ δὲ καί τινα εἴπομεν περὶ τοῦ Μωάμεθ, ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις ἠνάγκασεν εἰς τοῦτο, ἐπεί, εἴπερ εἴχομεν κατὰ σκοπὸν τοῦ γράψαι περὶ τῶν ἀτοπημάτων τῆς διδαχῆς αὐτοῦ, πολλὰ εἴχομεν εἰπεῖν.

3 *et* 6 ἀπολαβεῖν AB: ἀπολαύειν b || 4 ἀγαθὰ AB: τὰ ἀγαθὰ b | ὀργὴν AB: τὴν ὀργὴν b || 5 τοῦτο b : τοῦ AB | μέλλουσι AB : μέλλουσιν b || 7 αὐτὸ AB : *om.* b || 20 πολλαὶ AB : αἱ πολλαὶ b || 22 ἐστι² AB: ἐστιν ἡ b || 37 *post* ὀλέθρια *add.* καὶ B: τε καὶ b : *om.* A || 39 *post* ἠνάγκασεν *add.* ἡμᾶς b : *om.* AB.

au să aibă parte de bunătăţi ca acelea din partea lui Dumnezeu, femeile însă de loc?! Numai că întrucît o singură fire este a bărbatului şi a femeii şi un om este tot omul, în acelaşi fel toţi au să şi fie judecaţi şi la fel au să aibă parte, cei ce au dus o viaţă frumoasă, de bunătăţi, iar cei cu o viaţă rea, de urgia lui Dumnezeu şi de izgonire şi muncă de veci; oricum aceasta e vădit pentru oricine, că toţi oamenii, bărbaţi şi femei, la fel au să fie judecaţi, pentru că e una şi aceeaşi fire, şi la fel au să aibă parte, fiecare după faptele sale, şi de bine şi de rău. Şi prin urmare, e cu dreptate şi se cuvine ca şi femeile să ia aceeaşi răsplată ca şi bărbaţii; şi precum celor care au dus o viaţă bună, ca răsplată, se dau fiecăruia multe femei, după cum Mohamed pune în legea ce o dă, să se dea şi femeilor care au dus o viaţă frumoasă, fiecăreia mulţi bărbaţi. Iar dacă aceasta ca un lucru nelalocul lui a trecut-o sub tăcere, acelaşi raţionament şi aceeaşi judecată trebuie să gîndească şi să aibă şi cu privire la bărbaţi. Şi încă bărbaţii cei mulţi care vor fi daţi unei singure femei, au să fie daţi ca vrednici de o răsplată pentru traiul lor frumos şi bun sau ca vrednici de osîndă? Şi dacă au fost daţi ca unii ce au avut o viaţă frumoasă, de ce nu li s-au dat lor fiecăruia multe femei ca o răsplată bună şi frumoasă, precum spuneţi, ci mai degrabă multor bărbaţi o singură femeie? Iar dacă li s-a dat ca unor osîndiţi, apoi, cum se exprimă Mohamed, pot să fie acestea faceri de bine şi daruri de bună răsplătire? Şi aceeaşi se poate spune şi cu privire la femeile cele multe care vor fi date unui singur bărbat; dacă vor fi date ca unele ce-s vrednice de osîndă, cum au parte de bine? Iar dacă sînt vrednice de laudă, de ce sînt date multe unui singur bărbat?! Şi ce poate fi mai nelaloc şi mai neplăcut decît această încurcală? Vezi cum acela care s-a abătut de la drumul cel drept, cîte nerozii face, fără să şi vrea? Dar aceasta nu se poate, nu se poate! Căci răsplata ce-o dă Dumnezeu sfinţilor nu sînt mîncăruri şi băuturi, băi şi femei, care sînt, cum s-a spus, rezultate ale păcatului şi patimii, ci sfinţenie, curăţie, viaţă îngerească, bucurie, voie bună şi veselie, pe care ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului nu au ajuns niciodată. Văzuşi roadele legiuirii dătătorului vostru de lege? După roadele faptelor se cunoaşte năravul lui sau nu? Şi cine-i aşa de orb şi fără minte şi aşa de întunecat, care să nu priceapă cele ce sînt spuse? Iar acela care acestea le pune în legea ce-o dă, cum să fie de la Dumnezeu?

13. Şi despre acestea, ce trebuie vorbă mai lungă? Iar cît despre numele lui Mohamed, că stă scris în părţile de-a dreapta ale tronului lui Dumnezeu, la ce mai trebuie să mai facem întîmpinări? Cei cuminţi să judece cuminte, iar cei nesocotiţi şi proşti judece cum vor.

Şi nu ca şi cum aş fi uitat de cuvîntul nostru, am scris despre Mohamed cîte le-am scris, am spus doară că scopul urmărit de această întîmplare a mea către tine nu este să-i atac pe musulmani şi să înşir neroziile primejdioase, pe care le spun şi le fac, ci să arăt numai că musulmanii aduc creştinilor învinuiri neîntemeiate şi nedrepte, ceea ce am şi făcut. Iar de am şi spus cîte ceva despre Mohamed, subiectul problemei m-a silit la aceasta, întrucît, dacă aveam intenţia să scriu despre inepţiile învăţăturii lui, multe aveam de spus.

14. Ὅτι δὲ οὐκ εἶπεν ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ Μωάμεθ λόγον τὸν τυχόντα, οὐδὲ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅσον δῆτα καὶ εἴπομεν· ὁ δὲ λόγος δηλώσει τοῦτο καὶ ἔτι σαφέστερον. Ἅπερ εἶδον οἱ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἅπερ ἀκηκόασιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἔγραψαν καὶ ἐδίδαξαν. Ἐξ αὐτῶν γοῦν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ τέσσαρες συνεγράψαντο τὸ εὐαγγέλιον. Ὁ μὲν εἷς ὁ ὀνομαζόμενος Ματθαῖος Ἑβραϊκῶς δὲ ἐξέδωκε τοῦτο εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἤτοι τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης. Ὁ δὲ ἕτερος Μάρκος Λατινικῶς δὲ εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἐδόθη εἴς τε τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὰ ἑσπέρια πάντα τὰ ἔθνη. Ὁ δὲ ἕτερος Λουκᾶς, Ἑλληνικῶς δέ· καὶ ἐδόθη εἰς τὴν | Ἀσίαν καὶ Αἰθιοπίαν καὶ Περσίαν καὶ *356 b* Ἰνδίαν καὶ Ἀραβίαν. Ὁ δὲ ἕτερος Ἰωάννης καὶ αὐτὸς Ἑλληνικῶς, καὶ ἐδόθη εἰς τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τὰς νήσους καὶ ἔνθα εὑρίσκονται οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὕτως διεδόθη τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα οὐ μετὰ βίας οὐδὲ μετ' ἀνάγκης οὐδὲ μετὰ ξίφους καὶ σπάθης, ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ καὶ ἱλαρότητι καὶ ἐν ταπεινώσει εὑρίσκοντο διδάσκοντες οἱ ἀπόστολοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Καὶ ἀντέστραπται τὰ πράγματα. Τῶν γὰρ ἀποστόλων τυπτομένων, κολαφιζομένων, λοιδορουμένων, διωκομένων διδασκόντων οὐ κατέπιπτε τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐμεγαλύνετο καὶ ηὐξάνετο τὸ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ πολλὰ σπουδάζοντες καὶ πολλὰ κεκοπιακότες καλύψαι τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ ὁμολογήσῃ αὐτόν τις τῶν ἀνθρώπων θεόν, ὁ δὲ τοῦτο τολμήσων θανάτῳ ἀποθανεῖται, αὐτοὶ ἐκεῖνοι κατανοήσαντες τὴν ἀλήθειαν προσέπεσον καὶ προσεκύνησαν οἱ μὲν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ δὲ τοῖς ἐκείνων διαδόχοις καὶ μαθηταῖς καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεός, ὁ Χριστός, αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος· καὶ ἐλυποῦντο καὶ ἔκλαιον τὰς παρελθούσας ἡμέρας, ἃς περιεπάτησαν ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ δὲ πανάγαθος θεὸς καὶ ἐλεήμων ἐδέξατο αὐτῶν τὴν μετάνοιαν καὶ αὐτοὺς τοὺς διώκοντας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα κατέστησε ποιμέ|νας καὶ διδασκάλους καὶ κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ὀνόματος *357 b* αὐτοῦ. Καὶ λαβόντες οἱ πάντες τὸ εὐαγγέλιον μετέγραψαν καὶ εἶχον αὐτὸ εἷς ἕκαστος καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ ἐμάνθανε καὶ ἐδιδάσκετο καὶ προσεκύνει τὰ ἐν αὐτῷ γεγραμμένα. Καὶ οὕτω διεδόθη εἰς τὸν ἅπαντα κόσμον τὸ εὐαγγέλιον καὶ εἶχον αὐτὸ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. Ἀπὸ γοῦν τοῦ Χριστοῦ ἕως οὗ ἤρξατο διδάσκειν ὁ Μωάμεθ παρῆλθον χρόνοι ἐπέκεινα τῶν πεντακοσίων· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εὐαγγελίου τῶν πεντακοσίων χρόνων τίς ἔμελλε τολμήσειν ἐκβαλεῖν τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, εἴπερ εὑρίσκετο ἐν αὐτῷ γεγραμμένον; τὸ μέν, ὅτι μίαν καὶ μόνην λέξιν ὁ τολμήσας προσθήσειν ἢ ἐκβαλεῖν οὐ δύναται πλέον ἐκεῖνος ὀνομάζεσθαι χριστιανός· τὸ δέ, ὅτι εἴπερ καί τις κακός, ὑποθώμεθα, ἐξέβαλέ τινα λέξιν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὁ ἕτερος ἅπας κόσμος ἀκολουθήσειν ἔμελλε τῷ τοῦ ἑνὸς ἀτοπήματι; Πάντως οὐχί. Ἀπὸ γοῦν τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Μωάμεθ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἢ ὡς καλὸν ἔμελλε μαρτυρήσειν ὁ Χριστὸς ἐκεῖνον ἢ ὡς κακόν· καὶ εἰ μὲν ὡς καλόν, ἔμελλον ἐκδέχεσθαι πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, πάντες οἱ τοπάρχαι, πάντες οἱ Χριστιανοὶ τὸν παρὰ Χριστοῦ μαρτυρηθέντα, ἵνα λάβωσι τὴν ἀπὸ τούτου ὠφέλειαν· εἰ δ' ὡς κακόν, πάλιν ἔμελλον ἔχειν τὰ ἐκείνου | γνωρίσματα καὶ φυ- *358 b*

3 δηλώσει b : δηλώσεως AB || 7 δὲ AB : *om.* b || 8 *post* Λατινικῶς *add.* δὲ AB: *om.* b || 9 πάντα τὰ AB: ἅπαντα b || 11 Ἀῤῥαβίαν AB || 29 οὕτω AB: οὕτως b || 32 ἔμελλε AB: ἔμελλεν b.

14. Iar că Hristos n-a amintit nici cu un cuvințel despre Mohamed și că nici în evanghelie numele lui nu era scris, am spus doară în cele cîte le-am spus mai înainte; iar ce vom mai spune, va arăta aceasta și mai lămurit. Apostolii și ucenicii lui Hristos cîte le-au văzut și cîte le-au auzit din însăși gura lui Hristos, acestea le-au scris și le-au predicat. Și dintre ucenicii lui Hristos, patru au scris evanghelia. Unul cu numele Matei a răspîndit-o în evreiește în Palestina, anume în Ierusalim, și în părțile Libiei; iar altul, Marcu în latinește în Ahaia și a fost dată la Italia și la Roma, ba încă și la toate popoarele din Apus. Iar altul, Luca, în grecește, și a fost dată în Asia Mică și Etiopia în Persia și India și Arabia. Iar altul Ioan și acela în grecește și a fost dată în părțile Europei și în insule și pe unde se găsesc greci. Și așa evanghelia a fost răspîndită în toată lumea, nu cu de-a sila, nici cu sabia și spada, ci în pace; și apostolii învățau cu fața senină și cu umilință cuvîntul lui Dumnezeu. Și stările de lucruri s-au răsturnat. Căci apostolii predicau, bătuți, pălmuiți, batjocoriți și prigoniți, învățătura lor însă nu scădea, ci evanghelia lui Hristos zi de zi s-a întărit și s-a răspîndit tot mai mult. Și aceia care s-au nevoit și mult s-au ostenit să ascundă numele lui Hristos, ca nimeni din oameni să nu mărturisească despre el că e Dumnezeu, iar cel ce va cuteza aceasta de moarte va muri, înșiși aceia înțelegînd adevărul s-au plecat și s-au închinat, unii apostolilor, iar alții urmașilor lor și ucenicilor, și au crezut că el este adevăratul Dumnezeu, Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu; și se tînguiau și-și plîngeau zilele trecute, pe care le-au petrecut rătăcind în întuneric și bătînd căile lui Satana. Iar preabunul și milostivul Dumnezeu a primit pocăința lor și chiar pe cei care prigoneau numele lui Hristos, i-a pus păstori și învățători și vestitori ai evangheliei și ai numelui său. Și primind evanghelia, toți și-au copiat-o și fiecare o avea și o citea și o învăța și o predica și se pleca în fața celor scrise în ea. Și așa evanghelia s-a răspîndit în toată lumea și toți locuitorii pămîntului o aveau. Și de la Hristos pînă cînd Mohamed a început să predice au trecut mai bine de cinci sute de ani; iar după ce evanghelia a fost citită cinci sute de ani, cine putea să aibă îndrăzneala să scoată din evanghelie numele lui Mohamed, dacă se afla scris în ea? Una pentru că acela care a îndrăznit să adauge sau să scoată numai un singur cuvînțel, acela nu se mai poate numi creștin; iar alta, pentru că, chiar dacă — să presupunem —, un om rău a scos vreun cuvînt din evanghelie, apoi toată cealaltă lume avea să asculte de nerozia unuia singur?! De bună seamă, nicidecum! De aici deci se vede lămurit că numele lui Mohamed nu a fost scris în Evanghelie. Apoi Hristos avea să-l mărturisească în evanghelie ca pe cineva bun sau rău; și de-l mărturisea de bun, toți împărații pămîntului, toți oblăduitorii țărilor, toți creștinii aveau să-l urmeze pe cel mărturisit de Hristos, pentru ca să aibă folos de la el; iar dacă îl mărturisea de rău, iarăși aveau să aibă semne după care să-l

λάττεσθαι ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ βλαβῶσι. Καὶ εἴτε ὡς ἐκδεχόμενοι τὸν καλόν, εἴτε ὡς ἀποστρεφόμενοι τὸν κακόν, οὐδὲν ἔμελλον ἐκβαλεῖν ἅπας ὁ κόσμος ἐκ τοῦ εὐαγγελίου τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα· καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν γεγραμμένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ τούτου ὄνομα. Ἔτι οὐδείς ἐστιν ὁ φθονῶν ἑτέρῳ πρὶν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· τίς γοῦν ἔμελλε φθονήσειν τῷ Μωάμεθ πρὸς τῆς αὐτοῦ γεννήσεως; Πάντως οὐδείς. Εἰ δ' ἴσως ἐφθόνησεν αὐτῷ τις μετὰ τὴν αὐτοῦ γέννησιν, πῶς ἔμελλον ἀκολοθήσειν ἅπας ὁ κόσμος τῷ πρὸς τὸν Μωάμεθ ἑνὸς φθόνῳ; Καὶ τίς παράφρων οὕτως, ὥστε λογίσασθαι τοῦτο τὸ ἀδύνατον; Καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὐκ ἦν καταγεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἔτι εἰ μὲν ἔλεγον οἱ Ἰσμαηλῖται, ὅτι μόνον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εὑρίσκετο γεγραμμένον τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα καὶ ἐξέβαλον αὐτὸ οἱ Χριστιανοί, καὶ οὕτως ἀρκεταί εἰσιν αἱ ἀποδείξεις, ἃς λέγομεν, ἵνα φανῇ τὸ ἀληθές, ὅτι οὐδὲν λέγουσιν ἀληθές· ἐπεὶ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐν τῇ Γενέσει τῇ συγγραφείσῃ παρὰ τοῦ Μωϋσέως εὑρίσκετο γεγραμμένον, πῶς ἐξέβαλον ἐκ τοῦ Παλαιοῦ οἱ Ἑβραῖοι; οὐδὲ γὰρ εὑρίσκεται ὅλως ἴχνος σημείου περὶ τοῦ Μωάμεθ. Καὶ ἰδοὺ ὡς οἱ Μουσουλμάνοι λέγουσι, φθονήσαντες οἱ Χριστιανοὶ ἐξέβαλον τὸ ὄνομα ἐκείνου· οἱ δὲ Ἑβραῖοι διὰ τί; Καίτοι γε εἰς τε τὴν περιτομὴν καὶ ἄλλα τινά, εἰς τροφάς φημι καὶ ἕτερα ἔθιμα, συμφωνοῦσιν οἱ Μουσουλμάνοι | μετὰ τῶν Ἑ- *359 b* βραίων. Ἰδοὺ γοῦν καὶ ἀπὸ τούτου ἀναφαίνεται, ὅτι οὔτε ἐν τῷ Παλαιῷ τῷ Μωσαϊκῷ εὑρίσκετο τὸ τοῦ Μωάμεθ ὄνομα οὔτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ἵνα καὶ τὸν πάντῃ ἀγνώμονα ἀγάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν.

V. Κατὰ τοῦ Μωάμεθ λόγος ἕτερος

Ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσὼν καταφρονεῖ, φησὶν ὁ θαυμάσιος Σολομών. καὶ τίς ἀσεβέστερος τοῦ Μωάμεθ; Ποῖον δὲ βάθος κακῶν, μᾶλλον δὲ σκότος, εἰς ὃ οὐκ ἐνέπεσεν ὁ δύστηνος οὗτος; Καὶ γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων πλασμάτων καὶ τεράτων ψευδῶν ἐπλάσατο καὶ τὴν παροῦσαν ἄθεσμον θεωρίαν ἔχουσαν ἐπὶ λέξεως οὕτως ἐν τῷ κεφαλαίῳ Ἰσραήλ· „Αἶνος τῷ ποιήσαντι διελθεῖν τὸν δοῦλον αὐτοῦ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπὸ τοῦ εὐκτηρίου, τοῦ Ἑλαράμ, ὅ ἐστιν οἶκος Μεκκέ, μέχρι τοῦ ποῤῥωτάτου εὐκτηρίου ὅ ἐστιν οἶκος ἅγιος Ἱερουσαλήμ, ἣν εὐλογήσαμεν. Ὁ Μαχούμετ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, μετὰ τὸ ψάλλειν αὐτὸν τὴν ὥραν αὐτοῦ εἶπε τοῖς ἀνθρώποις· Ὦ ὑμεῖς ἄνθρωποι, κατανοήσατε· χθὲς μετὰ τὸ διαστῆναί με ὑμῶν, ἦλθε πρός με ὁ Γαβριὴλ μετὰ τὴν ἐσχάτην ἑσπερινὴν ψαλμῳδίαν καὶ εἶπέ μοι· Ὦ Μωάμεθ, ἐντέλλεταί σοι ὁ θεὸς ἐπισκέψασθαι αὐτόν· ᾧ εἶπον· καὶ ποῦ αὐτὸν ἐπισκέψομαι; Εἶπεν ὁ Γαβριήλ· ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐστί· Καὶ ἤγαγέ μοι κτῆνος, μεῖζον μὲν ὄνου, ἔλαττον δὲ ἡμιόνου· καὶ τὸ ὄνομα | αὐτοῦ Ἐμπαράκ. Καὶ εἶπέ μοι· Ἀνάβαινε τούτῳ καὶ ἔλαυνε μέχρι τοῦ οἴ- *360 b* κου τοῦ ἁγίου. Καὶ ὡς ἐφρόντιζον ἀναβαίνειν, ἔφυγε τὸ κτῆνος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ·

6—7 ἔμελλον AB: ἔμελλεν b || 8 λογίσασθαι AB: μὴ λογίσασθαι b || 12 λέγουσιν AB : αὐτοὶ λέγουσιν b || 14 τοῦ Παλαιοῦ AB : τῆς Παλαιᾶς b | *post* εὑρίσκεται *add.* ἐκεῖσε b : *om.* AB || 18 τῷ Παλαιῷ τῷ Μωσαϊκῷ AB : τῇ Παλαιᾷ Μωσαϊκῇ βίβλῳ b || 26 Ἰσραήλ AB: τῶν υἱῶν Ἰσραήλ b *(Alterus)* || 27 τοῦ Ἑλαράμ—εὐκτηρίου b *(Alterus)*: *om.* AB || 29 ψάλλειν AB : ψᾶλαι b | εἶπε AB : εἶπεν b || 34 Ἐμπαράκ AB: Μπαράκ b | *post* ἔλαυνε *add.* αὐτὸ b : *om.* AB.

poată cunoaşte şi să se ferească de el, ca să nu sufere stricăciune. Şi, sau ca unii ce se ţineau de el fiind bun, sau ca unii ce se lepădau de el fiind rău, nimeni din toată lumea nu avea să scoată din evenghelie numele lui Mohamed; şi din aceasta se vede limpede că numele acestuia nu era scris în evanghelie. Apoi nu e om pe lume care să invidieze pe altul încă înainte de naşterea aceluia; şi cine oare avea să-l invidieze pe Mohamed înainte de ce s-a născut? De bună seamă nimeni! Iar dacă poate cineva a avut pizmă pe el, după ce s-a născut, cum avea toată lumea să se alăture la invidia unuia singur asupra lui Mohamed? Şi cine este aşa de fără minte încît să creadă această imposibilitate? Şi din aceasta se vede limpede că numele lui Mohamed nu era scris în evanghelie. Şi dacă ismailitenii mai spuneau că numele lui Mohamed se găsea scris numai în evanghelie şi că creştinii l-au scos, dovezile care le spunem sînt şi aşa îndeajuns, ca să se vadă adevărul, că nu spun nimic adevărat; dar întrucît mai spun că se găsea scris în „Cartea Facerii" scrisă de Moise, cum de l-au scos evreii din biblie? Căci doar nu se găseşte de loc nici urmă de vreun semn despre Mohamed. Şi iată cum musulmanii spun că creştinii din invidie au scos numele aceluia; dar evreii, dece? Şi doar în ce priveşte circumcizia şi altele cîteva, mă gîndesc la hrană şi la celelalte obiceiuri, musulmanii sînt la fel cu evreii. Iată că şi din aceasta se vede lămurit că numele lui Mohamed nu se găsea nici în „Cartea Facerii" a lui Moise nici în evanghelie. Şi acestea le-am arătat aşa, ca să aducem şi pe cel cu totul nepriceput la cunoaşterea adevărului.

V. Alt cuvînt împotriva lui Mohamed

Cel fără de Dumnezeu, prăbuşit în adîncul relelor, se crede cu mintea mîndră, zice minunatul Solomon; şi cine e mai fără de Dumnezeu decît Mohamed, în ce prăpastie a răutăţilor, sau mai bine zis în ce întunecime nu s-a prăbuşit acest nenorocit? Căci pe lîngă alte plăsmuiri şi monstruozităţi mincinoase, a plăsmuit şi această vedenie păcătoasă, spunînd textual în capitolul Israel aşa: „Slavă celui care a făcut ca robul său să meargă într-o singură noapte de la locul de închinare Elaram, care e templul Meca, pînă la cel mai depărtat loc de închinare, care este templul sfînt Ierusalim pe care l-am binecuvîntat. Mahumet într-una din zilele, după ce şi-a cîntat ceasul, le-a grăit oamenilor: O, voi oamenilor, ascultaţi! Ieri după ce m-am despărţit de voi a venit la mine arhanghelul Gavriil după cîntarea ultimei vecernii şi mi-a zis: O, Mohamed, Dumnezeu îţi porunceşte să te duci să-l vezi pe el. Iar eu i-am spus: Şi unde-l voi vedea? Şi a zis Gavriil: Acolo unde este. Şi mi-a adus un dobitoc, mai mare ca un măgar, dar mai mic decît un catîr, şi numele lui era Ebarac. Şi mi-a zis: Încalecă pe acesta şi mînă pînă la templul cel sfînt. Şi cînd mă gîndeam să încalec, dobitocul a început să fugă. Şi i-a zis: Stai binişor!

34 Ebarac AB: Barac b.

Ἵστασο ἀσφαλῶς· ὁ Μαχούμετ γάρ ἐστιν ὅ σε βουλόμενος ἀναβῆναι. Καὶ ἀπεκρίθη τὸ κτῆνος· Μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπεστάλην; Ἀπεκρίθη ὁ Γαβριήλ· Ναί. Καὶ εἶπε τὸ κτῆνος· Οὐ συγχωρήσω αὐτῷ ἀναβῆναι, εἰ μὴ πρότερον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ θεοῦ δεηθείη. Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην τοῦ θεοῦ μου ὑπὲρ τοῦ κτήνους, ἐπέβην τε αὐτοῦ· καὶ περιεπάτει ἐπικαθημένου μου πορείᾳ λεπτῇ, ἐπιστήριζέ τε τὴν χηλὴν τοῦ ποδὸς ἐν τῷ ὁρίζοντι τῆς ὄψεως αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἦλθον εἰς τὸν οἶκον τὸν ἅγιον ἐλάττονι διαστήματι ἢ ὅσον λίθου βολὴ τελεσθείη. Ἦν δὲ καὶ ὁ Γαβριὴλ μετ' ἐμοῦ καὶ ἤγαγέ με εἰς ἀποῤῥῶγα ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγίῳ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. Καὶ εἶπέ μοι ὁ Γαβριήλ· Κατάβηθι, ὅτι ἀπὸ τῆς πέτρας ταύτης ἀναβήσῃ εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ κατέβην καὶ ὁ Γαβριὴλ ἠσφαλίσατο μετὰ κύκλου πρὸς τὴν ἀποῤῥῶγα τὸ κτῆνος τὸ Ἐμπερὰκ καὶ ἐβάστασέ με ἐν τοῖς ὤμοις αὐτοῦ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ὅτε ἤλθομεν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔκρουσε τὴν θύραν ὁ Γαβριήλ· ἐῤῥήθη τε πρὸς αὐτόν. Τίς εἶ; Ἀπεκρίθη δέ. Ἐγώ εἰμι ὁ Γαβριήλ. Ἐῤῥέθη τε πάλιν αὐτῷ· Τίς ἐστι μετὰ σοῦ; Ἀπεκρίθη· Ὁ Μαχούμετ· Εἶπε δὲ ὁ θυρωρός· Μὴ ὑπὲρ τούτου ἦν ἡ ἀποστολή; Καὶ εἶπεν ὁ Γαβριήλ· | Ναί. Καὶ ἤνοιξεν ἡμῖν τὴν *361 b* πύλην καὶ εἶδον ἔθνος ἀγγέλων· καὶ δὶς κάμψας ὑπὲρ αὐτῶν τὰ γόνατα ἐξέχεον προσευχήν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβέ με ὁ Γαβριὴλ καὶ ἤγαγέ με πρὸς τὸν δεύτερον οὐρανόν· ἦν δὲ τὸ διάστημα τῶν δύο μέσων οὐρανῶν ὁδὸς πεντακοσίων ἐτῶν. Καὶ ὥσπερ πρῶτον ἔκοψε τὴν θύραν καὶ ἀπόκρισις γέγονεν αὐτῷ. Οὕτως καὶ μέχρις ἑβδόμου οὐρανοῦ κατὰ πάντα γέγονεν ὅμοια· ἐν ᾧ ἑβδόμῳ διαγράφει ἰδεῖν λαὸν ἀγγέλων, τὸ μῆκος ἑνὸς ἑκάστου πολλῷ χιλιοπλάσιον τοῦ κόσμου, ἀφ' ὧν τις εἶχεν ἑπτακοσίας χιλιάδας κεφαλὰς καὶ ἐν ἑκάστῃ κεφαλῇ ἑπτακοσίας μυριάδας στόματα καὶ ἐν ἑκάστῳ στόματι χιλίας ἑπτακοσίας γλώσσας αἰνούσας τὸν θεὸν ἑπτακοσίοις μυριάδων ἰδιώμασι. Καὶ προσέβλεψεν ἕνα τῶν ἀγγέλων θρηνοῦντα καὶ ἐζήτησε τὴν αἰτίαν τοῦ θρήνου αὐτοῦ· καὶ ἀπεκρίθη ἁμαρτίαν εἶναι. Αὐτὸς δὲ ἐδεήθη ὑπὲρ αὐτοῦ· οὕτω τέ φησιν ὁ Γαβριήλ, παρέθετο ἀγγέλῳ ἑτέρῳ καὶ ἄλλος ἄλλῳ καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μέχρις ἔστην ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ βήματος αὐτοῦ. Καὶ ἥψατό μου ὁ θεὸς τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὤμων, ἕως οὗ ἡ ψυχρότης τῆς χειρὸς αὐτοῦ διῆλθε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῆς ῥάχεώς μου. Καὶ εἶπέ μοι ὁ θεός· Ἐπέθηκα σοὶ καὶ τῷ λαῷ σου εὐχάς. Καταβάντι δέ μοι πρὸς τὸν τέταρτον οὐρανὸν συνεβούλευσεν ὁ Μωϋσῆς ἐπανελθεῖν με πρὸς τὸ κουφίσαι τὸν λαὸν μὴ ὄντα δυνατὸν ἐξαρκεῖν τοσαύτῃ εὐχῇ. Καὶ τῇ πρώτῃ ἐπανόδῳ ἔλαβον ἄνεσιν ἀπὸ δέκα μέχρι καὶ | τῆς τετάρτης ἐπανόδου· καὶ τῇ *362 b* πέμπτῃ ἐπανόδῳ τοσοῦτον ἦλθεν εἰς τὸ ἔλαττον τῶν εὐχῶν ὡς ὀλίγας ἐναπομεῖναι. Εἰπόντος δὲ τοῦ Μωΰσεως μηδὲ τοσοῦτον δυνηθήσεσθαι τὸν λαόν, ἐγὼ αἰσχυνθεὶς ὡς τοσαυτάκις ἀναβὰς οὐκ ἀνέβην πλέον, ἀλλ' ἐλθὼν εἰς τὸν Ἐμπεράκ ἤλαυνον ἐπανιὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μεκκέ. Τούτων δὲ πάντων χρόνος ἐλάττων ἢ τὸ δέκατον μέρος τῆς νυκτός. Καὶ διηγησαμένου πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Μωάμεθ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ χιλιάδες ἀνθρώπων πολλαί, λέξαντες αὐτῷ· Ἀνάβηθι τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρώντων ἡμῶν, ὡς ἂν ἴδωμεν τοὺς συναντήσαντάς

4 μου AB : *om.* b | αὐτοῦ AB : ἐπ' αὐτὸ b || 18 Οὕτως AB : Οὕτω b || 19 ὅμοια AB : ὁμοίως b || 20 πολλῷ χιλιοπλάσιον AB : πολλαχιλιοπλάσιον b || 22 χιλίας ἑπτακοσίας AB: ἑπτακοσίας χιλιάδας b || 22—23 ἑπτακοσίοις μυριάδων AB: ἑπτακοσίαις μυριάσιν b || 25 *post* Παρέθετο *add.* με b : *om.* AB || 31 *post* ἀπὸ *add.* τοῦ b : *om.* AB || 33 δυνηθήσεσθαι AB : δυνήσεσθαι b || 34 Ἐμπεράκ AB : Μπεράκ b || 38 ὡς ἂν b : ὡσὰν AB.

Căci Mohamed este acela care voiește să te încalece. Și dobitocul a răspuns: Dar pentru el am fost trimis? Da, a răspuns Gavriil. Și a grăit dobitocul: Nu-l voi lăsa să încalece, dacă mai întîi nu se va ruga lui Dumnezeu pentru mine. Iar eu m-am rugat la Dumnezeu pentru dobitoc și am încălecat pe el; și stînd eu încălecat, mergea drum lin și copita piciorului și-o îniepta pe marginea orizontului din vederea lui. Și așa am ajuns la templul sfînt într-un răstimp mai puțin decît ar fi durat o aruncătură de piatră. Iar cu mine era și Gavriil și m-am dus pe muchea poncișă a templului sfînt din Ierusalim. Iar Gavriil mi-a zis: Descalecă, pentru că de pe această piatră o să te sui la cer. Și am descălecat și Gavriil a priponit bine dobitocul Eberac de muchia poncișă cu un cerc; și m-a ridicat pe umerii lui pînă la cer. Și cînd am venit la cer Gavriil a bătut în ușă; și s-a auzit vorbind către el: Cine ești? Iar el a răspuns: Eu sînt Gavriil! Și iarăși s-a auzit răspunzîndu-i: Cine este cu tine? A răspuns: Mahumet! Iar portarul a zis: Da pentru acesta s-a făcut trimiterea? Da, a zis Gavriil. Și ne-a deschis nouă poarta și am văzut popor de îngeri; și plecîndu-mi genunchii de două ori pentru ei m-am rugat din toată inima. Și după aceea Gavriil m-a luat și m-a dus în al doilea cer; iar depărtarea între amîndouă cerurile era cale de cinci sute de ani. Și ca și întîia oară a bătut la ușă și i s-a răspuns. Și așa s-a întîmplat la fel întru toate pînă la al șaptelea cer; în cel de al șaptelea cer descrie că a văzut popor de îngeri, mărimea fiecăruia de multe mii de ori cît lumea; și unul dintre aceștia avea șapte sute zeci de mii de capete și în fiecare cap șapte sute zeci de mii de guri și în fiecare gură șapte sute de mii de limbi, lăudînd pe Dumnezeu în șapte sute zeci de mii de graiuri. Și a văzut pe unul din îngeri plîngînd și a întrebat de pricina plîngerii lui, și răspunsul a fost, că e păcatul. Iar el s-a rugat pentru acela; și așa zice Gavriil, a fost așezat lîngă celălalt înger și altul lîngă altul și așa mai departe, pînă ce am stat în fața lui Dumnezeu și a tronului său. Și Dumnezeu m-a atins cu mîna sa pe spate la mijloc între umeri, pînă ce răceala mîinii lui mi-a pătruns pînă în măduva din șira spinării. Și mi-a grăit Dumnezeu: Ți-am impus ție și poporului tău rugăciuni. Iar cînd am coborît spre al patrulea cer, Moise m-a sfătuit să mă întorc spre ușurarea poporului meu, el nefiind în stare să dovedească atîta rugăciune. Și la prima întoarcere și pînă la a patra întoarcere am luat o scădere tot pe a zecea parte; iar la a cincea întoarcere s-a ajuns la o micșorare atît de mare, încît puțin a mai rămas din rugăciune. Dar Moise zicînd că poporul nici atîta nu va fi în stare, eu rușinîndu-mă că m-am suit de atîtea ori, nu m-am suit mai mult, ci am mers la Eberac și am luat calea întoarsă spre templul de la Meca. Iar timpul cît s-a petrecut toate acestea a fost mai puțin de a zecea parte din toată noaptea. Și Mohamed povestind poporului această vedenie, multe mii de oameni s-au lepădat de legea lui, spunîndu-i: Sui-te, ziua mare, la cer în văzul nostru, ca să vedem îngerii venind întru întîmpinarea ta! (Nu ți-ai dat seama

σοι ἀγγέλους· (οὐκ ἐπέγνως τὸ ἑαυτοῦ ψεῦδος). Καὶ εἶπεν ὁ Μωάμεθ· „Αἴνεσις τῷ θεῷ μου, μὴ ἄλλο τί εἰμι ἐγὼ ἢ εἷς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόστολος. Οἱ πρὸ ὑμῶν οὐκ ἐπίστευον θαύμασιν, οὐδὲ ὑμεῖς πιστεύετε θαύμασιν, οὔτε πιστεύσετε εἰ μὴ διὰ ξίφους."

2. Καὶ τί δ' ἄν τις εἴποι περὶ τῆς τοιαύτης ψευδοῦς καὶ ἀδοξωτάτης θεωρίας; Ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ Μωάμεθ' ἔχει τὸν ἔλεγχον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, ὅτε ἐκυλίετο ἀφρίζων ὑπὸ τοῦ πάθους, ὅτι τοῦ Γαβριὴλ ἐρχομένου πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένου παρὰ θεοῦ δῆθεν οὐκ ἠδύνατο φέρειν τὴν τοῦ ἀγγέλου δρασιν καὶ διὰ τοῦτο πίπτειν ὡσεὶ νεκρόν, τοὺς δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου λόγους ἀκούειν ὥσπερ τινὰ κώδωνα | χαλκοῦν ἠχοῦ- 363 b
ντα. Ὁ τοίνυν μὴ δυνηθεὶς φέρειν ἑνὸς ἀγγέλου ὀπτασίαν πῶς τοσούτων ἀγγέλων αὐγὴν ἐδυνήθη θεάσασθαι, περιεργάσασθαί τε καὶ μετρῆσαι τὰς τοσαύτας κεφαλὰς τῶν ἀγγέλων, τὰς ἐντός τε τῶν στομάτων αὐτῶν γλώσσας, ἀλλὰ δὴ καὶ τὰς διαφόρους ἐναλλαγὰς καὶ ἰδιότητας τῶν ὕμνων τοῦ θεοῦ; μὴ μόνον γὰρ τοῦ Γαβριὴλ μείζονα εἶναι λέγει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων, εἰς οὓς ὁ Γαβριὴλ οὐκ εἶχε παρείσδυσιν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἦν ἀποδέων ἐκείνων, ὥστε τὸν Μωάμεθ αὐτὸν ἑτέρῳ ἀγγέλῳ παραδοῦναι, ὁ δ' αὖ ἑτέρῳ καὶ ἐφεξῆς ἄλλῳ καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν θεὸν καὶ συντυχεῖν ἀλλήλοις· ἔτι μὴ μόνον μείζονα πάντων ἐκείνων δεικνύει ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμενος. Ἐῶ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ θεόπτου Μωϋσέως, ὅν, ὥς φησιν, εἶδεν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ· αὐτὸν δὲ ὑπεραναβῆναι καὶ τοῦ ἑβδόμου καὶ ἀπελθεῖν μέχρι καὶ τοῦ θεοῦ, ὁμιλῆσαί τε αὐτῷ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελθεῖν καὶ κατελθεῖν ἐν τῷ τετάρτῳ οὐρανῷ, ὡς εἴρηται, καὶ συντυχεῖν τῷ Μωϋσεῖ, συμβουλεῦσαί τε αὐτὸν τούτῳ ἐπαναστραφέντα παρακαλέσαι τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ γενέσθαι κουφοτέραν τὴν εὐχὴν ὡς ἀδυνάτως ἔχοντος πρὸς αὐτήν· καὶ δεξαμένου τούτου τὴν βουλὴν ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὸν θεὸν καὶ ζητῆσαι τὸ περὶ τούτου καὶ προσδεχθῆναι τὴν ζήτησιν αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἐλαφροτέραν τὴν εὐχήν· καὶ αὖ τοῦ Μωϋσέως ἀναγκάσαντος αὐτὸν αὖθις ἐπαναστραφῆναι ἕως πεντάκις πρὸς | τὸν θεὸν καὶ πάλιν γενέ- 364 b
σθαι πολλῷ ἐλάττω τὴν εὐχήν. Καὶ μὴ ἀρκεσθέντα τὸν Μωϋσῆν εἰπεῖν καὶ αὖθις, ἵνα ἐπαναστραφῇ πρὸς τὸν θεὸν καὶ αἰτήσῃ συγγνωμονεστέραν γενέσθαι τὴν εὐχήν, οὐ κατένευσεν ἀλλὰ κατελθεῖν εἰς τὸν Ἐμπεράκ καὶ ἐλαύνειν, ἕως ἂν ἔλθῃ, ἔνθα ἦν πρότερον. Σκόπει οὖν ψεῦδος πάσης ἀγνωσίας μεμεστώμενον. Τὸν θεόν, ὅντινα ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἐν σώματι δεικνύει καὶ οὐκ ἀσώματον, τὸ γὰρ θεῖον ἀσώματον, ἄποσόν τε καὶ μὴ ἔχον μέγεθος, οὐδὲ ἐν εἴδει περιγραπτόν· τὸ δὲ οὕτως ἔχον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φύσει, πῶς ἂν ἐκ μερῶν; Εἰ γάρ τις δοίη τοῦτο ὑπάρχειν, πῶς νοηθήσεται ἀσώματον; Τὸ γὰρ ἐν σχήματι ὄν, πάντως καὶ ἐν ποσῷ, τὸ δὲ ἐν ποσῷ, καὶ ἐν τόπῳ· ἐξ ἀνάγκης περιγραπτόν. Ταῦτα δὲ σωματικά· καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια πως ἂν ἐπὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τοῦ θεοῦ λογίσηταί τις διανοίας μέτοχος ὤν; Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης Ἀβραὰμ ἐν τῇ πάλαι θεοφανείᾳ γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐλογίσατο· τοῦ δὲ Δανιὴλ τοῦ τοιούτου καὶ τοσούτου ἄγγελον ἰδόντος, ἐστράφη ἡ δόξα αὐτοῦ εἰς διαφθοράν, τουτέστι παρὰ βραχὺ ἀπεβάλετο

1 οὐκ — ψεῦδος *uncis includit.* AB ‖ 3 πιστεύετε θαύμασιν AB : αὐτοῖς πιστεύετε b ‖ 10 ἐδυνήθη AB: ἠδυνήθη b ‖ 16 δεικνύει AB: δεικνύειν b ‖ 17 εὐχόμενος AB: εὐχόμενον b ‖ 21 λαοῦ b : θεοῦ AB ‖ 28 *post* ἀλλὰ *add.* καὶ b : *om.* AB | τὸν Ἐμπεράκ A : τὸ Ἐμπαράκ B : τὸ Μπαράκ b ‖ 32 *post* ἔχον *add.* τὰ b : *om.* AB ‖ 33 — 34 τὸ δὲ ἐν ποσῷ AB : *om.* b ‖ 34 ἐξ AB : καὶ ἐξ b ‖ 37 *post* ἐλογίσατο *add.* καὶ ἐκάλεσε b : *om.* AB ‖ 38 ἀπεβάλετο A : ἀπεβάλλετο B.

de minciună?!) Şi Mohamed a zis: „Lăudat să fie Dumnezeul meu! Eu nu sînt altceva decît unul dintre oameni şi apostol. Cei dinaintea voastră nu credeau în minuni, nici voi nu credeți în minuni, nici nu veți crede altcum decît prin sabie".

2. Şi ce ar putea spune cineva despre o vedenie ca aceasta atît de mincinoasă şi de necrezut? Întîmpinarea o are din însuşi Mohamed; el este doar acela care a spus că, atunci cînd se rostogolea pe jos cu spume la gură din cauza patimei ce o avea, Gavriil venind la dînsul, chipurile, trimis de Dumnezeu, el n-a putut suporta vederea îngerului, şi că de aceea a căzut ca mort, iar cuvintele rostite de înger le auzea ca sunetul unui clopot de aramă. Aşadar acela care n-a putut suporta vederea unui singur înger, cum a putut privi strălucirea atîtor îngeri şi să fie curios să numere atîtea capete de îngeri şi limbile din gurile lor, ba încă şi diferite glasuri şi graiuri ale cîntărilor de laudă a lui Dumnezeu?! Şi spune despre sine că e mai mare nu numai decît Gavriil, ci şi decît toți aceia la care Gavriil nu avea intrare, ci era atît de mai prejos de aceia, încît el l-a predat pe Mohamed altui înger, iar acela iarăşi altuia şi mai departe altuia şi aşa a intrat la Dumnezeu şi a grăit cu el; şi pe sine se arată nunumai mai mare decît toți aceia, ci se roagă pentru ei. Nu mai vorbesc de marele de Dumnezeu văzătorul Moise pe care, după cum spune, l-a văzut în al patrulea cer, iar el a trecut de acelaşi de al şaptelea şi a ajuns pînă şi la Dumnezeu şi a stat de vorbă cu el, iar după aceea a ieşit şi a coborît la al patrulea cer, precum s-a spus, şi s-a întîlnit cu Moise şi acesta l-a sfătuit să se întoarcă şi să se roage la Dumnezeu pentru popor, ca să i se înlesnească rugăciunea, deoarece n-ar fi în stare să o facă; şi primind sfatul acestuia, s-a întors la Dumnezeu să intervină pentru aceasta şi cererea i-a fost primită şi rugăciunea a fost făcută mai uşoară; şi Moise iar silindu-l de cinci ori să se întoarcă la Dumnezeu, rugăciunea a fost cu mult micşorată. Şi Moise nemaiapucînd să-i spună încă odată ca să se întoarcă la Dumnezeu şi să ceară să fie mai îngăduitor cu rugăciunea el nu s-a mai plecat, ci a coborît la Eberac şi merse pînă ce a venit unde a fost mai înainte. Vezi aşadar minciuna plină de toată prostia. Pe Dumnezeu pe care însuşi Mohamed îl mărturiseşte de făcătorul cerului şi al pămîntului, îl arată cu trup, iar nu fără trup; căci dumnezeirea este fără trup şi cantitate, şi n-are mărime şi nu se poate descrie ca un chip; iar ceea ce este aşa prin însuşi firea sa, cum ar putea fi alcătuit din părți? Căci dacă ar admite cineva că aceasta e aşa, cum ar putea fi înțeles ca fără de trup? Căci ceea ce are formă, neapărat are şi cantitate, iar ceea ce are cantitate, cuprinde un loc şi trebuie să se poată descrie. Dar acestea sînt lucruri corporale; şi particularitățile corpului, cum le va putea socoti cineva, care are puțintică minte, că se țin de acea fericită şi netrupească fire a lui Dumnezeu? Şi patriarhul Avraam, cînd Dumnezeu i s-a arătat, pămînt şi cenuşă s-a socotit pe sine, iar cînd strălucitul şi marele Daniil a văzut îngerul, slava lui s-a întors întru pierzare, adică era cît pe ce

26 Eberac A: Eberac B: Barac b.

τὴν ἑαυτοῦ ζωήν· ὁ δὲ Δαβίδ φησιν· „Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν.“ Ὁ δὲ Μωάμεθ τὰς ἀγγελικὰς πάσας ὑπεραναβὰς δυνάμεις ἀμέσως τῷ θεῷ προσωμί|λησε καὶ ὑπὲρ ἀγγέλων καὶ παντὸς τοῦ κόσμου δεήσεις ἐποίησε καὶ τῆς εὐ- 365
χῆς οὐκ ἀπέτυχεν. Ἐγὼ δὲ ἀπορῶ, πῶς οὐκ ἔφη τολμήσας ὁ αὐθάδης οὗτος καὶ ἀλαζών, ὅτι κατέλαβε τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ θεὸς οἶδεν αὐτήν. Ἀλλ' ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηρεῖ αὐτούς.

3. Ἔτι οὐκ ἠδύνατο ὁ θεὸς γινώσκειν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν νόμον ὃν οὐκ ἐδύναντο βαστάζειν· καὶ πῶς θεός, ὃς οὐ γινώσκει τὰ ποιήματα αὐτοῦ, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ; Εἰ δὲ θεὸς ὢν ἀληθὴς καὶ τὰ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἔδωκε νόμον μὲν ἀτελῆ τοῦ Μωϋσέως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, τέλειον δὲ τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου, πῶς τὸ τέλειον ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ μεταμεληθεὶς εἰς τὸ ἀτελὲς πάλιν κατήγαγε; τὸ γὰρ τέλειον οὕτως ἐστὶ τέλειον, εἴπερ οὔτε ἐλλιπές ἐστιν, οὔτε περιττὸν καὶ παρέλκον, ὥσπερ τὸ εὐαγγέλιον μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ τέλειον καὶ ἀληθὲς καὶ ἅγιον καὶ σωτηρίαν καὶ ὁδηγίαν ἀποκαλεῖ, οἱ δὲ τοῦτοι οἱ τοῦ Μωάμεθ ἀκόλουθοι, δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ, λέγουσιν, ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐδίδαξε μεγάλα καὶ ἀδύνατα· τίς γὰρ δύναται ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν καὶ τὸν θεὸν ἐξ ὅλης αὐτοῦ τῆς καρδίας; τίς δύναται ὑπὲρ τῶν διωκόντων καὶ συκοφαντούντων εὔχεσθαι; Τίς δύναται ἀγα|πᾶν τοὺς 366
ἐχθροὺς αὐτοῦ; καὶ τὰ ἕτερα. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Μωάμεθ καὶ τὸ κορᾶν, συγκαταβάσεως ἕνεκεν, ἵνα ῥαδίως πληρῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν νόμον πρὸς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. Εἴπερ γοῦν οὐκ ἀνεφαίνετο ὁ Χριστὸς θεὸς καὶ θεοῦ υἱός, ἀλλ' οὕτως ἁπλῶς ἄνθρωπος ὡς Μωϋσῆς, ἐδεόμεθα ἄν τινων ἀποδείξεων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν· ἐπεὶ δὲ θεὸς ἀληθὴς τρανῶς ἀναφαίνεται, περισσὸν ἥγημαι δοῦναι ὅλως ἀπολογίαν περὶ τούτου, ὡς γὰρ θεὸς καὶ ποιητὴς οἶδε τὴν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ δύναμιν. Ἀλλ' ὅμως ἴδωμεν καὶ ἐκ τῶν τοῦ Μωάμεθ λόγων τὸ ἄτοπον. Αὐτός ἐστιν ὁ μαρτυρῶν καὶ λέγων, ὅτι ὁ Χριστὸς λόγος θεοῦ ἐστι καὶ ψυχὴ θεοῦ ἐστι καὶ πνεῦμα θεοῦ· καὶ εἰ λόγος θεοῦ ἐστι, πῶς παραλόγως ὁ τὰ πάντα εἰδὼς ἐποίησεν; Ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἄν ποτε ἀγνοῶν εὑρίσκεται· οὔτε γὰρ ὡς υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐστιν ἐλάττων αὐτοῦ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, οὔτε ὡς λόγος αὐτοῦ. Καὶ εἰ ψυχὴ καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐστι, πῶς εἰς τε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ πνεύματα βάρος ἐνέθηκε μὴ δυνάμενα φέρειν αὐτό; Ἔτι ὁ αὐτός φησι πρὸς τοὺς αὐτῷ ἀκολουθοῦντας, ὅτι οὐδέν εἰσιν, εἰ μὴ πληρώσαιεν τόν τε μωσαϊκὸν νόμον, τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ κορᾶν. Καὶ εἰ μὲν βαρέα καὶ δυσβάστακτα διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, πῶς ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὕτω παραγγέλλει ὑμῖν, ὡς εἰ μὴ πληρώσητε τόν τε παλαιὸν νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον, οὐδέν ἐστε, τουτέστιν οὐδεμία ὠφέλειά ἐστιν ἐν ὑμῖν; Εἰ δὲ | τέλειόν ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, ὥσπερ 367
καὶ ἔστι, ματαίως ἄρα δικαιοῦτε τὸ κορᾶν, ὅτι συγκαταβάσεως χάριν ἐξεδόθη· καὶ ἀληθῶς καταψεύδεσθε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου τέλειον εἶναι, δεόμενον διορθώσεως. Ἔτι εἰ ὁ Γαβριὴλ ἀνέλάβετο αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, τίς χρεία ζώου, ἵνα ἀπὸ τοῦ Μεκκὲ διακομίσῃ αὐτὸν ἕως Ἱερουσαλήμ; Ἔτι τίς μέτρησας τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος τὸ ἀπὸ πρώτου οὐρανοῦ μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ εὑρὼν αὐτὸ πεντακοσίων ἐτῶν

1 δὲ AB: μὲν b || 11 πρὶν AB : πρὶν τῆς b | *post* ἀτελῆ *add.* τοῦ b : *om.* AB || 35 εἰ b : *om.* AB || 37 δικαιοῦτε b : δικαιοῦται AB || 39 Ἔτι AB : Ἔτι δὲ b || 40 Μεκκὲ b : Μακκὲ AB || 41 αὐτὸ B : ἀπὸ A.

să-și piardă viața; iar David zice: „Acela ce-și aruncă privirea pe pămînt și-l face să se cutremure". Mohamed însă s-a ridicat mai sus de toate puterile îngerești și a stat de-a dreptul cu Dumnezeu de vorbă și a făcut rugăciuni pentru îngeri și pentru toată lumea și a izbîndit cu rugăciunea sa. Iar eu sînt nedumerit, cum de acest îndrăzneț arogant și lăudăros n-a cutezat să spună că a pătruns și firea lui Dumnezeu așa precum însuși numai Dumnezeu o știe! Dar cel ce șade în ceruri își va rîde de el și de cei împreună cu dînsul și Domnul îi va înjosi.

3. Încă mai spune că Dumnezeu nu putea ști puterea poporului, ci a pus pe grumazul lor lege, pe care nu o puteau ținea; și ce Dumnezeu este acela care nu-și cunoaște făpturile și nici puterea făpturilor sale? Iar dacă Dumnezeu fiind adevărat și a toate știutor încă înainte de facerea lor, a dat lege, ce-i drept nedesăvîrșită, a lui Moise, din cauza slăbiciunii oamenilor, iar cea desăvîrșită prin evanghelie, cum de a făcut ceea ce-i desăvîrșit, ca și cum neștiind și părîndu-i rău, din nou să fie nedesăvîrșit? Căci ceea ce-i desăvîrșit este desăvîrșit așa, încît să nu aibă nici o lipsă, nici ceva prea mult și de prisos, precum cu adevărat este evanghelia. Dar și însuși Mohamed o numește desăvîrșită, adevărată și sfîntă și călăuză a mîntuirii; aceia însă care îi urmează lui Mohamed, deși îi dau dreptate nelegiuitului, spun că Hristos a predicat lucruri mari imposibile; căci cine ar putea să iubească pe aproapele ca pe sine însuși și pe Dumnezeu din toată inima sa? Cine ar putea să se roage pentru cei ce-l prigonesc și-l hulesc? Cine ar putea să iubească pe vrăjmașii săi? Și celelalte. Și de aceea Dumnezeu a trimis pe Mohamed și coranul pentru micșorare ca oameni să poată împlini mai ușor legea spre mîntuirea lor. Dacă n-ar fi venit Hristos, Dumnezeul și fiul lui Dumnezeu, ci așa simplu om ca Moise, am avea nevoie de oarecare dovezi pentru arătarea adevărului; întrucît însă Dumnezeu adevărat apare vădit, am socotit de prisos să mai adaug un cuvînt de apărare pentru aceasta, căci ca Dumnezeu și creator știe el puterea făpturii sale. Dar totuși să vedem chiar din cuvintele lui Mohamed nerozia. El este acela care mărturisește și spune că Hristos este cuvîntul lui Dumnezeu și că este suflet al lui Dumnezeu și duh al lui Dumnezeu; și dacă este cuvînt al lui Dumnezeu, cum el, care știa toate, a creat fără știință? Căci cuvîntul lui Dumnezeu niciodată n-ar putea fi aflat neștiutor; căci nici ca fiu al lui Dumnezeu nu este mai mic decît însuși Dumnezeu tatăl, nici ca cuvînt al lui. Și dacă e suflet și duh al lui Dumnezeu, cum de a pus în sufletele și duhurile oamenilor povară pe care să nu o poată purta? Apoi însuși mai spune neofiților săi, că ei nu înseamnă nimic dacă n-ar fi împlinit legea lui Moise și evanghelia și coranul. Și dacă evanghelia învață lucruri grele de împlinit, cum de învățătorul vostru vă dă așa învățături că, dacă n-ați împlinit legea veche și evanghelia, sînteți de nimic, adică nu este nici un folos din voi? Iar dacă evanghelia este desăvîrșită, precum și este, în zadar căutați o îndreptățire pentru coran, că a fost dat spre a fi mai îngăduitor, și cu adevărat spuneți neadevăruri despre Hristos și evanghelie că este desăvîrșită, avînd nevoie de îndreptări. Dacă încă mai spune că Gavriil l-a luat în cîrcă, apoi ce nevoie mai era de dobitoc ca să-l ducă de la Meca pînă la Ierusalim? Apoi cine a măsurat lungimea drumului de la cerul întîi pînă la al doilea și, aflînd că e o depărtare cale de cinci sute de ani, i-a spus-o lui Mohamed? Apoi dacă

διάστημα ἀνήγγειλε τῷ Μαχούμετ; Ἔτι εἰ μὲν διὰ βημάτων ποδὸς ἐμετρήθη τουτὶ τὸ διάστημα, πῶς περιεπάτησε σῶμα πάχος ἔχον τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ὡς αὐτὸς τερατεύεται; Εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀδύνατον, ἄγγελοι δέ, αἱ ψυχαὶ ἀνέρχονται, πῶς τὰ ἀσώματα σωματικῷ βήματι μετροῦσι τὰ ὑπερ τὸν οὐρανόν, ἅτινα ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ δύνανται διελθεῖν τὰ ὑπὸ τῶν οὐρανῶν, ἀέρα λέγω καὶ αἰθέρα καὶ τὰ τούτοις οἷμοια; Ἔτι πῶς εἰς μὲν τὴν ἀνάβασιν ἐδεήθη ἀγγέλων ἀναβιβάσαι αὐτὸν εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐν δὲ τῇ καταβάσει οὐδαμῶς, ἀλλὰ μόνον τοῦ Ἐμπαράκ, ἵνα καὶ πάλιν αὐτὸν εἰς τὸ Μεκκὲ διασώσηται; Καὶ τίς οὕτω παράφρων ὁ μὴ τοιούτων κατεγνωκώς;

4. Διὰ τοῦτο παντελῶς κωλύουσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι μετά τινων διαλέγεσθαι, τὸν ἔλεγχον δειλιῶντες· οὐδὲ γὰρ | ἀγνοοῦντές εἰσι τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν 368 b ματαιότητα. Ἀλλ' ὅμως κἀκεῖνοι ἀσύμφωνοι πρὸς ἀλλήλους ὑπάρχουσιν· οἱ μὲν γὰρ τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ καὶ ἄκοντες ἕπονται, εἰ δ' ἴσως ἀφόβως καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἰδίᾳ ἐγένοντο, εὐθὺς Χριστιανοὶ ἐγένοντο ἄν· οἱ δὲ τῇ πλάνῃ συναπαχθέντες ὡς βέβαια καὶ ἀληθῆ καὶ ὡς ὡμολογημένα ἔχουσι τὰ τοῦ Μωάμεθ ψεύδη καὶ τερατεύματα· οἱ δὲ οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πατροπαραδότου πλάνης αὐτῶν αἰδοῖ τῶν γονέων, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνοις τιθέασι τὴν αἰτίαν τῆς πρὸς θεοῦ ἀπολογίας· οἱ δὲ διὰ τὸ ἄνετον καὶ ἐλεύθερον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐνδόσιμον οὐ βούλονται ἀποστῆναι τῆς πλάνης, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ ματαίαν δίαιταν προαιροῦνται, γινώσκοντες μὲν ὅτι οὐκ εἰσιν ἀπὸ θεοῦ τὰ λεγόμενα, λέγουσι δ' ὅμως ἄντικρυς, ὡς προείρηται ὅτι ὁδὸν ἐντολῶν σου γνῶναι οὐ βούλομαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ παραχωροῦσιν ἀναγινώσκεσθαι τὴν θείαν γραφὴν παρ' ἐκείνοις, ἵνα μὴ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν τὸ ψεῦδος εἰς ἔλεγχον ἔλθῃ. Ἐν γάρ τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Ἰωνᾶ οὕτω φησὶν ὅτι κἂν ὁ ποιός ποτε φωραθείη ἀντιλέγων τῷ κορᾶν, θάνατος ἔστω ἡ τιμωρία, μηδὲ πιστεύειν ἕτερον πλὴν αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἀμράμ φησι· „Μὴ πιστεύετε ἕτερον πλὴν τοῦ ἑπομένου τῷ ἡμετέρῳ νόμῳ," καίτοι γε τὸ εὐαγγέλιον σωτηρίαν εἶναι λέγων καὶ ὁδηγίαν καὶ μηδὲν εἶναι τοῖς Σαρακηνοῖς μὴ πληρώσασι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν νόμον. Πάλιν δὲ ὁ αὐ|τὸς ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῶν 369 b αὐτοῦ λόγων ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ φησίν, ὅτι ἐμοὶ ὁ ἐμὸς νόμος καὶ ὑμῖν ὁ ὑμέτερος· ὑμεῖς ἐλεύθεροί ἐστε ὧν ἐγὼ πράττω κἀγὼ ὧν ὑμεῖς. Τοῦτο γοῦν ἴδιόν ἐστι τοῦ παρατετραμμένου καὶ πεπλανημένου νοός, τὸ μὴ μόνον μετὰ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἀσύμφωνον εὑρίσκεσθαι τοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν μηδὲ συμφωνεῖν, ὥσπερ καὶ ὁ παρὼν οὑτοσὶ Μωάμεθ ἐν ὅλῳ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματι. Τὰ δὲ τῶν Χριστιανῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶσα ἡ θεία γραφή, ἥ τε παλαιὰ ἥ τε νέα, μία ἑκάστη πρὸς ἑαυτὴν κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν συμφωνεῖ· καὶ αὖθις αἱ δύο ὁμοῦ κατὰ πάντα εὑρίσκονται τὰ αὐτὰ καὶ φρονοῦσαι καὶ λέγουσαι· Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ αὐτὸς θεός ἐστιν ὁ ποιητὴς καὶ νομοδότης τῆς νέας καὶ παλαιᾶς. Ἐγὼ δὲ τάχα ἂν μετὰ Ἡσαΐου καὶ Δαβὶδ τῶν προφητῶν εἶπον· „Ἵνα τί, Κύριε, ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται;" καὶ ὅτι „ἐμοῦ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου·" ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν, ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφάνεια εἰς τέλος· περιεβάλοντο

---

3 *post* δὲ *add.* καὶ b : *om.* AB || 4—5 δύνανται b: δύναται AB || 7 Ἐμπαράκ AB: ζώου Μπαράκ b. || 24 πιστεύετε b: πιστεύοντες AB || 25 καὶ μηδὲν — 26 νόμον B : *om.* A || 27 αὐτοῦ AB : ἑαυτοῦ b | ἐμοὶ AB : ἐμοὶ μὲν b || 29 καὶ πεπλανημένου B : *om.* A || 30 αὐτὸν AB : ἑαυτὸν b || 35 *post* μετὰ *add.* τε b : *om.* AB.

această depărtare a fost măsurată cu pașii piciorului, cum a putut trup, avînd o mărime, să umble prin spațiul deasupra cerurilor, cum bîiguie dînsul? Iar dacă aceasta e cu neputință — îngerii însă, sufletele merg în sus —, cum pot măsura cele incorporale cu pas trupesc cele de deasupra cerului pe care în timp foarte puțin le pot străbate cele de sub cer, mă gîndesc la aer și eter și cele asemenea acestora? Apoi cum la suire a avut nevoie de îngeri ca să-l urce în ceruri, dar la coborîre nicidecum, ci numai de Ebarac, ca să-l aducă nevătămat iarăși la Meca? Și cine e așa de nerod care să nu fi observat unele ca acestea?

4. De aceea, cei ce se țin de el opresc ca să se poarte discuții, de teamă să nu rămînă de rușine, căci ei își dau bine seama de deșărtăciunea dascălului lor. Totuși și ei întreolaltă sînt de păreri diferite; căci unii de frica morții, fără să și vrea, îl urmează, dacă însă cumva n-ar avea de ce se teme și ar fi stăpîni pe sine, îndată s-ar face creștini; iar alții tîrîți de valurile rătăcirii țin de sigure și adevărate și recunoscute neadevărurile orbitoare ale lui Mohamed; iar alții nu vor să se lepede de rătăcirea apucată din străbuni, sfiindu-se de părinți, și dau vina pe aceia, că vor răspunde în fața lui Dumnezeu; iar alții, pentru destrăbălare și pentru că le dă toată libertatea în ce privește plăcerile, nu vor să se lepede de rătăcire, ci preferă viața necurată și traiul ușuratec, dîndu-și seama că acele cuvinte nu sînt de la Dumnezeu, dar totuși în față îți spun, precum s-a vorbit mai sus: „Căile poruncilor tale nu voiesc să le cunosc". De aceea nici nu lasă ca sfînta scriptură să fie citită la ei, ca neadevărul învățătorului lor să nu iasă la iveală. Căci în capitolul Iona zice așa: „Oricine ar fi fost surprins vorbind împotriva coranului, moarte să-i fie pedeapsa; nici să nu creadă în altul afară de el" iar în capitolul Amram zice: „Nu credeți în altul afară de în acela care se ține de legea noastră", deși dînsul este acela care spune că evanghelia este aducătoare de mîntuire și bună călăuzire și că saracenii n-au făcut nimic, dacă n-au împlinit evanghelia și legea. Apoi iarăși, ca și cum uită de propriul lui cuvînt, în același capitol, tot dînsul spune că eu am legea mea și voi a voastră; voi sînteți liberi de cele ce fac eu și eu de cele ce faceți voi. Aceasta-i particularitatea celui smintit și rătăcit la minte, că acesta nu se află de acord nu numai cu ceea ce e bine și frumos, ci niciodată nici cu sine însuși, precum este și acest Mohamed în toată cartea sa. La creștini însă nu este așa, ci toată sfînta scriptură, și cea veche și cea nouă, fiecare este de acord cu sine în toate amănuntele; și iarăși amîndouă împreună se află și spunînd aceleași păreri întru toate. Și cu drept cuvînt, căci același Dumnezeu este autorul și dătătorul testamentului și celui nou și celui vechi. Iar eu parcă aș fi spus împreună cu profeții Isaia și David: „De ce, Doamne, calea păgînilor este netezită?" Și picioarele mele aproape că s-au sclintit, pașii mei cît pe ce s-au lunecat!" Și „Invidia m-a cuprins asupra celor fără lege, cînd privesc liniștea celor păcătoși!" Și ‚Moartea lor e binecuvîntată și biciuirea lor îndîrjită, la muncile oamenilor nu se găsesc și împreună cu oamenii nu au fost biciuiți. De aceea trufia a pus stăpînire pe ei pînă

6 Ebarac A B: dobitocul Barac b.

ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν ἑαυτῶν. Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν· διῆλθοσαν εἰς διάθεσιν καρδίας· διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πορνείᾳ· ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν. Ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στό|μα αὐτῶν καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ 370 b τῆς γῆς." Ἀλλὰ σὺν τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ καὶ αὐτὸς κεκράξομαι ὅτι διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθου αὐτοῖς κακά, Κύριε· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι. Πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν ἐξάπινα; Ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὡσεὶ ἐνύπνιον ἐξεγειρομένου. Κύριε, ἐν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐξουδενώσεις.

5. Ἔτι ἐν τῷ κεφαλαίῳ λέγει ὁ Μωάμεθ, ὅτι οἱ δαίμονες σωθῆναι μέλλουσιν, Ὠριγένει αἱρετικῷ ἀκολουθῶν· καὶ ὅτι μὲν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησίν, ὅτι πολλοὶ τῶν δαιμόνων ἀκούσαντες τὸ τοῦ Μαχούμετ κορᾶν ἀναγινωσκόμενον ἐπῄνεσαν καὶ ἐθαύμασαν καὶ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐσώθησαν· ἀλλὰ νῦν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καθολικῶς λέγει καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι σωθῆναι μέλλουσιν οἱ δαίμονες. Εἴπερ γοῦν δύναται σωθῆναι εἷς καὶ μόνος ἐκ τοῦ τάγματος αὐτῶν, δύνανται σωθῆναι καὶ πάντες. Ἀλλ' ὥσπερ πάντοτε αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιλέγει καὶ ἐναντιοῦται, οὕτω κατὰ τὸ παρὸν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ πάντα λέγουσι τὸ εὐαγγέλιον τέλειον καὶ ἅγιον καὶ σωτήριον ὡς τοῦ Χριστοῦ λόγον, νῦν δ' ὡς καὶ πολλάκις ἐναντία τούτῳ καθόλου λέγουσιν. Ὁ γὰρ Χριστὸς οὕτως εἴρηκε πρὸς τοὺς τῆς γεέννης ἀξίους· „Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγ|γέλοις αὐτοῦ." 371 b Τοῦτο τοίνυν εἰπὼν οὐδένα τῶν δαιμόνων ἀφῆκεν ἐκτὸς τῆς κολάσεως. Καὶ εἰκότως· ὁ γὰρ σεσωσμένος, ἢ σὺν μετανοίᾳ τὸ κατὰ δύναμιν, καὶ αὐτὸς συμβάλλει διὰ πράξεως εἰς τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ σώματος οὐ δύναται ὁ ἄνθρωπος ποιῆσαι τὸ κατὰ βούλησιν, ἤτοι τὸ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς νόσον, ἢ ἐμπεσὼν ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἐπανελθεῖν εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πᾶς ἄνθρωπος ἐπ' ἐξουσίας ἔχει, ἵνα μὴ ἁμάρτῃ, ὅπερ ἐστὶν ἀσθένεια ψυχῆς. Ἁμαρτὼν δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ θέλησίν ἐστιν, ἵνα καὶ αὖθις ἀνακαλέσηται ἑαυτὸν καὶ μὴ μόνον εἰς τὴν προτέραν ὑγίειαν τῆς ψυχῆς ἐπανέλθοι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβῇ καί, ἢ σὺν τῇ μετανοίᾳ, ὡς εἴρηται, ποιήσῃ καὶ ἔργα ἀξιόχρεα, ἢ κατὰ δεύτερον, ὥς φασι, πλοῦν μόνον μετανοῶν εὑρίσκηται. Καὶ ὁ παναγαθὸς θεός, ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατελθὼν καὶ γεγονὼς ἄνθρωπος, ἐκχέει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ μεῖζον πάσης πράξεως ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀντὶ πασῶν ἀρετῶν τοῦτο λογίζεται· καὶ πρὸς ἑαυτὸν προσκαλεῖται αὐτοὺς καὶ φίλους αὐτοὺς καθίστησιν. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου ποῦ μετάνοια, ποῦ ταπείνωσις; Ἡ γὰρ μετάνοια ἐκ ταπεινώσεως γίνεται· πρότερον γὰρ καταγινώσκει τις ἑαυτοῦ ὡς κακῶς πράξαντος, ἔπειτα μετανοεῖ, ἐφ' οἷς ἥμαρτεν. Ὁ δὲ διάβολος τοὐναντίον στέργει μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἥμαρτε, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πρόξενος καὶ συνεργὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας εὑρίσκεται. Τίς γοῦν κοινωνία θεῷ τε καὶ διαβόλῳ; | Ἄρα ματαίως ἐλάλησεν ὁ Μωάμεθ, εἰπὼν 372 b ὅτι δύνανται σωθῆναι οἱ δαίμονες.

6. Ἔτι ὁ αὐτὸς Μωάμεθ φησὶ περὶ τοῦ κορᾶν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, γινώσκει τὴν τούτου ἐξήγησιν, ἀλλ' ἢ μόνος ὁ θεός. Καὶ εἰ τοῦτό ἐστιν ἀλήθεια, ποία ἐστὶν ἡ τοῦ κορᾶν ὠφέλεια; Ἴσως γὰρ οὕτως ἠδύνατο ὠφέλεια; Ἴσως γὰρ οὕτως ἠδύνατο ὠφελῆσαι, εἴπερ ἐγίνωσκον τὰ παρὰ θεοῦ λεγόμενα· ἐπεὶ δ' αὐτὸς ὁ Μωάμεθ εὑρίσκεται μαρτυρῶν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων γινώσκει τὰ ἐν τῷ

8 τῷ AB : τῷ αὐτῷ b || 10 Μαχούμετ κορρᾶν AB : Μωάμεθ κορὰν b || 16 λόγον AB : λόγους b || 20 ἢ AB : *om.* b || 22 ἔχει AB : οὐκ ἔχει b.

la capăt; s-au îmbrăcat cu nedreptatea şi fărădelegea lor; ca din său va curge nedreptatea lor: s-au cătrănit întru inima lor; gîndurile şi vorbele lor au fost la desfrînare; nedreptatea au ridicat-o în vorbele lor întru înălţime. Gura lor au suit-o pînă în ceruri şi glasul lor a străbătut pămîntul". Ci împreună cu David, străbunul lui Dumnezeu şi însumi voi striga: „Pentru vicleşugurile lor, Doamne, ai adus rele asupra lor; înălţîndu-i, i-ai doborît! Cum a dat pe neaşteptate pustiirea peste ei? Au dispărut, s-au prăpădit din cauza fărădelegii lor, ca şi visul celui care s-a trezit. Doamne, în cetatea ta chipul lor îl vei întoarce întru nimic".

5. În capitolul acela Mohamed, luîndu-se după ereticul Origen, mai spune că demonii au să aibă parte de mîntuire; iar în alt loc zice că mulţi dintre demoni, ascultînd citirea coranului lui Mohamed, l-au lăudat şi s-au minunat şi, crezînd într-însul, au dobîndit mîntuirea; dar acuma nu spune aşa, ci în general declară că demonii au să aibă parte de mîntuire. Şi dacă unul din tagma lor poate s-o dobîndească, pot să ajungă şi toţi la mîntuire. Dar cum dînsul se contrazice întotdeauna peste tot, tot aşa de astă dată el însuşi şi toţi cei cu dînsul spun despre evanghelie că este desăvîrşită întru toate şi sfîntă şi mîntuitoare ca învăţătură a lui Hristos, iar acum, ca şi de atîtea ori, spun lucruri cu totul potrivnice evangheliei. Căci Hristos aşa-a grăit către cei vrednici de gheenă: „Mergeţi, de la mine, blestemaţilor, în focul de veci care a fost pregătit diavolului şi îngerilor lui". Cu cuvintele acestea deci nici pe unul dintre diavoli nu l-a lăsat la o parte de chinul de veci. Şi cu drept cuvînt, căci acela care a dobîndit mîntuire, s-a pocăit, pe cît i-a fost puterea, şi însuşi contribuie de fapt la dobîndirea mîntuirii. Căci în ce priveşte trupul, omul nu poate face ce vrea, adică să nu cadă la vreo boală, sau dacă s-a îmbolnăvit, să fie în voia lui să se întoarcă la sănătatea de mai înainte; în ce priveşte însă sufletul nu este aşa, ci fiecare om are în puterea sa voinţa să nu păcătuiască şi păcatul este doară boala sufletului. Iar dacă a păcătuit, este în voia lui să se întoarcă de la păcat şi nu numai să poată reveni în starea de sănătate de mai înainte a sufletului, ci în mare măsură să şi o întreacă şi, sau pocăindu-se, cum s-a spus, să facă şi fapte însemnate de virtute, sau apucînd, cum se zice, drumul al doilea, să-şi afle calea mîntuirii, numai pocăindu-se. Şi prea bunul Dumnezeu, care pentru mîntuirea oamenilor a îndoit cerurile şi s-a coborît şi s-a făcut om, revarsă mila lui, ceea ce este lucru mai mare decît orice faptă, şi îngerească şi omenească, şi cumpăneşte mai mult decît toate virtuţile; şi-i cheamă la sine şi îi aşează în rîndul prietenilor săi. Iar în ce priveşte pe diavol, unde e pocăinţa la el, unde e umilinţa? Căci pocăinţa ia naştere din umilinţă, căci mai întîi recunoşti că ai făcut rău şi apoi te pocăieşti de păcatele ce le-ai făcut. Diavolul însă dimpotrivă se bucură de păcatul ce l-a făcut, şi, pe cît e în puterea lui, pricinuieşte pierzarea oamenilor şi-şi dă ajutorul. Prin urmare, ce legătură este între Dumnezeu şi diavol? În zadar deci a grăit Mohamed zicînd că demonii pot dobîndi mîntuirea.

6. Apoi însuşi Mohamed zice despre coran că nici un om şi nici chiar Mohamed nu ştie tîlcul acestuia, decît numai singur Dumnezeu. Şi dacă acesta-i adevărul, la ce foloseşte coranul? Căci doară numai aşa ar putea fi de folos, dacă prin el s-ar ajunge la cunoaşterea cuvintelor lui Dumnezeu; întrucît însă însuşi Mohamed este acela care mărturiseşte că nimeni dintre oameni nu este în stare să priceapă cuvintele din coran, atunci

κορᾶν λεγόμενα, τίς ἡ τούτου ὠφέλεια; Πάντως οὐδεμία. Καί τις μείζων ἄλλη ἀπόδειξις, ὅτι οὐκ ἐστιν ἀπὸ θεοῦ ὁ παρὰ τοῦ Μωάμεθ δοθεὶς νόμος; Οὐ γὰρ δὴ ματαίως νομοθετεῖ ὁ θεός. Ἰδοὺ τοίνυν καταφανές ἐστι τὸ κορᾶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνάπλασμά ἐστι διανοίας αὐτοῦ τοῦ κακοδαίμονος. Καὶ πρόδηλον ἐξ αὐτοῦ τοῦ κορᾶν, ὅτι οὔτε τῇ παλαιᾷ γραφῇ συμφωνεῖ, οὔτε τῇ νέᾳ διαθήκῃ, καίτοι γε ὁμολογοῦντος τοῦ Μωάμεθ, ὅτι ἅγιαι καὶ καλαί εἰσιν αἱ γραφαὶ καὶ ὅτι οὐδέν εἰσιν οἱ ἐκείνου ἀκόλουθοι, εἰ μὴ πληρώσαιεν τόν τε νόμον καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Ἔτι σχεδὸν δι' ὅλου αὐτὸς ἑαυτῷ ἐστιν ἀντιλέγων· ἔτι οὐδὲν θαῦμα ἐποίησεν εἰς πίστωσιν τῶν λεγομένων· ἔτι ὁμολογούμενα ψεύδη περιέχει, ὅπερ ἐστὶ τοῦ θεοῦ ἀλλότριον πάντῃ· ἔτι βίαιόν ἐστι καὶ καταλύει τὸ αὐτεξούσιον, ὅπερ οὐδέποτε ὁ θεὸς ἀνέτρεψεν· ἔτι παντελῶς ἐστιν ἄτακτον, καὶ τὸ ἄτακτον μακράν ἐστι τοῦ θεοῦ· οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἀταξίας θεός· ἔτι πονηρὸν | ἀναφαίνεται· καὶ πῶς ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ πάσης ἐπέκεινα 373 b εὐθύτητος καὶ ἁπλότητος; Ἔτι πεπλασμένας καὶ τερατώδεις θεωρίας περιέχει· καὶ πῶς τοῦτο ἀπὸ θεοῦ τοῦ ποιητοῦ καὶ δοτῆρος τῆς ἀληθείας; Τὸ δὲ πάντων τῶν κακῶν ἔσχατον καὶ πρῶτον, ὅτι παρὰ δαίμονος ἐξεδόθη τὸ τοιοῦτον κορᾶν, κἂν καὶ τὸν θεὸν διαβάλλοντες λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐδόθη.

7. Θαυμάζω γὰρ ἔγωγε καὶ λίαν ἐκπλήττομαι, πῶς τὸν Χριστὸν ἀφέντες οἱ τάλανες ἠκολούθησαν τῷ Μωάμεθ. Αὐτὸς καὶ γὰρ ὁ τοῦ Μωάμεθ νόμος, τουτέστι τὸ κορᾶν, αὐτὸ τοῦτό φησιν, ὅτι δι' ἀγγέλου εὐηγγελίσθη τῷ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου ἡγιάσθη καὶ τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ συνελήφθη, ἀλλ' οὐ φύσεως ἐνεργείᾳ, καὶ ἐκ παρθένου ἁγιωτάτης καὶ ὑπὲρ πάσας ἄλλας γυναῖκας καθαρᾶς γεννηθῆναι· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῷ Αἰνεσὰν φησιν· „Ὦ ἑταιρία τῆς βίβλου", τουτέστιν οἱ πιστοί, „μὴ λέγετε περὶ τοῦ θεοῦ πλὴν τῆς ἀληθείας, ὅτι ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς υἱός ἐστι τῆς Μαρίας καὶ ἀπόστολος θεοῦ, ὃν ἐν αὐτῇ ἔθηκε διὰ πνεύματος ἁγίου." Ἰδοὺ γοῦν θεὸν ὀνομάσας καὶ λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα ἅγιον, τὴν τρισυπόστατον, ὁ ἄθλιος οὐκ ἤνοιξε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς τριάδος. Καὶ εἰκότως· ὥσπερ γὰρ τὰ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς εὑρι|σκόμενα ἔμβρυα, πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν ζωὴν μὲν 374 b ἔχουσιν, ἀνωφελῆ δὲ καὶ ἀνόητον καὶ ψυχὴν μὴ δυναμένην διακρῖναι τὸ κρεῖττον τοῦ χείρονος, ἢ παρὰ καιρὸν γεννηθέντα οὐκ εἰσιν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκτρώματα καὶ ἀμβλώματα, οὕτω καὶ πᾶς ἀσεβὴς ὁ μὴ γεννηθεὶς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, τουτέστι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ δύναται ἰδεῖν τὸ οὐράνιον φῶς καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ διὰ τοῦτο μύσας τοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὀφθαλμοὺς ὁ μάταιος σκοτεινὸς ἐναπελείφθη ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ διάβολος. Περὶ γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος συνεχῶς ἐν τῷ κορᾶν μέμνηται· φησὶ γὰρ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ Ἐμπιᾷ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅτι περὶ τῆς Μαρίας ἐνεφυσήσαμεν αὐτῇ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ πάντως οὐ δύναται εἰπεῖν, ὅτι περὶ ἀγγέλου εἶπε τοῦτο ὁ θεὸς καὶ περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα, περὶ δὲ τοῦ Μωάμεθ οὐδὲν τοιοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅτι ἦν ὀρφανὸς καὶ πλανήτης ὑπὸ θεοῦ συναχθείς. Ἔτι τὸν Χριστὸν λόγον θεοῦ ὀνομάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ψυχὴν θεοῦ καὶ προφήτην πάντων τῶν προφητῶν μέγιστον, τὸν δὲ Μαχούμετ οὕτω μόνον προφήτην ἁπλῶς. Ἔτι τὸν Χριστὸν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ὁμολογοῦσιν

9 ψεύδη b : ψευδεῖ AB || 10 ἔτι — αὐτεξούσιον b (*add. Alter*) : *om.* AB || 18 τουτέστι AB : τοῦτ' ἔστι b || 21 ἄλλας AB : ἄλλας τὰς b || 22 κεφαλαίῳ b : καιρῷ AB | ἑταιρία AB : ἑταῖροι b | τουτέστιν AB : τοῦτ' ἔστιν b || 24 ἁγίου AB : τοῦ ἁγίου b 27 ἔμβρυα b : *om.* AB || 30 γεννηθεὶς AB : ἀναγεννηθεὶς b || 33 πνεύματος b : βαπτίσματος AB || 37 τοιοῦτο AB : τοιοῦτον b || 39 οὕτω AB : οὕτως b.

la ce foloseşte acesta? De bună seamă la nimic! Şi ce altă dovadă poate fi mai mare că legea dată de Mohamed nu este de la Dumnezeu? Căci Dumnezeu nu dă doară în zadar lege! Iată aşadar cum a ieşit lămurit la iveală coranul că nu este de la Dumnezeu, ci este o plăsmuire ieşită din capul acelui demon rău. Şi chiar din coran se vede lămurit că nu se potriveşte nici cu scriptura cea veche, nici cu noul testament, cu toate că Mohamed mărturiseşte că scripturile sînt sfinte şi bune şi că aceia care-l urmează nu înseamnă nimic dacă n-ar fi împlinit legea şi evanghelia. Apoi, pe de-a întregul, el este acela care se contrazice cu sine însuşi; apoi n-a făcut nici o minune pentru adeverirea cuvintelor sale; mai cuprinde apoi neadevăruri recunoscute, ceea ce este cu totul străin de Dumnezeu; mai introduce sila şi desfiinţează libera voinţă, ceea ce Dumnezeu nu a stînjenit niciodată; apoi este cu totul dezordonat şi dezordinea este departe de Dumnezeu; căci zeul nerînduielii nu este Dumnezeu; mai iese apoi la iveală ca un lucru rău şi viclean; şi cum poate fi de la Dumnezeu care este mai presus de orice dreptate şi bunătate? Mai cuprinde încă şi vedenii ticluite şi monstruoase, şi aceasta cum să fie de la Dumnezeu făcătorul şi dătătorul adevărului? Iar din toate relele cel mai mare şi de căpetenie este că, aducînd şi ocară lui Dumnezeu, spun că un coran ca acesta a fost dat de Dumnezeu.

7. Şi eu unul mă minunez şi mă uimesc foarte, cum de nenorociţii l-au părăsit pe Hristos şi au ascultat de Mohamed. Căci chiar legea lui Mohamed, anume coranul, însuşi spune aceasta că prin înger i s-a binevestit maicii lui Iisus şi că a fost sfinţită prin duhul sfînt şi prin puterea lui Dumnezeu a fost zămislit, iar nu prin lucrarea legii firii, şi s-a născut din fecioară prea sfîntă şi curată, mai presus de toate celelalte femei; căci în capitolul Enesan zice: „O, tovarăşi ai cărţii" — adică credincioşii —, „nu grăiţi despre Dumnezeu decît adevărul, că Hristos Iisus este fiul Mariei şi apostol al lui Dumnezeu, pe care l-a pus într-însa prin duhul sfînt". Iată aşadar numindu-l Dumnezu şi cuvînt al lui Dumnezeu şi duh sfînt, sfînta treime în trei feţe, totuşi nenorocitul n-a deschis ochii sufletului să vadă lumina sfintei treimi. Şi pe bună dreptate! Căci precum embrionii ce se află în pîntecele mamei, înainte de naşterea lor, au, ce i drept, viaţă, dar de care nu se poate folosi şi nu-şi dau seama de ea, şi sufletul lor nu poate deosebi binele de rău, sau de s-au născut înainte de vreme, nu sînt oameni, ci avorturi şi lepădări, aşa şi tot păgînul care nu s-a născut din apă şi duh, adică prin sfîntul botez, nu poate vedea lumina cea cerească şi cunoaşterea adevărului şi, închizîndu-şi ochii sufletului său, uşuratecul rămîne în întuneric ca şi părintele său diavolul. Căci despre sfîntul duh aminteşte mereu în coran; în capitolul Ebia zice doar ca din partea lui Dumnezeu: „Cît despre Maria, am suflat asupra ei din duhul sfînt". Şi nicidecum nu se poate spune că Dumnezeu a spus aceasta despre înger şi, ce-i drept, despre Hristos spune unele ca acestea, iar despre Mohamed nimic aşa ceva, ci că era orfan umblînd din loc în loc mînat de Dumnezeu. Apoi pe Hristos îl numeşte cuvînt al lui Dumnezeu, precum s-a spus, şi suflet al lui şi profet cel mai mare dintre toţi profeţii, pe Mahumet însă numai aşa simplu profet. Mai dau mărturie că Hristos coboară din Avraam, Isaac şi Iacob, cărora li s-a pus în vedere, Mohamed însă se trage din Ismail, care a fost alungat din casa lui Avraam dimpreună cu maică-sa, roaba Agar. Apoi Hristos niciodată n-a făcut vreun păcat — căci

εἶναι τοῦ ἔχοντος τὰς ἐπαγγελίας, ὁ δὲ Μωάμεθ ἐκ τοῦ Ἰσμαήλ ἐστιν, ὅστις ἐξεβλήθη
μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς παιδίσκης Ἄγαρ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀβραάμ. Ἔτι ὁ Χρι-
στὸς οὐδέποτε ἐποίησεν ἁμαρτίαν, — λόγος γὰρ θεοῦ καὶ πνεῦ|μα θεοῦ οὐ δύναται 375 b
πλανηθῆναι, — ὁ δὲ Μαχούμετ εἰδωλολάτρης ἐγένετο καὶ φονεὺς καὶ ἅρπαξ καὶ ἀσελ-
γὴς καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἁμαρτήμασιν ἔνοχος ἐγένετο, ἐφ' οἷς ὁ θεός, ὥς φασιν, αὐ-
τὸν συνεπάθησεν. Ἔτι ὁ Χριστὸς φρικτὰ καὶ ἐξαίσια πεποίηκε θαύματα, ὡς ἐν τῷ
κεφαλαίῳ τῷ Ἐλεμαΐδᾷ μεμαρτύρηται, ὅτι ὁ Χριστὸς τυφλοὺς ἐφώτισε, λεπροὺς ἐκαθά-
ρισε, νεκροὺς ἀνέστησε καὶ ἄλλα πολλὰ εἰργάσατο· ὁ δὲ Μωάμεθ οὐδὲν θαῦμα πε-
ποίηκε κατὰ τὸ κορᾶν, ἀλλ' ἢ μόνον τῆς σελήνης, ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος ἄντικρυς, καὶ
ἕτερά τινα αἰσχρά, ἅπερ καὶ παρεσιωπήθησαν καὶ τῇ σιγῇ παρεδόθησαν διὰ τὸ δύ-
σφημον. Ἔτι κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὁ Χριστὸς ἐσταύρωται
καὶ τέθνηκε καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται·
κατὰ δὲ τὸ κορᾶν, ὡς δῆθεν τιμῶντες αὐτόν, λέγουσιν, ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, ἀνελήφθη
δ' ὅμως. Καὶ ἰδοὺ ὅσον ἀπὸ τῆς τοῦ εὐαγγελίου ἀληθείας καὶ τῆς τοῦ Μωάμεθ ψευ-
δολογίας, ὁ Χριστὸς ζῶν ἀναφαίνεται καὶ ὁμολογεῖται, ὁ δὲ Μαχούμετ οὑτοσίν, ὡς
πάντες οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες ὁμολογοῦσιν, ὅτι ἀπέθανε καὶ οὐκ ἀνέστη. Καὶ τοί-
νυν διὰ ταῦτα πάντα τὸν Χριστὸν ἔδει προσκυνεῖν καὶ μὴ τῷ Μωάμεθ ἀκολουθεῖν.
Πῶς γὰρ ἔδει πιστευθῆναι τὰ τοῦ θεοῦ λόγια ἀνθρώπῳ ὁμοίῳ κατὰ πάντα τῷ δαίμονι;
Καὶ εἰ βούλει, παραβάλωμεν ἀμφοτέρους καὶ γνωσόμεθα τὰ τούτων ἰδιώματα. Ὁ διά-
βολος ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών, ὁ Μα|χούμετ ἐπηρμένος καὶ ἀλαζών· τίς γὰρ μείζων 376 b
τοῦ Μωάμεθ, ὃς ὑπεραναβὰς τοὺς οὐρανούς, ὡς αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ εἴρηκε, καὶ αὐτὰς
πάσας τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, τῷ θεῷ προσωμίλει καὶ μεσίτης τῶν ἐπταικότων ἀγγέ-
λων ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου παντὸς προστάτης; Ὁ διάβολος ἀνθρωποκτόνος
ἐστί, καὶ ὁ Μωάμεθ τοὺς μὴ πειθομένους τοῖς δόγμασιν αὐτοῦ θανάτῳ κατεδίκασεν.
Ὁ διάβολος ἀπατεών ἐστι, καὶ ὁ Μωάμεθ τὰς ἡδονὰς ἐνδοὺς καὶ ὥσπερ τι δέλεαρ ἐν
ἀγκίστρῳ ἐνθεὶς τοὺς ἀνοήτους πρὸς αὐτὸν ἐφελκύσατο. Ὁ διάβολος ψεύστης ἐστίν,
ἀλλ' οὐ τοσοῦτον ὡς ὁ Μωάμεθ, καθὼς καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κορᾶν τρανῶς ἀναφαίνεται.
Ὁ διάβολος ὕπουλός ἐστι· καὶ τίς ἄλλος ὡς ὁ Μωάμεθ ταπείνωσιν ὑποκριθεὶς τὴν
ὑψηλοφροσύνην ἠσπάσατο; Ὁ διάβολος σύμβουλός ἐστι τῶν ἀπηγορευμένων καὶ ὑπὲρ
πάντας ὁ Μωάμεθ· οὐδὲν γὰρ ὑγιές, οὐδὲν ὠφέλιμον, οὐδὲν θεῷ δεκτόν, ἀλλὰ τὰ πάντα
κατὰ θεοῦ καὶ τοῦ θείου νόμου ἐδίδαξεν. Ὁ διάβολος ἄθεος, καὶ κατὰ πάντα ὅμοιος
αὐτῷ ὁ τῆς ἀπωλείας υἱὸς ὁ Μαχούμετ· θεὸν γὰρ προσκυνεῖ καὶ κηρύττει ὁλόσφαι-
ρον καὶ ψυχρότατον, θεὸν προσκυνεῖ τὸν μήτε γεννηθέντα μητε γεννήσαντα, μὴ νοή-
σας ὁ δείλαιος, ὅτι σῶμα προσκυνεῖ καὶ οὐ θεόν· ἡ γὰρ σφαῖρα εἶδος σώματός ἐστι
καὶ ἡ ψῦξις ποιότης σώματος. Τὸ δὲ θεὸν μήτε γεννηθέντα μήτε γεννήσαντα, οὔτε
σῶμα προσκυνεῖ οὔτε θεὸν ἀσώματον καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ | θεὸν προσκυνεῖ, ὃν ὄνειροι 377 b
τῶν ἀσεβῶν διαπλάτουσι. Γελοῖον γὰρ πάντως ἐστὶ δοξάζειν τινὰ ἥλιον μὴ ἔχοντα
φῶς καὶ πηγὴν ἄνευ ὕδατος καὶ νοῦν λόγον μὴ ἔχοντα· ὡς ἀπόλοιτο ὁ τοιοῦτος θεός.
Ὁ δὲ παρ' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν θεὸς εἷς ἐστιν ὁ πρὸ πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ

7 Ἐλεμαΐδᾷ AB : Ἐλμαΐδᾶ b || 11 *post* τὸ *add.* λίαν b : *om.* AB || 16 ὅτι AB : *om.* b || 19 βούλει b : βούλῃ AB | παραβάλωμεν AB : παραβάλλωμεν b | Ὁ b : *om.* AB || 21 ὑπὲρ AB : περὶ b || 28 ταπείνωσιν AB : τῇ ταπεινώσει b || 31 ἄθεος AB : ἄθεός ἐστι b || 33 *et* 35 γεννηθέντα μήτε γεννήσαντα AB : γεννήσαντα μήτε γεννηθέντα b || 35 Τὸ AB : Τὸν b || 35—36 οὔτε σῶμα προσκυνεῖ AB : ἀλλὰ προσκυνεῖ σῶμα b || 37—38 μὴ ἔχοντα φῶς AB : φῶς μὴ ἔχοντα b || 39 ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν AB : ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς b.

cuvînt și duh al lui Dumnezeu nu poate greși calea cea dreaptă —, Mahumet însă a fost închinător la idoli și ucigaș și hoț și desfrînat și s-a făcut vinovat și de multe alte păcate, pentru care, cum zic ei, lui Dumnezeu i s-a făcut milă de el. Hristos a mai făcut minuni înfricoșătoare și străordinare, cum e mărturisit în capitolul Elemaida, că Hristos orbi a luminat, leproși a curățit, morți a înviat și alte multe a făcut; Mohamed însă, potrivit coranului, n-a făcut nici o minune, decît aceea cu luna, ceea ce este de-a dreptul o minciună, și altele cîteva urîte, care au și fost cu totul trecute sub tăcere din cauza faimei celei rele. Apoi, potrivit evangheliei și a adevărului curat, Hristos a fost răstignit și a murit și s-a înmormîntat și a înviat și s-a înălțat la cer și șade de-a dreapta tatălui; după coran însă, chipurile ca întru cinstirea lui, zic că n-a murit, dar totuși s-a înălțat la cer. Și iată din adevărul evangheliei și din vorbăria mincinoasă a lui Mohamed, cît de lămurit apare și se mărturisește, că Hristos este viu, ăst Mohamed însă, precum mărturisesc toți care cred în vorbele lui, că a murit și nu a înviat. Și așadar pentru toate acestea trebuia să se închine lui Hristos și nu să asculte de Mohamed. Căci cum de era nevoie ca să fie încredințate cuvintele lui Dumnezeu unui om asemenea diavolului întru toate? Și de vrei, să facem o comparație între amîndoi și vom vedea particularitățile acestora. Diavolul îngîmfat și lăudăros, Mahumet tot îngîmfat și lăudăros; căci cine e mai semeț ca Mohamed care a trecut dincolo de ceruri, cum spune însuși despre sine, și dincolo de toate puterile îngerești și a stat de vorbă cu Dumnezeu și a intervenit pentru îngerii căzuți, ba s-a făcut ocrotitor al lumii întregi? Diavolul este ucigător de oameni, și Mohamed pe cei ce nu ascultă de dogmele lui i-a osîndit la moarte. Diavolul este un amăgitor, și Mohamed, punînd plăcerile ca o nadă în undiță, i-a ademenit pe cei fără de minte la sine. Diavolul e un mincinos, dar nu așa de mare ca Mohamed, cum apare limpede și în tot coranul. Diavolul este insinuant; și cine altul ca Mohamed, fățărnicind umilință, s-a umplut de mîndrie și îngîmfare? Diavolul te îndeamnă la cele oprite, iar Mohamed mai mult ca oricine, căci nimic sănătos, nimic de folos, nimic plăcut lui Dumnezeu, ci toate le-a predicat împotriva lui Dumnezeu și a legii lui. Diavolul e ateu, și Mahumet, fiul pierzării, întru toate asemenea lui; căci se închină și predică un Dumnezeu ca o sferă cu totul și rece de tot, se închină la un Dumnezeu, nici născut nici creator, nebăgînd de seamă nenorocitul că se închină la un corp și nu la Dumnezeu; căci sfera este chipul unui corp și răceala este o însușire a unui corp. Și faptul că se gîndește la un Dumnezeu, nici născut, nici creator, înseamnă că nu se închină nici la un corp, nici la Dumnezeu incorporal și adevărat, ci la un Dumnezeu pe care visurile păgînilor îl plăsmuiesc. Căci e cu totul ridicol să-ți închipui soare neavînd lumină și izvor fără apă și minte neavînd rațiune; un Dumnezeu ca acesta pierde-s-ar fără urmă! Iar Dumnezeu în care noi creștinii credem este unul înainte de toate și la toate și în toate și peste tot universul; credem în tatăl, fiul

ἐν πᾶσι καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι πιστευόμενός τε καὶ προσκυνούμενος, μονὰς ἐν τριάδι καὶ τριὰς ἐν μονάδι ἀσυγχύτως ἑνουμένη καὶ ἀμερίστως διαιρουμένη, μονὰς ἡ αὐτὴ καὶ τριὰς παντοδύναμος, πατὴρ ἄναρχος οὐ μόνον ὡς ἄχρονος, ἀλλὰ καὶ ὡς κατὰ πάντα τρόπον ἀναίτιος, μόνος αἰτία καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῆς ἐν υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεωρουμένης θεότητος· ὃς ἵλεως γένοιτο ἡμῖν καὶ πᾶσι Χριστιανοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως πρεσβείαις τῆς πανυπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

VI. Ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου

Τίς γοῦν ἀντιλογία ἐστὶ περὶ τοῦ πλάσματος τῆς σελήνης; Ὅμως πᾶς τις ὁ ζητῶν τὴν ἀλήθειαν γνώτω, ὅτι τὰ θαύματα οὐ κατ' ἐπίδειξιν γίνονται, ἀλλὰ δι' ὠφέλειαν ψυχικὴν ἅμα καὶ σωματικήν, ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἢ διὰ χρῆσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Ἀλλὰ πῶς ἐνήργησε τὸ τῆς σελήνης τοιοῦτον ἐξαίσιον θαῦμα; Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών, ὅτι οὐκ ἦλθε διὰ θαυμάτων δοῦναι τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παιδεύεσθαι ἡμᾶς κατηγορεῖ ἡμῶν· ἐγὼ | δέ, φησί, τοὐναντίον ὅτι 378 b ἐπιμελούμενος ὁ πατὴρ τοῦ παιδὸς παιδεύει αὐτὸν ἀγάπης ἐνυπαρχούσης. Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἑβραίων ἀληθῶς εἶπεν· οἱ γὰρ Ἑβραῖοι κατὰ καιροὺς ἔλαβον ὀργὴν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀσυμπαθῆ· εἶχον καὶ γὰρ προφήτας διόλου καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἱερωσύνην, παιδεύοντος μὲν αὐτοὺς τοῦ θεοῦ σωματικῶς, ψυχικῶς δὲ οὐ κατελιμπάνοντο. Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Κυρίου σταυρὸν καὶ τὸ πάθος ἐγένετο παντελὴς εἰς αὐτοὺς ἐγκατάλειψις ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, λέγω τοὺς αὐθάδεις.

VII. Ἐπὶ τὸ προκείμενον οὖν ἐπανέλθωμεν τῆς ἡμετέρας διηγήσεώς τε καὶ ἱστορίας. Τῷ θέρει τοῦ ,ςϡξβου ἔτους ἤρξατο φαίνεσθαι κομήτης ἐκ τῶν δυτικῶν μερῶν τοῦ ἀφ' ἑσπέρας ὁρίζοντος ἑκάστης, εὐθὺς μετὰ δύσιν ἡλίου, ῥομφαίᾳ τινὶ ἐοικώς, καὶ τῆς σελήνης ἐλθὼν πλησιάσας καὶ πανσέληνος ὑπάρχουσα καὶ ἐκλείψεως κατὰ τύχην γενομένης κατὰ τὴν τάξιν καὶ κύκλον τῶν οὐρανίων φωστήρων, ὡς ἔθος. Τινὲς δὲ τὸν κομήτην ξιφοειδῆ ὁρῶντες καὶ ἐκ τῶν ἑσπερίων κινούμενον καὶ πρὸς ἀνατολὰς πορείαν ποιοῦντα καὶ τῆς σελήνης πλησιάσαντα καὶ τὸ σκότος τῆς ἐκλίψεως ἰδόντες ἐνόμιζον, ὅτι ὁ κομήτης ὁ ξιφοειδὴς οὕτως δηλοῖ καὶ εἰς σκότωσιν τῆς σελήνης, ὅτι μέλλουσιν ὁμοφωνῆσαι οἱ τῶν ἑσπερίων αὐθέντες Χριστιανοὶ ἐλθεῖν κατὰ τῶν Τουρκῶν καὶ αὐτοὺς νικήσωσιν. Οἱ Τοῦρκοι δὲ θεωροῦντες καὶ αὐτοὶ εἰς φόβον οὐκ ὀλίγον καὶ λογισμοὺς συνέπεσον· ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες | ἐκεῖναι πανσέληνοι οὖσαι, οὐ διέλιπον ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν 379 b ἄχρι καὶ τῆς δευτέρας φυλακῆς τῆς νυκτός. Τῷ δὲ πρωῒ σεισμοί τινες ἐλαφροὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ἡμέρας δέκα καὶ ὀκτώ· καὶ καύσων ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐκ ὀλίγος ἦν.

Ἀλλὰ μέρος τι περὶ τῆς φύσεως τῶν κομητῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ βρόντων καὶ ἄρκων, ἤγουν κεραυνῶν, καὶ σεισμοῦ καὶ στοιχέων διηγησώμεθα· καὶ ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν δηλώσω πρὸς ὑμᾶς. Ἄκουσον οὖν.

15 αὐτὸν AB : αὐτὸ b : || 17 διόλου AB : δι' ὅλου τοῦ καιροῦ b || 20 λέγω AB : εἰς αὐτοὺς λέγω b || 24 τῆς — 25 γενομένης AB : τῇ σελήνῃ πλησιάσας πανσελήνῳ οὔσῃ ἔκλειψις κατὰ τύχην γέγονε b || 27 τῆς σελήνης AB : τῇ σελήνῃ b || 28 οὕτως — 29 σελήνης AB : καὶ ἡ σκότωσις τῆς σελήνης οὕτως δηλοῖ b.

şi duhul sfînt şi ne închinăm, unime în treime şi treime în unime, neamestecat unită şi neîmpărţit despărţită, unime însăşi şi treime atotputernică, tatăl fără de început, nu numai în timp, ci şi în tot chipul fără cauză de ivire, singur cauză şi rădăcină şi izvor al dumnezeirii văzute în fiul şi duhul sfînt; acesta, milostiv de mi-ar fi mie şi tuturor creştinilor în ziua judecăţii prin intervenţia rugăciunilor cu totul prea binecuvîntatei stăpînei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Maria şi ale tuturor sfinţilor. Amin!

VI. Din cel al doilea cuvînt

Care este apologia pentru plăsmuirea lunii? Totuşi, oricine caută adevărul, să ştie că minunile nu se fac în vederea spectacolului, ci pentru binele sufletesc şi trupesc, ca la Hristos, sau pentru trebuinţă, ca la Moise şi Iisus al lui Navi. Dar cum vine de a făcut o minune ca aceasta străordinară a lunii? Doar el este acela care a zis că n-a venit să dea lege prin minuni, ci pentru ca să ne pedepsească, şi ne caută pricină, şi zice: „Eu dimpotrivă, tatăl din grijă pentru copilul său îl pedepseşte în urma iubirii de care e cuprins". Şi în ce priveşte pe evrei, a grăit adevărul; căci evreii, după vremuri, au fost loviţi de urgia lui Dumnezeu, dar nu fără milă; doar totdeauna aveau profeţi şi aveau parte de sfinţenie şi preoţie, Dumnezeu pedepsindu-i trupeşte, sufleteşte însă nu erau părăsiţi. Dar după răstignirea Domnului şi după patimile lui, au fost lăsaţi cu totul în părăsire, şi în privinţa sufletelor şi a trupurilor, anume acei răi.

1454 VII. Dar să ne întoarcem la subiectul povestirii şi istorisirii noastre. În vara anului 6962 a început din părţile de la apus ale orizontului să apară în fiecare seară o cometă, îndată după apusul soarelui, avînd oarecum înfăţişarea unui paloş; şi venind în apropierea lunii şi fiind lună plină, s-a întîmplat o eclipsă după rînduiala şi circuitul corpurilor luminoase cereşti, ca de obicei. Iar unii văzînd cometa în formă de sabie şi pornind dinspre apus şi mergînd spre răsărit şi apropiindu-se de lună şi zărind întunecimea eclipsei, dădeau cu părerea că acea cometă în formă de sabie şi la întunecime de lună arată, aşa că domnitorii creştini ai apusenilor au să se înţeleagă să vină asupra turcilor şi-i vor învinge. Iar turcii, privind şi ei, au fost apucaţi de mare frică şi stăteau în bătaia gîndurilor. Dar şi în nopţile cele cu lună plină nu lipseau fulgere şi tunete în fiecare seară pînă spre straja a doua din noapte. Iar înspre ziuă se întîmplau unele cutremure uşoare, optsprezece zile în şir; şi mare arşiţă era în zilele acelea.

Dar să dăm unele explicaţii despre firea cometelor şi a fulgerelor şi a tunetelor şi a cutremurului şi a celor patru elemente; şi pe cît îmi e puterea, să vi le arăt. Ascultă deci!

VIII. Περὶ κομητῶν

Κομῆται λέγονται τὰ φαινόμενα ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἐκκεχυνομένα, ἅπερ λέγουσί τινες ἄστρα· ἀλλ' οὐκ οἴδασι τί λέγουσιν. Ἕτεροι λέγουσιν, ὅτι δαίμονές εἰσιν, οὐκ εἰδότες καὶ αὐτοί, τί λέγουσι, καὶ σφαλερῶς βλασφημοῦσιν. Ἀλλ' οὔτε ἄστρα εἰσίν, οὔτε δαιμονικὰ πνεύματα· τὰ γὰρ δαιμόνια οὔκ εἰσι λαμπρά, ἀλλὰ ἐζοφωμένα καὶ ἀφανῆ τῆς ἀνθρωπίνης ὄψεως. Διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα λαλοῦντες φληναφοῦσιν ἁμαρτάνοντες. Εἰ δὲ πάλιν, ἐὰν ἄστρα εἰσί, καὶ πάντοτε ἀπὸ αἰῶνος πίπτοντα ἦσαν, ἔμενε γὰρ ὁ οὐρανὸς ἄναστρος. Διὰ τοῦτο οὔτε ἄστρα εἰσὶν οὔτε πονηρὰ πνεύματα, ἀλλὰ κομῆταί εἰσιν. Οἱ γὰρ κομῆται τοιουτοτρόπως γίνονται. Τῶν ἀνέμων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ αἰθέρι εἰσερχομένων, τὸ λεπτόμενον ἐπιφέρουσι τῆς γῆς ὑλοειδὲς πρὸς τὸ οὐράνιον πῦρ καὶ βιαζομένη ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἡ ὕλη οὐ κατέρχεται, ἕως οὗ σιγήσῃ ὁ ἄνεμος. Καὶ τότε ἐκπίπτουσιν ὑλομανούντων τῶν ἀνέ|μων, ἐκκεχυνομένων λαυροειδῶς, *380 b* ὡς ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἄνωθεν κατακαιόμενος ὁ ἄνεμος σὺν τῇ ὕλῃ λαυροειδὴς γίνεται· καὶ οὕτω γίνονται αἱ κομῆται. Ἅμα δὲ τῷ κρύει ἐκπέσῃ πεπυρακτωμένος ἄνεμος, γίνεται πάλιν χλυὸς καὶ σμίγεται τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ ἀέρι.

IX. Περὶ ἀστραπῶν καὶ βροντῶν

Ἡ ἀστραπὴ οὐκ ἐν ἑτέρῳ τρόπῳ γίνεται, εἰ μὴ συναλλαττομένων τῶν ἀνέμων καὶ τῶν νεφελῶν συγκρουομένων, ὡς βιαζομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων, γίνεται κτύπος· ἐν δὲ τῷ κτύπῳ συγκέχυται τὸ πῦρ παρὰ τοῦ οὐρανίου πυρός. Πρότερα δὲ ἡ βροντὴ τῆς ἀστραπῆς γίνεται· ἡμεῖς δὲ ὀξύτερον ἔχοντες τὴν ὅρασιν, διὰ τοῦτο πρῶτον θεωροῦμεν τὴν ἀστραπήν, μετὰ δὲ ταῦτα ἀκούομεν τὴν βροντήν, διότι βραδύτερον τὴν ἀκοὴν ἔχομεν. Βλέπε, ἐν παραδείγματι ὑποδείξω σοι· ἀπέχοντός σού τινος πόρρωθεν κόπτοντος ξύλον, βλέπεις αὐτοῦ τὴν ἀξίνην συγκρουομένην, καὶ οὕτω μετὰ μικρὸν τὸν κτύπον ἀκούεις.

X. Περὶ τί ἐστιν ἀστραπή;

Ἄνωθεν πρὸς τὸν αἰθέρα ἡπλωμένον ὑπάρχει τὸ πῦρ ἐν ὅλῳ τῷ προσώπῳ τοῦ οὐρανοῦ· αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ τέταρτον στοιχεῖον καὶ ἰσομερεῖ τῶν ἑτέρων τριῶν, ὡς μὴ ἰσαζομένων ὁ κόσμος ἀπώλετο ἄν· οἶδε γὰρ ὁ δημιουργός, πῶς παρεσκεύασεν αὐτά.

XI. Περὶ κεραυνοῦ

Ὁ μὲν κεραυνὸς οὕτω γίνεται. Συγκρουομένων τῶν | νεφελῶν γίνεται, ὥσπερ *381 b* προείπομεν, κτύπος καὶ μετὰ τὸν κτύπον γίνεται πῦρ. Τὸ δὲ πῦρ ἐκεῖνο ἐὰν τύχῃ καὶ συνουσιάσῃ μετὰ κομήτου, οὐ χλιάνει ὡς οἱ κομῆται, ἀλλὰ ἐπὶ γῆς ἐπεισέρχεται καὶ

2 ἐκκεχυνομένα AB : ἐκχυνόμενα b || 3 οὐκ AB : μὴ b || 6 φληναφοῦσιν AB : φλυαροῦσιν b || 7 ἐὰν AB : *om.* b || 10—11 τὸ οὐράνιον b : τὸν οὐρανὸν AB || 14 Ἅμα AB Καὶ εἰ ἅμα b || 15 χλυὸς AB : ἀχλὺς b || 20 ὀξύτερον AB : ὀξυτέραν b || 21 βραδύτερον AB : βραδυτέραν b || 28 ἄν b : *om.* AB || 29 B : *om.* A.

VIII. Despre comete

Comete se cheamă fenomene lucitoare ce s-au împrăştiat de la pămînt spre cer, pe care unii le numesc aştri; dar nu ştiu ce grăiesc. Iar alţii zic că sînt demoni, neştiind nici ei ce grăiesc; şi greşesc şi ei spunînd blasfemii. Nu sînt doar nici aştri nici duhuri diavoleşti; căci lucrurile diavoleşti nu sînt luminoase, ci întunecoase şi nu pot fi prinse de vederea omenească. De aceea acei care grăiesc acestea spun vorbe goale şi fac păcate. Iar apoi dacă sînt aştri şi mereu din veac erau căzători, cerul rămînea doar fără stele. De aceea nu sînt nici aştri nici duhuri rele, ci sînt comete. Şi anume, cometele se formează în chipul următor. Vînturile, suflînd pe pămînt şi pătrunzînd în eter, duc ceea ce este mai fin din materia pămîntului spre focul ceresc şi acea materie mînată de vînturi nu vine în jos pînă nu încetează vîntul. Şi atunci se desprind din vînturile îmbibate de materia ce s-a răspîndit în formă de frunze de laur, după cum vîntul, dimpreună cu materia arzîndu-se de focul ceresc de sus, ia forma frunzei de laur; şi aşa se formează cometele. Iar cînd vîntul înroşit de foc vine în jos, dînd de răceală, se răreşte şi se amestecă iarăşi cu aerul ce-i asemenea lui.

IX. Despre fulgere şi tunete

Fulgerul nu se face altfel decît cînd vînturile se întîlnesc şi norii se ciocnesc, ca şi cum ar fi repezite de vînturi; şi atunci se naşte un bubuit şi în bubuitul acela s-a amestecat foc rupt din focul ceresc. Dar mai înainte de fulger se naşte tunetul; noi însă avînd văzul în chip mai ager, vedem de aceea mai întîi fulgerul şi după aceea auzim tunetul, pentru că auzul îl avem mai cu întîrziere. Uită-te să-ţi arăt printr-un exemplu: fiind cineva departe de tine şi taie lemne, îi vezi mai întîi toporul lovind în lemn şi peste puţin auzi lovitura.

X. Ce este fulgerul?

Sus peste eter, în toată faţa cerului, se întinde foc; căci focul este cel de-al patrulea element şi e în aceeaşi măsură, ca şi celelalte trei, căci de nu s-ar echilibra, lumea s-ar prăpădi; creatorul doar ştie cum le-a aranjat.

XI. Despre trăsnet

Trăsnetul se face aşa. Norii ciocnindu-se, se naşte, cum am spus, un bubuit şi după acel bubuit se iveşte foc. Iar dacă focul acela s-a întîmplat de a venit la un loc cu o

φθείρει, θανατοῖ καὶ ἀπειλεῖ, ἀλλ' οὐ καίει, ὡς λέγουσί τινες. Καὶ οὕτως γίνεται ὁ κεραυνός, ὅνπερ ἡμεῖς λέγομεν ἀρκόν.

XII. Περὶ τοῦ σεισμοῦ

Περὶ δὲ τοῦ σεισμοῦ ἄκουσον καὶ ὅσον κατὰ δύναμιν δηλώσω ὑμῖν, ἵνα μετὰ καθαρᾶς ἀποδείξεως ἐπὶ τοῦτο τὸ τοῦ θεοῦ μέγα μυστήριον ἐπιδεῖξαι οὐ δύναμαι, ὅτι τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων καὶ προνοίας αὐτοῦ καὶ βάθος καὶ ὕψος τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐξιχνιάσαι ἀνθρωπίνη οὐ δύναται γλῶσσα, ἀλλ' οὐδὲ γνώσει ἐπ' αὐτὰ συνιεῖ, οὐδ' αὐτὸς ὁ θαυμάσιος Παῦλος ἰσχύει ἐξιχνιᾶν τὰς ὁδοὺς Κυρίου· ἀλλ' ὡς εὔσπλαγχνος ὢν οἰκτίρμων καὶ πολυέλεος καὶ πᾶσαν σοφίαν καὶ σύνεσιν φιλανθρώπως τῷ τοῦ αὐτοῦ ἐχαρίσατο πλάσματι, οὕτω γνωρίζει ἡμῖν, ὅτι πᾶσα κτίσις κινεῖται, ὡς προείπομεν, ὑπὸ τεσσάρων στοιχέων. Τὰ μὲν δύο εἰσὶν εὐφερῆ ὡς ἐλαφρότερα κουφιζόμενα ἐν τῷ αἰθέρι, ἀλλ' οὔτε ἄνωθεν ἐκλείπουσιν οὔτε κάτωθεν· ἀλλ' ὅπου οὐκ εἰσιν οὐδὲ ἱστάνται, — λέγουσιν, οὐ φθάνουσιν, — ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν καὶ δυνάμει αὐτῶν ἐνεργοῦσιν. Ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ οὐκ ἔστι γῆ· ἀλλ' ὁ κονιορτὸς αὐτῆς λαυροειδὴς γίνεται σὺν τῷ ἀέρι καὶ ἐκκέχυται πεπυρακτωμένος καὶ ἐμφανὴς τῷ κόσμῳ τῷ κάτω φαίνεται. Ἐν δὲ τῇ γῇ οὐκ ἔστι πῦρ· ἀλλὰ τοῦ πυρὸς αἱ δυνάμεις πολλάκις ἐπὶ γῆς ἐνερ|γοῦσι. Οὕτως οὐδὲ 382 b ἐν τῷ οὐρανῷ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ αἱ νεφέλαι αὐτὸ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάγουσι. Γέγραπται, ὅτι καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὕδωρ ὑπάρχει· ἄλλο γὰρ τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἄλλο τὸ ἐν κόσμῳ φαινόμενον. Τοιουτοτρόπως ὁ ἀὴρ ἰσχυρόν ἐστι στοιχεῖον καὶ ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ἐνεργεῖ πολλάκις καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ποιεῖ. Ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς ἀνάγει νεφέλας σὺν ὕδατι πρὸς οὐρανούς, ἀστραπὰς ποιεῖ, βροντὰς τρανοτάτας καὶ φοβεράς, ὥστε καὶ οἱ οὐρανοὶ σείονται καὶ ἠχοῦσι· καὶ ἐν τῷ πυρὶ συνενοῦται καὶ κεραυνοὺς ποιεῖ διὰ πυρός. Καὶ πάντας ὁ ἀὴρ ἐκθροεῖ καὶ ταράττει· τὴν θάλασσαν μετατίθει καὶ ἐκ βυθοῦ ἀμετρήτου συνταράττει καὶ πάντα κυμαίνει ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ· περικυκλοῖ τὴν γῆν· αὐτὸ γὰρ τὸ στοιχεῖον ἰσχυρότερον πάντων καὶ πολεμικὸν ὑπάρχει. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁ σεισμὸς γίνεται καὶ πᾶσα ἡ κτίσις κινεῖται· ἡ γὰρ γῆ, ὡς εἴρηται, οὐ βαστάζεται ὑπ' οὐδενός.

XIII. Περὶ στοιχέων τῶν δ-ων

Ὁ μὲν ἀὴρ πρωτόκτιστον πάντων ὑπάρχει στοιχεῖον, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀέρος τὸ ὕδωρ γεννᾶται. Καὶ ὄντος ἀέρος, ὅμως ἐξερχομένου ἐκ τοῦ στόματός σου ἀέρος, ὑποπίπτει ὑπὸ τὴν σὴν πολιὰν δροσία, ὡς ὑπὸ τεσσάρων στοιχέων καὶ ὁ ἄνθρωπος συνηρ-

1 οὐ καίει b : οὐκ ἐοῖ AB || 3 XII.] κεφ. ιβ' B : κφ. ια' A || 4 ἵνα AB : ὅτι b || 5 ἐπὶ AB : *om.* b | ἐπιδεῖξαι b : ἐπιδείξω AB || 7 ἐξιχνιᾶσαι b : ἐξιχνιάσῃ AB || 9 οἰκτίρμων A : οἰκτίρμω B | πᾶσαν A : ὁ πᾶσαν B : ἅπασαν b || 11 Τὰ AB : ὧν τὰ b || 13 λέγουσιν, οὐ φθάνουσιν] λέγουσιν οὐ φθάνομεν A : λέγουν οὐ φθάνουν B : οὐχ, ὡς λέγουσιν, οὐ φθάνουσιν b | καὶ$_2$ AB : *om.* b || 17 *post* Γεγράπται *add.* γὰρ b : *om.* AB || 22 ἐν AB : *om.* b || 23 μετατίθει AB : μετατιθεῖ b || 25 πάντων A : πάντω B : πάντως b || 28 XIII.] κφ. ιβ' A || 30 ὄντος B : ὄντως A : οὕτως b | ὅμως AB : *om.* b | ἀέρος AB : *om.* b || 30—31 ὑποπίπτει AB : ὑποπίπτοντος b || 31 *post* πολιὰν *add.* γίνεται b : *om.* AB.

cometă, nu se topeşte, cum se desfac cometele, ci cade pe pămînt şi nimiceşte, omoară şi distruge, dar nu arde, precum spun unii. Şi aşa se naşte trăsnetul[1].

XII. Despre cutremur

Ascultă despre cutremur şi, pe cît îmi stă în putere, vă voi lămuri, întrucît, în punctul acesta, nu sînt în stare să vă arăt cu dovadă curată această mare taină a lui Dumnezeu, deoarece şi adîncul judecăţilor şi prevederii sale, şi înălţimea înţelepciunii sale, graiul omenesc nu este în stare să le dea de urmă şi nici cu mintea nu ajunge la ele; nici minunatul Paul nu e în stare să pătrundă căile Domnului; dar ca un mult milostiv fiind bun şi îndurător şi cu iubire de oameni, a dăruit creaţiunii sale toată înţelepciunea şi priceperea; aşa ne face nouă ştiut că toată lumea zidită de el există, cum am zis mai sus, prin cele patru elemente. Şi două fiind mai uşoare, se mişcă lesne, ridicîndu-se în atmosferă, dar nu lipsesc nici sus nici jos; iar unde nu-s nici nu se găsesc — se zice că nu ajung —, ci şi acolo acţionează prin puterea lor. Iar în cer pămînt nu este; dar praful lui la un loc cu aerul ia forma frunzei de laur şi s-a revărsat înroşit de foc şi se face văzut lumii de jos. În pămînt nu este foc; dar puterea focului deseori acţionează pe pămînt. Tot aşa nici în aer nu este apă, dar norii o duc în sus la ceruri. S-a scris, că apă există şi mai presus de ceruri; dar altă apă este cea de deasupra lumii şi alta care se vede în lume. Tot aşa aerul este un element puternic şi deseori acţionează sus şi jos şi face semne minunate şi grozave. Din capătul pămîntului suie nori cu apă spre ceruri, produce fulgere şi tunete tari şi înspăimîntătoare, încît şi cerurile se cutremură şi răsună; şi unindu-se cu focul produc trăsnete. Şi aerul face toate să răsune şi le zguduie; apa mării o mută din loc şi o răscoleşte din adîncul nemăsurat şi toate le pune în mişcare de valuri cu mare putere; întreg pămîntul îl înconjoară; căci acest element este mai puternic decît toate şi rămîne mereu zbuciumat. De aceea şi cutremurul prin el se face şi toată lumea zidită este pusă de el în mişcare. Căci pămînul, cum s-a spus, nu este ţinut de către nimeni.

XIII. Cele patru elemente

Aerul este dintre toate elementele cel dintîi care a fost creat, iar din aer se naşte apa. Şi fiind aer, totuşi aer ieşind din gura ta, rouă cade pe sub mustaţa ta, aşa că şi omul şi toată lumea cea zidită este alcătuită din cele patru elemente. Iar apa produce

[1] În textul grecesc mai urmează: „pe care noi îl numim arcon, ἀρκόν".

μοσμένος ὑπάρχει καὶ πᾶσα ἡ κτίσις. Τὸ δὲ ὕδωρ χοῦν ἀποτελεῖ· εἰ βούλῃ, τοῦτο ὄψῃ ἀληθῶς· Λάβε | ὕδωρ ἀπὸ βροχῆς καθαρὸν ἐν ὑελίῳ ὑδρίᾳ καὶ ἄφες αὐτὸ τὸ ὕ- 383 b δωρ, ἕως οὗ ἐκλείπῃ, καὶ εὑρεῖς χοῦν, ὡς εἴπομεν. Τὸ δὲ χοῦν γεννᾷ λίθον καὶ σίδηρον καὶ πῦρ ἀποτελεῖ.

Ἐνταῦθα εἴπομεν τὴν τῶν στοιχείων καὶ ἄλλων τινὰ διήγησιν ἐν συνόψει· τὰ νῦν τὰ τῆς ἡμετέρας ἱστορίας αὖθις ἀψώμεθα.

XIV. Τῷ αὐτῷ δὴ φθινοπώρῳ, τοῦ ,ςϡξβ'ου ἔτους δηλονότι, τελέως ἐπανέστησαν οἱ τῆς Πελοποννήσου Ἀλβανῖται κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ αὐθέντων αὐτῶν· καὶ τὸν Καντακουζηνὸν Μανουὴλ δεσπότην τάχα πεποιήκασι, περὶ οὗ οὐκ οἶδα τί εἰπεῖν, πόθεν καὶ διὰ τί οὕτως ἐπεχειρίσθη.

2. Τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐλθόντον πάλιν τοῦ Ἀμάρη, υἱοῦ Τουραχάνη, μετὰ στρατοπέδου εἰς βοήθειαν τῶν δεσποτῶν αἰτήσει αὐτῶν καί, μικρόν τι κακώσαντες τοὺς Ἀλβανίτας καὶ τὸν αἰχμάλωτον αὐτοῦ ἀδελφὸν χάριν λαβών, ἐπανέστρεψεν.

3. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ μηνὶ ἀνεῖλεν αὐτοχειρίᾳ τὸν φίλτατόν μου υἱον Ἰωάννην ὁ ἀσεβέστατος καὶ ἀπηνέστατος ἀμηρᾶς, ὃς δῆθεν ἐβούλετο τὴν ἀθέμιτον σοδομίαν πρᾶξαι κατὰ τοῦ παιδὸς χρόνων ὄντος δεκατεσσάρων καὶ μηνῶν ὀκτὼ παρὰ ἡμέραν μίαν· κατὰ δὲ φρόνησιν καὶ ἡλικίαν ὡσὰν πλειόνων ἐτῶν ἦν. Οἴ μοι, οἴ μοι τῷ δυστυχεῖ καὶ ἀθλίῳ γενέτῃ!

4. Τῷ αὐτῷ δὴ Δεκεμβρίῳ ἀπῆλθον κἀγὼ εἰς τὸ Λεοντάριν καὶ τὸν δεσπότην τὸν κὺρ Θωμᾶν τὸν πορφυρογέννητον προσεκύνησα· καὶ εἰς τὴν δουλοσύνην αὐτοῦ προσεδέ|ξατό με καὶ τὸ χωρίον τὴν Κερτέζην εὐηρ- 384 b γέτησέ μοι ἀργυροβούλλῳ. Καὶ πρὸς τοὺς δεσπότας Σερβίας τὸν συμπέθερον καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ ἡτοίμασεν ἀπελθεῖν με τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας δουλείας ὠφελίμους ἀνὰ τούτων. Καὶ ἑτοιμασθεὶς παρεγενόμην εἰς Μεθώνην, ἵνα διὰ πλευσίμου ἐκεῖθεν ἀπέλθω εἰς Ἐπίδαυρον τῆς Ἰλλυρίας κἀκεῖθεν εἰς τὴν Σερβίαν· καὶ ἐσκόπτην τῆς ὁδοῦ διὰ τὴν γενομένην σύγχεσιν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἕνεκεν τῆς φυγῆς τοῦ γυναικαδελφοῦ τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ, υἱοῦ Κεντηρίωνος τοῦ πριγκίπου, ἀπὸ τῆς τοῦ Χλουμουτζίου φυλακῆς. Ἐν τῷδε τῷ τοῦ καιροῦ διαλείμματι ὁ ἀμηρᾶς ἐπῆλθεν κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τὸν Ὁμόβρυδον παρέλαβεν.

5. Καὶ ἀπῆλθον ἐγὼ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πάτραν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Βοστίτζας διελθὼν πέραν εἰς Αἰτωλίαν, καὶ τῇ πρώτῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ,ςϡξγ'ου ἔτους ἔφθασα εἰς τὴν Αἶνον, ἵνα καιρόν τινα ἐκεῖσε διαβιβάσω ἀποκρύφως, ἕως οὗ ὁ ἀμηρᾶς διὰ τοῦ τῆς Σοφίας μέρους ἐπαναστρέψῃ εἰς Ἀνδριανούπολιν καὶ ἐλεύσωμαι κἀγώ, ἵνα τοὺς οἰκείους μου αἰχμαλωτισθέντας ἐξάγοράσω. Καὶ ἐλθόντος τοῦ ἀμηρᾶ ἐν τῇ Ἀν-

2 Λάβε AB b || 3 Τὸ δὲ χοῦν AB : ὁ δὲ χοῦς b || 5 τινὰ AB : τινῶν b || 7 κφ. ιδ' B : κφ. ιγ' A | *mg.* 1454 AB || 9 αὐθέντων AB b | Κατακουζηνὸν AB || 23 κὺρ A : *om.* B || 25—26 συμπέθερον AB : συμπένθερον b || 28 Μεθώνην AB : Μοθώνην b || 29 ἐσκόπτην AB : ἐξεκόπην b || 33 διαλείμματι AB : διαλήμματι b | ἐπλῆθεν AB : ἀπῆλθεν b.

pămînt; dacă voieşti, o poţi vedea aceasta cu ochii! Ia apă curată de ploaie într-un vas de sticlă şi las-o pînă ce apa dispare, şi o să găseşti, cum am spus, pămînt. Iar pămîntul produce piatră şi fier şi foc.

Aici am vorbit într-o ochire pe scurt despre elemente şi altele cîteva; şi acum să ne apucăm iarăşi de istorisirea noastră.

1453 XIV, 1. În aceeaşi toamnă, anume a anului 6 9 62, s-au răsculat cu desăvîrşire albanezii din Pelopones contra despoţilor, domnitorii lor, şi l-au făcut, chipurile, despot pe Cantacuzino Manuil, despre care nu ştiu ce să spun de unde şi de ce s-a apucat de aceasta.

2. Iar în decembrie din acelaşi an, venind iarăşi Amar, feciorul lui Turachan, cu oaste în ajutorul despoţilor, la cererea lor, a făcut albanezilor puţină stricăciune şi, luînd drept mulţumită pe fratele său prins în război[1], a luat calea întoarsă.

1453 3. În acel an şi în acea lună, nelegiuitul şi cruntul sultan, care voia să facă sodomie cu băiatul, l-a omorît cu mîna lui pe prea iubitul meu fiu Ioan, fiind de paisprezece ani şi opt luni, fără o zi; dar la minte şi la statură era ca de mai mulţi ani. Vai de mine, vai, nefericitul şi nenorocitul părinte!

4. Tot în decembrie am plecat şi eu la Leondari şi am făcut închinăciune despotului chir Toma porfirogenitul şi m-a primit în slujba sa şi mi-a făcut danie satul Chertezi printr-un hrisov cu pecete de argint.
1454 Şi mi-a făcut pregătirea ca în primăvara aceluiaşi an să plec la despoţii Serbiei, la cuscrul şi ginerele său, avînd de îndeplinit multe şi neapărate misiuni de folos între aceştia. Şi după terminarea pregătirilor, am sosit la Metone ca de acolo pe mare să plec la Epidaur în Iliria şi de acolo în Serbia; dar m-am abătut[2], din drum din pricina tulburării ce s-a făcut în Pelopones din cauza fugii din închisoare de la Chlumuţi a fratelui soţiei despotului chir Toma, feciorul principelui Centurione. În acest interval de timp, sultanul a pornit asupra Serbiei şi a ocupat Omobridon.

1454 5. Iar eu am plecat pe mare la Patra şi de acolo prin Vostiţa am trecut dincolo în Etolia; şi la 1 septembrie din anul 6 9 63 am ajuns la Enos, ca să rămîn acolo un timp într-ascuns, pînă ce sultanul se va întoarce din părţile Sofiei la Adrianopol şi voi merge şi eu, ca să-mi răscumpăr pe căsaşii mei căzuţi în robie de război. Şi venind sultanul la

[1] Vezi III, 8.

[2] Text ἐσκόπτην, formal şi de fond un nonsens, format de Macarie din ἐσκόπει pe care nu l-a înţeles în lucrarea Memorii autentică. Am păstrat nonsensul în text, deoarece cred că-i aparţine falsificatorului, şi am trecut numai în aparatul critic ἐξεκόπην, vădit mai corect, din b.

δριανουπόλει παρεγενόμην κἀγὼ ἐκεῖσε καὶ παρὰ τοῦ πρώτου ἱπποκόμου τοῦ ἀμηρᾶ τοὔνομα Ἰβραὴμ τζελεπὴ ἐξηγόρασα τὴν ἐμὴν σύνευνον, οὐκ αὐτὴν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' αὐτῆς Χρυσοβεργίναν· καὶ ἐν τῇ Πάτρᾳ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ μετ' αὐτῶν ἐπανέστρεψα, πολλὰ κακοπάθησας καὶ καταναλώσας ἐν τῇδε τῇ ἀποδημίᾳ.

6. Καὶ ὅτε | ἐγὼ εἰς Ἀνδριανούπολιν διέτριβον, τῷ Ὀκτωμβρίῳ δὴ *385 b* μηνὶ ἦλθεν ὁ Τουραχάνης μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ πολλῶν στρατοπέδων εἰς βοήθειαν τῶν αὐθέντων καὶ δεσποτῶν καὶ τοὺς Ἀλβανίτας παντέλως ἐδούλωσαν, τούς ποτε ἀφηνιάσαντας, καὶ τὸν ψευδοδεσπότην αὐτῶν ἐδιώξαν.

7. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ τῇ β-ᾳ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἐγεννήθη τῷ δεσπότῃ κὺρ Θωμᾷ ὁ κὺρ Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος.

8. Καὶ τῷ Σεπτεμβρίῳ μηνὶ τοῦ ,ς϶ξδ-ου ἔτους ἀπέθανε Θάμαρ ἡ καλή μου θυγάτηρ αἰχμάλωτος οὖσα ἐν τῷ τοῦ ἀμηρᾶ σαῤῥαγίῳ λοιμώδει νόσῳ, οὖσα ἐτῶν ιδ-ων καὶ μηνῶν πέντε.

Ἦν ποτε διὰ προστάγματος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ αὐθεντός μου ἐδεδώκειν εἰς σύνευνον τῷ κληρονόμῳ καὶ αὐθέντῃ τῆς Αἴνου καὶ τῆς Ἰθώμης καὶ τῶν περὶ αὐτήν, ὡς προέφην ἐν τοῖς πρώην βιβλίοις.

Ἔγωγε ὁ ἄθλιος οὐκ οἶδα τὸν τούτης θάνατον· οἴ μοι, οἴ μοι τῷ ἀθλίῳ γενέτῃ! Καὶ τῇ κε-ῃ τοῦ Ὀκτωμβρίῳ ἀπεστάλην πρέσβυς πρὸς τὴν τῶν Ἑνετῶν ἀριστοκρατίαν, δουκὸς ὄντος ἔτι αὐτοῦ τοῦ Φραγκίσκου Φούσκαρι, ὑφ' ὧν εὐηργετήθην διὰ χρημάτων τε καὶ γραμμάτων. Καὶ τῇ ς-ῃ τοῦ Ἀπριλλίου ἐπανέστρεψα εἰς τὴν Πάτραν, θεοῦ καὶ μόνον βοηθείᾳ ἀλύξαμεν τὸ τῆς θαλάσσης κακόν, ὅπερ καθ' ὁδὸν ἡμᾶς εὗρε.

9. Τῷ δὲ Ἰουνίῳ τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβεν ὁ ἀμηρᾶς τὴν Ἀθηνῶν πόλιν.

10. Καὶ τῷ Ἰουλίου ἀπελθόντος τοῦ ἀμηρᾶ εἰς Ἄλβαν[1] καὶ σχεδὸν ἁλώσας τὸ πλέον μέρος αὐτῆς, τέλει κα|κῶς ἐδιώχθη παρὰ τῶν ἐλθόντων *386 b* εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰάγκου δηλονότι καὶ Καπιστριανοῦ καὶ ἑτέρων ἐξοχωτάτων ἀνδρῶν· ὃς ἡττηθεὶς φεύγων ᾤχετο καὶ ὁ χρήσιμος ἐκεῖνος μπεηλέρμπεϊς ἀπέθανεν.

XV. Καὶ τῷ ,ς϶ξε-ῳ ἔτει ὁ τοῦ τῆς Οὐγκρίας στρατοπέδου ἄρχων καὶ κυβερνήτης Ἰάγκος ἐτελεύτησεν, ἀλλα δὴ καὶ ὁ Καπιστριανός, ἔτι δὲ καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἄρχων καὶ δεσπότης Γεώργιος ὁ Βοῦλκος ἐτελεύτησε. Καὶ Μαΐῳ β' τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἡ βασίλισσα ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπέθανεν· ἐν ᾗ σχεδὸν ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ διέβη πρὸς τὸν ἀμηρᾶν ἡ θυγάτηρ

2 Ἰβραὴμ] Βραὴμ A : Μπραὴμ B : Ἰμπραὶμ b || 4 Φευρουαρίῳ AB || 6 Ὀκτωμβρίῳ AB : Ὀκτωβρίῳ b || 8 αὐθέντων AB || 9 ἐδούλωσαν AB : ἐδούλωσεν b | ἐδιώξαν AB : ἐδιώξεν b || 12 *mg.* 1456 AB || 15 διὰ προστάγματος B : *om.* A || 16 αὐθεντός AB: αὐθέντου b || 21 Ὀκτωμβρίῳ AB : Ὀκτωβρίῳ b || 22—23 Φούσκαρη AB || 24 καὶ B : *om.* A | μόνον AB : μόνου b || 28 Ἄλβαν[1] καὶ AB : Ἀλβανίαν b || 29 ἁλώσας AB : ἑάλω b | τέλει AB: τέλος b | ἐδιώχθη AB : ἀπεδιώχθη b || 32 *post* μπεηλέρμπεης *add.* Τουραχάνης b (*Alterus falso pro* Καρατζία): *om.* AB || 33 κφ. ιδ' A | *mg.* 1457 AB | Οὐγκρίας AB : Οὐγγρίας b.

[1] Ἄλβαν latine pro Μπελγράδον, falso a b in Ἀλβανίαν commutatum.

Adrianopol, am sosit şi eu acolo şi am răscumpărat de la mai marele
peste hergheliile sultanului cu numele de Ibraim celebi
pe soţia mea şi nu numai pe dînsa, ci şi pe Hrisoverghina care era cu
1455 ea; şi în luna februarie m-am întors împreună cu ele la Patra, îndurînd
multe suferinţe şi avînd mari cheltuieli în această călătorie.

6. Şi cînd eu mă aflam cu treburile mele la Adrianopol, a venit în luna octombrie Turachan cu feciorii lui şi cu multă armată într-ajutorul domnitorilor despoţi şi i-au supus cu desăvîrşire pe albanezii care se răsculaseră odinioară şi pe pseudodespotul lor l-au alungat.

1455 7. În anul acesta, la 2 ianuarie, i s-a născut despotului chir Toma
chir Manuil Paleologul.

1455 8. Şi în luna septembrie din anul 6 9 64 a murit de boala ciumei
buna mea copilă Tamar, aflîndu-se roabă de război în seraiul sultanului
şi fiind în vîrstă de 14 ani şi cinci luni.

Pe aceasta, din porunca în veci pomenitului domnului meu împăratul Constantin, o dădusem odinioară de soţie domnitorului moştenitor al Enosului şi al Itomei şi a regiunii de primprejur, cum am spus-omai sus în cărţile de mai înainte[1].

Şi eu nenorocitul nu ştiam de moartea ei; vai de mine, vai, nenorocitul părinte! Şi la 25 octombrie am fost trimis sol la republica aristocratică a veneţienilor, doge fiind tot acelaşi Francisc Fuscari[2]; şi aceştia
1456 mi-au făcut mult bine şi m-au cinstit şi cu bani şi cu scrisori. Şi la 6 aprilie
m-am întors la Patra; şi numai cu ajutorul lui Dumnezeu am scăpat
de furtuna mării ce ne-a găsit în cale.

9. Iar în iunie din acelaşi an sultanul a luat în stăpînire oraşul Atena.

10. Şi în iulie, sultanul plecînd la Alba[3] şi cucerind aproape partea cea mai mare din oraş, la urmă a fost izgonit rău de către aceia care au venit într-ajutor, Iancu anume şi Capistrian şi alţi bărbaţi de seamă; sultanul învins a luat-o repede la fugă; şi a căzut acel beilerbei[4], om de mare ispravă.

1456 XV, 1. Şi în anul 6 9 65 s-a săvîrşit din viaţă comandantul armatei
Ungariei şi cîrmuitorul ei, Iancu; dar şi Capistrian s-a săvîrşit din viaţă
1457 şi încă domnitorul Serbiei, despotul Gheorghe Vulc. Şi la 2 mai din ace-
laşi an, a murit şi vasilisa femeia lui. Aproape în aceeaşi zi şi oră, fata

---

[1] III, 2, 14.
[2] IV, 2, 2.
[3] Este vădit numele latinesc pentru Belgrad şi înlocuit greşit în b cu Ἀλβανίαν.
[4] După „beilerbei", b adaugă greşit Τουραχάνης, luîndu-se după ediţia lui F.C. Alter, căci e vorba de un beilerbei Caragea; vezi Laonic Chalcocondil, p. 243, 13—15 ; cp. şi Ducas, XVI, 6. (ed. V. Grecu).

αὐτῆς ἡ ἀμήρισσα μετὰ τοῦ τυφλοῦ τοῦ πρώτου αὐτῆς ἀδελφοῦ καὶ τοῦ θείου αὐτῆς Θωμᾶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἄρασα μεθ' ἑαυτῆς ἅπαντα τὸν βίον, ἤτοι περιουσίαν καὶ ὕπαρξιν κινητήν, φοβούμενοι διὰ τὸν βίον τῆς μητρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν νύμφην αὐτῶν.

2. Καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ,ςϡξς^{ω} μηνὶ Νοεμβρίῳ ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης Λάζαρος· καὶ ὁ ἀμηρᾶς Μεεμέτης τὸν αὐτοῦ μπεηλάρμπεϊν ἀπέστειλεν, ἵνα, εἰ δυνατὸν ἦν, μετ' εἰρήνης τὸ Σμεντόροβον καὶ πᾶσαν δὴ τὴν Σερβίαν μετ' εἰρήνης λάβῃ καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῶν <τόπον> δώσῃ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαζάρου, ὅπερ καὶ οὐ κατώρθωσε τότε, εἰ μὴ μόνον τὸ Περιστέριν παρέλαβε προδοσίᾳ, κατὰ δέ τινα καιρὸν καὶ τὸ Σμεντόροβον καὶ τὸν ἄλλον τόπον καὶ τῇ βα|σιλίσσῃ ἔδωκε τάχα τινὰ κάστρη, ἅπερ ὁ ἀμηρᾶς ἐν τῇ Μποσθείᾳ κέκτητο. *387 b*

3. Μαΐῳ δε ιε^{η} τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ ἀμηρᾶς παραγέγονεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Κόρινθον καταλείψας στρατῷ περιεκύκλωσεν αὐτὴν πολιορκῶν· αὐτὸς δὲ ἐλθὼν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τόπου καὶ πάντα τὰ ἐκεῖσε, τὰ μὲν ᾐχμαλώτευσε, τὰ δὲ ἠφάνισε καὶ ἐνέπρησεν, ἐξαιρέτως δὲ τὴν Ἄκωβαν, τὸν Ἀετὸν καὶ τὰ Πενταχωρία. Κἀκεῖθεν ἐξελθὼν κατὰ τοῦ Μοχλίου ἐπέδραμεν, ὃ δὴ καὶ ὁ τότε ἐκεῖσε ἡγεμονεύων, ὀλίγον ἀντισταθείς, εἶτα ἔδωκεν αὐτὸ μετ' εἰρήνης τῷ ἀμηρᾷ ὁ καλοκἀγαθὸς Ἀσάνης Δημήτριος.

4. Καὶ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους κἀκεῖθεν πάλιν ἐπιστρέψας ὁ ἀμηρᾶς εἰς Κόρινθον ἔπεσεν, ἣν δὴ καὶ δεδώκασιν αὐτῷ οἱ γενναῖοι ἄρχοντες ἄνευ ἀντιλογίας τινός, ὁ Ἀσάνης Ματθαῖος λέγω, — ὁ γυναικαδελφὸς τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Ἀσάνη, τὸ παλαιὸν καὶ νέον κακόν, — καὶ ὁ Λουκάνης Νικηφόρος. Ὃ γέγονεν ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ τῇ ς^{η}. Ὧν ὁ μὲν εἷς ἡγεμόνευεν ἐν αὐτῇ, ὃς οὐδὲν ὤφελεν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἦν ἀπεσταλμένος σπουδῇ παρὰ τοῦ δεσπότου ἐν αὐτῇ, ὅπως χρηστοτέρως φυλάξῃ τὴν πόλιν· κἀκεῖνος δὲ συντομωτέρως παρέδωκεν αὐτήν. Οὐκ οἴδασιν, εἰ καὶ τὴν Κόρινθον ἔδωσαν, δῆλόν ἐστι κατὰ τὰ πράγματα, ὅτι ὥσπερ κεφαλὴ ἐν τῷ σώματι, τοιουτοτρόπως καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἥδε ἡ πόλις εἶχε.

5. Τάχα καὶ ὁρκωμοτικὰ εἰρήνης πεποιήκασι μετὰ καταστάσεως, ὅτι καὶ ὁ δε|σπότης ὁ κὺρ Θωμᾶς τὴν Πάτραν δώσῃ μετὰ καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῶν, ἔτι δὲ καὶ τὰ Καλάβρυτα καὶ ἁπλῶς πάντα, ὅσα ὁ μακα- *388 b*

---

1 ἡ ἀμήρισσα A : εἰς ἀμήρισσαν B : εἰς ἀμήρισσαν b || 2 Κατακουζηνοῦ AB || 5 *mg.* 1458 AB || 6—7 μπεηλάρμπεην ἀπέστειλεν AB : μπεηλέρμπεην ἐδίορισεν b || 8 <τόπον> *om.* AB b || 10 κατὰ AB : μετὰ b || 12 κάστρη AB : κάστρα b | Μποσθείᾳ AB : Μπόσνᾳ b || 14 καὶ τὴν AB : καὶ εἰς τὴν b | στρατῷ AB : στρατὸν b || 16 ἐνέπρησεν A : ἐνέπρησε B || 17 Ἄκοβαν AB | Πενταχωρία *C. Müller, Comment. ad Critob.* III 4,3 : Πενταχορία A : Πενταχυρία B b || 18 Μοχλίου B : Ἀμικλίου A *et* B *mg.* || 18—19 ὀλίγον ἀντισταθείς, εἶτα A *et* B *mg.* : *om.* B b || 19 τῷ ἀμηρᾷ A : *om.* B || 27 ὃς οὐδὲν AB : ὡς μὴ b || 29—30 Οὐκ οἴδασιν εἰ AB : Καὶ οὐκ οἴδασιν ὅτι εἰ b || 35 αὐτῶν AB : αὐτῆς b.

ei sultana a trecut împreună cu întîiul ei frate orb și cu unchiul ei Toma Cantacuzino la sultan, luînd cu dînsa tot avutul, adică averea mișcătoare, ei temîndu-se pentru averea mamei lor de fratele și de cumnata lor.

1457 2. Și în anul 6 9 66, luna noiembrie a murit și însuși despotul Lazăr[1]; și sultanul Meemet a trimis pe beilerbeiul său ca, dacă s-ar putea, să ia pe cale pașnică Smedorovo și cu pace toată Serbia chiar, și în locul acestora să dea femeii și copiilor lui Lazăr altă țară, ceea ce atunci n-a izbutit, ci prin trădare a ocupat numai Peristeri[2], iar în cîtva timp și Smedorovo și cealaltă țară și vasilisei i-a dat, chipurile, unele cetăți pe care sultanul le avea în Bosnia.

1558 3. Iar la 15 mai din același an, sultanul a sosit în Pelopones, și, lăsînd în urmă Corintul, l-a înconjurat cu armata împresurîndu-l; iar el însuși venind în interiorul țării, toate de acolo, unele le-a robit, altele le-a nimicit și le-a dat focului pradă, îndeosebi Acova, Aetos și Pentachoria. Și de acolo ieșind, a pornit repede asupra orașului Muchli; pe acesta, cîrmuitorul de atunci de acolo, voinicosul Asan Dimitrie, rezistînd puțin, l-a predat apoi cu pace sultanului.

4. Și în luna iulie din același an, sultanul întorcîndu-se de acolo, iarăși a căzut asupra Corintului, pe care i l-au și predat fără vreo întîmpinare vitejii boieri anume Asan Matei — fratele soției despotului chir Dimitrie, feciorul lui Paul Asan, o nenorocire veche și alta nouă —, și Lucan Nichifor. Aceasta s-a întîmplat la 6 a lunii august. Dintre aceștia unul guverna în oraș, el care n-ar fi trebuit de loc, iar Asan fusese trimis în grabă de către despot, pentru ca să-l păzească mai bine, el însă l-a predat și mai repede. Nu-și dau seama, dacă au dat și Corintul, realitatea arată limpede că precum e capul la trup, tot așa era și acest oraș pentru Pelopones.

5. Chipurile au făcut și pace cu jurămînt și cu așezămînt, că și despotul chir Toma să dea Patra și regiunea de primprejur, dar încă și Calavrita și, într-un cuvînt, toate cîte întru fericire adormitul împărat chir

[1] Craiul Serbiei Lazăr Brancovici (1456—1458).
[2] Vezi Ducas, ed. V. Grecu, p. XLII, 11, nota.

πρακτικοὶ καὶ γενναῖοι ἄρχοντες ἢ μόνον ὅτι | ἔσχον κατ᾽ αὐτῶν θεὸν 390 b τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν καὶ αὐθέντην τῶν ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον. Καὶ οὕτως τὸ σκάνδαλον ἐποίησαν ἀνὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ αὐθέντων αὐτῶν, οὐκ ἐνθυμηθέντες οἱ ἄθλιοι τοῦ ἀψευδοῦς λογίου, ὅτι „πᾶσα βασιλεία διαμερισθεῖσα καθ᾽ ἑαυτὴν ἐρημοῦται", οὔτε τοῦ παροιμιώδους λόγου του „πρὸς τοὺς δύο οὐδ᾽ Ἡρακλῆς", ἀλλ᾽ ἐπανέστησαν καὶ πρὸς τοὺς τρεῖς. Καὶ τούτων οὕτως προβάντων, πρῶτον μὲν ὁ θεὸς παρεῖδεν αὐτούς· καὶ τί ἔπραττον, οὐκ ἐγίνωσκον, ἀλλ᾽ ὡς τοὺς ἰχθύας τοὺς ἔσω τῆς σαγήνης ὄντας καὶ ἀγνοοῦντας, ὅτι πάντες μέλλουσιν ἕλκεσθαι εἰς γῆν, ἐν ὅσῳ ἕως τοῦτο γένηται, ἀλλήλως διώκονται καὶ ἁλίσκονται καὶ φθείρονται οἱ ἐλάττονες ὑπὸ τῶν μειζοτέρων, οὕτως καὶ οὗτοι.

4. Ὁ μὲν γὰρ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς παρέπιπτε καὶ ἐπολιόρκει τὰ τοῦ αὐταδέλφου ἄστεα καὶ χώρας, Ζαρνάταν λέγω καὶ τὰ ἕτερα τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ, τὴν Καλαμάταν καὶ ἄλλα ὅσα εἰς χεῖρας εἶχεν ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ κόλπῳ· καὶ συνεργὸν εὗρε πρωτοστράτορα τὸν ἄριστον Φραγκόπουλον Νικόλαον, τὸν Εὐδαιμονοιωάννην Λέοντα, τὸν μεσάζοντα καὶ τὸν σύγγαμβρον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν περιπόθητον γυναικοθεῖον, τὸν μᾶλλον Κυδωνίδην ἢ Τζαμπλάκωνα ὀνομαζόμενον. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Δημήτριος πάλιν τὸ Λεοντάρι καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ ἐπολιόρκει καὶ τὴν Ἄκωβαν, ὃς εἰς συνεργοὺς εὗρε καὶ αὐτὸς Γεώργιον τὸν Παλαιολόγον καί | τινα 391 b τούτου ἐξάδελφον καὶ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μπουχάλην Μανουήλ, ὃς ἐμέσαζον κατὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ. Καὶ ὁ μὲν παρέλαβε τάχα τὴν Ζαρνάταν, ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς λέγω, καὶ τὸ Λεῦκτρον καὶ τὸ πολὺ τῆς Μάνης ζυγόν, ἔτι δὲ καὶ τὴν Καλαμάταν. Τοῦ δὲ δεσπότου κὺρ Δημητρίου ἐρχομένου ἐμβῆναι ἐν τῷ Λεοντάρει, καὶ μαθὼν τοῦτο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, δραμὼν ἐπρόλαβε καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῷδε τῷ ἄστει· καὶ οὕτως ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος ἀπέμεινεν ἄπρακτος. Τοῦ δὲ Παλαιολόγου Γεωργίου καὶ τῶν Μπουχαλέων φυγόντων μόνων καὶ ἀπελθόντων σὺν αὐτῷ ἐπαναστρέφοντι εἰς Σπάρτην.

5. Ἔτι δὲ τὸ κάκιστον καὶ ἀνωφελέστατον τῶν Ἀλβανιτῶν γένος εὐκαιρίαν εὑρόντες τῆς ὑπολήψεως καὶ ἁρπακτικῆς καὶ πλεονεκτικῆς καὶ ἀδίκου αὐτῶν γνώμης ἁρμόδιον, τί οὐκ ἔπραξαν ἢ τί οὐκ εἰργάσαντο κακόν; Ἀπιστοῦντες γὰρ τρὶς τοῦ σαββάτου ἐκ τοῦ ἑνὸς αὐθέντου πρὸς τὸν ἄλλον ἀπήρχοντο· καὶ ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν κώμας ἢ ἄστεα, κάστρας ἔλεγον κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶσσαν τὴν βαρβαρίζουσαν καὶ εἰς κεφαλάτικα ἀπήτουν· καὶ οὕτως ποτὲ μὲν πρὸς τὸν ἕνα τῶν δεσποτῶν ἀπήρχοντο, ποτὲ

3 αὐθέντων AB : αὐθεντῶν b || 10 διώκονται b : διώκουνται AB || 13 Ζαρνάδαν AB || 17—18 Εὐδαιμονοιωάννην Λέοντα, A: Εὐδαιμονιωάννην Λέοντα, B: Εὐδαίμονα Ἰωάννην, Λεοντα b || 21 Λεοντάρι b : Λεοντάριν AB || 22 εἰς AB : καὶ b || 23 Μπούχαλην AB b || 26 πολὺ b: πολὺν AB | Μάνης AB : Μανῆς b || 27 ἐμβῆναι] ἐκβῆναι AB b || 30 *ante* Γεωργίου *add.* κὺρ b: *om.* AB || 33 καὶ πλεονεκτικῆς AB: *om.* b || 37 καὶ] καὶ ταύτας b : *om.* AB.

alta decît numai că l-au ridicat împotriva lor pe Dumnezeu creatorul universului şi pe un domnitor din aceia mai puternici pe pămînt. Şi aşa au făcut zavistie între fraţi, domnitorii lor; nenorociţii de ei n-au vrut să-şi aducă aminte de vorba cea adevărată că „toată împărăţia învrăjbită înăuntrul ei rămîne pustie"[1], nici de zicala „faţă de doi nici chiar Hercule" [nu poate izbuti], ci s-au răsculat faţă de trei. Şi pornind ei aşa, mai întîi Dumnezeu şi-a întors ochii de la ei; şi ei nu-şi dădeau seama ce făceau, ci ca şi peştii care fiind înăuntrul plasei şi neştiind că toţi au să fie traşi la uscat, în timpul pînă să se întîmplă aceasta, se urmăreau între ei şi cei care sînt mai mici sînt prinşi şi înghiţiţi de cei mai mari; aşa şi aceştia.

4. Căci despotul chir Toma a năvălit şi împresura cetăţile şi oraşele fratelui său drept, anume Zarnata şi celelalte din averea epitropisită a lui Melissenos, Calamata şi altele cîte le deţinea despotul chir Dimitrie în golful Meseniac; şi a găsit ajutător pe prea strălucitul protostrator Frangopol Nicolaie, pe Endaimonoioan Leon primsfetnic şi cumnat al fratelui său şi pe prea iubitul unchi al nevestii, după nume mai mult un Chidonide decît un Ţamplacon. Iar despotul chir Dimitrie, la rîndul său împresura Leondari şi împrejurimile şi Acova şi a găsit şi dînsul colaboratori pe Gheorghe Paleologul şi pe un oarecare văr al acestuia şi pe ginerele aceluia, Buchali Manuil care dădea sfaturi contra despotului chir Toma. Şi unul, anume despotul chir Toma, a ocupat chipurile Zarnata şi Leuctron şi o parte mare din culmea Mani, apoi încă şi Calamata. Iar despotul chir Dimitrie, venind să intre în Leondari şi fratele său aflînd aceasta, a alergat şi a apucat să intre înainte în acest oraş, şi aşa despotul chir Dimitrie a rămas fără nici o ispravă. Singurii Gheorghe Paleologul şi Buchaleştii au fugit şi au plecat cu dînsul, care se întorcea la Sparta.

5. Dar încă şi neamul cel atît de rău şi netrebnic al albanezilor găsind prilej potrivit cu felul şi gîndul lor hrăpăreţ şi hapsîn şi pornit pe nedreptăţi, ce n-au făcut şi cîte rele n-au făptuit?! Căci călcîndu-şi cuvîntul de trei ori într-o săptămînă, treceau de la un domnitor la celălalt; şi în loc să spună „sate şi oraşe" le ziceau după limba lor barbară „castre" şi le cereau ca ocoale de guvernămînt; şi aşa treceau cînd unii la unul dintre despoţi cînd alţii din ei la celălalt. Între timp tot ce se găsea,

[1] Evanghelia lui Matei, 12, 25.

Τουρκῶν στρατοῦ ἔξωθεν, κατέδραμον τὸν τόπον ἅπαντα, καὶ ἵνα, ἅπερ κακὰ παρέλιπον οἱ οἰκήτορες καὶ κύριοι καὶ αὐθένται καὶ ἄρχοντες, οὐ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνδρείᾳ, πράξωσιν αὐτοί, καὶ τοῦ μὲν ἑνὸς τῶν δεσποτῶν ἐχθροὶ ὄντες, τοῦ δ' ἄλλου τάχα φίλοι. Ὃν δὴ δεσπότην, τὸν καὶ ἐχθρὸν αὐτῶν κὺρ Θωμᾶν, εἰς τὰ περὶ τὸ | Λεοντάριν ἐλθόντες 394 b εὗρον αὐτὸν καὶ κακῶς ἐδίωξαν καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν ἐν τῷ ἄστει· καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτειναν καὶ ᾐχμαλώτισαν. Ἔπειτα ἔστησαν τὰς σκηνὰς αὐτῶν πλησίον τοῦ Λεονταρίου καὶ μετ' ὀλίγον ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὰ περὶ τὴν Σπάρτην πρὸς τὸν ἑαυτῶν φίλον δεσπότην κὺρ Δημήτριον μετὰ νίκης καὶ πολλοῦ κέρδους ζώων τε καὶ ἀνθρώπων.

9. Μόλις οὖν ποτε ἐννοήσαντες οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ τὸ κακὸν τῆς ἑαυτῶν μάχης καὶ συναχθέντες εἰς τὸ Καστρίτζιν ἐποίησαν τάχα ὅρκους εἰρήνης, τοῦ τῆς Λακεδαιμονίας μητροπολίτου, ἤτοι τῆς Σπάρτης μετὰ τοῦ σάκκου αὐτοῦ ἱερουργήσαντος. Καὶ ὅτε ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ ἐδείκνυε τὰ ἅγια τῷ λαῷ λέγων „μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πίστεως προσέλθατε", ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ προσῆλθον οἱ αὐθένται καὶ ἀδελφοὶ καὶ ὤμοσαν, ἵνα τὴν εἰρήνην φυλάξωσιν. Ἔμεινεν μέν, ὡς ἠκούσαμεν, ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος ἐν τοῖς συμφωνημένοις μέχρι τινὸς καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς εἰς οὐδὲν τοὺς ὅρκους ἐλογίσατο καὶ καινὰς μάχας καὶ σκάνδαλα ἐποίησεν. Ὦ τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας σου, Χριστὲ βασιλεῦ, καὶ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς αἰτίους! Καὶ ἤρξαντο ἔτι τὰ κακὰ πάλιν τῶν χθὲς τοιούτων φρικτῶν ὅρκων ἀθετησάντων· καὶ ἔπραττεν ἕκαστος αὐτῶν κατὰ τοῦ ἑτέρου, ὅση δύναμις, ἐλπίζοντες ὁ μὲν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ ἀμηρᾶ καὶ βοήθειαν, καὶ τὴν ἀδικίαν ἐνθυμούμενος, ἣν ἠδικήθη ὑπὸ τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ, ὁ δὲ εἰς | τὴν ἐπιορκίαν τοῦ ἄλλου καὶ εἰς τὸ κατὰ 395 b ἀσεβῶν τάχα μάχεσθαι.

10. Τούτων οὖν οὕτως κακῶς πραττομένων παρῆλθεν ὁ χειμὼν τοῦ ‚ςϡξη-ου ἔτους· καὶ ἰδοὺ τοῦ αὐτοῦ ἔτους μαΐῳ μηνὶ ὁ ἀμηρᾶς ἐξῆλθε κατ' ἀμφοτέρων. Καὶ παραγενομένου αὐτοῦ ἐξ ὄρθοῦ εἰς τὴν Σπάρτην, ἐπεὶ ἐκεῖ εὑρίσκετο ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος διὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἐχθρὸν εἶναι ἐν Καλαμάτᾳ, καὶ ἐπολιόρκει τὴν Μαντίνειαν καὶ πᾶν τι ἕτερον τῆς ἐπιτροπικῆς τοῦ Μελισσηνοῦ Νικολάου, ὃ ἤρχετο παρὰ τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Μεσσηνιακοῦ Κολπου· καὶ μέγα κακὸν ἦν. Τοῦ δὲ ἀμηρᾶ φθάσαντος ἐν τῇ Σπαρτη, κατῆλθε αὐτοθελῶς ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος καὶ ἐδουλώθη αὐτῷ. Καὶ οὕτως ὁ ἀμηρᾶς παρέλαβε καὶ αὐτὸν καὶ τὴν Σπάρτην καί, τῷ δεσπότῃ φυλακὴν περιθείς, εἶπεν αὐτῷ. „Ὦ δέσποτα, ἐπεὶ οὕτως συνέβη σοι τὰ πράγματα, τὸν τόπον τοῦτον ἄρχεσθαι ὑπὸ σοῦ ἀδύνατον. Ὅμως ἐπεὶ πατέρα σε ἐστήσαμεν ἔχειν καὶ τὸ κοράσιόν σου λαβεῖν ἡμᾶς εἰς γυναῖκα, τὸν τόπον τοῦτον δὸς ἡμῖν, σὺ δὲ καὶ τὸ κοράσιόν σου ἔλθατε σὺν ἡμῖν· καὶ

1 Τουρκῶν AB : Τοῦρκων b ‖ 5 Λεοντάριν AB : Λεοντάριον b ‖ 12 Καστρίτζην AB : Καστρίτζι b ‖ 17 Ἔμεινεν AB b ‖ 18 *post* συμφωνημένοις *add.* ὡς ἠκούσαμεν AB: *om.* b ‖ 20 ἐποίησεν A: ἐποίησε B ‖ 28 *mg.* 1460 AB ‖ 31—32 πᾶν τι A: εἴ τι B ‖ 33 ὃ AB : ὃς b ‖ 41 ἔλθατε AB : ἔλθετε b.

turcească și a străbătut jefuind toată țara, pentru ca relele pe care le-au lăsat nefăcute locuitorii și domnitorii despoți și marii dregători, nu cu *premeditare, ci din vitejie*, să le înfăptuiască dînșii, dușmani fiind ai unuia dintre despoți, iar ai altuia, chipurile, prieteni. Venind, l-au aflat pe despotul inamic lor, chir Toma, în părțile dinspre Leondari și l-au pus rău pe goană și l-au închis în oraș; și pe mulți din oamenii lui i-au ucis și robit. Apoi și-au așezat corturile pe aproape de Leondari și, peste puțin plecînd, s-au dus în părțile dinspre *Sparta* la prietenul lor chir Dimitrie încununați de biruință și cu mult cîștig din pradă, și de dobitoace și de oameni.

9. Atunci abia dîndu-și seama în sfîrșit despoții frați de nenorocirea adusă de lupta dintreolaltă, s-au întîlnit la Castriți, și au făcut, chipurile, pace cu jurămînt, mitropolitul Lacedemoniei, *adică al Spartei*, în mantia-i arhierească, slujind sfînta liturghie; și cînd la sfînta slujbă a ieșit cu sfintele daruri, zicînd poporului „cu frica lui Dumnezeu și cu credință apropiați-vă", în acea clipă s-au apropiat domnitorii frați și au jurat *să păzească pacea*. Și a rămas, cum am auzit, despotul chir Dimitrie la înțelegerea făcută pînă la un timp; și iarăși dînsul, jurămintele le-a socotit de nimic și a început lupte noi și zavistii. O, îndelungata ta răbdare și bunătate, Hristoase împărate, și față de el și față de cei vinovați! Și apoi iarăși au început răutățile, călcate fiind în picioare jurămintele de ieri atît de înfricoșătoare; și fiecare din ei făcea ce putea contra celuilalt, punîndu-și nădejdile, unul în prietenia și ajutorul sultanului, *mînios fiind de* nedreptatea ce a suferit-o *din partea* supușilor săi, celălalt în călcarea jurămîntului de către altul și în faptul că lupta doar contra păgînilor.

1459/
1470 10. În timp ce se desfășurau aceste fapte așa de rele, a trecut iarna anului 6968; și iată că în luna mai din același an, sultanul a pornit contra amîndurora. Și venind de-a dreptul la *Sparta*, întrucît acolo se găsea despotul chir Dimitrie, deoarece fratele său dușman se afla la Calamata și împresura Mantineea și *orice alta din averea epitropisită a lui Nicolaie Melissenos ce era stăpînită în cuprinsul Golfului Meseniac de către despotul chir Dimitrie; și era mare nenorocire*. Iar sultanul ajungînd la Sparta, despotul chir Dimitrie, de *bună* voie, a coborît din cetate și i s-a supus. Și așa sultanul l-a luat și pe el și Sparta și punînd pază despotului primprejur, i-a grăit: „O, despote, deoarece ai ajuns în așa situație, nu mai e cu putință ca țara aceasta să fie stăpînită de tine. Totuși, întrucît am hotărît să te am pe tine de tată și copila ta să o iau de femeie, țara aceasta dă-ne-o nouă, iar tu și copila ta veniți cu noi; și vă vom da vouă altă

δρείας διηγησώμεθα. Οἱ ἐν γῇ καὶ | ἐν θαλάσσῃ εἰς πάντα ἀγαθοί εἰσι καὶ ἐπιτηδειότατοι, 398 b ἐν τῇ θαλάσσῃ μὲν ἱκανόπλοιοί τε καὶ θαλαττουργοί, καὶ νῆας ἐμπορικὰς πλείστας ἔχοντες, καὶ κυβερνῆται καὶ ναύκληροι ἄριστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ναυσὶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν στόλον τὸν βασιλικὸν κυβερνῆται οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν εἰσιν· ἐν δὲ τῇ χέρσῳ ὁμοίως ἐν τῷ ἱππεύειν καὶ ἀκοντίζειν στρατιῶται ἀγαθώτατοι καὶ πεζοὶ ἀνδρικώτατοι καὶ δοκιμώτατοι. Οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῶν πάλιν συνετοὶ καὶ σοφοὶ καὶ ἔντιμοι, ξενίζοντες τοὺς τυχόντας καὶ παραμυθοῦντες. Καὶ πρὸ πάντων, τὴν πίστιν καὶ εὔνοιαν ἣν ἐφύλαττον ἐκπάλαι καὶ ἕως τοῦ νῦν εἰς θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων, διὰ ταύτας μὲν τὰς τοιαύτας χάριτας καὶ ἀρετὰς καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς εὔνοιαν καὶ πίστιν, ἐν διαφόροις καιροῖς διαφόρως οἱ κρατοῦντες ἄνακτες ἐτίμησαν καὶ εἰς μεγάλα προνόμια τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἀνεβίβασαν. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο τὸ περιώνυμον καὶ ὑπερνεφελὲς φρούριον, ἐπισκοπὴ οὖσα τῆς Κορίνθου μητροπόλεως καί, δι' ἃς εἴπομεν ἀρετὰς τῶν πολιτῶν καὶ χάριτας τοῦ ἄστεως, ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς καὶ μάρτυς Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιβέριος εἰς μητρόπολιν ἀνεβίβασεν καὶ τριακοστὸν τέταρτον θρόνον ἔταξεν ἐπὶ ἔτους, ͵ϛρα-ου, ἰνδικτιῶνος δεκάτης πρώτης καὶ ἕτερα προνόμια περὶ ἐλευθερίας τῆς πόλεως ἐδωρήσατο. Ἐπακολουθῶν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἀλέξιος ὁ Κο|μνηνὸς καὶ ἕτεροι ταῦτα ἀνεβίβασαν καὶ ἐβεβαίωσαν. Ἔπειτα καὶ ὁ ἀείμνηστος 399 b βασιλεὺς ὁ γέρων Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ὕστερον ἐπὶ ἔτους ͵ϛω-ου ἰνδικτιῶνος πέμπτης διά τε τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τότε προεδρεύοντος κὺρ Νικολάου, ζήλῳ θείῳ κινηθεὶς ὅδε ὁ βασιλεὺς ἕνεκεν τοῦ προεδρεύοντος καὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ εὐνοίας, ἣν εἶχον πρὸς αὐτόν, ἐκ τριακοστοῦ τετάρτου θρόνου εἰς δέκατον ἀνεβίβασεν οἰκείῳ αὐτοκρατορικῷ κελεύσματι καὶ ψήφῳ συνοδικῷ· καὶ ἕτερα πολλὰ προνόμια τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐχαρίσατο. Καὶ ταῦτα πάντα τὰ ἴχνη τοῦ πάππου ἐπακολουθῶν καὶ βεβαιώνων ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ὁ νέος Ἀνδρόνικος τὸν κάτωθεν χρυσόβουλλον τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ ἐχαρίσατο, ἀνανεώνων μὲν καὶ βεβαιώνων τὰ παλαιὰ καὶ ἐκ νέου καὐτὸς τούτοις καὶ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν ἐφιλοδώρησε. Καὶ ταῦτα πάντα μὲν ἐγὼ ἐν τῷ σεκρέτῳ τῷ βασιλικῷ εἶδον καὶ πολλάκις ἀνέγνωκα, τὸ δὲ παρὸν χρυσόβουλλον εἰς χεῖράς μοι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἔτυχον ἔχειν. Τὰ νῦν δέ, ὡς προεῖπον, καλῶς μοι ἐφάνη ἐν τῷ ἡμετέρῳ βιβλίῳ καὶ ἔργῳ καὶ ταῦτα εὑρίσκεσθαι, ἵνα τὰς εὐεργεσίας γινώσκωμεν, ἃς οἱ Μονεμβασιῶται εἶχον παρὰ τῶν βασιλέων διὰ τὰς καλοκαγαθίας καὶ ἀρετὰς αὐτῶν, ἵνα οὐκ εἰς λήθην διὰ τὸν χρόνον γενήσωνται, ὅπως καὶ ἀκροαταὶ καὶ ἕτεροι μιμηταὶ καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ἔσωνται. |

Τῆς πολιτείας Μονεμβασιωτῶν προνόμιον 400 b

XVII. Ἐπεὶ οἱ Μονεμβασιῶται οἵ τε ἀπὸ τῆς θεοσώστου πόλεως Μονεμβασίας καὶ ἀπὸ τῶν Πηγῶν εὑρισκόμενοι καὶ κατοικοῦντες ἀρτίως εἴς τε τὴν θεοδόξαστον καὶ θεοφύλακτον καὶ θεομεγάλυντον Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὴ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ χώρας τῆς βασιλείας μου εἰσὶν ἀποτεταγμένοι διὰ χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τῶν ἁγίων καὶ ἀοιδίμων καὶ μακαρίων μου αὐθέντων καὶ βασιλέων, τοῦ τε πατρός, πάππου καὶ προπάππου τῆς βασιλείας μου, ἵνα, ἐφ' αἷς ἂν ποιῶσι πραγματείαις εἰς τὴν θεοδόξαστον Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυμβρίαν, τὴν Ἡρακλείαν, τὸ Ῥαιδεστόν, τὴν Καλλιούπολιν καὶ τὰς ἄλλας τῆς Μακεδονίας πόλεις, καὶ δίδωσι χάριν κομερκίου

1 Οἱ A : Τὰς B : Τὰ b || 5 *post* πεζοὶ *add.* καὶ A : *om.* B || 12 ἐπισκοπὴ οὖσα AB : ἐπισκοπὴν οὖσαν b | καί² AB : *om.* b || 15, ͵ϛρα A : *spat. vac.* B : *om.* b | δεκάτης πρώτης A : *spat. vac.* B : *om.* b || 18 *mg.* 1292 AB | Ἀνδρόνικος ὁ γέρων b || 19 πέμπτης] τεταρτος A: *sp. vac.* B: ζ', ἐβεβαίωσε b || 20 ὅ,δε AB: ὁ δὲ b || 22 θρόνου b : χρόνου AB || 23 συνοδικῷ AB : συνοδικῇ b || 25 τὸν AB : τὸ b || 26 μὲν AB : *om.* b || 27 τῷ$_1$ AB : *om.* b || 28 τὸ δὲ b : τὸν δὲ B : τὸν δὲ αὐτὸν A || 34 AB : b *ap. crit.* || 35 κφ. ις' AB || 39 αὐθέντων AB : αὐθεντῶν b | *post* πατρὸς *add.* καὶ A : *om.* B || 41 Συλημβρίαν AB | Ῥοδεστὸ AB || 42 πόλεις b : *om.* AB.

ei sînt la toate destoinici şi iscusiţi; buni marinari şi pricepuţi la ocupaţii pe mare, au foarte multe corăbii de comerţ şi sînt cîrmaci şi căpitani de corabie foarte buni nu numai pe corăbiile lor, ci şi pe flota împărătească ies din ei nu puţini căpitani de marină; de asemenea şi pe uscat sînt ostaşi foarte buni la călărit şi la aruncat cu suliţa şi pedestraşi foarte viteji şi mult încercaţi. Iar marii lor dregători sînt la rîndu-le cuminţi şi înţelepţi şi stimaţi, fiind ospitalieri faţă de toţi şi săritori într-ajutor. Din cauza unor astfel de însuşiri frumoase şi virtuţi şi a devotamentului şi a credinţei faţă de împăraţi, şi înainte de toate pentru credinţa şi devotamentul pe care-l păzeau din vechime şi pînă acum faţă de Dumnezeu şi de stăpînirea bizantinilor, împăraţii i-au cinstit în diferite timpuri în fel şi chip şi au ridicat la mari privilegii sfînta lor biserică. Mai întîi, această vestită cetate, cu faima pînă în nori, fiind episcopie a mitropoliei Corintului, în veci pomenitul împărat martir Mauriciu Tiberiu, pentru virtuţile şi frumuseţile oraşului, pe care le-am amintit, a înălţat-o la mitropolie şi în ierarhie a rînduit-o ca al treizeci şi patrulea scaun în anul 6101 indictionul al unsprezecelea şi a dăruit şi alte privilegii pentru scutirea oraşului. Iar apoi urmînd şi împăratul chir Alexie Comnenul şi ceilalţi, le-au sporit şi le-au întărit acestea. După aceea şi în veci pomenitul împărat Adronic Paleologul cel Bătrîn,
1292 mai tîrziu pe la anul 6800 indictionul al cincilea, pentru virtutea şi înţelepciunea conducătorului bisericei ei chir Nicolaie, acest împărat mînat de rîvnă dumnezeiască l-a înălţat în ierarhie din cauza lui şi a credinţei şi devotamentului cetăţenilor ce-l aveau faţă de el, de la scaunul al treizeci şi patrulea la al zecelea prin porunca sa împărătească şi prin hotărîrea sinodului; şi a dat acelei sfinte biserici şi alte multe privilegii. Şi de sine stăpînitorul împărat Andronic cel Tînăr, păşind întocmai pe urmele bunicului său, le-a întărit şi a miluit oraşul acela cu hrisovul de mai jos, reînnoind şi dînsul şi întărind din nou vechile privilegii ale locuitorilor şi a înzestrat cu donaţii generoase sfînta lor biserică. Şi eu unul, toate acestea le-am văzut în arhiva împărătească şi deseori le-am citit, iar hrisovul acesta s-a întîmplat după robie să rămînă în mîinile mele. Iar de astă dată, cum am spus mai sus, am crezut că e bine ca şi acestea să fie cuprinse în cartea şi lucrarea noastră, ca să cunoaştem tot binele pe care monemvasioţii pentru vrednicia şi virtuţile lor îl aveau de la împăraţi şi ca aceste binefaceri, cu trecerea timpului, să nu fie date uitării, ci auzindu-le şi alţii să rîvnească şi să imite faptele frumoase.

Hrisovul de privilegii al oraşului monemvasioţilor

XVII. Întrucît monemvasioţii şi cei din de Dumnezeu păzitul oraş al Monemvasiei şi cei ce se află la Pighe [Izvoare] şi acei care locuiesc chiar în de Dumnezeu slăvitul şi păzitul şi măritul Constantinopol, dar şi cei ce au fost aşezaţi şi în alte oraşe şi locuri ale împărăţiei mele prin hrisoave şi pitace de ale în vecipomeniţilor întru fericire adormiţi domnitori şi împăraţi, atît ale părintelui meu şi bunicului, cît şi ale străbunicului maiestăţii mele, ca, orişice comerţ ar face în de Dumnezeu slăvitul Constantinopol, la Silimvria, la Heraclea, la Redesto, la Caliupoli şi în alte oraşe ale Macedoniei, să dea

νόχλητοι καὶ ἀδιάσειστοι παντελῶς ἀπό τε τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ κομμερκίου, τοῦ διαβατικοῦ καὶ τοῦποριατικοῦ παρά τε τῶν κατὰ καιροὺς εὑρισκομένων εἰς κεφαλὴν τῶν εἰρημένων κάστρων καὶ παρὰ τῶν ἐκεῖσε τὰ δημόσια διενεργούντων, ἐφ' αἷς δ' ἂν ποιῶσι πραγματείαις ἐν ἑτέροις τόποις τῆς βασιλείας μου γεννηματικαῖς τε καὶ λοιπαῖς, εἴτε κατὰ ἀνατολὴν εἴτε κατὰ δύσιν, εἴτε ἐν νήσοις εἴτε κατ' ἤπειρον, ἔν τε κάστροις καὶ πανηγύρεσιν, εἴτε ἐν ἄλλοις τόποις. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς τῆς Πελοποννήσου ἁπάσας χώρας καὶ κάστρα τῆς βασιλείας μου γινομένας πανηγύρεις ὀφείλωσι διατηρεῖσθαι μὲν καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλαίων πάντων ἀνώτεροι, διατηρεῖσθαι δὲ καὶ παντελῶς ἀνενόχλητοι καὶ χάριν δώσεως κομμερκίου, μηδὲ ἕνεκεν ποριατικοῦ διδόντες τὸ τυχόν. Ὅθεν ὀφείλωσι διατηρεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν τοιαύτην ἀνενόχλησιν καὶ δεφένδευσιν οἱ εἴς τε τὸ κομμέρκιον τῆς θεομεγαλύντου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ εἰς τὰς ἄλλας πάσας σκάλας καὶ χώρας καὶ κάστρα τῆς βασιλείας μου ἐνοχοποιούμενοι κατὰ καιρούς, ἀλλὰ δὴ καὶ πάντες, ὅσοι ἐπικρατῶσι κτήματα ἢ ζευγαλατεῖα ἢ κάστρα ὁρισμῷ τῆς βασιλείας μου, εἴτε τῆς περιποθήτου μου Αὐγούστης εἰσὶν οὗτοι, εἴτε τοῦ ἐρασμιωτάτου μου υἱοῦ | τῆς βασιλείας μου βασιλέως, εἴτε τῶν προσγενῶν ἀρχόντων τῆς βασιλείας *404 b*
μου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχοντοπούλων αὐτῆς, οὐδὲ αὐτοὶ ὀφείλωσι χάριν μαγειρίας ἢ ὀψωνίου ἢ ἄλλου τινὸς ζητήματος ἀπαιτεῖν τι ἐξ αὐτῶν ἢ ἄλλο τι ἐπάγειν αὐτοῖς ἐπιτίμιον καὶ ἐπιβλαβλαβές. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ καιρὸν μέλλοντες ἔχειν τὴν ἐνοχὴν τῆς θεοδοξάστου Κωνσταντινουπόλεως ἀφέξωνται τελείως τοῦ ἐπάγειν ἐπήρειαν αὐτοῖς καὶ ἀπαίτησιν τὴν τυχοῦσαν ἢ ὀψωνίου ἢ μαγειρίας, ἢ συγκαταλέγειν αὐτοὺς τοῖς λοιποῖς ἐποίκοις ταύτης ἐπὶ τὰς κατὰ καιροὺς γινομένας κοινωφελεῖς ἴσως χρείας συγκροτήσεσιν, ἢ ἰδίως ὅλως ἀπαιτεῖν τούτους τῆς τοιαύτης συγκροτήσεως ἕνεκα· ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἃς ἔχωσιν οὗτοι ὑποθέσεις, ἢ μετ' ἀλλήλων ἢ μεθ' ἑτέρων τινῶν, κριθήσωνται παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἐν τῷ σεκρέτῳ τῆς βασιλείας μου. Τῇ γοῦν ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου τὰ κατὰ μέρος περὶ αὐτῆς διορίζεται, ἀπολαύσωσι ταύτης κατὰ τὸ ἴσον καὶ ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ ἐξ ὀσφύος παῖδες καὶ ἀπόγονοι τούτων, μέχρι ἂν ἡ τοῦ γένους αὐτῶν διαρκῇ σειρά. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἁπάντων βεβαίωσιν ἀσφαλείας ἐγένετο καὶ ἐπεβραβεύθη καὶ ἐπιχορηγήθη αὐτοῖς ὁ παρὼν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα Νοέμβριον τῆς ἐνισταμένης ἰνδικτιῶνος ιε-ης, ´ςωκε-ου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημήνατο κράτος.

Ἀνδρόνικος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων, | *405 b*
Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιόλογος.

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν καὶ εὑρεθὲν κατὰ πάντα ἰσάζον τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ ἐγράφη δι' ἀσφάλειαν.

XVIII. Λοιπὸν κρατοῦντος τοῦ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ τὴν Μονεμβασίαν παρὰ τῶν Μονεμβασιώτων αὐτῷ δεδομένην, ὁ ἀμηρᾶς τὴν μὲν βασίλισσαν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οἰκονομήσας ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετά τινων τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῆς, τὸν δὲ δεσπότην εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ.

2. Ἐλθόντος οὖν τοῦ ἀμηρᾶ ἐν τῇ Βορδονίᾳ, οἱ ἐκεῖσε γενναῖοι ἄρχοντες φοβηθέντες ἔφυγον ἀφέντες αὐτήν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Καστρίτζι τάχα μέχρι τινὸς ἀντισταθέντες καὶ πολεμήσαντες, τέλος προσεκύνησαν

2 ποριατικοῦ AB b : πορτιατικοῦ *Zepos.* || 3 αἷς b : οἷς AB | δ' ἂν *Miklosich-Müller*, δεῖν AB : δὴ b || 4 πραγματείαις b : πραγματείας AB | γεννηματικαῖς *Zepos* : γεννηματικὰς AB b ||4—5 λοιπαίς *Zepos:* λοιπαῖς AB b|| 7 γινομένας AB: γινωσκομένας b || 7, 10 *et* 16 ὀφείλωσι AB : ὀφείλουσι b || 10 οἱ b: *om.* AB || 14 μου AB: μοι b || 15 προσγενῶν AB : προσμενῶν b || 29 παρὼν A : παρὸς B || 31 ὑπεσημήνατο b: ὑπεσημένατο AB || 36 κφ. ιζ' AB || 37 Μονεμβασιότων AB || 39—40 Κωνσταντινουπόλει B.

rămînă nesupăraţi şi scutiţi cu totul de orice cerere de vamă sau taxe de trecere şi de drum şi să fie nestingheriţi de către aceia, care după vremuri se găsesc la guvernarea numitelor oraşe şi de către cei ce umblă pe acolo după încasarea veniturilor publice, să nu sufere nici un necaz pentru negustoriile ce le fac în celelalte locuri din împărăţia mea, cu produse şi alte lucruri, fie în Răsărit fie în Apus, fie în insule sau pe continent, în oraşe şi la iarmaroace, sau în alte locuri. Dar încă şi în toate localităţile din Pelopones şi în oraşele împărăţiei mele, la iarmaroacele ce se fac, trebuie să rămînă feriţi de toate impunerile, să rămînă cu totul nesupăraţi şi de orice dare de vamă şi să nu dea cîtuşi de puţin taxe de drum. De aceea, datori sînt să ţină seama de această slobozenie şi scutire a lor, vameşii şi taxatorii din de Dumnezeu măritul Constantinopol şi aceia care, după vremuri, au această funcţie în toate celelalte porturi şi localităţi şi oraşe ale împărăţiei mele, precum şi toţi aceia care posedă printr-o hotărîre a maiestăţii mele proprietăţi sau moşii sau tîrguri, fie că aceştia sînt în slujba prea iubitei mele auguste, sau a prea iubitului meu fiu împăratul[1], sau a neamurilor de mari dregători ai maiestăţii mele şi a celorlalţi mari dregători ai mei şi a feciorilor lor, nici aceştia nu trebuie să ceară nimic de la ei, de ale bucătăriei sau provizii sau pentru vreo altă trebuinţă, nici să le impună ceva spre dezavantajul şi paguba lor. Dar şi aceia care după vremuri au grija administraţiei de Dumnezeu slăvitul Constantinopol, să se ferească mult să le facă vreun neajuns sau să le ceară vreo contribuţie cît de mică la procurarea de provizii sau hrană sau să-i pună alături de ceilalţi locuitori ai acesteia pe aceeaşi listă de contribuţie ce se fac vremelnic la trebuinţele poate că de folos obştesc sau să le ceară special acestora vreo astfel de contribuţie; dar nici în pricinile ce le au aceştia, sau între ei sau cu alţii careva, nu vor fi judecaţi de ei, ci la divanul maiestăţii mele. Aşadar prin tăria şi în puterea acestui hrisov al maiestăţii mele, de dispoziţiile ce le dă punct de punct pentru Monemvasia, se vor bucura întocmai în acelaşi chip şi copii din coapsa monemvasioţilor şi urmaşii acestora pînă cînd o să ţină rînd pe rînd neamul lor. Şi pentru întărirea şi încredinţarea tuturor acestora s-a făcut şi a fost sancţionat şi li s-a conferit acest hrisov al maiestăţii mele, slobozit în luna noiembrie a indictionului curgător al 15-lea din anul 6825 [1316][2], şi pe care ne-am pus semnătura şi noi binecredinciosul, de Dumnezeu cu puterea dăruitul împărat, Andronic în Hristos Dumnezeul credinciosul împărat şi de sine stăpînitor al romeilor bizantinilor, Duca Anghel Comnen Paleologul. Prezenta copie a fost comparată şi găsită întocmai egală cu originalul şi a fost transcrisă pentru încredinţare[3].

XVIII, 1. *Despotul chir Toma* *avea* *aşadar* *stăpînire* *asupra* *Monemvasiei* *care* *i-a* *fost* *dată* *de* *către* *monemvasioţi*; iar sultanul, pe vasilisa şi pe fiica ei, *soţia* *sa*, a rînduit de le-a trimis cu vreo cîţiva oameni de ai lui şi de ai ei la Constantinopol, pe despot însă îl ţinea cu sine.

2. Venind sultanul la Vordonia, viteji conducători de acolo au fugit de frică şi au părăsit-o. Iar cei din Castriţa s-au împotrivit, chipurile pînă la un timp luptîndu-se; la urmă s-au închinat *cu* *învoiala*

---

[1] Mihail IX Paleologul? (1294—1320).

[2] Vezi N. Bees, în „Byzantinische Zeitschrift", XV, 1906, 471.

[3] Şi acest hrisov întreg pare mai degrabă o contrafacere ticluită de mitropolitul Macarie al Monemvasiei. Comp. şi St. Binon, *L'histoire et la légende de deux chrysobulles d'Andronic II en faveur de Monembasie. Macaire ou Phrantzes?* în „Echos d'Orient", XXXVII (1938) 274—311. Dar Fr. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches*, 4. Teil (1282—1341), München, 1960, p. 67—68 îl consideră numai suspect, presupunînd că a existat unul autentic, pe care Macarie l-a avut la îndemînă.

μετὰ συνηβάσεως, ἵνα μὴ ἀθετήσῃ τὰ ἑαυτῶν ἤθη καὶ νόμιμα· ὅς ὑπὲρ ταῦτα καὶ ἄλλας πλείστας χάριτας αὐτοῖς ἐπηγγείλατο. Καὶ κατελθόντες στεφθῆναι ὑπὲρ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτῶν κατ' ἔθος, οὓς μὲν αὐτῶν ἐκαρατόμησεν, οὓς δὲ ὀβελοῖς ἀπέκτεινε, τὸν δὲ Προινοκοκκᾶν λεπίσας ἐτελείωσεν· ἄξιον τέλος τῶν ἐργασιῶν καὶ πράξεων ἀπέλαυσαν.

3. Ἐλθόντος δ' αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀμηρᾶ καὶ εἰς τὰ περὶ τὸ Λεοντάριν καὶ εὑρὼν αὐτὸ ἔρημον ἀνθρώπων, παρέλαβεν αὐτὸ διὰ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φυγεῖν. Ἐν δὲ τῷ Γαρδίκι ὡς ἰσχυρότερον αὐτοῦ εἰσῆλθον φυλαχθῆναι· ἔνθα πάλιν ὁ ἀμηρᾶς παρεγένετο πολιορκῶν καὶ αὐτὸ μέχρι τινός. Τέλος δὲ ἐδουλώθησαν μετὰ συνθήκης καὶ | ὅρκου 406 b ἐπαγγειλάμενος αὐτοῖς, ἵνα μηδένα αὐτῶν ἐνοχλήσῃ ἢ θανατώσῃ ἢ αἰχμαλωτίσῃ· αὐτὸς δὲ τοὺς ὅρκους ἀθετήσας καὶ τῇ μνησικακίᾳ καὶ ὀργῇ κινούμενος ἔν τινι πεδίῳ μικρῷ συνάξας αὐτούς, πάντας δεσμεύσας, παρανάλωμα μαχαίρας σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ πέποιηκε.

4. Τοιουτοτρόπως καὶ οἵ ποτε προεστοὶ αὐτῶν οἱ Μπουχαλαῖοι ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἔφθασεν ὁ μπερλεμπέης Μαχουμούτης· ἐξεζήτησεν αὐτοὺς διὰ τὸ τὴν γυναῖκα Μανουὴλ Μπουχάλη δυσεξαδέλφην εἶναι αὐτοῦ. Οἳ καὶ κακὰ ἀνταπέδωκαν αὐτῷ ἀντὶ τούτων· δοὺς γὰρ αὐτοῖς ἀνθρώπους, ἵνα μετὰ ἀνέσεως καὶ ἀναπαύσεως ἀπέρχωνται τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν ἔξω τόπον, διερχόμενοι περὶ τὸν Ποντικόν, εὑρόντες πλεύσιμον καὶ δολίως ἀποκτείναντες τοὺς ἀπαγόντας αὐτοὺς ἀνθρώπους τοῦ μπερλαμπέη καὶ ἐμβάντες εἰς τὸ πλεύσιμον, ἔφυγον εἰς Κέρκυραν κἀκεῖθεν πάλιν εἰς Νεάπολιν· καὶ αὐτοὶ μὲν ἠλευθερώθησαν τῆς δουλείας ὁπωσδήποτε.

5. Ὁ δὲ πενθερὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Μπουχάλη, Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος, πρωτεξάδελφος δέ, ὡς προεδηλώσαμεν τῆς μητρὸς τοῦ μπερλεμπέη, βληθεὶς εἰς σίδηρα ἤγετο. Αὐτὸς γάρ, ὡς προείπομεν, φυγὼν ἐκ τοῦ Λεονταρίου μετὰ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην εἰς δουλωσύνην τοῦ δεσπότου κὺρ Δημητρίου· πολέμου δὲ γεγονότος περὶ τὴν Βορδονίαν καὶ τὴν Τρίπην, κακῶς τρωθεὶς ἑάλω· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν δέσμιον πρὸς τὸν ποτε αὐθέντην αὐτοῦ | τὸν δεσπότην κὺρ Θωμᾶν. Ὡς δὲ 407 b ἰάθη ἀπὸ τοῦ τραύματος, περιωρισμένου δὲ ὄντος καὶ φυλαττομένου ὁπωσδήποτε περὶ τὸ Δυῤῥάχιον, ἀπατήσας τοὺς φυλάσσοντας ἔφυγε καὶ πάλιν προσέρχεται τῷ δεσπότῃ κὺρ Δημητρίῳ· καὶ ἐν τῷ Ναυπλίῳ τὸν πλείονα καιρὸν διέτριβε διὰ τὸ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία ὑπάρχειν ἐν τοῖς τῶν Ἑνετῶν.

---

1 συνηβάσεως AB: συμβάσεως b || 6 ἀπέλαυσαν AB: ἀπέλαυσεν b || 9 Γαρδίκει AB || 17 Μπουχάλεοι b || 18 ἂν A : *om.* B | μπεγλέρμπεης b : μπερλέμπεης AB || 19 Μπούχαλη AB : τοῦ Μπουχάλη b || 23 αὐτοὺς A : *om.* B || 23—24 μπερλάμπεη AB : μπεγλέρμπεῖ b || 24 Κερκύραν AB *passim* || 27 Μπούχαλη AB || 28 μπερλέμπεη AB : μπεγλέρμπεη b || 32 Τρίπην AB : Τρύπαν b || 34 *post* τοῦ *add.* πράγματος B : *om.* A.

să nu răstoarne obiceiurile şi legile lor, iar el le-a mai pus în vedere pe deasupra şi alte favoruri foarte multe. Şi coborînd din cetate spre a-şi primi cununile pentru isprăvile lor de vitejie după obicei, unora dintr-înşii le-au tăiat capul, iar pe alţii i-au ucis în ţepe, pe Prinococas însă jupuindu-l, s-a săvîrşit din viaţă; şi au dobîndit un sfîrşit vrednic de isprăvile şi faptele lor.

3. Iar sultanul însuşi venind şi în părţile de la Leondari şi găsindu-l părăsit de oameni, l-a ocupat, pentru că oamenii fugiseră. Iar la Gardichi, fiind mai puternic decît Leondari s-au refugiat, spre a fi la adăpost; acolo, sultanul iarăşi a sosit, împresurîndu-l şi pe acesta pînă la un timp. La urmă însă s-au supus, cu învoială şi jurămînt punîndu-le în vedere, ca pe nimeni din ei să nu-l necăjească sau să-l omoare sau să-l facă rob; dar dînsul, călcînd jurămintele şi împins de dorul de răzbunare şi de mînie, i-a strîns într-o cîmpie mică, legîndu-i pe toţi şi i-a făcut jertfă săbiei cu femei şi copii.

4. Tot aşa ar fi păţit şi Buchaleştii, fruntaşii lor de odinioară, dacă n-ar fi apucat să vină beilerbeiul Mahumut; pentru că femeia lui Manuil Buchali era o vară de al doilea a lui, le-a scăpat viaţa. Şi aceea în schimb i-au răsplătit-o cu rău; căci dîndu-le oameni, ca să plece în linişte şi pace pe drumul ce duce afară de Pelopones, cînd treceau pe la Ponticos, găsind un vas şi în mod viclean omorînd pe oamenii care îi duceau, ai beilerbeiului, s-au îmbarcat în vas şi au fugit la Cercira şi de acolo înapoi la Neapoli; şi aceştia, oricum, s-au izbăvit de robie.

5. Dar socrul lui Manuil Buchali, Gheorghe Paleologul, văr primar, precum am arătat mai sus, al mamei beilerbeiului, era dus aruncat în fiare. Căci acesta, cum am spus-o mai înainte, fugind din Leondari dimpreună cu ginerele său, a plecat la Sparta în slujba despotului chir Dimitrie; cînd însă s-a dat lupta pe la Vordonia şi Tripi a fost greu rănit şi luat prizonier; şi l-au dus legat la domnul său de altă dată, despotul chir Toma. Dar cum s-a vindecat de rană, a fost trimis în surghiun şi, oricum era ţinut sub pază pe la Dirahium; amăgind însă pe paznici, a fugit şi vine iarăşi la despotul chir Dimitrie, şi stătea mai mult la Nauplion, deoarece soţia şi copii lui erau în localităţile veneţienilor.

XIX. Τοῦ οὖν ἀμηρᾶ δουλώσαντος, ὡς δεδηλώκαμεν τὸ Λεοντάριν καὶ τὰ περὶ αὐτό, ἔτι δὲ καὶ τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ταῦτα γὰρ ἰδὼν ὁ Κροκόντυλος ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Κροκόδειλος οἰκειότερον, προσεκύνησε καὶ αὐτὸς τὸν ἀμηρᾶν, τὸ δὲ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κάστρον καὶ τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ δέδωκεν αὐτῷ. Αὐτὸς δὲ ἔλαβε χάριν τούτων τὸ ἐλωῒ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἠλὶ καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτ' ἔστι θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ὡς εἰπεῖν μᾶλλον ἵνα τί μὴ καὶ αὐτὸν ἐγκατέλιπες τῶν προλεχθέντων κακῶν πρωτεργάτην.

2. Τούτων οὖν ἐκεῖσε γινομένων, ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἀφεὶς τὴν Καλαμάταν καὶ περάσας εἰς τὰ περὶ τὴν Κόσμαιναν καὶ τὸ Πεταλίδιν, εἰσελθὼν εἰς τὸν Ἀβαρῖνον κἀκεῖθεν εἰς τὸ Μαράθιν, προγενέστερος τῆς βασιλίσσης καταλειψάσης τὴν Ἀρκαδίαν κἀκεῖσε ἀπελθούσης μετὰ τῶν παιδίων αὐτῆς καὶ τῶν εὑρισκομένων ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ ἀρχόντων.

3. Ὡς δὲ ὁ ἀμηρᾶς παρέλαβεν αὐτά, ἀλλὰ δὴ καὶ τὴν Καρύταιναν παρὰ τοῦ Σγουρομάλλη Παλαιολόγου καὶ γυναικαδελφοῦ τοῦ μεγάλου Λουκάνη, ὃς προα|πέθανεν εἰς ἀπόταπον διαβιβάσας τὴν ψυχήν, ὥς ποτε ὁ Ἄρειος ἔπαθεν, ἅμ' ἐγκάτοις, κατῆλθε περάσας εἰς τὰ περὶ 408 b
τὴν Ἀνδροῦσαν καὶ Ἰθώμην. Καὶ λαβὼν αὐτὴν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πάντα, ἀπῆλθε θεάσασθαι καὶ τὴν Κορώνην· εἶτ' ἐκεῖθεν διέβη καὶ εἶδε καὶ τὴν Μεθώνην, εἶτα εἰς τὸν Πύλον, τὸν καὶ Ἀβαρῖνον.

4. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου· προητοίμασε γάρ τινα πλοιάρια καὶ ἐλθὼν ἐν τῷ λιμένι τῷ παρ' Ἰταλοῖς καλουμένῳ Πόρτῳ Λόγκῳ, ἵνα ἐκεῖθεν εὔπλώϊμον καιρὸν εὑρὼν εἰς Κέρκυραν ἀπέλθῃ, ὃ δὴ γέγονε. Καὶ τῇ κηῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἀπεσώθη εἰς Κέρκυραν.

5. Εὑρόντες δὲ καὶ ἡμεῖς πλεύσιμον ἀπαγόμενον ἐκεῖσε, ἐμβάντες τῇ ιαῃ Ἰουλίου διὰ τὸ ἐπιγενέσθαι καὶ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν θανατικὸν ἐν τῇ Μεθώνῃ, τῇ βᾳ τοῦ Αὐγούστου ἀπεσώθημεν εἰ Κέρκυραν, ἔχοντες τὸν σκοπόν, ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς τὴν Κρήτην ἢ εἰς τὴν περὶ τὴν Θεσσαλονίκην Βεῤῥοίαν διὰ τὸ εἶναι κἀκεῖσε καλλίστην μονὴν εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἥνπερ ὁ τῆς μητρός μου πατὴρ ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων. Τοῦ δὲ Ῥαοὺλ Γεωργίου καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ θυγατρὸς προαπελθόντων, ἐπαρώτρυναν καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τόν ποτε μελλογαμβρόν μου Νικόλαον τὸν Μελισσηνόν, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐμέ· ἔτι δὲ καὶ τοῦ δεσπότου μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖσε παραγενομένου, ἀπήλθομεν χἠμεῖς προσμεῖναι ἐκεῖ, ἕως οὗ ἴδωμεν τὸ μέλλον.

6. Τοῦ δ' | ἀμηρᾶ λαβόντος τὴν Ἀρκαδίαν κἀκεῖθεν διερχομένου 409 b
εἰς τὰ κάτω μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ λαβόντος πάντα τὰ ἐκεῖσε, ἀλλὰ

1 κφ. ιη' A | Λεοντάριν AB : Λεοντάριον b || 2 ἔτι — Γεώργιον B : *om.* A || 4 τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κάστρον AB : κάστρον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου b || 10 Κόσμεναν AB | Πεταλίδι b || 14 Ὡς δὲ ὁ B: ὁ δὲ A | Καρίταιναν AB b || 17 κατῆλθε περάσας AB: καὶ περάσας κατῆλθεν b || 19—20 εἶδε καὶ AB : καὶ εἶδε b || 20 τὸν^{1} *et*^{2} AB : τὴν b || 23 καλούμενον B || 30 Βέῤῥοιαν AB || 36 χἠμεῖς A : κἀμεῖς B.

XIX, 1. Așadar, sultanul, cum am arătat, cucerind Leondari și împrejurimile, a ocupat și Sfîntul Gheorghe; căci Crocondil, sau mai potrivit spus Crocodil, s-a închinat și dînsul sultanului, iar cetatea Sfîntului Gheorghe și pe cei doi feciori ai săi i-a dat acestuia. Iar el în schimb a luat Eloi, sau mai bine *zis „ili" și așa mai departe*, adică Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit sau mai bine spus, de ce nu l-ai părăsit și pe el, capul relelor spuse mai sus.

2. Așadar acestea întîmplîndu-se acolo, despotul chir Toma a părăsit Calamata și trecînd în părțile de pe la Cosmena și Petalidi, a intrat în Avarino și de acolo la Marathin, căci de mai înainte vasilisa părăsind Arcadia a plecat într-acolo împreună cu copii ei și cu marii dregători, care se aflau acolo în Arcadia.

3. Iar sultanul, după ce a ocupat localitățile acelea, dar și Caritena de la Sguromali [Crețul] Paleolog, fratele femeii marelui Lucan, care murise mai înainte, în ieșitoare dîndu-și sufletul, *cum a pățit-o odinioară Arie*, deodată cu măruntaiele, a coborît trecînd în părțile de pe la Andrusa *și Ithome*. Și luînd-o pe aceasta și toate cele de primprejur, a mers să vadă și Corone; apoi de acolo a trecut și a văzut și Methone, apoi la Pilos, numit și Avarino.

4. În aceeași zi a ieșit din Pelopones și despotul chir Toma; căci pregătise de mai înainte cîteva vase și a venit în portul numit *la italieni* Porto Longo, ca de acolo, găsind timp bun de plecat pe mare, să plece la Cercira, ceea ce s-a întîmplat. Și la 28 a lunii iulie a ajuns cu bine la Cercira.

5. Dînd și noi peste un vas care pleca într-acolo, ne-am îmbarcat la 11 iulie, pentru că pe lîngă altele rele a izbucnit ciuma la Methone, și la 2 august am ajuns cu bine la Cercira, deși aveam intenția să plecăm la Creta sau la Veria de lîngă Tesalonic, pentru că și acolo era o mănăstire foarte frumoasă, închinată sfîntului Nicolaie, pe care tatăl mamei mele o ridicase din temelie. Dar plecînd de mai înainte Raul Gheorghe cu ginerele și fiica sa, au îndemnat și *pe nepotul său de soră, care avea să-mi fie odinioară viitorul meu ginere, Nicolae Melissenos, iar acesta* pe mine; apoi despotul fiind sosit acolo dimpreună și cu alții, am plecat și noi *să așteptăm acolo pînă o să vedem viitorul*.

6. Iar sultanul ocupînd Arcadia și de acolo trecînd în părțile de jos ale Peloponesului și ocupînd toate cele de acolo, chiar și Chlumuți

δὴ καὶ τὸ ἰσχυρότερον Χλουμούτζιν καὶ Σανταμέριν, ἃ ἐκέκτηντό τινες τὸ ἐπίκλην μπεηλερμπεῖδες, καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι εἴασαν πάντα κωφὰ καὶ ἀπῆλθον καὶ αὐτοὶ εἰς Κέρκυραν. Ὁ δὲ ἦλθε μέχρι καὶ Πάτρας κἀκεῖσε προσέμεινε. Καὶ τὰ Καλάβρυτα λαβών, ἔνθα ὁ ἡγεμονεύων οὔτε τοῖς δεσπόταις οὔτε τῷ ἀμηρᾷ ἐφύλαττε πίστιν, ἀλλ' οὐδ' εἰς θεόν, ὡς νομίζω, αὐτὸς μὲν ὁ ἀμηρᾶς ἔδωκε δίκην ἀξίαν αὐτῷ· ἐλέπισεν αὐτόν, οἱ δ' αὐτοῦ πάντες οἱ μὲν ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλάς, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἀπήχθησαν. Τὸ δὲ ἄστυ ὁ ἀμηρᾶς καλῶς ἀσφαλισάμενος καὶ παντὶ τόπῳ ἀφηρώσας, ἐγερθεὶς ἀπὸ τῆς Πάτρας διέβη εἰς τὰ περὶ τὸ Σαλμενίκον καὶ Λίστραιναν καὶ Βοστίτζαν· καὶ τὴν μὲν Βοστίτζαν καὶ Λίστραιναν ἔλαβε, τὸ δὲ Σαλμενίκον ἐκράτησε μέχρι τινός τις Παλαιολόγος λεγόμενος τὸ ἐπίκλην Γραίτζας.

7. Τοῦ δὲ δεσπότου, ὡς εἴπομεν, πανοικὶ ἐλθόντος εἰς Κέρκυραν, προσῆλθον αὐτῷ καὶ γράμματα ἀπὸ τοῦ πράκτορος τοῦ Ἀγγελοκάστρου διαλαμβάνοντα οὕτως, ὅτι τῷ ἀμηρᾷ ὄρεξις ἦν προσελθεῖν αὐτῷ τις τῶν τοῦ δεσπότου ἀρχόντων καὶ γενήσηται συμβίβασις καὶ ἀγάπη ἀμφοτέροις καὶ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τόπος μετά τινων συμφωνιῶν τῷ δεσπότῃ πρὸς | τὸ ζῆν. Συνδιασκεψάμενος οὖν σὺν τοῖς αὐτοῦ ὁ δεσπότης, ἔδοξεν αὐτῷ 410 b
καλὸν εἶναι, ἵνα ὁ μὲν Ῥάλης Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, ὁ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ Ῥαοὺλ Γεώργιος ἀπέλθῃ πρὸς τὸν πάπαν, ἵνα ὁ μὲν καὶ ταῦτα καὶ τὴν εἰς Κέρκυραν τοῦ δεσπότου πλημμέλειαν δηλώσῃ τῷ πάπᾳ, ὁ δὲ ἴδῃ καὶ μάθῃ, τί ὁ τοῦ ἀμηρᾶ σκοπὸς ὁ τοῦ λόγου. Οἳ καὶ ἀπῆλθον, ὁ μὲν τῇ θ-ῃ, ὁ δὲ τῇ ια-ῃ Αὐγούστου.

8. Θανατικοῦ δ' ἐπιγενομένου καὶ εἰς τὴν Κερκύρων πόλιν, ὁ δεσπότης καὶ ἡμεῖς ἀπήλθομεν ἐν τοῖς περιχωρίοις, ἐκδεχόμενοι καὶ τὰ τῶν πρεσβύτων ἀποτελέσματα.

9. Ὁ μὲν οὖν Ῥάλης Ἰωάννης διελθὼν διὰ τοῦ Ἀγγελοκάστρου ἔφθασε τὸν ἀμηρᾶν εἰς τὰ περὶ τὴν Βεῤῥοίαν· καὶ εὐθὺς προστάξαντος αὐτοῦ, ὅ τε Ῥάλης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες ἐδεσμεύθησαν καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἠσφαλίσθησαν σιδήροις. Διαβιβάσαντες οὖν οὕτως δέσμιοι, μετά τινας ὁδοὺς ἡμερῶν εἰς τοὺς περὶ τοῦ Μαύρου Ὄρους βουνοὺς ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς εἰπών, ὅτι „ἐγὼ ἐκδεχόμην πλησίον τῆς Πελοποννήσου εὑρισκομένου μου ἐλθεῖν τὸν δεσπότην· ἢ στείλῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ ἀρχόντων καὶ γένηται χάρις πρὸς αὐτὸν καὶ κάθηται καὶ ζῇ. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν γέγονε, πάλιν λέγομεν, γενηθήτω, εἰ θέλει, καὶ ἀπελθόντος σου ἐλθέτω ὁ δεσπότης, ἢ ἐξαποστειλάτω ἕνα τῶν παίδων αὐτοῦ, ᾧ καὶ ποιήσομεν χρηστά."

10. Ἐπιστρέψαντος δὲ τοῦ Ῥαοὺλ ἀπράκτου τῷ Ὀκτωμβρίῳ τοῦ ,ς ϡ ξθ-ου ἔτους καὶ τῇ ις-ῃ Νοεμβρίου ἐμβὰς ἔν τινι τῶν | Κερκυραίων 411 b

---

1 ἰσχυρότερον AB : ἰσχυρότατον b | Χλουμούτζην AB b | Σανταμερίν AB b || 2 μπεηλερμπεῖδες AB : μπεγλερμπεῖδες b | τὰ πάντα A || 9 ἀφηρώσας AB : ἀφεὶς στρατιώτας b || 9—10 *et* 11 Σαλμενικὸν AB b || 10 Βοστρίτζαν[a] B || 12 Γραίτζας b: Γραΐτζας AB. || 15 προσελθεῖν AB : ἵνα προσέλθῃ b || 21 πλημμελείαν AB : ἐπιδημίαν b || 22 τί AB : τίς b || 23 θ-ῃ B : κθ-ῃ A || 24 Κερκύρων AB : Κέρκυραν b || 26 πρεσβύτων AB || 28 Βεῤῥοίαν AB : Βέῤῥοιαν b. || 36 ποιήσομεν A : ποιήσωμεν B || 37 Ὀκτωμβρίῳ AB : Ὀκτωβρίῳ b || 38 *mg*. 1461 A.

care era mai întărit, și Santameri, pe care le dețineau unii cu denumirea beilerbei; și aceia de frică au lăsat toate baltă și au plecat și ei la Cercira. Iar sultanul a venit pînă la Patra și acolo a mai zăbovit. Și cînd a luat Calavrita, unde guvernatorul n-a fost cu credință nici față de despoți nici față de sultan, dar nici față de Dumnezeu, precum cred, sultanul i-a dat o pedeapsă cuvenită; pe el l-a jupuit, iar toți ai lui, unora li s-a tăiat capul, iar alții au fost duși în robie. Iar sultanul, punînd orașul bine la adăpost și întărindu-l peste tot locul, s-a ridicat de la Patra și a trecut în părțile de pe la Salmenic și Listrena și Vostița; și Vostița și Listrena le-a luat, iar Salmenicul l-a ținut pînă la un timp un Paleolog, zis cu porecla Greța.

7. Iar despotul, cum am spus, venind cu toată casa la Cercira, i-a sosit și scrisoare de la administratorul din Anghelocastro, spunînd așa: „Dorința sultanului era să vină la el careva din marii dregători ai despotului și se va face înțelegere și pace între amîndoi și el va da despotului pentru trai o țară cu anumite învoieli". Așadar chibzuindu-se despotul dimpreună cu ai săi, a crezut că e bine ca Rali Gheorghe să meargă la sultan, iar ginerele său Raul Gheorghe să meargă la papa, ca unul să facă știut papei și acestea și zăbovirea despotului în Cercira, iar celălalt să vadă și să afle ce intenție ascunde vorba sultanului. Aceștia
1460 au și plecat, unul la 9, iar celălalt la 11 august.

8. Ivindu-se ciuma și în orașul Cercirei, despotul și noi am plecat în satele de primprejur, așteptînd și rezultatele solilor trimiși.

9. Rali Ioan[1] așadar, trecînd prin Anghelocastro, l-a ajuns pe sultan în părțile de pe la Veria, și acela a poruncit de îndată ca Rali și toți cei cu dînsul să fie legați și picioarele să le fie puse în cătușe. Ținuți deci așa legați, după cîteva zile de drum în munții de prin apropiere de Munte Negru i-a slobozit, zicînd: „Eu unul așteptam, cînd mă aflam aproape de Pelopones, să vină despotul sau să trimită pe feciorul lui cu mari dregători și să avem milă de el și să șadă și să trăiască. Întrucît nu s-a făcut nimic, iarăși spunem: să se facă, dacă voiește, și după plecarea ta să vină despotul sau să trimită pe unul din copiii lui, căruia îi vom face mult bine".

10. Întorcîndu-se Raul fără nici o ispravă în octombrie din anul
1460 6969, despotul chir Toma s-a îmbarcat la 16 noiembrie dimpreună cu

[1] Numele solilor pare să fi fost Raul Gheorghe la sultan și Rali Ioan la papa, dar Macarie le-a încurcat; totuși trebuie observat că încurcarea numelor au început-o acum copiștii manuscriselor lucrării autentice de Memorii.

πλοίων ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς μετὰ τῶν πλειόνων ἀρχόντων αὐτοῦ διέβη εἰς τὸν Ἀγκῶνα, ἵνα ἐκεῖθεν πρός τε τὸν πάπαν καὶ τὸν δοῦκα Μεδιολάνων καὶ ἀλλαχοῦ ἀπέλθῃ, εἰς Κέρκυραν καταλείψας τήν τε βασίλισσαν καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ καί τινας τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ οἰκειακοὺς καὶ οἰκέτας τῶν αὐτῷ ἑπομένων. Οὗ δὴ κἀμὲ πολλὰ διορισαμένου καὶ ζητήσαντος ἵνα ἢ σὺν αὐτῷ ἀπέλθω, ἢ ἐν Κερκύρᾳ μετὰ τῆς βασιλίσσης μείνω, ἄρχων τοῦ ὀσπιτίου αὐτῆς, ἐγὼ δὲ διά τε τὸ ἔλεος τοῦ τὰ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος θεοῦ, διά τε τὴν λύπην ὧν ἐγέννησα, διά τε τὴν ἀταξίαν πάντων τῶν τοῦ οἴκου αὐτῶν ἀνήκοος ἐγενόμην εἰς τὰ ἄμφότερα, ἀλλ' ἐπιμείναντός μου καὶ ἑτέρῳ καιρῷ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ ὀνόματι Μολυβατινά, ἐν ᾧ ἦμεν, ὅτε καὶ ὁ δεσπότης ἦν ἐν τῷ Χλομῷ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανατικοῦ, ὡς δεδήλωται.

11. Καὶ μετὰ καιρὸν δὲ κάθισμα εὑρὼν τὸ εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἠλίου πλησίον τοῦ ἄστεως ,ἀπελθόντος μου ἐκεῖσε κατῴκησα Σεπτεμβρίου ἕκτῃ τοῦ ,ςϡο-ου ἔτους· κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν καὶ μόνον ἐδεόμην τοῦ θεοῦ, ἵνα ἡμᾶς ἐλεήσῃ καὶ ἐξοικονομήσῃ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Διαβιβάσαντός μου οὖν ἐκεῖσε μῆνας πέντε καὶ πρός τινα καιρὸν οὐδὲν ἐνοήσαμεν ἀναπαυθῆναι μετὰ τῶν ἐχόντων τὸ τοιοῦτο κάθισμα· καὶ διὰ τὸ ἔξειν ἡμᾶς πλείονα τὸν πολυπλασιασμὸν τοῦ καλοκαγαθοῦ φίλου καὶ πνευματικοῦ πατρὸς Δω|ροθεοῦ, εὑρισκομένου *412 b* αὐτοῦ εἰς τὴν μονὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων Ἰάσωνος καὶ Σωσιπάτρου, εὑρόντες καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν τριάκοντα δύο ἱερέων τοῦ ἁγίου Νικολάου κάθισμα τὸ ἐπονομαζόμενον τοῦ Ταρχανιώτου, παρελάβομεν αὐτὸν Μαρτίου ιε-ῃ τοῦ ,ςϡο-ου ἔτους· κατέμενον μετὰ τῶν ἐμῶν δηλονότι.

12. Ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς φθάσας εἰς τὸν Ἀγκῶνα κἀκεῖθεν εἰς τὴν Ῥώμην οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν, εἰ μὴ ὅτι ἔδωκε τῷ πάπᾳ Πίῳ δευτέρῳ ἐν τῷ β-ῳ ἔτει τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου· κἀκεῖνος αὐτῷ πρὸς τὸ μόλις ζῆν μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐδωρήσατο τὴν μόνην καὶ ἀναγκαίαν τροφήν.

13. Ὡς οὖν εἶδον οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν Κερκύρᾳ ἀπομείναντες ἤκουσαν μὴ εἶναι οὐδεμίαν ἐλπίδα βοηθείας, διεσκορπίσθησαν, οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δὲ κἀκεῖθεν, κλαίοντες τὴν δυστυχίαν αὐτῶν. Τότε δὲ καὶ ὁ ἀγαπημένος μοι ὑπὲρ υἱόν, ὅ ποτε μελλόγαμβρός μου Νικόλαος ὁ Μελισσηνός, ὁ τοῦ μεγάλου πρωτοστράτορος υἱός τοῦ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, εὑρὼν νῆαν ἐμπορικὴν Κρῆτα τοῦ Σοφολέου ὀνομαζομένου, ἐρχομένην ἐκ τῆς Ἑνετίας, ἐμβὰς ἐν αὐτῇ διέβη εἰς πόλιν Κυδωνίας ἐν τῇ Κρήτῃ τοῦ Ἀπριλλίου ια-ῃ ,ςϡο-ου ἔτους, κλαύσαντες καὶ θρηνήσαντες πρότερον ἡμεῖς περὶ τῆς στερήσεως αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν λιὰν καλὸν πρὸς με. Ἐκεῖ δὲ γυναικὶ συζευχθεὶς πρεσβύτερος ἐγένετο, | καθὼς ὕστερον ἔμαθα καὶ ἐκ *413 b* τῶν χειρῶν αὐτοῦ γράμματα ἔλαβον.

3 Κέρκυραν B : Κερκύραν A || 6 Κερκύρᾳ b : Κερκύραις AB || 11 ἐν ᾧ b : *om.* AB || 15 *mg.* 1462 AB. || 24 *mg.* 1462 A | *post* ἔτους *add.* καὶ b : *om.* AB || 25 δηλονότι AB : *om.* b || 26 Ὁ AB : Ὁ δὲ b. || 38 *mg.* 1462 AB.

mai mulți mari dregători ai lui în una din navele cercireilor și a trecut la Ancona, ca de acolo să plece la papa și la ducele de Milano și aiurea; la Cercira a lăsat pe vasilisa și copiii săi și pe unii căsași și oameni de casă de ai dregătorilor săi care l-au urmat. Și în privința mea dînsul a stăruit mult și mi-a cerut ca sau să plec împreună cu el, sau să rămîn la Cercira cu vasilisa ca mare dregător la casei ei; dar eu, punîndu-mi nădejdea și în mila lui Dumnezeu care toate bine le rînduiește și de durere pentru copiii mei și din cauza tulburării în toate ale casei lor, n-am ascultat nici de una nici de alta, ci am rămas și celălalt timp în acest sat cu numele Molivatinà, în care am fost, cînd și despotul, de frica ciumii, era la Chlomòs, cum am arătat mai sus.

11. Și, după un timp, am aflat aproape de oraș așezarea călugărească închinată sfîntului Ilie și, plecînd într-acolo, m-am așezat cu lo-
1461 cuința la 6 septembrie din anul 6 9 70; stăteam împreună cu ai mei și numai mă rugam lui Dumnezeu, să aibă milă de noi și să ne conducă pînă la capăt cu bunătatea și iubirea lui de oameni. Stînd eu acolo cinci luni și ceva, ne-am dat seama că nu ne putem odihni cu aceia care aveau așa așezare călugărească; și pentru ca să ne putem întîlni mai deseori cu bunul și vrednicul prieten și părinte duhovnicesc Dorotei, care se afla în mănăstirea sfinților apostoli Iason și Sosipatru, aflînd și noi de la tagma celor treizeci și doi de preoți o chilie a sfîntului Nicolaie, cea numită
1462 a lui Tarhaniot, am preluat-o la 15 martie din anul 6 9 70; a d i c ă s t ă t e a m d i m p r e u n ă c u a i m e i.

12. Despotul chir Toma ajungînd la Ancona și de acolo la Roma, n-a izbutit cu nimic alta, decît că a dat papii Pius a l d o i l e a, î n a n u l a l d o i l e a a l a r h i e r i e i l u i, capul d i n m o a ș t e l e sfîntului celui dintîi chemat apostol Andrei; și papa i-a dăruit abia să aibă din ce trăi cu ai lui și numai pentru hrana trebuincioasă

13. Cînd deci au văzut marii dregători care erau cu dînsul și cînd au auzit ceilalți care au rămas în Cercira că nu este nici o nădejde de ajutor, s-au împrăștiat, unii într-o parte, alții în alta, plîngîndu-și starea nenorocită. Tot atuncea și Nicolaie Melissenos, pe care l-am iubit mai mult decît pe un fiu al meu și care odinioară avea să-mi fie viitorul meu ginere, el fiul marelui, în cer și pe pămînt, protostrator; dînd peste o corabie de comerț din Creta a numitului Sofoleos venind din Veneția, s-a îmbarcat în ea și a trecut
1462 în orașul Chidonia din Creta la 11 aprilie anul 6970, plîngînd și tînguindu-ne noi mai mult pentru despărțirea de el, pentru că era foarte bun cu mine. Acolo însurîndu-se, s-a făcut preot, după cum am aflat mai pe urmă și am primit scrisori din mîna lui.

14. Τοῦ δὲ δεσπότου κὺρ Θωμᾶ διαβιβάσαντος καιρόν τινα ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔδοξεν αὐτῷ ἐπαναστραφῆναι πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἑνετῶν καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν Ἀγκῶνα, τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ βασιλίσσης τῆς Σερβίας ἐκεῖθεν ἀπελθούσης· καὶ διατρίψασα ἡμέρας τινὰς εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῆς ἐκεῖνος μὲν ἐδιέβη πάλιν εἰς Ῥώμην, ἡ δὲ βασίλισσα διελθοῦσα ἀπῆλθεν εἰς Ἐπίδαυρον τὸν Ἰλλυρικόν. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἡ βασίλισσα κακῶς διάγουσα ἐν Κερκύρᾳ, ἐλεηθεῖσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῷ αὐτῷ ἑβδομικοστῷ ἔτει Αὐγούστῳ κς-η ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων μονῇ, Ἰάσωνος λέγω καὶ Σωσιπάτρου.

15. Ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν ἔξαρχος τῷ αὐτῷ δὴ ἔτει ἀπελθὼν κατὰ τοῦ Σφεντιάρη παρέλαβε τὴν ἐκείνου περιβόητον πόλιν Σινώπιον ὀνομαζομένην, ὃ δὴ κἀγὼ ἐθεασάμην· οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα αὐτοῦ τόπον παρέλαβεν, ἔτι καὶ τὴν Κερασοῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τῶν χειρῶν Δαβὶδ τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ ἐκεῖσε τότε βασιλεύοντος καὶ ἅπασαν τὴν περίχωρον αὐτῶν, τοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος λέγω καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκεῖσε ἀτύχων καὶ ἀνωφελεστάτων αὐθέντων καὶ ἀρχόντων, οὓς ἐξελὼν ἐκεῖθεν κατῴκισεν αὐτοὺς ἐν τῇ Ἀνδριανουπόλει, ἔνθα δὴ καὶ ὁ τῆς Πελοποννήσου αὐθέντης ἦν ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος, ᾧ καὶ δέδωκεν ἔχειν εἰς ζωάρ|κειαν αὐτοῦ *414 b* καὶ τῶν αὐτοῦ τὴν μεγάλην Αἶνον, τὴν Λῆμνον, τὴν Ἴμβρον καὶ τὴν Σαμοθράκην. Τῷ δὲ τῆς Τραπεζοῦντος βασιλεῖ τῷ Κομνηνῷ κὺρ Δαβὶδ χωρία τινὰ δώσας ἐπὶ τὸ Μαῦρον Ὄρος κατώκισεν αὐτόν· ὃν δὴ καὶ μετά τινος χρόνου μικροῦ παραδρομήν, εὑρὼν τάχα κατ' αὐτοῦ αἰτίαν τινὰ οὐκ ἀληθῆ, πάντα τὰ ἑαυτοῦ ὑπάρχοντα ἀφείλετο κἀκεῖνον πνιγμῷ ἐτελείωσε.

16. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους διέβη ὁ ἀμηρᾶς εἰς τὴν Μεγάλην Βλαχίαν καὶ ἐδιόρθωσε τὰ κατ' αὐτὴν ἐκεῖσε ἐνεργούμενα.

---

5 αὐτῆς AB : αὐτοῦ b || 6 τὸν Ἰλλυρικόν AB : τοῦ Ἰλλυρικοῦ b || 7 Κερκύρᾳ b : Κερκύραις AB || 8 κς-η AB : ις' b || 13 *post* ἔτι *add.* δὲ b : *om.* AB || 14 Δαυίδ AB : τοῦ Δαβίδ b. || 16 ἀτύχων, αὐθέντων AB: ἀτυχῶν αὐθεντῶν b || 17 ἐξελὼν AB : ἐξελθὼν b || 20—21 τὸ Σαμοθράκην AB || 24 *post* ἐτελείωσε *add.* Καὶ τέλος καὶ τὸ γένος τῆς βασιλείας ἔλαβε τῶν Ἀρσακιδῶν ἐν τῇ Ἑῴᾳ. Ἐν δὲ Ἰσπανίᾳ ἐξ αὐτῶν τινες ἐναπέμειναν μόνον ἐκεῖθεν ἀποικίσαντες, δι' ἣν αἰτίαν ἔφημεν, ἀλλὰ καὶ πόθεν καὶ ποῦ ἡ εὔσημος καὶ περιφανὴς σειρὰ αὐτὴ τῶν Ἀρσακιδῶν κατάγεται ἐν ἐπιτομῇ ἐροῦμεν, ἐξ οὗ Ἄρσακος εἷς τῶν ἀπογόνων Ἀνδρόκλου τοῦ Μελάνθου τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων εἷς γενόμενος καὶ τῶν Παρθῶν μοίρας λαχὼν καὶ Πάρθοις, Μήδοις καὶ Ἀρμενίοις ἄρξας καὶ διὰ τὸ τούτου κλέος οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἀρσακίδαι ἐκλήθησαν, ἔσχατοι δὲ τῆς βασιλείας ἐκπεσόντες τῆς προγονικῆς, δύο τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ Ἀρκτάβανος καὶ ὁ τούτου κασίγνητος Κλιένης ἐπὶ ἔτους τῆς θείας σαρκώσεως ʹυξα' ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Μεγάλου καὶ φυγάδες πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον παρεγίνητο καὶ ὁ ῥηθεὶς Ἀρκτάβανος τὴν τῶν Κομάνων ἀρχὴν λαβὼν (τὸν Κόμανον ἀρχη ἐρωσυνην λαβὸν cod. Neap.) δῶρον, οἱ ἐξ αὐτοῦ ἦρξαν ἐκεῖθεν ἕως Φωκᾶ τοῦ Τυράννου. Τοὺς δὲ Ἰσαάκιον καὶ Ἀλέξιον τοὺς ἀπογόνους ἀναστάτους οἱ Πέρσαι ἐκ τῶν Κομάνων ποιήσαντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπανέστρεψαν μετὰ περιουσίας μεγίστης καὶ ἀναριθμήτου καὶ ἐκ τὸν Κόμανον τὴν ἐπονυμίαν λαβόντες Κομνηνοὺς αὐτούς τε καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἐπωνόμασαν καὶ ἐκ τοῦ ῥηθέντος Ἰσαακίου δέκατος ἕβδομος ὑπῆρχεν κὺρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ὁ πρῶτος ἐκ τοῦ γένους τούτου βασιλεύσας καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς κὺρ Ἰωάννης ὁ τοῦ ἄνακτος κὺρ Ἀλεξίου πατὴρ καὶ οὕτως ἡ τῶν Κομνηνῶν ἐκατήχθη σειρά. Secundum codicem Neapolitanum II E 25 p (ed. Papadopoulos) p. XXXIII—XXXIV || 25 *mg.* 1462 AB.

14. Iar despotul chir Toma, stînd oarecare timp la
Roma, s-a hotărît să se întoarcă în republica veneţienilor şi de acolo
iarăşi la Ancona, fiică-sa, vasilisa Serbiei, fiind venită de acolo;
şi stînd ea cîteva zile s-o vadă, dînsul a mers din nou la Roma, iar vasilisa
a trecut şi a plecat la Epidaur din Iliria. Iar maică-sa vasilisa ducînd-o
greu la Cercira, s-a îndurat Dumnezeu de ea şi la 26 august din acelaşi
1462 an şaptezeci[1] a murit şi a fost înmormîntată în mănăstirea sfinţilor
apostoli, anume Iason şi Sosipatru.

1462 15. Iar căpetenia păgînilor a pornit în acelaşi an asupra lui Sfentiar
şi a ocupat vestitul oraş al aceluia numit Sinope, pe care şi eu l-am văzut;
şi nu numai atît, ci şi cealaltă întreagă ţară a aceluia a ocupat-o, şi încă
Cherasunta şi Trapezuntul le-a luat din mîna lui David Comnenul care
domnea atuncea acolo şi toată ţara lor de primprejur, anume a împăratului din Trapezunt şi aproape a tuturor nenorociţilor şi neputincioşilor domnitori şi mari dregători de pe acolo, pe care scoţîndu-i de acolo i-a aşezat în Adrianopol, unde se afla şi domnitorul Peloponesului, despotul chir Dimitrie, căruia i-a şi dat, să aibă pentru îndestularea vieţii lui şi a lor săi, marele oraş Enos şi insulele Lemnos, Imbros şi Samotrace. Iar împăratului din Trapezunt, chir David Comnenul, dîndu-i unele sate din Munte Negru, l-a aşezat cu locuinţa acolo; acestuia, după puţină trecere de timp, chipurile găsind contra lui oarecare vină neadevărată, l-a despoiat de toată averea şi pe el l-a sugrumat.

16. În primăvara aceluiaşi an, sultanul a trecut în Ţara Românească, şi a pus bine la cale lucrurile ce se petreceau prin ţara aceea.

---

23 după sugrumat ad. Şi în Răsărit s-a sfîrşit cu neamul şi împărăţia Arsacizilor. Numai în Spania mutîndu-se de acolo pentru pricina pe care am spus-o, au rămas unii din ei; dar vom spune pe scurt, şi de cînd şi de unde se trage acest neam însemnat şi strălucit al Arsacizilor, de cînd Arsacos, unul din coborîtorii lui Androcle al lui Melant a ajuns unul din urmaşii lui Alexandru şi la împărţeală luînd partea parţilor, a domnit peste parţi, mezi şi armeni şi, din cauza gloriei acestuia, coborîtorii din el s-au numit Arsacizi; iar cînd cei din urmă au căzut din domnia strămoşească, doi din coborîtorii săi, Arctaban şi fratele acestuia Clienes, la anul 461 de la întruparea Domnului, sub domnia lui Leon cel Mare, au venit refugiaţi la împăratul acesta. Şi zisul Arctaban primind în dar domnia asupra Comanelor, coborîtorii din el au domnit acolo pînă la Foca Tiranul. Iar pe urmaşii Isaachie şi Alexie, perşii izgonindu-i din domnia peste Comane, s-au întors la Bizanţ cu bogăţie mare fără sfîrşit şi, primindu-şi numele după Comane, i-au numit, şi pe ei şi pe coborîtorii din ei, Comneni; şi al şaptesprezecelea coborîtor din zisul Isaachie a fost Isaac Comnenul care a fost cel dintîi împărat din neamul acesta; şi fratele acestuia, chir Ioan, a fost tatăl împăratului chir Alexie şi aşa a luat fiinţă dinastia Comnenilor. p (ed. Papadopoulos), p. XXXIII—XXXIV după codicele din Bibl. Naţ. din Neapoli, II E 25 .

---

[1] 6970.

Καὶ ἐπιστρέψας ἐποίησε στόλον καὶ ὥρμησεν ὁ στόλος προστάγματι αὐτοῦ κατὰ τῆς Λέσβου ἣν καὶ παρέλαβεν.

XX. Τῷ δὲ Νοεμβρίῳ τοῦ ,ςϡοα·ου ἔτους ἐπιδραμόντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουραχάνη Ἀμάρη ᾐχμαλώτισε πάντας τοὺς περὶ τὸν Ναύπακτον τῆς Αἰτωλίας, τὴν αὐτοῦ περιοχὴν τὸν Γαλατᾶν λεγόμενον, καὶ οὐ τοὺς Ἑνετοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τελοῦντας αὐτῷ τοῦ τῆς Μικρῆς Βλαχίας Φλαμπούρου. Ὅπερ μαθὼν ὁ τῶν Ἑνετῶν τριήρεων ναύαρχος καὶ δραμὼν πρὸς ἐπικουρίαν εἰς τὴν ἀντίπερα πόλιν τοῦ ἀμηρᾶ, Βοστίτζαν ὀνόματι διελθὼν ἐνέπρησεν αὐτὴν καὶ ᾐχμαλώτευσεν ἅπασαν πλὴν τοῦ Κουλᾶ μόνου· καὶ ἀγαγὼν Βοστιτζανοὺς ἐν τῷ Ναυπάκτῳ, μετὰ τῶν ἑαυτοῦ ἐναλλαγὴν ἐποιήσατο. Καὶ δὴ προμελετωμένης οὔσης τῆς μάχης τοῦ γενέσθαι κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἑνετῶν γερουσίας, τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ἀπεκάλυψεν αὐτὴν καὶ ἀρχὴ κατέστη. Καὶ ἐλθόντος τοῦ κα|θόλου ναυάρχου ὀνόματι Ἀλουϊσίου Λαουρεδανοῦ μετὰ πολλῆς 415 b παρασκευῆς καὶ ἑτοιμασίας καὶ δυνάμεως, ἐπίασε τὸ τῆς Πελοποννήσου Ἰσθμὸν καὶ ᾠκοδόμησε αὐτόν, κακῶς δε διὰ τὴν συντομίαν· οὐ γὰρ ἐν τῷ συντόμῳ τὸ ἀσφαλές, ὡς ὁ λόγος. Εἶτα πολεμήσας τὴν Κόρινθον καὶ μὴ τυχὼν τοῦ ἐλπιζομένου, ἀφεὶς τὸν Ἴσθμον ἀνεχώρησε.

2. Τῷ δὲ ,ςϡοβ·ω ἔτει παρέλαβον τὴν Μονεμβασίαν οἱ Ἑνετοί, οὐ τοσοῦτο θελέσει καὶ χάριτι τοῦ κυριεύοντος αὐτήν, ὅσον ἀνωφελείᾳ τοῦ ἡγεμονεύοντος ἐν αὐτῇ ἄρχοντος, ὥσπερ δὴ ὁμοίως ἀνωφελείᾳ καὶ ἀτυχίᾳ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λήμνου πολίχνιον τὸ λεγόμενον Παλαιόκαστρον ἐκλάπη μᾶλλον καὶ παρὰ τῶν ἐν αὐτῷ τυχόντων ξένων καὶ ἐδόθη τῇ αὐθεντίᾳ τῶν Ἑνετῶν· καὶ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον τοῦ πολιχνίου, ἅπασαν τὴν νῆσον ἐκληρώσαντο. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Λέσβον ἀπελθόντος αὐτοῦ δὴ τοῦ Λαουρεδανοῦ καὶ πολεμήσαντος αὐτήν, ἔπραξεν οὐδὲν καὶ ἀνηχώρησεν ἄπρακτος.

3. Τῷ δὲ ἔαρι τοῦ ,ςϡογ·ου ἔτους ὁ δεσπότης κὺρ Θωμᾶς ἐμήνυσεν, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ἡ θυγάτηρ ἐκεῖσε ἀπέλθωσιν, ὅπου κἀκεῖνος ἦν· καὶ ἐγένετο, ὅτε ἀπεσώθησαν μετὰ νηὸς εἰς τὸν Ἀγκῶνα. Καὶ μόνον ἤκουσεν, ὅτι ἐν Ἀγκῶνᾳ παρεγένοντο, ἐν Ῥώμῃ ὢν καὶ μὴ φθάσας ἰδεῖν αὐτά, Μαΐου ιβ' ἐν Ῥώμῃ πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ὑπάρχων ἐτῶν νς' καὶ πρός τι μικρόν.

Καὶ ὄντων τῶν παίδων εἰς Ἀγκῶναν ἐπιστολὴν| ἔγραψεν ὁ Βησ- 416 b σαρίων καρδινάλις πρὸς τὸν παιδαγωγὸν αὐτῶν.

---

3 *mg.* 1463 AB | κφ. ιθ' A || 4 πάντας τοὺς AB : πᾶσαν b || 5 λεγόμενον AB : λεγομένην b || 6 μικρῆς ABb || 10 ἀγαγὼν τοὺς b : ἀγαγόντες AB || 13 ἀρχὴ b : ἀρχῇ AB || 19 *mg.* 1464 AB || 26 ἔπραξεν οὐδὲν A : οὐκ ἔπραξέ τι B || 26—27 καὶ ἀνηχώρησεν ἄπρακτος B: ἀλλ' ἄπρακτος ἀνηχώρησε A || 28 *mg.* 1465 AB || 31 ἐν Ἀγκόνᾳ AB : ἐν Ἀγκῶνι b || 34—35 Βησσαρίων καρδινάλις AB : καρδινάλης Βησσαρίων b || 35 *post* αὐτῶν *add.* οὕτως b: *om.* AB : ἔχουσα κατὺ λέξιν οὕτως *mg.* A.

Şi întorcîndu-se a pregătit o flotă şi flota la porunca lui a pornit asupra insulei Lesbos, pe care a şi ocupat-o.

1462 XX, 1. Iar în noiembrie din anul 6 9 71, năvălind feciorul lui Turachan, Amar, a robit pe toţi cei de pe la Naupactos din Etolia, din regiunea de primprejur numită Galata, şi nu numai veneţieni, ci şi pe cei care plăteau tribut din Flamburos în Vlahia Mică. Aflînd aceasta comandantul triremelor veneţiene şi alergînd într-ajutor, a trecut în oraşul din faţă al sultanului, Vostiţa cu numele, i-a dat foc şi l-a robit în întregime afară numai de Cula; şi aducînd vostiţieni la Naupactos, a făcut schimb cu de-ai săi. Şi pregătirile de război contra sultanului se puneau la cale de mai înainte din partea senatului veneţienilor; şi întîmplarea aceasta a făcut ca războiul să izbucnească pe faţă. Şi venind amiralul general cu numele Aluisio Lauredano cu multă şi mare pregătire şi putere, a ocupat Istmul Peloponesului şi l-a închis cu zid, dar rău din cauza grabei, căci graba strică treaba, cum spune zicala. Apoi atacînd Corintul şi neizbutind ce spera, a părăsit Istmul şi s-a retras.

sept. 1463/1464 2. Iar în anul 6 9 72, veneţienii au ocupat Monemvasia, nu aşa de mult din dorinţa şi bunăvoinţa celui ce domnea într-însa, cît din nedestoinicia marelui dregător care o guverna, precum tot aşa din nedestoinicia şi nenorocul guvernatorului din Lemnos, cetatea numită Paleocastro a fost mai derabă furată de către străinii care s-au întîmplat în ea şi a fost dată republicii veneţienilor; şi vădit că, pornind din cetatea aceea, au dobîndit toată insula. Dar acelaşi Lauredano mergînd şi asupra insulei Lesbos şi bătînd-o cu război, n-a izbutit nimic şi s-a retras fără ispravă.

1465 3. Iar în primăvara anului 6 9 73, despotul chir Toma a anunţat feciorilor lui şi fiicei să plece într-acolo unde era şi dînsul; şi aşa s-a făcut, ajungînd cu bine la Ancona cu o corabie. Dar numai a auzit că au sosit la Ancona, el fiind în Roma şi nemaiapucînd să-i vadă, la 12 mai în Roma s-a mutat la Domnul, în vîrstă de 56 de ani şi ceva.

Şi copii fiind la Ancona, cardinalul Visarion a scris către pedagogul lor o scrisoare.

'Επιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ εἰρημένου καρδινάλεως πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν εἰρηθέντων παίδων εἰς 'Αγκῶναν

Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων, ἐδεξάμην καὶ πρότερον καὶ νῦν διὰ τοῦ 'Ερμητιανοῦ γράμματα τῆς εὐγενίας σου, πρὸς ἃ οὐκ ἀπεκρινάμην, ἀναμένων, ἵνα γένηταί τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν αὐθεντοπούλων. 'Επειδὴ οὖν νῦν ἐγένετο, νῦν καὶ γράφω. Παραμυθεῖσθαι μὲν καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν ἀφόρητον λύπην τοῦ μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἁγίου δεσπότου οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ· διὸ παραιτήσωμεν τοῦτο τὰ νῦν. Γίνωσκε δέ, ὡς ὁ ἁγιώτατος πάπας διὰ παρακλήσεως φίλων καὶ οἰκείας καλοθελείας ἔταξε νὰ δίδῃ κάθε μῆνα τὰ αὐθεντόπουλα δουκάτα τριακόσια, ὥσπερ ἔδιδε καὶ τῷ ἁγίῳ δεσπότῃ. Θέλει δὲ καὶ ὁρίζει ὁ ἁγιώτατος πάπας, ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα νὰ εἶναι διὰ τὰ τρία ἀδέλφια ἐπίσης ἀνέγγιστα νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τροφὴν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων μικρῶν, ἓξ ἢ ἑπτὰ τοῦ καθ' ἑνός, καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ τροφὴν ἀλόγων τεσσάρων τὸ ὀλιγώτερον καὶ εἰς ῥόγαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων καὶ εἰς ἐνδύματα τῶν αὐθεντοπούλων, — νὰ | εἶναι 417 b καλὰ ἐνδύματα, — καὶ κάπου νὰ περισσευσῃ καὶ τίποτε τὸν καθ' ἕνα, διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν τους ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ γένῃ ἐξ ἅπαντος καὶ νὰ μηδὲν γένῃ ἀλλέως. Τὰ δὲ λοιπὰ ἑκατὸν δουκάτα τὸν μῆνα, ἤγουν χίλια διακόσια τὸν χρόνον, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τινας ἄρχοντας καὶ καλὰ πρόσωπα, ὁποῦ νὰ εἶναι κοντά των νὰ τὰ δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιάζουν καὶ νὰ τὰ φυλάττουσιν. 'Ακούσας δὲ ὁ ἁγιώτατος πάπας τὸ πόσοι εἶναι αὐτοῦ ὑπερεθαύμασε καὶ καταγινώσκεταί μας· καὶ γὰρ ἐὰν εἰς τὸν αὐθέντην τὸν μακαρισμένον ἐκεῖνον, τοιοῦτον ἄνθρωπον, ἐθαύμαζον, πῶς εἶχεν ἐδῶ τόσους, καὶ ἐκατηγόρουν τον, ὅτι εἰς ξενιτείαν νὰ τρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκάτα καὶ ξένας ἐλπίδας, πόσον μᾶλλον τώρα, ὁποῦ ἦλθον καὶ ἄλλοι πλειότεροι, παρὰ ὁποῦ ἦσαν ἐδῶ, καταγινώσκονταί των καὶ κατηγοροῦσί των, καὶ μάλιστα εἰς αὐθεντόπουλα, νέα καὶ ὀρφανά, ὁποῦ οὐδὲ ἀξίωμα, οὐδὲ ὄνομα, οὐδὲ φήμην ἔχουσι· καὶ οὐ μόνον καταγινώσκονταί των, ἀμὴ οὐδὲ βούλονται νὰ ἐξοδιάζωσιν ἕνα τορνέσιν πλέον· καὶ ἅμποτες τὸ μᾶς ἔταξαν νὰ τὸ φυλάξωσι τελείως καὶ νὰ μηδὲν μεταβληθῶσιν, ὥσπερ ἐποίησαν καὶ ἄλλοτε. Δι' αὐτὸ εἶναι χρεία νὰ φροντίζῃ ἡ εὐγένειά σου μετὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ Κριτοπούλου τοῦ ἰατροῦ | τοῦτο, ὁποῦ 418 b κατὰ τὸ παρὸν ἔχετε τὴν φροντίδα τῶν αὐθεντοπούλων. 'Εστ' ἀναστήσωμεν, τίς νὰ τὰ διοικῇ, ἢ τίς ἔναι ἀναγκαῖος νὰ κρατηθῇ. Καὶ μετὰ ταῦτα θέλουσι μερισθῆναι μετὰ βουλῆς ἐδικῆς μας εἰς ἐκείνους, ὁποῦ θέλουσιν ἀπομείνειν. 'Εμένα γοῦν προηγουμένως φαίνεταί με ὡς ἀναγκαιότατον ὁποῦ οὐδὲν ἠμπορεῖ νὰ λείψῃ, πρῶτον ὁ ἰατρός, δεύτερον ὁ διδάσκαλος Ἕλλην, τρίτον ὁ διδάσκαλος Λατῖνος, τέταρτον δραγουμάνος· οὗτοι γοῦν εἰσὶν ἀναγκαιότατοι καὶ οὐδὲν ἠμπορεῖ νὰ λείψωσιν. Ἔτι δὲ καὶ εἰς ἢ δύο

4 γράμματα b : γράμματος A : γράμματιος B. || 8 παρατήσωμεν AB : παραιτήσομεν b | ὡς AB : ὅτι b || 10 δεσπότῃ b : τῷ δεσποτῃ AB || 11—12 ἀνεγκιστα b : ἀνέγγυστα AB || 12 *post* ὑποχειρίων *add.* αὐτῶν b : *om.* AB || 13 τ' ὀλιγώτερον AB || 19 κοντά των AB : μετὰ αὐτῶν b || 22 εἰς AB : εἰς τὴν b || 23 ξέναις ἐλπίδαις AB | πόσον AB : πόσῳ b || 24 καταγινώσκονται AB : καταγινώσκοντες b || 26 καταγινώσκονταί των, ἀμὴ AB : καταγίνωσκου σί τους, ἀλλ' b || 29 ἄρχοντος AB : ἀρχόντου b || 30 'Εστ' ἀναστήσωμεν AB : 'Επαναστήσωμεν b || 31, ἔναι AB : εἶναι b | μερισθῆναι] μερισθεῖν AB : μερισθῇ b || 33, 35 οὐδὲν AB : δὲν b || 34 δραγουμάνος AB : ὁ δραγουμάνος b.

Scrisoare trimisă de către zisul cardinal către pedagogul numiților copii la Ancona

Prea nobile și iubite prietene, am primit prin Ermitian, și mai înainte și acum, scrisori de la dumneata, la care n-am răspuns pentru că așteptam să se ia o hotărîre în vederea îngrijirii tinerilor prinți. Întrucît acum acestea s-a făcut, îți și scriu acum. Să vă mîngîi și pe dumneata și pe tinerii prinți la nemărginita durere după acel întru Domnul adormitul fericit despot, nu e timpul potrivit, de aceea să trecem peste aceasta. Află, așadar, că preasfîntul papă, la rugămintea unor prieteni, cum și din propria-i bunăvoință a rînduit să se dea tinerilor prinți în fiecare lună trei sute de ducați, precum îi dădea și fericitului despot. Dorința și hotărîrea preasfinției sale papa este ca două sute să fie în fiecare lună pentru cei trei frați în părți egale neapărat : să fie cheltuite pentru hrana lor și a oamenilor lor de serviciu mai mărunți, șase sau șapte de fiecare, și pentru cumpărare și nutreț a cel puțin patru cai și pentru leafa îngrijitorilor lor, și pentru îmbrăcămintea tinerilor prinți — hainele să fie bune —, și să mai prisosească de fiecare ceva, ca să le fie puțin de ajutor la îmbolnăvirea lor sau la altă trebuință. Și dorința-i este ca aceasta să se facă întocmai și nicidecum altfel. Iar cealaltă sută de ducați de fiecare lună, adică o mie două sute pe an, să fie cheltuiți pentru unii dregători și persoane alese, care să fie pe lîngă ei să le slujească și să-i însoțească și să-i păzească. Iar preasfinția sa papa, auzind cîți sînt de toți pe lîngă despot, s-a uimit mult și ne-a făcut observații; și dacă la un om ca acela, întru fericire răposatul domnitor, se minunau că avea aici atîția oameni și i se făceau imputări că în străinătate să aibă de hrănit cu bani străini și nădejdi străine atîtea persoane, cu cît mai mult acum, cînd au venit alții și mai mulți decît erau aici, li se fac observații și imputări, și mai ales tinerilor prinți, tineri și orfani, care nu au nici funcție, nici nume, nici faimă; și nu numai că le fac observații, ci nu voiesc să dea nici un bănuț mai mult; și ne-au pus în vedere să se țină în seamă întocmai și să nu se facă nici o deturnare de fonduri, precum au făcut altă dată. De aceea e nevoie ca dumneata, dimpreună cu dumnealui medicul Critopul, să ai grijă de aceasta, întrucît voi aveți acum să luați seama de tinerii prinți. Acum e să stabilim cine să administreze acești bani și cine e neapărată nevoie să fie menținut. Și după aceea, cu hotărîrea noastră personală, vor fi împărțiți între aceia care urmează să rămînă. Mie unuia, înainte de toate, mi se pare de neapărată trebuință că nu poate să lipsească întîi medicul, în rîndul al doilea dascălul de grecește[1], în al treilea cel de latinește, în al patrulea un tălmaci; aceștia deci sînt de neapărată trebuință și nu pot să lipsească. Mai sînt apoi numaidecît de trebuință

[1] Visarion vizitînd curtea din Urbino dă și acolo îndemnuri de a învăța grecește; vezi C.H. Clough: Cardinal Bessarion and Greek at the court of Urbino. Manuscripta 8 (1964) 160—171. (După „Byzantinische Zeitschrift" 58, 1965, p. 201.)

παπάδες Λατῖνοι εἶναι ἀναγκαιότατοι διὰ νὰ ψάλλωσι λειτουργίαν Λατινικὴν συνεχῶς· ἔναι γὰρ χρεία νὰ ζῶσι τὰ παιδία Λατινικῶς, ὥσπερ ἐβούλετο καὶ ὁ μακαρισμένος ὁ πατήρ των. Καὶ οἱ ἄρχοντες, ὁποῦ θέλουσιν εἶσθαι μετ' ἐκείνους, ἔναι χρεία νὰ προσέχωνται εἰς τοῦτο, νὰ μηδὲν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ πάπα, ὡσὰν τὸ ἐποίησαν εἰς τὴν στράταν, ὁποῦ ἤρχεσθε, διότι, ἂν φεύγωσιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἔναι χρεία νὰ φεύγωσι καὶ ἀπὸ τὴν Φραγκίαν· οὐδέ τινας γὰρ θέλει ἄνθρωπον, ὁποῦ τὸν ὀνομάζει ἄπιστον καὶ αἱρετικόν, καὶ ἀποστρέφεταί τον φανερά. Ἀφ' ὅτου γοῦν τοῦτοι οἱ ἀναγκαῖοι τοὺς εἴπαμεν, νὰ κατασταθῶσι καὶ στηθῇ τὸ μερτικόν των, τότε θέλει εἶσθεν. Τοῦτο δὲ θέλω τὸ κυττάξειν ἐγὼ ἐδῶ καὶ θέλω τοὺς κα|στήσειν, τότε θέλετε ἰδεῖν τὸ ὑπόλοιπον πόσον ἔναι καὶ πόσον ἀπομένει ἀπὸ τὰ *419 b* 'ασ' φλωρία. Καὶ τότε ἡ εὐγένειά σας ὅλοι ἀντάμα θέλετε ἀποκαταστήσειν, τίς νὰ ἀπομείνῃ καὶ τί νὰ ἔχῃ ὁ καθεὶς μετὰ βουλῆς ἡμετέρας. Ἐμένα οὖν φαίνεταί μου, ὅτι ὅσον εἶναι πλείονες καὶ ἐλαφρότεροι, ὁποῦ μέλλουν νὰ ἀρκεσθοῦν μὲ ὀλίγον ὁ καθείς, εἶναι δὲ ἄλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει εἶσθεν κάλλιον, διότι θέλουσιν ἔχειν τὰ παιδία πλείονα συντροφίαν καὶ πλείονα δουλοσύνην καὶ πλείονα τιμήν. Ὅμως τοῦτο θέλομεν τὸ σκέψεσθαι ἀντάμα καὶ θέλομεν ποιήσειν τὸ κάλλιον. Ἡ εὐγένειά σου εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ὥσπερ διοικητὴς τῶν παιδίων μετὰ τοῦ Κριτοπούλου. Ἔναι γοῦν ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ φροντίσετε τὴν παίδευσίν των καὶ τὰ ἤθη των, νὰ γίνουν καλὰ καὶ πεπαιδευμένα, ἂν θέλετε νὰ ἔχουν τιμὴν ἐδῶ· εἰ δὲ μή, θέλουν τὰ καταφρονήσειν, καὶ αὐτὰ καὶ ἐσᾶς ἐδῶ, καὶ στραφεῖν θέλουν νὰ σᾶς ἰδοῦν. Μὲ τὸν μακαρίτην τὸν αὐθέντην τὸν πατέρα τους ἐσυντύχαμεν περὶ τούτου· καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νὰ τὰ ἐνδύσῃ καὶ νὰ τὰ ποιήσῃ νὰ ζοῦν Φράγκικα παντελῶς, ἤγουν νὰ ἀκολουθοῦσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσὰν καθεὶς Λατῖνος καὶ οὐχὶ ἀλλέως, νὰ ἐνδύνωνται Λατινικῶς, νὰ μάθουν νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ πάπαν καὶ καρδιναλίους καὶ | τοὺς ἄλλους αὐθέντας, νὰ ἀποσκεπάζωνται τὸ κεφάλι τους, νὰ τιμῶσι τοὺς χαιρετοῦν- *420 b* τας αὐτούς· ὅταν ὑπάγουν νὰ ἰδοῦν καρδινάλιν ἢ ἄλλον ὅμοιον αὐθέντην, νὰ μηδὲν καθίσουν ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουν καὶ ἀπ' ἐκεῖ, ὅταν τοὺς εἰπῇ ἐκεῖνος, νὰ σηκωθῶσιν. Ὁ δὲ μακαρίτης ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι καὶ πολλάκις αὐτοὺς τὸ εἴπωσι, νὰ μηδὲν καθίσωσιν. Αὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυμᾶσθέ τα νὰ τοὺς νουθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε καλά. Ἔτι ποιήσετε, ὅτι τὸ βάδισμά τους νὰ ἔναι σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ ὁμιλία τους χρησιμωτάτη καὶ ἡ φωνή τους νὰ ἔναι μετρία καὶ ἠρεμία, τὸ βλέμμα τους προσεκτικόν, νὰ μηδὲν χάσκωσιν ἐδῶθεν κἀκεῖθεν. Ἂς τιμοῦν πάντας, ἂς ἀγαποῦν πάντας, ἂς συντυχαίνωσι πάντας, καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ τοὺς ξένους, μετὰ τιμῆς· μηδὲν εἶναι ἀλαζονικοί, ἂς εἶναι ταπεινοὶ καὶ ἤρεμοι. Καὶ μηδὲν ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἂς ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον των, ὀρφανοί, ξένοι, ὁλόπτωχοι, ὅτι ἔναι χρεία νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἔχωσιν ἀρετήν, ἂν οὐδὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν οὐδὲν εἶναι ταπεινοί, ἂν οὐδὲν τιμῶσι πάν-

---

2, 3, 10, 17, 30, 31, 36 ἔναι AB : εἶναι b ‖ 3 ὁ πατήρ AB : πατήρ b | εἶσθαι b : εἶθε AB ‖ 4 προσέχωνται AB : προσέχωσιν b ‖ 8 τοὺς AB : οὓς b ‖ 9 εἶσθεν AB : εἶσθαι b | κυττάξειν] κιτάξιν A : κιτάξειν B : καὶ τάξειν b ‖ 14 εἶσθεν] εἶστεν AB : εἶσθαι b ‖ 16 σκέψεσθαι AB : σκέψασθαι b ‖ 18 φροντίσετε AB : φροντίζετε b ‖ 23 καθεὶς AB : *om.* b | καὶ ουχὶ ἀλλέως AB : *om.* b ‖ 24 καρδιναλέους AB ‖ 25 κεφάλιν AB ‖ 27 ἀπ' ἐκεῖ] ἀπέκει AB b ‖ 27—28 σηκωθούσιν b ‖ 28 εἴπωσι AB : εἶπε b ‖ 31 ἠρεμία AB : ἠρέμη b ‖ 33—34 μηδὲν AB : νὰ μὴ b ‖ 37 οὐδὲν AB : δὲν b.

unul sau doi popi latini, care să slujească fără nici o întrerupere liturghia latinească, căci copii trebuie să crească în credința latinească, precum voia și răposatul tatăl lor. Și marii demnitari, care vor să rămînă cu ei, să bage de seamă să nu iasă, la pomenirea papei, din biserică, precum au făcut-o în timpul călătoriei, cînd veneați, deoarece, dacă au să plece din biserică, trebuie să plece și din Apus; căci nimeni nu-l vrea pe un om pe care-l numește necredincios și eretic și se ferește pe față de el. După ce aceștia de neapărată trebuință i-am numit, au să fie desemnați și li se va fixa partea lor, atunci se va stabili mai departe. Iar aceasta voiesc să văd aici cum o aranjez și voiesc să-i desemnez și atunci veți vedea de rest cît este și cît rămîne din cei 1 200 de galbeni. Și atunci dumneata la un loc cu toții veți hotărî, dimpreună cu sfatul nostru, cine să rămînă și cît să primească fiecare. Așadar, eu unul cred că, cu cît sînt mai mulți și mai puțin pretențioși, dar de altfel să fie de ispravă, cu atîta va fi mai bine, întrucît copiii vor avea o societate mai mare și mai multă cinste și vor fi mai bine serviți. Totuși aceasta o vom chibzui împreună și vom pune la cale cît mai bine. Deocamdată dumneata ești dimpreună cu Critopul ca un oblăduitor al copiilor. E deci nevoie înainte de toate să aveți grijă de creșterea și educația lor, ca să fie bine educați și cu moravuri frumoase, dacă voiți să aibă toată cinstea aici; iar de nu, nu vor avea nici o considerație aici, nici ei nici voi, și nimeni nici nu-și va întoarce capul să vă vadă. În privința aceasta am stat de vorbă cu răposatul domnitor, tatăl lor; și el voia să-i îmbrace și să-i facă să-și ducă traiul cu totul ca în Apus, adică să se țină de biserică întru toate ca orice latin și nu altfel; să se îmbrace ca latinii, să învețe și să-și plece genunchii în fața superiorilor și a papei și a cardinalilor și a altor domnitori, să stea cu capul descoperit și să răspundă cu cinste la cei care-i salută; cînd merg să vadă un cardinal sau un alt principe asemănător, să nu stea jos de loc, ci să-și plece genunchii și de acolo, cînd acela le-a spus, să se scoale în picioare. Iar răposatul întru Domnul spunea că deseori li s-a grăit despre aceasta, ca să nu stea jos. Gîndiți-vă deci la toate acestea și îndrumați-i și dați-le o educație bună. Mai faceți ca pașii lor să fie cu demnitate și cinste, iar vorba lor cuviincioasă, și glasul lor, cu măsură și blîndețe, și privirea lor atentă, să nu stea, căscînd gura, ici și colo. Să dea tuturor cinste, să fie cu dragoste față de toți, cu cinste să stea de vorbă cu toți, și cu cei de-ai lor și cu străini, să nu fie lăudăroși, să fie modești și liniștiți. Și nici să nu le fie mintea la aceea, că sînt urmași de împărat, ci să nu uite că au fost izgoniți din țara lor, că sînt orfani în străinătate și sărăcie mare, că trebuie să trăiască din mîini străine și că, dacă nu o să fie oameni cu virtute, cuminți, modești și nu dau tuturora cinstea cuvenită, nici

τας, οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμήσειν οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέφεσθαι πάντες. Αὐτὰ οὖν ὅλα φρόντισέ τα καλὰ ἡ εὐγένειά σου μετὰ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάρι ἀπάνω σας ἔναι. Πρὸς τούτοις ἂς ἐπιμελοῦνται νὰ μάθωσι γράμματα, νὰ προ|κόψουν· μηδὲν ἐνθυμοῦνται, ὅτι εἶναι εὐγενικοί. Ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς οὐδὲν εἶναι 421 b τίποτες καὶ εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας, ὁποῦ ἔχουν καὶ μεγάλας αὐθεντίας καὶ ἀρχάς, καὶ μᾶλλον εἰς αὐτούς, ὁποῦ ἔχασαν ὅλα. Διὸ ἂς σπουδάζουν νὰ μανθάνωσιν, ἂς ἔχουν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακουὴν εἰς τὴν εὐγένειάν σου καὶ εἰς τὸν ἰατρὸν ὁποῦ τοὺς ἐνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν των, καὶ ἂς σᾶς ὑπακούωσι καὶ ἂς ποιοῦν τὸ τοὺς λέγετε ἐξ ἅπαντος. Ἂς μάθῃ ὁ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μικρὸν εἰς τὸν πάπαν, νὰ τὸ εἴπωσι τοῦ πάπα γονατιστοὶ καὶ ἀποσκέπαστοι, ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ· καὶ μηδὲν γένῃ ἀλλέως. Ὅταν περιπατοῦν εἰς τὴν στράταν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκετάζονταί τους καὶ τιμοῦν τους, ἂς ἀποσκεπάζωνται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάσι των, ἢ ὁλότελα ἢ πλεῖον ἢ ὀλιγώτερον ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁμοίως καὶ ἂν ἔρχωνται ξένοι εἰς τὸ σπίτι τίμιοι ἄνθρωποι νὰ τοὺς βλέπουσιν, ἂς τοὺς προσηκόνωνται, ἂς τοὺς ἀποσκεπάζωνται, ἂς τοὺς παρεκβάνωσι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἂς συντυχαίνωσι ὀλίγα μέν, ἔντιμα δὲ καὶ εὐχαριστικὰ καὶ ταπεινά, μηδὲν γελῶσι ποσῶς, μηδὲν διαχαιτῶνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ σοβαροῦ φρονήματος αὐτοὺς συντυχαίνουσιν. Εἰς τὴν τροφήν των ἂς εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς. εἰς τὸ τραπέζι των ἂς κάθωνται μετὰ προσοχῆς καὶ παιδεύσεως. Ἂν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἔξω, ποιήσατε νὰ εἶναι | πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς ἐδικούς των. Νὰ 422 b μηδὲν ἀναισχυντοῦν τινα· συνηθίσετέ τους ἀπὸ τώρα καλὰ ἤθη καὶ ταπεινὰ καὶ ἥμερα. Ἂς μανθάνωσιν ἀπὸ τώρα νὰ γονατίζουν ἐπιτήδεια καὶ εὔμορφα. Καὶ μηδὲν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν, ὅτι μεγάλοι ῥηγάδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνουν εἰς ἐκκλησίαν Λατινικήν, ἂς γονατίζουν καὶ ἂς εὔχωνται ὥσπερ οἱ Λατῖνοι· ὑπαγένετέ τους συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰς τὰς λειτουργίας καὶ ἂς στέκωνται μετὰ εὐλαβείας καὶ προσοχῆς χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλιᾶς· ἂς γονατίζουν καὶ ἂς ἀποσκεπάζωνται ὥσπερ καὶ οἱ Λατῖνοι καὶ ἂς μιμοῦνται ἐκείνους. Ἂν οὕτως ποιῶσι, θέλουσι, βοηθηθεῖν, θέλουν ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας, θέλω δύνασθεν καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τἀναντία ποιοῦσιν, ἐγὼ οὐδὲ θέλω δυνηθεῖν νὰ τοὺς βοηθήσω οὐδὲ ὅλως· οἱ ἄνθρωποι θέλουν τους ἀποστραφεῖν καί τινας οὐδέν τους θέλει τιμήσειν οὐδὲ ποσῶς. Ταῦτα οὐδὲν λέγω γράφειν τὴν εὐγένειάν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τόσην πολυλογίαν εὔκαιρα καὶ μάταια, ἀλλὰ διὰ νὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντόπουλα, νὰ ποιήσητε νὰ τοὺς τὰ ἀναγινώσκῃ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των, νὰ τὰ ἀγροικοῦν καλά, διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους τὰ ἤθελα γράψειν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ὡς νέοι ἀκόμι οὐδὲν τὰ ἀγροικοῦν καλά, δι' αὐτὸ γράφω τὰ τὴν εὐγένειάν σου, νὰ τοὺς παραινῆτε καὶ | ἀπὸ λόγου μου 423 b καὶ ἀπὸ ἐδικοῦ σας νὰ ποιῶσιν, ὡσὰν γράφομεν.

1 ἀποστρέφεσθαι (—θεν B) πάντες AB: ἀποστρέφεσθαι πάντας b || 2 φρόντισέ τα AB : φροντίσετέ τα b || 2—3 γομάρι b : γομάριν AB || 3 μάθωσι A : μάθουν B || 6 καὶ μᾶλλον εἰς b : ἢ μάλιστα AB | μανθάνωσιν AB : μάθωσιν b || 10 τοῦ πάπα AB : τὸν πάπαν b || 11 *post* καὶ *add.* νὰ b : *om.* AB || 13 καπάσι b : καπάσιν AB || 14 σπίτην AB : σπῆτι b || 15 προσηκόννωνται AB : προσηκονοῦνται b || 16, 17 μηδὲν AB : νὰ μὴν b || 18 αὐτοὺς AB : ἂς τοὺς b || 20—21 νὰ μηδὲν AB : Ἂς μὴν b || 22 μηδὲν AB : νὰ μὴν b || 26 *post* ὥσπερ *add.* καὶ A : *om.* B || 28 δύνασθεν AB : δυνηθεῖν b || 29 οὐδὲ AB : δὲν b || 30 οὐδέν τοὺς θέλει AB : δὲν θέλει τοὺς b || 32 νὰ[3] AB : *om.* b || 33, 34 ἀγροικοῦν b : ἐγροικοῦν AB.

ei nu vor avea nici o cinste de la alții, ci toți își vor întoarce fața de la ei. Așadar, gîndește-te bine la toate acestea, dumneata dimpreună cu Critopul, întrucît asupra voastră cade tot greul. Pe lîngă acestea, să se silească să învețe carte, să se procopsească; să nu-și aducă aminte că sînt de neam mare. Faptul că ești de neam mare, fără virtute nu înseamnă nimic, nici chiar cînd e vorba de orice domnitori care au țări mari și putere, cu atît mai mult cînd e vorba de aceia care au pierdut toate. De aceea să se silească să învețe și să fie cu multă supunere și ascultare față de dumneata și de medicul care i-a crescut, și față de dascălul lor; și să vă asculte și să facă întocmai tot ce le spuneți. Să învețe fiecare din ei pe dinafară o cît de mică vorbire, pe care să o țină către papa, să o rostească în genunchi și cu capul descoperit, cînd au să vină încoace; și altfel să nu se întîmple de loc. Cînd umblă pe stradă și oamenii îi salută, descoperindu-și capul și le dau cinste, să-și descopere și ei capul, ori de tot, ori mai mult sau mai puțin, după cum sînt și oamenii. De asemenea, cînd vin la ei acasă oameni străini și de cinste, ca să-i vadă, mai întîi să se ridice în picioare în fața lor, să-i salute cu capul descoperit, să-i întîmpine, după cum sînt și oamenii. Vorba să le fie puțină, cu cinste însă și recunoștință și cu modestie, nici să nu se hlizească, nici să fie cu părul vîlvoi, ci vorba cu ei să le fie așezată, serioasă și cuminte. La mîncare să fie cu băgare de seamă și înfrînare; la masă să stea cuminți și cuviincioși. Dacă voiți să fie cu bună purtare înafară, faceți-i să fie cu bună purtare și la ei acasă. Să nu fie obraznici cu nimeni, deprindeți-i de pe acum la obiceiuri bune, modeste și pașnice. Să se învețe de pe acum să-și plece genunchii frumos și cu cuviință. Și să nu se rușineze de aceasta, pentru că regi și împărați mari o fac aceasta. Cînd merg la biserica latinească, să îngenuncheze și să se roage ca latinii. Duceți-i mereu la biserică la liturghie și să stea cu evlavie și cu atenție, fără rîs și fără vorbă; să-și plece genunchii și să salute, descoperindu-și capul ca și latinii și să-i imite pe aceia. Dacă fac așa, o să fie ajutorați și o să aibă cinste de la toți și voi putea și eu să le fiu de ajutor. Iar dacă fac dimpotrivă, eu nu voi putea să le ajut nicidecum; oamenii se vor feri de ei și nimeni nu le va da nici o cinste de loc. Și acestea le spun în scrisoarea către dumneata și ceilalți așa de pe larg, nu ca niște vorbe goale nepotrivite, ci pentru ca întruna să le spuneți tinerilor prinți și să faceți ca învățătorul lor să li le citească într-una, ca să și-le însemne bine și să se țină de ele. Aș fi voit acestea să le scriu lor, dar întrucît aceia ca niște tineri încă nu le înțeleg bine, de aceea ți le scriu dumneatale, ca să-i îndemnați, și din partea mea și din partea dumneavoastră, să facă precum scriem.

Ἐνταῦθα ἔναι θανατικὸν κατὰ τὸ παρόν· δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μὲ τὴν βουλὴν τῶν ἀρχόντων, ὁποῦ εἶναι ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου πάπα, νὰ μηδὲν ἔλθουν τὰ αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον, ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀγκῶνα νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶναι γερός, ἀμὴ νὰ διαβῆτε νὰ ὑπάγετε εἰς ἄλλην χώραν την λέγουσι Τζίκολον, ὁποῦ ἔναι καλὸς ἀήρ, νὰ στέκετε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωμβρίου μὲ τοὺς αὐθεντοπούλους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ, ἂν πρέπῃ νὰ ἀπομείνουν αὐτοῦ πάντοτε, ὡσὰν βουλεύονται καὶ ἄρχοντες, ὁποῦ εἶναι ἐδῶ. Ὁ μακαριώτατος πάπας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν λεγάτον τῆς Μάρκας, ὁποῦ νὰ σᾶς βοηθήσῃ καὶ νὰ σᾶς συνδράμῃ, εἰς εἴ τι ἔναι χρεία. Αὐτοῦ ἔναι καί τις ἐπίσκοπος τοῦ Ἰκόμου, ὁποῦ ἔναι ἐδικός μου καὶ ἦτον καὶ δουλευτὴς τοῦ ἁγίου δεσπότου. Τὸ Τζίκολον εἶναι ἐνορία του καὶ ἔχει καὶ ἐκεῖ καλὸν ὁσπίτιον καὶ θέλει σᾶς τὸ δώσειν, νὰ κατοικήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σᾶς συνεργήσειν εἰς τὸ εἶναι δυνατόν.

Ἐκ Ῥώμης, Αὐγούστου θ-η, ,αυξε-ου ἔτους. Ὁ Βησσαρίων καρδινάλις καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

XXII. Μαθὼν οὖν ὁ πάπας τὴν ἔλευσιν τῶν ἀρχοντοπούλων εἰς 424 b
Ἀγγῶνα, ἐξαπέστειλε διὰ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς καὶ βοηθείας τοῦ αἰδεσιμωτάτου καρδινάλεως καὶ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Βησσαρίωνος καὶ ἦλθον εἰς Ῥώμην· καὶ τὴν οἰκονομίαν, ἣν ὁ πατὴρ αὐτῶν εἶχε, δέδωκε αὐτοῖς πρὸς τὸ ζῆν. Καὶ τὸν πρῶτον υἱὸν τὸν κὺρ Ἀνδρέαν τὸν Παλαιολόγον δεσπότην ὁ πάπας τετίμηκε.

2. Τῷ δὲ ,ς ϡοδ-ῳ ἔτει Ὀκτωμβρίου ιε-η καὶ ὁ πνευματικὸς πατὴρ ἡμῶν καὶ ἀδελφὸς καὶ φίλος ἄριστος ὁ Δωρόθεος ἐν Κυρίῳ ἐξεδήμησεν, ἡμᾶς δὲ κατέλιπε τὴν ἐκείνου λυπουμένους στέρησιν.

3. Κἀγὼ δ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνδείας, Ἀπριλλίου ιη-η ἐξελθών, παραγέγονα εἰς Ἀγκῶνα τῇ ιζ-η Μαΐου. Καὶ τῇ πρώτῃ πάλιν Ἰουνίου ἐξελθόντος μου ἀπῆλθον διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βιτέλμου, ἐπεὶ ἐκεῖσε εἰς τὰ θερμὰ ἦν ὁ καρδινάλις ὁ κὺρ Βησσαρίων καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τῇ κλήσει, ὡς ἠκούσαμεν· καὶ δι' ἡμερῶν ἐννέα ἐφθάσαμεν εἰς Ῥώμην καὶ κατελύσαμεν ἐν τῷ οἴκῳ τῶν αὐθεντῶν ἡμῶν.

4. Τότε καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καρδινάλεως κὺρ Βησσαρίωνος ἐξαπεστειλε πρὸς τούσδε τοὺς ἡμῶν αὐθέντας, κὺρ Ἀνδρέαν λέγω τὸν δεσπότην καὶ κὺρ Μανουὴλ τὸν αὐθεντόπουλον τοὺς Παλαιολόγους, ἵν' εἰς γυναῖκα δώσωσι τὴν αὐτῶν ἀδελφήν τινι ἄρχοντι ἐκ γένους Καρακκιόλῳ πλούτῳ τε καὶ γένει

1 ἔναι AB : εἶναι b | με AB : μετὰ b || 2 μηδὲν AB : μὴν b. || 5 Τζίκολον b : Τζίγκολον AB || 5, 9 ἔναι AB : εἶναι b || 7 βουλεύονται AB : βούλονται b || 9 ἔναι B : εἶναι A || 10 *post* ἐπίσκοπος *add.* ἐδικός μου b : *om.* AB | Ἰκομου B : Κόσμου A: Κωμου b || 10 ἔναι — μου AB: *om.* b || 10—11 *post* ἁγίου *add.* τοῦ AB : *om.* b | Τζίγκολον B : Τζίγκουλον A | ὁσπήτιον b : ὁσπίτην AB || 16 κφ. κα' AB || 19 ἦλθον εἰς Ῥώμην A : παρέγενοντο ἐν Ῥώμῃ B || 25 Ἀπριλλίου AB : Ἀπριλλίῳ b || 29 τῇ κλήσει, ὡς b : *om.* AB || 32 καρδινάλεως b : καρδινάλιος AB || 33 ἐξαπόστειλε AB | ἡμῶν αὐθέντας AB : δεσπότας b || 34 τοὺς Παλαιολόγους AB : *om.* b || 35 Καρακιόλῳ AB : Παρακιολῳ b.

Pe aici, în prezent, e o molimă de ciumă; de aceea cu sfatul marilor dregători care sînt aici, şi cu voia preasfinţitului papă, s-a crezut că e bine ca tinerii prinţi să nu vină încoace din cauza primejdiei, dar nici acolo la Ancona să nu rămînă, întrucît şi locul acela nu este sănătos, ci să treceţi să mergeţi în altă localitate, căreia îi spune Cicolo [Cingolo], unde aerul este bun, să staţi acolo pînă în septembrie sau octombrie cu tinerii prinţi şi cu tînăra prinţesă. Între timp chibzuiţi-vă dacă trebuie să rămîneţi acolo pentru totdeauna, cum dau cu părerea şi demnitarii care sînt aici. Prea fericitul papă şi eu îi scriem reprezentantului din provincia Marca să vă stea la îndemînă şi să vă sară într-ajutor la orice ar trebui. Acolo este şi un episcop al Icomului care-i omul meu şi care a fost şi în serviciul răposatului despot. Cicolo este enoria lui şi are acolo o casă frumoasă şi v-o pune la dispoziţie să locuiţi acolo şi vă va sta în ajutor, pe cît îi este puterea.

Din Roma, la 9 august anul 1465. Visarion, cardinal şi patriarh al Constantinopolului [1].

XXII, 1. Papa, aflînd deci de venirea tinerilor domnişori la Ancona, a trimis prin grija şi stăruinţa şi cu ajutorul prea venerabilului cardinal şi patriarh al Constantinopolului şi au venit la Roma; iar întreţinerea pe care o avea tatăl lor, le-a dat-o lor, ca să aibă cu ce trăi. Şi pe primul fecior, chir Andrei Paleolog, papa l-a cinstit cu demnitatea de despot.

1465 2. Iar în anul 6974 la 15 octombrie şi duhovnicul nostru părinte şi frate şi prieten bun Dorotei a adormit întru Domnul, iar pe noi ne-a lăsat să jelim lipsa lui.

1466 3. Iar eu, mînat de nevoie, la 18 aprilie pornind la drum, am sosit la Ancona în 17 mai. Şi la zi întîi iunie, pornind iarăşi la drum, am plecat prin Vitelmo, deoarece acolo, precum auzisem, era la băi calde cardinalul chir Visarion, după nume patriarh al Constantinopolului; şi în nouă zile am ajuns la Roma şi am descins în casa domnitorilor noştri.

4. Atunci şi preafericitul papă a trimis, prin prea venerabilul cardinal chir Visarion, vorbă către aceşti domnitori ai noştri, anume despotul chir Andrei şi prinţul chir Manuil, Paleologii, ca să dea pe sora lor în căsătorie [2] după un boier din neamul Caracciolo, distins şi prin avere şi de neam mare şi strălucit; şi încheindu-se contractul

[1] Despre Visarion, vezi informaţii bogate în L. Mohler, *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann*, Paderborn 1923—1942; volum 3. Epistola, Mohler o socoteşte autentică.

[2] De fapt aceasta s-a măritat după ţarul Ivan III (1462—1505) — vezi Ducas, ed. V. Grecu, p. 425, 12; comp. şi 'I B. Παπαδοπούλου, Αἱ περὶ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ διατριβαί, Atena, 1957, p. 106—108.

καὶ λαμπρότητι διαπρέποντι· καὶ τῆς συμφωνίας γενομένης ἡ τῶν μνήστρων ἱερολογία ὑπὸ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως διετελέσθη. Ἡμεῖς οὖν οἱ τῆς νύμφης οἰ|κιακοὶ παρὰ τοῦ 425 b νυμφίου πλείστας φιλοτιμίας ἐλάβομεν, εὐφραινόμενοι ἐν τῇ χαρᾷ.

5. Ἔνθα προσέμεινα ἡμέρας λς'· καὶ τοὺς τῶν κορυφαίων ἀποστόλων ἐπισκεψάμενος τάφους καὶ πολλῶν ἄλλων ἁγίων καὶ ἱστορήσας τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τῇ ις-ῃ Ἰουλίου δι' εὐθείας ὁδοῦ παρεγενόμην εἰς Ἀγκῶνα. Καὶ μετὰ μικρὸν εἰς Ἑνετίαν ἀπέπλευσα τῇ κη-ῃ τοῦ αὐτοῦ· κἀκεῖσε προσέμεινα ἐν τῷ τοῦ Σταυροῦ μοναστηρίῳ ἄχρι κγ' τοῦ Αὐγούστου, ὅθεν ἐξελθόντες σὺν θεῷ ἀπεσώθημεν ἐνταῦθα εἰς Κερκύραν τῇ ε-ῃ Σεπτεμβρίου ,ςϡοε-ου ἔτους.

6. Καὶ ἡνίκα ἡμεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ ἀμηρᾶς ἐλθὼν κατὰ τῆς Ἀλβανιτίας ἐδίωξε τὸν αὐτὴν κυριεύσαντα Σκαντέρην· καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον καὶ κτίσας καὶ ἄστυ πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζομένου, πρὸς ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

7. Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῷ θέρει ,ςϡοε-ου, ὁ Βίκτωρ Καππέλλος, ὁ καθολικὸς ναυάρχης τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου, ἀπελθὼν εἰς νῆσον Ἴμβρον παρέλαβεν αὐτήν· καὶ πάλιν ἀπελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας πᾶσαν τὴν τῶν Ἀθηνῶν πόλιν ᾐχμαλώτευσεν. Εἶτα ἐλθὼν περὶ τὸν Αὔγουστον μῆνα εἰς τὴν Παλαιὰν Πάτραν ἀπῆρε τὴν χώραν.

8. Ἐπιδραμόντος οὖν τοῦ | Ἀμάρη εἰς βοήθειαν τῆς χώρας, ὁ προ- 426 b μηθὴς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου, μετὰ παντὸς τοῦ στόλου, καὶ ὁ Ῥαοὺλ Μιχαὴλ ὁ Ἴσης μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν στρατιωτῶν ἔτρεψαν αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ πολλοὺς τῶν αὐτοῦ ἀπέκτεινον. Καὶ διώξαντες μέχρι πολλοῦ οὐκ εἴασαν αὐτοὺς φεύγειν, ὡς ἔθος παρὰ τοῖς ἐμπείροις πολεμισταῖς ἐστι τοῖς ἀντιδίκοις ποιεῖν· καὶ αὐτοὶ ἐπιστρέψωσιν ἐπὶ τὸν ἴδιον στόλον, ὡς καθὼς ἐσυμβούλευον αὐτοὺς οἱ τοῦ τόπου Ῥωμαῖοι ἄρχοντες καὶ πᾶς ὁ δῆμος. Καὶ ὁ ῥηθεὶς ναύαρχος, ἤτοι ὁ τοῦ στόλου προμηθής, μὴ καταδεξάμενος τὴν τούτων βουλήν, ἀλλ' ἐπαρθεὶς τῇ νίκῃ καὶ σκληρὸς φανεὶς καὶ μᾶλλον κατὰ τῶνδε τῶν συμβουλευόντων αὐτῷ ἀπειλητικοὺς λόγους ἐξέχεε, λέγων, ὅτι ἐξ ἀνανδρίας καὶ ἀπιστίας αὐτῶν οὐκ ἀκολουθοῦσι κἀκεῖνοι τῷ τῶν ἐχθρῶν διωγμῷ. Καὶ οὕτως θέλων καὶ μὴ θέλων ὁ στρατὸς ἐδίωξεν τοὺς ἐναντίους ἄχρι Σαραβελίου καὶ ἐπέκεινα πρὸς τὴν ἐπάνοδον, ἤτοι ἀνάβασιν, τοῦ Σιδηροκάστρου.

4 ἡμέραις AB || 7 Ἀγκόναν B || 6 δι' — 7 ἀπέπλευσα AB : ἐξελθὼν ἀπῆλθον διὰ τῆς εὐθείας ὁδοῦ εἰς Ἀγκῶνα καὶ μικρόν τι προσμείνας διὰ θαλάσσης εἰς Ἑνετίαν ἀπῆλθον b || 8 κἀκεῖσε — 9 θεῷ AB : Καὶ προσμείνας ἐκεῖσε ἐν τῷ μοναστηρίου τοῦ Σταυροῦ ἡμέρας κς' ἕως τῆς κγ' Αὐγούστου, ὅθεν ὀψίᾳ σὺν θεῷ ἐξελθόντες b || 10 εἰς AB : εἰς τὴν b | *post* Σεπτεμβρίου *add.* μηνὸς τοῦ b : *om.* AB || 11 Καὶ ἡνίκα AB : Καθ' ὃν δὲ καιρὸν b | *post* ὁ *add.* τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων b : *om.* AB || 12 Σκαντέρην AB : Σκαντερίνο b || 16 ,ςϡοε-ου ἔτους τῷ θέρει b || 20 ἀπῆρε AB : ἐπῆρε b || 21—22, 29 προμηθής AB : προμηθεὺς b || 22 μετὰ παντὸς τοῦ στόλου B : ἢ ναύαρχος b : *om.* A || 23 ἔτρεψαν] ἔτρεψεν AB b | αὐτὸν b : αὐτοὺς AB || 27 ἐπιστρέψωσιν — ὡς καθὼς AB : οὐκ ἐπίστρεψαν εἰς τόπον αὐτῶν τὸν ἴδιον καὶ τὸν στόλον, καθὼς b || 28 Καὶ AB. ἀλλ' b || 31 αὐτῷ b : *om.* AB || 34 Σαραβελίου AB : Σαβελλίου b.

de logodnă, slujba religioasă a fost săvîrşită de prea marele arhiereu. Iar noi oamenii de casă ai miresei am primit de la mire multă cinste şi mari daruri, veselindu-ne cu bucurie.

5. Aici am rămas 36 de zile şi am vizitat mormintele celor doi mai mari apostoli[1] şi ale multor alţi sfinţi, şi după ce am căutat să văd lucrurile monumentale din marea Romă cea veche, la 16 iulie am sosit de-a dreptul la Ancona. Şi după puţin timp am plecat pe mare la Veneţia în 28 din aceeaşi lună; şi acolo am rămas în mănăstirea sfintei Cruci pînă la 23 august, de unde, pornind cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns cu bine
1466 aici la Cercira în 5 septembrie din anul 6 9 75.

6. Şi pe cînd stăteam prin părţile Romei, sultanul mergînd contra Albaniei, a alungat pe domnitorul ei Scander; şi a robit şi a stricat de istov ţara şi a zidit o cetate aproape de oraşul ei capitală, numit Crua, spre a duce lupta contra lui; apoi s-a întors prin părţile Constantinopolului.

1467 7. Şi în acelaşi an, vara, 6 9 75, Victor Capela, amiralul general al flotei veneţienilor, plecînd asupra insulei Imbros, a cucerit-o; şi apoi, plecînd asupra Atenei, a subjugat întreg oraşul Atenei. Apoi, prin luna august venind la Vechea Patră, a ocupat ţara.

8. Atunci Amar sărind într-ajutorul ţării, conducătorul flotei veneţienilor, cu întreaga flotă şi Raul Mihail Isis, cu mulţi ostaşi buni, l-au pus din răsputeri pe fugă şi au făcut mult omor printre oamenii aceluia. Şi luîndu-i la goană pînă departe, nu i-a lăsat să fugă, *cum au obiceiul să facă duşmanilor luptătorii cu experienţă; iar ei înşişi să se întoarcă la flota lor, aşa precum îi sfătuiau pe ei dregătorii bizantini din partea locului cu întreg poporul.* Iar zisul amiral, anume conducătorul flotei, neţinînd seama de sfatul acestora, ci trufaş de biruinţă, arătîndu-se aspru faţă de ei, vărsa mai degrabă potop de cuvinte ameninţătoare asupra celor care-i dădeau sfatul, spunînd că din lipsă de bărbăţie şi din cauza necredinţei nu se ţin şi ei de urmărirea duşmanilor. Şi aşa, vrînd nevrînd armata a urmărit pe vrăjmaşi pînă la Saravelio şi dincolo spre drumul în sus, adică urcuşul de la Siderocastro.

33 Saravelio AB: Savelio b

[1] Petru şi Pavel, care au murit la Roma, unul răstignit, iar celuilalt tăindu-se capul cu sabia.

9. Ὁ γοῦν Ἀμάρης ἰδὼν τὸν τούτων διωγμὸν ἄκαιρον καὶ ἄπρακτον καὶ ἄτακτον, καταλείψας εἴς τινας τόπους ἀνθρώπους ποιοῦντας, ἤτοι κρατοῦντας τοὺς τόπους, ὅθεν ἔμελλον διελθεῖν, εἶτ' ἐπιστρέψας κατ' αὐτῶν ἔτρεψε καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς καὶ φθάσας ἀνεῖλε τὸν εἰρημένον προμηθέα τοῦ στόλου ἐπὶ ἡμιόνου καθεζόμενον καὶ δὶς ἀπ' ἐκείνου πεσόντα. Καὶ ἄλλους ἀνεῖλον πολλοὺς καὶ αὐτὸν δὴ τὸν Ῥαοὺλ Μιχαὴλ ἁλώσαντες, τοῦ ἵππου ἐκ|πεσόντος, ἐκάθισαν αὐτὸν 427 b ἐπὶ σκόλλοπος. Καὶ τέλος ὡς νικηταὶ δραμόντες εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἔνθα ἦσαν αἱ τριήρεις, καὶ πλείστας εὑρόντες ἐπὶ τὴν γῆν ἑλκομένας ἀνεῖλον καὶ ᾐχμαλώτευσαν. Καὶ ὑποπτεύσαντες τὸν μητροπολίτην τῆς αὐτῆς Παλαιᾶς Πάτρας εἶναι αὐτὸν αἴτιον τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ τῶν Ἑνετῶν στόλου κατ' αὐτῶν καὶ πιάσαντες αὐτὸν ἀνεσκολόπισαν.

10. Τοιαῦτα οὖν παθόντες ἄπρακτοι καὶ ζημιωμένοι οἱ τοῦ εἰρημένου στόλου ἐπανέστρεψαν. Ἀφ' οὗ δὴ κακοῦ συμβεβηκότος ὁ ναυάρχης λυπηθεὶς καὶ βαρέως ἀσθενήσας ἐν Εὐρίπῳ ὢν ἀπέθανε· καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ἐγεγόνει ναυάρχης ὁ Ἰάκωβος Λαυρεδανός, ὁ ἐκείνου τοῦ Πέτρου Λαυρεδανοῦ υἱός, ἐξάδελφος δὲ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ναυάρχου Ἀλουϊσίου Λαυρεδανοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ παρηκολούθησαν τῷ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου χειμῶνι, τὸ δὲ τῆς Πάτρας τῷ πρὸ τοῦ φθινοπώρου Αὐγούστῳ συνέβη.

11. Τῇ δὲ κθ-η τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ ,ςϡοε-ου ἔτους, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἡμέτερον πάσχα γέγονε, λέγω δὴ τὸ χριστιανὸν πάσχα, ἐναπέψυξεν ὁ τῶν κακῶν πάντων τῆς Πελοποννήσου αἴτιος Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης. Καὶ ἰδοὺ καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ μελῴδημα ἔτι πεπλήρωται, τὸ „διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν."

12. Καὶ τούτου γενομένου, ὡς ἠκούσαμεν παρά τινων, ὅτι καὶ ὁ δεσπότης ἀπεπεμψε πρὸς τὸν ἀμηρᾶν τὴν | πρόσοδον, μὴ θέλων ἔτι ἔχειν 428 b τὸ βάρος, ὃ εἶχεν εἰς τὸ στρατόπεδον, εἰπόντος αὐτοῦ· „Ἐγώ εἰμι γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ ὁ ἐκπληρῶν τὴν δουλωσύνην ἀπέθανε· λοιπὸν ἡ πολλὴ πρόσοδος δοθήτω, ὅπου δ' ἂν κελεύσῃς, ἐμοὶ δὲ δοθήτω μόνον τὸ ἀρκοῦν πρὸς τὸ ζῆν με καθήμενον ἐνταῦθα μετά τινων ὀλίγων. Ὁ οὖν ἀμηρᾶς ἀπεκρίνατο· „καλῶς ἔχει· διαχωρισάτω ὁ δεσπότης, οὓς βούλεται." Καὶ χωρίσας, δέδωκε πρὸς αὐτὸν ἄσπρα πεντήκοντα χιλιάδας, ἵνα ἔχῃ αὐτὰ ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ ἀλεύρου, τοὺς δὲ πλείονας τῶν ὑποχειρίων αὐτοῦ περιορίσας ἀπῆρεν, ἵνα εὑρίσκωνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει.

13. Ἄλλοι δὲ εἶπον· ἄλλως γέγονεν,

ὅτι ὁ τῶν κακῶν ἁπάντων ἐφευρετὴς Ματθαῖος ὁ Ἀσάνης μετὰ τῶν ἐχόντων τὴν τῆς Αἴνου ἁλικὴν κλέψας τινὰ χρήματα μὴ εἰδότος τοῦ δεσπό-

2—3 ποιοῦντας, ἤτοι AB : *om.* b || 3 ἔμελλον A : εἴμελλον B : ἤμελλον b || 6 δὶς ἀπ' ἐκείνου] δυσαπέκεινα AB : δυσεπέκεινα b || 7 ἐκπεσόντος AB : ἐκπεσόντα b || 9 ἑλκομένας AB : εἰλκισμένας b : εἱλκυσμένας Char. || 14, 16 ναυάρχης AB : ναύαρχος b || 17 Ἀλουϊσίῳ AB : Ἀλωϊσίου b. || 20 *mg.* 1467 AB || 21 χριστιανὸν AB : τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν b || 21—22 ἐναπέψυξεν AB : ἀπέψυξεν b || 28 εἰπόντος αὐτοῦ AB : εἰπὼν οὕτως b.

9. Şi atunci Amar văzînd goana acestora nelalocul ei, fără rost şi fără ordine, a lăsat în urmă oameni în cîteva locuri, ţinînd locurile pe unde aveau să treacă, apoi întorcîndu-se contra lor, i-a pus pe fugă şi i-a urmărit şi, ajungîndu-l l-a ucis pe zisul conducător al flotei, care şedea pe un catîr şi căzuse de două ori de pe el. Şi au ucis şi pe mulţi alţii şi pe însuşi Raul Mihail prinzîndu-l, deoarece calul căzuse, l-au tras în ţeapă. Şi în sfîrşit ca biruitori, alergînd la marginea mării, unde erau triremele, şi găsind foarte multe trase la uscat, au ucis şi au luat robi. Şi bănuind chiar pe mitropolitul din Veche Patra că el este vinovat de năvala flotei veneţienilor contra lor, l-au prins şi l-au tras în ţeapă.

10. Păţind aşadar unele ca acestea, oamenii de pe flota amintită s-au întors fără ispravă şi cu mari pierderi. De pe urma acestei nenorociri ce s-a întîmplat, amiralul, îndurerat şi greu bolnav, a murit, fiind în Eurip; şi în locul lui a fost făcut amiral Iacob Lauredano, feciorul ştiutului Petro Lauredano, văr al amiralului dinaintea sa Aloisio Lauredano.
1466/1467 Şi acestea s-au petrecut iarna din anul în curs, iar fapta de la Patra s-a întîmplat înaintea toamnei în august.

1467 11. La 29 ale lunii martie din anul 6 9 75, în ziua în care au căzut şi paştele nostru, anume al creştinilor răsăritului, şi-a dat sufletul Matei Asan, vinovatul de toate nenorocirile Peloponesului. Şi iată că şi cîntarea lui David s-a şi împlinit: „Risipiţi să fie vrăjmaşii lui, iar cei ce-l urăsc să fugă din faţa lui".

12. Şi întîmplîndu-se aceasta, cum am auzit de la unii, şi despotul a trimis sultanului venitul, nemaivoind să suporte greul ce-l avea în expediţii, spunînd: „Eu sînt bătrîn şi slab, cel care îndeplinea slujba, a murit; prin urmare, venitul cel mult să fie dat unde o să porunceşti, iar mie să mi se dea numai cît să ajungă pentru trai, şezînd aici cu vreo cîţiva puţini". Şi sultanul a răspuns: „Bine! Să-şi aleagă despotul pe care-i voieşte". Şi alegîndu-şi-i, i-a dat cincizeci de mii de arginţi, ca să-i aibă din vama făinii; iar pe cei mai mulţi de sub mîna lui i-a despărţit şi i-a luat să locuiască în Constantinopol.

13. Dar alţii însă spun că s-a întîmplat altfel:

Născocitorul tuturor relelor, Matei Asan, dimpreună cu aceia care ţineau sărăcia de la Enos, a furat din bani fără să ştie despotul; şi sultanul aflînd aceasta, a voit să-l

15 *pe marg.* Eubeea A *cu trimitere la* Eurip.

του καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ ἀμηρᾶς ἐβουλήθη πιάσαι τὸν εἰρημένον Ἀσάνην καὶ ἀνασκολοπίσαι αὐτόν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἐκ τοῦ φόβου, ἔνθα ἦν, ἀπέψυξεν. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς ὑποπτεύων μήτοι καὶ ὁ δεσπότης ἐν τῇ τοιαύτῃ συμβουλῇ ἦν καὶ δραπετεύσῃ, ἐξώρισεν ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ καὶ ἦρεν αὐτοῦ πᾶν σιτηρέσιον· καὶ οὕτω κακῶς διέκειτο. Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐρχομένου τοῦ ἀμηρᾶ ἀπὸ τοῦ κυνηγίου καὶ μέλλοντος διελθεῖν, ὅθεν ὁ εἰρημένος δεσπότης ἦν, ἐξῆλθεν ὁ δεσπότης πεζηπορῶν καὶ συναντήσας προσεκύνησε τὸν ἀμηρᾶν τὸν καὶ γαμβρὸν αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ τοῦτον ὁ ἀμηρᾶς περιπατοῦντα ἐλυπήθη σφόδρα· καὶ μᾶλλον σπλαγχισθεὶς τὸ γῆρας | αὐτοῦ ἐκέλευσε δοθῆναι αὐτῷ ἵππον τινὰ ἐκ τῶν αὐθεντικῶν. Καὶ ἀναβὰς ἦλθε σὺν αὐτῷ ἐν τῇ 429 b
Ἀνδριανουπόλει· καὶ εἰς σιτηρέσιον αὐτοῦ δέδωκεν ἄσπρα χιλιάδας πεντήκοντα ἐκ τοῦ κομερκίου τοῦ ἀλεύρου. Καὶ τοῦτο ἀληθέστερον.

14. Τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου τῷ θέρει ἐγεγόνει τοσαύτη λοιμώδης νόσος ἔν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει, Ἀνδριανουπόλει καὶ Καλλιουπόλει καὶ τοῖς πέριξ αὐτῶν πόλεσι καὶ κώμαις, ἄστεσί τε καὶ χώραις, οἷα οὐ γέγονεν ἐν τοῖς παρελθοῦσι χρόνοις ἐκ πολλοῦ καιροῦ, ὥστε τεθνήκασιν, ὡς φασι, μυριάδες πολλαὶ ἀνθρώπων οὐ χιλιάδες· ἐν οἷς δὲ καὶ ἡ τοῦ δεσπότου θυγάτηρ ἡ ἀμήρισσα ἀπέθανε.

15. Τοῦ δὲ ,ςϡος-ου ἔτους Νοεμβρίῳ μηνὶ ἀπῆλθον κἀγὼ εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν παρακινήσει τῆς βασιλίσσης κυρᾶς Ἑλένης καὶ πενθεροῦ τοῦ αὐθεντὸς τοῦ τόπου ἐκείνου κὺρ Λεονάρδου, ἵνα καὶ τὸν τόπον ἐκεῖσε ἀναθεωρήσω καὶ ὡς δῆθεν ἀνεψιοῦ τοῦ μακαρίτου τοῦ αὐθέντου μου τοῦ βασιλέως κὺρ Κωνσταντίνου καὶ ὑπὲρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παθόντος μου ζημίαν μεγίστην, ὡς προεδήλωσα ἐν τῷ λη-ῳ ἔτει, ἵνα ἀπολαύσω τινὸς εὐεργεσίας ἐτησίου ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς καὶ πτωχὸς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπαναστρέψας δὲ τῇ κβ-ῃ τοῦ αὐτοῦ, εὐτελῆ πάντα ἰδὼν καὶ ἀπολαύσας, ἄνευ τοῦ ὑπερέχεν ἐν τῷ μαστραϊδικῷ γένει τὴν πᾶσαν ἀρχὴν αὐτοῦ, δεῖ γὰρ τοῖς ἀρχομένοις ἐξομοιοῦσθαι τοῖς ἄρχουσι.

16. Καὶ τῷ Ἰα|ννουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ καὶ τῆς Ἀλβανι- 430 b
τίας αὐθέντης ὀνόματι Σκαντέρης τέθνηκε φυσικῷ θανάτῳ καὶ τὸ μὲν τοῦ τόπου καὶ τῆς αὐθεντίας αὐτοῦ παρέλαβεν ἡ αὐθεντία τῆς Ἑνετίας, τὸ δὲ ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ υἱὸς Τοῦρκος ὢν παρὰ τῷ ἀμηρᾷ ἐστάλη παρ' ἐκείνου.

17. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἡμίσεως ἔαρος τοῦ αὐτοῦ, δηλονότι ,ςϡος-ου, ἔτους καὶ ὅλῳ τῷ θέρει διαβιβάσοντός μου κακῶς ἀπὸ τῆς συνήθους ἀσθενείας τοῦ ῥευματισμοῦ, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν κοσμικῶν μου φορεμάτων διαλυθέντων ἐρασοφορήσαμεν τῇ πρώτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς καὶ ἀντὶ Γεώργιος Γρηγόριος μετωνομάσθην, ἀντὶ δὲ Ἑλένη ἡ ἐμὴ σύνευνος Εὐπραξία, δεδωκότες πρῶτον τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ὁμολογίαν ἡμῶν,

ὡς ἔθος ἐστὶ τοῖς ὀρθοδόξοις μεταλαμβάνουσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Καὶ οὕτως ἠρξάμην πρῶτον μὲν τὸ ἅγιον σύμβολον καλῶς ἐκθέσθαι καὶ ὅθεν τὸ ἱερώτατον παρὰ

3 ὑποπτεύων b : ὑποψεύων AB || 14 τοῖς AB : ταῖς b || 18 *mg.* 1468 AB || 20 αὐθεντὸς AB : αὐθέντου b. || 28 ὁ καὶ AB : καὶ ὁ b || 29 Σκαντέρης A : Σκαντάρης B || 30 αὐτοῦ AB : *om.* b || 33 *mg.* 1468 AB || 36 *post* διαλυθέντων *add.* ἱερὰ b : *om.* AB || 40 καλῶς b : ὃν καλῶς AB.

prindă pe zisul Asan și să-l tragă în țeapă, Asan însă de frică pe loc și-a dat sufletul. Iar sultanul căzînd la bănuială, ca nu cumva și despotul să fie amestecat într-un plan ca acela și să nu scape cu fuga, l-a surghiunit la Didimotih și i-a luat tot tainul; și așa o ducea rău. Și într-una din zile, sultanul venind de la vînătoare și avînd să treacă pe unde era zisul despot, despotul i-a ieșit înainte, mergînd pe jos; și întîlnindu-l, s-a închinat sultanului, ginerele său. Iar sultanul, văzîndu-l pe acesta cum umblă, s-a îndurerat foarte și mai mult din milă de bătrînețele lui a poruncit să i se dea un cal din cei domnești. Și încălecînd, a venit cu el la Adrianopol și i-a dat tain cincizeci de mii de arginți din vama făinii. Și aceasta este mai adevărat.

1467 14. În același an, vara, se iscase o molimă de ciumă așa de mare, și la Constantinopol, Adrianopol și Caliupoli și în orașele și satele, tîrgurile și localitățile de primprejur, cum n-a mai fost în anii trecuți de mult timp, încît au murit, precum se zice, multe zeci de mii, nu mii de oameni; iar între aceștia și fata despotului, sultana.

1467 15. În luna noiembrie a anului 6 9 76, am plecat și eu la Santa Maura la îndemnul vasilisei doamna Elena, și a socrului domnitorului locului aceluia chir Leonard, ca să mai văd încă o dată și locul de acolo; și dînsul era doar înrudit cu întru fericire răposatul meu domn, împăratul chir Constantin, iar eu am îndurat pentru tatăl lui mare
1430 suferință, după cum am arătat mai sus la anul 38 ; am plecat ca să dobîndesc anual vreun ajutor, fiind bătrîn și bolnav și sărăcit de pe urma robirii, iar la 22 din aceeași lună m-am întors, alegîndu-mă cu puțin și toate văzîndu-le sărăcăcioase, numai că toată țara lui se ținea mîndră la acel neam bastard, căci supușii trebuie să se asemene celor care domnesc peste ei.

1468 16. Și în luna ianuarie din același an a murit de moarte bună și domnitorul Albaniei, cu numele Scander; și țara și domnia lui le-a preluat republica Veneției, iar feciorul surorii lui, fiind turc, fusese trimis de el la sultan.

1468 17. De pe la mijlocul primăverii din același an, anume 6 9 76, și toată vara, mergîndu-mi rău din cauza boalei mele obișnuite a reumatismului, dar și hainele de mirean fiindu-mi rupte, am îmbrăcat rasa de monah la zi întîi a lunii august și mi-am schimbat numele în loc de Gheorghe, Grigore, iar soția mea în loc de Elena, Eupraxia, după ce am dat mărturisirea credinței noastre în Dumnezeu,

cum este obiceiul la ortodocși, cînd iau shima monahală. Și așa am început mai întîi să expunem bine sfîntul simbol și să arătăm de unde a fost compus prea sfîntul simbol

---

15 *pe marg.* 1468 AB.

τῶν θείων πατέρων συνετέθη σύμβολον, ἵνα γνῶμεν, ὡς οὐδ' αὐτοὶ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν θείων χρησμῶν ἐρανισάμενοι τὰς ῥήσεις τε καὶ τὴν γνῶσιν εὐσεβοφρόνως αὐτὸ συνεγράψαντο.

18. Σχεδὸν οὖν πᾶσαι αὐτοῦ θείου συμβόλου ῥήσεις ἐκ τῶν ἁγίων εἰσὶ γραφῶν, ὡς κατὰ μέρος ῥηθήσεται.

Π ι σ τ ε ύ ω· εὐαγγέλιον· „πιστεύσεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ | θεοῦ·" καὶ „πιστεύετε 431 b εἰς τὸν θεόν" καὶ „εἰς ἐμὲ πιστεύετε". Ἀπόστολος· „πίστευσον εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν."

ε ἰ ς ἕ ν α θ ε ό ν· εὐαγγέλιον· „ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν." Ὁ ἀδελφόθεος· „πίστευε, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστι." Παύλου· „καὶ ἡμῶν θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα."

π α τ έ ρ α· εὐαγγέλιον· „ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου" καὶ „πατέρα ὑμῶν" καὶ „πάτερ ἅγιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω" καὶ „πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύσομαι" καὶ „ἐρωτήσω τὸν πατέρα μου" καὶ „πάτερ μου, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου" καὶ „οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου." Πέτρος· „εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." Παῦλος· „ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ."

π α ν τ ο κ ρ ά τ ο ρ α· Ζαχαρίας· „τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ" καὶ „ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου παντοκράτορος" καὶ „λέγει Κύριος παντοκράτωρ." Ἰεζεκιήλ· „ἀδωναΐ Κύριε," ὅ ἐστι παντωκράτωρ. Καὶ τὸ σαββαὼθ δὲ παντοκράτωρ ἑρμηνεύεται, ὃ πάσῃ τῇ τριάδι ἀνατίθησιν ὁ Ἡσαΐας λέγων „ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαββαώθ". Εὐαγγέλιον· „πατὴρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς." Δαβίδ· „ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς." Ἐπιστήθιος· „ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος παντοκράτωρ." |

π ο ι η τ ὴ ν ο ὐ ρ α ν ο ῦ κ α ὶ γ ῆ ς· Μωϋσῆς· „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν 432 b οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν." Εὐαγγέλιον· „πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς."

ὁ ρ α τ ῶ ν τ ε π ά ν τ ω ν κ α ὶ ἀ ο ρ ά τ ω ν· Παῦλος· „εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, ἐκ τοῦ πατρὸς δηλονότι διὰ τὸν Χριστόν." Ὁ Δαβίδ· „ὅτι αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν."

κ α ὶ ε ἰ ς ἕ ν α Κ ύ ρ ι ο ν Ἰ η σ ο ῦ ν Χ ρ ι σ τ ό ν, τ ὸ ν υ ἱ ὸ ν τ ο ῦ θ ε ο ῦ τ ὸ ν μ ο ν ο γ ε ν ῆ· Παῦλος· „καὶ ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατὴρ καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός." Εὐαγγέλιον· „ἵνα γινώσκωσί σε τὸν ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν" καὶ „σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος" καὶ „σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός" καὶ „κἀγὼ ἑώρακα καὶ πεπίστευκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ" καὶ „σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ" καὶ „ταῦτα γέγραπται, ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ" καὶ „ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο" καὶ „οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε." Καὶ ὁ ἠγαπημένος· „ἵνα γινώσκητε περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ."

τ ὸ ν ἐ κ τ ο ῦ π α τ ρ ὸ ς γ ε ν ν η θ έ ν τ α π ρ ὸ π ά ν τ ω ν τ ῶ ν α ἰ ώ ν ω ν· εὐαγγελίου· „πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα | ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ" καὶ 433 b

10 εἷς AB : *om.* b | Παύλου AB : Παῦλος b || 23 Εὐαγγέλιον AB : Εὐαγγελίου b || 25 Μωϋσῆς AB : Μωϋσέως b || 28 τὸν Χριστόν AB : τοῦ Χριστοῦ b || 31 Παῦλος AB : Παύλου b || 32 Εὐαγγέλιον AB : Εὐαγγελίου b || 40—41 Εὐαγγελίου B : Εὐαγγέλιον A.

de către dumnezeieștii părinți, pentru ca să ne dăm seama că nici ei, nu de la sine, ci din sfintele ziceri au adunat și expresiile și cunoașterea și au alcătuit cu evlavie și înțelepciune simbolul.

18. Așadar, aproape toate expresiile din dumnezeiescul simbol sînt din sfintele scripturi, după cum se va expune[1] punct de punct.

Cred: evanghelia: „crezi în fiul lui Dumnezeu"; și „credeți în Dumnezeu" și „în mine credeți". Apostolul: „crede în Domnul Iisus".

într-un Dumnezeu: evanghelia: „ca să te cunoască pe tine singur adevărat Dumnezeu". Fratele lui Dumnezeu: „crede că este unul Dumnezeu". De la Paul: „și Dumnezeul nostru tatăl, din care toate și noi dintr-însul, și unul Domn Iisus, prin care toate".

tatăl: evanghelia: „mă sui la tatăl meu" și „tatăl vostru" și „sfinte tată, și lumea nu te-a cunoscut" și „la tatăl meu voi merge" și „voi întreba pe tatăl meu" și „tatăl meu, în mîinile tale îmi pun duhul meu" și „nu pot chiar să chem pe tatăl meu", Petru: „binecuvîntat Dumnezeu și tatăl Domnului nostru Iisus Hristos". Paul: „Dumnezeu și tatăl Domnului nostru Iisus Hristos.

atotțiitorul: Zaharia: „acestea zice Domnul atotțiitorul" și „la casa Domnului atotțiitorul" și „spune Domnul atotțiitorul". Iezechiil: „adonai Doamne" ceea ce înseamnă atotțiitor. Și savaot se tîlcuiește atotțiitor, ceea ce Isaia atribuie întregii sfintei treimi, cînd zice: „sfînt, sfînt, sfînt Domnul savaot". Din evanghelie: „tatăl cerului și al pămîntului". David: „că în mîinile tale, marginile pămîntului". Cel de la pieptul Domnului: „Cel care este și a fost și care vine atotțiitorul".

făcătorul cerului și al pămîntului: Moise: „la început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul". Evanghelia: „tată Doamne, al cerului și al pămîntului".

al tuturor văzutelor și nevăzutelor: Paul „fie văzute sau nevăzute, toate prin el și la el au fost create, din tatăl și anume prin Hristos". David: „că el a zis și s-au făcut; el a poruncit și s-au creat".

și într-unul Domn Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu unul născut: Paul: „și noi avem unul Dumnezeu tatăl și unul Domn Iisus Hristos". Evanghelia: „ca să te cunoască pe tine adevăratul dumnezeu și pe Iisus Hristos pe care l-ai trimis" și „tu ești Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu" și „tu ești fiul meu cel iubit" și „eu am văzut și am crezut, că acesta este Hristos, fiul lui Dumnezeu" și „tu crezi în fiul lui Dumnezeu" și „acestea au fost scrise, ca să creadă, că acesta este Hristos, fiul lui Dumnezeu" și „fiul cel unul născut, care este la sînul tatălui, acela a tîlcuit" și „așa a iubit Dumnezeu lumea, încît pe fiul său unul născut l-a dat". Și cel iubit de Domnul: „ca să aveți cunoaștere despre fiul unul născut".

cel din tatăl născut înainte de toți vecii: din evanghelie: „oricine iubește pe tatăl, iubește și pe cel născut din el" și „acum slăvește-mă

[1] Toată această expunere asupra simbolului credinței ortodoxe creștine a fost luată de Macarie din Simeon, mitropolit (1410—1429) al Tesalonicului, vezi Dositheos, Iași 1683 sau Migne, *P. G.*, 155 col. 25—1004.

„νῦν δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί" καὶ „ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος" καὶ „ὁ ὢν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς" καὶ „ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς." 'Απόστολος· „ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε." Παροιμιῶν· „πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με." Εὐαγγελίου· „ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω" καὶ „ἐξῆλθον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον."

φῶς ἐκ φωτός· εὐαγγελίου· „ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτος" καὶ „ἦν τὸ φῶς ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον". Δαβίδ· „ἐν τῷ φωτί σου ὀψώμεθα φῶς." Παῦλος· „ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης."

θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· τοῦ ἠγαπημένου· „οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος" καὶ „ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ." Εὐαγγελίου· „ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια." Παῦλος· „κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ."

γεννηθέντα· Παροιμιῶν· „πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με." Εὐαγγέλιον· „ἐγὼ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα καὶ εἰς τοῦτο γεγέννημαι." Ὁ ἠγαπημένος· „ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ."

Οὐ ποιηθέντα· γεγήννεται γάρ, οὐ πέποιηται μετὰ τῶν κτισμάτων, ὅτι αὐ- 434 b
τὸς πάντων ποιητής. Παῦλος· „δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε." Τῆς σοφίας· „ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου."

ὁμοούσιον τῷ πατρί· εὐαγγελίου· „ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἕν ἐσμεν" καὶ „οὐκ οἴδατε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί" καὶ „ὁ ἑωρακώς με ἑώρακε τὸν πατέρα." Παύλου· „ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ" καὶ „ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶνα ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών."

δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· Παύλου· „δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε" καὶ „πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται" καὶ „αὐτὸς ἐστι πρὸ πάντων καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν." Εὐαγγελίου· „πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονε." Παροιμιῶν· „πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με." — Τοῦτο δὲ τὴν ἐν τῷ πατρὶ μαρτυρεῖ τῆς ζώσης σοφίας αὐτοῦ πρὸ αἰώνων καὶ ἀκίνητον ἵδρυσιν, — ὡς καὶ τὸ „Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργον αὐτοῦ" — τὴν ἐνανθρώπησιν προσημαίνει, δι' ἧς τὰ μεγάλα ἔργα τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατειργάσατο ὕστερον·
ὡς καὶ τὸ „ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν" — τὰ ἑξῆς ἔργα δηλῶν — καὶ|τὸ 435 b
„πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας" καὶ τὸ „ὁ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου." Τὸ δὲ „Κύριος ἔκτισέ με" φησὶ καὶ ἀντὶ τοῦ κτίζειν καὶ δημιουργεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ δι' ἐμοῦ τῆς σοφίας αὐτοῦ εὐδόκησε. Καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο μαρτυρεῖ· „τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν." Καθαρωτέρως καὶ τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ ἐπιφάνειαν τὸ „Κύριος ἔκτισέ με" διδάσκει, ὡς ἔφημεν.

τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους· Παύλου· „τὰ γὰρ πάντα δι' ἡμᾶς "καὶ „εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, — τίς καθ' ἡμῶν; — ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν" καὶ „ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν."

2 'Απόστολος AB : 'Αποστόλου b || 9, 18 Παῦλος AB : Παύλου b || 9 ὃς b : ὁ AB || 14 Εὐαγγέλιον AB : Εὐαγγελίου b || 15 Ὁ ἠγαπημένος A : Τοῦ ἠγαπημένου B || 20 εὐαγγελίου B : εὐαγγέλιον A || 25, 38 Παύλου B : Πέτρου b.

cu slava pe care o aveam la tine înainte de a fi lumea“ și „la început era cuvîntul“ și „cel care era în sînul tatălui“ și „care era de la început“. Din apostol: „în zilele acestea de la urmă ne-a vorbit nouă întru fiul, prin care a făcut și veacurile“. Din Proverbe: „înainte de veac m-a întemeiat, înainte de toți munții mă naște“. Din evanghelie: „din tatăl am pornit și sînt aici“ și „am pornit din tatăl și am venit în lume“.

lumină din lumină: din evanghelie: „ca să mărturisească despre lumină“ și „era lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine pe lume“. David: „întru lumina ta vom vedea lumină“. Paul: „care fiind strălucirea slavei“.

Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat: a celui iubit de Domnul: „acesta este adevăratul Dumnezeu și viață de veci“ și „sîntem întru adevăratul, fiul său Iisus Hristos“. Din evanghelie: „eu sînt adevărul“. Paul: „la arătarea slavei marelui Dumnezeu și mîntuitor al nostru Iisus Hristos“.

născut: din Proverbe: „înainte de toți munții mă naște pe mine“. Evanghelie: „eu la aceasta am venit și la aceasta m-am născut“. Cel iubit de Domnul: „Cel ce iubește pe tatăl, iubește și pe cel născut din el“.

nu făcut: căci a fost născut, nu făcut ca făpturile, pentru că el e făcătorul tuturora. Paul: „prin care a făcut și toate veacurile“. Din Înțelepciunea: „cel care a făcut toate întru cuvîntul tău“.

cel de o ființă cu tatăl: din evanghelie: „eu și tatăl meu una sîntem“ și „nu știți că eu întru tatăl și tatăl întru mine“ și „acela care m-a văzut pe mine, a văzut pe tatăl“. De la Paul: „care fiind lucirea slavei și icoana feței lui“ și „care fiind în chipul lui Dumnezeu, nu s-a socotit furat faptul că este egal lui Dumnezeu, ci s-a dezbrăcat pe sine, luînd chip de serv“.

prin carele toate s-au făcut: de la Paul „prin care a făcut și veacurile“ și „toate prin el și la el au fost create“ și „el există înainte de toate și toate întru el le-a întrunit“. Din evanghelie: „toate prin el s-au făcut și fără el nimic nu s-a făcut ce s-a făcut“. Din Proverbe: „înainte de veac m-a întemeiat pe mine“. — Iar aceasta e mărturie pentru zidirea înainte de veac și neclintită a înțelepciunii lui vii, precum și cuvintele „Dumnezeu m-a zidit pe mine început căilor lui în lucrul lui“ — arată dinainte întruparea, prin care s-au înfăptuit mai tîrziu marile lucruri ale mîntuirii noastre; precum și „Dumnezeu cu înțelepciune a întemeiat pămîntul“ — arată lucrările următoare — ca și cuvintele „toate întru înțelepciune le-ai făcut“ și „cel care toate le-ai făcut întru cuvîntul tău“. Iar cuvintele „Domnul m-a zidit pe mine“ spun și înainte de a zidi și crea lucrurile sale prin mine înțelepciunea sa le-a binevoit. Și David o mărturisește aceasta: „cu cuvîntul Domnului cerurile au fost întărite“. Cuvintele: „Domnul m-a zidit pe mine“ arată mai lămurit venirea lui prin întrupare, cum spuneam.

carele pentru noi oamenii: de la Paul: „căci toate pentru noi“ și „dacă Dumnezeu e cu noi — cine-i împotriva noastră? — care pentru noi nici pe fiul său nu l-a cruțat și pentru noi toți l-a dat pe el“ și „întrucît copiii i-a împărtășit cu trup și sînge și însuși aproape tot așa a avut parte de acestea“.

καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· Ἠσαΐου· „οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσας ἡμᾶς." Παύλου· „περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν." Εὐαγγελίου· „οὐκ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον" καὶ „ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ" καὶ „ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ" καὶ „οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός."

κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν· Παύλου „ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς." Εὐαγγελίου· „ὅτι καταβέβηκα | ἐκ τοῦ οὐρανοῦ." Παύλου· „ὁ γὰρ θεὸς τὸν 436 b ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας."

καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου· Ἠσαΐου· „ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν." Εὐαγγελίου· „καὶ πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάζει σοι·" καὶ πρὸς τὸν Ἰωσήφ· „ τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον." Παῦλος· „ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς" καὶ „ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν."

καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Παῦλος· „ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος" καὶ „εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. " Εὐαγγέλιον· „ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο" καὶ „ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ."

σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου· Παῦλος· „παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα καὶ Κυρίου Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος | ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν." Εὐαγγελίου· „Ἰησοῦν 437 b ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον." Παύλου· „καὶ ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς."

καὶ παθόντα καὶ ταφέντα· Μωϋσέως· „καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου." Ἠσαΐου· „ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη" καὶ „τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας." Δαβίδ· „ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἕτοιμος." Ζαχαρίου· „τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; καὶ ἐρεῖ ἃς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ ἀγαπητῷ μου." Εὐαγγελίου· „ὅτι ἔδει οὕτως παθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ." Εὐαγγελίου· „καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσὴφ ἐτύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνημείῳ καινῷ ,ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας" καὶ „ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν· ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν, ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη."

καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς· εὐαγγελίου· „ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς πρωῒ τῇ πρώτῃ σαββάτων" καὶ „τρίτην ἡμέραν ἄγει σήμερον, ἀφ' οὗ ταῦτα ἐγένετο" καὶ „ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἐκ νεκρῶν ἔστη ἐν | μέσῳ τῶν μαθη- 438 b

---

1 Ἠσαΐου B : Ἠσαΐας A ‖ 2 Παύλου B : Παῦλος A : Πέτρου b | *post* ἐξεζήτησαν *add.* προφῆται b : *om.* AB ‖ 14—15, 17, 23 Παῦλος AB : Παύλου b ‖ 17 ὅς b: ὁ AB ‖ 20 Εὐαγγέλιον AB : Εὐαγγελίου b ‖ 39 Ἰησοῦς AB : Ἰησοῦς Χριστὸς b.

și pentru a noastră mîntuire: de la Isaia: „nu înger, nu un trimis, ci tu însuți Domnul ne-ai mîntuit pe noi". De la Paul: „despre această mîntuire au grăit". Din evanghelie: „nu am venit să judec lumea, ci ca să mîntuiesc lumea" și „ca lumea să fie mîntuită prin el" și „că din iudei este mîntuirea" și „acesta este mîntuitorul lumii Hristos".

s-a coborît din ceruri: de la Paul: „el este carele s-a coborît și s-a suit". Din evanghelie: „că m-am pogorît din cer". De la Paul: „Dumnezeu adică trimițînd pe fiul său asemenea trupului din păcat".

și s-a întrupat din duhul sfînt și Maria fecioara: din Isaia: „iată fecioara va avea în pîntece și va naște fiu". Din evanghelie: „și cum îmi va fi mie aceasta, întrucît bărbat nu cunosc? Nu te speria Maria! Iată că vei rămîne grea și vei naște fiu; duhul sfînt va veni asupra ta și puterea celui de sus te va umbri"; și către Iosif: „căci ceea ce s-a făcut întrînsa este din duhul sfînt; și n-a cunoscut-o pe ea, pînă ce n-a născut pe fiul ei primul născut". Paul: „Dumnezeu a trimis pe fiul său născut din femeie" și „cuvîntul s-a făcut om și s-a sălășluit între noi".

și s-a făcut om: Paul: „Cela ce fiind în chipul lui Dumnezeu, nu s-a socotit furt faptul că este egal cu Dumnezeu, ci s-a dezbrăcat pe sine, luînd chip de rob, făcîndu-se asemenea oamenilor" și „unul Dumnezeu și tatăl al tuturora, unul și mijlocitor între Dumnezeu și oameni, om Isus Hristos". Evanghelia: „că fiul omului este, nu vă mirați de aceasta" și „cînd o să vină fiul omului pe tronul măririi sale".

și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont: Paul: „Îți încredințez ție în fața lui Dumnezeu cel de viață făcător a toate și în fața Domnului Iisus care a pătimit în zilele lui Pilat din Pont pentru mărturisirea cea bună a credinței". Din evanghelie: „Pe Iisus Nazarineanul cel răstignit îl căutați". De la Paul: „și că a fost răstignit și că a fost înmormîntat și că s-a sculat a treia zi după scripturi".

și a pătimit și s-a înmormîntat: din Moise: „și viața ta va fi atîrnată înaintea ochilor tăi"; din Isaia: „a fost dus ca un miel la măcelărie" și „spatele meu l-am dat spre biciuire". David: „că eu stau gata să fiu biciuit". Din Zaharia: „ce sînt rănile acestea la mîinile tale? Și va spune, pe care le-am primit în casa mea cea iubită". Din evanghelie: „că trebuia Hristos să pătimească așa și să intre întru mărirea lui." Din evanghelie: „și Iosif luînd trupul, l-a înfășurat în giulgiu curat și l-a pus în mormînt nou, care era săpat în piatră" și „au luat deci trupul lui Iisus și l-au legat în fășii de pînză cu mirodenii, cum e obiceiul la iudei să înmormînteze; iar pe locul unde a fost răstignit, era grădină și în grădină un mormînt nou, în care încă n-a fost pus nimeni".

și a înviat a treia zi după scripturi: din evanghelie: „a înviat Iisus în prima zi din săptămînă, dimineața" și „azi este a treia zi, de cînd s-au întîmplat acestea" și „înviind Iisus din morți, a stat în mijlocul ucenicilor și

38 — Sphrantzes — c. 3143

τῶν καὶ λέγει εἰρήνη ὑμῖν" καὶ „μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ λέγων, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν καὶ σταυρωθῆναι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι."

καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός· εὐαγγελίου· „ὁ μὲν οὖν κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ "καὶ „ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐτούς· διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν."

καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· Πράξεων· „ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτος ἐλεύσεται πάλιν, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν." Εὐαγγελίου· „καὶ τότε ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη." Πράξεων· „οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ πάλιν παρήγγειλεν ἡμῖν κηρῦξαι τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ | νεκρῶν." Δανιήλ· *439 b*
„ἐθεώρουν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθισε" καὶ „ἰδοὺ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ νεφελῶν ἐρχόμενος" καὶ „ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἐξουσία."

οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· Δανιήλ· „καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ αἰώνιος καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑποληφθήσεται." Εὐαγγελίου· „Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος."

Τὸ ἐφεξῆς ἐντεῦθεν τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἡ
δευτέρα ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀπήρτισεν.

καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εὐαγγελίου· „βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος." „Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου." Δαβίδ· „τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ."

τὸ κύριον· Παῦλος· „ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν Ὅτι δὲ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία" καὶ „ἵνα τί ἐψεύσω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ θεῷ."

τὸ ζωοποιοῦν· εὐαγγελίου· „τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν." Δαβίδ· „ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς." Μωϋσῆς· „καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐ|τοῦ πνοὴν ζωῆς." Ἐζεκιήλ· „υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα· καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὰ καὶ ἔζησαν."

τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· εὐαγγελίου· „ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται". „Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν." Παῦλος· „καὶ ἡμεῖς δὲ

1 λέγει AB : λέγει αὐτοῖς b | ἡμῖν b : ὑμῖν AB. || 18 ἡ ἐξουσία b : ἐξουσία AB || 19 *post* βασιλεῖα *add.* αὐτοῦ b : *om.* AB || 29 Παύλου b || 34 Μωϋσέως b || 40 Παῦλος A : Παύλου B.

zice pace vouă“ şi „adu-ţi aminte, Doamne, cum ne-a grăit în Galileia, zicînd, că fiul omului trebuie să fie dat pe mîna oamenilor păcătoşi şi să fie răstignit şi a treia zi să învieze“.

şi s-a suit la ceruri şi şade de-a dreapta tatălui: din evanghelie: „aşadar, Domnul după ce a grăit cu dînşii, s-a înălţat la ceruri şi a stat de-a dreapta lui Dumnezeu „şi“ s-a întîmplat cînd îi binecuvînta pe dînşii, că s-a îndepărtat de ei şi s-a ridicat la cer“.

şi iarăşi o să vină cu mărire să judece viii şi morţii: din „Faptele apostolilor“: „bărbaţi galileieni, ce staţi uitîndu-vă la cer? Acest Iisus care s-a înălţat de la noi la cer, acesta iarăşi va veni în acelaşi chip în care l-aţi văzut suindu-se la cer“. Din evanghelie: „şi atunci veţi vedea pe fiul omului pe tronul măririi lui şi se vor aduna înaintea lui toate popoarele“. Din „Faptele apostolilor“: „noi care am mîncat şi am băut împreună cu dînsul, după ce a înviat din morţi; şi iarăşi ne-a îndemnat să-l vestim poporului şi să mărturisim mereu că el este hotărît de Dumnezeu să fie judecătorul viilor şi morţilor“. Daniil: „priveam, pînă ce tronuri au fost puse şi cel vechi de zile s-a aşezat“ şi „iată fiul omului venind pe nori“ şi „a ajuns pînă la cel vechi de zile şi lui i-a fost dată cinstea şi puterea.“

a cărui împărăţie nu va avea sfîrşit: Daniil: „şi împărăţia lui veşnică şi împărăţia lui nu va fi supusă altui popor“. Din Evanghelie: „şi va domni peste casa lui Iacob în veci şi împărăţia lui nu va avea sfîrşit“.

Partea ce urmează de aici încolo a sfîntului simbol a alcătuit-o cel de al doilea sinod ecumenic.

şi întru duhul sfînt: din evanghelie: „botezîndu-i pe ei în numele tatălui şi al fiului şi al sfîntului duh“. „Cînd o să vină cel chemat, duhul sfînt, pe care tatăl îl va trimite în numele meu“. David: „duhul tău cel sfînt să nu-l iei de la mine“.

domnul: Paul: „iar Domnul este duhul. Unde-i duhul Domnului acolo-i libertate“ şi „de ce ai minţit duhul cel sfînt? N-ai minţit pe oameni, ci pe Dumnezeu“.

de viaţă făcătorul: din evanghelie: „duhul este de viaţă făcătorul, trupul nu foloseşte nimic“. David: „vei trimite duhul tău şi se vor zidi şi vei reînoi faţa pămîntului“. Moise: „şi i-a suflat în faţă lui suflul vieţii“. Ezechiil: „fiule al omului, proroceşte cu duhul şi a venit asupra lor şi au trăit“.

carele din tatăl purcede: din evanghelie: „cînd va veni mîngîietorul, pe care eu vi-l voi trimite vouă de la tatăl, duhul adevărului, care din tatăl purcede“. „Şi îndată, cînd ieşea din apă, zări cerurile deschizîndu-se şi duhul în chip de porumb coborînd asupra lui“. Paul: „şi noi am primit nu duhul lumii, ci

οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ." Δαβίδ· „τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν." Πέτρος ἐκ τῶν Πράξεων· „τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ υἱὸς λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε". Παῦλος πρὸς Τίτον· „ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν."

τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον· εὐαγγέλιον· „βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·" καὶ „οὐδεὶς γινώσκει τὰ τοῦ οὐρανοῦ εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτῷ" καὶ „τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ". Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ καὶ Ἐξεκιὴλ οἱ | ἄγγελοι· „ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαββαώθ, πλήρης ὁ 441 b οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ," δηλονότι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ μόνου ἐν τριάδι θεοῦ.

τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· Ζαχαρίου· „καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν." Τῆς θεοτόκου· „καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἕως αἰῶνος." Πράξεων· „τοῦτο πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν" καὶ „ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐτοῦ." Εὐαγγελίου· „εἶπε Δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου." Πράξεων· „καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος, οὗ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μετὰ παῤῥησίας." Τῆς Ἐξόδου· „καὶ ἐπλήθησαν πνεύματος ἁγίου καὶ προεφήτευον ἐν τῇ παρεμβολῇ."

εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλισιαν· ὡς καθολικαὶ ἐπιστολαὶ αἱ ἑπτὰ ὡς εἰς πάντας πιστοὺς γραφεῖσαι κοινῶς, οὕτω καὶ καθολικὴ ἐκκλη|σία ἡ πάντων ὀρθοδόξων γέγραπται. Παύλου· „ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν, εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα" καὶ „ἀδελφοὶ ἅγιοι καὶ ἐποικοδομηθέντες 442 b ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτου τοῦ Χριστοῦ" καὶ „μέλη ἐκ μέρους·" καὶ „οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους" καὶ „ἵνα οἰκοδομῆται ἡ ἐκκλησία" καὶ „ὑμεῖς ἐστὲ ναὸς θεοῦ ζῶντος" καὶ „εἰς καταρτισμὸν τῆς ἐκκλησίας" καὶ „ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε" καὶ „αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας."

ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· Παύλου· „ὁμολόγησον τὴν καλὴ ὁμολογίαν" καὶ „καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν·" „εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα." Εὐαγγελίου· „βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·" „βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος."

---

1 Δαβίδ B : καὶ Δαβίδ A ‖ 2 οἱ AB : *om.* b ‖ 3 Πέτρου b | πνεύματος AB : *om.* b ‖ 4 Παύλου b ‖ 8 εὐαγγελίου b ‖ 11 *post* ἄγγελοι *add.* ὑμνοῦσιν b : *om.* AB ‖ 26 ὡς₁ AB: ὥσπερ b ‖ 28 ἕν, AB : ἓν καὶ b ‖ 37 Εὐαγγελίου b : *om.* AB.

pe acela de la Dumnezeu". David: „cu cuvîntul Domnului cerurile au fost întărite și cu duhul gurii lui toată puterea lor". Petru în „Faptele apostolilor": „fiul luînd de la tatăl cuvîntul duhului sfînt, a revărsat aceasta ce voi vedeți și auziți acum". Paul către Tit: „ne-a mîntuit pe noi prin scăldătoarea renașterii și reînnoirea duhului sfînt, din care a revărsat din belșug asupra noastră prin Iisus Hristos mîntuitorul nostru".

la care dimpreună cu tatăl și cu fiul ne închinăm și-l premărim: evanghelia: „botezîndu-i pe ei în numele tatălui și al fiului și al sfîntului duh" și „nimeni nu cunoaște cele cerești decît numai duhul, care sălășluiește în cer" și „cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le știe decît duhul cel din el". Și în Isaia și Ezechiil îngerii: „sfînt, sfînt, sfînt Domnul savaot, plin e cerul și pămîntul de mărirea lui", adică a tatălui și a fiului și a duhului sfînt, a unui singur Dumnezeu în treime.

carele a grăit prin proroci: din Zaharia: „precum a grăit prin gura sfinților lui proroci celor din veac despre mîntuire din mîinile vrăjmașilor noștri". A Născătoarei de Dumnezeu: „precum a grăit către părinții noștri, lui Avraam și seminției lui pînă în veac". Din „Faptele apostolilor": „aceasta toți prorocii o mărturisesc, tot omul ce crede într-însul să ia iertarea păcatelor în numele lui" și „pe care cerul trebuie să-l primească pînă se vor fi împlinit toate cîte Dumnezeu le-a grăit prin gura tuturor sfinților lui proroci din veac". Din evanghelie: „a zis David în duh sfînt; a zis Domnul Domnului meu: stai de-a dreapta mea". Din „Faptele apostolilor": „și cînd ei se rugau, s-a clătinat locul unde erau adunați și toți s-au umplut de duh sfînt și grăiau deschis cuvîntul lui Dumnezeu". Din „Exod": și „s-au umplut de duh sfînt și predicau de mai înainte în tabără".

și întru una sfîntă biserică sobornicească și apostolicească: cum sînt cele șapte epistole sobornicești ca fiind scrise deobște către toți credincioșii, așa a fost desemnată și sobornicească biserică a tuturor dreptcredincioșilor. De la Paul: „acela care a făcut amîndouă una, un Domn, o credință, un botez" și „frați sfinți rezemați pe temelia apostolilor și prorocilor, piatra de unghi fiind însuși Hristos" și „mădular de mădular" și „pe care Dumnezeu i-a așezat în biserică întîi apostoli, al doilea proroci, al treilea dascăli" și „ca biserică să fie întemeiată" și „voi sînteți templu al lui Dumnezeu cel viu" și „spre deplina alcătuire a bisericii" și „piatra de unghi fiind însuși Iisus Hristos, pe care și voi cu toții sînteți întemeiați" și „el este capul trupului bisericii".

mărturisesc un botez întru iertarea păcatelor: de la Paul: „mărturisește mărturisirea cea bună" și „întru inimă credem în dreptate, iar cu gura mărturisim credința în mîntuire"; „un Domn, o credință, un botez". Din evanghelie: „botezîndu-i pe ei întru iertare de păcate"; „botezîndu-i pe ei în numele tatălui și al fiului și al sfîntului duh".

προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν· Πράξεων· „περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι." Ἡσαΐου· „ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις." Πράξεων· „ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀπο|κάλυψιν *443 b* τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἐκδέχεται." Εὐαγγελίου· „ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται."

καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Εὐαγγελίου· „ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν." Πράξεων· „διαλεγομένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι." Ἡσαΐου· „πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος." Εὐαγγελίου· „ἐγὼ ζῶ καὶ ὁ τρώγων με ζήσεται δι' ἐμέ" καὶ „ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή" καὶ „ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον."

Ἀμήν· τὸ δὲ ἀμὴν παντὸς τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἐστὶ βεβαιωτικὸν καὶ σφραγὶς καὶ οἱόν τις κλεὶς ἀποκλείουσα τοὺς ἔξωθεν καὶ φυλάττουσα ὡς ταμείῳ τινὶ καλλίστῳ τῆς ἐκκλησίας τὸν τῆς πίστεως θησαυρόν, ἵνα μή τίς τι ἐκ τούτου ἀφέληται ἢ νόθον τι ἐπεισάγῃ.

Αὐτὸ τὸ θεῖον καὶ ἱερώτατον καὶ τέλειον πάντοθεν τῆς εὐσεβείας ἡμῶν σημεῖον, ὁμολογίαν τῶν πατέρων, τὸν ὅρον τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἐνστερνιζόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι ταῖς ψυχαῖς καὶ τῇ γλώττῃ καὶ χείλεσι μετὰ παῤῥησίας ὁμολογοῦντες τὴν ἀσινῆ ἐν αὐταῖς καὶ ἀκίβδηλον καὶ ἀπαράθραυστον πάντῃ ὡς θεοφορήτων καὶ θεοδοξάστων καὶ θεοκινήτων πατέρων ἱερὰν | παραθήκην μέχρι τέλους φυλάξωμεν, ἵνα *444 b* ταῖς πρεσβείαις τῶν ἐκθεμένων αὐτὸ καὶ φυλαξάντων ἁγίων καὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἐξ ὧν τὴν γνῶσιν οὗτοι τοῦ συμβόλου παρέλαβον, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν ἱερῶν ἀγγέλων λιταῖς καὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀεὶ παρθένου μητρός, τῆς μόνης παναγίας καὶ ἀληθῶς θεομήτορος, ὡς δῶρον καθαρὸν τὴν καλὴν ταύτην ὁμολογίαν προσενεγκότες τῇ τριάδι, τῆς τε αἰωνίου ἐλευθερωθῶμεν κολάσεως καὶ τῆς διαιωνιζούσης σὺν Χριστῷ ἀπολαύσωμεν θείας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας καὶ δόξης καὶ ἀπολαύσεως, αἰωνίως αὐτὸν τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος δοξάζοντες σὺν τῷ προαιωνίῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματος. Ἀμήν.

Ἐπακολουθῶν οὖν ἐγὼ τῇ ὁμολογίᾳ ὡς χρὴ ποιεῖν τοὺς τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνοντας εἶπον οὕτος *ἔτι*.

Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μὴ κτίσμα εἶναι, οὐδ' ὑπὸ χρόνον κατὰ τὸν ἄφρονα Ἄρειον, ἀλλ' ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον τῷ θεῷ καὶ πατρί, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, ποιητὴν χρόνων καὶ τῶν κτισμάτων πάντων, ὕστερον δὲ σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου.

Πιστεύω τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μὴ κτίσμα εἶναι μηδὲ ἑτερούσιον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ὁ Μακεδόνιος ὁ κενὸς | τῆς αὐτοῦ χάριτος ἐβλα- *445 b*

3 Πράξεων b: *corr. in* Παῦλος AB || 4 ὅτε b : ὅτι AB || 9 *post* ἐγὼ *add.* δὲ b : *om.* AB | *post* ζῶ *add.* διὰ τὸν πατέρα b: *om.* AB || 18 καὶ ἀσπαζόμενοι AB : *om.* b || 19 αὐταῖς b : ἑαυταῖς AB || 31 *post* οὕτως *add.* ἔτι B : *om.* A.

aştept învierea morţilor: din „Faptele apostolilor“: „eu judec pentru speranţa şi învierea morţilor“. Din Isaia: „morţii vor învia şi cei din mormînt se vor scula“. Din „Faptele apostolilor“: „căci aşteptarea fierbinte a zidirii aşteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu“. Din evanghelie: „cînd cei morţi vor auzi glasul fiului lui Dumnezeu şi aceia care au auzit, vor trăi.“

şi viaţa veacului ce are să fie: din evanghelie: „acela care în lumea aceasta urăşte sufletul lui, îl va păstra pentru viaţa de veci“. Din „Faptele apostolilor“: „iar el vorbind despre dreptate şi înfrînare şi despre judecata ce are să fie. Din Isaia:,, tatăl veacului ce are să vină“. Din evanghelie: „eu sînt viaţa şi acela care mă mănîncă pe mine, va trăi pentru mine“ şi „eu sînt învierea şi viaţa“ şi „aceştia vor merge la chinul de veci, iar cei drepţi la viaţă veşnică“.

Amin: Cuvîntul amin este ca o întărire şi pecete a sfîntului simbol întreg şi ca un fel de lacăt ce încuie şi păzeşte de cei de afară, ca într-o visterie foarte bună a bisericii, comoara credinţei ca nimeni să nu poată scoate ceva din aceasta sau să vîre ceva fals.

Acest dumnezeiesc şi prea sfînt semn desăvîrşit din orice punct de vedere al evlaviei noastre, mărturisit de sfinţii părinţi, definiţia credinţei noastre adevărate punînd-o şi îmbrăţişînd-o în sufletele noastre şi deschis mărturisind-o cu limba şi buzele noastre, să o păzim în sufletele noastre întreagă şi curată şi cu totul nestricată pînă la capăt ca un depozit sfînt al părinţilor de Dumnezeu purtători, slăviţi şi inspiraţi, pentru ca prin rugăminţile sfinţilor care ni l-au arătat simbolul şi l-au păzit şi a celorlalţi sfinţi dinaintea lor, de la care aceştia au primit cunoaşterea simbolului, precum şi prin rugăciunile tuturor sfinţilor, ale dumnezeieştilor îngeri şi ale maicii pururea fecioară a mîntuitorului nostru Dumnezeu Iisus Hristos, singura prea sfîntă şi cu adevărat născătoare de Dumnezeu, noi aducînd treimii ca un prinos curat această bună mărturisire, să fim izbăviţi de chinul cel de veci şi să dobîndim dumnezeiasca împărăţie şi slavă a lui Hristos însuşi şi veselie necurmată dimpreună cu Hristos, slăvindu-l veşnic pe dînsul, unul fiu născut al lui Dumnezeu celui viu, dimpreună cu tatăl, cel dinainte de veacuri, şi cu duhul cel preasfînt. Amin.

Dînd eu aşadar urmare mărturisirii credinţei, cum trebuie să facă aceia care iau shima monahală, am *mai* zis aşa:

Cred că fiul lui Dumnezeu nu este creat de nimeni, nici nu este legat de timp, după Arie cel fără de minte, ci de o fiinţă şi veşnic dimpreună cu Dumnezeu tatăl, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, făcătorul anilor şi al tuturor făpturilor, mai pe urmă însă s-a întrupat pentru noi din duhul sfînt şi fecioara Maria.

Cred că duhul sfînt nu este creat de nimeni, nici nu e de altă fiinţă decît tatăl şi fiul, precum Machedoniu cel golit de graţia lui spunea

σφήμει, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινὸν ὁμοούσιον καὶ συναΐδων τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς προιὸν ἐκπορευτῶς, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐξαὐτοῦ γεννητῶς.

Πιστεύω μὴ ἄλλον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν προαιώνιον, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς παρθένου γεννηθέντα Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὁ ἄφρων Νεστόριος ἐβλασφήμει, ἀλλὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα δύο μὲν εἶναι μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσεις, ἕνα δὲ τῇ ὑποστάσει τῇ θεϊκῇ δηλονότι, διὸ καὶ τὴν αὐτὸν τεκοῦσαν κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκον εἶναι καὶ οὐ Χριστοτόκον κατ' ἐκεῖνον τὸν ἄφρονα.

Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ ἕνωσιν μὴ εἰς μίαν φύσιν τὰς δύο συνάψαι κατὰ τοὺς ἄφρονας Διόσκορον καὶ Εὐτυχῆ, οἳ τῇ θειότητι τὰ πάθη προσῆπτον, ἀλλ' ἐν δύο φύσεσι μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀσυγχύτως γνωριζόμενον· καὶ ἔτι μήτε τέλος εἶναι κολάσεως μήτε ἀποκατάστασιν δαιμόνων κατὰ τὸν ἄφρονα Ὠριγένην.

Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν οὐχ ἓν θέλημα ἔχειν φυσικὸν καὶ μίαν ἐνέργειαν κατὰ τὸν Ῥώμης Ὁνόριον καὶ Πύῤῥον τὸν ἄφρονα, ἀλλὰ δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας, θεϊκὴν δηλαδὴ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ θέλησιν καὶ μηδετέραν τῶν φύσεων ἀθέλητον εἶναι ἢ ἀνενέργητον. |

Πιστεύω εἰς τὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις, ἤγουν εἰς τὸν χαρα- 446 b
κτῆρα τὸν ἐν εἰκόνι περιγραπτὸν τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πανάγνου καὶ θεοτόκου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων, σχετικῶς οὐ λατρευτικῶς, προσκυνουμένας οὐ θεοποιουμένας, ἀσπάζεσθαί τε καὶ τιμᾶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, οὐ τῇ ὕλῃ τὸ σέβας, ἀλλὰ τῷ πρωτοτύπῳ ἀπονέμουσαν· ἡ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ὡς ἀντίτυπος οὖσα τῶν πρωτοτύπων.

Πιστεύω μήτε ἀνενέργητον εἶναι τὴν θείαν φύσιν καὶ ἐνεργειῶν οὐσιωδῶν ἔρημον, μήτε αὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργεια ἐπ' ἐκείνης, μήτε κτιστὰς εἶναι ταύτας κατὰ τοὺς ἄφρονας Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐνεργείας θείας οὐσιώδεις καὶ ἑτέρας εἶναι ταύτας παρ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ ἀκτίστους εἶναι καὶ λεγομένας θεότητας.

Ὁμολογῶ βεβαίως τὸ πνεῦμα ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἅμα κατὰ τοὺς Ἰταλούς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἑνικῶς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἑνικῶς γεννᾶται, πέμπεσθαι παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, οἷον αὐτὴ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ δίδωσι.

XXIII. Καὶ οὕτως τῷ φθινοπώρῳ τοῦ ,ςϡοζ-ου ἔτους ἀπῆλθεν ἡ 447 b
βασίλισσα κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογῖνα, τοῦ δεσπότου τῆς Σερβίας γυνή, πρὸς τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἐνετῶν, ἐγκαλοῦσα τοὺς κλέψαντας τὸν βίον αὐτῆς ἐν Κερκύραις.

---

9 καὶ b : *om.* AB || 18 μηδετέραν b: μηδετέρα AB. || 34 ἅμα AB : ὡς b || 38 κφ. κβ' A | *mg.* 1469 A.

blasfemii, ci Dumnezeu adevărat, de o fiinţă şi veşnic dimpreună cu tatăl şi fiul, cu purcedere ivindu-se din tatăl, precum fiul dintr-însul cu naştere.

Cred că fiul cel înainte de veci al lui Dumnezeu nu este unul, iar Iisus Hristos cel născut din fecioară altul, cum spunea blasfemii Nestoriu cel fără de minte, ci în cel născut dintr-însa sînt după unire două firi, anume una din substanţa divină, de aceea şi aceea care l-a născut pe dînsul, este mai ales cu adevărat născătoare de Dumnezeu şi nu născătoare de Hristos după acel om fără de minte.

Cred că fiul lui Dumnezeu după întrupare şi unire nu a contopit într-una singură cele două firi după Dioscor şi Eutihie cei fără de minte, care legau pătimirile de divinitate, ci recunosc în două firi după unire o stare de neamestec; şi apoi că nu este un sfîrşit al chinului din iad, nici o reintegrare a dracilor după Origene cel fără de minte.

Cred că fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos, după întrupare nu are din fire o singură voinţă şi o singură putere de lucrare, după Onoriu al Romei şi Pirhus cel fără de minte, ci două voinţi şi două lucrări, adică lucrarea şi voinţa dumnezeiască şi omenească şi că nici una din firile lui nu este lipsită de voinţă sau lucrare.

Cred în înfăţişările de pe icoane, adică în chipul cel zugrăvit pe icoană al Domnului şi Dumnezeului şi mîntuitorului nostru Iisus Hristos şi al prea curatei de Dumnezeu născătoare maicii lui şi al tuturor sfinţilor, închinîndu-ne la ele fără a fi socotite divinităţi, căci biserica lui Hristos le cinsteşte şi li se închină nu ca unei divinităţi, ci făcînd numai o legătură, dînd veneraţie nu materiei, ci prototipului de pe ea, căci cinstirea icoanei trece după marele Vasilie asupra prototipului, icoana fiind ca o copie a prototipilor.

Cred că firea dumnezeiască nu este fără lucrare şi pustie de lucrări esenţiale, nici nu este tot aceeaşi esenţa şi lucrarea ei, nici că acestea sînt create după Varlaam şi Achindin cei fără de minte, ci că şi lucrările dumnezeieşti sînt esenţiale şi că acestea sînt altele decît însăşi esenţa şi că numitele însuşiri ale dumnezeirii sînt necreate.

Mărturisesc hotărît că duhul sfînt nu purcede deodată din tatăl şi din fiul, după italieni, ci în chip unic din aceeaşi ipostasă a tatălui, precum negreşit şi însuşi fiul în chip unic dintr-aceeaşi ipostasă se naşte; şi că duhul este trimis de tatăl şi fiul, cum însăşi graţia şi darul lui o dă.

1468 XXIII, 1. Şi astfel în toamna anului 6 9 77, vasilisa doamna Elena Peleologhina, femeia despotului Serbiei, a mers la stăpînirea Veneţiei ca să reclame pe cei ce i-au furat averea la Cercira.

2. Καὶ τῷ ἔαρι τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένοντο σεισμοὶ πολλοὶ καὶ μεγάλοι εἴς τε τὴν Ἁγίαν Μαύραν καὶ Κεφαληνίαν καὶ Ζάκυνθον· καὶ πολλοὶ οἰκοδομαὶ ἐχάλασαν τῶν ἐν αὐταῖς ταῖς πόλεσι κώμαις τε καὶ τόποις οἰκούντων, ἄστεά τε καὶ τείχη. Τὸ δὲ τῆς Κεφαληνίας πτολίεθρον παντελῶς ἐχαλάσθη καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τεθνήκασι.

3. Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ τῶν Ἑνετῶν ναυάρχης Νικόλαος δὲ Κανάλης μετὰ τριήρεων ἦλθε κατὰ τῆς Αἴνου καὶ ᾐχμαλώτευσεν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ· καὶ ἐπιστρέψας παρεγένετο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ᾠκοδόμησε τὴν Βοστίτζαν αὖθις τῷ τοῦ θέρους καιρῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

4. Τῷ δὲ χειμῶνι του αὐτοῦ ἔτους ,ςϡοη^{ου}, Ἰαννουαρίου κε', ἔπεσε καθ' δλην τὴν νῆσον τοσαύτη χιών, οἵαν οἱ τῶν Κερκύρων ἄνθρωποι οὐκ εἶδον πώποτε, ὥστε καὶ ἀλώπεκας καὶ λαγωοὺς οἰκειοχείρως ἐθήρευον· ὁμοίως καὶ εἰς τὰ τῆς δύσεως μέρη, πολλῷ δὲ μᾶλλον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἤτοι Ἀνατολήν.

5. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔαρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστράτευσε κατὰ τῆς Εὐβοίας ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρχων, ἐπὶ τέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός. Ὁ δὲ στόλος αὐτοῦ, πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν τὸ στρατόπεδον διὰ ξηρᾶς, ἐκ Καλλιουπόλεως ἀπῆλθεν εἰς τὴν Λῆμνον καὶ παρέλαβε τὸν Κότζινον καὶ τὰ περὶ πᾶσαν τὴν νῆσον χωρία πλὴν τοῦ | Παλαιοῦ Κάστρου, *448 b* ἤγουν παλαιοῦ πτολιέθρου καὶ τῆς σκαλας καὶ ὑπέστρεψεν. Ἐπελθὸν δὲ τὸ τῆς Πόλεως στράτευμα ἐκ Νικομηδείας, καὶ πόθεν ἂν ἦν, ὁμοῦ ἐξῆλθον καὶ παρεγένοντο εἰς Εὔβοιαν· οὓς ἰδὼν ὁ ἔξαρχος ὁ καὶ ναυάρχης τῶν Ἑνετῶν, ἀνεχώρησεν, ἴσως καλῶς ποιήσας, κακῶς δέ, ὅτι οὐ ἠθέλησε δυναμῶσαι τὴν Εὐβοίας πόλιν, ἤτοι ἄστυ. Διερχόμένον δὲ τὸ τοῦ ἀμηρᾶ στρατόπεδον ἀπῆρε τὸν Ἴμβρον καθ' ὁδόν, εἶτα ἦλθεν εἰς Εὔβοιαν, καθ' ὃν δὴ μῆνα ἔφθασε καὶ ὁ ἀμηρᾶς· καὶ σφοδρῶς πολεμήσαντος διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τῇ ιβ^{η} τοῦ Ἰουλίου μηνὸς παρέλαβε τὸ πτολίεθρον πολέμῳ. Καὶ τούτου γενομένου πάντα τὰ περὶ τὴν νῆσον νησύδρια καὶ ἄστεα ἐδουλώθησαν ἑκουσίως. Ὁ δὲ ἀμηρᾶς προσκαρτερήσας μικρόν τι, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου ἐξελθὼν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

6. Τὸν δὲ μπεηλάρμπεϊν αὐτοῦ ἐπαφῆκε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Βοστίτζαν ἀφέντες αὐτὴν ἔφυγον, οἱ δὲ προσεκύνησαν καὶ παρέδωκαν αὐτῷ ταύτην. Διερχόμενος δὲ παρέμπροσθεν, ὁμοίως ἐποίησαν καὶ οἱ ἐν τῷ Βουμερῷ καὶ τῇ Ὠλαίνᾳ καὶ τῷ Χελιδόνι καὶ οἱ ἐν τῷ Ποντικῷ. Καὶ πάντα ὅσα ἦσαν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐκατέλυσαν μέχρι καὶ θεμελίων, τὰ δὲ ἄλλα ἔχουσι. Διελθόντος δὲ αὐτοῦ μέχρι καὶ τοῦ Πριγκιπάτου καὶ ἐπιστρέψας ἐξῆλθε τῆς Πελοποννήσου.

9 καὶ b : *om.* AB || 11 *mg.* 1470 AB | Τῷ — ἔτους *om.* A || 12 καθ' δλην τὴν A : κατὰ τὴν καθόλου B || 21 ὑπέστρεψεν AB : ἐπέστρεψεν b || 22 πόθεν AB : ὅθεν b || 23 Εὔβοιαν A : Εὔριππον B || 25 Εὐβοίας AB : Εὔβοιαν b || 33 μπεηλάρμπεην AB : μπεηλέρμπεην b || 36 Ὠλαίνᾳ AB: Ὠλένᾳ b || 38 Διελθόντος δὲ αὐτοῦ AB: Διελθὼν δὲ b.

1469 2. Şi în primăvara din acelaşi an s-au întîmplat multe cutremure mari în Santa Maura şi Chefalenia şi Zachint, şi s-au stricat multe clădiri de ale locuitorilor din acele oraşe şi sate şi locuri, tîrguri şi ziduri. Iar oraşul Chefaleniei s-a dărîmat în întregime şi mulţi din oameni au murit.

3. Iar vara aceluiaşi an, amiralul veneţienilor Nicolaie de Canali a venit cu trireme asupra oraşului Enos şi a şaptea zi l-a cucerit; şi întorcîndu-se, a sosit în Pelopones şi în timpul verii din acelaşi an a clădit din nou Vostiţa[1].

1470 4. Iar în iarna din acelaşi an 6 9 78, la 25 ianuarie, a căzut în toată insula nea atît de mare, cîtă oamenii din Cercira n-au văzut niciodată, încît şi vulpile şi iepurii îi prindeau chiar cu mîinile; de asemenea şi în părţile de Apus, dar cu mult mai mult în Asia, adică în Anatolia.

1470 5. Pe la sfîrşitul primăverii din acelaşi an, domnitorul necredincioşilor s-a pornit cu război pe la sfîrşitul lunii iunie asupra Eubeii. Iar flota lui, înainte de a porni armata pe uscat, a plecat din Caliupoli la Lemnos şi a ocupat Coţinos şi satele de prin toată insula, afară de Paleocastro, adică oraşul vechi şi portul şi s-a întors. Apoi sosind armata Constantinopolului de la Nicomedia şi de pe unde era, au pornit deodată şi au sosit la Eubeea; comandantul amiral al veneţienilor văzîndu-i pe aceştia, s-a retras; poate că a făcut bine, dar rău, pentru că n-a voit să întărească capitala Eubeei, anume cetatea. Iar armata sultanului trecînd, în cale a luat Imbros; după aceea a venit la Eubeea în luna în care a ajuns şi sultanul. Şi dînd război mare de pe uscat şi mare, la 12 ale lunii iulie a ocupat oraşul cu război, şi întîmplîndu-se aceasta toate ostroavele de primprejurul insulei şi cetăţile s-au supus de bunăvoie. Iar sultanul, mai rămînînd puţintel pe loc, pe la începutul lunii august pornind a plecat la Constantinopol.

6. Iar pe beilerbeiul său l-a lăsat şi a venit în Pelopones. Şi unii de pe la Vostiţa, părăsind oraşul, au fugit, iar alţii i s-au închinat şi i l-au predat. Trecînd mai departe înainte, tot aşa au făcut şi cei din Bumeros şi Olena şi Helidon şi cei din Ponticos. Şi toate cîte erau la marginea mării, le-au distrus pînă la temelie, altele însă le-au păstrat. Pătrunzînd pînă şi la Princhipato, s-a întors şi a ieşit din Pelopones.

[1] Oraşul fusese ars de veneţieni.

7. Τὸν δὲ ῥηθέντα ναυάρχην Νικόλαον δὰ Κανάλην πιάσας, — στείλαντες ἕτερον ναυάρχην τοὔνομα Μοκενίκον, | [449 b] τὸν δέ ποτε ναυάρχην Νικόλαον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ γραμματικόν, ἐπεὶ ἐπίασεν ὁ εἰρημένος Μοκενίκος τὸ γένος, τοὔνομα δὲ Θωμᾶς, — ἔθηκεν αὐτοὺς χειροπέδαις σιδηραῖς καὶ δεσμεύσας ἀπέστειλεν εἰς Ἑνετίαν πρὸς τὴν αὐθεντίαν, ἤτοι ἀριστοκρατείαν αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ φθινοπώρου τοῦ ,ςϡοθ-ου ἔτους.

8. Ἐν ᾧ δὴ χρόνῳ καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Δημήτριος τέθνηκεν ἐν Ἀνδριανουπόλει μοναχὸς γεγονώς, ὃς ἐπωνομάσθη Δαβίδ. Καὶ πρὸ τῆς θανῆς αὐτοῦ ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπέθανεν ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἡ ἀμήρισσα· ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ ἡ βασίλισσα τέθνηκε μετά τινα ὀλίγον καιρὸν τῆς θανῆς αὐτοῦ.

9. Τῇ δὲ κς-ῃ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ,ςϡπ-ου ἔτους περιέπεσα ἐν ἀσθενείᾳ τοσαύτῃ, ὥστε καὶ ἐγεγόνειν τέλειος μοναχὸς τοῦ μεγάλου σχήματος μὴ ἐννοήσας τὸ τυχόν.

10. Περὶ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ ,ςϡπα-ου ἔτους ἐπαναστρέφων ἐκ τοῦ τῆς Φραγκίας ῥηγὸς καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βυργυντίας ὁ καρδινάλις κὺρ Βησσαρίων, ἀπεσταλμένος ὢν παρὰ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι αὐτούς, καὶ καθ' ὁδὸν τῇ ιε-ῃ τοῦ Νοεμβρίου τέθνηκε· τὸ δὲ σῶμα, ἤτοι λείψανον αὐτοῦ, ἐκόμισαν εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ πλείστης τιμῆς καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅπου δὴ καὶ προκατέμενε καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ προητοίμασαν πλησίον τοῦ τάφου τῆς ἁγίας Εὐγενείας τῆς ὁσιομάρτυρος.

11. Περὶ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξῆλθε καὶ ὁ Ζουχασάνης κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἀμηρᾶ. Μεεμέτη καὶ διέδραμε | [450 b] τόπους τινὰς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἤτοι τὴν Ἀσίαν. Ἐξελθὼν δὲ καὶ ὁ ἀμηρᾶς ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπῆλθε κατ' ἐκείνου μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ πλησιάσαντες ἡττήθη τὸ τοῦ ἀμηρᾶ στρατόπεδον παρὰ τοῦ Ζουχασάνη, ὅπερ κατ' ἐκείνου ἐξῆλθεν. Ἐκεῖ δὲ ἀπεκτάνθη ὁ μπεηλάρμπεῖς ὁ Παλαιολόγος ὅ ποτε υἱὸς Παλαιολόγου Θωμᾶ τοῦ Γίδου ἐκείνου, μπεηλάρμπεῖς ὢν τῆς Δύσεως καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων. Εἶτα ἐξελθόντος κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀμηρᾶ, ἐνικήθη καὶ ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν, ὁμοίως καὶ ὁ ἀμηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

12. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβεν ἡ γερουσία τῶν Ἑνετῶν, ἤτοι ἡ αὐθεντία, κάστρον τι τὸ λεγόμενον Στροβόλιν τὸ πλησίον Κερκύρας.

---

1 Τὸν — 4 ἔθηκεν AB : Οἱ δὲ Ἑνετοὶ ἔστειλαν ἕτερον ναύαρχον Θωμᾶν τοὔνομα, Μοκένικον τοὐπίκλην· ὅστις πιάσας τόν ποτε ναύαρχον Νικόλαον Κανάλην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ γραμματικόν, θεὶς A : *mg.* || 4 αὐτοὺς AB : αὐτοὺς ἐν b || 6 *mg.* 1471 A || 8 ᾧ δὲ B : τῷ δὴ A: ᾧ δὴ b || 9 *post* ὃς *add.* καὶ B: *om.* A || 13 *mg.* 1472 AB || 16 *mg.* 1473 AB || 18 *post* ἐκκλησίας *add.* Ῥώμης b: *om.* AB || 19 καὶ AB: *om.* b || 24 Ζοὺχ ἀσσάνης AB || 29 Ζουχασσάνη B: Χοὐζασσάνη A || 30, 31 μπεηλάμπεης AB: μπεηλέρμπεης b || 30—31 Θωμᾶ — ἐκείνου AB : τοῦ Θωμᾶ ἐκείνου τοῦ Γίδου b.

7. Iar pe zisul amiral Nicolae de Canali prinzîndu-l — căci trimiseseră pe celălalt amiral cu numele Mocenico, iar pe fostul amiral Nicolaie și pe feciorul său și pe grămăticul, după ce numitul Mocenico după poreclă și Toma după nume, i-a prins — , le-a pus la mîini cătușe de fier și, legîndu-i, i-a trimis la Veneția la stăpînire, adică la guvernul
1470 lor aristocratic, la începutul toamnei din anul 6 9 79.

1470/1471 8. În anul acesta a murit și despotul Dimitrie la Adrianopol, după ce s-a făcut monah cu numele David. Și puțin timp[1] înaintea morții lui a murit fiică-sa sultana; iar femeia sa vasilisa a murit puțină vreme după moartea lui.

1472 9. Iar la 26 ale lunii iulie din anul 6 9 80 am căzut la o slăbiciune atît de mare încît m-am și făcut călugăr deplin cu shima cea mare, eu nedîndu-mi seama de nimic.

1472 10. Înspre toamna anului 6 9 81, întorcîndu-se de la regele Franței și de la ducele de Burgundia cardinalul chir Visarion, care fusese trimis de biserică, pentru a-i împăca, în cale a murit la 15 noiembrie; iar trupul, adică moaștele lui, le-au adus cu cinste foarte mare la Roma și l-au înmormîntat în biserica Sfinților apostoli, unde sta mai înainte și-i pregătiseră din vreme mormîntul lîngă mormîntul sfintei mucenice cuvioasa Eughenia.

1473 11. Iar spre primăvara aceluiași an a pornit și Zuhasan asupra țării sultanului Meemet și a străbătut unele locuri de ale aceluia din Anatolia, adică Asia. Dar pornind și sultanul de la Constantinopol, a plecat contra aceluia cu toată puterea sa, și la început apropiindu-se, armata sultanului care pornise contra aceluia a fost înfrîntă de către Zuhasan. Atunci a fost ucis și beilerbeiul Paleolog, fostul fecior al acelui Toma Paleolog Ghides, fiind beilerbeiul Apusului și mulți alți dintre înalții dregători și cîrmuitori din Apus[2]. Apoi pornind de-a dreptul piept la piept contra sultanului a fost învins și, luînd calea întoarsă a plecat spre capitala sa, de asemenea și sultanul la Constantinopol.

1473 12. Pe la sfîrșitul lunii lui iulie din același an, senatul, adică republica venețienilor a ocupat o cetate oarecare, numită Strovoli de lîngă Cercira.

---

[1] De fapt, mai bine de trei ani, în 1467.
[2] Partea europeană turcească.

13. Τῇ δὲ ζ-ῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τοῦ ,ςϡπβ-ου ἔτους τέθνηκεν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Μαύρᾳ ἡ βασίλισσα κυρὰ Ἑλένη ἡ Παλαιολογῖνα, μοναχὴ γενομένη καὶ Ὑπομονὴ μετονομασθεῖσα διὰ τοῦ μεγάλου σχήματος, καὶ ὁ σὺν ἡμῖν ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς πατὴρ κὺρ Ἱερόθεος, ὁ διὰ τοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθεὶς Ἰωσήφ, ὃς ἦν ἐκ νεότητος μεθ' ἡμῶν καὶ σχολίτης καὶ φίλος μέχρι καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ.

14. Τῷ δὲ θέρει τοῦ ,ςϡπγ-ου ἔτους ὁ τῶν ἀσεβῶν ἄρχων στόλον ἀποστείλας κατὰ τὰ ἀνωτερικὰ μέρη τοῦ Εὐξείνου Πόν|του, πα- 451 b
ρέλαβε τὸ μέγα πτολίεθρον τὸν Καφᾶν λεγόμενον τῆς Χεῤῥονήσου τῆς ἐν τῷ Ταυρικῷ.

15. Τῷ δὲ θέρει τοῦ ,ςϡπδ-ου ἔτους ἀπῆλθε κατὰ τῆς Βλαχίας μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· τῷ δὲ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ,ςϡπε-ου ἔτους ἐπέστρεψεν ἐκ τῆς Βλαχίας μᾶλλον ἡττηθεὶς ἢ ἡττήσας καὶ τὸν μὲν μπεηλέρμπεῖν ἀφῆκεν ἐν τῇ Σοφίᾳ πόλει, αὐτὸς δὲ ἦλθεν εἰς Ἀνδριανούπολιν.

16. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους τῇ πρώτῃ τοῦ Ὀκτωμβρίου μηνὸς ἐπῆλθέ μοι ῥευματισμὸς εἴς τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γόνατα· καὶ ἐξῆλθέ μου τοῦ στόματος καὶ ῥινὸς καὶ ὠτίων τοσοῦτος χυμός, ὥστε ἀπελπίσθην παρὰ πάντων· καὶ τρὶς τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέλαβον, ὅπερ καὶ εἴθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ θεραπεία πάντων τῶν ἐν ἐμοὶ δυσχερῶν, γέρους τε καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας· οὐ μόνον γὰρ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ συνήθων τῶν ἐκ νεότητος ὑστερημένος ἤμην, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων τῆς καθημερινῆς τροφῆς.

17. Οἶμαι, ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ εὐχαριστία εἰς θεόν, θεοῦ χάριτι, αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρῆσαί μοι πολλὰ τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἔπταισα· οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἁμάρτημα, οὐδὲ πρᾶξις, οὔτε ἄλλη πᾶσα κακία, ἣν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ ἀνάξιος καὶ ἄθλιος, κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν, θέσει τε καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος πώποτε. Ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου κω|φὸς ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας μέχρι πολλοῦ, ὡς 452 b
οὐδὲ τὰ πλησίον μου σημαντήρια ἤκουον.

18. Καὶ ἵνα εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν ἀπαλλαγῶ μετὰ παρελθεῖν τὰς ἐναπολειφθείσας μοι τοιαύτας ἡμέρας τῆς ζωῆς ἐπελθόντος μου τοῦ θανάτου, τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἀνδρῶν, ὡς ὁ θεῖος Ἰὼβ προσηγόρευσεν, ἐδεήθην οὕτως τοῦ θεοῦ. „Ἀλλ' εἴ με, σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν, — τίς γὰρ οἶδε τὸ βάθος τῶν σῶν κριμάτων, τῆς μὲν σῆς φιλανθρωπίας οἱονεί μου τὰ πάθη βδελυττομένης, τῆς δὲ δικαιοσύνης δρώσης τὸ ἑαυτῆς· — εἰς γοῦν τὸν ἐκδεχόμενον λῆξιν τόνδε χρόνον δοῦναι δίκην ἐμοὶ παράσχου, ἀλλὰ μὴ εἰς τὸν μέλλοντα τὸν ἀπέραντον, ἔνθα οὐκ ἔστι πραγμάτων ἀπο-

1 *mg.* 1474 AB || 2 κυρία b || 7 *mg.* 1475 AB || 9 τὸν AB : τὸ b || 11 ἀπῆλθε AB : ἀπῆλθεν b | *mg.* 1477 A || 14 μπεηλέρμπεην AB b || 16 Ὀκτωβρίου b || 19 καὶ$_2$ — 20 ἐμοὶ B : *om.* A || 20 ἐν B : *om.* b || 21 γὰρ b : *om.* AB || 24 εὐχαριστία εἰς θεὸν AB : ἡ πρὸς θεὸν εὐχαριστία b || 31 σημαντήρια b: σιμανδήρια AB. || 35 ἀνάγκη B : ἀνάγκην A || 38 γοῦν b : χοῦν AB.

1473 13. La 7 a lunii noiembrie din anul 6 9 82 a murit la Santa Maura vasilisa doamna Elena Paleologhina, făcîndu-se monahă şi *cu shima cea mare* schimbîndu-şi numele în Ipomoni; tot atunci a murit şi ieromonahul care era împreună cu noi, părintele duhovnic chir Ierotei care, cînd a îmbrăcat shima cea mare, şi-a schimbat numele în Iosif, şi care din tinereţe şi pînă la sfîrşitul vieţii sale ne-a fost tovarăş şi prieten.

1475 14. Vara din anul 6 9 83, domnitorul necredincioşilor a trimis flota în părţile de sus ale *Pontului Euxin* şi a ocupat oraşul cel mare numit Cafa *din Hersonesul Tauric*.

1476 15. Vara din anul 6 9 84 a pornit cu toată puterea sa asupra Vlahiei [Moldovei] ; în septembrie însă din anul 6 9 85 s-a întors din Vlahia [Moldova] mai mult înfrînt decît biruitor şi pe beilerbeiul l-a lăsat în oraşul Sofia, iar el a venit la Adrianopol.

1476 16. În acelaşi an la zi întîi a lunii octombrie, m-a apucat un reumatism la cap şi la genunchi şi mi-au curs gura şi nasul şi urechile aşa de tare, încît toţi m-au crezut pierdut; şi de trei ori m-am împărtăşit cu prea sfintele taine şi cu aceasta de mi-ar fi venit şi moartea, alinarea tuturor greutăţilor ce-au dat peste mine şi a bătrîneţelor şi a slăbiciunii şi a lipsurilor; căci eram lipsit nu numai de multele bunătăţi cu care am fost deprins din tinereţe, ci şi de cele necesare pentru hrana zilnică.

17. Cred că răbdarea unor suferinţe ca acestea şi simţămîntul de gratitudine faţă de Dumnezeu au să fie, prin harul lui Dumnezeu, cauza ca să mi se ierte multele păcate ce le-am păcătuit faţă de el, căci nu a fost în viaţa aceasta greşeală, nici faptă, nici orice altă răutate, pe care eu nevrednicul şi nenorocitul de mine n-aş fi păcătuit-o cu gîndul şi cu vorba şi cu libera voinţă, păcătuind mereu ca nimeni altul vreodată şi în starea în care mă aflam şi cu mintea ce-o aveam şi cu fapta ce-o săvîrşeam. Totuşi, izbăvit de moarte, am rămas de pe urma unei astfel de boli surd pentru mult timp, încît nici toaca de lîngă mine nu o auzeam.

18. Şi ca să aflu mîntuire la pronia cea de sus după trecerea unor astfel de zile ce mi-au mai rămas din viaţă, venindu-mi moartea, odihna oamenilor, cum a spus dumnezeiescul Iov, m-am rugat lui Dumnezeu aşa: „Mîntuitorule, dacă e nevoie ca să pătimesc — căci cine poate şti adîncul judecăţilor tale, deoarece pe de o parte iubirea ta de oameni urăşte suferinţe ca ale mele, pe de alta însă dreptatea îşi face datoria ei! — , fă deci ca în acest timp care are un sfîrşit să-mi iau pedeapsa, dar nu în veacul fără sfîrşit care are să vină şi în care nu mai este o reve-

κατάστασις. Ἐνταῦθα τοίνυν ἀνακαθάρας, ἅπασι χρησάμενος τοῖς εἰς τοῦτο φέρουσιν, οὕτω τῶν τῆδε μεταστήσας ἀξίωσόν με τοῦ μὴ τῶν σῶν ἐκπεσεῖν με οἰκτιρμῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τε καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ σου."

19. Τῷ δὲ θέρει τοῦ αὐτοῦ ἔτους ,ςϡπε-ου ὁ ἀμηρᾶς ἀποστείλας πλεῖστον στρατόπεδον κατὰ τοῦ Ναυπάκτου, ἵνα παραλάβῃ αὐτόν, εἶτα εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν ἐπέλθῃ, ὅθεν βοηθείᾳ θεοῦ, οὔτε τὸν Ναύπακτον παρέλαβε τῷ αὐτῷ ἔτει, οὔτε κατὰ τῆς Ἁγίας Μαύρας ἦλθεν, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτος.

20 Τέλος τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ, ἤτοι χρονικοῦ βιβλίου παρ' ἐμοῦ τοῦ συγγραφέως πονηθὲν αἰτήσει τινῶν εὐγενῶν | Κερκυραίων, παρακαλούντων με, ἵνα μὴ σιω- 453 b
πῇ παραλείψω, ἃ οἶδα ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἤκουσα καὶ ἀνέγνωκα. Καὶ οὕτως ἔγραψα ἰδιοχείρως καὶ ἀπέδωκα ἀνὰ χεῖρας τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως κὺρ Ἀντωνίου. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εὔχεσθέ μοι διὰ τὸν Κύριον, εἰ ἔλαθα τι· τὸ γῆρας γὰρ τὸ ἐμὸν καὶ ἡ δεινὴ ἀσθένεια οὐκ εἴασέ με καλῶς διορθῶσαι καὶ τὸ παρὸν πρωτότυπον μεταγράψαι καί, εἰ ἀντίστοιχα ἔλειπον ἢ συλλαβαὶ ἢ λέξεις ἢ λόγοι, ἢ καὶ καλλιγραφίᾳ ἀκριβῶς διορθῶσαι. Ἐγράφη οὖν ἐν ἔτει τῷ ἀπὸ τῆς κτίσεως, ,ςϡπς-ῳ Μαρτίῳ μηνὸς κθ-η, ἰνδικτιῶνος ἑνδεκάτης. Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα.

3 με B : *om.* A || 9 χρονικοῦ, ἤτοι ἱστορικοῦ A || 13 ἔλαθά τι B : καί τι ἔλαθα B: ἔλαθέ τι b || 14 καὶ τὸ — 16 ἀκριβῶς διορθῶσαι A: *om.* B b || 16 ἐν A : *om.* B b | τῆς B : *om.* A | μηνὸς A : *om.* B || 17 Τέλος — δόξα AB : *om.* b.

nire asupra stării de lucruri. Aşadar, aici curăţindu-mă prin toate mijloacele care duc la aceasta, şi aşa mutîndu-mă din lumea aceasta, învredniceşte-mă să nu fiu îndepărtat de la mila ta la cea de a doua înfricoşată venire a ta".

1477 19. Vara din acelaşi an 6985 sultanul a trimis armată foarte multă asupra oraşului Naupactos, ca să-l ocupe, apoi să năvălească în Santa Maura; drept aceea, cu ajutorul lui Dumnezeu, nici Naupactos nu l-a ocupat în acel an, nici asupra Santei Maura n-a venit, ci s-a întors fără nici o ispravă.

20. Sfîrşit al prezentei cărţi de istorie, adică cronică, lucrată de mine autorul la cererea unor nobili corfioţi, care mă rugau să nu trec sub tăcere lucruri pe care le ştiu din văzute şi din auzite şi din citite. Şi aşa le-am scris cu mîna-mi proprie şi le-am dat în mîinile preacucernicului prect chir Anton. Şi cei care le citiţi, rugaţi-vă pentru mine la Domnul, de am trecut ceva cu vederea! Căci bătrîneţele mele şi boala grea nu m-au lăsat să le pun la punct şi să transcriu originalul de faţă şi, dacă lipseau rînduri sau silabe sau fraze sau cuvinte, să le corijez cu băgare de seamă,
1478 scriindu-le frumos. S-a scris deci în anul 6986 de la facerea lumii, la 29 martie, indictionul al unsprezecelea. Sfîrşit şi lui Dumnezeu slavă.

Fig. 1. Manuscrisul O f. 113ʳ, r. 1—8; vz. p. 2 r. 1 Οἶκτρος Γεώργιος Σφραντζῆς — r. 7 ἀνεγεννήθην δὲ ὑπὸ...

Fig. 2. Ms. O f. 122ʳ, r. 8—12; vz. p. 16, r. 19 ἐγὼ δὴ ὡς — r. 22 τὴν Οὐγγαρίαν.

Fig. 3. Ms. O f. 206^{v} r. 1 — 20; vz. p. 144 r. 29 'Αλλ' εἴ με, σῶτερ — p. 146, r. 8 ἀλλ' ὑπέσρτεψεν ἄπρακτος.

Fig. 4. Ms. T. p. 11 ultimele 6 rînduri; vz. p. 16, r. 20 τὴν μάναν του καὶ — r. 27 Προεπεμψε γὰρ...

Fig. 5. Ms. T. p. 100 cît s-a păstrat din incendiu; vz. p. 144, r. 32 ...ώσης τὸ ἑαυτῆς — p. 146, r. 8 ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτος.

Fig. 6. Ms. B încheierea lui Macarie; vz. p. 590, r. 9 Τέλος τοῦ παρόντος ἱστορικοῦ — r. 17 Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα.

Fig. 7. Ms. B ultima pagină; vz. p. 588, r. 35 σῶτερ, ἀνάγκη παθεῖν — p. 590, r. 8 ἀλλ' ὑπέστρεψεν ἄπρακτος

INDEX

Numeri inclinati eundem locum tam apud Sphrantzem quam apud Macarium Melissenum esse indicant. Numerus primus paginam indicat, numerus sive numeri sequentes usque ad punctum virgulam indicant seriem sive series.

INDICE DE NUME

Cifrele cursive arată că locurile respective Macarie Melissenos le-a scos din lucrarea Memorii *a lui G.Sphrantzes. Primul număr sau acela care urmează după punct şi virgulă arată pagina, numerele care urmează după virgulă indică rîndul.*

Creta, insula — 67, 19; 123, 16; 239, 14; 247, 5.

CUPRINS

ERATĂ

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:
XVIII	9	1938	1838
38	17	σηκωθῷ	σηκωθῇ
86	5 din note	ῥῆμναν ‖	ῥῆμναν C ‖
86	6 " "	Μεσέμβρειαν |	Μεσέμβρειαν V |
90	3 " "	διότις ‖	διότις O ‖
92	5 " "	ᾠκονόμησα ‖	ᾠκονόμησα V ‖
102	8 " "	ἑβδομάδα ‖	ἑβδομάδα V ‖
102	9 " "	ἐκεῖνον ‖	ἐκεῖνον V ‖

3143 — Georgios Sphrantzes — *Memorii 1401 — 1477*

Redactor responsabil: AL. VASILE
Tehnoredactor: CORA JOHNSON

Dat la cules 07.02.1966. Bun de tipar 27.10.1966. Apărut 1966. Tiraj 2050 ex. Hîrtie scris I A de 80 g/m², 16/700×1000 Coli editoriale 52,23. Coli de tipar 39,75 Planșe tipo 3 A. 17240/1965. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 9(495.02) «1258 : 1477».

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București,
Republica Sacialistă România
Comanda nr. 3143

Un secol mai tîrziu, manuscrisul autentic al lui G. Sphrantzes a fost recopiat şi îmbogăţit cu informaţii de mitropolitul Macarie Melissenos şi a circulat sub titlul *Cronica mare*. Intenţia făţişă a mitropolitului Macarie era de a reînvia politica de pregătire a unei ofensive creştine occidentale pentru înfrîngerea imperiului otoman şi eliberarea Constantinopolului. Amîndouă versiunile sînt incluse în lucrarea de faţă.

Prezentul volum este întocmit de renumitul bizantinolog român prof. Vasile Grecu, pe baza tuturor manuscriselor cunoscute pînă acum.

Introducerea relevă valoarea literară şi ştiinţifică a operei, tragismul vieţii lui G. Sphrantzes, importantele referiri pe care acesta le face la istoria ţării noastre.

În toate acestea rezidă largul interes al lucrării.

Lei 35